Δρος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΙΑΜΑΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΟ

4

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Δρος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΙΑΜΑΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΟ

4

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Dr CONSTANTINUS SIAMAKIS

INTRODUCTIO IN BIBLUM

4

INTERPRETATIO

EDITIONES DONAX
THESSALONICE MMXX

Δρος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΙΑΜΑΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΟ

4

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΟΝΑΞ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2020

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΒΙΒΛΟ - 4. ΕΡΜΗΝΕΙΑ
Δρ Κωνσταντῖνος Σιαμάκης

© Δρ Κωνσταντῖνος Σιαμάκης
ISBN 978-960-7127-39-6

Χορηγοί: ἀνώνυμοι κατ' ἐπιθυμίαν των

Διορθωταὶ τυπογραφικῶν δοκιμίων οἱ μαθηταί μου:
1. Ἀθανάσιος Σιαμάκης, θεολόγος καὶ φιλόλογος, ἀδερφός μου
2. Ἀντώνιος Σιδηρόπουλος, θεολόγος καὶ φιλόλογος
3. Ἰωάννης Ἀβραμίδης, δικηγόρος καὶ φιλόλογος

Τυπογραφεῖο:
Παῦλος Γιαννούλης· ὑπεύθυνος τυπογραφείου
Κωνσταντῖνος Τσολερίδης· ἐπιμελητὴς ἐκδόσεως
Κυριακὴ Νταλακούδη· στοιχειοθεσία, σελιδοποίησι

Βιβλιοδεσία: Ἰωακὶμ Τρικαλιάρης

Ἐκδόσεις ΔΟΝΑΞ

Δρ Κωνσταντῖνος Σιαμάκης
Τ.Θ. 1635 - Πανεπιστημιούπολις
540 06 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2310 - 73.73.77

Editiones DONAX

Dr Constantinus Siamakis
P.O. Box 1635 - University
540 06 Thessaloniki Greece

Tel. 2310 - 73.73.77

www.philologus.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Εἰσαγωγὴ στὴ Βίβλο φύσει διακρίνεται σὲ τέσσερα μέρη· κι αὐτὰ εἶναι ὁ Κανών, τὸ Κείμενον, ἡ Ἱστορία, καὶ ἡ Ἑρμηνεία. γι' αὐτὸ καὶ τὴν παροῦσα Εἰσαγωγὴ τὴν κατένειμα σὲ τέσσερες τόμους, ἕναν γιὰ τὸ κάθε μέρος. στὸ πρῶτο μέρος ἐξετάζεται πόσα καὶ ποιά εἶναι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοσι τὰ βιβλία τῶν δυὸ Διαθηκῶν τῆς Βίβλου. στὸ δεύτερο ἐξετάζεται, πάντοτε κατὰ τὴν ἴδια παράδοσι, ποιό εἶναι τὸ ἐκκλησιαστικῶς παραδεδομένο κείμενο τῆς Βίβλου. στὸ τρίτο ποιά εἶναι τὰ γραμματολογικὰ δεδομένα τόσο τῆς Βίβλου ὡς συνόλου ὅσο καὶ τῶν ἐπὶ μέρους βιβλίων της· ὁ συντάκτης, ὁ χρόνος κι ὁ τόπος συντάξεως τοῦ καθενός, καὶ ὅποια ἄλλα γραμματολογικὰ στοιχεῖα του, καὶ ἁδρομερῶς τὸ περιεχόμενό του. καὶ στὸ παρὸν τέταρτο καὶ τελευταῖο μέρος ἐξετάζεται ποιά εἶναι ἡ σωστὴ κι ὀρθόδοξη ἑρμηνευτικὴ προσπέλασι αὐτῶν τῶν βιβλίων, δηλαδὴ τί ἀκριβῶς θέλει νὰ πῇ ὁ Κύριος στοὺς ἀποδέκτες τῆς Βίβλου. διότι ἔχουν ἐμφανιστῆ κι ἑρμηνεῖες, ποὺ ἀναζητοῦν ὄχι αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ ἐκφράσῃ μὲ τὰ βιβλικὰ κείμενα ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ποὺ θέλουν νὰ ἐπιβάλλουν ταχυδακτυλουργικῶς κι ἀπατεωνικῶς, δι' αὐτῶν τῶν κειμένων δῆθεν, στὴν ἐκκλησία τοῦ Κυρίου διάφοροι ἄνθρωποι μὴ παραδεκτοὶ ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ μὴ ἀνεκτοὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ νοημοσύνη τὴν ὁποία ἐμφύτευσε στοὺς ἀνθρώπους ὁ Κύριος. ἡ Βίβλος ἀνὰ τοὺς αἰῶνες δὲν ἔσχε μόνο φίλους καὶ ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ πλαστογράφους. οἱ δὲ μακροχρονιώτερες αἱρέσεις πλαστογράφησαν τὴ Βίβλο κυρίως διὰ τῆς «ἑρμηνείας». ἡ τέτοια πλαστογράφησι ἔγινε, ἐπειδὴ τὸ κῦρος τῆς Βίβλου εἶναι πολὺ μεγάλο, τὸ μέγιστο πάντων, καὶ σ' αὐτὸ τὸ κῦρος ἀποπειράθηκαν νὰ σκαρφαλώσουν πολλοὶ πλαστογράφοι διὰ τῆς «ἑρμηνείας». ἡ ἑρμηνεία τῆς Βίβλου εἶναι βέβαια κάτι ἁπλό, τοὐλάχιστον ὅσο καὶ ἡ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ Βίβλος εἶναι τὸ μόνο στὸν κόσμο βιβλίο, ποὺ δὲν ἔχει οὐδέτερο παρατηρητή, πλαστογραφεῖται ἀκόμη καὶ διὰ τῆς «ἑρμηνείας» μόνο.

Θεσσαλονίκη 21-12-2020
Δρ Κωνσταντῖνος Σιαμάκης
φιλόλογος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος 5
Περιεχόμενα 6

Α΄. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ 9
1. Ἡ ἱστορικὴ ἑρμηνεία 14
2. Ἡ καββαλιστικὴ ἑρμηνεία 34
3. Ἡ ἀνατρεπτικὴ ἑρμηνεία 35

Β΄. ΠΡΑΚΤΙΚΑ 39
1. Δυναμικὴ μετάφρασι 41
2. Μορφὴ κι ἐμφάνισι τῶν βιβλικῶν προσώπων 41
3. Ὁ *ἡμίονος* τῆς Βίβλου 58
4. Ὁ Διατρεφόμενος 62
5. Περιοδεία τοῦ Παύλου στὸ *Ἰλλυρικόν* 70
6. Μυστήρια 78
7. *Στὺξ* καὶ *Τάρταρος* (Ὁμηρικὲς σπουδές) 91
8. Θεολογικοὶ διάλογοι 119
9. Γενίτσαροι 122
10. Ἀρνητικὴ «κριτική» 126
11. Τῆς ἄγνοιας τὸ κάστρο 129
12. *ΣΚΕΥΗ ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί* 130
13. *Θεραφίν* 141
14. *Ἄρσις* 145
15. *Ο ΜΟΣΧΟΣ ΤΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ* 148
16. Τὸ αὐγὸ τοῦ Κολόμβου 174
17. *Ἀσκὸς ἐν πάχνῃ* 178
18. *Ἄνθρακες ἐρημικοί* 186
19. *Ὁ πάσσων σποδόν* 190
20. Μεταφραστικά 192
21. Ἡ *πορφύρα τοῦ Ἄσματος* 197
22. *Πορφύρεον κῦμα* (Ὁμηρικὲς σπουδές) 261
23. Τὸ ἀλφαβητάριο τῆς ἄξιας γυναίκας 272
24. *Ὀολὰ καὶ Ὀολιβά* 278
25. Δελτίον καιροῦ 282

26. Οἱ μάγοι κι ὁ ἀστέρας των 287
27. *ρακά* 297
28. *Σπυρὶς* καὶ *κόφινος* 300
29. *Πυγμῇ* 302
30. *Ἅλας* 304
31. *Δεξιολάβοι* 313
32. Μιὰ παύλεια βραχυλογία 329
33. *Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος* 332
34. *Ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας* 334
35. *Τὸ Πέργαμον* 338
36. *Ἰδοὺ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην* 339
37. Οἱ *ὄλυνθοι* 340
38. *Θρησκεία* 341
39. Τὸ *μάθημα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν* 345
40. Ἐλευθερία 348
Ἐπίλογος 348

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΤΟΜΩΝ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 351

ΛΕΥΚΗ

Α

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Τὸ μετὰ τὴ γραμματολογικὴ ἐξέτασι τῆς Βίβλου διερώτημα εἶναι ποιά εἶναι ἡ ἑρμηνεία τοῦ κειμένου της· ποιά εἶναι ἡ κλείδα ποὺ τὴν ἀνοίγει, ὥστε νὰ συλλάβουμε τὸ ἕνα μόνο καὶ θεόπνευστο νόημα, ποὺ εἶχαν στὸ νοῦ τους οἱ συγγραφεῖς της, ὅταν ἔγραφαν. πῶς θὰ ἤθελαν οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς νὰ ἐννοοῦνται αὐτὰ ποὺ ἔγραψαν. ὅλη ἡ μεταβιβλικὴ χριστιανικὴ γραμματεία, ὀρθόδοξη κι ἀνορθόδοξη, κι ὅλη ἡ ἰουδαϊκή, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἑρμηνεία τῆς Βίβλου· ἡ μὲν ἰουδαϊκὴ μόνο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ δὲ χριστιανικὴ καὶ τῶν δυὸ Διαθηκῶν.

1. Τυπικῶς μόνο τὸ ἀρχαιότερο καὶ συχνότερο εἶδος ἑρμηνείας εἶναι ἡ *χρῆσις,* δηλαδὴ ἡ χρῆσι λέξεων ἢ χωρίων ἢ νοημάτων βιβλικῶν στὰ διάφορα συγγράμματα τῶν μεταβιβλικῶν συγγραφέων γιὰ τὴν ἀπόδειξι καὶ κατοχύρωσι διαφόρων νοημάτων ποὺ ἀποτελοῦν πιστευτέα τῆς ἐκκλησίας. καὶ μόνη της ἡ χρῆσι εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ μᾶς παραδώσῃ σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν κλεῖδα τῆς ἑρμηνείας τῆς Βίβλου· κι αὐτὴ τὴν κλεῖδα ἡ ἐκκλησία τὴν ἔχει.

2. Οἱ *ὑποτυπώσεις* εἶναι ἐπίσης ἀρχαῖο εἶδος ἑρμηνείας. *Ὑποτυπώσεις* ὠνόμασε τὰ ἐξηγητικά του ἔργα ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρεύς, ἂν καὶ ὁ ὅρος φαίνεται καὶ ἀρχαιότερος καὶ περισσότερο διαδεδομένος. ἡ λέξι σημαίνει ἀκριβῶς «ὑποσημειώσεις» καὶ δηλώνει ὄχι συνεχὲς ἑρμηνευτικὸ ὑπόμνημα, ἀλλὰ σποραδικὲς ἢ ἔστω μὴ συνεχεῖς ἑρμηνευτικὲς ὑποσημειώσεις, ποὺ γράφονταν στὸ κάτω μέρος τῶν σελίδων ἑνὸς βιβλικοῦ χειρογράφου.

3. Τὰ Ὑπομνήματα εἶναι τὸ συνηθέστερο εἶδος ἑρμηνείας. ὁ Ὠριγένης ὠνόμαζε τὰ ὑπομνήματά του *Ἐξηγητικὰ* ἢ *Ἐξηγήσεις·* ἡ λέξι *ἐξήγησις* σημαίνει ξενάγησι στὸν κῆπο τοῦ κειμένου, καὶ ἡ λέξι *Ἐξηγητικὸν* τὸ βιβλίο ποὺ εἶναι ὁδηγὸς ξεναγήσεως. ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος τὰ ὠνόμαζε *Ὑπομνήματα.* οἱ μεταγενέστεροι Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Θεοδώρητος, Οἰκουμένιος, Θεοφύλακτος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, τὰ ὠνόμαζαν ποικιλοτρόπως. πάντοτε πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο εἶδος.

4. Ἡ ὁμιλία ἑρμηνεύει χωρίο ἢ περικοπὴ τῆς Βίβλου μὲ πολλὰ

λόγια. δὲν ταυτίζεται μὲ τὶς Ὁμιλίες ποὺ ἀπαρτίζουν τὰ Ὑπομνήματα τοῦ Χρυσοστόμου ἢ ὅποιου ἄλλου, οἱ ὁποῖες γιὰ τὴν ἀκρίβεια εἶναι κεφάλαια τοῦ Ὑπομνήματος. ἡ κατ' ἐξοχὴν λεγόμενη ἑρμηνευτικὴ Ὁμιλία –ἢ μικρὴ σειρὰ Ὁμιλιῶν– ἑρμηνεύει ἕνα μικρὸ κομμάτι· τέτοιες π.χ. εἶναι οἱ Ὁμιλίες τοῦ Χρυσοστόμου στὴν παραβολὴ τοῦ φτωχοῦ Λαζάρου. στὸ εἶδος αὐτὸ τὸ βιβλικὸ κείμενο ἑρμηνεύεται καλλίτερα σὲ βάθος παρὰ σὲ πλάτος.

5. Τὰ Ζητήματα, τὰ ὁποῖα δηλώνονται καὶ μὲ πολλὲς ἄλλες ὀνομασίες, εἶναι σειρὲς ἑρμηνειῶν σὲ δυσνόητα χωρία τῆς Βίβλου. λέγονται καὶ Ἀπορίαι ἢ Ἐρωτήσεις καὶ Ἀποκρίσεις, ἢ εἶναι Ἐπιστολὲς ἢ καὶ μικρὲς πραγματεῖες. ἡ κυριώτερη ὀνομασία Ζητήματα σημαίνει ὅτι ζητοῦνται ἀπὸ τὸν ἑρμηνευτὴ ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ. ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἀπρόκλητα πολλὲς φορὲς οἱ συγγραφεῖς συλλέγουν δύσκολα χωρία καὶ τὰ ἑρμηνεύουν. τέτοιου εἴδους ἔργα συνέταξαν ὁ Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, τοῦ ὁποίου οἱ μισὲς Ἐπιστολὲς εἶναι ἑρμηνευτικές, ὁ Θεοδώρητος, ὁ Ἀναστάσιος Β΄ Ἀντιοχείας, ὁ Φώτιος, ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς τοῦ ὁποίου οἱ ἀπαντήσεις εἶναι ἐκτεταμένες πραγματεῖες, καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

6. Αἱ Σειραὶ ἢ Catenae (=καδένες, ἁλυσίδες) εἶναι εἶδος γνωστὸ ἀπὸ τὸν Ε΄ αἰῶνα. ὡς πρὸς τὴ συνέχεια καὶ τὴν πληρότητα μοιάζουν μὲ τὸ Ὑπόμνημα, ἀλλὰ σὲ κάθε στίχο τοῦ βιβλικοῦ κειμένου παραθέτουν μὲ ἀποσπάσματα τὶς ἑρμηνεῖες πολλῶν προγενεστέρων ἑρμηνευτῶν. εἶναι δηλαδὴ ἀνθολογίες ἑρμηνειῶν, τὶς ὁποῖες συλλέγουν οἱ συλλέκτες προσθέτοντας μερικὲς φορὲς καὶ προσωπικά τους σχόλια.

7. Αἱ Γλῶσσαι εἶναι μικρὰ μέχρι καὶ μονολεκτικὰ ἑρμηνευτικὰ σχόλια στὰ περιθώρια τῶν βιβλικῶν χειρογράφων. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἔργα ἀδέσποτα. ὅταν εἶναι κάπως ἐκτεταμένα, λέγονται Σχόλια, καὶ τότε δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες λεγόμενες Ὑποτυπώσεις. ὑπάρχει ἐναλλαγὴ αὐτῶν τῶν τριῶν ὀνομασιῶν. μερικὲς φορὲς τὰ τρία αὐτὰ ταυτίζονται καὶ μὲ τὴ Σειρὰ ἢ Catena. Glossas ἔγραψε κατὰ τὴν ὄψιμη ἀρχαιότητα ὁ λατινόγλωσσος Γερμανὸς Walafridus Strabus.

8. Τὰ Λεξικὰ τῆς Βίβλου, ποὺ δὲν ἦταν πάντοτε κατ' ἀλφαβητικὴ σειρά, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ σειρὰ τοῦ κειμένου, ἀρχικὰ ἦταν ἑρμηνευτικὰ ἔργα παραπλήσια μὲ τὰ Σχόλια ἢ Γλώσσας.

9. Ὁμοίως αἱ Συμφωνίαι ἢ Concordantiae (=Ταμεῖα) ἦταν ἀρχικὰ λιγώτερο στερεότυπα καὶ εἶχαν θέσι ἑρμηνευτικῶν ἐργασιῶν. τὴν ξηρὴ μορφὴ ποὺ ἔχουν σήμερα τὴν πῆραν βαθμηδόν. κι αὐτὴ τὴ μορφὴ ἐκφράζουν καλλίτερα οἱ ἑλληνικὲς ὀνομασίες Ταμεῖον ἢ Θησαυρός. μερικὲς φορὲς τὸ Ταμεῖον εἶναι καὶ Λεξικόν.

10. Ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διαφοροποίησι τῶν γλωσ-

σῶν δημιούργησε τὴν Παράφρασιν ἢ Μετάφρασιν ἢ ἑβραϊστὶ Ταργοὺμ (πληθ. Ταργουμίμ).

11. Εἶδος ἑρμηνευτικῆς ἐργασίας εἶναι καὶ ἡ Εἰσαγωγὴ στὴ Βίβλο ἢ στὴ μία μόνο Διαθήκη ἢ καὶ σ' ἕνα βιβλίο της. οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔχουν γράψει πλήρη Εἰσαγωγή. ἔγραψαν ὅμως τοὺς ἐπὶ μέρους τομεῖς της πολλοί. τὸ πρῶτο μέρος, ὁ Κανών, ἀναπτύσσεται στοὺς Καταλόγους τοῦ Κανόνος ὡς αὐτοτελεῖς κι ἐπεξηγηματικὲς εἰσαγωγές. τέτοια ἔργα εἶναι ἡ ΛΘ΄ Ἑορταστικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, τὸ Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν τοῦ Ἐπιφανίου, ὁ ἀνώνυμος Ἀμβροσιανὸς Κατάλογος. τὸ τέταρτο μέρος, ἡ Ἑρμηνεία, ἀναπτύσσεται ἄμεσα καὶ συστηματικὰ καὶ συχνά. τὰ δυὸ μεσαῖα μέρη, Κείμενον καὶ Ἱστορία, δὲν ἀποτέλεσαν εἰδικὲς πραγματεῖες, ἀλλ' ἡ ὕλη τους βρίσκεται διάχυτη στὰ ἄλλα ἑρμηνευτικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων. ὑπάρχουν ὅμως καὶ ὡρισμένα αὐτοτελῆ καὶ ἰδιότυπα ἔργα ποὺ ἐξετάζουν μέρη τοῦ Κανόνος ἢ τοῦ Κειμένου ἢ τῆς Ἱστορίας ἢ τῆς Ἑρμηνείας. τέτοια εἶναι πάλι τὸ Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν τοῦ Ἐπιφανίου, οἱ Ἐκθέσεις τοῦ Εὐθαλίου Σούλκης (μόνο γιὰ τὶς Πράξεις καὶ τὶς 21 Ἐπιστολές), ἡ Σύνοψις τοῦ ψευδωνύμου «Ἀθανασίου», τὸ De institutione Divinarum Literarum τοῦ Κασσιοδώρου, καὶ μερικὰ ἄλλα. ἡ Εἰσαγωγὴ στὴ Βίβλο ἀναπτύχθηκε κυρίως στὰ νεώτερα χρόνια· καὶ τὴν τετραμερῆ διάρθωσί της εἰσήγαγα στὸ διεθνὲς ἐγὼ τὸ 1972.

Βασικὸ βοήθημα μόνο γιὰ τὴν ἑρμηνεία τῆς Βίβλου εἶναι καὶ ἡ Ἱστορία τῶν βιβλικῶν χρόνων καὶ τόπων, παρὰ ἑρμηνεία της· ἀπαραίτητο ὅμως. αὐτὴ ἐξετάζει τὰ ἱστορικὰ καὶ γεωγραφικὰ στοιχεῖα τῶν χωρῶν ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Περσία μέχρι τὴ Λισσαβῶνα τῆς Πορτογαλίας *(Θαρσὶς)* κι ἀπὸ τὸ Δούναβι μέχρι τὸ Σουδὰν καὶ τὸ νοτιώτατο στόμιο τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης *(Τοπάζ),* ἑστιάζοντας κυρίως στὶς παραμεσόγειες χῶρες καὶ κυριώτατα στὶς γύρω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου Θαλάσσης καὶ στοὺς πολιτισμοὺς Βαβυλωνίων, Αἰγυπτίων, Ἑβραίων, Ἑλλήνων, καὶ Ῥωμαίων. γνωρίζει τὶς φυλὲς λευκὴ καὶ μαύρη ἀλλ' ὄχι τὴν κίτρινη. γνωρίζει τὶς ἠπείρους Ἀσία Εὐρώπη καὶ Ἀφρική, ὅσο τὶς γνωρίζει, ἀλλ' ὄχι τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴν Αὐστραλία - Ὠκεανία. γνωρίζει δηλαδὴ τὶς χῶρες καὶ φυλὲς τὶς γνωστὲς στοὺς Παραμεσογείους πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψι τῆς μαγνητικῆς πυξίδος.

Οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ τῆς Βίβλου, ἐγγράμματοι καὶ ὀλιγογράμματοι, ἦταν ἁπλοῖ καὶ σαφέστατοι κι ἔγραφαν γι' ἀναγνῶστες ἐγγραμμάτους ἀλλὰ καὶ ἁπλοῦς· καὶ κυρίως δὲν ἔκαναν ἐπίδειξι λογιότητος ποτέ. ἄλλο ὅτι κάποιοι ὡς ποιηταὶ κυρίως ἀλλὰ καὶ ὡς ἱστορικοὶ ἢ ὁμιληταὶ ἦταν καὶ πολὺ τεχνῖτες τοῦ λόγου. ἡ σαφήνεια ἦταν πάντοτε φροντίδα τους πρώτη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταλαβαίνουν οἱ

πάντες τὰ πάντα. ἐμεῖς μετὰ τόσους αἰῶνες ἔχουμε ἕνα μόνο πραγματικὸ ἀλλὰ πολὺ μικρὸ ἐμπόδιο· τὴ διαφορὰ τῆς γλώσσης λόγῳ τῆς ἀπαρχαιώσεως τῶν κειμένων· 23 αἰώνων τὸ κείμενο τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ 20 ἡ Καινὴ Διαθήκη. δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ ποὺ διαφοροποιεῖ τὴν ἑρμηνεία τῆς Βίβλου καὶ τὴν κάνει πολλὲς κι ἀσύμφωνες ἑρμηνεῖες. εἶναι τὸ ὅτι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ποιοτήτων τὸ βιβλικὸ κείμενο εἶναι *σημεῖον ἀντιλεγόμενον,* σὰν τὸν Κύριο, φάκελος μαρτυρικῶν καταθέσεων μιᾶς ὑποθέσεως κατὰ τὴν ὁποία ἄλλοι διάδικοι δικαιώνονται κι ἄλλοι καταδικάζονται. ἔτσι ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα προστίθεται καὶ ἡ ἐμπάθεια τῶν ἐνόχων καὶ ἡ πολλὴ διαβολιά τους. ἔτσι ἡ ἁπλῆ κι εὐνόητη Βίβλος γίνεται αἴνιγμα καὶ γόρδιος δεσμὸς ὄχι μόνο γιὰ τοὺς ἑτερογλώσσους ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Β΄ αἰῶνος, ποὺ μιλοῦσαν στὴ γλῶσσα τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. στὴ Βίβλο δόθηκαν ἀναρίθμητες ἑρμηνεῖες· γιὰ κανένα ἄλλο βιβλίο δὲν δημιουργήθηκε παρόμοιο ζήτημα.

Ὅλες ὅμως οἱ ἑρμηνεῖες τῆς Βίβλου συνοψίζονται σὲ δύο εἴδη, τὴ θετικὴ καὶ τὴν ἀρνητικὴ ἑρμηνεία. ἡ θετικὴ εἶναι μόνο μία, ὅπως ἡ ἀλήθεια· ἡ ἀρνητικὴ ἔχει πολλές, ὅπως τὸ ψέμμα. ἡ πολυσχιδὴς καὶ σχιζοειδὴς ἀρνητικὴ ἑρμηνεία διακρίνεται σὲ δυὸ μεγάλους κλάδους ἐπίσης πολυσχιδεῖς καὶ σχιζοειδεῖς, τὴν καββαλιστικὴ ἑρμηνεία καὶ τὴν ἀνατρεπτική. ἡ καββαλιστικὴ ἐφαρμοζόταν κυρίως μέχρι τὸν 15ο αἰῶνα κατὰ τὸν καιρὸ τῆς χειρογραφίας, μετὰ δὲ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον συναντᾶται σπανιώτερα, ἐνῷ ἡ ἀνατρεπτικὴ ἄρχισε ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα τῆς τυπογραφίας καὶ τοῦ προτεσταντισμοῦ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀγαπητὴ θυγατέρα κι ἐρωμένη. ἡ θετικὴ ἑρμηνεία ὑπῆρχε πάντοτε κι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ. εἶναι ἡ πραγματικὴ ἑρμηνεία, ἡ φιλολογικὴ καὶ ἱστορική· δηλαδὴ γλωσσικὴ καὶ πραγματολογική.

Πρὶν προχωρήσω στὴν ἐξέτασι τῆς κάθε μιᾶς ἀπὸ τὶς τρεῖς ἑρμηνεῖες, θετικῆς καββαλιστικῆς κι ἀνατρεπτικῆς, προκειμένου νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ εἰδοποιὸς καὶ οὐσιώδης διαφορὰ μεταξύ τους, ἀναφέρω ὡς κλεῖδα ἕνα παράδειγμα. Ὑποθέσετε ὅτι ἕνας πατέρας, ποὺ βρίσκεται στὴν Ἑλβετία, κι ἔχει τρεῖς γιούς, ποὺ βρίσκονται στὴν Ἑλλάδα, γράφει στοὺς γιούς του μιὰ κοινὴ δακτυλογραφημένη Ἐπιστολή, ποὺ περιέχει περίπου τὰ ἑξῆς· «Εἶμαι ἄρρωστος. δὲν ἔχω καθόλου χρήματα. σᾶς παρακαλῶ ἐλᾶτε μαζί μου. Ὁ πατέρας σας». οἱ τρεῖς γιοὶ λαμβάνουν τὴν Ἐπιστολὴ αὐτή, τὴ διαβάζουν, καὶ ἀντιδροῦν ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του ὡς ἑξῆς. Ὁ πρῶτος τὴν ἑρμηνεύει ἱστορικῶς θετικῶς καὶ πραγματικῶς· «Ὁ πατέρας εἶναι ἄρρωστος καὶ δὲν ἔχει καθόλου χρήματα. βρίσκεται σὲ πολὺ δύσκολη θέσι. γι' αὐτὸ μᾶς καλεῖ ἐπειγόντως κοντά του. ἔχει ἀπόλυτη καὶ κατεπείγουσα ἀνάγκη τῆς παρουσίας μας. δὲν ἔχουμε νὰ πράξουμε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ

σπεύσουμε κοντά του στὴν Ἑλβετία». καὶ σπεύδει μόνος, ἐνῷ οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἀκολουθοῦν, διότι δὲν ἔχουν καμμία ὄρεξι νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ὁ δεύτερος, φυγόπονος ἀλλὰ τύπος ποὺ τηρεῖ τὰ προσχήματα τῆς ὑποκρισίας, ἑρμηνεύει τὴν Ἐπιστολὴ καββαλιστικῶς· «Πατέρας εἶναι ὁ φιλόσοφος νοῦς. πολὺ εὔστοχα καὶ φιλοσοφικὰ λέει ὅτι εἶναι ἄρρωστος. τὸ «ἄρρωστος» συντίθεται ἀπὸ τὸ στερητικὸ ἄλφα καὶ τὸ ῥῆμα ῥώννυμι. ῥώμη εἶναι ἡ δύναμι, καὶ δύναμι ἡ ἀνάγκη. ὁ πατέρας εἶναι ἄνευ ἀναγκῶν, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ βιοτικὲς ἀνάγκες, ὄχι γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ αἰτία τοῦ πλούτου, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ οὐσιώδη αἰτία ὅτι ὁ φιλόσοφος νοῦς πλησιάζοντας τὸ θεῖον καθίσταται ἀνενδεής. λέει ὅτι «δὲν ἔχει καθόλου χρήματα». «χρῆμα» λέγεται στὴν κυριολεξία τὸ πρᾶγμα, τὸ ὑλικὸ ἀντικείμενο. λοιπὸν ὁ φιλόσοφος νοῦς δὲν βαρύνεται ἀπὸ τὰ ὑλικὰ πράγματα καθόλου. μὰ εἶναι φυσικὸ αἰτιατό· ἐφ' ὅσον εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ βιοτικὲς ἀνάγκες στὰ ὕψη ἐκεῖνα ποὺ βρίσκεται, τὰ ὁποῖα συμβολικῶς ἐκφράζονται μὲ τὶς ἑλβετικὲς Ἄλπεις, εἶναι φυσικὸ νὰ ζῇ ἄνευ ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ ἀνθρωπίνης συμπαραστάσεως. μέγα δὲ καὶ τὸ ἠθικό του παράγγελμα 'Ἐλᾶτε μαζί μου'. ὁ φιλόσοφος νοῦς καλεῖ σὲ μίμησί του ὅλους τοὺς ἄλλους νόες· τοὺς καλεῖ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν στὴν ἀνοδικὴ πορεία του πρὸς τὴν τελειότητα». Ὁ τρίτος γιὸς ἐπίσης φυγόπονος σὰν τὸν δεύτερο, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἀναιδὴς καὶ κυνικός, ἑρμηνεύει τὴν Ἐπιστολὴ ἀνατρεπτικῶς· «Ἡ Ἐπιστολὴ δὲν ἔχει τὰ γνωρίσματα τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ἑνότητος περιεχομένου. ἡ ὑπογραφὴ δὲν εἶναι τοῦ πατέρα μου· εἶναι πλαστογραφημένη. ὁ πατέρας ἦταν βέβαια πρὶν ἀπὸ δέκα μέρες στὴν Ἑλβετία, ἀλλ' ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουμε ἄλλη ἐνδιάμεση Ἐπιστολή του, κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀποκλείσῃ ὅτι τώρα ἔχει φύγει γιὰ τὴν Ἀμερικὴ ἢ καὶ γιὰ τὴ Χαβάϊ. ἡ Ἐπιστολή, ἐπειδὴ εἶναι δακτυλογραφημένη, ἔχει κάτι τὸ ὕποπτο· χωρὶς «καθόλου χρήματα» πῶς βρῆκε καὶ πλήρωσε ὁ πατέρας δακτυλογράφο;! γιατί δὲν τὴν ἔγραψε ἰδιοχείρως, τόσο σύντομη μάλιστα; ἡ πρώτη παράγραφος τῆς Ἐπιστολῆς «Εἶμαι ἄρρωστος» εἶναι ἕνα γνωστὸ καὶ συνηθισμένο μοτίβο ἐπαναλαμβανόμενο πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μας. ἡ δεύτερη παράγραφος «Δὲν ἔχω καθόλου χρήματα» κατάγεται ἀπὸ μιὰ παλιότερη Ἐπιστολὴ τοῦ πατέρα, ποὺ γράφτηκε πρὶν πέντε χρόνια ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὴ Γαλλία σ' ἕναν φίλο του ἔμπορο ποὺ τὸν εἶχε ῥωτήσει ἂν θέλει νὰ τοῦ ἀγοράσῃ ἕνα αὐτοκίνητο ἀπὸ τὸ Παρίσι. ἐδῶ εἶναι παρέμβλητη. ὅσο γιὰ τὴν τρίτη παράγραφο «Ἐλᾶτε μαζί μου», βρίσκεται σὲ ἄλλο γλωσσικὸ ἐπίπεδο ἀσυνήθιστο γιὰ τὸν πατέρα· οὐδέποτε χρησιμοποιεῖ τὴ λέξι 'μαζί', ἀλλὰ πάντοτε τὴ λέξι 'κοντά'· ἄλλωστε καὶ ἡ γραφομηχανὴ στὴ φράσι αὐτὴ γράφει πυκνότερα. ἡ ὅλη Ἐπιστολὴ χρειάζεται μιὰ ἀπομυθευμένη

ἱστορικοφιλολογικοκριτικὴ ἐξέτασι, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποδεικνύεται ὅτι οὔτε ἐκφράζει καμμιὰ πραγματικὴ σύγχρονη ἀνάγκη τοῦ πατέρα, οὔτε κἂν εἶναι Ἐπιστολὴ δική του».

Ἔτσι οἱ δυὸ γιοί, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς καββαλιστικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἑρμηνείας ὁ ἕνας καὶ τῆς ἀνατρεπτικῆς ὁ ἄλλος, ἀπάλλαξαν τοὺς ἑαυτούς των ἀπὸ κάθε ὑποχρέωσι πρὸς τὸν πατέρα τους, ὁ μὲν φιλοσοφήσας τὰ ὑψηλὰ ὁ δὲ ἀναδιφήσας «κριτικῶς» τὸ κείμενο, ἐνῷ ὁ πρῶτος, ποὺ ἐφήρμοσε τὴν ἱστορικὴ καὶ πραγματικὴ ἑρμηνεία, ἔσπευσε πρὸς τὸν πατέρα. αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ διαφορὰ καὶ μεταξὺ τῶν τριῶν ἑρμηνειῶν τῆς Βίβλου, ἱστορικῆς, καββαλιστικῆς, καὶ ἀνατρεπτικῆς.

1
Ἡ ἱστορικὴ ἑρμηνεία

Κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκει ὁ ἑρμηνευτὴς εἶναι νὰ συλλάβῃ μὲ ὅσο γίνεται μεγαλείτερη ἀκρίβεια αὐτὸ ποὺ σκέφτεται καὶ θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὁ θεόπνευστος συγγραφεύς· αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐννοήσουν οἱ σύγχρονοι τοῦ συγγραφέως παραλῆπτες, αὐτὸ ποὺ ὁ συγγραφεὺς ἤθελε νὰ ἐννοήσουν οἱ ἄμεσοι καὶ σύγχρονοί του ἀναγνῶστες. ἐννοεῖται ὅτι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, συγγραφεῖς καὶ ἀναγνῶστες, ἡ ὑπόθεσι τοῦ εὐαρεστῆσαι τῷ Κυρίῳ ἢ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας των εἶναι τόσο σοβαρή, ὥστε νὰ γράφουν καὶ νὰ ἐννοοῦν ὅπως μιλοῦμε ἐμεῖς κατὰ τὶς ἄκρως σοβαρὲς ὧρες τῆς ζωῆς μας, ὅταν δὲν ἔχουμε ὄρεξι γιὰ φιλοσοφικὰ καὶ λογοτεχνικὰ παιχνίδια· ὅπως μιλοῦμε στὰ δικαστήρια ἢ πρὶν ἀπὸ μιὰ μάχη τοῦ πολέμου ἢ κατὰ τὴν ἐκτέλεσι τῆς πατρικῆς μας διαθήκης ἢ πρὸς τὸν πάσχοντα ἀδερφό μας. ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο μιλοῦμε κι ἐννοοῦμε στὶς περιπτώσεις αὐτὲς εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας.

Κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία τῆς Βίβλου κατ᾽ ἀρχὴν ἐννοοῦμε ὅ,τι διαβάζουμε, ἐννοοῦμε κατὰ γράμμα. *Οὐκ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ᾽ ἢ ἃ ἀναγινώσκετε,* ὅπως γράφει ὁ Παῦλος (Β΄ Κο 2,2). δὲν πρέπει ὅμως ἡ ἔκφρασί μου «κατὰ γράμμα» νὰ ἐκληφθῇ καταχρηστικῶς, ὅπως ὅλως παραδόξως γίνεται κατὰ τὴν καββαλιστικὴ ἑρμηνεία. ἐννοοῦμε ὅ,τι διαβάζουμε, ὅ,τι φαίνεται ὡς τὸ ἁπλούστερο νόημα, χωρὶς πάλι κι αὐτὸ νὰ ταυτίζεται μὲ τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως κατὰ λάθος ἐνίοτε φαινόμενο νόημα. ὅταν λέῃ ὅτι *Ὁ Πέτρος θεὶς τὰ γόνατα προσηύξατο* (Πξ 28,6), ἐννοοῦμε ὅτι ὁ Πέτρος γονάτισε καὶ προσευχήθηκε, καὶ τίποτα πέρα ἀπ᾽ αὐτὸ ἢ διαφορετικὸ ἀπ᾽ αὐτό. ὅταν ὅμως γράφῃ ὅτι οἱ γραμματεῖς *κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν* (Μρ

54,7), δὲν ἐννοοῦμε ὅτι μασοῦν μὲ τὰ δόντια τους τὰ ξύλα τὶς πέτρες καὶ τὰ καρφιὰ τῶν οἰκοδομῶν ὅπου κατοικοῦν οἱ χῆρες. ἰσχύει δηλαδὴ καὶ γιὰ τὴ Βίβλο ἡ γνωστὴ ἐλαστικότης τοῦ λόγου ποὺ ἰσχύει γιὰ κάθε ἄλλο ἀνθρώπινο κείμενο καὶ κάθε ἀνθρώπινο προφορικὸ λόγο. λέω δὲ αὐτὰ τὰ ἁπλούστατα, διότι ἐφαρμόστηκε πράγματι μιὰ τέτοια «κατὰ γράμμα» καταχρηστικὴ ἑρμηνεία στὴ Βίβλο. τέτοιοι «ἀλληγορισταὶ» ἦταν καὶ οἱ αἱρετικοὶ τῶν πρώτων γνωστικῶν καὶ νικολαϊτικῶν αἱρέσεων, κι ὁ ὀψιμώτατος Ψευδ-Ἀναστάσιος Σιναΐτης ποὺ ξέρασε τὴν ἐκτενῆ «Ἑρμηνεία εἰς τὴν Ἑξαήμερον» κατὰ τὸν 9^{ον} αἰῶνα, ἔργο τὸ ὁποῖο δημοσιεύεται σὲ λατινικὴ μετάφρασι στὴν PG 89,851-1052, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο ἀποκατέστησα κριτικῶς τὸ 1962· ἡ ἀποκατάστασί μου ἐκείνη δὲν ἐκδόθηκε μέχρι σήμερα, οὔτε θέλω νὰ ἐκδοθῇ, διότι πρόκειται γιὰ φρικτὰ κακόδοξο κείμενο φρενοβλαβοῦς ἀνθρώπου.

Γενικὴ ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς καὶ πραγματικῆς ἑρμηνείας εἶναι ὅτι κάθε χωρίο ἑρμηνεύεται ὀρθὰ μόνο μέσα στὴ συνάφειά του. ὡς συνάφεια μπορεῖ νὰ νοηθῇ ἡ ὁσηδήποτε περιοχὴ ἡ ἀναγκαία γιὰ τὴν ἑρμηνεία δεδομένου χωρίου. ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσι μπορεῖ νὰ εἶναι μία συντακτικὴ περίοδος ἢ παράγραφος ἢ ἕνα κεφάλαιο ἢ καὶ περισσότερο. διότι ἡ ἴδια φράσι μπορεῖ νὰ λέγεται μὲ πολλὰ κι ἀντίθετα νοήματα, τὸ δὲ ἕνα καὶ πραγματικό της νόημα τὸ ὑποδεικνύει μόνο ἡ συνάφεια. ἀναφέρω ὡς χαρακτηριστικὰ παραδείγματα δυὸ σοβαρὲς παρανοήσεις, μία δογματικὴ καὶ μία πρακτική, ποὺ προέκυψαν ἀπὸ ἑρμηνεῖες κατὰ τὶς ὁποῖες δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ συνάφεια τοῦ χωρίου.

Πρῶτο παράδειγμα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικώτερα σφάλματα τοῦ Λουθήρου. αὐτὸς ὁ τύπος στὴ μὲν Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴ διάβασε ὅτι ὁ Ἀβραὰμ *ἐδικαιώθη ἐκ πίστεως* καὶ ὄχι *ἐξ ἔργων* κι ὅτι αὐτὸ συμβαίνει ἐν Χριστῷ μὲ κάθε ἄνθρωπο (Ῥω 9), στὴ δὲ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου ὅτι ὁ Ἀβραὰμ *ἐδικαιώθη ἐξ ἔργων* καὶ ὄχι *ἐκ πίστεως* (Ἰα 4). δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψιν τὶς συνάφειες καὶ ἔκανε σφάλμα μὲ τὸ ὁποῖο καταβαράθρωσε ὅλο τὸν προτεσταντισμὸ στὴ βλακεία καὶ στὴν κακοδοξία. βέβαια τὸ ἐνδότερο γλίστρημα ἔγινε ἀπὸ τὸ ὅτι εἶχε τὴ συνείδησι ὅτι δὲν ἦταν *ἀνὴρ μιᾶς γυναικός,* ἀλλὰ περισσοτέρων, ἀλλ' ἤθελε ντὲ καὶ καλὰ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς ἐκκλησίας. τὸ ὁρατὸ γλίστρημα ὀφείλεται στὴν ἀμάθεια τὴ βλακεία καὶ τὴν ἀπροσεξία του, ἡ ὁποία τὸν ὤθησε στὸ ν' ἀπορρίψῃ τὶς Ἐπιστολὲς Ττ Α΄ Τι Β΄ Τι χαρακτηρίζοντάς τις ὡς «ποιμαντικές», ὥστε νὰ μὴν λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ὡς σοβαρὰ βιβλικὰ κείμενα, ἀλλὰ τὸ ἐνδότερο γλίστρημά του ἦταν ἡ αἰτία ν' ἀπορίψῃ τὴν Ἰα. δὲν τὸν ἔκοψε νὰ προσέξῃ καὶ νὰ καταλάβῃ ὅτι ὁ μὲν Παῦλος ὡς *ἔργα* ἐννοεῖ τὰ *ἔργα τοῦ νόμου* καὶ συγκεκριμέ-

να τὴν περιτομὴ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν κατὰ σάρκα ἀπογόνων του, ὁ δὲ Ἰάκωβος ὡς *ἔργα* ἐννοεῖ τὰ *ἔργα τῆς πίστεως* καὶ συγκεκριμένως τὴ θυσία τοῦ Ἰσαάκ· καὶ ἀντιστοίχως ὁ μὲν Παῦλος ὡς *πίστιν* ἐννοεῖ τὴν δι' *ἔργων* ἐκδηλουμένη, ἔργων γενναίων ὅπως ἡ ἀγάπη καὶ ἡ θυσία τοῦ Ἰσαάκ, ὁ δὲ Ἰάκωβος ὡς *πίστιν* ἐννοεῖ τὴ χωρὶς ἔμπρακτες ἐκδηλώσεις ξηρὴ καὶ δογματικὴ θεωρία. ἀποτέλεσμα γενικὸ ἦταν ν' ἀπορρίψῃ τὴν κανονικότητα τεσσάρων Ἐπιστολῶν (Ττ Α΄ Τι Β΄ Τι Ἰα). ὁ φοῦσκος ἦταν καὶ μπουμπούνας καὶ βρομῦλος.

Τὸ ἄλλο παράδειγμα τὸ παίρνω ἀπὸ μᾶς. γράφει ὁ Παῦλος στὸν Τιμόθεο (Β΄ Τι 4,5) ὅτι *τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν. νόει ἃ λέγω· δῴη γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν.* αὐτὸ κάποιοι «δικοί μας» τὸ ἐξηγοῦν· «Οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐκκλησιῶν πρέπει νὰ δικαιοῦνται νὰ παίρνουν τὴν καλλίτερη μερίδα ἀμοιβῆς· ὁ ἐφημέριος δηλαδὴ πρέπει ν' ἀμείβεται καλλίτερα ἀπ' ὅλους τοὺς Χριστιανούς, ὅταν προκύψῃ κάποια μοιρασιά. ἔτσι ἑρμηνεύεται τὸ χωρίο, ἐπειδὴ λαμβάνεται χωρὶς τὴ συνάφειά του· ἡ ὀρθὴ ἑρμηνεία ὅμως, ἡ ὁποία συνάγεται ἀπὸ τὴ συνάφειά του εἶναι ἡ ἑξῆς. ἀμέσως μετὰ τὴ φράσι του αὐτὴ ὁ Παῦλος λέει· *Νόει ἃ λέγω· δῴη γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι». «Πρόσεξε καλὰ νὰ καταλάβῃς τί ἐννοῶ· εἴθε ὁ Κύριος νὰ σοῦ δώσῃ μυαλὸ νὰ κατανοῇς σωστὰ τὰ πάντα».* αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ἐκεῖνα ποὺ προηγοῦνται εἶναι παρεξηγήσιμα καὶ χρειάζονται ἰδιαίτερη προσοχή, γιὰ νὰ συλλάβουμε τὸ νόημά τους. ἄρα ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος μᾶς κάνει προσεκτικούς, νὰ μὴν πάρουμε τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως νόημα. καὶ ποιό εἶναι τὸ σωστό; στὴ συνάφεια τῆς ἐπίμαχης φράσεως ὁ Παῦλος ὡς *γεώργιον,* ὅπου ἔβαλε τὸν Τιμόθεο νὰ *γεωργῇ,* ἐννοεῖ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν πιστῶν κι ὄχι τὸ εἰσόδημα τῆς ἐνορίας. καρπὸς μιᾶς τέτοιας καλλιεργείας εἶναι νὰ φτάσουν οἱ πιστοὶ σὲ τέτοιο πνευματικὸ ἐπίπεδο, ὥστε νὰ ὑπομένουν γιὰ τὸ Χριστὸ πολλά, νὰ ζοῦν γιὰ τὸ Χριστὸ ζωὴ δύσκολη, καὶ νὰ κακοπαθοῦν γιὰ τ' ὄνομά του, ὅπως κι ὁ Παῦλος, τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ γράφει αὐτά, *κακοπαθεῖ* ἤδη σὲ αὐστηρὴ κάθειρξι στὴ Ῥώμη *ὡς κακοῦργος* ἐδῶ καὶ κάποιους μῆνες, καὶ σὲ περίπου 2 μῆνες τοῦ κόβουν τὸ κεφάλι· καὶ τὸ ξέρει τί τὸν περιμένει· γι' αὐτὸ λέει· *Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι* (Β΄ Τι 9,6) (=χύνω τὸ αἷμα μου σὰ σπονδὴ στὸ Κύριο σὲ λίγο). καὶ στὸν Τιμόθεο τοῦτο· *Σὺ κακοπάθησον* (9,5). ἔτσι ἐννοεῖ ὁ Παῦλος τὸ ὅτι *τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν·* πρῶτος στοὺς κόπους στὶς θυσίες στὸν κίνδυνο. αὐτοὶ εἶναι οἱ καρποὶ τῆς πνευματικῆς καλλιεργείας στὸ πνευματικὸ *γεώργιον* τοῦ Κυρίου.

Κάποιος κάποτε ἐφήρμοσε τὸ πρόσταγμα αὐτὸ τοῦ στρατηγοῦ Παύλου σὲ μιὰ ὑπόθεσι ὄχι καθόλου πνευματική, ἀλλὰ καὶ γεμάτη

σφαγὴ καὶ αἷμα. 1974, πόλεμος, γενικὴ ἐπιστράτευσι· στὴ Λῆμνο διοικητὴς ἴλης. πῆρε διαταγὴ νὰ ναρκοπεδήσῃ τὸν πεταλοειδῆ κόλπο τοῦ Κάσπακα, δίπλα στὴν πρωτεύουσα Μύρινα, ὁ ὁποῖος ἦταν τὸ πιθανώτερο σημεῖο ἀποβάσεως τῶν ἐχθρῶν. τοῦ ἔστειλαν μὲ ἀπόσπασι 12 ἄντρες τοῦ μηχανικοῦ, ἤτοι ἕναν ἀνθυπολοχαγό, ποὺ ἦταν πολιτικὸς μηχανικὸς κι αὐτὸς σχεδίασε τὸ ναρκοπέδιο, κι ἔφυγε, ἕναν λοχία καὶ δέκα ὁπλῖτες, καὶ μερικὰ αὐτοκίνητα φορτωμένα μὲ ἀμερικανικὲς νάρκες πολὺ μοντέρνες καὶ φοβερές. ἡ κάθε νάρκα στὸ κουτί της, χωρὶς πυροκροτητή, καὶ μὲ 4 καρούλια ἀνοξείδωτο καὶ μαλακὸ σὰ νῆμα σύρμα παγιδεύσεως. οἱ νάρκες αὐτὲς δὲν ἐκρήγνυνται ποτέ, ἀκόμη κι ἂν τὶς συντρίψῃς κτυπώντας τις σὲ βράχο, ἂν δὲν ἔχουν πυροκροτητή. μὲ πυροκροτητὴ ὅμως μὴν ἀγγίξῃς νάρκα· σὲ κομμάτιασε. καὶ ἡ κάθε μία ἔπρεπε νὰ συμπαγιδευτῇ μὲ τὶς 4 γειτονικές της. κι ἂν δὲν πατήσῃς τὴν ὡπλισμένη νάρκα, μόνον ἂν σκοντάψῃς σὲ σύρμα παγιδεύσεως κρυμμένο στὴν ἄμμο καὶ σὲ χόρτα, ἐκρήγνυται μία, σηκώνονται κι ἄλλες 30-50 σὲ ὕψος μέχρι τὴν κοιλιὰ καὶ τὸ θώρακα τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀποβάσεως, ἐκρήγνυνται ὅλες μὲ ὁριζόντια διασπορὰ θραυσμάτων σὲ ἀκτῖνα 100 μέτρων, δημιουργεῖται μιὰ κόλασι πυρὸς καὶ σιδήρου, καὶ σκοτώνει μέχρι κι ἕνα σύνταγμα. στὴν τοποθέτησί τους τελείως ἀκίνδυνες· μετὰ τὸ βίδωμα τοῦ πυροκροτητοῦ στὴν κάθε μιὰ κίνδυνος - θάνατος μὲ τὸ παραμικρὸ ἄγγιγμα. ἀπόστασι τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐλάχιστα μέτρα. τὸ παγιδευτικὸ συρμάτινο πλέγμα σὰν κάθετες γραμμὲς σταυρολέξου· μόνο ποὺ τὸ βλέπεις, σοῦ κόβεται τὸ αἷμα. πράσινο σύρμα σὰν τὰ ζωντανὰ χόρτα, ἢ καφετὶ σὰν τὰ ξηρὰ χόρτα καὶ φύλλα. ἀφανὲς στὸν ἐχθρό. ἀφοῦ τοποθέτησαν καὶ παγίδευσαν ὅλες τὶς νάρκες, –μερικὲς χιλιάδες–, ἔφτασε ἡ ὥρα νὰ βιδωθοῦν οἱ πυροκροτηταί· μικροὶ ἴσα μὲ μικρὸ καπακάκι στυλοῦ μιᾶς χρήσεως. ὅλοι μέσα σ' ἕνα χαρτοκιβώτιο. ὁ ἴλαρχος ῥωτάει τοὺς ἄντρες τοῦ μηχανικοῦ· «Τόσες οἱ νάρκες· σὲ πόσο χρόνο τὶς βιδώνετε 10 ἄντρες;». «Σὲ 3 ὧρες». «Λοιπόν, τοὺς λέει, ἀντὶ σὲ κάποιο λάθος νὰ σκοτωθῆτε ὅλοι, καλλίτερα νὰ σκοτωθῇ ἕνας· θὰ τὶς βιδώσῃ ἕνας, ἐκεῖνος ποὺ θὰ διατάξω· σὲ πόσο χρόνο μπορεῖ;». «Σὲ 3 μέρες». «Ἡ ἄρνησι τοῦ ἑνὸς συνεπάγεται ἄμεση ἐκτέλεσι». (πῆρε ἀπὸ τὸ ζωστῆρα του τὸ σαρανταπεντάρι πιστόλι. κρυφὰ εἶχε κληρώσει ποιόν θὰ διέταζε, γιὰ νὰ μὴν κάνῃ αὐθαίρετη ἐπιλογὴ τοῦ ὑποψηφίου θύματος). «Ἀλλά, συνεχίζει, ἂν βρεθῇ ἕνας ἐθελοντής, θὰ ὁπλίσῃ τὶς νάρκες αὐτός. καὶ θὰ τοῦ δώσω ἀμέσως 10 μέρες ἄδεια». (σὲ καιρὸ πολέμου ἄδειες δὲν δίνονται, ἀλλ' αὐτὸς εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ δώσῃ, διότι ἦταν καὶ ὑποδιοικητὴς τῆς ἐπιλαρχίας). βγαίνει ἕνα βῆμα μπροστὰ ἕνας ἐθελοντής. τοῦ λέει· «Ποιό εἶναι τὸ κίνητρό σου;». «Ἡ ἄδεια· εἶμαι μοναχογιὸς μιᾶς χήρας. τὰ ῥοδάκινά μας πέφτουν κάτω καὶ σα-

πίζουν, διότι δὲν ἔχουμε ἕναν νὰ τὰ μαζέψῃ καὶ νὰ τὰ πουλήσῃ. χάνουμε ὅλο τὸ βιὸ τῆς χρονιᾶς. θέλω τὴν ἄδεια, νὰ πάω νὰ τὰ μαζέψω καὶ πουλήσω». ῥάγισε ἡ καρδιὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ· ἀλλὰ δὲν ἔδειξε καμμία συγκίνησι. καὶ δὲν θὰ ἔπαιρνε πίσω τὴ διαταγή του. μιὰ τέτοια κίνησι θὰ τοῦ ἀφαιροῦσε κάθε κῦρος· καὶ θὰ γινόταν χαμός. διατάζει· «Ἐσὺ θὰ βιδώσῃς ὅλους τοὺς πυροκροτητάς, κι ἐγὼ δίπλα σου τὶς 3 μέρες θὰ κρατῶ τὸ κουτὶ μὲ τοὺς πυροκροτητὰς καὶ θὰ σοῦ τοὺς δίνω ἕναν ἕναν, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ κανένα λάθος· θὰ σὲ προσέχω». ἄρχισαν κι αὐτὸς κι ὅλοι οἱ ἄλλοι νὰ φωνάζουν· «Ὄχι, κ. ἴλαρχε, αὐτὸ δὲν χρειάζεται· αὐτὸ δὲν θὰ γίνῃ». «Σκασμός! διατάζω! μὴ σκοτώσω τώρα δὰ κανέναν γιὰ ἀντίρρησι!». καὶ ῥίχνει μιὰ πιστολιὰ στὸν ἀέρα μὲ δυσδιάκριτη κλίσι πρὸς τὴ θάλασσα. ἦταν ὅλοι κατάχλωμοι. ἔγινε αὐτὸ ποὺ διέταξε. οἱ ἄλλοι ἀπὸ 300 μέτρα μακριὰ τοὺς κύτταζαν ἔντρομοι. τελείωσαν αἰσίως. οἱ 11 ἄντρες τὸ διέδωσαν σ' ὅλο τὸ νησί. βούιξε ὁ τόπος. πάντα οἱ ἄντρες του τὸν σέβονταν καὶ τὸν ἀγαποῦσαν· ἀλλ' ἀπὸ κείνη τὴν ὥρα τὸν περιέβαλαν μ' ἕνα σέβας καὶ μιὰ ἀγάπη ποὺ δὲν περιγράφονται. ἀπὸ κείνη τὴν ὥρα ὅλες τὶς διαταγές του τὶς ἔδινε σχεδὸν ψιθυριστά. τὄμαθε ὅλος ὁ στρατὸς τῆς Λήμνου· πολὺς στρατός· τὄμαθε κι ὁ κόσμος. στὶς 12 Ὀκτωβρίου ἀπολύθηκαν ὅλοι, χωρὶς νὰ γίνῃ στὴν Ἑλλάδα πόλεμος· περιωρίστηκε μόνο στὴν Κύπρο. τὴν πρωτοχρονιὰ ὁ ἴλαρχος, πολίτης πιά, ἔλαβε μιὰ εὐχετήρια κάρτα. μετὰ τὶς εὐχὲς ἕνας ἀπὸ τοὺς ἄντρες τοῦ μηχανικοῦ τοῦ ἔγραφε· «Λοχαγέ, εἶσαι ὁ γενναῖος τῶν γενναίων· θὰ πάω νὰ σκοτωθῶ μὲ χαρά, ἐπειδὴ θὰ μοῦ τὸ ἔχῃς διατάξει ἐσύ. ὑπογραφή». δάκρυσε.

Αὐτὸ σημαίνει ὁ λόγος τοῦ στρατηγοῦ Παύλου *Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν* (Β΄ Τι 4,6). αὐτὸ ποὺ ἱστόρησα, χριστιανικὰ εἶναι ἄκρως γήινο καὶ κοσμικό· ἀλλ' ἔχει κάτι κοινὸ μ' ἐκεῖνο ποὺ παραγγέλλει ὁ στρατηγὸς Παῦλος στὸν ἴλαρχο Τιμόθεο. τὸ ἱστόρησα μόνο σὰ βοηθητικὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν ἑρμηνευτικὴ διευκρίνησι τοῦ χωρίου Β΄ Τι 4,6 κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία. ἂν δηλαδὴ ὁ Τιμόθεος ὡς γεωργὸς προσφέρῃ στοὺς μαθητάς του τοὺς καρποὺς τῆς κακουχίας καὶ τοῦ μαρτυρίου, αὐτὸς πρέπει πρῶτος καὶ καλλίτερος νὰ γεύεται αὐτοὺς τοὺς καρπούς. βλέπουμε λοιπὸν ἐδῶ ὅτι τὸ μὲν ὀρθὸ νόημα τοῦ χωρίου ὠθεῖ τὸν προϊστάμενο τῆς ἐκκλησίας στὴν αὐτοθυσία, ἡ δὲ χωρὶς τὴ συνάφεια τοῦ χωρίου παρερμηνεία του θάλπει τὴν ἰδιοτέλεια καὶ τὴν κερδοσκοπία· εἰσάγει διαφθορὰ στὴν ἐκκλησία.

Ἡ συνάρτησι τῶν χωρίων εἶναι κάτι εὐρύτερο ἀπὸ τὴ συνάφεια. πολλὰ ὅμοια χωρία μαζὶ μὲ τὶς συνάφειές των ῥυθμίζουν τὴν ἑρμηνεία ἀλλήλων. ἀναφέρω πάλι δυὸ φαινομενικὰ ἀντίθετα παραδείγμα-

τα, γιὰ νὰ φανῇ τὸ ἄτοπο, ὅταν δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ συνάρτησι. στὴν Καινὴ Διαθήκη βρίσκονται πολλὰ χωρία, ὅπου ὁ Χριστὸς φαίνεται ἄνθρωπος· γεννᾶται, μεγαλώνει, τρώει, πίνει, κοιμᾶται, κουράζεται, λέγεται ῥητῶς *ἄνθρωπος,* συγκινεῖται, κλαίει, πονάει, ἀγαπάει τὴν ἐπίγεια ζωή του, ματώνει, καρφώνεται σὲ ξύλο, λογχίζεται, πεθαίνει, θάβεται. ἀπ' ὅλα αὐτά, ποὺ ἐννοοῦνται μαζὶ καὶ μὲ τὴ συνάφεια τῶν σχετικῶν χωρίων, φαίνεται ὅτι εἶναι ἄνθρωπος· καὶ εἶναι. ὑπάρχουν ὅμως ἄλλα τόσα χωρία, ὅπου ὁ Χριστὸς φαίνεται θεὸς ἴσος μὲ τὸν πατέρα θεό, ὅσο ἴσος ἦταν ὁ Μωϋσῆς μὲ τὸν πατέρα του, ὁ Δαυῖδ μὲ τὸν πατέρα του, ὁ Ἠλίας μὲ τὸν πατέρα του, ὁ Παῦλος μὲ τὸν πατέρα του, κι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος μὲ τὸν πατέρα του. ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι *ὁ ὢν ἴσα θεῷ* (Φι 3,10), *ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας* (Ῥω 3,8· 18,5), *ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐστι μείζων πάντων, αὐτὸς δὲ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσιν* (Ἰω 28,8-9), *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ* (Μθ 74,4), *ὁ λόγος καὶ θεός* (Ἰω 1,1), *Κύριος ὁ θεός, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ* (Ἀπ 1,5), *ὁ Κύριος* (Α΄ Κο 28,3· Φι 3,15), *ὁ μέγας θεὸς καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός* (Ττ 5,3), *τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα... ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός* (Φι 3,14-15), *ὁ μόνος δεσπότης καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός* (Ἰδ 2,2), *ὁ Κύριος (Ἰαυὲ)* ὁ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος (Ψα 101,26 = Ἑβ 1,11). ἡ συνάρτησι τῶν χωρίων αὐτῶν καὶ τῶν προηγουμένων μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος· καὶ σ' ἄλλα μὲν χωρία ἀναφέρεται ἡ θεότης του σ' ἄλλα δὲ ἡ ἀνθρωπότης του. ἀπὸ τὴν πλημμελῆ ἑρμηνεία αὐτῶν τῶν χωρίων, κατὰ τὴν ὁποία δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ συνάρτησι τῶν χωρίων, ἔγιναν τὰ μεγαλείτερα λάθη καὶ προέκυψαν οἱ μεγαλείτερες αἱρέσεις, ἤτοι ἀρειανοί, μονοφυσῖτες, μονοθελῆτες, πολλοὶ κλάδοι τῶν ἀρχαίων γνωστικῶν καὶ τῶν συγχρόνων προτεσταντῶν, οἱ παπικοί, αἱ χιλιασταὶ ἢ «μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ», οἱ Μορμόνοι, καὶ ἄλλοι.

Δεύτερο παρόμοιο παράδειγμα εἶναι ἡ χωρὶς τὴ συνάρτησι χωρίων ἑρμηνεία τοῦ χωρίου Μθ 74,6 *Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν,...* ἀφήνω τὴ χοντροκομμένη βλακεία καὶ ἀμάθεια τῶν «ἀλαθήτων» κοκορίκων τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῶν ὑποχειρίων τους, ὅτι *ἡ Βαβυλὼν* τῆς Αἰγύπτου (Α΄ Πε 15,4) εἶναι ἡ Ῥώμη κι ὅτι ὁ Πέτρος ἦταν ἐπίσκοπός της, καὶ περιορίζομαι στὴ βλακώδη ἑρμηνεία τοῦ Μθ 74,6. οἱ παπικοὶ κοκορῖκοι «ἑρμηνεύουν» τὸ χωρίο αὐτὸ δογματίζοντας ὅτι ὁ Πέτρος –ἄρα κι ὁ Βοργίας– εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ἐκκλησίας. στὸ χωρίο αὐτὸ φαίνονται ὁ Χριστὸς οἰκοδόμος καὶ ὁ Πέτρος θεμέλιος λίθος. ὁ Παῦλος παρουσιάζει τὸν ἑαυτό του ὡς ἀρχιτέκτονα, τοὺς πιστοὺς ὡς οἰκοδομικὰ ὑλικά, καὶ τὸ Χριστὸ ὡς μοναδικὸν *θεμέλιον λίθον· Θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύνα-*

ται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός (Α΄ Κο 5,11). ἀλλοῦ ὁ Παῦλος λέει *θεμελίους λίθους* τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς προφῆτες τῆς Καινῆς Διαθήκης, *ἀκρογωνιαῖον λίθον* δὲ τοῦ *θεμελίου* τὸ Χριστό, στὸν ὁποῖο στηρίζεται ὅλη ἡ ἐκκλησία (Ἐφ 3,10-12). ὁ Ἰούδας ἀναφέρει ὡς *θεμέλιον,* πάνω στὸν ὁποῖο *ἐποικοδομοῦνται* οἱ Χριστιανοί, τὴν *πίστιν* (Ἰδ 3,7). ἀλλοῦ ὁ Παῦλος λέει *θεμέλιον* τοὺς πρώτους ἐν Ῥώμῃ Χριστιανούς, ποὺ εἶναι παλιοὶ μαθηταί του (Ῥω 27,7-8), ὥστε νὰ μὴν εἶναι ἀνάγκη οἱ ἀρσενοκοῖτες τοῦ Βατικανοῦ ν' ἀνατρέχουν μέχρι τὸν Πέτρο, ἀφοῦ μποροῦν νὰ ἔχουν θεμέλιο τὸν πισινό τους ἢ τὴν κολομπαράδικη μουτσούνα τους. ὡς σύνδεσμοι δὲ καὶ συγκολλητικὲς οὐσίες τῆς οἰκοδομῆς ἀλλοῦ στὴν Καινὴ Διαθήκη φέρεται *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,* ἀλλοῦ *ἡ ἀγάπη,* κι ἀλλοῦ *ἡ εἰρήνη* (Ἐφ 3,12· 5,2· 5,14). ἕνας σοβαρὸς ἑρμηνευτὴς καταλαβαίνει ὅτι ὅλ' αὐτὰ εἶναι μεταφορικὲς ἐκφράσεις κι ὅτι ἀπὸ τὴ συνάρτησι ὅλων τῶν σχετικῶν χωρίων συμπεραίνεται ὅτι ὁ ἀναντικατάστατος καὶ μοναδικὸς θεμέλιος λίθος τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός. πάνω σ' αὐτὸν τὸν θεμέλιο λίθο οἰκοδομοῦνται οἱ ἀπόστολοι καὶ ὅλοι οἱ διδάσκαλοι, ἕνας δὲ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι κι ὁ Πέτρος· κι ὅτι ὁ Πέτρος μὲ τὴ Ῥώμη δὲν ἔχει καμμία σχέσι, κι οὔτε πῆγε ποτὲ σ' αὐτὴ τὴν πόλι. κατ' οὐσίαν *θεμέλιον* ὅλων εἶναι ἡ πίστι στὸ Χριστό, ὅπως γράφει ὁ Ἰούδας (3,7). γι' αὐτὸ ὅλοι ὅσοι κατὰ τόπους πίστευσαν στὸ Χριστὸ πρῶτοι, εἶναι τὸ θεμέλιο γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους· ὅλοι οἱ εὐαγγελιζόμενοι καὶ κατηχοῦντες εἶναι θεμέλιοι γιὰ τοὺς κατηχουμένους καὶ τοὺς μαθητάς των. ὅλων δὲ θεμέλιος ποὺ δὲν στηρίζεται σὲ κανέναν ἄλλον εἶναι ὁ Χριστός, ὁ μοναδικὸς θεμέλιος τῆς ἐκκλησίας. ἡ ἄγνοια τῆς συναρτήσεως τῶν χωρίων κατὰ τὴν ἑρμηνεία ῥίχνει τοὺς ἑρμηνευτὰς σὲ σοβαρὲς πλάνες, σὰν τὴ βατικάνεια λύσσα.

Ἡ συνάρτησι μᾶς ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ἄλλη ἑρμηνευτικὴ ἀρχή, τὴν προϋπόθεσι τοῦ ὅλου. εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἀκριβέστατη ἑρμηνεία ἑνὸς χωρίου, ἂν δὲν κατέχουμε τὸ καθολικὸ νόημα τοῦ βιβλίου στὸ ὁποῖο βρίσκεται ἢ καὶ ὅλης τῆς Βίβλου. εἶναι ἀδύνατο π.χ. νὰ ἐννοήσουμε σωστὰ τὸν ὅρο *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἂν δὲν ἔχουμε ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνο τὴν Καινὴ Διαθήκη ὅλη ἀλλὰ καὶ τοὺς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς· οὔτε μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε ὁποιοδήποτε βιβλίο τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἂν δὲν κατέχουμε ὁλόκληρη τὴν Παλαιά.

Ἔτσι ἐρχόμαστε σὲ μιὰ ἄλλη θεμελιώδη ἑρμηνευτικὴ ἀρχή, τὴν ὁποία ἐφήρμοσε περισσότερο ἀπ' ὅλους τοὺς ἑρμηνευτὰς ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅτι ἡ Βίβλος ἑρμηνεύεται κυρίως διὰ τῆς Βίβλου. αὐτὴ τὴν ἀρχὴ προέβαλε κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἀρχαιότητα ὁ μεγάλος Ἀλεξανδρινὸς ὁμηριστὴς Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθρᾳξ τοῦ Β΄ π.Χ. αἰῶ-

νος, ποὺ διατύπωσε τὴ ῥήτρα *Ὅμηρον ἐξ Ὁμήρου σαφηνίζειν,* τοῦ ὁποίου ὁ Χρυσόστομος εἶναι ἐφάμιλλος. ὁ κανόνας αὐτὸς ἰσχύει γιὰ ὁποιοδήποτε κείμενο ἀπὸ πλευρὰ καὶ γλωσσικὴ καὶ ἱστορικὴ καὶ πραγματολογική. ὅπως δὲ ἔδειξα σ' ὁποιοδήποτε ἑρμηνευτικό μου σύγγραμμα ἢ μελέτημα, ἡ γνῶσι ὁποιουδήποτε ἀρχαίου κειμένου συμβάλλει στὴν καλλίτερη ἑρμηνεία τῆς Βίβλου, ἀλλὰ κυρίως ἡ Βίβλος ἑρμηνεύεται διὰ τῆς Βίβλου. ἡ ἀριστάρχεια καὶ χρυσοστομικὴ αὐτὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ πρώτη σὲ ἀποτελεσματικότητα. γύρω ἀπὸ κάθε βιβλικὸ κείμενο ὑπάρχουν ἐπάλληλοι κύκλοι κειμένων στενῆς ἢ μακρινῆς συγγενείας γλωσσικῆς ἢ ἱστορικῆς ἢ πραγματολογικῆς. μὲ τὰ κείμενα τοῦ κάθε κύκλου κατανοεῖται ἕνα βιβλίο τῆς Ἁγίας Γραφῆς τόσο βαθύτερα, ὅσο πλησιέστερος πρὸς αὐτὸ εἶναι ὁ κύκλος. ἐνδέχεται δὲ ἕνας κύκλος νὰ προηγῆται ἄλλου σ' ἐγγύτητα ἀπὸ πλευρὰ γλωσσική, ἀλλὰ νὰ ἕπεται ἀπὸ πλευρὰ πραγματολογικὴ ἢ ἱστορική. τὰ κείμενα τῶν ἰδιωτικῶν ἑλληνικῶν παπύρων τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ πλευρὰ γλωσσικὴ συμβάλλουν στὴν ἑρμηνεία τῶν Εὐαγγελίων ἀρκετά, τὰ κλασσικὰ ἑλληνικὰ κείμενα λιγώτερο· τὰ κείμενα τοῦ Ἰωσήπου ἀπὸ ἱστορικὴ πλευρὰ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ δύο. ὁ ψαλμὸς 52 ἑρμηνεύεται καλλίτερα μὲ τὸ βιβλίο Ἀνάβασις καὶ ἰδίως μὲ τὸ τελευταῖο τρίτο του· τὸ Ἆσμα καλλίτερα μὲ τὰ βιβλία Δδ Βα Πα. οἱ παράγοντες ἐγγύτητος εἶναι ἡ γλῶσσα, ἡ ἱστορία, τὸ πραγματολογικὸ ὑλικό. ὅλα τὰ κείμενα λίγο ἢ πολὺ εἶναι χρήσιμα γιὰ τὴν ἑρμηνεία τῆς Βίβλου, ἀρκεῖ νὰ μὴν εἶναι κανεὶς προκατειλημμένος καὶ νὰ μὴν κατευθύνεται ἀπὸ ἀντιβιβλικὰ κίνητρα. κυρίως ὅμως ἡ Βίβλος ἑρμηνεύεται διὰ τῆς Βίβλου. ἐν τούτοις τὸ ἐλεγεῖο Ἆσ 18,12 τὸ ἑρμήνευσα διὰ τῶν ἑφτὰ ὁμηρικῶν στίχων Α 482· Ξ 16· Π 391· Φ 326· β 428· λ 243· ν 85. ἀκριβέστερα ἑρμήνευσα τὸ Ἆσμα δι' αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν στίχων καὶ τοὺς ὁμηρικοὺς αὐτοὺς στίχους διὰ τοῦ Ἄσματος· δηλαδὴ τὰ συνερμήνευσα ταυτοχρόνως. διότι τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο κείμενα, Ἆσμα καὶ Ὅμηρος, ἐπιθεωρεῖ τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἀπὸ διαφορετικὴ θέσι παρατηρήσεως, κι ἀκριβῶς ἡ ὀπτικὴ γωνία ποὺ γράφεται ἀπὸ τοὺς τεμνομένους ὀπτικοὺς ἄξονες τῶν δύο θέσεων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος μοῦ ἄνοιξε τὰ μάτια νὰ καταλάβω. θὰ παραθέσω παρακάτω τὰ δυὸ κείμενα ποὺ συνερμήνευσα γιὰ νὰ γίνω πιὸ κατανοητός. μὲ τὴν ἴδια ἑρμηνευτικὴ ἀρχὴ σὲ ἁπαλώτερη ἐφαρμογὴ συνερμήνευσα τὸ ψαλμικὸ ἐλεγεῖο 30,6 μὲ τὸν ὁμηρικὸ στίχο Λ 105 καὶ μ' ἕνα στίχο δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τῆς λεγομένης Μ. Παρασκευῆς. θὰ παραθέσω κι αὐτὴ τὴ συνερμηνεία.

Ἄλλη ἑρμηνευτικὴ ἀρχὴ εἶναι τὸ νὰ ξέρῃ κανεὶς σὲ ποιό σημεῖο τῆς ἱερᾶς ἱστορίας βρίσκεται. ὅταν δηλαδὴ κανεὶς ἑρμηνεύῃ τὶς περικοπὲς τῆς κλήσεως τοῦ Ματθαίου ἢ τῆς ἐχθρικῆς συμπεριφορᾶς τῶν

Ναζωραίων πρὸς τὸν συγχωριανό τους Χριστό, πρέπει νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ ἔχῃ συνεχῶς ὑπ' ὄψιν του ὅτι βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τῆς τριετίας τοῦ κηρύγματος τοῦ Χριστοῦ· ὅταν ἑρμηνεύῃ τὶς περικοπὲς τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν Ματθαίου Λουκᾶ καὶ Μάρκου γιὰ τὴ μεταμόρφωσι τοῦ Κυρίου, νὰ γνωρίζῃ ὅτι βρίσκεται λίγον καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὴ σταύρωσί του· κι ὅταν ἑρμηνεύῃ τὸ δριμὺ λόγο τοῦ Χριστοῦ κατὰ τῶν φαρισαίων καὶ γραμματέων μὲ τ' ἀλλεπάλληλα *Οὐαί,* νὰ γνωρίζῃ ὅτι βρίσκεται λιγώτερο ἀπὸ μιὰ ἑβδομάδα πρὶν ἀπὸ τὴ σταύρωσί του. ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν ἀτμόσφαιρα στὴν ὁποία λέχθηκαν καὶ πράχθηκαν ὅσα ἑρμηνεύει. κι αὐτὴ ἡ ἀρχὴ ἰσχύει κυρίως μὲν γιὰ τὰ πέντε ἱστορικὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀλλ' ὁπωσδήποτε καὶ γιὰ ὅλα τ' ἄλλα βιβλία.

Ἀπαραίτητη ἀρχὴ εἶναι νὰ ἔχῃ κανεὶς ὑπ' ὄψι του ὅτι ὁ Χριστὸς πολλὲς φορές, ὅταν μιλοῦσε εἶχε ὑπ' ὄψιν του τὴ νοοτροπία τῶν ἀκροατῶν· τὰ λεγόμενά του λέγονται βάσει τῆς ἀντιλήψεως τῶν συνομιλητῶν του καὶ ὄχι βάσει τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας. λέει π.χ. *Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής* (Ἰω 15,18), ἐννοώντας ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψι τῶν φαρισαίων δὲν εἶναι *ἀληθὴς* καὶ ὅτι τώρα δὲν συζητάει αὐτό, ἂν εἶναι ἢ δὲν εἶναι *ἀληθὴς ἡ μαρτυρία* του, ἀλλὰ θέλει νὰ τονίσῃ τὸ ἄλλο, ὅτι ἔχει καὶ τρίτους μάρτυρες ἀξιοπίστους ποὺ συμμαρτυροῦν μ' αὐτόν. παρομοίως λέει καὶ τὸ *Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν* (Ἰω 39,39), ἐννοώντας ὅτι «Ἀφοῦ ὁ πατήρ μου εἶναι κατὰ τὴ γνώμη σας ἀνώτερός μου, ἔπρεπε νὰ χαρῆτε ποὺ πηγαίνω στὸν ἀνώτερό μου, πρᾶγμα ποὺ μὲ δοξάζει, κι ὄχι νὰ λυπᾶστε. (ἔγραψα γιὰ τὴν ἑρμηνεία αὐτὴ τοῦ Χρυσοστόμου πολὺ περισσότερα στὴ διατριβή μου «Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν» Α΄, Θεσσαλονίκη 1968, σσ. 167). τὴν ἑρμηνευτικὴ αὐτὴ ἀρχὴ διατύπωσε ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Θεμελιώδης ἑρμηνευτικὴ ἀρχὴ εἶναι νὰ ξέρῃ καλὰ ὁ ἑρμηνευτὴς καὶ νὰ ἔχῃ συνεχῶς ὑπ' ὄψιν του τὴν ἱστορία, τὴ γεωγραφία, τί ἀκριβῶς εἶναι τ' ἀναφερόμενα ἀντικείμενα, τοὺς θεσμούς, τὰ βιβλικὰ φυτὰ καὶ ζῷα, καὶ πολλὰ ἄλλα· ὅτι στὴν Παλαιὰ Διαθήκη *ἡμίονος* δὲν εἶναι τὸ μουλάρι, τὸ ἀναφρόδιτο καὶ ἄγονο κι ἀνύπαρκτο στὴ φύσι αὐτὸ ὑβρίδιο τῆς μαστοριᾶς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἕνα κατ' ἀρχὴν ἄγριο κι ἔπειτα ἥμερο φυσιολογικὸ ζῷο ἀπὸ τὰ τέσσερα ἱπποειδῆ (ἵππο, γάιδαρο, ἡμίονο, ζέβρο)· ὅτι σ' ὅλη τὴ Βίβλο ἡ *συκάμινος* (Ἀμ 5,17· Ἠσ 12,3· Λκ 85,6) δὲν εἶναι οὔτε *συκῆ* (Κρ 10,14· Μθ 94,2), οὔτε *συκομορέα* (Λκ 101,4), ἀλλ' ἕνα ἄλλο τρίτο παρόμοιο δέντρο μὲ διαφορετικὸν ὅμως καρπό· ὅτι στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἦταν σχεδὸν διεθνὴς θεσμός, ὅποιος παντρευτῇ χήρα ἢ ζωντοχήρα βασιλέως, ἔχει δικαιώματα στὸ θρόνο του, πρᾶγμα ποὺ τὸ μαρτυρεῖ κι ὁ Ἡρόδοτος

(1,8,1-1,12,2), κλπ.. ὅποιος τ' ἀγνοεῖ αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια, στὴ μετάφρασί του ἢ στὴν ἑρμηνεία του λέει βλακεῖες. ἂν δὲν γνωρίζῃ ὅτι ἡ νότιος Παλαιστίνη εἶναι ὀρεινὴ καὶ ἡ βόρειος πεδινή, κι ὅτι ἡ Ἰερουσαλὴμ βρίσκεται ψηλότερα ἀπὸ τὴν Ἰεριχώ, καὶ ἡ Βαβυλωνία χαμηλότερα ἀπὸ τὴν Ἰερουσαλήμ, εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβῃ πλήρως τὶς ἐκφράσεις τοῦ Χριστοῦ *Ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ εἰς Ἰεριχώ* (Λκ 51,7) καὶ *Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἰεροσόλυμα* (Μθ 89,2). ἂν δὲν ξέρῃ τί ἀκριβῶς ἦταν οἱ ἀρχαῖοι τελῶνες, ποὺ διέφεραν πολὺ ἀπὸ τοὺς σημερινούς, καὶ πῶς διενεργοῦνταν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ τελωνία, ἀδυνατεῖ νὰ καταλάβῃ γιατί οἱ τελῶνες ἦταν τόσο μισητοὶ στὸ λαό. ἂν ξέρῃ ὅτι ὁ Ἡρῴδης Α΄ ἄφησε μὲ διαθήκη στὸ γιό του Ἀρχέλαο τὴν Ἰουδαία καὶ τί περιπέτειες εἶχε ὁ Ἀρχέλαος γιὰ νὰ πάρῃ τὴ βασιλεία του, καὶ πῶς πῆγε στὴ Ῥώμη νὰ τὴν πάρῃ ἀπὸ τὸν Καίσαρα Αὔγουστο, καὶ πῶς ἐπέστρεψε βασιλεὺς στὰ Ἰεροσόλυμα, καὶ γιατί εἶχε ἀντιπάλους ποὺ τοὺς σκότωσε (ὅπως νὰ ποῦμε ὁ Ὀδυσσεὺς τοὺς μνηστῆρες), τότε μόνο καταλαβαίνει τὴν παραβολὴ τοῦ Κυρίου, ποὺ ἔχει μόνον ὁ Λουκᾶς (κεφ. 102). ἀλλιῶς ἡ παραβολὴ εἶναι ἀκατανόητη καὶ παράξενη, κι ἀντὶ νὰ κάνῃ σαφὲς τὸ πνευματικὸ νόημα ποὺ ἐκφράζει μ' αὐτὴν ὁ Κύριος, τὸ κάνει σκοτεινότερο. ἐπίσης ἡ γνῶσι τοῦ τί ἦταν ὁ *κῆνσος (census),* πῶς ἔθαβαν τοὺς νεκροὺς τότε καὶ μέχρι τὸν 9^{ο} μ.Χ. αἰῶνα χωρὶς καμμιὰ ἱερολογία, πῶς γινόταν ὁ γάμος τότε καὶ μέχρι τὸ 10^{ο} μ.Χ. αἰῶνα χωρὶς καμμιὰ ἱερολογία, πῶς ἁλώνιζαν, πῶς κτίζονταν τὰ σπίτια, καὶ γιατί ὁ Χριστὸς θάφτηκε πολυτελῶς μὲν ἀλλὰ χωρὶς παπᾶ κι ἀδιάβαστος, καὶ γιατί ὁ Λάζαρος σχεδὸν ταριχεύτηκε, καὶ γιατί καὶ πῶς ὁ Ἰακὼβ στὴν Αἴγυπτο πρῶτα *ἐνεταφιάσθη ὑπὸ τῶν ἐνταφιαστῶν* καὶ μετὰ 70 μέρες τὸν πῆγαν τὰ παιδιά του καὶ τὸν ἔθαψαν στὴν Παλαιστίνη (Γε 127-128), καὶ γιατί ὁ Δαυὶδ ἐπαίνεσε τὰ εὐσεβῆ παλληκάρια ποὺ κήδευσαν τὸν ἀγαπημένο του φίλο Ἰωνάθαν μὲ καῦσι (Δδ 57,14-55· 61,1-5), διευκολύνεται στὴν ἑρμηνεία καὶ κατανόησι πολύ. ἀλλιῶς κολυμπάει στὴν πίσσα μὲ ἀπόλυτο σκοτάδι, καὶ λέει ἀρλοῦμπες, καὶ ὑποστηρίζει βλακωδῶς θεσμοὺς ἀπανθρώπως κερδοσκοπικοὺς καὶ βιβλικῶς ἀθεμίτους βλασφήμους κι ἀντιχριστιανικούς, βέβαιος ὅτι ὀρθοδοξεῖ.

Σπουδαιότατη ἀρχὴ εἶναι καὶ ἡ γνῶσι τῶν καθαρῶς εἰσαγωγικῶν ζητημάτων. ἂν κανεὶς λ.χ. δὲν γνωρίζῃ ὅτι οἱ 6 ὕστερες Καθολικὲς Ἐπιστολὲς (Α΄ Πε Β΄ Πε Ἰδ Α΄ Ἰω Β΄ Ἰω Γ΄ Ἰω) καὶ ἡ Ἀποκάλυψι καὶ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννου γράφτηκαν τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἂν δὲν γνωρίζῃ καὶ τὴ χρονικὴ αὐτὴ σειρά τους, ἂν δὲν γνωρίζῃ ὅτι καὶ τὰ 8 γράφτηκαν ἀμέσως μετὰ τὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου Ττ Α΄ Τι Β΄ Τι, κι ὅτι τὰ 11 αὐτὰ βιβλία εἶναι ἀντιαιρετικὰ καὶ οἱ ἀκόλαστοι

καὶ σαλταρισμένοι αἱρετικοὶ ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὰ εἶναι οἱ «γνωστικοὶ» - νικολαῖται, δὲν μπορεῖ νὰ τὰ κατανοήσῃ. ἂν δὲν γνωρίζῃ ὅτι οἱ Πράξεις γράφτηκαν πρὶν ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια Ἰωάννου καὶ Μάρκου, κι ὅτι ἡ ἐν Μιλήτῳ ἀποχαιρετιστήρια ὁμιλία τοῦ Παύλου (Πξ 67) ἔγινε πρὶν ἀπ' ὅλα τὰ Εὐαγγέλια, ἀπορεῖ σὰ βλάκας ποῦ βρῆκε ὁ Παῦλος ὅτι ὁ Κύριος εἶπε *Μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν* (Πξ 67,22), ἀφοῦ οἱ εὐαγγελισταὶ δὲν γράφουν κάτι τέτοιο (βλ. Ἰω 52,1-2), καὶ δὲν ἀπορεῖ ποῦ βρῆκαν οἱ εὐαγγελισταὶ ὅσα γράφουν.

Ἡ ἱστορικὴ ἑρμηνεία δὲν ἑρμηνεύει οὔτε «κατὰ γράμμα» μὲ τὴν καταχρηστικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου οὔτε καββαλιστικῶς. ἐφ' ὅσον ἔχει στόχο τὸ τί ἐννοεῖ ὁ θεόπνευστος συντάκτης, ῥυθμίζεται ἀπὸ τὸ πῶς θέλει νὰ τὸν ἐννοοῦν ὁ συντάκτης αὐτός. ἂν ὁ θεόπνευστος συντάκτης μᾶς ὑποδεικνύῃ ὅτι πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὰ γραφόμενά του μεταφορικῶς ἢ ἀλληγορικῶς, ἔτσι τὰ ἐννοεῖ κι ὁ ἑρμηνευτὴς ποὺ ἑρμηνεύει ἱστορικῶς. ὅταν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν ῥώτησαν τί ἐννοεῖ μὲ τὴν παραβολὴ τοῦ σπορέως (Μθ 53· Λκ 38· Μρ 16), ὁ Χριστὸς τοὺς τὴν ἑρμήνευσε ἀλληγορικῶς· ὅτι *σπόρος* εἶναι *ὁ λόγος, γῆ οἱ ἄνθρωποι,* καὶ γονιμότης ἡ πίστι τους. ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψί του γράφει ὅτι τὸ ἑφτακέφαλο καὶ δεκακέρατο *θηρίον* εἶναι ἑφτὰ καθεστῶτα, πέντε τοῦ παρελθόντος, ἕνα τοῦ παρόντος, κι ἕνα τοῦ μέλλοντος (Ἀπ 30). ὁ Χριστὸς σὲ πολλὲς παραβολές του μιλάει ἀλληγορικά. ὅταν ἡ ἀλληγορία εἶναι δοτὴ ἀπὸ τὸν λέγοντα ἢ γράφοντα, εἶναι ἑρμηνεία ἱστορική, καὶ δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὴν καββαλιστικὴ ἑρμηνεία· ὅταν ἡ ἀλληγορία εἶναι ἐπινόησι τοῦ ἑρμηνευτοῦ, τότε εἶναι ἑρμηνεία καββαλιστική. καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλείτερες κι ἐπικινδυνότερες πλάνες τὸ ὅτι καὶ πολλοὶ «πατέρες» ὠνόμασαν τὸν καββαλισμὸ «ἀλληγορία», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀφηνιάσῃ ὁ καββαλισμὸς μὲ τὸ ψευδώνυμο «ἀλληγορικὴ ἑρμηνεία». ἄλλο εἶναι ὁ μεταφορικὸς ἢ ἀλληγορικὸς λόγος, ποὺ ὡς τέτοιον τὸν χρησιμοποιεῖ ὁ θεόπνευστος συντάκτης βιβλικοῦ κειμένου, κι ἄλλο ὁ καββαλισμὸς ποὺ εἶναι τσαρλατανικὴ «ἑρμηνεία» ἑνὸς παλαβοῦ «ἑρμηνευτοῦ», δηλαδὴ καββαλιστοῦ, γιὰ νὰ ὑπονομεύσῃ καὶ νὰ θάψῃ τὸ κείμενο. τῆς πραγματικῆς καὶ ἀθῴας ἀλληγορίας, ποὺ δὲν εἶναι καββαλισμὸς δαιμονισμένου, γίνεται χρῆσι πολλὴ καὶ ὠφέλιμη ὁπωσδήποτε σὲ κάθε κείμενο καί γε στὴ Βίβλο. χωρὶς τὶς λεγόμενες ἀνθρωποπαθεῖς ἐκφράσεις περὶ θεοῦ, ποὺ εἶναι ἀλληγορικές, δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ συνεννοηθοῦμε. ὁ θεὸς στὴ Βίβλο λέγεται ὅτι *περιπατεῖ* (Γε 3,10), *ὕπνοῖ* (Ψα 45,24), ἔχει *χεῖρας* (Πξ 10,8), *ὦτα* (Ἰα 8,10), *ὀφθαλμούς* (Α΄ Πε 10,6), *πτέρυγας* (Ψα 17,8), *ὀργίζεται* (Νο 231,27), *μεταμελεῖται* (Ψα 105,45), *λυπεῖται* (Ἐφ 7,5). ὁ θεὸς εἶναι ἀσώματος ἄυλος κι ἄκτιστος, παντα-

χοῦ παρών, ἀπαλλαγμένος ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν καὶ συναισθημάτων σὰν τὴ λύπη, τὴν ὀργή, τὴ μεταμέλεια· ἡ ἴδια ἡ Βίβλος μᾶς ἀφήνει νὰ ἐννοήσουμε ὅτι μόνο κατὰ συγκατάβασι χρησιμοποιοῦνται οἱ λέξεις καὶ οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς γιὰ τὸ θεό, ἐπειδὴ ἀλλιῶς δὲν μποροῦμε νὰ συνεννοηθοῦμε.

Παραπλήσιες εἶναι καὶ οἱ συμβατικὲς ἐκφράσεις *τρίτος οὐρανός* (Β΄ Κο 21,2), *πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς* (Μθ 20,8), *ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος* (Ἐφ 2,11), *ἁρπαγησόμεθα εἰς ἀέρα* (Α΄ Θε 8,5), *πέρατα τῆς γῆς* (Μθ 51,5), *κλεῖς τοῦ ᾅδου* (Ἀπ 2,10). ἡ ἴδια ἡ Βίβλος μᾶς ἐνημερώνει ὅτι ὅλ' αὐτὰ λέγονται συμβατικῶς, μόνο γιὰ συνεννόησι, διότι σ' ἄλλα ἐδάφιά της λέει ῥητῶς ὅτι αὐτὰ δὲν ἀνήκουν στὸν πνευματικὸ κόσμο.

Ἰδιάζον στοιχεῖο ἀποτελοῦν οἱ συμβολικὲς ἐκφράσεις τῆς Βίβλου· στὸν Δανιὴλ π.χ. λέγονται *κριὸς* (=Πέρσης βασιλεὺς) καὶ *τράγος* (=Μ. Ἀλέξανδρος) καὶ τὰ *κέρατά* τους (Δα 2,2-3· 5), τὸ *ποτήριον* ποὺ πίνει ὁ Χριστός, δηλαδὴ ὁ σταυρικός του θάνατος (Μθ 113,5), οἱ *σάλπιγγες,* οἱ *σφραγῖδες,* αἱ *φιάλαι,* τὰ *θηρία* καὶ τὰ *κέρατα αὐτῶν,* τὸ *δρέπανον,* ἡ *Βαβυλών,* καὶ πολλὰ ἄλλα σύμβολα τῆς Ἀποκαλύψεως. οἱ συμβολικὲς ἐκφράσεις ἀφθονοῦν κυρίως στὰ προφητικὰ βιβλία. διότι οἱ προφῆτες βλέποντας μὲν τ' ἀόρατα καὶ τὰ μέλλοντα, μὴ μπορώντας δὲ νὰ τὰ ἐκφράσουν μὲ τὴν ἀνθρώπινη γλῶσσα τους *–ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι–,* καταφεύγουν στὰ σύμβολα. κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία ὅλα τὰ σύμβολα ἑρμηνεύονται ἀλληγορικῶς, ἀλλ' ἡ ἀλληγορία αὐτὴ δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὴν «ἀλληγορία» ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἀπατηλὸ ψευδώνυμο τοῦ καββαλισμοῦ. διότι πρῶτον μὲν ὁ ἴδιος ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς ἐμφαίνει ὅτι μιλάει συμβολικῶς, δεύτερον δὲ ἡ ἀλληγορία εἶναι μόνο μία καὶ συγκεκριμένη· τὸ νοούμενο εἶναι ἕνα καὶ σταθερό, καὶ δὲν μπορεῖ ὁ καθένας νὰ ὑποθέτῃ ὅ,τι τοῦ σφυρίξῃ, ὅπως γίνεται στὴν καββαλιστικὴ ἑρμηνεία ποὺ ψευδωνυμεῖ κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα - μάσκα «ἀλληγορία». ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία, γιὰ νὰ ἑρμηνεύσουμε ἀλληγορικῶς μιὰ συμβολικὴ ἔκφρασι, πρέπει πρῶτα νὰ τὴν ἑρμηνεύσουμε ἐπιτυχῶς τί σημαίνει κατὰ γράμμα. λέει π.χ. ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι· *Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλίον γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά* (Ἀπ 11,1). λέγοντας ἐδῶ *βιβλίον,* ἐννοεῖ εἰλητάριο, κύλινδρο, ῥόλο. *γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν* σημαίνει ὅτι ἡ παπύρινη ταινία τοῦ βιβλίου ἦταν γραμμένη καὶ στὶς δυό της ὄψεις, καὶ αὐτὴν ποὺ κατὰ τὴν περιτύλιξι ἔβλεπε ἐσωτερικῶς καὶ ἐκείνην ποὺ πιάνεται ἀπ' ἔξω· αὐτὸ δὲν ἦταν συνηθισμένο. τὰ εἰλητάρια συνήθως γράφονταν μόνο στὴν ἐσωτερικὴ ὄψι. τὸ ὅτι τὸ βιβλίο τοῦ ὁράματος ἦταν *γεγραμμέ-*

νον καὶ *ἔξωθεν* σημαίνει κάτι τὸ ἔκτακτο καὶ βαρυσήμαντο, ἀσυνήθιστο καὶ πολὺ σοβαρό, ἄξιο πολλῆς προσοχῆς. κι ἐνῷ *βίβλος* λεγόταν τὸ βιβλίο (=ῥόλος), *βιβλίον* ὑποκοριστικῶς (=ῥολίδιο) λεγόταν ἡ ἐπιστολή, τὸ ἔγγραφο, τὸ ἐπιστολιμαῖο βιβλίο. γι' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ *βιβλίον* ἦταν σφραγισμένο ὅπως οἱ ἐπιστολὲς μὲ νῆμα καὶ κηρὶ σκληρὸ ἐπισημασμένο μὲ σφραγῖδα· καὶ δὲν εἶχε μία σφραγῖδα ὅπως συνήθως, ἀλλὰ *ἑπτά,* δηλαδὴ πολλές. καὶ ἦταν ἔτσι *κατεσφραγισμένον.* αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ *βιβλίου* ἦταν ἀπρόσιτο καὶ ἄγνωστο σ' ὅλους. αὐτὴ εἶναι ἡ κατὰ γράμμα ἀναγκαία ἑρμηνεία τοῦ συμβόλου. τί ὅμως ἐννοεῖ ἀλληγορικῶς ὁ προφήτης, δὲν μποροῦμε νὰ ἑρμηνεύσουμε. ἕνα μόνο εἶναι βέβαιο, ὅτι ἐννοεῖ κάτι ἄλλο πέρα ἀπὸ τὴν κατὰ γράμμα σημασία τοῦ συμβόλου.

Ἡ ἀπὸ τὸν Παῦλο λεγόμενη *ἀλληγορία* ἢ ἀπὸ ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς *τυπολογία* εἶναι ἐπίσης μιὰ πτυχὴ τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας τελείως ἄσχετη μὲ τὴν καββαλιστικὴ «ἑρμηνεία» τῶν Ἰουδαίων Ἀλεξανδρέων Φίλωνος καὶ Ὠριγένους, οἱ ὁποῖοι τὴ λένε ψευδωνύμως *ἀλληγορία.* ὁ Παῦλος στὴν Πρὸς Γαλάτας (9,1-7) ἀναφέρει τὸ ἱστορικὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀβραὰμ εἶχε δύο γιούς, τὸν Ἰσμαὴλ ἀπὸ τὴ δούλη του Ἄγαρ καὶ τὸν Ἰσαὰκ ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη Σάρρα. καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ λέει· *Ἅτινά ἐστιν* ***ἀλληγορούμενα.*** *αὗται γάρ* (=ἡ Ἄγαρ καὶ ἡ Σάρρα) *εἰσι δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινὰ* (=ἡ παλαιὰ) *εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστιν Ἄγαρ· τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινὰ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ, δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς· ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν.* δὲν λέει *ἀλληγορικὰ* ἀλλὰ *ἀλληγορούμενα. ἀλληγορικὰ* εἶναι ἐκεῖνα ποὺ εἶναι μόνον ἀλληγορικά, ὅπως ὁ σπόρος στὴν παραβολὴ τοῦ σπορέως ἢ ἡ σαγήνη στὴν παραβολὴ τῆς σαγήνης (Λκ 38· Μθ 61), ποὺ ἡ ἱστορία τους καθ' ἑαυτὴν δὲν ἔχει κανένα ἐνδιαφέρον νόημα, εἶναι μόνο τσόφλι. ἐνῷ *ἀλληγορούμενα* εἶναι αὐτὰ ποὺ εἶναι δυνατὸν καὶ ν' ἀλληγορηθοῦν, παρ' ὅλο ποὺ τὸ ἱστορικό τους νόημα εἶναι τὸ κύριο· τὸ *ἀλληγορούμενον* δηλαδὴ δὲν ὑποκαθιστᾷ ποτὲ τὸ *ἱστορούμενον.* στὸν Παῦλο δηλαδὴ οἱ λέξεις *ἀλληγορούμενα* καὶ ἀλληγορῶ καὶ ἀλληγορία σημαίνουν «τυπολογούμενα» καὶ «τυπολογῶ» καὶ «τυπολογία». ἡ Ἄγαρ καὶ ἡ Σάρρα εἶναι ὄντως ἱστορικὰ πρόσωπα καθὼς καὶ οἱ γιοί τους κι ὁ ἄντρας των Ἀβραάμ· καὶ μόνον ὡς ἐξωτερικὰ γεγονότα τὰ σχετικὰ μ' αὐτὲς γεγονότα εἶναι ἱστορία καὶ ἱερὰ ἀποκάλυψι τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ ταυτόχρονα ὁ θεὸς μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ ὑπαινίσσεται ἄλλα τόσα καὶ ἀντίστοιχα γεγονότα τοῦ μέλλοντος πνευματικά. τὰ ἱστορικὰ εἶναι τύποι τῶν μελλόντων. ὁ *τύπος* εἶναι μιὰ ἄφθογγη προφητεία· εἶναι ὅμως καὶ αὐθύπαρκτο ἱστορικὸ γεγονός. ἡ Ἄγαρ μὲ τὸ γιό της Ἰσμαὴλ προϋπαινίσ-

σονται τὴν παλιὰ θρησκεία τοῦ Ἰσραήλ, τὴν παλαιὰ διαθήκη μὲ τοὺς δούλους τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. ἡ Σάρρα μὲ τὸ γιό της Ἰσαὰκ προϋπαινίσσονται τὴν καινὴν πίστιν τῆς ἐλευθερίας, τὴν καινὴ διαθήκη. ἕνας ἦταν ὁ ἄντρας τῶν γυναικῶν ἐκείνων καὶ πατέρας τῶν γιῶν ἐκείνων, ὁ Ἀβραάμ, ἕνας εἶναι κι ὁ κοινὸς θεὸς καὶ τῆς μωσαϊκῆς θρησκείας καὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλ' οἱ μὲν καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Ἄγαρ καὶ τὸ Σινὰ καὶ τὴν παλαιὰ διαθήκη εἶναι δοῦλοι, οἱ δὲ ἀπὸ τὴ Σάρρα καὶ τὸ Γολγοθὰ καὶ τὴν καινὴ διαθήκη εἶναι ἐλεύθεροι. καὶ ὁ Χριστὸς πρὶν ἀπὸ τὸν Παῦλο, ὅταν στὸν καλὸ φαρισαῖο Νικόδημο εἶπε γιὰ τὸν χάλκινο *ὄφιν τὸν ὑψωθέντα,* κατὰ τὸν τύπο τοῦ ὁποίου θὰ *ὑψώνετο* κι ὁ ἴδιος στὸ σταυρό (Νο 227· Ἰω 10,15), τέτοιου εἴδους ἀλληγορικὴ ἑρμηνεία ἔκανε, σὰν τὴν ἀναλυόμενη ἀπὸ τὸν ἄλλο καλὸ φαρισαῖο Παῦλο. φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ τυπολογικὴ μόνο ἀλληγορία τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας εὐδοκιμοῦσε στὸ περιβάλλον τῶν φαρισαίων. αὐτὴ εἶναι ἡ καλῶς νοούμενη ἀλληγορία τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας, ποὺ ἡ χρῆσι της ἀπὸ τὸν Κύριο φαίνεται στὶς παραβολές του, καὶ ὄχι τὸ γνωστὸ ψευδώνυμο τοῦ εἰδωλολατρικοῦ αἰγυπτιακοῦ καββαλισμοῦ τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ὠριγένους, μὲ τὴν ὁποία καταργοῦσαν ὁλοσχερῶς τὴν ἱστορία, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὴν ἀρνοῦνταν.

Ὅσοι ἑρμηνευταὶ τῆς ἐκκλησίας ἐφαρμόζουν τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία, στὴν περίπτωσι ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴ γνήσια *ἀλληγορία* τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Παύλου τὴν ὀνομάζουν *τυπολογία,* ἐπειδὴ οἱ καββαλισταὶ ἅρπαξαν τὸ κατ' ἀρχὴν ἀθῷο ὄνομα *ἀλληγορία* γιὰ νὰ σημάνουν μ' αὐτὸ τὴν παμπόνηρη καββαλιστική τους ἑρμηνεία. ἔτσι ἀκριβῶς καὶ στὴν Ἑλλάδα τὸν Ε΄ π.Χ. αἰῶνα, καὶ ἀκριβέστερα κατὰ τὰ παρακμιακὰ χρόνια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὰ σεμνὰ πυθαγόρεια ὀνόματα *φιλόσοφος* καὶ *φιλοσοφία,* ποὺ μέχρι τότε σήμαιναν τὰ μαθηματικὰ τὴ φυσικὴ τὴν ἀστρονομία τὶς φυσιογνωστικὲς ἐπιστῆμες τὴν ἱστορία καὶ τὴ φιλολογία, τὰ ἅρπαξαν οἱ περὶ τοὺς τσαρλατάνους Σωκράτη καὶ Πλάτωνα, γιὰ νὰ ὀνομάσουν μ' αὐτὰ τὴ εἰδεχθῆ μουτσούνα τους καὶ τὶς σοδομιτικὲς τσαρλατανιές των. κατὰ δὲ τὸν Β΄ μ.Χ. αἰῶνα ἄλλοι παρομοίως παρακμιακοὶ εἰδωλολάτρες τσαρλατάνοι ἅρπαξαν τὰ σεμνὰ ὀνόματα *μαθηματικοὶ - μαθηματικὰ* καὶ *ἀστρολόγοι - ἀστρολογία,* γιὰ νὰ σημάνουν τὶς χαρτορρίχτρες καὶ λοιποὺς ἀπατεῶνες τῆς μαντείας. ὁπότε οἱ πρώην καλῶς νοούμενοι *φυσικοὶ φιλόσοφοι* ὑποχώρησαν καὶ πῆραν τὰ ὀνόματα *ἐπιστήμη* κι *ἐπιστήμονες,* οἱ δὲ καλῶς νοούμενοι *ἀστρολόγοι,* ὅταν κι αὐτοὶ ὑποχώρησαν, πῆραν τὰ ὀνόματα *ἀστρονόμοι* κι *ἀστρονομία.* μόνο τὸ ὄνομα *μαθηματικὸς - μαθηματικὰ* ἀναβίωσε κατὰ τὴν τυπογραφικὴ ἐποχὴ μὲ τὴν ἀρχική του καλὴ σημασία. τὸ ἴδιο λοιπὸν συνέβη κι ὅταν οἱ σαχλοὶ τσαρλατάνοι ἅρπαξαν τὸ ἀπονήρευτο ὄνομα *ἀλληγο-*

ρία, γιὰ νὰ σημάνουν μ' αὐτὸ τὶς καββαλιστικές των μποῦρδες. ὁπότε οἱ σεμνοὶ ἐπιστήμονες τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας τὸ σεμνὸ ὄνομα μιᾶς πτυχῆς τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας, ποὺ λεγόταν *ἀλληγορία - ἀλληγορῶ,* τὸ παράτησαν, καὶ τὴ σεμνὴ *ἀλληγορία* τὴν εἶπαν *τυπολογία.* παράλληλα κι ἐπαναλαμβανόμενα φαινόμενα. ὁ ἐκπορνευμένος ὅρος *ἀλληγορία,* ποὺ σκέπαζε τὰ αἴσχη τοῦ καββαλισμοῦ, ἄρχισε νὰ ἐκπορνεύεται ἤδη ἀπὸ τὸν Α΄ π.Χ. αἰῶνα στὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴ μέγιστη τότε πόλι τοῦ κόσμου, τὸ βρόμικο Ῥίο ντὲ Τζιανέιρο τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ στὸν ὑπόλοιπο παραμεσόγειο κόσμο μεταδόθηκε καὶ κυκλοφόρησε κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ Β΄ μ.Χ. αἰῶνος. κι ἔγινε ὅρος ὕποπτος, ὅπως τὸ πανόμορφο κόκκινο χρῶμα ἔγινε γιὰ ἕναν αἰῶνα ὕποπτο, ὅταν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τὸ ἅρπαξαν φθονερὰ οἱ Τοῦρκοι, καὶ πάλι ὅταν γιὰ ἕναν αἰῶνα τὸ ἅρπαξαν οἱ κομμουνισταί. τὰ ὅμορφα πάντοτε οἱ ἅρπαγες τ' ἁρπάζουν. εἶναι τὸ φθονερὸ κόμπλεξ τους, νὰ φθονοῦν καὶ ν' ἁρπάζουν πότε τὸ *φιλοσοφία,* πότε τὸ *ἀστρολογία,* πότε τὸ *δημοκρατία,* πότε τὸ *ἀλληγορία,* πότε τὸ *κόκκινο,* πότε ὁτιδήποτε ἄλλο δὲν ἔχουν. καὶ οἱ σωστοὶ πάντοτε ὑποχωροῦν, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἐφαρμόζουν τὴ χωριάτικη παροιμία *Φωνάζει ὁ κλέφτης, νὰ φύγῃ ὁ νοικοκύρης.*

Ἡ ὀρθόδοξη παύλειος *ἀλληγορία* ἢ *τυπολογία* εἶναι σ' ὅλα ἱστορικὴ ἑρμηνεία· εἶναι ἑρμηνεία *τύπων,* δηλαδὴ ἀφθόγγων καὶ ὑπαινικτικῶν προφητειῶν. γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τόσο αὐτὴ ἡ ἀπονήρευτη *ἀλληγορία* ὅσο καὶ τὰ προειρημένα σύμβολα (χάλκινος ὄφις, Ἄγαρ, Σάρρα, Ἰσμαήλ, Ἰσαάκ, κλπ.) στὴν ἱστορικὴ *ἀλληγορία* ἔχουν πάντοτε στὸ κάθε χωρίο μία μόνο ἑρμηνεία· οὐδέποτε συνυπάρχουν δύο ἢ περισσότερες ἑρμηνεῖες. κι αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερο γνώρισμα τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας. ἀντίθετα στὴν ἐκπορνευμένη *«ἀλληγορία»,* ποὺ χρησιμοποιεῖται ὡς ψευδώνυμο τοῦ καββαλισμοῦ, ὑπάρχουν στὸ ἴδιο χωρίο πολλὲς ἑρμηνεῖες ἀκόμη κι ἀπὸ τὸν ἴδιο «ἑρμηνευτή». ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ποὺ σιχαινόταν τὴν καββαλιστικὴ - «ἀλληγορικὴ» ἑρμηνεία (κι αὐτὸ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ τὸν μισοῦσε θανάσιμα ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ποὺ τὸν δολοφόνησε), ὅταν ἑρμηνεύῃ –ὁ Χρυσόστομος– τὸ κεφάλαιο τοῦ Παύλου Γα 9 (PG 61,662 *καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκάλεσεν*), ἀντιδιαστέλλει σαφῶς τὶς δυὸ ἀλληγορίες, τὴν ἀπονήρευτη παύλεια ἀλληγορία δηλαδὴ καὶ τὸν καββαλισμό. οἱ δυὸ ἀλληγορίες κατὰ τὸ Χρυσόστομο εἶναι δυὸ ἄσχετα μεταξύ τους πράγματα. τὴν ἱστορικὴ *ἀλληγορία* ἢ κατ' ἄλλους *τυπολογία* ἐφαρμόζει ὁ Παῦλος κι ἀλλοῦ, ὅταν λ.χ. ἑρμηνεύῃ τὸν ἑκασταχοῦ ὑδροφόρο βράχο ὡς Χριστόν, τὴ νεφέλη ὡς βάπτισμα, κλπ. (Α΄ Κο 23,1-4). σὲ ὄψιμα καὶ παρακμιακὰ βυζαντινὰ χρόνια καὶ τ' ὄνομα - καταφύγιο *τυπολογία* ἐκπορνεύτηκε καὶ σκατώθηκε· ὁ

ἀχαλίνωτος καββαλισμὸς πῆρε πολλὰ τέτοια ὀνόματα (*ἀλληγορία, τυπολογία, ἀναγωγή,* κλπ.), γιὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν ἀσχημοσύνη του.

Ἡ ἀναγωγή, ἄλλη πτυχὴ τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας, εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἀλληγορία ἢ τυπολογία. *ἀναγωγὴ* σημαίνει ἐμβάθυνσι ἢ ἀνύψωσι τοῦ νοήματος σ' ἕνα ὑψηλότερο καὶ ἄκρως πνευματικὸ ἐπίπεδο νοημάτων. ἀναγωγικῶς ἑρμηνεύει ὁ Παῦλος τὸν ἐπίγειο γάμο στὴν Πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολή του. ἀφοῦ ἐξηγεῖ πόσο ἁγνὸ καὶ τίμιο πρᾶγμα εἶναι μέσα στὴν ἐκκλησία ὁ ἐπίγειος γάμος κι ἀφοῦ διευθετεῖ τὶς σχέσεις τῶν συζύγων, καὶ κατοχυρώνει τὰ πάντα μὲ τὴ Βίβλο, δηλαδὴ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, προσθέτει· *Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστιν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα* (Ἐφ 9,12). αὐτὸ εἶναι ἀναγωγή. ὁ Παῦλος ἐννοεῖ τὸ ἑξῆς· Ὅπως τὰ μέλη τοῦ σώματος, μάτια αὐτιὰ στομάχι χέρια πόδια κλπ., δὲν μποροῦν νὰ στήσουν ζωὴ μεμονωμένα καὶ νὰ ζήσουν μεμονωμένα, ἔτσι δὲν μποροῦν καὶ οἱ διάφοροι χαρισματοῦχοι, προφῆτες, χαρισματοῦχοι τῆς γλωσσολαλίας, διδάσκαλοι, θεραπευταί, κλπ., νὰ ἐπιτελέσουν χριστιανικὴ ζωὴ ὁ καθένας μόνος του. ἡ βιολογικὴ ζωὴ προϋποθέτει συνεργασία τῶν μελῶν τοῦ σώματος, καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ προϋποθέτει συνεργασία τῶν πιστῶν. κι ὅπως οἱ σύζυγοι, ἄντρας καὶ γυναίκα, ὁ καθένας μόνος του δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ καὶ νὰ στήσῃ οἰκογένεια, ἔτσι δὲν νοεῖται ἐκκλησία χωρὶς τὸ Χριστὸ ἢ ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος χωρὶς τὴν ἐκκλησία· οὔτε κι αὐτὸς ὁ θεὸς εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ χωρὶς τρία πρόσωπα. κι ὅπως ὁ πατὴρ κι ὁ υἱὸς εἶναι *ἕν,* ἔτσι καὶ οἱ πιστοὶ μεταξύ τους δὲν ἀποτελοῦν ἐκκλησία, ἂν δὲν εἶναι *ἕν· (ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν.* Ἰω 40,25). κι ὅπως ὁ Χριστὸς συνδέεται ἀρρήκτως μὲ τὴν ἐκκλησία, ἔτσι καὶ οἱ σύζυγοι πρέπει νὰ συνδέωνται ἀρρήκτως μεταξύ των. ἡ ἑνότης θεοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ υἱοῦ βέβαια δὲν εἶναι τῆς ἴδιας ποιότητος καὶ τοῦ ἴδιου εἴδους μὲ τὴν ἐπίγεια συζυγία ἀντρὸς καὶ γυναικός, ἀλλ' εἶναι τὸ ὑπόδειγμα ἐκείνης. καὶ ἡ συζυγία Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας δὲν εἶναι τοῦ ἴδιου εἴδους μὲ τὴν ἐπίγεια συζυγία ἀντρὸς καὶ γυναικός, ἀλλ' εἶναι τὸ πνευματικὸ ὑπόδειγμα ἐκείνης. κι ὅπως ῥυθμίζονται οἱ σχέσεις Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας, ἔτσι πρέπει νὰ ῥυθμίζωνται καὶ οἱ σχέσεις ἀντρὸς καὶ γυναικός. ἀναγωγὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀναζήτησι τοῦ ὑψηλοῦ πνευματικοῦ προτύπου ἑνὸς ἁγιασμένου ἀλλὰ προσκαίρου δεσμοῦ. ἡ ἀναγωγὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ ὡς ἑρμηνεία παντοῦ. δὲν μποροῦμε δηλαδὴ κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία νὰ ἀναγάγουμε ὅσα νοήματα θέλουμε καὶ ὅπου θέλουμε. πρέπει νὰ ἔχουμε νύξι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ θεόπνευστο συγγραφέα. ἀλλιῶς δὲν ἐφαρμόζουμε ἀναγωγή, ἀλλ' ἑρμηνεία καββαλιστική.

Ἡ μεταφορὰ στὴ Βίβλο εἶναι πολὺ συνηθισμένη καὶ ἡ ἐξήγησί της ἀποτελεῖ σπουδαῖο μέρος τῆς ἱστορικῆς ἑρμηνείας. λέγεται δὲ ἡ μεταφορὰ στὴ Βίβλο *παροιμία* ἢ *παραβολή.* οἱ δυὸ λέξεις εἶναι ταυτόσημες κι αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἐτυμολογικῶς καὶ ἱστορικῶς. τὸ *παροιμία* παράγεται ἀπὸ τὸ *παρὰ* καὶ τὸ *οἶμος* (= δρόμος, ὁδός, ἀτραπός), ἐξ οὗ καὶ τὸ *προοίμιον.* σημαίνει δὲ τὸ *παροιμία* «παράλληλη ὁδός», «διπλανὸς δρόμος», «παράπλευρη ἀτραπός». ὅταν σὲ σταθερὴ ἀπόστασι 10 μέτρων δεξιώτερα ἀπὸ μιὰ κεντρικὴ ὁδὸ συμπορεύεται παραλλήλως ἕνας δρομίσκος ποὺ φτάνει στὸ ἴδιο τέρμα, ἂν βαδίζουμε τὸ δρομίσκο χωρὶς νὰ βλέπουμε τὴν κεντρικὴ ὁδό, μποροῦμε νὰ ξέρουμε ὅτι καὶ ἡ ἀφανὴς κεντρικὴ ὁδὸς ἔχει τὶς ἴδιες στροφὲς ἀνηφόρες κατηφόρες στὰ ἴδια σημεῖα. αὐτὸ λέγεται *παροιμία.* στὰ νοήματα ὁ ὅρος *παροιμία* σημαίνει ὅτι ὁ ἀφηγητής, ἀντὶ νὰ διατυπώσῃ γυμνὸ τὸ κύριο καὶ οὐσιῶδες νόημα ποὺ θέλει ν' ἀνακοινώσῃ, ἀφηγεῖται ἕνα παράλληλο ἐκτὸς οὐσίας νόημα, ὥστε ἀπ' αὐτὸ νὰ παρακολουθήσουμε νοερῶς τὴν πορεία τοῦ οὐσιώδους. τὸ ἴδιο σημαίνει καὶ ἡ *παραβολή,* λέξι παραγόμενη ἀπὸ τὸ *παραβάλλω,* ποὺ σημαίνει «παρομοιάζω», «παρεικάζω». τὰ ἴδια συνάγονται γιὰ τὴ σημασία τῶν δυὸ ὅρων καὶ ἱστορικῶς. στὴν Παλαιὰ Διαθήκη οἱ δυὸ ὅροι στὴ σημασία ταυτίζονται (Δε 8,55· Δδ 48,21· Πμ 1,1· Ἰε 21,9). στὴν Καινὴ Διαθήκη ὁ Ἰωάννης χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρο *παροιμία* (Ἰω 27,6· 39,92· 97) καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ τὸν ὅρο *παραβολή* (Μθ 53,21· Λκ 89,1· Μρ 29,17). ἡ *παροιμία* ἢ *παραβολὴ* ὡς πρὸς τὸ μέγεθος ἄλλοτε εἶναι μιὰ φράσι μέχρι καὶ 3 λέξεων πρὸς τὸ ἐλάχιστο κι ἄλλοτε ὁλόκληρο διήγημα. στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, στὸ βιβλίο Παροιμίαι ἔχουμε 500 παροιμίες μὲ 1 ἢ 2 ἢ 3 ἢ 4 στίχους. στὸ βιβλίο Βασιλεῖς (Βα 46,5) ὁ Ἠλίας λέει στοὺς ψευδοπροφῆτες τὴν παραβολὴ *Ἕως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις;* (Βα 46,5). στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Λουκᾶ λέγεται ἡ *παραβολὴ 'Ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν'* (Λκ 17,8)· στὶς Πράξεις (81,24) ἡ παροιμία *Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν* ἡ ὁποία ἀνευρίσκεται καὶ στὸν Αἰσχύλο (Προμ., 323) καὶ στὸν Εὐριπίδη (Βάκχ., 725) καὶ εἶναι μᾶλλον διεθνὴς τοὐλάχιστον στὸν Παραμεσόγειο κόσμο. λίγο μεγαλείτερες *παροιμίαι* ἢ *παραβολαὶ* ἀνευρίσκονται πάλι καὶ στὶς δυὸ Διαθῆκες. στὸ βιβλίο Παιδεῖαι ὑπάρχουν 8 παραβολὲς μὲ ἔκτασι ἀπὸ 2 μέχρι 10 στίχων. τέτοιες εἶναι στὴν Καινὴ Διαθήκη οἱ παραβολὲς τῶν ἐπιβλημάτων (Μθ 39,10-11), τῶν ἀσκῶν (Μθ 39,12-13), τῶν παιζόντων παιδίων (Μθ 45,16-17) καὶ μερικὲς ἄλλες. τέλος σὲ ἔκτασι διηγημάτων ἔχουμε παραβολὲς καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὶς παραβολὲς τῶν δέντρων ποὺ χρίουν βασιλέα τους τὴ ῥάμνο (Κρ 10,12-18), καὶ τοῦ συνοικεσίου μεταξὺ κέδρου καὶ ἀχούχ (Πα 74,25-26), καὶ στὴν Καινὴ τὶς πολλὲς παραβολὲς τοῦ Κυρίου στὰ Εὐαγγέλια.

Διακρίνω τὶς παροιμίες ἢ παραβολὲς κατὰ τὸ περιεχόμενο σὲ τέσσερες κατηγορίες.

1. Τὸ πρῶτο εἶδος εἶναι οἱ παραβολές, τῶν ὁποίων τὸ ἀφήγημα εἶναι φυσικῶς ἀδύνατο, ἐνδιαφέρει δὲ μόνο τὸ νοούμενο. εἶναι ἀκριβῶς *αἰσώπειοι αἶνοι* (=παραινέσεις, διδασκάλια). κατὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα τὰ τέτοια διδασκάλια λέγονται *Αἶνοι τοῦ Αἰσώπου,* ἀλλ' ἀπὸ τὸν Α΄ μ.Χ. αἰῶνα, ὅταν ὁ ἐκλατινισμένος Ἕλληνας ἐκδότης των Phaedrus (Φαῖδρος) τοὺς εἶπε *Fabulas* (=Μύθους), λέγονται σφαλερῶς «Μῦθοι τοῦ Αἰσώπου» ἐνῷ οὔτε λέγονταν ἔτσι ἀρχικὰ οὔτε ἔχουν καμμία σχέσι μὲ τοὺς θρησκευτικοὺς μύθους τῆς εἰδωλολατρίας. τέτοιους *αἴνους* λοιπὸν ἡ Βίβλος ἔχει τρεῖς στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τὰ προειρημένα αἰσώπεια, τὰ δέντρα ποὺ ἔχρισαν βασιλέα τους τὴ ῥάμνο, τὸ συνοικέσιο τοῦ γιγαντίου κέδρου μὲ τὴν ἕρπουσα πόα ἀχούχ, καὶ τὴ βδέλλα μὲ τὶς τρεῖς θυγατέρες της (Πδ 5,1), στὴ δὲ Καινὴ Διαθήκη ἕναν, ἐκεῖνον ποὺ λέει ὁ Παῦλος μὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος ποὺ διαφώνησαν (Α΄ Κο 29). ἐπαναλαμβάνω, στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς παραβολῆς ἐνδιαφέρει μόνο τὸ νοούμενο, ἐνῷ τὸ ἀφήγημα εἶναι ἀφύσικο, διότι τὰ δέντρα καὶ ἡ βδέλλα καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος δὲν εἶναι πρόσωπα ποὺ μιλοῦν.

2. Τὸ δεύτερο εἶδος εἶναι οἱ παραβολὲς τῶν ὁποίων τὸ ἀφήγημα εἶναι φυσικῶς δυνατὸν ἀλλὰ πνευματικῶς ἀδιάφορο, ἐνδιαφέρει δὲ μόνο τὸ νοούμενο. τέτοια εἶναι ἡ παραβολὴ τοῦ σπορέως, ὅπου δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει πνευματικῶς ὁ γεωργὸς καὶ ἡ τύχη τοῦ σπόρου· μᾶς ἐνδιαφέρουν μόνον ὁ κήρυξ, ὁ λόγος, οἱ ἀκροαταὶ τοῦ λόγου, καὶ οἱ ποικίλες ἀντιδράσεις των. τέτοιες εἶναι καὶ οἱ παραβολὲς τῶν ζιζανίων, τοῦ σινάπεως, τῆς ζύμης, τῆς σαγήνης, κλπ.

3. Τὸ τρίτο εἶδος εἶναι οἱ παραβολές, τῶν ὁποίων ἐνδιαφέρουν πνευματικῶς καὶ τὸ ἀφήγημα καὶ τὸ νοούμενο. τέτοια εἶναι ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. ἔχει πνευματικὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸ ἀφήγημα· ὁ μακρόθυμος καὶ στοργικὸς πατέρας, ὁ ἄσωτος κι ἔπειτα μετανοῶν γιός, ὁ νομοταγὴς ἀλλὰ φθονερὸς ἀδερφός· ἀλλ' ἐνδιαφέρει κυρίως τὸ νοούμενο· ὁ θεός, οἱ νομοταγεῖς ἀλλὰ φθονεροὶ φαρισαῖοι, οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀλλὰ καὶ μετανοοῦντες τελῶνες, ὁ φθονερὸς Ἰσραήλ, τὰ μετανοήσαντα ἔθνη. αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι καὶ ἡ παραβολὴ τοῦ ἀχαρίστου ὀφειλέτου ποὺ ἔπνιγε τὸ σύνδουλό του γιὰ ἑκατὸ δηνάρια.

4. Τὸ τέταρτο εἶδος εἶναι οἱ παραβολές, τῶν ὁποίων ἔχει πνευματικὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀφήγημα, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλο νοούμενο πέρα ἀπὸ τὸ ἀφήγημα. τέτοιες εἶναι οἱ παραβολὲς τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, τοῦ τελώνου καὶ φαρισαίου, καὶ λίγες ἄλλες. αὐτὲς δὲν εἶναι ἀκριβῶς παραβολές, ἀλλὰ μόνο ἐξιστορήσεις καλῶν καὶ κακῶν παραδειγμάτων, πανομοιοτύπων μὲ τὰ πραγματικὰ γεγονότα τοῦ ἀρ-

χιτελώνου Ζακχαίου ποὺ μετανόησε, καὶ τοῦ μαθητοῦ Ἰούδα ποὺ πρόδωσε.

Τέλος σημειώνω καὶ τὸ γεγονὸς ποὺ προκαλεῖ δυσχέρεια στὴν κατανόησι, ὅτι ὑπάρχει διαγλωσσικὴ ἀναντιστοιχία στὰ γένη τῶν οὐσιαστικῶν καὶ στοὺς χρόνους καὶ στὶς ἐγκλίσεις τῶν ῥημάτων. λ.χ. ὅπως ἐμεῖς στὴν ἑλληνικὴ ἀνέκαθεν ἔχουμε ἕναν μόνο χρόνο, τὸν καὶ γι' αὐτὸ λεγόμενον *ἀόριστον,* τοῦ ὁποίου μόνον ἡ ὁριστικὴ καὶ ἡ μετοχὴ σημαίνουν τὸ παρελθόν, οἱ δὲ ἄλλες τρεῖς ἐγκλίσεις καὶ τὸ ἀπαρέμφατο σημαίνουν τὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλοντα χρόνο, τὸ δὲ παρελθὸν καὶ στὸν ἐνεστῶτα χρόνο. ἢ ὅτι τὸ δόντι στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ εἶναι ἀρσενικό, *ὁ ὁδοὺς - οἱ ὀδόντες,* ἐνῷ στὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ εἶναι οὐδέτερο, *τὸ δόντι - τὰ δόντια.* καὶ τὸ *πνεῦμα* στὴν ἑλληνικὴ εἶναι ὄνομα οὐδέτερο, ἐνῷ στὴν ἑβραϊκὴ καὶ στὴ λατινικὴ εἶναι ἀρσενικό (ὁ *ρυ'* καὶ ὁ *spiritus*). ἔτσι κατὰ τὴν ἑλληνόγλωσση ἀρχαιότητα οἱ μικρονοϊκοὶ πνευματομάχοι αἱρετικοὶ μακεδονιανοὶ δὲν μποροῦσαν νὰ χωνέψουν καὶ νὰ δεχτοῦν ὅτι τὸ ἅγιο πνεῦμα εἶναι πρόσωπο τῆς θεότητος ὅπως ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. σὰν αὐτὸ ποὺ συμβαίνει καὶ στοὺς ὁμοίους των χιλιαστὰς ἢ «μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβὰ» αὐτοκαλουμένους. στὴν ἑβραϊκὴ ὅμως ποὺ τὴ μιλοῦσαν ἐξ ἴσου μὲ τὴν ἑλληνικὴ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ μαθηταί του κι ἀκροαταί του τὸ *πνεῦμα* ὡς ὄνομα γένους ἀρσενικοῦ δὲν δημιουργοῦσε καμμία δυσχέρεια κατανοήσεως αὐτῆς τῆς ἐννοίας. γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὁ Κύριος τοῦ ἔβαλε καὶ τὸ ἀρσενικὸ κατηγορούμενο *ὁ παράκλητος* (Ἰω 39,24· 34· 66· 76· Α΄ Ἰω 3,1) καὶ τὴν ἀρσενικὴ ἀντωνυμία *ἐκεῖνος* (Ἰω 39,82), ποὺ διατήρησε ὁ Ἰωάννης. παρόμοιο παράδειγμα ὄχι κλιτικῆς ἀλλ' ἐτυμολογικῆς φύσεως εἶναι τὰ οὐσιαστικὰ *ἀνὴρ* καὶ *γυνή,* τὰ ὁποῖα στὴν ἑλληνικὴ δὲν ἔχουν καμμιὰ ἐτυμολογικὴ συγγένεια, στὴν ἑβραϊκὴ ὅμως καὶ στὴν ἀρχαϊκὴ καὶ κλασσικὴ λατινικὴ τὸ οὐσιαστικὸ ποὺ σημαίνει τὴ γυναῖκα εἶναι παράγωγο τοῦ οὐσιαστικοῦ ποὺ σημαίνει τὸν ἄντρα· *ις* καὶ *ισσα* εἶναι ὁ *ἀνὴρ* καὶ ἡ *γυνὴ* στὴν ἑβραϊκή, στὴ δὲ λατινικὴ *vir* καὶ *virago* ἢ *virgo* εἶναι ὁ *ἀνὴρ* καὶ ἡ *γυνή*· στὴ λατινικὴ βέβαια μόνο τὸ παρθένο θηλυκὸ λεγόταν *virago* ἢ *virgo*· τὸ ἔγγαμο θηλυκὸ λεγόταν *femina.* στὴν πελασγικὴ γλῶσσα, ποὺ δὲν ἦταν ἑλληνική, ἀλλὰ χαμιτική, τὰ χαμιτικὰ *ις - ισσα* κατὰ τὰ μεταγενέστερα καὶ ἱστορικὰ χρόνια ἐπιβίωσαν μόνον ὡς καταλήξεις συστοίχων ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, λ.χ. ὁ *Ἄμφις* καὶ ἡ *Ἄμφισσα,* ἢ τὸ *ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα.* ἔτσι, ὅταν οἱ μεταφρασταὶ ποὺ ἔκαναν τὴ μετάφρασι τῶν Ἑβδομήκοντα, στὴ Γένεσι τὸ 2,68 τὸ μετέφρασαν *Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη,* τὸ ἐτυμολογικὸ αἰτιολογικὸ φαίνεται ἀκατανόητο, ἢ καὶ σφαλερό! στὴν ἑβραϊκὴ ὅμως ἦταν *ις* καὶ *ισσα*· καὶ στὴ λατινικὴ βουλγάτα λέγεται *vir* καὶ *virago*· (τὸ *virago* εἶναι διαλε-

κτικὴ παραλλαγὴ τοῦ *virgo*). μιὰ ἀπόπειρα ἐξομαλύνσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἀδιεξόδου ἔκανε ὁ Ἰουδαῖος μεταφραστὴς τοῦ Β΄ μ.Χ. αἰῶνος Σύμμαχος, χρησιμοποιώντας γιὰ τὴ γυναῖκα τὸ οὐσιαστικὸ *ἀνδρίς,* ἀλλ' αὐτὸ εἶναι στὴν διαχρονικὴ ἑλληνικὴ ἀνύπαρκτη λέξι, προϊὸν μόνο τῆς φαντασίας τοῦ Συμμάχου. ἀλλ' ἔστω καὶ στὸ λάθος του φαίνεται ἡ ἐτυμολογικὴ συγγένεια τῶν δυὸ οὐσιαστικῶν στὴν ἑβραϊκή· καὶ στὴ λατινικὴ βέβαια, καὶ στὶς χαμιτικὲς - πελασγικὲς καταλήξεις *-ις* καὶ *-ισσα.* ἕνα ἄλλο παρόμοιο φαινόμενο εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἡ βιβλικὴ ἑβραϊκὴ γλῶσσα δὲν εἶχε οὐδέτερο γένος, ὅπως εἶχαν ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινική, καὶ δὲν ἔχουν ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἀγγλική. σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ὅπου στὴν ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ ὑπάρχει οὐδέτερο, στὴν ἑβραϊκὴ ὑπῆρχε γένος θηλυκό. κλασσικὸ παράδειγμα εἶναι τὸ ψαλμικὸ χωρίο ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα, ὅπου λέγεται *Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν,* ποὺ ἑλληνιστὶ θὰ λεγόταν *Παρὰ Κυρίου ἐγένετο τοῦτο καὶ ἔστι θαυμαστὸν ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν* (Ψα 116,23· Μθ 96,10· Μρ 50,11).

Ἐν τέλει θέλω νὰ πῶ ὅτι ὁ Ἕλληνας μεταφραστὴς ἢ ἑρμηνευτὴς τῆς Βίβλου πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του κι αὐτὴ τὴ διαγλωσσικὴ ἀναντιστοιχία γενῶν καὶ χρόνων κι ἐγκλίσεων μεταξὺ τῶν γλωσσῶν ἑβραϊκῆς ἑλληνικῆς καί γε λατινικῆς.

Κι ὅμως· οἱ «βιβλικοὶ» θεολόγοι ἐδῶ τὴν πατοῦν ὅλοι· καὶ δείχνουν ἀνάγλυφα μόνοι τους πόσο δὲν ξέρουν τὴ Βίβλο. ἀπὸ τὶς τρεῖς θέσεις ποὺ ἔχει τὸ προειρημένο ψαλμικὸ χωρίο (Ψα 116,23· Μθ 96,10· Μρ 50,11), οἱ Βάμβας, Κολιτσάρας, καὶ οἱ ἐξυπνάκηδες χιλιασταὶ τὴν πατοῦν καὶ στὶς τρεῖς. οἱ προτεστάντες Καραλῆς καὶ Φίλος, ποὺ «μεταφράζουν μόνο τὴν Καινὴ Διαθήκη, τὴν πατοῦν καὶ στὰ δυὸ χωρία της» (Μθ Μρ). οἱ Τρεμπέλας καὶ Καζανάκης στὴν Καινὴ Διαθήκη τὴν πατοῦν μόνο στὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ χωρία της. αὐτὸ σημαίνει ὄχι ὅτι τὴ μιὰ φορὰ ἤξεραν καὶ τὴν ἄλλη δὲν ἤξεραν τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ἀλλ' ὅτι τὴ μιὰ φορὰ μετέφραζαν ἀπὸ ἄλλη προτεσταντικὴ μετάφρασι καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ ἄλλη· καὶ χειραγωγήθηκαν σὰν τυφλοὶ ἀπὸ ἄλλον τυφλὸ ὁ καθένας κάθε φορά. αὐτὸ μοῦ ἄνοιξε τὰ μάτια, καὶ προσφάτως ἔψαξα ὅλη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. βρῆκα πολλὰ χωρία μ' αὐτὸ τὸ φαινόμενο· λίγες δεκάδες. καὶ ἤλεγξα ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς «βιβλικοὺς θεολόγους», καὶ ἰδίως τοὺς τῶν δυὸ θεολογικῶν σχολῶν, τόσο στὰ μεταφραστικὰ - ἑρμηνευτικὰ ἔργα τους ὅσο καὶ σ' ἄλλα παρεμφερῆ, καὶ διαπίστωσα ὅτι ἀπὸ τὶς δεκάδες χωρίων μ' αὐτὸ τὸ φαινόμενο (θηλυκὸν ἀντὶ οὐδετέρου) ἔχουν ἀντιληφθῆ μόνο ἕξ· καὶ ὄχι ὅλοι. ἄρα ἀπὸ Βίβλο, καὶ ἑβραϊκὰ καὶ ἑλληνικὰ ἔχουν μεσάνυχτα. κι ἀπὸ τὰ 6 χωρία ὄχι ὅτι τ' ἀντιλήφθηκαν, ἀλλὰ τὰ πῆραν ἕτοιμα καὶ τὰ παρουσίασαν ὡς δικά τους, ὅπως δείχνουν κυρίως οἱ περιπτώσεις

Τρεμπέλα καὶ Καζανάκη. διότι ἂν τ' ἀνακάλυπταν οἱ ἴδιοι, θ' ἀνακάλυπταν ὅλες τὶς περιπτώσεις. ἡ προσφορά τους στὴν ἐπιστήμη εἶναι μηδέν, καὶ τοὺς ἀξίζει ὁ βαθμὸς μηδέν, εἴτε τοὺς τὸ βάλῃ κανεὶς εἴτε καὶ ὄχι. εἶναι ὅλοι τους *ἄχθος ἀρούρης ἐτώσιον.*

Αὐτὰ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία τῆς Βίβλου.

2
Ἡ καββαλιστικὴ ἑρμηνεία

Οἱ λέξεις *καββαλισμὸς - καββαλιστικὴ* (ἑρμηνεία) εἶναι παράγωγα τῆς αἰγυπτιακῆς λέξεως *καββάλα (cabbala),* ποὺ σημαίνει «ἀνάγνωσι». ἔτσι ἔλεγαν κατὰ τὰ ἑλληνιστικὰ - πτολεμαϊκὰ χρόνια οἱ Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς, ποὺ ἦταν ξιππασμένοι τσαρλατάνοι καὶ θρησκοκάπηλοι ἀπατεῶνες, τὴ δῆθεν ἀνάγνωσι - ἐξήγησι τῶν ἀρχαιοτάτων ἱερογλυφικῶν καὶ ἱερατικῶν αἰγυπτιακῶν γραμμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν διαβάζονται οὔτε διαβάστηκαν ποτέ, ὅπως ἀπέδειξα στὸ σύγγραμμά μου «Τὸ ἀλφάβητο» (Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 900). ἐξαπατοῦσαν τοὺς ἀκροατάς των ξαμολώντας ἀρλοῦμπες καὶ μποῦρδες. διάβαζαν κατὰ φαντασίαν μόνο, λέγοντας ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. στοὺς Ἰουδαίους τῆς Ἀλεξανδρείας εἰσήγαγε τὴν καββαλιστικὴ ἑρμηνεία τῆς Βίβλου ὁ *διδάσκαλος Πτολεμαίου* τοῦ Ε΄, ὅπως ἀνέφερα στὸν Α΄ τόμο τῆς παρούσης Εἰσαγωγῆς. δυὸ περίπου αἰῶνες πιὸ μπροστὰ εἶχε εἰσαγάγει τὸν αἰγυπτιακὸ καββαλισμὸ στὴν ἑλληνικὴ διανόησι ὁ Πλάτων, ποὺ τὸν ἔμαθε στὴν Αἴγυπτο, ὅταν κάποιοι Συρακούσιοι μαθηταί του τὸν πούλησαν γιὰ δοῦλο στοὺς Αἰγυπτίους. κι ὅταν μετὰ καιρὸν ἄλλοι τὸν ἐξαγόρασαν κι ἀπελευθέρωσαν, γύρισε στὴν Ἀθήνα ὡς φορέας τῆς φανταχτερῆς ψώρας τοῦ καββαλισμοῦ. δὲν τὸν εἶπε ὅμως ποτὲ καββάλα ἢ *καββαλισμὸν* ἢ *ἀλληγορίαν.* αὐτὴ ἡ ἁρπαγὴ ἔγινε τὸν Δ΄ π.Χ. αἰῶνα. μέγας καββαλιστὴς στὴν ἑρμηνεία τῆς Βίβλου ὑπῆρξε ὁ σύγχρονος καὶ λίγο πρεσβύτερος τοῦ Χριστοῦ Ἰουδαῖος Ἀλεξανδρινὸς Φίλων, τοῦ ὁποίου σῴζονται τὰ ἅπαντα, ὅπου μαρτυρεῖται πλουσίως ἡ μετάφρασι τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ γι' αὐτὸ οἱ Χριστιανοὶ τὰ διέσωσαν. τὸν Β΄ μ.Χ. αἰῶνα (100 - 128) τὸν καββαλισμὸ καλλιέργησε ὁ Ἰουδαῖος Ἀκιβά, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶπα πολλὰ στοὺς προηγουμένους τόμους καὶ μάλιστα στὸν δεύτερο. στὰ χριστιανικὰ κλίματα τὸν καββαλισμὸ ὡς *ἀλληγορίαν* εἰσήγαγε ὁ Ὠριγένης· καὶ στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία τὸν εἰσήγαγαν οἱ θαυμασταί του Καππαδόκες *φωστῆρες* καὶ κυρίως ὁ Βασίλειος Καισαρείας. ἀπὸ τοὺς λεγομένους *πατέρες τῆς ἐκκλησίας* τὴν καββαλιστικὴ ἢ «ἀλληγορικὴ» ἑρμηνεία χρησιμοποίησαν πολλοὶ καὶ κυρίως ὁ δολοφόνος τοῦ Ἰωάννου

Χρυσοστόμου καὶ τῆς Ὑπατίας Κύριλλος Ἀλεξανδρείας. οἱ καββαλιστικὲς ἑρμηνεῖες στὴ Βίβλο εἶναι ὑπερβολικὰ γελοῖες ἀρλοῦμπες. οὐδέποτε λένε τὶς λέξεις *καββαλισμὸς* - *καββαλιστικὴ* ἑρμηνεία, ἀλλὰ πάντοτε κυρίως μὲν *ἀλληγορία,* δευτερευόντως δὲ *τυπολογία* ἢ *ἀναγωγὴ* ἢ ἄλλες ὀνομασίες. στὰ χρόνια μας στὸ μὲν ἐξωτερικὸ τὴν καββαλιστικὴ ἑρμηνεία καλλιέργησαν οἱ παπικοί, στὴ δὲ Ἑλλάδα κι ὀρθοδοξία κυρίως εὐσεβοφανεῖς ἢ φιλομόναχοι ἢ συντηρητικοὶ ἢ κι ὀργανωσιακοί.

3
Ἡ ἀνατρεπτικὴ ἑρμηνεία

Τὴν ἀνατρεπτικὴ ἑρμηνεία ἀνέπτυξαν κυρίως οἱ πολυσχιδεῖς προτεστάντες μὲ πρῶτο τὸ Λούθηρο δευτέρους δὲ τὸν Grotius καὶ τὸν Ἰουδαῖο Σπινόζα. στὴν παλιότερη (καὶ μὲ ἄλλο ὄνομα) συνοπτικὴ «Εἰσαγωγή μου στὴν Καινὴ Διαθήκη» γιὰ τοὺς φοιτητάς (Θεσσαλονίκη 1972, σσ. 250) ἀνέπτυξα τὶς μεθόδους τῆς ἀνατρεπτικῆς ἑρμηνείας, ἀναφέροντας 60 νομιζομένους ἐκπροσώπους της, κι ἀπέδειξα τὴν ἀπατεωνική της σαθρότητα. ἐδῶ δὲν θὰ κάνω τὸ λάθος νὰ δώσω τέτοια ἀξία οὔτε στὶς μουτσοῦνες των οὔτε στὶς σχιζοφρενικὲς καὶ δαιμονισμένες ἀπόψεις των. τότε ἤμουν νέος, 31 μόλις ἐτῶν. ἐδῶ ἀναφέρω ἀνωνύμως ἕναν μόνο «διάσημο» Ἀμερικανό, ποὺ ὑποστηρίζει πρῶτα ὅτι τὸν Γολιὰθ δὲν τὸν σκότωσε ὁ Δαυῖδ ἀλλὰ κάποιος Ἐλεανάν. κατάλαβα ὅτι διάβασε ἀπρόσεκτα ὡς κοκορῖκος καὶ παρπαρᾶς τὸ χωρίο Πα 9,4 *Ἐπάταξεν Ἐλεανὰν υἱὸς Ἰαΐρ τὸν Λαχμί, ἀδελφὸν Γολιὰθ τοῦ Γεθαίου·* προφανῶς ἀπὸ τὴν πολλή του ἐπιπολαιότητα καὶ βιασύνη ἢ ἴσως καὶ κατεργαριά, παρέλειψε νὰ διαβάσῃ τὶς φράσεις *Λαχμὶ ἀδελφὸν* καὶ τοῦ *Γεθαίου!* οἱ τέτοιοι πάνω στὴ λύσσα τους δὲν βλέπουν μπροστά τους. καὶ παρακάτω ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Δαυῖδ δὲν ὑπῆρξε ποτέ, ἀφοῦ δὲν ἀναφέρεται ποτὲ στὰ αἰγυπτιακὰ ἱερογλυφικὰ ποὺ βρέθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους. κι ἀλλοῦ στὸ ἴδιο «σύγγραμμά» του ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Ἰερουσαλὴμ μὲ πληθυσμὸ 15.000 εἶχε ἐμβαδὸν 600 στρέμματα, δηλαδὴ διαστάσεις 725 × 725 μέτρα! (τὸ χωριό μου στὸ νομὸ Σερρῶν, μὲ 3.000 κατοίκους, ἔχει ἐμβαδὸν 2.000 × 2.000 μέτρα, δηλαδὴ 4.000 στρέμματα, καὶ εἶναι καὶ πυκνοκατοικημένο). κι ἀλλοῦ, πάντα στὸ ἴδιο «σύγγραμμα» γράφει ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Παλαιστίνη τὸ 323 π.Χ., ἐνῷ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ Μ. Ἀλέξανδρος πέθανε! τί τσόκαρο, θεέ μου!

Γενικὰ οἱ τῆς ἀνατρεπτικῆς ἑρμηνείας διακρίνονται γιὰ τὴ δαιμονισμένη λύσσα τους, ποὺ τοὺς κάνει νὰ μὴν προσέχουν ἢ νὰ μὴν

καταλαβαίνουν τί διαβάζουν. ἐπίσης μέχρι τὸ 1900 περίπου προσπαθοῦσαν «νὰ κάνουν κάποια *ἔρευνα*», καὶ δὲν τὰ κατάφερναν ἢ ἔνιωθαν τὸ ἐρευνητικὸ ὑλικὸ σὰν τροχοπέδη τῆς παλαβῆς αὐθαιρεσίας των. ὁπότε γύρω στὸ 1925 βγῆκαν ἕνας Γερμανὸς ναζιστὴς κι εὐνοούμενος τοῦ Χίτλερ κι ἕνας Ἕλβετὸς ναρκισσικὸς κίναιδος καὶ ἰσόβιος συγκάτοικος τῆς αὐταρχικῆς ἀδερφῆς του, ποὺ ἦταν μὲν προτεστάντης, ἀλλὰ ζήλευε τὰ πολύχρωμα φουστάνια καὶ χρυσᾶ δαχτυλίδια τῶν παπικῶν κληρικῶν, κι αὐτοὶ οἱ δυὸ δίδαξαν· «Δὲν χρειαζόμαστε γιὰ τὴ Βίβλο καμμία ἔρευνα· ὅλα εἶναι μῦθοι· καὶ οἱ μῦθοι δὲν χρειάζονται ἔρευνα». καὶ μετὰ τὸν Β΄ παγκόσμιο πόλεμο ἡ ἀνατρεπτικὴ ἑρμηνεία τῆς ἀρνητικῆς «κριτικῆς» ἑστιάζει πλέον σ' αὐτὴ τὴν ἄποψι.

Στὶς ἐν Ἑλλάδι δυὸ θεολογικὲς σχολὲς τὴν ἀρνητικὴ «κριτικὴ» καὶ τὴν ἀνατρεπτικὴ ἑρμηνεία της εἰσήγαγαν ὁ ἕνας γιὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη κι ὁ ἄλλος γιὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη δυὸ θεολόγοι, ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ ὅπου ἔκαναν «μεταπτυχιακὲς σπουδές», γεννημένοι τὸ 1921, ὁ ἕνας Πελοποννήσιος κι ὁ ἄλλος Πειραιώτης, ποὺ ὑπῆρξαν καθηγηταὶ καὶ στὶς δυὸ θεολογικὲς σχολές, ἀπὸ μιὰ περίπου δεκαετία στὴν κάθε μία· καὶ ἦταν ἀπελπιστικὰ ὀλιγογράμματοι καὶ ὀλιγομαθεῖς. κι ὁ μὲν ἕνας παρίστανε τὸ βαθυστόχαστο διανοητή, ὁ δὲ ἄλλος ἐκδηλωνόταν μὲ ἄφθονες μαγκιὲς καὶ εἰρωνεῖες καὶ τσαρλατανιές. ὁ «βαθυστόχαστος», μὴ ὀργανωτικὸς ὤν, δὲν ἄφησε πίσω του μαθητάς, ὁ δὲ ἄλλος μὲ τὶς μαγκιὲς ἄφησε μαθητάς, ποὺ μὲ τὶς ὁδηγίες του φρόντισαν μὲ πολὺ φανατισμὸ νὰ μὴ γίνῃ ποτὲ βιβλικὸς θεολόγος καθηγητὴς ἕνας ποὺ δὲν ἦταν τῆς κλίκας των. ὁ ἴδιος ὁ μὲ τὶς μαγκιὲς κάπο ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος ἐκτὸς ἀπὸ καθηγητὴς εἶχε στὸ δημόσιο 5 θέσεις, 2 ἐκκλησιαστικὲς καὶ 3 κρατικές· καὶ μετὰ τὴν πτῶσι τῶν στρατιωτικῶν κυνήγησε μέχρι θανάτου τοὺς «χουντικοὺς» ὅλους καὶ τὄπαιζε ἀριστερὸς δημοσιεύοντας πολλὲς ἀντιβιβλικὲς ἀρλοῦμπες του σὲ κομμουνιστικὲς ἐφημερίδες, χωρὶς ὅλ' αὐτὰ νὰ τὰ θεωρῇ γυφτιές. πολλὴ καιροσκοπία καὶ πολὺς τυχοδιωκτισμὸς μέχρι ἀηδίας. στὰ τελευταῖα χρόνια δόγμα τοῦ καρτὲλ τῶν «βιβλικῶν θεολόγων» στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ θεολογικὴ μαγκιὰ καὶ τὸ ἀριστερίστικο κοκορίλίκι. παγκοσμίως δὲ εἶναι πλέον οἱ βιβλικοὶ θεολόγοι οἱ χειρότεροι καὶ πιὸ λυσσασμένοι ἐχθροὶ τῆς Βίβλου.

Σιχαίνομαι ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὴν καββαλιστικὴ ἑρμηνεία καὶ τὴν ἀνατρεπτικὴ ἑρμηνεία τῆς Βίβλου, ἀλλὰ θεώρησα ἀναγκαῖο νὰ τὶς παρουσιάσω κι αὐτὲς μὲ κάθε δυνατὴ συντομία. οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ γνωρίζουν τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τὶς μεθοδεῖες των. πρέπει νὰ ξέρουν καλὰ ὅτι τὸ καρτὲλ τῶν βιβλικῶν θεολόγων εἶναι μὲν στὶς θεολογικὲς σχολὲς μιὰ ὀβελιστέα γάγγραινα, ἕνας καρκινικὸς ὄγκος, δὲν εἶναι δὲ ποτὲ ἐπιστήμονες. εἶναι καὶ λάτρεις τῶν προτεστα-

ντῶν «βιβλικῶν θεολόγων» τῆς ἀνατρεπτικῆς ἑρμηνείας καὶ τῆς ἀρνητικῆς «κριτικῆς», ποὺ μόνο κριτικὴ δὲν εἶναι. τὰ μέλη τοῦ καρτὲλ τῶν «βιβλικῶν θεολόγων» μπαίνουν σ' αὐτὸ τὰ καρτὲλ πάντοτε μόνο μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ ἑκάστοτε κάπο.

ΛΕΥΚΗ

Β

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Στὸ δεύτερο καὶ πρακτικὸ αὐτὸ μέρος τοῦ τετάρτου τόμου γιὰ τὴν Ἑρμηνεία παραθέτω 40 παλιότερες ἑρμηνευτικὲς μελέτες μου ἢ ἀποσπάσματα μελετῶν μου, ὅπου ἀναπτύσσονται 11 θέματα καὶ ἑρμηνεύονται 29 χωρία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βιβλικὰ κι ὡς ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον ἐξωβιβλικά. πρόκειται γι' ἀντιπροσωπευτικὲς ἑρμηνεῖες ἢ μικροπραγματεῖες, τὶς ὁποῖες παραθέτω ὡς ὑποδείγματα ἱστορικῆς ἑρμηνείας καὶ συναφῆ θέματα.

Οἱ μελέτες αὐτὲς εἶχαν δημοσιευτῆ στὶς «Μελέτες» μου (τ. 1-15, Θεσσαλονίκη 2008-2013) καὶ προωρίζονταν γιὰ τὸν τέταρτο αὐτὸ τόμο τῆς Εἰσαγωγῆς στὴ Βίβλο ὡς ἐγχειρίδιο πρακτικῆς ἐξασκήσεως στὴν ἱστορικὴ ἑρμηνεία τῆς Βίβλου. καὶ τώρα ἐντάσσονται στὴ πραγματικὴ σειρὰ καὶ θέσι τους. εἶναι δὲ οἱ ἀκόλουθες, τὶς ὁποῖες καταλογογραφῶ καὶ στὸν πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ ἀμέσως.

1. Δυναμικὴ μετάφρασι
2. Μορφὴ κι ἐμφάνισι τῶν βιβλικῶν προσώπων
3. Ὁ *ἡμίονος* τῆς Βίβλου
4. Ὁ Διατρεφόμενος
5. Περιοδεία τοῦ Παύλου στὸ *Ἰλλυρικόν*
6. Μυστήρια
7. *Στὺξ* καὶ *Τάρταρος* (Ὁμηρικὲς σπουδές)
8. Θεολογικοὶ διάλογοι
9. Γενίτσαροι
10. Ἀρνητικὴ «κριτική»
11. Τῆς ἄγνοιας τὸ κάστρο

} Θέματα εὑρείας ἀναφορᾶς

12. *ΣΚΕΥΗ ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί* — Δε 5,461
13. *Θεραφίν* — Δν 1,9· 5,5
14. *Ἄρσις* — Δδ 80,10
15. *Ο ΜΟΣΧΟΣ ΤΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ* — Ψα 30,5-6
16. Τὸ αὐγὸ τοῦ Κολόμβου — Ψα 68,37
17. *Ἄσκὸς ἐν πάχνῃ* — Ψα 117,83
18. *Ἄνθρακες ἐρημικοί* — Ψα 118,4

19. *Ὁ πάσσων σποδόν*	Ψα 147,5
20. Μεταφραστικά	
Α. Ὁ θεὸς ἔκανε τὴν Ἀφροδίτη!	Ἰβ 12,8
Β. Ὁ ἀχόρταστος!	Ττ 3,4
21. Ἡ *Πορφύρα τοῦ Ἄσματος*	Ἆσ 18,12
22. *Πορφύρεον κῦμα* (Ὁμηρικὲς σπουδές)	Ὅμηρος Α 482
23. Τὸ ἀλφαβητάριο τῆς ἄξιας γυναίκας	Πδ 6
24. *Ὀολὰ καὶ Ὀολιβά*	Ἰζ 26,3· 4· 5
25. Δελτίον καιροῦ	Λκ 6,1-7· Μθ 113,4
26. Οἱ μάγοι κι ὁ ἀστέρας των	Μθ 2
27. *ρακά*	Μθ 14,3.
28. *Σπυρὶς* καὶ *κόφινος*	Μθ 65,11· 73,6
29. *Πυγμῇ*	Μρ 29,3
30. *Ἅλας*	Μρ 40,16
31. *Δεξιολάβοι*	Πξ 76,13
32. Μιὰ παύλεια βραχυλογία	Γα 2,3-4
33. *Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος*	Β΄ Τι 8,6
34. *Ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας*	Ἰα 5,7
35. *Τὸ Πέργαμον*	Ἀπ 5,1
36. *Ἰδοὺ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην*	Ἀπ 6,5
37. Οἱ *ὄλυνθοι*	Ἀπ 12,13
38. *Θρησκεία*	Κλ 6,2
39. Τὸ *μάθημα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν*	Μθ 62,2
40. Ἐλευθερία	

1. Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΙ

Ἐρώτησι. Τί εἶναι *δυναμικὴ* μετάφρασι;

Ἀπάντησι. Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ *δύναται* στοὺς ἑρμηνευτὰς σχολιαστὰς καὶ λεξικογράφους θὰ πῇ «σημαίνει». ἡ φράσι λόγου χάριν *δέπας δύναται ποτήριον* θὰ πῇ «δέπας σημαίνει ποτήρι». ἀπ' αὐτὸ τὸ *δύναται* παράγεται ὁ ἑλληνικὸς ὅρος τῶν ξένων dynamic, ὁ ὁποῖος θὰ πῇ «κατὰ φράσι», «κατὰ νόημα» (ὄχι κατὰ λέξι), καὶ κάπως περιττολογικὰ θὰ πῇ «ἐλεύθερη μετάφρασι». ἀσφαλῶς μιὰ ἐλεύθερη μετάφρασι μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ σωστὴ καὶ ἄθλια. ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴν ἔκφρασι αὐτὴ δὲν φαίνονται νὰ καταλαβαίνουν πάντοτε τὴ σημασία της. τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς παπαγαλίζουν μὴ καταλαβαίνοντας. καὶ δὲν γνωρίζουν βέβαια οὔτε τὴν ἀρχαία ἑλληνική της προέλευσι. τὸ πιὸ ἀξιοπρόσεκτο ὅμως εἶναι ὅτι κάτω ἀπὸ τὸν ὅρο «δυναμικὴ μετάφρασι» οἱ περισσότεροι κρύβουν τὴν ἀδυναμία τους· ὅτι δὲν καταλαβαίνουν καλὰ τί σημαίνει τὸ κείμενο ποὺ μεταφράζουν, καὶ τὸ ἀποδίδουν στὸ περίπου. καὶ κάνοντας τὸ μειονέκτημά τους πλεονέκτημα –μαγκιά τους–, σκεπάζουν μ' αὐτὸ τὶς ἀρλοῦμπες των.

Μελέτες 2010

2. ΜΟΡΦΗ ΚΙ ΕΜΦΑΝΙΣΙ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

1 Ὅσοι Χριστιανοὶ μελετοῦμε τὴν Ἁγία Γραφή, μερικὲς φορὲς αἰσθανόμαστε τὴν ἐπιθυμία, ἂν μπορούσαμε, νὰ ξέραμε γιὰ τὰ μεγάλα βιβλικὰ πρόσωπα, ἄντρες καὶ γυναῖκες, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Κύριο, πῶς ἦταν στὴ μορφὴ καὶ στὴ σωματική τους διάπλασι, καμμιὰ φορὰ στὴν ἡλικία καὶ σ' ἄλλα φυσικὰ ἰδιώματα, ἢ στὴν ἐμφάνισι, δηλαδὴ τί ῥοῦχα καὶ τί ὑποδήματα φοροῦσαν, τί κόμμωσι εἶχαν, κι ἂν μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶχαν κάποια κοσμήματα. καὶ σχεδὸν ταυτόχρονα στοὺς πιὸ πνευματικοὺς γεννᾶται τὸ ἐρώ-

τημα, ἂν εἶναι σωστὸ οἱ πιστοὶ νὰ ἔχουμε ἕνα τέτοιο γνωστικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ βιβλικὰ πρόσωπα, ποὺ ὑπηρέτησαν μιὰ τόσο ὑψηλὴ καὶ τόσο πνευματικὴ ὑπόθεσι, ὅπως εἶναι ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπου πρυτανεύει τὸ πνεῦμα. ἀπαντώντας πρῶτα σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, ἔχω νὰ πῶ ὅτι ἕνα τέτοιο ἐνδιαφέρον εἶναι σωστὸ σὲ τόσο βαθμὸ σὲ ὅσο καὶ τὸ ἱκανοποιεῖ ἡ Ἁγία Γραφὴ μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ δίνει, τὶς πολλὲς ἢ τὶς λίγες. πρὶν προχωρήσουμε στὸ ζήτητά μας, εἶναι καλὸ νὰ λεχθοῦν μερικὰ γενικά.

2 1. Ἡ Βίβλος γενικῶς δίνει ἐλάχιστες πληροφορίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους, κι ὅταν τὶς δίνῃ, τὶς δίνει, ἢ ἐπειδὴ ἐξυπηρετοῦν κάποιον ἄλλο ἀνώτερο σκοπό της ἢ καὶ ἐντελῶς παρεμπιπτόντως.

3 2. Συγκριτικὰ μεταξὺ τῶν δυὸ Διαθηκῶν, ἡ μὲν Παλαιὰ δίνει ἀρκετὲς τέτοιες πληροφορίες, ἡ δὲ Κ. Διαθήκη γιὰ μὲν τὴν ἐνδυμασία καὶ τὴν ὑπόδησι καὶ τὴν κόμμωσι δίνει μερικὲς πληροφορίες, γιὰ δὲ τὴ μορφὴ καὶ τὴ σωματικὴ διάπλασι δὲν δίνει ἀπολύτως καμμία.

4 3. Γενικὲς ἢ ἀρνητικὲς πληροφορίες τοῦ εἴδους ποὺ συζητᾶμε μποροῦμε νὰ βγάλουμε ἀπὸ τὰ ἱερὰ κείμενα τῆς Βίβλου ἀρκετὲς καὶ θεμελιώδεις, ἔχοντας ὑπ' ὄψι μας, ὅτι τὰ βιβλικὰ πρόσωπα ἀνῆκαν σὲ μία μόνο σαφῶς προσδιωρισμένη ἀνθρώπινη φυλή, τὴ λευκή, τὰ τῆς Π. Διαθήκης ὅλα ἀνεξαιρέτως καὶ τὰ τῆς Κ. Διαθήκης περίπου τὰ μισὰ σὲ ἕνα μόνο ἔθνος, τὸ Ἑβραϊκό, καὶ μάλιστα σὲ μιὰ ἐποχὴ καὶ μιὰ χώρα, ποὺ αὐτὸ δὲν εἶχε ἀκόμη καμμιὰ ἐπιμιξία μὲ ἄλλα ἔθνη. γνωρίζοντας ἐπίσης τὶς περισσότερες φορὲς πολὺ καλὰ τὸ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο τῶν βιβλικῶν προσώπων, μποροῦμε βάσει τῶν γενικῶν μας ἱστορικῶν γνώσεων νὰ ὑποθέσουμε μὲ ἀρκετὴ ἐπιτυχία τὴν ἐξωτερική τους ἐμφάνισι (κόμμωσι, ἐνδυμασία, ὑπόδησι, διακόσμησι). ἐπιμένοντας στὶς ἀρνητικές, τὶς γενικές, καὶ τὶς αὐτόματες πληροφορίες, θέλω νὰ πῶ ὅτι, γιὰ τὰ βιβλικὰ πρόσωπα, κι ἂν δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ἦταν στὴ μορφή τους, ἐν τούτοις μποροῦμε πολλὲς φορὲς νὰ ποῦμε πῶς δὲν ἦταν. μποροῦμε δηλαδὴ νὰ ποῦμε ὅτι, ὅσοι ἦταν Ἑβραῖοι, καὶ ἦταν, καθὼς εἶπα, οἱ περισσότεροι, ἀποκλείεται νὰ εἶχαν –ἔστω καὶ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς– ξανθὰ μαλλιὰ καὶ γαλανὰ μάτια, διότι στὸ ἄμικτο τότε Ἑβραϊκὸ ἔθνος τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ἦταν ἀνύπαρκτα. τὰ ξανθὰ μαλλιὰ καὶ τὰ γαλανὰ μάτια εἶναι ἀποκλειστικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Β. Εὐρώπης, σὲ καμμιὰ ἄλλη ἤπειρο τῆς γῆς, οὔτε στὴ Ν. Εὐρώπη ἐξ ἀρχῆς, δὲν ὑπῆρχαν αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικά. κι ὁπουδήποτε στὸν κόσμο ὑπάρχουν σήμερα, προέρχονται ἀπὸ αἷμα τῆς Β. Εὐρώπης. αὐτὰ λοιπὸν τὰ δύο χαρακτηριστικὰ ἀποκλείονται ἀπὸ τὰ βιβλικὰ πρόσωπα μὲ ὅση βεβαιότη-

τα ἀποκλείονται καὶ τ' ἄλλα δυὸ χρωστικὰ γνωρίσματα, τὸ μαῦρο καὶ τὸ κίτρινο χρῶμα τοῦ δέρματος. ἀνῆκαν ὅλοι ἀνεξαιρέτως στὴ λευκὴ φυλή, καὶ ἦταν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν μελαχροινοὶ μὲ μαῦρα μαλλιὰ καὶ μαῦρα ἢ καστανὰ μάτια. αὐτὰ ἀσφαλῶς ἰσχύουν γιὰ τὰ πρόσωπα ἀπὸ τὸν Ἀβραὰμ μέχρι τὸν τελευταῖο χρονικῶς ἀπόστολο, καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ. δὲν μποροῦμε νὰ τὰ βεβαιώσουμε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ μέχρι τὸ Νῶε καὶ λίγο ἔπειτα ἀπὸ τὸ Νῶε. ἂν καί, ἐπειδὴ γνωρίζουμε α΄) τὴν περιοχὴ τῆς γῆς ὅπου ἐγκαταβίωσαν μετὰ τὸν κατακλυσμὸ ὁ Νῶε καὶ οἱ ἄμεσοι ἀπόγονοί του, καὶ β΄) ὅτι τὸ χρῶμα τοῦ δέρματος τῶν μαλλιῶν καὶ τῶν ματιῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κλῖμα καὶ τὸ ἔδαφος, μέσα στὰ ὁποῖα διαβιοῦν οἱ ἄνθρωποι, κι ἀπὸ τὶς τροφές, μὲ τὶς ὁποῖες τρέφονται, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι τὰ χρώματα μαῦρο κίτρινο ξανθὸ καὶ γαλανὸ εἶναι μεταγενέστερες προσαρμοστικὲς μικρομεταβολές, καὶ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι δὲν ὑπῆρχαν στὸ Νῶε καὶ τοὺς πρώτους ἀπογόνους του.

5 4. Εἶναι πολλαπλῶς βεβαιωμένο, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἄνθρωποι ἦταν γενικῶς πιὸ κοντοὶ καὶ λεπτοὶ καὶ μικρόσωμοι ἀπὸ τοὺς σημερινούς, πιὸ μυώδεις, ὄχι τόσο δυνατοὶ σωματικῶς ὅσο οἱ σημερινοί, ἀλλὰ πιὸ ὄμορφοι, καὶ κυρίως εἶχαν πολὺ μεγαλείτερη βιολογικὴ ἀντοχὴ ἀπὸ τοὺς σημερινούς. τὰ κρεβάτια, οἱ θώρακες, καὶ οἱ περικνημῖδες τῶν ἀρχαίων, τὰ ὁποῖα διασώθηκαν, δείχνουν τὰ μικρά τους ἀναστήματα· τὰ διασῳζόμενα λίθινα βάρη, τὰ ὁποῖα κατώρθωναν νὰ σηκώσουν διάφοροι ἀρχαῖοι πρωταθληταὶ τῆς ἄρσεως βαρῶν καὶ πάνω στὰ ὁποῖα οἱ ἀρχαῖοι συνήθιζαν νὰ γράφουν ἔπειτα ἐπιγραφὲς ποὺ λὲν ὅτι «Ὁ τάδε περίφημος πρωταθλητὴς μὲ σήκωσε καὶ μ' ἔρριξε πίσω ἀπὸ τοὺς ὤμους του», εἶναι βάρη ἐλαφρὰ γιὰ τοὺς πιὸ συνηθισμένους σημερινοὺς ἀθλητάς. οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι εἶναι πιὸ ψηλοὶ μεγαλόσωμοι καὶ παχύσαρκοι, καὶ πιὸ δυνατοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, –ἡ δύναμί τους ὀφείλεται περισσότερο στὸ βάρος καὶ τὸ ὕψος τους παρὰ στὴ μυϊκότητά τους– ἀλλὰ καὶ πιὸ ἄσχημοι καὶ μὲ πολὺ περισσότερα ἄσχημα ἄτομα, καὶ βιολογικῶς πολὺ μικρότερης ἀντοχῆς. οἱ διαφορὲς αὐτὲς ὀφείλονται γενικῶς στὸ λιγώτερο κόπο καὶ τὴν περισσότερη ἄνεσι, στὴν πλουσιώτερη διατροφή, στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ποὺ συσσώρευσαν στὸ ἀνθρώπινο γένος περισσότερες καταχρήσεις καὶ κληρονομικὲς ἐπιβαρύνσεις, καὶ στὴν περισσότερη ἰατρικὴ καὶ φαρμακευτικὴ περίθαλψι ποὺ ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιβίωσι σὲ ὅλο καὶ περισσότερους βιολογικῶς μὴ ἀνθεκτικούς, οἱ ὁποῖοι καὶ κληροδοτοῦν τὶς βιολογικὲς ἀδυναμίες των στοὺς ἀπογόνους των. οἱ ἀρχαῖοι προέκυπταν ἀπὸ σκληρὸ βιολο-

γικὸ τὲστ ἐπιβιώσεως. ὅσο ἀφορᾷ στὶς καταχρήσεις, ποὺ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ φθείρουν σιγὰ σιγὰ κι ἐκφυλίζουν τὸ ἀνθρώπινο γένος, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψι μας ὅτι στὴν ἀρχαιότητα δὲν ὑπῆρχε τὸ τσιγάρο. ἀπὸ δὲ τὰ οἰνοπνευματώδη ποτὰ ὑπῆρχαν μόνο τὰ ποτὰ ζυμώσεως (κρασὶ καὶ μπύρα, ποὺ εἶναι πολὺ ἐλαφρὰ καὶ μαλακὰ) καὶ δὲν ὑπῆρχαν τὰ σκληρὰ ποτὰ τῆς ἀποστάξεως (ῥακή, βότκα, οὐΐσκυ, κονιάκ, τζίν, κλπ.), διότι ἡ ἀπόσταξι ἦταν ἄγνωστη. μὲ τὰ ποτὰ ζυμώσεως γίνεται κανεὶς μεθύστακας *(οἰνόφλυξ),* ἀλλ' ὄχι κι ἀλκοολικὸς μὲ τὴ σημερινὴ σημασία καὶ μὲ τὶς γνωστὲς κληρονομικὲς ἐπιβαρύνσεις, ποὺ γίνεται μὲ τὰ δηλητηριώδη καὶ θρεπτικῶς τελείως ἄχρηστα ποτὰ τῆς ἀποστάξεως. ὑπῆρχαν στὴν ἀρχαιότητα καὶ ναρκωτικά, ἰδίως τὸ ὄπιο καὶ τὸ χασίς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ χρῆσι τους ἦταν τελείως ἐλεύθερη κι ἀνεξέλεγκτη, ὅσοι ἄρχιζαν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν, πέθαιναν ὅλοι ἀνεξαιρέτως καὶ πολὺ γρήγορα καὶ ἄκληροι, χωρὶς νὰ θεραπεύεται οὔτε ἕνας. ἔτσι μὲ τὸ νὰ μὴν ὑπάρχουν κάπνισμα καὶ ἀλκοολισμός, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐξοντώνωνται ἄκληρα ὅλα τὰ ναρκομανῆ ἄτομα, τὰ τρία αὐτὰ μεγάλα κακὰ δὲν ἐπισώρευαν στὸ ἀνθρώπινο γένος πάρα πολλὲς κληρονομικὲς ἐπιβαρύνσεις. δὲν ὑπῆρχαν δὲ στὴν ἀρχαιότητα οὔτε ἡ ζάχαρι ὁ καφὲς καὶ ἡ σοκολάτα. σήμερα δὲν μποροῦμε νὰ νιώσουμε πόσο πιὸ καθαροὶ βιολογικῶς ἦταν οἱ ἀρχαῖοι ἀκόμη καὶ μὲ τὶς καταχρήσεις των. πρέπει λοιπὸν καὶ γιὰ τὰ βιβλικὰ πρόσωπα νὰ φανταστοῦμε ὅτι εἶχαν τὰ ὅσα ἀνέφερα καλὰ βιολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχαίων.

6 Ἐπειδὴ οἱ πρωτόπλαστοι Ἀδὰμ καὶ Εὔα εἶναι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κληρονομήθηκε στὴν ἀνθρωπότητα ὅ,τι ὑγιέστερο καὶ ὡραιότερο ἐμφανίστηκε ὁποτεδήποτε, εἶναι φυσικό, ὅτι αὐτοὶ ἦταν ὁ ὑγιέστερος καὶ ὡραιότερος ἄντρας καὶ ἡ ὑγιέστερη καὶ ὡραιότερη γυναίκα. ὁποιοσδήποτε ἀπόγονος μπορεῖ νὰ εἶναι σ' αὐτὰ τὸ πολὺ ἴσος μὲ τοὺς κοινοὺς προπάτορες, ὄχι ποτὲ ἀνώτερος. αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους κοινοὺς προπάτορες ὅλων τῶν ἀνθρώπων, τὸ Νῶε καὶ τὴ γυναῖκα του.

7 Γιὰ τὸν Ἀβραὰμ δὲν ἔχουμε καμμία περιγραφή, ἀλλὰ γιὰ τὴ γυναῖκα του Σάρρα ἡ Γραφὴ λέει, ὅτι ἦταν ἰδιαιτέρως ὄμορφη γυναίκα, ἡ ὁποία μάλιστα διατηροῦσε τὴν ὀμορφιά της καὶ σὲ κάπως προχωρημένη ἡλικία (Γε 14,2· 32,2). ἀπ' αὐτὸ μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε, ὅτι κι ὁ Ἀβραὰμ ἦταν στὴν ὀμορφιὰ καὶ στὴ σωματική του διάπλασι ἀνάλογος· διότι ἦταν καὶ πολὺ ταπεινόφρων, οἱ δὲ ταπεινόφρονες ἄντρες ποτὲ δὲν ἀναζητοῦν γυναῖκες, τῶν ὁποίων οἱ ἴδιοι εἶναι κατώτεροι. ἦταν δὲ μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ ἀδέρφια –τότε λόγῳ τῆς ὀλιγανθρωπίας καὶ τῆς μὴ ἀκόμη με-

γάλης συσσωρεύσεως κληρονομικῶν ἐπιβαρύνσεων ὁ θεὸς ἐπέτρεπε νὰ παντρεύωνται οἱ ἄνθρωποι τὶς ἀδερφές των–, κι αὐτὸ εἶναι ἄλλη μιὰ ἔνδειξι, ὅτι ἦταν ἐξ ἴσου ὡραῖος μὲ τὴν ἀδερφή του. δὲν γνωρίζουμε ὅμως κανένα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῶν δυὸ αὐτῶν προσώπων, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γενικὰ ποὺ ἀνέφερα εἰσαγωγικῶς.

8 Γιὰ τὸν Ἰσαὰκ ἡ Γραφὴ δὲν μᾶς λέει τίποτε τὸ σχετικό, ἀλλὰ θὰ πρέπῃ νὰ ἦταν ὡραῖος ἄντρας, τόσο διότι ἦταν γιὸς δυὸ ὡραίων γονέων, ὅσο καὶ διότι παντρεύτηκε τὴν πολὺ ὡραία Ῥεβέκκα (*καλὴ τῇ ὄψει σφόδρα* Γε 41,2), ἡ ὁποία ἦταν καὶ κόρη πρώτου ἐξαδέρφου του. στὰ γηρατειά του ὁ Ἰσαὰκ δὲν ἔβλεπε σχεδὸν καθόλου· προφανῶς ἀπὸ καταρράχτη. γιὰ τὴ Ῥεβέκκα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔκτακτη ὀμορφιά της ἡ Βίβλος μᾶς λέει καὶ ὅτι ἄργησε πολλὰ χρόνια νὰ μείνῃ ἔγκυος, ὅπως καὶ ἡ Σάρρα. ἀλλ' ἡ μὲν Σάρρα ἔδειξε κάποια ζήλεια καὶ κακία γι' αὐτὴ τὴν ἀδυναμία της (Γε 21· 34), ἡ δὲ Ῥεβέκκα δὲν ἔδειξε ποτὲ κάτι τέτοιο.

9 Γιὰ τοὺς διδύμους γιοὺς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ῥεβέκκας, τὸν Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, εἶναι πασίγνωστη ἡ πληροφορία τῆς Γραφῆς καὶ τὸ σχετικὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ τέχνασμα τοῦ Ἰακώβ, ποὺ ἐμφανίστηκε στὸν τυφλὸ πατέρα του σὰν τριχωτὸς Ἠσαῦ. ὁ Ἠσαῦ ἦταν ῥοδοκόκκινος καὶ πολὺ τριχωτὸς στὸ στῆθος, στὰ χέρια, καὶ σ' ὅλο του τὸ σῶμα, ὁ δὲ Ἰακὼβ ὄχι ἰδιαίτερα τριχωτός (Γε 48,24· 56,16 - 24).

10 Ἀπὸ τὶς δυὸ κύριες γυναῖκες τοῦ Ἰακώβ, Λία καὶ Ῥαχήλ, ποὺ ἦταν καὶ ἀδερφές, ἡ μὲν μικρότερη Ῥαχήλ, τὴν ὁποία ὁ Ἰακὼβ ἀγαποῦσε φλογερά, ἦταν γυναίκα σπανίας καλλονῆς (*καλὴ τῷ εἴδει καὶ ὡραία τῇ ὄψει σφόδρα* Γε 64,3), ἡ δὲ Λία δὲν ἦταν ἰδιαίτερα ὄμορφη, κι ἐπὶ πλέον τὴ μείωνε τὸ ὅτι δὲν ἔβλεπε καλὰ (*οἱ ὀφθαλμοὶ Λίας ἀσθενεῖς* Γε 64,3)· εἶχε προφανῶς μυωπία· κι ἕνας μύωπας στὴν πρωτόγονη ἐκείνη ἐποχή, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν γιαλιά, καταλαβαίνει ὁ καθένας πῶς ἔκανε, ὅταν ἤθελε νὰ δῇ κάτι καθαρά.

11 Ὁ Ἰωσὴφ ὁ γιὸς τῆς ὡραίας Ῥαχὴλ καὶ ὁ ἄντρας τὸν ὁποῖο ἔβαλε στὸ μάτι ἡ ἀκόλαστη κι ἐπίσημη κυρία του, ποὺ τὸν ἀγόρασε δοῦλο, ἦταν πολὺ ὡραῖος ἄντρας (*καλὸς τῷ εἴδει καὶ ὡραῖος τῇ ὄψει σφόδρα* (Γε 95,1)· εἶχε δὲ καὶ ἀνάλογη ἁγνότητα ἐκ πίστεως. ἂν ὄχι σὰν τὸν Ἰωσήφ, ὁπωσδήποτε ὅμως ὡραῖοι ἄντρες πρέπει νὰ ἦταν καὶ οἱ 11 ἀδερφοί του καὶ μάλιστα ὁ ὁμομήτριος Βενιαμίν, καὶ ἡ ὁμοπάτρια ἀδερφή του Δίνα, τὴν ὁποία ἐρωτεύτηκε μὲ πάθος ὁ ἡγεμόνας τῶν Εὐαίων Συχέμ, καί, γιὰ νὰ τὴν παντρευτῇ, δέχτηκε κατ' ἀπαίτησι τῆς πατρικῆς της οἰκογενείας νὰ περιτμηθῇ κι αὐτὸς καὶ ὅλοι οἱ ἄντρες τῆς πόλεώς του (Γε 78).

12 Σὲ μιὰ τόσο ἀρχαία ἐποχὴ (2.000 - 700 π.Χ.) καὶ σὲ μιὰ χώρα μὲ κλῖμα ὑποτροπικό, ὅπως εἶναι ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀνθρώπων ἦταν πολὺ ἐλαφριά. ἦταν ὅμως καὶ σεμνή, ἰδιαιτέρως τῶν γυναικῶν, τοὐλάχιστο στὴν οἰκογένεια τῶν πατριαρχῶν Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. τὰ δυὸ κύρια ἐνδύματά τους ἦταν ὁ χιτὼν καὶ τὸ ἱμάτιον. τὸ καλοκαίρι μὲ τὴν πολλὴ ζέστη φοροῦσαν μόνο χιτῶνα. τῶν ἀντρῶν ὁ χειμερινὸς χιτὼν ἦταν μέχρι τοὺς ἀστραγάλους *(ποδήρης),* καὶ μὲ μανίκια μέχρι τοὺς καρπούς, καὶ μάλλινος, ὁ δὲ θερινὸς ἦταν μέχρι περίπου τὰ γόνατα, χωρὶς μανίκια, καὶ ἀρκετὰ ἀνοιχτὸς στὸν τράχηλο καὶ στὸ πάνω μέρος τοῦ στήθους· καὶ λινός (Γε 56,16 - 22). οἱ γυναῖκες ὅμως εἶχαν πάντοτε καλυμμένο τὸ σῶμα ὁλόκληρο καὶ τὸ κεφάλι καὶ τὸν τράχηλο, ἀφήνοντας ἀκάλυπτα μόνο τὸ ἐμπρόσθιο μέρος τοῦ προσώπου (καθ' ὕψος μέτωπο - σαγόνι, καὶ κατὰ πλάτος τὰ ζυγωματικὰ τῶν παρειῶν), καὶ τὰ χέρια ἀπὸ τὸν καρπὸ καὶ κάτω, καὶ τὰ πόδια ἀπὸ τὸν ἀστράγαλο καὶ κάτω. τὴν πολλὴ ζέστη οἱ γυναῖκες τὴν ἀντιμετώπιζαν φορώντας τὸ θέριστρον, χιτῶνα δηλαδὴ ἀπὸ λεπτὸ λινὸ ὕφασμα, φαρδὺ χαλαρὸ καὶ κωδωνοειδῆ χωρὶς ζώνη (Γε 46,5). μερικὲς φορὲς ὁ χιτὼν τῶν νέων καὶ τῶν νεανίδων ἦταν πολύχρωμος καὶ μὲ ζωηρὰ χρώματα σὰν τὸν *ποικίλον χιτῶνα* τοῦ Ἰωσήφ (Γε 85,5).

13 Οἱ ἄντρες διατηροῦσαν μαλλιὰ κουρεμένα σὰν αὐτὰ ποὺ διατηροῦν καὶ οἱ σημερινοὶ σοβαροὶ ἄντρες, καὶ γένεια κουρεμένα, δηλαδὴ περίπου 2 - 5 ἑκατοστά. στὴν Αἴγυπτο ὅμως ξυρίζονταν. γι' αὐτὸ κι ὁ Ἰωσήφ, ἀπὸ τότε ποὺ πῆγε ἐκεῖ, ξυριζόταν (Γε 100,1)· δὲν εἶχε γένεια οὔτε μουστάκια. τ' ἀδέρφια του ὅμως, ἐπειδὴ ζοῦσαν ἀπομονωμένα σὲ εἰδικὴ γι' αὐτοὺς περιοχὴ τῆς Αἰγύπτου, πιθανῶς διατηροῦσαν τὰ γένεια τους καὶ τὰ μουστάκια τους κατὰ τὴν προηγούμενη συνήθειά τους.

14 Κοσμήματα φοροῦσαν καὶ οἱ ἄντρες καὶ οἱ γυναῖκες, κατὰ προτίμησι χρυσᾶ, ἔπειτα δὲ καὶ ἀργυρᾶ. ὁ Ἰωσὴφ φοροῦσε δαχτυλίδι, τὸ δαχτυλίδι τοῦ φαραώ (Γε 101,6), ποὺ ἡ «πέτρα» του ἦταν καὶ ἡ μεγάλη σφραγίδα τοῦ κράτους. δαχτυλίδι –σφραγῖδα ἀντρὸς ἐλευθέρου καὶ κυρίου– φοροῦσε στὴν Παλαιστίνη καὶ ὁ ἀδερφός του Ἰούδας (Γε 91,10), καὶ προφανῶς ὅλοι οἱ ἀδερφοί του καὶ οἱ πατέρες του Ἰακώβ, Ἰσαάκ, Ἀβραάμ. φοροῦσαν ἐπίσης οἱ ἄντρες καὶ *ὁρμίσκον,* δηλαδὴ μενταγιὸν κρεμασμένο ἀπὸ τὸν τράχηλο μὲ νῆμα· (διότι στὴν ἀρχαιότητα ἡ ἁλυσίδα καὶ τὸ σύρμα δὲν εἶχαν ἀκόμη ἐφευρεθῆ). ἀναφέρεται ὁ *ὁρμίσκος* τοῦ Ἰούδα (Γε 91,10). ὁ Ἀβραὰμ διὰ μέσου τοῦ δούλου του Ἐλιέζερ χάρισε στὴ νύφη του Ῥεβέκκα χρυσᾶ σκουλαρίκια καὶ βραχιόλια

τῶν καρπῶν (*ἐνώτια* καὶ *ψέλλια* Γε 41,9· 42,3). τέτοια καθὼς καὶ περιλαίμια καὶ περιβραχιόνια (βραχιόνια, βραχιόλια) κοσμήματα φοροῦσαν, φαίνεται, κι ὅλες οἱ κοπέλλες, ἀλλὰ στὸν Ἰσραὴλ φαίνονταν μόνο τὰ περικάρπια βραχιόλια *(ψέλλια),* διότι ὁ τράχηλος, τ' αὐτιά, καὶ οἱ βραχίονες τῶν γυναικῶν ἦταν πάντοτε καλυμμένα· τὰ κοσμήματα τῶν καλυμμένων μερῶν τοῦ σώματος τὰ φοροῦσαν γιὰ φυλαχτὰ ἢ καὶ γιὰ νὰ τὰ βλέπῃ μόνον ὁ μνηστήρας καὶ ὁ ἄντρας τῆς κοπέλλας. πολλὲς φορὲς τὰ κοσμήματα ἦταν συγχρόνως καὶ φυλαχτὰ καὶ εἴδωλα. ὅπως τώρα τὸ χρυσὸ σταυρουδάκι εἶναι καὶ κόσμημα καὶ φυλαχτὸ καὶ θρησκευτικὸ σύμβολο, ἔτσι καὶ στὴν ἀρχαιότητα κρεμοῦσαν στὸ λαιμὸ σὰ μενταγιὸν ἢ στ' αὐτιὰ σὰ σκουλαρίκια διάφορα εἰδώλια - φυλαχτά, συνήθως ταυροκεφαλὲς καὶ ἄλλα ὁμοιώματα θεῶν. καὶ μερικὲς φορὲς κυκλοφοροῦσαν τέτοια κοσμήματα καὶ στὸν Ἰσραήλ. γι' αὐτὸ καὶ ὅταν σ' ἕνα φρεσκάρισμα τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας τοῦ Κυρίου ὁ Ἰακὼβ διέταξε τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ν' ἀφαιρέσουν ἀπὸ πάνω τους τοὺς εἰδωλικοὺς θεούς, λέγοντας *Ἄρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους τοὺς μεθ' ὑμῶν ἐκ μέσου ὑμῶν καὶ καθαρίσθητε,* αὐτοὶ ἀνταποκρίθηκαν στὸ πρόσταγμά του, καὶ *ἔδωκαν τῷ Ἰακὼβ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους, οἳ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν* (= βραχιόλια, μενταγιόν), *καὶ τὰ ἐνώτια* (σκουλαρίκια) *τὰ ἐν τοῖς ὠσὶν αὐτῶν* (Γε 79,2 - 4).

15 Ὁ Μωϋσῆς, εἴτε ἦταν ἰδιαίτερα ὡραῖος ἄντρας εἴτε ὄχι, ἦταν ὁπωσδήποτε πολὺ ῥωμαλέος, διότι κάποτε σκότωσε μὲ τὶς γροθιὲς ἕναν Αἰγύπτιο, ποὺ τυραννοῦσε κάποιον Ἑβραῖο (Νο 5,3), καὶ λίγες μέρες ἔπειτα, θέλοντας νὰ προστατεύσῃ μερικὲς βοσκοποῦλες, τἄβαλε μὲ μιὰ ὁμάδα σκληραγωγημένων Ἀράβων βοσκῶν καὶ τοὺς ἔτρεψε σὲ φυγὴ (Νο 6,6). ἡ εὐχέρειά του αὐτὴ πιθανῶς δείχνει ὅτι ὡς θετὸς πρίγκηπας τῆς Αἰγύπτου, ποὺ ἦταν καὶ στόχος δολοφόνων, ἤξερε καὶ κάποια δεξιολαβικὴ τέχνη σὰν τὸ σημερινὸ ζίου - ζίτσου. ἦταν ὅμως *ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος* (Νο 8,36). αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶχε φωνὴ πολὺ χαμηλή, δὲν μποροῦσε νὰ φωνάζῃ δυνατά, καὶ μιλοῦσε πολὺ ἀργά, ὄχι ἐλαττωματικά. διότι ἐκεῖνος ποὺ μιλάει ἐλαττωματικὰ στὴν ἀρχαιότητα λεγόταν *μογιλάλος.* ὁ Μωϋσῆς εἶχε καλὴ ἄρθρωσι, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσῃ γρήγορα καὶ δυνατά.

16 Μὲ τὸ Μωϋσῆ πιθανῶς ἔμοιαζε στὴ μορφὴ καὶ στὴ σωματικὴ διάπλασι ὁ ἀδερφός του ἀρχιερεὺς Ἀαρών. κι αὐτὸν πιθανῶς ἔμοιαζε ὁ ἔγγονός του ἀρχιερεὺς Φινεές.

17 Ὁ Σαμψὼν ἦταν πολὺ δυνατὸς καὶ ῥωμαλέος. σὲ νεαρὴ ἡλικία σκότωσε μὲ τὴ γροθιά του λεοντάρι (Κρ 18,37 - 38), κι ἀργότε-

ρα, ὥριμος ἄντρας, ἔκοψε μὲ τοὺς μύες του τὰ σχοινιά, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν εἶχαν δεμένο, κι ἁρπάζοντας μιὰ γαϊδουροσιαγόνα, ποὺ βρέθηκε δίπλα του, σκότωσε μ' αὐτὴ 1.000 ἄντρες τῶν ἀλλοφύλων, ποὺ τὸν συνώδευαν (Κρ 18,77 - 84)· ἄλλοτε πάλι σήκωσε στοὺς ὤμους του τὶς πύλες τῆς πόλεως Γάζης καὶ πῆγε τὶς ἄφησε πάνω σ' ἕνα βουνό (Κρ 18,93)· κι ἄλλοτε γκρέμισε ἕνα ναὸ ἁρπάζοντάς τον ἀπὸ δύο κολῶνες καὶ ταρακουνώντας τον (Κρ 18,133). ἡ Βίβλος βέβαια λέει ῥητῶς, ὅτι αὐτὰ δὲν ὠφείλονταν στὴ μυϊκή του δύναμι, ἀλλὰ στὴ θεία δύναμι ποὺ ἐνεργοῦσε κατὰ τὸ θέλημά του, ὅσο ἔμενε ἀφωσιωμένος στὸν Κύριο κρατώντας τὰ μαλλιά του καὶ τὰ γένεια του ἄκοπα (Κρ 18,5· 38· 54 - 55· 125· 132 - 136). ἦταν ὅμως συνάμα καὶ πολὺ ῥωμαλέος, εἶχε καὶ μαλλιὰ πολὺ πλούσια καὶ μακριά, τὰ ὁποῖα ἦταν τελείως ἄκοπα ἀπὸ τότε ποὺ γεννήθηκε· καὶ τὴ γενειάδα του ἐπίσης τελείως ἄκοπη (Κρ 18,5· 114 - 115· 119 - 120).

18 Ὁ Σαούλ, πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, ἦταν ὁ ψηλότερος καὶ ὡραιότερος ἄντρας τοῦ Ἰσραὴλ στὶς ἡμέρες του. τὸ ἀνάστημά του ἦταν *ὑπερωμίαν καὶ ἐπάνω* ἀπὸ τοὺς ψηλότερους Ἰσραηλῖτες, ἦταν δηλαδὴ ἕνα κεφάλι ψηλότερος ἀπὸ τοὺς ψηλότερους Δδ 20,2· 21,11 - 13). καὶ πρέπει νὰ ἦταν περίπου 30 ἐτῶν, ὅταν ἔγινε βασιλεύς. παρόμοιος πρέπει νὰ ἦταν κι ὁ γιός του Ἰωνάθαν.

19 Ὁ Δαυὶδ σύμφωνα μὲ τὴ Βίβλο ἦταν ὡραῖος ἄντρας καὶ ῥοδοκόκκινος μὲ πολὺ ὡραῖα μάτια (*πυρράκης μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν καὶ ἀγαθὸς ὁράσει* Δδ 30,17· 33,13). ἦταν δὲ πιθανώτατα ψηλὸς στὸ ἀνάστημα, λιγνός, ἀθλητικός, καὶ εἶχε πολὺ δυνατὰ χέρια. μένω πρῶτα στὸ *κάλλος τῶν ὀφθαλμῶν* του. στὴν πραγματικότητα τὰ μάτια ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὴν ὀφορφιὰ εἶναι ὁλόιδια, διότι ἀπὸ μόνα τους δὲν ἔχουν καμμία ὀμορφιά· εἶναι ἀνέκφραστοι στιλπνοὶ βολβοί. ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸ μάτι ὄμορφο κι ἐκφραστικὸ (ἢ ἄσχημο κι ἀνέκφραστο) εἶναι ἡ γύρω ἀπὸ τὸ μάτι περιοχή, ἡ συσπώμενη σάρκινη στεφάνη ποὺ περιβάλλει τὸ κάθε μάτι, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ ἐκφραστικώτερα σημεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, καὶ μάλιστα τὸ αὐθεντικώτερο. τὸ ἐκφραστικώτερο μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἶναι τὸ πρόσωπο, τὰ δύο ἐκφραστικώτερα σημεῖα τοῦ προσώπου εἶναι ἡ γύρω ἀπὸ τὸ στόμα στεφάνη καὶ ἡ γύρω ἀπὸ τὸ μάτι. ἀλλ' ἡ ἔκφρασι τῆς στεφάνης τοῦ στόματος, παρ' ὅλο ποὺ κατ' ἀρχὴν εἶναι πιὸ ἔντονη, ἐπειδὴ εἶναι καὶ πιὸ ἐλεγχόμενη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, δὲν εἶναι καὶ τόσο αὐθεντικὴ ἔκφρασι τοῦ πραγματικοῦ ἐσωτερικοῦ του. πολλὲς φορὲς δηλαδὴ εἶναι προσποιητή. ὑπάρχει καὶ τὸ προσποιητὸ χαμόγελο, θὰ λέγαμε ἁπλούστερα. ἡ ἔκφρασι

τῆς στεφάνης τοῦ ματιοῦ ἐλέγχεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο λιγώτερο, σὰν ἔκφρασι τοῦ ἐσωτερικοῦ του εἶναι γνησιώτερη κι αὐθεντικώτερη. ἀπὸ τὴ στεφάνη τοῦ ματιοῦ κυρίως φαίνεται, ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ γενικὰ πάντοτε καὶ εἰδικὰ σὲ δεδομένη στιγμὴ εὐδιάθετος, χαρούμενος, καλοσυνᾶτος, ἢ κακοδιάθετος, μελαγχολικός, ὠργισμένος, πικρός, σκληρός. ἡ σύσπασι τῆς στεφάνης τοῦ ματιοῦ μὲ δεύτερους συντελεστὰς τὴν κίνησι καὶ τὴν ὑγρότητα ἢ στεγνότητα τῶν βολβῶν εἶναι ἐκεῖνα ποὺ κάνουν τὰ μάτια ὡραῖα ἢ μὴ ὡραῖα· κι αὐτὰ εἶναι οἱ γνησιώτερες κι ἐκφραστικώτερες ἐνδείξεις τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τόσο δηλαδὴ τῆς συναισθηματικῆς του καταστάσεως ὅσο καὶ τῆς νοημοσύνης· γενικὰ τοῦ χαρακτῆρος του. γιὰ τὸ Δαυΐδ λοιπὸν δίνεται ἄμεσα κυρίως αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τῆς μορφῆς του, ποὺ θὰ ἦταν ἀσφαλῶς καὶ τὸ κυρίαρχο τῆς προσωπικότητός του. εἶναι τὸ πνευματικώτερο σωματικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀνθρώπου. τὸ ῥοδοκόκκινο χρῶμα του, ποὺ ὠφειλόταν ἀσφαλῶς τόσο στὴν ὑγεία του ὅσο καὶ στὴ συνεχῆ διαβίωσί του στὴν ὀρεινὴ ὕπαιθρο τῆς Ν. Παλαιστίνης, ὅπου ἔβοσκε ἀπὸ μικρὸς τὰ πρόβατα τοῦ πατέρα του, δείχνει τὸ σφρῖγος του καὶ τὴν ὑπόλοιπη ὀμορφιά του. ὅτι δὲ ὁ Δαυΐδ ἦταν καὶ ψηλὸς καὶ λιγνὸς κι ἀθλητικός, φαίνεται στὴ Βίβλο ἔμμεσα ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τῶν δύο γνωστοτέρων γιῶν του, τοῦ Ἀβεσσαλὼμ καὶ τοῦ Σολομῶντος, οἱ ὁποῖοι πιθανώτατα τοῦ ἔμοιαζαν· καὶ καθὼς ἦταν ἀπὸ δύο διαφορετικὲς μητέρες, ἀσφαλῶς τὰ κοινὰ χαρακτηριστικά τους τὰ εἶχαν ἀπὸ τὸν κοινὸ πατέρα. μέσῳ αὐτῶν φαίνεται, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ ῥοδοκόκκινος ἦταν καὶ πολὺ λευκός, μὲ μαλλιὰ κατάμαυρα κι ἐκτάκτως πλούσια, καὶ τρίχα χοντρὴ καὶ σπαστὴ σὲ μικροκύματα (μαλλιὰ γκοφρὲ θὰ λέγαμε) (Δδ 87,1 - 3· Ἆσ 15,3 - 13). τέλος ἡ ἔκτακτη μυϊκὴ δύναμι τῶν χεριῶν του φαίνεται τόσο ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ του ἐπάγγελμα ὅσο κι ἀπὸ ὅσα διηγεῖται ὁ ἴδιος στὸ Σαούλ. ὅταν δηλαδὴ ὁ Δαυΐδ προθυμοποιήθηκε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ Γολιάθ, ὁ Σαούλ, ποὺ μέχρι τότε τὸν ἀγαποῦσε καὶ πολὺ καὶ εἰλικρινά, τὸν ἀπέτρεπε, ἐπειδὴ φοβόταν μήπως τὸν χάσῃ. καὶ τότε ὁ Δαυΐδ τοῦ ἀποκρίθηκε· *Βασιλιᾶ μου, ὅταν ἤμουν λίγο μικρότερος, ἔβοσκα τὰ πρόβατα τοῦ πατέρα μου· κι ὅσες φορὲς ἐρχόταν κανένα λεοντάρι ἢ καμμιὰ ἀρκούδα κι ἅρπαζε κανένα πρόβατο ἀπὸ τὸ κοπάδι, ἐγὼ ἔτρεχα ἀπὸ πίσω του καὶ τὸ σκότωνα, κι ἔπαιρνα τὸ πρόβατο ἀπὸ τὸ στόμα του. κι ἂν μοῦ ῥιχνόταν, τὸ ἅρπαζα ἀπὸ τὸ λαιμό του καὶ τοῦ ἔσφιγγα τὸ λαρύγγι του μέχρι ποὺ τὸ ἔπνιγα· εἴτε λεοντάρι εἴτε ἀρκούδα ἦταν, τὸ ἔπνιγα. ἔτσι θὰ κάνω κι αὐτὸν τὸν ἀλλόφυλο καὶ ἀπερίτμητο, σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ θηρία ἐκεῖνα* (Δδ 33,3 - 8). καὶ παρακάτω ἡ

Γραφὴ λέει ὅτι, ὅταν ἐκσφενδόνισε τὴν πέτρα, μὲ τὴν ὁποία σκότωσε τὸ Γολιάθ, τὴν ἐκσφενδόνισε μὲ τέτοια δύναμι, ποὺ αὐτή, στὸ σημεῖο τοῦ μετώπου ποὺ χτύπησε, βαθούλωσε τὸ χάλκινο κράνος τοῦ Γολιὰθ πάνω στὸ κρανίο του, καὶ τὸν ἔρριξε κάτω ἀναίσθητο (33,23 - 24). ἐκεῖνα τὰ χέρια τοῦ Δαυΐδ, τὰ δυνατὰ σὰν τανάλιες καὶ σὰ μόρσες τοῦ σιδερᾶ, μπορεῖ νὰ τὰ φανταστῇ κανεὶς καλλίτερα, ἂν ἔχῃ ὑπ' ὄψι του, πόσο δυνατὰ χέρια καὶ δάχτυλα ἔχουν οἱ βοσκοὶ ποὺ ἀρμέγουν κοπάδια. τὸ ἄρμεγμα, ὅποιος τὸ δοκίμασε, ξέρει, εἶναι πολὺ δύσκολη καὶ σκληρὴ ἐργασία, καὶ κάνει τὰ χέρια τῶν βοσκῶν σὰν τανάλιες, ἀκόμα κι ὅταν στὸ ὑπόλοιπο σῶμα τους δὲν εἶναι ἰδιαίτερα ῥωμαλέοι. ψηλὸς λοιπὸν ὁ Δαυΐδ, λιγνός, ἀθλητικός, μὲ χέρια σὰν τανάλιες. ὁλόλευκος καὶ ῥοδοκόκκινος, ποὺ ἔσταζε ὑγεία, μὲ μαλλιὰ πλούσια κατάμαυρα καὶ γκοφρέ, καὶ μάτια ὡραιότατα κι ἐκφραστικώτατα τοῦ ὡραίου ἐσωτερικοῦ του. ἀνδρικὴ καλλονή. γι' αὐτὸν πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ ὅτι, πρὶν ἀκόμη γίνῃ ὁτιδήποτε, ὅταν ἦταν ἕνας κατώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ, τὸν ἀγάπησε πολὺ φλογερὰ ἡ ὡραιότατη βασιλοκόρη τοῦ Σαούλ, ἡ Μελχόλ, ἡ ὁποία ἐν τέλει ἔγινε καὶ γυναίκα του. εἶναι κι αὐτὸ ἄλλη μιὰ ἔνδειξι ὅτι ἦταν κι ἐκεῖνος πολὺ ὡραῖος ἄντρας· καὶ φυσικὰ πολὺ ἄντρας.

20 Παρόμοιος μὲ τὸ Δαυΐδ ἦταν, ὅπως εἶπα, ὁ γιός του Σαλωμών. κάπως παρόμοιοι πρέπει νὰ ἦταν καὶ οἱ 20 περίπου ἄλλοι διάδοχοί του βασιλεῖς, ποὺ ἦταν καὶ κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονοί του, καὶ οἱ ἐπίσης κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονοι ἐκείνων, πάνω ἀπὸ 10 στὸν ἀριθμό. ἀλλὰ βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς σίγουρος γιὰ τὸ πόσο ἔμοιαζαν στὴ μορφὴ καὶ στὴ σωματικὴ διάπλασί του κάποιον πρόγονο οἱ ἀπόγονοί του σὲ βάθος 20 γενεῶν μὲ ἰσάριθμες ἀγχιστεῖες καὶ συμμετοχὲς ἄλλων οἰκογενειῶν στὴν κληρονομικότητά τους.

21 Γιὰ τὸν προφήτη Ἠλία δὲν ξέρουμε ἂν ἦταν ὡραῖος ἄντρας ἢ ὄχι, καταλαβαίνουμε ὅμως ὅτι βγῆκε στὴ δρᾶσι περίπου 30 ἐτῶν (Βα 43,1). ὅταν ἔκλεισε τὸν οὐρανό, νὰ μὴ βρέχῃ, κι ὅταν ἔσφαξε τοὺς 850 κιναίδους ἱερεῖς τῶν εἰδώλων, ἦταν περίπου 30 - 35 ἐτῶν. ξέρουμε ὅτι ἦταν ψηλὸς λιγνὸς κι ἀθλητικός, ταχύτατος κι ἀνθεκτικὸς δρομέας ποὺ κάποτε σὲ δρόμο μεγάλου μήκους ξεπέρασε στὸ τροχάδην ἄλογα ζεμμένα σὲ ἅρμα (Βα 47,9), ἂν καὶ κατὰ τὴ Γραφὴ στὴν περίπτωσι αὐτὴ τὸν βοήθησε καὶ κάποια θεία ἐνδυνάμωσι. ἦταν δὲ καὶ βροντόφωνος καὶ ἰδιαίτερα τριχωτὸς στὸ σῶμα (Βα 59,13· 16 - 20).

22 Γιὰ τὸν προφήτη Ἐλισαῖο, ποὺ ἦταν πρῶτα ἕνας σκληραγωγημένος ἀγρότης, ἡ Γραφὴ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἦταν φαλακρός

(Βα 62,2). τὸ ὅτι δὲ ὁ διδάσκαλός του προφήτης Ἠλίας τοῦ ἄφησε τὴ *μηλωτή* του (Βα 60,16 - 17), ἴσως νὰ σημαίνῃ ὅτι τοῦ ἐρχόταν καλά, καὶ ὅτι ἄρα ἦταν κι αὐτὸς ψηλός.

23 Ὁ προφήτης Ἰωνᾶς, ὅταν κοιμόταν, ῥοχάλιζε (Ἰν 1,6 - 7). ἴσως αὐτὸ νὰ σημαίνῃ ὅτι, ὅταν κήρυξε στὴ Νινευή, ἦταν τὸ λιγώτερο 40 ἐτῶν, διότι συνήθως οἱ ἄντρες ῥοχαλίζουν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡλικία. δὲν εἶναι ὅμως κι ἀπαραίτητο.

24 Ὁ προφήτης Δανιὴλ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἦταν ἰδιαίτερα ὡραῖοι νέοι, χωρὶς κανένα ψεγάδι, καὶ ἔξυπνοι, διότι ἐπιλέχτηκαν μ' αὐτὰ τὰ κριτήρια (*νεανίσκοι οἷς οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μῶμος καὶ καλοὶ τῇ ὄψει καὶ συνιέντες ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ γινώσκοντες γνῶσιν καὶ διανοούμενοι φρόνησιν* Αἰ 1,4).

25 Μὲ τέτοια κριτήρια ἐπιλέχτηκε ἀργότερα κι ὁ Νεεμίας, γιὰ νὰ εἶναι ἰδιαίτερος τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου Α΄ (Ἀν 29,1 - 5).

26 Ὁ Δανιὴλ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες εἶχαν ἐντελῶς διαφορετικὴ ἐνδυμασία ἀπ' ὅλους τοὺς βιβλικοὺς ἄντρες. φοροῦσαν παντελόνια περίπου σὰν τὴν ἑλληνικὴ νησιώτικη βράκα ἀλλὰ λίγο πιὸ στενὰ ἤτοι σὰν τὸ μακεδονικὸ μπενιβρέκι (*σαράβαρα* Αἰ 3,23). ἀπὸ δὲ τὰ γόνατα καὶ κάτω μόνο κάλτσες (*περικνημῖδες* Αἰ 3,23). στὸ κεφάλι φοροῦσαν κάποιο καπέλλο σὲ σχῆμα μᾶλλον κολούρου κώνου (*τιάραι* Αἰ 3,23) καὶ εἶχαν κρεμασμένο στὸ λαιμό τους ἕνα μενταγιὸν (*μανιάκης* Αἰ 5,10· 21· 40), ποὺ ἦταν διακριτικὸ τοῦ ἀξιώματός των· διότι ἦταν ἀξιωματοῦχοι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. τοῦ Δανιὴλ τὸ μενταγιὸν ἦταν χρυσὸ *(χρυσοῦς μανιάκης),* ἐπειδὴ τὸ ἀξίωμά του ἦταν πολὺ ὑψηλὸ (πρωθυπουργός).

27 Παντελόνια, κάλτσες ἐμφανεῖς, τιάρα, καὶ μενταγιὸν φοροῦσαν πιθανώταττα καὶ ἄλλοι δύο βιβλικοὶ ἄντρες, ὁ Ζοροβάβελ κι ὁ Νεεμίας, διότι ἦταν κι αὐτοὶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ Περσικοῦ κράτους.

28 Ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ξέρουμε πῶς ἦταν στὴ μορφὴ καὶ στὸ ἀνάστημα, ὅταν κήρυττε, ἦταν ἕνας νέος 30 ἐτῶν μὲ μαλλιὰ γένεια καὶ μουστάκια τελείως ἄκοπα ἀπὸ τὴ γέννησί του· διότι ἦταν ναζιραῖος (= ἀφιερωμένος) σὰν τὸ Σαμψών. φοροῦσε μόνο χιτῶνα ἀπὸ μαλλὶ καμήλας καὶ μιὰ δερμάτινη ζώνη. λόγῳ τῆς διαίτης του ἦταν ὁπωσδήποτε ξερακιανός (Λκ 2,10· Μρ 1,6).

29 Γιὰ τὰ περισσότερα πρόσωπα τῆς Π. Διαθήκης δὲν γνωρίζουμε τίποτε σχετικὸ μὲ τὴ μορφή τους καὶ τὸ ἀνάστημά τους. τὰ γενικὰ ὅμως φυλετικὰ κι ἐθνικὰ χαρακτηριστικά τους καθὼς καὶ ἡ ἐνδυμασία τους εἶναι δεδομένα. νομίζω ὅτι ἄνθρωποι ὅπως οἱ Ἰησοῦς τοῦ Ναυή, Βαράκ, Γεδεών, Ἰεφθάε, Σαμουήλ, Νάθαν, Ἐζε-

κίας, Ἰωσίας, Ἠσαΐας, Ἰερεμίας, Βαρούχ, Ἰεζεκιήλ, Ζοροβάβελ, Ἔσδρας, καὶ οἱ 12 προφῆτες μὲ τὰ μικρὰ βιβλία, ἦταν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρόσωπα κοινότυπα στὴ μορφὴ καὶ στὸ ἀνάστημα, ἡ δὲ ἐνδυμασία τους εἶχε ἴσως μιὰ μικρὴ διαφορὰ ἀνάλογη πρὸς τὴν κατὰ κόσμον κοινωνική τους θέσι καὶ τὴν οἰκονομική τους κατάστασι· ἀλλὰ δὲν θὰ πλησίαζε ποτὲ οὔτε ἀπὸ μακριὰ τὰ ὅρια τῆς κοινωνικῶς προκλητικῆς διαφορᾶς. ὁ συγγενὴς ἢ φίλος τοῦ βασιλέως προφήτης Ἠσαΐας κι ὁ φτωχὸς ἐργάτης καὶ γιδοβοσκὸς προφήτης Ἀμὼς ἀσφαλῶς δὲν φοροῦσαν τὰ ἴδια ῥοῦχα, παρ' ὅλο ποὺ ἦταν πατέρας καὶ γιός. ἀλλ' ἡ σεμνότης καὶ τὸ ἀπέριττο ἦταν ὁπωσδήποτε κοινὸ χαρακτηριστικό τους.

30 Ὅπως εἶπα καὶ εἰσαγωγικῶς, ἡ Κ. Διαθήκη δὲν δίνει πληροφορίες γιὰ τὴ μορφὴ καὶ τὴ σωματικὴ διάπλασι τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἄλλων βιβλικῶν προσώπων.

31 Ἀσφαλῶς τὸ πρῶτο ἐνδιαφέρον ὑπάρχει γιὰ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. πῶς ἦταν; ἄγνωστο. εὐκολώτερο εἶναι νὰ συμπεράνουμε πῶς δὲν ἦταν. δὲν ἦταν ξανθὸς καὶ γαλανός, διότι ἦταν καθαρόαιμος Ἑβραῖος. ξανθὸ καὶ γαλανὸ ζωγράφησαν τὸ Χριστὸ στὴ Β. Εὐρώπη, ἰδίως στὴν Ὁλλανδία, ὅπως στὴν Ἀφρικὴ τὸν ζωγράφησαν νέγρο καὶ στὴν Ἰαπωνία κίτρινο· καὶ οἱ τρεῖς αὐθαιρεσίες εἶναι ῥατσιστικὲς καὶ κατὰ βάθος παγανιστικές. ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε κανένα σωματικὸ ἐλάττωμα φυσικὸ ἢ ἐπίκτητο, καὶ ἦταν τὸ λιγώτερο κοινότυπη μορφὴ καὶ κοινότυπο ἀνάστημα. ἀσφαλῶς λιγνὸς λόγῳ τῆς ἡλικίας του (30 - 33 ἐτῶν), τῆς φτωχικῆς λιτῆς διατροφῆς του, καὶ τῆς σκληρῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας του. ἰσχύουν δὲ γιὰ τὴν ἐνδυμασία του καὶ τὴν ὑπόλοιπη ἐμφάνισί του ὅλα τὰ γενικὰ ποὺ ἰσχύουν γιὰ τὴν ἐποχή του, τὴν ἐθνικότητά του, καὶ τὴν κατὰ κόσμον κοινωνική του θέσι. ἡ ἐπιβλητικότητά του καὶ ἡ ἑλκυστικότητά του ἦταν πρωτοφανεῖς κι ἀνεπανάληπτες. *ἦν διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς* (Μθ 31,2· Μρ 5,3). οἱ ἐχθροί του ὡμολογοῦσαν τὴν ἐπιβλητικότητά του, τὴν πειστικότητά του, καὶ τὴ δύναμι τοῦ λόγου του, λέγοντας στοὺς προϊσταμένους των, ποὺ μισοῦσαν τὸ Χριστό, ὅτι *Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος* (Ἰω 22,11). νέος 30 ἐτῶν ἔλεγε *θυγατέρα* του μιὰ γυναῖκα τὸ λιγώτερο 24 ἐτῶν ἴσως δὲ καὶ συνομήλικη ἢ καὶ μεγαλείτερή του (Μθ 40,6). ὁ σεβάσμιος φαρισαῖος Νικόδημος πῆγε νύχτα κρυφὰ στὸ σπίτι του, γιὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ σὰ μαθητής, καὶ τὸν ἀποκαλοῦσε *ῥαββὶ* (διδάσκαλε) (Ἰω 10,1 - 2). οἱ μαθηταί του, ὅταν τοὺς εἶπε, ἂν θέλουν, νὰ τὸν παρατήσουν καὶ νὰ φύγουν, τοῦ εἶπαν σαγηνεμένοι· *Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς*

αἰωνίου ἔχεις (Ἰω 19,10). κι ὅταν ἀναστημένος τοὺς ἐμφανίστηκε *ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ* (Μρ 73,4) καὶ τοὺς μιλοῦσε σὰν ἄγνωστος, *ἐνῷ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν* (Λκ 133,4), πάλι ὡμολόγησαν, ὅτι *Ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ* (Λκ 133,20). αὐτὴ ὅμως ἡ ἐπιβλητικότητά του καὶ ἡ ἑλκυστικότητά του δὲν ὀφείλονται σ' ἕνα ἐπιβλητικὸ ἀνάστημα μ' ἐπιβλητικὴ φωνή, οὔτε σὲ μιὰ ἔκτακτη ὀμορφιά, ἀκόμη κι ἂν τὰ εἶχε αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικά. ὀφείλονται στὴν πνευματική του δύναμι, στὴν ἀλήθεια καὶ τὴ δύναμι τοῦ περιεχομένου τοῦ λόγου του, καὶ στὴ δύναμι τῶν σημείων του. διότι στὸ Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιο λέγεται γι' αὐτόν· *Κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ* (Μρ 5,9). ἀσφαλῶς τὰ πνεύματα δὲν θὰ χρειάζονταν ἕνα ἀθλητικὸ ἀνάστημα, ἢ ἕνα βροντόφωνο λόγο ἢ ἕνα πανόμορφο πρόσωπο, γιὰ νὰ ὑποκύψουν, διότι ἀπὸ τέτοια δὲν ἐπηρεάζονται. οὔτε τὰ ἄψυχα στοιχεῖα τῆς φύσεως, σὰν τὴν τρικυμισμένη θάλασσα ἢ τὴν ἄκαρπη συκῆ, ἐπηρεάζονται ἀπὸ τέτοια, γιὰ νὰ ὑποταχθοῦν. ἡ δύναμι ποὺ ἔκανε αὐτὰ τὰ ἀπειθῆ πνεύματα ἢ τὰ ἄψυχα στοιχεῖα τῆς φύσεως νὰ ὑποκύπτουν σ' αὐτὸν καὶ παρὰ τὴ θέλησί τους, ἡ ἴδια δύναμι πολὺ περισσότερο ὑπέτασσε καὶ ἔπειθε τοὺς εὐπειθεῖς. δὲν ἦταν κάποιο σωματικὸ χαρακτηριστικό, παράστημα ἢ ὀμορφιὰ ἢ ἐπιβλητικὴ φωνή, ἀκόμη –ἐπαναλαμβάνω– καὶ στὴν περίπτωσι ποὺ ὑπῆρχαν κι αὐτά. τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Κυρίου σὲ τίποτε τὸ κατὰ σάρκα δὲν στηρίχτηκε ποτέ, οὔτε καὶ κατὰ τὴν ἀρχή του. στὰ βυζαντινὰ χρόνια ἐμφανίστηκαν διάφορες ἀπόκρυφες περιγραφὲς τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ. πρόκειται γιὰ ζωγραφικὲς ἀπόψεις διαφόρων ζωγραφικῶν σχολῶν καὶ συντεχνιῶν, οἱ ὁποῖες καὶ διαμάχονταν μεταξύ τους μ' αὐτὰ τὰ περιγραφικὰ κείμενα ποὺ ἐξαπέλυαν στὴν κυκλοφορία.

32 Ὅσο γιὰ τὴν κόμμωσι τοῦ Κυρίου, τὴν ἐνδυμασία του καὶ τὴν ὑπόδησί του, κι ἐπιπροσθέτως γιὰ τὴν πολιτική του ὑπόστασι καὶ τὸ ποιές γλῶσσες μιλοῦσε, ἔχουμε ὁπωσδήποτε κάποιες πληροφορίες.

33 Δίδασκε στὴν ἑβραϊκὴ τῆς ἐποχῆς του, κι αὐτὴ ἦταν ἡ μητρική του γλῶσσα. μιλοῦσε ἴσως καὶ τὴ φοινικική, ἂν μίλησε μ' αὐτὴ τὴ γλῶσσα στὴ Χαναναία ἢ Συροφοινίκισσα (Μθ 69· Μρ 30), ἡ ὁποία γλῶσσα ἔμοιαζε πάρα πολὺ μὲ τὴν ἑβραϊκή. ἐνδέχεται ὅμως μ' αὐτὴ νὰ μίλησε στὴν ἑλληνική. μιλοῦσε ὁπωσδήποτε καὶ τὴν ἑλληνική, ποὺ τὴ μιλοῦσαν τότε σὰ δεύτερη γλῶσσα ἐγγράμματοι κι ἀγράμματοι μικροὶ καὶ μεγάλοι σ' ὅλη τὴν Κοντινὴ Ἀνατολή. εἶναι βέβαιο ὅτι μὲ τὸν Πιλᾶτο συνωμίλησε στὴν ἑλληνική, διότι

οὔτε ὁ Ῥωμαῖος Πιλᾶτος ἤξερε τὴν ἑβραϊκή, οὔτε ὁ Χριστὸς μιλοῦσε ποτὲ τὴ λατινική, ἐνῷ τὴν ἑλληνικὴ τὴν εἶχαν καὶ οἱ δύο κοινὴ γλῶσσα. τὰ ἑλληνικὰ τοῦ Κυρίου ἦταν ἀκριβῶς τὰ ἑλληνικὰ τοῦ Ματθαίου. ὁ Κύριος κατ' ἄνθρωπον καὶ πολιτικῶς ἦταν ὑπόδουλος ὅπως καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἑβραῖοι καὶ πολλὰ ἄλλα ἔθνη καὶ οἱ Ἕλληνες.

34 Τὰ χέρια του καὶ τὸ σῶμα του ὅλο ἦταν χέρια καὶ σῶμα σκληραγωγημένου ἀνθρώπου ποὺ ἄσκησε γιὰ πολλὰ χρόνια σκληρὸ χειρωνακτικὸ ἐπάγγελμα.

35 Ὡς λαϊκὸς στὸν Ἰουδαϊσμὸ καὶ μὴ ἱερεὺς μήτε ναζιραῖος, εἶχε μαλλιὰ σὰν τῶν σημερινῶν σοβαρῶν ἀντρῶν (ἔτσι κουρεύονταν καὶ τότε ὅλοι οἱ ἄντρες) καὶ γένεια γύρω στὰ 3 ἑκατοστά. καὶ ὅλοι οἱ βιβλικοὶ ἄντρες τῆς Κ. Διαθήκης, πλὴν τοῦ Ἰωάννου βαπτιστοῦ, εἶχαν τὰ ἴδια μαλλιὰ καὶ γένεια καὶ μουστάκια. κοσμήματα δὲν φοροῦσαν ποτὲ κανένα ἀπολύτως οὔτε ὁ Κύριος οὔτε οἱ ἄλλοι ἄντρες τῆς καινῆς διαθήκης. οὔτε κὰν βέρα οἱ ἔγγαμοι σὰν τὸ Πέτρο, διότι ἡ βέρα ἦταν συνήθεια μόνο τῶν Ῥωμαίων, ποὺ μέχρι τὸν Δ΄ αἰῶνα δὲν εἶχε μεταδοθῆ στὸ μὴ ῥωμαϊκὸ κόσμο. οἱ ἀπόστολοι στὶς Ἐπιστολές των εἶναι ἐναντίον ὁποιουδήποτε κοσμήματος κι ἐναντίον τῶν μακριῶν μαλλιῶν τῶν ἀντρῶν (Α΄ Κο 26,13· Α΄ Πε 8,3-4), ἡ δὲ διδασκαλία τους ἀπέρρευσε ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὴν πρακτική τους καὶ τὴν πρακτικὴ τοῦ Κυρίου.

36 Τὰ ῥοῦχα ποὺ φοροῦσε ὁ Κύριος ἦταν, ὅπως καὶ ὅλων, *χιτὼν* καὶ *ἱμάτιον.* εἶχε καὶ ἕναν *ἄρραφον χιτῶνα ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου* (Ἰω 44,7), τὸν ὁποῖο οἱ σταυρωταί του, γιὰ νὰ μὴ τὸν καταστρέψουν στὴ μοιρασιὰ κόβοντάς τον σὲ τεμάχια, δὲν τὸν μοιράστηκαν ὅπως τὸ ἱμάτιό του, ἀλλ' ἔρριξαν γι' αὐτὸν κλῆρο, ὥστε νὰ τὸν πάρῃ ὁλόκληρο μόνο ἕνας. πολλὰ καὶ ῥομαντικὰ λὲν γιὰ τὸ χιτῶνα αὐτὸ διάφοροι μυθιστορηματογράφοι καὶ σεναριογράφοι, ποὺ εἶναι μόνο ἀστήρικτες κι ἀνιστόρητες φαντασιοκοπίες. ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ἀρχαιότερος σωστὸς κι ὁ καλλίτερος ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἑρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν, λέει γιὰ τὸ χιτῶνα αὐτό, πὼς τὸ ὅτι ἦταν *ἄρραφος* δείχνει τὴν εὐτέλειά του, τὴν κατώτερη ποιότητά του, καὶ τὴ φτώχεια τοῦ Χριστοῦ. νομίζω ὅτι ῥοῦχο χωρὶς ῥαφὴ δὲν γίνεται, παρὰ μόνο ἂν γίνῃ ὅπως ἡ κάλτσα, δηλαδὴ πλεκτὸ μὲ 1 ἢ μὲ 2 ἢ μὲ 5 βελόνες. κι αὐτὸ τὸ δηλώνει, νομίζω, τόσο τὸ εἶδος τοῦ χιτῶνος ὅσο καὶ ἡ φράσι τοῦ εὐαγγελιστοῦ *ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλου.* οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ πλὴν τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τὰ τρία πανιά, πίλημα (= τσόχα), ὕφασμα, καὶ πλεκτό, γνώριζαν μόνο τὰ δύο πρῶτα, κι ἀγνοοῦσαν τὸ πλεκτό. ὅταν τὸ γνώρισαν, τὸλεγαν κι αὐτὸ

ὑφαντόν. ἐδῶ ἔχουμε τὴ δεύτερη σὲ ἀρχαιότητα μνεία πλεκτοῦ στὴν παγκόσμια ἱστορία· ἡ πρώτη σὲ ἀρχαιότητα ἀναφορὰ γίνεται στὸ μωσαϊκὸ Νόμο (102,4), ὅπου τὸ πλεκτὸ λέγεται *ῥαφιδευτόν,* δηλαδὴ πλεγμένο μὲ *ῥαφίδες,* ἤτοι βελόνες πλέξεως πλεκτῶν, 1 βελόνα (= τσιγκελάκι) γιὰ δαντελωτὰ - δικτυωτά, ἢ 2 βελόνες γιὰ πλεκτὰ πουλόβερ ἢ φανέλλες, ἢ 5 βελόνες (γιὰ κάλτσες - γάντια)· ὅσοι εἶναι χωριάτες σὰν ἐμένα, ξέρουν. ἦταν λοιπὸν ὁ *ἄρραφος χιτὼν* τοῦ Χριστοῦ ἕνα πλεκτὸ σὰν πουλόβερ ἢ σὰ φανέλλα μὲ μανίκια (μακριὰ ἢ κοντὰ) ποὺ ἔφτανε μέχρι τὶς κνῆμες, ἦταν λινὸς ἢ μάλλινος, καὶ φυσικὰ φοριόταν κατάσαρκα ὅπως ὅλοι οἱ χιτῶνες. γι' αὐτὸ καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τεμαχιστῇ. ὑπάρχουν καὶ σήμερα παρόμοια πλεκτὰ σχεδὸν ὁλόσωμα.

37 Ἐξωπραγματικὴ φαντασίωσι ἐπικρατεῖ καὶ γιὰ τὴν ὑπόδησι τοῦ Χριστοῦ. τὸν φαντάζονται καὶ τὸν παριστάνουν μὲ πέδιλα, ἐπειδὴ τ' ἀρχαῖα ἀγάλματα σχεδὸν μοναδικὰ παπούτσια ἔχουν τὰ πέδιλα. τὰ πέδιλα ὅμως ἦταν τότε παπούτσια τῆς πολυτελείας καὶ τῆς εὐμαρείας περισσότερο. ὁ λαός, καὶ ἰδίως οἱ χωρικοί, οἱ χειρώνακτες, οἱ κυνηγοί, οἱ στρατιῶτες, καὶ ὅλοι ὅσοι ὡδοιποροῦσαν, ὅπως ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι, φοροῦσαν ἀκριβῶς ἄρβυλα. *ἀρβύλα* λεγόταν τὸ ἄρβυλο στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ *καλιγούλα (caligula)* στὴ λατινική. ὁ Αἰσχύλος καὶ ἄλλοι ποιηταὶ φαντάζονται τοὺς πολεμιστὰς τῆς Τροίας, Ἀγαμέμνονα Ἀχιλλέα Ὀδυσσέα κλπ., νὰ φοροῦν ἀρβύλες, ἐπειδὴ τέτοιες φοροῦσαν καὶ οἱ ἴδιοι στὶς μάχες τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῶν Πλαταιῶν, κλπ. (Αἰσχύλος, Ἀγαμ., 944. Εὐριπίδης, Ὀρ., 1470· Βάκχ., 1134. Ἱπποκράτης, Ἄρθρ., 828). καὶ δὲν θὰ ἦταν καθόλου μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς. κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι καὶ τὸν ὄψιμο μεσαίωνα δὲν ὑπῆρχαν στρατιωτικὲς στολές· οἱ στρατιῶτες φοροῦσαν ὅ,τι καὶ οἱ συνήθεις ὁδοιπόροι. γι' αὐτὸ φοροῦσαν κι αὐτοὶ ἀρβύλες. κι ὅπως σήμερα ἕνας στρατιωτικὸς λέγεται λαϊκὰ καὶ «καραβάνα», ἔτσι καὶ στὴ ῥωμαϊκὴ ἀρχαιότητα λεγόταν «καλιγούλα» (caligula = ὁ ἀρβύλας) ἢ «καρακάλλα» (caracalla = ὁ χλαίνας). γι' αὐτὸ καὶ δυὸ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ποὺ ἦταν στρατιωτικοί, ὁ Γάιος Ἰούλιος Γερμανικὸς κι ὁ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος, ἐπωνομάστηκαν ἀντιστοίχως Καλιγούλας (Caligula) καὶ Καρακάλλας (Caracalla). τέτοια ἄρβυλα πρέπει νὰ φοροῦσε κι ὁ Χριστός, ὅσο κι ἂν μᾶς φαίνεται παράξενο, τέτοια καὶ οἱ ἀπόστολοι. δὲν ἦταν ἄνθρωποι τῶν σαλονιῶν, γιὰ νὰ φοροῦν πέδιλα· ὅπως καὶ μιὰ βοσκοπούλα ἢ ὀρειβάτρια σήμερα δὲν θὰ φοροῦσε ποτὲ στὰ βουνὰ ψηλοτάκουνα γοβάκια. χλαῖνα (caracalla) ὁ Χριστὸς δὲν θὰ φοροῦσε ποτέ. διότι στὸ ὑποτροπικὸ κλῖμα

τῆς Παλαιστίνης ἦταν ἀρκετὸ καὶ γιὰ τὴν πιὸ κρύα νύχτα ἕνα χειμερινὸ *ἱμάτιον.* οἱ ἀπόστολοι τῶν ἐθνῶν ὅμως, ὅπως ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάτες του, ὅταν περιώδευαν τὴν Εὐρώπη, φοροῦσαν τέτοια χλαῖνα ἢ τὸν παραπλήσιο *φαινώλην (= paenula)* (Β΄ Τι 10,5), ποὺ ἀναφέρει ὁ Παῦλος ὡς προσωπικό του χειμερινὸ ῥοῦχο. ὁ *φαινώλης* ἦταν κάτι σὰ βραχεῖα ἢ ἡμίπαλτο, ἐνῷ ἡ χλαῖνα ἦταν παλτὸ βαρὺ καὶ μακρὺ μέχρι τοὺς ἀστραγάλους.

Αὐτὰ γιὰ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό.

38 Προκειμένου γιὰ τοὺς ἀποστόλους, θὰ ἐξετάσω μερικὲς ἐνδείξεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες βγαίνουν κάποιες ἀμυδρὲς σχετικὲς πληροφορίες.

39 Στὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον λέγεται ὅτι, ὅταν τὸ πρωῒ τῆς ἀναστάσεως οἱ μαθηταὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης πήγαιναν στὸ μνῆμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ μὲν Ἰωάννης ἔτρεξε πρῶτος *(προέδραμε τάχιον)* ὁ δὲ Πέτρος ἔφτασε βαδίζοντας κανονικὰ ὕστερ' ἀπὸ λίγο (Ἰω 20,4 - 6). ἀπ' αὐτὴ τὴν πληροφορία φαίνεται ἴσως μόνο κάποια διαφορὰ ἡλικίας. καὶ ὡς ψαρᾶδες καὶ οἱ δυὸ ἦταν σκληραγωγημένοι καὶ ἡλιοκαμμένοι.

.....

47 Ἡ ἐνδυμασία τῶν βιβλικῶν γυναικῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἦταν βασικὰ ἡ ἴδια μὲ τὴν ἐνδυμασία τῶν γυναικῶν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν σεμνῶν γυναικῶν τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ κόσμου. κάλυπτε ὅλο τὸ σῶμα τὴν κεφαλὴ καὶ τὰ ἄκρα, ἀφήνοντας ἀκάλυπτα μόνο τὰ πέλματα, τὰ χέρια ἀπὸ τὸν καρπὸ καὶ κάτω, καὶ τὸ ἐμπρόσθιο μέρος τοῦ προσώπου ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ μετώπου μέχρι τὸ κάτω τοῦ σαγονιοῦ κι ἀπὸ τὸ ἕνα ζυγωματικὸ μέχρι τὸ ἄλλο. αὐτὴ τὴ στολὴ ὁ Παῦλος τὴ λέει *καταστολὴ* καὶ *κατάστημα* (Α΄ Τι 6,2· Ττ 4,3). τὸ πρῶτο συνθετικὸ καὶ τῶν δύο λέξεων *κατὰ-* σημαίνει καὶ στὶς δύο τὴν κατακάλυψι, τὴν πλήρη δηλαδὴ κάλυψι τοῦ σώματος, τὰ δὲ δεύτερα συνθετικὰ *-στημα* καὶ *-στολὴ* σημαίνουν τὸ *ἀνάστημα* καὶ τὴ *στολή.* καὶ μὲ τὶς δύο σύνθετες λέξεις ἐννοεῖται ἐνδυμασία ποὺ καλύπτει πλήρως ὅλο τὸ σῶμα ὅπως ἡ μητέρα μου καὶ οἱ συνομήλικές της γυναῖκες τοῦ χωριοῦ μου μέχρι τὸ 2000. τὸ λειψό, τὸ κολλητό, καὶ τὸ διαφανές, τὰ τρία αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα πολλὲς φορὲς οἱ γυναῖκες προσπαθοῦν νὰ ἐπιδείξουν τὸ σῶμα τους, ἦταν ἀδιανόητα γιὰ τὶς Χριστιανὲς γυναῖκες τῆς Βίβλου. γιὰ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς μιλάει ἐπίσης ὁ Παῦλος στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴ (26,4 - 6) μὲ τὰ ῥήματα *κατακαλύπτεται* καὶ *κατακαλυπτέσθω* (πάλι παντοῦ τὸ *κατά-*). στὸ σχετικὸ χωρίο τὴ γυναῖκα μὲ τὴν *ἀκατακάλυπτον κεφαλὴν* τὴν ἐξισώνει μὲ τὴν *κεκαρμένην καὶ ἐξυρημένην,* δηλαδὴ τὴν πόρνη, διότι τὸ

σύρριζα κουρεμένο ἢ ξυρισμένο γυναικεῖο κεφάλι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν δεῖγμα πόρνης. οἱ πόρνες κουρεύονταν σύρριζα, γιὰ νὰ μὴν ψειριάζουν, καὶ μεταδίδουν ψεῖρες στοὺς πελάτες των.

48 Ὅσο κι ἂν φαίνεται παράδοξο ἢ σκληρὸ αὐτὸ ποὺ λέω, ἡ τέτοια κάλυψι τῆς γυναικείας κεφαλῆς ἦταν γενικὴ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μέχρι ἕναν αἰῶνα πρὶν ἀπὸ σήμερα (2020) σ' ὅλα τὰ παραμεσόγεια τοὐλάχιστο ἔθνη. αὐτὴ ἡ κάλυψι τῆς κεφαλῆς καὶ ὅλου τοῦ σώματος τῶν γυναικῶν ἀπὸ 12 ἐτῶν καὶ ἄνω ἦταν ἀδιάκοπα ἡ ἴδια τὸ βραδύτερο ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ὁμήρου μέχρι τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 20 οῦ αἰῶνος. στὴν ἀρχαιότητα ἀκάλυπτο κεφάλι εἶχαν μόνον οἱ πόρνες. οἱ ζωγραφιὲς ποὺ παριστάνουν ἀρχαῖες γυναῖκες, Ἑλληνίδες ἢ Ῥωμαῖες, μὲ ἀκάλυπτες κεφαλὲς καὶ γυμνὰ χέρια, εἶναι φαντασιώσεις τῶν ζωγράφων τῆς λεγομένης «εὐρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως» καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. ἂν εἶναι ἀρχαῖες παραστάσεις, παριστάνουν πόρνες ἢ μαινάδες ἢ ὀργιαστικὲς θεές· ὄχι συνήθεις γυναῖκες. μόνο δὲ τὸ κεφάλι ἀκάλυπτο εἶχαν καὶ μερικὲς αὐτοκράτειρες καὶ πριγκίπισσες ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Νέρωνος κι ἔπειτα, ἐπειδὴ μιμοῦνταν τὶς πόρνες τοῦ θεάτρου, καὶ ἦταν, κατὰ τοὺς Ῥωμαίους ἱστορικοὺς πάντοτε, ἀσελγέστερες κι ἀπὸ τὶς πόρνες. στὸν Ὅμηρο οἱ θρυλικὲς καλλονὲς Ἑλένη, Ἀνδρομάχη, Πηνελόπεια, Ναυσικάα, καὶ οἱ συντρόφισσές τους, καὶ πολλὲς ἄλλες, καθὼς καὶ οἱ μυθικὲς θεὲς Ἥρα, Λευκοθέα, κλπ., παρουσιάζονται νὰ ἔχουν πάντοτε καλυμμένο τὸ κεφάλι μὲ τρία μαζὶ πράγματα. πρῶτο εἶναι ὁ κεκρύφαλος δηλαδὴ δικτυωτὸς σκοῦφος (φιλές)· δεύτερο ἡ *ἀναδέσμη* δηλαδὴ κορδόνι ἢ κορδέλλα ποὺ συγκρατεῖ τὸν κεκρύφαλο (διότι τότε δὲν εἶχαν λάστιχο)· καὶ τρίτο ἐξωτερικὸ τὸ *κρήδεμνον* δηλαδὴ μαντήλα ἢ φακιόλι ἢ τσιμπέρι ποὺ σκεπάζει ὅλο τὸ κεφάλι τὸν τράχηλο καὶ τὸ λαιμὸ μὲ τὸν τρόπο ποὺ περιέγραψα (Ὅμηρος, Ἰλιάς, Ξ 184 - 5· Χ 468 - 470· Ὀδύσσεια, α 334· ε 346· 351· ζ 100· π 416). ἡ Ἑλένη τὰ βγάζει αὐτὰ μόνο μπροστὰ στὸν ἄντρα της στὸ συζυγικὸ κρεβάτι. ἡ Ναυσικάα καὶ οἱ συντρόφισσές της, μόνον ὅταν εἶναι στὸ ὕπαιθρο ὁλομόναχες καὶ παίζουν μὲ μιὰ μπάλα κάτι σὰν πετόσφαιρα (= βόλλεϋ), ἐπειδὴ νιώθουν ὅτι δὲν βρίσκεται ἐκεῖ κοντὰ κανεὶς ἀπολύτως ἄντρας, βγάζουν τὰ *κρήδεμνά τους,* γιὰ νὰ παίξουν πιὸ ἄνετα. καὶ μόλις ἀντιλαμβάνονται ὅτι κάποιος ἄντρας βρίσκεται κάπου ἐκεῖ κοντά, τὸ πρῶτο ποὺ κάνουν τρομαγμένες, εἶναι ὅτι τὰ ξαναφοροῦν. τὰ καλύμματα αὐτὰ τῆς κεφαλῆς λέγονται καὶ τὰ τρία μαζὶ στὸν Ὅμηρο *δέσματα κρατός.* κατὰ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ (Ε΄ π. Χ. αἰώνας) τὰ ἴδια φαντάζεται ὁ Εὐριπίδης νὰ φορῇ ἡ Μήδεια (Μήδ., 978). τὰ ἴδια ἀκριβῶς μαρτυρεῖ κι

ὁ σύγχρονός του Ἀριστοφάνης γιὰ ὅλες τὶς σύγχρονές του γυναῖκες, τὶς πραγματικές (Θεσμ., 138· 257). τὰ ἴδια φοροῦσαν καὶ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ὅλες οἱ γυναῖκες, Ἑλληνίδες καὶ Ῥωμαῖες καὶ Ἑβραῖες. κατ' αὐτὴ τὴν ἔσχατη προχριστιανικὴ ἐποχὴ ὁ διάσημος Ῥωμαῖος Γάιος Σουλπίκιος Γάλλος χώρισε τὴ γυναῖκα του, ἐπειδὴ ἐκείνη τόλμησε νὰ ἐμφανιστῇ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μὲ ἀκάλυπτο τὸ κεφάλι καὶ νὰ δείξῃ τὰ μαλλιά της (Valerius Maximus 6, 3, 10)· εἶχαν σοκαριστῆ ἀπὸ τὴν πρᾶξι της ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι, κι ἐπιδοκίμασαν ὅλοι τὸ Σουλπίκιο, ὅταν τὴ χώρισε. διότι ἡ πρᾶξι της ἦταν κοινωνικῶς ἀπαράδεκτη καὶ πρόστυχη. κατὰ τὴν ἑλληνορρωμαϊκὴ ἐποχή, δηλαδὴ γύρω ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, τὰ ἴδια μαρτυρεῖ γιὰ τὶς σύγχρονές του εἰδωλολάτρισσες γυναῖκες ὁ ποιητὴς Ἀντίπατρος ὁ Σιδώνιος (Ἀνθ. παλ. 6, 206, 3-4), καθὼς καὶ μερικὲς ζωγραφιὲς ποὺ βρέθηκαν πάνω σὲ παπύρους. κατὰ τὴν πρώιμη βυζαντινὴ ἐποχὴ τὰ ἴδια πάλι μαρτυροῦν γιὰ τὶς γυναῖκες τῆς ἐποχῆς των οἱ ἐρωτικοὶ ποιηταὶ Ἀγαθίας Σχολαστικὸς καὶ Παῦλος Σιλεντάριος (Ἀνθ. παλ. 5, 260, 1· 5, 276, 1· 9-10). κατὰ τὴν ὄψιμη βυζαντινὴ ἐποχὴ ὁποιαδήποτε εἰκονογραφία μαρτυρεῖ πάλι τὰ ἴδια γιὰ τὶς τότε γυναῖκες. κατὰ τὶς ἴδιες ἐποχὲς τὰ ἴδια ἀκριβῶς συνέβαιναν καὶ στὴ Β. Εὐρώπη (Γερμανία, Γαλλία, Βρετανία) καὶ στὴν παραμεσόγειο (Ἰταλία, Γαλλία, Ἱσπανία). κατὰ τὴν τουρκοκρατία μαρτυροῦνται γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ γιὰ τὶς ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Κοντινῆς Ἀσίας κι Ἀφρικῆς, ἀκριβῶς τὰ ἴδια φορέματα καὶ καλύμματα τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ τότε δὲ ὑπάρχουν οἱ τοπικὲς στολές, ποὺ ἔχουν τέτοια κάλυψι τῆς κεφαλῆς καὶ φοριοῦνται μέχρι σήμερα ἀπὸ γυναῖκες ποὺ γεννήθηκαν μέχρι τὸ 1920 περίπου καὶ εἶναι σήμερα τὸ λιγώτερο 100 ἐτῶν. τέτοια στολὴ φοροῦσε, ὅπως εἶπα, καὶ ἡ μητέρα τοῦ γράφοντος. μερικὲς «βελτιωμένες» τοπικὲς στολές, ποὺ φοροῦν σημερινὰ συγκροτήματα δημοτικῶν χορῶν, καὶ ποὺ ἔχουν τὴν κεφαλὴ ὄχι πλήρως καλυμμένη, δὲν εἶναι αὐθεντικὲς ἀλλὰ τροποποιημένες.

.....

1994

3. Ο ΗΜΙΟΝΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

Στὴν Π. Διαθήκη ἀναφέρεται 20 φορὲς *ἡμίονος*. δὲν πρόκειται γιὰ τὸ ἄγονο κι ἀναφρόδιτο ὑβρίδιο ποὺ λέμε συνήθως ἡμίονο ἢ καὶ μὲ τὴ λατινικὴ λέξι mula μούλα μουλάρι μπλάρ, ἀλλὰ γιὰ φυσικὸ καὶ

γόνιμο ζῷο, εἶδος τοῦ γένους τῶν ἱππιδῶν, ποὺ ὑπάρχει στὶς χῶρες Παλαιστίνη Λίβανο Συρία καὶ Κύπρο, καὶ εἶναι σ' ἐμᾶς γνωστὸ ὡς «κυπραίικος γάιδαρος», «κυπραίικο γαϊδούρι», ἢ στὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας «κυπραίικο μπλάρ», εἰσαγόμενος κυρίως ἀπὸ τὴν Κύπρο. εἶναι στὸ μέγεθος μεταξὺ γαϊδάρου καὶ ἵππου, κοκκινωπὸς σὰν ἵππος, μὲ ὀξεῖα ῥάχι σὰ γάιδαρος, μὲ μικρὰ αὐτιὰ σὰν ἵππος, γκαρίζει σὰ γάιδαρος, κι ἔχει γαϊδουρινὸ πεῖσμα. παρ' ὅλο ποὺ λέγεται ὅτι ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὸ 1927, στὸ χωριό μου (Τερπνὴ Σερρῶν) ὑπῆρχε ἕνα τέτοιο ἀρσενικὸ μέχρι τὸ 1955 - 60.

Οἱ ἱππίδαι εἶναι τέσσερα εἴδη· ἵππος (equus), ὄνος ἢ γάιδαρος (asinus), ἡμίονος (hemionus), καὶ ζέβρος (zebra). τὸ φυσικὸ εἶδος ἡμίονος (hemionus) διακρίνεται σὲ πέντε ῥάτσες· 1) equus hemionus onager indicus - ἵππος ἡμίονος ὄναγρος ἰνδικός· 2) equus hemionus onager persicus - ἵππος ἡμίονος ὄναγρος περσικός· 3) equus hemionus hemionus ἵππος ἡμίονος ἡμίονος, ὁ κουλᾶνος τῆς Μογγολίας· 4) equus hemionus kiang ἵππος ἡμίονος κιάνγκ, τοῦ Θιβέτ· 5) equus hemionus hemippus ἵππος ἡμίονος ἡμίιππος καὶ ὄναγρος τῆς Συρίας. στὴ Βίβλο πρόκειται γι' αὐτὸν τὸν τελευταῖο τῶν χωρῶν ὅπως εἶπα Παλαιστίνης, Λιβάνου, Συρίας, καὶ Κύπρου. (βλ. καὶ τὴ σειρὰ Θαυμαστὸς Κόσμος τῶν Ζῴων 3,355 - 7· 6,48 - 49· στὴ σελ. 3,357 καὶ φωτογραφία).

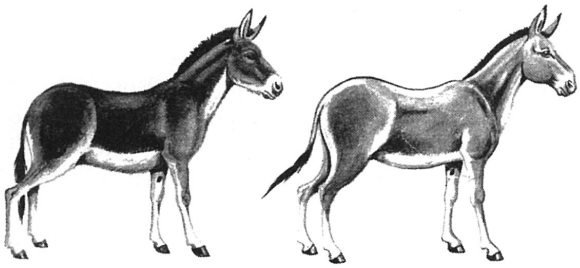

Δύο εἴδη ἡμιόνων· ὁ κιάνγκ τοῦ Θιβέτ, καὶ ὁ κουλᾶνος τῆς Μογγολίας.

Στὴ Βίβλο ἀναφέρονται μόνο τὰ τρία ἀπὸ τὰ τέσσερα εἴδη τῶν ἱππιδῶν. στὴν Π. Διαθήκη 148 φορὲς ὁ *ἵππος,* καθὼς καὶ ἐξ παράγωγα τοῦ ὀνόματός του, *ἱππάζομαι* (= ἐξιππάζομαι, ξιππάζομαι), καὶ *ἱππεὺς ἱππεύω ἱππασία ἱππάρχης ἱππόδρομος,* 113 φορὲς ὁ *ὄνος* ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὶς 3 εἶναι ὁ *ἄγριος ὄνος* (Ἠσ 35,8· Ἰε 82,9), καὶ 22 φορὲς ὁ *ἡμίονος* ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὶς 2 εἶναι ὁ ἄγριος καὶ λέγεται *ὄναγρος* (Ψα 103,12· Αἰ 5,28). στὴ δὲ Κ. Διαθήκη ἀναφέρονται μόνον ὁ *ἵππος* 17 φορές, καθὼς καὶ τὰ παράγωγα τοῦ ὀνόματός του *ἱππεὺς* καὶ *ἱππικόν,* κι ὁ *ὄνος* 7 φορὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὴ μία λέγεται ὑποκοριστικῶς *ὀνάριον.* (ἡ λέξι *γάιδαρος* εἶναι ἀραβική, καὶ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα

μπῆκε τὸν Θ΄ αἰῶνα ἀπὸ τὴν Κρήτη). ὁ ζέβρος δὲν ἀναφέρεται ποτὲ στὴ Βίβλο οὔτε σὲ κανένα ἄλλο ἑλληνικὸ ἢ λατινικὸ ἢ ἑβραϊκὸ κείμενο τῆς προτυπογραφικῆς ἀρχαιότητος, οὔτε ἦταν γνωστὸς στὸν κόσμο ἐκεῖνο, μᾶς ἔγινε δὲ γνωστὸς μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἀποικιοκρατία τόσο πρόσφατα, ποὺ δὲν ἀνευρίσκεται οὔτε στὰ μέχρι τὸ 1960 λεξικά. οὔτε καὶ οἱ ἄλλες ῥάτσες τοῦ ἡμιόνου εἶναι γνωστὲς στὴ Βίβλο, παρὰ μόνο ἡ συριακὴ - παλαιστινὴ - κυπριακή.

Ὁ Ὅμηρος στὴν Ἰλιάδα ἀναφέρει *ἡμιόνους* δύο φορὲς (Β 852· Η 333)· ὅτι ἐννοεῖ φυσικοὺς ἡμιόνους καὶ ὄχι μουλάρια φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐπίθετό του *ἀγρότεραι* (=ἄγριες, ἐλεύθερες στὴν ὕπαιθρο Β 852). τὰ δὲ ὑβρίδια, ποὺ λέμε τώρα «μουλάρια», τὰ λέει *οὐρῆας* (Α 50· Κ 84· Ψ 111· 715· 721· Ω 702· 716). ὁ Ἀριστοτέλης (Ποιητ., 25 1461α), σχολιάζοντας τὸ στίχο Α 50, λέει ὅτι ὁ Ὅμηρος *ἴσως οὐ τοὺς ἡμιόνους λέγει (οὐρῆας) ἀλλὰ τοὺς φύλακας*· σὲ πολλὰ σημεῖα ὅμως τῶν ἔργων του ὁ ἴδιος μιλάει γιὰ ὑπαρκτοὺς *ὀρεῖς* ἐννοώντας τὰ μουλάρια. ἄλλωστε στὰ ἄλλα ἓξ χωρία του ὁ Ὅμηρος σαφῶς λέει *οὐρῆας* τὰ μουλάρια. καὶ ἄρα, ὅταν λέῃ καὶ δυὸ φορὲς *ἡμιόνους,* λέει ἔτσι τοὺς φυσικούς. συνεπῶς τὸ ζῷο αὐτὸ ἦταν τότε ἰθαγενὲς καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὁ ἡμίονος τῆς Βίβλου ἢ ἡμίονος τῆς Συρίας (κυπραίικος γάιδαρος)
equus hemippus (Θαυμαστὸς Κόσμος τῶν ζῴων 3,357)

Ὁ Ἀριστοτέλης στὰ ἄλλα ἔργα του τὰ ὑβριδικὰ μουλάρια τὰ λέει ἄλλοτε γενικῶς *ἡμιόνους* (Γέν. ζῴ. 2,8 784α· Μετὰ τὰ φυσ. 6,8 1033β) κι ἄλλοτε ἰδιαιτέρως τὰ μὲν ἀλογομούλαρα *ὀρεῖς* (Ἱστ. ζῴ. 6,24 577β· Γέν. ζῴ. 2,7 746β), τὰ δὲ γαϊδουρομούλαρα *γίννους* (Ἱστ. ζῴ. 6,24 577β· Γέν. ζῴ. 2,8 748β - 749α). τοὺς φυσικοὺς *ἡμιόνους* ὅμως, γιὰ τοὺς ὁποίους γνωρίζει ὅτι ζοῦν στὴ Συρία καὶ τὴ Φοινίκη κι ὅτι *καὶ ὀχεύονται καὶ τίκτουσι,* τοὺς λέει πάντοτε *ἡμιόνους* (Ἱστ.

ζῷ. 1,6· 7,24· 491α· 567β). μόνο ποὺ ἀπὸ ἔλλειψι πείρας νομίζει ὅτι ὁ *γίννος,* τὸ μικρόσωμο αὐτὸ γαϊδουρομούλαρο, γεννιέται ἀπὸ φοράδα ποὺ ἀρρώστησε κατὰ τὴν κύησι, ὅπως καὶ τῶν νάνων ἀνθρώπων ἡ δυσπλασία ὀφείλεται σὲ κάτι τέτοιο. ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ μὲν *ὀρεὺς* ἢ ἀλογομούλαρο ἔχει πατέρα γάιδαρο καὶ μητέρα φοράδα, ὁ δὲ *γίννος* ἢ γαϊδουρομούλαρο ἔχει πατέρα ἵππο καὶ μητέρα γαϊδούρα· ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν μητέρων ἐξαρτᾶται τὸ μέγεθος τῶν δύο μουλαριῶν, διότι ἡ μήτρα ἐκείνων εἶναι τὸ καλούπι τους. μοιάζει δὲ πολὺ ὁ *γίννος* μὲ τὸ φυσικὸ *ἡμίονο.*

Καὶ οἱ εἴκοσι ἀναφορὲς ἡμιόνου στὴ Βίβλο ἀναφέρονται στὸ φυσικὸ ἡμίονο, ὁ ὁποῖος 5 φορὲς λέγεται *ὁ ἡμίονος,* 7 φορὲς *ἡ ἡμίονος,* καὶ 8 φορὲς χωρὶς νὰ φαίνεται τὸ γένος (α΄. Δδ 98,2-3· Ἀν 3,57· Ψα 33,10· β΄. Γε 115,8· Δδ 41,11· 43,6· 85,11· 109,25· 110,2· 111,5· γ΄. Γε 14,7· Βα 22,3· 45,5· 68,25· Πα 6,17· 49,14· Ἠσ 71,20· Ζα 15,24). μουλάρι λοιπὸν δὲν ἀναφέρεται στὴ Βίβλο ποτέ. ἔμμεσα φαίνεται ἄλλωστε στὸ μωσαϊκὸ Νόμο ὅτι ὁ θεὸς δὲν συνιστᾷ στὸν Ἰσραὴλ τὴν παραγωγὴ καὶ χρῆσι ὑβριδίων καὶ *κιβδήλων* (Δε 5,466-467). καὶ νομίζω ὅτι στὴ μετάφρασι πρέπει νὰ παραμένῃ πάντοτε ἀμετάφραστη ἡ λέξι *ἡμίονος.*

Ἀπὸ τοὺς μεταφραστὰς οἱ μὲν καθαρευουσιάνοι Βάμβας, Κεφαλᾶς, Γιαννακόπουλος, Τρεμπέλας, Χαστούπης, Κολιτσάρας, Βασιλειάδης καὶ Ψαλτάκης ἦταν τυχεροί, διότι, μὴ χρησιμοποιώντας ποτὲ τὴ λέξι «μουλάρι», ἔχουν ἔτσι κι ἀλλιῶς πάντοτε «ἡμιόνους», οἱ δὲ δημοτικισταὶ Κάλβος, χιλιασταί, Βέλλας καὶ οἱ ἁπλουστευταί του Ἠ. Οἰκονόμου, Ν. Παπαδόπουλος, Π. Σιμωτᾶς, Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, καὶ Κατίνα Χιωτέλλη ἔχουν «μουλάρια». εἰδικὰ στὸ Γε 14,7 οἱ Βάμβας, Χαστούπης, χιλιασταί, καὶ Βέλλας μὲ τοὺς ἁπλουστευτάς του ἔχουν «γαϊδοῦρες» ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι, ἡ δὲ ἀγγλικὴ τὸ ἔχει ἀπὸ τὴ λατινικὴ βουλγάτα τοῦ Ἰουδαίου Βαρανίνα καὶ τοῦ μοναχοῦ Ἱερωνύμου ποὺ ἔχουν *asinae* (= γαϊδοῦρες), οἱ δὲ Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμος ἔχουν τὶς «γαϊδοῦρες» ἀπὸ τὸ μασοριτικό, οἱ δὲ μασορῖτες παρανέγνωσαν ἢ μᾶλλον τεμπελανέγνωσαν σὲ χειρόγραφα τῶν Ο΄ τὸ *ἡμίονοι* ὡς *ὄνοι,* ἐπειδὴ τὸ *ἡμι*-γράφεται μὲ δυσανάγνωστο παλαιογραφικὸ συντομογραφικὸ σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖο δὲν κατώρθωσαν νὰ διαβάσουν. τὸ ἴδιο δυσανάγνωστο σύμπλεγμα τῶν Ο΄ *ἡμι-όνους* στὸ Δδ 41,11 οἱ μασορῖτες τὸ «διάβασαν» *ἀρχιποίμην,* γι' αὐτὸ κι ἔτσι μετέφρασαν ἀπ' αὐτοὺς οἱ Βαρανίνα - Ἱερώνυμος στὴ βουλγάτα, ἔτσι ἀπὸ τὴ βουλγάτα ὁ Λούθηρος καὶ οἱ Ἄγγλοι, ἔτσι ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους οἱ Βάμβας, Χαστούπης, χιλιασταί, κι ὁ Βέλλας μὲ τοὺς ἓξ ἁπλουστευτάς του. στὸ δὲ Βα 68,25 οἱ Βαρανίνα - Ἱερώνυμος ἔχουν *burdones,* δηλαδὴ *βόρδωνες* ὅπως λέγονται στὴ λατινοβριθῆ βυζαντινὴ καὶ στὴ σημερινὴ ἁγιορείτικη διάλεκτο τὰ ὑβριδικὰ μουλά-

ρια, ἐξ οὗ καὶ τὸ διακόνημα τοῦ *βουρδουνιάρη* (= μουλαρᾶ). στὴ λατινικὴ ἀκριβέστερα ὁ μὲν *ὀρεὺς* ἢ ἀλογομούλαρο λέγεται *mula,* ὁ δὲ *γίννος* ἢ γαϊδουρομούλαρο λέγεται *burdo* (ἐξ οὗ καὶ τὸ χωριάτικό μας ῥῆμα *μπουρντίζω* ἤτοι «εὐνουχίζω», ἐπειδὴ καὶ τὰ δυὸ ὑβριδικὰ μουλάρια εἶναι ἀπὸ τὴ φύσι τους εὐνουχισμένα)· ἄρα ὁ Ἰουδαῖος Βαρανίνα, ὁ ὁποῖος στὴ βουλγάτα μετέφρασε *burdones,* νόμιζε ὅτι ὁ φυσικὸς ἡμίονος καὶ τὸ γαϊδουρομούλαρο εἶναι τὸ ἴδιο ζῷο, τὸ ὑβριδικό· ἐπειδὴ καὶ μοιάζουν πολὺ τὰ δυὸ αὐτά· ἄρα καὶ ὅλοι οἱ προειρημένοι μεταγενέστεροι μεταφρασταί, Ἄγγλοι Γερμανοὶ χιλιασταὶ καὶ Ἕλληνες, εἴτε λένε «ἡμιόνους» εἴτε λένε «μουλάρια», ἐννοοῦν ὑβριδικὰ μουλάρια. γιὰ νὰ μὴν πῶ ὅτι ὅλοι οἱ παραπάνω ἀγνοοῦν τὴν ὕπαρξι φυσικοῦ ἡμιόνου καὶ ὅτι αὐτὸς ἀποκλειστικῶς εἶναι ὁ ἀναφερόμενος στὴ Βίβλο.

Μελέτες 2010

4. Ο ΔΙΑΤΡΕΦΟΜΕΝΟΣ

Ἤμουν δεκαεννιάχρονο παιδί, δευτεροετὴς τῆς φιλολογίας. εἶχα φίλους καὶ συμπατριῶτες φοιτητὰς τῆς θεολογίας. τὶς Κυριακὲς συζητούσαμε διάφορα. λέγαμε τί ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς καθηγητάς μας. νιώθαμε εὐτυχεῖς ποὺ τοὺς ἀκούγαμε. τοὺς εἶπα γιὰ ἕναν ποὺ μᾶς δίδασκε ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα καὶ μᾶς μυοῦσε στὴν κριτικὴ κειμένου. μοῦ εἶπαν κι ἐκεῖνοι γιὰ ἕναν καθηγητή τους τῆς Κ. Διαθήκης «ἄσσο» καὶ «φαινόμενο». συμφωνήσαμε νὰρθοῦν ἐκεῖνοι ν' ἀκούσουν μιὰ ὥρα τὸν καθηγητή μου, ἔπειτα νὰ πάω κι ἐγὼ ν' ἀκούσω τὸν δικό τους πάλι μιὰ ὥρα· κι ἔπειτα, τὴν ἄλλη Κυριακή, νὰ συναντηθοῦμε πάλι καὶ νὰ συζητήσουμε γιὰ τοὺς καθηγητάς μας, ὅπως συζητούσαμε κι ἐκείνη τὴν ὥρα. ὑπῆρχαν φοιτηταὶ μερακλῆδες τότε, πρὶν ἀπὸ 60 χρόνια· ὁ συνδικαλισμὸς ἡ πολιτικοποίησι καὶ τὰ ἄλλα πάρεργα τῶν φοιτητῶν, ποὺ παρεμποδίζουν τὴν ἐπιστημονική τους κατάρτισι, δὲν ὑπῆρχαν τότε. τώρα ὑπάρχει ἡ νοοτροπία ὅτι τὸ ἔμβρυο, ἀντὶ νὰ τρέφεται καὶ ν' ἀναπτύσσεται, εἶναι καλλίτερα νὰ παίζῃ τάβλι ἢ νὰ βουρτσίζῃ τὰ παπούτσια τῶν πολιτικάντηδων, διότι δὲν εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀναπτυχθῇ.

Ὁ δικός μου καθηγητὴς ἦταν δυνατὸς ἐπιστήμων καὶ μεθοδικὸς δάσκαλος, ἀλλὰ δὲν ἦταν καθόλου εὐφραδής. ὅταν μοῦ τὸν κριτικάρησαν δυσμενῶς γι' αὐτό, προσπάθησα νὰ τὸν ὑπερασπιστῶ, λέγοντας ὅτι αὐτὸ κι αὐτὸ εἶναι ἐπιστήμη, αὐτὸ κι αὐτὸ εἶναι τέχνη δασκάλου, μὲ τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ εἰσαγάγῃ τοὺς μαθητάς του στὴν ἐπιστήμη, ὅτι τὰ δυὸ αὐτὰ ἐνδέχεται νὰ μὴ συνυπάρχουν, κι ὅτι τρίτο

καὶ τελείως ἄλλο εἶναι ἡ εὐφράδεια, ἡ ὁποία ἄριστο μὲν εἶναι νὰ συνυπάρχῃ μὲ τ' ἄλλα δύο, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ μὴ συνυπάρχῃ καὶ μὲ τὰ δύο ἢ ἔστω μὲ τὸ ἕνα ἀπ' αὐτά. δὲν φαινόταν νὰ τοὺς πείθω, ἢ μᾶλλον δὲν φαίνονταν ἐκεῖνοι νὰ μὲ καταλαβαίνουν. ἔπειτα ἦρθε ἡ σειρά μου νὰ σχολιάσω τὸν δικό τους.

Τοὺς εἶπα ἤδη στὸ προοίμιο· «Ὁ καθηγητής σας, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι εὐφραδὴς καὶ μεταδοτικός, δὲν εἶναι καθόλου ἐπιστήμων». ἀντέδρασαν ἔντονα. τοὺς λέω· «Περιμένετε· πρῶτον· ὁ καθηγητής σας ἑρμήνευσε ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια, ποὺ δὲν χρειάζεται νὰ ἔχῃς εἰδικὲς γνώσεις, γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃς. καὶ δὲν εἶπε τίποτε, ποὺ δὲν θὰ τὸ ξέρατε ἢ δὲν θὰ μπορούσατε νὰ τὸ καταλάβετε καὶ μόνοι σας, χωρὶς αὐτόν. μπορεῖτε νὰ μοῦ πῆτε τί δὲν θὰ ξέρατε καὶ τί δὲν θὰ καταλαβαίνατε μόνοι σας χωρὶς τὸ μάθημά του; (τότε γενικῶς οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ ἑξαταξίου γυμνασίου, καὶ πιὸ πολὺ οἱ δευτεροετεῖς φοιτηταί, ἀκόμη κι ὅσοι σπούδαζαν θετικὲς ἐπιστῆμες, ἤξεραν πολὺ καλὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἕναν σημερινὸ πτυχιοῦχο φιλόλογο. διότι ὁ τότε ἀπόφοιτος γυμνασίου στὰ ἓξ χρόνια τοῦ σχολείου ἐκείνου εἶχε ἀκροαστῆ 1600 ὧρες ἀρχαῖα ἑλληνικά· ἐνῷ τώρα ὁ πτυχιοῦχος φιλόλογος στὰ δέκα χρόνια γυμνασίου λυκείου καὶ πανεπιστημίου ἀκροάζεται συνολικῶς 1200 ὧρες· καὶ οἱ ὧρες τῶν τριῶν χρόνων τοῦ γυμνασίου τώρα δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἑρμηνεία ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων. τὸ μάθημα αὐτὸ εἶναι μάθημα ἐθισμοῦ, ὅπως ὅλα τὰ γλωσσικά.) μπορεῖτε νὰ μοῦ πῆτε τί ἀπ' ὅλα ὅσα εἶπε ὁ καθηγητής σας εἶναι ἐπιστημονικὸ καὶ ἐπιστήμη;». πῆγαν κάτι νὰ ποῦν ψάχνοντας νοερῶς νὰ ποῦν τί τὸ καινούργιο καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔμαθαν σ' ἐκεῖνο τὸ μάθημα, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν νὰ ἐντοπίσουν τίποτε ἀπολύτως. καὶ συνέχισα. «Καὶ δεύτερον· τὸ μόνο καινούργιο ποὺ ἀκούσατε εἶναι ὅτι ὁ καθηγητής σας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι μιλοῦσε συνεχῶς σὰν ἐχθρὸς τοῦ κειμένου ποὺ «ἑρμήνευε» καὶ ὅλης τῆς Βίβλου, λὲς καὶ τὸν εἶχαν μαχαιρώσει ὁ Χριστὸς ἢ ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου, ἐπὶ πλέον ἔκανε καὶ πολλὰ χοντρὰ λάθη ὄχι μόνο στὴν περιοχὴ ποὺ «ἑρμήνευε» ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλα σημεῖα τῆς Βίβλου, καθὼς πηδοῦσε συνεχῶς καὶ ἀναιτιολόγητα σὲ διάφορα σημεῖα της καὶ φύτρωνε κι ἐκεῖ ποὺ δὲν τὸν ἔσπερναν. δὲν κατακρίνω τὸ ὅτι ἀναφερόταν σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς Βίβλου, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐπιπηδοῦσε στὰ σημεῖα ἐκεῖνα, μόνο γιὰ νὰ σᾶς κάνῃ τὸν ἔξυπνο, εἰρωνευόμενος τὴ Βίβλο, καὶ πετοῦσε συνεχῶς ἀρλοῦμπες». διαμαρτυρήθηκαν πάλι ἔντονα. ἐγὼ ὅμως συνέχισα.

1. «Εἰρωνεύτηκε τὸ Μάρκο ἐπειδὴ ἱστόρησε ὅτι οἱ μεταφορεῖς τοῦ παραλυτικοῦ, γιὰ νὰ τὸν κατεβάσουν μπροστὰ στὸ Χριστό, *ἀπεστέγασαν τὴν στέγην* (Μρ 9,4) τοῦ σπιτιοῦ ὅπου δίδασκε. καὶ ἀφοῦ γέλασε τὸ χαρακτηριστικό του εἰρωνικὸ καὶ κουτσομπόλικο ναζιάρι-

κο γελάκι, ποὺ μᾶς τὄδειξε φιλάρεσκα πάνω ἀπὸ δέκα φορὲς σὲ τρία τέταρτα, εἶπε· «Καλά, τὴ στέγη τὴν ἄνοιξαν· καὶ τὸ ταβάνι; τί γίνεται μὲ τὸ ταβάνι; ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ ξέχασε». καὶ κούνησε εἰρωνικὰ κι ἀποδοκιμαστικὰ καὶ τάχαμου συγκαταβατικὰ τὸ χέρι του, ὅπως ὅταν λέμε· «Δὲ βαριέσαι! θέλεις τώρα καὶ παπᾶ μὲ γένεια;». κι ἀφοῦ τὸ παραδέχτηκαν καὶ οἱ τρεῖς συζητηταί μου, ὅτι πράγματι ἔτσι εἶπε κι ἔκανε ὁ καθηγητής των, λέω στὸν ἕνα· «Δὲν μοῦ λές, ἐσὺ ποὺ εἶσαι χωριάτης, σὰν ἐμένα, τὸ σπίτι σου στὸ χωριὸ ἔχει παντοῦ ταβάνι; ἢ ἔχει κάπου μόνο στέγη;». «Ναί», μοῦ λέει, «ἔχει ταβάνι μόνο στὰ ὑπνοδωμάτια· στὸ χαγιάτι (= σαλόνι), στὸ κελλάρι, καὶ στὴν κουζίνα δὲν ἔχει ταβάνι· βλέπουμε κατ' εὐθεῖαν τὴ στέγη». «Καὶ εἶναι κι ἄλλα σπίτια ἔτσι στὸ χωριό σου, ἢ μόνο τὸ δικό σου;». «Ὅλα ἔτσι εἶναι, χωρὶς ταβάνι στὸ μισὸ ἐμβαδόν τους». «Καὶ τὸ δικό μου σπίτι στὸ χωριὸ ἔτσι εἶναι», συνεχίζω, «καὶ ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ μου ἔτσι εἶναι. δὲν εἶναι σὰν τὰ σπίτια τοῦ Πειραιῶς, ποὺ ἔχουν ταβάνι ὅλα καὶ ὁλόκληρα, καὶ μάλιστα ταβάνι τσιμεντένιο, ταράτσα. τὰ δικά σας σπίτια πῶς εἶναι;», ῥώτησα τοὺς ἄλλους δυό, ποὺ ἦταν κι ἐκεῖνοι χωριάτες· ὅλοι χωριάτες ἤμασταν. «Καὶ τὰ δικά μας ἔτσι εἶναι», μοῦ ἀπάντησαν, «ὅλα τὰ σπίτια τῶν χωριῶν μας ἔτσι εἶναι». «Ἔ τότε», λέω, «τί σᾶς τσαμπουνάει αὐτὸς ὁ πρωτευουσιάνος τόσο ἐπίμονα καὶ σᾶς εἰρωνεύεται τὸν εὐαγγελιστὴ γιὰ κάτι ποὺ αὐτὸς δὲν ξέρει, καὶ σᾶς κάνει ἔτσι τὸν ἔξυπνο, καὶ σεῖς τὸν θαυμάζετε;».

2. «Χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη, πήδηξε γιὰ μιὰ στιγμὴ μὲ κάποια ἀνόητη ἀφορμή, ποὺ μόνος του δημιούργησε, καὶ σ' ἄλλο Εὐαγγέλιο, σὲ ἄσχετο χωρίο, καὶ εἰρωνεύτηκε τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, λὲς κι ἐκεῖνος τοῦ ἔσφαξε τὸν πατέρα του, ἐπειδὴ σὲ μιὰ παραβολὴ λέει γιὰ *τρία σάτα ἀλεύρου,* ποὺ ζύμωσε μιὰ γυναίκα (Μθ 56,1), λέγοντας· «Τρία σάτα ἀλεύρου! ξέρετε πόσο εἶναι; 40 κιλά! τόσο ἀλεύρι ζυμώνει ποτὲ κανείς;» κι ἔκανε μορφασμὸ εἰρωνείας συμπεθέρας εἰς βάρος τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ. ἦταν φανερὸ ὅτι μνημόνευσε τὸ χωρίο, μόνο γιὰ νὰ τὸ εἰρωνευτῇ· καὶ ἦταν ὁλοφάνερο ὅτι τὸ ὅλο σχῆμα του ἦταν πολυμεταχειρισμένο κλισὲ φιγούρας. πές μου ἐσύ», ἀπευθύνθηκα στὸν ἕνα, «ποὺ εἶσαι χωριάτης, πόσα κιλὰ ἀλεύρι ζυμώνει ἡ μάννα σου κάθε ἑβδομάδα ποὺ ζυμώνει; ζυμώνει 200 γραμμάρια ἀλεύρι, ποὺ ψωνίζει ἀπὸ τὸ παντοπωλεῖο, ὅπως κάνει ἡ μαμὰ αὐτουνοῦ τοῦ πρωτευουσιάνου, γιὰ νὰ κάνῃ μιὰ λειτουργιὰ γιὰ τὸν παπᾶ τῆς ἐνορίας της, ἢ βγάζει ἀπὸ τὸ ξυλοβάρελο τοῦ κελλαριοῦ σας τρεῖς τενεκέδες πατημένους ἀλεύρι, ἀκριβῶς 40 κιλά, καὶ κάνει 15 τρίκιλα καρβέλια γιὰ μιὰ ἑβδομάδα;». «Ναί», μοῦ λέει, «τόσο ζυμώνει ἡ μάννα μου». «Καὶ οἱ δικές σας μάννες;», λέω στοὺς ἄλλους δυὸ χωριάτες, «πόσο ζυμώνουν;». «Τόσο», μοῦ λέν. «Ἔ τότε πῶς ἀνέχεστε αὐτὸν τὸ

μῖμο νὰ λέῃ αὐτὰ ποὺ φλυαρεῖ; εἶναι ἐπιστήμη αὐτό; γιατί ἀποφαίνεται γιὰ πράγματα ποὺ δὲν ξέρει;».

3. «Πῶς πετάχτηκε ἔπειτα ἀλλοῦ μὲ φαρμακερὴ κακεντρέχεια καὶ εἰρωνεύτηκε τὸν Κύριο ἢ τὸν εὐαγγελιστή, ἐπειδὴ εἶπε ὅτι ὁ Κύριος νήστευσε 40 μέρες ἄσιτος (Μθ 7,2) καὶ εἰρωνεύτηκε καὶ τὸ Μωϋσῆ (Νο 97,1) καὶ τὸν Ἠλία (Βα 48,10) γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα; νήστευσε κι αὐτὸς 40 μέρες, γιὰ νὰ ξέρῃ ἂν αὐτὸ γίνεται ἢ ὄχι; μπορεῖ ὁ ἐγωκεντρικὸς αὐτὸς νὰ παραδεχτῇ κάποιον ἀνώτερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἢ τὸν ἑαυτό του κατώτερον ἀπὸ κάποιον;». καὶ στὴ συνέχεια τοὺς ἀνέφερα γιὰ τὸ Νεοϋορκέζο ἐργάτη ποὺ γύρω στὸ 1900 ἔμεινε 40 μέρες ἄσιτος ὑπὸ παρακολούθησι, χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε, γιὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγεται στὰ Εὐαγγέλια γιὰ τὸν Κύριο εἶναι πραγματοποιήσιμο.

4. «Γιατί εἰρωνεύτηκε τὴ στάσι τοῦ ἡλίου μὲ ἐντολὴ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυή (Ἰη 17,16 - 21), μιὰ ἀναφορά του ποὺ ἦταν τελείως ξεκάρφωτη στὸ μάθημά του, καὶ τὴν ἔκανε, μόνο γιὰ νὰ εἰρωνευτῇ γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ Βίβλο, κάνοντας τὸν ἔξυπνο σὲ σᾶς; εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ἔχει στὸ νοῦ του μιὰ λίστα μὲ βιβλικὰ χωρία ποὺ νομίζει ὅτι μπορεῖ νὰ εἰρωνευτῇ, γιὰ νὰ σᾶς πουλήσῃ φτηνιάρικη μαγκιά. εἶναι ἐπιστήμη αὐτό; πῆτε μου ἐσεῖς· ἂν πιστεύουμε ὅτι ὁ θεὸς δημιούργησε τὸ σύμπαν, τί τὸ ἀπίθανο στὸ ὅτι μπορεῖ νὰ κάνῃ κι ἕνα σημεῖο τόσο μόνο; ξέρετε ὅτι ἡ ἴδια στάσι τοῦ ἡλίου, ποὺ ἀσφαλῶς τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἔγινε ἀντιληπτὴ σ' ὅλο τὸ ἴδιο ἡμισφαίριο τῆς γῆς ἢ καὶ σ' ὅλη τὴ γῆ, μνημονεύεται καὶ στὴν Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις (στίχ. 816 - 7) τοῦ Εὐριπίδου; καὶ κατεβαίνει ἡ πληροφορία αὐτὴ στὴν ἑλληνικὴ μνήμη ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες χρόνια μέχρι τὸν Εὐριπίδη. τὸ ξέρει αὐτὸ ὁ δικός σας «καθηγητὴς» ποὺ σᾶς παριστάνει τὸν ἐπιστήμονα;». (γιὰ τὸ φαινόμενο ἔγραψα καὶ στὸ ἀστρονομικὸ σύγγραμμά μου «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ» Θεσσαλονίκη 2011, σσ. 416), σελ. 221).

5. «Γιατί πήδησε ἐντελῶς ἀναιτιολόγητα στὴν ἱστορία τοῦ Ἰωνᾶ καὶ εἰρωνεύτηκε τὸ ὅτι τὸν κατάπιε τὸ κῆτος (Ἰν 2,1 - 2) καὶ τὸν κράτησε ζωντανὸ τρεῖς μέρες στὴν κοιλιά του, ἀποφαινόμενος εἰρωνικὰ ὅτι «Μόνο φάλαινα θὰ μποροῦσε νὰ καταπιῇ ἄνθρωπο ὁλόκληρο κι ἀμάσητο, καὶ φάλαινες στὴ Μεσόγειο δὲν ὑπάρχουν»; πῶς ξέρει ὁ προχειρολόγος αὐτὸς ὅτι κι ἐκεῖνα τὰ χρόνια, πρὶν ἀπὸ 30 αἰῶνες, δὲν ὑπῆρχαν στὴ Μεσόγειο φάλαινες; πῶς ἀνέχεστε νὰ σᾶς ἀμολάῃ τέτοιες ἠχηρὲς τσαρλατανιές;».

«Καὶ γιατί σᾶς τἄλεγε ὅλ' αὐτά; τί σχέσι εἶχαν αὐτὰ μὲ τὸ μάθημά του; ἐπιστήμη κάνει; δὲν καταλαβαίνετε ὅτι αὐτὰ φωνάζουν ὅτι ἕνα μόνο σκοπὸ ἔχει αὐτὸς ὁ ταλαίπωρος, πῶς νὰ κλονίσῃ τὴν πίστι σας στὴν Κ. Διαθήκη, ποὺ τὴ διδάσκει μόνο γιὰ νὰ τὴ διαβάλῃ; δὲν βλέπετε πόσο τὸν ἐνοχλεῖ ὁ Χριστὸς ἡ θεότητά του κι ἡ ἀνάστασί

του; ξέρει ὅτι πολλοὶ ἀπὸ σᾶς διαλέξατε τὴν ἐπιστήμη, ποὺ διαλέξατε, ἀπὸ πίστι. αὐτὸ τὸν τρελλαίνει, καὶ θέλει νὰ σᾶς πείσῃ μὲ τὶς πειραιώτικες μαγκιές του νὰ κόψετε καὶ σεῖς τὴν οὐρά σας. νιώθει ἄβολα χωρὶς ὁμοιοπαθεῖς. προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτό του ὅτι δὲν εἶναι μόνος στὴν καταπακτὴ τῆς ἐπιλογῆς του. σᾶς θέλει στὴ δύσκολη θέσι του. τὸ χρειάζεται αὐτὸ ὅσο τίποτε ἄλλο. ἀγαπάει αὐτὸς ὁ «καθηγητής» σας τὸ κείμενο, ποὺ διδάσκει, ὅπως ἀγαπάει ὁ δικός μου ὁ ἄπιστος καὶ κοσμικὸς τὸ κείμενο ποὺ διδάσκει; τοὺς ἀκούσατε καὶ τοὺς δυό. εἴδατε μὲ τί ἀγάπη στὸ κείμενο, ποὺ διδάσκει, δίδασκε ὁ δικός μου. εἴδατε ὅτι δὲν εἶχε ἀντίρρησι ὅτι τὸ κείμενο εἶναι μυθικό, ἕνας ψεύτικος μῦθος, ποὺ φυσικὰ ὁ ἴδιος δὲν τὸν πιστεύει· δὲν ἔκρινε ὅμως ὅτι πρέπει νὰ τὸ εἰρωνεύεται καὶ μάλιστα ὅλη τὴν ὥρα, δὲν ἔδειχνε τέτοια κάψα, τέτοιο κόμπλεξ, ποὺ ἔδειχνε ὁ δικός σας, χωρὶς νὰ κάνῃ καὶ τίποτ' ἄλλο. τὸ ἔβλεπε τὸ κείμενο σὰν κείμενο ἁπλῶς, σὰν ἀντικείμενο ἐπιστήμης, κι ἔκανε ἐπιστήμη μὲ πολὺ μεράκι καὶ μὲ γνῶσι. δὲν μποροῦσε νὰ κάνῃ τὸ ἴδιο κι ὁ δικός σας ὁ ταλαίπωρος; καὶ γιατί ἀλήθεια ὁ δικός σας διάλεξε ὡς ἐπιστήμη του τὴν κατὰ τὴ γνώμη του ἄξια εἰρωνείας Κ. Διαθήκη, καὶ δὲν διάλεξε τὰ κείμενα ποὺ διδάσκει ὁ δικός μου; εἶχε τὰ κότσια νὰ κάνῃ τέτοια ἐπιλογή; ἢ διάλεξε τὴν περίπτωσι ὅπου μπορεῖ νὰ τὴ βγάζῃ μόνο μὲ εἰρωνεῖες καὶ μαγκιές; λοιπὸν ὁ καθηγητής σας δὲν εἶναι ἐπιστήμων· εἶναι μόνο ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἔβαλε σκοπὸ στὴ ζωή του νὰ διαβάλλῃ τὴ Βίβλο. νὰ τὸν χαίρεστε».

Ἦταν καὶ οἱ τρεῖς τους σὰ βρεγμένες γάτες. μετὰ ἀπὸ μερικὲς ἡμέρες ἦταν καὶ οἱ τρεῖς ἐναντίον του. κι ἔλεγαν γι' αὐτὸν τρομερὰ πράγματα. ἦταν ἐξωργισμένοι ποὺ τὸν εἶχαν στὸ κεφάλι τους. χάρηκα, ὅταν τοὺς ἄκουσα νὰ τὸ λένε. ἔνιωσα νικητής· ὄχι τῶν φίλων μου, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ παρίστανε τὸν ἐπιστήμονα, καὶ ζοῦσε μέχρι τὸ 2009 καὶ τὸν παρίστανε. ἐκεῖνος πήγαινε νὰ κλονίσῃ καὶ νὰ φθείρῃ τὴν πίστι τους στὴ Βίβλο, κι ἐγὼ τὸν πρόλαβα καὶ κλόνισα τὴν πίστι τους σ' ἐκεῖνον· στὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸ εἶχε αὐτὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του.

Τρία πράγματα μόνο παρέλειψα τότε νὰ τοὺς πῶ· τὰ δυὸ ἐπειδὴ δὲν τὰ ἤξερα, ἢ δὲν ὑπῆρχαν τότε, τὸ τρίτο ἐπειδὴ ἀπὸ νεανικὴ ἀπειρία δὲν μποροῦσα νὰ τὸ σκεφτῶ. ἤμουν, εἶπα, μόλις 19 ἐτῶν, χωρὶς πολλὲς γνώσεις, χωρὶς πεῖρα. γι' αὐτὸ ἔγραψα αὐτὸ τὸ κείμενο· γιὰ νὰ τὰ συμπληρώσω ἔστω καὶ ὀψέ ποτε.

1. Τὸ 1981 στὶς ἀγγλικὲς φυλακὲς 16 Ἰρλανδοὶ ἀπεργοὶ πείνας ἔμειναν τελείως ἄσιτοι περισσότερες ἀπὸ 40 μέρες, μέχρι ποὺ ἄλλοι πέθαναν κι ἄλλοι ἔφαγαν κι ἐπέζησαν. ἔφτασαν μέχρι 73 ἡμέρες. οἱ γιατροί, ποὺ τοὺς παρακολουθοῦσαν, ἀνακοίνωσαν ὅτι ὅλοι τους μέ-

χρι τὶς 50 - 55 μέρες ἦταν ὑγιεῖς, ἀλλὰ μετὰ τὶς 55 πάθαιναν τέτοιες βλάβες, πού, κι ἂν ἔτρωγαν κι ἐπιζοῦσαν, ἐκεῖνες θὰ τοὺς ἔμεναν γιὰ πάντα ἀθεράπευτες. καὶ κυρίως ἔχαναν τὴν ὅρασί τους. στὰ πρωτοσέλιδα ὅλων τῶν ἐφημερίδων τῆς ὑφηλίου παρακολουθούσαμε ὅλη ἡ ἀνθρωπότης τὰ γινόμενα μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα ἀπὸ 1 Μαρτίου μέχρι 3 Ὀκτωβρίου τοῦ 1981· τόσο διήρκεσαν. γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ἔγιναν δηλώσεις κυβερνήσεων, βουλευτηρίων, κι ἐπισήμων, καὶ διαδηλώσεις λαῶν. ἀναστατώθηκε ὅλη ἡ γῆ. ἤμουν τότε 40 ἐτῶν. οἱ 10 ἀπεργοὶ πέθαναν, ἐνῷ οἱ 6, ποὺ πείσθηκαν μετὰ τὴν τεσσαρακοστὴ μέρα νὰ σταματήσουν τὴν ἀσιτία, ἐπέζησαν, καὶ εἶναι σήμερα (τὸ 2008) περίπου 50 ἐτῶν. σημείωσα ἰδιαίτερα ὅτι ὅλη ἡ ἀνθρωπότης διαπίστωσε μὲ τὸν πιὸ ἐπίσημο καὶ δημοσίως καταγραμμένο τρόπο ὅτι ὁ ἄνθρωπος, κάποιοι ἄνθρωποι, χωρὶς κίνδυνο τῆς ζωῆς του μπορεῖ νὰ μείνῃ ἄσιτος πάνω ἀπὸ 40 μέρες, μὲ κίνδυνο δὲ καὶ ἀπώλεια τῆς ζωῆς του μέχρι 73 ἡμέρες. στὴ σημερινὴ ἐποχὴ τῆς καλοζωΐας. στὴν προϊστορικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀρχαιότητα τῶν σκληραγωγημένων ἀσφαλῶς ἄντεχε πολὺ περισσότερο. δίνω κατάλογο τῶν Ἰρλανδῶν ἀπεργῶν πείνας μὲ τὰ ὀνόματά τους, τὴν ἡλικία τους, καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἡμερῶν τῆς ἀσιτίας των, ἀντλώντας τον ἀπὸ τὴ μνήμη μου, κι ἀπὸ τὰ πρωτοσέλιδα τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων τοῦ ἑφταμήνου ἐκείνου, κι ἀπὸ τὸ «Ἱστορικὸ Λεύκωμα τοῦ 1981» τῆς ἐφημερίδος «Καθημερινή» (σελ. 18· 51 - 59).

α/α	ὀνοματεπώνυμο	ἡλικία	ἡμέρες ἀσιτίας
1	Ῥόμπερτ Σὰντς (1 Μαρτίου - 5 Μαΐου 1981)	27	66
2	Φράνσις Χιοὺζ	25	59
3	Πάτσι Ο' Χάρα	26	61
4	Ῥέιμοντ Μακ Κρὶς	24	61
5	Τζόζεφ Μακ Ντόνελ	30	61
6	Μάρτιν Χάρσον	24	46
7	Κέβιν Λίντς	25	71
8	Κίραν Ντόχερτι	25	73
9	Τόμας Μακ Ἄιλγουι	23	62
10	Μάικλ Ντέβιν	27	60
11-16	ἓξ διακόψαντες μετὰ τὴν 40η ἡμέρα κι ἐπιζήσαντες	24-30	40^{+}

Ἄλλοι τόσοι καὶ μὲ τόσες πάλι ἡμέρες ἀπόλυτης ἀσιτίας ὁ καθέ-

νας πέθαναν μετὰ 15 χρόνια. στὰ τέλη Ἰουλίου τοῦ 1996, στὶς τουρκικὲς φυλακές, ἔκαναν ἀπεργία πείνης πάνω ἀπὸ 30 Κοῦρδοι πολιτικοὶ κρατούμενοι. ἀπ' αὐτοὺς 12 πέθαναν καὶ 18, ὅταν στὶς 30 - 7 - 1996 δημοσιευόταν ἡ σχετικὴ εἴδησι στὸν κόσμο, νοσηλεύονταν μὲ ἀνήκεστη καὶ μὴ ἀναστρέψιμη βλάβη τῆς ὑγείας των, ἐπειδὴ καὶ οἱ 30 εἶχαν περάσει τὶς 60 ἡμέρες ἀπόλυτης ἀσιτίας. ἓξ ἡμέρες πιὸ μπροστά, στὶς 24 - 7 - 1996, εἶχε δημοσιευτῆ ἡ εἴδησι ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς 12 παραπάνω, ὁ Κοῦρδος Ἰλεγκὶν Ὀσκεζίν, πέθανε τὴν προηγουμένη τῆς ἡμέρας ἐκείνης, δηλαδὴ στὶς 23 - 7 - 1996, ἀφοῦ συμπλήρωσε 66 ἡμέρες ἀπόλυτης ἀσιτίας. ὁ ἴδιος ἄκουσα τὶς εἰδήσεις ἀπὸ τὸ ῥαδιοφωνικὸ σταθμὸ «Ἀντέννα» Θεσσαλονίκης στὶς 24 καὶ 30 Ἰουλίου 1996, στὶς 8.30΄ τὸ πρωΐ, καὶ μέχρι τὸ μεσημέρι τῶν ἴδιων ἡμερῶν τὶς διάβασα καὶ σὲ πολλὲς ἡμερήσιες ἐφημερίδες. οἱ εἰδήσεις αὐτὲς ἀκούστηκαν καὶ διαβάστηκαν σ' ὅλη τὴ γῆ καὶ συγκλόνισαν τὸ καλοκαίρι ἐκεῖνο ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἀγγλία καὶ Τουρκία λοιπὸν μᾶς προσέφεραν μιὰ ἀναντίρρητη ἐπαλήθευσι τῶν βιβλικῶν τεσσαρακονθημέρων νηστειῶν τοῦ Μωϋσῆ, τοῦ Ἠλία, καὶ τοῦ Χριστοῦ.

2. Κατὰ τὴν εἰκοσαετία 1981 - 2000 συνέλεξα ἀποκόμματα ἐφημερίδων μὲ εἰδησεογραφικὸ καὶ μάλιστα καὶ φωτογραφικὸ ῥεπορτὰζ γιὰ φάλαινες, καὶ κυρίως γιὰ γαλάζιες φάλαινες, τὶς μεγαλείτερες ποὺ ὑπάρχουν καὶ ὑπῆρξαν ποτὲ πάνω στὴ γῆ, οἱ ὁποῖες ἐξώκειλαν κι ἔπεσαν σ' ἑλληνικὲς παραλίες τόσο τοῦ Αἰγαίου ὅσο καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους. καὶ στὸ τέλος ἕνα ἐπιστημονικὸ ῥεπορτὰζ σὲ «σαλόνι» μεγάλης ἐφημερίδος γιὰ τὸ ὅτι οἱ περιοχὲς Βορείων Σποράδων, Κυκλάδων, Σάμου, Δωδεκανήσων, καὶ ὁ περίγυρος τῆς Κρήτης μέχρι τὰ Κύθηρα ὁλόκληρος εἶναι ἡ κοιτίδα τῶν φαλαινῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ ἢ καὶ ὅλης τῆς γῆς. τὸ Αἰγαῖο πέλαγος εἶναι ὅπως ἡ Θάλασσα τῶν Σαργασῶν κοντὰ στὴν Ἀμερική, ποὺ εἶναι τὸ μοναδικὸ μέρος τῆς γῆς, ὅπου πηγαίνουν ἅπαξ μόνο στὴ ζωή τους καὶ γεννοῦν τὰ χέλια τῆς γῆς. οἱ φάλαινες, γιὰ νὰ ἔχουν τὰ μικρά τους προστατευμένα, δὲν γεννοῦν στοὺς βαθεῖς καὶ ἀχανεῖς ὠκεανούς, ἀλλ' ἔρχονται καὶ γεννοῦν στὸ ἀβαθὲς Αἰγαῖο μὲ τὰ μεταξὺ τῶν νήσων στενά. κι ὅταν τὰ μικρά τους μεγαλώσουν, τότε ἀνοίγονται πάλι στοὺς ὠκεανοὺς μαζὶ μ' ἐκεῖνα. τὸ δὲ μέρος αὐτὸ εἶναι ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, στὴν περιοχὴ ἀκριβῶς ποὺ ῥίχτηκε καὶ καταπόθηκε ὁ Ἰωνᾶς.

Δίνω τὸ ἡμερολόγιο ἐμφανίσεως φαλαινῶν στὶς ἑλληνικὲς θάλασσες ἢ παραλίες, στὶς ὁποῖες ἐξώκειλαν, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων ποὺ ἀρχειοθέτησα· εἶναι τὸ ἀκόλουθο.

ἡμερομηνία	τόπος	ἐφημερίδα ἢ τηλεόρασι
12-10-1948	Παλαιὸ Φάληρο	Καθημερινὴ 12-10-1997
12-8-1981	Λῆμνος	Θεσσαλονίκη
19-3-1982	Ῥόδος	Μακεδονία
10-7-1990	Ἰόνιον	Ἐλεύθερος Τύπος
20-5-1992	Σαντορίνη	Ἐλεύθερος Τύπος
25-5-1992	Κύνθος	Ἐλεύθερος Τύπος
27-5-1992	Κύνθος	Ἐλεύθερος Τύπος
15-5-1993	Κεφαλληνία	Καθημερινὴ
26-5-1994	Ἱσπανία καὶ Μαγιόρκα	ANTENNA T.V. (δελτίο 2.30 μ.μ.)
28-7-1995	Νάξος	Μακεδονία
28-11-1995	Εὐβοϊκὸς κόλπος	Μακεδονία
29-8-1997	Παγασητικὸς κόλπος	Ἀδέσμευτος Τύπος
29-12-1997	Καβάλα	Ἀδέσμ. Τύπος - Ἀγγελιοφόρος
18-1-1999	Παλαιὸ Φάληρο	Τὰ Νέα
9-7-1999	Καβάλα - Στρυμονικὸς	(ἀπόκομμα ἀπαρασήμαντο)

καὶ στὶς 23 - 7 - 1999 στὴν ἐφημερίδα «Τὰ Νέα» δημοσιεύτηκε τὸ ῥεπορτάζ, ποὺ μνημόνευσα, ὅπου λέγεται ὅτι στὴν Ἑλλάδα συναντῶνται 14 εἴδη φαλαινῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συχνότερα συναντῶνται τὰ 10, ἤτοι Γαλάζια φάλαινα, Φυσητήρ, Ὄρκα, Ψευδόρκα, Ζιφιός, Φαλιανός, Γράμπος, Ῥυγχοφάλαινα, Ῥαμφοφάλαινα, Πετροφάλαινα.

3. Καὶ τὸ τρίτο, ποὺ δὲν μποροῦσα τότε τόσο νέος νὰ τὸ σκεφτῶ καὶ νὰ τὸ πῶ στοὺς φίλους μου, εἶναι τὸ ἑξῆς. ἔπρεπε νὰ τοὺς ῥωτήσω· «Ὁ καθηγητής μου ὁ φιλόλογος κάνει τὴ δουλειά του μὲ ζῆλο, καὶ πληρώνεται. ὁ δικός σας γιατί καταδέχεται καὶ πληρώνεται γιὰ κάτι ποὺ δὲν πιστεύει, δὲν ἀγαπάει, καὶ τὸ ἀπεχθάνεται; γιατί καταδέχεται καὶ διατρέφεται ἀπ' αὐτὸ ποὺ εἰρωνεύεται καὶ διαβάλλει; ἀπὸ ἀρχοντιά; ἀπὸ ἀξιοπρέπεια; ἢ ἀπὸ εὐγνωμοσύνη;».

Νὰ σᾶς πῶ τώρα καὶ γιατί, παρ' ὅλο ποὺ ἀπεχθάνεται τὴ θεολογία τόσο πολὺ καὶ τόσο κομπλεξικά, ἐν τούτοις σπούδασε θεολογία καὶ ὄχι φιλολογία. ἐπειδὴ ἔδωσε εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις στὴ φιλολογία τρεῖς φορές, καὶ δὲν πέτυχε. τὴν τρίτη φορὰ ὅμως εἶχε δώσει καὶ στὴ θεολογία, καὶ πέτυχε σ' αὐτή· στὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1930 μάλιστα, ὅταν ἡ εἰσαγωγὴ στὸ πανεπιστήμιο ἦταν πολὺ εὔκολη.

Μελέτες 2008

5. ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΣΤΟ *ΙΛΛΥΡΙΚΟΝ*

Ἡ ἄποψι γιὰ τὶς λεγόμενες «τέσσερες περιοδεῖες» τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἶναι ξεπερασμένη. πολλὲς πληροφορίες τοῦ ἴδιου γιὰ τὸ ποῦ βρίσκεται, ὅταν γράφῃ, κι ἀπὸ ποῦ ἔχει περάσει, μὲ κανέναν τρόπο δὲν χωροῦν στὶς τέσσερες περιοδεῖες, ποὺ λέγονται ἀπὸ τοὺς βιβλικοὺς θεολόγους, οὔτε σὲ διπλάσιες. μιὰ ἀπὸ τὶς μὴ ἀνιχνευμένες ἀποστολικὲς περιοδεῖες του εἶναι κι ἐκείνη ποὺ φαίνεται στὴ σχετικὰ πρώιμη Πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολή του, ὅταν ὁ ἴδιος κάνῃ συνοπτικὸ ἀπολογισμὸ τοῦ μέχρι τότε ἀποστολικοῦ του ἔργου· ... *Ὥστε με ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ*[1]. τὸ *πεπληρωκέναι* ἐκφράζει αὐτὸ ποὺ θὰ λέγαμε σήμερα· Γέμισα κήρυγμα τὴν περιοχὴ αὐτή. ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς ὅλης περιοχῆς τοῦ κηρύγματός του λέει τὴν *Ἰερουσαλὴμ* καὶ δυτικὸ τὸ *Ἰλλυρικόν,* ἐπειδὴ δὲν ἔχει πάει ἀκόμη στὴ Μελίτη[2] καὶ στὴ Ῥώμη[3], ὅταν γράφῃ τὴν Πρὸς Ῥωμαίους· διότι γράφει στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς στοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ῥώμης· *Πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο*[4].

Γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ *Ἰλλυρικοῦ* δίνουν χρήσιμες πληροφορίες οἱ Ἕλληνες Ἡρόδοτος, ποὺ ἀναφέρει τοὺς *Ἰλλυριοὺς* πρῶτος, Θουκυδίδης, Ξενοφῶν, Ἀριστοτέλης, Πολύβιος, Διονύσιος Ἁλικαρνασσεύς, Διόδωρος Σικελιώτης, Στράβων, Πλούταρχος, Ἀρριανός, Ἀππιανός, Παυσανίας, Πτολεμαῖος, Λουκιανός[5], καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι Πλαῦτος, Ἰούλιος Καῖσαρ, Κικέρων, Τίτος Λίβιος, Ὀβίδιος, Πομπώνιος Μέλας, Πλίνιος πρεσβύτερος, Πλίνιος νεώτερος, Τάκιτος, Σουητώνιος, ἀρκετοὶ ἄλλοι, κι ἕνα μεγάλο πλῆθος λατινικῶν ἐπιγραφῶν[6], καὶ οἱ Ἕλληνες Χριστιανοὶ Ἰωάννης Χρυσόστομος, Θεοδώρητος, Οἰκουμένιος, Θεοφύλακτος, κι Εὐθύμιος Ζυγαβηνός[7]. ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἀντλοῦνται καὶ οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν ἰλλυρικὴ ἐπαρχία Δαλματία, γιὰ τὶς γειτονικὲς πόλεις τῆς Μακεδονίας *Ἀπολλωνίαν* καὶ *Ἐπίδαμνον* ἢ *Δυρράχιον,* καὶ γιὰ τὴν *Ἐγνατίαν ὁδόν.*

Ἀπ' ὅ,τι μνημονεύει ἡ ἱστορία, στὴ Χερσόνησο τοῦ Αἵμου πρὶν ἀπὸ τὸ 2.000 π.Χ. βρέθηκαν ἐγκατεστημένοι οἱ Πελασγοί[8], γύρω στὸ 2000 π.Χ. ἐγκαταστάθηκαν οἱ Ἕλληνες[9], γύρω στὸ 1500 π.Χ. οἱ Θρᾷκες καὶ οἱ Ἰλλυριοί, τὸν Ζ΄ μ.Χ. αἰῶνα οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλάβοι, καὶ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα οἱ Ὀθωμανοί. ἡ διάδοσι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως βρῆκε τὴ Χερσόνησο πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν Σλάβων καὶ

τῶν Βουλγάρων, στὴν κατάστασι ποὺ ἦταν μὲ κατοίκους τρία ἔθνη, Ἕλληνες, Θρᾷκες, καὶ Ἰλλυριούς, τὰ ὁποῖα εἶχαν πρὸ πολλοῦ ἀφομοιώσει τοὺς προϋπάρχοντες Πελασγούς, ἦταν δὲ τότε ὑποταγμένα στοὺς Ῥωμαίους.

Ἂν στυλιζάρουμε τὴ Χερσόνησο σὰν ἕνα ἰσοσκελὲς τρίγωνο μὲ τὴν κορυφὴ πρὸς τὸ νότο (πρὸς τὰ κάτω), τότε τὰ τρία ἔθνη κατοικοῦσαν τὸ καθένα κι ἀπὸ ἕνα τριτημόριο τοῦ τριγώνου· τὸ νότιο τριτημόριο οἱ Ἕλληνες, τὸ βορειοανατολικὸ οἱ Θρᾷκες, καὶ τὸ βορειοδυτικὸ οἱ Ἰλλυριοί. κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν ὠχυρωμένα καὶ φρουρούμενα σύνορα σὰν τὰ σημερινά, τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν ἦταν τὰ φυσικὰ ἐμπόδια· καὶ ἦταν κυρίως τρία· οἱ κορυφογραμμές, οἱ ἀγεφύρωτοι καὶ μὴ πλωτοὶ ποταμοί, καὶ οἱ θάλασσες. ἔτσι τὰ σύνορα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν δυὸ ἄλλων ἐθνῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου ἦταν περίπου ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ὁ ποταμὸς Γενοῦσος (= Σκούμπι), ἡ γραμμὴ τῶν κορυφῶν τῶν μεγάλων ὀρέων Βαρνοῦντος, Δ. Βόρα (= Καϊμακτσαλάν), Ἀ. Βόρα (= Τζένας), Ὀρβήλου, καὶ Ῥοδόπης, καὶ ὁ ποταμὸς Ἐργίνης ποὺ χύνεται στὸν Ἕβρο, ἐνῷ τὰ σύνορα μεταξὺ Θρᾳκῶν καὶ Ἰλλυριῶν ἦταν περίπου ἡ γραμμὴ τῶν δυὸ ἀντιστρόφων ποταμῶν Ἀξιοῦ καὶ Μάργου (= Μοράβα). οἱ δυὸ αὐτὲς γραμμὲς προσδιορίζουν περίπου καὶ τὰ τρία τριτημόρια τῆς Χερσονήσου, τὸ Ἑλληνικό, τὸ Θρᾳκικό, καὶ τὸ Ἰλλυρικό. φυσικὸ βόρειο σύνορο τῆς Χερσονήσου εἶναι γεωλογικῶς βέβαια ἡ νοητὴ εὐθεῖα ἀπὸ τὴν Τεργέστη μέχρι τὴν Ὀδησσό, ἀλλὰ γιὰ τὰ ἔθνη εἶναι ὁ ποταμὸς *Ἴστρος* ἢ *Danubius,* ὁ Δούναβις. πρέπει ἐπίσης νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ Χερσόνησος τοῦ Αἵμου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν λέγεται ποτὲ μὲ ἕνα ἑνιαῖο ὄνομα· κι ὄχι μόνο αὐτὴ ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ Ἰταλικὴ ποὺ εἶναι μικρότερή της. αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχαν τὴ γεωγραφικὴ καὶ χαρτογραφικὴ ἐποπτεία ποὺ ἔχουμε σήμερα, ἰδίως μετὰ τὴν ἐμφάνισι τῆς τυπογραφίας καὶ τῆς χαρτογραφίας.

Τὰ τρία ἀρχαῖα ἔθνη τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου δὲν ἔμειναν μόνο σ' αὐτή, ἀλλ' ἐπεκτάθηκαν καὶ στὶς δυὸ διπλανὲς χερσονήσους, τὴ Μικρασιατικὴ καὶ τὴν Ἰταλική. ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰ μὲν ὄρη καὶ οἱ ποταμοὶ χώριζαν τοὺς λαούς, οἱ δὲ θάλασσες μᾶλλον τοὺς ἕνωναν, ἐν τέλει ὡς ἕδρες τῶν τριῶν ἐθνῶν ἐμφανίσθηκαν ὄχι τόσο οἱ χερσόνησοι ἢ τὰ τμήματά τους ὅσο οἱ στεφάνες τῶν πελαγῶν. ἔτσι οἱ Ἕλληνες κατοικοῦσαν κυρίως τὶς τρεῖς στεφάνες τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἰονίου, καὶ τῆς Προποντίδος, οἱ Θρᾷκες τὸ δυτικὸ τόξο τῆς μεγάλης στεφάνης τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ τὴ στεφάνη τοῦ Ἀδριατικοῦ.

Ἔτσι ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς στὴ μὲν Χερσόνησο τοῦ Αἵμου κατοικοῦσαν οἱ *Δαλμάται* καὶ οἱ *Παννονοί,* στὴ δὲ ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Ἰ-

ταλίας ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον μέχρι τὸ *Βρεντέσιον (= Μπρίντεζι)* οἱ *Ἐνετοί,* οἱ *Μεσσάπιοι,* οἱ *Ἰάπυγες,* καὶ οἱ *Καλαβροί*[10]. ἀργότερα στὴν Ἰταλία τοὺς Ἰλλυριοὺς ἐκτόπισαν μὲν οἱ Ἕλληνες στὸ νότο, ἀφωμοίωσαν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι στὸ βορρᾶ. ἔτσι κατὰ τ' ἀποστολικὰ χρόνια οἱ Ἰλλυριοὶ κατοικοῦσαν μόνο στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Ἀδριατικοῦ, στὸ βορρᾶ ἀπὸ τὴν Τεργέστη μέχρι τὴ Λιουμπλιάνα, στὸ μέσο γεωγραφικὸ πλάτος ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸ μέχρι τὸ Βελιγράδι, καὶ στὸ νότο ἀπὸ τὸ Δυρράχιο μέχρι τοὺς Σκόπους (= Σκόπια). ἡ κύρια ἰλλυρικὴ ἐπαρχία τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἡ *Δαλματία (Dalmatia),* τὴν ὁποία ἀποκαλοῦν μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ κυρίως οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς. οἱ Ἕλληνες τὴν ἀποκαλοῦν σχεδὸν πάντοτε *Ἰλλυρία* ἢ *Ἰλλυρίδα* πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ *Ἰλλυρικὸν* μετὰ τὸν Ἀλέξανδρο[11]. οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀποκαλοῦν καὶ *Δαλματίαν (Dalmatia)* καὶ *Ἰλλυρικὸν (Illyricum)*[12]. πρῶτος Ἕλληνας, ποὺ ἀναφέρει τοὺς *Ἰλλυριοὺς* καὶ μάλιστα ἐξ αὐτῶν τοὺς *Ἐνετούς,* εἶναι ὁ Ἡρόδοτος[13] (485-420 π.Χ.), καὶ πρῶτος Ῥωμαῖος, ποὺ ἀναφέρει τὸ *Ἰλλυρικόν,* εἶναι ὁ Πλαῦτος[14] (254 - 184 π.Χ.).

Οἱ Πολύβιος, Στράβων, Ἀππιανός[15], καὶ μερικοὶ ἄλλοι, προσδιορίζοντας τὸ *Ἰλλυρικὸν* ἢ *Δαλματίαν,* ὅπως ἦταν ἡ ῥωμαϊκὴ αὐτὴ ἐπαρχία ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας στοὺς Ῥωμαίους τὸ 168 π.Χ. μέχρι τὰ χρόνια τοῦ Ἀντωνίνου Πίου (138 - 161 μ.Χ.) ἀλλὰ καὶ πολὺ ἔπειτα μέχρι τὸ Μ. Κωνσταντῖνο, λὲν ὅτι ἐκτεινόταν ἀπὸ τὸ μυχὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Τεργέστη, μέχρι 1.110 χιλιόμετρα (= 6.000 ῥωμαϊκοὺς σταδίους) πρὸς νότον, ἤτοι μέχρι τὴν πόλι *Λισσὸν* ποὺ βρισκόταν λίγο βορειότερα ἀπὸ τὴν *Ἐπίδαμνον* ἢ *Δυρράχιον,* καὶ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὴν ἀκτὴ τοῦ Ἀδριατικοῦ μέχρι 222 χιλιόμετρα (= 1200 σταδίους) πρὸς τὰ μεσόγαια, ἤτοι μέχρι τὴ γραμμὴ Ἀξιοῦ - Μάργου (= Μοράβα) ἢ λίγο δυτικώτερα.

Οἱ ἴδιοι ἱστορικοὶ καὶ γεωγράφοι παραδίδουν ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία Μακεδονία ἔβγαινε δυτικὰ μέχρι τὸ Ἰόνιο πέλαγος ἀπὸ τὴν Κέρκυρα μέχρι τὸ Δυρράχιο· ἡ σήμερα δηλαδὴ λεγόμενη Β. Ἤπειρος ἦταν μέρος τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας. ἡ ἐπαρχία Ἤπειρος ἦταν ἀπὸ τὴν Κέρκυρα μέχρι τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἀχελῴου καὶ ἀπὸ τὴν ἀκτὴ τοῦ Ἰονίου μέχρι τὴν κορυφογραμμὴ τῆς Πίνδου.

Στὶς πηγὲς φαίνεται σαφῶς ὅτι κάθε ἔθνος καὶ κάθε φῦλο ἑνὸς ἔθνους ἔχει δύο ζῶνες ὁρίων, τὴν ἐθνικὴ ἢ φυλετικὴ καὶ σταθερώτερη ζώνη, καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἢ θεματικὴ ἢ διοικητικὴ καὶ κατὰ καιροὺς αὐξομειούμενη καὶ ἀσταθέστερη. γιὰ παράδειγμα, ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ φυλετικὴ Μακεδονία κι ἄλλο ἡ κατὰ καιροὺς αὐτοκρατορικὴ ἢ θεματικὴ Μακεδονία. ἡ φυλετικὴ Μακεδονία, δηλαδὴ ἡ χώρα κα-

τοικίας τοῦ Ἑλληνικοῦ φύλου τῶν Μακεδόνων, ὅπως ἦταν ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο μέχρι τὴν τουρκοκρατία (1912), ὁρίζεται πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὴ γραμμὴ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων, ποὺ εἶναι καὶ τὸ βόρειο φυσικὸ σύνορο τῆς Ἑλλάδος, πρὸς νότον ἀπὸ τὰ ὄρη Χάσια, Καμβούνια, καὶ Ὄλυμπο, τὰ ὁποῖα καὶ περιέχει, πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τὴ γραμμὴ τῶν κορυφῶν τοῦ Γράμμου, τοῦ Βοΐου, τοῦ Σμόλικα, καὶ τῆς Τύμφης, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο πέλαγος καὶ τὸ Νέστο ποταμό. ἡ αὐτοκρατορικὴ ὅμως Μακεδονία, τὴν ὁποία ὥριζε, χωρὶς φυλετικὰ κριτήρια, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ εἶχε ὅλη τὴ Χερσόνησο τοῦ Αἵμου μέσα στὴν ἐπικράτειά του καὶ ὅλες τὶς ἐθνότητες ὑπηκόους του, ὁπότε κανεὶς δὲν εἶχε καμμιὰ ἀντίρρησι γιὰ τὴν τέτοια ἢ τέτοια διαίρεσι καὶ ὀνομασία τῶν ἐπαρχιῶν του, ἐπεκτάθηκε κατὰ καιροὺς μέχρι τὴν Κέρκυρα καὶ τὸ Δυρράχιο, μέχρι τοὺς Σκόπους (= Σκόπια), μέχρι τὴν Ἀδριανούπολι, ὥστε κάποτε ὁ Ἀρμένιος Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Βασίλειος Α΄ νὰ λέγεται Μακεδὼν μαζὶ μὲ ὅλη τὴ δυναστεία του, ἐπειδὴ γεννήθηκε «στὴν Ἀδριανούπολι τῆς Μακεδονίας»[16], καὶ μέχρι τὸ Σπερχειὸ ποταμό[17]. παρομοίως ἡ Θεσσαλονίκη κάποτε ἀνῆκε στὴ Θεσσαλία καὶ ἦταν πρωτεύουσά της, γι' αὐτὸ καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης λέγεται μέχρι σήμερα *ἔξαρχος πάσης Θετταλίας.* αὐτὰ τὰ σύνορα καὶ ὀνόματα τὰ ἀφ' ἑνὸς φυλετικὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου αὐτοκρατορικά, ποὺ δὲν συμπίπτουν πάντοτε, μπερδεύουν σήμερα τοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου καὶ γίνονται στοὺς μὲν ἀθῴους καὶ εἰρηνικοὺς πηγὲς ἀμηχανίας στοὺς δὲ ἄλλους ἀντικείμενα κακῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἐθνικιστικῶν διεκδικήσεων ναζιστικοῦ κι ἐπεκτατικοῦ χαρακτῆρος.

Ἡ αὐτοκρατορικὴ λοιπὸν Μακεδονία, ἡ Ῥωμαϊκὴ δηλαδὴ ἐπαρχία μὲ τ' ὄνομα αὐτό, περιεῖχε κατὰ τ' ἀποστολικὰ χρόνια στὸ βορειότερο καὶ δυτικώτερο ἄκρο της τὸ Δυρράχιο καὶ σ' ἕνα νοτιώτερο σημεῖο τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἰονίου τὴν Ἀπολλωνία. ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς πόλεις ἄρχιζαν οἱ δυὸ διχάλες τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. οἱ δύο πόλεις, ποὺ ἦταν ἀποικίες ἡ μὲν Ἀπολλωνία τῶν Κορινθίων ἡ δὲ Ἐπίδαμνος ἢ Δυρράχιον τῶν Κορινθίων καὶ Κερκυραίων μαζί, ἀναφέρονται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο[18], κι ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἱστορικούς. στὰ ἑλληνιστικὰ χρόνια ἡ Ἐπίδαμνος ἄρχισε νὰ λέγεται καὶ Δυρράχιον, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὶς δυὸ ἑλληνικὲς ὀνομασίες χρησιμοποιοῦσαν μόνο τὴ δεύτερη, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα Ἐπίδαμνος συμβαίνει στὰ λατινικὰ ν' ἀκούγεται σὰν 'καταδικασμένη' ἢ 'καταραμένη'[19]. ἡ Ἐγνατία ὁδός, κατασκευὴ ἢ βελτίωσι ῥωμαϊκὴ τὴν ὁποία γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφέρει γύρω στὸ 130 π.Χ. ὁ Πολύβιος[20], ἀρχίζοντας ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Βρεντέσιον (= Μπρίντεζι) διχαλωτή, ὅπως ἀνέφερα, ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία καὶ τὸ Δυρράχιον, ἑνωνόταν πολὺ σύντομα σὲ

μία ὁδὸ καί, διασχίζοντας μόνο τὴ Μακεδονία κατὰ μῆκος, ἔφτανε μέχρι τὰ Κύψελα τοῦ Ἕβρου ποταμοῦ. ἀργότερα ἐπεκτάθηκε μέχρι τὸ Βυζάντιον τοῦ Βοσπόρου, δηλαδὴ τὴν ἔπειτα Κωνσταντινούπολι. πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐγνατία καὶ πάνω στὴν Ἰταλία ὑπῆρχε ἡ Ἀππία ὁδὸς ἀπὸ τὴ Ῥώμη μέχρι τὸ Βρεντέσιον καὶ μετὰ τὴν Ἐγνατία ὑπῆρχε πάνω στὴ Μ. Ἀσία ἄλλη ἐπίσης ῥωμαϊκὴ ὁδὸς ἀπὸ τὸ Βυζάντιον μέχρι τὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας κι ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια ἄλλη μέχρι τὴν Ἰερουσαλήμ. οἱ ὁδοὶ αὐτὲς ἦταν κυρίως στρατιωτικές, γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς αὐτοκρατορίας. βορειότερα ἀπὸ τὸ Δυρράχιον, ἄρχιζε ἡ ἐπαρχία Ἰλλυρικὸν ἢ Δαλματία.

Μὲ τὴ ῥωμαϊκὴ κυριαρχία στὴ Χερσόνησο τοῦ Αἵμου οἱ μὲν Ἕλληνες, ποὺ εἶχαν γλῶσσα καὶ γραμματεία πολὺ ἀνώτερη καὶ ἀρχαιότερη τῆς λατινικῆς, διατήρησαν τὴ γλῶσσα τους, τὰ δὲ ἄλλα δυὸ ἔθνη τῆς Χερσονήσου, Θρᾷκες καὶ Ἰλλυριοί, ποὺ δὲν εἶχαν καμμία ἀπολύτως γραμματεία ἢ ἄλλη φιλολογικὴ παράδοσι, δέχτηκαν τὴ λατινικὴ γλῶσσα, ποὺ ἦταν καὶ γλῶσσα γραμμάτων. τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ νομάδες κτηνοτρόφοι καὶ τῶν τριῶν ἐθνῶν τῆς Χερσονήσου, τόσο ἐπειδὴ αὐτοὶ ἔτσι κι ἀλλιῶς ἦταν ἀναλφάβητοι καὶ ἄγευστοι ὁποιασδήποτε γραμματείας καὶ φιλολογικῆς παραδόσεως, ὅσο καὶ διότι ὡς νομάδες κινοῦνταν ἀνάμεσα καὶ στὶς τρεῖς ἐθνότητες καὶ ἔπρεπε νὰ μιλοῦν καὶ λατινικά. αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ σήμερα ἡ ἐξελικτικὴ ἀπόληξι τῆς λατινικῆς στὴ Χερσόνησο τοῦ Αἵμου ὁμιλεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες Βλάχους καὶ ἀπὸ τοὺς Ῥουμάνους. δὲν εἶναι ἡ ῥουμανικὴ γλῶσσα, ἀλλ' ἡ βαλκανικὴ λατινική· ὅπως ὑπάρχουν σήμερα καὶ ἡ ἰταλικὴ λατινικὴ τῆς γειτονικῆς χερσονήσου καὶ ἡ γαλλικὴ λατινικὴ καὶ ἡ ἱσπανικὴ λατινικὴ καὶ ἡ πορτογαλικὴ λατινική. ἐξ ἄλλου ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ὅταν ἦρθαν οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι, ἔδωσε πολλὲς λέξεις καὶ στὶς γλῶσσες τῶν ἐθνῶν αὐτῶν, ὅπως ἔδωσε λιγώτερες καὶ στὴν ἑλληνική. ὅταν κήρυττε ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴ Χερσόνησό μας, ὡμιλοῦνταν ἐπισήμως δύο γλῶσσες ἡ ἑλληνικὴ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ ἡ λατινικὴ ἀπὸ τοὺς Θρᾷκες καὶ τοὺς Ἰλλυριούς.

Μετὰ τὶς ἱστορικὲς γεωγραφικὲς καὶ γλωσσολογικὲς αὐτὲς ἐξηγήσεις ἔρχομαι στὰ λεγόμενα τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὰ ὁποῖα γίνονται πλέον σαφῆ· καὶ μποροῦν ν' ἀποτελέσουν ἑρμηνευτικὴ ἀφετηρία γιὰ περισσότερες διευκρινίσεις πάνω στὴν ἱστορία τῆς διαδόσεως τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος.

Ὄχι μία ἀλλὰ δύο φορὲς ἀναφέρει τὴν ἐν λόγῳ ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὁ Παῦλος, μία μὲ τὸ ἑλληνικό της ὄνομα *Ἰλλυρικὸν* καὶ μία μὲ τὸ λατινικό της ἢ ἐντόπιο *Δαλματία.* στὴν πρώιμη Ἐπιστολὴ Πρὸς Ῥωμαίους, ὅπως εἴδαμε, γράφει· *Ὥστε με ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ*[21],

καὶ στὸ κύκνειο ᾆσμα του, τὴ Β΄ Πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολή, φυλακισμένος στὴ Ῥώμη καὶ ἤδη καταδικασμένος εἰς θάνατον, λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσί του, καθὼς λέει σὲ ποιά μέρη, ἐκχριστιανισμένα ἀπὸ τὸ κήρυγμά του, πῆγε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργο του ὁ κάθε μαθητής του καὶ διάδοχός του, γράφει· *Ἐπορεύθη... Κρήσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν*[22]. εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τὴν πρώτη φορά, ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη ζήσει ἀνάμεσα σὲ Ῥωμαίους καὶ δὲν ἔχει ἐθισθῆ σὲ λατινόγλωσσα ἀκούσματα, λέει τὴν ἐπαρχία μὲ τὸ ἑλληνικό της ὄνομα *Ἰλλυρικόν,* ἐνῷ τὴ δεύτερη φορά, ποὺ ἔχει ζήσει κατ' ἐπανάληψι καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ στὴ Ῥώμη κι ἔχει ἐθισθῆ στὴ λατινικὴ ὀνοματολογία, τὴ λέει μὲ τὸ λατινικό της ὄνομα *Δαλματία.* ἡ ἐναλλαγὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς ἁδρομερὴς χρονολογικὸς δείκτης τῆς συντάξεως τῶν δυὸ σχετικῶν Ἐπιστολῶν του.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος[23] παρατηρεῖ ὅτι, λέγοντας στὸ πρῶτο χωρίο τὴ λέξι *κύκλῳ,* ὁ Παῦλος ἐννοοῦσε ὅτι ἔφτασε ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μέχρι τὸ Ἰλλυρικὸν ὄχι μόνο μὲ τὴν *κατ' εὐθὺ λεωφόρον,* δηλαδὴ τὴ ῥωμαϊκὴ στρατιωτικὴ ὁδὸ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι Ἀντιόχεια κι ἀπὸ Ἀντιόχεια μέχρι Βυζάντιο κι ἀπὸ Βυζάντιο τὴν Ἐγνατία ὁδὸ μέχρι Δυρράχιο, ἀλλὰ καὶ παραλιακῶς γύρω γύρω, ἀπὸ τὴν παραθαλάσσια Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης ναυτιλιακῶς μέχρι τὴν Ἀντιόχεια, ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Κύπρο μέχρι τὴ Σάμο, τὴν Ἔφεσο, τὴ Σμύρνα, τὴν Τρῳάδα, τὴ Νεάπολι τῶν Φιλίππων, τὴ Θεσσαλονίκη, τὴν Ἀθήνα, τὴν Κόρινθο, τὴ Νικόπολι τῆς Ἠπείρου, δηλαδὴ περίπου τὴ σημερινὴ Πρέβεζα, κι ἀπὸ τὴ Νικόπολι μέχρι τὴν Ἀπολλωνία καὶ τὸ Δυρράχιο τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τοῦ Ἰονίου, κι ἀπὸ κεῖ μέχρι τὰ παράλια τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἢ Δαλματίας. διότι καὶ βορειότερα ἀπὸ τὸ Δυρράχιο, στὰ παράλια τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ὑπῆρχαν κατάσπαρτες ἑλληνικὲς κι ἑλληνόγλωσσες πόλεις, ἀρχαῖες ἀποικίες τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἡ *Ἐπίδαμνος,* ἡ *Φάρος,* ἡ *Ῥίζων,* ἡ *Ἴσσα*[24], καὶ πολλὲς ἄλλες. ἐκεῖ σὲ κάποιες ἀπ' αὐτὲς τὶς ἑλληνόγλωσσες πόλεις τῆς Δαλματίας ἢ Ἰλλυρικοῦ, σὲ ἐκκλησίες ἱδρυμένες ἀπὸ τὸ διδάσκαλό του Παῦλο, πῆγε λίγο πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀποστόλου ὁ Τίτος. διότι ὁ Παῦλος καὶ οἱ μαθηταί του κήρυξαν τὸ εὐαγγέλιο μόνο σ' ἑλληνόγλωσσες πόλεις ὁποιασδήποτε χώρας· δὲν μιλοῦσαν τὴ λατινική. ἀκόμη καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ μαθηταὶ τοῦ Παύλου, οἱ παραλῆπτες τῆς Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς του, εἶναι Ἕλληνες κι ἑλληνόγλωσσοι, ὅπως δείχνει ἀναντίρρητα καὶ ἡ γλῶσσα τῆς Ἐπιστολῆς[25]. πρόκειται γιὰ τοὺς Ἕλληνες, πρώην Ἰουδαίους στὴν πίστι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ διάταγμα τοῦ Κλαυδίου ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴ Ῥώμη[26] σὲ διάφορες πόλεις[27], κι ἐκεῖ γνωρίστηκαν μὲ τὸν Παῦλο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο κατηχήθηκαν στὴ Χριστιανικὴ πίστι. ἔπειτα μὲ τὴν ἀνάκλησι τοῦ διατάγματος

ἐπὶ Νέρωνος ἐπανῆλθαν στὰ σπίτια τους στὴ Ῥώμη, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἐπίσκεψι τοῦ Παύλου, κι ἐκεῖ καὶ τότε ἔλαβαν τὴν Πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολή[28].

Ὅτι δὲ ὁ Παῦλος πῆγε ἀπὸ τὴν Ἰερουσαλὴμ μέχρι τὸ Ἰλλυρικὸ ὄχι μόνο *κύκλῳ,* ναυτιλιακῶς, ἀλλὰ καὶ ὁδικῶς, καὶ διὰ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ καὶ τῶν ἀσιατικῶν προεκτάσεών της ὄχι μόνον ὁ Χρυσόστομος τὸ ἐννοεῖ, πολὺ σωστά, μὲ τὴ φράσι του *μὴ μόνον τὴν κατ' εὐθὺ λεωφόρον,* ἀλλὰ καὶ στὶς Πράξεις ὑπονοεῖται[29] καὶ στὶς Ἐπιστολὲς τοῦ ἀποστόλου φαίνεται σαφέστερα, ὅπως ὅταν γράφῃ στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους· *Ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι*[30]. αὐτὰ τὰ *διέρχομαι - διέλθω* δηλώνουν ὅτι 'ὀργώνει' καὶ 'χτενίζει' τὴ Μακεδονία ἀπὸ τοὺς Φιλίππους μέχρι τὸ Δυρράχιο, κινούμενος κυρίως στὸν ἄξονα τῆς Ἐγνατίας κι ἀπὸ κεῖ ἐπεκτάθηκε κάποτε εἴτε ὁδικῶς εἴτε ναυτιλιακῶς καὶ βορειότερα στὶς ἑλληνόγλωσσες πόλεις τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἢ Δαλματίας, ὅπως δηλώνει ὁ ἴδιος στὰ δύο χωρία ποὺ ἐξετάστηκαν.

Σημειώσεις

1. Ῥω 27,6.
2. Πξ 83,1.
3. Πξ 83,7 - 8.
4. Ῥω 2,6.
5. Ἡρόδοτος 1,196,1 *(Ἰλλυριοὶ - Ἐνετοί)*· 3,138,1 *(Ἰηπυγίη)*· 4,49,2 *(Ἰλλυριοί)*· 4,99,5 *(Ἰηπυγίη)*· 6,127,2 *(Ἐπιδάμνιος)*· 7,170,2 *(Ἰήπυγες - Μεσσάπιοι)*· *8,137,1 (Ἰλλυριοί)*· 9,43,1 *(Ἰλλυριοί)*· 9,92,2 - 9,92,3 *(Ἀπολλωνία).* Θουκυδίδης 1,24,1· 1,26,4· 4,124,4· 4,125,1 - 2· *(Ἰλλυριοί)*· 1,124,1· 1,126,1· 1,127,1· 1,146,1· *(Ἐπίδαμνος)*· 1,126,2 *(Ἀπολλωνία)*· 3,101,2· 7,33,4· *(Μεσσάπιοι)*· 6,30,1· 6,34,4· 6,44,2· *(Ἰαπυγία)*· 7,33,3 - 4· 7,57,11· *(Ἰάπυγες).* Ξενοφῶν, Κύρ. 1,1,4 *(Ἰλλυριοί).* Ἀριστοτέλης, Ἱστ. ζῴ. 8,28 *(Ἰλλυρίς).* Πολύβιος 2,11,5 - 15 *(Ἰλλυριοί, Ἰλλυρίς, Ἀπολλωνία, Φάρος, Ῥίζων, Ἐπίδαμνος, Ἴσσα, Βρεντέσιον)*· 34,12,2 - 10 *(Ἐγνατία ὁδός).* Διονύσιος Ἁλικ., Ῥωμ. ἀρχ. 16, ἀπόσπ. 10 (ἀπὸ Στέφανον Βυζάντιον, λ. Ἰάποδες) *(Ἰλλυρία).* Διόδωρος Σικ. 16,4,3 - 16,5,1 *(Ἰλλυριοὶ - Ἰλλυρίς)*· 8,21,3· 11,52,1 - 4· 14,117,7 *(Ἰάπυγες)*· 9,10,3· 12,30,2· *(Ἐπίδαμνος - Ἐπιδάμνιοι).* Στράβων 6,3,10 *(Ἰλλυριοί)*· 6,1,11 - 12· 6,3,1 - 5· 9,2,13· *(Ἰάπυγες - Ἰαπυγία, Μεσσάπιοι - Μεσσαπία, Καλαβροί, Βρεντέσιον)*· 5,1,9· 7,5,2· *(Τεργέστη)*· 7,7,4· 7,7,8· 7,8, ἀπ. 21· *(Ἐγνατία ὁδός, Ἀπολλωνία, Ἐπίδαμνος).* Πλούταρχος, Ἀλεξ. 3,8 *(Ἰλλυριοί)*· Καῖσ. 14,10· 31,1· *(Ἰλλυρικόν).* Ἀρριανός, Ἀλεξ. 1,1,4· 5,26,6· 7,9,2· *(Ἰλλυριοί).* Ἀππιανός, Ῥώμ. ἱστ., προοίμ., 10· Ἰλλυρ. 1,1· 2,7· 2,11· 3,12· 4,24· *(Ἰλλυριοὶ - Δαλμάται).* Παυσανίας 1,4,1· 4,35,5· 9,5,3· *(Ἰλλυριοί).* Λουκιανός, Νεκρ. Διάλ. 12,2 *(Ἰλλυριοί).* Πτολεμαῖος 2,16,1 *(Ἰλλυρίς, Παννονίαι, Ἰστρία).* Ψευδαριστοτέλης, Θαυμ. ἀκ., 104.
6. Plautus, Trin., 852 *(Illyricum).* Caesar, Bell. gall. 2,35,2· 3,7,1· Bell. civ. 3,9,1· 3,78,3· *(Illyricum)*· Bell civ. 3,9,1 *(Dalmatae)*· Bell. civ. 3,11,2· 3,12,1· 3,13,l· 3,26,1· 3,30,1· 3,75,1· 3,78.1· 3,79,2· *(Apollonia)*· Bell. civ. 1,25,2· 1,27,1· 3,11,2· 3,13,3· 3,26,1· 3,30,1· 3,78,3· 3,79,4· 3,80,2· 3,100,3· *(Dyrrachium).* Hirtius, Bell. Alex. 42,1 - 4 *(Illyricum).*

Cicero, Philipp. 10,11˙ Ad Attic. 10,6,3˙ *(Illyricum).* T. Livius, Ab Urbe condita 43,20,1 *(Illyricum).* Ovidius, Pont. 2,2,76 *(Dalmatia).* Plinius 3,144 *(Illyrii, Epidamnus).* Pomponius Mela 1,18 *(Hadriatici latus Illyris occupat)˙* 2,16˙ 2,55 - 57˙ *(Illyrii, Epidamnus - Dyrrachium, Illyricum, Tergeste).* Plinius, Epist. 3,16,7 *(Illyricum).* Tacitus, Hist. 1,2˙ 1,6˙ 1,9˙ 1,76˙ 2,74˙ 3,35˙ 4,3˙ Annal. 1,5˙ 1,46˙ 1,52˙ 2,44˙ 2,53˙ 3,7˙ 3,11˙ 3,34˙ 15,26˙ 16,3˙ *(Illyricum)˙* Hist. 1,76˙ 2,11˙ 2,32˙ 2,86˙ 3,12˙ 3,50˙ *(Dalmatia - Dalmatae, Pannonia - Pannoni)˙* Hist. 2,83 *(Dyrrachium).* Suetonius, Iul. 22,1˙ 29,2˙ 36,1˙ Aug. 21,1˙ 25,2˙ 97,3˙ Tib. 14,3˙ 16,1 - 2˙ 17,1˙ 21,1˙ 25,1˙ Ot. 1,2˙ *(Illyricum, Danubius)˙* Aug. 21,1˙ Tib. 9,2˙ Cl. 13,2˙ Ot. 9,3˙ *(Dalmatae - Dalmatia, Pannonia)˙* Aug. 8,2˙ 10,1˙ 89,1˙ *(Apollonia)˙* Iul. 36,1 *(Dyrrachium).* Inscriptiones Illyrici 751˙ 1741˙ 1854,14˙ CIL 3^1, σ. 142˙ 228˙ 297. οἱ τόμοι τοῦ CIL *(= Corpus Inscriptionum Latinarum)* 3^1 καὶ 3^2 περιέχουν 5.789 λατινικὲς ἐπιγραφὲς τοῦ Ἰλλυρικοῦ.

7. Ἰωάννης Χρυσ., Εἰς Ῥωμ. 15,19 (=27,6)˙ Εἰς Β΄ Τιμ. 4,10 (=10,2)˙ PG 60,656˙ 62,655. Θεοδώρητος, PG 82,213b˙ 853c. Οἰκουμένιος, PG 118,621d˙ 119,236a. Θεοφύλακτος, PG 124,544b˙ 125,133a. Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Ἑρμηνεία εἰς τὰς ΙΔ΄ Ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου..., ἔκδ. Ν. Καλογερᾶ, Ἀθῆναι 1887, τ. 1, 174˙ 2,302.

8. Βλ. Κ. Σιαμάκη, Ἀλφ. 1,352-363.

9. Αὐτόθι, 1,352˙ 356˙ 361˙ 364.

10. Ἡρόδοτος 1,196,1˙ 7,170,2. Θουκυδίδης 7,33,3 - 4. Στράβων 6,3,1˙ 5˙ 9,2. 13. Ἀππιανός, Ἰλλ. 3,12˙ 4,24. Caesar, Bell. civ. 3,9,1. Tacitus, Hist. 1,76˙ 2,1˙ 2,86˙ 3,12˙ 3,50. Suetonius, Aug. 21,1˙ Tib. 9,2˙ Cl. 13,2˙ Ot. 9,3.

11. Ἀριστοτέλης, Ἱστ. ζῴ. 8,28. Πολύβιος 1,11,10. Διόδωρος Σικ. 16,5,1. Πλούταρχος, Καῖσ. 14,10˙ 31,1. Διονύσιος Ἁλ., Ῥωμ. ἀρχ. 16, ἀπ. 10. Πτολεμαῖος 2,16,1.

12. Plautus, Trin., 852. Caesar, Bell. gall. 2,35,2˙ Bell. civ. 3,9,1. Cicero, Ad Att. 10,6,3. T. Livius 43,20,1. Ovidius, Pont. 2,2,76.

13. Ἡρόδοτος, 1,196,1 ... *τῷ καὶ Ἰλλυριῶν Ἐνετοὺς πυνθάνομαι χρῆσθαι.*

14. Plautus, Trin., 852.

15. Πολύβιος 34,12,2 - 10. Στράβων 7,7,4. Ἀππιανός, Ἰλλ. 1,1. Πτολεμαῖος 2,16,1.

16. Βλ. Κ. Σιαμάκη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Δοσιθέου Τόμον Χαρᾶς, σ. 16.

17. Στὰ ἑλληνορρωμαϊκὰ χρόνια, ἀκριβῶς στὴν ἀποστολικὴ ἐποχή.

18. Ἡρόδοτος 6,127,2˙ 9,92,2 - 9,94,3.

19. Ἀκούγεται σὰν παράγωγο τοῦ ῥήματος *damno.*

20. Πολύβιος 34,12,2 - 10. Στράβων 7,7,4˙ 7,7,8. Βλ. καὶ Walbank F.W., Via illa nostra militaris: Some Thoughts on the Via Egnatia, Historia 40 (1983), 131 - 147. Mottas F., Les voies de communication antiques de la Thrace égénne, Historia 60 (1989), 82 - 84.

21. Ῥω 27,6.

22. Β΄ Τι 10,2.

23. Ἰωάννης Χρυσ., Εἰς Ῥωμ. 15,19 (=27,6) (ὁμιλ. 29,2)˙ Εἰς Β΄ Τιμ. 4,10 (=10,2) (ὁμιλ. 10,1)˙ PG 60,656˙ 62,655. τὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἐπαναλαμβάνουν καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχαῖοι ἑρμηνευταί. Θεοδώρητος PG 82,213b˙ 853c. Οἰκουμένιος, PG 118, 621d˙ 119, 236a. Θεοφύλακτος, PG 124,544b˙ 125,133a. Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, ἔκδ. Ν. Καλογερᾶ, Ἀθῆναι 1887, τ. 1, σ. 174˙ τ. 2, σ. 302. οἱ νεώτεροι ἑρμηνευταί, Ἕλληνες καὶ ξένοι, στὰ σχετικὰ χωρία ἁπλῶς ἀναφέρουν τὸ Ἰλλυρικὸν (Ῥω 27,6) ἢ τὴ Δαλματία (Β΄ Τι 10,2) χωρὶς κανέναν ἄλλο σχολιασμό. βλ. γιὰ παράδειγμα Lagrange P. M.-J., Saint Paul Épitre aux Romans, Paris 1922. Hastings J., The Great Texts of the Bible - Romans, Michigan. Wilckens J., Der Brief an die Römer. Sanday W.-Headlam A.C., Critical and Exegetical Commentary on the Epistle of the Romans, στὸ International Critical Commentary, Edinburgh 1945^5 (1895^1). Huby P. J., Saint Paul Épitre aux Romans, Paris 1940. Schiwy G., Weg ins Neue Testament Kommentar und Material, Band III: Paulusbriefe, Würzburg

1968. Τρεμπέλας Π., Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολὰς τῆς Κ. Διαθήκης, τ. 2, Ἀθῆναι 1956. Althaus P., Der Brief an die Römer, Göttingen 1970. Black A., New Century Bible Commentary - Romans, London 1973.

24. Πολύβιος 2,11,11 - 12. Plinius 3,144.

25. Πρὸς Ρωμαίους, Πρὸς Γαλάτας, Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὲς πρὸς ἑλληνογλώσσους.

26. Πξ 56,2· *διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τῆς Ῥώμης.* τὸ διάταγμα μνημονεύει κι ὁ Ῥωμαῖος ἱστορικὸς Suetonius, Cl. 25,4: *Iudaeos... assidue tumultuantis Roma expulit.* κατὰ τὸν Ὀρώσιο τὸ μνημόνευε καὶ ὁ Ἰώσηπος· Orosius, Hist. 7,6,15 PL 31, 107ab.

27. Ὁ Ῥωμαῖος Ἀκύλας καὶ ἡ γυναίκα του Πρίσκιλλα, Πόντιοι στὸ γένος καὶ Ἰουδαῖοι στὴν πίστι, πρὶν γίνουν Χριστιανοί, κάτοικοι τῆς Ῥώμης, κατὰ τὴν ἐξορία αὐτὴ κατέφυγαν στὴν Κόρινθο (Πξ 56,2 - 3) κι ἔπειτα στὴν Ἔφεσο (Πξ 58,1· 59,1 - 4)· ἐν τέλει ἐπαναπατρίστηκαν στὴ Ῥώμη (Ῥω 29,4).

28. Ῥω 29,4 - 20· μνημονεύονται πάνω ἀπὸ 30 ἐπαναπατρισθέντες.

29. Πξ 63,1.

30. Α΄ Κο 36,5.

Εἰσήγησι στὸ Β΄ Διορθόδοξο Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο Νιγρίτης τοῦ 1998, Πρακτικά, σ. 293 - 303. (Στὸ Συνέδριο αὐτό, παρὰ τὸ εἰωθός, κατ' ἐξαίρεσιν ἐγὼ ἔκανα δύο εἰσηγήσεις). ἀνατυπώθηκε στὶς Μελέτες μου τὸ 2013.

6. ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Ἡ λέξι *μυστήριον,* ποὺ συναντᾶται πολλὲς φορὲς καὶ στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, ὅπως καὶ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία τὴ μετὰ τὸ 500 π.Χ., εἶναι παράγωγο τοῦ ῥήματος *μύω* κι ἔχει πάνω ἀπὸ 50 ὁμόρριζες λέξεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὸ ἕνα τρίτο εἶναι κοινὲς λέξεις, καὶ τὰ δύο τρίτα θρησκευτικοὶ ὅροι. ἡ ἴδια ἡ λέξι *μυστήριον* εἶναι ἀπὸ τὶς λίγες ὁμόρριζες ποὺ εἶναι καὶ κοινὲς λέξεις καὶ τελεστικοὶ ὅροι.

Τὸ *μύω* ἀπὸ τὸ ὁποῖο παράγονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ὅλα τὰ παράγωγα, εἶναι ῥῆμα ἠχοποίητο ἀπὸ τὸν ἦχο *μμμοῦ* ποὺ κάνει ἐκεῖνος ποὺ κλείνει τὸ στόμα του καὶ σφίγγει τὰ χείλη του ἀντὶ γιὰ κάθε ἄλλη ἔκφρασι. σημαίνει ἀρχικὰ «κλείνω τὸ στόμα μου, καὶ δὲν μιλάω» κι ἔπειτα καὶ «κλείνω τὰ μάτια μου, καὶ δὲν βλέπω» ἢ καὶ «κλείνω ἕνα ἀνοιχτὸ τραῦμα». ἤδη στὸν Ὅμηρο ἀνευρίσκεται ὅλη αὐτὴ ἡ ἐξέλιξι τῆς σημασίας του (Ω 420· 637). ὁμόλογη λέξι στὴ νέα ἑλληνικὴ εἶναι τὸ ἐπίθετο *μοῦτος,* ποὺ λέγεται γι' αὐτὸν ποὺ κλείνει τὸ στόμα του καὶ δὲν μιλάει, οὔτε ὅταν πρέπῃ, ἀλλὰ κάνει μόνο *μμμοῦ.*

Σύνθετο τοῦ *μύω* μὲ τὴν πρόθεσι *κατ* ἢ *κατὰ* εἶναι τὸ *κατμύω* ἢ

καμμύω ἢ *καταμύω,* ποὺ λέγεται ὅμως μόνο γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν ματιῶν ὅπως καὶ τὸ οὐσιαστικό του *κατάμυσις.*

Στὸν Ὅμηρο ἐπίσης ἤδη κι ἐν συνεχείᾳ στοὺς μετέπειτα συναντᾶται καὶ τὸ ἐπίθετο *μυχὸς μυχὴ μυχὰ (τά),* ποὺ καὶ τὰ τρία γένη του ἀνευρίσκονται καὶ οὐσιαστικοποιημένα, τὸ ἐπίρρημα *μυχοῖ,* καὶ τὰ παραθετικὰ τοῦ ἐπιθέτου *μύχιος μύχατος* καὶ *μυχοίτατος* ἢ *μυχαίτερος μυχαίτατος* καὶ *μυχώτατος*· καὶ τὸ παράγωγο ἐπίθετο *μυχώδης* (Ὅμηρος Ζ 152· φ 1446. Ἡσίοδος· Εὐριπίδης· κλπ.). ἀπὸ τὸν 6ο π.Χ. αἰῶνα κι ἔπειτα ἐμφανίζονται τὰ παράγωγά του τύπου *ἄμυστις ἀμυστὶ ἀμυστίζω μύσις - κατάμυσις,* ἐνῷ ἀπὸ τὸν Ε΄ κι ἔπειτα ἐμφανίζονται καὶ τὰ *μύωψ μυωπὸς - μυωπὴ - μυωπὸν μυωπία μυωπιάζω - μυωπάζω μυωπίασις*· καὶ τὸ *μυστήριον.* μέχρι ἐδῶ τὰ μὴ τελεστικά· εἰδικὰ τὸ *μυστήριον* εἶναι κατ᾽ ἀρχὴν μὴ τελεστικό.

Τὰ τελεστικὰ παράγωγα ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ῥῆμα *μυῶ-μυοῦμαι,* παράγωγο κι αὐτὸ τοῦ *μύω,* καὶ εἶναι τόσο τὸ σύνθετό του *καταμυῶ,* ὅσο καὶ τὰ παράγωγά του *μύησις μύστης μύστις ἀμύητος μυστικὸς - μυστικὴ - μυστικὸν μυστικότροπος μυστικοτρόπως,* τὰ σύνθετα μὲ τὸ *-πόλος* κατ᾽ ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἀρχαιότερο τελεστικὸ *πρόπολος* (= ἀκόλουθος ὀργιαστὴς) *μυστιπολεύω μυστιπολεία μυστιπόλευτος μυστοπόλος μυστοπολεύω,* τὰ σύνθετα μὲ τὸ *ἄγω* (= ὁδηγῶ, καθοδηγῶ) *μυσταγωγὸς μυσταγωγῶ μυσταγωγία μυσταγώγημα μυσταγωγικός,* ἄλλα σύνθετα μὲ διάφορα δεύτερα συνθετικά, *μυστάρχης μυστολέκται μυστοδόκος μυστοδότης μυστογράφος,* ἄλλα παράγωγα τοῦ ὅρου *μυστήριον, μυστηρὶς μυστηριῶτις μυστηρικὸς μυστηριακὸς μυστηριάζω μυστηριασμὸς μυστηριάρχης,* καὶ *μυστηριώδης μυστηριωδία*· καὶ μερικὰ νεώτερα καὶ ὄχι τόσο δόκιμα.

Ὅπως εἶπα, τὰ *μύω* καὶ *μυχὸς* καὶ τὰ παραθετικά του συναντῶνται ἤδη στὸν Ὅμηρο, τὸ δὲ *καμμύω* τὸν Δ΄ π.Χ. αἰῶνα στὸν Ἄλεξι (ἄδηλ., ἀπ. 319 Edmonds)· καὶ γενικῶς τὰ μὴ τελεστικὰ παράγωγα εἶναι ἀρχαιότερα τῶν τελεστικῶν. ὡς κοινὴ λέξι στὸ Σοφοκλῆ (ἄδηλ., ἀπ. 804 Radt) καὶ ὡς τελεστικὸς ὅρος στοὺς Ἡρόδοτο (2,51,4) καὶ Εὐριπίδη (Ἰκ., 173) συναντᾶται τὸ *μυστήριον.* ὁ Αἰσχύλος μὲ τὸν ὅρο *μυστικὸν* (ἄδηλ., ἀπ. 387 Radt) καὶ οἱ Εὐριπίδης καὶ Ἡρόδοτος μὲ τὸν ὅρο *μυστήριον* εἶναι οἱ πρῶτοι στοὺς ὁποίους ἀνευρίσκονται τελεστικὰ παράγωγα καὶ σημασίες αὐτῆς τῆς ῥίζης.

Αὐτὰ τὰ τελεστικὰ στὸν Ὅμηρο δὲν ἀνευρίσκονται οὔτε ὡς δρώμενα πράγματα οὔτε ὡς λέξεις· διότι σὲ κείμενα μὲ ἄφθαρτο ἀκόμη τὸ δωρικὸ φίλτρο ἠθῶν καὶ θρησκεύματος, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι τὰ Ὁμηρικὰ Ἔπη, τέτοια πελασγικὰ πράγματα καὶ δρώμενα δὲν ὑπάρχουν. τὸ δωρικὸ φίλτρο εἶναι κάπως φθαρμένο, κι ἐμφανίζονται τελεστικὰ δρώμενα τὸν Ζ΄ π.Χ. αἰῶνα στὰ Προοίμια τελετῶν Ὕμνον

εἰς Δήμητρα (273˙ 476), ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ τελεστικὸς ὅρος *ὄργια* (= ἔργα, δρώμενα), καὶ Ὕμνον εἰς Ἀπόλλωνα (389), ὅπου ὁ ὅρος *ὀργιόνες* (= δράστες τελεστικῶν ὀργίων). στὸ μεταξὺ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἴδιου αἰῶνος, ὅταν ἡ φθορὰ τοῦ δωρικοῦ φίλτρου εἶναι προχωρημένη, ἐμφανίζονται στὴ λυρικὴ ποίησι (Σόλων, Μίμνερμος, Ἀλκαῖος, Σαπφὼ) τὰ πρῶτα ἐγκώμια τοῦ κιναιδισμοῦ καὶ τῆς ἀντίστοιχης γυναικείας διαστροφῆς. κι ἐπειδὴ ἡ διεστραμμένη αὐτὴ σεξουαλικὴ συμπεριφορὰ ἔχει προφανέστατα διεισδύσει στὰ τελεστικὰ *ὄργια* τῆς θρησκείας, ἂν δὲν ἔχῃ ἐκπηγάσει ἀπὸ κεῖ, οἱ *ὀργιόνες* αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη τῆς ἀποκρύψεως καὶ τῆς ἐχεμυθείας καὶ γενικῶς ἀναπτύσσουν μιὰ συνωμοτικὴ καὶ μασονικὴ μυστικότητα, γι' αὐτὸ καὶ τὰ *ὄργια* ἐπονομάζονται πλέον *μυστήρια* (= μυστικά), οἱ δὲ *ὀργιόνες* ἐπονομάζονται *μύσται* (= δέκτες καὶ κάτοχοι μυστικῶν). τῶν φανερῶν *ὀργίων* μέτοχοι καὶ *ὀργιόνες* ἦταν ὅλοι οἱ πανηγυρισταί, ἐνῷ τῶν *μυστηρίων* μόνον ὡρισμένοι ἐπίλεκτοι καὶ ἔμπιστοι, γι' αὐτὸ καὶ λέγονται πλέον κι αὐτοὶ *μύσται*˙ καὶ ἡ ἐπιλογή τους καὶ ἐνημέρωσί τους *μύησις,* ἐνῷ οἱ ἄλλοι οἱ μὴ ἀνεχόμενοι τὰ τέτοια *μυστήρια ὄργια* λέγονται *ἀμύητοι,* κι ἀργότερα *βέβηλοι* (*ἑκὰς οἱ βέβηλοι!* = μακριὰ οἱ βέβηλοι!). ὑπολογίζω ὅτι ἡ διολίσθησι αὐτὴ ἔγινε λίγο μετὰ τὸ 600 π.Χ. μὲ εἰσηγητὰς τοὺς «παγανιστάς», χωρικοὺς δηλαδὴ ἀπόμερων καὶ ἀκοινωνήτων μικρῶν χωριῶν ποὺ ἦταν ἐπιβιώσαντα πελασγικὰ κατάλοιπα καὶ φορεῖς τῆς χαμιτικῆς πελασγικῆς εἰδωλολατρίας, κατὰ τὴν ὁποία τὸ διεστραμμένο σεξουαλικὸ ὄργιο ἦταν τρόπος λατρείας τοῦ θείου. ἀπὸ κεῖ ἄλλωστε ξεκίνησε καὶ ὁ *τιτύραμβος* (= *τιτύρων ἄμβος* = τράγων ᾠδή, σατύρων ᾠδή), ἢ μὲ δασύτερη προφορὰ *διθύραμβος,* ποὺ μετεξελίχτηκε καὶ μεταφράστηκε ἑλληνιστὶ σὲ *τραγῳδία.* ἦταν δὲ ἡ τραγῳδία καὶ τῶν *μυστηρίων* «ἐκλαϊκευμένη» παραλλαγὴ ὁμολογουμένως.

Παρατηρώντας τὰ κείμενα ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τῶν ἓξ ἀρχαιοτέρων λυρικῶν ποιητῶν, Καλλίνου Τυρταίου Τερπάνδρου Σημωνίδου Ἀρχιλόχου καὶ Ἀλκμᾶνος, καὶ τὰ πέντε ἀρχαιότερα κι ἐκτενέστερα Προοίμια λεγόμενα ἢ Ὁμηρικοὺς Ὕμνους, ποὺ ὅλοι ἀγνοοῦν τὸν κιναιδισμό, παρ' ὅλο ποὺ οἱ περισσότεροι εἶναι ἐρωτικώτατοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ κείμενα τὰ μεταγενέστερα τοῦ 600 π.Χ., διαπίστωσα ὅτι καὶ ἡ εἰδωλολατρία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία τῶν μετέπειτα. εἶναι σαφῶς ἁπλούστερη μὲ ἁπλὲς ἑορτὲς καὶ πανηγύρεις, χωρὶς τελεστικὸ χαρακτῆρα, χωρὶς δαιμονικὴ «θεοληψία» καὶ τελετουργομανία καὶ μυστικοπάθεια. ἀκόμη καὶ ἡ λέξι *θρησκεία,* ἢ ἀκριβέστερα *θρησκεῖαι ἐπιτελούμεναι* (= ὀργιαστικὰ δρώμενα μὲ ὀργιαστικὲς κραυγὲς ἐκστασιασμένων καὶ *θροῦν* καὶ *θριδακίνην* καὶ *θρῆνον* τοῦ κιναίδου

καὶ θανατωμένου καὶ *θρηνουμένου* θεοῦ Ὑακίνθου ἢ Ἰάκχου ἢ Βάκχου ἢ Ναρκίσσου ἢ Διονύσου ἢ Ἀδώνιδος, καὶ μὲ *θύρσον* καὶ μὲ *θρίαμβον* τοῦ θιάσου του –νομίζω ὅτι ὅλ' αὐτὰ εἶναι ὁμόρριζα καὶ ἠχοποίητα–), συναντᾶται, ἡ λέξι *θρησκεία,* γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἡρόδοτο (2,18,2· 2,37,3) καὶ γιὰ τρόπους λατρείας τοῦ θείου μόνον ὀργιαστικούς. ὁ ὅρος *θρησκεία* ὄχι μόνο γιὰ τὴ θεοσέβεια τοῦ Ἰσραὴλ καὶ γιὰ τὴ Χριστιανικὴ πίστι δὲν λέγεται ποτὲ στὴ Βίβλο, ἀλλ' οὔτε καὶ γιὰ τὴν πρὸ τοῦ 600 π.Χ. ἑλληνικὴ κι ὁμηρικὴ εἰδωλολατρία λέγεται ποτέ, οὔτε καὶ ταιριάζει. καθὼς προχωρεῖ κανεὶς στὴν ἀναδίφησι τῶν ἀρχαίων κειμένων, ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ ὅρος *θρησκεία* ταιριάζει μόνο στὴ μετὰ τὸ 600 π.Χ. ἑλληνικὴ εἰδωλολατρία. ἀκόμη καὶ οἱ εἰδωλολάτρες τῆς πρώτης χριστιανικῆς ἐποχῆς, ὅσοι δὲν εἶχαν μῖσος ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, τὸ ἀντιλαμβάνονταν κάπως αὐτό, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἔλεγαν ποτὲ *θρησκεία* τὴ Χριστιανικὴ πίστι, ὅπως ἔλεγαν τὴ δική τους εἰδωλολατρία, οὔτε τὴν ἔλεγαν *ἀθεΐα* καὶ *ἀσέβεια,* ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ διῶκτες εἰδωλολάτρες, ἀλλὰ μὲ κάποιο τἀκτ τὴν ἔλεγαν *φυλακὴν τῶν Χριστιανῶν* (= φύλαξι, τήρησι κανόνων ζωῆς), *παραφύλαξιν τῶν Χριστιανῶν, παρατήρησιν τῶν Χριστιανῶν (= τήρησι), ἔθος τῶν Χριστιανῶν, observationem Christianorum (= παρατήρησιν), legem Christianorum* (= νόμον, ἔθος), *ritum Christianum* (= Χριστιανικὸν ἔθος), καὶ *devotio Christianorum* (= ἀφιέρωσιν τῶν Χριστιανῶν). (Μαξιμίνου Διάταγμα β΄, στὸν Εὐσέβιο, Ἐκ. ἱστ. 9,10,8. Διάταγμα Μεδιολάνου, 4. Αἴλιος Λαμπρίδιος, Heliogab. 3,5. Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος· (5,5,31· 15,7,6.). οὔτε καὶ οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ ἔλεγαν ποτὲ τὴν πίστι τους *θρησκείαν·* αὐτὸ εἶναι πολὺ ὄψιμο.

Στὴν ἀρχαιότερη λοιπὸν τοῦ 600 π.Χ. ὁμηρικὴ καὶ ἡσιόδειο ἑλληνικὴ εἰδωλολατρία, ποὺ δὲν τῆς ταιριάζει καὶ δὲν λέγεται ποτὲ γι' αὐτὴν ὁ ὅρος *θρησκεία* καὶ ποὺ εἶναι ἁπλῆ ἀποδοχὴ κι ἐπίκλησι τοῦ θείου καὶ προσφυγὴ σ' αὐτό, καὶ οἱ ἱερουργίες του εἶναι ἁπλὲς καὶ πανανθρώπινες, περιωρισμένες σὲ προσευχὴ θυμίασι θυσία μαντεία καὶ κάποια ἁπλῆ θεοφάνεια, ὅπου θεὸς προστάτης καὶ ἄνθρωπος προστατευόμενος «συναντῶνται» σὰ δυὸ ἄνθρωποι φίλοι καὶ «τὰ λένε», ἱερατεύουν σχεδὸν πάντοτε οἱ ὁπλαρχηγοὶ καὶ φύλαρχοι ἄνακτες, Ἀγαμέμνων Ἀχιλλεὺς Διομήδης Νέστωρ Ὀδυσσεὺς κλπ., καὶ ἱερουργοῦν πάντοτε φανερὰ ἐνώπιον ὅλου τοῦ λαοῦ ἢ τοῦ στρατοῦ. ἀντίθετα στὴ μετὰ τὸ 600 π.Χ. εἰδωλολατρία, ποὺ ἔχει δεχτῆ ἐξ ἐπιδράσεως πολὺ πελασγικὸ «παγανιστικὸ» ὑλικὸ ἀπὸ τοὺς *θρήσκους (pagani)* τῶν ἀπομονωμένων κι ἀκοινωνήτων χωριῶν *(pagus),* (ὅπως συνέβη στὰ χρόνια μας μὲ τὰ καρναβάλια καὶ τ' ἀναστενάρια, ποὺ ἐπιβίωσαν σὲ ἀπόμερα χωριὰ κι ἐκπήγασαν ἀπὸ κεῖ), ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὑπάρχει εἰδικὸ «θεόληπτο» ἐκστασιασμένο «θεοφορούμενο» καὶ ὀργια-

στικὸ ἱερατεῖο *προπόλων θιάσου,* καὶ οἱ λάτρεις - *μύσται* δὲν λατρεύουν ἁπλῶς μὲ προσευχὴ θυσία θυμίασι μαντεία, ἀλλὰ κυριολεκτικὰ «φτιάχνονται» κι «ἐκστασιάζονται» καὶ *μυοῦνται* κρυφὰ σὲ *μυστήρια,* διακρίνονται ἀπὸ ἕναν ἔντονα ἀλαζονικὸ μασονικὸ σνομπισμὸ ἔναντι τῶν «βεβήλων» ἀμυήτων, καὶ φυσικὰ ὀργιάζουν καὶ *θροοῦσι.* στὸ ζήτημα τῆς «διαρροῆς ἀπορρήτου καὶ μυστικοῦ» κάνουν τὴν τρίχα τριχιά, μόνο γιὰ παραγωγὴ γοητείας, κι ὄχι ἐπειδὴ τὸ μυστικὸ εἶναι κάτι τὸ μεγάλο· ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐπειδὴ εἶναι ἕνα ἀσήμαντο σκουπίδι, κι αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν οἱ «βέβηλοι», γιὰ νὰ μὴν καταρρεύσῃ ὅλο τὸ φτιαχτὸ γόητρο τοῦ μυστικῶς λατρευομένου μηδενός, κι ὄχι βέβαια ἐπειδὴ θὰ ἐξοργισθῇ τὸ θεῖο, ἐπειδὴ βεβηλώθηκε τὸ μηδενικὸ σκουπίδι. ὅπως κάποιος κάποτε πάλεψε ἄγρια μὲ τρεῖς μαζί, γιὰ νὰ μὴν τοῦ ἀνοίξουν τὴν παλάμη καὶ δοῦν τί κρατάει, διότι ὅταν τὸν κατέβαλαν καὶ τοῦ ἄνοιξαν τὴν παλάμη βιαίως, εἶδαν ὅτι δὲν κρατοῦσε τίποτε. τὸ τεθωρακισμένο μηδὲν εἶναι πολὺ ἑλκυστικὸ καὶ γαργαλιστικὸ μυστικὸ ποὺ ἐξασφαλίζει πολὺ γόητρο στὸν κάτοχό του.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε΄ π.Χ. αἰῶνος ἀνευρίσκονται καὶ στὰ κείμενα, τοῦ Ἡροδότου (2,51,4) καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους (Βάτρ., 370) γιὰ πρώτη φορά, οἱ ὅροι *μυστήριον* καὶ *μύστης* καὶ ἀναπτύσσεται ὅλη ἐκείνη ἡ πλούσια μυστικὴ τελεστικὴ ὁρολογία. κι ἐπειδὴ τὸ κακὸ ἐμφανίζει πάντοτε ἔναντι τοῦ καλοῦ ἐπιθετικότητα θράσος καὶ κόμπλεξ ὑπεροχῆς, οἱ *μύσται* ἀλαζονεύονταν καὶ καυχῶνταν ὅτι γνωρίζουν κατέχουν καὶ δροῦν κάτι τὸ θεῖο, ἀνώτερο τῶν πολλῶν καὶ ἀμυήτων, καὶ ἀπόρρητο καὶ πλῆρες ὑπερφυσικῆς γνώσεως, ἐνῷ αὐτὸ δὲν ἦταν παρὰ ἕνα τελεστικὸ «φτιάξιμο» καὶ μαστούρωμα μὲ ὄπιο, μιὰ τελεστικὴ πορνεία διαπραττόμενη μὲ *ἱεροδούλους κούρας,* γιὰ τοὺς διεστραμμένους μιὰ τελεστικὴ σοδομία διαπραττόμενη μὲ ἄρρενες *ἱεροδούλους κούρους* ἢ *κούρητας,* καὶ γιὰ τοὺς βιολογικὰ ἀνισχύρους ἡλικιωμένους διάφορες τελεστικὲς *θρύψεις* (= αὐνανισμοὶ) μέσα σὲ ὑποβλητικὸ ἀλλὰ καὶ ἀποκρυπτικὸ τῶν ἐνοχῶν καὶ τῶν ἀνικανοτήτων μισοσκόταδο μὲ ἀσθενικὸ κόκκινο φῶς ἱεροφαντῶν λυχνοκρατῶν καὶ λαμπαδαρίων (ποὺ σήμερα ὅλ' αὐτὰ γίνονται σὲ σκυλάδικα μὲ «σερβιτόρες» καὶ χωρὶς τελεστικὸ θεατρινισμό). μαρτυροῦν γιὰ ὅλ' αὐτὰ καὶ πολλοὶ Χριστιανοὶ ἀπολογηταὶ στὴν πολεμική τους ἐναντίον τῆς εἰδωλολατρίας ἢ τοῦ συγκρητισμοῦ καὶ εἰδικώτερα τῶν μυστηριακῶν τελετῶν.

Γιὰ νὰ δώσω συνολικῶς τὴ διασῳζόμενη ἱστορία τῶν κυριωτέρων τελεστικῶν ὅρων αὐτῆς τῆς ῥίζης, ἐπαναλαμβάνω καὶ προσθέτω ὅτι τὸ *μυστήριον* ὡς κοινὴ λέξι συναντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Σοφοκλῆ (ἄδηλ., ἀπ. 804 Radt) κι ἔπειτα στὴ μετάφρασι τῶν Ο΄ καὶ σ'

ἄλλους, στὸν Πολύβιο (28,19,4), καὶ στὴν Κ. Διαθήκη· ὡς τελεστικὸς δὲ ὅρος συναντᾶται στὸν Ἡρόδοτο (2,51,4), στὸν Εὐριπίδη (Ἰκ., 173), σὲ μιὰ ἀττικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Ε΄ π.Χ. αἰῶνος (71b,30 - 34 CIG 1, 107 - 8), στὸν Ἀνδοκίδη (Περὶ μυστηρίων, 11), στὸν Ἀριστοφάνη (Βάτρ., 886-8· Πλ., 103), σ' ἐπιγραφὲς τοῦ Γ΄ π.Χ. αἰῶνος (Ἀθηνῶν 540, 11· 22-24· 41 - 42· Μυτιλήνης 2177, 24· Σαμοθρᾴκης 2157,1 CIG), στὸν Πολυδεύκη (1,35 - 36), καὶ σ' ἄλλους γραμματικοὺς καὶ λεξικογράφους (Σούμμα, λ. μυστήρια). τὸ ῥῆμα *μυῶ - μυοῦμαι* συναντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Ἡρόδοτο (8,65,4), τὸ *μύστης* στὸν Ἀριστοφάνη (Βάτρ., 370), στὸν Ἀριστοτέλη (Ἀθην. πολ. 56,4), καὶ στὸν Ἀνταγόρα τὸ Ῥόδιο (Ἀνθ. παλ. 9,147,1), τὸ *ἀμύητος* στὸν Ἀνδοκίδη (Μυστ., 11· 12) καὶ στὸ Λυσία (Κατ' Ἀνδοκίδου, 51), τὸ *μυστικόν,* ποὺ ὡς πρὸς τὴν ἀναφορὰ εἶναι τὸ ἀρχαιότερο ὅλων τῶν τελεστικῶν, στὸν Αἰσχύλο (ἄδηλ., ἀπ. 387 Radt), τὸ *μυσταγωγὸς* στὸ Μένανδρο (ἄδηλ., ἀπ. 500 Kassel), καὶ οἱ περισσότεροι ἄλλοι τέτοιοι τελεστικοὶ ὅροι σὲ κείμενα τῶν ἑλληνιστικῶν κι ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, χωρὶς νὰ εἶναι, νομίζω, περισσότερο ἀπὸ δυὸ αἰῶνες ἀρχαιότεροι τῆς πρώτης σῳζομένης ἀναφορᾶς των.

Γραμματικῶς ἡ λέξι *μυστήριον* εἶναι ἡ ἴδια ἡ λέξι *μυστικόν,* ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρχαϊκὴ κατάληξι *-ήριον (σωτήριον αἰσθητήριον ἀγγελτήριον ἐγερτήριον εὐκτήριον),* καὶ ὄχι μὲ τὴ νεώτερη κατάληξι *-ικόν (σωστικὸν αἰσθητικὸν ἀγγελτικὸν ἐγερτικὸν εὐκτικόν)* ποὺ ἐπικράτησε κατὰ τὸν Ε΄ π.Χ. αἰῶνα. ἡ κατάληξι *-ικόν* προέκυψε ὡς ἀντικαταστάτρια τῆς καταλήξεως *-ήριον,* ἐπειδὴ τὰ ἐπίθετα σὲ *-ήριον* οὐσιαστικοποιήθηκαν, ὁπότε ἀνέκυψε ἡ ἀνάγκη νέων ἐπιθέτων. οἱ πρῶτοι γραμματικοὶ καὶ φιλόλογοι, οἱ λεγόμενοι *σοφισταί,* προώθησαν τὴ χρῆσι τῶν νέων ἐπιθέτων σὲ *-ικόν.* ὁ Ἀριστοφάνης εἰρωνεύεται καὶ διακωμῳδεῖ τὴ χρῆσι τέτοιων ἐπιθέτων ὡς νεωτερισμό, αὐτὴ ὅμως ἦταν γλωσσικὴ ἀνάγκη μετὰ τὴν οὐσιαστικοποίησι τῶν ληγόντων σὲ *-ήριον,* πρᾶγμα ποὺ ὁ ποιητὴς δὲν τὸ ἀντιλαμβανόταν, ἀλλὰ μόνο ξενιζόταν ἀπὸ τὸ νεοφανὲς τῆς καταλήξεως *-ικόν.* μερικὲς φορὲς ἡ συντηρητικότης εἶναι ἀνοησία.

Στὴ Βίβλο ἡ λέξι *μυστήριον* οὐδέποτε ἀνευρίσκεται μὲ τὴν τελεστικὴ σημασία. ἀνευρίσκεται δὲ σχεδὸν 40 φορές, ἤτοι 9 φορὲς στὸ βιβλίο Αἰχμαλωσία καὶ 28 φορὲς στὴν Κ. Διαθήκη, καὶ ἀναλυτικώτερα στὰ Εὐαγγέλια Μθ Λκ Μρ, σὲ ἓξ Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, καὶ στὴν Ἀποκάλυψι· πάντοτε μὲ τὴν κοινὴ καὶ ἁπλῆ σημασία «μυστικό». ἐννοεῖται σὰ στρατηγικὸ κι ἐπιχειρησιακὸ μυστικὸ τοῦ θεοῦ ποὺ μέχρι ὡρισμένον καιρὸ κρατιέται μυστικὸ ἀπ' ὅλας τὰς *γενεὰς* τῶν μὴ στρατευμένων γιὰ λόγους ἀσφαλείας κι ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως. στὴν ἀρχὴ τὸ ξέρει μόνον ὁ βασιλεύς, ἔπειτα τὸ μαθαίνουν πρῶ-

τα οἱ στρατηγοὶ ποὺ μὲ τὸ πρόσταγμά του θὰ θέσουν σ' ἐνέργεια τὴν ἐπιχείρησι τῆς νίκης καὶ θὰ ἡγηθοῦν τῆς μάχης, ἔπειτα οἱ λοιποὶ στρατευμένοι, κι ἔπειτα, ὅταν πιὰ ἡ ἐπιχείρησι ἔχῃ ἐκδηλωθῆ, τὸ μαθαίνει ὅλος ὁ λαὸς ποὺ θ' ἀποτελέσῃ τὴ βασιλεία τοῦ βασιλέως. βασιλεὺς εἶναι ὁ Κύριος, στρατηγοὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι, στρατευμένοι ὅσοι διακονοῦν ἐκείνους καὶ λαὸς οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀκοῦν τὸ μήνυμα ἢ διάγγελμα τοῦ βασιλέως, *τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ.*

Ἐπειδὴ στὴ στρατηγικὴ πρακτικὴ καὶ στὴν ἐπιχειρησιακὴ γλῶσσα ὑπάρχει κι ὁ ἀπόρρητος κώδικας κρυπτογραφήσεως, στὴν Αἰχμαλωσία στοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ στὴν Ἀποκάλυψι ἡ λέξι *μυστήριον* ἔχει καὶ τὴν ἀπόχρωσι τῆς ἐννοίας τοῦ κωδικοποιημένου καὶ κρυπτογραφικοῦ στρατιωτικοῦ μυστικοῦ, ποὺ ὡς ἐπιχειρησιακὸ σχέδιο, γιὰ νὰ τεθῇ σ' ἐφαρμογή, πρέπει ν' ἀποκρυπτογραφηθῇ, εἶναι δηλαδὴ ἕνα «ἑρμηνευτικὸ αἴνιγμα». ἔτσι *μυστήρια* λέγονται τὰ δυὸ ὄνειρα τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἡ *εἰκὼν* (Αἰ 2,20· 21· 30-34· 55) καὶ τὸ *δένδρον* (Αἰ 4,6), τὰ ὁποῖα ἀποκωδικοποιεῖ ὁ Δανιὴλ ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξηγῇ *μυστήρια,* καὶ τὰ ὁποῖα, ὅταν ἐξηγηθοῦν, προαναγγέλλουν τὸ σχέδιο τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως τοῦ Κυρίου, τῆς λεγομένης καὶ *θείας οἰκονομίας.* στὸ ἴδιο *μυστήριον,* δηλαδὴ στὸ *εὐαγγέλιον,* ἀναφέρεται μιὰ φορὰ κι ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι λέγοντας· *Ἐτελέσθη τὸ μυστήριον τοῦ θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισε τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας* (19,9). ἀπὸ μία φορὰ στοὺς τρεῖς εὐαγγελιστὰς (Μθ 53,11· Λκ 38,8· Μρ 16,11) ἀναφέρεται ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ *μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἢ τῶν οὐρανῶν,* μία δηλαδὴ παράγραφος τοῦ ἐπιχειρησιακοῦ σχεδίου, ἡ παραβολὴ τοῦ σπορέως, στὴν ὁποία ἐκεῖνοι ποὺ θ' ἀντιμετωπισθοῦν κατὰ τὴν ἐξέλιξι τῆς ἐπιχειρήσεως ταξινομοῦνται σὲ τέσσερες κατηγορίες· πωρωμένοι, ἐπιπόλαιοι, ἐμπαθεῖς, καὶ καλοί. ὅταν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ ἢ ἐπιτελεῖς τοῦ βασιλέως ζητοῦν ἀποκρυπτογράφησι τοῦ μηνύματος τῆς παραβολῆς, ὁ Κύριος, ποὺ τοὺς κάνει τὴν ἀποκρυπτογράφησι, τοὺς χαρακτηρίζει ὡς πρόσωπα ποὺ ἔχουν πρόσβασι στὸ σχετικὸ βαθμὸ ἀπορρήτων μὲ τὴ φράσι του *Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ.*

Τέτοια ἐπὶ μέρους κωδικοποιημένα *μυστήρια,* παράγραφοι τοῦ συνολικοῦ ἐπιχειρησιακοῦ σχεδίου στὸν πόλεμο θεοῦ καὶ διαβόλου ἢ ἐκκλησίας καὶ κόσμου ἀναφέρονται στὴν Ἀποκάλυψι ἄλλα τρία, τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων (2,11), *τὸ μυστήριον ὄνομα τῆς μεγάλης Βαβυλῶνος 'Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς'* (30,6), καὶ ὁλόκληρο *τὸ μυστήριον τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτήν* (30,8). τὰ δύο τελευταῖα ἐννοοῦνται καὶ σὰ *μυστήρια* τοῦ ἀντιπάλου, τὰ ὁποῖα ἔπεσαν στὰ χέρια τοῦ θεοῦ καὶ τῶν δικῶν του, ἀποκρυπτογραφήθηκαν, καὶ ἀνακοινώνο-

νται σ' ὅλο τὸ στράτευμα. καὶ ὁ Παῦλος μία φορά, ἐνεργώντας ὡς στρατηγὸς τοῦ Κυρίου, ποὺ ἔβαλε στὸ χέρι του τὸ ἐπιχειρησιακὸ σχέδιο τοῦ παρανόμου ἀντιπάλου καὶ ξέρει ὅτι ὁ ἐχθρὸς καταστρώνει κιόλας τὴ δική του ἐπιχείρησι μυστικά, λέει ὅτι *τὸ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας* (Β΄ Θε 2,7). δὲν τὸ προβάλλει πρὸς ἀποκρυπτογράφησι, ἀλλ' ἀνακοινώνει ὅτι ἔχει ἀποκρυπτογραφηθῆ.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὴ λέξι *μυστήριον* ἄλλες 19 φορές, περισσότερο δηλαδὴ ἀπὸ κάθε ἄλλον βιβλικὸ συγγραφέα (Α΄ Κο 4,1· 6,1· 30,3· 31,2· 35,17· Ῥω 22,14· 25,26· Ἐφ 1,9· 4,3· 4,4· 4,9· 9,11· 12,10· Κλ 3,3-4· 4,3· 9,2· Α΄ Τι 7,9· 8,3). ἀπ' αὐτὲς στὶς 16, λέγοντας ἢ ἐννοώντας *τὸ μυστήριον τοῦ θεοῦ* ἢ *τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ* ἢ *ἡ ἐν μυστηρίῳ σοφία τοῦ θεοῦ,* ἐννοεῖ ἁπλῶς καὶ γενικῶς τὸ ὅλο ἀπόρρητο σχέδιο «τῆς θείας οἰκονομίας», τῆς σωστικῆς δηλαδὴ ἐπιχειρήσεως τοῦ θεοῦ γιὰ τὴ διάσωσι τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἀλλιῶς τὸ σύνολο τῶν μυστικῶν ποὺ ἀπαρτίζουν αὐτὸ τὸ σχέδιο. τέσσερες φορὲς τὸ χαρακτηρίζει *μυστήριον σεσιγημένον καὶ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν* (Α΄ Κο 4,1· Ῥω 25,26· Ἐφ 4,9· Κλ 3,3-4). *αἰῶνας* λέει τὰ ἴδια ποὺ λέει καὶ *γενεὰς* (πρόκειται γιὰ ἑβραϊκὸ γλωσσικὸ ἰδιωματισμὸ ἐκπεφρασμένο σ' ἑλληνικὴ γλῶσσα), καὶ *γενεὰς* λέει καὶ τὶς δύο φύσεις τῶν λογικῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ, ἀνθρώπους καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀσφαλῶς καὶ τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους τοῦ διαβόλου, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων κυρίως γίνεται ἡ ἀπόκρυψι. θέλει νὰ πῇ ὅτι τὸ σχέδιο τοῦ θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἦταν κρυμμένο καὶ ἀπὸ τὸ διάβολο καὶ τοὺς δαίμονές του κυρίως, ἀλλὰ γιὰ λόγους περισσότερης ἀσφαλείας καὶ ἀπὸ τοὺς καλοὺς καὶ ἁγίους ἀγγέλους καὶ φυσικὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· τὸ ἤξερε μόνον ὁ θεός. στοὺς ἄλλους ἦταν ἄγνωστο ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι ὁ θεὸς ἔχει καὶ υἱό, ἀκόμη δηλαδὴ καὶ ὅτι τὰ πρόσωπα τῆς θεότητος εἶναι τρία· διότι ὁ θεός, ὅταν θέλῃ νὰ κρυφτῇ, δὲν γίνεται ἀντιληπτὸς οὔτε ἀπὸ τὸν ἰδιαίτερό του, τὸν *ἄγγελον Γαβριὴλ* ποὺ συστήνεται ὡς *ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ* (Λκ 2,14)· ἀκόμη κι αὐτὸς γνωρίζει τὸ θεό, μόνον ὅταν ὁ θεὸς θέλῃ νὰ τοῦ ἀποκαλυφθῇ, καὶ τὸν βλέπει μόνον ὅσο θέλει νὰ τοῦ δείξῃ ὁ θεὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀπὸ τὴ φύσι του καὶ τὰ πρόσωπά του. τὸ «μυστικό» του λοιπὸν ὁ θεός, τὸ *μυστήριόν* του, τὸ ἤξερε μόνον αὐτός. οἱ ἄλλοι ὅλοι τὸ ἔμαθαν, μόνον ὅταν θέλησε νὰ τοὺς τὸ φανερώσῃ αὐτός, ὅταν ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται, πρῶτα οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ἔπειτα οἱ ἄνθρωποι, καὶ τελευταῖοι ὁ διάβολος μὲ τοὺς δαίμονές του, ὅταν πλέον ἦταν γι' αὐτοὺς πολὺ ἀργὰ καὶ δὲν προλάβαιναν ν' ἀντιδράσουν ἐπιτυχῶς γιὰ τὴν κακή τους πρόθεσι. πολλοὶ μάλιστα ἀρχαῖοι ἑρμηνευταὶ παρατηροῦν ὅτι στὴν ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ τὸ *μυστήριον τοῦ θεοῦ* τὸ ἔμαθαν οἱ ἄνθρωποι πρὶν κι ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἀγ-

γέλους, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ ἀναστὰς εἶναι ἄνθρωπος στὴ φύσι του τὴν ἀποθανοῦσα καὶ ἀναστᾶσα, καὶ ὄχι ἄγγελος· καὶ ὅτι οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνη φύσι ἔμαθαν αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ μυστικοῦ.

Ὁ Χριστὸς ὡς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος, *ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ* (Ἐφ 1,9), ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους του· οἱ ἀπόστολοι ἔγιναν *οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ* καὶ ὡς τέτοιους, δηλαδὴ διαχειριστὰς τῶν μυστικῶν τοῦ θεοῦ, πρέπει νὰ τοὺς βλέπῃ κάθε ἄνθρωπος (Α΄ Κο 6,1)· *ἡ οἰκονομία* (= διαχείρισι) *τοῦ μυστηρίου τοῦ ἐν τῷ θεῷ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων* ἐδόθη καὶ στὸν Παῦλο (Ἐφ 4,9)· ὁ Χριστὸς *ἐγνώρισεν αὐτῷ τὸ μυστήριον* μὲ ἀποκάλυψι *(κατὰ ἀποκάλυψιν)* (Ἐφ 4,3)· κι ἔτσι *τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ* (τοῦ Παύλου), δηλαδὴ τὸ ἀπ' αὐτὸν γινόμενο *κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ,* εἶναι *μυστήριον κατὰ ἀποκάλυψιν,* γνωστὸ δηλαδὴ σ' αὐτὸν μὲ ἀποκάλυψι (Ῥω 25,26)· γι' αὐτὸ κι ὁ Παῦλος, ὅπως κι ὅλοι οἱ ἀπόστολοι, *λαλεῖ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ* τὸ φανερωμένο σ' αὐτόν (Κλ 9,2), *πληροῖ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν,* τὸ ὁποῖο προσφάτως *(νυνὶ) ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ* (Κλ 3,3-4), *λαλεῖ τὴν ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένην σοφίαν τοῦ θεοῦ* (Α΄ Κο 4,1), *φωτίζει* (= ἐνημερώνει) *πάντας τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἐν τῷ θεῷ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων* (Ἐφ 4,9)· γι' αὐτὸ ζητάει ἀπὸ τοὺς μαθητάς του νὰ προσεύχωνται *ἵνα δοθῇ αὐτῷ λόγος,* γιὰ νὰ γνωρίσῃ στοὺς ἀνθρώπους *τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου* (Ἐφ 12,10), νὰ τοὺς *γνωρίσῃ τίς ὁ πλοῦτος τοῦ μυστηρίου τούτου* (Κλ 3,3-4). πρέπει ἐπίσης οἱ μαθηταί του νὰ *νοήσωσι τὴν σύνεσιν,* νὰ κατανοήσουν δηλαδὴ καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὴν προχωρημένη σύλληψι καὶ ἐνημέρωσί του, *ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ* καὶ νὰ γίνουν κι αὐτοὶ μέτοχοί του (Ἐφ 4,4)· ἔτσι κι αὐτοὶ θὰ φτάσουν *εἰς ἐπίγνωσιν* (= σὲ πλήρη γνῶσι) *τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ* (Κλ 4,3). ὁ Κύριος συνεχῶς ἐνημερώνει τοὺς πιστοὺς πάνω στὰ μυστικά του τόσο μὲ τοὺς ἀποστόλους, ὅσο καὶ μὲ ἄλλους ἐργάτες τοῦ λόγου του, ἀκόμη καὶ μ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς γλωσσολαλίας· διότι κάθε τέτοιος χαρισματοῦχος, ὅταν γλωσσολαλῇ, *πνεύματι λαλεῖ μυστήρια* (Α΄ Κο 31,2). ἀλλὰ κι ἂν γνωρίσῃ ἐξ ἀποκαλύψεως *τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν* τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως, ποὺ κανεὶς προφήτης δὲν γνώρισε ποτὲ *πᾶσαν τὴν γνῶσιν* αὐτὴν καὶ *πάντα τὰ μυστήρια,* ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀγάπη, εἶναι ἕνα μηδέν (Α΄ Κο 30,3). ὁλόκληρη ἡ Χριστιανικὴ *πίστις,* ὅλο τὸ περιεχόμενο τῆς Κ. Διαθήκης, εἶναι ἕνα *μυστήριον,* κάποτε κρυφὸ καὶ προσφάτως φανερωμένο, ἀλλὰ γιὰ τοὺς πιστοὺς ἔχει ἀξία, ὅταν *ἔχωσι τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει* (Α΄ Τι 7,9)· διότι ὅταν κανεὶς

τὸ ἔχῃ σὲ συνείδησι ἀκάθαρτη ἀπὸ τὴν ἀπιστία τὰ πάθη καὶ τὶς ἁμαρτίες, ἔχει τὴν ἀκατάσχετη καὶ ἀξεπέραστη ῥοπὴ νὰ τὸ τροποποιῇ, νὰ τὸ νοθεύῃ, νὰ τὸ σαμποτάρῃ, καὶ εἶναι ὁπωσδήποτε αἱρετικὸς ἐπικίνδυνος· ἡ κατοχὴ τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ δὲν εἶναι κάτι ποὺ ἀντέχεται ἀπὸ συνείδησι ἄπιστη κι ἀκάθαρτη. αὐτὸ καὶ τέτοιο εἶναι *τὸ μυστήριον τῆς εὐσεβείας,* τῆς Χριστιανικῆς δηλαδὴ πίστεως· διότι μόνο αὐτὴ εἶναι *εὐσέβεια,* καὶ τὸ *μυστήριον* αὐτὸ *μέγα ἐστίν* (Α΄ Τι 8,3).

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὴ λέξι *μυστήριον* καὶ γιὰ τὴ δήλωσι τριῶν ἐπὶ μέρους τομέων τοῦ καθολικοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας δηλαδὴ οἰκονομίας· γιὰ τὴν *πώρωσιν τοῦ Ἰσραήλ,* ὅπως τὴ λέει, ὑπαινισσόμενος τὴ δημιουργία τῆς γυναικὸς στὴ Γένεσι, γιὰ τὸν *γάμον Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας,* ὅπως τὸν λέει, ὑπαινισσόμενος τὸ γάμο Κυρίου καὶ συναγωγῆς ἢ ἐκκλησίας τοῦ Ἰσραὴλ στὸ μωσαϊκὸ Νόμο καὶ κυρίως τὴν ἀναφορὰ αὐτοῦ τοῦ γάμου στοὺς Προφῆτες, καὶ γιὰ τὴν *κοινὴν ἀνάστασιν* κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου.

Τὸ μυστήριον τῆς πωρώσεως τοῦ Ἰσραήλ, ποὺ λέει ὁ ἀπόστολος, εἶναι κάτι ποὺ δυστυχῶς οἱ ἑρμηνευταὶ τῆς Κ. Διαθήκης δὲν τὸ κατάλαβαν μέχρι στιγμῆς καὶ δὲν τὸ ἑρμήνευσαν. ὁ Παῦλος, μιλώντας γιὰ τὴν πώρωσι καὶ πνευματικὴ ἀναισθησία τοῦ Ἰσραήλ, ποὺ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα ὁ λαὸς αὐτὸς ν' ἀποκρούσῃ μὲ μιὰ ἀνεξήγητη ἐχθρότητα τὸν προνομιακῶς σ' αὐτοὺς πρῶτα προσφερόμενο θησαυρὸ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ὁ ἀπόστολος, καὶ πίσω ἀπ' αὐτὸν ὁ θεός, ν' ἀναγκαστῇ νὰ τὸ ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους κι ἀπεριτμήτους ἐθνικούς, γράφει στὴν Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολή του, ὅπου ἀπευθύνεται πρὸς τέως Ἰουδαίους τῆς Ῥώμης, αὐτοὺς ποὺ κατονομάζει στὰ χαιρετίσματα τοῦ τέλους τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς, σὰν τὴ Μαριὰμ καὶ τὸν Ἀκύλα καὶ τὴν Πρίσκιλλα, ποὺ ὁ Παῦλος τοὺς εἶχε γνωρίσει κι ἐκχριστιανίσει ὅλους ὡς πρόσφυγες σὲ διάφορες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μετὰ τὴν ἄρσι τοῦ περὶ ἐκδιώξεώς των ἀπὸ τὴ Ῥώμη διατάγματος τοῦ Καίσαρος Κλαυδίου ἀπὸ τὸν Νέρωνα ἐπανῆλθαν στὴ γενέτειρά τους Ῥώμη, καὶ γι' αὐτὸ λαμβάνουν αὐτὴ τὴν Ἐπιστολή του, στὴν ὁποία διαπραγματεύεται ἀκριβῶς τὴν προειρημένη ἀλλαγὴ λαοῦ ἀπὸ τὸν Κύριο, ποὺ εἶναι καὶ τὸ θέμα τῶν Πράξεων· γράφει λοιπόν· *Οὐ θέλω ὑμᾶς, ἀγνοεῖν ἀδελφοί, τὸ μυστήριον τοῦτο..., ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τοῦ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρι οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς γέγραπται...* κλπ. (Ῥω 22,14 - 16). αὐτὴ τὴν πώρωσιν τοῦ Ἰσραήλ, τὴν ἀναισθησία του, ὁ Παῦλος τὴν ἀντιλαμβάνεται θεοπνεύστως σὰ μιὰ ἐκ μέρους τοῦ θεοῦ ὑποβολὴ τοῦ Ἰσραὴλ σὲ χειρουργικὴ ἀναισθησία γιὰ τὴν πραγματοποίησι μιᾶς μεταμοσχεύσεως. ὑπαινίσσεται, σὰν παράδειγ-

μα βέβαια, τὴν ὕπνωσι τοῦ Ἀδάμ, προκειμένου νὰ τοῦ πάρῃ ὁ θεὸς μία πλευρά, γιὰ νὰ πλάσῃ ἀπ' αὐτὴ τὴ γυναῖκα, τὸ ἀπαραίτητο συμπλήρωμα - μόσχευμα τοῦ ἀνθρώπου (Γε 2,14 - 19). ἔτσι καὶ στὴν ἀνάπλασι τοῦ ἀνθρώπου στὴν *καινὴν κτίσιν* ὁ Κύριος, προκειμένου νὰ εἰσαγάγῃ στὸν περιούσιο λαό του καὶ τὰ ἔθνη, τὸ ἐξ ἐθνῶν ἐράνισμα τῶν ἐκλεκτῶν του δηλαδή, ἤτοι προκειμένου νὰ διαπλάσῃ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία καὶ νὰ τὴ μεταμοσχεύσῃ στὴν ὅλη ἁγία συναγωγή του καὶ ἐκκλησία του σὰν ἀπαραίτητο μέρος της, ὑπέβαλε τὸν Ἰσραὴλ σὲ ἀναισθησία· τοῦ ἐπέτρεψε νὰ περιέλθῃ σὲ *πώρωσιν.* γιατὶ ἀλλιῶς δὲν θὰ δεχόταν, θὰ τοῦ ἦταν ἀφόρητα ὀδυνηρὸ ν' ἀποδεχτῇ, τὴν εἰσδοχὴ τῶν μισητῶν του *ἐθνῶν* στὸ σῶμα τῆς ἁγίας συναγωγῆς, στὴν ἐκκλησία. ἡ *πώρωσις* αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἰουδαϊκὴ μετὰ μανίας ἀπόκρουσι τοῦ χριστιανικοῦ εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν τέτοια συμπεριφορὰ τῶν φυσικῶν ἀποδεκτῶν του, ἀπευθύνθηκε πρὸς τὰ ἔθνη. γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω σύγχρονο λεξιλόγιο, ὁ Ἰσραὴλ τῶν ἡμερῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀφιονισμένος ἀπὸ τὸν ἐθνικὸ ἐγωϊσμό του κι ἀποβλακωμένος, ἀπέκρουσε τὸ μπαλάκι, καὶ τὄπιασαν οἱ ἐθνικοί, περιῆλθε στὰ χέρια τους. ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ νύμφη ἐκκλησία· μὲ τὴν ἐπεισαγωγὴ τῶν ἐθνῶν. ἔτσι μπῆκε στὴν ἐκκλησία *τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν,* ἐννοεῖται τῶν ἐκλεκτῶν ἐθνικῶν, καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀπὸ τὸν Ἰσραήλ –τὸ ποσοστὸ δὲν ἔχει καμμία σημασία– συναποτέλεσε τὴν ἐκκλησία. *καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ ἐσώθη, καθὼς γέγραπται.* ἔτσι ἐννοεῖ ὁ Παῦλος ὅτι πραγματώθηκε ἡ ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ στὸν Ἰσραήλ. μήπως κι ἀπὸ τὰ τέσσερα ἑκατομμύρια τοῦ ἀρχαίου Ἰσραὴλ δὲν ἀπορρίφτηκαν κι ἐξαφανίστηκαν τὰ δύο τοῦ βορείου βασιλείου, καὶ δὲν σφάχτηκαν ἔπειτα τὸ ἑνάμισυ ἑκατομμύριο τοῦ νοτίου βασιλείου, τοῦ Ἰούδα, ὥστε νὰ φτάσουν στὴ Βαβυλωνία μόνο τὸ ἕνα τέταρτο, 500.000, καὶ δὲν ἀφωμοιώθηκαν κι ἐκεῖνοι μὲ τοὺς Βαβυλωνίους κατὰ τὰ ἐννέα δέκατα, ὥστε μετὰ 70 χρόνια νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Παλαιστίνη μόνο 50.000, δηλαδὴ τὸ ἕνα δέκατο τοῦ ἑνὸς ὀγδόου; οἱ ἄλλοι ἔμειναν γιὰ πάντα ἐκτὸς Ἰσραήλ, ἀπόβλητοι, κι ἐξαφανίστηκαν. τὸ ἔθνος ἀναζωπυρώθηκε περίπου ἀπὸ τὸ ἕνα ἑκατοστό του· καὶ μαζὶ μὲ τὶς γυναῖκες τὰ δύο ἑκατοστά του. ἔτσι καὶ στὴ Χριστιανικὴ πίστι προσῆλθαν περίπου τὸ ἕνα ἑκατοστό –τὸ ἀκριβὲς ποσοστὸ δὲν ἔχει καμμία σημασία– *καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ ἐσώθη, καθὼς γέγραπται.* ὅπως σώθηκε ἡ ἀνθρωπότης στὴν κιβωτὸ τοῦ Νῶε. αὐτὸ εἶναι τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ τρία ἐπὶ μέρους *μυστήρια τοῦ θεοῦ,* ποὺ ἀναφέρει ὁ Παῦλος· τὸ μυστικὸ σχέδιο τοῦ θεοῦ γιὰ *τὴν πώρωσιν τοῦ Ἰσραὴλ* τὴν ἀπαραίτητη, ὥστε νὰ *εἰσέλθωσι* στὴν ἐκκλησία *τὰ ἔθνη.* ὄντως *μυστήριον* μὴ προσπελάσιμο στοὺς *πεπωρωμένους.*

Δεύτερο τέτοιο ἐπὶ μέρους *μυστήριον* καὶ μάλιστα *μέγα,* ποὺ ἀνα-

φέρει ὁ Παῦλος, εἶναι ὅπως εἶπα, ὁ γάμος Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας. γράφει στὴν ἐγκύκλιο Ἐπιστολή του πρὸς ὅλες τὶς ἐκκλησίες, ποὺ ἵδρυσε, ἡ ὁποία μᾶς παραδόθηκε μὲ τὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τίτλους της, *Πρὸς Ἐφεσίους,* πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς δηλαδὴ τῆς τότε πρωτευούσης τῆς Μ. Ἀσίας· μιλάει πρῶτα γιὰ τὸ γάμο τὸν ἀνθρώπινο, παραθέτει ἔπειτα τὸ σχετικὸ γιὰ τὴ σχέσι ἀντρὸς καὶ γυναικὸς χωρίο τῆς Γενέσεως, ποὺ εἶναι ἐκφώνημα τοῦ Ἀδὰμ γιὰ τὴ γυναῖκα, μόλις τὴν πρωτοεῖδε, τὸ *Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν* (Γε 2,19· Ἐφ 9,10 - 11), καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀναφορᾶς αὐτοῦ τοῦ βιβλικοῦ παραθέματος παρενθέτει τὸ σχόλιό του *Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν,* ἐπεξηγώντας *Ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν* (Ἐφ 5,32), κι ἔπειτα ἐπανέρχεται στὴν πρὸ τῆς παρενθέσεως ῥοὴ τοῦ λόγου του καὶ λέει πάλι γιὰ τὸν ἀνθρώπινο γάμο *Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω* (Ἐφ 9,12). τὸ *μέγα μυστήριον* τοῦ γάμου Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας τὸ πνευματικὸ μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ εἶναι πρότυπο τοῦ βιολογικοῦ ἁπλῶς μυστικοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γάμου. διότι εἶναι μυστικὸ ἀπροσπέλαστο μέχρι καὶ σήμερα στὴν ἐπιστήμη τὸ βιολογικὸ γεγονὸς τῆς γαμικῆς ἑνώσεως καὶ γονιμοποιήσεως τῶν δύο τέως ἀσχέτων ἀνθρώπων, καὶ τὸ βιολογικὸ μῖγμα ποὺ εἶναι τὸ κοινὸ τέκνο τους, ποὺ ἔχει σωματικὰ καὶ ψυχικὰ στοιχεῖα καὶ τῶν δύο. ἀλλ' εἶναι πνευματικὸ καὶ *μέγα μυστήριον* ἡ ὁμόλογη σχέσι Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας, ἡ ἕνωσι τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ κατ' ἐπέκτασι ἄρρηκτη ἕνωσι τοῦ Χριστοῦ ὡς κεφαλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας ὡς σώματος, τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀντρὸς καὶ νυμφίου καὶ τῆς ἐκκλησίας ὡς γυναικὸς καὶ νύμφης. μπορεῖ μόνο νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸ διὰ πίστεως, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ κατανοητὸ μὲ κάποια ἑρμηνεία προσπελάσιμη στὴν ἀνθρώπινη διάνοια· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι *μυστήριον·* καὶ *μέγα·* κεφάλαιο καὶ μέρος τοῦ ὅλου *μυστηρίου τοῦ θεοῦ.* εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ ἀπόστολος ὑπαινίσσεται πάλι τὴν πλάσι τῆς γυναικὸς ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν παρουσίασί της σ' αὐτὸν μετὰ τὴν *ὕπνωσιν* (Γε 2,14 - 19), καθὼς καὶ τὴ συχνὴ ἀναφορὰ αὐτοῦ τοῦ γάμου, Κυρίου καὶ Ἰσραήλ, καὶ τοῦ ἐπαπειλουμένου διαζυγίου στὰ βιβλία τῶν προφητῶν (Ὡσ 1 - 3· Ἰε 119,6 - 10· κλπ.). καὶ ὁ Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι σὰ *γάμον* βλέπει τὴ σχέσι Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας καὶ σὰ *νυμφίον* καὶ *νύμφην* τοὺς δύο (Ἀπ 36,2· 37,1· 40,3· 5· 6). αὐτὸ δείχνει ὅτι ὅλοι οἱ ἀπόστολοι εἶχαν τὴν ἀποκάλυψι καὶ συζητοῦσαν μεταξύ τους γιὰ τὸ *μέγα μυστήριον* αὐτὸ *τοῦ γάμου Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας.* (ὅσο γιὰ τὶς μὴ εὐνοϊκὲς γι' αὐτὰ ποὺ λέω φανταστώσεις κάποιων σημερινῶν «βιβλικῶν ἐπιστημόνων», ποὺ εἶναι τόσο

ἀπελπιστικὰ ὀλιγογράμματοι, ὥστε παραλαμβάνουν μὲν τὴν Κ. Διαθήκη ἀπὸ τὸν τυπογράφο καὶ τὸ βιβλιοπώλη, ὅπως ὁ γείτονάς μου ὁ μπαρμπα - Θύμιος καὶ ἡ χιλιάστρια ψιλικατζοῦ τῆς γειτονιᾶς μου ἡ κυρὰ - Πουλχερία, ποὺ εἶναι ἀνίκανοι νὰ βγάλουν τὸ κείμενό της ἀπὸ τὶς πηγές του, ἐπειδὴ ἡ ἀρχαία χειρόγραφη παράδοσί της τοὺς εἶναι ἀπροπέλαστη λόγῳ τῆς ἀγραμματοσύνης των, ἀνίκανοι νὰ τὴν καταλάβουν, ἐπειδὴ οὔτε τοὺς μεγάλους ἑρμηνευτὰς τῆς ἀρχαιότητος μποροῦν νὰ καταλάβουν, οὔτε τὴ γλῶσσα της ξέρουν, οὔτε τῶν ἱστορικῶν καὶ πραγματολογικῶν στοιχείων της στοιχειώδη γνῶσι ἔχουν, δὲν μ' ἀπασχολοῦν, γιατὶ αὐτοὺς τοὺς γενιτσάρους τῆς ἀμερικανικῆς κι εὐρωπαϊκῆς ἐκφυλισμένης ἀρνητικῆς «κριτικῆς», ποὺ ἄρχισαν νὰ φλυαροῦν στὴν Ἑλλάδα κυρίως ἀπὸ τὸ 1960, ὅταν μὲ τὴν εὔνοια τοῦ παπᾶ τῆς Φρειδερίκης, ποὺ ἦταν στενὸς φίλος τους, ἄρχισαν νὰ ἐπιπηδοῦν σὲ θέσεις, ποὺ δὲν ἔπρεπε, τοὺς θεωρῶ μαζὶ καὶ μὲ τὶς κακοήθεις φαντασιώσεις τῆς ἀγραμματοσύνης των σκουπίδια, ποὺ ὅταν κανεὶς τὰ πετάῃ, δὲν γυρίζει νὰ τὰ ξαναδῇ. Μιλοῦν ὅλοι, μιλοῦν καὶ οἱ κόλοι! ὅπως λέει καὶ ἡ χωριάτικη παροιμία).

Τέλος γιὰ τὸ ἐπὶ μέρους *μυστήριον* τῆς *κοινῆς ἀναστάσεως* ὁ Παῦλος στοὺς Κορινθίους γράφει· *Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα...* (Α΄ Κο 35,17). τὸ μυστήριο τῆς κοινῆς ἀναστάσεως εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ὡς σχέδιο τοῦ θεοῦ θὰ ἐκδηλωθῇ τελευταῖο ἀπ' ὅλα κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου, σὲ καιρὸ γνωστὸ μόνο σ' αὐτόν (Μθ 104,41· Λκ 113,23 - 25· Μρ 58,1· Α΄ Θε 8,1 - 5), μετὰ ἀπὸ *κέλευσμα τοῦ Κυρίου* καὶ *φωνὴν* καὶ *σάλπισμα (ἐν σάλπιγγι) ἀρχαγγέλου* (Α΄ Θε 8,1 - 5). καὶ ἐδῶ εἶναι πολὺ ἔντονη ἡ στρατιωτικὴ ἐπιχειρησιακὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ἔκφρασι αὐτοῦ ποὺ χαρακτηρίζεται *μυστήριον.*

Αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ χρῆσι τῆς λέξεως *μυστήριον* στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη. θὰ μποροῦσε κανείς, ἀπὸ ἄλλη ὀπτικὴ γωνία, νὰ πῇ ὅτι *μυστήρια* στὶς δυὸ Διαθῆκες λέγονται οἱ θεμελιώδεις ἀλήθειες τοῦ εὐαγγελίου, αὐτὲς ποὺ πολὺ ἀργότερα ὠνομάστηκαν *δόγματα.* πολὺ ἀργότερα ἐπίσης, στὶς ἀρχὲς τοῦ Δ΄ αἰῶνος, ἐμφανίστηκε ἀπὸ τὸ μηδὲν καὶ ἡ χρῆσι τῆς λέξεως *μυστήριον - μυστήρια* ὡς τελεστικοῦ ὅρου μὲ τελεστικὴ πλέον σημασία, γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν ἐμβριθῆ γνώστη τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς γραμματείας Μεθόδιο ἐπίσκοπο Πατάρων (θ. 311), πόλεως τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κρήτη, ποὺ γράφει τὰ δύο τοὐλάχιστο κύρια ἔργα του *Συμπόσιον* καὶ *Περὶ ἀναστάσεως* σὲ κομψὴ ἀττικὴ γλῶσσα, διαλογικά, σὲ στὺλ πλατωνικό, καὶ περατώνει τὸ *Συμπόσιόν* του μ' ἕνα *ἐπιθαλάμιον* σὲ στὺλ σαπφικὸ καὶ θεοκρίτειο. γράφει λοιπόν, πρῶτος αὐτὸς μὲ τελεστικὴ σημασία τῆς λέξεως, στὸ *Συμπόσιον· Ταῦτα τῶν*

ἡμετέρων, ὦ καλλιπάρθενοι, τὰ ὄργια μυστηρίων· αὗται τῶν ἐν παρθενίᾳ μυσταγωγηθέντων αἱ τελεταί. (6,5). ἐξακολουθεῖ ὅμως καὶ ἡ χρῆσι τῆς λέξεως μὲ τὴ βιβλικὴ μὴ τελεστικὴ ἔννοιά της μέχρι τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο τοὐλάχιστον (θ. 407), ὁ ὁποῖος λέει *μυστήρια* τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴν προσευχή, γράφοντας· *Μυστήριον ποίησόν σου τὴν εὐχήν* (Εἰς Ματθ., ὁμ. 19,3 PG 57,277)· καὶ *Μυστήριόν ἐστιν ἡ ἐλεημοσύνη* (αὐτόθι 71,4 PG 58,666), δηλαδὴ μυστικό.

Αὐτὰ γιὰ τὴ χρῆσι καὶ τὴ σημασία τῆς λέξεως *μυστήριον* στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη.

Μελέτες 2008

7. ΣΤΥΞ ΚΑΙ ΤΑΡΤΑΡΟΣ
(ΟΜΗΡΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ)

Γιὰ τὴν ἑρμηνεία ἑνὸς πράγματος ἡ γνῶσι καὶ χρῆσι τῶν πηγῶν στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες εἶναι ἀσφαλῶς τὸ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ὅπως εἶναι στὶς πρακτικὲς ἡ παρατήρησι τὸ πείραμα κι ὁ μαθηματικὸς λογισμός· ἡ δὲ ἐνημέρωσι στὴ νεώτερη βιβλιογραφία εἶναι ἀναμφισβήτητα ἡ ἀπαραίτητη ἐπικουρία. ἐν τούτοις μερικὲς φορὲς αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι σὲ ὡρισμένες περιπτώσεις καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς προϋποθέσεις στέκονται ἀδύναμες νὰ διαφωτίσουν τὸν ἐρευνητὴ κι ἑρμηνευτὴ νὰ βρῇ τὴ διέξοδο στὸ ἐπιστημονικὸ πρόβλημα ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ, κι ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τοῦ χρειάζεται εἶναι ἕνα ἅλμα πέρα ἀπὸ τὰ ἐσκαμμένα τῶν πηγαίων δεδομένων καὶ τῆς βιβλιογραφικῆς συνδρομῆς, μιὰ διαίσθησι κι ἐνόρασι, θὰ ἔλεγε κανείς, ποὺ ξεπετάγεται ἀπὸ μιὰ τόσο ἀνεπιζήτητη ὅσο καὶ ἀπροσδόκητη ἀλλὰ καὶ κρίσιμη ἐμπειρία, ἡ ὁποία παίζει τὸ ῥόλο τῆς ἀμέσου γεύσεως. ὅταν ἕνας λ.χ. δὲν ἔχῃ γευθῆ ποτέ του μέλι, ἀκόμη κι ἂν γνωρίζῃ ὅλες τὶς πηγαῖες πληροφορίες κι ἔχῃ ἐνημερωθῆ πάνω σ' ὅλη τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴ γεῦσι τοῦ μελιοῦ, δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ κατανοήσῃ αὐτὴ τὴ γεῦσι, ἂν δὲν πάρῃ μιὰ δαχτυλιὰ μέλι καὶ τὸ γευθῇ. καὶ μόνο ἀπὸ τὴ γεῦσι αὐτὴ θὰ κατανοήσῃ πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα θὰ μποροῦσαν νὰ τοῦ προσφέρουν ὅλες οἱ πηγὲς καὶ ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. ἡ ἄμεση γεῦσι τοῦ ἀντικειμένου μιᾶς ἐρεύνης εἶναι σχεδὸν πάντοτε κάτι τὸ στιγμιαῖο ποὺ γίνεται χωρὶς κανέναν κόπο ἢ περίσκεψι ἢ δαπάνη χρόνου. σὲ χρόνο κόπο καὶ σκέψι ἔχει ἀκριβῶς τὶς διαστάσεις ποὺ ἔχει τὸ γλείψιμο τῆς δαχτυλιᾶς τοῦ μελιοῦ. ἢ καλλίτερα, εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ λέει ὁ Ἀριστοτέλης γιὰ τὴ βραχύτατη καρποφόρο σκέψι, ποὺ ἔχει, θὰ λέγαμε, τὴ διάρκεια τῆς ἀστραπῆς τοῦ φλὰς τῆς

φωτογραφικῆς μηχανῆς· ὅτι, λέει, χωρὶς καμμία σκέψι, παρατηρώντας λ.χ. κανεὶς κάποτε ὅτι ἡ σελήνη, ποὺ ἄλλοτε εἶναι φωτεινὴ ὅλη, ἄλλοτε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, στὸ γέμισμά της, κι ἄλλοτε ἀπὸ τὴν ἄλλη, στὴ φθίσι της, εἶναι φωτισμένη πάντοτε ἀπὸ τὴ μεριά της ποὺ ἀντικρύζει τὸν ἥλιο, ξαφνικὰ τοῦ μπαίνει ἡ ἰδέα ὅτι ἡ σελήνη φωτίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιο[1]. στὴν ἐπιστήμη τῶν ἀρχαίων κειμένων τοὐλάχιστο, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ συμβαίνει, νομίζω, στοὺς ἐρευνητὰς κι ἑρμηνευτὰς πολλὲς φορὲς καὶ θὰ συμβαίνῃ ἀσφαλῶς σ' ὅλες τὶς ἄλλες. μία δὲ τέτοια χωρὶς κόπο καὶ δαπάνη χρόνου ἁπλῆ σκέψι καὶ βραχύτατη ἀκολουθεῖται συνήθως ἀπὸ μιὰ ἁλυσίδα παρομοίων σκέψεων καὶ λύσεων. συνεπῶς στὴν ἔρευνα καὶ ἑρμηνεία τῶν κειμένων εἶναι σοβαρὴ προϋπόθεσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γνῶσι τῶν πηγῶν καὶ τῆς βιβλιογραφίας, καὶ ἡ αἰφνίδια καὶ ἄμοχθη ἁπλῆ σκέψι, ποὺ προσφέρει τὴ διέξοδο, ἀξιοποιώντας συνάμα καὶ τὸν κόπο καὶ τὸ χρόνο ποὺ ξοδεύτηκαν κατ' ἀρχὴν ἀκάρπως γιὰ τὴ σύλληψι τοῦ ζητουμένου. θὰ ἐκθέσω στὴ συνέχεια ἕνα τέτοιο παράδειγμα. αὐτὸ ποὺ ἀκολουθεῖ δὲν εἶναι λογοτέχνημα, ἀλλ' ἔκθεσι ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

Πρὶν ἀπὸ χρόνια μοῦ ἔτυχε νὰ μ' ἀπασχολῇ ἡ χρῆσι μέσα στὴ Βίβλο τῶν λέξεων *ᾅδης ταρταρῶ στυγνὸς στυγνάζω στυγητὸς θεοστυγὴς* κι *ἀποστυγῶ*[2], τῶν ὁποίων ἡ καταβολὴ καὶ ἡ προέλευσι εἶναι ἀκραιφνῶς εἰδωλολατρική. ὑπάρχουν στὴ Βίβλο τέτοιες λέξεις κι ἄλλες, ὅπως *οἰωνίζομαι οἰωνισμὸς σπένδομαι εὐδία καταχθόνια*[3] κλπ., ἀλλ' οἱ λέξεις τῆς παραπάνω ὁμάδος, ποὺ μ' ἀπασχολοῦσε, ἔχουν τὸ κοινὸ γνώρισμα ὅτι στρέφονται ὅλες γύρω ἀπὸ τὴ μεταθανάτια ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τὴ φαντάζονταν βέβαια οἱ εἰδωλολάτρες. τὸ πρόβλημα δὲν ἦταν, ὅπως θὰ νόμιζε κανεὶς ἐκ πρώτης ὄψεως, κατὰ πόσο νομιμοποιεῖται ἡ χρῆσι τέτοιων λέξεων ἀπὸ τοὺς θεοπνεύστους συγγραφεῖς τῆς Βίβλου, πρᾶγμα ποὺ θυμίζει τὴ βρῶσι εἰδωλοθύτων ἀπὸ Χριστιανούς[4]. οἱ λέξεις αὐτὲς κατὰ τὸν καιρὸ τῆς χρήσεώς των ἀπὸ τοὺς βιβλικοὺς συγγραφεῖς –ἢ τοὺς μεταφραστὰς τῶν Ἑβδομήκοντα– εἶχαν χάσει τελείως τὴν ἀρχική τους παγανιστικὴ ταυτότητα, καὶ ἦταν ἁπλὲς λέξεις, ὅπως κι ὁποιαδήποτε ἄλλη, χωρὶς θρησκευτικὸ νόημα. καὶ σήμερα, ὅταν λέῃ κανεὶς *καλαμαράκια,* τὰ θαλασσινὰ ποὺ τρῶμε, μόνο στὰ καλάμια τὰ φυτὰ δὲν πάει ὁ νοῦς του. ἦταν βέβαια κάποτε ὁ *κάλαμος,* τὸ φυτό, ἔγινε ἔπειτα ὁ *κάλαμος,* ἡ γραφίδα μελάνης τῶν ἀρχαίων, ὑποκορίστηκε ἔπειτα *καλαμάριον,* μεταπήδησε στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴ γραφίδα στὸ δοχεῖο τῆς μελάνης τὸ *καλαμάριον* ἢ *καλαμάρι,* κι ἔφτασε ἐν τέλει στὸ θαλασσινὸ μαλάκιο *καλαμαράκι,* ἐπειδὴ κι αὐτὸ εἶναι γεμάτο μελάνη. κι αὐτὸ τὸ τελικὸ ἔγινε ἤδη στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες[5]. ὅταν ὅμως ἡ λέξι ἔφτασε στὸ θαλασσινὸ μαλάκιο, εἶχε χάσει τελείως τὴν ἀρχική της ταυτότητα. ἔ-

τσι κι ὅταν ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἔγραψε *εὐδία,* μόνο στὸ *Δία* τῶν Ἑλλήνων δὲν πήγαινε ὁ νοῦς του. ἀλλὰ μήπως καὶ οἱ λέξεις *θεὸς ναὸς θυσία ἅγιος ἱερὸς ἱερεὺς ἱερουργῶ* κλπ. δὲν σημαδεύτηκαν πρῶτα ἀπὸ τὴ χρῆσι τους στὴν εἰδωλολατρία κι ἔπειτα χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τῆς Βίβλου; κι αὐτὲς οἱ τελευταῖες μάλιστα διατηροῦσαν τὸ θρησκευτικό τους χρῖσμα καὶ κατὰ τὸν καιρὸ ποὺ τὶς χρησιμοποίησαν οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς. πέρα ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ χρῆσι ἡ γλῶσσα δὲν παύει νὰ εἶναι γλῶσσα, κώδικας ἐπικοινωνίας· καὶ ἡ κοινὴ χρῆσι κάποιων λέξεών της μεταξὺ Βίβλου καὶ εἰδωλολατρίας μόνο ὡς λέξεων κάποιας σημασίας μὲ κανέναν τρόπο δὲν εἶναι βρῶσι εἰδωλοθύτων ἀπὸ Χριστιανοὺς καὶ δὲν βεβηλώνει τὸ θεόπνευστο λόγο τῆς Βίβλου. τὸ πρόβλημα ἦταν ἄλλο· ἡ μέχρι ἐσχάτων ἐξιχνίασι τῆς καταβολῆς αὐτῶν τῶν λέξεων γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἐξακρίβωσι τῆς σημασίας των.

Τί ἀκριβῶς ἦταν ὁ *Ἅιδης,* ποὺ ἀπὸ θεὸς τῆς εἰδωλολατρίας μὲ τ' ὄνομα αὐτὸ ἔγινε χῶρος νοητὸς τῆς μεταθανάτιας ζωῆς τῶν ἀνθρώπων λεγόμενος *ᾅδης;* τί ἦταν ὁ *Τάρταρος,* ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ τὸ ῥῆμα *ταρταρῶ;* τί ἦταν ἡ θεὰ *Στύξ,* ἀπὸ τὴν ὁποία παράχθηκαν τὰ βιβλικὰ ὀνόματα καὶ ῥήματα *στυγνὸς στυγνάζω στυγητὸς θεοστυγὴς* κι *ἀποστυγῶ;* ὅσο ἀκρότερη εἶναι ἡ ἐξιχνίασι τῆς καταβολῆς καὶ τῆς ἱστορίας μιᾶς λέξεως, τόσο καλλίτερα πιάνεται ἀσφαλῶς καὶ ἡ σημασία της. ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐξιχνίασι αὐτῶν τῶν λέξεων ἔφερε στὸ προσκήνιο καὶ τὶς ὑπόλοιπες τοῦ μεταθανατίου ῥεπερτορίου, *Κέρβερος Χάρων Ἀχέρων Ἀχερουσία Κωκυτὸς Πυριφλεγέθων* κλπ., κι ἐξετάζονται ὅλες ὡς κώδικας καὶ ὄχι κατ' ἄρθρον.

Γιὰ τὸν *Ἅιδην* ἢ *ᾅδην* –δασύνεται τὸ δεύτερο ἀπὸ κάποια ἀρχαϊκὴ κρᾶσι μὲ τὸ ἄρθρο *ὁ,* δὲν εἶναι ἡ ἰωνικὴ ψίλωσι ποὺ ἔχει ἀποψιλωμένο τὸ πρῶτο– λέγεται κοινῶς ὅτι τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὸ στερητικὸ *ἀ-* καὶ τὸ *ἰδεῖν,* καὶ σημαίνει τὸ σκοτεινὸ χῶρο τοῦ ᾅδου, ὅπου δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ τίποτε. σωστὰ τὰ συνθετικὰ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἄστοχη ἡ ἑρμηνεία τῆς σημασίας, διότι, στὰ κείμενα δὲν ἐμφανίζεται πρῶτα ὡς χῶρος κι ἔπειτα προσωποποιημένος σὲ θεό, ἀλλ' ἀντιστρόφως πρῶτα ὡς θεὸς κι ἔπειτα μετὰ πολλοὺς αἰῶνες μὲ τὴν πεζότερη σημασία τοῦ χώρου. συμβαίνει λοιπὸν μὲ τ' ὄνομα αὐτὸ κάτι ἄλλο. ὅλα τ' ἀρχαῖα πάνθεα πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς θεούς των εἶχαν τὸ ζεῦγος τῶν ἀνωτάτων, ὅπως ἦταν στοὺς Ἕλληνες ὁ Ζεὺς καὶ ἡ Ἥρα· καὶ πίσω ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀνωτάτους θεούς των κρύβονταν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, τὰ δυὸ ἐντυπωσιακώτερα κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωὴ ὁρατὰ ἀντικείμενα. τὰ χαρακτηριστικώτερα γνωρίσματα τοῦ ἡλίου εἶναι ὅτι τὴ μὲν ἡμέρα ζεματάει *(ζέει)* καὶ φωτίζει *(φαέθει),* τὴ δὲ νύχτα δὲν φαίνεται. γι' αὐτὸ καὶ στὴν προϊστορικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων τὴ

μὲν ἡμέρα, ὅταν διατρέχῃ τὸ ὑπέργειο τόξο του, λεγόταν *Ζεὺς*[6] καὶ *Φαέθων*[7], τὴ δὲ νύχτα, ὅταν διατρέχῃ τὸ ὑπόγειο τόξο του, λεγόταν *Ἀίδης*[8] *(ἀ + ἰδεῖν),* δηλαδὴ ἀφανὴς καὶ ἀόρατος. καὶ κατὰ μὲν τὴν ὑπέργεια τροχιά του ἦταν ὁ παντεπόπτης *(εὐρύοπα)* καὶ παμβασιλεὺς τῆς γῆς, κατὰ δὲ τὴν ὑπόγεια ὁ μέγας βασιλεὺς τοῦ κάτω κόσμου. φαντάζονταν δὲ τότε τὴ γῆ σὰν ἕνα ἐπίπεδο πάτωμα ποὺ διχοτομεῖ τὴν εἰκοσιτετράωρη κυκλικὴ τροχιὰ τοῦ ἡλίου σὲ ἡμερήσια καὶ νυχτερινή, ὑπέργεια καὶ ὑπόγεια.

Γιὰ τὶς δύο μορφὲς τοῦ ἑλληνικοῦ θεοῦ ἡλίου *Ζεὺς-Ἀίδης* καὶ γιὰ τὸν προελληνικὸ *Ποσειδάωνα,* ποὺ βρισκόταν πάντα σὲ ψυχρότητα ἢ καὶ διαμάχη μὲ τὸ Δία καὶ τοὺς ἄλλους ἑλληνικοὺς θεούς, ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος, ποὺ ζῇ σὲ μιὰ ἐποχὴ ἡ ὁποία θρησκευτικῶς βρίσκεται σὲ συγκρητιστικὸ καταστάλαγμα, λέει μὲ τὸ στόμα τοῦ Ποσειδάωνος·

Εἴμαστε τρεῖς ἀδερφοὶ ποὺ γέννησε στὸν Κρόνο ἡ Ῥέα,
ὁ Ζεὺς κι ἐγὼ καὶ τρίτος ὁ Ἀίδης ποὺ βασιλεύει στοὺς κάτω.
τὰ σύμπαντα εἶναι μοιρασμένα στὰ τρία, κι ὁ καθένας λατρεύεται στὸ ἕνα.
στὴν κλήρωσι ἐγὼ ἔλαχα νὰ κατοικῶ γιὰ πάντα
στὴ σεβάσμια θάλασσα, ὁ Ἀίδης ἔλαχε τὸ μαῦρο σκοτάδι,
κι ὁ Ζεὺς ἔλαχε τὸν πλατὺ οὐρανὸ στὰ σύννεφα καὶ στὸν αἰθέρα·
ἡ δὲ γῆ κι ὁ ψηλὸς ὁ Ὄλυμπος εἶναι ἀκόμη κοινὴ γιὰ ὅλους[9].

ὁ ποιητὴς φαντάζεται τὸ σύμπαν τριώροφο, σὰν τὴν τιάρα τοῦ πάπα τῆς Ῥώμης, νὰ ποῦμε, καὶ νὰ κατοικοῦν στὸν πάνω ὄροφο ὁ Ζεύς, στὸ μεσαῖο ὁ Ποσειδάων, καὶ στὸν κάτω καὶ ὑπόγειο ὁ Ἀίδης. ἡ ξηρὰ μὲ τὸν Ὄλυμπο εἶναι ἀκόμη ἀμοίραστη *(ἔτι ξυνή)*· γιὰ νἄχουν μὲ τί νὰ μαλώνουν, ὅπως ὅλοι οἱ κληρονόμοι.

Ὁ *Τάρταρος* καὶ στὸν Ὅμηρο καὶ στοὺς ἄλλους ποιητὰς εἶναι σαφῶς πάντοτε χῶρος κι ὄχι πρόσωπο· ὅπως ἐννοεῖται στοὺς ὀψίμους ὁ ἀπρόσωπος πλέον *ᾅδης.* διότι λέει ὁ Ὅμηρος μὲ τὸ στόμα τοῦ Διὸς ποὺ ἀπειλεῖ κάθε θεὸ ὁ ὁποῖος θὰ τολμοῦσε νὰ τὸν παρακούσῃ·

Θὰ τὸν ἁρπάξω καὶ θὰ τὸν ῥίξω στὸ μαῦρο Τάρταρο,
πολὺ βαθιά, ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ πιὸ βαθὺ βάραθρο τῆς γῆς·
ὅπου οἱ πύλες εἶναι σιδερένιες καὶ τὸ περβάζι τους χάλκινο·
τόσο κάτω ἀπὸ τὸν Ἀίδη ὅσο ψηλὰ εἶναι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴ γῆ[10].

καὶ ὁ Ἡσίοδος, ἐκτὸς ἀπὸ *Τάρταρον ἠερόεντα* καὶ *Τάρταρον εὐρὺν*[11] ποὺ τὸν λέει, λέει γι' αὐτὸν ὅτι εἶναι καὶ

Τόσο κάτω ἀπὸ τὴ γῆ ὅσο πάνω εἶναι ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴ γῆ.

ἐννιὰ μερόνυχτα θὰ κάνῃ ἕνα χάλκινο ἀμόνι
πέφτοντας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ, καὶ στὸ δέκατο θὰ φτάσῃ·
κι ἐννιὰ ἐπίσης μερόνυχτα θὰ κάνῃ τὸ χάλκινο ἀμόνι
πέφτοντας ἀπὸ τὴ γῆ στὸν Τάρταρο, καὶ στὸ δέκατο θὰ φτάσῃ[12].

στὸ σκοτεινὸ καὶ ἀχανῆ Τάρταρο ὁ Ζεὺς φυλάκισε γιὰ πάντα τοὺς ἀντιπάλους του θεοὺς Τιτᾶνες, ὅταν τοὺς νίκησε, κι ἐκεῖ ἀπειλεῖ νὰ φυλακίσῃ ὁποιονδήποτε ἄλλο θεὸ καὶ δαίμονα τοῦ ἐναντιωθῇ. καὶ οἱ αἰώνιοι ἐγκάθειρκτοι Τιτᾶνες λέγονται στὸν Ὅμηρο *ὑποταρτάριοι*[13].

Ἀφοῦ ἡ σελήνη ὡς Ἥρα, ἢ ὅποιου ἄλλου ἀρχαίου πανθέου ἀνωτάτη θεὰ καὶ μέλος τοῦ ἀνωτάτου ζεύγους, συνώδευε τὸν ἥλιο τὴν ἡμέρα πάνω ἀπὸ τὴ γῆ ὡς *Ζῆνα* ἢ *Φαέθοντα,* θὰ ἦταν τὸ πιὸ φυσικὸ νὰ τὸν συνοδεύῃ καὶ τὴ νύχτα κάτω ἀπὸ τὴ γῆ ὡς *Ἀίδην* αὐτὴ ὡς μεγάλη βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. στὰ μεταδωρικὰ χρόνια λεγόταν *Περσεφόνεια*[14] καὶ ἦταν ἑλληνική. χρημάτισε ὅμως βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου ἐκ πολιτογραφήσεως. διότι στὴν ἀρχὴ ἦταν ἡ πολεμικὴ θεὰ τῶν Ἑλλήνων· ἡ *Περσεφόνεια,* ἀπὸ τὰ *πέρσις + φόνος* (= ἅλωσι καὶ φονικὸ μάχης), ὅ,τι ἐπάγγελμα κι ἂν ἄσκησε κατὰ καιρούς, εἶναι φανερὸ ὅτι ἐκ κατασκευῆς ἦταν ἡ θεὰ τοῦ πολέμου. καὶ ὡς θεὰ τῶν φόνων καὶ τοῦ θανάτου ἦταν καὶ ἡ πρώτη *ψυχοπομπὸς θεὰ* καὶ θεὰ τοῦ κάτω κόσμου καὶ τῆς μεταθανάτιας ζωῆς. κάποτε ἄφησε τὴν πανοπλία της σὲ ἄλλη θεὰ καὶ ἡ ἴδια μονιμοποιήθηκε στὸν κάτω κόσμο ὡς βασίλισσά του. αὐτὸ ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. ἡ προδωρικὴ ἢ προελληνικὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου ἢ Ταρτάρου, τὴν ὁποία ὑποκατέστησε ἡ Περσεφόνεια, ἦταν ἡ *Στύξ*[15], ἡ σύζυγος τοῦ προελληνικοῦ θεοῦ ἡλίου καὶ Ἀίδου, ὅπως κι ἂν λεγόταν αὐτὸς στὴν προελληνικὴ θρησκεία. ὅτι δὲ ἡ *Στὺξ* ἦταν κάποτε ἡ ἀνωτάτη θεὰ στὸν πελασγικὸ κόσμο, φαίνεται ἀπὸ τὸν ὅρκο στ' ὄνομά της, ποὺ ἀπόμεινε καὶ θεωρεῖται στὸν Ὅμηρο ὡς ὁ πιὸ μεγάλος καὶ φοβερὸς ὅρκος ποὺ μποροῦσε ποτὲ νὰ ὑπάρξῃ· τόσο φοβερός, ποὺ μ' αὐτὸ τὸν ὅρκο ὡρκίζονταν μόνο οἱ θεοὶ μεταξύ τους. οἱ ἄνθρωποι δηλαδὴ ὡρκίζονταν στοὺς θεοὺς καὶ οἱ θεοὶ στὴ Στύγα· οἱ ἑλληνικοὶ θεοὶ στὴν πελασγικὴ Στύγα. διότι τότε οἱ ἑλληνικοὶ θεοὶ ἦταν ἀκόμη θεοὶ μόνο τῶν Ἑλλήνων, τῶν μὴ κυριάρχων δηλαδὴ κατοίκων τῆς νοτίου τῆς πεδινῆς καὶ τῆς παραθαλάσσιας Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴν Πίνδο κατηφόρησαν καὶ διεισέδυσαν, στὴν ἀρχὴ εἰρηνικά, στὴ χώρα τῶν ἰθαγενῶν κυριάρχων εὐκαταστάτων καὶ καλομαθημένων Πελασγῶν, ἀκριβῶς ὅπως τώρα διεισδύουν σιγὰ σιγὰ καὶ εἰρηνικὰ μὲ διάφορα προσχήματα στὴν ἴδια χώρα τῶν εὐδαιμονεστέρων Ἑλλήνων οἱ Ἀλβανοὶ οἱ Πακιστανοὶ οἱ Κοῦρδοι καὶ οἱ Φιλιππινέζες. οἱ πελασγικοὶ θεοὶ ἦταν τότε οἱ θεοὶ τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων. γι' αὐτὸ καὶ οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλή-

νων ὡρκίζονταν στοὺς ἀνωτέρους των θεοὺς τῶν κυριάρχων Πελασγῶν. κάποτε οἱ Ἕλληνες ἔγιναν κυρίαρχοι τοῦ χώρου καὶ τῶν παλιῶν ἐντοπίων, καὶ οἱ ἑλληνικοὶ θεοὶ Ζεὺς καὶ λοιποὶ νίκησαν καὶ φυλάκισαν τοὺς θεοὺς τῶν Πελασγῶν στὸν Τάρταρο. ὁ πόλεμος αὐτὸς μνημονεύεται στὴν κατοπινὴ ἑλληνικὴ μυθολογία ὡς *τιτανομαχία* καὶ *γιγαντομαχία.* ἡ λέξι *γίγας* σημαίνει ἔνοπλος, στρατιώτης, πολεμιστής, ἡ δὲ λέξι *τιτὰν* εἶναι ἡ πελασγικὴ λέξι ἡ ἀντίστοιχη τῆς ἑλληνικῆς *θεός.* ἔγινε δηλαδὴ τότε πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν *(γιγαντομαχία)* καὶ τῶν δύο πανθέων *(τιτανομαχία)* κι ἐπικράτησαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ *θεοί* τους. καὶ στὴν Ἰλιάδα πολεμοῦν μεταξύ τους ὄχι μόνο οἱ λαοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ θεοί. διότι ὁ τρωϊκὸς πόλεμος δὲν ἦταν παρὰ συνέχεια ἢ μεταγενέστερη φάσι τοῦ ἴδιου πολέμου ποὺ προεκτάθηκε καὶ στὴν ἀπέναντι ἀκτὴ τοῦ Αἰγαίου. πρόλαβαν ὅμως κατὰ τὴν τιτανομαχία μερικοὶ θεοὶ τῶν Πελασγῶν καὶ πολιτογραφήθηκαν στὴν ἑλληνικὴ θρησκεία καὶ διέφυγαν ἔτσι τὴν ἀνατροπή τους καὶ τὴ φυλάκισι· ὅπως ὁ Ποσειδάων, ποὺ κατώρθωσε νὰ συμβιώσῃ μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς ἔστω καὶ μεμψιμοιρώντας συνεχῶς καὶ γκρινιάζοντας σὰ μαύρη ἀντίδρασι ἐναντίον τοῦ *Ζηνός,* τοῦ νέου κυριάρχου. διότι καὶ οἱ Τοῦρκοι μπορεῖ νὰ ἔκαναν ἰσλαμικὴ τὴν πρώην χριστιανικὴ Μ. Ἀσία, ἀλλὰ τὸν Ἁι-Γιώργη τὸν κράτησαν καὶ τὸν πανηγυρίζουν. ἔμειναν ὅμως στὴν τέως πελασγικὴ Ἑλλάδα πολλὰ θέσμια τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος, ὅπως ὁ ὅρκος τῶν θεῶν στὴ *Στύγα*· καὶ στὴ *Γαῖα* καὶ στὸν *Οὐρανό,* τὴν ἡμερήσια καὶ ὑπέργεια παραλλαγὴ τοῦ προελληνικοῦ ζεύγους τῶν ἀνωτάτων θεῶν. δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι οἱ λέξεις *γῆ οὐρανὸς* καὶ *θάλασσα* δὲν εἶναι ἑλληνικὲς ἀλλὰ πελασγικές· οἱ ἀντίστοιχες ἑλληνικὲς εἶναι *χθὼν ὕπερος* καὶ *ἅλς,* ἀπὸ τὰ ὁποῖα σήμερα μᾶς μένουν τὰ σύνθετα καὶ παράγωγά τους *ὑποχθόνιος καταχθόνιος παραλία ὑπερῷον* κλπ.. στὸν Ὅμηρο λοιπὸν ὁ Ζεὺς ὁρκίζεται στὴν Ἥρα·

> *Ἴστω νῦν τόδε Γαῖα καὶ Οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθε*
> *καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, – ὅς τε μέγιστος*
> *ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν*[16].

Οὐρανὸς Γαῖα Στύξ, οἱ τρεῖς ὅροφοι τοῦ σύμπαντος. ἡ *Γαῖα,* ἂν καὶ γυναίκα, ἂν καὶ κάτοικος τοῦ μεσαίου ὀρόφου, ἀναφέρεται πρώτη· διότι ἡ θρησκεία τῶν Πελασγῶν ἦταν μητριαρχική, ἀντίθετα μ᾽ ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἦταν πατριαρχική. ἡ *Γαῖα* λατρευτικῶς ἦταν ἀνώτερη ἀπὸ τὸ σύζυγό της, ὅπως εἶναι σήμερα ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας. στὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ὁ ἀνώτατος θεὸς ἦταν ἀρσενικός, ὁ *Ζεύς,* καὶ αὐτὸς ἦταν *Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε*[17], καὶ *Ζεὺς πατὴρ*[18] ἔτσι ἀπολύτως, καὶ *Ζεὺς πάντων φέρτερος*[19], καὶ *θεῶν φέρι-*

στος[20], ἡ δὲ ἀνωτάτη θηλυκὴ θεὰ καὶ γυναίκα του Ἥρα τοῦ λέει· «Εἶσαι *πολὺ φέρτερος* ἀπὸ μένα»[21]. καὶ στὸ Θ τῆς Ἰλιάδος ὑπάρχει μιὰ περιγραφή του καὶ σύγκρισί του, ποὺ τὸν παριστάνει ἀσύγκριτα ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν θεῶν· μπορεῖ ὅλους μαζὶ νὰ τοὺς τινάξῃ πέρα, νὰ τοὺς συντρίψῃ, νὰ τοὺς κρεμάσῃ στὸν ἀέρα[22]. ἀντίθετα στὴ θρησκεία τῶν Πελασγῶν τὸ πόστο αὐτὸ τὸ κατέχει ἡ θηλυκὴ θεὰ τοῦ ἀνωτάτου ζεύγους, ποὺ εἶναι βασίλισσα αὐτὴ καὶ ὄχι ὁ ἄντρας της· κι αὐτὴ εἶναι ἡ *Μήτηρ πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων*[23] καί γε τοῦ συζύγου της[24], ἢ *Μήτηρ πάντων* ἢ *Παμμήτειρα* ἢ *Πρεσβίστη*[25]. καὶ εἶναι τὴν ἡμέρα καὶ στὸν πάνω κόσμο ἡ *Γαῖα* καὶ τὴ νύχτα καὶ στὸν κάτω κόσμο ἡ *Στύξ*. λεγόταν δὲ καὶ ἁπλῶς *Μήτηρ*[26], ἢ ὡς λατρευτὴ μητέρα τοῦ θεοσεβοῦς λαοῦ λεγόταν *Δημομήτηρ* καὶ μ' εὐφωνικὴ συγκοπὴ *Δημήτηρ*[27], ὅπως τὰ *ἀμφορεὺς*[28] *κελαινεφὴς*[29] *Πλεισθένης*[30] καὶ τὰ σημερινὰ *Βραχώρι* (= Ἀγρίνι) *ὑπέρυθρος* καὶ *ἠλεκτράπεζα* προῆλθαν μὲ συγκοπὴ ἀπὸ τὰ *ἀμφιφορεὺς κελαινονεφὴς Πλειστοσθένης Βραχοχώρι ὑπερέρυθρος* καὶ *ἠλεκτροτράπεζα*· καὶ ὑποκοριστικῶς ἀπὸ τοὺς θερμοὺς λάτρεις της λεγόταν *Δηώ*[31]. ὅπως τώρα μερικοὶ λὲν *Παναγίτσα*. γι' αὐτὸ καὶ ἡ *Δημήτηρ* εἶναι θεὰ κυρίως καταχθόνια καὶ *Μήτηρ τῆς Κόρης*[32] ἢ *Περσεφονείας*. ὑποκοριστικῶς ἐπίσης λεγόταν καὶ *Μᾶ (= Μαμὰ)*[33] καὶ *Μᾶ Γᾶ*[34] δηλαδὴ *Μαμὰ Γαῖα*. ἡ πελασγικὴ *Μήτηρ* δὲν εἶχε τὴν τύχη τῶν ἄλλων *ὑποταρταρίων* πελασγικῶν θεῶν, προφανῶς διότι, ὅταν ἦταν ἀκόμη κυρίαρχη, προνόησε νὰ υἱοθετήσῃ ὡς *Κόρη* της τὴν *Περσεφόνεια* τῶν τότε ὑποδούλων κι ἔπειτα κυριάρχων Ἑλλήνων· σὰ νὰ προλάβῃ μιὰ κυρία σήμερα νὰ υἱοθετήσῃ τὴ Φιλιππινέζα της. αὐτὰ εἶναι συνήθη στὶς ἀρχαῖες μυθολογίες συγκρητιστικὰ φαινόμενα, ἐπανέρχομαι ὅμως στὸν ὅρκο τῶν θεῶν.

Καὶ ὁ μικροθεὸς Ὕπνος, σὲ μιὰ συνωμοτικὴ συναλλαγή του μὲ τὴν Ἥρα, τῆς ζητάει νὰ τοῦ ὁρκιστῇ στὴ Στύγα·

Ἄγρει νῦν μοι ὄμοσσον ἀάατον Στυγὸς ὕδωρ,
χειρὶ δὲ τῇ ἑτέρῃ μὲν ἕλε χθόνα πουλυβότειραν,
τῇ δ' ἑτέρῃ ἅλα μαρμαρέην, ἵνα νῶιν ἅπαντες
μάρτυροι ὦσ' οἱ ἔνερθε θεοὶ Κρόνου ἀμφὶς ἐόντες,
ἦ μὲν ἐμοὶ δώσειν Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων[35].

Ἔλα τώρα ὁρκίσου μου στὸ φοβερὸ νερὸ τῆς Στυγός·
πιάσε μὲ τὸ ἕνα σου χέρι τὴ γῆ, ποὺ τρέφει πολὺν κόσμο,
καὶ μὲ τ' ἄλλο σου τὴ θάλασσα τὴν ἀστραφτερή·
γιὰ νἆναι στοὺς δυό μας μάρτυρες ὅλοι οἱ θεοὶ ἐκεῖνοι
ποὺ στὸν κάτω κόσμο πλαισιώνουν τὸν Κρόνο,

ὅτι ἀληθινὰ θὰ μοῦ δώσῃς μιὰ ἀπὸ τὶς τρυφερὲς Χάριτες.

ἐδῶ δὲν φαίνεται ἡ ὑπέργεια παραλλαγὴ τοῦ ἀνωτάτου καὶ μητριαρχικῶς ἀνεστραμμένου ζεύγους *Γαῖα* καὶ *Οὐρανός,* ἀλλὰ μόνο ἡ ὑπόγεια παραλλαγὴ *Στὺξ* καὶ *Κρόνος* καὶ οἱ λοιποὶ ποὺ τοὺς πλαισιώνουν. καὶ ἡ Ἥρα δέχτηκε καὶ τοῦ ὡρκίστηκε, ὅπως τῆς ζήτησε ὁ Ὕπνος, κατονομάζοντας ὅλους τοὺς θεοὺς

τοὺς ὑποταρταρίους, οἳ Τιτῆνες καλέονται[36].

καὶ σ' ὅλους λοιπὸν τοὺς προελληνικοὺς θεοὺς ὡρκίζονταν οἱ ἑλληνικοί. μπορεῖ νὰ τοὺς εἶχαν βάλει στὴ φυλακὴ τοῦ Ταρτάρου, ἀλλ' ὁ ὅρκος τοὺς κάθησε, ὅπως μᾶς ἔχουν καθήσει ἐμᾶς μερικὲς συντακτικὲς πράξεις τοῦ προηγουμένου καθεστῶτος, κι ἂς εἶναι οἱ νομοθέτες των στὴ φυλακή.

Γενικῶς στὴν ἀρχαϊκὴ ποίησι οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων ὁρκίζονται στὴ Στύγα.

Ἴστω γὰρ θεῶν ὅρκος ἀμείλικτον Στυγὸς ὕδωρ
ἀθάνατόν κέν τοι καὶ ἀγήραον ἤματα πάντα[37].
ἀλλ' εἴ μοι τλαίης γε θεῶν μέγαν ὅρκον ὀμόσσαι,
ἢ κεφαλῇ νεύσας ἢ ἐπὶ Στυγὸς ὄβριμον ὕδωρ[38].

ἀκόμη καὶ τὸ ὅτι οἱ Ἕλληνες μέχρι καὶ σήμερα νεύουν *Ναὶ* κουνώντας τὸ κεφάλι πρὸς τὰ κάτω καὶ στὴν ἀρχαιότητα αὐτὸ λεγόταν *κάτω νεύω, κατανεύω, κατάφασις,* προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁρκιζόμενοι ἔδειχναν –κάποτε καὶ οἱ ἄνθρωποι– τὴ βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου *Στύγα.*

Γιὰ τὴν πολιτογράφησι τῆς προελληνικῆς Στυγὸς μαζὶ μὲ ὅλες τὶς παραλλαγές της *(Ἀστερία Γαῖα Γᾶ Μαῖα Μᾶ Μήτηρ Δημήτηρ Δηὼ Ῥεία Ῥέα Λητὴ Λητὼ κλπ.)* στὸ ἑλληνικὸ πάνθεο φρόντισαν προφανῶς τὰ κατὰ τόπους ἱερατεῖα της, τὰ ὁποῖα, μὲ τὴ γνωστὴ εὐλυγισία ποὺ τὰ διέκρινε, δὲν ἐννοοῦσαν νὰ χάσουν τὴ θεία εὔνοια τοῦ νικητοῦ *Ζηνός,* δηλαδὴ τὴν πολιτικὴ εὔνοια τῶν νέων κυριάρχων *Ἀχαιῶν,* ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐγκατέλειψαν καὶ πρόδωσαν τὰ παλιὰ ἀφεντικά τους, βεβαιώνοντας τὰ νέα γιὰ τὴν ἀπέναντί τους εὔνοια τῆς μεγάλης θεᾶς των. γι' αὐτὸ καὶ ὁ σχετικὸς πανάρχαιος αἰτιολογικὸς μῦθος, ποὺ διασῴζεται στὸν Ἀπολλόδωρο[39], λέει ὅτι ὁ Ζεὺς θέσπισε ὡς μέγιστον ὅρκο μεταξὺ τῶν θεῶν τὸ τῆς *Στυγὸς ὕδωρ ἐκ πέτρας,* θέλοντας νὰ τὴν τιμήσῃ καὶ ἀμείψῃ, ἐπειδὴ κατὰ τὸν πόλεμό του ἐναντίον τῶν *τιτάνων* αὐτὴ μαζὶ μὲ τὰ παιδιά της (δηλαδὴ τοὺς ἱερεῖς της) συμμάχησε μὲ τοὺς *θεοὺς* (τῶν Ἑλλήνων). ἔτσι ἡ Στὺξ διασώθηκε ὡς αὐτόμολος.

Ἡ *Στὺξ* κατὰ τὴν προελληνικὴ ἐποχὴ εἶχε πολλὰ προσωνύμια· τὰ προσωνύμιά της αὐτὰ μαζὶ μὲ τὰ ὀνόματα κάποιων ἐναλίων προπόλων της συγκρότησαν τὴν ὁμάδα τῶν 40 - 50 *Νηρηίδων* ἢ *Ὠκεανίδων* ἢ *Ὠκεανινῶν,* ποὺ ἦταν ἄλλοτε ἄλλες καὶ ποὺ ἀνάμεσά τους προεξάρχει τὸ ὄνομα *Στύξ*· διότι ὁ Ἡσίοδος μετράει·

Πειθώ τ' Ἀδμήτη τε Ἰάνθη τ' Ἠλέκτρη τε
.....
Εὐδώρη τε Τύχη τε καὶ Ἀμφιρὼ Ὠκυρόη τε
καὶ Στὺξ ἥ δή σφεων προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων[40].

χαρακτηριστικὰ στὴ μυθολογία τῆς *Στυγὸς* εἶναι ἡ *Στυγὸς πέτρα* καὶ πρὸ παντὸς τὸ φοβερὸ *Στυγὸς ὕδωρ,* ποὺ τὸ ἔτρεμε ὁ ἀρχαῖος δεισιδαίμων ὅσο τίποτε ἄλλο στὴ ζωή του[41]. διάφορες, ἀντιφατικές, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ ὡρισμένες συνθῆκες καὶ ἀρκετὰ διαφωτιστικὲς γιὰ τὴ φύσι τους εἶναι οἱ περιγραφὲς τῆς *Στυγὸς πέτρας* καὶ τοῦ *Στυγὸς ὕδατος,* ποὺ δίνουν οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἀπὸ τὸν Ὅμηρο μέχρι τὸν Παυσανία, ἀλλὰ πάντοτε ἐνδεικτικὲς τῆς φρίκης ποὺ προκαλοῦσε στοὺς ἀνθρώπους καὶ μόνη ἡ ἀνάμνησί τους.

Κατὰ τὰ Ὁμηρικὰ Ἔπη τὸ *ὕδωρ τῆς Στυγὸς* μιὰ βρίσκεται στὴ Θεσσαλία, στὶς πηγὲς τοῦ Τιταρησσοῦ ποταμοῦ, μιὰ στὸ Ταίναρο, καὶ μιὰ στὴν ἄκρη τῆς γῆς πέρα ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Κίρκης. στὸ Β τῆς Ἰλιάδος ὁ ποιητὴς λέει γιὰ τὸν Τιταρησσὸ ποταμὸ τῆς Θεσσαλίας ὅτι *χύνει τὸ γάργαρο νερό του στὸν Πηνειό, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ σμίγῃ μὲ τὸ ἀστραφτερὸ νερὸ τοῦ ἑλικωτοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ τρέχοντάς το ἀπὸ πάνω ἀπὸ κεῖνο σὰ λάδι ποὺ ἐπιπλέει στὸ νερὸ (καθύπερθεν ἐπιρρέει ἠύτ' ἔλαιον)· κι αὐτὸ γιατὶ τὸ νερὸ τοῦ Τιταρησσοῦ εἶναι ἀπόρροια ἀπὸ τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός, τὸ φοβερὸ ὅρκο τῶν θεῶν (ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ)*[42]. στὸ Θ ἡ Ἀθήνη διηγεῖται στὴν Ἥρα ὅτι, ὅταν ὁ Εὐρυσθεὺς ἔστειλε τὸν Ἡρακλῆ στὸν Ἅιδη, γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ ἀπὸ τὸ σκοτάδι του τὸ φοβερὸ σκύλο του, ἂν ἡ ἴδια δὲν σοφιζόταν τὸν τρόπο τῆς σωτηρίας τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ἥρωας δὲν θὰ ξέφευγε ποτὲ ἀπὸ τὸ *ἀπόκρημνο ῥεῖθρο τοῦ ὕδατος τῆς Στυγὸς (Στυγὸς ὕδατος αἰπὰ ῥέεθρα)*[43]. στὸ κ τῆς Ὀδυσσείας ἡ Κίρκη λέει στὸν Ὀδυσσέα πώς, ὅταν βγῇ ἔξω ἀπὸ τὸν Ὠκεανὸ ποὺ περιτρέχει ὅλη τὴ γῆ, *θὰ φτάσῃ στὸ σκοτεινὸ ἀνάκτορο τοῦ Ἀίδου, ὅπου στὸν Ἀχέροντα ποταμὸ χύνονται δύο ἄλλοι, ὁ Πυριφλεγέθων,* ὁ πύρινος ποταμὸς ποὺ εἶναι ἡ κόλασι τῶν ἀσεβῶν, φυσικῶς δὲ εἶναι ἡ ἡφαιστιακὴ λάβα ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, *καὶ ὁ Κωκυτός,* ὁ ὑδάτινος ποταμὸς τοῦ θρήνου, τῶν ὑπογείων ὑδάτων, καὶ τῶν τάφων, *ποὺ εἶναι ἀπόρροια τοῦ ὕδατος τῆς Στυγός, ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται καὶ ἡ πέτρα τῆς Στυγὸς (Κωκυτὸς θ', ὃς δὴ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ, πέτρη*

τε), ὅπου σμίγουν, μ' ἕναν παμμέγιστο θόρυβο οἱ δυὸ ποταμοί, ὁ πύρινος κι ὁ ὑδάτινος[44]· ὁ ποιητὴς φαντάζεται τὸ σβούρημα νεροῦ καὶ πυρακτωμένων μετάλλων ἢ λάβας σὲ μέτρα ὑπερμεγέθη· καὶ μιὰ τέτοια ἐμπειρία θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι γνωστὴ στοὺς προϊστορικοὺς κατοίκους τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου ἀπὸ τὴ Σαντορίνη ποὺ ἔχυνε τὴ λάβα της στὴ θάλασσα. στοὺς δὲ ὅρκους, ποὺ μνημονεύτηκαν παραπάνω, τὸ νερὸ τῆς Στυγὸς λέγεται *φοβερὸ κι ἐπικίνδυνο (ἀάατον Στυγὸς ὕδωρ)*[45] καὶ *νερὸ ποὺ στάζει (τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ),* ὡς ὅρκος δὲ *ὅρκος μέγιστος δεινότατός τε μακάρεσσι θεοῖσιν*[46]. αὐτὸ τὸ *κατειβόμενον ὕδωρ* δηλώνει ἀκριβέστερα ἐκεῖνο ποὺ λέμε ἐμεῖς σήμερα ὅτι *τὸ νερὸ γλείφει*· πρόκειται γιὰ νερὸ ποὺ γλείφει μιὰ πέτρα καὶ στὸ κατώτατο ἄκρο της στάζει.

Ὁ Ἡσίοδος ἔχει γιὰ τὴ Στύγα καὶ τὸ νερό της μιὰ ἐκτενῆ καὶ σὲ μερικὲς ἐκφράσεις του πολὺ διαφωτιστικὴ περιγραφή. *Στὸν Ἀίδη κατοικεῖ ἡ θεὰ ἡ φρικτὴ καὶ στοὺς ἀθανάτους, ἡ φοβερὴ Στύξ. ἔχει τὰ περιβόητα ἀνάκτορά της μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους θεούς, στεγασμένα μὲ μακρουλὲς πέτρες (μακρῇσιν πέτρῃσι κατηρεφέα). καὶ ὑψώνονται μέχρι τὸν οὐρανὸ στηριγμένα γύρω γύρω σὲ κολῶνες ὁλόλευκες σὰν ἀργυρὲς (ἀμφὶ δὲ πάντη κίοσιν ἀργυρέοισι πρὸς οὐρανὸν ἐστήρικται). σπάνια ἡ γοργοπόδαρη Ἶρις, ἡ ἀγγελιοφόρος, ἔρχεται σ' αὐτὰ πετώντας πάνω ἀπὸ τὸ ἀπέραντο πλάτος τῆς θαλάσσης· ὅταν οἱ ἀθάνατοι ἔχουν διαφορὲς καὶ ἔριδες καὶ κάποιος Ὀλύμπιος λέῃ ψέμματα, ὁ Ζεὺς στέλνει τὴν Ἶριν νὰ φέρῃ ἀπὸ τόσο μακριὰ μέσα σὲ χρυσῆ κανάτα τὸν μέγα ὅρκο τῶν θεῶν, τὸ πολυώνυμο νερό, τὸ κρύο, ποὺ στάζει ἀπὸ τὴν πέτρα τὴν ψηλὴ κι ἀπόκρημνη καὶ ῥέει ἄφθονο κάτω ἀπὸ τὴν πλατειὰ τὴ γῆ μέσα στὸ μαῦρο σκοτάδι (πολυώνυμον ὕδωρ, ψυχρόν, ὅ τ' ἐκ πέτρης καταλείβεται ἠλιβάτοιο ὑψηλῆς· πολλὸν δὲ ὑπὸ χθονὸς εὐρυοδείης ῥέει διὰ νύκτα μέλαιναν) ἀπὸ τὸν ἱερὸ ποταμό, ποὺ εἶναι ἕνα κέρας τοῦ Ὠκεανοῦ. αὐτὸς ὁ Ὠκεανὸς χωρίζεται σὲ δέκα μέρη· μὲ τὰ ἐννιά του ῥέει γύρω ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὴν πλατειὰ θάλασσα, ἐνῷ μὲ τὸ ἕνα του χύνεται πέφτοντας ἀπὸ τὴν πέτρα (ἡ δὲ μί' ἐκ πέτρης προρέει), μεγάλο φόβητρο γιὰ τοὺς θεούς. ὅποιος ἀθάνατος, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν στὶς χιονισμένες κορυφὲς τοῦ Ὀλύμπου, χύσῃ νερὸ ἀπὸ τὴν κανάτα αὐτὴ κάνοντας ὅρκο ψεύτικο, πέφτει κατάκοιτος κι ἀναίσθητος χωρὶς ἀναπνοὴ γιὰ ἕνα χρόνο· δὲν τρώει ποτὲ ἀμβροσία, οὔτε πίνει νέκταρ, ἀλλ' εἶναι πεσμένος στὸ κρεβάτι χωρὶς πνοὴ καὶ φωνή, τὸν κυριεύει δὲ μιὰ ἄσχημη κωματώδης κατάστασι. κι ὅταν κάνῃ στὴν ἀρρώστια αὐτὴ ἕνα χρόνο, τὸν περιμένει κι ἄλλο χειρότερο κι ἔπειτα ἄλλο ἀκόμη χειρότερο καὶ κάθε χρονιὰ χειρότερο πάθημα· ἐννιὰ χρόνια εἶναι μακριὰ ἀπὸ τοὺς αἰώνιους θεούς, χωρὶς ποτὲ νὰ συμμετέχῃ στὰ συμβούλιά τους καὶ στὰ*

τραπέζια τους· καὶ μόνο τὸ δέκατο ξανασμίγει μὲ τοὺς ἀθανάτους θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. (ἀφοῦ δηλαδὴ οἱ ἀθάνατοι δὲν γίνεται νὰ πεθάνουν, αὐτὸ εἶναι γι' αὐτοὺς τὸ ὑποκατάστατο τῆς εἰς θάνατον καταδίκης, τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν). *τέτοιον ἕναν ὅρκο ἔκαναν οἱ θεοὶ τὸ πανάρχαιο κι αἰώνιο ὕδωρ τῆς Στυγός, τὸ ὁποῖο κυλάει μέσα ἀπὸ ἕνα χῶρο πετρώδη (Στυγὸς ἄφθιτον ὕδωρ ὠγύγιον, τό θ' ἵησι καταστυφέλου διὰ χώρου)*[47]. φαντάζεται δηλαδὴ ὁ Ἡσίοδος, ὅπως καὶ γενικὰ οἱ ἀρχαιότεροι καὶ σύγχρονοί του, τὴ γῆ, μὲ ὅλες τὶς ξηρές της καὶ τὶς θάλασσές της, σὰ μιὰ νῆσο ποὺ τὴν περιρρέει ὁ Ὠκεανός. τὰ 9/10 τοῦ νεροῦ τοῦ Ὠκεανοῦ εἶναι αὐτὰ ποὺ περιρρέουν τὴ νῆσο γῆ, καὶ τὸ 1/10 εἶναι ἐκεῖνο ποὺ διεισδύει στὸ ὑπόγειό της, ὅπως νὰ ποῦμε τὸ νερὸ τῶν ὑδατίνων δρόμων τῆς Βενετίας διεισδύει μέσα στὰ ὑπόγεια τῶν παραθαλασσίων κτηρίων της. κι αὐτὸ τὸ νερὸ εἶναι τὸ ὕδωρ τῆς χθονίας θεᾶς *Στυγός.* ὅσο γιὰ τὴ χρῆσι τοῦ *ὕδατος τῆς Στυγὸς* στοὺς μεταξὺ τῶν θεῶν ὅρκους, τὸ φαντάζεται ὡς νερὸ σπονδῆς ὁρκίου. ἔτσι ἑρμηνεύει τὸν παραδεδομένο ὅρο *κατειβόμενον ὕδωρ.*

Στοὺς θεϊκοὺς ὅρκους τῶν Ὁμηρικῶν Ὕμνων τὸ *Στυγὸς ὕδωρ* λέγεται ἢ ὅπως στὰ δυὸ μεγάλα Ὁμηρικὰ Ἔπη[48], ἢ καὶ *θεῶν ὅρκος, ἀμείλικτον Στυγὸς ὕδωρ ἀθάνατόν κέν τοι καὶ ἀγήραον ἤματα πάντα*[49], ἢ *θεῶν μέγας ὅρκος Στυγὸς ὄβριμον ὕδωρ*[50].

Ἐντελῶς κωμικὰ ὁ Ἀριστοφάνης μιλάει στοὺς χθονίους Βατράχους του γιὰ *Στυγὸς μελανοκάρδιον πέτραν,* ποὺ τὴ φαντάζεται προφανῶς ὡς βράχο ἀπὸ τὴ φύσι του μαῦρο, καὶ γι' *Ἀχερόντιον αἱματοσταγῆ σκόπελον*[51], ὅπου τὸ *αἱματοσταγὴς* εἶναι διακωμῴδησι τοῦ παναρχαίου ὅρου *κατειβόμενον ὕδωρ.* δείχνει ὅμως ὁπωσδήποτε ὅτι ἑρμηνεύοντας ἀντιλαμβάνεται τὸ *Στυγὸς κατειβόμενον ὕδωρ* νὰ «γλείφῃ» καὶ ἴσα ἴσα νὰ «λαδώνῃ» τὴν πέτρα, πρὶν «στάξῃ».

Σύμφωνα μὲ παράδοσι, ποὺ διασῴζει ὁ Στράβων, τὸ *Στυγὸς ὕδωρ* ἦταν στὴν Κύμη τῆς Ἰταλίας. ἐκεῖ ἔδειχναν ἕνα ἁρμυρὸ θαλάσσιο τέναγος, ποὺ τὸ θεωροῦσαν *Ἀχερουσία λίμνη* τοῦ ᾅδου, καὶ κοντὰ σ' αὐτὴ θερμὲς πηγές, ἀπ' ὅπου συμπέραιναν ὅτι ἐκεῖ εἶναι κι ὁ *Πυριφλεγέθων* ποταμός· καὶ μία παραθαλάσσια πηγὴ μὲ πόσιμο νερό, ποὺ τὸ θεωροῦσαν ὅλοι ὡς *τὸ τῆς Στυγὸς ὕδωρ* καὶ γι' αὐτὸ *ἀπείχοντο τούτου πάντες.* ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ *μαντεῖον,* καὶ πιστευόταν ὅτι στὴ βαθειὰ ἀρχαιότητα ἦταν τὸ *νεκυομαντεῖον* στὸ ὁποῖο κατέφυγε ὁ Ὀδυσσεύς, κι ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ κάθοδός του στὸν ᾅδη[52]. ὅλη αὐτὴ ἡ παράδοσι ἦταν προφανῶς ἑρμηνευτικὴ τοῦ κ καὶ λ τῆς Ὀδυσσείας, ὁ δὲ τόπος ταυτιζόταν μ' ἐκεῖνον τὸν πέρα ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Κίρκης. εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι ἐδῶ τὸ *Στυγὸς ὕδωρ* ἐμφανίζεται καὶ ἀπολύτως φοβερὸ κι ἐπικίνδυνο· καὶ ἔξω δηλαδὴ ἀπὸ τὴν καταπάτησί του ὡς ὁρκίου ὕδατος· ἔτσι στὰ καλὰ καθούμενα.

Ὁ Παυσανίας, ἀφοῦ μνημονεύει ὅσα λὲν γιὰ τὴ *Στύγα* ὁ Ὅμηρος ὁ Ἡσίοδος καὶ τὰ Ἐπιμενίδεια Ἔπη, ἱστορεῖ ὅτι εἶδε κι ὁ ἴδιος ἔξω ἀπὸ τὴν ἐρειπωμένη Νώνακρι τῆς Ἀρκαδίας τόσο τὴν πηγὴ μὲ τὸ *ὕδωρ τῆς Στυγὸς* ὅσο καὶ μιὰ ἄλλη ἐκτάκτως ἰαματική. τὸ *ὕδωρ τῆς Στυγὸς* ἔσταζε ἀπὸ ἕναν πανύψηλο πέτρινο γκρεμὸ πάνω σὲ μιὰ ψηλὴ *πέτρα,* κι ἀφοῦ *διεξήρχετο διὰ τῆς πέτρας* (ἐννοεῖ μᾶλλον ὅτι τὴν ἔγλειφε σ' ὅλο τὸ ὕψος της), ἔπεφτε στὸν Κρᾶθι ποταμό· ἦταν, λέει, νερὸ θανατηφόρο γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ κάθε ζῷο ποὺ θὰ τὄπινε. ἂν τὄβαζαν σὲ δοχεῖα γιάλινα λίθινα κεραμικά, τὰ ἔσπαζε· ἂν τὄβαζαν σὲ κεράτινα κοκκάλινα σιδερένια χάλκινα μολύβδινα κασσιτέρινα ἀργυρᾶ ἠλέκτρινα χρυσᾶ, τὰ σάπιζε (οὔτε βιτριόλι νὰ ἦταν!)· καὶ μόνο μέσα σὲ ὁπλὴ ἵππου διατηροῦνταν, χωρὶς νὰ τὴ φθείρῃ· (κι ἂς εἶναι τὸ νύχι ἴδια ὕλη μὲ τὸ κέρατο!). λεγόταν δὲ κι ὅτι καὶ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο *ὕδωρ Στυγὸς* τὸν πότισαν καὶ τὸν δολοφόνησαν, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ὁ Παυσανίας δὲν εἶναι, λέει, βέβαιος. στὸ ἴδιο μέρος, συνεχίζει, ἔξω ἀπὸ τὴ Νώνακρι ἦταν καὶ ἡ *Ἄλυσσος πηγή,* ποὺ λεγόταν ἔτσι, διότι θεράπευε τὴ *λύσσα!* ἔτσι οἱ Ἀρκάδες εἶχαν δυὸ παράδοξες πηγές, μιὰ θανατηφόρο καὶ μιὰ σωτήρια[53]. αὐτὰ λέγονταν στὴ δεισιδαίμονα ἀρχαιότητα γιὰ τὴ *Στύγα* καὶ τὸ *Στυγὸς ὕδωρ.*

Στὺξ καὶ *Τάρταρος,* ἀλλὰ καὶ *Ἀχέρων* ποταμὸς καὶ *Ἀχεροντία* ἢ *Ἀχερουσία λίμνη, Ἀχερωΐδες ὄχθαι* τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης, καὶ *ἀχερωΐς* δέντρο, δηλαδὴ λεύκη, καὶ οἱ παραπόταμοι τοῦ *Ἀχέροντος Πυριφλεγέθων* καὶ *Κωκυτός,* ὁ πύρινος κι ὁ ὑδάτινος, κι ὁ *ᾅδης* ἢ *Ἀίδης* ὅλος, καὶ ὁ *Χάρων* ποὺ μὲ τὴ βάρκα του ἔπλεε τὸν *Ἀχέροντα* μεταφέροντας ψυχὲς ἀπὸ τὴ γῆ στὴν *Ἀχερουσία* τοῦ ᾅδου, κι ὁ τρικέφαλος σκύλος *Κέρβερος* ποὺ φύλαγε τὸ στόμιο τοῦ ᾅδου, μ' ἀπασχολοῦσαν ὡς ἀντικείμενα ἑρμηνείας. καὶ δὲν μποροῦσα νὰ τὰ ἑρμηνεύσω, μέχρι ποὺ πῆγα στὸ Ταίναρο καὶ μπῆκα ὁ ἴδιος στὸν ᾅδη, ἀπὸ τὸ ἴδιο στόμιο ποὺ μυθολογεῖται ὅτι μπῆκε κι ὁ Ἡρακλῆς στὸ δωδέκατο ἆθλο του, χωρὶς νὰ λογαριάσω οὔτε τὸν *Κέρβερο* οὔτε τὸ *Χάροντα,* κι ἔπλευσα ὅλο τὸν *Ἀχέροντα* καὶ τὴν *Ἀχερουσία,* καὶ εἶδα τὴ *Στύγα,* κι ἄκουσα τὸ «φοβερὸ» *κατειβόμενον ὕδωρ τῆς Στυγός,* κι ἄκουσα μέσα στὸ πηχτὸ μαῦρο σκοτάδι τοῦ ᾅδου νὰ ψιθυρίζεται ἐπίμονα κρύα κι ἀνατριχιαστικὰ τὸ ὄνομα τῆς *Στυγός.* τὴν εἶχα δῆ τὴ *Στύγα* καὶ στὴ Σπάρτη τὸ πρωΐ, καθὼς πήγαινα πρὸς τὸ Ταίναρο, ἀλλὰ δὲν ἤξερα ὅτι εἶναι αὐτή. τὴν ξαναεῖδα μὲς στὸν ᾅδη, ἀλλὰ πείσθηκα ὅτι εἶναι κάποιος Γάλλος στρατηγὸς –διότι ἔτσι μοῦ εἶπαν–, καὶ μόνο τὴν τρίτη φορὰ ποὺ τὴν εἶδα κατάλαβα ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ *Στύξ.* βγῆκα ἀπὸ τὴ βάρκα κι ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ τὶς ἄλλες ψυχές, κι ὅταν ἔφτασα σὲ μιὰ ἀπόμερη κατασκότεινη σπηλιὰ τοῦ ᾅδου, ὅπου δὲν ἔβλεπα οὔτε ἄκουγα κανέναν, ἄφοβος ἀτρόμητος κι ἀτάραχος, ἔμεινα γιὰ

πολλὴ ὥρα σιωπηλός, στήνοντας αὐτὶ ν' ἀφουγκραστῶ. κι ἄκουσα τότε τὸ *κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ,* ποὺ ἔγλειφε τὴ μακρουλὴ σὰ γιγάντιο καρῶτο πέτρα κι ἔσταζε· *στοὺγκ στοὺγκ στούγκ,* ποὺ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραφὴ καὶ προφορὰ γραφόταν *στὺγ στὺγ Στύγς, Στύξ, τῆς Στυγὸς τὸ ὕδωρ.* καὶ κατάλαβα σὲ μιὰ στιγμὴ ὅλα ὅσα μ' ἀπασχολοῦσαν ἑρμηνευτικῶς. εἶναι λοιπὸν ἠχοποίητα καὶ τ' ὄνομα *Στὺξ* καὶ σχεδὸν ὅλα τ' ἄλλα τῶν καταχθονίων. ἤμουν ἔκπληκτος καὶ συνέχιζα ν' ἀκούω, ὥσπου ἄκουσα νὰ μὲ φωνάζουν ἀπὸ τὴ βάρκα·

–Θὰ 'ρθῆς νὰ βγοῦμε ἢ θὰ μείνῃς ἐδῶ γιὰ πάντα;

ὄχι βέβαια, δὲν θἄθελα νὰ μείνω ἐκεῖ γιὰ πάντα. φώναξα· «Ἔρχομαι ἀμέσως», κι ἔτρεξα, πήδηξα στὴ βάρκα, κι ἀρχίσαμε νὰ βγαίνουμε. ἡ διαδρομὴ ἐκεῖ ἦταν ἠλεκτροφωτισμένη· ἤμασταν περίπου 10 ψυχὲς σὲ μιὰ πολὺ μοντέρνα ἀλουμινένια βάρκα, καὶ περιεργαζόμασταν τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο σπήλαια τοῦ Δυροῦ Λακωνίας, στὸ Ταίναρο, ἀπὸ τὰ ὡραιότερα στὸν κόσμο σπήλαια σταλακτιτῶν καὶ σταλαγμιτῶν· ὡραιότατα γιὰ τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο ποὺ τὰ βλέπει ἠλεκτροφωτισμένα, *στυγητὰ στυγερὰ* καὶ ἀπαίσια γιὰ τὸν προϊστορικὸ ἄνθρωπο, ποὺ ἔβλεπε τὸ ἕνα κατασκότεινο, ἐνῷ ἡ κινούμενη φλόγα τῆς πολύκαπνης δᾴδας του, ἐκτὸς ποὺ κάπνιζε καὶ μαύριζε τὴν ὑγρὴ ὀροφή του, ἔκανε τὶς ἀνθρωπόμορφες σκιὲς τῶν σταλακτιτῶν νὰ χορεύουν σὰ φαντάσματα, νὰ τὸν ἀπειλοῦν, κι αὐτὸν νὰ τὸν πιάνῃ κρύος ἱδρώτας καὶ *κίτρινος φόβος (χλωρὸν δέος),* ὅπως λέει κι ὁ Ὅμηρος στὴ *νέκυια* τῆς Ὀδυσσείας[54], στὴν κάθοδο τοῦ Ὀδυσσέως στὸν ᾅδη. ὁ σταλακτίτης εἶναι *ἀργυρέη μακρὴ πέτρη,* τὴν ὁποία γλείφει *τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ* σ' ὅλο τὸ ὕψος της, καὶ στὴν κατώτατη αἰχμή της στάζει· κι ὅταν ἡ σταγόνα πέφτῃ στὸν ἀπὸ κάτω σταλαγμίτη, ἀκούγεται τὸ ὄνομα τῆς *Στυγός· Στοὺγκ Στὺγ Στὺγς Στύξ·* τὸ *στυγητὸν* ὄνομα τὸ ὁποῖο *ἀπεστύγουν* οἱ φοβισμένοι ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ πανικόβλητοι ἀπὸ τὴ φρίκη του ἀρχαῖοι Ἕλληνες· καὶ στὶς μεγάλες ἀμφισβητήσεις των ὡρκίζονταν· *Στὴ ζωή μου!* στὸ ὕδωρ τῆς *Στυγός!*

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἄγνωστο στοὺς ἀρχαίους σπήλαιο Γλυφάδα, τὸ ὁποῖο ἐξερεύνησαν ἀπὸ τὸ 1949 κι ἔπειτα οἱ σπηλαιολόγοι Ἰωάννης Πετρόχειλος καὶ ἡ γυναίκα του Ἄννα[55], τὸ 1958 οἱ ἴδιοι ἐξερεύνησαν γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὸ ἄγνωστο ἐπίσης καθ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ ἀρχαιότητα καὶ κατὰ τὰ νεώτερα χρόνια διπλανὸ σπήλαιο Ἀλεπότρυπα, γνωστὸ ὅμως στοὺς προϊστορικοὺς κατοίκους τῆς Μάνης· αὐτὸ ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι ὁ ᾅδης τοῦ Ταινάρου, ὅπου μπῆκε κατὰ τὸ μῦθο ὁ Ἡρακλῆς γιὰ νὰ συλλάβῃ τὸν Κέρβερο. τὸ 1967 καὶ τὸ 1970 τὸ ἐξερεύνησαν καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι Βελισσιώτης καὶ Παπαθανασόπουλος. τὸ 1958 ὁ ἐντόπιος Ἀ. Λαμπρινάκος κυνηγοῦσε στὴν περιοχὴ τοῦ ἀφανοῦς στομίου τοῦ «ᾅδου». ὁ σκύλος του κυνηγώντας

μιὰ ἀλεποῦ, ἡ ὁποία χώθηκε σὲ μιὰ τρύπα 20 × 60 ἑκατοστῶν, χώθηκε κι ἐκεῖνος ἀπὸ κατόπι της, ἀλλὰ καταβαραθρώθηκε στὸ χάος. μετὰ ἀπὸ μέρες κατώρθωσε νὰ βγῇ κι ἐμφανίστηκε στὸν κύριό του σὰ σουβατισμένος μονοκέφαλος Κέρβερος· γιὰ νὰ βγῇ εἶχε παλέψει μέρες μέσα σὲ ἀραιὴ κόκκινη λάσπη, εἶχε στεγνώσει μετὰ τὴν ἔξοδό του, καὶ φαινόταν σὰν κεραμιδένιος. ὁ κυνηγὸς ἀνακοίνωσε τὸ πρᾶγμα στοὺς προειρημένους σπηλαιολόγους, κι αὐτοὶ βρῆκαν τὴν τρύπα, τὴ διάνοιξαν, καὶ μπῆκαν κι ἐξερεύνησαν τὸ σπήλαιο, ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομάζεται Ἀλεπότρυπα.

Τὸ στόμιο τοῦ «ᾅδου» ἢ Ἀλεπότρυπας βρίσκεται 20 μέτρα πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα, ὅλο δὲ τὸ σπήλαιο εἶναι ἐπίμηκες, διότι εἶναι τὸ τελευταῖο πρὸς τὴ θάλασσα τμῆμα τῆς κοίτης ὑπογείου ἐνεργοῦ ποταμοῦ, δηλαδὴ ὑπόγειες ἐκβολές, ἔχει μῆκος περίπου 300 μέτρα (μὲ συνολικὸ μῆκος διαδρόμων 600 μέτρων), μέγιστο πλάτος 60 μέτρα, μέγιστο ὕψος ὀροφῆς 30 μέτρα (ἐνῷ ὑπάρχουν περισσότεροι ἀπὸ ἕνας ὄροφοι - ἐπίπεδα), συνολικὴ ἔκτασι 6.500 τ.μ., καὶ σταθερὴ αἰώνια θερμοκρασία 19 βαθμοὺς Κελσίου στὸν ἀέρα καὶ 18 στὸ νερό, ὁ πιὸ μεγάλος ἑνιαῖος χῶρος του εἶναι ἡ λεγόμενη «Μεγάλη Αἴθουσα» διαστάσεων 100 × 60 μ. καὶ ὕψους 30 μ., ἐνῷ ὁ δεύτερος σὲ μέγεθος χῶρος, ἡ λεγόμενη «Μεγάλη Σάλα», διαστάσεων 40 × 25 μ., εἶναι λίμνη βάθους 5-9 μέτρων. αὐτή, νομίζω εἶναι, ἡ *Ἀχερουσία λίμνη* τῶν ἀρχαίων, ὁ δὲ ποταμὸς ὁ *Ἀχέρων.* τὸ τρεχούμενο νερὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης διακρίνεται σὲ κινούμενα στρώματα· τὸ κάτω ἀπὸ τὰ 4 μέτρα τοῦ βάθους του εἶναι θαλασσινὸ νερὸ ποὺ εἰσορμάει ἀπὸ τὸ ὑποβρύχιο στόμιο τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ μέσα στὸ σπήλαιο· τὰ ἀμέσως πιὸ πάνω ἀπ' αὐτὸ 3,5 μέτρα εἶναι νερὸ ὑφάλμυρο, ἐνῷ τὸ ἐπιφανειακὸ μισὸ μέτρο εἶναι γλυκὸ πόσιμο νερὸ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὰ ἔγκατα τοῦ ὄρους τοῦ ἀκρωτηρίου. αὐτὸ συμβαίνει διότι στὰ τελευταῖα αὐτὰ 300 μέτρα τῆς ῥοῆς του τὸ πόσιμο νερὸ τοῦ ὄρους δὲν προλαβαίνει ν' ἀναμιχθῇ ὅλο μὲ τὸ θαλάσσιο τοῦ ὑπογείου κόλπου - ἐκβολῆς· ἀναμιγνύεται μόνο κατὰ τὰ 3/4 καὶ τὸ μῖγμα ἀποτελεῖ τὸ μεσαῖο στρῶμα τῶν 3,5 μέτρων· τὸ πιὸ κάτω εἶναι ἀκόμη σκέτο θαλάσσιο, τὸ δὲ ἀνώτατο μισὸ μέτρο εἶναι ἀκόμη ὀρεινὸ πόσιμο. αὐτὸ προφανῶς τὸ εἶχαν παρατηρήσει καὶ οἱ προϊστορικοὶ Ἕλληνες καὶ διασῴζεται ὡς φθαρμένη παράδοσι στὸν Ὅμηρο (Β 751 - 5), ὅτι τὸ νερὸ τοῦ Τιταρησοῦ ποταμοῦ τῆς Θεσσαλίας χύνεται μὲν στὸν Πηνειό, ἀλλὰ δὲν ἀναμιγνύεται μ' ἐκεῖνο τοῦ Πηνειοῦ, παρὰ ἐπιπλέει πάνω σ' ἐκεῖνο σὰ λάδι, ἐπειδὴ εἶναι ἀπόρροια τοῦ ὕδατος τῆς Στυγὸς *(καθύπερθεν ἐπιρρέει ἠύτ' ἔλαιον· ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ).* στὸ σκοτεινὸ σπήλαιο κατοικεῖ μονίμως ἕνα μοναδικὸ στὴ γῆ ὑδροχαρὲς ἔντομο, τὸ ὁποῖο πρὸς τιμὴν τοῦ ἐξερευνητοῦ

του Ἰω. Πετροχείλου ὠνομάστηκε διεθνῶς «δολιχόποδο πετροχειλόζι».

Μέσα στὸ σπήλαιο τοῦ «ᾅδου» ἢ Ἀλεπότρυπας βρέθηκαν τὰ ἑξῆς πράγματα.

1. Νεκροταφεῖο μὲ πολλὰ ἀνθρώπινα κρανία καὶ ὀστᾶ, κι ἕνας ὁλόκληρος σκελετὸς θαμμένος σὲ βάθος 1,60 μ.· πολλὰ κρανία τὰ χαρακτηρίζει χαμαιμετωπία.

2. Λείψανα ζῴων (κρανία, ὀστᾶ, δόντια), πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, θυσιάστηκαν ἢ φαγώθηκαν ἐκεῖ σὲ κηδεῖες ἢ ἄλλες νεκρώσιμες τελετὲς καὶ ἑστιάσεις. τὰ ζῷα ἦταν βόδια, ἐλάφια, γίδια, ἀγριόχοιροι, ἀρκοῦδες, πτηνά, καὶ ψάρια.

3. Ἄφθονη καπνιὰ καὶ στάχτη καὶ καρβουνόσκονη. ἐνῷ τὸ φυσικὸ χῶμα εἶναι κόκκινο, ἡ λάσπη πολλῶν χώρων εἶναι μαύρη ἀπὸ καπνιὰ ἢ καρβουνόσκονη. κατὰ τὴ γνώμη μου, πρῶτα ἡ καπνιὰ μαύριζε τὶς ὀροφὲς καὶ τὰ τοιχώματα καὶ τοὺς σταλακτῖτες, ἔπειτα δὲ τὰ νερὰ ποὺ στάζουν ξεπλύνοντάς την τὴν ἔρριχναν στὸ δάπεδο. ἡ καρβουνόσκονη καὶ ἡ στάχτη εἶναι τέφρα νεκρῶν ἢ πυρῶν ὅπου ψήνονταν θυσιασμένα ζῷα· ἡ καπνιὰ εἶναι ἀπὸ τὶς δᾷδες καὶ τὴν καιομένη ῥητίνη φωτισμοῦ τῶν πρωτογόνων ποὺ ἔμπαιναν ἐκεῖ κατὰ τὶς κηδεῖες καὶ τὶς ἄλλες νεκρώσιμες ἢ λατρευτικὲς τῶν καταχθονίων θεῶν τελετές.

4. Στρογγυλὲς ἢ ἐλλειπτικὲς πέτρινες πλάκες, σαφῶς τεχνουργημένες, ποὺ πάνω τους ἔχουν στάχτες καὶ καρβουνόσκονη. κατὰ τὴ γνώμη μου, ἦταν θυμιατήρια.

5. Ἐλλειπτικὴ κροκάλη βαθουλωμένη ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ μὲ χτυπήματα. νομίζω ὅτι κι αὐτὴ ἦταν θυμιατήριο.

6. Ἄφθονα θραύσματα πηλίνων ἀγγείων τῆς νεολιθικῆς καὶ χαλκίνης ἐποχῆς. λίγα ἀκέραια ἀγγεῖα. ἕνα μὲ καμμένη ῥητίνη, κι ἕνα μὲ ἄκαφτη. ἦταν, νομίζω, φωστῆρες καὶ πυρσοί, δηλαδὴ σκεύη φωτισμοῦ μὲ καιόμενη ῥητίνη. ἀρκετὰ ἀγγεῖα ἢ θραύσματα ἔχουν γραμμικὲς ἢ ἀνάγλυφες διακοσμήσεις. μέχρι σήμερα σὲ πολλὰ χωριὰ μετὰ τὴν ταφὴ τοῦ νεκροῦ, στὴν πόρτα τοῦ νεκροταφείου πλύνουν ὅλοι τὰ χέρια τους, καὶ στὸ τέλος σπάζουν κατὰ γῆς τὴ στάμνα ἢ τὴν κανάτα ἀπὸ τὴν ὁποία πλύθηκαν. τὰ δὲ ἰδιωτικὰ πήλινα θυμιατήρια καὶ καντήλια παραμένουν γιὰ πάντα στὸ νεκροταφεῖο.

7. Ἐργαλεῖα χάλκινα, κοκκάλινα, καὶ λίθινα ἀπὸ ἀργιλικὸ σχιστόλιθο, λευκὸ ἀσβεστόλιθο, χαλαζιακὸ κερατοφύρι, κερατόλιθο, πράσινη μάργα, καὶ ὀψιδιανό.

8. Κοσμήματα, ἤτοι βραχιόλια ἀπὸ θαλάσσια ὄστρακα, σκουλαρίκια καὶ χάντρες γιὰ τὸ λαιμὸ ἀπὸ ἄργυρο.

9. Τρία ἀγαλματίδια προϊστορικῆς τέχνης, τῆς λεγομένης κυκλαδι-

κῆς, ἤτοι· α΄) ζεῦγος ποδιῶν ἀπὸ πήλινο ἀγαλματίδιο· β΄) ὑποτυπῶδες καὶ ἀκέφαλο μαρμάρινο γυναικεῖο ἀγαλματίδιο 7 ἑκατοστῶν. γ΄) ἐλαφρῶς κομψότερο ἀκέφαλο μαρμάρινο γυναικεῖο ἀγαλματίδιο 9 ἑκατοστῶν. τὰ μαρμάρινα τεχνουργημένα μὲ τριβικὴ ἐργασία κι ὄχι μὲ γλυπτικὴ τῆς σμίλης. φυλάγονται ὅλα στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῆς Σπάρτης. σὰν τοὺς ἐπίσης ἀκεφάλους λέοντες τῆς πύλης τῶν Μυκηνῶν ἴσως νὰ εἶχαν τὰ κεφάλια τους ἀπὸ ἄλλη ὕλη, λ.χ. χρυσό. κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι ἀγαλματίδια τῆς βασιλίσσης τοῦ ᾅδου χθονίας θεᾶς *Στυγός.*

10. Μισοφθαρμένα ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὴν εἰσορμοῦσα ὑπογείως θάλασσα, λαξευτὰ σὲ ψαμμιτικὸ πέτρωμα, ἕνας θρόνος μὲ 3 κοιλώματα γιὰ τοποθέτησι φωστήρων ἢ ἀναθημάτων καὶ πολλὰ στρογγυλὰ καθίσματα· κατὰ τὴ γνώμη μου, γιὰ ἱερέα καὶ λάτρεις.

11. Ὑποτυπώδης σκάλα μὲ ξηρολιθιὰ γιὰ κατάβασι στὸ «Μεγάλο Θάλαμο».

12. Τρεῖς λάκκοι περιποιημένοι μὲ πέτρες τοποθετημένες γύρω ἀπὸ τὸ χεῖλος τους, οἱ δύο μὲ μαύρη αἰθαλωμένη λάσπη κι ὁ ἕνας μὲ κόκκινη φυσική· κατὰ τὴ γνώμη μου καμίνια - ψησταριὲς θυσιῶν, ἢ κλίβανοι καύσεως νεκρῶν, οἱ δύο χρησιμοποιημένοι κι ὁ ἕνας ἀχρησιμοποίητος.

13. Σὲ θαλαμίσκο τῆς «Μεγάλης Σάλας» βραχογραφίες πρωτογόνων ποὺ παριστάνουν ζῷα, πτηνά, καὶ γυναικεῖο αἰδοῖο.

Ὅλ' αὐτὰ μέσα στὸ σπήλαιο. ὑπάρχουν ὅμως εὑρήματα καὶ ἔξω ἀπ' αὐτό, στοὺς γύρω βράχους καὶ μέσα στὴ θάλασσα.

14. Σὲ φυσικὰ μικροκοιλώματα τῶν βράχων θραύσματα ὀψιδιανοῦ ἀπὸ κατεργασία τοῦ σκληροτάτου αὐτοῦ λίθου.

15. Στὰ ἴδια βρέθηκαν καὶ θραύσματα κακοτέχνων πρωτογονικῶν πηλίνων ἀγγείων. διαπιστώθηκε ὅτι κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ «ᾅδου» ὑπῆρχε ἐργαστήριο τέτοιων ἀγγείων· θὰ ἔλεγα, ὅπως καὶ τώρα ἔξω ἀπὸ τὶς πύλες τῶν νεκροταφείων πωλοῦνται ὅλα τὰ ὑλικὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τιμὴ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν τάφων.

16. Σὲ βράχο, ποὺ ἀπέχει 200 μ. ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ «ᾅδου», βρέθηκε χαραγμένο πάλι γυναικεῖο αἰδοῖο. κατὰ τὴ γνώμη μου κι αὐτὸ κι ἐκεῖνο μέσα στὸ σπήλαιο δείχνουν ὅτι ἡ *Στὺξ* ὡς *Μήτηρ Μαῖα Μᾶ* ἦταν καὶ θεὰ τῆς γονιμότητος καὶ τῆς βακούφικης πορνείας *(ἱεροδουλίας)*· καὶ πάντοτε σ' ὁποιαδήποτε μυθολογία οἱ χθόνιοι θεοὶ εἶναι καὶ ὀργιαστικοί.

17. Στὸ βυθὸ τῆς θαλάσσης, 6 μ. μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀκτή, βρίσκεται ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κίονας ἀπὸ ψαμμιτικὸ πέτρωμα· νομίζω ὅτι εἶναι κατασκευὴ τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Ἡ Ἄ. Πετροχείλου καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι ἀπ' ὅλ' αὐτὰ συμπέρα-

ναν, ὅτι τὸ σπήλαιο ἦταν κατὰ καιροὺς κατοικία τῶν ἀνθρώπων, τόπος λατρείας θεοτήτων, νεκροταφεῖο, καὶ θεραπευτήριο (ἀσκληπιεῖο). νομίζω ὅτι ἦταν μόνο νεκροταφεῖο καὶ τόπος λατρείας χθονίων καὶ ὀργιαστικῶν θεῶν, κυρίως μάλιστα τῆς μεγάλης θεᾶς *Μητρὸς* καὶ *Στυγός,* κι ἐπὶ πλέον, ὅπως ἤδη ἔχω πῆ, ὅτι αὐτὸ τὸ σπήλαιο εἶναι ὁ «ᾅδης» τοῦ Ταινάρου, ὅπου κατὰ τὴ μυθολογία ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν Εὐρυσθεὺς ἔστειλε τὸν Ἡρακλῆ νὰ μπῇ, γιὰ νὰ συλλάβῃ τὸν Κέρβερο. ἀπὸ νεκροταφεῖο ἔγινε «ᾅδης», καί, καθὼς τὸ μὲν στόμιο μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ἔκλεινε ἀπὸ τὰ χώματα, ἡ δὲ γύρω ἀπὸ τὸν «ᾅδη» αὐτὸ δεισιδαιμονικὴ φρίκη ἀπαρχαιωνόταν καὶ μεγάλωνε, κάποτε ἐγκαταλείφτηκε ὡς νεκροταφεῖο, κι ἀπὸ τότε δὲν ξανάμπαινε κανείς, καὶ ἡ λατρεία τῶν χθονίων θεῶν, ἀποχωρισμένη πλέον ἀπὸ τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν, συνεχίστηκε ἔξω ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ σπηλαίου σὲ νεώτερες οἰκοδομές. ὅσο γιὰ τὸ *Στυγὸς ὕδωρ,* ὁ μῦθος του πῆρε διαστάσεις μεγαλείτερες καὶ πλουσιώτερες σὲ φρίκη, κι ἔπειτα μεταφυτεύτηκε καὶ σ' ὅποια ἄλλα μέρη ὑπῆρχαν σταλακτιτικὰ σπήλαια, ποὺ χρησιμοποιοῦνταν ἢ δὲν χρησιμοποιοῦνταν ὡς νεκροταφεῖα καὶ τόποι λατρείας χθονίων θεῶν, καὶ τέλος καὶ σὲ ὑπαίθριες πηγές, τῶν ὁποίων τὰ νερὰ ἔσταζαν ἀπὸ βράχους. γι' αὐτὸ καὶ τὸ *ὕδωρ τῆς Στυγὸς* οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἐντόπιζαν καὶ στὸ Ταίναρο, καὶ στὸν Τιταρησσὸ τῆς Θεσσαλίας ποὺ τὸ θέμα του εἶναι προφανῶς ἴδιο μὲ τὰ *τιτὰν* καὶ *τίτυρος* (= *θεὸς* καὶ *δαίμων* στὴν προελληνικὴ γλῶσσα) καὶ ἡ σημασία του εἶναι *θεῖος, ἱερός, βακούφικος,* καὶ στὴν Κύμη τῆς Ἰταλίας, καὶ στὴν ὑπερωκεάνια χώρα τῆς *νεκυίας* τῆς Ὀδυσσείας.

Χιλιάδες ὡραῖοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς σταλακτῖτες καὶ σταλαγμῖτες, μικροὶ καὶ τεράστιοι, διαφόρων ἀποχρώσεων ἀλλὰ συνηθέστερα ὁλόλευκοι, σὲ φαντασμαγορικοὺς χώρους καὶ σὲ παραμυθένιους συνδυασμούς, ἀποτελοῦν τὸ φυσικὸ διάκοσμο τοῦ σπηλαίου. ὅλ' αὐτὰ ὅμως χωρὶς τὸ φῶς τὸ ἀκίνητο καὶ ἠλεκτρικὸ δὲν εἶναι παρὰ τὸ πηχτὸ σκοτάδι τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, ὁ «ᾅδης» μὲ τὰ φόβητρά του. οἱ σπηλαιολόγοι ὠνόμασαν διαφόρους ἐντυπωσιακοὺς σταλακτῖτες ἢ συγκροτήματα σταλακτιτῶν μὲ διάφορα ὀνόματα τῆς ἐπιλογῆς των· Κρυστάλλινη Βροχή, Ἀετός, Κάκτοι, Τρεῖς Μάγοι, Ἁρμόνιο, καὶ ἄλλα. σὲ μερικὰ μέρη ὑπάρχουν πανύψηλοι κι ὁλόλευκοι σταλακτῖτες καὶ σταλαγμῖτες σὰν ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ κίονες· αὐτούς, νομίζω, περιγράφει ἡ διήγησι ποὺ ἐπιβίωσε στὴ Θεογονία τοῦ Ἡσιόδου, ὅπου λέγεται γιὰ τὴ *Στύγα* ὅτι *ἔχει τὰ περιβόητα ἀνάκτορά της μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους θεούς, στεγασμένα μὲ μακρουλὲς πέτρες (μακρῇσιν πέτρῃσι κατηρεφέα), ἀνάκτορα ποὺ ὑψώνονται μέχρι τὸν οὐρανὸ στηριγμένα γύρω γύρω σὲ κολῶνες ὁλόλευκες σὰν ἀργυρὲς (ἀμφὶ δὲ πάντη κίοσιν ἀργυρέοισι πρὸς οὐρανὸν ἐστήρικται).* κι ἐκεῖ στ' ἀνάκτορα ἐκεῖνα τοποθε-

τεῖ ὁ ποιητὴς αὐτῶν τῶν στίχων *τὸν ἱερὸ ποταμὸ ποὺ εἶναι κέρας τοῦ Ὠκεανοῦ,* καὶ τὴν πηγὴ μὲ τὸ *πολυώνυμον ψυχρὸν ὕδωρ, ὅ τ' ἐκ πέτρης καταλείβεται ἠλιβάτοιο ὑψηλῆς· πολλὸν δὲ ὑπὸ χθονὸς εὐρυοδείης ῥέει διὰ νύκτα μέλαιναν.* καθὼς περιεργάζεται κανεὶς τὸ σπήλαιο αὐτό, πολλοὶ δυσνόητοι ἢ κι ἀκατανόητοι στίχοι τοῦ Ὁμήρου καὶ τῆς Θεογονίας παίρνουν σαφὲς νόημα. ἕνας πελώριος ἀνθρωπόμορφος σταλακτίτης ὠνομάστηκε ἀπὸ τοὺς σπηλαιολόγους «Ντὲ Γκώλ»· αὐτὸς εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ θεὰ *Στὺξ* τῶν ἀρχαίων· ἄλλος ἕνας, ποὺ σχηματίζει μητέρα μὲ παιδὶ στὴν ἀγκαλιὰ ὠνομάστηκε «ἡ Παρθένος μὲ τὸ Βρέφος»· αὐτός, νομίζω, ἦταν γιὰ τοὺς πρωτογόνους ἡ *Στὺξ* ὡς *Μήτηρ.* σ' ἕνα σημεῖο ὑπάρχουν πολλοὶ σταλακτῖτες μεγέθους ἀρχαίων ἑλληνικῶν κιόνων, ποὺ εἶναι πεσμένοι καὶ σπασμένοι σὲ σπονδύλους. κάποιος σεισμός, ἀπὸ τοὺς πυκνοὺς ποὺ γίνονται στὴ σεισμογενῆ Ἑλλάδα, τοὺς γκρέμισε πρὶν ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες· ἕνας σεισμὸς τεκτονικὸς ἢ καὶ ἡφαιστιογενής, ποὺ οἱ φρικιαστικὲς δονήσεις του δημιουργοῦσαν τὸ ῥυθμικὸ ἦχο *τὰρ τὰρ τάρ·* αὐτὸς εἶναι ὁ *Τάρταρος,* ἠχοποίητος ὅπως κι ὁ *βάρβαρος.* ὁ *Τάρταρος* λοιπὸν ἦταν γιὰ τὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο ἡ πηγὴ τῶν σεισμῶν, τὰ σπλάχνα τῆς γῆς, τὸ βασίλειο τοῦ *ἐνοσίχθονος*[56], τὰ κατασκότεινα ἔγκατα τοῦ ᾅδου. τὰ χθόνια ὀνόματα εἶναι πανάρχαια, προϊστορικά, πρωτόγονα· γι' αὐτὸ καὶ σχεδὸν ὅλα ἠχοποίητα.

Ἀπὸ τὸ *ἄχ* τῶν θρήνων γιὰ τὸ νεκρὸ παράγονται τὰ ὀνόματα *Ἀχελῷος,* καὶ *Ἀχέρων*[57], *Ἀχεροντία*[58] ἢ *Ἀχερουσία*[59] *λίμνη, Ἀχερωΐδες ὄχθαι*[60] τοῦ ποταμοῦ ἢ τῆς λίμνης, καὶ *ἀχερωΐς*[61] δηλαδὴ τὸ δέντρο λεύκη ἢ αἴγειρος, ἡ στενὴ καὶ ψηλὴ σὰν κυπαρίσσι λεύκη, ποὺ φυτευόταν, φαίνεται, στὰ νεκροταφεῖα τῶν παναρχαίων ὅπως ἀργότερα καὶ μέχρι σήμερα τὸ κυπαρίσσι. τὰ ὀνόματα φυτῶν, ποὺ δηλώνουν πολλὰ καὶ διαφορετικὰ κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους φυτά, δὲν εἶναι τὰ κύρια βοτανικὰ ὀνόματά τους, ἀλλὰ τελεστικὰ προσωνύμια, ὅπως λ.χ. τὰ *ὑάκινθος* καὶ *θρίδαξ.* ἐπίσης καὶ τὰ περισσότερα γεωγραφικὰ ὀνόματα ποὺ συναντῶνται σὲ πολλὰ μέρη εἶναι τελεστικά. *Ἀχελῷος* κατὰ τὴν ἀρχαιότητα λεγόταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μεγάλο *Ἀχελῷο* ποταμὸ τῆς Αἰτωλίας[62] ποὺ λέγεται ἔτσι μέχρι σήμερα, κι ἕνας ποταμὸς κοντὰ στὴ Λαμία[63], κι ἄλλος μεταξὺ Ἀρκαδίας Ἠλείας καὶ Τριφυλίας στὴν Πελοπόννησο[64], κι ἄλλος στὸ ὄρος Σίπυλο τῆς Μ. Ἀσίας[65]. γιὰ δὲ τὸ μεγάλο Ἀχελῷο τῆς Αἰτωλίας μαρτυρεῖται ὅτι τὸ κύριο ὄνομά του ἦταν *Θόας*[66] (= ταχύς, ὁρμητικός), ἐνῷ τὸ *Ἀχελῷος* ἦταν προσωνύμιο. τέσσερες λοιπὸν τοὐλάχιστο ποταμοὶ λέγονταν *Ἀχελῷοι* καὶ τοῦ κυριωτέρου σῴζεται τὸ κύριο ὄνομα *Θόας* ποὺ δείχνει ὅτι τὸ *Ἀχελῷος* ἦταν μόνο προσωνύμιο διαφόρων ποταμῶν. καὶ ἦταν, ὅπως δείχνει ἡ κατασκευή του, ἠχοποίητο· θρηνητικό, θρησκευ-

τικό, χθόνιο, νεκρικό, τελεστικό. τὸ ὄνομα *Ἀχελῷος,* γιὰ ποταμὸ ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ θάνατο καὶ τὰ καταχθόνια, χρησιμοποιόταν, νομίζω, πρὶν ἀπὸ τὸ *Ἀχέρων,* ἢ ἴσως τὸ ἕνα εἶναι προελληνικὸ καὶ τ' ἄλλο ἑλληνικό, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ προσδιορίσω ἐδῶ ποιό ἀπὸ τὰ δύο. διότι σὲ πολλὲς περιπτώσεις καὶ ἰδίως σὲ πράγματα θρησκευτικά, ἐπικρατοῦσε τὸ ἀρχαιότερο στοιχεῖο τῶν ἡττημένων καὶ ὄχι τὸ νεώτερο τῶν νικητῶν καὶ κυριάρχων.

Πρὶν προχωρήσω στὴν ἑρμηνεία τῶν ἄλλων χθονίων ὅρων, εἶναι ἐπαγωγὸ νὰ πῶ ὅτι οἱ ὅροι αὐτοὶ δηλώνουν τέσσερες τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους κατὰ τὶς σχετικὲς δοξασίες καὶ συνήθειες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὁ ἄνθρωπος περνοῦσε ἀπὸ τὴν παροῦσα ζωὴ στὴ μεταθανάτια.

1) τὸν ἔτρωγε ζωντανὸ ἢ κι ἐπὶ τούτῳ ἐκτεθειμένο νεκρὸ ἕνα χερσαῖο θηρίο ἢ θαλάσσιο κῆτος, λ.χ. *λέων* ἢ *καρχαρίας.* οἱ μέχρι σήμερα σὲ χρῆσι παραστάσεις τῆς κολάσεως σὲ νάρθηκες ναῶν, στὶς ὁποῖες παριστάνεται σὰ χάσκον στόμα *καρχαρίου* ἢ *λέοντος* ποὺ καταπίνει τοὺς κολασμένους, κατάγεται ἀπὸ τὶς πανάρχαιες ἀντιλήψεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν τρόπο αὐτό. ἦταν τρόπος νομαδικὸς καὶ προφανῶς ὁ πρῶτος τρόπος τῶν Ἑλλήνων. 2) ἄφηναν τὸ νεκρὸ σὲ κάποιον ποταμό, κι ὁ ποταμὸς τὸν ἔφερνε σὲ κάποια λίμνη ἢ θάλασσα. κι αὐτὸς ὁ τρόπος ἦταν ἐπίσης πρωτόγονος, νομαδικός, καὶ πολὺ παλιὸς τῶν προϊστορικῶν Ἑλλήνων. 3) ἔκαιγαν τὸ νεκρό, καὶ τὴν τέφρα του ἢ τὴν ἄφηναν πάλι σὲ ποταμὸ ἢ τὴ φύλαγαν σὲ νεκρικὸ ἀγγεῖο, κι αὐτὸς εἶναι τρόπος πρωτόγονος καὶ κυρίως νομαδικός· εἶναι δὲ κι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸς τρόπος. 4) ἔθαβαν τὸ νεκρὸ στὴ γῆ, σὲ τάφο ποὺ ἦταν ἀπὸ ἁπλὸς λάκκος μέχρι ἐπιβλητικὴ οἰκοδομὴ σὰν τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν. τὸν τελευταῖο τρόπο, ποὺ ἦταν τῶν προελλήνων, υἱοθέτησαν καὶ οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴ μόνιμη ἐγκατάστασί τους στὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ὄχι σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις· διότι καὶ ἡ καῦσι τοῦ νεκροῦ ἦταν σὲ χρῆσι ἀπὸ τὸν Ὅμηρο μέχρι καὶ τὸν Πολύβιο τοὐλάχιστο.

Ἡ ῥίζα *χὰρ (= χὰρ χάρ, χρὰτς χράτς)* σὲ μιὰ μεγάλη συγγένεια ἠχοποιήτων ἑλληνικῶν λέξεων δηλώνει τὸ βραχνὸ ἦχο τῆς χαράξεως καὶ τοῦ ξεσχίσματος μαλακῆς ἢ ἡμίσκληρης ὕλης μὲ δόντι ἢ δόντια ἢ αἰχμηρὸ ὄργανο, ὅπως εἶναι τὸ μαχαίρι - ξίφος - σπαθὶ ἢ ἡ γραφίδα τῆς χαρακτικῆς γραφῆς μὲ τὴν ὁποία ἔγραφαν σὲ μόλυβδο ἢ κηρὸ ἢ ἀργότερα σὲ πάπυρο. (ἐξ ἄλλου τὸν ὀξύτερο ἦχο χαράξεως σκληρῆς ὕλης, λίθου ἢ ὀστοῦ ἢ κεραμικοῦ, τὸν δηλώνει, ὅπως ἔδειξα στὰ Γραφικά, ἡ ῥίζα *γρ (γρὰτς)* μιᾶς ἄλλης συγγενείας ἠχοποιήτων λέξεων, κυριώτερη ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶναι τὸ ῥῆμα *γράφω = γρατσουνῶ*[67]). γι' αὐτὸ ἡ ἀρχαιότερη, καὶ ἴσως ἀρχικὴ ἑλληνικὴ ὀνομασία τοῦ *λέοντος*

(ἢ ἴσως κάθε σαρκοβόρου θηρίου) εἶναι *χάρων.* μιλώντας ὁ Λυκόφρων γιὰ τὸ *λέοντα* τῆς Νεμέας, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Ἡρακλῆς ἀπέκτησε τὴ λεοντῆ του, δυὸ φορὲς τὸν ὀνομάζει μὲ τ' ὄνομά του αὐτὸ *χάρων·* λέει *χάρωνος ὠμηστοῦ δορὰ* τὴ λεοντῆ, καὶ *τοῦ μονογλήνου στέγας χάρωνος* τὴ φωλιά του[68]. τὰ ἴδια φαίνονται καὶ στὰ Σχόλιά του. ἐπίσης ὁ λεξικογράφος Ἡσύχιος ἔχει τὸ λῆμμα· *χάρων· ὁ λέων·* ἐπειδὴ ἔχει σουβλερὰ καὶ κοφτερὰ δόντια μὲ τὰ ὁποῖα ξεσχίζει τὶς σάρκες τῶν θηραμάτων του κάνοντας *χὰρ χὰρ χρὰτς χράτς.* στὸν Ὅμηρο, στὸν Ἡσίοδο καὶ στοὺς Ὁμηρικοὺς Ὕμνους οἱ *λέοντες* λέγονται *χαροποί*[69], δηλαδὴ «θηρία μὲ στόμα γεμάτο δόντια ποὺ ξεσχίζουν»· σ' ἕναν Ὁμηρικὸ Ὕμνο καὶ οἱ σκύλοι· στὸ Σοφοκλῆ γενικῶς οἱ *θῆρες*[70], τὰ ἄγρια θηρία τὰ σαρκοφάγα. ὁ δὲ Ἡσύχιος ἔχει τὰ λήμματα· *χαροπός· φοβερός·* καὶ *χαροπόν· φοβερόν·* ἐννοεῖ, αὐτὸς ἢ ἡ πηγή του, τὸ φοβερὸ στόμα τοῦ λέοντος ἢ κάθε ἀγρίου σαρκοφάγου. σὲ ἄλλο γραμματικὸ τύπο ὁ *χάρων* λέγεται *χάροψ,* καὶ εἶναι στὴν περίπτωσι αὐτὴ κάποιο θαλάσσιο κῆτος, φάλαινα ἢ δελφίνι ἢ καρχαρίας, ποὺ ξεσχίζει ἐπίσης τὰ θύματά του μὲ τ' ἄγρια δόντια του. Λέει ὁ Ὀππιανός· *Γλαυκός τε χάροψ φώκη τε δυσαής*[71]. ὑπῆρχε δὲ φάλαινα, καὶ γαλάζια φάλαινα, στὴ Μεσόγειο καὶ μάλιστα καὶ στὸ Αἰγαῖο, ἀφοῦ καὶ σήμερα, μετὰ ἀπὸ τόση οἰκολογικὴ καταστροφή, ἐμφανίστηκαν ἢ πιάστηκαν ἢ ἐξώκειλαν στὴν παραλία τέτοιες ζωντανὲς ἢ νεκρὲς τὸ 1981 στὴ Λῆμνο, στὶς 9 - 7 - 1990 στὴν Κεφαλληνία καὶ στὴ Λευκάδα, στὶς 19 - 5 - 1992 στὴν ἡφαιστιακὴ Καλδέρα τῆς Σαντορίνης, στὶς 24 - 5 - 1992 στὴν Κύνθο, καὶ στὶς 14 - 5 - 1993 στὴν Κεφαλληνία[72]. ὅπως δὲ τὸ *Λέων* ἔτσι καὶ τὸ *Χάροψ* ἢ *Χάροπος* χρησιμοποιοῦνται ὡς ὀνόματα ἀντρῶν ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο[73]. ἕνας τρίτος γραμματικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος μὲ προστεθειμένη καὶ τὴν ἔννοια τοῦ θορύβου, τὸ *Χάρυβδις,* σήμαινε προφανῶς ἀρχικὰ τὴ φάλαινα φυσητῆρα μὲ τὸ σὰν καταβόθρα πελώριο στόμα της, μὲ τὸ ὁποῖο ῥουφάει καὶ νερὰ καὶ ψάρια καὶ κατὰ τοὺς ὑπερβολικοὺς ναυτικοὺς θρύλους καὶ καράβια, κι ἔπειτα φυσάει τὸ νερὸ ἀπὸ τὰ ῥουθούνια της σὰν πίδακα πολλῶν μέτρων. ἀκόμη καὶ στοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνες οἱ ἀρχαῖοι ναυτικοὶ ἀπὸ τὸ φόβο τους ἀφηγοῦνταν ὅτι εἶδαν κήτη ποὺ ἦταν ὁλόκληρα νησιὰ μὲ βουνὰ στὴ ῥάχι τους καὶ κατάπιναν ὁλόκληρους στόλους[74]. στὸν Ὅμηρο ἡ *Χάρυβδις* ῥουφάει μὲ θόρυβο *(ῥοιβδεῖ)* κι ἔπειτα ἀπὸ κάμποση ὥρα *ἀναρροιβδεῖ* τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης[75]. στὸν Ἡσύχιο διασῴζεται μιὰ προφανῶς ἑρμηνευτικὴ τοῦ Ὁμήρου παράδοσι σὲ δυὸ λήμματα· *Χάρυβδις· χάσμα θαλάσσης, ἢ καταιγίς·* καὶ *Χάρυβδις ὠμόβροτος· ἡ ἀναπινομένη θάλασσα.* στὸν Ὅμηρο ἡ μάχη λέγεται πολλὲς φορὲς *χάρμη*[76], δηλαδὴ μαχαίρωμα, σφαγή. στὸν Ἡσύχιο ἀνευρίσκονται τὰ λήμματα *χάρμη· μάχη·* καὶ μὲ ἄστοχη ἑρμηνευτικὴ

προέκτασι *χάρμη· ἡ μετὰ χαρᾶς μάχη!* ὁ δὲ ψυχοπομπὸς Ἑρμῆς, ποὺ ἔχει πολλὴ δουλειὰ ἰδίως μετὰ ἀπὸ κάποια μάχη ἢ σφαγὴ σὰν τὴ μνηστηροφονία[77], λέγεται καὶ στὸν Ὁμηρικὸ Ὕμνο του καὶ στὸν Ἡσύχιο *Ἑρμῆς χαρμόφρων*[78], ἐπειδὴ χαίρεται στὶς μάχες καὶ στὶς σφαγές, κι ὄχι γιὰ τὸ λόγο ποὺ λέει τὸ μεγάλο Λεξικὸ τῶν Liddell-Scott. ἀπὸ τὴν ἴδια ῥίζα *χαρ* εἶναι καὶ οἱ ἀρχαιότατες ἠχοποίητες λέξεις *χαράδρα* ἢ *χαράδρη,* καὶ *χαραμὸς* ἢ *χηραμὸς* (ἡ σχισμὴ ἢ τρύπα τοῦ φιδιοῦ καὶ ἄλλων ζωϋφίων), καὶ *χαραδριὸς* τὸ πουλὶ δρυοκολάπτης[79]. *χάρων* λοιπὸν ὁ *λέων* κι ὁποιοδήποτε χερσαῖο ἄγριο σαρκοβόρο θηρίο, καὶ *χάροψ* ἢ *χάρυβδις* ὅταν εἶναι θαλάσσιο.

Μετὰ τὴν ἐμφάνισι ὅμως στὴν ἐξελιγμένη καὶ ὄψιμη μυθολογία τοῦ ψυχοπομποῦ μικροθεοῦ, *Χάρων,* ἔτσι ὡς κύριο ὄνομα, λέγεται ὁ *πορθμεὺς δαίμων* ποὺ μὲ τὴ λέμβο του παραλαμβάνει τὴν ψυχὴ τοῦ νεκροῦ, καὶ πλέοντας τὸν *Ἀχέροντα* ποταμὸ τὸν μεταφέρει στὴν *Ἀχεροντία* ἢ *Ἀχερουσία* λίμνη, ὅπου εἶναι ὁ ᾅδης. ὁ μῦθος, ποὺ σχηματίστηκε ἀπὸ τὴν ἀμυδρὴ ἀνάμνησι καὶ τὸ συμφυρμὸ τῶν δύο τρόπων μεταβάσεως στὴ μεταθανάτια ζωή, βρῶσι ἀπὸ ἄγριο θηρίο ἢ κῆτος καὶ ἄφεσι τοῦ νεκροῦ ἢ τῆς τέφρας του στὰ ῥεῖθρα κάποιου ποταμοῦ, ἀνευρίσκεται γιὰ πρῶτες φορὲς στὸν Εὐριπίδη καὶ τὸν Ἀριστοφάνη. στὸν Εὐριπίδη ἡ Ἄλκηστις, ποὺ πεθαίνει, λέει·

Ὁρῶ δίκωπον ὁρῶ σκάφος ἐν λίμνᾳ·
νεκύων δὲ πορθμεὺς
ἔχων χέρ' ἐπὶ κοντῷ Χάρων
μ' ἤδη καλεῖ.

καὶ παρακάτω ὁ σύζυγός της Ἄδμητος λέει·

Σ' ἐξ Ἅδου λαβεῖν
κατῆλθον ἄν, καὶ μ' οὐθ' ὁ Πλούτωνος κύων
οὐθ' οὑπὶ κώπῃ ψυχοπομπὸς ἂν Χάρων
ἔσχεν, πρὶν ἐς φῶς σὸν καταστῆσαι βίον[80].

παραστατικώτερα ἀλλὰ καὶ διακωμῳδημένα περιγράφει τὸ *Χάρωνα* ἢ *Χάροντα* ὁ Ἀριστοφάνης στοὺς χθονίους Βατράχους του, ποὺ διαδραματίζονται *ἐπί Ταίναρον*[81]. καὶ μέχρι σήμερα στὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ στὴ λαϊκὴ δεισιδαιμονία μυθολογεῖται ὁ *Χάρος.* στὴν κλασσικὴ Ἀθήνα *χαρώνιον* λεγόταν μία *θύρα τοῦ δεσμοφυλακείου,* ἀπὸ τὴν ὁποία ἔβγαζαν τὸ θανατοποινίτη, γιὰ νὰ τὸν ἐκτελέσουν[82].

Δεύτερος κλάδος τῆς ἴδιας συγγενείας τῶν ἠχοποιήτων λέξεων ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς *χαράξεως χὰρ* εἶναι οἱ λέξεις, ποὺ εἶναι καὶ γραφικοὶ ὅροι, *χαράσσω* (= γράφω μὲ χαρακτικὴ γραφή), *χάραγμα* (= γράμμα, γραπτὸ κείμενο), *χάραξ* (= τάφρος, κι ἔπειτα ξύλινος φράκτης),

χαρακτὴρ (= γραφίδα γραφῆς χαρακτικῆς κι ἔπειτα κι ἐκτυπωτικῆς καὶ χρωστικῆς, γράμμα, γραπτὸ κείμενο), καὶ *χάρτης,* δηλαδὴ μόλυβδος, ἔπειτα κηρός, ἔπειτα πάπυρος, κι ἐν τέλει τὸ σημερινὸ σινικὸ *χαρτί*[83]. ἔγραψα γιὰ ὅλ' αὐτὰ ἄλλοτε[84].

Μερικὲς φορὲς ὁ ἦχος *χὰρ* στὶς ἠχοποίητες λέξεις μ' αὐτὴ τὴ ῥίζα εἶναι ἀναδιπλασιασμένος *χαρχαρ* ἢ σχεδὸν ἀναδιπλασιασμένος *χαρχα*· στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ θέμα μὲ ἀνομοίωσι γίνεται *καρχαρ* ἢ καὶ μὲ διπλῆ ἀνομοίωσι *καρχαλ,* ὅπως τὰ *χεχόρευκα θεθαύμακα φεφύτευκα λήθαλγος* γίνονται *κεχόρευκα τεθαύμακα πεφύτευκα λήθαργος.* κι αὐτὲς οἱ λέξεις ἀποτελοῦν ἕναν τρίτο κλάδο τῆς ἴδιας συγγενείας ἠχοποιήτων. ἔτσι λέγονται *κάρχαρος* ὁ σκύλος (καὶ ὁ Κέρβερος), τὸ δελφίνι, κι ὁ κυνόδοντας[85], *καρχαρίας* τὸ κῆτος μὲ τὰ φοβερὰ δόντια ποὺ ξεσχίζουν[86], *καρχαρόδοντες* οἱ *λέοντες,* οἱ *παρδάλεις,* οἱ *λύκοι,* οἱ *κύνες* (καὶ ὁ Κέρβερος), τὰ γεωργικὰ ὀδοντωτὰ δρεπάνια[87], καὶ κάθε τὶ ποὺ ἔχει σουβλερὰ καὶ κοφτερὰ δόντια (ἐνῷ ἀντίθετα *χαυλιόδοντα*[88] λέγονται τὰ ζῷα μὲ τὰ μὴ κοφτερὰ δόντια), *καρχαλέοι* οἱ *κύνες* καὶ οἱ αἱμοχαρεῖς ἄνθρωποι, καὶ οἱ τραχεῖς πετρώδεις τόποι[89], *καρχήσιον* ἡ αἰχμὴ τῆς κεραίας κι ὁ ὀδοντωτὸς τροχὸς (γρανάζι)[90], *καρχήσιος* αὐτὸς ποὺ ἔχει ἐπιφάνεια ἢ ὑφὴ τραχειὰ καὶ ἄγρια, κι ὄχι στιλπνή[91], *κάρχαι* τὰ καβούρια μὲ τὶς δυὸ ψαλιδωτὲς δαγκάνες[92], καὶ *καρχῶδες* κάθε τὶ τὸ τραχὺ καὶ ἄγριο[93] σὰν τὸ σμυριδόχαρτο νὰ ποῦμε.

Ἕνας τέταρτος κλάδος τῆς ἴδιας συγγενείας ἠχοποιήτων λέξεων ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς χαράξεως *χὰρ* ἔχει προαγάγει τὸ δασὺ ἄφωνο *χ* σὲ ἀκόμη δασύτερο, δηλαδὴ σὲ δασὺ πνεῦμα ἤτοι δασεῖα ', κι ἔχει κάνει τὸν ἦχο *ἁρ,* ὁπότε λέγεται *ἅρπη* τὸ γεράκι μὲ τὸ γαμψὸ ῥάμφος καὶ τὸ ὀδοντωτὸ γεωργικὸ δρεπάνι[94], *ἁρπάζω*[95] τὸ ῥῆμα ποὺ ἀρχικὰ σήμαινε «γραπώνω μὲ τὰ δόντια», *ἁρπακτῆρες* οἱ λῃσταὶ[96] ποὺ παραμονεύουν ὅπου καὶ οἱ *χάρωνες, ἁρπαλέος* ὁ ἁρπακτικὸς ἢ αὐτὸς ποὺ ἔχει ἁρπακτικὰ δόντια[97], κι ἐπίρρημα *ἁρπαλέως*[98], καὶ κύριο ὄνομα ἀντρὸς *Ἁρπαλίων*[99], καὶ πολλὰ ἄλλα παράγωγα καὶ σύνθετα.

Ἕνας πέμπτος κλάδος τῆς ἴδιας συγγενείας ξεκινάει ἀπὸ τὴ λέξι *χαρὰ*[100] ποὺ ἀρχικὰ θὰ πῇ γέλιο ἢ χαμόγελο, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸ δείχνει κανεὶς τὰ δόντια του, ἂν καὶ μὲ ἄλλη πρόθεσι. τὰ λήμματα ὅμως τοῦ Ἡσυχίου *χαρά· ὀργίλον, ἢ ἡ ὀργή·* καὶ *χαρά· ὀργή, ἢ ὀργίλος,* δείχνουν ὅτι χαρὰ λεγόταν κάποτε στὴν προϊστορικὴ ἀρχαιότητα ἢ σὲ περιθωριακὲς καὶ βραδείας ἐξελίξεως ἑλληνικὲς διαλέκτους καὶ τὸ ἀγρίεμα ποὺ γίνεται μ' ἐπίδειξι τῶν ἀπειλητικῶν δοντιῶν, ὅπως κάνει ὁ σκύλος, ὅταν γρύζῃ ἀπειλητικά. τὸ ἴδιο λέει ἀσφαλῶς κι ὁ Ξενοφῶν στὸν Κυνηγετικό του, ὅταν ἀνάμεσα σὲ ἄλλα 47 δίνῃ ὡς ὄνομα κυνηγόσκυλου καὶ τ' ὄνομα *Χαρά*[101]· ἐννοεῖ σκυλὶ μὲ ἄγρια καὶ

κοφτερὰ δόντια ποὺ ξεσχίζουν, σὰν τὰ σημερινὰ ντόμπερμαν ἢ μπουλντόγκ, κι ὄχι βέβαια τὸ εὐγενὲς συναίσθημα τῆς χαρᾶς. ἔπειτα ἀπὸ τὸ *χαρὰ* παράγεται τὸ *χαίρω*[102], ἀπὸ τὸ *χαίρω* τὸ *χάρμα –χάρμα φίλοις ἑτάροισι* ποὺ λέει κι ὁ Ὅμηρος[103]–, καὶ *χάρις* καὶ *χαρίεις* καὶ *χαρίζομαι*[104] καὶ πολλὰ ἄλλα παράγωγα καὶ σύνθετα.

Χάρων λοιπὸν πρῶτα ὁ *λέων* ὁ *καρχαρίας* καὶ κάθε ἄγριο σαρκοφάγο θηρίο καὶ κῆτος, ποὺ ἁρπάζει ζωντανὸ ἢ νεκρὸ τὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ τὸν μεταφέρει στὴν μεταθανάτια, καὶ πολὺ ἔπειτα ὁ βαρκάρης μικροθεὸς τῆς ὀψιμώτερης μυθολογίας ποὺ φέρεται νὰ κάνῃ τὴν ἴδια μεταφορὰ μὲ βάρκα.

Μὲ βάρκα, διότι τὸ δεύτερο στοιχεῖο τοῦ συμπεφυρμένου μύθου εἶναι ὁ ποταμὸς ποὺ μὲ τὸ ῥεῖθρο του παρασύρει τὸ σῶμα ἢ τὴν τέφρα τοῦ νεκροῦ στὴ λίμνη ἢ τὴ θάλασσα ὅπου ἐκβάλλει. *Ἀχελῷος* ἢ *Ἀχέρων* ὁ κάθε τέτοιος ποταμός, κι *Ἀχεροντία* ἢ *Ἀχερουσία* ἡ κάθε τέτοια λίμνη καὶ θάλασσα, διότι στὰς *Ἀχερωΐδας ὄχθας*[105] των θρηνοῦν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ κηδευόμενου νεκροῦ ἀναφωνώντας *ἄχ ἄχ!* κι *ἀχερωΐδες*[106] οἱ ψηλόλιγνες πένθιμες λεῦκες, ποὺ ὡς κάπως ὑδρόφιλα δέντρα εὐδοκιμοῦν κυρίως στὶς ὄχθες λιμνῶν καὶ ποταμῶν, ἐκεῖ ὅπου ἀκούγονταν οἱ ἐπικήδειοι θρῆνοι *ἄχ ἄχ,* ὅπως καὶ τὰ ψηλόλιγνα καὶ πένθιμα διάδοχά των κυπαρίσσια φυτεύονται σήμερα συνηθέστερα στὰ νεκροταφεῖα. γι' αὐτὸ σὰν τὸν *Ἀχελῷον* καὶ ὁ *Ἀχέρων* μὲ τὴν *Ἀχερουσία* βρίσκονταν καὶ στὴ Θεσπρωτία[107], καὶ στὴν Ἀργολίδα[108], καὶ στὴν Τριφυλία[109], καὶ στὸν Πόντο[110], καὶ στὴν Ἰταλία[111], καὶ στὴν ὑπερωκεάνιο χώρα τῆς νεκυίας τῆς Ὀδυσσείας[112]. θὰ ὑπῆρχαν ἀσφαλῶς σὲ κάθε μέρος ὅπου κατοικοῦσαν καὶ κηδεύονταν Ἕλληνες. ὑπάρχει μάλιστα καὶ σχετικὸ ἀνέκδοτο γιὰ τὸ βασιλέα Ἀλέξανδρο τὸν Μολοσσό, πού, παίρνοντας ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς χρησμὸ νὰ φυλάγεται ἀπὸ τὸν *Ἀχέροντα,* φυλαγόταν ἀπὸ τὸν *Ἀχέροντα Θύαμιν* τῆς Ἠπείρου, τὸ σημερινὸ Καλαμᾶ ποταμό, ἀλλὰ τὴν ἔπαθε στὸν *Ἀχέροντα* τῆς Ἰταλίας[113]. *Ἀχέρων* ἀσφαλῶς θὰ ὠνομάστηκε γιὰ κάποιο διάστημα κι ὁ ποταμὸς ποὺ ῥέει μὲς στὸ σπήλαιο τοῦ Δυροῦ Ἀλεπότρυπα, ἀλλ' αὐτός, νομίζω, ἀρχικὰ λεγόταν *Κωκυτός*[114]. κι αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι ἐπίσης ἠχοποίητο ἀπὸ τὸ θρηνητικὸ ἐπιφώνημα *χώχου!* τὸ *χ* στὸ ὄνομα αὐτὸ γίνεται μὲ ψίλωσι *κ,* ὅπως καὶ τὸ *χω* τοῦ *ἔχω* γίνεται *κω* στὴ λέξι *ἀνοκωχή*[115], ἢ ὅπως τὸ *χ* γίνεται πάλι *κ* στὰ ἐπίσης ἠχοποίητα ἀπὸ τὸ *ἄχ ἄχ* ὀνόματα τῶν χθονίων θεῶν καὶ δαιμόνων ποὺ λέγονται *Ἄκακος*[116] καὶ *Ἑρμείας ἀκάκητα* ἢ *Ἑρμῆς Ἀκακήσιος*[117]. αὐτὰ τὰ *ἄκ ἄκ* εἶναι *ἄχ ἄχ* ὅπως κι ἐκεῖνο τὸ *ἄκ* στὰ ῥήματα *ἀγανακτῶ* καὶ *ἀκκίζομαι*[118]. ἄλλωστε καὶ σὰν κοινὴ λέξι τὸ *κωκυτὸς* σημαίνει θρῆνος[119]. διότι στὴν ὄχθη του μέσα στὸ σπήλαιο θρηνοῦσαν *(χώχου!)* οἱ προϊστορικοὶ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ποὺ ἔθαβαν

τοὺς νεκρούς, τῶν ὁποίων πολλὰ κρανία καὶ ὀστᾶ ἀλλὰ καὶ νεκρικὰ σκεύη καὶ κτερίσματα βρῆκαν οἱ σημερινοὶ σπηλαιολόγοι κι ἀρχαιολόγοι.

Ὁ γνωστὸς ἀπὸ τὸν Ὅμηρο κιόλας φύλακας τοῦ στομίου τοῦ ᾅδου, ὁ *Ἀίδου κύων,* ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο κι ἔπειτα λέγεται *Κέρβερος,* καὶ μυθολογεῖται ὅτι εἶχε 1 ἢ 3 ἢ 50 ἢ 100 κεφάλια, καὶ σύμφωνα μὲ μία ἀπὸ τὶς σχετικὲς παραδόσεις ἦταν *ὄφις* ἢ *δράκων* ἢ *ἔχιδνα,* ἐπικράτησε ἐν τέλει νὰ θεωρῆται *τρικέφαλος κύων.* ὁ Ἡρακλῆς, ἐκτελώντας τὸν τελευταῖο ἆθλο του, κατέβηκε στὸν ᾅδη καὶ συνέλαβε τὸν *Κέρβερον.* αὐτὸ ἔγινε κυρίως στὸ Ταίναρο, ἀλλὰ κατ' ἄλλες παραδόσεις καὶ στὴν Τροιζῆνα, ἢ στὴν Ἑρμιόνη τῆς Πελοποννήσου, ἢ στὸ Λαφύστιον ὄρος τῆς Βοιωτίας. κατὰ μία παράδοσι μπῆκε ἀπὸ τὸ Ταίναρο καὶ βγῆκε στὴ Βοιωτία. ἄλλες ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες εἶναι ὅτι κατὰ τὸ μῦθο ποὺ θέλει τὸ γεγονὸς αὐτὸ στὴ Βοιωτία ὁ Ἡρακλῆς λέγεται *Ἡρακλῆς Χάροψ.* σὲ συμφωνία δὲ μὲ τὸ μῦθο ποὺ τὸ θέλει στὴν Ἑρμιόνη, ἐπιδεικνύονταν ἐκεῖ κατὰ τὸν Β΄ μ.Χ. αἰῶνα πίσω ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς *Χθονίας (θεᾶς Μητρὸς ἢ Στυγὸς)* τρία στεγασμένα *χωρία*· τὸ ἕνα λεγόταν *χωρίον Πλούτωνος,* τὸ ἄλλο *Ἀχερουσία λίμνη,* καὶ τὸ ἄλλο *χωρίον Κλυμένου*· σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο οἱ ἱερεῖς ἔδειχναν ἕνα *γῆς χάσμα,* γιὰ τὸ ὁποῖο ἔλεγαν ὅτι αὐτὸ ἦταν τὸ στόμιο τοῦ ᾅδου ἀπ' ὅπου ὁ Ἡρακλῆς κατέβηκε σ' αὐτὸν καὶ συνέλαβε τὸν *Κέρβερον*[120].

Καὶ τὸ *Κέρβερος* εἶναι ἴσως ὄνομα ἠχοποίητο. εἰκάζω μόνον, ὅτι σὲ καιρὸ ποὺ τὸ στόμιο τοῦ «ᾅδου» Ἀλεπότρυπα στὸ Ταίναρο εἶχε κλείσει ἀπὸ προσχώσεις σὲ τέτοιο βαθμό, ποὺ νὰ περνάῃ ἀπ' αὐτὸ μόνο μιὰ ἀλεποῦ, ἦταν δηλαδὴ ἕνα *γῆς χάσμα* σὰν ἐκεῖνο ποὺ μυθολογοῦνταν τὸ Β΄ μ.Χ. αἰῶνα στὴν Ἑρμιόνη, ὅταν τὸ θαλάσσιο κῦμα εἰσωρμοῦσε μέσα στὸ σπήλαιο ἀπὸ τὸ ὑποθαλάσσιο στόμιο - ἐκβολή, πίεζε τὸν ἀέρα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ σπηλαίου, ὁ ὁποῖος ἔβγαινε μὲ ἀπότομες σὰ ῥιπὲς καὶ δυνατὲς καὶ βοερὲς ἐκπνοὲς ἀπὸ τὸ χερσαῖο στόμιο, παράγοντας ἕναν ἦχο ποὺ ἀκούγοταν περίπου σὰν *κὲρ βέρ*· κι αὐτὸ οἱ ἀρχαῖοι δεισιδαίμονες, ποὺ φοβοῦνταν νὰ πλησιάσουν ἢ πλησίαζαν τρέμοντας, τὸ ἄκουγαν σὰ γαύγισμα τοῦ *Κερβέρου.* διότι οἱ τρεῖς φωνὲς τοῦ σκύλου, γρύξιμο γαύγισμα καὶ οὔρλιασμα, δηλώνονται μὲ τὰ ἠχοποίητα *γρύζω γαυριῶ ὑλακτῶ*· δὲν ὑπάρχει φωνὴ τοῦ σκύλου ποὺ νὰ φαίνεται στὸ ὄνομα *Κέρβερος.* δὲν πρόλαβα τὸ στόμιο τῆς Ἀλεπότρυπας τοῦ Ταινάρου πρὶν ἀπὸ τὴ διάνοιξί του, γιὰ ν' ἀκούσω ἕναν τέτοιο ἦχο κύματος ἢ ἀέρος, ποὺ νὰ θυμίζῃ τὸ ὄνομα *Κέρβερος.* φρόντισα ὅμως σὲ μέρες θαλασσοταραχῆς, ὅταν τὸ κῦμα χτυπάῃ σὲ προκυμαία πόλεως καὶ εἰσορμάῃ μέσα στὰ στόμια - ἐκβολὲς τῶν ὑπονόμων, ν' ἀκούσω τὸν ἦχο του ἀπὸ σκάρες ὑπονό-

μων ποὺ βρίσκονται σὲ δρόμους κοντὰ στὴν προκυμαία· πράγματι ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ ἀκούει κανεὶς ἕναν ἦχο περίπου σὰν *κὲρ βέρ,* ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ τυποποιηθῇ στὸ ὄνομα *Κέρβερος.* ἐν πάσῃ περιπτώσει διατυπώνω τὴν ἑρμηνεία αὐτή, τοῦ *Κέρβερος* μόνο, μὲ κάποια, ἀμφιβολία.

Ἐπέστρεψα ἀπὸ τὸ Ταίναρο μὲ τὸ συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὴν ἀπομύθευσι ἀρχαιοτάτων καὶ πρωτογόνων μύθων εἶναι πολὺ καρποφόρο νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἕνα μέρος τῶν ὀνομάτων, ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς πυρῆνες τῶν μύθων, εἶναι ἠχοποίητα.

Γιὰ τὴ σημασία τῶν βιβλικῶν *στυγῶ ἀποστυγῶ στυγητὸς στυγνὸς θεοστυγὴς στυγνάζω τάρταρος ταρταρῶ* ἀποκόμισα τὴν ἄκρα ἐξιχνίασι.

Ἀλλὰ τὸ μάθημα ποὺ κυρίως πῆρα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία μου στὸ Ταίναρο ἦταν ὅτι πέρα ἀπὸ τὴν προσφορὰ τῶν πηγῶν καὶ τὴ συνδρομὴ τῆς νεώτερης βιβλιογραφίας σὲ ὡρισμένες περιπτώσεις ἑρμηνείας τὸν κύριο ῥόλο παίζει ἡ ἀδάπανη σὲ χρόνο καὶ κόπο ἁπλῆ καὶ αἰφνίδια σκέψι, κατὰ τὴν προειρημένη παρατήρησι τοῦ Ἀριστοτέλους.

Σημειώσεις

1. Ἀριστοτέλης, Ἀναλ. ὕστ. 1,34 (89β).

2. Ὁ *ᾅδης* Γε 89,8· Ψα 6,5· Μθ 46,4· Λκ 84,7· Ἀπ 2,10· καὶ ἄλλες 70 φορὲς στὴν Π. Διαθήκη καὶ 8 στὴν Καινή. *ταρταρῶ* Β΄ Πε 3,4. *στυγνὸς* Ἠσ 64,6. *στυγνάζω* Ἰζ 33,45· 35,14· 42,15· Μθ 72,3· Μρ 43,7. *στυγητὸς* Ττ 6,1. *θεοστυγής* Ῥω 3,14. *ἀποστυγῶ* Ῥω 23,11.

3. *Οἰωνισμῷ οἰωνίζομαι* Γε 112,7· 112,17. *σπένδομαι* Β΄ Τι 9,6. *εὐδία* Μθ 72,2. *καταχθόνια* Φι 3,14.

4. Πξ 45,27· 71,11· Α΄ Κο 21,1 - 13· 29,7 - 12· Ῥω 25,23· Ἀπ 5,4· 6,3.

5. Σχόλια εἰς Ὀππιανοῦ Ἁλιευτ. 3,166. Κ. Σιαμάκης, *Γραφ.* 4,2· 4,63.

6. Ὅμηρος, Ε 265 *(εὐρύοπα Ζεύς).*

7. Ὅμηρος, λ16 *(Ἥλιος φαέθων).*

8. Ὅμηρος, Α3· Θ 368· Ψ 19· δ 834· κ 175· 491· 534· 564· λ 1 - 640 (νέκυια)· καὶ κυρίως Ο 187-193. Ἡσίοδος, Θε., 311· 455· 768· 850· Ἔργ., 153. Ὕμν. Δήμ., 79· 336· 347· 395. Ὕμν. Ἑρμ., 572. Ὕμν. Ἀφρ., 154.

9. Ὅμηρος, Ο 187 - 193.

10. Ὅμηρος, Θ 13 - 16.

11. Ἡσίοδος, Θε., 682· 736· 868.

12. Ἡσίοδος, Θε., 721 - 5.

13. Ὅμηρος, Θ 13 - 16· 478 - 481· Ξ 379. Ἡσίοδος, Θε., 716 - 725. Ὕμν. Ἀπόλλ., 335 - 6. Ὕμν. Ἑρμ., 256 - 7· 374. Ἀπολλόδωρος 1,1,4.

14. Ὅμηρος, Ι, 457· 569· κ 494· λ 47. Ὕμν. Δήμ., 337.

15. Ὅμηρος, Β 755˙ Θ 369˙ Ξ 271˙ Ο 37˙ ε 185˙ κ 514. Ἡσίοδος, Θε., 361˙ 383˙ 389˙ 397˙ 776˙ 805. Ὕμν. Ἀπολλ., 85. Ὕμν. Δήμ., 259˙ 423. Ὕμν. Ἑρμ., 519. Ἀριστοφάνης, Βάτρ., 470. Ἀπολλόδωρος 1,2,2. Στράβων 5,4,5 (244). Παυσανίας 8,17,6˙ 8,18 - 5˙ 8,19,3.

16. Ὅμηρος, Ο 36 - 38˙ ε 184 - 6. Ὕμν. Ἀπόλλ., 84 - 86. Παυσανίας 8,18,2.

17 Ὅμηρος, Α 544˙ α 27-28.

18 Ὅμηρος, Γ 310˙ Λ 66˙ Ω 287.

19. Ὅμηρος, Δ 56.

20. Ὅμηρος, Ο 247.

21. Ὅμηρος, Δ 56.

22. Ὅμηρος, Θ 1 - 27.

23. Ὕμνος εἰς Μητέρα θεῶν (XIV), στίχ. 1.

24. Ἡσίοδος, Θε., 126 - 7.

25. Ὕμνος εἰς Γαῖαν Μητέρα πάντων (XXX), στίχ. 1-2.

26. Ἡρόδοτος 8,65,4.

27. Ὅμηρος, Β 696˙ Ν 322˙ Ξ 326˙ Φ 76.

28. Ὅμηρος, Ψ 92˙ 170.

29. Ὅμηρος, Α 397.

30. Ἴβυκος, ἀπ. 3,21 Diehl. Σχόλια εἰς Πινδάρου Ὀλ. 1,144 (= 89). Σχόλια εἰς Εὐριπίδου Ὀρ., 5˙ 16.

31. Ὕμν. Δήμ., 47˙ 211˙ 492.

32. Ἡρόδοτος 8,65,4.

33. Αἰσχύλος, Ἱκ., 890˙ 900.

34. Αἰσχύλος, Ἱκ. 890˙ 900.

35. Ὅμηρος, Ξ 271-5.

36. Ὅμηρος, Ξ 379.

37. Ὕμν. Δήμ., 259 - 260.

38. Ὕμν. Ἑρμ., 518 - 9.

39. Ἀπολλόδωρος 1,2,5.

40. Ἡσίοδος, Θε., 346 - 361˙ πρβλ. καὶ 240 - 264˙ καὶ Ὅμηρον, Σ 38 - 50˙ Ὕμνον Δήμ., 418 - 424˙ Ἀπολλόδωρον 1,2,2˙ 1,2,7.

41. Ὅμηρος, Β 751 - 5˙ Θ 364 - 9˙ Ξ 271 - 9˙ Ο 36 - 38˙ ε 184 - 6˙ κ 513 - 5 *(Στυγὸς ὕδωρ πέτρη τε).* Ἡσίοδος, Θε., 775 - 806 *(Στυγὸς ὕδωρ - καταστύφελος χῶρος).* Ὕμνος Ἀπόλλ., 84 - 86 *(Στυγὸς ὕδωρ).* Ὕμνος Δήμ., 259 - 260 *(Στυγὸς ὕδωρ).* Ὕμνος Ἑρμ., 518 - 9 *(Στυγὸς ὕδωρ).* Ἀριστοφάνης, Βάτρ., 464 - 473 *(Στυγὸς πέτρα).* Στράβων 5,4,5 (244) *(Στυγὸς ὕδωρ).* Παυσανίας 8,17,6 - 8,19,3 *(Στυγὸς ὕδωρ καὶ πέτρα).*

42. Ὅμηρος, Β 751 - 5. καὶ Παυσανίας 8,18,2.

43. Ὅμηρος, Θ 366 - 9. καὶ Παυσανίας 9,18,3.

44. Ὅμηρος, κ 511 - 5.

45. Ὅμηρος, Ξ 271.

46. Ὅμηρος, Ο 36 - 38 (= ε 184 - 6). καὶ Ὕμνος Ἀπόλλ., 84 - 86. Παυσανίας 8,18,2.

47. Ἡσίοδος, Θε., 775 - 806.

48. Ὕμνος Ἀπόλλ., 84 - 86 = Ὅμηρος, Ο 36 - 38 = ε 184 - 6.

49. Ὕμνος Δήμ., 259 - 260.

50. Ὕμνος Ἑρμ., 518 - 9.

51. Ἀριστοφάνης, Βάτρ., 470 - 3.

52. Στράβων 5,4,5 (243 - 4).

53. Παυσανίας 8,17,6 - 8,19,3. καὶ Ἡρόδοτος 6,74, 1 - 2.

54. Ὅμηρος, λ 43.

55. Τὰ φυσιογνωστικὰ κι ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ σπήλαιο Ἀλεπότρυπα ἄλ-

λα τὰ γνωρίζω ἀπὸ αὐτοψία μου κι ἄλλα τὰ παίρνω ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς σπηλαιολόγου Ἄ. Ἰ. Πετροχείλου, *Τὰ σπήλαια τοῦ Δυροῦ Μάνης*, σ. 11˙ 20 - 27.

56. Ὅμηρος. Η 445˙ α 74˙ χθόνια παραλλαγὴ τοῦ Ποσειδάωνος.

57. Θουκυδίδης 1,46,4.

58. Εὐριπίδης. Ἄλκ., 443.

59. Αἰσχύλος, Ἀγ., 1160. Θουκυδίδης 1,46,4.

60. Νίκανδρος, Ἀλεξιφ., 13˙ καὶ Σχόλια.

61. Ὅμηρος, Ν 389. Παυσανίας 5,14,2.

62. Ὅμηρος, Φ 194. Ἡσίοδος, Θε., 340. Ἀπολλόδωρος 1,7,10. Στράβων 6,2,4˙ 8,3,11˙ 9,5,10˙ 10,2,1 (272˙ 342˙ 434˙ 450). Παυσανίας 1,34,3˙ 8,38,9 - 10.

63. Στράβων 9,5,10˙ 10,2,1˙ (434˙ 450).

64. Στράβων 8,3,11˙ 10,2,1˙ (342˙ 450). Παυσανίας 8,38,9 - 10.

65. Ὅμηρος, Ω 615 - 6. Παυσανίας 8,38,9 - 10.

66. Στράβων 10,2,1 (450).

67. Σιαμάκης Κ., *Γραφ.* 1,3 - 4˙ 1,10˙ 2,32 - 33˙ 2,52˙ 2,92˙ 2,103˙ 2,113˙ 2,223.

68. Λυκόφρων, 455˙ 660˙ καὶ Σχόλια.

69. Ὅμηρος, λ 611. Ἡσίοδος, Θε., 321. Ὕμνος Ἑρμ., 569.

70. Ὕμνος Ἑρμ., 194. Σοφοκλῆς, Φιλ., 1146 - 47.

71. Ὀππιανός, Κυν. 3,114.

72. Εἰδησεογραφία καὶ φωτογραφίες στὶς ἐφημερίδες: Θεσσαλονίκη 12 - 8 - 81. Ἐλεύθερος Τύπος 10 - 7 - 90, σελ. 35˙ 20 - 5 - 92, σελ. 22˙ 25 - 5 - 92, σελ. 2˙ 27 - 5 - 92, σελ. 28 - 29. Καθημερινὴ 15 - 5 - 93, σελ. 7.

73. Ὅμηρος, Β 672 *(Χάροπος)*˙ Λ 426 *(Χάροψ)*.

74. Λουκιανός, Ἀληθ. διηγ. 1,30 - 42˙ 2,1 - 2. Βασίλειος Καισ., Ἑξαήμ. 7,6 (ἢ 7,31) PG 29, 161b.

75. Ὅμηρος, μ 101 - 110˙ 426 - 446˙ ψ 327 - 8. Ἀπολλόδωρος 1,9,25.

76. Ὅμηρος, Δ 222˙ Ν 82˙ 104˙ χ 73.

77. Ὅμηρος, ω 1 - 15.

78. Ὕμνος Ἑρμ., 127. Ἡσύχιος, λ. χαρμόφρων.

79. Ὅμηρος, Δ 454˙ Π 390. Ἀλκμάν, ἀπ. 34 Page. Ἀριστοφάνης, Σφ., 1034. Ἡσύχιος, λ. χαραμός. χαραδριός.

80. Εὐριπίδης, Ἄλκ., 252 - 5˙ 357 - 362.

81. Ἀριστοφάνης, Βάτρ., 180 - 9.

82. Πολυδεύκης 8,102. Ἡσύχιος καὶ Σούμμα, λ. χαρώνιον.

83. Ἡσίοδος, Ἔργ., 573 *(χαράσσω)*. Σοφοκλῆς, Φιλ., 267 *(χάραγμα)*. Εὐριπίδης, Ἠλ., 559 *(χαρακτήρ)*. Πλάτων, ἄδηλος, ἀπ. 10, στὸν Πολυδεύκη 7, 210 *(χάρτης = κηρός)*. Ἀριστοφάνης, Ἀχ., 986˙ Σφ., 1202 *(χάραξ)*. Ἐπιγραφὴ Ἀττικῆς 374, στίχ. 278-281 IG 1,181 (ed. minor). Ἤριννα, Ἀνθ. παλ. 7,710, 7-8 (= Ἑλλ. Ἐπιγράμματα, 642 Page) *(χαράσσω γράμματα)*. Θεόπομπος, Φιλιππικά, 14, στὸ Διονύσιο Λογγῖνο, Ὕψ. 43,2 (= ἀπόσπ. 125, FHG 1,299) *(χάρτης = πάπυρος)*. Ἀριστοτέλης, Πολ. 1,9 (1257α) *(χαρακτὴρ = γράμμα)*. Ἑβδομήκοντα, Ἠσ 10,1˙ Ἰε 18,17˙ *(χάρτης = πάπυρος)*. Πάπυρος Ζήνωνος 59317˙ 59687˙ *(χάρτης = πάπυρος)*. Λυσίμαχος Ἀλεξανδρινός, στὸν Ἰώσηπο, Ἀπ. 1,307 *(χάρτης = μόλυβδος)*. Πολύβιος 6,35 *(χάραξ, χαρακτήρ)*. Suetonius, Nero 20,1 *(χάρτης = μόλυβδος)*. Δίων Κάσσιος, Ῥωμ. ἱστ. 46,36,4 *(χάρτης = μόλυβδος)*. Πάπυρος βρεταν. μουσ. 46, στίχ. 304 - 311 *(χάρτης = μόλυβδος)*. Παλλαδᾶς, Ἀνθ. παλ. 9,401 *(χάραγμα = γράμμα)*. Ἡσύχιος, λ. *χάρακες˙ τάφροι*. Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, Ἔκθ., 80 (σελ. 153, στίχ. 20-22 *(χαρτοκαλαμάρια˙ χάρτης = σινικὸ χαρτί)*. Γεωπονικὰ 13,5,4 - 5 *(χάρτης = χαρτί)*. Βαρθολομαῖος Ἐδεσσηνός, Ἔλεγχ. Ἀγαρην., PG 104, 1396b *(χαρτίον)*.

84. Σιαμάκης Κ., *ἔνθ' ἀνωτ.*

85. Λυκόφρων, 33-34 (*κάρχαρος κύων* = ὁ Κέρβερος)· καὶ Σχόλια. Λουκιανός, Πένθ., 3 *(κύων τρικέφαλος μάλα κάρχαρος)*· Ἱστ. συγγρ., 43 *(σφοδρὰν καὶ κάρχαρον φωνήν).* Ὀππιανός, Κυν. 3,142 *(κάρχαρον στόμα).* Αἰλιανός, Π. ζῴων 16,18 *(δελφίνων δὲ γένη δύο..., τὸ μὲν ἄγριον καὶ κάρχαρον...).* Ἡσύχιος: *κάρχαροι· οἱ ἔσχατοι ὀδόντες, τραχεῖς τε καὶ ὀξεῖς.*

86. Πλάτων, Φάων 173,13 Kock, στὸν Ἀθήναιο 1,8 (5c). Θεόφραστος, Ἱστ. φυτ. 4,7,2. Νουμήνιος Ἡρακλ., Ἁλιευτικόν, ἀπ. 11 Birt, στὸν Ἀθήναιο 7,76· 7,131· (306d· 327a). Σώφρων, Θυννοθήρας, ἀπ. 56 Bo, στὸν Ἀθήναιο 7,76 (306d). Νίκανδρος Κολοφών., Γλῶσσαι, ἀπ. 137 Ssh., στὸν Ἀθήναιο 7,76 (306d). Ἡσύχιος, λ. καρχαρίας.

87. Ὅμηρος, Κ 360· Ν 198 *(κ. κύνες).* Ἡσίοδος, Θε., 179-180 *(κ. ἅρπη).* Ἀριστοφάνης, Ἱππ., 1017· Σφ., 1031 *(κ. κύων = Κέρβερος).* Θεόκριτος, Ἡρακλίσκος (= 24), 87 *(κ. λύκος).* Ἡσύχιος: *καρχαρόδουν, τραχεῖς ὀξεῖς ὀδόντας ἔχον· καρχαρόδοντας· ὁμοίως.* Ἀριστοτέλης, Ἱστ. ζῴ. 2,1 (501α) *(τὰ μέν ἐστι καρχαρόδοντα αὐτῶν, οἷον λέων καὶ πάρδαλις καὶ κύων...).*

88. Ἀριστοτέλης, Ἱστ. ζῴ. 2,1 (501α).

89. Ὅμηρος, Φ 541. Ἀπολλώνιος Ῥόδ. 3,1058· 4,1442.

90. Πίνδαρος, Νε. 5,51· καὶ Σχόλια. Γαληνός, Ὑπόμν. εἰς Ἱπποκρ. Π. ἄρθρων 3,25 (Kühn 18[1], 522).

91. Κρατῖνος, Διονυσαλέξ., ἀπ. 38 Kock. Γαληνός, Ὑπόμν. εἰς Ἱπποκρ. Π. ἄρθρων 1,23 (Kühn 18[1], 351).

92. Ἡσύχιος: *κάρχαι· καρκῖνοι· Σικελοί.*

93. Ἡσύχιος: *καρχῶδες· τραχύ.*

94. Ὅμηρος, Τ 350 *(ἅρπη τανυπτέρυξ λιγύφωνος).* Ἡσίοδος, Θε., 180· Ἔργ., 573 *(ἅρπη καρχαρόδους Κρόνου· ἅρπαι γεωργῶν).*

95. Ὅμηρος, Ε 556· Σ 319· κ 48.

96. Ὅμηρος, Ω 262.

97. Ὅμηρος, θ 164.

98. Ὅμηρος, ζ 250· ξ 110.

99. Ὅμηρος, Ν 644.

100. Αἰσχύλος, Ἀγ., 270.

101. Ξενοφῶν, Κυν. 7,5.

102. Ὅμηρος, Η 312.

103. Ὅμηρος, Ρ 636· Ψ 342.

104. Ὅμηρος, Α 39· Ε 71· 211.

105. Νίκανδρος, Ἀλεξιφ., 13 - 14· καὶ Σχόλια.

106. Ὅμηρος, Ν 389. Παυσανίας 5,14,2.

107. Θουκυδίδης 1,46,4. Στράβων 6,1,5· 7,7,5· (256· 324). Παυσανίας 1,17,5· 5,14,2 - 3.

108. Παυσανίας 2,35,10.

109. Στράβων 8,3,15 (344).

110. Σχόλια εἰς Νικάνδρου Ἀλεξιφ., 13.

111. Στράβων 6,1,5 (256).

112. Ὅμηρος, κ 513. Αἰσχύλος, Ἀγ., 1160 - 61. Εὐριπίδης, Ἄλκ., 443. Ἀριστοφάνης, Βάτρ., 471. Παυσανίας 10,28,1. Λουκιανός, Πένθ., 2 - 3.

113. Στράβων 5,4,5· 6,1,5· (243 - 4· 256).

114. Ὅμηρος, κ 513-5. Πλάτων, Φαίδ., 113d - 114a. Λουκιανός, Πένθ., 2 - 3. πρβλ. Ἀριστοφάνη, Βάτρ., 472.

115. Θουκυδίδης 1,40,4· 4,117,1· 5,32,7· 8,87,4· *(ἀνοκωχὴ = ἀνακωχή).*

116. Παυσανίας 8,3,2˙ 8,36,10˙ πρβλ. καὶ 8,27,4˙ 8,37,1˙ καὶ πόλι *Ἀκακήσιον,* καὶ *Ἀκακήσιος λόφος,* σὰν τὸν *Ὑακίνθιον πάγον.*

117. Ὅμηρος, Π 185˙ ω 10˙ *(Ἑρμείας ἀκάκητα).* Παυσανίας 8,3,2˙ 8,36,10˙ πρβλ. καὶ 8,27,4˙ 8,37,1˙ *(Ἑρμῆς Ἀκακήσιος).*

118. Ἀριστοφάνης, Σφ., 297. Πλάτων, Γοργ., 497a.

119. Ὅμηρος, Χ 409˙ 447.

120. Ὅμηρος, Θ 367 - 9 *(Ἡρακλέα ἄξοντα κύνα στυγεροῦ Ἀίδαο).* Ἡσίοδος, Θε., 311-2 *(Κέρβερον ὠμηστήν, Ἀίδεω κύνα χαλκεόφωνον, /πεντηκοντακέφαλον, ἀναιδέα τε κρατερόν τε).* Εὐριπίδης, Ἄλκ., 360 *(ὁ Πλούτωνος κύων)˙* Ἡρ. μαιν., 610 - 1 *(Ἀμφ.: Ἦλθες γὰρ ὄντως δώματ' εἰς Ἅιδου τέκνον; / Ἡρ.: Καὶ θῆρα γ' ἐς φῶς τὸν τρίκρανον ἤγαγον).* Ἀριστοφάνης, Βάτρ., 187 *(ἢ 'ς Κερβερίους, ἢ 'ς κόρακας, ἢ 'πὶ Ταίναρον)˙* 472 - 3 *(φρουροῦσι Κωκυτοῦ τε περίδρομοι κύνες, / ἔχιδνά θ' ἑκατογκέφαλος...).* Παυσανίας 2,31,2 *(καί φασιν... ταύτῃ (= Τροιζῆνι) καὶ ὡς Ἡρακλῆς ἀναγάγοι τὸν κύνα τοῦ Ἅιδου)˙* 2,35,10 *(Ὄπισθεν δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Χθονίας χωρία ἐστὶν ἃ καλοῦσιν Ἑρμιονεῖς τὸ μὲν Κλυμένου, ... ἐν δὲ τὸ τοῦ Κλυμένου καὶ γῆς χάσμα˙ διὰ τούτου δὲ Ἡρακλῆς ἀνῆγε τοῦ Ἅιδου τὸν κύνα κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ Ἑρμιονέων)˙* 3,18,13 *(Ἐν Ἀμύκλαις... Ἡρακλέους εἰκὼν πεποίηται... καὶ ὡς ἀνήγαγε τοῦ Ἅιδου τὸν κύνα)˙* 3,25,5 *(...ἄκρα Ταίναρον... ὡς Ἡρακλῆς ἀναγάγοι ταύτῃ τοῦ Ἅιδου τὸν κύνα)˙* 9,34,5 *(Βοιωτία - Λαφύστιον ὄρος - τέμενος Διὸς Λαφυστίου˙ Ἐνταῦθα οἱ Βοιωτοὶ λέγουσιν ἀναβῆναι τὸν Ἡρακλέα (= Ἡρακλῆς Χάροψ ἐπίκλησιν) ἄγοντα τοῦ Ἅιδου τὸν κύνα).* Λουκιανός, Πένθ., 3 *(Ἡ Ἀχερουσία λίμνη... καὶ παρ' Αἰακῷ κύων τρικέφαλος μάλα κάρχαρος).* Σχόλια εἰς Νικάνδρου Ἀλεξιφ., 13 *(Ἱστορεῖται τὸν Κέρβερον ἐξ Ἅιδου ἀνενεχθέντα...).* Σχόλια εἰς Λυκόφρονα, 38 *(Μετὰ τὴν τοῦ Κερβέρου ἀναγωγὴν Ἡρακλῆς εἰς Θήβας παραγενόμενος...).*

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. 6 (1996), σελ. 257 - 286. στὶς Μελέτες ἀνατυπώθηκε τὸ 2013.

8. ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Τὸ νὰ διαλέγεσαι *περὶ ἀζύμων* ἢ *περὶ εὐχαριστιακῆς ἑνώσεως* μ' ἕναν κίναιδο ἢ κολομπαρᾶ ἢ παιδεραστὴ ἢ πορνόβιο εἶναι ἀηδιαστικὴ μπουνταλωσύνη ἢ σιχαμερὴ καὶ κουτοπόνηρη συνενοχή, ἢ τὸ πιθανώτερο καὶ τὰ δύο μαζί. εἶναι δὲ κίναιδος ἢ κολομπαρᾶς ἢ παιδεραστὴς ἢ πορνόβιος ὁ τέτοιος καὶ μόνον ἂν δὲν ἐνοχλῆται ἀπὸ τὴν ἀσυλία τῶν τέτοιων «ἀδελφῶν» ἢ ἀνήκει σὲ μαφία - θρήσκευμα τέτοιων βδελυγμάτων. στοὺς τοιούτους μία μόνο φορὰ καὶ δύο μόνο λόγια μπορεῖς νὰ πῇς˙ ἐκεῖνα τὰ τοῦ προφήτου Ἠλία πρὸς τὸ ἱερατικὸ κιναιδαριὸ τῆς (= τοῦ) Βάαλ καὶ τῆς Ἀστάρτης (Βα 46,5˙ 16)˙

1. *Ἕως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις;*
2. *Ἐπικαλεῖσθε ἐν φωνῇ μεγάλῃ, ὅτι θεός ἐστιν˙ ὅτι ἀδολεσχία αὐτῷ ἐστι, καὶ ἆρα μήποτε χρηματίζει αὐτός, ἢ μήποτε καθεύδει αὐτός˙ καὶ ἐξαναστήσεται.*

δηλαδὴ σὲ ἄνετη καὶ δυναμικὴ μετάφρασι·

1. Μέχρι πότε, παλιοπούστηδες, θὰ περπατᾶτε ἔτσι κουνιστοὶ καὶ λικνιστοί, σὰ νὰ κουτσαίνετε κι ἀπὸ τὰ δύο πόδια;
2. Συνεχίστε νὰ ἐπικαλῆσθε τὸ «θεό» σας μὲ τὶς ὑστερικὲς τελεστικὲς - ὀργιαστικὲς κραυγές σας· διότι «θεὸς» εἶναι αὐτός· τί ξέρετε; μπορεῖ νὰ πηδιέται αὐτὴ τὴν ὥρα ἢ νὰ χέζῃ ἢ νὰ κοιμᾶται· καὶ μὲ τὶς ὑστερικὲς τελεστικὲς κραυγές σας, μὲ τὶς ὁποῖες τὸν ἐπικαλεῖσθε, μπορεῖ νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸν ὕπνο ἢ ἀπὸ τὴ χέστρα ἢ ἀπὸ τὰ κιναιδικὰ καβαλικέματά του, καὶ νὰ ῥίξῃ φωτιὰ στὸ βωμό σας. βάλτε λοιπὸν τὰ δυνατά σας, καὶ σεῖς κι ὁ κίναιδος θεός σας, παλιοπούστηδες.

Μόνο αὐτὰ τὰ δύο λόγια καὶ μόνο μία φορὰ νὰ λέτε σὲ «θεολογικοὺς» κι «ἐκκλησιολογικοὺς» διαλόγους μὲ κιναίδους, κολομπαρᾶδες, παιδεραστάς, καὶ πορνοβίους. εἶναι ἀσυγχώρητη χαζομάρα νὰ διαλέγεσθε μὲ τοιούτους *περὶ ἀζύμων* καὶ *περὶ εὐχαριστιακῆς ἑνώσεως* καὶ *περὶ καθαρτηρίου πυρός.* ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι κι ἐνσυνείδητη κοροϊδία καὶ θεομπαιξία.

Τέτοιοι «διάλογοι» στὴν οὐσία τους εἶναι συνδικαλιστικὴ καὶ συντεχνιακὴ σύσκεψι διαφόρων ἀπατεώνων καὶ κολομαφιόζων γι' ἀνταλλαγὲς ἰδεῶν καὶ μεθόδων· γιὰ τὸ ποιά μέθοδος εἶναι ἡ ἀποτελεσματικώτερη γιὰ ἄρμεγμα καὶ κούρεμα καὶ ξύρισμα καὶ γδάρσιμο τοῦ χαζοθρήσκου λαοῦ· γιὰ καλλίτερες εἰσπράξεις. ἐπειδὴ τοὺς χρειάζονται πολλὰ πάρα πολλὰ λεφτὰ γιὰ πόρνητρα καὶ κιναιδιάτικα καὶ κολομπαριάτικα· ἡ ζωή τους εἶναι πολὺ δαπανηρή· καὶ ἡ ἀναζήτησι χαζοθρήσκων κορόιδων εἶναι πολὺ ἀγχώδης. ἡ λικνιστὴ ἱερωτάτη Ζωζὼ καὶ ἡ κουνιστὴ θεοφιλέστατη Ζωζούλα θέλει πολλὰ λεφτὰ γιὰ τὰ τζιτζιά της καὶ γιὰ τὰ βίτσια της· καὶ βγαίνει στὴν πιάτσα γιὰ εἰσπράξεις· καὶ στὰ διαλείμματα τῶν ὀργίων της συνεδριάζει καὶ συζητάει μεθόδους γιὰ ἐκμετάλλευσι κορόιδων. αὐτὸ μόνο εἶναι οἱ περιβόητες «θεολογικὲς» κι «ἐκκλησιολογικὲς» συζητήσεις.

Ὅταν δὲ οἱ συζητήσεις αὐτὲς εἶναι καὶ «διαθρησκειακές», τότε τὶς ἐκφράζει ἀριστουργηματικὰ τὸ ἀκόλουθο σοφὸ καλαμπούρι. Μαζεύτηκαν, λέει, τρεῖς ἐκπρόσωποι θρησκειῶν, ἕνας παπᾶς ἕνας ῥαββῖνος κι ἕνας χότζιας, καὶ συζητοῦσαν πῶς «μοιράζονται μὲ τὸ θεὸ» τὸ χρῆμα τῶν εἰσπράξεών τους. ὁ χότζιας εἶπε· «Ἐγὼ γράφω στὸ ἔδαφος ἕναν κύκλο, μπαίνω μέσα σ' αὐτόν, καὶ πετάω τὰ νομίσματα ψηλά. ὅσα πέσουν μέσα στὸν κύκλο ποὺ εἶμαι, εἶναι δικά μου, ὅσα πέσουν ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο, εἶναι τοῦ θεοῦ», ὁ ῥαββῖνος εἶπε· «Κι ἐγὼ τὸ ἴδιο κάνω, ἀλλὰ μὲ δύο διαφορές· κάνω τὸν κύκλο πολὺ στενό, ἴσα ἴσα νὰ χωράω, καὶ δικά μου εἶναι ὅσα πέφτουν ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο, τοῦ θεοῦ εἶναι ὅσα πέφτουν μέσα στὸν κύκλο». κι ὁ παπᾶς εἶπε·

«Ἐγὼ κύκλο δὲν κάνω. ἐγὼ τὰ πετάω μὲ πολλὴ δύναμι ψηλὰ πρὸς τὸν οὐρανό, κι ὅσα πέφτουν κάτω, εἶναι δικά μου, ὅσα πᾶν στὸν οὐρανό, εἶναι τοῦ θεοῦ». αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶναι ἡ οὐσία τῶν «διαθρησκειακῶν» καί γε τῶν «ἐκκλησιολογικῶν» «διομολογιακῶν» καὶ «θεολογικῶν» διαλόγων τόσο στὸ προσκήνιο ὅσο καὶ κυρίως στὸ παρασκήνιο, κι ἔχουν βέβαια καὶ συνεστιάσεις καὶ συμπόσια καὶ συνευρέσεις.

Βρέθηκα κάποτε ὡς εἰσηγητὴς σ' ἕνα ἐπιστημονικὸ συνέδριο στὸ ἐξωτερικὸ μὲ θέμα τὴν ἔκδοσι ἀρχαίων χριστιανικῶν κειμένων. οἱ σύνεδροι ὁμιληταὶ ἤμασταν 20 φιλόλογοι καὶ 10 θεολόγοι, ὅλοι πλὴν ἐμοῦ μὲ τὶς γυναῖκες των, περίπου 60 ἄτομα. στὸ τέλος ὁ μητροπολίτης τοῦ τόπου καὶ δυὸ ἡγούμενοι χορηγοὶ μᾶς ἔκαναν ἡγεμονικὸ τραπέζι μὲ ἀμύθητα φαγητὰ γλυκὰ καὶ ποτά. στὸ τραπέζι, ποὺ ἔγινε σὲ ὑπερπολυτελὲς ξενοδοχεῖο, ἦταν καὶ 40 περίπου ἄλλα ἄτομα, πολιτικοὶ δημοτικοὶ καὶ ἄλλοι κοινωνικοὶ παράγοντες, πρόσωπα σημαίνοντα. Σύνολο 130 περίπου ἄτομα. μετὰ τὸ φάγωμα τῶν φαγητῶν ἄρχισε τὸ λακυρντί· καὶ πολὺ γρήγορα στράφηκε στὰ καλαμπούρια, ποὺ ἦταν ὅλα πορνοσόκιν καὶ λέγονταν μόνον ἀπὸ βιβλικοὺς θεολόγους. οἱ ἄλλοι οὔτε λέγαμε οὔτε γελούσαμε· οὔτε οἱ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι καὶ φαίνονταν ἀμήχανοι. οἱ θεολόγοι ποὺ τἄλεγαν, οἱ ἴδιοι καὶ γελοῦσαν καὶ κάγχαζαν, αὐτοὶ καὶ οἱ γυναῖκες των. κάποτε ὅλοι οἱ θεολόγοι, πλὴν δύο σεμνῶν ζευγαριῶν, παρατηρώντας τὴ σιωπή μου, ὅλοι μαζί, χτυπώντας καὶ ῥυθμικὰ παλαμάκια, μοῦ φώναζαν τραγουδιστὰ σὰν συνθήματα σὲ διαδήλωσι·

Κωνσταντῖνε, καλαμπούρι,
Θέλουμ' ἕνα καλαμπούρι.

στὴν ἀρχὴ σάστισα· καὶ σκεφτόμουν πῶς θ' ἀντιδράσω. τέλος εἶπα ὅτι θὰ πῶ καλαμπούρι κι ἐγώ, καὶ σίγησαν. καὶ εἶπα ἕνα σύντομο ἀθῷο καὶ πολὺ ἀστεῖο καλαμπούρι. γέλασαν ὅλοι πολύ, ἀκόμη καὶ οἱ κληρικοί. οἱ βιβλικοὶ θεολόγοι ἄρχισαν τὸ ἴδιο διαδηλωτικὸ σύνθημα. εἶπα καὶ δεύτερο παρόμοιο καὶ γέλασαν περισσότερο· οἱ βιβλικοὶ θεολόγοι ὅμως τὴ δεύτερη φορὰ γέλασαν αἰσθητὰ λιγώτερο· ἴσως κάπως προσβεβλημένοι ἀπὸ τὴν αὐτόματη ἀντιπαραβολή, ἡ ὁποία ὑπογραμμίστηκε πολὺ ἔντονα κι ἀπὸ τὸ γέλοιο τῶν ἄλλων, ποὺ μέχρι τότε δὲν γελοῦσαν μὲ τὰ καλαμπούρια τῶν βιβλικῶν θεολόγων. καὶ τότε σηκώθηκε ὄρθια ἡ γυναίκα ἑνὸς βιβλικοῦ θεολόγου, καὶ εἶπε δυνατὰ σὲ ὅλους· «Ὄχι· ὄχι ἄλλο καλαμπούρι τοῦ Κωνσταντίνου· αὐτὸς λέει μόνο νηστήσιμα καλαμπούρια»! ἡ κυρία ἤθελε καλαμπούρια μὲ σάρκα! οὔτε τὸν ἄντρα της φοβήθηκε, οὔτε τοὺς συνδαιτυμόνες ντράπηκε. κι ἐγὼ ἀποκόμισα μιὰ ἀνεπανάληπτη ἐμπειρία.

Αὐτὰ ἀπὸ προσκήνιο ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου, ὅπου μάλιστα οἱ

βιβλικοὶ θεολόγοι ἦταν καὶ μειονότης. κι ἕνα ἀπὸ θεολογικὸ παρασκήνιο, ἀπὸ τὸ ἴδιο συνέδριο.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωΐ, καθὼς βγαίναμε ἀπὸ τὰ δωμάτια μας, μὲ συνάντησαν ἕνας βιβλικὸς καθηγητὴς θεολογικῆς σχολῆς μαζὶ μὲ τὴ γυναῖκα του. τὰ δωμάτια μας ἦταν διπλανά. δὲν κατάλαβα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι μ' ἕνα ἀνόητο κι ἀηδιαστικὸ κομπλεξικὸ κοκοριλίκι του ἀποπειρώνταν νὰ μὲ σοκάρῃ καὶ νὰ μὲ ταπεινώσῃ· ἴσως γιὰ νὰ μ' ἐκδικηθῇ, γιὰ ὅ,τι συνέβη στὸ τραπέζι τῆς προτεραίας. μὲ τὴν καλημέρα μὲ ῥώτησε· «Κοιμήθηκες καλὰ τὴ νύχτα;». «Πολὺ καλά». «Δὲν ἐνοχλήθηκες;». «Ὄχι». «Δὲν ἄκουγες θορύβους ἀπὸ μᾶς;». «Ὄχι». «Ὅλη τὴ νύχτα κυνηγοῦσα τὴ γυναῖκα μου, καὶ κάναμε ἄγριο σέξ. ὠργιάζαμε». «Δὲν ἄκουσα τίποτε, τὸ ξενοδοχεῖο εἶναι πολυτελές, κι ἔχει ἰδανικὴ μόνωσι, νομίζω». ἡ γυναίκα του χαμογελοῦσε, ὁ ἴδιος συνέχισε· «Τῆς γέμισα, ξέρεις, τὸ κορμί της δαγκωνιές». τοῦ λέω τότε κι ἐγώ· «Σὲ τέτοια ἡλικία τί ἄλλο θὰ μποροῦσες νὰ τῆς κάνῃς ἐκτὸς ἀπὸ δαγκωνιές;». χλώμιασε κι ἔτρεμε· ἡ δὲ γυναίκα του γελοῦσε πιὸ ἔντονα· τόσο ἀδιάντροπη καὶ τόσο ἀδιάφορη κι ἀνάλγητη μπροστὰ στὸν πόνο τοῦ ἀντρός της.

Αὐτὰ γιὰ τὰ πάσης φύσεως «θεολογικὰ» κι «ἐκκλησιολογικὰ» καὶ «διομολογιακὰ» καὶ «διαθρησκειακὰ» συνέδρια, τελείως ἄσχετα μὲ τὸ θεὸ καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστι. ἐξυπηρετοῦν, κυρίως ἢ μόνο, βρόμικες ῥοπὲς καὶ προτιμήσεις, καὶ στρέφονται ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ εἰς βάρος τοῦ λαοῦ.

Πρωτοδημοσιεύεται ἐδῶ

9. ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ

Οἱ Τοῦρκοι σουλτάνοι, ὅταν ἔκαναν παιδομάζωμα, ὅταν ἅρπαζαν δηλαδὴ τ' ἀνήλικα *ὀγλὰν* (= παιδιὰ) τῶν Χριστιανῶν, γιὰ νὰ τὰ κάνουν Τούρκους καὶ μουσουλμάνους, στρατιῶτες ἀγάμους κι ἀφωσιωμένους ἰσοβίως στὸν πόλεμο καὶ στὴ στήριξι τῆς αὐτοκρατορίας των, πρὶν τὰ κατατάξουν καὶ τὰ ἐκπαιδεύσουν, διάλεγαν λίγα ἀπ' αὐτὰ ἰδιαιτέρως ὄμορφα, καὶ τὰ ἔβαζαν εὐνουχισμένα στὰ χαρέμια τους, ὅπου τὰ ἔκαναν *ἴτς ὀγλὰν* (ἢ *τσογλάνια,* ὅπως ἔμεινε ὁ ὅρος στὴ νεοελληνική), δηλαδὴ ἀντικείμενα καὶ δέκτες τῶν σοδομιτικῶν ὀρέξεων ὁρμῶν καὶ ἡδονῶν τους. στὰ χρόνια μας κάποιοι στὴν Ἀμερική, βιβλικοὶ θεολόγοι αὐτοί, ἐπινόησαν μέθοδο νὰ καθιστοῦν τοὺς γενιτσάρους των καὶ στρατευμένα μάχιμα *ὀγλὰν* καὶ *ἴτς ὀγλὰν* ταυτόχρονα. διότι ἔκριναν ὅτι γιὰ τὴ στρατεία ποὺ τοὺς θέλουν τοὺς δικούς των

γενιτσάρους, τὰ *ὀγλὰν* γίνονται πιὸ μάχιμα καὶ πιὸ φανατικὰ *ὀγλάν,* ἂν εἶναι ταυτόχρονα καὶ *ἴτς ὀγλάν,* ὡλοκληρωμένοι γενίτσαροι καὶ ἀμφίπλευροι δηλαδή.

Βγαλμένος ἀπὸ τὰ κατηχητικά, φανατικὸ κατηχητόπαιδο μὲ τὸ τραγούδι καὶ τὸ γέλιο στὸ στόμα, σὰν ἔφηβος, γιὰ νὰ καταπολεμῇ τοὺς «σαρκικοὺς πειρασμοὺς» μέσα στὸ ἀστικὸ λεωφορεῖο ἢ στὸν ἠλεκτρικὸ σιδηρόδρομο, πιπίλιζε ἀντιπυρίνες πικρὲς σὰ φαρμάκι, ποὺ κουβαλοῦσε πάντα στὴν τσέπη του σὰν ἐφόδιο ἁγνότητος, ὅπως τὸν συμβούλευε ὁ ἐξομολόγος του. ἀργότερα τὸ εἰρωνευόταν αὐτό, δικαίως βέβαια. εἰρωνευόταν ὅμως ἀστόχως καὶ ἀδίκως καὶ ἄλλα πολλά, ποὺ δὲν ἦταν ἀντιπυρίνες οὔτε θέσφατα τοῦ ἐξομολόγου του. καὶ σπούδασε· τί ἄλλο; θεολόγος. εἶχε ἀποπειραθῆ νὰ εἰσαχθῇ καὶ στὴ νομικὴ καὶ στὴ φιλολογία, ἀλλὰ δὲν τὰ εἶχε καταφέρει. ὡς πτυχιοῦχος θεολόγος μετὰ ἀπὸ μερικὰ χρόνια ὑποαπασχόλησι πῆγε στὴν Ἀμερικὴ γιὰ μεταπτυχιακὲς σπουδές· χωρὶς ἀντιπυρίνες· ἄνοιξε πανιὰ γιὰ ὑψηλὲς θέσεις. καὶ τὶς ἔφτασε, ὅταν γύρισε.

Ἐκεῖ στὴν Ἀμερικὴ ἐντυπωσιάστηκε ἀπὸ τὴν ἁπλότητά τους, τὴν εὐγένειά τους, τὴν καταδεκτικότητά τους. τὸν ὑποδέχτηκε στὸ λιμάνι ὁ ἴδιος ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου, κοντὰ στὸν ὁποῖο κυρίως θὰ ἐκπαιδευόταν· ὁλόκληρος καθηγητὴς πανεπιστημίου μιᾶς πανίσχυρης καὶ ζάπλουτης χώρας τὸν ἁπλὸ πτυχιοῦχο ἀπὸ μιὰ φτωχὴ χώρα· καὶ τοῦ κουβάλησε καὶ τὴ βαλίτσα του μάλιστα. σάστισε ὁ νεαρός. τέτοια ἀνθρωπιά! δὲν τὴν περίμενε, δὲν τὴ φανταζόταν. ἀργότερα στὴν Ἑλλάδα ἀντιμετώπισε βέβαια πολὺ μεγαλείτερη ἀνθρωπιὰ καὶ πολὺ μεγαλείτερες καὶ ἁγνότερες εὐεργεσίες, ἀλλ' αὐτὲς δὲν τὸν ἐντυπωσίασαν ποτὲ ὅσο ἐκείνη ἡ ἀμερικάνικη. φαίνεται ὅτι ἐκείνη ἦταν ἡ παρθενική του γεῦσι ἀνθρωπιᾶς καὶ τοῦ κάθισε ὅσο ὁ παρθενικὸς ἄντρας σὲ μιὰ γυναῖκα, ἀκόμη κι ἂν εἶναι κατώτερος τῶν ἑπομένων ἢ καὶ βάναυσος.

Ὁ καθηγητὴς ἐκεῖνος, κοτζὰμ καθηγητὴς πανεπιστημίου εἴπαμε, τοῦ προσέφερε καὶ κάθε ἄλλη ἐξυπηρέτησι γιὰ τὴν τακτοποίησί του, αὐτοπροσώπως καὶ ἰδιοχείρως. ἀπὸ ἔκπληξι σὲ ἔκπληξι ὁ νεαρὸς Ἕλληνας καὶ ἀπὸ θαυμασμὸ σὲ θαυμασμό. καὶ τὸν εἶχε καὶ πολὺ εὐνοούμενό του ὁ καθηγητὴς στὴ συνέχεια. οὐδέποτε καθηγητὴς στὴν Ἑλλάδα τοῦ εἶχε δώσει τόση σημασία, παρ' ὅλο ποὺ καὶ στὴν Ἑλλάδα ἦταν εὐνοούμενος κάποιων καθηγητῶν του. ἔνιωθε μὲ τὸν Ἀμερικανὸ καθηγητή του σὰ νὰ ἦταν δυὸ καλοὶ φίλοι· ὁ ἴδιος ὁ καθηγητὴς τοῦ εἶχε δώσει αὐτὸν τὸν ἀέρα. τί ἀνθρωπιά! εἶναι νὰ μὴν ἐντυπωσιαστῇς; εἶναι νὰ μὴ σοῦ χαράξῃ τὴν ψυχή; εἶναι νὰ μὴ σὲ κάνῃ ἐθελοντὴ γενίτσαρο;

Δὲν εἶχαν περάσει οὔτε δύο μῆνες, καὶ ὁ καθηγητής του, κοτζὰμ

καθηγητὴς πανεπιστημίου εἴπαμε, τὸν κάλεσε καὶ σ' ἕνα πάρτυ του. ἦταν ἐκεῖ κάποιοι, ἦταν κι ἕνας Κύπριος, ποὺ ἀπ' αὐτὸν μετὰ πολλὰ χρόνια διέρρευσαν μερικὰ ἀπὸ τὰ δρώμενα στὸ πάρτυ ἐκεῖνο. κυνικὸς ἄνθρωπος ὁ Κύπριος, παρ' ὅλο ποὺ ἦταν κι ἐκεῖνος θεολόγος· δὲν ζῇ σήμερα, πέθανε ἀπὸ ἔμφραγμα γύρω στὰ ἑξήντα του ἀπὸ τὸ πολὺ τὸ κάπνισμα. τότε λοιπὸν σ' ἐκεῖνο τὸ πάρτυ γλέντησαν ὅλοι τους ὅλη τὴ νύχτα, χωρὶς διακρίσεις. τί καθηγηταὶ καὶ τί φοιτηταί, τί Ἀμερικανοὶ καὶ τί ἀλλοδαποί, τί ἄντρες καὶ τί γυναῖκες· ὅλοι σὰν ἴσοι καὶ κοινωνικῶς καὶ φυλετικῶς· ἐννοοῦσαν δὲ τὸ «φυλετικῶς» ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ «φυλὴ» ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ «φῦλον». ὠργίασαν οἱ ἄντρες μὲ τὶς γυναῖκες, γευόμενοι ὁποιοσδήποτε ὁποιανδήποτε, σὰν τοὺς μεζέδες, ὠργίασαν πρὸς τὸ τέλος καὶ οἱ ἄντρες μὲ τοὺς ἄντρες καὶ οἱ γυναῖκες μὲ τὶς γυναῖκες. συμβαίνουν αὐτὰ μερικὲς φορὲς στὴν Ἀμερική. τὸ νεαρὸ Ἕλληνα τὸν γεύτηκε καὶ ὁ καθηγητής του, ἐκεῖνος ποὺ τοῦ εἶχε κουβαλήσει καὶ τὴ βαλίτσα του μὲ τόση ἁπλότητα καὶ ἀνθρωπιά, τὸν γεύτηκε κι ὁ Κύπριος, ποὺ βρισκόταν στὴν Ἀμερικὴ ἀπὸ πιὸ παλιὰ καὶ ἦταν σ' αὐτὰ μυημένος καὶ βετερᾶνος.

Δὲν τοῦ συνέβη ἄλλη φορὰ αὐτὸ στὴν Ἀμερικὴ τοῦ νεαροῦ Ἕλληνος, καθὼς φαίνεται. ἔτσι γίνεται στὴν Ἀμερική. δὲν εἶναι ὅλοι τους τέτοιοι κατ' ἐθισμόν, ἀλλὰ μιὰ φορὰ τοὐλάχιστο στὴ ζωή τους τὸ δοκιμάζουν. «γιὰ νὰ μὴν τοὺς λείπῃ καμμία ἐμπειρία», αὐτὸ εἶναι τὸ αἰτιολογικό τους σλόγκαν. ἕνα ὄνειρο φαίνεται πὼς ἦταν μόνο τῆς βραδιᾶς ἐκείνης. ἂν καί, δῶ ποὺ τὰ λέμε, καὶ τοὺς τέτοιους πάλι τοὺς λείπουν πολλὲς ἐμπειρίες· ἔφαγαν ποτέ τους σκατά; χρημάτισαν πεθαμένοι; ὠργίασαν μὲ τὴ μάνα τους; πυροβόλησαν ἄνθρωπο; ἔφαγαν ἀνθρώπινο κρέας; ὅμως ὁ νεαρὸς τὴ νύχτα ἐκείνη ἔγινε γενίτσαρος κατ' ἄμφω καὶ στρατευμένο ὀγλὰν καὶ χρησιμοποιημένο ἴτς ὀγλάν, κάτι ποὺ τὸ σκέφτηκαν οἱ Ἀμερικανοί, ἀλλ' ὄχι καὶ οἱ Ὀθωμανοί. προηγμένη τεχνολογία στὴν Ἀμερική. ἔτσι ὁ κατ' ἄμφω γενίτσαρος γίνεται πιὸ ζηλωτὴς γενίτσαρος, πιὸ λυσσασμένος πολέμιος τῆς Ἁγίας Γραφῆς θέλω νὰ πῶ, πιὸ φανατισμένος πολέμιος κατὰ τῆς γενετείρας του πίστεως, ὡπλισμένος μὲ πιὸ «ἰσχυρὰ τεκμήρια» ἐναντίον τῆς Βίβλου, ζαγάρι πιὸ ἄγριο τῆς ἐναντίον της ἀρνητικῆς «κριτικῆς», πιὸ γυμνασμένο, γυμνασμένο σ' ἕνα τέτοιο ἀμερικάνικο νυχτερινὸ πάρτυ. τί σοῦ εἶναι τέλος πάντων αὐτοὶ οἱ Ἀμερικανοί! οὐδέποτε δεύτεροι στὴν τεχνολογία, σὲ καμμία τεχνολογία.

Ἡ Βίβλος εἶναι τὸ μόνο βιβλίο στὸν κόσμο ποὺ δὲν ἔχει οὐδέτερο παρατηρητή· δὲν γίνεται νὰ ἔχῃ. καὶ οἱ ἐχθροί της τὸ διαισθάνονται αὐτό, γι' αὐτὸ ξέρουν νὰ χύνουν στὶς ψυχὲς τῶν γενιτσάρων τους ἀνεξίτηλα καὶ ἐγκαιροφλεγῆ «τεκμήρια» κι «ἐπιχειρήματα» ἐναντίον της, σὰν ἐκεῖνα ἐκείνης τῆς ἀμερικάνικης βραδιᾶς.

Ἔτσι ὁ νεαρὸς θεολόγος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατηχητόπουλο καὶ γύρισε γενίτσαρος, χωρὶς τὶς ἀντιπυρίνες του· καὶ μετὰ τὸ γυρισμό του ἀνεδείχθη. φυσιολογικὸς ἴσως στὸ ἐπίλοιπο τῆς ζωῆς του. μόνο ποὺ ἡ λαλιά του μοιάζει μὲ λαλιὰ ναζιάρας καὶ παραπονιάρας κυρίας. δὲν ξέρω ἂν αὐτὸ τὸ ἀπέκτησε μετὰ τὸ πάρτυ ἐκεῖνο τὸ ἀμερικάνικο, ἢ τὸ εἶχε ἀπὸ προτήτερα, καὶ αὐτὸ ἔβαλε σὲ πειρασμὸ τὸν Ἀμερικανὸ καθηγητὴ μὲ τὴν τόση ἀνθρωπιά. ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ Κύπριος ἦταν πολὺ κυνικὸς καὶ πολὺ ἄφιλος· δὲν ἤξερε νὰ σέβεται φιλικὰ μυστικά.

Ἐφ' ὅσον στὴν ὑπόλοιπη ζωή του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βραδιὰ ἐκείνη μὲ τὸ ἀμερικάνικο πάρτυ, ὁ βιβλικὸς θεολόγος τῆς ἐξιστορήσεώς μας ἴσως δὲν ὑπῆρξε κίναιδος, καὶ μάλιστα καὶ παντρεύτηκε κι ἔκανε καὶ παιδιά, θὰ περίμενε κανεὶς νὰ μισῇ τὴ βραδιὰ ἐκείνη καὶ τὰ δυὸ πρόσωπα ποὺ τὸν ἔμπλεξαν στὴν ἀτίμωσι ἐκείνη καὶ ἀσέλγησαν ἐπάνω του, καὶ νὰ μὴ θέλῃ οὔτε ν' ἀκούσῃ γι' αὐτά. ἀντίθετα αὐτός, ὅταν ἀκούῃ γιὰ τὸν Ἀμερικανὸ καθηγητή του ἢ γιὰ τὸν Κύπριο συμφοιτητή του, σκιρτάει ἀπὸ εὐφορία καὶ δὲν κουράζεται νὰ τοὺς ἐγκωμιάζῃ μὲ ἕνα πάθος ἐμφανῶς ἐρωτικό. εἶναι ν' ἀπορῇ κανείς. τέτοιες ῥίζες τοῦ ἄφησαν μέσα του οἱ δυό τους· κάτι τὸ ἀνεξάλειπτο. ἀφ' ἑτέρου ὁ ἱστορούμενος βιβλικὸς θεολόγος μισεῖ καταχθόνια τὴ Βίβλο, ποὺ δὲν τοῦ ἔκανε κανένα κακό, ἀντίθετα μάλιστα αὐτὴ τὸν ἔθρεψε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ δὴ καὶ τὸν πλούτισε· τὴ μισεῖ θανάσιμα, ἐπειδὴ αὐτὴ πρώτη στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος καταδίκασε τὸν κιναιδισμὸ καὶ τὸν καταπολέμησε· καὶ ὅ,τι ἄλλο καταπολεμεῖ τὸν κιναιδισμό, ἀπ' αὐτὴν ἀποκλειστικὰ ἐκπήγασε καὶ στὸ Χριστιανισμὸ ἀποκλειστικὰ ἀνήκει. ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη μισεῖ ἰδιαίτερα τὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου καὶ τὴν Ἀποκάλυψι, ἐπειδὴ στὰ κείμενα αὐτὰ ὁ κιναιδισμὸς καταδικάζεται ῥητῶς καὶ κατηγορηματικῶς, καὶ πολλὰ φλυαρεῖ εἰς βάρος τῶν κειμένων αὐτῶν. ξέρουν λοιπὸν οἱ Ἀμερικανοὶ βιβλικοὶ θεολόγοι τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς ἐναντίον τῆς Βίβλου πόσο ἀποτελεσματικὴ μέθοδος γιὰ τὴν ἐναντίον της πολεμικὴ εἶναι τὸ νὰ κάνουν τοὺς γενιτσάρους των ὄχι μόνο ἐχθρικὰ πρὸς αὐτὴν ὀγλὰν ἀλλὰ καὶ ἴτς ὀγλάν· κάτι ποὺ οἱ Ὀθωμανοὶ τὸ ἀγνοοῦσαν. εἴπαμε· πιὸ προηγμένοι οἱ Ἀμερικανοί. τοὺς τὸ βάζουν πολὺ βαθιὰ καὶ πολὺ σκληρὸ τὸ κίνητρο καὶ τὸ ἐλατήριο κατὰ τῆς Βίβλου, γιὰ νὰ γρυλίζουν ἐναντίον της σ' ὅλη τους τὴ ζωή. τέτοιο κούρντισμα, τέτοια μπαταρία, τέτοιο ἐλατήριο, δὲν τὸ φαντάστηκε ποτὲ κανείς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς ποὺ ἔχουν προχωρημένη τεχνολογία.

Αὐτὰ μοῦ ἀποκάλυψε γιὰ τὴν ἀμερικάνικη παιδεία τοῦ ἴτς ὀγλὰν ἕνας ἀπὸ τὰ ἔμπιστα παλληκάρια τοῦ κυνικοῦ Κυπρίου. κατὰ τὰ ἄλ-

λα γνώριζα αὐτὸ τὸ ἴτς ὀγλὰν καὶ τὴν ἱστορία του πρὸ πολλοῦ. κι ἀπὸ τότε ἑρμηνεύω καλλίτερα αὐτὸ τὸ ἴτς ὀγλάν.

Μελέτες 2008

10. ΑΡΝΗΤΙΚΗ «ΚΡΙΤΙΚΗ»

Ἡ ἀρνητικὴ «κριτικὴ» ἐναντίον τῆς Βίβλου, τὴν ὁποία οἱ ὀπαδοί της ὀνομάζουν «μεγάλη κριτική», πρῶτον δὲν εἶναι κριτικὴ καὶ δεύτερον εἶναι δίδυμη ὁμοζυγωτικὴ ἀδερφὴ τοῦ προτεσταντισμοῦ. καὶ ἀκριβῶς ἡ ἀξονικὴ κακοδοξία τοῦ προτεσταντισμοῦ εἶναι ἡ ἐναντίον τῆς Βίβλου ἀρνητικὴ «κριτική». ἄρχισε μὲ τὸ Λούθηρο, ὁ ὁποῖος δὲν δεχόταν τὴν κανονικότητα τῶν τριῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου Ττ Α΄ Τι Β΄ Τι καὶ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου, ἐπειδὴ στὶς μὲν τρεῖς πρῶτες διδάσκεται ὅτι ὁ ποιμὴν ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι ἢ παρθένος ἄγαμος ἢ ἔγγαμος ποὺ ὑπῆρξε σ' ὅλη τὴ ζωή του μόνο *μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ,* κι αὐτὸς δὲν ἦταν τέτοιος, δὲν δεχόταν καὶ τὸν ἀρχαῖο ἰσραηλιτικὸ καὶ χριστιανικὸ κανόνα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ πῆρε ἀπὸ τὴ νεοϊουδαϊκὴ Ταλμοὺδ τὸν κανόνα τοῦ Ἀκιβὰ τὸν χωρὶς τὸ κανονικὸ καὶ θεόπνευστο βιβλίο τοῦ προφήτου Βαροὺχ καὶ μὲ τὴν ὕστερη προσθήκη τοῦ ἀκαθάρτου μυθιστορήματος Ἐσθήρ, κι ἀντὶ νὰ μεταφράσῃ τοὺς Ἑβδομήκοντα, μετέφρασε τὸ μασοριτικὸ σκεύασμα τοῦ Ἀκιβά. ἀνίκανος δὲ νὰ διακρίνῃ τὰ *ἔργα τῆς πίστεως,* ὅπως ἡ θυσία τοῦ Ἰσαὰκ ἡ ἁγνότητα καὶ ἡ φιλανθρωπία, ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ νόμου, ὅπως ἡ περιτομὴ καὶ ἡ ἀργία τοῦ σαββάτου, ἀπέρριψε καὶ τὴν Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου, καὶ ἔφτιαξε μιὰ πανάθλια αἵρεσι νικολαϊτικοῦ χαρακτῆρος, ποὺ μόνο Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι. ἔτσι οἱ προτεστάντες ἔγιναν οἱ πιὸ φανατικοὶ καὶ βάναυσοι καταπατηταὶ τῆς Βίβλου, ποὺ κατάντησαν νὰ χειροτονοῦν γυναῖκες «κληρικοὺς» κι ἐπισκοπῖνες κι ἀρχιεπισκοπῖνες νικολαϊτικοῦ ἤθους, ἀφοῦ αὐτές, γυναῖκες οὖσαι, σύστησαν καὶ τὶς «γυναῖκες των» –«Ἀπὸ δῶ ἡ γυναίκα μου»– ὁμολογώντας δημοσίᾳ καὶ ἀδιάντροπα ὅτι εἶναι λεσβίες. οὔτε οἱ ἀρχαῖοι νικολαῖτες εἶχαν τόσο θρασεῖα ἀδιαντροπιά.

Ξεσχίστηκε δὲ μέχρι σήμερα ὁ προτεσταντισμὸς σὲ περίπου 1.000 αἱρέσεις, ἐπειδὴ στοὺς προτεστάντες ἀντὶ γιὰ ἕναν ὑπάρχουν χίλιοι πάπες, ὅλοι «ἀλάθητοι» καὶ ἱδρυταὶ καὶ ἀρχηγοὶ καὶ ἰδιοκτῆτες τῆς ἐκκλησίας των ὁ καθένας. σκέτο μαγαζί· καὶ βρόμικο μαγαζί. ὁ προτεσταντισμὸς δὲν εἶναι παρὰ ἡ πιὸ βάναυση ἀρνητικὴ «κριτικὴ» ἐναντίον τῆς Βίβλου καὶ ἡ πιὸ κτηνώδης. πολλὴ γυφτιά.

Κι αὐτὸ συμβαίνει ἐπειδὴ ἡ Βίβλος εἶναι τὸ μόνο στὸν κόσμο

βιβλίο –ἢ βιβλιοθήκη–, ποὺ δὲν ἔχει οὐδέτερο παρατηρητή· δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ. ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος ὁποιασδήποτε χώρας ἢ ἐποχῆς διαβάσῃ τὴ Βίβλο, μετὰ τὴν ἀνάγνωσί της δὲν εἶναι ὁ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ εἶναι ἢ θερμὸς φίλος της ἢ πυρακτωμένος ἐχθρός της. αὐτὸ εἶναι ἰδίωμα μόνο τοῦ θείου Κανόνος τῆς Βίβλου, ὁμόλογο τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου, τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ συμβαλλομένους στὸ Συμβόλαιο αὐτό· καὶ εἶναι ἰδίωμα ποὺ δὲν ἀντέχεται ἀπὸ ἀπίστους ἢ πεπτωκότες ἀπὸ τὴν πίστι ἐμφανῶς ἢ ἀφανῶς· ὅπως τὰ δαιμόνια δὲν ἄντεχαν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ κραύγαζαν. διότι καὶ ἡ Βίβλος εἶναι ὁ ἴδιος λόγος τοῦ Κυρίου, ὁ ἀπὸ τὸ θεὸ ἐμπνευσμένος στοὺς συντάκτες της· εἶναι τὸ σκῆπτρο γιὰ τὸ ὁποῖο στὸ δεύτερο ψαλμὸ τοῦ Δαυΐδ καὶ στὴν Ἀποκάλυψι λέγεται·

Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ,
ὡς σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς.

Ὡς τέτοια *ῥάβδος σιδηρᾶ* ἡ Βίβλος εἶναι γιὰ τοὺς ἐχθρούς της τὸ πιὸ ἐπικίνδυνο πρᾶγμα ποὺ μπορεῖ νὰ συλλάβῃ ἀνθρώπινη διάνοια, κι ἔχει σπάσει στοὺς αἰῶνες πολλὰ κρανία. καὶ οἱ ἐγκέφαλοι, τῶν ὁποίων τὸ περίβλημα ἔχει σπάσει, πονοῦν πάρα πολὺ κι ὠρύονται ἀπὸ τὸν πόνο, κι αὐτὸς ὁ ὀλολυγμὸς τῶν ὠρυομένων εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀρνητικὴ «κριτική». ἔτσι σὰν τὸν ὀλολυγμὸ τῶν δαιμονίων πρὸς τὸ Χριστὸ *«Τί ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;»* τὴν ἀκούω ἐγὼ τὴν ὅλη ἀρνητικὴ «κριτική»· αὐτὴ εἶναι ἡ περίληψί της καὶ ἡ οὐσία της, τὸ summarium ἢ summary. κανένα «ἱερὸ βιβλίο» θρησκεύματος καὶ κανένα γενικῶς βιβλίο τῆς γῆς δὲν ἔχει τὸ προνόμιο νὰ ἔχῃ ἀρνητικὴ κριτικὴ ὅπως ἔχει ἡ Βίβλος. γιατὶ κανένα δὲν εἶναι *σιδερένιο ματσούκι* τόσο ἄγριο *ποὺ νὰ σπάζῃ κρανία σὰ μπαρντάκια.* ὅλα τὰ βιβλία τοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἀπὸ κείνους ποὺ τὰ δέχονται ἢ ὄχι, χωρὶς νὰ μαλλώνουν κιόλας, ἔχουν καὶ τοὺς οὐδετέρους παρατηρητὰς καὶ ἀναγνῶστες των. καὶ εἶναι δυνατὸν γιὰ τὸν Ὅμηρο ἢ τὸ Θουκυδίδη νὰ ἔχουν τὴν ἴδια σωστὴ γνώμη ἕνας ἁγνὸς κι ἕνας ἀκάθαρτος, κι ἄλλος ἕνας ἀκάθαρτος μαζὶ μ᾽ ἄλλον ἕναν ἁγνὸ νὰ ἔχουν γι᾽ αὐτοὺς τὴν ἴδια σφαλερὴ γνώμη· γιὰ τὴ Βίβλο ὅμως αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ συμβῇ. καὶ κανένα ἄλλο βιβλίο δὲν διχοτομεῖ τὴν ἀνθρωπότητα σὲ δύο μόνο τεμάχια, πιστοὺς μέχρι θανάτου κι ἐχθροὺς μέχρι τὸ θάνατό τους. αὐτὸ εἶναι γνώρισμα καὶ πατέντα μόνο τῆς Βίβλου.

Ἀταλάντευτα μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἡ ἀρνητικὴ «κριτικὴ» εἶναι τὸ ὡραιότερο κόσμημα τῆς Βίβλου, τὸ ἀποκλειστικό της κι ἀνεπανάληπτο στολίδι. γιὰ κανένα ἄλλο βιβλίο οἱ ἐχθροί του δὲν κατανάλωσαν τὴ ζωή τους, δὲν ἔχασαν τὴν ἀξιοπρέπειά τους, καὶ δὲν δαπάνησαν τόσα ταλέντα τόσο κόπο καὶ τόσα χρήματα, παρὰ μόνο γιὰ τὴ Βίβλο·

πονάει πάρα πολὺ τὸ κατακέφαλο χτύπημα τῆς *ῥάβδου τῆς σιδηρᾶς.* καὶ τὸ σκούξιμο καὶ ἡ λύσσα τῶν θυμάτων της εἶναι σὲ δύναμι ἐφάμιλλα τῆς πίστεως τῶν πιστῶν της. ἐξ αἰτίας κανενὸς βιβλίου ἡ δειλὴ ὑποκρισία τῶν ἀπ' αὐτὸ βιοποριζομένων ἐχθρῶν του, εἴτε τοῦ φαρισαϊκοῦ καὶ τοῦ παπικοῦ καὶ ἱεροεξεταστικοῦ εἴδους εἴτε τοῦ σαδδουκαϊκοῦ καὶ τοῦ πανεπιστημιακοῦ, δὲν ἔφτασε ποτὲ στὰ βάθη ποὺ ἔφτασε ἡ γύρω ἀπὸ τὰ κράσπεδα τῆς Βίβλου ὑποκρισία. κι ἀπ' αὐτὴ τὴν ὄψι της κι ἀπὸ τὴν προειρημένη ἡ ἀρνητικὴ «κριτικὴ» εἶναι ὄντως τὸ ὀμορφότερο κι ἀστραφτερότερο κόσμημα τῆς Βίβλου. ποτὲ οἱ ἐχθροὶ τῆς Βίβλου δὲν μποροῦν νὰ ποῦν «Μὰ γιατί ν' ἀσχολούμαστε μ' αὐτή;» ἢ «Μὰ γιατί ὑποκρινόμαστε γιὰ χάρι της σὰν παλιάτσοι;». τοὺς ἔχει ἀφαιρέσει ἡ Βίβλος ἀπὸ τὰ μηνίγγια τους αὐτὸν τὸ ῥυθμιστή, ὅταν *τοὺς τσάκισε τὰ κεφάλια σὰν κεραμιδένια τσανάκια.* δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν παραληροῦν ἀρνητικὴ κριτικὴ ἀπὸ τὸν πολὺ τὸν πόνο· πονάει πολὺ αὐτὴ ἡ *ῥάβδος,* ὅταν τοὺς τὴν κατεβάζῃ ὁ Κύριος.

Ὁ ὑποφαινόμενος θὰ λυπόμουν, ἂν ἡ ἀρνητικὴ «κριτικὴ» σταματοῦσε· εὐτυχῶς δὲν ὑπάρχει τέτοιος κίνδυνος· βάζω στοίχημα καὶ μὲ τοὺς ἴδιους, ἂν θέλετε· ὁποιοδήποτε στοίχημα· ἀκόμη καὶ τὴ σωτηρία μου. κι αἰσθάνομαι πολὺ καμάρι γιὰ τὴν ὕπαρξι τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς, *ἐν Κυρίῳ καυχώμενος* θέλω νὰ πῶ. καὶ τὴν ἀπολαμβάνω τὴν ἀρνητικὴ «κριτικὴ» πολὺ εὐχάριστα. γιὰ νᾶμαι εἰλικρινής, κάπου κάπου γιὰ μιὰ μόνο στιγμὴ τοὺς λυποῦμαι τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀρνητικῆς «κριτικῆς» κι ἀνατριχιάζω γιὰ τὴ δύσκολη θέσι τους, στὴν ὁποία εἶναι μπλεγμένοι· ἀλλ' ἀμέσως θυμοῦμαι ὅτι μόνοι τους ἔκαναν αὐτὴ τὴν ἐπιλογή, περνώντας τὴ θηλειὰ στὸ λαιμό τους, καὶ παύω νὰ τοὺς λυποῦμαι, κι ἐπανέρχομαι στὴν ἀπόλαυσι τῆς ἀρνητικῆς «κριτικῆς» των καὶ στὸ ἀνέκφραστο κι ἀνεκλάλητο καμάρι μου γιὰ τὴν ὕπαρξί της καὶ γιὰ τὴ λύσσα της ἐναντίον τῆς Βίβλου, ποὺ τὴ στολίζει τόσο ὄμορφα αὐτὸ τὸ σκὰλπ τῶν θιασωτῶν τῆς λυσσασμένης. νιώθω σὰν Ἀπάτσι κυνηγὸς κεφαλῶν ποὺ πρόσθεσα στὸ ζωνάρι μου ἄλλο ἕνα σπασμένο κρανίο· εἰλικρινὰ εἶναι πολὺ ὄμορφο συναίσθημα.

Ἡ κατὰ τῆς Π. Διαθήκης σύγχρονη ἀρνητικὴ «κριτική», ἡ μετατυπογραφική, ἄρχισε τὸ 1520 καὶ πῆρε τὴν περίπου σημερινή της μορφὴ - ἄποψι γύρω στὸ 1900· καὶ συνεχίζεται μὲ μικρὲς τροποποιήσεις μέχρι σήμερα. ἡ κατὰ τῆς Κ. Διαθήκης ἀρνητικὴ κριτικὴ ἄρχισε γύρω στὸ 1535 καὶ πῆρε τὴν περίπου σημερινή της μορφὴ - ἄποψι γύρω στὸ 1920 - 30· συνεχίζεται μέχρι σήμερα μὲ μικρὲς τροποποιήσεις.

Οἱ ἄνθρωποι ὡς ὄχλος μπορεῖ ν' ἀρέσκωνται καμμιὰ φορὰ στὸ ν' ἀκοῦν αἰχμηρὰ ἐναντίον τῆς Βίβλου, ἀλλὰ στὸ βάθος δὲν ἐκτιμοῦν τοὺς φορεῖς αὐτῆς τῆς γυφτιᾶς· οἱ δὲ κάπως ἐγγράμματοι ἀντιλαμβά-

νονται καὶ τὴν ἀμάθειά τους, ὅταν διαβάζουν ἢ ἀκοῦν τὶς «ἀπόψεις» των. μόνον οἱ ἴδιοι φαντάζονται ὅτι οἱ ἄλλοι δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴ γυφτιά τους ἢ τὴν ἀμάθειά τους.

Μελέτες 2008

11. ΤΗΣ ΑΓΝΟΙΑΣ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Τρία πουλάκια κάθονταν στῆς ἄγνοιας τὸ κάστρο·
τό 'να τηράει τὴ θέσι του, τ' ἄλλο τὴ βόλεψί του,
τὸ τρίτο κυνικώτερο μπουρδολογάει καὶ λέει·
Ἀφήστε τὶς κοτσάνες σας, ἄστε τὶς παρλαπίπες,
μιὰ ἀλήθεια ἔχω νὰ σᾶς πῶ γυμνὴ καὶ ψωμωμένη. 5
Ἀπὸ τὴ Βίβλο πίνουμε, ἀπὸ τὴ Βίβλο τρῶμε,
τὴ Βίβλο διασύρουμε, τὴ Βίβλο πολεμᾶμε.
ὁλημερὶς γκρεμίζουμε, βράδυ γιὰ ὕπνο πᾶμε,
τὴν ἄλλη συνεχίζουμε καὶ πάλι νὰ γκρεμᾶμε.
τὸ κάνουμ' ἀπὸ ἀρχοντιὰ κι ἀπ' ἀντρειὰ περίσσια 10
νὰ τρῶμε καὶ νὰ πίνουμε ἀπ' ὅ,τι πολεμᾶμε.
κομπογιανῖτες εἴμαστε, κλόουν καὶ τσαρλατάνοι,
μὲ ὕφος ἐπιστήμονος, μὲ ὕφος διδασκάλου,
μὲ Ναπολέοντος θωριά, μὲ τέχνη σαλτιμπάγκου.
ἔχουμ' ἀπόψεις μπόλικες καὶ λέμε σαχλαμάρες, 15
γιατὶ μᾶς καίει, μᾶς πονεῖ, μᾶς ἐνοχλεῖ ἡ Βίβλος,
καὶ σπάζει σὰν κεραμικὰ τὰ δόλια μας κεφάλια Ψα 2,10· Ἀπ 6,11
ἡ ῥάβδος της ἡ σιδηρᾶ, ὁποὺ κρατεῖ στὸ χέρι.
αὐτὸ τὸ σαχλολόγημα, ποὺ ὅλοι φλυαροῦμε,
εἶν' ἡ φωνὴ τοῦ πόνου μας, τὸ παραμιλητό μας, 20
τοῦ πυρετοῦ μας βογγητό, τὸ παραλήρημά μας,
τοῦ πόνου μας ὀλολυγμός, τοῦ πόνου μας τὸ κλάμα.

Καλοκαίρι 2005
(Μελέτες 2008)

12. *ΣΚΕΥΗ ΑΝΔΡΟΣ ΕΠΙ ΓΥΝΑΙΚΙ*

Δε 5,461· *Οὐκ ἔσται σκευὴ ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί, οὐδὲ μὴ ἐνδύσηται ἀνὴρ στολὴν γυναικείαν· ὅτι βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ θεῷ σού ἐστι πᾶς ὁ ποιῶν ταῦτα.*

Μεταφράζω· *Φορεσιὰ ἀντρὸς δὲν θὰ φοράῃ ποτέ της γυναίκα, οὔτε ἄντρας θὰ φοράῃ ποτὲ στολὴ γυναικεία· ὅποιος τὰ κάνει αὐτά, εἶναι βρομερὸς καὶ σιχαμερὸς στὸ θεό σου Κύριο.*

Σαφὴς κι ἐπαρκὴς ἀπαγόρευσι τοῦ νὰ φοράῃ, λ.χ. σήμερα, ἡ γυναίκα παντελόνι κι ὁτιδήποτε θυμίζει ἄντρα, ἢ ἀντιστρόφως ὁ ἄντρας γυναικεῖα ἢ καὶ γυναικωτὰ φορέματα. τὰ γράφω αὐτά, ἐπειδὴ ῥωτήθηκα ἂν ἡ Βίβλος ἀπαγορεύει αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ λεγόμενα γιούνισεξ (= ἑνιαῖο φῦλο). καὶ μάλιστα, ὅταν ἀπάντησα ἀκαριαία ὅτι Ἀπαγορεύει, ἐπειδὴ φυσικὰ τὸ βιβλικὸ αὐτὸ τὸ ἤξερα ἀπὸ 16 ἐτῶν, ἄκουσα ἀκαριαία καὶ τὴν ἀντίρρησι ὅτι Πουθενὰ δὲν τ' ἀπαγορεύει, καὶ Γιατί εἶμαι τόσο ἄμεσος, καὶ δὲν τὸ σκέφτομαι κι ἐρευνῶ πρῶτα. τότε ποὺ θὰ μὲ ῥωτοῦσαν, τότε θὰ τὸ σκεφτόμουν καὶ θὰ τὸ ἐρευνοῦσα; τὰ παιδαρέλια μὲ ῥωτοῦσαν ὄχι μαθητικά, ἀλλ' ἀνακριτικά, σὰν εἰδήμονες· καὶ ἦταν ἀπερίσκεπτη ἀμεσότης νὰ ξέρω ἐγὼ τὴν ἀπάντησι, ποὺ τὴν ξέρω ἀπὸ τὴν ἡλικία ποὺ αὐτὰ εἶχαν ἕτοιμη τὴν ἀντίρρησι, καὶ δὲν ἦταν ἀπερίσκεπτη προπέτεια νὰ ἔχουν τὰ παιδαρέλια τὴν ἀντίρρησι ἀπὸ τὴν ἡλικία ποὺ βρίσκονται. ἡ νεολαία μας εἶναι πολὺ προπετής· ὅσο καὶ ἀμαθής. πολὺ ἄσχημο αὐτό. καὶ ἦταν καὶ νεολαία τοῦ κατηχητικοῦ ἡ ἐν λόγῳ. τοὺς ἐνώχλησε τὸ δικό μου ἀκαριαῖο, τὸ γεμάτο πεῖρα, ἀλλὰ δὲν τοὺς ξένισε τὸ δικό τους ἀκαριαῖο, τὸ παιδικό. ἡ νεολαία μας εἶναι εὐαίσθητη γιὰ κεῖνα ποὺ τῆς ἀρέσουν κι ἀναίσθητη γιὰ κεῖνα ποὺ δὲν τῆς ἀρέσουν. θνησιγενὴς νεολαία· δὲν θὰ ζήσῃ καλά, ὅταν ἐμεῖς ἀπουσιάσουμε. δὲν ἀπαρτίζουν μόνοι τους βιώσιμη κοινωνία.

Δὲν σκόπευα νὰ ἑρμηνεύσω –γιὰ πρώτη φορὰ σωστὰ στὰ νεώτερα χρόνια– τὸ χωρίο αὐτό, διορθώνοντας κι ἕνα ἀσήμαντο λάθος τονισμοῦ τῶν βιβλικῶν «ἐπιστημόνων», τὸ ὁποῖο ὅμως διαστρέφει τὸ ἀκριβὲς νόημα τοῦ χωρίου ἢ ἔστω τὸ στουπώνει. μὲ τὴν εὐκαιρία διορθώνω τὸ λάθος τους –δικό τους, καὶ ὄχι τῆς Βίβλου– κι ἀπαντῶ καὶ στὴ νεολαία. οἱ ἐκδότες τῆς Βίβλου καὶ μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταὶ διαβάζουν στραβὰ *σκεύη (τὰ σκεύη),* καὶ ὄχι *σκευὴ (ἡ σκευὴ)* ποὺ εἶναι τὸ σωστό. οὔτε νὰ διαβάζουν δὲν ξέρουν. αὐτὸ ἐννοῶ, ὅταν ἐπαναλαμβάνω ὅτι παραλαμβάνουν τὴ Βίβλο ἀπὸ τὸν τυπογράφο τὸ βιβλιοδέτη καὶ τὸ βιβλιοπώλη. παραθέτω τὸ κατόρθωμά τους.

Δε 5,461·	*Οὐκ ἔσται σκευὴ ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί (ΣΚΕΥΗ)*
Walton	*σκεύη*
Ess	*σκεύη*
Tischendorf	*σκεύη*
Swete	*σκεύη*
Rahlfs	*σκεύη*
Μπρατσιώτης	*σκεύη*
Γιαννακόπουλος	*σκεύη*
Ψαλτάκης	*σκεύη*
Hatch-Redpath (ταμεῖον)	*σκεύη* (καταχωρίζεται στὸ λῆμμα *σκεῦος*!)
συριακὴ (πεσσίτα)	*Μὴ ἔστωσαν ἐνδύματα ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί*
αἰθιοπική	*Οὐκ ἔσται σκεῦος*[1] *ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί*
ἀραβική	*Μὴ ἔστωσαν ὅπλα ἀνδρῶν ἐπὶ γυναῖκας*
μασοριτικό	*Λα - ιειε κλι - γβρ ολ - ασε*
	Οὐκ ἔσται σκευωρία[2] *ἀνδρὸς ἐπὶ γυναῖκα*
ταργούμ	*Οὐκ ἔσται κόσμημα*[3] *ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί*
μαρκιανή	*Οὐχ ὑπάρξει σκεῦος ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί*
vulgata	*Non induetur mulier veste virili*
Ἰωαννίδης - Βάμβας	*Ἡ γυνὴ δὲν θέλει φορέσει τὸ ἀνῆκον εἰς ἄνδρα*
Χαστούπης	*Οὐδέποτε ἐπιτρέπεται γυνὴ νὰ φορέσῃ ὁτιδήποτε ἀνήκει εἰς ἄνδρα*
Χιλιασταί	*Ῥοῦχο ἀκμαίου ἄντρα δὲν πρέπει νὰ φορεθῇ σὲ γυναῖκα*
Βέλλας κλπ.[4]	*Ἡ γυναίκα δὲν πρέπει νὰ φοράῃ τὰ ῥοῦχα τοῦ ἄντρα*
Γιαννακόπουλος	*Ἡ γυνὴ δὲν πρέπει νὰ φορῇ ἀνδρικὰ ἐνδύματα*
Ψαλτάκης	*Ἐνδύματα καὶ πράγματα, ποὺ ἁρμόζουν εἰς τὸν ἄνδρα, δὲν θὰ τὰ βάλῃ ἐπάνω της ἡ γυναίκα.*

1. *σκεῦος· supellex = ἔπιπλο, σκεῦος·* Walton.
2. *κλι· vis = δύναμις·* Walton. *fraudulentus, dolosus = ἀπατηλός, δολερός·* Gesenius.
3. *κόσμημα· ornamentum = κόσμημα·* Walton.
4. Ἠ. Οἰκονόμου, Ν. Παπαδόπουλος, Π. Σιμωτᾶς, Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, Κ. Χιωτέλλη.

Ὅποιον βιβλικὸ καθηγητὴ πανεπιστημίου κι ἂν ῥωτήσῃς, μετὰ ἀπὸ «ἔρευνά του», ὅπως βέβαια τὴν ἐννοοῦν τὴν ἔρευνα αὐτοί, θὰ σοῦ πῇ ὅτι στὴ Βίβλο δὲν ὑπάρχει ἡ λέξι *σκευή*· γιὰ νὰ εἶμαι ἀκριβέστερος, οὔτε καὶ ξέρουν ἂν ὑπάρχει στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα λέξι *σκευή.* ἔτσι δείχνει τὸ προεκτεθειμένο ὁμαδικό τους κατόρθωμα καὶ μάλιστα στοὺς Hatch - Redpath. αὐτὸ γιὰ νὰ μὴν ἀμφιβάλλετε γιὰ τὴν ἄγνοιά τους. ἡ ὀρθή, ἢ μᾶλλον κάπως ὀρθὴ μετάφρασι λίγων, μὲ μιὰ «ὀρθότητα» δηλαδὴ χωλὴ καὶ ἀμφίβολη, καί, μὲ τὸ δεδομένο τῆς ἀγνοίας των γιὰ τὴ λέξι *σκευή,* τελείως ἀστήρικτη παρὰ λίγο σωστὴ μετάφρασι λίγων (Βέλλα, Γιαννακοπούλου, χιλιαστῶν), ὀφείλεται φυσικὰ στὴν ἐπὶ τοῦ χωρίου (ad hoc) παράδοσι τῶν δυὸ ἀρχαίων μεταφράσεων συριακῆς καὶ λατινικῆς, ἡ ὁποία πέρασε καὶ σὲ μερικὲς παλιὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις μέσῳ τῆς λατινικῆς, καὶ ὀφείλεται στὸ ὅτι τὸ νόημα τῆς δευτέρας προτάσεως τοῦ χωρίου κάνει προφανέστατο κι αὐτονόητο τὸ νόημα τῆς πρώτης προτάσεως. οἱ περισσότεροι, «ἀκριβολογώντας» μέσα στὸ πλαίσιο τῆς ἀγνοίας των, μεταφράζουν σφαλερά. αὐτὴ δὲ ἡ ad hoc ὀρθὴ μεταφραστικὴ παράδοσι τῆς λατινικῆς καὶ τῆς συριακῆς ὀφείλεται, νομίζω, στὸ ὅτι στὸ πρωτομασοριτικό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔγιναν, ἐδῶ διατηροῦνταν ἀκόμη ἡ σωστὴ ἑβραϊκὴ λέξι, ἡ ὁποία στοὺς Ο΄ εἶχε μεταφραστῆ σωστὰ *σκευή,* καὶ ἡ ὁποία στὸ σημερινὸ μασοριτικό, ποὺ εἶναι ἕνα πολὺ πιὸ φθαρμένο σκεύασμα τοῦ $9^{ου}$ - $10^{ου}$ αἰῶνος, εἶναι ἐξαφανισμένη, καὶ στὴ θέσι της ὑπάρχει κάποιο ὑποκατάστατο *(κλι),* τὸ ὁποῖο εἶναι σφαλερὸ ἐπαναμετάφρασμα ἀπὸ τοὺς Ο΄. οἱ ὄψιμοι μασορῖτες διάβαζαν στοὺς Ο΄ σωστὰ τὸ θηλυκὸ *ΣΚΕΥΗ* ὡς *σκευή,* ἀλλὰ καταλάβαιναν κι ἐπαναμετέφρασαν στὴ νεοεβραϊκὴ τοῦ μασοριτικοῦ *σκευωρία (κλι).* ἂν κάποιος νεώτερος ἤξερε τὴν ἀκριβῆ σημασία τῆς λέξεως, θὰ τὴν τόνιζε σωστὰ καὶ στὸ κείμενο. ἐπειδὴ τὴ διαβάζουν *σκεύη,* καταλαβαίνουν ἄλλοι «ἔπιπλα», ἄλλοι «κοσμήματα», ἄλλοι «ὅπλα» (ἀφοῦ *σκεύη* στὴ Βίβλο λέγονται καὶ τὰ σπαθιὰ Γε 56,3· Νο 248,8· Δδ 27,36· Ψα 7,14· Ἐκ 85,3, κι ἀπὸ τὰ σπαθιὰ κατ᾽ ἐπέκτασιν κι ὅλα τὰ ὅπλα Δε 2,38· Δδ 28,2· 10· 59,17· 76,13), καὶ μερικοὶ μετριοπαθεῖς κι ἐπιφυλακτικοὶ μεταφράζουν «ὁτιδήποτε ἀνήκει (ἢ ἁρμόζει) σὲ ἄντρα».

Δίνω ἕνα μικρὸ ἀνθολόγιο προχριστιανικῶν θύραθεν ἑλληνικῶν κειμένων γιὰ τὴ χρῆσι καὶ σημασία τῆς λέξεως *σκευὴ* = φορεσιὰ - ἐνδυμασία, τὴν ὁποία βέβαια οἱ ἐκδότες τῶν κειμένων ἐκείνων γνωρίζουν καὶ διαβάζουν σωστὰ καὶ χωρὶς ἀμφιβολία ἢ ἀμφισβήτησι. ἡ ἄγνοια εἶναι μόνο τῶν βιβλικῶν μὲ τὶς πολλὲς «ἀπόψεις» των. διότι οἱ ἐπιστήμονες τῶν θύραθεν κειμένων ἀγαποῦν τὰ κείμενά τους καὶ δουλεύουν σ᾽ αὐτὰ μὲ ζῆλο καὶ μεράκι· κι ἔχουν καὶ τὴν ἀπαραίτητη νοημοσύνη καὶ κατάρτισι. οἱ βιβλικοί, ὅπως δείχνουν καὶ οἱ διαβόητες

«ἀπόψεις των», μισοῦν ἢ τὸ λιγώτερο βαριοῦνται καὶ δὲν ἀγαποῦν τὰ κείμενα ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο τῆς «ἐπιστήμης των», θέλω νὰ πῶ τοῦ βιοπορισμοῦ τους, τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία τρῶνε πίνουν ζεσταίνονται ντύνονται στεγάζονται πλύνονται βολεύονται προβάλλονται εὐδαιμονοῦν κι ἐμφανίζονται ὡς κάποιοι. αὐτοὶ εἶναι γεννημένοι μόνο γιὰ νὰ ἔχουν «ἀπόψεις». κι ἔχουν καὶ «μεθόδους» (βλ. Μελέτες 1,87· 90· 2,183). δίνω λοιπὸν τὸ μικρὸ θύραθεν ἀνθολόγιο γιὰ τὴ λέξι *σκευή.*

Σοφοκλῆς, Οἰδ. Κ., 555 - 6·
Σκευή τε γάρ σε καὶ τὸ δύστηνον κάρα
δηλοῦτον ἡμῖν ὄνθ' ὃς εἶ,...

Εὐριπίδης, Βάκχ., 913 - 5·
Σὲ τὸν ..... Πενθέα λέγω,
ἔξιθι πάροιθε δωμάτων, ὄφθητί μοι,
σκευὴν γυναικὸς μαινάδος βάκχης ἔχων.

Ἀριστοφάνης, Βάτρ., 108 - 9·
Δι. Ἀλλ' ὧνπερ ἕνεκα τήνδε τὴν σκευὴν ἔχων
ἦλθον....
(ἐννοεῖ τὴ γυναικεία στολή, ποὺ φοράει ὁ κίναιδος Διόνυσος).

Ἡρόδοτος· 1,24,4· *Σκευῇ πάσῃ* (= μὲ ὅλα τὰ φορέματά του).
– 7,15,3· *Εἰ λάβοις τὴν ἐμὴν σκευὴν πᾶσαν καὶ ἐνδύς....*
– 7,62,1· *Μηδικὴ αὕτη ἡ σκευή ἐστι καὶ οὐ περσική.*

Θουκυδίδης 1,130,1· *Σκευάς τε μηδικὰς ἐνδυόμενος (ὁ Παυσανίας)...*

Λυσίας, Ἀπολογία δωροδοκίας, 4· *Ἀνήλωσα σὺν τῇ τῆς σκευῆς ἀναθέσει ἑκκαίδεκα μνᾶς,....*

Σκευὴ λοιπὸν εἶναι ἡ ἐνδυμασία, ἡ στολή, ἡ φορεσιά. καὶ μέχρι σήμερα λέμε συχνὰ τὴ λέξι *σκευὴ* στὰ σύνθετα *οἰκοσκευὴ* (= ἱματισμὸς τοῦ σπιτιοῦ, κλινοστρωμνές) *ἀποσκευὴ συσκευὴ κατασκευὴ προκατασκευὴ παρασκευὴ ἐπισκευὴ μετασκευὴ διασκευὴ ἀνασκευή.* ὅπως φαίνεται στὸ μωσαϊκὸ Νόμο, ὅπου λέγεται αὐτὴ ἡ ἀπαγόρευσι τοῦ γιούνισεξ καὶ τῆς χρήσεως τῆς φορεσιᾶς τοῦ ἄλλου φύλου (αὐτὸ γίνεται ἀπὸ ἐνδόμυχο φθόνο πρὸς τὸ ἄλλο φῦλο), φαίνεται δὲ καὶ στὰ εἰδωλολατρικὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα καὶ στὰ λίγα καίρια χωρία ποὺ παρέθεσα, ἡ τέτοια ἀνταλλαγὴ στολῶν γινόταν μεταξὺ λεσβιακῶν ἀρσενοφρόνων γυναικῶν μὲ κατεστραμμένη τὴ θηλυκότητά

τους καὶ θηλυπρεπῶν - γυναικωτῶν ἀντρῶν ποὺ ἡ διαστροφή τους ἦταν τότε κυρίως ἱερατικὴ καὶ τελεστική, τρόπος λατρείας τοῦ θείου, συγκεκριμένα τῶν θεῶν τῆς εἰδωλολατρίας Ὑακίνθου Ἰάκχου Βάκχου Διονύσου Ἀδώνιδος Ἄττεως Δαμιανοῦ (Damianus, γιοῦ τῆς Μητρὸς Dama = Ἐλάφου, ἐτρουσκικῆς θεᾶς *ποτνίας θηρῶν* σὰν τὴν Κυβέλην - Ἄρτεμιν Ἐφεσίαν) Ὀσίριος Μολὸχ Θαμμούζ, κι ὁποιουδήποτε ἄλλου τέτοιου κιναίδου θεοῦ, οἱ ὁποῖοι μυθολογοῦνταν καὶ ὡς τραβεστί *(θηλυστολοῦντες).* ἡ ἐκ μέρους ἀντρῶν χρῆσι γυναικείων ῥούχων κομμώσεων καὶ διακοσμήσεων λεγόταν *θηλυστολία,* οἱ τέτοιοι γυναικωτοὶ *θηλύστολοι* ἢ *θηλυστολοῦντες,* καὶ ἡ πρακτική τους ἐκφραζόταν μὲ τὸ ῥῆμα *θηλυστολῶ.* οἱ ἄνθρωποι *θηλυστολοῦσαν,* ὅταν ἦταν ἱερεῖς τῶν τέτοιων θεῶν, γενικὰ δὲ ὅλοι ὅταν ἦταν ἀνώμαλοι σὰν τοὺς ἱερεῖς ἐκείνους ἢ ὅταν κατὰ τὶς ὀργιαστικὲς τελετές των εἶχαν τὴν «εὐκαιρία» νὰ θηλυστολήσουν (καρναβάλια).

Ὁ Κύριος ἀπαγορεύει τὴ χρῆσι τῶν ῥούχων τοῦ ἄλλου φύλου (παντελόνι στὴ γυναῖκα, φοῦστα - σκουλαρίκια μακριὰ μαλλιὰ στὸν ἄντρα) τόσο ὡς τελεστικὴ - ἱερατικὴ πρακτικὴ ὅσο κι ὡς κοινὴ συνήθεια. τὸ κάθε φῦλο πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ ῥοῦχα του καὶ νὰ εἶναι σαφῶς διακεκριμένο ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅπως τοὺς ἔφτιαξε ὁ θεὸς καὶ τοὺς γέννησαν οἱ γονεῖς των. στὴν Ἁγία Γραφή, ἐνῷ δὲν κατακρίνονται ποτὲ οἱ πρὸ Χριστοῦ εἰδωλολάτρες γιὰ τὴν πορνεία τους κατὰ τὰ χρόνια τῆς ἀγνοίας των, γιὰ τὸν κιναιδισμὸ καὶ τὸ λεσβιασμό τους καταδικάζονται πάντοτε. διότι ἐκεῖνα ἦταν *παρὰ νόμον,* καὶ οἱ εἰδωλολάτρες δὲν εἶχαν κανένα *νόμον* ποὺ νὰ τοὺς διδάσκῃ ὅτι ἡ πορνεία εἶναι κακό, ἐνῷ τὰ διάστροφα αὐτὰ (κιναιδισμὸς - λεσβιασμὸς) εἶναι *παρὰ φύσιν,* διδάσκονται δηλαδὴ ὅτι εἶναι κακὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν *φύσιν,* βιβλίο νόμου ἀπαγορευτικοῦ εἶναι ἡ ἴδια ἡ *φύσις,* βιβλίο γνωστὸ κι εὐανάγνωστο ἐκ γενετῆς σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς καὶ τῆς ἱστορίας. γι' αὐτὸ ἡ καταδίκη γιὰ τὰ διάστροφα κι ἀφύσικα, τὰ *παρὰ φύσιν,* ποὺ στὸ φυσιολογικὸ ἄνθρωπο δὲν ἔχουν θέλγητρο καὶ δὲν εἶναι δέλεαρ, ὅπως τὸ νὰ φάῃ κανεὶς πίσσα ἀπὸ τὰ ῥουθούνια του ἢ νὰ πιῇ πετρέλαιο ἀπὸ τ' αὐτιά του, (ἐνῷ τὰ φυσιολογικὰ σεξουαλικὰ εἶναι δέλεαρ ἀδίδακτο αὐτοδίδακτο κι αὐθόρμητο, ὅπως τὸ νὰ φάῃ καὶ νὰ πιῇ τυρὶ φροῦτα καὶ νερὸ ἀπὸ τὸ στόμα του ὁ πεινασμένος καὶ διψασμένος, δέλεαρ φυτεμένο ἀπὸ τὸν κατασκευαστὴ θεό). ἡ καταδίκη γιὰ τὰ παρὰ φύσιν εἶναι παντοτινή. καὶ εἶναι παρὰ φύσιν ὄχι μόνο οἱ κιναιδικὲς καὶ λεσβιακὲς πράξεις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐναρκτήριες μορφές των γιούνισεξ καὶ χρῆσι ῥούχων κοσμημάτων καὶ κομμώσεων τοῦ ἄλλου φύλου.

Ἂν αὐτὰ σήμερα ἔγιναν γενικὴ μόδα, εἶναι διότι, ὅπως ὁ διάβολος ἔτσι καὶ οἱ ἀνώμαλοι διεστραμμένοι, ποὺ σήμερα διαθέτουν σινε-

μά, δίσκους, τηλεόρασι, ῥαδιόφωνο, διαδίκτυο, περιοδικὰ κι ἐφημερίδες, στούντιο καὶ τυπογραφεῖα, ἀσυδοσία κι ἐπιδοκιμασία, κανάλια καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξι, θέλουν σὰν τὴν κολοβὴ ἀλεποῦ τοῦ Αἰσώπου νὰ πείσουν καὶ νὰ καταναγκάσουν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐξομοιωθοῦν μ' αὐτοὺς ντὲ καὶ καλά. κι ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀπὸ μικρὰ φθονοῦσαν μὲ λύσσα τὰ φουστάνια τὰ σκουλαρίκια τὰ μακριὰ μαλλιὰ καὶ τὰ θηλυκὰ κουνήματα τῆς ἀδερφῆς των, ἢ τὰ παντελόνια τὶς βρισιὲς καὶ τὶς ἀρσενικὲς χειρονομίες τοῦ ἀδερφοῦ τους, καὶ ξέρουν ὅτι ἀπ' αὐτὰ ξεκίνησαν τὴ διεστραμμένη πρακτική τους, θέλουν τώρα νὰ τὰ ἐπιβάλουν καὶ στοὺς φυσιολογικοὺς ἀνθρώπους. ἔχουν περάσει ἀπὸ σεμινάριο τοῦ διαβόλου γι' αὐτὴ τὴ μέθοδό τους. τοὺς ἐνοχλεῖ δὲ καὶ ἡ ἁπλῆ ὕπαρξι ἔστω κι ἑνὸς μόνο φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ καὶ σιωπηρῶς ἀκόμη ἐλέγχει καὶ καταδικάζει τὴν ἀνωμαλία τους. ὅταν βλέπουν φυσιολογικὸ ἄνθρωπο, δαιμονίζονται. ὑποστηρίζονται δὲ κι ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἀγνώστων κινήτρων. στὸ παιδαγωγικὸ τμῆμα ἑνὸς πανεπιστημίου, ποὺ θὰ ἐξοπλίσῃ μὲ δασκάλους καὶ δασκάλες ὅλα τὰ σχολεῖα παιδιῶν τῆς χώρας, ὁμάδα ὁλόκληρη «καθηγητῶν - καθηγητριῶν» ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ κάθε μέρα σ' ὅλα τὰ ἔτη σπουδῶν διδάσκουν ὅτι δὲν ὑπάρχουν δύο φῦλα, ἀλλὰ μόνο ἕνα, ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀγόρια καὶ κορίτσια, ἀλλὰ ἕνα φῦλο, καὶ δὲν διδάσκουν ποτὲ τίποτε ἄλλο. σ' ἕνα φοιτητή, ποὺ ῥώτησε μιὰ καθηγήτρια «Γιατί τότε οἱ ἄντρες δὲν μένουν ἔγκυοι, ὅπως ἔμεινε ἡ μάννα σας, ὅταν σᾶς εἶχε στὴν κοιλιά της;», κι ἕναν καθηγητὴ «Κύριε καθηγητά, μπορεῖτε νὰ μείνετε ἔγκυος ὅπως ἡ μάννα σας, ὅταν σᾶς γέννησε;», ὑποσχέθηκαν ἐξωργισμένοι ὅτι δὲν θὰ τοῦ δώσουν πτυχίο ποτέ, διότι αὐτοὶ οἱ «δημοκρατικοὶ» λελέδες εἶναι αὐταρχικοὶ ναρκισσικοὶ καὶ δικτατορικοὶ φασίστες, σκέτοι δεινόσαυροι μὲ μεγάλα δόντια, ἀλλ' ὁ φοιτητὴς ἐκεῖνος δὲν στενοχωρήθηκε καθόλου, ἐπειδὴ εἶχε πτυχίο ἄλλης ἐπιστήμης, καὶ τὴν ἡμέρα ἐκείνη εἶχε διοριστῆ μ' ἐκεῖνο τὸ πτυχίο του.

Καὶ γίνονται κίναιδοι ὅλοι ὅσοι θηλυστολοῦν καὶ θηλυκουρεύονται, καὶ λεσβίες ὅλες ὅσες παντελονοφοροῦν καπνίζουν καὶ βρίζουν καὶ χειρονομοῦν σὰν ἀρσενικοί; ὄχι ἀκριβῶς ὅλοι, ὄχι ὅλοι ἀκριβῶς αὐτό. ἀπὸ τὴ σημερινὴ τέτοια πρακτικὴ τῶν ἀνθρώπων μετὰ πολλὴ παρατήρησι κι ἐνημέρωσι ἔβγαλα τὸ συμπέρασμα, ὅτι στὸ γιούνισεξ καὶ στὴ λοιπὴ παραπλήσια παραφροσύνη ὀφείλεται ἡ ἀστυσία κι ἀνικανότητα πάρα πολλῶν ἀντρῶν καὶ ἡ ἔλλειψι θηλυκότητος κι ἐλκυστικότητος καὶ ἡ παγερὴ ἔλλειψι ὀργασμοῦ πάρα πολλῶν γυναικῶν. αὐτοί, ἂν καὶ ἀρχικὰ δὲν εἶναι κίναιδοι καὶ λεσβίες, πολὺ γρήγορα ἀπὸ τὴ σεξουαλική τους ἀπόγνωσι κι ἀπελπισία ὁδηγοῦνται στὴν ἀπόφασι καὶ νοοτροπία «Γιατί ὄχι;»· δηλαδὴ «Γιατί νὰ μὴν ὑποκύψουμε καὶ στὸ ἄλλο; στὴν ξέρα καλὸ εἶναι καὶ τὸ χαλάζι». ὁ διάβολος ἔχει

παγιδεύσει τοὺς πλείστους ἀνθρώπους μὲ πολλὴ μαστοριά, κι ἔχει καμουφλάρει τὶς θανάσιμες παγίδες του μὲ πολὺ «ἀθῷο» ντεκόρ. ὅπως στοὺς πολέμους, φεύγοντας ὁ ἡττημένος ἐχθρός, «ἐγκαταλείπει» ῥολόγια κοσμήματα καὶ σοκολάτες, ποὺ μόλις τὰ κουρντίζεις τὰ φορᾶς τὰ ξετυλίγεις τὰ δαγκάνεις, ἐκρήγνυνται καὶ σοῦ κόβουν τὸ χέρι ἢ σμπαραλιάζουν τὸ κρανίο. γι' αὐτὸ καὶ ἡ διοίκησι τῶν νικητῶν τοὺς ἀπαγορεύει ν' ἀγγίζουν αὐτὰ τὰ «λάφυρα». κι ὅσοι δὲν πειθαρχοῦν, ἐπειδὴ ἀμφισβητοῦν τὸ ἁγνὸ κίνητρο τῆς ἀπαγορεύσεως, παίρνουν τὸ μάθημα πολὺ ἄσχημα.

Ὅτι δὲ οἱ πρὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐνημερώσεως ἔκφυλοι (= ἔξω ἀπὸ τὸ φῦλο τους) καὶ διεστραμμένοι εἶχαν ἀπὸ τὴ φύσι τους συνείδησι τῆς ἐκτροπῆς καὶ ἐνοχῆς των, φαίνεται ἀπὸ τὰ λεγόμενα τῶν ἴδιων. οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς Θουκυδίδης, Λυσίας, Ἀριστοτέλης, Πλούταρχος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὅσες φορὲς ἀναφέρονται σ' ἐκεῖνο ποὺ ὑφίσταται ἀκόμη καὶ μὲ τὴ θέλησί του ὁ παθητικὸς κίναιδος ἀπὸ τὸν ἐνεργητικό, τὸν ἐπιβήτορά του, χρησιμοποιοῦν τὸ ῥῆμα *ὑβρίζεται* (Θουκυδίδης 8,74,3. Λυσίας, Κατὰ Ἀλκιβ., 26. Ἀριστοτέλης, Ἠθ. νικ. 7,6,1, (1148β)· Πολ. 5,10 (1311β). Πλούταρχος, Ἀλέξ. 10,5). οὐδέποτε λὲν τὸ ῥῆμα αὐτὸ γιὰ κεῖνο ποὺ κάνει ὁ ἄντρας στὴ γυναῖκα εἴτε νόμιμα εἴτε καὶ παράνομα, ἔστω καὶ χωρὶς τὴ θέλησί της. αὐτὸ δείχνει ἀναντίρρητα ὅτι καὶ οἱ πρὸ Χριστοῦ ἀρχαῖοι, ποὺ δὲν γνώριζαν οὔτε τὴν Π. Διαθήκη, εἶχαν ἀπὸ τὴ φύσι τους τὴ συνείδησι ὅτι ὁ κιναιδισμὸς εἶναι κάτι τὸ κακὸ αἰσχρὸ ἐπονείδιστο κι ἀπαράδεκτο. τέτοια συνείδησι δὲν εἶχαν γιὰ τὴν πορνεία ἀντρὸς μὲ γυναῖκα. ὁ Ἀριστοτέλης στὰ Πολιτικά του (5,10 1311αβ) ἱστορεῖ ὅτι, ὅταν ὁ τύραννος τῆς Ἀμβρακίας Περίανδρος εἶχε δίπλα του τὸν κίναιδό του σ' ἐπίσημο συμπόσιο, καὶ «γιὰ πλάκα» τὸν ῥώτησε μπροστὰ σ' ὅλους ἂν περιμένει παιδὶ ἀπὸ τὴν πρᾶξι τους, ἐκεῖνος ἐξωργίστηκε καὶ τὸν σκότωσε. ἂν ἦταν γυναῖκα του καὶ δεχόταν μιὰ τέτοια ἐρώτησι, θὰ ἔνιωθε εὐτυχία καὶ περισσότερη καὶ τρυφερότερη ἀγάπη καὶ πολὺ καμάρι. ἄρα οἱ ἀρχαῖοι ἀνώμαλοι εἶχαν συνείδησι ὅτι ἡ πρᾶξι τους εἶναι μόνο κακὴ αἰσχρὴ κι ἀτιμωτικὴ *(ὑβρίζεται),* καὶ ὄχι σὰν τὸ γάμο ἀντρὸς καὶ γυναικός. δὲν χρειαζόταν νὰ τοὺς τὸ διδάξῃ αὐτὸ καμμιὰ Ἁγία Γραφὴ καὶ κανένας λεκτικὸς νόμος τοῦ θεοῦ. βιβλίο καὶ νομικὸ κείμενο γιὰ τὰ παρὰ φύσιν εἶναι ἡ ἴδια ἡ φύσι. κι ὁ Φίλιππος, ποὺ ἦταν ἀρσενοκοίτης, ὅταν νίκησε τοὺς Θηβαίους καὶ εἶδε τὰ πτώματα τῶν 150 κιναιδικῶν δυάδων ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν «ἱερὸ λόχο» (= «κιναιδικὸ λόχο», διότι στὴ Θήβα ὁ κίναιδος λεγόταν *ἱερός*), τοὺς λυπήθηκε καὶ εἶπε· «Κακὸ χρόνο νἄχουν ὅσοι λὲν ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔκαναν μεταξύ τους αὐτοὶ εἶναι αἰσχρό» (Πλούταρχος, Πελ. 18, 6-7). ἄρα ὑπῆρχε ἀποδοκιμασία τῶν κιναίδων ἐκ μέρους τῶν φυσιολογι-

κῶν, κι αὐτοὶ οἱ φυσιολογικοὶ ἦταν ἀδίδακτοι ἀπ' ὁποιονδήποτε γραπτὸ θεῖο νόμο, ποὺ ν' ἀπαγορεύῃ αὐτὴ τὴν πρᾶξι. διδάσκονταν ὅμως τὸ σωστὸ ἀπὸ τὴ φύσι τους, ἡ ὁποία δὲν τοὺς δίδαξε νὰ καταδικάζουν τὴ σεξουαλικὴ πρᾶξι μεταξὺ ἀντρὸς καὶ γυναικός, οὔτε στὴν παράνομη ἐκδοχή της. αὐτὴ τὴν ἐξειδικευμένη λεπτομέρεια τὴ δίδαξε στὴν ἀνθρωπότητα ὁ νόμος τοῦ θεοῦ ὁ γραπτός, ἡ Ἁγία Γραφή.

Στὸ ἐδῶ ἑρμηνευόμενο βιβλικὸ χωρίο ὁ νόμος τοῦ θεοῦ λέει ὅτι οἱ λεσβιακὲς γυναῖκες, ποὺ ἀρέσκονται σὲ ἀντρικὰ ῥοῦχα (σήμερα παντελόνι), καὶ οἱ θηλυπρεπεῖς «ἄντρες», ποὺ ἀρέσκονται σὲ γυναικεῖα φορέματα, εἶναι γιὰ τὸν Κύριο *βδέλυγμα.* ἡ λέξι *βδέλυγμα* στὴν Π. Διαθήκη ἀνευρίσκεται λίγο περισσότερες ἀπὸ 100 φορές, καὶ στὶς περισσότερες σημαίνει τοὺς κιναίδους καὶ τὰ κιναιδικὰ - λεσβιακὰ πράγματα (πράξεις, θεότητες, ἀγάλματα, στῦλοι - στῆλες = φαλλοί, ναοί, ὀργιαστικὲς τελετές, ἐνδυμασίες, κλπ.). στὴν κυριολεξία της ἡ λέξι *βδέλυγμα - βδελύγματα* στὴ Βίβλο σημαίνει «τὰ ἔργα τοῦ κόλου», ἐπειδὴ εἶναι παράγωγο τοῦ ἠχοποιήτου ῥήματος *βδέω* (= κλάνω). ἡ Βίβλος εἶναι ἐλευθερόστομη, καὶ οὐδέποτε σεμνότυφη· διότι εἶναι σεμνή. στὸ ἐν λόγῳ χωρίο δηλαδὴ ὁ Κύριος λέει ὅτι ὅσους ἄντρες ἀρέσκονται σὲ γυναικεῖα ῥοῦχα κοσμήματα κομμώσεις κι ὅσες γυναῖκες ἀρέσκονται σὲ ἀντρικὰ ῥοῦχα τοὺς θεωρεῖ ἔκφυλο καὶ διεστραμμένο καρακιναιδαριό (= καραπουσταριό).

Ἴσως κάποιοι τὸ θεωροῦν αὐτὸ «πολὺ σκληρὸ γιὰ τὴν σήμερον ἡμέραν», ποὺ οἱ γυναῖκες παντελονοφοροῦν οἱ περισσότερες καὶ οἱ νέοι ἄντρες θηλυστολοῦν καὶ θηλυκουρεύονται οἱ περισσότεροι, ἀλλ' ἐγώ, ἐπειδὴ συνέβη νὰ γνωρίζω τὴν ἀρχαία γλῶσσα τῆς Βίβλου, λειτουργῶ ὡς διερμηνέας τοῦ φοβεροῦ Κυρίου μου, ποὺ τὸν τρέμω, καὶ καμμιὰ ἀνθρωπαρέσκειά μου δὲν μπορεῖ νὰ μὲ πείσῃ νὰ παραποιήσω τὸ λόγο του, γιὰ νὰ τὸν ἁπαλύνω. ποῦ θὰ πάω ὕστερα ἀπὸ κεῖνον; δὲν γλυτώνω οὔτε ἂν μὲς στ' ἄγρια μεσάνυχτα κάνω φτερὰ καὶ πετάξω στὸν πιὸ μακρινὸ γαλαξία, σ' ἕναν κρυφὸ πλανήτη ἐκείνου, δισεκατομμύρια ἔτη φωτὸς μακριὰ ἀπὸ τὴ γῆ· διότι κι ἐκεῖνον αὐτὸς τὸν δημιούργησε, δικός του εἶναι, κι ἐκεῖ τὸ ἴδιο τὸ χέρι του θὰ μ' ἔχῃ προστατεύσει μέχρι νὰ φτάσω. δὲν εἶμαι τόσο χαζὸς γιὰ νὰ κάνω κάτι τέτοιο διερμηνεύοντας τὸ λόγο του στραβὰ ἢ λειψά, γιὰ νὰ φανῶ καλὸς καὶ «σεμνὸς» σὲ ἀνθρώπους ποὺ κατὰ τὴ μέλλουσα κρίσι δὲν θὰ μποροῦν ὄχι μόνο νὰ μὲ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν καταδίκη του, ἀλλ' οὔτε τὸ τομάρι τους νὰ σώσουν. δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ νομοθέτης τῆς Βίβλου, δὲν εἶμαι ὁ ὁμιλῶν, ἀλλ' ὁ διερμηνέας. οὔτε ὁ διερμηνέας τοῦ Στάλιν καὶ τοῦ Κροῦστσεφ τόλμησε ποτὲ ν' ἁπαλύνῃ τὶς σκληράδες ποὺ ἔλεγαν ἐκεῖνοι. ποιός εἶμαι ἐγώ, γιὰ νὰ «βελτιώσω» κι «ἁπαλύνω» τὸ λόγο τοῦ Κυρίου; ἐγὼ φοβοῦμαι τὸν Κύριο, ἐνώπιον τοῦ ὁ-

ποίου εἶμαι ἕνας τρέμουλας, καὶ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τολμήσω ν' «ἀπαλύνω» τὰ λεγόμενά του, βλασφημώντας τον μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. σᾶς ἀρέσουν δὲν σᾶς ἀρέσουν τὰ λεγόμενά του, αὐτὰ λέει στὸ Νόμο του ὁ Κύριος. διορθώστε τον ἐσεῖς, ἂν τολμᾶτε. λάθη μου ὀφειλόμενα σὲ ἄγνοια ἢ σὲ ἔλλειψι νοημοσύνης κι ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως ἐλπίζω ὅτι ὁ Κύριος θὰ μοῦ τὰ συγχωρήσῃ, ἐσκεμμένη ὅμως τροποποίησι καὶ «βελτίωσι» τοῦ λόγου του ξέρω καλὰ ὅτι δὲν θὰ μοῦ συγχωρήσῃ οὔτε μία στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. γι' αὐτὸ καὶ τέτοια δὲν κάνω, ὅσο κι ἂν γίνομαι δυσάρεστος στοὺς ἀνθρώπους. δὲν διαθέτω τὴν πολυτέλεια νὰ εἶμαι ἀνθρωπάρεσκος. καὶ γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινέστερος, στὰ βάθη μου πιστεύω ὅτι ἀπ' ὅλους τοὺς «φιλανθρώπους» κι ἀγαπησιάρηδες λελέδες ποὺ μιλοῦν γιὰ τοὺς κιναίδους ἁπαλὰ καὶ «ἀνθρώπινα», ὁ φοβερὸς Κύριος ἔχει ἀσύγκριτα μεγαλείτερη καὶ δυνατώτερη ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. αὐτοί, μὲ ὅ,τι λένε, τὸ ἴδιο τὸ τομάρι τους χαϊδεύουν.

Τὸν κιναιδισμὸ καὶ τοὺς κιναίδους - λεσβίες ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἡ Χριστιανικὴ πίστι, τοὺς καταδικάζει ῥητῶς καὶ κατ' ἐπανάληψι καὶ μόνο μὲ τὴν ἔσχατη ποινή· θάνατο στὴν Π. Διαθήκη, διαγραφὴ κι ἀποβολὴ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ἀμετάκλητη στὴν Κ. Διαθήκη. διότι ἡ Π. Διαθήκη ἦταν κι ἐπίγειος κρατικὸς νόμος, ἐνῷ ἡ Κ. Διαθήκη εἶναι νόμος μόνο πνευματικὸς χωρὶς ἐπίγειες κυρώσεις, καὶ σ' αὐτὴ ἡ διαγραφὴ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ θάνατο τῆς Π. Διαθήκης. αὐτὲς εἶναι οἱ ἔσχατες ποινὲς στὶς δυὸ Διαθῆκες.

Στὴν Π. Διαθήκη οἱ *ἔκφυλοι* (= ἔξω τοῦ φύλου τους), κίναιδοι καὶ λεσβίες, λέγονται *κύνες* (= «σκύλοι», Δε 5,513), *τελισκόμενοι* ἢ *τετελεσμένοι* (Δε 5,513· Ὠσ 4,17), ἐπειδὴ εἰσέπρατταν τὸ κιναιδιάτικο πόρνητρο *(τέλος),* καὶ *καδησὶμ* (= ἀφιερωμένοι, *ἱεροὶ* ὅπως στὴ φοινικικὴ Θήβα τῆς Βοιωτίας ὅπου ἔφτασε τὸ *καδησίμ - κάδμος - Κάδμος*), τὸ δὲ πορνοτελεστήριο - μοναστήρι - ναός τους λεγόταν *οἶκος τῶν καδησίμ* (Βα 119,9), ὅπως λένε τώρα *οἶκος ἀνοχῆς* (= πορνεῖο), καὶ ἡ πρᾶξι τους λέγεται *κοίτη μετὰ ἄρσενος* (= συνουσία ἀρσενικοῦ μὲ ἀρσενικό Λε 161,15), φράσι ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔπλασε τὴ λέξι *ἀρσενοκοίτης* (= ἐνεργητικὸς κίναιδος, κολομπαρᾶς), ἐνῷ γιὰ τὸν παθητικὸ χρησιμοποιεῖ τὴν προϋπάρχουσα λέξι *μαλακός* (= παθητικὸς κίναιδος, πούστης) (Α΄ Κο 11,10· Α΄ Τι 2,8). τὴ δεύτερη λέξι *μαλακὸς* τὴ βρῆκα μὲ τὴν ἴδια σημασία καὶ σὲ εἰδωλολατρικοὺς ἰδιωτικοὺς παπύρους καὶ κωμῳδίες τοῦ Γ΄ καὶ Β΄ π.Χ. αἰῶνος (Πάπυρος τοῦ Hibeh 54,10-17 τοῦ 245 π.Χ. *ὁ μαλακός.* Plautus, Miles glor., 668· *Tam ad saltandum non cinaedus malacus aequest atque ego*). κι ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι (39,2) τοὺς λέει *κύνας* (= σκύλους) ὅπως ὁ Μωϋσῆς στὸ Δευτερονόμιο (5,513). οἱ προφῆτες

καὶ ἀπόστολοι προσδιορίζουν τὴν πρᾶξι τῶν κιναίδων ὡς ἑξῆς. ὁ Μωϋσῆς λέει ὅτι ὁ ἕνας *ἄρσην* κάνει στὸν ἄλλον *ἄρσενα κοίτην γυναικός,* δηλαδὴ τὴ σεξουαλικὴ πρᾶξι ποὺ κάνει ὁ ἄντρας στὴ γυναῖκα (Λε 161,15). ὁ Παῦλος στὴν Πρὸς Ῥωμαίους (3,10) λέει· *Οἱ ἄρσενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι.* ὁ δὲ ἀπόστολος Ἰούδας στὴν Ἐπιστολή του (2,5) λέει· *Ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας* (= ἀλλιότικης καὶ ὄχι γυναικείας).

Στὸ Νόμο του (Λε 161,15) ὁ Μωϋσῆς νομοθετεῖ· *Ἀμφότεροι θανάτῳ θανατούσθωσαν*· δηλαδὴ κι ὁ ἐνεργητικὸς κι ὁ παθητικὸς νὰ ἐκτελοῦνται. στὴν Ἀποκάλυψι ὁ Ἰωάννης λέει τὸ πνευματικὸ ὁμόλογο τοῦ θανάτου· *Ἔξω οἱ κύνες* (ἀπὸ τὴν ἐκκλησία)· νὰ διαγράφωνται, νὰ διώχνωνται.

Ἤδη στὴν πρώτη σελίδα τῆς Βίβλου ὁ Μωϋσῆς, ἀρχίζοντας δηλαδὴ τὴ Γένεσι, στὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου (Γε 1,24), λέει· *Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς.* μὲ τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς προτάσεις ἀποκαλύπτει μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, ἡ δὲ ἀλήθεια τῆς τρίτης προτάσεως εἶναι καὶ ἀναιρετικὴ τοῦ κιναιδισμοῦ - λεσβιασμοῦ, στὸν ὁποῖο ἔβραζε κυριολεκτικὰ ἡ σύγχρονη τοῦ Μωϋσέως ἀνθρωπότης.

Λίγο παρακάτω ὁ ἴδιος στὴ Γένεσι (28,7) ἱστορεῖ τὸ πρῶτο στὴν παγκόσμια ἱστορία γνωστὸ κιναιδικὸ κροῦσμα τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, πόλεων τὶς ὁποῖες ὁ Κύριος ἔρριξε φωτιὰ καὶ τὶς ἔκαψε γι' αὐτὴ τὴ διαστροφή τους.

Δύο μόνο γενεὲς μετὰ τὸ Μωϋσῆ ἱστορεῖται στὸ βιβλίο Βενιαμὶν (4) τὸ πρῶτο κιναιδικὸ κροῦσμα στὸν Ἰσραήλ, ποὺ ἦταν μόνο ἀπόπειρα κιναιδικῆς πράξεως, γιὰ τὸ ὁποῖο συνασπισμένες οἱ ἄλλες φυλὲς ἐξώντωσαν τὴν ἔνοχη καὶ συνένοχη φυλὴ Βενιαμὶν σ' ἐμφύλιο πόλεμο. διότι ἀπαίτησαν ἀπὸ τὴ φυλὴ αὐτὴ νὰ παραδώσῃ τοὺς ἐνόχους γιὰ θανάτωσι, κι ἐκείνη ἀρνήθηκε· ὁπότε οἱ ἄλλες φυλὲς ἐξώντωσαν ὅλη τὴ φυλή, ἀφήνοντας ζωντανοὺς μόνον 600 ἄντρες, τελείως ἀνήξερους κι ἀθῴους, ἐπειδὴ δὲν τοὺς πῆραν εἴδησι ὅτι κρύφτηκαν ἔντρομοι σὲ ὀρεινὰ σπήλαια κι αὐτοὶ δὲν τοὺς βρῆκαν γιὰ νὰ τοὺς σφάξουν. μετὰ πολὺν καιρὸ οἱ ἀθῷοι μὴ μπορώντας νὰ ἐπιβιώσουν κρυμμένοι, φανερώθηκαν συγχωρήθηκαν καὶ πῆραν γυναῖκες ἀπὸ τὶς ἄλλες φυλὲς γιὰ τὴν ἀναζωπύρωσι τῆς φυλῆς των.

Μετὰ μισὴ περίπου χιλιετία, ὅταν τὸ βόρειο βασίλειο τοῦ Ἰσραὴλ βρισκόταν σὲ ἀποστασία καὶ εἰδωλολατροῦσε, βράζοντας καὶ στὸν κιναιδισμό, οἱ δὲ κίναιδοι εἰδωλολάτρες ἱερεῖς ἔπειθαν τὸ λαὸ νὰ καῖνε ζωντανὰ τὰ κάτω τῶν 12 ἐτῶν παιδιά τους στὸ βωμὸ τοῦ κι-

ναίδου θεοῦ Μολόχ (οἱ κίναιδοι φθονοῦν θανάσιμα τὰ παιδιὰ καὶ τὶς οἰκογένειες, ὅπως δείχνουν ἀνάγλυφα κι ὁ Σωκράτης μὲ τὸν Πλάτωνα στὴν Πολιτεία τους μὲ τὶς ἀπάνθρωπες γιὰ τὴν οἰκογένεια καὶ τὰ βρέφη ἀπόψεις των, Πολ., 5· 8· 451 - 2· 457· 460· 466· 468· 543), ὁ προφήτης Ἠλίας σὲ δημόσια δίκη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ κέρδησε τὸ θανάσιμο στοίχημα ποὺ ἔβαλε μὲ τοὺς 850 κιναίδους ἱερεῖς τοῦ Βάαλ Μολὸχ καὶ τοὺς ἔσφαξε (Βα 46,5 - 32).

Οἱ ἀπόστολοι στὴν Κ. Διαθήκη τοὺς κιναίδους τοὺς σφάζουν πνευματικά, ὅπως ἁρμόζει στὴν Κ. Διαθήκη. ὁ Παῦλος λέει ὅτι *Οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν* (Α΄ Κο 11,10)· ὁ Ἰούδας στὴν Ἐπιστολή του (2,5 - 6) λέει ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἀναζητοῦν ὄχι τὴ φυσιολογικὴ γυναικεία σάρκα ἀλλὰ *σάρκα ἑτέραν* (= ἀλλιότικη, ἀρσενική) θὰ καοῦν πνευματικῶς ὅπως κάηκαν σωματικῶς τὰ Σόδομα καὶ ἡ Γόμορρα· κι ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης στὴν Ἀποκάλυψι (39,2) λέει τὸ προειρημένο *Ἔξω οἱ κύνες* (= οἱ σκύλοι αὐτοὶ) ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

Σήμερα μὲ τὸ κιναιδικὸ καὶ κιναιδόφιλο ὑπόκαυστο τῆς τηλεοράσεως καὶ τῆς κινηματογραφίας, ποὺ συνεχῶς συνδαυλίζεται καὶ τροφοδοτεῖται μὲ καύσιμα, ὁ λέβητας τῆς ἀποχριστιανίσεως ἔχει ὑπερθερμανθῆ καὶ κοντεύει νὰ ἐκραγῇ. καὶ μέσ' ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῆς δῆθεν «χριστιανικῆς» θεολογίας, ἀπὸ τὸ καρτὲλ τῶν «βιβλικῶν θεολόγων», ξεσηκώθηκαν μεγαλώνυμοι δῆθεν καὶ φουσκωτοὶ καὶ φανατικὰ ἀντιβιβλικοὶ συνήγοροι τῶν κιναίδων. στὴν Ἀγγλία τέτοιοι πλαστογράφοι ἔκαναν λογοκριμένη ἔκδοσι τῆς Βίβλου, ἀπὸ τὴν ὁποία ψαλίδισαν ὅλα τὰ ἐδάφια ποὺ ἀναφέρονται στὸν κιναιδισμὸ τὴν πορνεία καὶ τὴ μοιχεία ἢ καὶ στὴν ἁγνότητα καὶ στὴν παρθενία. ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ὁ καθηγητὴς τῆς Κ. Διαθήκης Ἀγουρίδης, ἑρμηνεύοντας δῆθεν τὴν Ἀποκάλυψι, εἰρωνευόταν συνεχῶς τὸν Ἰωάννη κι ἀποκαλοῦσε δολοφόνους τὸ Μωϋσῆ καὶ τὸν Ἠλία γιὰ ὅσα ἐξέθεσα γι' αὐτοὺς παραπάνω. (βλ. Μελέτες 2,178 - 9· 3,273 - 4). κάποιος Καραγκούνης, «καθηγητὴς» τῆς Βίβλου στὴ Σουηδία, ἔγραψε βιβλίο ὑπὲρ τῶν κιναίδων, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν κιναίδων διεστραμμένη καὶ ψυχανώμαλη λύσσα εἶναι ἕνας ἔρωτας πολὺ εὐγενέστερος ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν συζύγων στὸ ἀντρόγυνο, καὶ προτείνει ν' ἀπαλειφτοῦν ἀπὸ τὴ Βίβλο τὰ κατὰ τῶν κιναίδων ἐδάφια μὲ ψαλίδισμα λογοκρισίας. ὑπάρχει ἱστοσελίδα δῆθεν κληρικοῦ ποὺ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησία «νὰ προστατεύσῃ» τοὺς κιναίδους «ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους»! αὐτοὶ ὅλοι μόνοι τους βγῆκαν *ἔξω* ἀπὸ τὴν ἐκκλησία μ' αὐτὰ ποὺ λένε. κι ἀπ' *ἔξω* ἂς γαυγίζουν ὅσο θέλουν κι ὅ,τι θέλουν. ἀντιβιβλικὴ κι ἀντιχριστιανικὴ ὑστερία μαίνεται στὸν κόσμο. αὐτοί, νὰ τὸ ξέρετε, εἶναι οἱ πρῶτοι διῶκτες καὶ δήμιοι τῶν Χριστιανῶν

κατ' αὐτὴ τὴ δεύτερη περίοδο τῶν διωγμῶν, ποὺ ἀνατέλλει στὶς ἡμέρες μας. εἶναι οἱ πρωτοπόροι τῶν ἐρχομένων δημίων μας.

Καὶ τὸ παντελόνι τῶν γυναικῶν καὶ τὰ σκουλαρίκια καὶ γυναικεῖα μαλλιὰ καὶ κολιὲ καὶ βραχιόλια τῶν «ἀντρῶν» εἶναι τὸ πραιλούδιο τῆς κιναιδοποιήσεως τῶν πάντων μετὰ τὴν ἀποχριστιάνισι.

Γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς γενικὰ ἡ τέτοια τάσι τῆς μόδας εἶναι πολὺ ἁμαρτωλὴ καὶ αὐστηρῶς ἀπαγορευμένη στὴ Βίβλο, καὶ μόνο ἐπειδὴ εἶναι ῥητὴ καὶ σαφὴς ἐντολὴ τοῦ Κυρίου. λυποῦμαι ποὺ τὸ σχετικὸ χωρίο (Δε 5,461), τὸ ὁποῖο ἀποκατέστησα τονικῶς κι ἑρμήνευσα σαφῶς ἐδῶ, ἦταν στραπατσαρισμένο ἐξ αἰτίας τῆς ἀνικανότητος καὶ ἀβελτηρίας κριτικῶν μεταφραστῶν κι ἑρμηνευτῶν, ἀλλὰ χαίρομαι ποὺ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ ἀποκαταστήσω καὶ νὰ τοῦ δώσω σαφῶς τὴν ἀκριβῆ ἑρμηνεία του πρὸς ὄφελος τῶν Χριστιανῶν. ἂν αὐτὰ ποὺ ἀπαγορεύονται στὸ χωρίο αὐτὸ ὡς *βδελύγματα,* σήμερα ἔγιναν μόδα, εἶναι διότι, ὅπως εἶπα, ὁ διάβολος φρόντισε, ὥστε οἱ τέτοιοι νὰ ἔχουν κάθε ἐπιδοκιμασία ὑποστήριξι κι ἐνθάρρυνσι καὶ μαζικὰ μέσα πειθοῦς, γιὰ νὰ μποροῦν σὰν κολοβὲς ἀλεποῦδες νὰ πείθουν ὅλο τὸν κόσμο νὰ κόψῃ κι αὐτὸς τὴν οὐρά του σὰν αὐτούς, ν' ἀπαρνηθῇ τὴ σωφροσύνη του καὶ τὴν ἀκεραιότητά του, νὰ ἐκπουστευτῇ. τοὺς ἐνοχλεῖ καὶ ἡ ἁπλῆ ὕπαρξι ἑνὸς μόνο φυσικοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ καὶ σιωπηρῶς ἀκόμη ἐλέγχει τὴν ἀνωμαλία τους. ὅταν βλέπουν φυσιολογικὸ ἄνθρωπο, δαιμονίζονται. οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἀποφασισμένοι.

Μελέτες 2013

13. *ΘΕΡΑΦΙΝ*

Τὸ σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ εὑρισκόμενο βιβλικὸ ἑβραϊκὸ ὄνομα *θεραφὶν* (ἀρχικὰ *θεραφίμ*) σημαίνει περίπου *εἴδωλον* ψεύτικου θεοῦ τῆς εἰδωλολατρίας. τὸ ὅτι ὅμως συνεκφέρεται μὲ ἄλλα συνώνυμα μέχρι καὶ τρία δείχνει ὅτι ἔχει μιὰ εἰδικώτερη σημασία. στὶς μέχρι τοῦδε μεταφράσεις τῆς Π. Διαθήκης μεταφράζεται ἀνακριβῶς ὡς ἀκολούθως.

Ἑβδομήκοντα	*θεραφίν*
	(Δν 1,9· 5,5· 9· 11· Δδ 29,16· Βα 122,4· Πα 91,1)
μασοριτικό	τρπιμ
Ἀκύλας	μορφώματα
Σύμμαχος	εἴδωλα
Ταργούμ	ὁμοιώματα
vulgata	theraphim, idola, idololatria

συριακή	ὁμοιώματα
ἀραβική	εἴδωλον, εἴδωλα
γερμανική	Hausgötzen
γαλλική	téraphim
ἱσπανική	terafines
ἰταλική	idoli, immagini
ἀγγλικὴ (1611)	tĕr-ă-phim
ἀμερικανικὴ (1901)	teraphim, idololatry
Τυπάλδος	θεραφείμ
Βάμβας	ξόανα, εἰδωλολατρία
Γιαννακόπουλος	θεραφίν, ἀγάλματα θεραφίν, ἱερὰ ἀντικείμενα θεραφίν, εἰδωλολατρικὰ ἀγάλματα/ἀγαλμάτια
Χαστούπης	τεραφίμ, θεραφίν, ξόανα, εἰδωλολατρία
Τρεμπέλας	θεραφίν, μικρὰ ἀγάλματα θεραφίν, (ἐφέστιοι θεοὶ ἀγαλματίδια) θεραφίν
Ψαλτάκης	εἴδωλα (θεραφίν), μικρὰ ἀγάλματα τῶν οἰκιακῶν (ἐφεστίων) θεῶν
Βασιλειάδης	μικρὰ ἀγάλματα οἰκιακῶν (ἐφεστίων) θεῶν
Κολιτσάρας	θεραφίν, ἄγαλμα θεραφίν, χυτὸν ἄγαλμα, (εἰδωλολατρικὰ) ἀγαλμάτια
χιλιασταί	θεραφίμ
Βέλλας κλπ.	εἰδώλια, εἰδωλολατρία

G. Gesenius	dii domestici, penates (=θεοὶ ἐφέστιοι)
(Ἑβραιογερμανός)	(λατινόγλωσσο ἑβραϊκὸ Λεξικό, 1847)

Συμπέρασμα	*θεραφὶν καὶ γλυπτὰ καὶ χωνευτά* (=εἴδωλα ζωγραφιστὰ καὶ γλυπτὰ καὶ χυτά)

Ἡ ἁδρομερὴς πρῶτα ἀλλὰ κι ἀσφαλέστερη ἀνίχνευσι τῆς ἀκριβέστερης σημασίας τοῦ *θεραφὶν* ἀπὸ τὴ μεριὰ τῶν συμφραζομένων γίνεται σὲ πέντε ἀπὸ τὰ ἑφτὰ χωρία, ὅπου αὐτὸ συναντᾶται κι ὅπου παρατίθενται 3 ἢ 4 ἐπιμεριστικὰ ἐπίθετα ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ εὐνόητο κεντρικὸ οὐσιαστικὸ *εἴδωλον.*

Δν 5,5·	*ἐφοὺδ καὶ θεραφὶν καὶ γλυπτὸν καὶ χωνευτόν*
9·	*τὸ ἐφοὺδ καὶ τὸ θεραφὶν καὶ τὸ γλυπτὸν καὶ τὸ χωνευτόν*
11·	*τὸ ἐφοὺδ καὶ τὸ θεραφὶν καὶ τὸ γλυπτὸν καὶ τὸ χωνευτόν*
Βα 122,4·	*καὶ τὰ θεραφὶν καὶ τὰ εἴδωλα καὶ πάντα τὰ προσοχθίσματα*
Πα 91,1·	*τὰ θεραφὶν καὶ τὰ εἴδωλα καὶ τὰ καδησὶμ... ἐνεπύρισεν ὁ βασιλεὺς Ἰωσίας*

Τὰ *εἴδωλα* ἢ *εἰκόνες* εἶναι στοὺς ναοὺς καὶ στὰ σπίτια. οἱ λέξεις

εἰκὼν καὶ *εἴδωλον* στὰ κείμενα εἶναι ταυτόσημες· καὶ σήμερα στὴν ὀφθαλμιατρικὴ καὶ στὴ φωτογραφικὴ τέχνη λέμε τὴν ἔκφρασι «ὅταν τὸ εἴδωλον (=ἡ εἰκὼν) ἑνὸς ἀντικειμένου ἐκτυπώνεται στὸν ἀμφιβληστροειδῆ χιτῶνα τοῦ ὀφθαλμοῦ» ἢ «...στὸ φακὸ τῆς φωτογραφικῆς μηχανῆς». στοὺς ναοὺς οἱ *εἰκόνες* ἢ *εἴδωλα* συνήθως εἶναι φυσικοῦ ἢ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ἐνῷ στὰ σπίτια εἶναι μικρότερα ἢ μικρὰ ἢ καὶ πολὺ μικρά. τὰ πολὺ μικρά, γύρω στὸ 1 ἑκατοστόμετρο εἶναι *περίαπτα* ἢ *φυλακτήρια* ἢ *προβασκάνια* λεγόμενα, δηλαδὴ φυλαχτὰ ἢ χαϊμαλιὰ στὸ λαιμὸ ὡς *καθέματα* (=κρεμαστάρια, μενταγιόν), ἢ στ' αὐτιὰ ὡς *ἐνώτια* (=σκουλαρίκια), ἢ στὰ χέρια ὡς *ψέλια* (=βραχιόλια) καὶ *δακτυλίδια.* τὰ ἁπλῶς μικρὰ εἶναι συνήθως στὰ εἰκονοστάσια, 10-30 ἑκατοστομέτρων, καὶ εἶναι τὰ λεγόμενα *θεοὶ ἐπίστιοι* ἢ *θεοὶ ἐφέστιοι* ἢ *εἰκόνες - εἰκονίσματα* σπιτικά. τὰ κάπως μεγαλείτερα, ἀλλὰ μικρότερα τοῦ φυσικοῦ μεγέθους, εἶναι σὲ πολλὰ μέρη καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ θέσι τους λέγονται *θεοὶ ἑρκεῖοι, θεοὶ αὐλαῖοι, θεοὶ τῆς αὐλῆς, θεοὶ ἐπὶ τῇ ἐσχάρᾳ* (=τοῦ βωμοῦ), *θεοὶ στροφαῖοι* (=τῆς στρόφιγγος = μεντεσὲ τῆς αὐλόπορτας), *στῆλαι* ἢ *Ἑρμαῖ* (τῶν ὁδῶν), *θεοὶ ἄγριοι* (=τῶν *ἀγρῶν*), *ἀκρόπρῳρα,* κλπ. (βλ. «Εἰκονοστάσια καὶ φορητοὶ θεοί», στὶς Μελέτες μου, τ. 1, σελ. 43-46).

Ὡς πρὸς τὸ κατασκευαστικὸ εἶδος τὰ *εἴδωλα - εἰκόνες* εἶναι ἀπὸ τὴν ἄκρα ἀρχαιότητα 1) *γραπτὰ* (=ζωγραφιστὰ δισδιάστατα, εἴτε χρωστικὰ εἴτε χαρακτικά, 2) *γλυπτὰ* (=τρισδιάστατα ξύλινα ξόανα, λίθινα, μαρμάρινα, πολυτίμων λίθων), καὶ 3) *χωνευτὰ* ἤτοι *χυτὰ* (τρισδιάστατα χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, χάλκινα, ὀρειχάλκινα, πήλινα, κέρινα, κλπ.), κατὰ δὲ τὴ μέση ἀρχαιότητα καὶ 4) *ψηφιδωτά,* ὅπως τὸ εἴδωλο τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ τὸ φωτοστέφανο στὸ μουσεῖο τῆς Σπάρτης. λέγονται δὲ ὅλα αὐτὰ τὰ *εἴδωλα* καὶ *εἰκόνες* ἤδη ἀπὸ τὸν Δ΄ π.Χ. αἰῶνα (βλ. «Εἰδωλολατρία - συγκρητισμὸς - παγανισμός», στὶς Μελέτες μου, τ. 2, σελ. 117-133), καὶ *ὁμοιώματα* ἀπὸ τὸν Γ΄ π.Χ. αἰῶνα· λατινιστὶ *imagines (=εἰκόνες)* καὶ *simulacra (=ὁμοιώματα). φωτοστέφανα* ἔχουν πρὸ Χριστοῦ μόνον οἱ θεοὶ ποὺ ἦταν ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη, στοὺς Ἕλληνες ὁ Ἀπόλλων (ὅπως ὁ προειρημένος ψηφιδωτὸς Ἀπόλλων τῆς Σπάρτης) καὶ ἡ Ἄρτεμις, ποὺ διασῴζονται μέχρι σήμερα ξύλινες χρωστικὲς - ζωγραφιστὲς εἰκόνες τῶν θεῶν αὐτῶν ἀπὸ σπιτικὰ εἰκονοστάσια. τὰ φωτοστέφανα πίσω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους παριστάνουν τὸν ἥλιο ἢ τὴ σελήνη· ἔχουν δὲ οἱ ξύλινες χρωστικὲς - ζωγραφικὲς *εἰκόνες* τῆς ἀρχαιότητος ἀκριβῶς τὰ μεγέθη τὰ χρώματα καὶ τὴν τεχνοτροπία τῶν σημερινῶν θρησκευτικῶν *εἰκόνων.* οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ Εἰρηναῖος, Ἐπιφάνιος Κύπρου, Ἱερώνυμος, καὶ Αὐγουστῖνος ἀναφέρουν ὅτι στὰ χρόνια τους (Β΄-Ε΄ αἰώνας) μερικοὶ κακόδοξοι «χριστιανοὶ» εἶχαν καὶ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ. ὁ Ἐπιφάνιος σὲ μιὰ ἐπι-

στολή του (PG 43,390b-392a) ἀναφέρει ὅτι κατέστρεψε μιὰ τέτοια *εἰκόνα* κι ἐπέπληξε αὐστηρὰ τοὺς Χριστιανοὺς ποὺ τὴν εἶχαν βάλει σὲ ναό τους μὲ τὴ ῥητὴ ἐντολή του νὰ μὴν ξανακάνουν τέτοιο ἀσεβὲς καὶ βέβηλο πρᾶγμα. οἱ εἰδωλολάτρες τοῦ Γ΄ μ.Χ. αἰῶνος ἀποροῦσαν πῶς εἶναι δυνατὸν οἱ Χριστιανοὶ νὰ μὴν εἶναι ἄθεοι, ἀφοῦ οἱ ἐκκλησίες των *(conventicula = συνακτήρια)* εἶναι ἀνεικονικὲς *(sine simulacris)!* (Aelius Lampridius, Alex. Sev. 43,5-7. βλ. καὶ τὸ σύγγραμμά μου «Ἐξωχριστιανικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ Χριστό...», σελ. 85).

Ἐδῶ στὰ πέντε χωρία τῆς Π. Διαθήκης –καὶ στὰ ἑπτά– τὰ *εἴδωλα* διακρίνονται σὲ *θεραφίν, γλυπτά,* καὶ *χωνευτά. χωνευτὰ* λέγονται τὰ *χυτὰ* σὲ καλούπια. *θεραφὶν* λέγονται τὰ δισδιάστατα χρωστικὰ - ζωγραφιστά, ποὺ σήμερα λέγονται μόνον αὐτὰ *εἰκόνες.* ὁ Ἑβραιογερμανὸς λεξικογράφος τοῦ 19ου αἰῶνος Γουλιέλμος Gesenius στὸ λατινόγλωσσο Ἑβραϊκὸ Βιβλικὸ Λεξικό του (Lipsiae 1847) λέει ὅτι ἡ ῥίζα *τρπ-* τοῦ *τρπιμ (=θεραφὶμ - θεραφὶν)* εἶναι ἡ ἴδια καὶ στὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ῥῆμα *τέρπομαι.* στὴ μελέτη μου «Βιβλικὲς ἑβραϊκὲς λέξεις στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα» (Μελέτες, τ. 11, σελ. 31-56) ἀπέδειξα ὅτι πάνω ἀπὸ 70 ἑβραϊκὲς λέξεις –πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἀκριβέστερα χαμιτικὲς παλαιστινὲς– ὑπάρχουν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἀκριβέστερα εἶναι πελασγικὲς ποὺ διεισέδυσαν κι ἔμειναν στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ χρόνια προϊστορικά. τὸ *τρπ-* ἴσως δὲν εἶχε τὴ μεταγενέστερη προφορὰ τοῦ καιροῦ τῶν Ἑβδομήκοντα *θεραφ-,* ὅπως καὶ ἡ ἠχοποίητη λέξι - γραφικὸς ὅρος *ὄπρ,* ποὺ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τοῦ 6ου - 5ου π.Χ. αἰῶνος (Θέογνις - Αἰσχύλος) διατηρεῖται χωρὶς φωνῆεν ἀνάμεσα στὰ δυὸ πρῶτα σύμφωνά του ὡς *σφραγίς,* ἀργότερα στὸ φωνηεντισμένο μασοριτικὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων τὸ βλέπουμε φωνηεντισμένο ὡς *σεφὰρ σιφρὲ σίφρα.* ὡς πρὸς τὴ νοηματικὴ χρῆσι τῆς ῥίζης *τρπ - τέρπομαι - θεραφίν* ἔχω νὰ πῶ ὅτι ἀντιστοιχεῖ μὲ τὶς λέξεις *ἀγάλλομαι - ἄγαλμα* (Ὅμηρος Ρ 473 *ἀγάλλομαι.* Θουκυδίδης 4,95,3 *ἀγάλλομαι.* Ὅμηρος Δ 144 *ἄγαλμα.* Ἡρόδοτος 1,131,1 *ἀγάλματα καὶ νηοὺς καὶ βωμούς.* Λυσίας, Κατ' Ἀνδοκίδου, 15 *τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν.* Πλάτων, Συμπ., 216e· Τίμ., 37c· *ἄγαλμα* (=χρωστικὴ εἰκόνα). ἡ *εἰκών,* ὅταν εἶναι τῶν θεῶν, εἶναι *ἄγαλμα,* δηλαδὴ *χάρμα* τοῦ θεοῦ (=εὐφροσύνη του, εὐχαρίστησί του) καὶ τῶν λάτρεών του *(χάρμα ἰδέσθαι).* ἔτσι κι ἐγὼ ἐδῶ μπορῶ νὰ μεταφράσω τὸ *θεραφὶν* μὲ ἕνα ὁμόρριζό του παράγωγο τοῦ *τέρπομαι* ὡς *τερπωλή (=τερπνὸν ἰδέσθαι),* ἤτοι ἀκριβῶς ἄγαλμα. στὴ Βίβλο ὅμως ἐννοεῖται ὡς χρωστικὴ - ζωγραφικὴ εἰκόνα, διότι στὰ πέντε προπαρατεθειμένα χωρία γίνεται ἡ τριττὴ διάκρισι *θεραφὶν - γλυπτὸν - χωνευτὸν (εἴδωλον).* στὸ ἕνα χωρίο (Βα 122,4) οἱ *εἰκόνες - θεραφὶν* καὶ τ' ἄλλα *εἴδωλα* λέγονται καὶ *προσοχθίσματα* (=σιχάματα, σιχαμάδια, σιχαμερὰ πράγματα),

διότι στὸ θεὸ καὶ στὴ Βίβλο κάθε εἴδωλο ἢ *ὁμοίωμα* εἶναι σιχαμερό. στὸ δὲ τελευταῖο χωρίο (Πα 91,1) ἱστορεῖται ὅτι ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς Ἰωσίας, ὁ παρομοιαζόμενος μὲ τὸν προπάτορά του Δαυΐδ, ἔκαψε *(ἐνεπύρισεν)* ὅλες τὶς εἰκόνες *(θεραφὶν)* καὶ τ' ἄλλα σιχαμερὰ εἴδωλα. ὁ Ἰωσίας εἶναι ὁ ἀποφασιστικώτερος εἰκονοκλάστης τῶν αἰώνων. παρομοίως, προκειμένου περὶ χωνευτῶν, ὁ ἐνδιάμεσος προπάτορας τοῦ Ἰωσίου, ὁ εὐσεβέστατος προπάππος του βασιλεὺς Ἐζεκίας, τὸ πνευματικὸ τέκνο τοῦ προφήτου Ἠσαΐου, κατέστρεψε ὅλα τὰ κειμήλια καὶ μάλιστα τὸν κάποτε ἰαματικὸ χάλκινον ὄφι ποὺ ὕψωσε ὁ Μωϋσῆς στὴν ἔρημο, ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλῖτες εἶχαν καταντήσει στὸ νὰ τὸν θυμιατίζουν μὲ εὐλάβεια! (Βα 108,5)· ἐνῷ οἱ Ἁγιορεῖτες μοναχοὶ σήμερα ἀρνοῦνται νὰ καταστρέψουν ἀκόμη καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Βούδδα ποὺ κρέμεται στὸ ἄκρο τοῦ κεντρικοῦ πολυελαίου τοῦ κεντρικοῦ ναοῦ τους. (βλ. τὴ μελέτη μου «Εἴδωλο τοῦ Βούδδα στὸ Ἅγιον Ὄρος», Μελέτες, τ. 5, σελ. 436). ὁ Κύριος στὶς δέκα ἐντολὲς θεωρεῖ σιχαμερὲς ἀκόμη καὶ τοῦ προσώπου του τὶς εἰκόνες, ἂν γίνουν τέτοιες, κι ὁποιουδήποτε ἄλλου προσώπου ἀγγέλου ἢ ἁγίου, ἐνῷ ὁ Παΐσιος Ἐζνεπίδης ἄφησε καὶ φωτογραφίες του - πόζες γιὰ πρότυπα τῶν εἰκόνων του ποὺ θὰ γίνουν ὅταν «ἁγιοποιηθῇ»· ὑπόδειγμα ταπεινοφροσύνης! οἱ ἀπαγορεύσεις τῶν ἐξεικονίσεων ὑπάρχουν καὶ στὴν Κ. Διαθήκη (*χάραγμα - θεραφὶν* Πξ 55,16). οἱ Χριστιανοί, ὅσοι πιστεύουν στὸν Κύριο καὶ μελετοῦν τὴ Βίβλο του, πρέπει ν' ἀπέχουν μὲ σιχασιὰ ἀπὸ τέτοια σιχαμερὰ καὶ σατανικὰ πράγματα τῆς εἰδωλολατρίας.

Ἐδῶ ἡ στερεότυπη φράσι τῶν πέντε βιβλικῶν χωρίων μεταφράζεται· *«...τὸ ἄμφιο καὶ τὸ χρωστικὸ ζωγραφικὸ εἴδωλο καὶ τὸ γλυπτὸ καὶ τὸ χωνευτό».*

14. *ΑΡΣΙΣ*

Δδ 80,10	*ἄρσις*
Ἑβδομήκοντα	*...Ἐξῆλθεν Οὐρίας ἐξ οἴκου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐξῆλθεν ὀπίσω αὐτοῦ ἄρσις τοῦ βασιλέως.*
μασοριτικό	...τ ם מ α ʻ ר י ו מ ס α ט ה מ ל ב ...βγῆκε ἀπὸ πίσω του προσφορὰ ἐδεσμάτων τοῦ βασιλέως.
Ἀκύ - Θεοδ - Σύμ	—
Ταργούμ	...βγῆκε ἀπὸ πίσω του φαγητὸ τοῦ βασιλέως.
vulgata	...secutusque est eum cibus regius.
συριακή	...βγῆκε ἀπὸ πίσω του δωρεὰ τοῦ βασιλέως.

ἀραβική	...ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ τὸν ἀκολουθήσουν μὲ δῶρο.
γερμανική	...wurde ihm ein Geschenk des Königs nachgetragen.
γαλλική	...suivi d'un présent du roi.
ἱσπανική	...le fue enviado presente de la mesa real.
ἰταλική	...e gli fu portato dietro un messo di vivande del re.
ἀγγλικὴ (1611)	...and there followed him a mess of meat from the king.
ἀμερικανικὴ (1901)	...and there followed him a present from the king.
Βάμβας	...κατόπιν αὐτοῦ ἦλθε μερίδιον ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως.
Γιαννακόπουλος	...ὄπισθεν αὐτοῦ ἠκολούθησε προσφορά τις ἐκ τῆς βασιλικῆς τραπέζης*. (* τεμάχιον κρέατος ἢ ἄλλο βασιλικὸν φαγητόν).
Χαστούπης	...ἠκολούθησεν αὐτὸν δῶρον ἀπὸ τὸν βασιλέα.
Κολιτσάρας	...ὀπλίσω ἀπὸ αὐτὸν ἠκολούθησαν δῶρα ἀπὸ τὴν βασιλικὴν τράπεζα.
Ψαλτάκης	...ἀπὸ πίσω του κάποιος ὑπηρέτης μετέφερε καὶ ἕνα δῶρον ἀπὸ τὸ βασιλικὸ τραπέζι ὡς δεῖγμα τιμῆς τοῦ βασιλέως.
χιλιασταί	...τὸν ἀκολούθησε τὸ τιμητικὸ δῶρο τοῦ βασιλιᾶ.
Βέλλας κλπ.	...καὶ μάλιστα, μόλις ὁ Οὐρίας βγῆκε ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο, ὁ βασιλιᾶς τοῦ ἔστειλε ἕνα δῶρο.

Ὅταν πολὺ παλιὰ μοῦ συνέβη νὰ δῶ σὲ μιὰ γραπτὴ ὁμιλία νὰ λέγεται αὐτό, χαμογέλασα, κι ἄνοιξα νὰ δῶ ἀπὸ ποιά μετάφρασι τὸ βούτηξε αὐτὸ ὁ συντάκτης τῆς ὁμιλίας. εἶδα τὸ γελοῖο τῆς πρώτης μεταφράσεως ποὺ ἄνοιξα, καὶ τὶς ἔψαξα ὅλες. ὅταν εἶδα τὴ γενικὴ συμφωνία τῶν Ἑλλήνων μεταφραστῶν, ἔμεινα μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα σὰ χαζός. ἀνοίγω τὴ γερμανικὴ μετάφρασι κι ἀπὸ τὴ βουλιμικὴ ἀγωνία μου πέφτει τὸ μάτι μου στὴ λέξι Geschenk· καὶ λέω μέσα μου· «Ἄι στὸ καλό!». κυττάζω ἐσπευσμένα ὅλες τὶς προπαρατεθειμένες εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις, καὶ τότε ἄρχισα νὰ γελῶ μὲ τὴν ἀπόλυτη συμφωνία τους. καὶ λέω· Αὐτὸς ὁ βλάκας ὁ Ἱερώνυμος μὲ τὸν μισθωμένο του Ἰουδαῖο μεταφραστή του Βαρανίνα τοὺς ἔφαγε ὅλους τοὺς Εὐρωπαίους μὲ τὴν ἄθλια vulgata τους, καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἔφαγαν τοὺς Ἕλληνες. βλέπω τὸ μασοριτικό, τὰ ἴδια. γέλασα πάλι. ἡ κλεφτομετάφρασι ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα κατέστρεψε τὸ ῥαββῖνο πρωτομασορίτη Ἀκιβά, ποὺ δὲν τοὺς καταλάβαινε τοὺς Ἑβραίους ἑλληνομαθεῖς μεταφραστὰς τῶν Ἑβδομήκοντα· σὰν ἐκεῖνον ποὺ ἔκλεψε πλουτώνιο τσεπώνοντας τὰ κομμάτια του κρυφά, κι ὡς τὸ πρωῒ πέθανε ἀπὸ τὴν ἀόρατη ἀκτινοβολία του. ἐδῶ οἱ μεταφρασταὶ ἁπαξάπαντες σὰν ἀ-

διάβαστοι φοιτηταὶ κλέβουν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο· «Ποιοί ἔκαναν τὸν παρθενῶνα τῆς ἀθηναϊκῆς ἀκροπόλεως;». κι ὁ καλὸς φοιτητής, σὰν τοὺς Ο΄, τοὺς σφύριξε· «Ὁ Φειδίας κι ὁ Ἰκτῖνος». καὶ οἱ σκράπες ἔγραψαν· «Ὁ Φειδίας, αὐτὸ τὸ κτῆνος».

Ἡ λέξι *ἄρσις* ἦταν ὁ *Ἰκτῖνος* ποὺ ἔγινε *τὸ κτῆνος.*

Ἀλήθεια, τί θὰ πῇ *ἄρσις;* κι ἐδῶ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀνευρίσκεται στὴ Βίβλο. στοὺς Ο΄ τί θὰ πῇ αὐτὴ ἡ λέξι; στὶς πέντε ἄλλες φορὲς θὰ πῇ «ἀγγαρία ἄρσεως βαρῶν καὶ φορτίων», «κουβαλητό», «χαμαλίκι» (Δδ 105,5· Βα 10,18· 25,3· 75,3· Ψα 80,6). ὑπουργὸς *ἄρσεων* τοῦ Σαλωμὼν ἦταν ἀρχικὰ ὁ μετέπειτα βασιλεὺς Ἰεροβοάμ (Βα 25,3).

Οἱ *ἄρσεις* (τὸ χαμαλίκι) καὶ ἡ κωπηλασία (τὸ κάτεργο) εἶναι οἱ δυὸ βαρύτερες *ὑπηρεσίαι.* γι' αὐτὸ ἔμειναν μέχρι σήμερα μὲ τὶς βάναυσες κι ἀπαξιωτικὲς ὀνομασίες «χαμαλίκι» καὶ «κάτεργο»· καὶ οἱ ἀντίστοιχοι *ὑπηρέται* μὲ τὶς ταπεινωτικὲς ἀντίστοιχες ὀνομασίες *χαμάλης* καὶ *κατεργάρης.* ὅπως λέγεται καὶ τὸ *λοῦστρος*· τώρα πιὰ σχεδὸν πάντα μεταφορικῶς κι αὐτό· διότι δὲν ὑπάρχουν πιὰ λοῦστροι. στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τὸ «κωπηλατῶ» λέγεται *ἐρέσσω,* κι αὐτοῦ τοῦ ῥήματος παράγωγα οὐσιαστικὰ εἶναι τὰ *ὑπηρέτης* καὶ *ὑπηρεσία,* ποὺ τὰ λέμε καὶ σήμερα. οἱ ἀρχαῖοι Ἑβραῖοι δὲν ἦταν ποτὲ καθόλου ναυτικοί· ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ παγκοσμίου πιὰ ἀκροφωνικοῦ ἀλφαβήτου, ποὺ εἶναι ἐφεύρεσι τοῦ Μωϋσῆ, τὰ ὁποῖα ὡς σκαριφήματα εἶναι τὰ ἑβραϊκὰ ὀνόματα, βόδι σπίτι καμήλα πόρτα σκάρα κλπ., διαφόρων ζῴων, φυτῶν, ἐργαλείων, καὶ κατασκευῶν, δὲν εἶναι ναυτικὸ καὶ θαλασσινὸ οὔτε ἕνα. οἱ Ἑβραῖοι λοιπόν, ποὺ τ' ὄνομά τους αὐτὸ σημαίνει *περάται* (Γε 18,1), δηλαδὴ «νομάδες στεριανοὶ βοσκοί», καὶ δὲν ἤξεραν ἀπὸ κωπηλασία, οὔτε εἶχαν προφανῶς μιὰ ὀνομασία της, ἤξεραν ὡς κατ' ἐξοχὴν δουλειὰ - δουλεία τὸ χαμαλίκι, τὴν *ἄρσιν.* τρεῖς αἰῶνες στὴν Αἴγυπτο ἦταν χαμάληδες. γι' αὐτὸ τὴν κατ' ἐξοχὴν δουλειὰ - ὑπηρεσία τὴν ἔλεγαν *ἄρσιν*· μὲ δική τους λέξι βέβαια· ἐνῷ οἱ θαλασσινοὶ καὶ ναυτικώτατοι Ἕλληνες τὴν κατ' ἐξοχὴν δουλειὰ - ὑπηρεσία τὴν ἔλεγαν «κωπηλασία», δηλαδὴ στὴν ἀρχαία γλῶσσα τους *ὑπηρεσία*· ἀπὸ τὸ ῥῆμα *ὑπερέσσω* (=κωπηλατῶ). οἱ μεταφρασταὶ τῶν Ο΄, ἀκριβέστατοι Ἑβραῖοι ἑλληνομαθεῖς, εἶδαν στὸ ἑβραϊκὸ κείμενο τῆς Βίβλου τὴ λέξι ποὺ σημαίνει ἄρσιν καὶ μετέφρασαν *ἄρσιν*· ἀλλὰ μὲ τὴ σημασία «ὑπηρεσία»· ὅπως λέμε καὶ «κρατικὲς ὑπηρεσίες», καὶ «βασιλικὲς ὑπηρεσίες» (τοῦ Δαυΐδ), καὶ «Κ.Υ.Π.» (= κρατικὲς ὑπηρεσίες πληροφοριῶν).

Ἄρσις λοιπὸν στὸ ἐξεταζόμενο χωρίο σημαίνει «ὑπηρεσία»· μὲ τὴν ἀπαραίτητη ἀφαίρεσι καὶ μεταφορικὴ χρῆσι. τί ὑπηρεσία; βασιλικὴ Κ.Υ.Π. (κρατικὴ ὑπηρεσία πληροφοριῶν). ὅταν δυὸ φορὲς ὁ Δαυΐδ τραπέζωσε καὶ μέθυσε τὸν Οὐρία, καὶ τὸν ἔστειλε στὸ σπίτι

του ἀργὰ τὸ βράδυ, νὰ κοιμηθῇ μὲ τὴ γυναῖκα του, γιὰ νὰ κρύψῃ αὐτὸς ἐκεῖνο ποὺ διέπραξε, καὶ δὲν κατάφερε νὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε, καὶ τὶς δυὸ φορές, ὅταν μετὰ τὸ τραπέζωμα τὸν ξεπροβοδοῦσε, ἔστελνε ἀπὸ πίσω του βασιλικὴ ὑπηρεσία παρακολουθήσεως, γιὰ νὰ δῇ ἂν θὰ πάῃ στὸ σπίτι του νὰ κοιμηθῇ μὲ τὴ γυναῖκα του· τὸν εἶχε καλέσει ἀπὸ τὸ μέτωπο τοῦ πολέμου, καὶ ἤλπιζε ὅτι θὰ εἶναι καψουριασμένος γιὰ γυναῖκα. καὶ ἡ Κ.Υ.Π. –*ἡ ἄρσις*– ἔκανε τὴν ἀναφορά της· «Ὁ στρατηγὸς Οὐρίας δὲν πῆγε νὰ κοιμηθῇ στὸ σπίτι του· κοιμήθηκε στὸ θυρωρεῖο τοῦ ἀνακτόρου» (ἦταν αὐλικός, ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς) (80,10 - 12).

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ *ἄρσις,* κι ὄχι τάπερ μὲ φαγητὰ τοῦ τραπεζώματος, ὅπως συνηθίζουν νὰ χαρίζουν ἐπιπροσθέτως οἱ εὐγενικὲς καὶ φιλότιμες οἰκοδέσποινες σ' ἕναν τιμημένο καὶ οἰκεῖο φιλοξενούμενό τους σὲ τραπέζωμα. ὁ *Ἰκτῖνος* δὲν εἶναι *τὸ κτῆνος.* δὲν ξέρουν τί διαβάζουν στὴ Βίβλο οἱ μεταφρασταί μας· ἔχουν γεμίσει τὶς τσέπες των μὲ κλεμμένο ῥαδιενεργὸ πλουτώνιο. καὶ «Βάλε κάποιον μάγειρα, νὰ σοῦ μαγειρέψῃ κάτι»· ἄντε νὰ μὴν πῶ τώρα αὐτολεξεὶ καμμιὰ χωριάτικη παροιμία. καὶ ποῦ νὰ τοὺς δῆτε μὲ τί κόρδωμα διατυπώνουν καὶ τὶς «ἀπόψεις» των (κλεμμένα κομμάτια ῥαδιενεργοῦ πλουτωνίου) γιὰ τὴν ἀξιοπιστία, τὴν ἡλικία, τὴν ἑνότητα, τὴν ποιότητα, καὶ τὶς «διαστρωματώσεις» τῶν βιβλικῶν κειμένων, ἰδίως ὅταν εἶναι καὶ καθηγηταὶ θεολογικῶν σχολῶν! «Τάδε ἔφη Ζαρατούστρα». φαντάζονται ὅτι τὰ βιβλικὰ κείμενα ἔχουν τὰ χάλια τῶν γραπτῶν τους τὰ κατάφορτα μὲ «Ἰκτῖνος - αὐτὸ τὸ κτῆνος». ψυχολογικὴ προβολή. ἔχουν πολλὴ πλάκα. ὑπῆρχε ἐπὶ Λουδοβίκων κάποια σχετικὴ ἀνακτορικὴ ὑπηρεσία, γιὰ νὰ φτιάχνῃ τὸ κέφι τοῦ βασιλέως μὲ τὰ σαχλολογήματά της, ἡ ὁποία τοὺς ἔρχεται κουτί· ἀλλὰ δυστυχῶς γι' αὐτοὺς αὐτὴ ἡ *ἄρσις* δὲν ὑπάρχει πιά. καὶ τὄρριξαν στὴν προσοδοφόρο καὶ παρηγορητικὴ τῶν συνειδήσεων «βιβλικὴ θεολογία» οἱ ἄνθρωποι. μὰ τί, ἄνεργοι θὰ ἔμεναν;

15. *Ο ΜΟΣΧΟΣ ΤΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ*

Ἁπλὸ κι εὐνόητο τὸ χωρίο τοῦ Ψαλμοῦ 30, στίχοι 5-6. λίγο δύσκολη εἶναι μόνο ἡ λέξι *μονόκερως·* εἶναι αὐτὸ ποὺ σήμερα λέγεται *ῥινόκερως.* τὸ μασοριτικὸ σκεύασμα ὅμως, ἀκριβέστερα τὸ πρωτομασοριτικὸ τῶν ἐτῶν 128 - 1000, τὸ καταγόμενο ἀπὸ τὸν κοφτορράφτη τοῦ ῥαββίνου Συμεὼν βὲν Ἀκιβά, σκεύασμα ὑποχθονίου ἀντιχριστιανικοῦ πάθους τοῦ 128, ποὺ μέσῳ τῶν Ἑξαπλῶν τοῦ Ὠριγένους (θ. 254) ἄρχισε νὰ ἐπηρεάζῃ τὸ κείμενο τῶν Ἑβδομήκοντα ἤδη ἀπὸ

τὸ 360, τοὺς μπέρδεψε ὅλους, μεταφραστὰς κι ἑρμηνευτάς, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, καὶ δημιούργησε μεγάλο πρόβλημα. οἱ δικοί μας ἑλληνόγλωσσοι βέβαια, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν γλωσσῶν οἱ Χριστιανοὶ ἢ χριστώνυμοι, ἂν ἀντιλαμβάνονταν τὴν αὐθεντικότητα τοῦ κειμένου τῶν Ο΄ καὶ τὸ ἁπλὸ νόημα τοῦ χωρίου, δὲν θὰ εἶχαν κανένα πρόβλημα, οὔτε θὰ πνίγονταν σὲ μιὰ κουταλιὰ νερό. προτίμησαν ὅμως νὰ δεχτοῦν ὡς «θεῖον ἀρχέτυπον» τὸ μασοριτικό, ἀκόμη κι αὐτοὶ ποὺ ἐπαγγέλλονται ὅτι τοὺς Ο΄ μεταφράζουν κι ἑρμηνεύουν, τουτέστιν ἁπαξάπαντες· κι ἔτσι δὲν μπόρεσαν νὰ βροῦν ποιός εἶναι τέλος πάντων ὁ ἀναφερόμενος στὸ χωρίο *μόσχος.*

Μετὰ τὴν κριτικὴ ἐξέτασι τοῦ κειμένου τῶν Ο΄ παραθέτω τὶς ἀρχαῖες μεταφράσεις καὶ τὶς νεώτερες.

5 *Φωνὴ Κυρίου συντρίβοντος κέδρους,*
καὶ συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ ΛΙΒΑΝΟΥ·
6 *καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τοῦ ΛΙΒΑΝΟΥ·*
καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων.

Ὅλα τὰ χειρόγραφα, ποὺ χρησιμοποιήθηκαν στὶς ἐκδόσεις τῶν ξένων, ἤτοι U S A R T Z[1] καὶ 54 μικρογράμματα, ἔχουν τὴ γραφὴ *τὸν μόσχον τὸν Λίβανον.* ὁ ἴδιος ἤλεγξα μεγάλο ἀριθμὸ χειρογράφων. αὐτὴ τὴ γραφὴ υἱοθετοῦν οἱ ἐκδότες Walton, Ess, Tischendorf - Nestle E., Swete, Rahlfs, καὶ ὁ Μπρατσιώτης («Ζωὴ») ποὺ ἀνατυπώνει τὸν Rahlfs. μόνο τὰ χειρόγραφα καὶ ἡ ἀπ' αὐτὰ ἔκδοσι τοῦ λειτουργικοῦ Ψαλτηρίου τῆς ἐκκλησίας ἔχουν τὴ γραφὴ *τὸν μόσχον τοῦ Λιβάνου.* τὴ γραφὴ αὐτὴ τῶν Ο΄ ἔχουν καὶ ὁ Σύμμαχος, ὁ Ἀπολλινάριος *(Λιβανήιον μόσχον),* οἱ λατινικές, καὶ ἡ ἀραβικὴ μετάφρασι. ἐνῷ τὴ γραφὴ τοῦ μασοριτικοῦ *τὸν μόσχον τὸν Λίβανον (ονλ Λβνυν)* ἔχουν ἡ ἰουδαϊκὴ Ταργούμ, ἡ συριακὴ πεσσίτα, καὶ ἡ αἰθιοπικὴ μετάφρασι. καὶ παραθέτω τὶς μεταφράσεις.

1. Ἀρχαῖες μεταφράσεις ἀπὸ τοὺς Ἑβδομήκοντα

Μασοριτικό (μερικὴ ἐπαναμετάφρασι ἀπὸ τοὺς Ο΄)

ϱυλ Ιευε σβρ αρζιμ
φωνὴ Κυρίου συντρίβουσα κέδρους

υ ισβρ Ιευε ατ - αρζι ε Λβνυν
καὶ συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου

υ ιρϱιδμ κμυ ονλ

καὶ σκιρτῆσαι ποιήσει αὐτὰς ὡς μόσχον

Λβνυν υ Σριυν κμυ βν ραμιμ.
Λίβανον καὶ Σιριὼν ὡς υἱὸν μονοκερώτων.

Ἀκύλας (128)
...Καὶ σκιρτώσει αὐτάς...
...καὶ Σεριών.

Σύμμαχος (200)
...Συγκατεάξοντος...
...καὶ ὀρχῆσθαι ποιήσει αὐτὰς ὡσεὶ μόσχον Λιβάνου.
...καὶ τὸν Σαριών...

Πέμπτη (Ε΄) μετάφρασι Ἑξαπλῶν (Β΄ αἰ.)
...Καὶ σκιρτοποιήσει αὐτὰς ὡσεὶ μόσχον
...καὶ Σεριών...

Ἕκτη (F΄) μετάφρασι τῶν Ἑξαπλῶν (Β΄ αἰ.)
...Καὶ τὸν Σεριών...

Ἀπολλινάριος Λαοδικείας (Δ΄ αἰ., ὁμηριστί)
Φωνὴ Παμβασιλῆος περιμήκεας ἔθλασε κέδρους·
ἀθάνατος κέδρους βριαρὰς Λιβάνου κεάσσοι,
λεπταλέας τεύχων Λιβανήιον οἷά τε μόσχον,
μονογενὴς δ' ἅπερ υἱὸς ἀρέστερος οἰοκερῆος.

Ταργοὺμ (= Παράφρασις) ἰουδαϊκή
Vox Domini confringit cedros
et perfregit verbum Domini cedros Libani.
et subsaltare fecit eas sicut vitulum:
Libanum et montem producentem fructus tamquam pullum naricornium.
Φωνὴ Κυρίου συντρίβει κέδρους
καὶ συνέτριψεν ὁ λόγος Κυρίου τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
καὶ σκιρτῆσαι ἐποίησεν αὐτὰς ὡς μόσχον·
τὸν Λίβανον καὶ τὸ καρποφόρον ὄρος ὡς πῶλον ῥινοκέρων.

Vulgata - Baranina - Hieronymus (404)
Vox Domini confringentis cedros.
et confringet Dominus cedros Libani,
et comminuet eas tamquam vitulum Libani,

et dilectus quemadmodum filius unicornium.

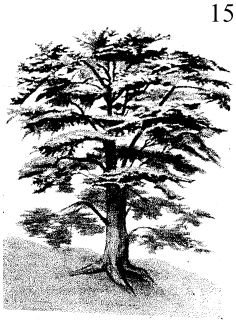

Vulgata - iuxta Hebraeos (c. 405)
Vox Domini confringentis cedros;
et confringet Dominus cedros Libani,
et disperget eas quasi vitulus Libani,
et Sarion quasi filius rinocerotis.

Vulgata - nova versio
Vox Domini confringit cedros,
Dominus confringit cedros Libani,
facit subsilire ut vitulum Libanum,
et Sarion ut pullum bubalorum.

Μοζαραβικὸ Ψαλτήριο (λατινικό, PL 86) (Ζ΄ αἰ.)
Vox Domini confringentis cedros
et confregit Dominus cedros Libani,
et comminuit eos tamquam vitulum Libani,
et dilectus sicut filius unicornuorum.

Συριακὴ πεσσίτα (= κοινὴ - λαϊκὴ - vulgata) (Β΄ αἰ.)
Φωνὴ Κυρίου συντρίβουσα κέδρους
καὶ συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
καὶ ἐλέπτυνεν αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον,
Λίβανον καὶ Σανὶρ ὡς υἱοὺς μονοκέρωτος.

Αἰθιοπική (Δ΄ αἰ.)
Φωνὴ Κυρίου συντρίβοντος κέδρους,
συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον.
καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων.

Ἀραβικὴ (6^{ου} αἰ.)
Φωνὴ Κυρίου συντρίβει κέδρους,
Κύριος συντρίβει τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου,
καὶ λεπτύνει αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τοῦ Λιβάνου,
καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκέρωτος.

Οἱ Ο΄ ἔχουν *λεπτυνεῖ* (= θὰ τοὺς κάνῃ σκόνη), ἐνῷ τὸ μασοριτικὸ ἀντ' αὐτοῦ ἔχει *ιρϱιδμ = σκιρτῆσαι ποιήσει αὐτάς,* ὅπως δείχνουν καὶ οἱ ἑλληνομαθεῖς Ἰουδαῖοι μεταφρασταὶ Ἀκύλας *(σκιρτώσει αὐ-*

τάς), Σύμμαχος *(ὀρχεῖσθαι ποιήσει αὐτάς),* καὶ ὁ τῆς Πέμπτης *(σκιρτοποιήσει αὐτάς),* δηλαδὴ «θὰ τὶς κάνῃ νὰ χορέψουν (ἀπὸ τὸ φόβο τους)», ὅπως λέμε «θὰ τὶς χορέψῃ στὸ ταψί». εἶναι ἐνδομασοριτικὸ λάθος τῶν μασοριτῶν ῥαββίνων, ἐπειδὴ στὸ βιβλικὸ ἑβραϊκὸ κείμενο τὸ *λεπτύνω* βραχυγραφεῖται *δϱ,* ἐνῷ *ϱϱ* βραχυγραφεῖται τὸ *σκιρτῶ,* χορεύω. στὴν ἀραμαϊκὴ παραλλαγὴ τοῦ ἑβραϊκοῦ ἀλφαβήτου, τὴ λεγομένη «τετράγωνη», τὸ *δ* καὶ τὸ *ρ* μοιάζουν πάρα πολὺ καὶ διακρίνονται πολὺ δύσκολα ἀκόμη καὶ στὰ τυπογραφικὰ κείμενα. ὅπως ξαναεῖπα, εἶναι δυὸ ἀριστερόστροφες ὀρθὲς γωνίες, τὸ *δ* μὲ τὴ γωνία του κοφτερὴ καὶ τὸ *ρ* μὲ τὴ γωνία του ἀδιόρατα καμπύλη (ἐλαφρῶς λιμαρισμένη). κι αὐτὰ τὰ δυὸ γράμματα παραναγινώσκονται ἀπὸ τοὺς μασορῖτες πλειστάκις· ὡς περίπτωσι εἶναι ἡ πρώτη σὲ παραγωγὴ παραναγνώσεων στὸ κείμενο. ἀνευρίσκεται τὸ *σκιρτῶ* ὡς *ϱϱ* δυὸ φορὲς στὸν Ψαλμὸ 112,4· 112,6 *(ἐσκίρτησαν, ἐσκιρτήσατε).* ἀνευρίσκονται καὶ πολλὲς πτώσεις τοῦ *λεπτύνω* ὡς *δϱ* σὲ 12 περιπτώσεις στὰ χωρία Βα 119,8· Πα 87,6· Αἰ 2,39· 40· 46· 52· Ἠσ 42,13· Δα 1,7· 23· καὶ Νο 91,6 *(κατήλεσεν αὐτὸν λεπτόν).* καὶ δὲν βρέθηκε οὔτε ἕνας σημερινὸς ἑβραιολόγος, σὰν τοὺς Βέλλα Οἰκονόμου Παπαδόπουλο Σιμωτᾶ Τσάκωνα Κωνσταντίνου νὰ ποῦμε, ποὺ μετέφρασαν τὴν Π. Διαθήκη ἀπὸ τὸ μασοριτικὸ τάχα (στὴν πραγματικότητα ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι), νὰ τὸ παρατηρήσῃ αὐτό.

Τὸ ὄνομα *λίβανος (= λιβάνι)* ἢ κι ὡς κύριο ὄνομα τοῦ ὄρους τῆς Φοινίκης *Λίβανος* εἶναι πανάρχαιο ἑλληνικό, παράγωγο τοῦ ῥήματος *λείβω* (= στάζω) μὲ δύο θέματα, ἰσχυρὸ *λείβ-* καὶ ἀσθενὲς *λίβ-* (ὅπως τὰ *λείπω - ἔλιπον* ἢ *οἶδα - ἴστε*), τὸ ὁποῖο ἔχει παράγωγα καὶ τὰ *λίβω* (= σπένδω στάζοντας) *λίβος λιβὰς λιβρὸς λὶψ λίμνη* (Ὅμηρος, Ν88 *δάκρυα λεῖβον.* Αἰσχύλος, Θήβ., 50 *δάκρυ λείβοντες*). καὶ στὸν Εὐσέβιο, στὴ «μετάφρασι» τοῦ Βεργιλίου ποὺ ἔκανα (βλ. Μελέτες 5,393, στίχ. 44), *Τύριαι λιβάδες* λέγονται οἱ σταγόνες τοῦ αἵματος τῆς πορφύρας. στὸ χωριό μου (Τερπνὴ Σερρῶν) λέμε ἀκόμη τὴ ῥακὴ λιβάδα, ἐπειδὴ στάζει κατὰ τὴν ἀπόσταξι. ὁ *λίβανος* εἶναι «αὐτὸ ποὺ στάζει» σὰ δάκρυ. ἐπίσης ὁ κασσίτερος λεγόταν καὶ *λίβανος,* ὅπως φαίνεται στὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ ἀρχαῖα ὀνόματα τοῦ μπρούντζου (CuSn) *κρατέρωμα* καὶ *χαλκολίβανος,* δηλαδὴ «χαλκοκασσίτερος» (Ἀπ 2,7. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ὀρυκτὰ τῆς Βίβλου 1,43 - 44)· ἐπειδή, μὲ βαθμὸ τήξεως 232° C, λιώνει καὶ στάζει ἀκόμη καὶ στὴν ἐπικασσιτερωμένη χάλκινη χύτρα τοῦ μαγειρέματος. λοιπὸν καὶ τὸ θυμιώμενο ἄρωμα *λίβανος - λιβάνι* εἶναι *δάκρυ* φυτοῦ ῥητινοφόρου, ἤτοι *γάλα - ὀπὸς* τοῦ φυτοῦ, ποὺ οἱ Ἕλληνες τὸ ἔλεγαν κι αὐτὸ *λίβανον*· εἶναι ἡ βοσβελλία (boswellia), δέντρο χαμηλό, ὕψους 3 - 5 μ., τὸ ὁποῖο εὐδοκιμεῖ κατ' ἐξοχὴν στὸ ἑλληνιστὶ φερώνυμο ὄρος *Λίβανος.* στὴ βιβλικὴ

ἑβραϊκὴ δὲν λέγονταν οὔτε τὸ λιβάνι *λίβανος* οὔτε τὸ ὄρος τῆς εὐδοκιμήσεώς του *Λίβανος.* λέγονταν καὶ τὰ δύο κάπως ἀλλιῶς. τὰ ὀνόματά τους ὅμως δὲν διασώθηκαν στὸ παραδιδόμενο μασοριτικό, ἐπειδὴ οἱ μασορῖτες, ὅταν κατὰ τὰ βυζαντινὰ χρόνια (ἀκριβέστερα Β΄-Ι΄ αἰ.) ἐπαναμετέφραζαν μερικῶς ἀπὸ τοὺς Ο΄ στὴ μεσαιωνικὴ μασοριτικὴ ἑβραϊκή τους, νόμισαν ὅτι ἡ λέξι εἶναι ἁπλῶς μεταγραμμένη ἑβραϊκὴ (σὰν τὰ *οἰφὶ ἐφοὺδ γεδδοὺρ ἐργαῦ ἀμματαρὶ* κλπ.) καὶ τὴν «ἐπανέφεραν» στὸ μασοριτικό τους ὡς τέτοια. βραχυγραφοῦνται τὸ μὲν *λίβανος* ὡς *λβνε* ἢ *λβυνε,* τὸ δὲ *Λίβανος* ὡς *Λβνυν,* ὅπως τώρα βραχυγραφοῦμε *Θεσσ/νίκη* ἢ *Θεσσ/κη.* στὴν Π. Διαθήκη συναντῶνται 20 φορὲς τὸ *λίβανος* κι 62 φορὲς τὸ *Λίβανος.* μὲ τὴν ὁλοκληρωτικὴ αὐτὴ ὑποκατάστασι ὅμως τ' ἀρχικὰ ὀνόματα τοῦ ὀποῦ *λιβάνου* καὶ τοῦ ὄρους *Λιβάνου* χάθηκαν.

Ἠγαπημένος λέγεται στὴν Π. Διαθήκη μερικὲς φορὲς ὁ καὶ ἄλλως λεγόμενος *περιούσιος,* ὁ Ἰσραήλ (Ψα 30,6· Ἠσ 6,1). στὸ μασοριτικὸ ἡ λέξι βραχυγραφεῖται *ιδιδ,* καὶ στοὺς Ο΄ ἢ μεταφράζεται *ἠγαπημένος,* ἤ, ὅταν δίνεται ὡς κύριο ὄνομα στὸ Σολομῶντα, ἁπλῶς μεταγράφεται *Ἰεδεδί* (Δδ 82,13-14). ἀπὸ τὴν ἴδια ῥίζα σχηματίζεται καὶ τ' ὄνομα *Δαυΐδ (Δυδ),* ποὺ σημαίνει *Ἀγαπητός.* ἡ λέξι αὐτὴ στὸν ἐν λόγῳ ψαλμικὸ στίχο 30,6 χάθηκε ἐπίσης, ὅταν χάθηκε καὶ τὸ διπλανὸ χαμένο ἑβραϊκὸ ὄνομα τοῦ Λιβάνου. καὶ οἱ μασορῖτες ἐνθυμούμενοι ἀορίστως ὅτι «κάποιο ὄρος ἀναφερόταν ἐδῶ», ἔβαλαν τὸ ἐντόπιο ὄνομα τοῦ Ἀντιλιβάνου *Σανίρ (Σνιρ).* ἔτσι λεγόταν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους Φοίνικες ὁ Ἀντιλίβανος, τὸν ὁποῖο οἱ Ἑβραῖοι ἔλεγαν *Ἑρμών* (γράφεται καὶ σφαλερῶς *Ἀερμών*). στὸ χωρίο Δε 2,86, ὅπου ἀναφέρεται τὸ *Ἑρμών,* κάποιος ἑλληνόγλωσσος ἀναγνώστης τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ἔγραψε στὸ περιθώριο τὸ ἑρμηνευτικὸ - ὑπομνηστικὸ σχόλιο· *Οἱ Φοίνικες ἐπονομάζουσι τὸ Ἑρμὼν* (ἢ *Ἀερμὼν*) *Σανιώρ, καὶ ὁ Ἀμορραῖος ἐπωνόμασεν αὐτὸ Σανίρ* (διαφορὰ προφορᾶς μεταξὺ συγγενῶν χαμιτικῶν γλωσσῶν). καὶ αὐτὸ τὸ σχόλιο, ποὺ οἱ μασορῖτες τὸ βρῆκαν σὲ χειρόγραφα τῶν Ο΄ ὡς γλώσσημα περασμένο μέσα στὸ βιβλικὸ κείμενο, τὸ πέρασαν γιὰ βιβλικὸ κείμενο καὶ τὸ ἐπαναμετέφρασαν στὸ μασοριτικὸ ὡς τέτοιο. στιχομετρήθηκε δὲ ὡς Δε 3,9. αὐτὸ λοιπὸν τὸ *Σανὶρ (Σνιρ)* παραναγνωσμένο ὡς *Σιριὼν (Σριυν),* ὄνομα τοῦ *Ἑρμὼν* ἢ Ἀντιλιβάνου, κάποιος μασορίτης τὸ ἔβαλε ἐδῶ στὸ Ψα 30,6 στὴ θέσι τοῦ χαμένου *ἰεδεδὶ (ιδιδ = ἠγαπημένος).* ἔπειτα διάφοροι ἄλλοι κατὰ καιροὺς μασορῖτες τὸ φωνηέντισαν καὶ τὸ διάβασαν ὡς *Σανὶρ Σανιὼρ Σιριὼν Σεριών.* καὶ οἱ μὲν ἄλλες παραλλαγὲς βραχυγραφοῦνται στὸ ἄστικτο μασοριτικὸ ὡς *Σνιρ* (Δε 2,86· Ἆσ 11,2· Ἰζ 33,4), μία δέ, ἡ ἐδῶ στὸ Ψα 30,6, βραχυγραφεῖται σφαλερὰ ὡς *Σριυν·* καὶ διάβασαν ὁ Ἀκύλας ἡ Πέμπτη καὶ ἡ Ἕκτη *Σεριών,*

ὁ Σύμμαχος *Σαριών,* οἱ δὲ νεώτεροι *Σιριὼν* ἢ *Σιργιών.* ἔτσι βρέθηκαν μαζὶ δυὸ ὀνόματα ὀρέων *Λίβανον καὶ Σιριὼν (Λβνυν υ Σριυν)* ὡς ἀντικείμενα τοῦ *ιρϱιδμ (= σκιρτοποιήσει).* αὐτὴ ἡ ἀκαταστασία τοῦ μασοριτικοῦ δὲν ἀνευρίσκεται στὴ vulgata τῶν Βαρανίνα- Ἱερωνύμου οὔτε στὴν Ταργοὺμ τοῦ 7^{ου} αἰῶνος. ὁ Ὠριγένης ὅμως τὴν ἔβλεπε τόσο στὸ πρωτομασοριτικὸ ὅσο καὶ στὶς ἑλληνόγλωσσες ἰουδαϊκὲς μεταφράσεις ποὺ παρέθεσε στὰ Ἑξαπλᾶ του. αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἀκαταστασία τοῦ μασοριτικοῦ δὲν πέρασε γρήγορα σ' ὅλα τὰ χειρόγραφά του.

Οἱ λέξεις *σκιρτώσει* τοῦ Ἀκύλα καὶ *σκιρτοποιήσει* τῆς Πέμπτης μεταφράσεως εἶναι στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνύπαρκτες· εἶναι ἀπὸ τοὺς γλωσσικοὺς τραγελάφους, τοὺς ὁποίους συνηθίζουν οἱ μετὰ Χριστὸν πεισματωμένοι ἀντιχριστιανοὶ ἑλληνόγλωσσοι Ἰουδαῖοι μεταφρασταὶ καὶ ἰδίως ὁ στριμμένος Ἀκύλας, πολὺ ἀργότερα δὲ κι ὁ ἐπίσης στριμμένος παρασκευαστὴς τῆς μαρκιανῆς μεταφράσεως τοῦ 14^{ου} αἰῶνος. τὸ μασοριτικὸ μέχρι τὸ 10^{ο} αἰῶνα (ἐπὶ Βασιλείου Β΄ τοῦ λεγομένου Βουλγαροκτόνου, ὅταν εἶναι γραμμένα καὶ τὰ δυὸ ἀρχαιότερα σῳζόμενα χειρόγραφά του, μὲ ὅλες βέβαια τὶς λέξεις βραχυγραφημένες κατὰ τὸν μασοριτικὸ τρόπο) ἐπαναμεταφραζόταν καὶ ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερές του αὐτὲς ἑλληνόγλωσσες ἰουδαϊκὲς μεταφράσεις τοῦ πρωτομασοριτικοῦ. δὲν ἔχει τὴν ἀρχαιότητα τῆς μεταφράσεως τῶν Ο΄, ποὺ ὡς μετάφρασι ἔγινε τὸν Γ΄ π.Χ. αἰῶνα, καὶ ποὺ σὲ παπυρικὰ σπαράγματα σῴζεται ἀπὸ τὸ Β΄ π.Χ. αἰῶνα, σὲ ἀκέραια δὲ χειρόγραφα ὅλης τῆς Π. Διαθήκης ἀπὸ τὸ 340 μ.Χ.· κι ἀμέσως ἔπειτα ἀκολουθοῦν χιλιάδες χειρογράφων της.

2. Μητρικὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις

Γερμανικὴ τοῦ Λουθήρου (1534)
Die Stimme des Herrn zerbricht die Zedern,
der Herr zerbricht die Zedern des Libanon.
Er lässt hüpfen wie ein Kalb den Libanon,
den Sirjon wie einen jungen Wildstier.

Γαλλικὴ τοῦ Olivétan (1535)
la voix du Seigneur casse les cèdres,
le Seigneur fracasse les cèdres du Liban.
Il fait bondir le Liban comme un veau,
et le Sirion comme un jeune buffle.
Γαλλικὴ νεώτερη (1983)

La voix du Seigneur fend les cèdres,
le Seigneur brise les cèdres du Liban,
elle fait bondir le Liban tel un veau,
et le Sirion comme le petit du buffle.

Ἱσπανικὴ τοῦ C. de Reina (1569)
Voz de Jehová que quebranta los cedros;
Quebrantó Jehová los cedros del Libano.
Los hizo saltar como becerros;
Al Libano y al Sirión como hijos de búfalos.

Ἰταλικὴ τοῦ Diodati (1607)
La voce del Signore rompe i cedri;
e il Signore spezza i cedri del Libano;
E li fa saltellar come un vitello;
il Libano stesso, e Sirion, come il figlio d'un liocorno.

Ἀγγλικὴ ἰακωβιανή (1611)
The voice of the Lord breaketh the cedars;
yea, the Lord breaketh the cedars of Leb-a-non.
He maketh them also to skip like a calf;
Leb-a-non and Sir-i-on like a young unicorn.

Ἀμερικανική (1901)
The voice of the Lord breaks the cedars,
the Lord breaks the cedars of Lebanon.
He makes Lebanon to skip like a calf,
and Sirion like a young wild ox.

Κακῆς ποιότητος μεταφράσεις ἀπὸ κακῆς ποιότητος πρότυπα, τὸ μασοριτικὸ κείμενο καὶ τὴ vulgata τῶν Βαρανίνα - Ἱερωνύμου.

3. Νεοελληνικὲς μεταφράσεις

Κάλβος (1826)
Ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου συντρίβει τὰς κέδρους·
ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου συντρίβει τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου·
καὶ τὰς κάμνει 'νὰ πηδῶσι ὡσὰν μοσχάριον·
καὶ τὸν Λίβανον καὶ τὸν Ἠγαπημένον ὡσὰν υἱὸν μονοκερώτων.

Τυπάλδος - Βάμβας (1829-36)

Ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου συντρίβει κέδρους·
καὶ συντρίβει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου·
καὶ κάμνει αὐτὰς νὰ σκιρτῶσιν ὡς μόσχος·
τὸν Λίβανον καὶ τὸ Σιριὸν ὡς νέος μονόκερως.

Νεκτάριος Κεφαλᾶς (1908)

Φωνὴ Κυρίου ἐν δρυμῷ τὰς κέδρους ἡ συντρίβουσα
κατασυντρίψει Κύριος τὰς τοῦ Λιβάνου κέδρους τε.
ὡς μόσχον λεπτυνεῖ αὐτὰς τὸν Λίβανον τὸν σύνδενδρον,
ἀλλ' ὁ ἠγαπημένος μου μονοκερώτων ὡς υἱός.

Καλλίνικος (1925)

Τὸ τέταρτον ἡ τρομερὰ φωνὴ Κυρίου βρέμει
καὶ κεραυνὸς ἐπιπεσὼν ὀργίλος, σμερδαλέος,
συντρίβει –ἐν μιᾷ ῥιπῇ τοῦ ὀφθαλμοῦ– τὰς κέδρους,
αἵτινες ὑπερήφανοι κ' ὑψίκορμοι ὠρθοῦντο·
συντρίβει, θραύει, κατασπᾷ τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου,
τὰ δένδρα τὰ πελώρια καὶ θαυμαστὰ ἐκεῖνα,
καὶ τὰς ἀφίνει θρύμματα μὲ εὐκολίαν τόσην,
μὲ ὅσην θ' ἀπεσπᾶτο εἷς βλαστὸς μικρὸς καὶ χόρτος!
καὶ σείεται ὁ Λίβανος ὁλόκληρος ἐκ φόβου
καὶ ὁ ἀγαπητὸς Ἑρμὼν φρίσσει, πηδᾷ καὶ οὗτος,
ὡσὰν νὰ ἦτο τρυφερὸν μοσχάριον ὁ τάλας
ἢ μονοκέρωτος υἱὸς καὶ τέκνον ἀντιλόπης!

Τρεμπέλας (1955)

Φωνὴ Κυρίου βροντᾷ συνοδεύουσα κεραυνούς, μὲ τοὺς ὁποίους συντρίβει ἐν μιᾷ στιγμῇ τὰ ὑψηλὰ καὶ πελώρια δένδρα τῶν κέδρων,
καὶ θὰ συντρίψῃ ὁ Κύριος μὲ τοὺς κεραυνούς του τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
καὶ θὰ λεπτύνῃ τὸ καλύπτον τὸν Λίβανον τεράστιον δάσος σὰν τὸν χρυσοῦν μόσχον, ποὺ κατεσκεύασαν ἄλλοτε οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸ Χωρήβ,
καὶ ὁ ἠγαπημένος Ἰσραὴλ ἐν μέσῳ τῶν καταιγίδων καὶ καταστροφῶν αὐτῶν παραμένει ἀπτόητος καὶ ἰσχυρὸς ὡς ὁ νεαρὸς ἀπόγονος ζῴου, φέροντος ἐπὶ τοῦ μετώπου ἕνα κέρας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συγκεντρώνεται ἡ ὅλη δύναμίς του.

Γιαννακόπουλος (1965)

Αἱ βρονταὶ μετὰ θυέλλης συντρίβουν τὰς ὑψηλὰς κέδρους
καὶ ἀκριβέστερον ὁ Κύριος ὁ ἴδιος ἀπειλεῖ διὰ θυέλλης νὰ συντρίψῃ ὅλας τὰς κέδρους τοῦ ὄρους Λιβάνου
καὶ νὰ λεπτύνῃ αὐτὰς ὡς ἐλεπτύνθη ὁ χρυσοῦς μόσχος ἐν Χωρὴβ καὶ οὕτως ἀποψιλώσῃ τὸ ὄρος Λίβανον,
ἐν ᾧ ὁ ἠγαπημένος του Ἰσραηλιτικὸς λαὸς θὰ εἶναι ἀπτόητος ὡς νεαρὸς ἰσχυρότατος μονόκερως.

Χαστούπης (1960)

Ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου θραύει τὰς κέδρους,
καὶ ὁ Κύριος συντρίβει τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
ἀναγκάζει αὐτὰς νὰ σκιρτοῦν ὡς μόσχος
τὸν Λίβανον καὶ τὸν Σιριὼν ὡς μικρὸς ἄγριος βοῦς.

Κολιτσάρας (1970)

Φωνὴ Κυρίου βροντᾷ, καθ' ὃν τρόπον οἱ κεραυνοί του συντρίβουν τὰ πανύψηλα κέδρα·
καὶ θὰ συντρίψῃ ὁ Κύριος μὲ τοὺς κεραυνούς του τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
θὰ λεπτύνῃ καὶ θὰ μεταβάλῃ εἰς σκόνιν τὸ τεράστιον δάσος, ποὺ σκεπάζει τὸν Λίβανον, ὅπως εἰς σκόνιν μετέβαλε τὸν χρυσοῦν μόσχον.
ἀλλὰ ὁ ἀγαπημένος εἰς τὸν θεὸν λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν καταιγίδων καὶ καταστροφῶν παραμένει ἀπτόητος σὰν ἰσχυρὸς νεαρὸς υἱὸς τοῦ μονοκέρωτος.

Χιλιασταὶ ἢ μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά (1997)

Ἡ φωνὴ τοῦ Ἰεχωβὰ σπάζει τοὺς κέδρους·
ναί, ὁ Ἰεχωβὰ κομματιάζει τοὺς κέδρους τοῦ Λιβάνου
καὶ τοὺς κάνει νὰ ἀναπηδοῦν σὰν μοσχάρια,
τὸν Λίβανο καὶ τὸ Σιριὼν σὰν γιοὶ ἄγριων ταύρων.

Βέλλας καὶ ἐκδημοτικισταί του (1997)

Φωνὴ Κυρίου συντρίβει κέδρους
ναί, θὰ συντρίψῃ ὁ Κύριος τοὺς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
κάνει τὰ ὄρη νὰ σκιρτοῦν σὰν τὸ μοσχάρι ὁ Λίβανος,
καὶ σὰν τὸ δαμαλάκι τὸ ὄρος τὸ Σιριών.

Οἱ μεταφρασταὶ τῶν πέντε μητρικῶν εὐρωπαϊκῶν μεταφράσεων δὲν ἀντιλήφθηκαν καθόλου αὐτὴ τὴν ἀκαταστασία τοῦ μασοριτικοῦ.

οἱ τρεῖς ὕστερες ἄλλωστε δὲν ἔγιναν ἀπ' αὐτό, ἀλλ' ἀπὸ μιὰ ἱσπανόγλωσση ἰουδαϊκὴ μετάφρασί του. γιὰ τοὺς δικούς μας βέβαια, ποὺ μεταφράζουν τὸ «ἑβραϊκὸν θεῖον ἀρχέτυπον» ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι, δὲν χρειάζεται νὰ δώσω καμμιὰ ἐξήγησι. δίνω πίνακα στὸν ὁποῖο ἐμφαίνεται πῶς μεταγράφουν τὶς διάφορες παραλλαγὲς τοῦ *Σνιρ - Σριυν* οἱ 5 εὐρωπαϊκὲς καὶ οἱ δυὸ γνωστότερες ἑλληνικὲς «μεταφράσεις τοῦ μασοριτικοῦ».

Μετάφρασι	Δε 2,86	[Α΄ Πα 5,23]	Ψα 30,6	Ἄσ 11,2	Ἰζ 33,4
μασοριτικό	Σνιρ Σνιρ	Σνιρ	Σριυν	Σνιρ	Σνιρ
γερμανική	Sirion Senir	Senir	Sirjon	Senir	Senir
γαλλική	Siryon Senir	Senir	Sirjon	Senir	Senir
ἱσπανική	Sirion Senir	Senir	Sirion	Senir	Senir
ἰταλική	Sirion Senir	Senir	Sirion	Senir	Senir
ἀγγλική	Si-ri-on She-nir	Senir	Sir-i-on	She-nir	Se-nir
Βάμβας	Σιριών Σενίρ	Σενείρ	Σιριών	Σενείρ	Σενείρ
Βέλλας κλπ.	Σιριών Σενίρ	Σενείρ	Σιριών	Σενείρ	Σενείρ.

χειροτερεύουν τὴν ἀκαταστασία.

Τὸ μασοριτικὸ εἶναι ἕνα σκεύασμα κατὰ βάσιν πλαστογραφημένο μὲ κίνητρο τὸ ἀντιχριστιανικὸ πάθος τῶν παρασκευαστῶν του καὶ μὲ πρόσθετο αἴτιο φθορᾶς τὴν ἀνόητη γενικὴ βραχυγράφησί του. καὶ σ' ἕνα ἑλληνόγλωσσο κείμενο, ἂν ἔβλεπε κανεὶς *γτ,* θὰ μποροῦσε νὰ τὸ διαβάσῃ καὶ φωνηεντίσῃ καὶ *ἡ γῆ αὐτοῦ* καὶ *γιατὶ* καὶ *γατὶ* καὶ *γατιὰ* καὶ *ἡ γάτα.* αὐτὸ συμβαίνει σὲ κάθε λέξι τοῦ μασοριτικοῦ. πιστεύω ὅτι ὁ θεὸς ἐξώθησε τοὺς μετὰ Χριστὸν Ἰουδαίους σ' αὐτὴ τὴν ἀνοησία, ἐπειδὴ ἀποφάσισε νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ τὴ Βίβλο ἀπὸ τὰ χέρια. τὸ κείμενο τῶν Ο΄, μιᾶς μεταφράσεως ποὺ δὲν τὴν ἔκαναν ἀσφαλῶς οἱ Χριστιανοί, ἀλλ' οἱ Ἰσραηλῖτες σὲ χρόνο ἀνύποπτο, τρεῖς αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισι τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐπέχει ἀπὸ τότε τὴ θέσι τοῦ χαμένου πρωτοτύπου τῆς Π. Διαθήκης. τὸ κείμενο τῶν Ο΄ τὸ ἐνέκρινε ἀμέσως τὸ μέγα συνέδριο τῶν Ἑβδομήκοντα, καὶ γι' αὐτὸ λέγεται ἔτσι, τὸ καταθέτουν οἱ Ἰουδαῖοι τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ Φίλων καὶ Ἰώσηπος, καὶ τὸ παραδίδουν ὑπευθύνως στὴ Χριστιανικὴ ἐκκλησία οἱ ἀπόστολοι παραθέτοντάς το μέσα στὴν Κ. Διαθήκη πλουσίως. τὸ νὰ προτιμοῦν Χριστιανοὶ ἀντὶ τῶν Ο΄ τὸ μασοριτικὸ πνευματικῶς μὲν εἶναι αὐτόχρημα ἄρνησι τῆς πίστεως, ἀνθρωπίνως δὲ εἶναι βλακεία· ὡς κακοδοξία δέ, ποὺ εἶναι ἐπίσης, εἶναι ἡ χειρότερη, διότι εἶναι ἡ μόνη ποὺ παραχαράσσει τὸ ντοκουμέντο· οἱ ἄλλες αἱρέσεις ἁπλῶς τὸ παρερμηνεύουν, ἀφήνοντας τὸ ντοκουμέντο ἀπείραχτο γιὰ κάθε ἄλλον ἑρμηνευτή. κάποιες φθορὲς ποὺ ὑπέστη ἡ μετάφρασι τῶν Ο΄ ἀπὸ ἐπίδρασι τοῦ μασοριτικοῦ ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς ὑ-

ποδείξεως τῶν Ὠριγένους, Βασιλείου Καισαρείας, Γρηγορίου Νύσσης, Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, καὶ Ἱερωνύμου, δὲν τὴν ἔφθειραν σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ μὴν εἶναι πλέον ἡ θεόπνευστη Βίβλος. οἱ παπικοὶ κι οἱ προτεστάντες, γιὰ νὰ ξελασπώσουν καὶ νὰ ξαναποκτήσουν Βίβλο, πρέπει πρῶτα νὰ τὴν ξαναμεταφράσουν ἀπὸ τοὺς Ο΄.

Οἱ ἔμμετρες μεταφράσεις ὅπως ἡ τοῦ Ν. Κεφαλᾶ καὶ τοῦ Κ. Καλλινίκου εἶναι πολὺ βεβιασμένες καὶ βαττολογικὲς χάριν τοῦ μέτρου.

Ἀπὸ τοὺς δικούς μας ὁ βαττολόγος Κ. Καλλίνικος, φανατικὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ μασοριτικοῦ ὁ ὁποῖος ψευδῶς παριστάνει ὅτι ξέρει κι ἑβραϊκά, ὅταν μεταφράζῃ, λέει πάρα πολλὰ τῆς φαντασίας του. ὁ Βέλλας καὶ οἱ ἁπλουστευταί του Ἠ. Οἰκονόμου, Ν. Παπαδόπουλος, Π. Σιμωτᾶς, Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, καὶ Κ. Χιωτέλλη, οἱ ὁποῖοι, ὅπως εἶπα, μεταφράζουν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι, κι ἀπ' ὅ,τι δείχνουν, δὲν καταλαβαίνουν ἑβραϊκά, γιὰ τὴν ἀκρίβεια μεταφράζουν κι ἀπὸ τὴ μετάφρασι τοῦ Βάμβα. διότι κάπου κάπου παρανοοῦν τὸ Βάμβα, καὶ ὄχι τὸ ἀγγλικό, οὔτε βέβαια τὸ ἑβραϊκό, τὸ ὁποῖο οὔτε κἂν βλέπουν, ἔτσι γιὰ ἕνα κοντρὸλ μόνο. εἶναι δὲ οἱ μόνοι ποὺ παίρνουν κι ἀπὸ τὴ μετάφρασι τῶν χιλιαστῶν.

Οἱ «μεταφράσεις» τῶν Καλλινίκου Τρεμπέλα Γιαννακοπούλου καὶ Κολιτσάρα γιὰ δύο λόγους δὲν εἶναι μεταφράσεις, ἀλλ' ἀκριβῶς ταργούμ· 1) ἐπειδὴ ἔναντι τοῦ κειμένου τῶν Ο΄ εἶναι διεκτεταμένες τοῦ Καλλινίκου στὸ 332%, τοῦ Τρεμπέλα στὸ 348%, τοῦ Γιαννακοπούλου στὸ 228%, καὶ τοῦ Κολιτσάρα στὸ 284%· καὶ 2) ἐπειδὴ ἔχουν καὶ πράγματα ποὺ δὲν ἀνευρίσκονται καθόλου στὸ μεταφραζόμενο κείμενο, ὅπως ἐδῶ τὸ χρυσὸ μόσχο ποὺ κατέστρεψε ὁ Μωϋσῆς στὴν ἔρημο οἱ Τρεμπέλας Γιαννακόπουλος καὶ Κολιτσάρας (ὁ Κολιτσάρας εἶναι ἐλαφρὰ ἐπιτομὴ τοῦ Τρεμπέλα), καὶ τὸ Ἑρμὼν καὶ τὶς ἀντιλόπες ὁ Καλλίνικος· σοῦ λέει, Ἀφοῦ τὸ κείμενο ἔχει ῥινόκερους, στάσου νὰ βάλω καὶ ἀντιλόπες· στὶς ἴδιες σαβάνες βόσκουν. καθαρῶς ταργουμικὴ συνήθεια τὸ νὰ χώνῃς στὸ βιβλικὸ κείμενο πράγματα ποὺ δὲν ἀνευρίσκονται σ' αὐτὸ οὔτε κατὰ λάθος· καὶ χριστιανικῶς ἀπαράδεκτο βέβαια. σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς Βίβλου οἱ μεταφράσεις τοῦ Τρεμπέλα καὶ τοῦ Καλλινίκου εἶναι καὶ περισσότερο διεκτεταμένες, ὑπερβαίνοντας καὶ τὸ 500%. ἀπὸ πλευρᾶς δὲ παρεισάκτων στοιχείων, ἔχουν τέτοια στοιχεῖα καὶ ἱστορικὰ καὶ δογματικὰ καὶ ἠθικὰ καὶ λατρευτικά. παρατηρῶ ὅτι οἱ συντηρητικοὶ αἰσθάνονται πιὸ δικαιοῦχοι ἀπὸ τοὺς νεωτεριστὰς στὸ νὰ «βελτιώνουν» καὶ νὰ «ἐμπλουτίζουν» τὸ βιβλικὸ κείμενο. διότι αὐτοὶ τὸ κάνουν αὐτὸ «γιὰ τὸ καλό του».

Ὅσο γιὰ τὴ λεκτικὴ μόνο κάποια κατ' ἀνάγκην διέκτασι τῆς μεταφράσεως (ἀνάλυσι μετοχῶν, ἀντικατάστασι μονολεκτικῶν ἐπιρρη-

μάτων μὲ ἐμπρόθετα, χρῆσι πολυσυλλαβοτέρων λέξεων), μετὰ πολλοὺς καὶ προσεκτικοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ μετρήσεις, ἔχω καταλήξει στὸ συμπέρασμα ὅτι μιὰ πιστὴ ἀκριβὴς ἀπέριττη καὶ σωστὴ μετάφρασι εἶναι γύρω στὸ 120% τοῦ κειμένου. ὅταν εἶναι παραπάνω, εἶναι ἀπαράδεκτη. ἔχω κατεβῆ καὶ μέχρι 117%. γύρω στὸ 120% εἶναι διεκτεταμένη κατ' ἀνάγκην ἡ μετάφρασι, ἀκόμη κι ὅταν μεταφράζουμε ἀπὸ τὰ νεοελληνικὰ στ' ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἢ ἀπὸ τὰ λατινικὰ στ' ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἢ ἀπὸ τὰ νεοελληνικὰ στὰ λατινικά. τὸ 120% εἶναι τὸ φυσιολογικὸ ποσοστὸ διεκτάσεως σ' ὁποιαδήποτε μετάφρασι. καὶ δὲν πρέπει νὰ παρεισάγεται τὸ παραμικρὸ πραγματολογικὸ στοιχεῖο. σ' ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις, παρατήρησα, εἶναι δυνατὴ καὶ σύμπτυξι τῆς μεταφράσεως ἔναντι τοῦ κειμένου καὶ μάλιστα σὲ ποσοστὸ κάτω τοῦ 80%· μόνο σὲ τεκτονικὲς καὶ μηχανολογικὲς περιγραφὲς προπυθαγορείων κειμένων, ὅπως τῶν Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου, τοῦ Μωϋσῆ, καὶ τοῦ συντάκτου τοῦ βιβλίου Δαυΐδ, ἐπειδὴ πρὶν ἀπὸ τοὺς πυθαγορείους γεωμετρικοὺς ὅρους *παράλληλος κάθετος ἐγκάρσιος κύκλος ἔλλειψις κύλινδρος σφαῖρα ἡμισφαίριον,* ἀντὶ τῶν ὅρων αὐτῶν, ποὺ στὸν καιρὸ τῶν τεσσάρων προειρημένων ἦταν ἄγνωστοι, χρησιμοποιοῦνται ἀναλυτικὲς περιγραφές. εἶναι δὲ καὶ πολὺ δυσνόητες καὶ δυσμετάφραστες τέτοιες προπυθαγόρειες περιγραφές· τσακίζουν κόκκαλα.

Γελοία εἶναι ἡ μετάφρασι τοῦ Βέλλα καὶ τῶν ἁπλουστευτῶν του Ἠ. Οἰκονόμου, Ν. Παπαδοπούλου, Π. Σιμωτᾶ, Β. Τσάκωνα, Μ. Κωνσταντίνου, καὶ Κ. Χιωτέλλη, κατὰ τὴν ὁποία διπλασιάζουν τὸν *μόσχον,* κάνοντάς τον καὶ *μοσχάρι* γιὰ τὸ Λίβανο καὶ *δαμαλάκι* γιὰ τὸ Σιριών. αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα, νομίζω, δὲν τὸ διέπραξε ὁ Βέλλας, διότι ἦταν παιδὶ ἀγροτικῆς οἰκογενείας καὶ ἤξερε ὅτι ὁ μόσχος δαμαλάκι δὲν γίνεται ποτὲ οὔτε μὲ εὐνουχισμὸ τῆς πιὸ δραστικῆς κοπῆς. αὐτὸ τὸ διέπραξε ἀστὸς ἢ ἀστή. πάντως, ὅπως ζευγαρώνουν τὸν ἀρσενικὸ μόσχο μὲ τὸ θηλυκὸ δαμαλάκι καὶ γίνεται λόγος γιὰ σκίρτημα καὶ χορό, παρὰ λίγο νὰ μᾶς τὰ βάλουν νὰ χορεύουν καὶ ταγκό. φανταστήκατε ποτὲ σὲ ταγκὸ δυὸ κερασφόρα τετράποδα, τὰ ὁποῖα ἀνωρθωμένα σὲ χορὸ θὰ κινδυνεύουν κάθε στιγμὴ νὰ πατήσουν καὶ τὴν οὐρά τους; καὶ ἡ Βίβλος δὲν εἶναι εὐθυμογράφημα. θέλω νὰ πῶ τὸ εὐθυμογράφημά τους δὲν εἶναι Βίβλος.

Ἐπειδὴ ἡ ἀμεροληψία ἐπιβάλλει νὰ λέμε καὶ τὰ σωστὰ τῶν κακῶν μεταφραστῶν, ἐπισημαίνω ὅτι, ἀπ' ὁποιαδήποτε εὐρωπαϊκὴ μετάφρασι κι ἂν μεταφράζουν τὸ «ἑβραϊκὸν θεῖον ἀρχέτυπον», μεταφράζουν –ἀπὸ κεῖ τοὐλάχιστο– συνήθως σωστά· διότι μεταφράζουν τὰ *Kalb calf veau becerros vitello* πάντοτε μὲ ἀκριβολόγο συνέπεια «μοσχάρια»· ἀκριβῶς τετράποδα μοσχάρια μὲ οὐρὰ καὶ μὲ κέρα-

τα κι αὐτιὰ καὶ μὲ ὅ,τι ἄλλο προεξέχει ἀπὸ τοὺς μόσχους ἢ κρέμεται ἀπ' αὐτούς· καὶ μὲ τὸ ἀπαραίτητο τρίχωμα τοῦ δέρματος τῶν τετραπόδων φυσικά. ἂν βέβαια τοὺς βοήθησαν σ' αὐτὸ καὶ οἱ ἐργοδότες των ποὺ τοὺς μίσθωσαν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὶς γλῶσσες ἐκεῖνες μητρικές των, τότε ἔχουν τὸν ἔπαινο ἀπὸ μισό. προσπαθῶ, ὅσο μπορῶ, νὰ εἶμαι δίκαιος. ἡ ἀδικία δὲν εἶναι καλὸ πρᾶγμα.

4. Ἀρχαῖοι ἑρμηνευταί

Ὠριγένης, Εἰς Ψαλμ. 30,6 PG 12,1289d ἢ ΒΕΠ 13,364

Καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τοῦ Λιβάνου... Μόσχος τοῦ Λιβάνου ὁ πονηρὸς ἐνώπιον Κυρίου παντοκράτορος τραχηλιάσας καὶ ἀπορρίψας τὸν εὐαγγελικὸν ζυγόν, θεὸς εἶναι βιαζόμενος.

Εὐσέβιος Καισαρείας, Εἰς Ψαλμ. 30,6 PG 23,256c-257a

...*Τὸν μόσχον τοῦ Λιβάνου...* Μόσχον ἔοικε τοῦ Λιβάνου καὶ υἱὸν μονοκερώτων τὴν Ἰερουσαλὴμ λέγειν καὶ τὸν πάλαι ἠγαπημένον υἱὸν μονοκερώτων... ὧν υἱοὶ γεγόνασιν οἱ ἡγούμενοι τῶν ἐκ περιτομῆς, 'Σαριὼν' ἐνταῦθα κεκλημένοι κατὰ τὰς ἄλλας ἐκδόσεις, ὃ ἑρμηνεύεται 'ἄρχοντες', οὓς ἀπειλῇ συνέτριψε μετὰ τῆς Ἰερουσαλήμ, ἣν 'μόσχον' ἔφη καὶ 'Λίβανον'. ...Μόσχον δὲ αὐτῆς φησὶ τὸ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ μόσχους καὶ θυσίας ἀνέφερον· ἃ δὴ πάντα συντέτριπται μετὰ Σαριών, ὅ ἐστιν ἀρχόντων.

Ἑρμ. εἰς Ψαλμ. 46,1 ΒΕΠ 21,120

...Καὶ ἡ περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν συνίσταται μαρτυρία. καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ αὖθις εἴρηται· *Καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων.*

Αὐτόθι 88,20 - 24 ΒΕΠ 22,126

Κέρας δὲ κυρίως ὠνόμασται ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ. διὸ καὶ *μονόκερως* εἴρηται κατὰ τὴν φάσκουσαν γραφήν· *Καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων.*

Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἠσαΐαν 13,42 ΒΕΠ 23,56

Καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν·

Φωνὴ Κυρίου συντρίβοντος κέδρους,
καὶ συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου·
καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον.

Βασίλειος Καισαρείας, Ὁμιλ. εἰς Ψαλμ. 30,6 PG 29,296b

...*Τὸν μόσχον τὸν Λίβανον.* Μνήσθητι τοῦ μόσχου τοῦ ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ὃν κατὰ τὴν εἰδωλολατρίαν ἀνέπλασαν, ὃν ἐλέπτυνε Μωϋσῆς καὶ *ἐπότισε* τὸν λαόν (Ἔξ 91,6). ἐκείνῳ τοίνυν τῷ μόσχῳ παραπλησίως ὅλον τὸν Λίβανον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ κρατοῦσαν συνήθειαν τῆς εἰδωλολατρίας ἐξαφανίσει.

Γρηγόριος Νύσσης, Εἰς τὸ Ἆσμα ὁμ. 7 PG 44,912d

Συντρίψει Κύριος... καὶ λεπτυνεῖ αὐτάς τε καὶ τὸν Λίβανον ὡς τὸν μόσχον ἐκεῖνον, δηλαδὴ τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ καταλεανθέντα ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως καὶ πότιμον... (Νο 91,6).

Αὐτόθι, ὁμ. 14 PG 44,1080c

...Ἕνα μὲν τὸν πονηρὸν καὶ ἀπόβλητον, τὸν ἴσα τῷ *μόσχῳ* κατὰ τὴν προφητείαν μετὰ *τῶν κέδρων* τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ *συντριβόμενον,...*

Αὐτόθι, ὁμ. 14 PG 44,1081b

Νῦν μὲν γὰρ *συντρίβει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου* καὶ ὅλον *τὸν Λίβανον* μετὰ *τῶν κέδρων λεπτύνει* τῶν ἐν αὐτῷ, καθ' ὁμοιότητα τοῦ εἰδωλοποιηθέντος μόσχου ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Θεοδώρητος, Εἰς Ψαλμ. 30,6 PG 80,1065d - 1068a

...*ὡς τὸν μόσχον τοῦ Λιβάνου...* Μόσχος δὲ Λιβάνου ὁ ὑπ' αὐτῶν γενόμενος ἐν Χωρήβ. *ἐποίησαν... τῷ γλυπτῷ* (Νο 91). ἀλλ' ἐκεῖνον Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης συνέτριψε καὶ ἐλέπτυνεν. ἐκείνῳ τοίνυν λέγει παραπλησίως καὶ πάντα τῆς οἰκουμένης τὰ εἴδωλα λεπτυνεῖσθαι καὶ φροῦδα γενήσεσθαι.

Προκόπιος Γαζαῖος, Εἰς Ἆσμα 9,4 PG 87,1629c

Συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ λεπτυνεῖ αὐτάς, καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῦντος τοῦ λόγου ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐκφυέντα παρὰ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως (= Λιβάνου) κακά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄρος, ἡ πρώτη τοῦ κακοῦ ῥίζα... εἰς τὸ μηδὲν περιστήσεται.

Αὐτόθι, 1633a

Συντρίβει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον. Περὶ τῶν μὴ τηρησάντων λέγει τὴν θεοσέβειαν.

Αὐτόθι 15,11 PG 87,1701c

Πολλάκις ὁ διάβολος *Λίβανος* ὀνομάζεται καὶ *κέδροι* οἱ δαίμονες.

Εἰς τὸν Ἠσαΐαν 13,42 PG 87,2040a

...Συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον.

Ψ-Ἀθανάσιος, Εἰς Ψαλμ. 30,6 PG 27,152d

...Τὸν μόσχον τὸν Λίβανον. Ὁ μόσχος τὸ θυσιαστήριον δηλοῖ.

Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν, Ψαλμ. 30,6 PG 27,749cd

Συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου· Τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων λέγει. *καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον [τὸν] τοῦ Λιβάνου.* οὕτω συντρίψει τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, ὡς τὸν μόσχον, ὃν ἐποίησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὃν ἐλέπτυνε Μωϋσῆς. *καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων.* καὶ ὁ λαὸς ὁ πιστὸς ἔχει κατὰ τοῦ μετώπου αὐτοῦ κέρας ὑψηλὸν ὡς υἱὸς μονοκερώτων.

Ψ-Βασίλειος, Ὁμ. εἰς Ψαλμ. 30,6 PG 30,77c-80a

...Τὸν μόσχον τὸν Λίβανον. Τί οὖν ἐστιν *ὁ μόσχος ὁ λίβανος;* φασὶν ὅτι κατὰ πολλὴν περιέργειαν οἱ τοῖς εἰδώλοις λατρεύοντες διὰ τοῦ *λιβάνου* μορφοῦντες *μόσχων* ἀπεικονίσματα, οὕτω ταῦτα κατήγιζον ἐπὶ τοῦ πυρός. οὕτως οὖν φησι τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις εἰς ἀφανισμὸν ἀξίως ἐξαφανίσασθαι.

Ἡ *μόσχος* ὁ διὰ τοῦ *λιβάνου* ὑπὸ τοῦ πυρὸς συντηκόμενος κατὰ τὸ εἰρημένον *Ὡς τακήσεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός, οὕτως ἀπολοῦνται οἱ ἁμαρτωλοί.* καὶ οὕτω δὲ δυνατὸν νοῆσαι *λεπτύνεσθαι τὰς κέδρους* καὶ αὐτὸν τὸν *Λίβανον* τὸν ἀρχηγὸν τῆς *τῶν κέδρων* ἐπάρσεως.

Αὐτόθι 30,6 PG 30,80a

Ἐλεπτύνθη ποτὲ ὁ μόσχος ἐπὶ τῆς Ἐξόδου διὰ τοῦ Ἀαρών, ὅτε ἀποστατήσας τοῦ θεοῦ καὶ εἰς εἰδωλολατρίαν ἐκτραπεὶς ἀνέπλασεν ὁ λαός. ὃν λαβὼν Μωϋσῆς *κατήλεσεν* εἰς *λεπτὸν* καὶ ἐνέβαλεν *εἰς τὸ ὕδωρ.* οὕτως οὖν *λεπτυνεῖ* ὅλον τὸν *Λίβανον,* τουτέστι τὴν πρώτην τῆς κακίας ἀρχήν, ὁ Κύριος, ὡς *ἐλεπτύνθη ὁ μόσχος* ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως, καὶ *λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τὸν Λίβανον.*

Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Εἰς Ψαλμ. 30,6 PG 128,336a

...Τὸν μόσχον τὸν Λίβανον. Καὶ ὥσπερ τὸν ἐν Χωρὴβ κατασκευασθέντα τοῖς Ἑβραίοις *μόσχον ἐλέπτυνε* διὰ Μωϋσέως καὶ διεσκόρπισεν, οὕτω καὶ ταύτας. εἶτα στικτέον, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀναγνωστέον *'Τὸν Λίβανον',* ἵνα νοηθείη ὅτι *λεπτυνεῖ αὐτάς,* λέγω δὲ τὸν Λίβανον ὅλον, οὐκ ἐκ μέρους, ἀλλὰ καθόλου αὐτοῦ γενησομένου τοῦ λεπτυσμοῦ. (ἐννοεῖ ὅτι λεπτυνεῖ *τοὺς σηκοὺς τῶν εἰδώλων*).

Σούμμα, λ. μόσχος Λιβάνου

Μόσχος Λιβάνου· ὃν ἐν Χωρὴβ ἐθεοποίησαν· ὃν *Μωϋσῆς συνέτριψε καὶ ἐλέπτυνε.* (Θεοδώρητος, ἔνθ' ἀνωτ.).

Νικηφόρος Βλεμμίδης, Εἰς Ψαλμ. 30,5-6 PG 142,1438ab

Κέδρους λέγει τοὺς δαίμονας καὶ τὰ τούτων τεμένη... *τὸν μόσχον τὸν Λίβανον.* λεπτυνεῖ αὐτούς, λέγω δὴ τὸν Λίβανον ὅλον, ὥσπερ Μωϋσῆς τὸν γλυπτὸν μόσχον.

Augustinus, In Psalm. 28 (= 30),6 PL 36,213.
Ps - Rufinus, In Psalm. 28,6 PL 21,716b (= Augustinus).
Arnobius iunior, In Psalm. 28,6 PL 53,361c.
Cassiodorus, In Psalm. 28,6 PL 70,200b.
Walafridus Strabus, In Psalm. 28,5-6 PL 113,882d.
Haymo Halberstatensis, In Psalm. 28,5-6 PL 116,290abc.
Remigius Antissiodorensis, In Psalm. 28,5-6 PL 131,283bcd.
Bruno institutor Carthusianorum, In Psalm. 28,5-6 PL 152,747-8.
Bruno Signiensis, In Psalm. 28,5-6 PL 164,788bcd.
Odo Astensis, In Psalm. 28,5-6 PL 165,1206d; 1207 a-d.
Petrus Lombardus, In Psalm. 28,5-6 PL 191,289c-290a.
Gerhohus Reicherspergensis, In Psalm. 28,5-6 PL 193,1246-47.
Ps - Hieronymus, In Psalm. 28,6 PL 26,995c.

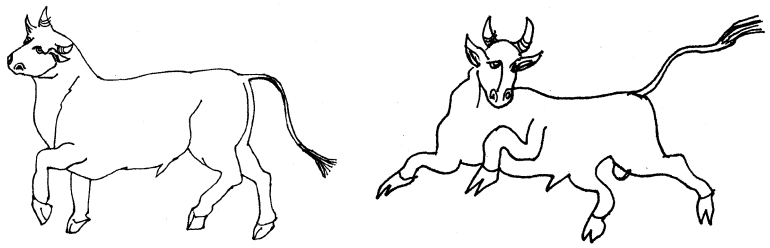

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς λεπτομερεῖς παραπομπὲς στὴ χρῆσι τοῦ ψαλμικοῦ χωρίου ἀπὸ τοὺς Λατίνους αὐτούς, δὲν παρέθεσα ἀπὸ τὰ σχετικὰ χωρία τους οὔτε φράσι, ἐπειδὴ εἶναι κι αὐτὰ οἱ ἴδιες καββαλιστικὲς γαργάρες μ' ἐκεῖνες ποὺ λὲν οἱ προεκτεθειμένοι ἑλληνόγλωσσοι. αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι λὲς καὶ δὲν εἶχαν νὰ κάνουν κανένα σοβαρὸ ἔργο στὴ ζωή τους, κι ἀσχολοῦνταν μ' αὐτὰ τὰ καββαλιστικὰ παιχνίδια. κι ὅλοι τους ἀναθεμάτιζαν μὲν τὸν Ὠριγένη ὡς τὸν μέγιστο αἱρετικό –ὄχι ἄδικα–, ἀλλὰ κρυφὰ θαύμαζαν φθονερὰ καὶ μιμοῦνταν τοὺς καββαλισμούς του σὰν παπαγάλοι μὲ ἀσταμάτητη μανία· καὶ χωρὶς νὰ νιώθουν ὅτι ἱεροσυλοῦν βλασφημώντας τὰ θεόπνευστα κείμενα, τὰ ὁποῖα ὑποτίθεται ὅτι ἑρμηνεύουν. γιατὶ μὲ τὶς καββαλιστικὲς ἀ-

κροβασίες φιγουράρει κανεὶς ὡς πιὸ «πνευματικὸς» καὶ πιὸ «ἐμφιλόσοφος».

Μποροῦμε ὅμως ἀπ' ὅλη τὴ βαττολογία τους νὰ βγάλουμε ὅτι στὸ ψαλμικὸ χωρίο ποὺ παραθέτουν ἐμφανίζεται μερικὲς φορὲς καὶ ἡ γνήσια γραφὴ τῶν Ο΄ *τὸν μόσχον τοῦ Λιβάνου,* ποὺ τὴν ἔχουν οἱ Ὠριγένης, Εὐσέβιος (τὴ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο φορές), Θεοδώρητος, καὶ ἡ Σούμμα. ἀντίθετα ἔχουν τὴ γραφὴ τοῦ μασοριτικοῦ *τὸν μόσχον τὸν Λίβανον* οἱ Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Προκόπιος Γαζαῖος (3 φορές), Ψευδαθανάσιος, Ψευδοβασίλειος (2 φορές), Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, καὶ Νικηφόρος Βλεμμίδης. ἔχω διαγνώσει ἄλλωστε ὅτι γενικῶς τὴν ἀπόρριψι τῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα, τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ ἀπόστολοι στὴν Κ. Διαθήκη, ὅταν δὲν μεταφράζουν οἱ ἴδιοι, καὶ τὴν παρεισαγωγὴ τοῦ ἰουδαϊκοῦ μασοριτικοῦ, μετὰ τὸν Ὠριγένη ποὺ ἦταν τότε ἐκτὸς ἐκκλησίας, τὴν πραγματοποίησαν μέσα στὴν ἐκκλησία οἱ ἀδερφοὶ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος Νύσσης κι ὁ φίλος των Γρηγόριος Ναζιανζηνός. σ' αὐτοὺς ὀφείλεται καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ φθορὰ τοῦ κειμένου τῶν Ο΄. αὐτοὶ τὴ δρομολόγησαν, ὡς αὐθεντίες, θεσπίζοντας τὴν προτίμησι τοῦ μασοριτικοῦ καὶ τὴ συχνὴ προσφυγὴ στὰ Ἑξαπλᾶ τοῦ Ὠριγένους. εἶναι περίεργο ὅτι εἰδικὰ στὸ ἐν λόγῳ ψαλμικὸ χωρίο ἀπὸ τοὺς 13 Λατίνους οἱ 12 ἔχουν τὴ γνήσια καὶ σωστὴ γραφὴ τῶν Ο΄ *τὸν μόσχον τοῦ Λιβάνου (vitulum Libani),* καὶ μόνον ὁ Πέτρος ὁ Λομβαρδὸς ἔχει τὴν κληρονομημένη ἀπὸ τὸ μασοριτικὸ *τὸν μόσχον τὸν Λίβανον (vitulum Libanum)*΄ προφανῶς ἐπειδὴ κι ὁ Ἱερώνυμος στὴ vulgata καὶ οἱ ἄλλες τρεῖς λατινικὲς μεταφράσεις ἔχουν *vitulum Libani.* κι αὐτὸ συμβαίνει παρ' ὅλο ποὺ ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὅλοι οἱ προειρημένοι Λατῖνοι τόσο στὸ χωρίο αὐτὸ ὅσο καὶ σ' ὅλα τὰ ἑρμηνευτικά τους ἔργα, καὶ κυρίως τὰ μὴ ἱστορικά, εἶναι καββαλισταὶ ὠριγενικώτατοι καὶ ῥαββινικώτατοι. ὁ καββαλισμὸς ἄλλωστε βολεύεται μὲ ὁποιαδήποτε γραφὴ τοῦ κειμένου. ὅταν εἶναι κανεὶς ἐμφιλόσοφος καὶ οὐρανοβάμων, δὲν εἶναι ἀνάγκη τὰ σύννεφα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀεροβατεῖ, νὰ εἶναι ὁμαλὰ καὶ ἐπίπεδα.

Ὅτι *ὁ μόσχος τοῦ Λιβάνου* ἢ *ὁ μόσχος ὁ Λίβανος,* ὁ ψηλὸς καὶ *ἐπηρμένος* καὶ ἀλαζονικὸς Λίβανος, αὐτὸ τὸ ὑπερήφανο καὶ γεμάτο ὑπεροψία ὄρος μιᾶς χώρας εἰδωλολατρικῆς καὶ ἀκάθαρτης, αὐτὴ *ἡ πρώτη ῥίζα τοῦ κακοῦ,* αὐτὸς *ὁ διάβολος,* εἶναι *ὁ χρυσοῦς μόσχος,* ποὺ ἔφτιαξαν καὶ λάτρευσαν οἱ Ἰσραηλῖτες στὴν ἔρημο, τὸν ὁποῖο ὁ Μωϋσῆς *κατέκαυσεν ἐν πυρὶ* (φαίνεται πὼς ἦταν ξύλινος ἐπίχρυσος) *καὶ κατήλεσεν αὐτὸν λεπτὸν* (τὸν ἄλεσε καὶ τὸν ἔκανε σκόνη) *καὶ ἔσπειρεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ ἐπότισεν αὐτὸν τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ* (Νο 91,6), στὸ ἀνθολόγιο, ποὺ παρέθεσα, φαίνεται νὰ εἶναι καββαλιστικὴ ἐφεύρεσι τοῦ Βασιλείου Καισαρείας καὶ τοῦ ἀδερφοῦ του Γρη-

γορίου Νύσσης. ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα αὐτὸν ἐντοπίζουν *ὡς μόσχον τοῦ Λιβάνου* ἢ *Λίβανον* οἱ περισσότεροι· Θεοδώρητος, Ψευδαθανάσιος, Ψευδοβασίλειος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνὸς (κι ἀργότερα ὁ ἐκλαϊκευτής του Νικόδημος Καλλιβούρτσης ἢ Ἁγιορείτης), Σούμμα, Νικηφόρος Βλεμμίδης, καὶ οἱ συντηρητικοὶ τῶν χρόνων μας Τρεμπέλας, Γιαννακόπουλος, καὶ Κολιτσάρας. ἀλλὰ κι ὅταν πρὶν ἢ καὶ μετὰ τὸ Βασίλειο ὁ χρυσὸς μόσχος στὴν ἔρημο δὲν εἶναι γνωστὸς ἢ ἀποδεκτὸς ὡς ἑρμηνεία τοῦ *μόσχου τοῦ Λιβάνου,* ἢ ὅταν κάποιοι ἑρμηνευταὶ - καββαλισταὶ δέχωνται καὶ δεύτερη καββαλιστικὴ ἑρμηνεία, εἶναι πάντοτε ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κακοῦ, ὁ διάβολος (Ὠριγένης, Προκόπιος Γαζαῖος, Λατῖνοι), ἢ ἡ παλιὰ Ἰερουσαλὴμ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι (Εὐσέβιος, Ψευδαθανάσιος), ἢ ἡ εἰδωλολατρία (Προκόπιος Γαζαῖος, Ψευδοβασίλειος)· ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κύριος *συντρίψει* καὶ *λεπτυνεῖ αὐτόν.* ἔχει ὁ Κύριος ἄλλους ἐχθρούς; ὄχι βέβαια· ἄρα κάποιος ἀπ' αὐτοὺς εἶναι αὐτὸ τὸ καταραμένο τετράποδο. ἐδῶ ὑπάρχει κι ἕνα ἔκτακτο καββαλιστικὸ ταχυδακτυλούργημα, ὅτι οἱ καββαλισταὶ δημιουργοῦν στὸν ἀναγνώστη τὴν ψευδῆ ἐντύπωσι ὅτι τὸ ψαλμικὸ *λεπτυνεῖ* (= θὰ κάνῃ σκόνη) ὑπάρχει καὶ στὴν Ἔξοδο προφητικῶς καὶ τοὺς δίνει πιάσιμο γιὰ ν' ἀσκήσουν τὴν καββαλιστικὴ ἀκροβασία τους. δὲν ἀληθεύει ὅμως. στὴν Ἔξοδο λέγεται μόνον ὅτι ὁ Μωϋσῆς *κατήλεσεν αὐτὸν λεπτόν.* ἀλλὰ τέτοιες διολισθήσεις κι ἀκροβασίες στοὺς καββαλιστὰς εἶναι φαινόμενα συνηθισμένα. στὴ δεύτερη καββαλιστικὴ ἑρμηνεία του, ὅτι *ὁ μόσχος* εἶναι ἡ εἰδωλολατρία, ὁ Ψευδοβασίλειος ἔχει καὶ τὴν ἑξῆς φανταστικὴ «πληροφορία», ὅτι ὡς *λίβανος* ἐδῶ ἐννοεῖται τὸ θυμίαμα, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ εἰδωλολάτρες ἔπλαθαν δῆθεν μικροὺς μόσχους - εἰδώλια· κι αὐτὰ τὰ ἔρριχναν στὸ θυμιατήριό τους, καὶ ἔλιωναν καὶ καίγονταν· κι ὅτι ὁ ψαλμῳδὸς ἐννοεῖ ὅτι ἔτσι σὰν αὐτὰ θὰ λιώσῃ καὶ θὰ κάψῃ ὁ Κύριος αὐτὸν τὸν μόσχον, τὴν εἰδωλολατρία.

Πάντως, σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψι ὅλων τῶν ἑρμηνευτῶν, ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, αὐτὸ τὸ τετράποδο καὶ τριχωτὸ μοσχάρι μὲ τὴν οὐρὰ καὶ τὰ κέρατα καὶ ὅλα τ' ἄλλα ἐξαρτήματά του εἶναι πολὺ καταραμένο καὶ διαβολεμένο. εἶναι ν' ἀπορῇ κανεὶς πῶς καὶ δὲν ἦταν *ἐρίφιον* ἢ *τράγος,* ἀλλὰ μοσχάρι ἀθῷο κι ἀγαθό, ποὺ συνήθως στὴ Βίβλο εἶναι σύμβολο πραότητος ἀγαθοσύνης καὶ ἱλασμοῦ, καὶ συμβολίζει ἀγαθὰ πρόσωπα. στὸ βιβλικὸ κείμενο κεῖνται μόσχοι πολλοί.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΝΤΑΙ ΜΟΣΧΟΙ ΠΟΛΛΟΙ
ΟΥΣ Ο ΧΡΟΝΟΣ ΟΥΚ ΗΞΙΩΣΕ
ΒΟΥΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΓΕΝΕΣΘΑΙ

* * *

5. Μετάφρασι καὶ ἑρμηνεία τοῦ χωρίου

Λέγεται *ὁ μόσχος* αὐτὸς τοῦ ψαλμοῦ καὶ στὸν Ὅμηρο, καὶ σ' ὅλη τὴν ἀρχαία καὶ νεώτερη γραμματεία, χιλιάδες φορές, ἀλλὰ τὸν ἔλεγα κι ἐγὼ πολλὲς φορὲς μικρὸς στὸ χωριό μου, καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἤξερα πολὺ καλά. λέει στὴν Ἰλιάδα ὁ Ὅμηρος γιὰ τὸν Ἀχιλλέα ὅτι δυὸ ἀ-

δερφούς, τὸν Ἴσο καὶ τὸν Ἄντιφο, γιοὺς τοῦ Πριάμου, τοὺς βρῆκε νὰ βόσκουν τὰ πρόβατά τους στὸ βουνὸ τῆς Τροίας Ἴδη, τοὺς συνέλαβε, τοὺς ἔδεσε χειροπόδαρα μὲ βέργες λυγιαριᾶς (μὲ λυγαρόβεργες δέναμε κι ἐμεῖς πολλῶν εἰδῶν δεμάτια), καὶ εἰσέπραξε βασιλικὰ λύτρα, γιὰ νὰ τοὺς ἀπολύσῃ (Λ 101-106).

..... Ἴσόν τε καὶ Ἄντιφον.....
.....ὥ ποτ' Ἀχιλλεὺς
Ἴδης ἐν κνημοῖσι δίδη μόσχοισι λύγοισι,
ποιμαίνοντ' ἐπ' ὄεσσι λαβών, καὶ ἔλυσεν ἀποίνων.

«...Τὸν Ἴσο καὶ τὸν Ἄντιφο... τοὺς δυὸ αὐτοὺς ὁ Ἀχιλλεὺς κάποτε τοὺς συνέλαβε, καθὼς ἔβοσκαν τὰ πρόβατα στὶς πλαγιὲς τῆς Ἴδης, τοὺς ἔδεσε *μὲ μόσχους λυγαριᾶς,* καὶ τοὺς ἀπέλυσε μὲ λύτρα».

κι ἐγὼ μικρὸς κι ἀγράμματος ἀκόμη στὸ χωριό μου ἔλεγα πολλὲς φορὲς κάθε χρόνο σὲ γιορτὲς στὰ κάλαντα γιὰ κάποια περιστέρια τὸ στίχο·

Παίρνουν νερὸ στὰ νύχια τους καὶ μόσχο στὰ φτερά τους.

καὶ οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ μου τὴ Μ. Παρασκευὴ τραγουδοῦσαν·

Σταμνὶ νερὸ τῆς ῥίξανε, τρία κανάτια μόσχο.

ἄκουγα καὶ τὸ δημοτικὸ στίχο

πολλῶν λογιῶν μυρίσματα καὶ μόσχος καὶ κασία.

ἄκουγα σὲ δημοτικὰ ἐρωτικὰ τραγούδια νὰ λέῃ ἐκεῖνος σ' ἐκείνη *Σοῦ στέλνω μόσχο,* ἕνα τρυφερὸ κλαράκι βασιλικοῦ ἢ μέντας ἢ μαντζουράνας γιὰ *ὀσφράδιον,* νὰ τὸ μυρίζῃ συνεχῶς καὶ νὰ τὸν θυμᾶται καὶ νὰ τὸν νοσταλγῇ. κι ἄλλοτε τὸν *μόσχον* τὸν ἔστελνε ἡ μάννα στὸν ξενητεμένο γιό. γι' αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γελαστῶ ποτὲ καὶ ν' ἀναζητῶ τετράποδα μοσχάρια μὲ κέρατα καὶ οὐρὲς στὸ Λίβανο, ὅπως ἔκαναν τόσοι καὶ τόσοι σοφοὶ ἑρμηνευταί· θεέ μου! χιλιάδες! ἄκουγα βέβαια στὴ ζωή μου καὶ γιὰ μοσχάρια, καὶ ἔθρεψα μοσχάρια καὶ βοδιῶν καὶ βουβαλιῶν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν μοῦ πέρασε ἀπὸ τὴ σκέψι ὅτι *ὁ μόσχος τοῦ λιβάνου* στὸν ψαλμὸ εἶναι τετράποδο μὲ κέρατα. κι ἄργησα πολύ, μόλις στὰ 60 μου, ν' ἀνακαλύψω ἔκπληκτος ὅτι χιλιάδες σοφοὶ ἑρμηνευταὶ τῶν Γραφῶν τὸν *μόσχον τοῦ λιβάνου* ἢ *μοσχολίβανο* τὸν θεωροῦσαν τετράποδο! δὲν τὸ πίστευα!

Μόσχος μοσχολούλουδο μοσχόδεντρο μοσχολίβανο μοσχοκαρυδιὰ μοσχοκάρυδο μοσχολεμονιὰ μοσχολέμονο μοσχοϊτιὰ μοσχοπεπονιὰ μοσχοστάφυλο μοσχάτο μοσχοσάπουνο μοσχοπουλῶ μοσχομυρίζω μοσχοβολῶ μοσχοβολιὰ μοσχοβόλημα μοσχαναθρεμμένος μοσχόμαγκας μοσχεύω μόσχευμα μόσχευσι μεταμόσχευσι· καὶ *Μόσχος* καὶ *Μοσχούλα* ὀνόματα ἀνθρώπων· δὲν τοὺς ὠνόμασαν «βόδια», ἀλλὰ

κλωνάρια εὐωδιαστά· ὅπως ἔλεγαν *Τριαντάφυλλος Τριανταφυλλιὰ Κυπαρίσσης Κυπαρίσσω Βιολέττα Γαρυφαλιὰ* καὶ *Κανέλλα* ἢ *Κανελλίτσα.* καλὰ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ ἑρμηνευταὶ μία μόνο φορὰ στὴ ζωή τους δὲν ἄκουσαν μία μόνο ἀπ' αὐτὲς τὶς λέξεις, καὶ κυνηγοῦσαν κερασφόρα τετράποδα; ἀφήστε τὸ μασοριτικό, ἀφήστε καὶ τοὺς Ο΄· μία μόνο φορὰ δὲν τοὺς πέρασε ἀπὸ τὴ σκέψι ἡ ἀπορία, πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ θεόπνευστος ψαλμῳδὸς νὰ παρομοιάζῃ μὲ τετράποδο μοσχάρι τοὺς κέδρους τοῦ Λιβάνου τὰ γιγάντια αὐτὰ δέντρα τῆς γῆς, σὰν τὴν ἀμερικανικὴ σεκόια καὶ τὸν αὐστραλιανὸ εὐκάλυπτο, ποὺ δὲν ἔχουν κέρατα καὶ οὐρὰ καὶ δὲν εἶναι τετράποδα; πῶς ὁ Κύριος μπορεῖ νὰ κάνῃ σκόνη ἕνα δέντρο, σὰ νὰ εἶναι αὐτὸ ταῦρος; πῶς δὲν τοὺς πέρασε ἀπὸ τὴ σκέψι ὅτι ὁ γιγάντιος κέδρος μόνο ἕνα μικρὸ καὶ τρυφερὸ κλαράκι μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀντικείμενο παρομοιώσεως σὲ μιὰ τέτοιου εἴδους παρομοίωσι; σὰ νὰ λές· ὁ Κύριος μπορεῖ νὰ κάνῃ λιῶμα ἕνα γίγαντα σὰ νὰ εἶναι μυρμήγκι, ἢ νὰ ξεσχίσῃ μία φάλαινα σὰ σαρδέλλα. μιὰ φορὰ δὲν ἐρεύνησαν πέντε μόνο λεπτὰ νὰ δοῦν ὅτι *κλάδος* εἶναι τὸ κλωνάρι, ὅταν περάσῃ τὸ ἕνα ἔτος ἡλικίας καὶ εἶναι πιὰ ξυλῶδες, ἐνῷ *μόσχος* εἶναι, ὅταν εἶναι μόνο λίγων ἡμερῶν ἢ μηνῶν, «φετινό», τρυφερὸ σὰ χόρτο, σὰν τὴν καρδιὰ τοῦ μαρουλιοῦ, μιὰ φουντίτσα τρυφερὰ φυλλαράκια, καὶ εἶναι κατ' ἐξοχὴν αὐτὸς ἀρωματικός, ὅταν εἶναι *μόσχος* δέντρου ἀρωματικοῦ; κι ὅτι τὸ ὅρος *Λίβανος* εἶναι γεμάτο κι ἀπὸ κέδρους κι ἀπὸ δεντρύλλια *λιβάνου,* ἀπὸ τὰ ὁποῖα πῆρε καὶ τ' ὄνομα γιὰ τοὺς μακρινοὺς ναυτεμπόρους Ἕλληνες, ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ἄρωμά του ἦταν τὸ ἐμπόρευμα τὸ πανάκριβο ποὺ πήγαινε πολὺ πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὴ βαρειὰ ξυλεία του, κι ὁ ψαλμῳδὸς ἐδῶ λέει γιὰ *κέδρους τοῦ Λιβάνου* γιγάντιους καὶ *μόσχον τοῦ λιβάνου* μικροσκοπικό, ποὺ ὁ Κύριος μὲ τὴν ἴδια εὐκολία τὰ *συντρίβει* καὶ τὰ κάνει σκόνη κι ἀλοιφή, ὅταν θέλῃ;

Ἡ λέξι *μόσχος* στὴν ἱστορία τῆς σημασιολογικῆς ἐξελίξεώς της ἔχει δυὸ χαρακτηριστικὲς τροπές, μία γύρω στὸ 500 καὶ μία γύρω στὸ 300 π.Χ. μετὰ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο. ἀπὸ τὸν Ὅμηρο μέχρι τὸ 500 π.Χ. σημαίνει μόνο τὸ φυτικὸ βλασταράκι, τ' ὁποιοδήποτε φυτικὸ βλασταράκι. ἔτσι λ.χ. καὶ τὰ πρωτόβγαλτα τρυφερὰ φυλλαράκια τῆς συκιᾶς λέγονται στὸν Ἀριστοφάνη (Ἀχ., 996) *νέα μοσχίδια συκίδων.* ἔπειτα ἄρχισε μεταφορικά, μόνο μεταφορικά, ἀπὸ τὸ 500 μέχρι τὸ 300 π.Χ., νὰ λέγεται *μόσχος* καὶ τὸ ζωϊκὸ βλασταράκι, ἕνα παιδάκι δηλαδή, ἕνα πουλάκι, ἕνα νεογνὸ ζῴου ὁποιουδήποτε, κι ἐν τέλει κατ' ἐξοχὴν τὸ νεογνὸ τοῦ βοδιοῦ, ἐπειδὴ εἶναι τὸ κυριώτερο κρέας. ὅπως ὅλα τὰ τρόφιμα λέγονται *σῖτα,* ἀλλ' ἡ λέξι ἐν τέλει ἑστιάστηκε στὸ κυριώτερο τρόφιμο, τὸν *πυρόν,* κι αὐτὸς ἔμεινε ὡς *σῖτος*· ὅλα τὰ ζῷα εἶναι *ἄλογα,* ἀλλ' ἡ λέξι ἐν τέλει ἑστιάστηκε στὸν *ἵππον,* ὡς τὸ σπουδαιότε-

ρο *ἄλογο·* ὅλα τὰ ὑπάρχοντα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι *πράγματα,* ἀλλ' ἡ λέξι ἐν τέλει ἑστιάστηκε στὰ ζῷα του, τὰ κυριώτερα πράγματα, στὰ ὁποῖα καὶ κάθισε ὡς *πράματα.* καὶ ἀνευρίσκεται τὸν Ε΄ π.Χ. αἰῶνα νὰ λέγεται γιὰ πρώτη φορὰ *μόσχος* τὸ μικρὸ χελιδονάκι στὸν Ἀχαιὸ (Εὐστάθιος, Εἰς Ἰλ. Ι 322 (753,55), ἢ τὸ μικρὸ παιδὶ στὸν Εὐριπίδη (Ἀνδρ., 711· Ἑκ., 526), ἢ καὶ τὸ νεαρὸ βόδι, τὸ κάτω τοῦ ἑνὸς ἔτους, στὸν Ἡρόδοτο (2,41,1) καὶ στὸν Εὐριπίδη (Κύκλ., 389). ἀπὸ τότε ἀρχίζουν καὶ τ' ἀθρωπωνύμια *Μόσχος* καὶ *Μοσχούλα (Μόσχις, Μοσχῖνα, Μόσχιον),* σὰ νὰ ἔμεναν σήμερα σὲ κάποιους ὡς ὁριστικὰ ὀνόματα τὰ *Μπέμπης* καὶ *Μπέμπα.* καὶ μετὰ τὶς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ποὺ οἱ Ἕλληνες γνώρισαν τ' ἀσιατικὰ ἀρωματικὰ φυτὰ *λίβανον* καὶ *καρύαν,* κι ὠνόμαζαν *μόσχους* καὶ αὐτά, μπῆκε στὴ λέξι καὶ τὸ ἀρωματικὸ στοιχεῖο, στὴν ἀρχικὴ φυτικὴ σημασία της μὲ τὴν πλουσιώτερη χρῆσι καὶ τὴν κυριολεκτικὴ σημασία, κι ἄρχισαν τὰ μοσχομύριστα συνθετικὰ *μόσχος λιβάνου* ἢ *μοσχολίβανον, μόσχος καρύας* ἢ *μοσχοκάρυον,* καὶ τὰ *μοσχοβολῶ μοσχομυρίζω μοσχοσάπουνο μοσχοϊτιὰ μοσχοστάφυλο μοσχάτο* κλπ.. καὶ ἀρχαιότερος μάρτυς αὐτῆς τῆς τροπῆς συμβαίνει νὰ εἶναι ἡ μετάφρασι τῆς Π. Διαθήκης ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα, τὸ ἀρχαιότερο μεταφραστικὸ ἔργο τῆς ἀνθρωπότητος. μέχρι καὶ οἱ Ἄραβες καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἀσιᾶτες καὶ Ἀφρικανοὶ πῆραν στὴ γλῶσσα τους τὴν ἑλληνικὴ λέξι *μόσχος* μ' αὐτὴ τὴν τελευταία κι ἀρωματικὴ σημασία της.

Ἐξακολούθησε ὅμως νὰ λέγεται καὶ μετὰ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο *μόσχος* καὶ τὸ μὴ ἀρωματικὸ τρυφερὸ κλαράκι (Θεόφραστος, Αἴτ. φυτ. 5,9,1 *τὰ φυτὰ καὶ οἱ μόσχοι*), νὰ λέγωνται δὲ καὶ γιὰ φυτουργικὲς ἐργασίες τὰ παράγωγα *μοσχεύω* καὶ *μόσχευμα* (Θεόφραστος, Αἴτ. φυτ, 1,2,1 *τὰς ῥάβδους μοσχεύειν τὰς ἁπαλωτάτας·* Ἱστ. φυτ. 2,2,5 *τὸ μόσχευμα μεταφυτεύειν*), καὶ *μοσχοτομίαι* (Ἐπιγραφὴ Δαυλίδος 61,34 IG 9,1, σ. 17 (τοῦ Β΄ αἰ.) *ἐν δὲ πλατάνῳ καὶ μοσχοτομίαις μία ἐπ' ἀμφοτέροις ἀρχή*), καὶ φυτικὸν *μόσχινον* (πάπυρος Ὀξυρρύγχου 1923, 25 (Ε΄ αἰ.) *κνίδιν μόσχινον*), καὶ φυτουργικὴ *μοσχεία* (Σχόλια (Ε΄ αἰ.) εἰς Θεόκριτον 1,48 *ὅρχος ἐστὶν ὁ βόθρος εἰς ὃν ἐντίθεται τὸ φυτὸν πρὸς μοσχείαν*), καὶ στοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς καὶ λεξικογράφους ἐπίσης.

Δὲν νομίζω ὅτι *ὁ μόσχος τοῦ λιβάνου* (Ψα 30,6), τὸ φυτικὸ μοσχομύριστο κλαράκι, τὸ *ὀσφράδιον,* ποὺ τὸ κρατάει κανεὶς στὸ χέρι, γιὰ νὰ τὸ μυρίζῃ κάθε λίγο, ἢ τὸ καρφώνει στὸ πέτο του γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό, (καὶ ὄχι βέβαια τὸ κερασφόρο τετράποδο μοσχάρι), ὅτι εἶναι ἀνακάλυψί μου· ὅπως δὲν θὰ θεωροῦσα ποτὲ ἀνακάλυψί μου ἕνα τόσο εὐνόητο σ' ὅλους πρᾶγμα, λ.χ. ὅτι, ὅταν ἡ Βίβλος λέῃ 120 φορὲς *ὄνον,* ἐννοεῖ γάιδαρο καὶ γαϊδούρα, κι ὄχι ἐκεῖνο ποὺ λέμε στὸ χωριό

μου ἐπίσης *γαϊδούρα* ἢ *ξυλογαϊδούρα,* μιὰ ξύλινη τετράποδη βάσι σκαλωσιᾶς. ἀνακάλυψί μου, ποὺ καὶ ἄργησα πολὺ νὰ τὴν κάνω, εἶναι ὅτι χιλιάδες σοφοὶ ἀπὸ χίλιες πόλεις κι ἐπὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια, ὅταν διάβαζαν στὴ Βίβλο *μόσχον λιβάνου,* ἐννοοῦσαν τετράποδο μοσχάρι μὲ κέρατα. καλά, ὅλοι μαζὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι, οἱ μέχρι τὸ 1940 ποὺ πῆραν στὸ λαιμό τους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους, δὲν εἶχαν στὸ κρανίο τους τόσο μυαλό, ὅση ψίχα ἔχει μέσα του ἕνα κουκούτσι; καὶ ἦταν αὐτοὶ οἱ τέτοιοι κατάλληλοι γιὰ ἑρμηνευταὶ καὶ μεταφρασταὶ τῆς Βίβλου; γιὰ ἐκτιμηταὶ τῆς γνησιότητός της, τῆς ἀξιοπιστίας της, τῆς προελεύσεως καὶ ἡλικίας καὶ γενέσεως κι ἑνότητος τῶν κειμένων της; ἦταν τὸ καϊμάκι τῆς διανοήσεως; ἔπεσαν βέβαια οἱ μεγάλοι αὐτοὶ σοφοὶ θύματα καὶ τῶν τυπογράφων, ποὺ ἐκτύπωσαν *Λιβάνου* ἀντὶ *λιβάνου,* ὅπως καὶ στὸ Ἑβ 14,30 οἱ ἀφιλότιμοι ἐκτύπωσαν *Χριστοῦ* ἀντὶ *χριστοῦ* (πρβλ. καὶ Λε 132,5· Δδ 9,13· 48,10· 58,15· Ψα 18,54· καὶ κυρίως Ψα 104,15), καὶ πῆραν στὸ λαιμό τους τόσους σοφοὺς ἄντρες. γι' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνω ὅτι αὐτοὶ τὴ Βίβλο τὴν παραλαμβάνουν ἀπὸ τὸν τυπογράφο, τὸ βιβλιοδέτη, καὶ τὸ βιβλιοπώλη, ὅπως ἡ κυρὰ-Πουλχερία ἡ ψιλικατζοῦ καὶ ὁ Νώντας ὁ σαλεπιτζῆς καὶ ὁ Μπάμπης ὁ χιλιαστής. βάλε τους μαγείρους νὰ σοῦ μαγειρέψουν ὅ,τι δὲν τρώγεται. μὴν ἀρχίσω τώρα τὶς χωριάτικες παροιμίες.

Δὲν ἀράδιασα ὅλα τὰ παράγωγα τοῦ *μόσχος,* κι ὅλες τὶς λέξεις μὲ συνθετικὸ τὸ *μόσχος,* παρὰ μόνο λίγες ἀπ' αὐτές, γιὰ νὰ μὴ γίνω φορτικός. τὶς ἄλλες τὶς ὑποσημειώνω[2] σὰν σὲ λεξικογραφικὸ λῆμμα. δίνω δὲ ἐδῶ καὶ τὴ σωστὴ γραφὴ τῶν Ο΄ καὶ τὴ μετάφρασι τῶν δύο στίχων Ψα 30,5-6.

5 *Φωνὴ Κυρίου συντρίβοντος κέδρους,*
καὶ συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου·
6 *καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μόσχον τοῦ λιβάνου·*
καὶ ὁ ἠγαπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων.

Ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου συντρίβει κέδρους,
συντρίβει ὁ Κύριος τοὺς κέδρους τοῦ Λιβάνου·
τοὺς κάνει τρῖμμα σὰν τὸ κλαράκι τοῦ μοσχολιβάνου·
κι ὁ ἀγαπημένος ἀτάραχος σὰ ῥινόκερος.

Ἀπ' ὅλα τὰ κείμενα τῆς Βίβλου τὰ πιὸ δυσνόητα εἶναι τὰ ποιητικά, κι ἀπ' αὐτὰ τὰ δυσνοητότερα εἶναι οἱ Ψαλμοὶ ὁ Ἰὼβ ὁ Ἐκκλησιαστὴς καὶ τὸ Ἆσμα. τὰ λάθη τῶν μεταφραστῶν κι ἐν συνεχείᾳ τῶν ἐξαρτημένων ἀπ' αὐτοὺς ἑρμηνευτῶν εἶναι τόσο πολλά, ποὺ στὴ μετά-

φρασι καὶ στὴν ἑρμηνεία πλασσάρονται σχεδὸν ἄλλα βιβλία ἀντὶ τῶν ἀρχικῶν. οἱ μεταφράσεις καὶ οἱ ἑρμηνεῖες εἶναι συνεχὴς καὶ πυκνὴ παρανόησι, κατ' οὐσίαν ἀντικατάστασι τῶν λεγομένων μὲ ἄλλα. γι' αὐτὸ καὶ σ' αὐτὰ ὁ καββαλισμὸς εἶναι γενικὸς καὶ καλπάζει. αὐτὸ ὀφείλεται σὲ δύο λόγους, ἕναν τῶν ἴδιων τῶν κειμένων κι ἕναν τῶν μεταφραστῶν κι ἑρμηνευτῶν. ὁ πρῶτος λόγος, ὁ τῶν ἴδιων τῶν κειμένων, εἶναι ὅτι ἔχουν λόγο πολὺ ἔξυπνο εὐέλικτο εὔστροφο ὑπαινικτικὸ καὶ βραχυλογικό· ὁ δὲ δεύτερος λόγος, ὁ τῶν ἀναγνωστῶν μεταφραστῶν κι ἑρμηνευτῶν, εἶναι ὅτι λόγῳ τῆς πολὺ χαμηλότερης νοημοσύνης των ἔναντι τῶν βιβλικῶν ποιητῶν καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ἐνδόμυχα βρίσκονται συνεχῶς καὶ ἀνήσυχα σὲ ζηλότυπα ἀνταγωνιστικὴ θέσι ἔναντι τῶν ποιητῶν, ποὺ προσπαθοῦν νὰ «ἑρμηνεύσουν», εἶναι συνεχῶς ξιππασμένοι, κι ἔτσι ἀνοηταίνουν πολὺ περὶ τὴν κατανόησι τῶν λεγομένων κι ἑρμηνευτέων, πολὺ περισσότερο τοῦ ἀνεκτοῦ. ἂν δὲν ἦταν ξιππασμένοι καὶ ζηλόφθονα ἀνταγωνιστικοί, ἀλλὰ μόνο χαμηλότεροι, νομίζω ὅτι μὲ ταπεινοφροσύνη ὑπομονὴ καὶ ἀγαθὴ ἐπιμονὴ θὰ καταλάβαιναν σιγὰ σιγὰ τὰ πάντα καὶ θὰ χαίρονταν πολύ.

Δεύτερα στὸ δυσνόητο μετὰ τὰ ποιητικὰ ἔρχονται τὰ προφητικὰ κείμενα τῆς Βίβλου, ὄχι βέβαια ἐπειδὴ εἶναι προφητικά –ἄλλου εἴδους δυσνόητο εἶναι τὸ προφητικό, ποὺ εἶναι καὶ ἀποδεκτῶς ἀξεπέραστο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσι τῆς προφητείας–, ἀλλ' ἐπειδὴ κι αὐτὰ εἶναι σὲ μεγάλο ποσοστὸ ποιητικά, καὶ ὅπου δὲν εἶναι τέτοια, ἔχουν πάλι τὸ ἐκφραστικὸ στὺλ τῶν ποιητικῶν. καὶ τρίτα στὸ δυσνόητο ἔρχονται τὰ ἐπιστολικὰ καὶ διδακτικὰ κείμενα τῶν ἀποστόλων καὶ μάλιστα τοῦ Παύλου. ὅλ' αὐτὰ ἔχουν σκέψι κι ἔκφρασι λεπτὴ καὶ ὑψηλή, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι δυσνόητα. κι ὅταν λέω λεπτὴ καὶ ὑψηλὴ σκέψι, δὲν ἐννοῶ ὑψηλοβάμονα καὶ αἰθεροβάμονα, νεφελοβάμονα, καὶ μπαρουφοειδῆ, ἀ λὰ Πίνδαρο παραμυθᾶ κι ἀ λὰ Πλάτωνα Φίλωνα καὶ Ψευδοδιονύσιο τοὺς φιγουρατζῆδες ποὺ πᾶν νὰ πνίξουν τὸν ἀναγνώστη σ' ἕνα χάος γεμάτο σαπουνόφουσκες, ἀλλὰ λόγο ἔξυπνο εὐέλικτο εὔστροφο ὑπαινικτικὸ βραχυλογικό· μάγκικο μὲ τὴν καλὴ ἔννοια τῆς μαγκιᾶς, ἀ λ' Ἀριστοφάνη θὰ ἔλεγα, χωρὶς ὅμως τὴν προστυχιά του καὶ τὴν κακία του. καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι κι ἀπὸ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα δυσνοητότερα εἶναι τὰ τῶν κωμικῶν ποιητῶν, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐκεῖνα μὲ πολλὴ βρομιὰ γυφτιὰ καὶ κακία. τὰ βιβλικὰ ποιητικὰ ἔχουν τὸ δυσνόητό τους ἀθῷο καὶ χαριτωμένο· μόνο ἔξυπνο, οὐδέποτε βρόμικο ἢ γύφτικο ἢ κακό. ἡ δὲ κατανόησί τους, πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ κατάρτισι τοῦ ἑρμηνευτοῦ (γιὰ τὴν Π. Διαθήκη θὰ προσέθετα καὶ τὴν ἀγροτικὴ ἐμπειρία) χρειάζεται, θὰ ἐπαναλάβω, πολλὴ ταπεινοφροσύνη, ὑπομονή, καὶ ἀγαθὴ ἐπιμονή.

Οἱ Ψαλμοὶ εἶναι τὸ 53% τῶν ποιητικῶν βιβλίων, ὁ Ἰὼβ τὸ 20%, καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα τὸ 27%. εἶναι δὲ οἱ Ψαλμοὶ καὶ τὸ μεγαλείτερο βιβλίο τῆς Βίβλου μετὰ τὸ Νόμο (= Ἔξ + Λε + Ἀρ). καὶ μόνο γι' αὐτὸ εἶναι φυσικὸ οἱ Ψαλμοὶ νὰ ἔχουν τὰ περισσότερα δυσνόητα χωρία. εἶναι ὅμως καὶ σὲ πυκνότητα περισσότερα τὰ δυσνόητα τῶν Ψαλμῶν. κι αὐτὰ δὲν τὰ λέω, γιὰ νὰ αἰτιολογήσω καὶ τὸ δυσνόητο τοῦ παρόντος χωρίου Ψα 30,6, διότι αὐτὸ δὲν εἶναι δυσνόητο. σ' αὐτὸ ἁπλῶς φαίνεται ἡ ἀνοησία καὶ ἡ ἀπαράδεκτη καββαλιστικὴ βουλιμία τῶν μεταφραστῶν κι ἑρμηνευτῶν καὶ ἡ μεγάλη φθορὰ τοῦ μασοριτικοῦ, ποὺ εἰδικὰ στοὺς Ψαλμοὺς εἶναι καὶ μεγαλείτερη τοῦ συνήθους.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. U = παπυρικὰ σπαράγματα Γ΄- F΄ αἰῶνος, S = Σιναϊτικὸ χειρόγραφο τοῦ Δ΄ αἰῶνος, A = Ἀλεξανδρινὸ χειρόγραφο τοῦ Ε΄ αἰῶνος, R = χειρόγραφο Βερόνας τοῦ 6^{ου} αἰῶνος, T = πορφυρὸ χειρόγραφο τοῦ 7^{ου} αἰῶνος, Z = Βατικανὸ ἑλληνοσυριακὸ παλίμψηστο χειρόγραφο τοῦ 6^{ου} αἰῶνος. τὰ 54 μικρογράμματα εἶναι τῶν αἰώνων 10^{ου} - 15^{ου}.

2. Ὅμηρος, Λ 105 *δίδη μόσχοισι λύγοισι.* Ἀριστοφάνης, Ἀχ., 996 *νέα μοσχίδια συκίδων.* Θεόφραστος, Αἴτ. φυτ. 5,9,1 *τὰ φυτὰ καὶ οἱ μόσχοι.* Διοσκουρίδης, Ὕλ. ἰατρ. 2,179,3 *ὁ μόσχος δὲ τῶν φύλλων...* Σοφία Σολομῶντος 5,9 *ἐκ νόθων μοσχευμάτων οὐ δώσει ῥίζαν εἰς βάθος.* Πολυδεύκης 1,222 *φυτεύματα μοσχεύματα κηπεύματα΄* 1,144 *τὸ ἀνατρέφειν τὰ φυτὰ μοσχεύειν ἂν λέγοιτο΄* 7,184 *καὶ αἱ προβάτων ἡλικίαι΄ τὸ μὲν ἀπὸ γονῆς εἴποις ἂν μοσχίον, τὸν δ' ἔτειον ἄρνα.*

Ἡσύχιος΄ *μοσχανόσιτος΄ ὁ ἀπαρχόμενος. καὶ χόρτος ὁ ἤδη καρπὸν ἔχων.*
μοσχεύματα΄ τὰ νεόφυτα.
μοσχεύσας΄ γεννήσας (= ἐκβλαστήσας).
μοσχία΄ ἁπαλὰ φυτά. ...ἢ κρομμύου τὸ σπέρμα (= κοκκάρι).
μοσχίδια΄ μοσχεύματα.
μοσχῖναι΄ οἱ σκιρτητικοί (πλάνη ἀπὸ τὰ Ἑξαπλᾶ τοῦ Ὠριγένους Ψα 28,6).
μόσχοι΄ οἱ νέοι βλαστοί.
μόσχοισι (Ὅμηρος, Λ 105)΄ *τοῖς νεοφύτοις βλαστήμασιν΄ ἁπαλοῖς κλαδίσκοις. λύγα δέ εἰσι τὰ ἱμαντώδη φυτά.*
μόσχος΄ νέος λύγος΄ πτόρθος.

Φώτιος· *μοσχεύητε· τρέφητε· κυρίως γὰρ μοσχεία ἡ τῶν λεπτῶν λαχάνων φυτεία.*
μοσχεύματα· ἁπαλὰ φυτὰ δένδρων καὶ λαχάνων.
μοσχεύων· μεταφυτεύων.
μοσχία· ἁπαλὰ φυτά.

Σούμμα· *μοσχεύματα· ἁπαλὰ φυτὰ δένδρων καὶ λαχάνων.*
μοσχεύων· μεταφυτεύων. Εὐνάπιος (CSHB, σ. 104)· *Οὗτοι μὲν ὧδε μένοντες ὑπεμόσχευον τὸν πόλεμον'· ἀντὶ τοῦ 'ὑπέτρεφον', 'ὑπεφύτευον'.*
μοσχία· ἁπαλὰ φυτά.
μοσχίδια συκίδων (Ἀριστοφάνης, Ἀχ., 996). *οὕτω καλοῦνται αἱ νέαι συκαῖ. μοσχίδια δὲ τὰ νέα βλαστήματα· καὶ ἡ ἁπαλὴ καὶ νέα λύγος μόσχος. Ὅμηρος· 'μόσχοισι λύγοισι' (Λ 105).*
μόσχον· ἁπαλόν.
μόσχος Λιβάνου· ὃν ἐν Χωρὴβ ἐθεοποίησεν· ὃν Μωϋσῆς συνέτριψε καὶ ἐλέπτυνε (Βασίλειος, Γρηγόριος Νύσσης, Θεοδώρητος, Ψευδαθανάσιος, Ψευδοβασίλειος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός Εἰς Ψα 28,6).
Μόσχος· Συρακούσιος γραμματικὸς Ἀριστάρχου γνώριμος. οὗτός ἐστιν ὁ δεύτερος ποιητὴς μετὰ Θεόκριτον τὸν τῶν βουκολικῶν δραμάτων ποιητήν.

Παῦλος Αἰγινίτης 7,20 *μοσχέλαιον.* Βικέντιος (Βιτσέντζος) Κορνάρος, Ἐρωτόκρ. 1,1020 *μοσχοφυλάσσω.* καὶ τὰ 24 δημοτικὰ τῶν ἡμερῶν μας ποὺ ἀράδιασα στὴν ἀρχή, καὶ τ' ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα, ποὺ συναντῶνται σ' ἐπιγραφές, ἰδιωτικοὺς παπύρους, καὶ ἄλλα κείμενα, *Μόσχος Μοσχίων Μόσχων Μόσχιλος Μόσχιος Μόσχις (ἡ) Μόσχιον (ἡ) Μοσχῖνα Μοσχώνιος Μοσχιανός,* καὶ τὰ ὑστεροβυζαντινὰ *Μοσχόπουλος* καὶ *Μοσχόπολις.* καὶ τὸ σημερινὸ *Μοσχούλα.*

Ἰούλιος 2010
Μελέτες 2013

16. ΤΟ ΑΥΓΟ ΤΟΥ ΚΟΛΟΜΒΟΥ

Πάντα, ὅταν ἄκουγα ἢ ἔλεγα τὸ μασάλι μὲ τὸ «αὐγὸ τοῦ Κολόμβου», νόμιζα ὅτι εἶναι μόνο ἕνας ὑπερβολικὸς θρυλικὸς ἀστεϊσμός· μέχρι ποὺ βρέθηκα κι ὁ ἴδιος μπροστὰ σ' ἕνα παρόμοιο φαινόμενο μὲ 13 καθηγητὰς πανεπιστημίου καὶ 6 ἄλλους λογίους, ὅλους μεταφραστὰς τῆς Π. Διαθήκης. εἶναι οἱ ἀκόλουθοι. οἱ 5 τῆς «μεταφράσεως Βάμβα» Λήβς (H. D. Leeves), Λάουντς (I. Lowndes), Ν. Βάμβας, Κ. Τυπάλδος-Ἰακωβᾶτος, καὶ Γ. Ἰωαννίδης· ὁ Π. Τρεμπέλας· ὁ Ἀ. Χαστούπης· οἱ 6 τῆς «μεταφράσεως Βέλλα καὶ τῶν ἁπλουστευτῶν του» Β. Βέλλας, Ἠ. Οἰκονόμου, Ν. Παπαδόπουλος, Π. Σιμωτᾶς, Β. Τσάκωνας, καὶ Μ. Κωνσταντίνου· σύνολο 13. καὶ οἱ 5 λόγιοι Ἀ. Κάλβος, Ν. Κεφαλᾶς, Κ. Καλλίνικος, Ἰ. Γιαννακόπουλος, καὶ Ἰω. Κολιτσάρας· καὶ οἱ ἀνώνυμοι κι ἄγνωστοι μεταφρασταὶ τῆς «χιλιαστικῆς μεταφράσεως» τὴν ὁποία συμβουλεύονται ἀρκετὲς φορὲς οἱ ἁπλουστευταὶ τοῦ

Βέλλα. στὴν ἐδῶ ἐξέτασι ἀναφέρομαι μόνο στὴ μετάφρασι τῶν Ψαλμῶν.

Γιὰ καλλίτερη ἐνημέρωσι θὰ περιλάβω καὶ τοὺς μετὰ Χριστὸν Ἰουδαίους παρασκευαστὰς τοῦ μασοριτικοῦ (Μ), οἱ ὁποῖοι ἐπαναμεταφράζουν τοὺς Ἑβδομήκοντα (Ο΄) ἀπὸ τὸ Β΄ μέχρι τὸ Ι΄ αἰῶνα, «τὰ θεῖα ἀρχέτυπα» ὅπως τὸ λὲν τὸ μασοριτικὸ οἱ ἐξεταζόμενοι, τοὺς συντάκτες τῆς ἑβραιογλώσσου μεσαιωνικῆς ($6^{ος}$ - $10^{ος}$ αἰ.) Χαλδαϊκῆς Παραφράσεως (Ταργούμ), τοὺς ἑλληνογλώσσους Ἰουδαίους μεταφραστὰς τοῦ Β΄ καὶ Γ΄ αἰῶνος Ἀκύλα καὶ Σύμμαχο, καὶ τοὺς ἀλλογλώσσους Χριστιανοὺς μεταφραστὰς τῶν ἀρχαίων μεταφράσεων (Δ΄-F΄ αἰ.) λατινικῆς, συριακῆς (πεσσίτας), αἰθιοπικῆς, καὶ ἀραβικῆς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι γνωστοὶ μόνο οἱ δύο τῆς λατινικῆς, ὁ Ἰουδαῖος Βαρανίνα κι ὁ μοναχὸς Ἱερώνυμος. δὲν θὰ περιλάβω τὸ Λούθηρο καὶ τοὺς λοιποὺς προτεστάντες μεταφραστὰς τῶν μητρικῶν εὐρωπαϊκῶν μεταφράσεων, γερμανικῆς γαλλικῆς ἱσπανικῆς ἰταλικῆς καὶ ἀγγλικῆς, ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν εἶχαν καμμιὰ ἄμεση ἢ ἔμμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ κείμενο τῶν Ο΄, καὶ δὲν ἐνδιαφέρουν στὴν παροῦσα περίπτωσι, ἂν καὶ τὰ μεταφράσματά τους εἶναι βαριὰ κληρονομημένα στοὺς δικούς μας, ἰδίως ἐκείνους ποὺ μεταφράζουν «ἐκ τῶν θείων ἀρχετύπων».

Τοὺς ἐξετάζω ὅλους σὲ μιὰ ψαλμικὴ φράσι (Ψα 68,37), ἡ ὁποία στὰ σῳζόμενα, ἢ ἀκριβέστερα στὰ χρησιμοποιημένα, χειρόγραφα τῶν Ο΄ παραδίδεται ὡς *τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρίῳ.* μεταφράζουν λοιπὸν οἱ προειρημένοι ὅλοι ὡς ἀκολούθως.

Ο΄·	*τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρίῳ*
Μ΄·	*δοξάζοντα ἑαυτὸν ἐν κέρμασιν ἀργυρίου* *μτρ πξ βρ𝍸ι κξπ*
Ταργούμ·	*αὐτοὺς ποὺ σπουδάζουν τὸ Νόμο πληρώνοντας καθαρώτερο ἀργύριο*
Ἀκύλας·	..... *ἐν τροχοῖς ἀργυρίου*
Σύμμαχος·	*τοὺς εὐδοκήτους ὡς δοκιμὴν ἀργυρίου*
λατινική (vg)·	*eos qui probati sunt argento*
συριακή·	*αὐτοὺς ποὺ παρασύρονται μὲ ἀργύριο*
αἰθιοπική·	*τοὺς δοκιμασμένους μὲ ἀργύριο*
ἀραβική·	*αὐτοὺς ποὺ δοκιμάζονται μὲ ἀργύριο*
Κάλβος·	*καὶ προσφέρουσι ταπεινῶς ἀργύριον*
Βάμβας·	*ἑωσοῦ ἕκαστος προσφέρῃ ὑποταγὴν μὲ πλάκας ἀργυρίου*
Κεφαλᾶς·	*τοὺς δεδοκιμασμένους σοι ὡς ἐν πυρὶ ὁ ἄργυρος*
Καλλίνικος·	*οἱ τρόπῳ ἀργυρίου δεδοκιμασμένοι*

Τρεμπέλας·	*αὐτοὶ ποὺ διὰ τῶν συμφορῶν ὡς ἀργύριον ἐδοκιμάσθησαν*
Γιαννακόπουλος·	*τὸν κεκαθαρμένον ὡς ὁ ἄργυρος εἰς τὸ χωνευτήριον*
Χαστούπης·	*ἐπὶ τῶν εὐφραινομένων εἰς λαφυραγωγίας*
Κολιτσάρας·	*τὸν καθαρὸν ὡς ἄργυρος εἰς τὸ χωνευτήριον*
Χιλιασταί·	*(μὲ τὰ μοσχάρια τῶν λαῶν) ποὺ τὸ καθένα πατάει ἀσήμι*
Βέλλας κλπ.·	*αὐτοὺς ποὺ προσκυνοῦν μπροστά σου κρατώντας ἀσήμι στὰ χέρια τους*

Ἀφήνω κατὰ μέρος τὸ πῶς μὲ τὴ μασοριτικὴ ἀλχημεία ἡ φράσι κατάντησε ὅπως καντάντησε πρῶτα στὸ μασοριτικὸ κείμενο κι ἔπειτα στὴ χαλδαϊκὴ Ταργούμ, στὴ συριακὴ πεσσίτα, καὶ μέσῳ τῶν προτεσταντικῶν μεταφράσεων στοὺς Νεοέλληνες Κάλβο, Βάμβα - Τυπάλδο, Χαστούπη, Βέλλα καὶ ἁπλουστευτάς του, καὶ στοὺς χιλιαστάς, κληρονόμους ὅλους καὶ φορεῖς τῆς μασοριτικῆς ἀλχημείας, καὶ ὑπογραμμίζω μόνον ὅτι ὅλοι μιλοῦν γιὰ *ἀργύριον, ἄργυρον, ἀσήμι,* ἀκόμη κι ὁ Χαστούπης ποὺ κυρίως τὸ *ἀργύριον* ἐννοεῖ μὲ τὴ λέξι του *λαφυραγωγίαι* εἴτε αὐτὸς εἴτε ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὴν ξεσήκωσε αὐτὴ τὴ λέξι. μερικοὶ ἐννοοῦν νομίσματα, ὅπως οἱ παρασκευασταὶ τοῦ μασοριτικοῦ μὲ τὰ *κέρματα ἀργυρίου,* οἱ ταργουμισταὶ μὲ τὸ *καθαρώτερο ἀργύριο,* ὁ Ἀκύλας μὲ τοὺς *τροχοὺς (= δισκία) ἀργυρίου,* καὶ οἱ χιλιασταὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἁπλουστευτὰς τοῦ Βέλλα, οἱ ὁποῖοι μᾶς «ἀσημώνουν» μὲ τὰ κομμάτια *ἀσήμι* ἢ τὴ φράσι *κρατώντας ἀσήμι στὰ χέρια τους,* παρ᾽ ὅλο ποὺ τέτοια στρόγγυλα νομίσματα δὲν ὑπῆρχαν στὴν ἐποχὴ τοῦ Δαυῖδ· ὁ ψαλμὸς εἶναι σίγουρα δαυϊτικός. διαισθάνονται καὶ πλησιάζουν τὸ σωστὸ νόημα τῆς ψαλμικῆς φράσεως οἱ Σύμμαχος, Κεφαλᾶς, Καλλίνικος, Τρεμπέλας, Γιαννακόπουλος, καὶ Κολιτσάρας, τόσο ἐπειδὴ ἡ διπλανὴ λέξι *δεδοκιμασμένους* παραπέμπει σαφῶς στὴ δοκιμὴ καὶ τὸν καθαρισμὸ τοῦ μετάλλου μὲ τὴν τῆξι, ὅσο κι ἐπειδὴ ἡ παρομοίωσι αὐτὴ στὴ Βίβλο εἶναι συχνὴ καὶ γνωστή, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα δὲν μποροῦν νὰ στήσουν ὄρθιο τὸ αὐγὸ τοῦ Κολόμβου, ποὺ ἐδῶ εἶναι ἕνα ἁπλὸ ὀρθογραφικὸ λάθος τῶν χειρογράφων τῶν Ο΄, ἰωτακιστικό, τὸ ὁποῖο κανονικὰ ἔπρεπε νὰ μὴ δημιουργήσῃ πρόβλημα μήτε ν᾽ ἀπασχολήσῃ κανέναν ἑρμηνευτὴ ἢ μεταφραστή. ἔπρεπε νὰ διορθωθῇ σιωπηρῶς καὶ ἀπὸ συμφώνου σὰν παρωνυχίδα.

Δὲν εἶναι *ἀργύριον* ἀλλ᾽ *ἀργυρεῖον,* σὲ δοτικὴ *ἀργυρείῳ.* καὶ φυσικὰ εἶναι εὐνόητο ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχε στὸ κείμενο καὶ ἕνα *ἐν,* ποὺ ἐξέπεσε ἢ ἐξαφανίστηκε κάπως ἀλλιῶς, πρᾶγμα συχνὸ στὰ χειρόγραφα. ἡ φράσι δηλαδὴ εἶναι περίπου *τοὺς δεδοκιμασμένους < ἐν > τῷ ἀργυ-*

ρείῳ· «αὐτοὺς ποὺ δοκιμάστηκαν στὸ καμίνι τήξεως τοῦ ἀργύρου». ἔτσι *χρυσεῖον ἀργυρεῖον* καὶ *χαλκεῖον* λέγονται τὰ καμίνια τήξεως καὶ γενικώτερα τὰ ἐργαστήρια κατεργασίας τῶν ἀντιστοίχων μετάλλων (Ξενοφῶν, Πόροι 4,5. Πλάτων, Εὐθύδημος, 300b. Στράβων 3,2,8), καὶ ἀσφαλῶς συγχέονται σήμερα ἀκουστικῶς καὶ πρέπει νὰ διακρίνωνται ἀπὸ τὰ *χρυσίον ἀργύριον* καὶ *χαλκίον,* ποὺ σημαίνουν τὶς κατασκευὲς καὶ ἰδιαίτερα τὸ κόσμημα τὸ νόμισμα καὶ τὸ σκεῦος. τὸ σχετικὸ λάθος μπορεῖ νὰ τὸ διορθώσῃ καὶ μαθητὴς γυμνασίου, ἂν φυσικὰ εἶναι προαγώγιμος. ἡ ἀκριβέστερη ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὸ *ἐν* δὲν ἐξέπεσε ἀλλὰ βρίσκεται μέσα στὸ κείμενο παραναγνωσμένο ὡς *τῷ.* στ' ἀρχαῖα χειρόγραφα οἱ προθέσεις τὰ ἄρθρα οἱ καταλήξεις καὶ μερικοὶ σύνδεσμοι ὅπως οἱ *μὲν δὲ γὰρ καὶ ἀλλὰ ἐν ἀνὰ παρὰ* κλπ., γράφονται μὲ παλαιογραφικὰ συντομογραφικὰ συμπλέγματα - μονογράμματα δυσανάγνωστα· κι ἐδῶ τὸ *ἐν* παραναγνώστηκε ὡς *τῷ.* ἡ φράσι ὀρθῶς διαβασμένη ἔχει· *τοὺς δεδοκιμασμένους ἐν ἀργυρείῳ.*

Ἐντυπωσιάζομαι ἀπὸ τὸ πόσο λείπει ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτισι ἀπὸ τοὺς προειρημένους καθηγητὰς πανεπιστημίου καὶ λογίους, τόσους στὸν ἀριθμὸ μάλιστα καὶ τόσα χρόνια καλύπτοντες, καὶ πόσο ἀπροπαράσκευοι ἦταν γιὰ τὸ ἔργο τῆς ἑρμηνείας καὶ μεταφράσεως κειμένων καὶ μάλιστα τοῦ ἱεροῦ κειμένου τῆς Βίβλου. θὰ ἦταν βέβαια ἰδιαίτερα σκληρὸ ν' ἀπαιτήσω ἀπὸ τοὺς προειρημένους καθηγητὰς πανεπιστημίου νὰ καταλάβουν καὶ τὸ *ἐν* ποὺ βρίσκεται παραναγνωσμένο μέσα στὸ κείμενο, γιατὶ θὰ ἦταν σὰ νὰ ἔχω ἀπ' αὐτοὺς τὴν ἀπάνθρωπη ἀπαίτησι ἐκτὸς ἀπὸ καθηγηταὶ πανεπιστημίου νὰ εἶναι κι ἐπιστήμονες καὶ νὰ ἔχουν κάποια γνῶσι ἀναγνώσεως ἀρχαίων χειρογράφων, κάποια γεῦσι κριτικῆς κειμένου καὶ βιβλικῆς γλώσσης, καὶ κάποια πραγματολογικὴ ἀρχαιογνωσία· ἀλλὰ τὸ *ἀργυρίῳ,* νομίζω, ὤφειλαν νὰ ξέρουν νὰ τὸ διορθώσουν σὲ *ἀργυρείῳ* –ἕνα ὀρθογραφικὸ λάθος εἶναι–, διότι ὅλοι τους ἔχουν βγάλει γυμνάσιο καὶ μάλιστα ἑξατάξιο. εἶναι κρῖμα δυὸ δεκάδες καθηγητῶν πανεπιστημίου, ποὺ καλύπτουν δυὸ αἰῶνες, κι ἄλλη μία δεκάδα λοιπῶν λογίων νὰ πνίγωνται ὅλοι μαζὶ σὲ μιὰ κουταλιὰ νερό. ἡ τραγῳδία ὅμως αὐτὴ μετατρέπεται σὲ κωμῳδία, ὅταν δῇ κανεὶς ὅτι ὅλοι τους αὐτοὶ ἔχουν καὶ ἀπόψεις γιὰ τὴ Βίβλο καὶ γιὰ τὴν ἡλικία τὴ γνησιότητα τὴν πατρότητα τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἀξιοπιστία τῶν βιβλίων της, τὶς ὁποῖες ἀπόψεις ἐκφράζουν μὲ ὕφος δυόμισυ Ναπολεόντων καὶ στοὺς κακότυχους φοιτητάς των καὶ στὸ εὐρύτερο κοινό. καὶ δὲν διερωτῶνται ποτέ, οὔτε αὐτοὶ οὔτε οἱ ἀναγνῶστες καὶ ἀκροαταί τους, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν ἄποψι γιὰ κείμενα ποὺ δὲν καταλαβαίνουν. λέμε στὸ χωριό μου γιὰ τέτοιες περιπτώσεις μιὰ παροιμία, ποὺ λέει περίπου «Βάλε κάποιον μάγειρα, νὰ σοῦ μαγειρέψῃ κάτι».

Θέλω νὰ πῶ μὲ τὴν εὐκαιρία καὶ ὅτι τὸ ψαλμικὸ αὐτὸ χωρίο εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐκεῖνα τῆς Π. Διαθήκης, ὅπου φαίνεται ἡ ἐξάρτησι τοῦ μασοριτικοῦ ἰουδαϊκοῦ κειμένου ἀπὸ τὴ μετάφρασι τῶν Ο΄, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπαναμετάφρασι στὴ νεοεβραϊκὴ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. οἱ μασορῖτες, ὅπως συμβαίνει κι ἐδῶ μὲ τὴ σφαλερὴ γραφὴ *ἀργυρίῳ* ἀντὶ τῆς ὀρθῆς *ἀργυρείῳ,* πολλὲς φορὲς μεταφέρουν στὸ παρασκεύασμά τους ἀκόμη καὶ τόσο ἁπλᾶ ὀρθογραφικὰ λάθη τῶν χειρογράφων τῶν Ο΄. ἔτσι λ.χ. καὶ στὸ ψαλμικὸ *δράξασθε παιδείας* (Ψα 2,12) μεταφέρουν *παιδία (βρ).* τὸ *βρ (βερὶ)* σημαίνει «χόρτο», «χλόη», «βλαστάρι» (κυριολεκτικῶς), καὶ (μεταφορικῶς) «παιδί»· φαίνεται καὶ στὶς ἐξελληνισμένες ἑβραϊκὲς ὀνομασίες τῶν φυτῶν *ζιγγίβερι, τιγγάβαρι, κιννάβαρι.*

Παρόμοιο κριτικὸ λάθος κάνουν στὶς «κριτικὲς» ἐκδόσεις των οἱ Swete καὶ Rahlfs στὰ χωρία Ἔσδρας Ἱερεὺς 2,7· Δανιὴλ (κατὰ Θεοδοτίωνα, ποὺ αὐτοὶ νομίζουν γιὰ Ο΄) 1,2· Βήλ, 10· Α΄ Μακκαβαίων 1,47 καὶ 10,83, ὅπου ἔχουν *εἰδώλιον εἰδωλίῳ εἰδώλια* ἀντὶ *εἰδωλεῖον εἰδωλείῳ εἰδωλεῖα,* παρ' ὅλο ποὺ τὰ συμφραζόμενα τοὺς βοηθοῦν μὲ τὰ ῥήματά τους πάρα πολὺ στὸ ν' ἀντιληφτοῦν τὸ σωστό. αὐτὲς τὶς χοντρὲς γκάφες τὶς κάνουν οἱ «κριτικοὶ» αὐτοὶ ἐκδότες τῆς Π. Διαθήκης, ἐπειδὴ δὲν ξέρουν καλὰ ἑλληνικά, οὔτε ξέρουν καλὰ ἀρχαία ἑλληνικὴ παλαιογραφία, ὥστε νὰ διαβάζουν τ' ἀρχαῖα χειρόγραφα τῆς Βίβλου σωστά. αὐτὸ φαίνεται καὶ σὲ πάρα πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῶν «κριτικῶν» τους ἐκδόσεων. αὐτοὶ ὅμως εἶναι ξένοι κι αἱρετικοί, καὶ δικαιολογοῦνται. τὸ μόνο κακὸ εἶναι ὅτι αὐτοὶ οἱ ξένοι καὶ προτεστάντες παρασύρουν καὶ τοὺς καημένους τοὺς δικούς μας, ποὺ τοὺς θαυμάζουν.

Μελέτες 2010

17. *ΑΣΚΟΣ ΕΝ ΠΑΧΝΗ*

Πρόβλημα ἑρμηνευτικὸ καὶ μεταφραστικὸ μεγάλο καὶ ὀξὺ ὑπῆρξε στὸ στίχο τῶν Ψαλμῶν 117,83 *ἐγενόμην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ.* εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ ψαλμὸς 117, ὁ ἐκτενέστερος ὅλων, εἶναι τοῦ Δαυῖδ καί, νομίζω, ἀπὸ τοὺς χρονικῶς πρώτους του. ἐκθέτω τὰ τεκμήρια τῆς ἀρχαιότητός του στὸν 3ο τόμο τῆς Εἰσαγωγῆς. ἐδῶ, πρὶν πῶ ὁτιδήποτε ἄλλο, παραθέτω τὶς μεταφράσεις κι ἑρμηνεῖες του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι σήμερα.

Μεταφράσεις

Ἑβδομήκοντα	*ἐγενόμην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ*
μασοριτικό	ειιτι κ ναδ β ϱιθυϱ
	ἐγενόμην ὡς ἀσκὸς ἐν καπνῷ (καπνοδόχῳ;)
Ἀκύλας	ἐν ἀτμῷ
Σύμμαχος	ἐν ψύχει δριμεῖ
Πέμπτη	ἐν καπνῷ
Ταργούμ	ἐγενόμην ὡς ἀσκὸς ἐν καπνῷ (καπνοδόχῳ;)
vulgata	factus sum sicut uter in pruina (= πάχνῃ)
συριακή	ἐγενόμην ὡς ἀσκὸς ἐν παγοκρυστάλλῳ
ἀραβική	ἐγενόμην ὡσεὶ ἀσκὸς ἐν παγοκρυστάλλῳ
αἰθιοπική	ἐγενόμην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ
γερμανική	Ich bin wie ein Weinschlauch im Rauch
γαλλική	j'étais pareil à une outré racornie
ἱσπανική	estoy como el orde al humo
ἰταλική	io son divenuto corne un otre al fumo
ἀγγλικὴ (1611)	I am become like a bottle in the smoke
ἀμερικανικὴ (1901)	I have become like a wineskim in the smoke
Κάλβος	ἐγενόμην ὡς ἀσκίον εἰς τὴν πάχνην
Τυπάλδος-Βάμβας	ἔγινα ὡς ἀσκὸς ἐν καπνῷ
Ν. Κεφαλᾶς	ἐγὼ ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ ἤδη γέγονα
Καλλίνικος	(ἔχει ἑρμηνεῖες Θεοδωρήτου καὶ μασοριτικοῦ ποὺ δέχεται)
Τρεμπέλας	Τόσον πολὺ ἐκακουχήθην καὶ ἐταλαιπωρήθην, ὥστε ἔγινα κατάξηρος καὶ σκασμένος, ὅπως ὁ ἀσκὸς τὸν ὁποῖον ἔπηξε καὶ ἐσκλήρυνεν ἡ πάχνη καὶ παγωνιὰ (ἑρμηνεία Θεοδωρήτου).
Γιαννακόπουλος	Τόσον πολὺ ἐκακουχήθην, ὥστε ἔγινα ὡς ἀσκὸς ἐν παγωμένῃ δροσιᾷ.
Χαστούπης	ἂν καὶ ἔγινα ὡς ἀσκὸς οἴνου εἰς τὸν καπνόν
Κολιτσάρας	ἐκακουχήθηκα πάρα πολύ. ἔγινα κατάξηρος σὰν τὸ ἀσκὶ ποὺ ἐσκληρύνθη εἰς τὴν παγωνιὰν καὶ τὴν πάχνην.
χιλιασταί	ἔγινα σὰν ἀσκὶ μέσα στὸν καπνό
Βέλλας κλπ.	ξεράθηκα ὅπως τὸ ἀσκὶ μὲς στὸν καπνό

Ἀρχαῖες ἑρμηνεῖες

Ὠριγένης, Ἐκλογ. εἰς Ψα 118,83 PG 12,1601c· *Ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ.* Εὑρήσεις πολλαχοῦ τῆς γραφῆς τροπολογούμενον τὸ σῶμα εἰς ἀσκόν. ὃ οὖν λέγει ὁ δίκαιος τοιοῦτόν ἐστιν· ‘Ἐνέκρωσά

μου τὰ μέλη ἐπὶ τῆς γῆς· τὴν θερμότητα τοῦ σώματος ἔψυξα τῷ θείῳ λόγῳ. οὐκέτι εἰμὶ θερμὸς πρὸς ὄρεξιν τῶν κατὰ τὴν κοιλίαν ἢ πρὸς τὰ σωματικά. ἐνέκρωσα καὶ ἔψυξα τὰ μέλη ἐπὶ τῆς γῆς'.

Ἀπολλινάριος Λαοδικείας, Μετάφρ. Ψαλ. 118,83 PG 33,1497d· *Ἀσκὸς ὅπως γενόμην χιονώδεος ἐγγύθι πάχνης.*

Δίδυμος Ἀλεξανδρεύς, Εἰς Ψα 118,83· PG 39,1573a· *Ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ.* Καταψύχει μου τὸν ἀπὸ τῶν παθῶν ἀκόλαστον φλεγμόν, καὶ ἀσθενῆ μου τὴν σάρκα ποιεῖ, ὡς τὴν νέκρωσιν Ἰησοῦ φέρειν ἐν αὐτῇ.

Μάρκος ἐρημίτης, Νουθεσία ψυχωφελὴς πρὸς Νικόλαον, 7 PG 65,1040a· ... Πᾶσάν τε νοτίδα ἐπιθυμίας σαρκικῆς δι' ὀλιγοσιτίας καὶ ὀλιγοποσίας καὶ ὁλονυκτίων ἀγρυπνιῶν *ψῦξον καὶ ξήρανον,* ἵνα καὶ αὐτὸς ἐκ διαθέσεως εἴπῃς· *Ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ...*

Θεοδώρητος, Εἰς Ψα 118,83 PG 80,1848bc· *Ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ.* Ὁ ἀσκὸς θερμαινόμενος χαυνοῦται καὶ φυσώμενος ἐξογκοῦται· ἐν δὲ τῇ πάχνῃ σκληρύνεται καὶ πήγνυται. οὕτω καὶ τοῦ σώματος ἡ φύσις χαυνοῦται μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἐξογκοῦται, καὶ κατὰ τῆς ψυχῆς ἐξανίσταται· τοῖς δὲ ἀσκητικοῖς κακουχίᾳ ταπεινοῦται καὶ πιέζεται. ... καὶ ὁ προφήτης (= Δαυΐδ), ἐπειδὴ διωκόμενος ὑπὸ τοῦ Σαούλ, τοῖς ἀπὸ τῆς τρυφῆς ἐβλάβη σκιρτήμασι, ταπεινώσας τὸ σῶμα, τῶν θείων νόμων τὴν μνήμην ἀνενεώσατο. (ὁ Θεοδώρητος μὲ τὰ *θερμαινόμενος, ἐξογκοῦται, σκληρύνεται* ὑπαινίσσεται τὴ στῦσι κατὰ τὴ σεξουαλικὴ ἐπιθυμία ἢ πρᾶξι, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ κάνῃ διάκρισι ἀθῴας καὶ ἔνοχης στύσεως καὶ πράξεως, ἀλλὰ ταυτίζοντάς τις. διολίσθησι).

ἀνώνυμος, Βίος Νείλου νηστευτοῦ, 16 PG 120,44ab· Ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι τὸν οἰκοδεσπότην, γινόμενον ἀληθῶς *ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ,* ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν τοῦ ἄρτου χρῆσιν. (ἐννοεῖ ὅτι ὁ νηστευτὴς ἔγινε 'πετσὶ καὶ κόκκαλο' ἀπὸ τὴ νηστεία).

Ψ- Ἀθανάσιος, Εἰς Ψα 118,83 PG 27,496ab· *Ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ.* Νεκροὶ μὲν μᾶλλον οἱ ζῶντες ὑπὸ τῶν κακώσεων γίνονται οἱ δίκαιοι, ὡς ἀσκοῖς ἐοικέναι μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις, ἀποψυχόμενοι καθάπερ πάχνη περιπηγνυμένη τὸ θερμὸν καὶ πρακτικὸν προσυρούμενοι.

Τοῦ αὐτοῦ· *Ἀσκὸς ἐν πάχνῃ* γίνεται ὁ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα κατατήξας καὶ μηδὲν ἐν αὐτῷ πυρῶδες καὶ ἐπιθυμητὸν ἐῶν, ἀλλ' ἀποψύξας ὥσπερ αὐτήν.

–Εἰς ἐπιγρ. Ψαλμῶν 118,83 PG 27,1189d· *Ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ.* Ἐνεκρώθην καὶ ἐξηράνθην ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ μου, οἶδα, καὶ μνημονεύω ὅτι εἶπας ἐν τοῖς δικαιώμασί σου τῶν ἁμαρτωλῶν ἀντιλαμβάνεσθαι.

Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Εἰς Ψα 118,83 PG 128,1157b· *Ἐγενήθην ὡς*

ἀσκὸς ἐν πάχνῃ. Φασὶ τὸν ἀσκὸν ἐν πάχνῃ ψυχόμενον συσφίγγεσθαι· τοιοῦτο ἐγένετο καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πειρασμοῖς συσταλεὶς καὶ σωφρονισθείς. καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λοιποῦ, τὰ δικαιώματα τοῦ θεοῦ μὴ ἐπιλαθόμενος, ἵνα μὴ πάλιν περιπέσῃ πειρασμοῖς. ἕτεροι δὲ λέγουσι *τὸν ἀσκὸν ἐν πάχνῃ* συρόμενον μαλακίζεσθαι καὶ χαυνοῦσθαι. τοιοῦτος, φησί, γέγονα· τοῖς πειρασμοῖς γὰρ ἐνσυρόμενος, ἠτόνησα καὶ ἐχαυνώθην· ἀλλ' ὅμως τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπελαθόμην, ὥστε ποιῆσαί τι παράνομον. Ἢ ἑτέρως· *Ἐγενήθην ὡς ἀσκός,* νεκρὸς μὲν πρὸς τὰ πάθη, χωρητικὸς δὲ τῶν θείων λογίων, ἐγενήθην δὲ τοῦτο *ἐν πάχνῃ* τῆς θείας χάριτος, τῇ ἄνωθεν κατελθούσῃ καὶ ψυχραινούσῃ τὴν εἴσοδον τῶν παθῶν. διὸ καὶ οὐκ ἀπέστην τοῦ νόμου σου, γινώσκων ὅτι δι' αὐτοῦ ταύτης τετύχηκα τῆς χάριτος.

Νικηφόρος Βλεμμίδης, Εἰς Ψα 118,83 PG 142,1586a· *Ἐγενόμην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ.* Ὅτι ὥσπερ *ἀσκὸς ἐν πάχνῃ* πήγνυται καὶ σκληρύνεται, οὕτω καὶ αὐτὸς συνεπιέσθην καὶ κατεξηράθην τοῖς πειρασμοῖς καὶ τὰς δικαίας σου κρίσεις εἰς μνήμην ἔχω διὰ παντός.

Augustinus, In Psalm. 118,83 PL 37,1558· *Uter in pruina.* Nimirum enim per utrem carnem mortis huius, per pruinan vero coeleste beneficium vult intelligi, quo carnis concupiscentiae velut frigore cohibente torpescunt. (ὁ ἀνόητος μαμάκας Αὐγουστῖνος, ἀφ' ὅτου ἔδιωξε τὴ γυναῖκα του, ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτοῦσαν τόσο ἡ λαθραιμομίκτρια μητέρα του (πολλὲς τέτοιες λαθραιμομίκτριες πεθερὲς ἐρωτευμένες μὲ τὸ γιό τους θεωροῦν τὴ νύφη τους «σκύλα πόρνη» καὶ πασχίζουν νὰ χωρίσουν τὸ γιό τους ἀπ' αὐτήν) ὅσο κι ὁ «γέροντάς της» Ἀμβρόσιος, ποὺ δὲν τῆς χαλοῦσε τὸ χατίρι, κι ἀρνήθηκαν καὶ οἱ τρεῖς νὰ τὴ βαπτίσουν Χριστιανὴ μαζὶ μὲ τὸν «ἄντρα» της Αὐγουστῖνο, παρ' ὅλο ποὺ ἐκείνη τὸ ἤθελε πολύ, κι ἀφ' ὅτου πέρα ἀπὸ τὸ χωρισμὸ τὴ στέρησε κι ἀπὸ τὸ παιδί της, ποὺ τὸ πῆρε αὐτός, καὶ τὴν πέθανε ἔτσι ἀπὸ θλῖψι μέσα σὲ λίγο χρόνο (πέθανε δὲ καὶ τὸ παιδὶ ὕστερ' ἀπὸ λίγο χρόνο), σ' ὅλη τὴν ὑπόλοιπη ζωή του ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν *concupiscentiam,* ἡ ὁποία τὸν τυραννοῦσε καὶ τὴν ὁποία ἀναφέρει κι ἐδῶ «ἑρμηνεύοντας» τὸν ἐν λόγῳ ψαλμικὸ στίχο).

Ἐν πάχνῃ ἔχουν μετὰ τοὺς Ο΄ οἱ Σύμμαχος, Βαρανίνα - Ἱερώνυμος στὴ vulgata τους, συριακὴ μετάφρασι, ἀραβική, αἰθιοπική, ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι Χριστιανοὶ καὶ μοναχοί, ἤτοι Ὠριγένης, Δίδυμος, Θεοδώρητος, Μάρκος ἐρημίτης, ἀνώνυμος συντάκτης τοῦ Βίου τοῦ Νείλου τοῦ νηστευτοῦ, Ψευδ-Ἀθανάσιος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Νικηφόρος Βλεμμίδης, Αὐγουστῖνος, κλπ., καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες Κάλβος, Κεφαλᾶς, Καλλίνικος (ἡ β΄ γνώμη του), Τρεμπέλας, Γιαννακόπουλος καὶ Κολιτσάρας. *Ἐν καπνῷ* ἔχουν τὸ μασοριτικὸ σκεύασμα, καὶ οἱ Ἀκύλας, Πέμπτη, Ταργούμ, γερμανικὴ

μετάφρασι, ἱσπανική, ἰταλική, οἱ δυὸ ἀγγλικές, καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες Καλλίνικος (ἡ α΄ γνώμη του), Χαστούπης, χιλιασταί, καὶ Βέλλας μὲ τοὺς ἁπλουστευτάς του. καὶ ἁπλῶς «ξηραμμένος - σκληρυμμένος», ποὺ μπορεῖ νὰ προϋποθέτῃ καὶ τὰ δύο, καὶ πάχνη καὶ καπνό, ἔχει ἡ γαλλικὴ μετάφρασι. οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ ἐπίσης ἀκολουθοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὴν καββαλιστικὴ μετάφρασι κι ἑρμηνεία τὸν αὐτευνουχισμένο (σὲ εἰδωλολατρικὸ μοναστήρι) Ὠριγένη, αὐτὸν τὸν βλᾶκα καὶ κιναιδοφέροντα, ποὺ ἔμεινε χωρὶς γένεια, μὲ ὑποδόριο λίπος στοὺς γλουτούς, τετράπαχος καὶ μὲ φωνὴ γυναικεῖα.

Τὸ ϙ*ιθυρ* (σημερινὴ προφορὰ *κιθὼρ*) ἀνευρίσκεται μόνο στὸ μασοριτικὸ τρεῖς φορές.

Γε 19,28· *ἀνέβαινε* ***φλὸξ*** *ἐκ τῆς γῆς ὡσεὶ* ***ἀτμὶς*** *καμίνου*

Ψα 118,83· *ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν* ***πάχνῃ***

Ψα 148,8· *πῦρ χάλαζα χιὼν* ***κρύσταλλος.***

στὸ πρῶτο χωρίο, τὸ τῆς Γενέσεως, τὸ ϙ*ιθυρ* ἄλλοτε εἶναι στὴ θέσι τοῦ *φλὸξ* κι ἄλλοτε στὴ θέσι τοῦ *ἀτμὶς* (= καπνός), στὸ δεύτερο χωρίο, τὸ ἐξεταζόμενο ἐδῶ, βρίσκεται στὴ θέσι τοῦ *πάχνῃ.* στὸ τρίτο βρίσκεται στὴ θέσι τοῦ *κρύσταλλος* (= πάγος νεροῦ), ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι τέσσερα ἀνόμοια, ἐπὶ πλέον στὸ ἴδιο χωρίο, τὸ πρῶτο, γράφεται ϙ*ιθυρ* πότε τὸ ἕνα καὶ πότε τὸ ἄλλο ἀπὸ τ' ἀνόμοια. δὲν γίνεται νὰ εἶναι λέξι τοῦ ἀρχικοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Π. Διαθήκης. ἐπίσης τὸ ὅτι εἶναι σπάνια περίπτωσι στὸ ἄστικτο μασοριτικὸ ἡ λέξι ϙ*ιθυρ* νὰ μὴ βραχυγραφῆται καθόλου, οὔτε κατὰ ἕνα γράμμα, δισύλλαβη λέξι μάλιστα, δείχνει ὅτι εἶναι κάτι ξένο· ὅτι δὲν εἶναι ἑβραϊκὴ λέξι τοῦ ἀρχικοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου. ἐπὶ πλέον, ἐνῷ ὅλ' αὐτὰ τὰ τέσσερα εἶναι ἀπὸ μία μόνο φορὰ τὸ καθένα στὶς τρεῖς φράσεις ὁλοκλήρου τῆς Π. Διαθήκης, τὸ ***φλὸξ*** ἀνευρίσκεται ἄλλες 22 φορὲς γραφόμενο *λεβ* καὶ ὄχι ϙ*ιθυρ,* τὸ ***καπνὸς*** ἀνευρίσκεται 22 φορὲς γραφόμενο *οσν* καὶ ὄχι ϙ*ιθυρ,* καὶ τὸ ***κρύσταλλος*** ἀνευρίσκεται 7 φορές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὶς 4 γράφεται ϙ*ρ',* μία δὲ μόνο, ὅπως εἶπα καὶ γι' αὐτό, γράφεται ϙ*ιθυρ*· κι ἄλλες 2 φορὲς γράφεται ἀλλιῶς, ἐπειδὴ δὲν σημαίνει τὸν πάγο τοῦ νεροῦ, ἀλλὰ τὸ πολύτιμο πετράδι ποὺ μόνο στὴν ἑλληνικὴ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸν πάγο τοῦ νεροῦ *κρύσταλλος.* τέλος τὸ ***πάχνῃ*** ποὺ στὸν Ἰὼβ (38,29 ***πάχνην*** *δὲ ... τίς τέτοκε*) βραχυγραφεῖται *κπυρ* ἢ *κπρ* (πολλὲς λέξεις στὸ μασοριτικὸ βραχυγραφοῦνται καὶ μὲ δυὸ καὶ μὲ τρεῖς τρόπους, ὅπως κι ἐμεῖς βραχυγραφοῦμε *Θεσσ/νίκη* καὶ *Θεσσ/κη*) καὶ φωνηεντισμένο προφέρεται *κιφώρ.* κι αὐτὸ ἀκριβῶς μοῦ ἄνοιξε τὰ μάτια γιὰ τὸ ἐξεταζόμενο χωρίο· στὸ *πάχνῃ* λοιπὸν ἔγραφε *κιφώρ,* ἀλλὰ τὸ ἔκανε *κιθὼρ* ἐσκεμμένα ἢ κατὰ λάθος κάποιος μασορίτης μασοριτεύοντας κι αὐτὸς τὸ μασοριτικό τους σκεύασμα. καὶ ἡ *πάχνη* ἔγινε κάτι ποὺ ὡς ϙ*ιθυρ* ἀλλοῦ ὑποκαθιστᾷ τὴ *φλό-*

γα τῶν Ο΄, ἀλλοῦ τὴν *ἀτμίδα,* ἀλλοῦ τὸν *κρύσταλλον,* κι ἀλλοῦ τὴν *πάχνην.* καὶ κληρονομήθηκε αὐτὸ τὸ λάθος –μαζὶ μὲ χιλιάδες ἄλλων– σ' ὅλες τὶς ἰουδαϊκὲς καὶ σ' ὅλες τὶς προτεσταντικὲς καὶ στὶς μισὲς «ὀρθόδοξες» μεταφράσεις τῆς Βίβλου. πολὺ κακὸ γονίδιο· ἔκανε πολὺν κόσμο νὰ λέῃ ἀρλοῦμπες, καὶ ὅλο τὸν κόσμο νὰ διαβάζῃ ἀρλοῦμπες ὡς θεόπνευστο κείμενο. κι ἂν δὲν εἶχε ἀποκαλυφθῆ ἡ ὕπαρξι τοῦ διαβόλου, μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ τὴν εἶχα ὑποψιασθῆ ἀπ' αὐτό. ἡ μασοριτικὴ «γλῶσσα» δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἡ βιβλικὴ ἑβραϊκή· εἶναι ἕνας ἀχταρμᾶς παρασκευασμένος ἀπὸ τὸ 2° μέχρι τὸν 12° αἰῶνα ἀπὸ λέξεις ἑβραϊκές, ἀραμαϊκὲς (συριακές), ἑλληνικές, ἰταλικές, ἱσπανικές, ἀραβικές, καὶ τουρκικές. σὲ κάποιες ἀπ' αὐτές, νομίζω, ἀνήκει καὶ τὸ παντοῦ ἀβραχυγράφητο *ϙιθυρ (κιθὼρ)* τὸ χρησιμοποιούμενο ὡς ῥαββινικὸ - μασοριτικὸ μπαλαντὲρ πολλαπλῆς χρήσεως. καὶ ὄχι μόνο αὐτό. ἐνδέχεται δὲ τὸ *ϙιθυρ* νὰ εἶναι καὶ ἐντελῶς φανταστικὴ μασοριτικὴ λέξι ὅπως οἱ παρ' ἡμῖν ἀνύπαρκτοι ἅγιοι Οἰκουτοῦτος, Γαργεννήτορας, καὶ Φανούριος. (τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, ἡ φωνὴ τοῦ Γὰρ γεννήτορος, καὶ ὁ ἅγιος Φανούριος ποὺ φανερώνει μὲ τὶς φανουρόπιττες (ἁλισγήματα) στὶς κοπέλλες ποιός εἶναι ἐρωτευμένος μ' αὐτές).

Οἱ ἀρχαῖοι ἑρμηνευταὶ ἀγνοοῦν τὸ μασοριτικὸ ὑποκατάστατο *ἐν καπνῷ (β ϙιθυρ)*· ἀκόμη καὶ οἱ Βαρανίνα - Ἱερώνυμος στὴ vulgata τους· ἔχουν ὅλοι *ἐν πάχνῃ - in pruina.* ἑρμηνεύουν ὅμως τὸ χωρίο ὅλοι καββαλιστικά, μὲ τὴ μέθοδο τῶν Ἰουδαίων Φίλωνος Ἀλεξανδρέως καὶ Συμεὼν βὲν Ἀκιβά· καί γε τῶν μοναχῶν. οἱ 4 πρῶτοι (Ὠριγένης, Δίδυμος, Θεοδώρητος, Αὐγουστῖνος) καββαλίζουν πρὸς τὸ γενικῶς νοούμενο ἀσκητικὸ - ἀντισεξουαλικὸ - ἀντιγαμικό· οἱ δὲ 5 μεταγενέστεροι (Μάρκος ἐρημίτης, ἀνώνυμος Βίος Νείλου τοῦ νηστευτοῦ, Ψευδ-Ἀθανάσιος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, καὶ Νικηφόρος Βλεμμίδης) πρὸς τὸ ἰδίως μοναχικό. φτάνουν νὰ κάνουν καὶ τὸ Δαυῖδ καλόγερο ποὺ εἶχε νεκρώσει τὴ σεξουαλικὴ λειτουργία τῆς σαρκός του· τὸ Δαυῖδ πού, κι ὅταν καταδιωκόταν ἀπὸ τὸν Σαοὺλ στὰ βουνά, εἶχε μαζί του δυὸ γυναῖκες του, Ἀχινόομ καὶ Ἀβιγάια, καὶ ποὺ ἔπειτα εἶχε μιὰ ὁλόκληρη συνοικία, τὴν ἐντὸς Ἰερουσαλὴμ Πόλιν Δαυῖδ ἢ Σιών, μὲ σπιτικὰ ἀποκλειστικῶς τῶν γυναικῶν του, τὰ βουκόλιά του (= κοπάδια τῶν γυναικῶν του Β΄ Βα 12,4), καὶ εἶχε, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, γέρος παραιτημένος βασιλεὺς πλέον, πολλοὺς υἱοὺς Α΄ Πα 28,5). τί ἑρμηνευταὶ κι αὐτοὶ καὶ τί ὁμοφωνία! γενικὴ ἀντιγαμικὴ παραφροσύνη (Α΄ Τι 4,3). εἶχα ἀκούσει κάποτε, ἀπὸ βιντεοκασσέττα ποὺ μοῦ ἔδειξε κάποιος, τὸν ἀρχιμανδρίτη Θεόφιλο Ζησόπουλο καὶ τὸν ἡγούμενο Βατοπεδίου Ἐφραίμ, σὲ κοινὴ ἐκπομπή τους, νὰ λὲν ὅτι «Κι ὁ Χριστὸς καλόγερος ἦταν, κι ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς καλόγερος ἦταν, καὶ

οἱ δυό τους συναντιόνταν συχνὰ σὲ ἀσκητικὰ σπήλαια καὶ συνωμιλοῦσαν (!), κι ὁ Παῦλος καλόγερος ἦταν, κι ὁ Πέτρος... ποὺ ἡ γυναίκα του πέθανε πολὺ νωρίς (!) καλόγερος ἦταν», καὶ εἶχα ἐκπλαγῆ. μόνο ποὺ δὲν εἶπαν ὅτι καὶ οἱ τέσσερες μπεγλέριζαν στὸ χέρι καὶ κομποσχοίνι. καὶ συμπλήρωσα τότε στοὺς παρισταμένους· «Καὶ τ' ἀναφρόδιτα μουλάρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καλόγεροι εἶναι, ἀφοῦ εἶναι ὅλα ἀρσενικά, χωρὶς παρουσία θηλυκῶν μουλαριῶν, γιατὶ θηλυκὰ μουλάρια ἀπαγορεύεται νὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ, «γιὰ νὰ μὴν πειράζωνται οἱ πατέρες». αὐτὴ τὴν ἐξήγησι μοῦ ἔδωσαν οἱ ἴδιοι. ἀλλ' οὐδέποτε φαντάστηκα ὅτι θὰ διαβάσω 10 φορὲς στὴν PG καὶ στὴν PL ὅτι κι ὁ Δαυῖδ καλόγερος ἦταν. τώρα τί νὰ πῶ; ἑρμηνεία Ψαλμῶν εἶναι αὐτὰ τὰ κείμενα;

Ἡ *πάχνη* τὸ χειμῶνα μὲ τὴν παγωνιὰ εἶναι ὅ,τι καὶ ἡ δροσιὰ τὴν ἄνοιξι μὲ τὴ χαμηλὴ ἀλλ' ὄχι καὶ ὑπὸ τὸ μηδὲν θερμοκρασία τῆς ὑπαίθρου, οἱ ἀτμοὶ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ ἡ διαπνοὴ ἀπὸ τὴ βλάστησι, ὅταν, καθὼς ἀγγίζουν τὸ κατὰ τὴ νύχτα κρύο χῶμα, τὶς κρύες πέτρες, τὰ κρύα ξύλα, ὑγροποιοῦνται τὴν ἄνοιξι, γίνονται σταγόνες νεροῦ στὰ φύλλα στὸ χῶμα στὶς πέτρες, κι αὐτὸ εἶναι ἡ δροσιά, ὅπως οἱ ἀτμοὶ τοῦ δωματίου, ὅταν ἀγγίζουν ἀπ' ἔξω τὸ κρύο ποτήρι, γίνονται σταγόνες νεροῦ· κι αὐτὸ εἶναι πάλι δροσιά. ὅταν ἡ δροσιὰ τῆς ὑπαίθρου τὸ χειμῶνα παγώνῃ, γίνεται κόκκοι καὶ ἶνες πάγου στὰ φύλλα στὰ ξύλα στὶς πέτρες στὸ χῶμα, κι αὐτὸ εἶναι πάχνη. δὲν εἶναι χιονάκι ποὺ πέφτει ἀπὸ τὰ σύννεφα, δὲν *κατέρχεται ἄνωθεν* ὅπως φαντάζεται ὁ Ζυγαβηνός, καὶ τὴν παρομοιάζει μὲ τὴ θεία χάρι. ἡ πάχνη μοιάζει μὲ λεπτότατο στρῶμα χιονιοῦ, ἀλλὰ δὲν σκεπάζει τὸ χῶμα καὶ τὶς πέτρες ὅπως τὸ χιόνι. ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς κόκκους της φαίνεται τὸ παχνιασμένο ἀντικείμενο, ὅπως φαίνεται τὸ ἀντρικὸ χέρι κάτω ἀπὸ τὶς τρίχες του. κι ἂν οἱ τρίχες εἶναι λευκὲς γεροντικές, τὸ πρᾶγμα πλησιάζει πρὸς τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἑρμηνευομένου χωρίου, τὸ ὁποῖο παρομοιάζεται μὲ παχνιασμένο ἀσκό· μὲ *ἀσκὸν ἐν πάχνῃ.* ὁ γέροντας ἔχει κύριο ὀπτικὸ χαρακτηριστικό του τὸ λευκὸ κεφάλι του· λευκὰ μαλλιά, λευκὰ γένεια, λευκὰ μουστάκια, λευκὰ φρύδια, λευκὲς βλεφαρίδες, λευκὲς τρίχες στ' αὐτιά του. ὅλο ὅμως αὐτὸ τὸ λευκὸ τρίχωμα ἀφήνει νὰ φαίνεται μεγάλο μέρος τῆς σαρκὸς τῆς κεφαλῆς του· ὄχι μόνο τὰ χείλη, ἡ μύτη, τὰ ὑποφθάλμια μέρη, τὸ μέτωπο, τ' αὐτιά, τὰ βλέφαρα, ἀλλὰ καὶ ἡ φαλάκρα, καὶ δὴ καὶ τὸ δέρμα τοῦ τριχωτοῦ σκάλπ, ἐπειδὴ καὶ στὸ ἐξωφαλάκριο μέρος τῆς κεφαλῆς τὰ ἄσπρα μαλλιὰ εἶναι πλέον ἀραιὰ κι ἀραχνοΰφαντα· κι ἔτσι ὅλο τὸ γεροντικὸ λευκὸ τρίχωμα τῆς κεφαλῆς ἀφήνει νὰ φαίνεται ὁλόκληρο τὸ δέρμα της κι ὅλα τὰ σημάδια τοῦ πάλαι ποτὲ παιδικοῦ ἐμφυλίου πετροπόλεμου καὶ τὰ γεροντικὰ ὀγκίδια καὶ οἱ γεροντικὲς μουντὲς κηλῖδες· ὅ-

πως ἀκριβῶς ἡ πάχνη δὲν κρύβει τὴν πέτρα τὸν ἀσκὸ τὸ χῶμα τὸ ξύλο ποὺ καλύπτει, ὅπως τὰ κρύβει τὸ παχὺ κι ἀδιαφανὲς χιόνι. τοῦ γέρου τὸ κεφάλι δὲν εἶναι χιονισμένο, ἀλλὰ παχνιασμένο. ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ δέρμα καὶ ἡ σάρκα καὶ οἱ μαγοῦλες καὶ τὰ παρασάγονα τῆς γεροντικῆς κεφαλῆς δὲν εἶναι σὰν τοῦ νέου καλοσμιλεμένα, ἀλλὰ φουσκωμένα ἀπὸ γεροντόπαχα καὶ τείνοντα συνολικῶς πρὸς τὸ σφαιρικὸ σχῆμα, σὰν ἀσκὶ φουσκωμένο ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του, εἴτε νερὸ εἶναι αὐτὸ εἴτε λάδι εἴτε γάλα εἴτε κρασί. (κακῶς οἱ ἀγγλογερμανικὲς μεταφράσεις τοῦ χωρίου ἔχουν Weinschlauch καὶ wineskin καὶ ...bottle· σιγὰ σιγὰ θὰ μᾶς ποῦν καὶ teneke καὶ damizana! αὐτὰ εἶναι προτεσταντικοὶ μασοριτισμοί. τὸ θεόπνευστο κείμενο ἔχει ἁπλῶς *ἀσκός.* οἱ προτεστάντες «δὲν ἔχουν ''ἱερὰ παράδοσι''», ἀλλὰ τὴ φτιάχνουν· ἡ δική τους ὅμως δὲν τοὺς ἐνοχλεῖ· τὸ κάρφος τὸ δικό μας τοὺς ἐνοχλεῖ· τὸ δικό τους τὸ δοκάρι δὲν τὸ βλέπουν; ἔφτιαξαν οἱ ὀρθόδοξοι «ἱερὰ παράδοσι», ἀλλὰ δὲν τὴν ἔχωσαν καὶ στὴ Βίβλο, ὅπως αὐτοί, μὴ μᾶς κορδώνωνται λοιπὸν γιὰ παρθένες! γιατί δὲ φτιάχνουν τὴν «παράδοσί τους» ἐξωβιβλική, ὥστε νὰ μὴν κάνουν τὴ Βίβλο σκουπιδαριὸ οἱ βλάσφημοι; δὲν ντρέπονται οἱ ἀθεόφοβοι; παράδοσί τους, βρόμικη μάλιστα, εἶναι καὶ τὸ ὅτι ποδοπατοῦν τὴ Βίβλο, καὶ παρὰ τὴ διδασκαλία της χειροτονοῦν καὶ γυναῖκες ὡς πρεσβυτέρισσες κι ἐπισκόπισσες κι ἀρχιεπισκόπισσες, καὶ κάποια ἀρχιεπισκόπισσά τους ἀκολουθούμενη ἀπὸ μιὰ ἄσεμνη γυναῖκα τὴ συστήνει ὡς «Ἀπὸ δῶ ἡ γυναίκα μου»· δηλαδὴ ἀδιάντροπες λεσβίες. αὐτὴ εἶναι ἡ ἱερὰ παράδοσι τῶν προτεσταντῶν· πολλὴ καὶ ἰδιαιτέρως βρόμικη καὶ σιχαμερή· νικολαϊτική. τὸ γεροντικὸ λοιπὸν κεφάλι μὲ τὸ φθαρμένο καὶ ξεπουπουλισμένο κι ἀραιὸ τρίχωμά του φαίνεται κυριολεκτικὰ σὰν παχνιασμένο ἀσκί· σὰν *ἀσκὸς ἐν πάχνῃ,* ἔτσι ἔλεγαν οἱ Ἰσραηλῖτες στὸν καιρὸ τοῦ Δαυΐδ τὸ κύριο ὀπτικὸ γνώρισμα τοῦ γέρου, ὅπως τὸ λέμε κι ἐμεῖς «χιονισμένα γεράματα» ὄχι καὶ τόσο πετυχημένα παραστατικὰ κι ἀριστουργηματικὰ ὅσο ἐκεῖνοι. δὲν ὑπάρχει στὴ φύσι καὶ στὴν πάγκοινη θέα κάτι πιὸ ὅμοιο μὲ τὸ γεροντικὸ κεφάλι ὅσο εἶναι τὸ ἀσκὶ ποὺ ἀφέθηκε τὴ χειμωνιάτικη νύχτα ἔξω καὶ παχνιάστηκε. αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ ψαλμῳδός, καὶ πρέπει νὰ ἦταν παροιμιώδης φράσι αὐτὸς ὁ στίχος του· κοινόχρηστο σλόγκαν.

Καὶ τὸ ἄλλο ποὺ δὲν τὄπιασαν οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν αἰώνων· ὁ ψαλμῳδὸς δὲν λέει ὅτι «ἔγινε κιόλας αὐτό», ἀλλ' ὅτι «κι ὅταν θὰ τοῦ συμβῇ αὐτό, κι ὅταν θὰ φτάσῃ σὲ βαθιὰ γεράματα, θὰ ἐξακολουθῇ νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ τηρῇ τὰ θεῖα προστάγματα τοῦ Νόμου τοῦ θεοῦ». τὸ *ἐγενόμην* εἶναι ὁ πασίγνωστος ἰδιωματικὸς ἑβραϊκὸς ἀόριστος ὁ συχνότατος καὶ στοὺς Ἑβδομήκοντα, ὁ ὁποῖος ἰσοδυναμεῖ μ' ἐνεστῶτα ἢ καὶ μέλλοντα, ὅπως καὶ σ' ἐμᾶς οἱ ἄλλες πλὴν τῆς ὁριστικῆς ἐγκλί-

σεις τοῦ ἀορίστου σημαίνουν μέλλοντα· σ' ἐκείνους καὶ ἡ ὁριστικὴ πολλὲς φορές. «Κι ὅταν θὰ γίνω σὰν ἀσκὸς ἐν πάχνῃ, θὰ μείνω πιστὸς στὸν Κύριο καὶ θὰ τηρῶ τὶς ἐντολές του». Κάνει τάμα, νεανικὸ τάμα. ἄλλοτε θὰ πῶ γι' αὐτὸ περισσότερα.

Ὅταν ἑρμηνεύουμε ἢ μεταφράζουμε τὴ Βίβλο, πρέπει βέβαια νὰ ἔχουμε τὰ μάτια μας τέσσερα, καὶ τὴν ἀπαραίτητη κατάρτισι καὶ προπαρασκευή, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ εἴμαστε σαστισμένοι, ἀφηνιασμένοι, καὶ ξιππασμένοι· ἁπλῆ σκέψι χρειάζεται, νηφαλιότης, ἠρεμία, καὶ ταπεινοφροσύνη. σὲ τέτοια φόρμα τὰ μάτια μας εἶναι πιὸ τέσσερα καὶ τὰ μυαλά μας πιὸ τετρακόσια· καὶ πιὸ ἀνεξάρτητα, καὶ πιὸ ἁρπακτικά.

18. *ΑΝΘΡΑΚΕΣ ΕΡΗΜΙΚΟΙ*

Ψα 118,4	*ἄνθρακες ἐρημικοί*
Ἑβδομήκοντα	*Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα*
	σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς.
μασοριτικό (1)	ʻmi γβυρ σνυνιμ
	τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα
	ομ γʻλι ρτμιμ
	σὺν τοῖς ἄνθραξι τῶν ξύλων.
(2)	ʻmi γβυρ σκυνιμ
	τὰ βέλη τοῦ ἥρωος ἠκονημένα
	ομ γʻλι ρτμιμ
	σὺν τοῖς ἄνθραξι τῶν σπάρτων.
Ἀκύλας	...σὺν ἀνθρακιαῖς ἀρκευθίναις
Σύμμαχος	(τὰ) βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκόνηται
	μετὰ ἀνθράκων ἐστοιβασμένων
Ταργούμ	τὰ βέλη τοῦ σκληροῦ εἶναι ἀκονισμένα
	παραπάνω κι ἀπὸ τὰ κάρβουνα τῶν σπάρτων.
vulgata	sagitae potentis acutae
	cum carbonibus desolatoriis
	(= τὰ βέλη τοῦ κρατοῦντος ἠκονημένα
	σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς).
συριακή	τὰ βέλη τοῦ ἀντρὸς ἀκονισμένα
	σὰν τὰ κάρβουνα τῆς δρυός.
ἀραβική	τὰ βέλη τοῦ κρατοῦντος εἶναι ἀκονισμένα
	σὰν τὰ πυρακτωμένα κάρβουνα.
αἰθιοπική	τὰ βέλη τοῦ κρατοῦντος ἠκονημένα
	σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς.

γερμανική	scharfe Pfeile eines Starken und feurige Kohlen!
γαλλική	des flèches de guerre, barbelées avec des braises de genêt.
ἱσπανική	agudas saetas de valiente, con brasas de enebro.
ἰταλική	ella è simile a saette acute, tratte du un uomo prode; ovvero anche a brace di ginepro.
ἀγγλικὴ (1611)	sharp arrows of the mighty, with coals of juniper.
ἀμερικανικὴ (1901)	a warrior's sharp arrows, with glowing coals of the broom tree!
Κάλβος	τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα εἰς τὴν φλόγαν τῶν ἀνθράκων
Τυπάλδος (= Βάμβας)	τὰ ἠκονημένα βέλη τοῦ δυνατοῦ μετὰ ἀνθράκων ἀρκεύθου.
Κεφαλᾶς	ὡς δυνατοῦ τὰ βέλη καλῶς ἠκόνηνται καὶ ἄνθρακες ἀρκεύθου χείλη τὰ δόλια.
Καλλίνικος	ἡ μάχαιρα τοῦ ἰσχυροῦ ἐπιδρομέως, ὑπὸ τὴν ὁποίαν θὰ πέσῃς, / καὶ τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτεφρώσῃ τὴν χώραν σου.
Τρεμπέλας	τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ βέλη τὰ ἀκονισμένα τοῦ Δυνατοῦ θεοῦ / μαζὶ μὲ τοὺς ἄνθρακας ἐκ ξύλων ἀγρίων τῆς ἐρήμου, ἐκ τῶν ὁποίων ἰσχυρότεραι καὶ διαρκέστεραι πυραὶ δημιουργοῦνται.
Γιαννακόπουλος	ἰδού! βέλη ἀκονισμένα θὰ ἀποσταλοῦν ὑπὸ τοῦ Δυνάστου μας μετὰ ἀνθράκων ἀναμμένων καταστρεπτικωτάτων.
Χαστούπης	τὰ ἠκονημένα βέλη τοῦ πολεμιστοῦ μὲ ἀνημμένους ἄνθρακας σπάρτου.
Κολιτσάρας	θὰ σοῦ δοθοῦν τὰ ἀκονισμένα βέλη τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ / τὰ ὡπλισμένα μὲ ἄνθρακας πυρός, τὰ ὁποῖα κατακαίουν καὶ ἐρημώνουν.
χιλιασταί	ἀκονισμένα βέλη κραταιοῦ ἄντρα / μαζὶ μὲ ἀναμμένα κάρβουνα ἀπὸ σπάρτα.
Βέλλας κλπ.	βέλη πολεμιστῆ ἀκονισμένα / καὶ φλογισμένα κάρβουνα.

Ἄνθραξ ἐδῶ λέγεται ὁ πολύτιμος λίθος σπινέλιος. καὶ ἡ φράσι *σὺν τοῖς ἄνθραξι* σημαίνει ὅτι τὰ *βέλη τοῦ δυνατοῦ* ἀνταγωνίζονται σὲ αἰχμηρότητα καὶ σκληρότητα τοὺς σπινελίους. καταχωρίζω ἐδῶ ὅσα ἔχω γράψει γιὰ τὸ σπινέλιο τὸ 2002 στὴ διατριβή μου «Ὀρυκτὰ τῆς Βίβλου» σελ. 35-36, Θεσσαλονίκη 2002.

35 Δ΄. 6. $MgAl_2O_4$. *ἄνθραξ*· ἕνωσι ὀξειδίων τοῦ μαγνησίου καὶ τοῦ ἀργιλίου· ἀνήκει στὸ κυβικὸ κρυσταλλικὸ σύστημα· ἔχει σκληρότητα 8 Μός· δὲν εἶναι ἰδιαίτερα διαυγής. χρώματα ἔχει διάφορα, ἀλλ' ὁ βιβλικὸς εἶναι μόνον ὁ ἐρυθρός. *ἄνθραξ* λέγεται καὶ στοὺς Ἀριστοτέλη καὶ Θεόφραστο[72], ἐνῷ ὁ δεύτερος τὸν χαρακτηρίζει καὶ ὡς *ἄκαυστον*[73], γιὰ νὰ τὸν ἀντιδιαστείλῃ πρὸς τὸν γαιάνθρακα τὸν ὁποῖο λέει *ὀρυττόμενον ἄνθρακα* καὶ θεωρεῖ ὡς τὸ ἰσχυρότερο καύσιμο τῆς ἐποχῆς του[74]. ὁ Διόδωρος Σικελιώτης λέει ὅτι στὴν ἐποχή του ὑπῆρχε γιὰ τὸ λίθο *ἄνθρακα* ἡ θεωρία, ὅτι σχηματίζεται ἀπὸ ἰσχυρὸ φῶς πηγμένο *(τὰς τῶν ἀνθράκων φύσεις φωτὸς δύναμιν ἐμπλησθεῖσαν τῇ πήξει φασὶν ἀποτελεῖν)*[75]. στὸν Πλίνιο ὁ *ἄνθραξ* λέγεται λατινιστὶ *carbunculus* (= καρβουνάκι)· ὁ Πλίνιος παρατηρεῖ ὅτι λέγεται ἔτσι, ἐπειδὴ μοιάζει μὲ ἀναμμένο κάρβουνο *(carbunculi a similitudine ignium appellati)* καὶ ὅτι οἱ λίθοι αὐτοὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀπὸ μερικοὺς λέγονται καὶ *ἄκαυστοι (acaustoe)*[76]· προφανῶς παρανοεῖ τὸ Θεόφραστο. ὁ δὲ Ἐπιφάνιος λέει· *Ἄνθραξ... εἶδος ὀξυφοίνικον* (= χρῶμα βαθυκόκκινο) *ἔχει... δίκην ἄνθρακος σπινθηρίζων*[77].

36 σήμερα ὁ λίθος αὐτὸς λέγεται μὲ τὸ λατινογενὲς ὄνομά του *σπινέλιος*· κι ἐνῷ, ὅπως προανέφερα, ἀνευρίσκεται σὲ διάφορα χρώματα, ἡ Βίβλος καὶ ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι ἐννοοῦν μόνο τὸν ἐρυθρὸ σπινέλιο, ὁ ὁποῖος στὴν ὄψι εἶναι πραγματικὰ ἀκριβῶς σὰν ἀναμμένο κάρβουνο, μιὰ ἐντύπωσι ποὺ δὲν τὴ δίνει κανένας ἄλλος ἐρυθρὸς πολύτιμος ἢ ἡμιπολύτιμος λίθος. *σπινέλιος (spinalis)* ὠνομάστηκε ἀπὸ τὸ λατινικὸ *spina,* ἤτοι αἰχμή, κεντρί, ἀκίδα, ἀγκάθι· ἐπειδὴ σὰ φυσικὸ πέτρωμα ἔχει γύρω του αἰχμηρὲς καὶ πολὺ σκληρὲς (8 Μὸς) ἀκίδες. αὐτὲς τὶς σκληρότατες καὶ κοφτερότατες καὶ διατρητικώτατες αἰχμὲς τοῦ *ἄνθρακος* ἐννοεῖ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας ψαλμῳδός, ὅταν, θέλοντας νὰ πῇ πόσο σκληρὰ καὶ πικρὰ ἦταν τὰ *βέλη,* ἡ ἔνοπλη βία, τοῦ κατακτητοῦ καὶ κυριάρχου γιὰ τὸν ὑπόδουλο Ἰσραηλίτη, λέῃ·

Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα
σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς[78].

θέλει νὰ πῇ ὅτι ἁμιλλῶνται σὲ σκληρότητα καὶ αἰχμηρότητα τοὺς *ἄνθρακες* ποὺ ἐξορύσσονται στὴν ἔρημο, σὲ κάποια ἔρημο τῆς Κοντινῆς Ἀνατολῆς ποὺ ἤξεραν οἱ τότε ὅτι εἶχε ὀρυχεῖα *ἄνθρακος (σπινελίου)*· ἢ καὶ στὴν ἀγορὰ οἱ λίθοι αὐτοὶ ἦταν γνωστοὶ ὡς *ἄνθρακες ἐρημικοί* (ὀνομασία προελεύσεως, ὅπως λέμε «ἐγ-

37 γλέζικο ἀτσάλι»). τὸ ἐρυθροπύρινο χρῶμα τοῦ λίθου αὐτοῦ ὀφείλεται σὲ ἴχνη χρωμίου (Cr) καὶ σιδήρου (Fe). τὴν ταύτισι τοῦ *ἄν-*

θρακος τὴν ἔκανα μὲ βάσι τ' ὄνομά του, τὸ χρῶμα του, τὴν πρώτη του ἐμφάνισι ὡς ἀκατεργάστου ὀρυκτοῦ, τὶς περιγραφὲς τῶν Διοδώρου, Πλινίου, κι Ἐπιφανίου, ποὺ εἶναι τόσο παραστατικές, καὶ κυρίως τὸ παραπάνω ψαλμικὸ χωρίο, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν ταύτισί μου βρίσκει καὶ τὴν ἑρμηνεία του· διότι εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ δυσερμήνευτα καὶ παρεξηγημένα βιβλικὰ χωρία, ἀκατανόητο καὶ ἀνερμήνευτο μέχρι σήμερα.

72. Ἀριστοτέλης, Μετεωρ. 4,9. Θεόφραστος, Λίθ., 8· 18· 39.
73. Θεόφραστος, Λίθ., 18.
74. Θεόφραστος, Λίθ., 16 - 17.
75. Διόδωρος Σικ. 2,52,4. τὸν *ἄνθρακα* ἀναφέρει ἁπλῶς καὶ ὁ Στράβων 15,1,67.
76. Plinius 37,91 - 92.
77. Ἐπιφάνιος, Λίθ., 296d.
78. Ψα 118,4.

Ἡ σωστὴ μετάφρασι λοιπὸν εἶναι·
Τὰ βέλη τοῦ δυνάστου αἰχμηρὰ
συναγωνίζονται τοὺς σπινελίους τῆς ἐρήμου.

Πετράδι εἶναι λοιπὸν ὁ *ἄνθραξ*. τὸ μασοριτικὸ κείμενο καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτούς, ποὺ τὸ ἀκολουθοῦν μιλοῦν γιὰ *ἄρκευθον* καὶ *σπάρτον*· κάτι καταλάβαιναν οἱ μασορῖτες, ἀλλ' ὄχι ἀκριβῶς καὶ πλήρως αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε· διότι τ' ἀκανθώδη φύλλα τῆς ἀρκεύθου καὶ οἱ βελονοειδεῖς βλαστοὶ τοῦ σπάρτου θυμίζουν τὶς αἰχμηρὲς ἀκίδες τοῦ σπινελίου, ὅταν εἶναι ἀκατέργαστος στὸ κοίτασμά του. οἱ ἄλλοι βέβαια ἀκολουθοῦν τυφλὰ τὸν τυφλοσύρτη τους, ἀγγλικὸ ἢ γερμανικό, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν οὔτε ὅσο οἱ μασορῖτες.

Τὸ χωρίο εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ δυσνόητα τῆς Βίβλου ἢ ἀκριβέστερα ἀκατανόητο καὶ μέχρι τὸ 2002, ποὺ τὸ ἑρμήνευσα, ἡ σημασία του ἦταν σ' ὅλους ἄγνωστη. κι ἐγὼ δὲν θὰ τὴν εὕρισκα, ἂν δὲν εἶχα κάνει τὴν ἔρευνα ποὺ καταγράφω στὴν προειρημένη διατριβή μου.

Δὲν ψέγω γιὰ τὴν ἄγνοια αὐτὴ τοὺς μεταφραστάς.

Ἔχω ὅμως νὰ σᾶς παρουσιάσω ἕναν «καθηγητὴ πανεπιστημίου, τῆς Π. Διαθήκης», ποὺ φαντασιώνεται γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι τὸ καϊμάκι τῆς ἐπιστημοσύνης ὁ φυλλαδογράφος, ἐνῷ δὲν εἶναι ἀπὸ κανένα συνάδελφό του καλλίτερος οὔτε μὲ κανέναν ἴσος. μετὰ 8 χρόνια, τὸ 2010, σ' ἕνα σχετικὸ βιβλίο του - σκουπιδοτενεκέ, πῆρε τὴν ἀνακάλυψί μου αὐτὴ καὶ τὴν πάσσαρε γιὰ δική του· κάθε ζηλευτὸ εἶναι δικό του, μόνο τοῦ Δημητράκη πρέπει νὰ εἶναι. (σελίδα του 412· Βιβλίο «τυπωμένο σὲ χαρτὶ ἐλεύθερο χημικῶν οὐσιῶν», γιὰ νὰ μὴ ῥυπαίνῃ τὸ περιβάλλον· σὰ νὰ μᾶς λέῃ ὅτι δὲν ἔχει κατουρήσει ποτέ του ἔξω ἀπὸ τουαλέττα. τί ὑπέροχο παιδί! μόνον ὅσα λεηλατεῖ ἀπὸ ἄλλους χωρὶς παραπομπή, δὲν ἦταν, φαίνεται, «ἐλεύθερα χημικῶν οὐσιῶν»,

γι' αὐτὸ τώρα τὸν ῥυπαίνουν καὶ τὸν καῖνε. τὸ βιβλίο του εἶναι μαζέματα καὶ πασαλείμματα). πασσάρει δὲ γιὰ δικό του τὸ ἐν λόγῳ κλοπιμαῖο λάο - λάο καὶ ἱεροκρυφίως, μὲ ξυμμένα ἢ βαμμένα μερικὰ σημάδια τοῦ ἀλόγου, γιὰ νὰ μὴν ἀναγνωρίζεται εὔκολα· αὐτὸς ποὺ τὸ ἀναγνώρισε ὅμως καὶ μοῦ ἔδωσε τὶς σχετικὲς φωτοτυπίες ἦταν μόλις πρωτοετὴς φοιτητής. ὁ διαπράξας τὴν «ἀποκρυπτόμενη» παλιοδουλειὰ πίστευε ὅτι θὰ φαίνεται ἰδιοκτήτης τοῦ κλοπιμαίου γιὰ πάντα. μιὰ ἀνακάλυψι τόσο σπουδαία, ποὺ νὰ βάλῃ σὲ κίνδυνο τὴ γεμάτη εὐαισθησίες ἀρετή του, γιατί νὰ μὴν εἶναι δική του; ἆ! ὄχι ὄχι! δική του εἶναι! μόνο δική του! ἀφοῦ στὸ βιβλίο του διαβάζεται! ἕνα βιβλίο τόσο ἁγνό, ποὺ δὲν ῥυπαίνει τὴν ὑφήλιο οὔτε ὅσο ἕνα κατούρημα. ἁπλῶς ἔχει μέσα του μεγάλη ἀνακάλυψι, τὴν ὁποία ὁ Δημητράκης ἔκλεψε, γιὰ νὰ φαίνεται ἐπιστήμων.

19. *Ο ΠΑΣΣΩΝ ΣΠΟΔΟΝ*

Ἑβδομήκοντα	*ὁμίχλην ὡσεὶ σποδὸν πάσσοντος*
μασοριτικό	κπυρ καπρ ιπζρ
	πάχνην ὡς σποδὸν πάσσει
Ἀκύλας	πάχνην...
Σύμμαχος	δρόσον πεπηγμένην
Ταργούμ	πάχνην ὡσεὶ σποδὸν πάσσει
vulgata	nebulam sicut cinerem spargit
συριακή	σκότος ὡσεὶ σποδὸν πάσσει
ἀραβική	σκορπίζει τὴν ὁμίχλη σὰν καπνιά
αἰθιοπική	σκορπίζει τὴν ὁμίχλη σὰ στάχτη
γερμανική	streut Reif wie Asche
γαλλική	il éarpille le givre comme de la condre
ἱσπανική	Y derrama la escarche como ceniza
ἰταλική	che sparge la brina a guisa di cenere
ἀγγλική (1611)	he scattereth the hoarfrost like ashes
ἀμερικανικὴ (1901)	he scatters hoarfrost like ashes
Κάλβος	διασκορπίζει τὴν ὁμίχλην ὡσὰν στάχτην
Τυπάλδος	διασπείρει τὴν πάχνην ὡς στάκτην
Κεφαλᾶς	ὁμίχλην ὡσεὶ πάσσοντος σποδὸν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν
Καλλίνικος	παράγεται δὲ ἡ ὁμίχλη καὶ πάχνη ἡ ὡς στάκτη πάσσουσα στέγας, ὁδούς, ἀγρούς
Γιαννακόπουλος	σκορπίζει καὶ ἐπιπάσσει σὰν στάκτην τὴν ὁμίχλην
Τρεμπέλας	σκορπίζει καὶ ἐπιπάσσει σὰν στάκτην τὴν ὁμίχλην μετατρεπομένην εἰς πάχνην

Χαστούπης	διασπείρει τὴν πάχνην ὡς στάκτην
Κολιτσάρας	σκορπίζει σὰν στάκτην τὴν ὁμίχλην
χιλιασταί	σκορπίζει τὴν πάχνη σὰν στάχτη
Βέλλας κλπ.	σὰ νᾶταν στάχτη τὴν πάχνη τὴ σκορπᾷ

Τὸ γενικὸ φάουλ (falsum, φάλτσο) τῶν μεταφραστῶν εἶναι ἐντυπωσιακό. κι αὐτὸ ὀφείλεται στὴν περὶ τ' ἀγροτικὰ ἄγνοιά τους, παρ' ὅλο ποὺ κάποιοι ἀπ' αὐτοὺς ἦταν χωριάτες. κι αὐτὸ ἐπίσης μὲ ἐκπλήσσει. τὸ ἁπλούστερο ὅμως γιὰ μερικούς, ἔστω καὶ ἀστούς, ποὺ ἔπρεπε κι αὐτοὶ νὰ τὸ ξέρουν, εἶναι ὅτι χιόνι μὲν καὶ βροχὴ μποροῦν νὰ συνυπάρχουν (χιονόνερο), ἐπειδὴ ὡς πρὸς τὴν τῆξι - πῆξι τὸ ὑγρὸ καὶ τὸ στερεὸ εἶναι καταστάσεις διπλανές, ἀλλ' ὁμίχλη καὶ πάχνη εἶναι ἀδύνατο νὰ συνυπάρχουν, ἐπειδὴ ἀέριο καὶ στερεὸ εἶναι καταστάσεις μὴ διπλανές. γενικῶς δὲ ὅλοι τους δὲν ξέρουν τί λένε.

Ὅταν οἱ γεωργοὶ σπέρνουν σιτάρι, ἔχουν κρεμασμένο ἀπὸ τὸν τράχηλό τους μπροστὰ στὴν κοιλιά τους ἕνα σακκίδιο μὲ σιτάρι, καί, βηματίζοντας στὸ χωράφι κατὰ ζῶνες (σποριές), χουφτώνουν κάθε λίγα βήματα σιτάρι ἀπὸ τὸ σακκίδιο καὶ τὸ ἐκτινάζουν μὲ τέχνη ἐμπείρων στὴν ὠργωμένη γῆ. καὶ κάθε λίγο ξαναγεμίζουν τὸ σακκίδιό τους. αὐτὸ τὸ ξέρουν ὅλοι, ἀκόμη καὶ οἱ ἀστοί, ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ σπορέως (Μθ 13,3-23· Λκ 38· Μρ 16). τί γίνεται ὅμως ὅταν σὲ μεγάλη ἔκτασι πρέπει νὰ σπαροῦν μόνο ἕνα ποτήρι μικροσκοπικὰ σποράκια, σὰν ἐκεῖνα τῆς παπαρούνας; αὐτὸ τὸ ξέρουμε μόνο οἱ παλιοὶ χωριάτες, ποὺ σπέρναμε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισι τῶν γεωργικῶν μηχανημάτων. παίρναμε ἕνα καζάνι καθαρὴ (κοσκινισμένη) στάχτη *(σποδόν),* ῥίχναμε μέσα τὸ ποτήρι μὲ τὰ σποράκια, καὶ τ' ἀνακατεύαμε καλά, μέχρι νὰ ὁμογενοποιηθῇ τὸ μῖγμα. καὶ σπέρναμε αὐτὸ τὸ μῖγμα. τὸ σπέρναμε δὲ ὄχι ὄρθιοι καὶ βηματίζοντας, ἀλλὰ καθισμένοι σὲ κάθισμα βαθύ, ὅπως ὅταν ἕνας ἀφοδεύῃ στὴν ὕπαιθρο, πασπαλίζοντας *(πάσσοντες)* τὸ μῖγμα σ' ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῆς καλὰ ὠργωμένης καὶ σβαρνισμένης (=φρεζαρισμένης) γῆς, ὥστε νὰ εἶναι ἀφράτη καὶ λεία, κι ἔπειτα πατούσαμε καλὰ τὸ ἔτσι σπαρμένο, γιὰ νὰ καθίσῃ καλὰ καὶ νὰ μὴν εἶναι πιὰ ἀφράτο, γιὰ νὰ μὴ φύγουν τὰ σποράκια ἀπὸ τὴ θέσι τῆς ἐναποθέσεώς των μὲ τὸν ἄνεμο ἢ παρασυρθοῦν ἀπὸ βροχὴ ἢ φαγωθοῦν ἀπὸ πουλάκια. καὶ πάνω στὸ σπαρμένο πασπαλίζαμε ἀφράτο χῶμα ἢ χωνεμένη κοπριά. μόνο τὸ σουσάμι, ἐπειδὴ εἶναι ἀρκετὰ πιὸ χοντρό, τὸ ἀνακατεύαμε μὲ ἄμμο περισσότερη, καὶ ὄχι μὲ στάχτη, καὶ τὸ μῖγμα τὸ χουφτώναμε ἀπὸ τὸ σακκίδιο τὸ κρεμασμένο ἀπὸ τὸν τράχηλο, ὅπως τὸ σιτάρι· καὶ πάλι στὶς φυτρωμένες ῥίζες του καταστρέφαμε μὲ τὸ σκαλιστήρι τὶς 9 ἀπὸ τὶς 10 ῥίζες, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴν κατάλληλη ἀραίωσι ποὺ καρποφορεῖ. αὐτὸς λοιπὸν ποὺ σπέρνει τὰ μικρότερα σποράκια σὰν τὸ σινάπι τ' ἀνακατεμένα

μὲ στάχτη, εἶναι ὁ *σποδὸν πάσσων*· εἶναι ὁ *σπείρων* τῆς παραβολῆς τοῦ σπορέως, ἀλλ' αὐτὸς *σπείρει* μὲ ἄλλον τρόπο, κατάλληλο γιὰ μικροσκοπικὰ σποράκια, πολὺ μικρότερα κι ἀπὸ τὸ σουσάμι. ἄλλο ὁ *σπείρων τὸν σπόρον* κι ἄλλο ὁ *σπείρων τὰ σπόρια* ἢ *πάσσων σποδόν* (=πασπαλίζων στάχτη). ὅταν *σπείρῃ ὁ πάσσων,* σηκώνεται γύρω του ἕνα σύννεφο πτητικῆς στάχτης, ἕνα ντουμάνι σκόνης, μερικὲς φορὲς ἀποπνικτικό, ὥστε νὰ χρειάζεται ὡς φίλτρο ἀναπνοῆς ἕνα πανὶ - μάσκα στὸ στόμα καὶ τὴ μύτη.

Ἔτσι «φαίνεται», σὰν *ὁ πάσσων σποδόν* (Ψα 147,5), ὁ θεός, ὅταν σκορίζῃ στὴ γῆ τὴν ὁμίχλη, λέει ὁ ψαλμῳδός. δὲν φαίνεται δηλαδὴ ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἔτσι φαίνεται ἡ δουλειά του. τὸ χωρίο εἶναι, νομίζω, ἡ ἀρχαιότερη μαρτυρία τῆς τέτοιας μεθόδου σπορᾶς, ἡ ὁποία ἀπ' αὐτὸ φαίνεται πολὺ ἀρχαία. κι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα νὰ τὴν ξέρουν καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ τῆς Βίβλου, γιὰ νὰ μὴ λὲν σαχλαμάρες σὰν τὰ τσόκαρα τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς· πολὺ τσόκαρα.

20. ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ

Α. Ὁ θεὸς ἔκανε τὴν Ἀφροδίτη!

(Ζήτημα μεταφραστικό)

Τὴ μελέτη αὐτὴ εἰδικὰ γιὰ τὸ Ἰβ 12,8 τὴ γράφω, γιὰ νὰ ἐλέγξω μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πρὸ ἐμοῦ μεταφραστὰς τῆς Βίβλου γιὰ ζήτημα ὄχι ἑρμηνευτικὸ ἢ κριτικὸ ἀλλὰ μόνο μεταφραστικό· ὄχι δηλαδὴ τόσο γιὰ νὰ καταδείξω ἑρμηνευτικὰ λάθη τους ὅσο γιὰ τὸ ὅτι στὴ μετάφρασί τους παγανίζουν καὶ συγκρητίζουν ἀνοήτως, χρησιμοποιώντας μέσα στὴ Βίβλο εἰδωλολατρικὰ ὀνόματα θεῶν, ποὺ δὲν ἀναφέρονται μέσα σ' αὐτή· χώνουν στὴ Βίβλο βέβηλο εἰδωλολατρικὸ ὑλικό.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Γῆ τὸν Ἥλιο καὶ τὴ Σελήνη στὴ Βίβλο ἀναφέρονται πέντε ἀστερισμοὶ καὶ δυὸ ἀστέρες, ἕνας ἀπλανὴς καὶ αὐτόφωτος ἥλιος κι ἕνας ἑτερόφωτος πλανήτης. ὁ τελευταῖος ἀναφέρεται μ' ἑφτὰ ὀνόματα, ἓξ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ἕνα παλαιστινό· ἐπειδὴ εἶναι ὁ τρίτος σὲ διασημότητα ἀστέρας τ' οὐρανοῦ μετὰ τὸν Ἥλιο καὶ τὴ Σελήνη· ὁ Αὐγερινός. οἱ ἀστερισμοὶ καὶ οἱ ἀστέρες αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι.

Ἑβδομήκοντα	μεταφράζω	
Τεταγμέναι	Γαλαξίας	Ἆσ 16,6· 17,5
Μαζουρώθ	Ζῴδια	Βα 119,7· Ἰβ 27,31
Πλειάς	Πούλια	Ἰβ 12,8· 27,30
Ὠρίων	Ὠρίων	Ἰβ 27,30· Ἠσ 14,14
πλανῆται	πλανῆτες	Ἰδ 3,2

Ἀρκτοῦρος	Ἀρκτοῦρος	Ἰβ 12,8
Ἑωσφόρος	Αὐγερινός	Ψα 108,4· Ἰβ 8,8· 13,18· 27,11· Δδ 56,21· Ἠσ 14,46
Ἕσπερος	Ἀποσπερίτης	Ἰβ 12,8· 27,31
Φωσφόρος	Αὐγερινός	Β΄ Πε 2,9
Ὄρθρος	Αὐγερινός	Γε 75,5· Κρ 18,92· Ἰβ 27,11· Ἆσ 17,5
Ἀστὴρ πρωϊνός	Ἀστ. πρωϊνός	Ἀπ 6,11· 39,4
Φέγγος πρωϊνόν	Ἀστ. πρωϊνός	Ἰβ 27,11
Ῥεμφάν	Ῥεμφάν	Ἀμ 5,30 (=Πξ 17,48)

Παρουσιάζω τὰ σχετικὰ χωρία τῆς Βίβλου μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἄστρων καὶ τί ἔχουν σ' αὐτὰ οἱ Ἑβδομήκοντα, καὶ πῶς μεταφράζονται στὴ vulgata.

	Ἑβδομήκοντα	vulgata
Γε 75,5	*Ὄρθρος*	*Aurora*
Κρ 18,92	*Ὄρθρος*	*Mane*
Δδ 56,21	*Ἑωσφόρος*	*Vesper*
Βα 119,7	*Μαζουρώθ*	*Duodecim Signa*
27,31	*Μαζουρώθ*	*Micantes stellae*
	Ἕσπερος	*Lucifer*
Ψα 108,4	*Ἑωσφόρος*	*Lucifer*
Ἰβ 8,8	*Ἑωσφόρος*	*Aurora*
12,8	*Πλειάς*	*Hyades*
	Ἕσπερος	*Orion*
	Ἀρκτοῦρος	*Arcturus*
13,18	*Ἑωσφόρος*	*Fulgor*
27,11	*Φέγγος πρωϊνόν*	*Diluculum*
	Ἑωσφόρος	*Aurora*
27,30	*Πλειάς*	*Pleiades*
	Ὠρίων	*Arcturus!*
Ἆσ 16,6	*Τεταγμέναι*	*Acies Ordinata*
17,5	*Τεταγμέναι*	*Acies Ordinata*
	Ὄρθρος	*Aurora*
Ἀμ 5,25	*Ῥεμφάν*	*idola*
Ἠσ 14,14	*Ὠρίων*	*Splendor*
14,46	*Ἑωσφόρος*	*Lucifer*
Πξ 17,48	*Ῥεμφάν*	*Remphan*
Β΄ Πε 2,9	*Φωσφόρος*	*Lucifer*
Ἰδ 3,2	*πλανῆται*	*Sidera Errantia*
Ἀπ 6,11	*Ἀστὴρ πρωϊνός*	*Stella Matutina*
39,4	*Ἀστὴρ πρωϊνός*	*Stella Matutina*

Οἱ Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμος στὴ vulgata τους ἐμφανίζουν αὐτομαρτύρητη σύγχυσι ἀσυνέπεια καὶ ἀντίφασι. γιὰ τὸν Αὐγερινὸ χρησιμοποιοῦν ἀτάκτως τὶς ἐννιὰ ὀνομασίες *Lucifer, Vesper, Fulgor, Diluculum, Aurora, Mane, Orion, Stella matutina, idola,* χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν πάντοτε ὅτι πρόκειται γιὰ ἄστρα, ἐνῷ γιὰ τὸν Ὠρίωνα χρησιμοποιοῦν πάλι τὸ ὄνομα *Orion,* καὶ τὰ ὀνόματα *Splendor* καὶ *Arcturus,* καὶ γιὰ τὸν Ἀρκτοῦρο πάλι τὸ ὄνομα *Arcturus.* τὸ *Τεταγμέναι* δὲν καταλαβαίνουν ὅτι εἶναι ὄνομα τοῦ Γαλαξίου, ὅπως καὶ ἁπαξάπαντες βέβαια, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, καὶ μεταφράζουν *Acies Ordinata* ἤτοι «παράταξι παρατεταγμένη». τὴν *Πλειάδα* μιὰ φορὰ τὴ μεταφράζουν *Pleades* καὶ μιὰ φορὰ τὴ μεταφράζουν *Hyades* μπερδεύοντάς την μὲ τὶς *Ὑάδες,* οἱ ὁποῖες στὴ Βίβλο δὲν ἀναφέρονται ποτέ. τὸν ἀστέρα καὶ παλαιστινὸ ὀργιαστικὸ θεὸ *Ῥεμφὰν* στὴ μὲν Π. Διαθήκη τὸν «μεταφράζουν» μὲ τὴν ἀοριστία τῆς ἀγνοίας *idola (=εἴδωλα)* στὴ δὲ Κ. Διαθήκη τὸν μεταγράφουν *Remphan.*

Ἡ ἴδια σύγχυσι κληρονομεῖται καὶ στὶς πέντε μητρικὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις γερμανικὴ γαλλικὴ ἱσπανικὴ ἰταλικὴ ἀγγλικὴ ἀμερικανική, καὶ χειρότερα στὶς δέκα νεοελληνικές.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ στὶς μεταφράσεις σοκάρει εἶναι ἡ ἀσυγχώρητη ἐπιπολαιότητα ποὺ ἐμφανίζουν στὸ Ἰβ 12,8· πρόκειται γιὰ τὴ μετάφρασι τοῦ *Πλειὰς* ἀπὸ τοὺς Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμο ὡς *Hyades,* καὶ τοῦ *Ἕσπερος* ἀπὸ τὸν Γιαννακόπουλο ὡς *Ἀφροδίτη* μὲ τὴν ἀμίμητη φράσι του «ὁ θεὸς ἐδημιούργησε τὴν Ἀφροδίτην». τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι θεὰ τῆς πορνείας καὶ τῶν ὀργίων ἡ *Ἀφροδίτη,* καὶ ὀργιάστριες ποὺ θρηνολογοῦν τὸν ἐνταφιαζόμενο κίναιδο θεὸ *Ὑάκινθον* οἱ *Ὑάδες.* ἔτσι οἱ τρεῖς αὐτοί, Ἰουδαῖος παπικὸς καὶ Χριστιανός, χώνουν αὐτὰ τὰ εἰδωλολατρικὰ πρόστυχα στοιχεῖα στὴ Βίβλο, στὴν ὁποία καὶ δὲν ἀνευρίσκονται καθόλου πρὸ τῶν μεταφράσεών τους. καὶ οἱ τρεῖς βέβαια τὰ διαπράττουν αὐτὰ ἀπὸ ἔλλειψι συνέσεως καὶ ὄχι ἀπὸ κακοβουλία· ἡ κακοβουλία ἀνήκει μόνο στὸ διάβολο ποὺ τοὺς χειρίστηκε ἐπιτυχαίνοντας αὐτὴ τὴ βάναυση καζούρα καὶ λασπώνοντας τὴ Βίβλο. εὐτυχῶς οἱ ἄλλοι Νεοέλληνες κι ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ μεταφρασταὶ παρέμειναν ἀλέρωτοι ἀπ' αὐτὴ τὴ χυδαία λασπολογία. οἱ τρεῖς προειρημένοι, ῥαββῖνος καὶ παπικὸς κι «ὀρθόδοξος», δὲν εἶχαν τὴν αἴσθησι ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ν' ἀναφέρωνται στὴ Βίβλο τὰ ὀνόματα τῶν εἰδωλικῶν θεῶν Βάαλ Ἀστάρτη Ῥεμφὰν Ζεὺς Ἑρμῆς Ἄρτεμις κλπ. κατὰ τὴν πολεμική της ἐναντίον τῆς εἰδωλολατρίας, κι ἄλλο νὰ παρεισάγωνται τὰ ὀνόματά τους ὡς παραδεδεγμένα καὶ κατακυρωμένα ὀνόματα ἀστέρων ποὺ εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ Κυρίου. ἐδῶ πρέπει νὰ διευκρινήσω ὅτι τὰ ὀνόματα *Ἥλιος Σελήνη Ῥεμφὰν Μαζουρὼθ Ὠρίων* ὑπῆρξαν κατὰ τὴ βαθειὰ ἀρ-

χαιότητα πρῶτα ὀνόματα τῶν ἀστέρων καὶ ἀστερισμῶν κι ἔπειτα ὀνόματα θεῶν τῆς εἰδωλολατρίας κατὰ τὴ συνεχῶς προελαύνουσα μανία τῶν εἰδωλολατρικῶν ἱερατείων νὰ θεοποιοῦν τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Ἥλιο καὶ τὴ Σελήνη καὶ τὰ βουνὰ μέχρι τὶς πόρνες καὶ τοὺς κιναίδους καὶ τὰ ὄργιά τους. αὐτὸ τὸ ἀπέδειξα στὸ ἀστρονομικὸ σύγγραμμά μου «Ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ» (σελ. 351-354, Θεσσαλονίκη 2011), ὅπου μὲ ἄφθονες μαρτυρίες ἀπὸ τὰ κείμενα ἀποδεικνύω ὅτι ἀπὸ τὸν Ὅμηρο μέχρι τὸ 350 π.Χ. οἱ πλανῆτες λέγονται μὲ τὰ μὴ θρησκευτικὰ ὀνόματα *Στίλβων, Ἑῷος ἢ Ἑωσφόρος ἢ Φωσφόρος ἢ Ἕσπερος, Πυρόεις, Φαέθων* (= αὐτὸς ποὺ *φαέθει* = φωτίζει, λάμπει), *Φαίνων,* καὶ μόνο μετὰ τὸ 350 π.Χ. μὲ τὴν προσπάθεια κάποιου ἑλληνικοῦ ἱερατείου ἄρχισαν νὰ λέγωνται καὶ μὲ τὰ θρησκευτικὰ ὀνόματα πρῶτα *ἀστὴρ τοῦ Ἑρμοῦ ἢ ἱερὸς τοῦ Ἑρμοῦ ἢ ἱερὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀστὴρ τῆς Ἀφροδίτης ἢ ἱερὸς τῆς Ἀφροδίτης ἢ ἱερὸς τῆς Ἥρας, ἀστὴρ τοῦ Ἄρεως ἢ ἀστὴρ τοῦ Ἡρακλέους, ἀστὴρ τοῦ Διός, ἀστὴρ τοῦ Κρόνου,* ποὺ εἶναι ὄχι ἀκόμη ἀκριβῶς ὀνόματα ἀλλὰ μόνο ἀφιερωματικοὶ χαρακτηρισμοί, κι ἀργότερα κατὰ τὰ ἑλληνορρωμαϊκὰ χρόνια ἄρχισαν ἁπλουστευτικὰ νὰ λέγωνται *Ἑρμῆς ἢ Ἀπόλλων, Ἀφροδίτη ἢ Ἥρα, Ἄρης ἢ Ἡρακλῆς, Ζεύς, Κρόνος*· καὶ πολὺ μετὰ Χριστὸν ἔμειναν μὲ τὰ ἁπλᾶ ὀνόματα *Ἑρμῆς, Ἀφροδίτη, Ἄρης, Ζεύς, Κρόνος.* σήμερα σὲ συγγράμματά μας, προκειμένου νὰ μὴν ὀστρακιστοῦμε ἀπὸ τὴ διεθνῶς κοινὴ συνεννόησι, τὰ λέμε κατ' ἀνάγκην καὶ συμβατικὰ μὲ τὰ τελευταῖα αὐτὰ ὀνόματα *Ἑρμῆς - Mercurius, Ἀφροδίτη - Venus, Ἄρης - Mars, Ζεὺς - Jupiter, Κρόνος - Saturnus*· σὰ νὰ λεχθοῦν ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη θρησκοληπτικὰ καὶ συμβατικὰ *Παΐσιος* καὶ *Καλικατζάρα.* θρησκομανία.

Θέλω ἐπίσης νὰ πῶ ἐδῶ κι ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ὁ δικός μας λόγος σ' ἕνα σύγγραμμά μας, ὅπου λέμε ὅ,τι θέλουμε ἢ ὅ,τι ἀναγκαζόμαστε καὶ λέμε συμβατικά, γιὰ νὰ μὴν ὀστρακιστοῦμε ἀπὸ τὴν κοινὴ συνεννόησι, κι ἄλλο ὁ λόγος μας στὴ μετάφρασι τῆς Βίβλου, λόγος διερμηνέων καὶ ὄχι ἡγεμόνων. αὐτὸ εἶναι κάτι μεγάλο, ποὺ τὸ καταλάβαιναν πολὺ καλὰ οἱ διαπραγματευτικοὶ διερμηνεῖς τοῦ Ἀιζενχάουερ τοῦ Κέννεντυ τοῦ 'Ρῆγκαν τοῦ Στάλιν τοῦ Κροῦστσεφ τοῦ Γκορμπατσώφ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάλαβαν ποτὲ οἱ μεταφρασταὶ τῆς Βίβλου καὶ κατὰ τὴ μετάφρασί τους γλωσσοκοπανοῦν ὅ,τι τοὺς σφυρίξῃ. οἱ διερμηνεῖς τῶν προειρημένων ἡγετῶν ἤξεραν ὅτι, ἂν προσθέσουν ἢ τροποποιήσουν κάτι, τ' ἀφεντικά τους θὰ τοὺς κρεμάσουν, οἱ μεταφρασταὶ ὅμως τῆς Βίβλου «βελτιώνουν» τὸν βιβλικὸ λόγο τοῦ Κυρίου καὶ τὸν τροποποιοῦν καὶ τὸν ἐπαυξάνουν πολὺ ἀθεόφοβα. εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι νιώθουν ὅτι ὁ μεταφραστικός τους λόγος τοὺς ἀνήκει ὅπως κι ὁ λόγος τους στὰ συγγράμματά τους. οὔτε τοὺς περνά-

ει ἡ σκέψι ὅτι, ὅταν μεταφράζουμε τὴ Βίβλο, ὁ μεταφραστικός μας λόγος δὲν μᾶς ἀνήκει καθόλου, κι οὔτε μποροῦμε νὰ ποῦμε μία λέξι ἄσχετη μὲ τὸ μεταφραζόμενο κείμενο. αὐτὸ τὸ κάνουν κι ὅλοι οἱ ἄλλοι, μὲ πράγματα ἄλλου εἴδους βέβαια, ἀλλ' οἱ τρεῖς προειρημένοι, Βαρανίνα Ἱερώνυμος Γιαννακόπουλος, στὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Ἰὼβ τὸ κάνουν καὶ μ' αὐτὸ τὸ εἰδεχθὲς καὶ βλάσφημο πρᾶγμα· χωρὶς νὰ ἔχουν συναίσθησι βέβαια· ἀλλὰ μὲ γενικὸ φρόνημα τελείως ἀνεύθυνο καὶ ἀσύνετο. κι ἔτσι ὁ ἀναγνώστης στὴ Βίβλο τὴ μεταφρασμένη ἀπ' αὐτοὺς διαβάζει ὅτι «ὁ θεὸς ἔκανε τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὶς Ὑάδες». «Ἀφροδίτη, *βδέλυγμα ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ*» (Μθ 104,17· Μρ 57,1).

Ἐπισημαίνω ὅτι ὁ πολυώνυμος αὐτὸς ἀστέρας, ὁ τρίτος σ' ἐμφάνεια στὸν οὐρανὸ μετὰ τὸν Ἥλιο καὶ τὴ Σελήνη, ἔχει στὴ μὲν ἀρχαία ἑλληνικὴ τὰ ὀνόματα *Ἑῷος Ἑωσφόρος Φωσφόρος Ἕσπερος Ὄρθρος Πρωϊνὸς Λαμπρός,* στὴ δὲ σημερινὴ ἑλληνικὴ τὰ ὀνόματα *Αὐγερινὸς Ἀποσπερίτης* καὶ *Ἄστρο τῆς Αὐγῆς.* τὸ ἀρχαῖο ὄνομα *Ἕσπερος* μπορεῖ νὰ μεταφράζεται *Ἀποσπερίτης,* τὰ δὲ ἄλλα ὅλα *Αὐγερινός.* μπορεῖ ὅμως καὶ τὸ *Ἕσπερος* νὰ μεταφράζεται *Αὐγερινός,* ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο πλανήτη, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε ἀνατέλλει λίγο πρὸ τοῦ Ἡλίου κι ἄλλοτε δύει λίγο μετὰ τὸν Ἥλιο· κι αὐτὸ γιατὶ εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ ἀπὸ τὴ Γῆ στὸν Ἥλιο· εἶναι «ἐσωτερικὸς πλανήτης», δηλαδὴ ἡ τροχιά του εἶναι μέσα στὴν τροχιὰ τῆς Γῆς, ἐγγεγραμμένη. ὅτι *Ἑῷος - Ἑωσφόρος - Αὐγερινὸς* καὶ *Ἕσπερος - Ἀποσπερίτης* εἶναι ὁ ἴδιος πλανήτης στὴ μὲν Π. Διαθήκη φαίνεται στὴ μετάφρασι τῶν Ἑβδομήκοντα, ὅτι εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸ 12ο π.Χ. αἰῶνα στὸ ἐξεταζόμενο χωρίο (Ἰβ 12,8), στὴ δὲ Ἑλλάδα τὸ ἀνακάλυψε τὸν 6ο π.Χ. αἰῶνα ὁ Πυθαγόρας καὶ τὸ γράφει τὸν Γ΄ μ.Χ. αἰῶνα ὁ Διογένης Λαέρτιος (8,14). ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Γιαννακόπουλος μετέφραζε Ἁγία Γραφή, ἔπρεπε ἐδῶ νὰ πῇ ὅτι «Ὁ θεὸς ἐδημιούργησε τὸν Αὐγερινόν». λίγη σύνεσι καὶ σεμνότης δὲν θὰ τὸν ἔβλαφταν.

Β. *Ὁ ἀχόρταστος!* (Ττ 3,4)

(Ζήτημα μεταφραστικό)

Δυσκολεύομαι νὰ ψέξω τοὺς προηγουμένους μου μεταφραστὰς κι ἑρμηνευτὰς κι ἐπιμελητὰς τοῦ κειμένου τῆς Βίβλου, οἱ ὁποῖοι δὲν γνώριζαν πολλὰ στοιχειώδη πράγματα. οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔκαναν ποτέ τους σπουδὲς τέτοιες καὶ δὲν ἄκουσαν ποτέ τους μαθήματα τέτοια, ποὺ θὰ τοὺς ἐξώπλιζαν μὲ τέτοιου εἴδους γνώσεις. εἶναι ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατηγορηθῇ κάποιος, ἐπειδὴ γεννήθηκε ἄντρας ἢ γυναίκα, ἐπειδὴ ἔτσι διαπλάστηκε στὴ μήτρα ποὺ ἐγκυμονήθηκε. δὲν γίνεται ὅμως νὰ μὴν ψέξω ἀνθρώπους σὰν τὸν καθαρευουσιάνο μπαρ-

μπα-Γιάννη Κολιτσάρα, ποὺ μὲ τὴ δημοτικὴ λέξι του *ἀχόρταστος* στὴν ἑρμηνεία - μετάφρασι τοῦ χωρίου Ττ 3,4 (παλιὸ 1,12) δείχνει ὅτι δὲν ἤξερε οὔτε τὴ μητρική του γλῶσσα, τὴ σημερινὴ ἑλληνική, στὴν ὁποία ἐκεῖνος ποὺ δὲν χορταίνει λέγεται *ἀχόρταγος,* ἐνῷ *ἀχόρταστος* λέγεται ἐκεῖνος ποὺ δὲν χορταίνεται. αὐτὸ δὰ τὸ ξέρουν ὅλοι οἱ ἀναγνῶστες, ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἐγγράμματοι κι ἀναλφάβητοι, ἐπειδὴ ἔτσι μιλοῦν· ὁ μπαρμπα-Γιάννης ὅμως δὲν τὸ ἤξερε. πῶς ἦταν δυνατὸν λοιπὸν νὰ καταλαβαίνῃ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης; γι' αὐτὸν ἀκόμη καὶ ἡ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως τοῦ καθαρευουσιάνου Τρεμπέλα, τὴν ὁποία μετάφρασι προσπαθοῦσε νὰ τροποποιήσῃ κάπως, ὥστε τροποποιημένη νὰ «μὴ φαίνεται» ὅτι εἶναι κλοπιμαῖο ὑλικό, ἦταν ἀκατανόητη γι' αὐτὸν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα. γιὰ τὸ μπαρμπα-Γιάννη καλλίτερο ἦταν νὰ πουλάῃ κανάτια καὶ μπαρντάκια, καὶ ὄχι μεταφράσεις τῆς Βίβλου.

* * *

Τί ἤθελαν καὶ παρίσταναν τὸ μεταφραστὴ κάτι Γιαννακόπουλοι καὶ κάτι Κολιτσάρες;

21. Η *ΠΟΡΦΥΡΑ* ΤΟΥ Ἁ̔ΣΜΑΤΟΣ

1 Τὰ μὲν ἄλλα κείμενα τῆς Βίβλου τὰ ἑρμηνεύουν οἱ ἑρμηνευταί τους, ἢ γιὰ νὰ τὰ καταλάβουν καὶ νὰ τὰ βιώσουν, ἢ ἔστω καὶ ἀνευλαβῶς, γιὰ νὰ τὰ κριτικάρουν· γύρω ἀπὸ τὸ Ἁ̔σμα ὅμως ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μιὰ ἑρμηνευτικὴ φιλοτιμία ἀνταγωνιστῶν, παλληκαράδων τῆς ἑρμηνευτικῆς δυνάμεως. ἡ ἀνταγωνιστικὴ αὐτὴ φιλοτιμία μοῦ θυμίζει μερικοὺς ἄλλους διαγωνισμούς. στὴν ἀρχαϊκὴ Ἑλλάδα, ὅταν ἔβρισκαν μιὰ βαρειὰ πέτρα, μαζεύονταν ὅλοι οἱ χειροδύναμοι τῆς περιοχῆς καὶ κάνοντας ἀνταγωνιστικὴ ἐπίδειξι δυνάμεως προσπαθοῦσαν νὰ τὴ σηκώσουν καὶ νὰ τὴ ῥίξουν πίσω τους πάνω ἀπὸ τοὺς ὤμους των· κι ἐκεῖνος ποὺ τὸ κατώρθωνε αὐτό, ἔγραφε ἐπάνω στὴν πέτρα τ' ὄνομά του καὶ τὸ κατόρθωμά του. στὰ λαϊκὰ παραμύθια μιὰ ὄμορφη βασιλοπούλα συνήθως μαζεύονται καὶ τὴ ζητοῦν σὲ γάμο πολλὰ βασιλόπουλα ἀκόμη κι ἀπὸ μακρινὰ βασίλεια, τὴν παίρνει ὅμως ἐκεῖνος ποὺ θὰ λύσῃ τὰ πιὸ δύσκολα αἰνίγματα τοῦ πατέρα της ἢ ποὺ θ' ἀναδειχτῇ ὁ ἀήττητος μονομάχος ὁ ὁποῖος νικάει ὅλους τοὺς ἄλλους. ἄλλοτε πάλι τὴν παίρνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ σκοτώσῃ τὸ φοβερὸ δράκο ὁ ὁποῖος φωλιάζει δίπλα στὴ μεγάλη πηγὴ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι κι ἐμποδίζει τὴν ὕδρευσι. κι ὅταν ἕνα πρωῒ ὁ δράκος βρίσκεται σκοτωμένος,

κι ὁ καθένας ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὸς τὸν σκότωσε, παρουσιάζεται κάποιος ποὺ ἔχει μέσα στὸ σάκκο του τὴν κεφαλὴ τοῦ δράκου· κι ἐκεῖ ποὺ ὅλοι παραδέχονται πιὰ ὅτι αὐτὸς σκότωσε τὸ δράκο, ἀφοῦ αὐτὸς ἔχει τὴν κεφαλή, ξαφνικὰ ἕνας ἀνοίγει τὸ στόμα τῆς κεφαλῆς, βρίσκει τὴ γλῶσσα κομμένη, κι ἀμφισβητεῖ τὴ νίκη τοῦ κατόχου τῆς ἄγλωσσης κεφαλῆς. κι ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἀναζητεῖται ποιός κατέχει τὴ γλῶσσα τοῦ δράκου. στὴ δὲ προϊστορικὴ Ἑλλάδα ὁ βασιλικὸς θρόνος τῶν Θηβῶν μαζὶ μὲ τὴν ὄμορφη χήρα βασίλισσα ἐπικηρύχτηκε σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἔλυνε τὸ αἴνιγμα τῆς Σφιγγὸς καὶ θὰ τὴν ἀνάγκαζε ν' ἀφήσῃ τὴν πόλι
2 ἥσυχη. ἔτσι σὰ λύσι τοῦ αἰνίγματος τῆς Σφιγγὸς ἀντιμετωπίζεται στοὺς αἰῶνες καὶ ἡ ἑρμηνεία τοῦ Ἄσματος, καὶ σὰν κάτοχος τῆς γλώσσης τοῦ δράκου ἀναζητεῖται ὁ ἀληθινὸς ἑρμηνευτής του ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν πιὸ σοβαρῶν βιβλικῶν ἐπιστημόνων. διότι μόνο γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ Ἄσματος κατέφτασαν ἑρμηνευταὶ κι ἀπὸ μακρινὲς χῶρες, ἀπὸ τὴ χώρα τῶν λογοτεχνῶν, τῶν ποιητῶν, τῶν σεναριογράφων, χωρὶς ν' ἀπαξιώσουν νὰ πάρουν μέρος στὸ διαγωνισμὸ καὶ ἐστεμμένοι νομπελίστες κι ἕνας «ἀλάθητος» πάπας Ῥώμης κι ἕνας αὐτοκράτορας. οἱ δὲ ἐπιστήμονες ἑρμηνευταί, τὰ ἐγχώρια βασιλόπουλα, ἂς τοὺς πῶ ἔτσι, παρ' ὅλη τὴν ἐπιστημονική τους σοβαρότητα καὶ ψυχραιμία, δὲν κρύβουν καθόλου τὸ διαγωνιστικὸ χαρακτῆρα τῆς προσπαθείας των καθὼς καὶ τὸ καύχημά τους· «Κάντε πέρα ὅλοι· ἐγὼ ἑρμήνευσα τὸ Ἄσμα· κατέχω τὴ γλῶσσα του».

3 Εἶναι πράγματι crux interpretum τὸ Ἄσμα ἤδη ἀπὸ τὰ προχριστιανικὰ χρόνια· καὶ ὄχι μόνο interpretum ἀλλὰ καὶ criticorum καὶ grammaticorum crux. θέλω νὰ πῶ ὅτι εἶναι ὄχι μόνο γρῖφος ποὺ σταυρώνει καὶ βασανίζει τοὺς ἑρμηνευτὰς καὶ παρὰ ταῦτα ἐρεθίζει καὶ τὴν ἑρμηνευτική τους φιλοτιμία, ἀλλὰ καὶ βαρὺ κριτικὸ πρόβλημα στὸ κείμενο, καὶ βαρύτατο εἰσαγωγικὸ ὡς πρὸς τὴν παρουσία του μέσα στὸ βιβλικὸ Κανόνα.

4 Τὸ Ἄσμα διαφέρει ἀπ' ὅλα τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὄχι μόνο διότι εἶναι ἐρωτικό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ματιά, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι κι ἐλευθερόστομο –θέλω νὰ πῶ σεξουαλικῶς ἐλευθερόστομο–, καὶ τρίτον διότι εἶναι τὸ μόνο βιβλικὸ κείμενο ποὺ δὲν ἔχει οὔτε ἴχνος μνείας τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων πραγμάτων. ἡ δὲ θέσι του στὸ βιβλικὸ Κανόνα εἶναι κατὰ μὲν τὴν ἀπώτερη ἰσραηλιτικὴ ἀρχαιότητα καὶ καθ' ὅλη τὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ τελείως ἀναμφισβήτητη, κατὰ δὲ τὴ μεταχριστιανικὴ ἰουδαϊκὴ καὶ ῥαββινικὴ ἀρχαιότητα θριαμβευτικῶς ἰσχυρὴ μετὰ ἀπὸ μιὰ ἄγρια ἀμφισβήτησι ποὺ πέρασε χωρὶς ἠτ-

τα. τὸ Ἆσμα ἀνὰ τοὺς αἰῶνες κλείνει τὸ μάτι θριαμβευτικὰ εἰρωνικὰ καὶ μὲ πολὺ νόημα σ' ὅλους τοὺς ἀμφισβητίες του· ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους ὅσοι καυχῶνται ὅτι «αὐτοὶ τὸ ἑρμήνευσαν», ἐνῷ δὲν ἔχουν μέσα στὸ σάκκο τους τὴ γλῶσσα του. ἀναζητεῖται λοιπὸν μέχρι σήμερα ποιός κατέχει τὴ γλῶσσα τοῦ Ἄσματος.

5 Στὴ διατριβὴ αὐτὴ ἑρμηνεύω ἕνα μόνο ἐλεγεῖο τοῦ Ἄσματος. τὸ ἐλεγεῖο 18,12, τὸ ὁποῖο διάλεξα νὰ ἑρμηνεύσω, δὲν εἶναι ἐξεζητημένο οὔτε γιὰ τὴν ἐλευθεροστομία του οὔτε γιὰ τὴν ἑρμηνευτικὴ δυσκολία του. εἶναι τόσο ἁπλὸ καὶ συνηθισμένο, ποὺ ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἑρμηνευταὶ τὸ ἑρμηνεύουν σὰν ἕνα ἐλεγεῖο τελείως εὐνόητο καὶ χωρὶς κανένα πρόβλημα. εἶναι ἕνα τρίστιχο ἐλεγεῖο, ποὺ οἱ 3 στίχοι του συμπίπτει ν' ἀποτελοῦν καὶ τρεῖς συντακτικὲς προτάσεις, μία τὸ καθένα. καὶ οἱ τρεῖς προτάσεις εἶναι ὀνοματικές, χωρὶς ῥῆμα, διότι ὑπονοεῖται ἀπὸ κοινοῦ καὶ στὶς τρεῖς τὸ ῥῆμα *ἐστί.* στὴ συνάφεια τοῦ ἐλεγείου (18,4-6) κάποιος ἐπαινεῖ τὰ κάλλη τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος, ποὺ εἶναι *διαβήματα* (=πόδια), *μηροί, ὀμφαλός, κοιλία, μαστοί, τράχηλος, ὀφθαλμοί, μυκτὴρ* (=μύτη), *κεφαλή,* καὶ *πλόκιον κεφαλῆς.* στὸ τέλος, στὸν ἔπαινο τῶν μαλλιῶν της, σύμφωνα μὲ τὸ παραδεδομένο κείμενο τῶν Ο΄, τὸ ἐλεγεῖο λέει·

Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα,
βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.

6 Ἔβγαλα τὸ κείμενο ἀπὸ 52 χειρόγραφα, δηλαδὴ ἀπ' ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ χειρόγραφα τ' ἀρχαιότερα τῆς πρώτης ἔντυπης ἐκδόσεως. στὰ χειρόγραφα βέβαια τὸ κείμενο εἶναι γραμμένο πάντοτε καταλογάδην καὶ σχεδὸν πάντοτε χωρὶς καμμία στίξι. δυὸ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα (τὰ 728 καὶ 336 τῶν αἰώνων 11ου καὶ 14ου ἀντιστοίχως[1]) ἀντὶ *βασιλεὺς* ἔχουν *βασιλέως,* καὶ ἕνα (τὸ 698 τοῦ 11ου αἰῶνος[2]) ἀντὶ *παραδρομαῖς* ἔχει *περιδρομαῖς*· ὑπολογίζω δὲ ὅτι ὑπῆρξε καὶ μὴ σῳζόμενο σήμερα χειρόγραφο ποὺ
7 εἶχε *διαδρομαῖς.* στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα οἱ 18 προθέσεις, ποὺ δίνουν τὸ μεγαλείτερο μέρος τῶν συνθέτων λέξεων, τόσο ὡς μεμονωμένες λέξεις ὅσο καὶ ὡς πρῶτα συνθετικὰ λέξεων εἶναι τόσο συχνῆς χρήσεως, ποὺ δὲν ὑπάρχει σειρὰ κειμένου ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ τοὐλάχιστο μία πρόθεσι μὲ τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη ἰδιότητα· στὴ βιβλικὴ γλῶσσα ὁ μέσος ὅρος εἶναι δύο προθέσεις σὲ κάθε σειρὰ κειμένου. αὐτὸ συνετέλεσε ὥστε στὴν προτυπογραφικὴ ἐποχή, ὅταν στὸ γράψιμο ἀπαιτοῦνταν πολλὴ οἰκονομία χρόνου καὶ χώρου, νὰ γράφωνται οἱ προθέσεις ἡ κάθε μία μ' ἕνα μονόγραμμα-σύμβολο ἤτοι σύμπλεγμα. μὲ συμπλεγματικὰ μονο-

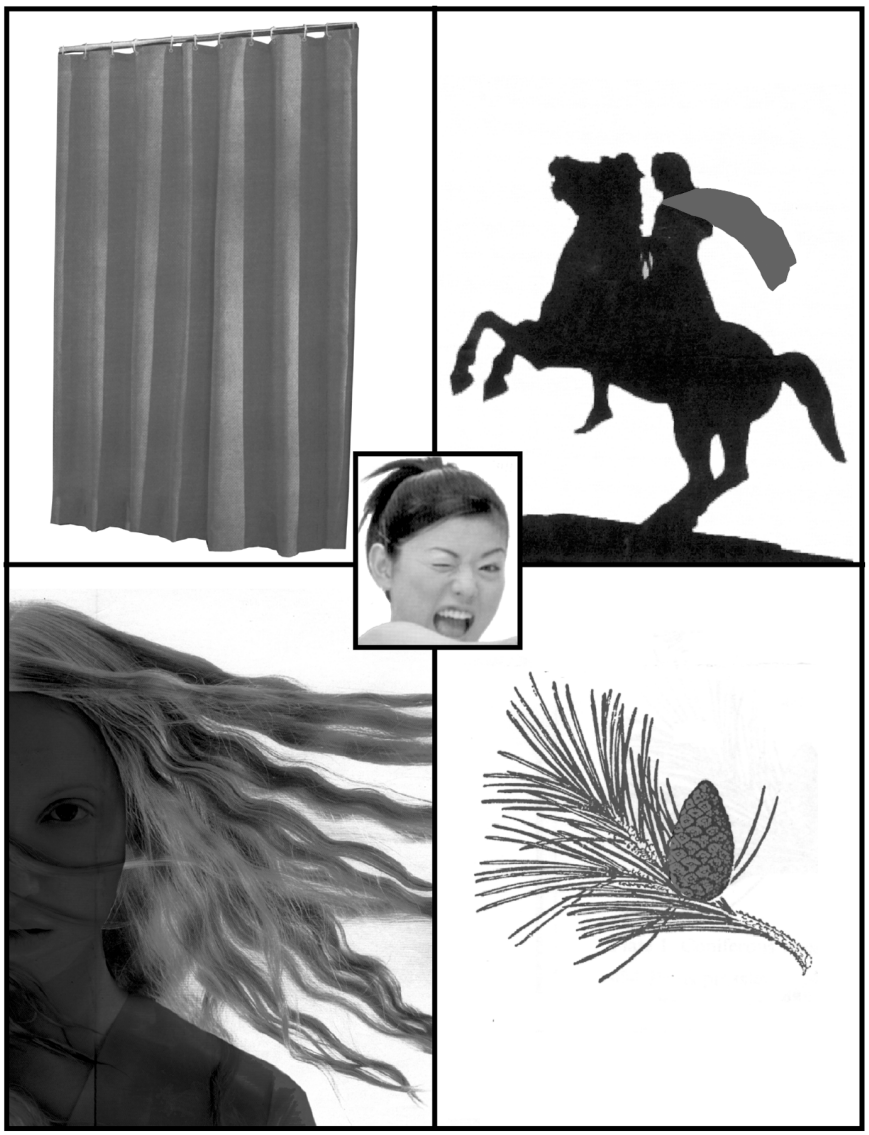

γράμματα ἐπίσης γράφονταν καὶ πολλὲς καταλήξεις. ἡ μόδα τοῦ κάθε συμπλέγματος διαρκοῦσε ἀπὸ 100 μέχρι 500 χρόνια· ἔπειτα ἄλλαζε. ἔτσι τὰ παλιὰ συμπλέγματα γιὰ ἕναν μὴ πεπειραμένο γραφέα χειρογράφων ἦταν δυσανάγνωστα. γι' αὐτὸ πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ σφάλματα τῶν χειρογράφων ὀφείλονται στὴν παρανάγνωσι τῶν παλιοτέρων παλαιογραφικῶν συμπλεγμάτων
8 ποὺ παρίσταναν προθέσεις καὶ καταλήξεις. ἐδῶ στὴ λέξι τῶν Ο΄ *παραδρομαῖς* ἡ πρόθεσι *παρα-* διαβάστηκε κι ἀντιγράφτηκε ἄλλοτε ὡς *περί,* ἄλλοτε ὡς *διά,* κι ἄλλοτε (στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία καὶ στὴ βαθύτερη ἀρχαιότητα) σωστὰ ὡς *παρά.* ἔτσι στοὺς Ο΄ ἡ σχετικὴ λέξι ἀνευρισκόταν σὲ τρεῖς παραλλαγές, *παραδρομαῖς, περιδρομαῖς, διαδρομαῖς.* αὐτὴ καὶ ἡ ἄλλη διάφορη γραφὴ στοὺς Ο΄, *βασιλέως* ἀντὶ *βασιλεὺς* (οἱ καταλήξεις *-εὺς* καὶ *-έως* στὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα συγχέονται ἐπίσης συχνὰ καὶ εὔκολα), προκάλεσαν τὶς διαφορὲς τοῦ μασοριτικοῦ κειμένου καὶ τῶν ἀπ' αὐτὸ μεταφράσεων, ἤτοι Ἀκύλα, Συμμάχου, βουλγάτας, συριακῆς, ἀραβικῆς, μαρκιανῆς, καὶ τῆς χαλδαϊκῆς Ταργούμ· ἡ ἀνάστροφη ὁδὸς εἶναι ἀδύνατη. ἔτσι στὴν περίπτωσι αὐτὴ τὸ μασοριτικὸ εἶναι ἐπαναμετάφρασι ἀπὸ τοὺς Ο΄· ἔμμεσα δὲ καὶ οἱ ἄλλες 7 μεταφράσεις.

9 Στὴ συνέχεια παραθέτω τὸ μασοριτικὸ κείμενο, τὴ χαλδαϊκὴ Ταργούμ, τὶς ἀρχαῖες μεταφράσεις, τὶς πέντε κύριες εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις (γερμανικὴ γαλλικὴ ἱσπανικὴ ἰταλικὴ ἀγγλικὴ) ἀπὸ τὶς ὁποῖες γίνονται ὅλες οἱ ἄλλες σύγχρονες μεταφράσεις τοῦ κόσμου, ἰδιαιτέρως τὶς νεοελληνικὲς μεταφράσεις, 14 ἐπιστημονικὲς καὶ 20 λογοτεχνικὲς –ἴσως ὅλες ὅσες ἔγιναν–, κι ἔπειτα τὶς ἑρμηνεῖες ὅλων τῶν ἀρχαίων, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, καὶ κάνω ἐκτίμησι πολλῶν νεωτέρων ἑρμηνειῶν, ποὺ ἐκπροσωποῦν, μόνο γιὰ τὸ στίχο αὐτό, περίπου ὅλες τὶς ἑρμηνευτικὲς ἐκδοχές.

10 Τὰ προβλήματα κριτικῆς κειμένου τῶν μεταφράσεων βρίσκονται κυρίως στὸν τρίτο στίχο, ὅπου ἀνευρίσκονται καὶ οἱ δυὸ ἄσημες διάφορες γραφὲς τῶν Ο΄ ποὺ σ' αὐτοὺς δὲν δημιουργοῦν κανένα πρόβλημα.

11 Τὴ διάφορη γραφὴ *βασιλέως* (ἀντὶ *βασιλεύς*), ποὺ ἔχουν τὰ χειρόγραφα 728 καὶ 336, τὴν ἔχουν κι ὅλες οἱ ἰουδαϊκὲς ἢ ἰουδαΐζουσες μεταφράσεις· μασοριτικό, Ἀκύλας, Σύμμαχος, μαρκιανή, βουλγάτα, συριακή, κι ἀραβική· (στὴν Ταργοὺμ δὲν διακρίνεται ποιά γραφὴ προϋποτίθεται). πρέπει ὅμως νὰ ἐπισημάνω ὅτι στὸ ἄστικτο ἑβραϊκὸ ἡ πτῶσι τοῦ *μλκ* δὲν φαίνεται· μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ὀνομαστικὴ *(βασιλεὺς)* καὶ γενικὴ *(βασιλέως)*· ἡ γενικὴ πτῶσι φαίνεται μετὰ τὸ φωνηεντισμὸ τοῦ κειμένου,

ποὺ εἶναι βέβαια μεταγενέστερος τοῦ 7ου αἰῶνος καὶ πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ἀκιβὰ καὶ τῶν μεταφραστῶν Ἀκύλα καὶ Συμμάχου. στὴν περίπτωσι αὐτὴ τὸ νὰ διαβάσῃ κανείς, ὅπως οἱ ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὸ τότε ἑβραϊκὸ μεταφρασταί, σὲ γενικὴ *βασιλέως* εἶναι ζήτημα μόνο ἀναγνωστικῆς ἐκτιμήσεως· ἀργότερα ἔγινε καὶ προϊὸν φωνηεντισμοῦ. πάντως φαίνεται ὅτι ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι (ἑβραιόγλωσσοι κι ἑλληνόγλωσσοι) διάβαζαν καὶ καταλάβαιναν στὸ κείμενο τῶν Ο΄ *πορφύρα βασιλέως*· διότι στὸ καταλογάδην γραμμένο κείμενο τῶν Ο΄ δὲν ἀντιλαμβάνονταν οὔτε
12 καὶ τὴν ἀλλαγὴ στίχου. φαίνεται ἐπίσης ὅτι καὶ γενικὰ δὲν ἤξεραν ὅτι στὸ βιβλικὸ ποιητικὸ στίχο δὲν ὑπάρχει ποτὲ μετρικὸς ἢ νοηματικὸς διασκελισμός, ὅπως ὑπάρχει λ.χ. στοὺς δύο πρώτους στίχους τῆς Ἰλιάδος

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην,

ἢ καὶ τῆς Ὀδυσσείας

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, πολύτροπον ὅς μάλα πολλὰ
πλάγχθη.

δὲν ἤξεραν δηλαδὴ ὅτι εἶναι φύσει ἀδύνατο στὴ βιβλικὴ ἑβραϊκὴ ποίησι νὰ ὑπάρχῃ τὸ

καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως.

τέτοιος διασκελισμὸς δὲν ἀνευρίσκεται ποτὲ οὔτε σὲ κανένα ποιητικὸ βιβλίο τῆς Π. Διαθήκης οὔτε σὲ κανένα ποιητικὸ κομμάτι ἱστορικοῦ ἢ προφητικοῦ βιβλίου της. δὲν φαίνεται νὰ τὸ ἀντιλήφθηκαν αὐτὸ οὔτε οἱ κριτικοὶ κι ἑρμηνευταὶ τῆς ἐποχῆς μας ποὺ δέχτηκαν αὐτὴ τὴ γραφὴ τοῦ μασοριτικοῦ, ἡ ὁποία πέρασε καὶ σ' ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς νεώτερες μεταφράσεις· κι αὐτοὶ εἶναι ὅλοι.

13 Συνέπεια κι ἐπέκτασι τῆς υἱοθετήσεως τῆς σφαλερῆς γραφῆς *βασιλέως* εἶναι καὶ ἡ διάφορη γραφὴ *δεδεμένου* (ἀντὶ *δεδεμένος*) ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὴ φράσι *πορφύρα βασιλέως δεδεμένου,* καὶ εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν πάλι ζήτημα μόνο ἀναγνωστικῆς ἐκτιμήσεως κι ἔπειτα καὶ φωνηεντισμοῦ τοῦ ἑβραϊκοῦ *αξυρ,* ἀφ' ἑτέρου δὲ πρόβλημα τοῦ ἑβραϊκοῦ μόνο κειμένου ἄγνωστο στὸ κείμενο τῶν Ο΄. αὐτὴ ὅμως τὴ διάφορη γραφὴ τὴν ἔχουν μόνο τρεῖς· φωνηεντισμένο μασοριτικό, Ἀκύλας, καὶ μαρκιανή· (στὴν Ταργοὺμ πάλι δὲν φαίνεται ποιά γραφὴ προϋποτίθεται). οἱ ἄλλες τέσσερες μεταφράσεις ἔχουν ὀνομαστικὴ θηλυκοῦ, ἤτοι ὁ Σύμμαχος *προσδεδεμένη,* ἡ βουλγάτα *vincta,* καὶ ἡ συριακὴ μὲ τὴν ἀραβικὴ ὁμοίως. αὐτοὶ οἱ τέσσερες ἐννοοῦν τὴ φράσι ὡς

πορφύρα βασιλέως δεδεμένη. προφανῶς ξεκίνησαν ἀπὸ ἄλλη ἀναγνωστικὴ ἐκτίμησι τοῦ *αξυρ,* διότι καὶ οἱ τέσσερες εἶναι ἀρχαιότεροι τοῦ φωνηεντισμοῦ τοῦ μασοριτικοῦ κειμένου.

14 Οἱ ἄμεσες καὶ ἔμμεσες ὡς πρὸς τὸ στίχο αὐτὸ μεταφράσεις τῶν Ο΄ διακρίνονται μὲ κριτήριο τὴν τελευταία λέξι του *παραδρομαῖς* σὲ τέσσερες ὁμάδες ἀνάλογες μὲ τὶς παραλλαγὲς αὐτῆς τῆς λέξεως στὰ χειρόγραφα τῶν Ο΄· εἶναι οἱ δυὸ ὁμάδες τοῦ *παραδρομαῖς,* ἡ ὁμάδα τοῦ *περιδρομαῖς,* καὶ ἡ ὁμάδα τοῦ *διαδρομαῖς.* ταξινομοῦνται δὲ στὶς ὁμάδες οἱ μεταφράσεις ὡς ἀκολούθως.

1α. *παραδρομαῖς΄* < Θεοδοτίων >, κοπτικές, αἰθιοπική.
1β. *ρεθιμ΄* μασοριτικό, Ἀκύλας, βουλγάτα, Ταργούμ.
2. *περιδρομαῖς΄* Σύμμαχος.
3. *διαδρομαῖς΄* μαρκιανή, συριακή, ἀραβική.

εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι οἱ 6 ἰουδαϊκὲς μεταφράσεις μοιράζονται καὶ στὶς τέσσερες ὁμάδες· κι ὅτι οἱ τρεῖς περιώνυμοι ἑλληνόγλωσσοι Ἰουδαῖοι μεταφρασταί, Ἀκύλας Θεοδοτίων Σύμμαχος, μοιράζονται ἀνὰ ἕνας στὶς τρεῖς παραλλαγὲς τῶν Ο΄. αὐτὰ σημαίνουν ὅτι οἱ ἰουδαϊκὲς μεταφράσεις (4 ἑλληνόγλωσσες καὶ 2 ἑβραιόγλωσσες) εἶναι μεταξύ τους μὲν ἀνεξάρτητες, ἀπὸ τοὺς Ο΄ δὲ ἐξαρτημένες ὅλες.

15 Ἡ πρώτη ὁμάδα, τοῦ *παραδρομαῖς,* δηλαδὴ οἱ κοπτικὲς μεταφράσεις καὶ ἡ αἰθιοπική, εἶναι ὁλόιδιες μὲ τὸ κείμενο τῶν Ο΄· ὁλόιδια ἦταν σίγουρα καὶ ἡ μετάφρασι τοῦ Θεοδοτίωνος, καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ χρῆστες τῶν Ἑξαπλῶν, κατὰ τὴν πάγια τακτική τους, δὲν τὸν μνημονεύουν στὸ στίχο αὐτό. εἶναι ἄλλωστε γνωστὸ ὅτι ὁ Θεοδοτίων ἔμοιαζε μὲ τοὺς Ο΄ τόσο πολύ, ὥστε μερικοὶ νὰ τὸν θεωροῦν ἐκδότη ἢ ἀναθεωρητὴ τῶν Ο΄ καὶ ὄχι ἄλλο μεταφραστή, κάτι ποὺ δὲν ἀληθεύει.

16 Ἡ δεύτερη ὁμάδα, πάλι τοῦ *παραδρομαῖς* τὸ ὁποῖο στὴν ἀρχὴ μεταφράστηκε –ἢ καὶ προϋπῆρχε– στὴν ἑβραϊκὴ σωστὰ ὡς *ρυϖιμ,* ἀλλ' ἔπειτα μέσα στὴν ἑβραϊκὴ χειρόγραφη παράδοσι παραναγνώστηκε κι ἀντιγράφτηκε σφαλερὰ ὡς *ρεθιμ,* ἢ ὅπως τὸ γράφει ἑλληνογράφως ὁ Ἀκύλας *ρατιμ,* εἶναι ἡ κυριώτερη

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק	ר	ש	ת		
α	β	γ	δ	ε	υ	ζ	ʼ	θ	ι	κ	λ	μ	ν	ξ	ο	π	ϖ (=τσ)	ρ	ρ	σ	τ		

Ἀντιστοιχία ἑβραϊκοῦ καὶ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου

ἰουδαϊκὴ ὁμάδα. οἱ τέσσερες μεταφράσεις ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν, μὲ τὸ μασοριτικὸ ἄστικτο, μεταγραμμένο ἐδῶ μὲ τ' ἀντίστοιχα ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ στραμμένο δεξιόστροφα, ἔχουν ὡς ἀκολούθως.

α΄. μασοριτικό· Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
Ρασ - κ ολι - κ κ Κρμλ
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
υ δλτ ρασ - κ κ αργμν

βασιλεὺς δεδεμένος ἐν ληνοῖς
μλκ αξυρ β ρεθιμ

β΄. Ἀκύλας· .....
καὶ ἐμπλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένου βε ρατιμ.

γ΄. βουλγάτα· *Caput tuum ut Carmelus*
et comae capitis tui sicut purpura
regis vincta canalibus.
(=Κεφαλή σου ὡς Κάρμηλος
καὶ κόμαι κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένη δεξαμεναῖς).

δ΄. Ταργούμ· ..... *βε ρεθιμ (=στὶς ποτίστρες).*

17 τὸ *ρυm* καὶ στὸν πληθυντικὸ *ρυmιμ* ποὺ ὑποθέτω ὡς ἀρχικὴ λέξι τοῦ ἑβραϊκοῦ τὸ ὁποῖο στοὺς Ο΄ μεταφράστηκε *παραδρομαῖς,* στοὺς ἴδιους ἐπίσης τὸ βρῆκα νὰ μεταφράζεται *τρέχω διατρέχω παρατρέχω προτρέχω προστρέχω ἕδραμον ἐπέδραμον κατέδραμον προσέδραμον δρομεὺς* καὶ κατ' ἐπέκτασι *διώκω ἐκδιώκω καταδιώκω προφθάνω ἐξέρχομαι καταφεύγω.* τὸ δὲ *ρεθ* καὶ *ρεθιμ,* ποὺ γράφτηκε ἔπειτα στὸ ἑβραϊκὸ ἀπὸ παρανάγνωσι τοῦ *ρυmιμ,* ἀνευρίσκεται στὸ ἑβραϊκὸ ἄλλες τρεῖς φορές· τὶς δύο μεταφράζεται *ληνοὶ* (*ἐν τοῖς ληνοῖς* Γε 70,19· 23) καὶ τὴ μία *δεξαμεναὶ* (*τὰς δεξαμενὰς* Νο 6,4). ὁ Ἀκύλας τὸ ἀφήνει ἀμετάφραστο μαζὶ μὲ τὴν πρόθεσι ποὺ προηγεῖται *βε ρατίμ,* προφανῶς ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ ἐξηγήσῃ τί γυρεύουν ἐδῶ οἱ δεξαμενές· οἱ δὲ Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμος στὴ βουλγάτα μὲ τὸ *canalibus* κι ὁ ταργουμιστὴς τὸ καταλάβαιναν ὡς *ποτίστρες* προβάτων· διότι γιὰ τὶς ποτίστρες τῶν προβάτων τοῦ Ἰακὼβ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξι *ρεθιμ - ληνοῖς* στὴ Γένεσι δύο φορές. θὰ ἐπανέλθω σ' αὐτὸ κατὰ τὴν ἑρμηνεία.

18 Στὴν τρίτη ὁμάδα, τοῦ *περιδρομαῖς,* ἀνήκει μόνον ὁ Σύμμαχος, ὁ ὁποῖος μεταφράζει·

.....
καὶ ἡ διακόσμησίς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως προσδεδεμένη εἰλήμασιν.

εἶναι φανερὸ ὅτι μὲ τὸ *εἰλήμασι* μεταφράζει τὸ *περιδρομαῖς* τῶν Ο΄· κι ἐννοεῖ τὰ *εἰλήματα* ὡς στριφογυρίσματα, περιφορές, περιτυλίγματα. ἡ λέξι *εἴλημα* συναντᾶται καὶ στὸ σύγχρονο τοῦ Συμμάχου Σέξτο Ἐμπειρικὸ καὶ σημαίνει σπειροειδὲς σχοινί, σχοινὶ τυλιγμένο σπειροειδῶς· *ἐν ἀλαμπεῖ οἰκήματι εἴλημα σχοινίου θεασάμενός τις, παραυτίκα μὲν ὄφιν ὑπολαβών...*[3]. ἡ δὲ λέξι *περιδρομαὶ* συναντᾶται στὶς φράσεις τοῦ Εὐριπίδου *διῆλθον ἑπτὰ περιδρομὰς ἐτῶν* καὶ τοῦ Ξενοφῶντος *ἐπανιεὶς ἔχῃ πρὸς τὸν προσιόντα περιδρομὴν ποιούμενος* (=περιστρεφόμενος)[4].

19 Καὶ οἱ μεταφράσεις τῆς τετάρτης ὁμάδος, τοῦ *διαδρομαῖς,* ἔχουν ὡς ἀκολούθως.

α΄. μαρκιανή· *Ἡ κεφαλή σου ἐπὶ σεαυτῇ ὡς ὁ Κάρμηλος*
καὶ ἡ ἀκροστιχὶς τῆς κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως τοῦ δεσμωτοῦ ἐν διαδρόμοις.

β΄. συριακή· *Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος*
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένη σταδίοις.

γ΄. ἀραβική· *Κεφαλή σου πλουσία ὡς Κάρμηλος*
καὶ τρίχες κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα
βασιλέως δεδεμένη ἐν γηπέδοις ἀγώνων.

ὡς *διαδρόμους, στάδια,* καὶ *γήπεδα ἀγώνων* κατάλαβαν οἱ μεταφρασταὶ τῶν τριῶν αὐτῶν μεταφράσεων τὸ *διαδρομαῖς,* ποὺ πρέπει νὰ ὑπῆρχε, ὅπως εἶπα, σὲ κάποιο μὴ σῳζόμενο σήμερα χειρόγραφο τῶν Ο΄. τὰ πολλὰ ἄρθρα στὴν ἄλλως ἀττικίζουσα μαρκιανὴ μετάφρασι ὀφείλονται στὴν ἐπίδρασι τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης, διότι ἡ ἑλληνόγλωσση αὐτὴ ἰουδαϊκὴ μετάφρασι ἔγινε κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰῶνος· ἀνήκει στὰ βιβλία ποὺ μετέφερε ὁ Βησσαρίων ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι στὴ Βενετία. λέγεται ὅτι ἔγινε ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ Ἑβραῖο ῥαββῖνο Ἐλισαῖο ποὺ ὑπηρέτησε καὶ στὴν αὐλὴ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ Α΄ στὴν Ἀδριανούπολι[5].

* * *

20 Ἀπὸ μιὰ ἄμεση ἑρμηνευτικὴ προσπέλασι τῶν ἀρχαίων μεταφράσεων προκύπτει ὅτι στὸ μασοριτικὸ καὶ στὴ μετάφρασι τοῦ Ἀκύλα ἐννοεῖται ὅτι ἡ κεφαλὴ τῆς κοπέλλας εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο καὶ τὰ μαλλιά της σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως (τὰ λυτὰ μαλλιὰ μιᾶς κοπέλλας μοιάζουν μὲ μιὰ βασιλικὴ πορφυρὴ χλαμύδα, ἤ, νὰ ποῦμε, μ' ἕνα ἀναρτημένο κι ἀνεμιζόμενο πρὸς τὰ πίσω φελώνιο), ποὺ εἶναι δεμένος στοὺς ...ληνούς! αὐτὸ τὸ τελευταῖο πρέπει οἱ ῥαββῖνοι νὰ τὸ ἔνιωθαν σὰν crux interpretum, κι αὐτὸ φαίνεται ἀνάγλυφα στὸν Ἀκύλα, ὁ ὁποῖος, κρατώντας ἀμετάφραστο τὸ ἐμπρόθετο ὡς *βε ρατίμ,* εἶναι σὰ νὰ λέῃ· «Δὲν ξέρω τί θέλει νὰ πῇ· πάντως τὸ κείμενο γράφει ἀκριβῶς αὐτό· βρῆτε το ἐσεῖς τί θέλει νὰ πῇ». τὸ ἴδιο πρέπει νὰ ἔνιωθε
21 καὶ ὁ ταργουμιστής. λίγο διαφορετικὰ οἱ Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμος στὴ βουλγάτα μεταφράζουν τὴν ἐπίμαχη φράσι «καὶ τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα βασιλέως δεμένη στὶς κανάλες *(canalibus)*». τὴ μὲν πορφύρα τὴ φαντάζεται πάλι σὰν ἀνεμιζόμενο φελώνιο, γι' αὐτὸ κι ἀποφεύγει νὰ μεταφράσῃ *πλόκιον* (=κότσο), προτιμάει δὲ τὸ *comae* (=κόμαι, μαλλιά), ὥστε νὰ δίνεται ἡ εἰκόνα τῶν λυτῶν καὶ ἀνεμιζομένων μαλλιῶν ποὺ μοιάζουν μὲ φελώνιο· τὸ δὲ *ρεθίμ,* ποὺ τὸ μεταφράζει *canalibus,* τὸ φαντάζεται ἀσφαλῶς, παρὰ τὴν ἑρμηνευτική του ἀδιέξοδη ἔκπληξι, σὰ δεξαμενὴ - ποτίστρα προβάτων, ἐπειδὴ μέχρι τότε –καὶ γιὰ πολὺ ἔπειτα– αὐτὴ ἦταν ἡ σημασία τῆς λέξεως στὴ λα-
22 τινική. ἡ ἑβραϊκὴ λέξι *κάννα* (τῆς *κάννης*), ποὺ σημαίνει κάλαμο[6], μέσῳ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πέρασε καὶ στὴ λατινικὴ ὡς *canna,* ποὺ σημαίνει πάλι τὸν κάλαμο καὶ κατ' ἐπέκτασι τὸ σωλῆνα, ἰδίως τὸν ὑδραγωγὸ σωλῆνα[7]. στὴν ἑλληνικὴ προέκυψαν παράγωγά της ποὺ σημαίνουν καλάμινες κατασκευές, λ.χ. *κανὼν κάνεον κανοῦν κάναστρον κάνιστρον κανηφόρος κανηφορῶ κανηφορία,* στὴ δὲ λατινικὴ τὰ παράγωγα *cannula* (ὑποκοριστικὸ) καὶ *canalis* (ἐπίθετο ποιότητος), ποὺ σημαίνουν τὸ μὲν πρῶτο βραχὺ σωλῆνα καὶ κρουνὸ καὶ κάννουλα, τὸ δὲ δεύτερο σωληνωτὲς κατασκευές, ἤτοι ὑδραγωγοὺς καὶ σιντριβάνια εἴτε διακοσμητικὰ (φιάλες καὶ πίδακες) εἴτε κολυμβητικὰ (πισίνες), δεξαμενὲς νεροῦ, ἢ ἀκόμη καὶ τὸν κρουνὸ ἑνὸς σκεύους σὰν τὴν τσαγιέρα, δηλαδὴ πάλι περίπου κάννουλα, ἢ καὶ τὸν ἁπλὸ πρόχουν τῆς κανάτας, τὸ κανάλι της, καὶ κάθε κανάλι. ἔτσι ἀκριβέστερα τὸ *canalis* ποὺ σημαίνει σιντριβάνι (ὑδροδοτούμενο μὲ σωλῆνες κάποτε καλάμινους κι ἔπειτα μολύβδινους) σὲ αὐλὴ βίλλας, συναντᾶται ἤδη στὸν Πλαῦτο κι ἔπειτα καὶ στοὺς Κάτωνα, Καίσαρα, Βιτρούβιο, Κέλσο, καὶ Σουητώνιο[8], μὲ τὴ σημα-

σία δὲ τῆς κάννουλας τῆς τσαγιέρας ἢ τοῦ πρόχου τῆς κανάτας πάλι ἤδη στὸν Κάτωνα κι ἔπειτα στοὺς Βεργίλιο, Κολουμέλλα, Πλίνιο πρεσβύτερο, καὶ Κοϊντιλιανό[9]. στὰ δὲ πολὺ μεταγενέστερα τοῦ Ἱερωνύμου ἑλληνολατινικὰ χειρόγραφα λεξικὰ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς τὸ *canalis* ἑρμηνεύεται *σωλὴν ἀγωγὸς ὀχετὸς ὀχέτης ῥεῖθρον χαράδρα* (=κανάλι) *ἔξοδος ἐξαγωγὴ τρῦπα ῥοὴ*
23 *ῥοῦς ὑδροχόος ὑδροχόη*[10]. ὅλ' αὐτὰ καθὼς καὶ τὸ ὅτι ὁ ταργουμιστής, «ἀλληγορώντας» τὴ μασοριτικὴ αὐτὴ λέξι τοῦ Ἄσματος, τὴν ταυτίζει ταχυδακτυλουργικῶς μὲ τοὺς *ληνούς,* στοὺς ὁποίους ὁ Ἰακὼβ πότιζε τὰ πρόβατά του (Γε 30,18· 41), δείχνουν ὅτι οἱ Βαρανίνα καὶ Ἱερώνυμος μὲ τὸ *canalibus* ἐννοοῦν ὅ,τι ἐννοοῦσαν καὶ οἱ Πλαῦτος, Κάτων, Καῖσαρ, Βιτρούβιος, Κέλσος, καὶ Σουητώνιος· δεξαμενὴ νεροῦ καὶ ποτίστρα προβάτων. ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ μετὰ τὸν Ἱερώνυμο Λατῖνοι ἑρμηνευταὶ τῆς βουλγάτας, Ἰοῦστος Οὐργέλλης, Γρηγόριος Α΄ Ῥώμης, Βέδας, Ἀλκουῖνος, Βαλαφρῖδος Στραβός, Ἀγγέλομος, Χάυμων, Ἄνσελμος, Ῥούπερτος, Βρούνων, Ὀνώριος Αὐγουστοδούνου, Βολβέρων, Φίλιππος Χάρβενγκ, Θωμᾶς Κιστερκιανός, Ψευδοκασσιόδωρος, Ψευδισίδωρος, ἄδηλος, καὶ Ἀλανὸς ὁ ἀπὸ τῶν Νήσων, ἑρμηνεύουν τὶς *canales* τοῦ Ἱερωνύμου ὡς δεξαμενές, μαρμάρινες σκάφες ἢ λάρνακες, ὅπου οἱ τότε βαφεῖς βουτοῦσαν τὰ μάλλινα νήματα μέσα στὴ βαφὴ τῆς πορφύρας.

24 Ὁ Σύμμαχος ἀντὶ *πλόκιον κεφαλῆς σου* ἔχει *ἡ διακόσμησίς σου,* ἐννοώντας πλέον κάποιο φόρεμα τῆς κοπέλλας καὶ ὄχι τὰ μαλλιά της· γι' αὐτὸ καὶ λέει *ἡ διακόσμησίς σου ὡς πορφύρα βασιλέως προσδεδεμένη εἰλήμασιν.* οἱ ἀρχαῖοι, μέχρι καὶ πολὺ μετὰ τὸ Σύμμαχο, ἀγνοοῦσαν τὰ κουμπιά. *ἐνεκομβοῦντο,* δηλαδὴ περιέστελλαν τὰ φορέματά τους, μὲ ταινίες καὶ κορδόνια, τὸ κεντρικώτερο τῶν ὁποίων ἦταν ἡ ζώνη· τὰ ὑπόλοιπα ἦταν κορδόνια τόσο γιὰ τὰ μανίκια, ἰδίως στὸ κάτω μέρος τους (ἐπιβίωσί τους εἶναι τὰ σημερινὰ κορδόνια στὰ ἐπιμάνικα τῶν ἱερατικῶν ἀμφίων), ὅσο καὶ γιὰ τὶς περισκελίδες, τὶς ἐσωτερικὲς ἢ καὶ τὶς ἐξωτερικές, ὅταν φοροῦσαν τέτοιες, καὶ γιὰ τὸ στηθαῖο ἄνοιγμα. (γι' αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερα *κόμβος* λέγεται τὸ δέσιμο τοῦ κορδονιοῦ ἢ τῆς κορδέλλας). αὐτὲς τὶς ζῶνες καὶ ταινίες καὶ κορδόνια, ποὺ στὰ πολυτελῆ φορέματα ἦταν ἀναλόγως πολυτελῆ καὶ διάκοσμα, ἐννοεῖ ὁ Σύμμαχος μὲ τὸ *εἰλήμασιν.* ἐννοεῖ ὅτι ἡ φορεσιὰ τῆς κοπέλλας ἦταν βασιλική, σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως. δὲν ἀντιλήφτηκε ὅτι στὴν ὅλη περιοχὴ τοῦ στίχου ὑπάρχει μιὰ μὴ ἀναστρέψιμη προέλασι τοῦ ἐπαίνου τῶν θελγήτρων τῆς κοπέλλας ἀπὸ τὰ πέλματα πρὸς τὴν κορυφή, κι

ὅτι στὸν ἐν λόγῳ στίχο βρισκόμαστε στὸ ἀκροτελεύτιο, στὸ κεφάλι, ὁπότε δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ λόγος γιὰ φόρεμα.

25 Ἂν ἐξαιρέσουμε τὸ κοινὸ σ' ὅλους *κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος,* στὰ ὑπόλοιπα ἡ μαρκιανὴ ἐννοεῖ πάλι ὅτι τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς τῆς κοπέλλας μοιάζουν μὲ ἀνεμιζόμενο πορφυρὸ φελώνιο (μπέρτα) βασιλέως ποὺ εἶναι, λέει αὐτή, *δεσμωτὸς ἐν διαδρόμοις·* ἤ, ἂν τὸ *δεσμωτοῦ* εἶναι παρατονισμένο ἀντὶ *δεσμώτου,* εἶναι *δεσμώτης ἐν διαδρόμοις.* πιστεύω ὅτι οὔτε κι ὁ ἴδιος ὁ μεταφραστὴς καταλάβαινε τί ἐννοεῖ μ' αὐτό· ἁπλῶς προσπαθεῖ νὰ μεταφράσῃ πολὺ πιστά, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ διευκρινίσῃ τὸ νόημα. ἡ λέξι *δεσμωτὸς* εἶναι ἀνύπαρκτη καὶ φτιαχτή· ἔχει στὴ μετάφρασί του πάρα πολλὲς τέτοιες λέξεις καὶ ἀλλόκοτες.

26 Ἡ συριακὴ ἐννοεῖ ὅτι τὰ μαλλιὰ τῆς κοπέλλας μοιάζουν μὲ ἀνεμιζόμενο πορφυρὸ φελώνιο βασιλέως, ποὺ ὅταν ὁ βασιλεὺς τρέχῃ στὰ στάδια (ἴσως μὲ ἅρμα ἢ μὲ καλπάζοντα ἵππο), αὐτὸ εἶναι δεμένο ἐπάνω του (προφανῶς μὲ τὰ κορδόνια του), γιὰ νὰ μὴν τοῦ φεύγῃ κιόλας. τὸ ἴδιο ἐννοεῖ καὶ ἡ ἀραβική, ποὺ τὰ *στάδια* τ' ἀναλύει σὲ *γήπεδα ἀγώνων* (ἀθλητικῶν). καὶ οἱ δύο μεταφρασταί, ἴσως καὶ ὁ τῆς μαρκιανῆς, φαντάζονται τὸ βασιλέα νὰ τρέχῃ μὲ ἅρμα ἢ ἵππο, νὰ ἔχῃ τὴν πορφυρή του χλαμύδα - φελώνιο ἀσφαλισμένη ἐπάνω του μὲ τὰ σχετικὰ κορδόνια της, κι αὐτὴ ν' ἀνεμίζεται πρὸς τὰ πίσω· συνηθισμένη εἰκόνα καλπάζοντος καβαλάρη μὲ τὴ χλαμύδα του ἀνεμιζόμενη πρὸς τὰ πίσω· ἔτσι ἀνεμίζονται καὶ τὰ μαλλιὰ τῆς κοπέλλας στὸν τρελλὸ ἄνεμο. γι' αὐτὸ καὶ ὁ τῆς μαρκιανῆς δὲν λέει οὔτε *πλόκιον* (κότσο) οὔτε ὅμως καὶ *κόμαι* (μαλλιὰ) ὅπως λέει ἡ βουλγάτα, ἀλλὰ *ἀκροστιχίς,* μιὰ λέξι τελείως ἀσυνήθιστη γιὰ μαλλιά. ὁ μεταφραστὴς τῆς μαρκιανῆς, ποὺ διακρίνεται γιὰ τὴ μανία τῆς ἀκριβολογίας, στὶς μεταφραστικὲς παραξενιὲς εἶναι ἕνας δεύτερος Ἀκύλας. ἐδῶ προσπαθεῖ καὶ νὰ φαίνεται ἀκριβολόγος καὶ πιὸ εἰδήμων ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ νὰ μὴν ἐκτεθῇ προδίδοντας τὴν ἄγνοιά του, καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ μεταφραστικό του «καθῆκον» μὲ μιὰ διέξοδο - ὑπεκφυγή.

27 Ἐπὶ πλέον καὶ στὸ φαινομενικὰ τόσο εὐνόητο πρῶτο ἡμιστίχιο δὲν λέγεται –ἐδῶ δὲν ἦταν καὶ ὑποχρέωσι τῶν μεταφραστῶν νὰ τὸ ποῦν– σὲ τί μοιάζει μὲ τὸν Κάρμηλο ἡ κεφαλὴ τῆς κοπέλλας· στὸ μέγεθος; στὸ σχῆμα; στὸ δασὺ μαλλὶ σὰν τὰ δάση τοῦ Καρμήλου; ἢ στὸ καστανὸ φθινοπωρινὸ χρῶμα τοῦ δάσους του;

28 Παρανόησι ἀσάφεια ἀμηχανία καὶ ὑπεκφυγὴ χαρακτηρίζει

καὶ τὶς 8 ἰουδαϊκὲς ἢ ἰουδαΐζουσες μεταφράσεις στὸ στίχο αὐτὸ μὲ τὸ κείμενο ποὺ σίγουρα νοσεῖ καὶ εἶναι γι' αὐτοὺς γεμάτο τρῦπες καὶ λακκοῦβες καὶ γλίστρες. πίσω δὲ ἀπὸ τὴν ὅλη προσπάθεια τῶν μεταφραστῶν γιαλίζει ὁ κρύος ἱδρώτας των.

* * *

29 Προκειμένου γιὰ τὸ ἐξεταζόμενο ἐλεγεῖο, τὸ κλειδὶ γιὰ τὶς σύγχρονές μας μεταφράσεις κι ἑρμηνεῖες εἶναι, ὅπως παρατήρησα, οἱ πέντε παλιότερες ἀπὸ τὶς νεώτερες εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις τῆς Π. Διαθήκης, ἤτοι ἡ γερμανικὴ τοῦ Μ. Λουθήρου (1534), ἡ γαλλικὴ τοῦ P. R. Olivétan (1535), ἡ χριστιανικὴ ἱσπανικὴ τοῦ Cassiodoro de Reina (1569) ἡ ὁποία στηρίχτηκε πολὺ στὴν προγενέστερή της ἰουδαϊκὴ ἱσπανικὴ τὴ λεγομένη τῆς Φερράρας (1553), ἡ ἰταλικὴ τοῦ G. Diodati (1607), καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἡ λεγομένη τοῦ Ἰακώβου Α΄ ἢ ἰακωβιανή (1611). καὶ οἱ πέντε αὐτὲς στηρίχτηκαν στὸ ἰουδαϊκὸ κυρίως μασοριτικὸ κείμενο, κι ἔπειτα στὶς ἄλλες ἰουδαϊκὲς ἢ ἰουδαΐζουσες μεταφράσεις (λείψανα Ἀκύλα καὶ Συμμάχου, βουλγάτα, Ταργούμ, μαρκιανή, συριακή, κι ἀραβική), στὴν ἰουδαϊκὴ ἱσπανικὴ τῆς Φερράρας ὅσες εἶναι μεταγενέστερές της, καὶ ἡ κάθε μεταγενέστερη ἀπὸ τὶς πέντε στὶς προγενέστερές της ἀπ' αὐτὲς τὶς ἴδιες. ὁ Λούθηρος, ποὺ δὲν ἤξερε ἑβραϊκά, μετέφρασε κυρίως τὴ βουλγάτα, ποὺ γνώριζε καλά, παίρνοντας, καθὼς φαίνεται, καὶ λίγες πληροφορίες γιὰ τὸ μασοριτικὸ ἀπὸ Ἑβραίους τῆς Γερμανίας· (τὴ δὲ Κ. Διαθήκη του μετέφρασε ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο κατὰ τὴν ἔκδοσι τοῦ Ἐράσμου ὁ ἑλληνομαθὴς στενὸς συνεργάτης του Μελάγχθων· διότι ὁ ἴδιος οὔτε ἑλληνικὰ γνώριζε). ἀπ' αὐτὲς τὶς πέντε εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις γίνονται στὴ συνέχεια ὅλες οἱ μεταγενέστερες μεταφράσεις τῆς Βίβλου στὶς ἴδιες πέντε γλῶσσες, ὅλες οἱ μεταφράσεις τοῦ κόσμου, καὶ ὅλες οἱ προσωπικὲς μετα-
30 φράσεις κι ἑρμηνεῖες τῶν ὑπομνηματιστῶν. οἱ τελευταῖοι ποτὲ δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὶς μεταφράσεις αὐτὲς σὲ τίποτε, παρ' ὅλο ποὺ ἐπιφέρουν μερικὲς φορὲς κάποιες λεκτικὲς μόνο μεταβολὲς ἢ ἀναλύσεις. ἀκόμη καὶ τὰ λεξικά, ἀκόμη κι αὐτὸ τὸ ἑβραϊκὸ λεξικὸ τοῦ G. Gesenius, ποὺ εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἑβραϊκῶν λεξικῶν καὶ τὸ κύριο στήριγμα ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν ἑρμηνειῶν τῆς Π. Διαθήκης, εἶναι ἀσφυκτικὰ ἐξαρτημένα ἀπὸ τὶς ἐν λόγῳ πέντε εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις. τὰ λάθη τους κληρονομοῦνται ἀναπαλλάκτως σὰ γονίδια κι ἔχουν δημιουργήσει στὴ νεώτερη ἑρμηνευτικὴ μιὰ ἐξ ὑπαρχῆς σφαλερὴ ἀλλὰ κι ἀπαρα-

βίαστη καὶ «ἱερὰ παράδοσι» πιὸ ἀναπάλλακτη κι ἀπὸ τὴ βιολογικὴ κληρονομικότητα. καὶ βέβαια καὶ οἱ ἑλληνικὲς ἑρμηνεῖες καὶ μεταφράσεις, τόσο οἱ ἐπιστημονικὲς ὅσο καὶ οἱ λογοτεχνικές, καθὼς κρέμονται μὲ σιγουριὰ ἀπὸ τὶς πέντε αὐτὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις, ἢ κι ἀπὸ ξένα ἐπιστημονικὰ ὑπομνήματα στὸ Ἆσμα στηριγμένα σ' αὐτές, ὑπόκεινται στὴν ἴδια βεβαρημένη κληρονομικότητα καὶ προτεσταντικὴ «ἱερὰ παράδοσι», παρ' ὅλο ποὺ συνήθως ἀπέναντί τους παρατίθεται τὸ κείμενο τῶν Ο΄, ἔτσι γιὰ λόγους διακοσμητικοὺς καὶ παραδοσιακούς. στὸν προκείμενο λοιπὸν στίχο οἱ πέντε προειρημένες εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις - κλειδιὰ τῆς ἐπιστήμης μεταφράζουν ὡς ἀκολούθως.

31 Γερμανικὴ (M. Luther 1534)
Dein Haupt auf dir ist wie der Karmel.
Das Haar auf deinem Haupt ist wie Purpur;
ein König liegt in deinem Locken gefangen.

Ἡ κεφαλή σου πάνω σου εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο.
τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς σου εἶναι σὰν πορφύρα·
ἕνας βασιλεὺς βρίσκεται μπλεγμένος στοὺς βοστρύχους σου.

Γαλλικὴ (P.R. Olivétan 1535)
Ta tête sur ton corps est comme le Carmel,
et ses mèches sont comme la pourpre:
un roi est enchaîné par ces flots.

Ἡ κεφαλή σου πάνω στὸ σῶμα σου εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο,
καὶ τὰ μαλλιά της εἶναι σὰν τὴν πορφύρα·
ἕνας βασιλεὺς εἶναι ἁλυσοδεμένος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς βοστρύχους.
(ἢ κυματισμούς).

Ἱσπανικὴ (Cassiodoro de Reina 1569)
Tu cabeza encima de ti, como el Carmelo;
y el cabello de tu cabeza, como la púrpura
del rey suspendida en los corredores.

Ἡ κεφαλή σου κορυφώνεται ἐπάνω σου σὰν τὸν Κάρμηλο·
καὶ τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς σου σὰν τὴν πορφύρα
τοῦ βασιλέως τὴν ἀναρτημένη στοὺς διαδρόμους.
(ἢ στὶς διαδρομές).

Ἰταλικὴ (G. Diodati 1607)
Il tuo capo sopra te pare un Carmel,
e la chioma del tuo capo pare della porpora
reale, attaccata a' palchi.

Ἡ κεφαλή σου πάνω σου μοιάζει σὰν Κάρμηλος,
καὶ τὸ κορύφωμα τῆς κεφαλῆς σου μοιάζει μὲ πορφύρα
βασιλική, ἀναρτημένη στὰ πάλκα.

Ἀγγλικὴ (ἰακωβιανὴ 1611)
Thine head upon thee is like Carmel,
and the hair of thine head like purple;
the king is held in the galleries.

Ἡ κεφαλή σου πάνω σου εἶναι σὰν τὸν Κάρμηλο,
καὶ τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα·
ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀγκιστρωμένος στοὺς βοστρύχους σου.
(ἢ στὶς γαλλαρίες σου).

32 Οἱ πέντε αὐτὲς μητρικὲς τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις, ὡς πρὸς τὴν ἐξάρτησί τους ἀπὸ τοὺς Ο΄, μέσῳ τοῦ μασοριτικοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἰουδαϊκῶν καὶ ἰουδαϊζουσῶν ἀρχαίων μεταφράσεων, διακρίνονται σὲ δυὸ ὁμάδες· στὴν ὁμάδα τῶν γραφῶν *ὡς πορφύρα· βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς (ρυπιμ - ρεθιμ - ληνοῖς - canalibus),* ἤτοι γερμανικὴ γαλλικὴ καὶ ἀγγλική, καὶ στὴν ὁμάδα τῶν γραφῶν *ὡς πορφύρα βασιλέως δεδεμένου ἐν διαδρομαῖς (διαδρόμοις),* ἤτοι ἱσπανικὴ καὶ ἰταλική.

33 Ἡ πρώτη ὁμάδα μεταφράσεων, ἡ βόρεια καὶ προτεσταντική, ἐννοεῖ ὅτι τὰ μαλλιὰ τῆς κοπέλλας μοιάζουν μὲ πορφύρα, καθὼς ὁ πορφυροντυμένος βασιλεὺς εἶναι ἀγκιστρωμένος μπλεγμένος κι ἁλυσοδεμένος (ἀπὸ σφοδρὸ ἔρωτα) πάνω στὶς μποῦκλες των. σὰ νὰ εἶναι δηλαδὴ ὁ κολλημένος στὶς μποῦκλες της πορφυροντυμένος βασιλεὺς ἕνας κόκκινος φιόγκος στὰ μαλλιά της, ἡ πορφυρὴ κορδέλλα της· σὰ νὰ κόλλησε στὶς μποῦκλες της σὰ μῦγα στὸ μέλι ἢ στὸν ἱστὸ τῆς ἀράχνης. κάτι τέτοιο βέβαια θὰ μποροῦσε νὰ λεχθῇ στὸ ποίημα μόνο σὰν ποιητικὴ μεταφορά. ἡ γραμμὴ τῆς κακῆς κληρονομικότητός των εἶναι· Ο΄ *παραδρομαῖς,* ἀρχικὸ μασοριτικὸ *ρυπιμ,* λαθεμένο μασοριτικὸ *ρεθιμ (=ληνοῖς),* βουλγάτα *canalibus.* μ' αὐτὸ ὅμως τὸ *canalibus* τοῦ Ἱερωνύμου μπῆκε στὸ βιβλικὸ κείμενο γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἔννοια τοῦ *καλάμου.* ὅταν οἱ μασορῖτες ἔγραφαν, ἔστω καὶ κατὰ λάθος τὴ λέξι *ληνοὶ (=ρεθιμ),* στὴν ἑβραϊκὴ σκέψι καὶ γλῶσσα

ἐννοοῦσαν μιὰ δεξαμενὴ νεροῦ λίθινη ἢ ξύλινη ἢ κι ἀπὸ ἄλλη ὕλη, χωρὶς νὰ ἐνυπάρχῃ καθόλου σ' αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ *καλάμου,* ὅπως ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει καὶ στὶς ἑλληνικὲς λέξεις *ληνὸς* ἢ *δεξαμενή.* ὁ *κάλαμος* ὡς στοιχεῖο τῆς ἐννοίας *δεξαμενὴ* εἶναι ἰδίωμα μόνο τῆς λατινικῆς γλώσσης. ὅταν ὁ Ἱερώνυμος μετέφρασε τὴ λέξι μὲ τὴ λατινικὴ *canales (δεξαμεναί),* τότε μπῆκε
34 στὴν ἔννοια καὶ ὁ *κάλαμος (canna, κάννα).* οἱ Ῥωμαῖοι, ἐφευρέτες τῆς σωληνοποιίας καὶ τῆς προηγμένης ὑδραυλικῆς τέχνης, ἔλεγαν τὶς δεξαμενὲς *canales,* ἐπειδὴ ἀρχικὰ διωχέτευαν σ' αὐτὲς τὸ νερὸ μὲ *καλάμια* συνδεδεμένα στὴ σειρά. φυσικὰ στὸν Ἱερώνυμο ἡ ἔννοια τοῦ *καλάμου* οὔτε κἂν ἦταν αἰσθητή, ὅπως κι ἐμεῖς, ὅταν λέμε *ἀριθμὸς μητρῴου,* οὔτε κἂν μᾶς ἔρχεται στὸ νοῦ ἡ ἀρχαία θεὰ *Μήτηρ* ἢ *Δημήτηρ* καὶ ὁ ναός της. αὐτὸ ὅμως τὸ ἀφανὲς *καλάμι* ξαφνικὰ στὴ σκέψι τοῦ Λουθήρου ἀνέθαλλε· ὁ Λούθηρος ἐννοεῖ τὸ *canalibus* ὄχι πλέον ὅπως ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὅλοι οἱ Λατῖνοι ἑρμηνευταὶ σὰ *δεξαμενές,* ἀλλὰ μὲ κάποια ἐτυμολογικὴ ἑρμηνεία σὰν *καλάμινα.* κι ἐπειδὴ στὸ νοῦ του ὑπέβοσκε ἡ ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχή του ($16^{ος}$ - $17^{ος}$ αἰ.) ἐμφανισμένη στὴ δυτικὴ Εὐρώπη τέχνη τοῦ περμανὰντ σγουροῦ γιὰ μαλλιὰ καὶ γιὰ περοῦκες, τὸ ὁποῖο τότε ἐπιτυγχανόταν μὲ καλάμινα καρούλια (ῥολά, σήμερα πλέον μετάλλινα ἢ πλαστικὰ) ποὺ φοροῦσαν οἱ γυναῖκες στὰ μαλλιά τους γιὰ ἐμπέδωσι, καταλάβαινε αὐτὰ τὰ *καλάμινα* σὰν καρουλάκια δαχτυλίδια καὶ μποῦκλες τῶν σγουρῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας. καὶ καθὼς δὲν εἶχε κανέναν ἔλεγχο τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, δὲν σκέφτηκε καθόλου τὸ ἁπλούστατο, ὅτι ἐντελῶς τυχαία ἡ ἔννοια τῶν καλαμιῶν *(cannae, canales)* μπῆκε μόνο στὴ λατινικὴ μετάφρασι. στὴ συνέχεια ἡ παρείσακτη ἔννοια περάστηκε καὶ δέσποσε καὶ στὶς ἄλλες δύο βόρειες καὶ προτεσταντικὲς καὶ σ' ὅλες τὶς ἀνὰ τὸν κόσμο μεταφράσεις τῆς Βίβλου καὶ σ' ὅλα τὰ ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα στὸ Ἆσμα, ἐνῷ δὲν ὑπάρχει καθόλου ὄχι μόνο στὸ «τιποτένιο» κείμενο τῶν Ο΄ ἀλλ' οὔτε καὶ στὸ «αὐθεντικὸ καὶ θεῖο ἀρχέτυπο» τοῦ μασοριτικοῦ.

35 Ἡ δεύτερη ὁμάδα μεταφράσεων, ἡ νότια, ἐννοεῖ ὅτι τὰ μαλλιὰ τῆς κοπέλλας, καθὼς κατὰ τὴ φαντασία τῶν μεταφραστῶν ἀνεμίζουν λυτὰ στὸν τρελλὸ ἄνεμο, μοιάζουν μὲ πορφυρὴ χλαμύδα - φελώνιο βασιλέως ποὺ εἶναι δεμένη ἐπάνω του (γιὰ νὰ μὴν τοῦ φεύγῃ, καθὼς ἀνεμίζει), ὅταν ἐκεῖνος καλπάζῃ μὲ ἄλογο ἢ τρέχῃ μὲ ἅρμα σὲ κάποια διαδρομή, ἀθλητικὴ ἢ ἄλλη. οἱ μεταφρασταὶ τῶν δυὸ αὐτῶν μεταφράσεων εἶναι φανερὸ ὅτι ἔχουν συμβουλευτῆ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες μεταφράσεις μαρκιανὴ

συριακὴ ἀραβικὴ ἢ καὶ τὶς τρεῖς· ἴσως ἀκροθιγῶς καὶ τὸ Σύμμαχο, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι πολὺ πιθανό, διότι τὰ Ἑξαπλᾶ τότε ἦταν ἀκόμη ἀνέκδοτα· ἐκτὸς ἂν εἶδαν τὴ γραφὴ τοῦ Συμμάχου κατ' εὐθεῖαν ὡς παράθεμα σὲ ἀρχαίους Ἕλληνες ἐκκλησιαστικοὺς ἑρμηνευτὰς τοῦ Ἄσματος.

36 Νεοελληνικὲς μεταφράσεις τοῦ Ἄσματος βρῆκα 34 ἤτοι 14 ἐπιστημονικὲς καὶ 20 λογοτεχνικές. πρώτη χρονικῶς ἐπιστημονικὴ εἶναι ἡ τῶν Κ. Τυπάλδου καὶ Ν. Βάμβα (1831) καὶ πρώτη λογοτεχνικὴ ἡ τοῦ Δ. Παπαρρηγοπούλου (1870) ποὺ εἶναι μετάφρασι τῆς γαλλικῆς ποιητικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἐ. Ῥενάν. στὴ μετάφρασι αὐτὴ τὸ Ἆσμα ἔχει περάσει ἀπὸ πέντε διαδοχικὲς μεταφράσεις (Ο΄, μασοριτικό, βουλγάτα, γαλλική, νεοελληνικὴ) καὶ δυὸ προκρούστειες κλίνες γιὰ νὰ μπῇ σὲ ποιητικὸ μέτρο (Ῥενάν, Παπαρρηγόπουλος). καταλαβαίνει κανεὶς πόσο ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ στοιχεῖο διασῴζεται στὸν Παπαρρηγόπουλο. φωτοτυπίες διαδοχικὲς νὰ βγάλῃς τόσες, στὴν τελευταία τὸ κείμενο δὲν θὰ διαβάζεται· πόσο περισσότερο θαμπὸ εἶναι τὸ τελευταῖο, ὅταν παρεμβαίνῃ ἡ ἀνθρώπινη ὑποκειμενικότης; παίζεται συνεχῶς τὸ παιχνίδι «σπασμένο τηλέφωνο». ὅ,τι εἶπα γιὰ τὴ μετάφρασι τοῦ Παπαρρηγοπούλου ἰσχύει ἀσφαλῶς καὶ γιὰ ὅλες τὶς λογοτεχνικὲς μεταφράσεις, σὲ κάπως δὲ μικρότερο βαθμὸ καὶ γιὰ τὶς ἐπιστημονικές. ὁ δὲ ἐξεταζόμενος στίχος μεταφράζεται ὡς ἀκολούθως.

37 1. Κ. Τυπάλδος - Ν. Βάμβας (1831· 1840)
Ἡ κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ ἡ κόμη τῆς κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα·
ὁ βασιλεὺς εἶναι δεδεμένος εἰς τοὺς πλοκάμους σου.

2. Κ. Καλλίνικος (1938)
Ἡ κεφαλή σου ἡ ὕπερθεν [τοῦ σώματός] σου ὡς ὁ Κάρμηλος,
καὶ οἱ πλόκαμοι τῆς κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα·
εἷς βασιλεὺς [φέρεται] ἁλυσίδετος ἀπὸ τοὺς βοστρύχους [σου].

3. Ἀ. Χαστούπης (1960)
Ἡ κεφαλή σου ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὡς ὁ Κάρμηλος,
..... (4 στίχοι) .....
καὶ ἡ κόμη τῆς κεφαλῆς σου εἶναι ὡς πορφύρα,
εἰς τοὺς πλοκάμους τῆς ὁποίας συνελήφθη βασιλεύς.

4. Ἀ. Χαστούπης (1971· 1975)
(Καὶ) ἡ κεφαλή σου ἐπ' αὐτοῦ (=τοῦ τραχήλου) ὡς ὁ Κάρμηλος
..... (4 στίχοι) .....
ἐν τῷ στήμονι τῆς κεφαλῆς σου (εἶναι) ὡς πορφυρᾶ (κρόκη),
βασιλεὺς δεδεσμευμένος διὰ γοητείας!

5. Ἰ. Γιαννακόπουλος (1964)
Ἡ κεφαλή σου ὁμοιάζει πρὸς τὸ ὄρος Κάρμηλον
καὶ αἱ πλεξίδες τῆς κεφαλῆς σου ἔχουν μέλαν χρῶμα·
καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἑλκύεται καὶ δένεται μὲ αὐτάς, ὅταν διέρχεται ἐνώπιόν σου.

6. Ἰω. Κολιτσάρας (1970)
Ἡ κεφαλή σου ἐπάνω εἰς τὸ σῶμα σου σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλον.
αἱ πλεξίδες τῆς κεφαλῆς σου ἀκτινοβολοῦν ὡσὰν πορφύρα
καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεύς, ὅταν διέρχεται ἐμπρός σου, εἶναι σὰν νὰ δένεται μὲ αὐτάς.

38 7. Π. Τρεμπέλας (1971)
Ἡ κεφαλή σου ἐπὶ τοῦ λοιποῦ σώματός σου ὑψοῦται σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλον
καὶ τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς σου, καθὼς ἔχουν πλεχθῆ, ὁμοιάζουν πρὸς βασιλικὴν πορφύραν·
στὶς πλεξοῦδες των καὶ ὁ βασιλεὺς ἀκόμη συναρπάζεται δεδεμένος. αἱ σκέψεις σου καὶ τὰ φρονήματά σου, ὦ Νύμφη, εἶναι ὑψηλά, θεῖα, καὶ οὐράνια.

8. Π. Τρεμπέλας (=F. Godet) (1971)
Ἡ κεφαλή σου ὀρθοῦται ἐπὶ σοῦ σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος
καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς σου σὰν νήματα πορφύρας,
βασιλεὺς εἶναι δεμένος εἰς τοὺς πλοκάμους της.

9. Π. Τρεμπέλας (†1977· 1996)
Ἡ κεφαλή σου ὀρθοῦται ἐπὶ σοῦ σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος,
καὶ οἱ πλόκαμοι τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα·
βασιλεὺς εἶναι δεδεμένος διὰ γοητείας ἀπὸ αὐτούς.

10. Μετάφρασι χιλιαστῶν (1984)
Τὸ κεφάλι σου στέκεται πάνω σου σὰν τὸν Κάρμηλο
καὶ τὰ λυτὰ μαλλιὰ τοῦ κεφαλιοῦ σου σὰν μαλλὶ βαμμένο πορφυροκόκκινο.
ἀπὸ τοὺς κυματισμούς τους εἶναι δεμένος ὁ βασιλιᾶς.

39 11. Γ. Παπαγιαννοπούλου - Σμυρνιώτου (1993)
Ἡ κεφαλή σου ὀρθώνεται σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος.
καὶ τὰ μαλλιά σου, πλεγμένα ὅπως εἶναι, μοιάζουν μὲ πορφύρα.
καὶ βασιλιᾶς ἀκόμα συναρπάζεται δεμένος.

12. Β. Βέλλας, Ἠ. Οἰκονόμου, Ν. Παπαδόπουλος, Π. Σιμωτᾶς, Β. Τσάκωνας, Μ. Κωνσταντίνου, Κ. Χιωτέλλη (1997)
Ἡ κεφαλή σου σὰν τὸν Κάρμηλο ὑψώνεται
καὶ τὰ χυτά σου τὰ μαλλιὰ σὰν τὴν πορφύρα,
κι ὁ βασιλιᾶς στὰ κύματά τους δέσμιος.

13. Χ. Γαρνάβος (2000)
Τὸ κεφάλι σου ὀρθώνεται σὰν τὸ ὄρος Κάρμηλος,
καὶ ἡ κοτσίδα τῶν μαλλιῶν σου εἶναι σὰν πορφύρα,
δεμένος ἀπὸ τὴ γοητεία σου σέρνεται ὁ βασιλιᾶς.

14. Χ. Γιανναρᾶς (1990)
Φύση καὶ ἐπέκεινα τῆς φύσης ἡ προσωπικὴ ἑτερότητα, *'βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς'. μαλαματένιες ἀνταύγειες στὴν παγίδα τοῦ αὐτοερωτισμοῦ τῆς φύσης, χρυσόπλοκα νήματα ὅπου ἀσπαίρει ὁ ἔρωτας* τῆς αἰώνιας ζωῆς. μόνο ἡ ῥομφαία μιᾶς ἀποκάλυψης μπορεῖ νὰ κατασχάσει τὴν ἐξωραϊσμένη *πλεκτάνη, νὰ ἀνασύρει τὸν πόθο* στὴν ἁπλοχεριὰ τοῦ ἀδιάσπαστου διηνεκοῦς. νὰ μεταλλάξει τὴν ἀμοιβαιότητα σὲ κένωση αὐτοπροσφορᾶς, τὸ θάμβος σὲ βάθος διάβασης 'ἐπὶ τὸ πρότυπον' τῆς εἰκόνας.

40 15. Δ. Παπαρρηγόπουλος (= E. Renan) (1870)
Ἡ κεφαλή σου
ἀνάσσης εἶναι κεφαλὴ βασιλική·
οἱ πλόκαμοί σου οἱ χυνόμενοι χρυσοῖ,
ἐμὲ τὸν βασιλέα ἐδέσμευσαν.

16. Μ. Δ. (= Δ. Μπαλᾶνος;) (1911)
Ἡ κεφαλή σου στοὺς ὤμους σου ἐπάνω σὰν τὸν Κάρμηλο,
καὶ ἡ πλεξίδα τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα·
ὁ βασιλιᾶς εἶναι δεμένος στοὺς ξυστούς.

17. Κ. Φριλίγγος (Ἰουδαῖος) (1912)
Σὰν Κάρμηλος ἀπάνου σου στέκεται τὸ κεφάλι σου.
καὶ σὰν πορφύρα τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς σου.
δεμένος εἶναι στὰ μαλλιά σου ὁ βασιλιᾶς!

18. Γ. Τσουκαλᾶς (1921)
Τὸ κεφάλι σου εἶναι ἐπάνω σου σὰν Κάρμηλος,
κι ἡ πλεξίδα σου σὰν πορφύρα.
ὁ βασιλιᾶς εἶναι δεμένος στὶς μποῦκλες τῶ μαλλιῶ σου.

19. Σ. Νικοκάβουρας (1925)
Σὰν ἄστρο τὸ κεφάλι σου μὲ τὰ μαλλιά σου γύρω,
ποὺ λάμπει σὰν ὁλόξανθη μεταξωτὴ πορφύρα,
κι ὁ βασιλιᾶς ὁ δυνατὸς εὑρίσκεται δεμένος,
ὡραία μου ἀπ' τὶς πλεξίδες σου· τόσο εἶναι ἐρωτεμένος.

20. Γιωσὲφ Ἐλιγιὰ (Ἰουδαῖος) (1928)
Ἡ κεφαλή σου μοιάζει σὰν ὁ Κάρμηλος
κι οἱ μποῦκλες σου σκλαβώνουνε ῥηγᾶδες.

41 21. Ἀ. Κάσδαγλης (= F. Kautsh) (1932)
Ἡ κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος,
ἡ κόμη ὡς πορφύρα, δεδεμένος δὲ
εἰς τοὺς πλοκάμους σου ὁ βασιλεὺς ἐγώ.

22. Ἄντης Περνάρης (1932)
Περήφανο στοὺς ὤμους σου σὰν στέκει τὸ κεφάλι,
μοιάζει τὸ Κάρμηλο βουνό, κι οἱ βόστρυχοί σου οἱ μαῦροι
σὰν τὴν πορφύρα ἀστραφτεροὶ κι ἀτίμητοι εἶν' κι ὡραῖοι,
τόσο ὡραῖοι, ποὺ κι ἐγὼ ὁ μεγάλος βασιλέας
εἶμαι δεμένος ἀπ' αὐτούς.

23. Ἀ. Χατζιδάκης (1933)
Κάρμηλος στοὺς ὤμους σου ἐπάνω ἡ κεφαλή σου,
καὶ σὰν πορφύρα τὰ μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς σου·
ὁ ῥήγας στὶς μποῦκλες σου αἰχμάλωτος, κοπέλλα.

24. Θ. Καρμπώνης (προτεστάντης) (1947)
Ἡ κεφαλή σου ὑψώνεται σὰν Κάρμηλος
καὶ τὰ μαλλιά σου σὰν πορφύρα·
ὁ βασιλιᾶς εἶναι δεμένος στοὺς πλοκάμους σου.

25. Ἀ. Φράγκος (1953)
Σὰν τὸν Κάρμηλο στέκει ἡ κεφαλή σου·
τῆς κεφαλῆς σου ἡ κόμη εἶναι βελούδι·
ὁ ῥήγας σκλάβος σου εἶναι στὶς πλεξοῦδες.

42 26. Λ. Χατζηκώστας (1964)
(Ἐλεφάντινος πύργος ὁ λαιμός σου)
μὲ Κάρμηλο τὴν κεφαλή σου ἀπάνω.
..... (4 στίχοι) .....
τοῦ κεφαλιοῦ σου ἡ κόμη σὰν πορφύρα,
στὶς μποῦκλες της πιασμένος βασιλιᾶς.

27. Γ. Σεφέρης (1965)
Ὀρθώνεται ἡ κεφαλή σου ὡσὰν τὸν Κάρμηλο
καὶ τὰ μαλλιά σου εἶναι πορφύρα,
στὶς πλεξοῦδες τους δεμένος βασιλιᾶς.

28. Ν. Σκιαδόπουλος (1970)
Τὸ κεφαλάκι σου μοιάζει μὲ Κάρμηλο
καὶ τὰ μαλλιά σου ἁγνὴ πορφύρα.
τὸ βασιλιᾶ μας ἔχεις σκλαβώσει
μ' αὐτὲς τὶς μποῦκλες τὶς σταυρωτές.

29. Σ. Στρούζα - Μαργαρίτη (1972)
Κι ἀπ' τὰ ματόφρυδά σου ἀπάνω
μαῦρα πλοκάμια τὰ μαλλιὰ
στὸν βασιλιᾶ ἁπλώνεις
καὶ τὸν σκλαβώνεις.

30. Ν. Ἀρκᾶς (1992)
Ἡ κεφαλὴ πανέμορφη σὰν τ' ὄρος τοῦ Καρμήλου,
περίτεχνο κιονόκρανο λεπτοῦ κι αἰθέριου στύλου.
οἱ πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν σου μὲ τοῦ ἥλιου τὶς βαφὲς
σοῦ στολίζουν τὸ κεφάλι κι ἀνταυγάζουν πορφυρές.
τὰ σγουρά σου αὐτὰ βοστρύχια ἔγιναν γερὴ θηλειὰ
κι ἔτσι αἰχμάλωτο στὰ δίχτυα ἔδεσαν τὸ βασιλιᾶ.

31. Λ. Παπαδόπουλος (1995)
Σὰν τὸ βουνὸ τὸν Κάρμηλο ὀρθώνεις τὸ κεφάλι.
σὰν τὴν πορφύρα λάμπουνε τὰ ὡραῖα τὰ μαλλιά σου
καὶ μέσα στὶς πλεξοῦδες τους ὁ βασιλιᾶς δεμένος.

43 32. Μ. Γκανᾶς (2006)
Κεφάλι μου περήφανη βουνοκορφή,
μαλλάκια πορφυρὴ κορώνα,
ὁ βασιλιᾶς εἶναι δεμένος στὶς πλεξοῦδες σου.

33. Θέκλα μοναχὴ (=Πολυξένη Νικολαΐδου) (1997)
Ἡ σκέψη σου καθάρια, τὸ φρόνημά σου ὑψηλό.

34. Κ. Μουρσελᾶς (1989· μυθιστόρημα, κινηματογραφικὸ ἔργο, λαϊκὸ τραγούδι)
Βαμμένα κόκκινα μαλλιά.

44 Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ νεώτεροι Ἕλληνες μεταφρασταί, ἐπιστήμονες καὶ λογοτέχνες, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ μετάφρασι τοῦ Λουθήρου, ποὺ εἶναι ἡ πρώτη καὶ σχεδὸν μητρικὴ τῶν βορείων καὶ προτεσταντικῶν. ὁ Λούθηρος, μεταφράζοντας τὴ βουλγάτα, τὸ θηλυκὸ τοῦ Ἱερωνύμου *canales* τὸ κατάλαβε, ὅπως εἶπα, ὡς οὐδέτερο *canalia,* ἐπειδὴ ἡ δοτικὴ *canalibus* εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλα τὰ γένη, κι ἀντὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ σημασία τῆς λέξεως ποὺ ἐννοοῦσε ὁ Ἱερώνυμος *(δεξαμενὲς)* φαντάστηκε μιὰ ὑποθετικὴ κι ἐτυμολογικὴ *(καλάμινα καρουλάκια τοῦ περμανάντ),* καὶ τὸ μετέφρασε *Locken,* ἤτοι βόστρυχοι, μποῦκλες, καρουλάκια μαλλιῶν· ὁπότε ἡ μὲν γαλλικὴ τοῦ Olivétan ἔχει *flots* ἤτοι κύματα (μαλλιῶν), κυματισμοὶ (μαλλιῶν), σκάλες (μαλλιῶν), σπαστὰ μαλλιά, μποῦκλες, καρουλάκια, ἡ δὲ ἰακωβιανὴ ἀγγλικὴ ἔχει τὴν παλιὰ ἀγγλικὴ λέξι *galleries,* ποὺ οἱ νεώτεροι Ἄγγλοι καὶ ἀγγλόφωνοι ἑρμηνευταὶ ἄλλοτε τὴν κρατοῦν ὡς εὐνόητη κι ἄλλοτε τὴν ἐξηγοῦν *ringlets* ἤτοι δαχτυλιδάκια (μαλλιῶν), ἢ καὶ *tresses* ἤτοι πλοκάμους, βοστρύχους, πλεξοῦδες, κοτσίδες, μποῦκλες. ἔτσι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἔχουν συνολικῶς 6 συνώνυμα· *πλόκαμοι, βόστρυχοι, πλεξίδες* ἢ *πλεξοῦδες, μποῦκλες, μαλλιά,* καὶ *κύματα* ἢ *κυματισμοί·* ὡς ἑξῆς.

45 α΄. *πλόκαμοι·* Τυπάλδος - Βάμβας, Παπαρρηγόπουλος, Κάσδαγλης, Καρμπώνης, Χαστούπης (1960), Τρεμπέλας (1971· 1996), Στρούζα *(πλοκάμια).*

β΄. *βόστρυχοι·* Περνάρης, Καλλίνικος, Ἀρκᾶς *(βοστρύχια σγουρά).*

γ΄. *πλεξίδες* ἢ *πλεξοῦδες·* Νικοκάβουρας, Φράγκος, Γιαννακόπουλος, Σεφέρης, Τρεμπέλας (στὴν α΄ μετάφρασί του), Κολιτσάρας, Παπαδόπουλος, Γκανᾶς.

δ΄. *μποῦκλες·* Τσουκαλᾶς, Ἐλιγιὰ (Ἰουδαῖος), Χατζιδάκης, Χατζηκώστας, Σκιαδόπουλος.

ε΄. *μαλλιά·* Φριλίγγος (Ἰουδαῖος), Σμυρνιώτου.

f΄. *κύματα - κυματισμοί·* χιλιασταὶ *(κυματισμοί),* Βέλλας κλπ. *(κύματα).*

ζ΄. *ξυστοί (!)*· Μ.Δ. (πρόκειται μᾶλλον γιὰ τυπογραφικὸ λάθος· ἴσως ἀντὶ *κύκλοι,* τὸ ἀγγλικὸ *ringlets*).

46 μόνον ὁ Χαστούπης στὴ δεύτερη μετάφρασί του (1971) κι ὁ Τρεμπέλας στὴν τρίτη (1972-77) μεταφράζουν *διὰ γοητείας,* κι ἀργότερα ὁ Γαρνάβος (2000) *ἀπὸ τὴ γοητεία σου,* ἀκολουθώντας ὁ μὲν Χαστούπης τὴ «διόρθωσί» του στὸ μασοριτικὸ *βε λεθὶμ (=ἐν γοητείαις)* ἀντὶ *βε ρεθὶμ (=ἐν ποτίστραις),* οἱ δὲ Τρεμπέλας καὶ Γαρνάβος τὸ Χαστούπη. ὁ Τρεμπέλας ὅμως, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, κρατάει σὰ διττογραφία - διττολογία καὶ τὸ παλιό του *ἀπὸ αὐτοὺς (=τοὺς πλοκάμους)*· ἔτσι γιὰ περισσότερη σιγουριά! πράγματι ἡ ἑβραϊκὴ λέξι *λεθιμ* σημαίνει *γοητείαις,* ἤ, ὅπως μεταφράζουν οἱ μεταφρασταὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο΄ *φαρμακείαις,* ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρχαία μόνο σημασία τῆς λέξεως, καὶ ὄχι ὅπως νόμισε ὁ Χαστούπης, ποὺ νόμιζε ὅτι οἱ λέξεις *γόης* καὶ *γοητεία* στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ σημαίνουν ὅ,τι καὶ στὴ νεοελληνική, ὅταν λέμε «ὁ *γόης* καὶ ἡ *γόησσα* μὲ ὅλη τὴ *γοητεία τους*», δηλαδὴ «μὲ τὴν ἐπίδρασι τοῦ ἐπιδεικτικοῦ ἐρωτισμοῦ τους», ἢ «μὲ τὴν ἐρωτοτροπικὴ μαγεία τους», ἢ καὶ «μὲ τὸ λάγνο μαγνητισμό τους». τὸ *γοητεῖαι* ἢ καὶ *φαρμακεῖαι* ὡς ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξι, ποὺ μεταφράζει τὸ ἑβραϊκὸ *λεθιμ* τέσσερες φορὲς στὴν Ἔξοδο, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι *ἐπαοιδοὶ* (=φακίρηδες) τοῦ φαραὼ ἔκαναν τὰ ῥαβδιά τους φίδια μὲ *φαρμακείας* (=*λεθίμ,* φακιρικὲς τεχνικές), δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ λέει ὁ Χαστούπης *γοητεία*· σφαλερῶς ἐννοεῖ τὴ λέξι μὲ τὴ νεοελληνικὴ δημοτικὴ σημασία της, τὴν παρείσακτη στὴν καθαρεύουσά του καὶ ἄγνωστη στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ φυσικὰ στὴ βιβλικὴ ἑβραϊκή. νόμισε ὅτι ἡ λέξι *λεθιμ - γοητεῖαι* μπορεῖ καὶ στὶς ἀρχαῖες γλῶσσες νὰ σημαίνῃ ὅ,τι σημαίνει στὴ σημερινὴ δημοτικὴ ἑλληνική. δὲν κατάλαβε ὅτι στὴ νεοελληνικὴ ἡ σημασία τῆς λέξεως εἶναι κατ' ἀρχὴν μεταφορικὴ καὶ ποιητική, ἡ ὁποία ὅμως ἐν τέλει μᾶς κάθισε σὰν κυριολεξία, καὶ μπῆκε καὶ στὴν καθαρεύουσα· ἀλλὰ δὲν ἰσχύει καθόλου γιὰ τὴν ἀρχαία γλῶσσα. τὸ ἴδιο ἔπαθαν καὶ ὁ Τρεμπέλας παρασυρμένος ἀπὸ τὸ Χαστούπη, καὶ ὁ Γαρνάβος παρασυρμένος μέσῳ Τρεμπέλα κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ Χαστούπη. καὶ ἀσφαλῶς ἡ «διόρθωσι» αὐτὴ τοῦ Χαστούπη ἔγινε, γιὰ νὰ αἰτιολογηθῇ πάσῃ θυσίᾳ τὸ νόημα ποὺ δίνει στὴ μετάφρασί του ὁ Λούθηρος μεταφράζοντας λαθεμένα τὸν Ἱερώνυ-

47 μο. ὅλα λοιπὸν τὰ παραπάνω, *πλόκαμοι - πλοκάμια, βόστρυχοι - βοστρύχια, πλεξίδες - πλεξοῦδες, κύματα - κυματισμοί, μποῦκλες, μαλλιά, ξυστοί,* καὶ *γοητεία,* ὑποτίθεται ὅτι εἶναι μετάφρασι τοῦ *παραδρομαί!*

48 Ἀπὸ τοὺς μεταφραστὰς ἢ ἑρμηνευτὰς οἱ Χαστούπης, Γιαννακόπουλος, Χατζηκώστας, Σεφέρης, Κολιτσάρας, Τρεμπέλας, Γιανναρᾶς, Ἀρκᾶς, Σμυρνιώτου, Παπαδόπουλος, Γαρνάβος, καὶ Γκανᾶς, ποὺ παραθέτουν δίπλα καὶ τὸ κείμενο τῶν Ο΄, τὸ παραθέτουν μόνον ὡς διακοσμητικό, γιὰ λόγους παραδοσιακούς· δὲν μεταφράζουν αὐτό, ἀλλ' ἄμεσα ἢ ἔμμεσα κάποια ἀπὸ τὶς προεξετασμένες τρεῖς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις ποὺ βρίσκουν ἢ στὴ Βίβλο κάθε γλώσσης ἢ στὰ ὑπομνήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα βοηθοῦνται. λεπτομερέστερα οἱ Τυπάλδος - Βάμβας ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι, ὁ Καλλίνικος ἀπὸ τὴ γαλλική, ὁ Χαστούπης τὴν πρώτη του φορὰ (1960) ἀπὸ τὴν ἀγγλική, ὁ Γιαννακόπουλος ἀπὸ τὸν Fillion, ὁ Κολιτσάρας ἀπὸ τὴν ἀγγλική, ὁ Τρεμπέλας ἀπὸ τοὺς Fillion, Godet, καὶ Henry, κι ἀπὸ τὴ βόρεια καὶ προτεσταντικὴ ὁμάδα μεταφράσεων, ὁ Γιανναρᾶς ἀπὸ τοὺς Γιαννακόπουλο, Κολιτσάρα, καὶ Τρεμπέλα, ἡ Σμυρνιώτου ἀπὸ τὸν Τρεμπέλα, καὶ οἱ ἁπλουστευταὶ τοῦ Βέλλα ἀπὸ τοὺς χιλιαστάς. οἱ λογοτέχνες ποὺ δὲν μεταφράζουν, ἀλλ' ἀποδίδουν περίπου μόνον ὅ,τι καταλαβαίνουν, δύσκολα δείχνουν τὴν ἄμεση ἐξάρτησί τους, ὁπωσδήποτε ὅμως δείχνουν σαφῶς ὅτι ἔμμεσα ἐξαρτῶνται ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἀπὸ τὴν προτεσταντικὴ ὁμάδα μεταφράσεων. ἄμεσα ἐξαρτῶνται ὁ Χατζηκώστας ἀπὸ τὸ Χαστούπη, ὁ Σεφέρης ἀπὸ τὴ γαλλικὴ μετάφρασι, ὁ Ἀρκᾶς κι ὁ Παπαδόπουλος ἀπὸ τὸν Τρεμπέλα. θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ καταρτίσῃ γενεαλογικὸ δέντρο ἤ, ὅπως λέμε στὴν κριτικὴ κειμένου, στέμμα ἐξαρτήσεων, ἂν αὐτὸ δὲν ἦταν γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ στίχου ἄκαρπο. ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν Ἑλλήνων Ἰουδαίων Φριλίγγου καὶ Ἐλιγιὰ καθὼς καὶ τοῦ Σεφέρη, ὅτι μεταφράζουν ἀπὸ τὸ ἑβραϊκὸ ἢ καὶ ἀπ' αὐτό, δὲν ἀληθεύει. πρόκειται γιὰ ψευδολογικὴ μπαρούφα ῥεγάλων. τέτοιες μποῦρδες οἱ λογοτέχνες τὶς συνηθίζουν πολύ. ὁ Γιώργης Σεφέρης (σ. 7), ὅταν μετέφραζε τὸ Ἆσμα στὸ Λονδῖνο, γιὰ νἄχῃ μπόλικην κι ἀτόφιαν ἔμπνευσι (= θεοπνευστία), πῆγε σ' ἕνα ἀψηλὸ χωριὸ τοῦ Λιβάνου καὶ τὸ διάβασε ἀναπνέοντας τὸν ἀλαφρὸ καὶ διάφανον μυρωμένον ἀγέρα του, ὁ δὲ Λευτέρης Παπαδόπουλος (σ. 21), ὅταν τὸ μετέφραζε, ἔδινε τὰ χειρόγραφά του στὴ γυναῖκα του καὶ τοῦ τὰ φύλαγε «στὸ ζεστὸ κόρφο της», ἐπῳάζοντάς τα, νὰ ποῦμε, αὐτὴ ἔτσι σὰν κλωσσομηχανὴ μὲ προσθήκη ὀλίγης θηλυκῆς ἐμπνεύσεως ἢ ἀποπνοίας, καὶ προσφέροντας ἔτσι στοὺς ἀναγνῶστες του αὐτὸς μέθεξι σὲ διπλῆ ἔμπνευσι, τόσο τὴν κρανιακὴ δική του ὅσο καὶ τὴ θερμαντικὴ κι ὀσφρητικὴ τῆς γυναικός του, σὰ ζεστὸ σαλέπι καὶ μπουρέκι, νὰ ποῦμε, ποὺ νὰ μυρί-

ζῃ καὶ γυναικίλα καὶ ἱδρωτίλα. μόνο ποὺ ξέχασε νὰ βάλῃ καὶ λίγη μουστάρδα. οἱ λογοτέχνες δηλαδὴ ἔχουν ἔμπνευσι κι ἀπὸ τὰ ῥουθούνια τους κι ἀπὸ ἄλλα μέρη τοῦ σώματός των. σὲ σύγκρισι μ' αὐτοὺς οἱ ἐπιστήμονες εἶναι ἄγευστα καὶ ἄοσμα σχολαστικὰ στραβάδια ποὺ ψάχνουν γιὰ ψύλλους στ' ἄχυρα.

* * *

49 Πέρα ἀπὸ τὴ μετάφρασι, ἡ ὁποία παρεμπιπτόντως μόνο μπορεῖ νὰ εἶναι κι ἑρμηνεία, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀναπτυγμένη ἑρμηνεία. παραθέτω ὅσες ἀρχαῖες ἑρμηνεῖες τοῦ στίχου 18,12 βρῆκα.

50 ## 1. Ἰουδαῖοι

Ταργοὺμ τῶν πέντε κυλίνδρων (μετάφρασι ἀπὸ τὰ λατινικά).

Ὁ βασιλεὺς ποὺ ἐγκαταστάθηκε, γιὰ νὰ σὲ κυβερνάῃ, εἶναι δίκαιος σὰν τὸν προφήτη Ἠλία, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ζῆλο ὑπὲρ τοῦ Κυρίου τοῦ οὐρανοῦ ἔσφαξε τοὺς ψευδοπροφῆτες *στὸ ὄρος Κάρμηλο* κι ἐπέστρεψε τὸν Ἰσραὴλ στὸ φόβο Κυρίου τοῦ θεοῦ. καὶ *οἱ φτωχοὶ τοῦ λαοῦ ποὺ βαδίζουν δίπλα σ' αὐτὸν τὸν ἄρχοντα ἀπὸ τὰ δεξιά του κι ἀπὸ τ' ἀριστερά του,* ἐπειδὴ εἶναι στερημένοι, *θὰ φορέσουν πορφύρα* ὅπως ὁ Δανιὴλ στὴ Βαβυλῶνα κι ὁ Μαρδοχαῖος στὰ Σοῦσα· κι αὐτὸ χάρι στὴν ἀξιομισθία τοῦ Ἀβραὰμ τὸν ὁποῖο ἐγκατέστησε σὰ βασιλέα ἐξ ἀρχῆς, γιὰ νὰ *βασιλεύῃ* στὸν αἰῶνα, χάρι στὴ δικαιοσύνη τοῦ Ἰσαὰκ τὸν ὁποῖο *ἔδεσε* ὁ πατέρας του, γιὰ νὰ τὸν θυσιάσῃ σὰν ὁλοκαύτωμα, καὶ χάρι στὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ Ἰακὼβ ὁ ὁποῖος ξεφλούδισε τὶς βέργες καὶ τὶς τοποθέτησε στὶς *ποτίστρες* (Γε 70,19).

51 ## 2. Χριστιανοὶ Ἕλληνες

α. *Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος*

Ἡ *κεφαλὴ* τῆς ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, εἶναι σὰν τὸν *Κάρμηλον,* ἐπειδὴ *Κάρμηλος* σημαίνει «ἐπίγνωσις περιτομῆς», καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὸ Χριστὸ ἀποκτήσαμε ἐπίγνωσι τῆς πνευματικῆς περιτομῆς. Ὠριγένης, Φίλων Καρπασίου, Προκόπιος Γαζαῖος, Σειρὰ τριῶν πατέρων (νηπτική).

52 Ἡ *κεφαλὴ* τῆς ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, εἶναι σὰν τὸν *Κάρμηλον,* διότι, ὅπως ὁ *Κάρμηλος* εἶναι γεμάτος ἀγαθὰ κατὰ τὸ λόγο τοῦ Ἰερεμίου *Εἰσήγαγον ὑμᾶς εἰς τὸν Κάρμηλον τοῦ φαγεῖν ὑ-*

μᾶς... τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ (Ἰε 2,16), ἔτσι κι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Θεοδώρητος.

53 Ἡ *κεφαλὴ* τῆς νύμφης, ἤτοι τῆς παρθένου Μαρίας, εἶναι ὁ Χριστός· καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι σὰν τὸν *Κάρμηλον,* δηλαδὴ «ἐπίγνωσις»· διότι *Κάρμηλος* σημαίνει «ἐπίγνωσις». Ματθαῖος Καντακουζηνός (αὐτοκράτωρ).

54 β΄. *Καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα*

Πλόκιον κεφαλῆς εἶναι ὁ πολὺς λαὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐπειδὴ οἱ τρίχες του εἶναι πάρα πολλές, κι ὅπως τὸ *πλόκιον τῆς κεφαλῆς* κοσμεῖ τὴ γυναῖκα, ἔτσι κοσμεῖ τὴν ἐκκλησία τὸ μεγάλο πλῆθος της. καὶ εἶναι τὸ *πλόκιον τῆς κεφαλῆς* τῆς ἐκκλησίας σὰν *πορφύρα,* διότι, ὅπως *ἡ πορφύρα βάφεται μὲ αἷμα,* ἔτσι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν τῆς ἐκκλησίας βάφεται μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ γίνεται *βασιλικὴ πορφύρα* τοῦ Χριστοῦ. Φίλων Καρπασίου.

55 Καὶ οἱ *τρίχες τῆς κεφαλῆς* τῆς ἐκκλησίας, δηλαδὴ ἡ διδασκαλία της ποὺ εἶναι πλεγμένη σὰν *πλόκιον,* δηλαδὴ προσφέρεται μὲ ἁρμονία, εἶναι *βαμμένη κόκκινη σὰν πορφύρα μὲ τὸ αἷμα* τοῦ Χριστοῦ. Θεοδώρητος, Προκόπιος Γαζαῖος, Σειρὰ τριῶν πατέρων (νηπτική).

56 Ἡ Θεοτόκος (= ἡ νύμφη τοῦ Ἄσματος) εἶναι «ἡ *θεοΰφαντος πορφύρα, τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα, ἡ χρυσοποίκιλτος στολή, ἡ χρυσοειδὴς διπλοΐς,* ἡ ἀκατονόμαστος συναφὴ τῆς νοητῆς *ἁλουργίδος* τοῦ Λόγου». Ἀνδρέας Κρήτης.

57 Τὸ *πλόκιον τῆς κεφαλῆς* τῆς παρθένου, ἤτοι «ὁ πλόκαμος τῆς κεφαλῆς» της, ἢ καὶ ὁ πλεγμένος ἀκάνθινος στέφανος τὸν ὁποῖο φόρεσαν οἱ σταυρωταὶ στὴν κεφαλή της, τὸ Χριστό, εἶναι στὸ κεφάλι του σὰν *πορφύρα (=ματωμένος, βαμμένος κόκκινος).* Ματθαῖος Καντακουζηνός.

58 γ΄. *Βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*

Ὁ *βασιλεὺς* Χριστὸς εἶναι *δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς,* διότι *«παρατρέχων» ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ, ἐδέθη ἐν δεσμοῖς,* γιὰ νὰ σταυρωθῇ καὶ νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ φτάσῃ μέχρι τὸν ᾅδη, γιὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπο. Φίλων Καρπασίου.

59 *Δεδεμένος* εἶναι ὁ *βασιλεὺς* Χριστός, διότι εἶναι ὁ «*σύνδεσμος τῆς ἀγάπης* τῶν λαῶν». Κύριλλος Ἀλεξανδρείας.

60 Ἡ *αἱματοβαμμένη - πορφυροβαμμένη* χριστιανικὴ διδασκαλία *διατρέχει* (ἴσως ὁ Θεοδώρητος διάβαζε στὸ κείμενό του καὶ τὴν παραλλαγὴ *διαδρομαῖς*) καὶ τρέφει τὸ λαὸ τῆς ἐκκλησίας. Θεοδώρητος.

61 Ὁ διὰ τῆς διδασκαλίας γινόμενος *βασιλεὺς* καὶ «αὐτοκράτωρ τῶν παθῶν» λαὸς στὰς *παραδρομάς,* ἤτοι στὶς *παρόδους τῆς παρούσης ἐπιγείου ζωῆς,* εἶναι *δεμένος μὲ τὸ σχοινὶ τῆς διδασκαλίας, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ.* Προκόπιος Γαζαῖος, Σειρὰ τριῶν πατέρων (νηπτική).

62 Ὁ Χριστὸς εἶναι *βασιλεὺς ἐν παραδρομαῖς,* δηλαδὴ *σὲ «ἱππηλασίας», σὲ ἐπιδρομὲς ἱππικοῦ,* διότι κατὰ τὴν ἡμέρα ποὺ φόρεσε τὸν ἀκάνθινο στέφανο *(πλόκιον κεφαλῆς)* «ἀνήγειρε τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου». Ματθαῖος Καντακουζηνός[11].

63 3. Χριστιανοὶ Λατῖνοι

Οἱ ἰδιαιτέρως πολλοὶ Λατῖνοι ἑρμηνευταὶ τοῦ Ἄσματος ἔχουν τὸ ἑρμηνευόμενο ἐλεγεῖο ἀπὸ τὴ βουλγάτα, μὲ τὸν πρῶτο στίχο του χωρὶς τὴ φράσι *ἐπὶ σέ,* μὲ τὸ δεύτερο στίχο του νὰ ἔχῃ τὴ γραφὴ *βασιλέως (regis)* ἀντὶ *βασιλεύς,* καὶ μὲ τὸ τρίτο στίχο του νὰ ἔχῃ ἀντὶ τῆς γραφῆς *ἐν παραδρομαῖς* τὴ γραφὴ τοῦ Ἀκύλα καὶ τοῦ μασοριτικοῦ *βε ρεθιμ* ἢ *βε ρατιμ* μεταφρασμένη ὡς *canalibus* καὶ ἐννοούμενη ὡς *στὶς δεξαμενές,* ἤτοι στὶς λάρνακες, στὶς λεκάνες βαφῆς τῶν βαφέων τῆς πορφύρας, στὰ *vasa* (=ἀγγεῖα) τους, ποὺ δῆθεν ἑλληνιστὶ λέγονταν *βάτια* (λέξι ἀθησαύριστη ποὺ ἴσως προέκυψε ἀπὸ παρανάγνωσι τοῦ *vasa*). οἱ περισσότεροι Λατῖνοι, πολὺ ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὸν Ὠριγένη, ἐπηρεάζονται πολὺ ἀπὸ τὴν καββαλιστικὴ αὐθαίρετη κι ἐξωπραγματικὴ ἐτυμολογία - ἑρμηνεία του ὅτι *Κάρμηλος* σημαίνει *ἐπίγνωσις περιτομῆς,* τὴν ὁποία αὐτοὶ ἐπεκτείνουν καὶ σὲ *ἐπιγινώσκων περιτομὴν* ἢ *διψῶσα περιτομὴν* ἢ *ἁπαλὸς ποταμός,* λὲς καὶ παί-
64 ζουν τὸ παιχνίδι «σπασμένο τηλέφωνο». οἱ περισσότεροι εἶναι «νηπτικοί», καὶ οἱ βερμπαλιστικὲς ἑρμηνεῖες των εἶναι κατάφορτες ἀπὸ παπικὲς «νηπτικὲς» καὶ μυστικιστικὲς ξελιγωμάρες καὶ ἀλγολαγνεῖες. εἶναι δὲ ἀξιοθαύμαστο τὸ πῶς διολισθαίνουν ἀπὸ νόημα σὲ νόημα, σὰν σὲ ὄνειρο, πῶς συνθέτουν ψηφιδωτὰ κλεμμένων νοημάτων στερεοτύπων σὰν κλισέ, καὶ πῶς τοποθετοῦν τὶς ἴδιες ψηφῖδες σὲ ποικίλους συνδυασμοὺς κατὰ βούλησι· σὰ νὰ ἔχουν στὰ χέρια μιὰ τράπουλα καὶ τὴν παίζουν ἀνακατεύοντας τὰ χαρτιά της καὶ «κόβοντας» ὁ καθένας ὅπως θέλει κι ὅπως λάχῃ. καὶ μπορεῖ μὲν νὰ μὴν ἑρμηνεύουν ἐν τέλει τὸ ἐλεγεῖο αὐτό, ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ἂν θέλῃ κανεὶς νὰ μάθῃ πῶς ἔβαφαν οἱ ἀρχαῖοι πορφυρᾶ τὰ ἄκλωστα μαλλιὰ ἢ τὰ κλωσμένα μάλλινα νήματα, καὶ ὅλα τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ σκεύη τῶν βαφέων, καὶ ὅλη τὴ μέθοδο ἐξαγωγῆς τῆς κόκκινης χρωστικῆς οὐσίας ἀπὸ τὰ θα-

λάσσια κογχύλια, καὶ ὅλη τὴ σχετικὴ τεχνικὴ ὁρολογία τους, θὰ βρῇ τὶς περισσότερες πληροφορίες στὶς λατινικὲς αὐτὲς ἑρμηνεῖες τοῦ παρόντος ἐλεγείου. περικόβοντας, ὅσο μπόρεσα, τὸ βερμπαλιστικὸ στοιχεῖο, συνοψίζω ἁπλοποιῶ καὶ ταξινομῶ τὶς ἑρμηνεῖες των, ὅσο γίνεται καλλίτερα.

65 α΄. *Caput tuum ut Carmelus - Κεφαλή σου ὡς Κάρμηλος*

Κεφαλὴ τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός· καὶ εἶναι ὅπως ὁ *Κάρμηλος* ὁ πλούσια δασωμένος καὶ κατάλληλος γιὰ κρυψῶνα καὶ γιὰ βοσκή. οἱ προφῆτες Ἠλίας καὶ Ἐλισαῖος εἶχαν τὸν Κάρμηλο κρησφύγετο. καὶ στὸ Χριστὸ οἱ δίκαιοι βρίσκουν καταφύγιο καὶ τὰ διάφορα λογικὰ ζῷα βρίσκουν βοσκὴ πνευματικῆς σοφίας. Ἰοῦστος Οὐργέλλης.

66 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός· κι αὐτὸς εἶναι ὅπως ὁ πανύψηλος *Κάρμηλος*· ἐξυψωμένος λόγῳ τοῦ πάθους ποὺ ὑπέμεινε. πάνω στὸν Κάρμηλο προσευχήθηκε ὁ Ἠλίας καὶ ἔβρεξε (Βα 47). κι ἐμεῖς, προσευχόμενοι μὲ πίστι στὸν Κάρμηλο Χριστό, θὰ δεχτοῦμε ἀπὸ τὸν πατέρα τὴν ἀρδευτικὴ βροχὴ τῆς χάριτος. Γρηγόριος Α΄ Ῥώμης («ἀλάθητος» πάπας), Ἀγγέλομος, Χάυμων.

67 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἐκκλησιαστικὸς νοῦς (=νοοτροπία), καὶ αὐτὸς εἶναι σὰν τὸν *Κάρμηλον.* διότι *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς,* καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς νοῦς *ἐπέγνω,* δηλαδὴ ἔκρινε πολὺ εὔστοχα, ὅτι θὰ δοξαστῇ μὲ τὴν πνευματικὴ περιτομὴ τῆς καρδίας (Ἰε 3,33· Κλ 5,6), καὶ ὄχι μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ σαρκικὴ περιτομὴ τῆς ἀκροβυστίας μὲ τὴν ὁποία οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιδίωκαν τὴν κατὰ σάρκα καὶ κατὰ κόσμον δόξα, καὶ γι' αὐτὸ ὁ Στέφανος τοὺς ἀποκαλεῖ *ἀπεριτμήτους τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν* (Πξ 17,56). Βέδας, Χάυμων, Ῥούπερτος, Βρούνων, Ψευδοκασσιόδωρος.

68 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ψυχῆς εἶναι ὁ νοῦς (ἡ *mens*)· διότι ὅπως ἀπὸ τὴν κεφαλὴ κυβερνῶνται ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἢ κρέμονται οἱ ἀναρίθμητες τρίχες τῶν μαλλιῶν, ἔτσι ἀπὸ τὸ νοῦ ἐκπορεύονται ὅλοι οἱ λογισμοὶ οἱ ἀναρίθμητοι. καὶ ἡ κεφαλὴ - νοῦς εἶναι ὅπως ὁ *Κάρμηλος,* ποὺ θὰ πῇ (κατὰ τὸν Ὠριγένη) *ἐπίγνωσις περιτομῆς.* διότι ὁ κάθε ὅσιος νοῦς περιτέμνεται τὴν ἀληθινὴ περιτομή, τὴν πνευματικὴ περιτομὴ - περικοπὴ τῶν ἁμαρτωλῶν παθῶν. ὁ ἀπερίτμητος - ἀκάθαρτος νοῦς δὲν ὠφελεῖ τὸ σῶμα· ὅταν ὅμως περιτμηθῇ - καθαριστῇ ἀπὸ τὰ πάθη, γίνεται κατοικητήριο τοῦ Χριστοῦ. Γρηγόριος Α΄ Ῥώμης («ἀλάθητος» πάπας), Βέδας, Χάυμων, Θωμᾶς Κιστερκιανός.

69 Μὲ τὴν *κεφαλὴ* δηλώνεται ὁ νοῦς, μὲ τὰ μαλλιὰ οἱ λογισμοί. κι ὅπως ἀπὸ τὴν κεφαλὴ κυβερνῶνται τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἔτσι ἀπὸ τὸ νοῦ κυβερνῶνται οἱ λογισμοί, ὥστε νὰ ἐνδιατρίβουν στὸν *Κάρμηλον,* ποὺ ἑρμηνεύεται *ἐπίγνωσις περιτομῆς,* νὰ ἐνδιατρίβουν στὶς κορυφές, στὸ (μαρτυρικὸ) πάθος ποὺ τυποῦται μὲ τὴ λέξι *πορφύρα.* Ἀλκουΐνος, Ἀγγέλομος, Χάυμων, ἀνώνυμος τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος, Πέτρος Δαμιανός, Ψευδισίδωρος.

70 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός. ὅπως ἀπὸ τὴν κεφαλὴ κρέμονται οἱ ἀναρίθμητες τρίχες της, ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία εἶναι ἐξαρτημένοι οἱ ἀναρίθμητοι πιστοί. αὐτοὶ μοιάζουν μὲ τὸν ψηλὸ *Κάρμηλον,* διότι ὅλοι μὲ τὴν κοινὴ πίστι κι ἐλπίδα καὶ ἀγάπη ἀνεβαίνουν λαχανιασμένοι πρὸς τὰ πνευματικὰ ὕψη. ὅπως ὁ Ἠλίας προσευχήθηκε πάνω στὸν Κάρμηλο κι ἐπέτυχε βροχὴ στὴν ξηρασία, ἔτσι οἱ καρδιὲς τῶν ἐκλεκτῶν τῆς ἐκκλησίας, συναναστρεφόμενες μὲ τὸν Κύριο διὰ τῆς προσευχῆς ἢ ἀνεβαίνοντας τὴν ἀνάβασι τῶν ἀρετῶν, γίνονται κι αὐτοὶ κορυφές. Βέδας.

71 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης εἶναι ὁ νοῦς της, ἤτοι τὰ ὑψηλότερα στοιχεῖα τῆς ἐκκλησίας, ποὺ μοιάζουν μὲ τὸν *Κάρμηλον,* ἔχουν δηλαδὴ *ἐπίγνωσιν περιτομῆς* –αὐτὸ σημαίνει τὸ *Κάρμηλος*–, διότι νοοῦν μὲ τὴν ἀποκοπὴ τῆς ἀκροβυστίας, στὴν ὁποία ἑδράζει ἡ σεξουαλικὴ ἐπιθυμία *(libido)* καὶ μὲ τὴν ὁποία γίνεται ἡ διαδοχὴ τοῦ γένους. πρέπει δὲ ν' ἀποκόψουμε ὅλο τὸ παλαιὸ γένος, νὰ παρατήσουμε κάθε ἀκαθαρσία. Ἄνσελμος (ὁ εὐνουχισμένος).

72 *Κάρμηλος,* τὸ κατοικητήριο τοῦ Ἐλισαίου, εἶναι ἡ *ἐπίγνωσις περιτομῆς* ἤτοι ἡ *διψῶσα περιτομήν,* καὶ σημαίνει τὴν ὑψηλὴ θεωρητικὴ ζωὴ στὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Ἐλισαίου. οἱ ἀρχιερεῖς τῆς ἐκκλησίας, ἔχουν *ἐπίγνωσιν περιτομῆς* τῶν ἁμαρτωλῶν παθῶν καὶ ὄχι τὴ σαρκικὴ περιτομὴ τῶν Ἰουδαίων. Ὀνώριος Αὐγουστοδούνου, Βολβέρων.

73 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης ἐκκλησίας ὑψηλὴ σὰν τὸν *Κάρμηλον* εἶναι ὁ Χριστός. τίποτε δὲν εἶναι ὑψηλότερο τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἀνώτερο τῆς θείας φύσεώς του, οὔτε ἁγιώτερο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του. κι ἐπειδὴ *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς* καὶ *ἁπαλὸς ποταμός,* σημαίνει ὅτι στὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ τῆς καρδίας καὶ τὸ κήρυγμά του ῥέει σὰν ἁπαλὸς ποταμός. Βολβέρων.

74 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης παρθένου εἶναι ὁ νοῦς καὶ ἡ βούλησί της, ὑψηλὴ σὰν τὸν *Κάρμηλον* στὶς ἀνατάσεις της. κι ἐπειδὴ *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς* ἢ *ἐπιγινώσκων περιτομήν,* ἡ δὲ παρθένος διακρινόταν ὄχι γιὰ τὴν ἰουδαϊκὴ σαρκικὴ

περιτομὴ ἀλλὰ γιὰ τὴν πνευματικὴ περιτομὴ τῆς σαρκικότητος, ἀξιώθηκε ν' ἀρέσῃ στὸ θεὸ καὶ νὰ γεννήσῃ τὸ Χριστό. Φίλιππος ὁ ἀπὸ Harveng.

75 *Κεφαλὴ* τῆς νύμφης παρθένου σὰν *Κάρμηλος* εἶναι ὁ Χριστός. *Κάρμηλος* θὰ πῇ *ἐπίγνωσις περιτομῆς*· διότι ὁ Χριστὸς περιέταμε τοὺς πιστούς του πνευματικῶς ἀπ' ὅλα τ' ἁμαρτωλὰ πάθη. Ἀλανὸς ὁ ἀπὸ Νήσων.

76 β΄. *et comae capitis tui sicut purpura regis*
καὶ κόμαι κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα βασιλέως

Κεφαλὴ ὁ Χριστός, *μαλλιὰ* οἱ μάρτυρες· τὸ αἷμα τους τοὺς κάνει νὰ μοιάζουν μὲ κόκκινη *βασιλικὴ πορφύρα.* Ἰοῦστος Οὐργέλης, Ἀγγέλομος.

77 *Κεφαλὴ* ὁ νοῦς, *μαλλιὰ* οἱ λογισμοί. οἱ λογισμοὶ τοῦ ὁσίου νοός, βαμμένοι ἀπὸ τὴν οὐράνια χάρι, γίνονται οὐράνια διακόσμησι τῆς νύμφης ψυχῆς, ὥστε αὐτὴ νὰ ἐπιθυμῇ νὰ κοκκινίσῃ στὸ αἷμα τοῦ μαρτυρίου σὰν *πορφύρα* γιὰ τὸ *βασιλέα* Χριστό, μιμούμενη τὸ (ματωμένο) σταυρικὸ πάθος ἐκείνου, ὥστε καὶ νὰ συναντηθῇ μαζί του. Γρηγόριος Α΄ Ῥώμης, Βέδας, Χάυμων, Βρούνων.

78 *Κεφαλὴ* ὁ νοῦς, *μαλλιὰ* οἱ λογισμοί. μὲ τὸ νοῦ οἱ λογισμοὶ κυβερνῶνται ἔτσι, ὥστε νὰ ἐνδιατρίβουν στὸν *Κάρμηλον,* στὶς κορυφές, στὸ (μαρτυρικὸ) πάθος ποὺ τυποῦται μὲ τὴ λέξι *πορφύρα.* Ἀλκουΐνος, Ἀγγέλομος, Πέτρος Δαμιανός, Θωμᾶς Κιστερκιανός, Ψευδοκασσιόδωρος, Ψευδισίδωρος, ἀνώνυμος τοῦ ΙΒ΄ αἰῶνος.

79 Οἱ θαλάσσιες *πορφύρες,* ποὺ περιτμήθηκαν (=ἀποτμήθηκαν, σφάχτηκαν), χύνουν (ὁσιακὰ - ἀσκητικὰ) δάκρυα *πορφυροῦ χρώματος,* μὲ τὰ ὁποῖα, ὅταν μαζευτοῦν πολλά, γίνεται ἡ βαφὴ τοῦ πορφυροῦ χρώματος. Βαλαφρῖδος Στραβός, Ὀνώριος Αὐγουστοδούνου.

80 *Μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς* εἶναι οἱ αἰσθήσεις τῆς καρδίας ποὺ μοιάζουν μὲ *πορφύραν βασιλέως,* δηλαδὴ μὲ τὸ αἱματοβαμμένο σταυρικὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τὸ χλευασμένο καὶ μὲ τὴν *πορφύραν* ποὺ τοῦ φόρεσαν γιὰ χλεύη· ἐκεῖνος ὅμως φόρεσε *πορφύραν,* δηλαδὴ ἔγινε βασιλεύς, στ' ἀληθινά. Ῥούπερτος.

81 *Μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς,* δηλαδὴ πλησιέστατοι πρὸς τὴν κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, εἶναι οἱ ὄντως ἀκτήμονες μοναχοὶ καὶ πλησιέστατοι πρὸς τὸ Χριστό· καὶ εἶναι τὸ κόσμημα τῆς κεφαλῆς του. αὐτοὶ εἶναι *ὡς πορφύρα βασιλέως,* δηλαδὴ μιμηταὶ τοῦ (αἱματοβαμμένου) πάθους τοῦ βασιλέως Χριστοῦ. Ἄνσελμος.

82 *Μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς* τῆς ἐκκλησίας εἶναι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες, διότι κοσμοῦν τὴν ἱερωσύνη σὰν κεφαλὴ καὶ προστατεύουν τὴ δικαιοσύνη σὰν ὁπλῖτες. ἡ *πορφύρα,* ποὺ βάφεται μὲ αἷμα ψαριοῦ *(piscis),* εἶναι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ποὺ ψήθηκε σὰν ψάρι στὴ φωτιὰ τοῦ σταυροῦ, ἀφοῦ πιάστηκε στὸ πέλαγος τοῦ κόσμου τούτου μὲ τὸ ἀγκίστρι τοῦ θανάτου. Ὁνώριος Αὐγουστοδούνου (νομίζει ὅτι ἡ θαλάσσια πορφύρα εἶναι ψάρι).

83 *Μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς,* τοῦ Χριστοῦ, εἶναι οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἄλλοι ἅγιοι, καὶ κάθε ἐνάρετη ψυχή, ποὺ κρέμονται ἀπὸ τὸ Χριστὸ σὰ μαλλιὰ κεφαλῆς. καὶ μ' αὐτὰ τὰ μαλλιὰ ὑφαίνεται ἡ *πορφύρα τοῦ βασιλέως* Χριστοῦ. Βολβέρων.

84 Τὰ *μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς* τῆς νύμφης παρθένου Μαρίας, δηλαδὴ οἱ ἅγιοι λογισμοί της, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ περιέβαλαν καὶ στόλισαν *ὡς πορφύρα βασιλέως* τὸ Χριστό. Φίλιππος ὁ ἀπὸ Harveng.

85 *Μαλλιὰ τῆς κεφαλῆς* τῆς νύμφης παρθένου Μαρίας εἶναι ὅλοι οἱ πιστοί. ὅταν αὐτοὶ βαφοῦν, γίνονται *πορφύρα τοῦ βασιλέως* Χριστοῦ, καθὼς κοσμοῦνται μὲ τὸ αἷμα του. Ἀλανὸς ὁ ἀπὸ Νήσων.

86 *γ΄. vincta canalibus - δεδεμένη ἐν δεξαμεναῖς*

Ὅταν βάφωνται τὰ ἄκλωστα μαλλιὰ ἢ τὰ κλωσμένα μάλλινα νήματα ἢ τὰ μάλλινα ὑφάσματα, οἱ δέσμες των (=οἱ κοῦκλες, τὰ κουβάρια, οἱ τσιλέδες) *προσδένονται στὶς* βαφικὲς *δεξαμενές,* μέσα στὶς ὁποῖες διοχετεύεται τὸ βαφικὸ αἷμα τῆς πορφύρας, (προφανῶς γιὰ νὰ μὴν ἐπιπλέουν, ἀλλὰ νὰ μένουν καταβυθισμένα καὶ νὰ βάφωνται καλά). ἔτσι καὶ οἱ ἅγιοι εἶναι πάντοτε *προσδεδεμένοι καὶ συνδεδεμένοι μὲ τὰ ντεπόζιτα* τῶν σωτηρίων διδαχῶν. Ἰοῦστος Οὐργέλης, Ἀλκουῖνος, Ἀγγέλομος.

87 Οἱ σκέψεις τοῦ ὁσίου νοὸς τῆς νύμφης ψυχῆς *προσδένονται - προσκολλῶνται στὶς δεξαμενὲς* τῶν Ἁγίων Γραφῶν, γιὰ ν' ἀρδεύωνται ἀπὸ τὸν οὐράνιο Νυμφίο. ἔτσι ὅλες μαζὶ οἱ νύμφες ψυχὲς γίνονται ἡ πορφυρῆ βασιλικὴ στολὴ τοῦ Νυμφίου. Γρηγόριος Α΄ Ῥώμης, Βολβέρων.

88 Ἡ *δεξαμενὴ* ποὺ δέχεται τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως εἶναι οἱ ψυχὲς τῶν πιστῶν τοῦ Χριστοῦ, τὰ δὲ ἄκλωστα μαλλιὰ ποὺ βάφονται πορφυρᾶ, γιὰ νὰ στολίσουν ἔπειτα σὰ στολὴ τὸ βασιλέα, εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη ἡ *δεμένη καὶ ῥιζωμένη* στὶς ψυχὲς ἐκεῖνες· αὐτὴ στὸ ἀποκορύφωμά της εἶναι συνεχὴς μνήμη τοῦ σταυρικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου καὶ ὁ ζῆλος γιὰ μίμησί του. Βέδας, Χάυμων, Βρούνων, Ἀλανὸς ὁ ἀπὸ Νήσων.

89 *Canales* (= *δεξαμενὲς* βαφῆς), τὰ ἑλληνιστὶ λεγόμενα *βάτια,* ποὺ ὑποδέχονται τὴν *πορφύρα τοῦ βασιλέως* Χριστοῦ, εἶναι οἱ χοροὶ τῶν πιστῶν. τὸ μαλλὶ ποὺ βάφεται μέσα *στὶς δεξαμενὲς* αὐτές, γιὰ νὰ γίνῃ ἔνδυμα τοῦ βασιλέως, εἶναι ἡ κατὰ τὸ (μαρτυρικὸ) πάθος ταπείνωσις, ἡ ὁποία εἶναι *δεμένη σὲ δέσμες μέσα στὶς δεξαμενές,* ὅταν μὲ σταθερὴ καρδιὰ ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καὶ ἡ ἀδιάλειπτη μνήμη τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου *ἱμαντώνουν,* ἤτοι ἐμψυχώνουν, γιὰ τὴν παραμονή, δηλαδὴ τὴν ὑπομονή, τὴν *πορφύρα τοῦ βασιλέως* Χριστοῦ, δηλαδὴ τὸ (αἱματοβαμμένο) πάθος του, ἔχοντας οἱ πιστοὶ πάντοτε στὴ μνήμη τους, καὶ προπαρασκευασμένοι γιὰ μίμησι, θ' ἀναστηθοῦν μαζὶ μὲ τὸ Χριστό. Βαλαφρῖδος Στραβός, Ἀγγέλομος, Χάυμων, ἀνώνυμος τοῦ 12ου αἰῶνος, Ψευδοκασσιόδωρος, Ψευδισίδωρος.

90 *Δεδεμένη* λέγεται ὅτι εἶναι ἡ πορφύρα αὐτή, ἐπειδὴ οἱ χορεῖες τῶν ἁγίων εἶναι προσηλωμένες καὶ σταθεροποιημένες *στὸ φόβο καὶ στὸν ἔρωτα* τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ χωριστοῦν ἀπὸ τὴ χάρι του. Χάυμων.

91 *Δεξαμενὲς* εἶναι οἱ νόες τῶν ἁγίων, ὅπως στὶς δεξαμενὲς χύνεται τὸ αἷμα τῆς πορφύρας, γιὰ νὰ βουτηχτοῦν σ' αὐτὸ τὰ *ἔρια,* ἔτσι καὶ στοὺς νόες τῶν ἁγίων ἐγκατοικεῖ ἡ ἀδιάλειπτη μνήμη τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, καὶ ἔτσι ἡ κάθε εὐσεβὴς ψυχὴ κατὰ κάποιον τρόπο βάφεται μὲ αἷμα, γιὰ νὰ μιμηθῇ τὴν *πορφύρα τοῦ βασιλέως* Χριστοῦ. ἔτσι γινόμαστε σύμμορφοι τοῦ σωτῆρος μας, γιὰ νὰ γίνουμε καὶ συγκληρονόμοι του. Πέτρος Δαμιανός.

92 Ὅπως ἡ πορφύρα, ὅσο βαθύτερα καὶ περισσότερο χρόνο παραμείνῃ *δεμένη στὶς δεξαμενὲς* τῶν βαφέων, τόσο καλλίτερα βάφεται καὶ πολυτιμότερη γίνεται, ἔτσι καὶ τὸ πάθος τοῦ Ἐκλεκτοῦ, ὅσο περισσότερο προηγήθηκε ὅλων τῶν θυσιῶν στὸ θεῖο σχέδιο, τόσο ἐνδοξότερο εἶναι· τὰ ἀπόρρητα τοῦ σχεδίου αὐτοῦ εἶναι οἱ *δεξαμενές,* ἀπὸ τὶς ὁποῖες ῥέει ἡ πολύτιμη βαφή, μὲ τὴν ὁποία ὁ Ἐκλεκτὸς αὐτός, ὁ λαμπρὸς στὴν παρθενία, μὲ τὸ θάνατο καὶ τὸ πάθος του ἔγινε καὶ *παραμένει* αἰωνίως κοκκινισμένος, καὶ θεὸς ἔνδοξος καὶ ἄνθρωπος ὡραῖος, καὶ σὲ ἀμφότερες τὶς φύσεις του βασιλεὺς νικηφόρος παντοῦ καὶ πάντοτε. Ῥούπερτος.

93 *Πορφύρα δεδεμένη στὶς δεξαμενές,* ἤτοι στὶς καρδιὲς καὶ στοὺς λογισμούς, γιὰ νὰ προδιαθέσῃ τοὺς μιμητὰς τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνο ἐξωτερικῶς ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς, εἶναι αὐτοὶ οἱ μιμηταί. *δεξαμενὲς (canales)* λέγονται τὰ ἀγγεῖα *(vasa)* ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα βάφονται οἱ πορφύρες· καὶ ὅπως ἡ πορφύρα βάφεται τόσο

καλλίτερα, ὅσο καλλίτερα εἶναι *δεμένη στὴ δεξαμενή,* ἔτσι κι αὐτοὶ συσσωματώνονται στὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ τόσο καλλίτερα, ὅσο πιὸ πολὺ συμπάσχουν ἐσωτερικῶς κι ἐξωτερικῶς. Ἄνσελμος.

94 *Δεξαμενὲς* εἶναι ἡ ἔκχυσι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἢ ἡ καρδία ἢ ἡ συνείδησι. οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες, ἔχοντας ὑπόδειγμα τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, χύνουν τὴ ζέσι τους γιὰ τὸ Χριστό, γιὰ νὰ ὑφάνουν τὴ στολὴ τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, ποὺ εἶναι *πορφύρα δεμένη στὶς δεξαμενές,* διότι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ εἶναι καρφωμένο στὶς καρδιές των μὲ τὴν ἔκχυσι τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἢ εἶναι *δεμένο στὶς δεξαμενές,* δηλαδὴ βρίσκεται δίπλα στὶς δωρεὲς τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὀνώριος Αὐγουστοδούνου.

95 Ὅπως τὰ *ἔρια,* ποὺ θὰ κάνουν τὴν πορφύρα, ὅσο πιὸ καλὰ *δεμένα* εἶναι *στὶς δεξαμενές,* τόσο καλλίτερα βάφονται, ἔτσι καὶ οἱ νόες τῶν ἁγίων, ὅσο πιὸ προσηλωμένοι εἶναι στὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ στὶς ἅγιες *δεξαμενὲς* τῶν Γραφῶν, τόσο πιὸ πολὺ φλέγονται ἀπὸ τὸν ἔρωτά του μὲ τὴν ἀρετή, καὶ τόσο πιὸ πολὺ διαλάμπει μὲ τὴν ἀγάπη καὶ ἡ σκηνὴ καὶ *βασιλικὴ πορφύρα* τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ ἡ ἐκκλησία. Βολβέρων.

96 Ἡ *πορφύρα τῶν μαλλιῶν,* δηλαδὴ τῶν ἁγίων λογισμῶν, τῆς νύμφης παρθένου Μαρίας βάφεται κόκκινη *δεμένη* μὲ τὴν πίστι καὶ τὴν ἀγάπη *στὸ* (ματωμένο) *πάθος* τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὰ μάλλινα νήματα εἶναι *δεμένα κατὰ δέσμες* (κοῦκλες, κουβάρια, τσιλέδες) *στὶς δεξαμενὲς* τῶν βαφέων. Φίλιππος ὁ ἀπὸ Harveng[12].

97 Ἐὰν πέρα ἀπὸ τὶς καββαλιστικὲς ἑρμηνεῖες ὅλων τῶν ἀρχαίων ἑρμηνευτῶν, Ἰουδαίων κι ἑλληνογλώσσων ἢ λατινογλώσσων Χριστιανῶν, ἀναζητηθῇ τὸ πῶς καταλάβαιναν κατ' ἀρχὴν ὁ καθένας τους τὸ κείμενο καὶ πῶς ἐννοοῦσαν μιὰ προκαββαλιστικὴ ἐξήγησί του, προκύπτουν οἱ ἑξῆς ἐξηγήσεις τῶν Ἰουδαίων, τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν, καὶ τῶν Λατίνων Χριστιανῶν.

1. Τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν (ἀναγνωστῶν τῶν Ο΄)

Ἡ κεφαλή σου ψηλὴ σὰν τὸν ψηλὸ Κάρμηλο
(ἢ πλούσια σὲ μαλλιὰ σὰν τὸ δασωμένο Κάρμηλο),
τὰ μαλλιά σου βαμμένα πορφυρᾶ σὰν τὸ πορφυρὸ ἔνδυμα
(ἢ χρυσόχρωμα ξανθὰ σὰν τὴ χρυσοκέντητη πορφύρα)
(ἢ λυτὰ - ἀνεμιζόμενα σὰν τὴν ἀνεμιζόμενη πορφυρῆ χλαμύδα τῶν ἁρματοδρόμων)·

ὁ βασιλεὺς τρέχει (μὲ ἅρμα) δεμένος καλὰ (μὲ ζῶνες ἀσφαλείας).

2. Τῶν Ἰουδαίων τῆς Ταργοὺμ (ἀναγνωστῶν τοῦ μασοριτικοῦ)

Ἡ κεφαλή σου (φοβερὴ) σὰν τὸν Κάρμηλο (τὸ φοβερό),
τὰ μαλλιά σου βαμμένα πορφυρᾶ σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως,
καὶ δεμένα στὶς δεξαμενὲς βαφῆς.

3. Τῶν Λατίνων Χριστιανῶν (ἀναγνωστῶν τῆς βουλγάτας)

Ἡ κεφαλή σου εἶναι ψηλὴ σὰν τὸν ψηλὸ Κάρμηλο
(ἢ πλούσια σὲ μαλλιὰ σὰν τὸ δασωμένο Κάρμηλο),
τὰ μαλλιά σου βαμμένα πορφυρᾶ σὰν τὴν πορφύρα τοῦ βασιλέως,
καὶ δεμένα στὶς δεξαμενὲς βαφῆς.

οἱ Λατῖνοι δηλαδὴ ἀκολουθοῦν στὸ μὲν πρῶτο στίχο τοῦ ἐλεγείου τοὺς Ἕλληνες Χριστιανούς, στοὺς δὲ ἄλλους δύο στίχους του τοὺς Ἰουδαίους.

98 Ἔτσι ἐννόησε τὸ στίχο αὐτὸ τοῦ Ἄσματος ἡ ἀρχαιότης. ὁ ἄκρατος πολυποίκιλος καὶ ἀχαλίνωτος καββαλισμὸς τῶν ἑρμηνευτῶν, ἐφευρημένος γιὰ τὸ Ἆσμα ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖο ῥαββῖνο Ἀκιβὰ (θ. 135 μ.Χ.) καὶ μεταφυτευμένος στὴ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Ὠριγένη (θ. 254), εἶναι τέτοιος, ποὺ **ἂν κανεὶς τὸν ἐκλάβῃ στὰ σοβαρά, μπορεῖ μ' αὐτὸν νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφὴ ὁποιαδήποτε ἠθική, ὁποιοδήποτε δόγμα, κι ὁποιαδήποτε ἱστορία. εἶναι φρικαλέο καὶ μόνο νὰ τὸ σκέφτεται κανείς· καὶ ἰσοδύναμο μὲ τὴν ἐξαφάνισι τῆς Βίβλου βέβαια.**

* * *

99 Νεώτερα ἐξηγητικὰ ὑπομνήματα στὸ Ἆσμα ἐξήτασα 62 ξένα (λατινόγλωσσα, ἀγγλικά, γερμανικά, γαλλικά, ἰταλικά, ἱσπανικά· ῥωμαιοκαθολικά, ἀγγλικανικά, καὶ προτεσταντικά), διαλέγοντας, ὅσο μποροῦσα, τὰ καλλίτερα· καὶ 7 ἑλληνικὰ καὶ ὀρθόδοξα, δηλαδὴ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα. ἀπὸ τοὺς ὑπομνηματιστὰς κανεὶς ξένος δὲν ἑρμηνεύει τὸ κείμενο τῶν Ο΄. οἱ 14, ὅλοι ῥωμαιοκαθολικοί, δηλώνουν ὅτι ἑρμηνεύουν τὸ λατινικὸ κείμενο τῆς βουλγάτας, πρᾶγμα ποὺ ἀληθεύει· οἱ 27 ἀφήνουν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἑρμηνεύουν ὁ καθένας μιὰ ἀπὸ τὶς προεξετασμένες 5 παλιὲς

εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις τῆς Βίβλου, αὐτὴ ποὺ ἔχει ὁ καθένας στὴ δική του γλῶσσα· καὶ οἱ 21 ἐπαγγέλλονται ὅτι ἑρμηνεύουν κατ' εὐθεῖαν τὸ μασοριτικὸ κείμενο, χωρὶς αὐτὸ καὶ ν' ἀληθεύῃ,
100 παρὰ μόνο σὲ μία περίπτωσι. αὐτοὶ λοιπὸν ἰσχυρίζονται αὐτὸ ποὺ ἐπαγγέλλονται, μόνο ἐπειδὴ εἶναι βέβαιοι ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ μετάφρασι, ποὺ ἑρμηνεύει στὴν πραγματικότητα ὁ καθένας τους, ἀποδίδει ἀκριβῶς τὸ μασοριτικό· γιὰ νὰ ἐνισχύσουν μάλιστα τὴν πειστικότητά τους, συχνὰ διακοσμοῦν τὰ λεγόμενά τους μ' ἐκεῖνα τὰ ὑπέρμαυρα ἀριστερόστροφα ἀραμαϊκὰ στοιχεῖα τοῦ μασοριτικοῦ, ποὺ γιὰ τοὺς ἀναγνῶστες δὲν εἶναι ἀναγνώσιμα ἀλλὰ μόνο φόβητρα, ὥστε νὰ μὴ διανοηθῇ κανεὶς ὅτι οἱ ἑρμηνευταὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουν στὴν πραγματικότητα πρόσβασι στὸ ἀραμαϊκὸ κείμενο, πρᾶγμα ὅμως ποὺ ἀπὸ ἕναν εἰδήμονα ἐλέγχεται. οἱ ἑρμηνευταὶ αὐτοὶ διαλέγουν τὶς ἀραμαϊκὲς λέξεις τῆς ἐπιδείξεώς των ἢ ἀπὸ τὴν παλιὰ πολύγλωσση ἔκδοσι τοῦ B. Walton ἢ ἀπὸ κάποιες ἄλλες παρόμοιες «πηγές», μὲ πολλὴ φειδώ, καὶ τὶς χειρίζονται μὲ πολλὴ προσοχή, μόνο γιὰ τὴν ἐπίδειξί τους. ἡ προσοχή τους ὅμως δὲν τοὺς καλύπτει πάντοτε. μόνον ὁ Γερμανὸς F. Würthwein ἔχει πράγματι τὸν ἔλεγχο τοῦ μα-
101 σοριτικοῦ κειμένου. ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἑρμηνευτὰς μόνο ἕνας ἐπαγγέλλεται ὅτι ἑρμηνεύει κατ' εὐθεῖαν τὸ μασοριτικό, χωρὶς πάλι αὐτὸ ν' ἀληθεύῃ· καὶ αὐτὸς κάνει ὅ,τι κάνουν οἱ 20 προειρημένοι. οἱ λοιποὶ 6 Ἕλληνες ἐπαγγέλλονται ὅτι ἑρμηνεύουν τὸ κείμενο τῶν Ο΄, ἀλλ' οὔτε κι αὐτὸ ἀληθεύει, ἀκόμη καὶ ὅταν δίπλα στὴ μετάφρασί τους παραθέτουν αὐτὸ τὸ κείμενο. στὴν πραγματικότητα ἑρμηνεύουν κι αὐτοὶ τὸ κείμενο ἢ τῆς βουλγάτας ἢ μιᾶς ἀπὸ τὶς 3 παλιὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις, τῆς γερμανικῆς τοῦ Λουθήρου, τῆς γαλλικῆς του Olivétan, καὶ τῆς ἰακωβιανῆς ἀγγλικῆς, ἀνάλογα μὲ τὸ ποιά εἶναι τὰ βασικὰ ξενόγλωσσα βοηθήματά τους, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ ἐξάρτησί τους εἶναι ἰ-
102 σχυρή. ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Γερμανὸ ποὺ μνημόνευσα, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἑρμηνευτὰς τοῦ Ἄσματος δὲν ἑρμηνεύει τὸ κείμενο τῆς Βίβλου, τὸ τῶν Ο΄ ἢ τὸ μασοριτικό –δὲν συζητῶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ποιό ἀπὸ τὰ δυὸ εἶναι τὸ αὐθεντικὸ κείμενο–, ἀλλὰ κάποια μετάφρασί του. καὶ τὰ 6 δὲ εὐρωπαϊκὰ αὐτὰ ἔργα τοῦ μεσαίωνος, λατινικὴ γερμανικὴ γαλλικὴ ἱσπανικὴ ἰταλικὴ καὶ ἀγγλικὴ μετάφρασι, εἶναι, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, μεταφράσεις τοῦ κατὰ καιροὺς μασοριτικοῦ «κειμένου» ποὺ ἔγιναν ὅλες ἀπὸ Ἰουδαίους τῆς μετὰ Χριστὸν ἐποχῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ Χριστιανούς. καὶ ἐξηγοῦμαι.

103 Τὴ βουλγάτα τῆς Π. Διαθήκης ὁ Ἱερώνυμος ὁμολογεῖ κατ' ἐπανάληψιν[13] ὅτι τὴν ἔκανε στὴ Βηθλεὲμ μαζὶ μὲ τὸν Ἰουδαῖο

ῥαββῖνο Baranina (Βὰρ Ἀνανία;), μακρινὸ μαθητικὸ ἀπόγονο τοῦ μεγάλου ἀντιχριστιανοῦ ῥαββὶ Ἀκιβά, μέλους τοῦ συνεδρίου τῆς Ἰαμνείας καὶ ἀμέσου διδασκάλου τόσο τοῦ μεταφραστοῦ Ἀκύλα ὅσο καὶ τοῦ Βαρχωχεβά, ἀρχηγοῦ τῆς ἐπὶ Ἀδριανοῦ δεύτερης ἰουδαϊκῆς ἐπαναστάσεως (132-135), τῆς ἰδιαζόντως ἀντιχριστιανικῆς, καὶ μεγάλου διώκτου τῶν Χριστιανῶν· ὁ Βαρανίνα μετέφραζε τὸ τότε ἄστικτο μασοριτικό, ἀρκετὰ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ φωνηεντισμένο μασοριτικὸ τοῦ 10ου αἰῶνος, ποὺ σῴζεται σήμερα, κι ὁ Ἱερώνυμος φρόντιζε μόνο τὴν ὀρθοέπεια τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰουδαίου. αὐτὸς ὁ ἀπὸ τὸν Ἀκιβὰ ἐμπνεόμενος Βαρανίνα ἐνέπνευσε στὸν Ἱερώνυμο τὸ φαρμακερὸ ἐκεῖνο μῖσος του ἐναντίον τοῦ κειμένου τῶν Ο΄· ἦταν δὲ ὁ Ἀκιβὰ ἐκεῖνος ποὺ «ἐπεξεργάστηκε» κατὰ τὴν Ταλμοὺδ τὸ ἑβραϊκὸ κείμενο τῆς Βίβλου[14], ἔβαλε τὸν Ἀκύλα νὰ κάνῃ ἄλλη ἑλληνικὴ μετάφρασί της ἀπὸ τὸ δικό του κείμενο, ἡ ὁποία μετάφρασι διατυμπανίστηκε ὡς «δεύτεροι Ἑβδομήκοντα», ἔπεισε τοὺς μαθητάς του ὅτι ἡ πιὸ μαύρη ἀποφρὰς ἡμέρα τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ μετάφρασι τῶν Ο΄ ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ Χριστιανοί, καὶ τοὺς ὥρκισε ἕνα πρᾶγμα νὰ μισοῦν στὴ ζωή τους πάνω ἀπ' ὅλα, τὴ μετάφρασι τῶν Ο΄. καὶ ἡ ἀπόπνοια τῆς ἐντολῆς του ἐκείνης ἔφτασε μέχρι καὶ τὸ Χριστιανὸ Ἱερώνυμο· σὲ τέτοιο βαθμὸ μάλιστα, ποὺ ὁ Ἱερώνυμος φιλοδοξοῦσε νὰ μεταφράσῃ στὴν ἑλληνικὴ τὴν Π. Διαθήκη, σὰν τὸν Ἀκύλα νὰ ποῦμε, ἀπὸ τὴ δική του λατινικὴ μετάφρασι, τὴ βουλγάτα, ποὺ ἔγινε, ὅπως ὁ ἴδιος καυχᾶται, δηκτικώτατα γιὰ τοὺς Ο΄, *σύμφωνα μὲ τὴν ἑβραϊκὴ ἀλήθεια (iuxta veritatem hebraicam)*[15]. κι ἔβαλε πράγματι κι αὐτὸς τὸ νεαρὸ μαθητή του Σωφρόνιο *ἄντρα τῆς πιὸ ὑψηλῆς μορφώσεως (virum apprime eruditum)* καὶ μετέφρασε ἀπὸ τὴ βουλγάτα στὴν ἑλληνικὴ τοὺς Προφήτας καὶ τοὺς Ψαλμούς[16], μὲ σκοπὸ νὰ ἐκτοπίσῃ ἀπὸ παντοῦ τὸ μίασμα τῶν Ο΄, καὶ νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ καὶ στὴν ἑλληνόγλωσση ἐκκλησία, ὥστε γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη ἡ Βίβλος νὰ περνάῃ ἀπὸ τὸ δικό του χέρι· δηλαδὴ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Βαρανίνα. ὁ Ἱερώνυμος εἶναι ὁ σκύλος τοῦ Βαρανίνα.

104 Ἡ γερμανικὴ μετάφρασι τοῦ Λουθήρου (1534) καὶ ἡ γαλλικὴ τοῦ Olivétan (1535) εἶναι μεταφράσεις τῆς βουλγάτας τοῦ Ἱερωνύμου, ὄχι χωρὶς παρανοήσεις καὶ λάθη.

105 Μετὰ τὶς δύο παραπάνω ἔγινε ἡ ἰουδαϊκὴ ἱσπανικὴ μετάφρασι ἡ λεγομένη τῆς Φερράρας (1553), μετάφρασι τοῦ μεταγενεστέρου καὶ φωνηεντισμένου μασοριτικοῦ τοῦ 10ου αἰῶνος.

106 Μὲ τυφλοσύρτη πλέον αὐτὴ τὴν ἱσπανόγλωσση μετάφρασι

ἔγιναν «ἐκ τῶν θείων ἀρχετύπων» ἡ «χριστιανικὴ» ἱσπανικὴ μετάφρασι (1569), ἡ ἰταλικὴ (1607), καὶ ἡ ἰακωβιανὴ ἀγγλική (1611).

107 Ἔτσι οἱ σημερινοὶ ἑρμηνευταὶ τοῦ Ἅσματος, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ὀρθόδοξοι κι ἀλλόδοξοι, δὲν ἑρμηνεύουν μὲν ποτὲ τὸ κείμενο τῶν Ο΄, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ μασοριτικὸ ἑρμηνεύουν ἄμεσα· πρὸς αὐτὸ μόνο προσανατολίζονται, ἀλλ' ἔχουν πρὸς αὐτὸ μιὰ ἔμμεση πρόσβασι, ὄχι χωρὶς διαλείψεις καὶ παρανοήσεις, μέσῳ τῆς βουλγάτας καὶ τῶν 5 παλιῶν εὐρωπαϊκῶν μεταφράσεων.

108 Στὴν ἑρμηνεία τους οἱ ξένοι καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπομνηματισταὶ τοῦ Ἅσματος δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ ξεπεράσουν τὶς 6 προειρημένες ἔμμεσες μεταφράσεις τοῦ ἀρχαιοτέρου ἢ ὀψιμωτέρου μασοριτικοῦ, οὔτε νὰ πλησιάσουν τοὺς Ο΄. ὅταν κανεὶς ξέρῃ τί λὲν οἱ 6 αὐτὲς μεταφράσεις, δὲν χρειάζεται κανένα νεώτερο ὑπόμνημα τοῦ Ἅσματος. εἶναι σὰ νὰ ἔχῃς ἕνα ἀκέραιο ἀρχαῖο χειρόγραφο ἑνὸς κειμένου καὶ πολλὰ ἄμεσα ἀντίγραφά του· ξέρουν οἱ κριτικοὶ τῶν κειμένων ὅτι τέτοια χειρόγραφα, χαρακτηριζόμενα ὡς ἀπόγραφα καὶ τιθέμενα στὴν ἄκρη, δὲν χρησιμοποιοῦνται ποτὲ στὴν ἔκδοσι ἑνὸς κειμένου.

109 Εἰδικώτερα ἔχω παρατηρήσει ὅτι οἱ νεώτεροι ὑπομνηματισταὶ τοῦ Ἅσματος, ξένοι καὶ Ἕλληνες, εἶναι τόσο ἀγκιστρωμένοι σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ ἑρμηνευτικὲς ἐκδοχὲς ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὶς σφαλερὲς ἐκ σφαλερῶν πέντε μητρικὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις τοῦ ἐλεγείου, ὥστε παρ' ὅλη τὴν προσπάθειά τους νὰ ξεφύγουν λίγο μερικὲς φορές, λεκτικῶς μόνο, στὴν οὐσία δὲν ξεφεύγουν ἀπ' αὐτὲς οὔτε ἐλάχιστα. ἐξετάζοντας τὶς ἑρμηνεῖες των, παρατήρησα ὅτι τὸ μόνο στὸ ὁποῖο πρωτοτυποῦν εἶναι ὅτι λίγες φορές, ἀντὶ ν' ἀκολουθήσουν τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη ὁμάδα ἀπὸ τὶς πέντε μητρικὲς μεταφράσεις, κάνουν ἕνα συνδυασμό, ἕνα μῖγμα ἀπὸ τὶς δύο· κι ὅτι οἱ συνδυασμοὶ τῶν μιγμάτων εἶναι ἀρκετοί. δὲν προσφέρουν ὅμως τίποτε τὸ καινούργιο καὶ τὸ διαφορετικό· καὶ κυρίως δὲν προσφέρουν τὴν ἑρμηνεία τοῦ ἐλεγείου, ποὺ γι' αὐτοὺς εἶναι πλέον μὲ τὶς συνθῆκες αὐτὲς τὸ ἀκατόρθω-
110 το. ἔτσι, καθὼς ὑποτάσσονται ὁμαδικῶς στὶς πέντε μητρικὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις καὶ ταξινομοῦνται σὲ τρεῖς κατηγορίες, ἤτοι αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὶς βόρειες καὶ προτεσταντικὲς μεταφράσεις, αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὶς νότιες, κι αὐτοὺς ποὺ κάνουν μίγματα, ἡ ἐξέτασί τους ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι ὑπῆρξε περιττή. μοῦ ἔκανε ὅμως ἐντύπωσι ὅτι οἱ προτεστάντες ἑρμηνευταὶ ἔχουν κι αὐτοὶ τὴ δική τους «ἱερὰ παράδοσι»,

ποὺ τὴ θεωροῦν ἀπαραβίαστη πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο θεωροῦν τέτοια οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ παπικοὶ τὴ δική τους παράδοσι.

111 Προκειμένου γιὰ τὸ ἐξεταζόμενο ἐλεγεῖο τοῦ Ἄσματος, εἶναι ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἐπέδρασαν στὴν παραγωγὴ τῶν δυτικῶν εὐρωπαϊκῶν ἑρμηνειῶν τοῦ Ἄσματος. καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ ἑρμηνευτικὰ κλειδιὰ ὑπῆρξε ἡ ἔννοια ἐκείνη τοῦ *καλάμου,* ποὺ μπῆκε στὸ ἐλεγεῖο αὐτὸ μὲ τὸν Ἱερώνυμο· μετὰ τὴν παρανόησι τοῦ *canalibus* τῆς βουλγάτας ἀπὸ τὸ Λούθηρο καὶ τὴ διάδοσί της, τὸ κλειδὶ αὐτὸ τὸ καλάμινο δέσποσε στὴν ἑρμηνεία τοῦ Ἄσματος. οἱ μποῦκλες τῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας, ποὺ ἐννοήθηκαν κάτω ἀπὸ τὸν παρείσακτο *κάλαμον,* γιὰ νὰ φαίνωνται καὶ νὰ λειτουργοῦν ὅπως λειτούργησαν, ὑποδεικνύουν ὅτι πρέπει τὰ μαλλιὰ τῆς κοπέλλας νὰ εἶναι λυτὰ καὶ ἀκάλυπτα (παρ' ὅλο ποὺ αὐτὸ ἦταν στὸν βιβλικὸ Ἰσραὴλ ἀδιανόητο), γεμάτα λάγνο μαγνητισμὸ γιὰ τοὺς ἄνδρες ποὺ τὰ βλέπουν· ὁπότε ὁ ὅλος ἔρωτας τοῦ ἀντροῦ τοῦ Ἄσματος πρὸς τὴν κοπέλλα φάνηκε κάποτε στοὺς ἑρμηνευτὰς σὰ μπλέξιμο, σὰν ἀναπάλλακτη ἐμπλοκὴ στὰ δίχτυα μιᾶς ἀράχνης, σὰν ἁμαρτωλὸς καὶ παράνομος ἔρωτας. κι ἐδῶ ἀκριβῶς ξεφύτρωσε καὶ φούντωσε ἡ συμβολὴ καὶ ἡ προσφορὰ τῆς νεώτερης ἑρμηνευτικῆς βιβλιογραφίας στὴν «κατα-
112 νόησι» τοῦ Ἄσματος. πρῶτος ὁ Γερμανὸς προτεστάντης H. Ewald (1826), σπάζοντας τὸ ἀρχαῖο ἐπὶ τοῦ Ἄσματος ἑρμηνευτικὸ καθεστώς, μὲ τὸ καλάμι τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τὸ καλαμάκι τοῦ Λουθήρου ἁλίευσε μέσα στὸ Ἆσμα τὸν δεύτερο ἐραστὴ τῆς κοπέλλας, τὸν παράνομο. ὁ νόμιμος «διαπιστώθηκε» ὅτι ἦταν βοσκὸς –μόνο ἁπλοϊκὸς βοσκὸς τῆς ἁγνῆς ὑπαίθρου θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὁ ἀθῷος–. ὁ παράνομος βρέθηκε βασιλεὺς –τί ἄλλο θὰ μποροῦσε νὰ παρουσιάσῃ ἡ αὐλικὴ σαπίλα καὶ ἡ λα-
113 γνεία τοῦ βασιλικοῦ χαρεμιοῦ;–, βρέθηκε ὁ Σολομὼν ὁ πολύγαμος, ὁ πολυγαμώτατος, ὁ λάγνος, ὁ γεροπαραλυμένος, ὁ θρασύτατος λόγῳ τοῦ ἀξιώματός του καὶ κυνικὸς εὐδαιμονιστής, ποὺ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ εἶναι καὶ μοιχὸς ποὺ ῥιχνόταν καὶ στὶς ἀρραβωνιασμένες! καὶ σκάλωσε καὶ μπλέχτηκε ὁ πορνόγερος στὰ καρουλάκια τῆς ἀθῴας κοπέλλας, τῆς μνηστῆς τοῦ ἀθῴου βοσκοῦ, χωρὶς καμμιὰ ἀξιοπρέπεια, ὁλόκληρος βασιλιᾶς. ἄνοιξε σοβαρὲς πληγὲς στὴν εὐερέθιστη φαντασία τῶν προτεσταντῶν ἑρμηνευτῶν αὐτὸ τὸ καλάμι τοῦ Ἱερωνύμου. κι ἀφοῦ μὲ τὴν ἑρμηνευτικὴ δεινότητά τους ἐντοπίστηκε μέσα στὸ κείμενο καὶ συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ ὁ δεύτερος ἐραστὴς τῆς κοπέλλας, ὁ παράνομος, ἔπειτα σὰν ἁλυσιδωτὴ ἀντίδρασι ἐμφανίστη-

καν στὴ ζηλότυπη κι ἀνταγωνιστικὴ φαντασία τῶν ὑπομνηματιστῶν, μέσα σ' ἐλάχιστα χρόνια, καὶ δύο ὁλόκληρα ζεύγη ἐραστῶν μέσα στὸ Ἆσμα, ἕνα ἀθῷο κι ἕνα ἀκόλαστο· καὶ θεοὶ καὶ θεὲς ζευγαρωμένοι ἄφθονοι, καὶ φοινικικοὶ καὶ ἀσσυροβαβυλωνιακοὶ καὶ αἰγυπτιακοί, καὶ στίφη ἐραστῶν καὶ γαμπρῶν, *θεῶν τε ἀνδρῶν τε,* καὶ νύφες ἀναρίθμητες, καὶ μυθικοὶ δαίμονες τῆς γονιμότητος, καὶ τυπικὰ μυήσεως σὲ τάγματα Ἐσσαίων, καὶ λαϊκὲς σάτιρες ἐναντίον τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τοῦ Σολομῶντος, ἢ καὶ τῶν Πτολεμαίων τῆς Αἰγύπτου, καὶ πρεσβεῖες χωρικῶν στὸ Σολομῶντα γιὰ διατύπωσι παραπόνων, καὶ διάλογος τοῦ ναοῦ τῆς Ἰερουσαλὴμ μὲ τὶς κέδρους τοῦ Λιβάνου ποὺ ἦταν δοκάρια του, καὶ διάλογος τοῦ Ἰεροβοὰμ μὲ τὶς 10 φυλὲς τοῦ Ἰσραήλ, καὶ διάλογος τοῦ ἡλίου μὲ τὴν ἡλιόλουστη Παλαιστίνη, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ μιὰ ὑγιὴς διάνοια· οἱ ἄνθρωποι ὅσο
114 λίγα καταλαβαίνουν τόσο πολλὰ φαντάζονται. ὅταν μελετοῦσα τὶς ἑρμηνεῖες των αὐτές, ποὺ μποροῦν νὰ τρελλάνουν ἄνθρωπο, ὧρες ὧρες μοῦ φαινόταν σὰν μὲ τὴν παρανόησι μεταξὺ Ἱερωνύμου καὶ Λουθήρου γύρω ἀπὸ τὸν *κάλαμον* νὰ συνέβη τὸ ἑξῆς· σὰ νὰ μετέφρασε κάποιος τὸ ὁμηρικὸ *χλωρὸν* (λ 43) μὲ τὸ νεοελληνικὸ *κίτρινο,* ποὺ παράγεται ἀπὸ τὸ *κίτρον* ἤτοι λεμόνι, τὸ ὁποῖο ἔφερε ἀπὸ τὴν Ἰνδία στὴν Ἑλλάδα ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, κι ἔπειτα 30 Ἄγγλοι καὶ Γερμανοὶ μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταὶ τοῦ Ὁμήρου, ποὺ τὸν προσπελάζουν μέσῳ τῆς νεοελληνικῆς μεταφράσεως ἐκείνου, νὰ ψάχνουν γιὰ λεμόνια στὸν Ὅμηρο, καὶ νὰ βρίσκουν στὸ κείμενό του ὄχι μόνο λεμόνια, ἀλλὰ καὶ καρπούζια καὶ μούσμουλα καὶ κεράσια καὶ μπανάνες καὶ ἀκτινίδια, καὶ ὅλα τὰ φροῦτα ποὺ δὲν ὑπῆρχαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στὴν Ἑλλάδα. καὶ στὸ στίχο αὐτὸ ἡ νεώτερη ἑρμηνευτικὴ βιβλιογραφία δὲν προσφέρει τίποτε, καὶ σὲ τίποτε δὲν διαφέρει ἀπὸ τοὺς προεκτεθειμένους ἰουδαϊκοὺς ταργουμιστικοὺς καὶ τοὺς ὠριγενικοὺς καὶ τοὺς λατινικοὺς νηπτικοὺς καββαλισμούς.

115 Ὑπάρχει κι ἕνας ἀριθμὸς ἑρμηνευτῶν, ὀρθοδόξων καὶ παπικῶν, οἱ ὁποῖοι παραμένουν στὶς καββαλιστικὲς ἑρμηνεῖες τῶν ἀρχαίων, διαλέγοντας ὁ καθένας ὡρισμένες ἀπ' αὐτές. αὐτοὶ συνήθως ἐπικαλοῦνται τὸ κῦρος τῶν ἀρχαίων καὶ ἀνθολογοῦν τὰ σχετικὰ χωρία τους.

116 Ἡ ἀναδρομή μου στὶς προγενέστερες μεταφράσεις κι ἑρμηνεῖες τοῦ ἐν λόγῳ ἐλεγείου τοῦ Ἄσματος ἔγινε σὰ μιὰ γεώτρησι γιὰ δειγματοληψία. ἔκανα στὴν Π. Διαθήκη 50 τέτοιες γεωτρήσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες δημοσιεύω αὐτή· διότι, γιὰ νὰ δημοσιευτοῦν ὅλες, θὰ χρειαζόταν μιὰ πολύτομη ἐγκυκλοπαίδεα γεμάτη

κρινόμενες ἑρμηνευτικὲς καὶ κριτικὲς ἀστοχίες. ἀπὸ τὶς 50 γεωτρήσεις οἱ 46 εἶναι σὰν αὐτὴ σὲ ἕνα μόνο ἐλεγεῖο, οἱ δὲ 4 πολὺ ἐκτενέστερες. τὶς 46 τὶς ἔκανα, γιὰ νὰ δῶ ἂν αὐτὸ ποὺ συμβαίνει στὸ ἐν λόγῳ ἐλεγεῖο, συναντᾶται καὶ σ' ἄλλα σημεῖα τῆς Π. Διαθήκης, καὶ τὶς 4, γιὰ νὰ δῶ μὲ ποιά συχνότητα συμβαίνει. τὸ συμπέρασμα, ποὺ βγῆκε, εἶναι ὅτι, ἂν ἡ διασπορὰ τῶν γεωτρήσεων καὶ ἡ δειγματοληψία μου ὑπῆρξαν ἐπιτυχημένες, τὸ φαινόμενο αὐτὸ πρέπει νὰ συμβαίνῃ σ' ὁλόκληρη τὴν Π. Διαθήκη μία φορὰ ἀνὰ 3 ἐλεγεῖα κατὰ μέσον ὅρο. τέτοια τρύπια κόσκινα ἀπὸ λάθη εἶναι ἔναντι τοῦ κειμένου τῶν Ο΄ τόσο τὸ μασοριτικὸ κείμενο ὅσο καὶ ὅλα τὰ παράγωγά του, εἴτε εἶναι αὐτὰ ἀρχαῖες καὶ νεώτερες μεταφράσεις του εἴτε κι ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ καὶ ἐκείνων. δὲν ἀξίζει τὸν κόπο ν' ἀσχολῆται κανεὶς μ' αὐτά.

* * *

117 Γιὰ νὰ ἑρμηνεύσω τὸ ἐν λόγῳ ἐλεγεῖο τοῦ Ἄσματος, ποὺ μόνο αὐτουνοῦ οἱ ἀνέκαθεν ἑρμηνεῖες συμπληρώνουν ἕναν ὀγκώδη τόμο, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ τελεσφορήσουν, ἐξήτασα ὅλα τὰ πράγματα, ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτό, μὲ πολλὴ προσοχὴ κι ἐξαντλητικὴ ἔρευνα, γλωσσικὴ καὶ πραγματολογική, ἀκόμη κι ὅταν φαίνωνται ὡς τὰ ἁπλούστερα πράγματα. διότι ἐκεῖ κάνουν τὰ λάθη τους οἱ ἑρμηνευταὶ πολλὲς φορές, ὅταν κάτι τὸ θεωροῦν ἐκ τῶν προτέρων πολὺ ἁπλὸ γνωστὸ κι εὐνόητο, καὶ δὲν ἐρευνοῦν γι' αὐτὸ καθόλου, βέβαιοι ὅτι «τὸ ξέρουν καλά».

118 Οἱ κατὰ τὴ σημασία δευτερεύουσες καὶ βοηθητικὲς λέξεις τοῦ στίχου, ποὺ εἶναι δύο πτώσεις τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας σὲ τρεῖς χρήσεις, *σου σὲ σου,* δύο προθέσεις, *ἐπὶ ἐν,* ἕνας ἁπλὸς συμπλεκτικὸς σύνδεσμος, *καί,* κι ἕνα παραβολικὸ τροπικὸ ἐπίρρημα σὲ δυὸ πανομοιότυπες χρήσεις, *ὡς (ὡς Κάρμηλος, ὡς πορφύρα),* εἶναι ὄντως ἁπλὲς κι εὐνόητες· καὶ δὲν τρέχει μ' αὐτὲς τίποτε τὸ ἐξαιρετικό.

119 Οἱ τρεῖς στίχοι τοῦ ἐλεγείου εἶναι τρεῖς ἀλλεπάλληλες ὀνοματικὲς προτάσεις μὲ κοινὸ τὸ ἐννοούμενο ῥῆμα *ἐστὶ* καὶ κοινὸ ἐπίσης τὸ ἐπαναλαμβανόμενο παραβολικὸ ἐπίρρημα *ὡς,* κι ἂς λείπει αὐτὸ ἀπὸ τὸν τρίτο στίχο· λείπει, ἐπειδὴ ἐννοεῖται. καὶ στοὺς τρεῖς λοιπὸν στίχους ἐννοεῖται *ἐστὶν ὡς,* δηλαδὴ «εἶναι σὰν...». συνεπῶς ἔχουμε τρεῖς ἀλλεπάλληλες παρομοιώσεις. καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ἐννοήσουμε ἄλλο ῥῆμα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *ἐστί.* στὴν πρώτη παρομοίωσι ἡ *κεφαλὴ* «εἶναι σάν...», στὴ δεύτερη

καὶ τρίτη τὸ *πλόκιον κεφαλῆς* «εἶναι σὰν... καὶ σάν...». ὁπότε ἀναζητοῦνται τρία ἀντικείμενα παρομοιώσεως, ἕνα γιὰ κάθε πρότασι - παρομοίωσι, ποὺ εἶναι «σὰν *Κάρμηλος*», «σὰν *πορφύρα*», «σὰ *βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*».

120 Τέλος τὰ 7 ὀνόματα τοῦ στίχου (ἀκριβέστερα 6 ὀνόματα, καὶ 1 μετοχὴ μὲ ἐντονώτερο τὸ ὀνοματικὸ στοιχεῖο της παρὰ τὸ ῥηματικό, ὅπως ἄλλωστε τέτοιες εἶναι οἱ πλεῖστες μετοχὲς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, σχεδὸν ὀνόματα) εἶναι οἱ φορεῖς τῶν κυρίων ἐννοιῶν του καὶ συνθέτουν τὸ ὅλο νόημά του· *κεφαλή* (δίς), *Κάρμηλος, πλόκιον, πορφύρα, βασιλεύς, δεδεμένος, παραδρομαί.* κατὰ τὴν ἐξέτασί τους δὲν ἔφευγε οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπὸ τὴ σκέψι μου ὅτι τὰ τρία ἀντικείμενα παρομοιώσεως στὶς τρεῖς ἀλλεπάλληλες παρομοιώσεις πρέπει σὲ κάτι νὰ μοιάζουν μεταξύ τους ἐμφανῶς· καὶ στὸ ἴδιο νὰ μοιάζουν καὶ μὲ τὸ ὑποκείμενο τῆς παρομοιώσεως. σὰ νὰ λέμε «Τὸ δάχτυλό σου εἶναι σὰ στυλό, σὰ βέργα, σὰν ξίφος», ἐπειδὴ καὶ τὰ τέσσερα εἶναι ἐπιμήκη· ὄχι ὁπωσδήποτε ἐπειδὴ τὸ στυλὸ εἶναι μαῦρο, ἡ βέργα ἐπιμήκης, καὶ τὸ ξίφος κοφτερό. ἀσφαλῶς ἀπέρριψα πολλὲς γλωσσικὲς καὶ πραγματολογικὲς ἐκδοχές, μέχρι ποὺ βρῆκα τὴν ὄντως ἐννοούμενη. καὶ αὐτὴ φυσικὰ ἐκθέτω καὶ διευκρινίζω ἐδῶ.

121 Κατ' ἀρχὴν τὰ δυὸ ὑποκείμενα παρομοιώσεως, ποὺ εἶναι καὶ ὑποκείμενα τοῦ ἐννοουμένου ῥήματος, εἶναι κατ' οὐσίαν ἕνα, ἐκφερόμενο σὲ σχῆμα «ἓν διὰ δυοῖν»· *κεφαλὴ... καὶ πλόκιον κεφαλῆς.* διότι στὴ συνάφεια τοῦ ἐλεγείου ὑπάρχει μιὰ ποιητικὴ συμμετρία· ὁ ἐπαινέτης τῆς κοπέλλας ἐπαινεῖ δέκα μέρη τῶν καλλονῶν της, πέντε τοῦ σώματος καὶ πέντε τῆς κεφαλῆς της· τὰ τοῦ σώματος εἶναι *διαβήματα* (=πόδια), *μηροί, ὀμφαλός, κοιλία, μαστοί,* ποὺ τ' ἀραδιάζει ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, τὰ δὲ τῆς κεφαλῆς *τράχηλος, ὀφθαλμοί, μυκτὴρ* (=μύτη), *κεφαλή, πλόκιον κεφαλῆς,* ποὺ τ' ἀραδιάζει ἐπίσης ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω. καὶ στὶς δυὸ δὲ πεντάδες ὑπάρχει ἀπὸ μία δυάδα ταυτοσήμων· στὴν τοῦ σώματος εἶναι τὰ *ὀμφαλὸς - κοιλία,* καὶ στὴν τῆς κεφαλῆς τὰ *κεφαλὴ - πλόκιον κεφαλῆς* τοῦ παρόντος ἐλεγείου. τόσο λοιπὸν γιὰ τὴν ταυτοσημία αὐτή, ποὺ εἶναι αἴτημα καὶ στοιχεῖο τῆς ποιητικῆς δομῆς καὶ συμμετρίας, ὅσο καὶ γιὰ τὸ ὅτι τὰ ἄτριχα μέρη τῆς κεφαλῆς, *τράχηλος ὀφθαλμοὶ μυκτήρ,* ἤδη προηγήθηκαν, εἶναι φανερὸ ὅτι ἐδῶ ὡς *κεφαλὴ* ἐννοεῖται πλέον μόνο τὸ τριχωτὸ μέρος τῆς κεφαλῆς, τὸ ἐπάνω, τὸ σκάλπ, τὰ μαλλιὰ τῆς κοπέλλας. κι αὐτὸ γιὰ νὰ ξέρουμε ποιό ἀκριβῶς εἶναι τὸ ὑποκείμενο τῆς παρομοιώσεως, ποὺ μοιάζει σὲ κάτι ἐμ-

φανὲς μὲ τὰ τρία ἀντικείμενα τῆς παρομοιώσεως, *Κάρμηλος, πορφύρα, βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς*· γιὰ ν' ἀναζητηθῇ νηφάλια σωστὰ καὶ εὔστοχα ἡ ἀκριβὴς σημασία τους. καὶ μετὰ τὸν προσδιορισμὸ αὐτὸ ἔρχομαι στὴ γλωσσικὴ καὶ πραγματολογικὴ ἐξέτασι τῶν 7 ὀνομάτων τοῦ ἐλεγείου.

122 Ἡ *κεφαλὴ* ἀσφαλῶς εἶναι τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος. διότι, ὅπως εἶπα, στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ ἐλεγείου ὁ ἐπαινέτης ἐπαινεῖ τὰ κάλλη τῆς κοπέλλας σὲ δέκα σημεῖα, ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τὸ τελευταῖο στὴν προέλασι ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ πάνω, εἶναι καὶ ἡ *κεφαλή* της, δηλαδὴ τὰ μαλλιά της. ἄλλωστε καὶ ὅλες οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τῆς περιοχῆς, γενικὲς κτητικὲς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι τοῦ προσώπου τῆς κοπέλλας, καὶ ἐδῶ λέει πάλι *κεφαλή σου.* ὁ προσδιορισμὸς δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρησι. καὶ εἶναι *κεφαλὴ* τὸ *πλόκιον.*

123 *Πλόκιον,* ἀπὸ τὸ ῥῆμα *πλέκω,* λέγεται ἡ πλεκτὴ κόμμωσι. ἡ λέξι μὲ τὴν ἴδια σημασία ἀπαντᾶται καὶ στὸ Φώτιο καὶ στὴ Σούμμα[17], ἐνῷ στὴν Κ. Διαθήκη τὸ ἴδιο πρᾶγμα λέγεται *πλέγμα* ἢ *ἐμπλοκὴ τριχῶν*[18] ἀπὸ τὸ ἴδιο ῥῆμα. ἀπὸ τὸ ἴδιο ῥῆμα πάντοτε καὶ μὲ τὴν ἴδια σημασία ἀπαντῶνται καὶ τὰ *πλόκος* στοὺς Αἰσχύλο, Σοφοκλῆ, καὶ Εὐριπίδη[19], *πλοκὰς* στὸ Φερεκράτη, καὶ *πλόκαμος* καὶ *πλοκαμὶς* στοὺς Πολυδεύκη, Ἡσύχιο, καὶ Σούμμα· τὸ δὲ τελευταῖο καὶ στὸν Εὐφορίωνα[20]. κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σημαίνῃ τὰ λυτὰ μαλλιά. πλεκτῶν κομμώσεων ὑπάρχουν πολλὰ εἴδη· ἔντριτες πλεξοῦδες, μία ἢ δύο ἢ πολλές, κρεμώμενες ἐλεύθερες, ἢ κουλουριασμένες πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὰ πίσω, πρὸς τὰ πάνω, καὶ ἁπλῶς στριφτὸς *κρωβύλος* (= κότσος)[21], πεπλατυσμένος, ἢ ἡμισφαιρικός, ἢ κωνικός, ὁριζόντιος, ἢ λοξός, ἢ κατακόρυφος, στηριζόμενος δὲ ἢ μὲ καρφίδες μαλλιῶν ἢ μὲ σπειροειδῶς περιελισσόμενη ταινία, ἢ καὶ μὲ τὸ ἀρχαῖο χρυσὸ ἢ ἀργυρὸ *ἐμπλόκιον*[22] ποὺ ἦταν ἕνα κόλουρο κωνικὸ ποτήρι χωρὶς πυθμένα καὶ ἴσως διάτρητο, τὸ ὁποῖο ἔπαιρνε τὸν κρωβύλο μέσα. ἐδῶ στὸ Ἆσμα τὸ *πλόκιον* εἶναι ὁπωσδήποτε στριφτὸς κωνικὸς καὶ πρὸς τὰ πίσω ἐκτεινόμενος κρωβύλος, γνωστὸς σήμερα στὴ διεθνῆ κομμωτικὴ τέχνη ὡς «ἀρχαῖο ἑλληνικὸ χτένισμα»· αὐτὸ δείχνουν τὰ τρία ἀντικείμενα παρομοιώσεως. ἦταν ὅμως καὶ τὸ συνηθέστερο ἀρχαῖο ἰσραηλιτικὸ χτένισμα, ὅπως δείχνει τὸ κόσμημα *ἐμπλόκιον,* ποὺ ἀναφέρεται κατ' ἐπανάληψι στὸ Νόμο[23].

124 Ὁ *Κάρμηλος,* ὄρος τῆς Παλαιστίνης στὴ βάσι τῆς μοναδικῆς χερσονήσου τῆς χώρας αὐτῆς, ἕνα ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα ὄρη της, κωνικὸ καὶ μαστοειδὲς σὰν τὸν ἑλληνικὸ Ἄθω, γιὰ τὸν ὁ-

ποῖο ὁ Στράβων λέει· *Ἔστι δ' ὁ Ἄθως ὄρος μαστοειδὲς ὀξύτατον ὑψηλότατον*[24]. τὰ ἴδια ἀκριβῶς θὰ μποροῦσε νὰ πῇ καὶ γιὰ τὸν Κάρμηλο. ὁ κρωβύλος τῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος παρομοιάζεται μὲ τὸν Κάρμηλο στὸ σχῆμα του. αὐτὸ σημαίνει ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ἐλεγείου

Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος.

125 Ἡ *πορφύρα* εἶναι τὸ θαλάσσιο κογχύλι, τὸ αἷμα τοῦ ὁποίου οἱ ἀρχαῖοι χρησιμοποιοῦσαν ὡς κόκκινη χρωστικὴ οὐσία μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, γιὰ νὰ βάφουν τὸ ὕφασμα τὸ γνωστὸ πάλι μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα. κογχύλι χρῶμα ὕφασμα λέγονταν ὅλα *πορφύρα*· ἐδῶ ὅμως πρόκειται γιὰ τὸ κογχύλι. αὐτὸ σήμερα στὴ ζωολογία λέγεται *πορφύρα αἱμάστομα (purpura haemastoma)* καὶ ἀνευρίσκεται ἀκόμη σ' ὅλα τὰ παράλια τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου Θαλάσσης· καὶ στὰ παράλια τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη μέχρι τὸν Ὄλυμπο. ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Κατερίνης εἶναι τὸ κογχύλι τὸ ὁποῖο ἔχω στὴ συλλογή μου καὶ τοῦ ὁποίου τὴ φωτογραφία δημοσιεύω ἐδῶ. μοιάζει μὲ κουκουνάρα πεύκου, μὲ τὸ σχῆμα τοῦ ὄρους Καρμήλου, καὶ τοῦ Ἄθω, καὶ φυσικὰ πάρα πολὺ μὲ τὸν κρωβύλο τῶν μαλλιῶν τῆς κοπέλλας· ἀκόμη καὶ ἡ ἑλικοειδὴς αὔλακα τοῦ κογχυλιοῦ παριστάνει θαυμάσια τὴν περιελισσόμενη σπειροειδῆ ταινία ποὺ συγκρατεῖ τὸν *κρωβύλον,* ὅπως φαίνεται τόσο στὸ σύγχρονο σκίτσο ὅσο καὶ στὴν παράστασι τῆς νύμφης Ἀρεθούσης στὰ δυὸ ἐδῶ δημοσιευόμενα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ νομίσματα τοῦ Ε΄ π.Χ. αἰῶνος, καὶ στὴν παράστασι τῶν δύο γυναικῶν στὸ πήλινο ἐπίνητρο τῆς Ἐρετρίας τοῦ Ε΄ π.Χ. αἰῶνος, ποὺ βρίσκεται στὸ ἐθνικὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν. ὑπάρχουν δὲ καὶ δυὸ ἄλλα εἴδη πορφύρας, ποὺ ἀφθονοῦν στὶς ἑλληνικὲς παραλίες, ἀλλ' εἶναι λιγώτερο ἀποδοτικὰ σὲ χρωστικὴ οὐσία, ἡ μύρηξ ἀκρόκωλος (murex trunculus) καὶ ἡ μύρηξ μπραντάρις (murex brandaris), ποὺ μοιά-
126 ζουν ἐπίσης μὲ τὸν κρωβύλο τῶν μαλλιῶν τῶν γυναικῶν. ξεκίνησε δὲ ἡ χρῆσι τοῦ αἵματος τῆς πορφύρας ὡς κόκκινης χρωστικῆς ὕλης ὑφασμάτων κατὰ τὰ προϊστορικὰ ἤδη χρόνια ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης, τὰ παράλια τοῦ Καρμήλου. καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες γνώρισαν τὴν ὕλη αὐτὴ τοῦ *φοινικοῦ* (= αἱματώδους, ἐρυθροῦ, κοκκίνου) χρώματος ἀπὸ τοὺς Φοίνικες, τὸ λαὸ αὐτὸ ποὺ λεγόταν ἢ *Χαναὰν* ἢ *Σιδώνιοι,* αὐτοὶ τὸν ὠνόμασαν *Φοίνικες.* λεγόταν δὲ ἡ πολυτελὴς αὐτὴ χρωστικὴ ὕλη ἀργότερα καὶ *βασιλικὴ* (ἐπειδὴ κάποτε τὴ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν ἐνδυμασία τους ἀποκλειστικῶς οἱ βασιλεῖς), ὅπως φαίνεται στὶς Πράξεις[25], καὶ *κόχλος*[26]

καὶ *κόγχη*[27], ἐπειδὴ ἔβγαινε ἀπὸ *κόχλον* ἢ *κόγχην,* δηλαδὴ *κοχλίαν* (σαλιγκάρι), ἢ *κογχύλιον, κογχύλι.*

127 Οἱ ἑρμηνευταὶ ὅλοι νόμισαν ὅτι ἐννοεῖται τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἢ τὸ ὕφασμα καὶ δὲν πῆγε τὸ μυαλό τους στὸ κογχύλι. κάτι παρόμοιο ἔπαθαν καὶ ὅλοι ἀνεξαιρέτως πάλι οἱ ἑρμηνευταὶ τοῦ Ὁμήρου μὲ τὸ *πορφύρεον κῦμα* (Α 482· Φ 326· β 428· λ 243· ν 85) καὶ τὴν *πορφυρέην ἅλα* (Π 391) καὶ τὸ *πορφῦρον πέλαγος* (Ξ 16), καὶ μιλοῦν στοὺς στίχους αὐτοὺς γιὰ κόκκινες θάλασσες μὲ κόκκινα κύματα καὶ πράσινα ἄλογα. τὸ ἐπίθετο αὐτὸ *πορφύρεος* στὰ περισσότερα βέβαια χωρία τοῦ Ὁμήρου (Γ 126 = Χ 441· Θ 221· Ι 200· Ρ 361· 547· 551· Ω 645 = η 337· δ 115 = τ 225· θ 373), ὅπου πρόκειται κυρίως γιὰ ὑφάσματα *(δίπλακες, φάρεα, τάπητες, ῥήγεα, χλαῖναι, σφαῖραι)* ἀλλὰ καὶ γιὰ αἷμα ἢ κόκκινο σύννεφο ἢ γιὰ τὴν ἴριδα, σημαίνει τὸ πορφυρὸ ἢ ἐρυθρὸ ἢ κόκκινο χρῶμα, ἀλλ' ὅταν πρόκηται γιὰ τὸ κῦμα καὶ τὴ θάλασσα, σημαίνει, νομίζω ἐγώ, τὴν ἑλίκωσι τοῦ ἀγριεμένου κύματος ποὺ ἀφρίζει, ἡ ὁποία μοιάζει μὲ τὴν ἑλίκωσι τοῦ κογχυλιοῦ τῆς πορφύρας, καὶ ὄχι τὸ χρῶμα. *κῦμα πορφύρεον* στὸν Ὅμηρο θὰ πῇ «κῦμα τόσο ἄγριο ποὺ εἶναι ἑλικωτὸ» (ὅπως ἑλικωτὸ εἶναι καὶ τὸ κογχύλι τῆς *πορφύρας* ποὺ γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἑλίκωσί του ὠνομάστηκε *πορφύρα*), καὶ *ἅλς πορφυρέη* θὰ πῇ «θάλασσα τόσο ἀγριεμένη ποὺ εἶναι γεμάτη ἑλικωτὰ κύματα, σγουρὴ ἀπὸ κύματα στριφογυριστὰ καὶ ἀφρισμένα». τὰ ὀνόματα *πορφύρα* καὶ *πορφύρεος* ἢ *πορφυροῦς* παράγονται ἀπὸ τὸ ῥῆμα *πορφύρω* (Ξ 16· Φ 551 = δ 427 = δ 572 = Κ 309), ποὺ εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ *φύρω* (Ω 162· ι 397· ρ 103· σ 21), μὲ ἀναδιπλασιασμὸ *(φύρω φορφύρω - πορφύρω* κατὰ τὰ *ἐγήγερμαι, φεφύτευκα - πεφύτευκα, χεχόρευκα - κεχόρευκα, θεθαύμακα - τεθαύμακα,* καὶ *χαρχαρίας - καρχαρίας* ἀπὸ τὸ *χαράσσω),* καὶ σημαίνει ἀνακατεύω, ἀναμοχλεύω, βράζω, κοχλάζω, κυματοῦμαι. τοῦ *φύρω* παράγωγο εἶναι τὸ *φύραμα,* τὸ ζυμάρι τοῦ ψωμιοῦ στὴ σκάφη ποὺ τὸ ἀνακατεύει κανεὶς σὰν τὸ ἑλικωτὸ ἄγριο κῦμα, τοῦ δὲ *πορφύρω* ἐκεῖνα ποὺ ἀνέφερα. ἔτσι τὸ *πορφύρω* χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸ κῦμα, ὅταν ἐπίσης λέῃ *ὅτε πορφύρῃ πέλαγος κύματι* (Ξ 16), καὶ μεταφορικῶς γιὰ τὶς σκέψεις ποὺ κλωθογυρίζουν μὲς στὸ κρανίο σὰν ἄγρια κύματα ἑλικωτά, ὅταν λέῃ *πολλὰ δέ οἱ κραδίη πόρφυρε* (Φ 551 = δ 427 = δ 572 = κ 309).

128 *Βασιλεὺς*[28] λέγεται στὴν ἑλληνικὴ ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ κράτους ἤδη ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ χρόνια μέχρι σήμερα. κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι λέξι πελασγική. διότι, νομίζω, στὴν ἑλληνικὴ ὁ ἀνώτατος αὐτὸς ἄρχων, ὁ κληρονομικὸς καὶ ἰσόβιος, λέγεται *ἄ-*

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. *Ἀρχαία κόμμωσι χωρῶν Ἀνατολικῆς Μεσογείου (ἰσραηλιτικὴ - ἑλληνική)*
2. *Πορφύρα αἱμάστομα (purpura haemastoma) ἢ Θαΐς (Thais)*
3. *Ἀρχαία ἑλληνικὴ κόμμωσι· νύμφη Ἀρέθουσα (ἀργυρὸ νόμισμα Συρακουσῶν τοῦ Ε΄π.Χ. αἰῶνος).*
4. *Πορφύρα μύρηξ ἀκρόκωλος (murex trunculus)*
5. *Ἀρχαία ἑλληνικὴ κόμμωσι (ἐπίνητρον Ἐρετρίας τοῦ Ε΄π.Χ. αἰῶνος)*
6. *Πορφύρα μύρηξ μπραντάρις (murex brandaris)*
7. *Ἀρχαία κόμμωσι χωρῶν Ἀνατολικῆς Μεσογείου (ἰσραηλιτικὴ - ἑλληνική)*
8. *Ἀρχαία ἑλληνικὴ κόμμωσι· νύμφη Ἀρέθουσα (ἀργυρὸ νόμισμα Συρακουσῶν τοῦ Ε΄π.Χ. αἰῶνος)*
9. *Ἐπανάληψι σκαριφήματος εἰκόνος 1*
10. *Σκαρίφημα τοῦ ὄρους Ἄθω παρομοίου στὸ σχῆμα μὲ τὸ ὄρος Κάρμηλος τῆς Παλαιστίνης*
11. *Ῥωμαϊκὴ κόμμωσι*
12. *Ἐπανάληψι σκαριφήματος εἰκόνος 7*
13. *Πορφύρα αἱμάστομα (purpura haemastoma) ἢ Θαΐς (Thais)*
14. *Ῥωμαϊκὴ κόμμωσι*

15-17. *Ἀπεικονίσεις ἐστεμμένων βασιλέων τῆς Μεσοποταμίας (ἀνασκαφικὰ εὑρήματα)*

18. *Ἀπεικονίσεις ἐστεμμένων βασιλέων (φαραὼ) τῆς Αἰγύπτου (ἀνασκαφικὰ εὑρήματα)*
19. *Χειρόγραφο 542 (=Parisin. gr. 10), φ. 84, τοῦ 9^{ου} αἰῶνος.*
20. *Χειρόγραφο 260 (=Kopenhagen, Gamle Kongelige Samling 6), φ. 149^{v}, τοῦ 10^{ου} αἰῶνος.*
21. *Χειρόγραφο Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν 2641, φ. 57, τοῦ 10^{ου} αἰῶνος.*
22. *Χειρόγραφο 443 (=Ambrosian. B 68 sup - 100), φ. 96^{v}-97, τοῦ 10^{ου} αἰῶνος.*
23. *Χειρόγραφο 254 (=Vatic. gr. 337), φ. 158^{v}, τοῦ 10^{ου} αἰῶνος.*
24. *Χειρόγραφο 157 (=Basel, Universitätsbibliothek B. VI. 23), φ. 165, τοῦ 12^{ου} αἰῶνος.*
25. *Χειρόγραφο 147 (=Bodleian. Laudian. 30), φ. 110^{v}, τοῦ 12^{ου} αἰῶνος.*
26. *Διάφοροι κατὰ καιροὺς παλαιογραφικοὶ (στενογραφικοὶ - βραχυγραφικοὶ) συνδυασμοὶ γραφῆς τῶν συλλαβῶν τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων τοῦ κειμένου 'βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς'*

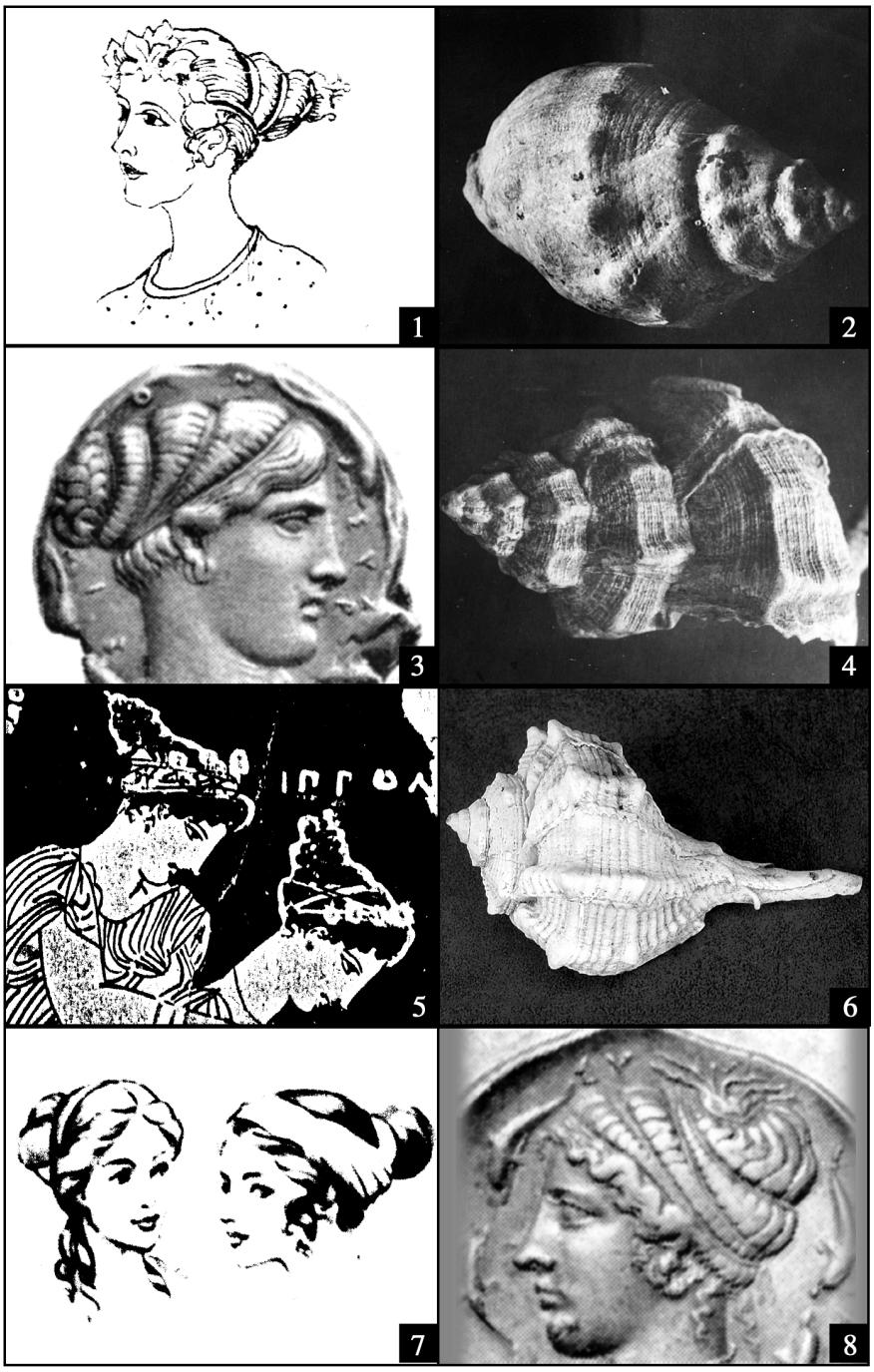
1
2
3
4
5
6
7
8

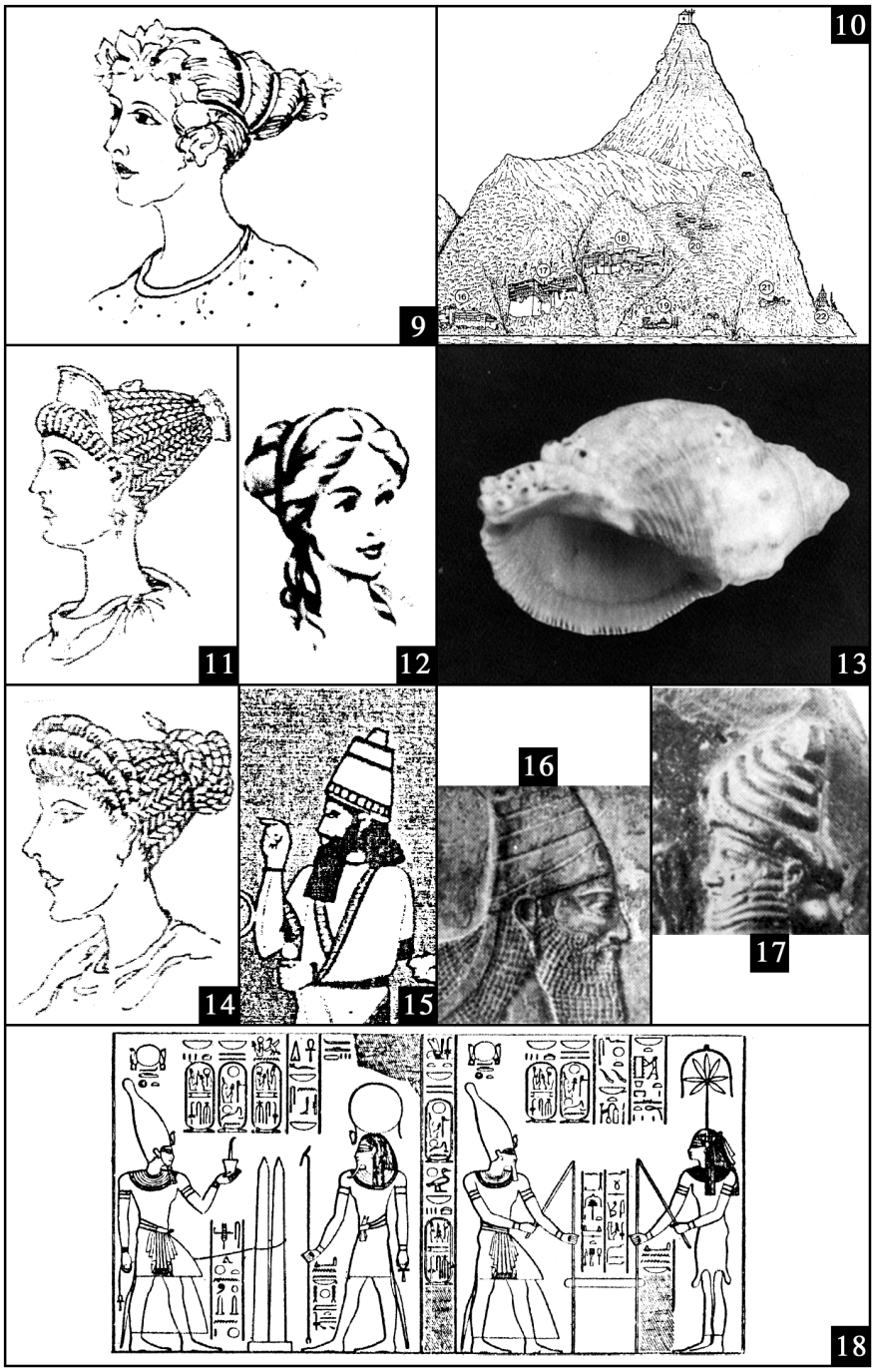
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

ναξ[29] (προφανῶς ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα καὶ πρόθεσι *ἀνὰ - ἄνω*), στὴν πελασγικὴ *μίνως*[30] καὶ *βασιλεύς*, στὴ φοινικικὴ τῶν ἐν Ἑλλάδι Φοινίκων ἀποίκων τῶν Θηβῶν *μελικέρτης*[31] (ἀπὸ τὴν ἴδια ῥίζα μὲ τὰ βιβλικὰ *μελχί*[32], *Μολόχ*[33], *Ἀδραμέλεχ*[34], *Ἀνημέλεχ*[35], ποὺ στοὺς Ο΄ μεταφράζονται κιόλας ὡς *Βασιλεὺς*[36] καὶ *Ἄρχων*[37]), στὴν αἰγυπτιακὴ *μὶν (=μίνως)*[38] καὶ *φαραώ*[39], στὴν ἀμαληκιτικὴ *ἀγάγ*[40], στὴ γλῶσσα τῶν Ἰεβουσαίων τῆς Παλαιστίνης *μελχισεδέκ*[41], στὴ φιλισταϊκὴ *ἀβιμέλεχ*[42], καὶ στὴ βιβλικὴ ἑβραϊκὴ *μελχί*[43]. καὶ στὸ Ἆσμα, στὸν ἐν λόγῳ στίχο, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴ Βίβλο, *βασιλεὺς* (ἑβραϊστὶ *μλκ=μελχὶ*) λέγεται ὁ κληρονομικὸς ἀνώτατος ἄρχων.

129 Ὁ ἀνώτατος ἄρχων, ὅπως κι ἄν λεγόταν κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους, διακρινόταν πάντοτε ἀπὸ ἕνα ἀποκλειστικὰ δικό του καπέλλο, ποὺ κι αὐτὸ κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ τόπους λεγόταν ἀλλιῶς καὶ ἦταν ἀλλιότικο. στὸν Ὅμηρο λέγεται *ἄμπυξ*[44], στὰ κλασσικὰ κι ἑλληνιστικὰ κείμενα, ὅταν μὲν πρόκηται γιὰ τὸ καπέλλο τῶν Ἑλλήνων βασιλέων, λέγεται *διάδημα*[45], *στέμμα*[46], καὶ *στέφανος*[47], ὅταν δὲ γιὰ κεῖνο τῶν ξένων Ἀνατολιτῶν, λέγεται *τιάρα*[48], *μίτρα*[49], *κίδαρις*[50], καὶ *κυρβασία*[51]. ἡ *ἄμπυξ* πρέπει νὰ ἦταν σὰν κάλυκας ἄνθους μὲ ἀνθοπέταλα ἢ μόνο σέπαλα· στ' αὐτοκρατορικὰ ῥωμαϊκὰ χρόνια τὰ σέπαλα ἔκλεισαν πρὸς τὴν κορυφὴ καὶ σχημάτισαν τὴν τρουλλοειδῆ μίτρα τῶν μεσαιωνικῶν Βυζαντινῶν ἢ Εὐρωπαίων αὐτοκρατόρων καὶ τῶν σημερινῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων. τέτοιο εἶναι τὸ σῳζόμενο στέμμα τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ ποὺ βρίσκεται στὸ μουσεῖο τῆς Ἀθωνικῆς μονῆς Λαύρας· τέτοια
130 φαίνονται καὶ στὶς εἰκαστικὲς παραστάσεις. ἀλλιότικα βασιλικὰ καπέλλα ἦταν τὰ ἐννοούμενα κάτω ἀπὸ τὶς ἀνατολίτικες ὀνομασίες. στὴν Ἀσία ἦταν ἄλλοτε μαλακὸς πτυχωτὸς πλήρης κῶνος, κι ἄλλοτε σκληρὸς καὶ λεῖος κόλουρος κῶνος σὰν τὸ μέχρι τὸ 1922 φέσι τῶν Τούρκων ἀξιωματούχων. στὴν Αἴγυπτο ἦταν λεῖος ἀλλὰ πεφυσιωμένος πλήρης κῶνος σὰν τὴν κοιλιὰ τοῦ μυρμηγκιοῦ. μ' αὐτὸ πιὸ πολὺ μοιάζουν οἱ τιάρες τῶν παπῶν τῆς Ῥώμης, ποὺ σχεδιάστηκαν κατ' ἀπομίμησί του· διότι καὶ τὸν τίτλο «πάππας» καὶ τὸ καπέλλο τους οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης τὰ πῆραν ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἀλεξανδρείας, κι ἐκεῖνοι τὸ καπέλλο τὸ μιμήθηκαν ἀπὸ τοὺς φαραὼ τῶν πολλῶν αἰγυπτιακῶν παραστάσεων. ἡ δὲ κωνικὴ τιάρα τῶν γελωτοποιῶν (κλόουν) μιμεῖται, γιὰ νὰ σκώψῃ, τὴν τιάρα τῶν παππῶν τῆς Ῥώμης, ἔμμεσα δὲ τὸ φαραωνικὸ στέμμα. ὑπῆρξαν δὲ καὶ τιάρες ποὺ μιμοῦνταν διάφορα ἄνθη, σὰν τὶς δίκογχες καὶ διπέτα-

λες ἢ τὶς τριώροφες τιάρες τῶν παππῶν καὶ καρδιναλίων τῆς Ῥώμης, ἢ σὰν τὶς ἰνδικὲς καὶ ἀραβικὲς ποὺ ἐξελίχτηκαν στὸ λεγόμενο *σαρίκι* τὸ ὁποῖο παριστάνει μπουμπούκι. μερικὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω καπέλλα τὰ φοροῦσε καὶ ὁ λαός, ἀλλὰ σὲ τέτοιες περιπτώσεις τὸ τοῦ βασιλέως ἦταν πάντοτε ἰδιόμορφο καὶ διακε-
131 κριμένο. στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, ποὺ ἔβλεπαν τὴν ὀμορφιὰ στὴν ἁπλότητα, τὸ βασιλικὸ *διάδημα* ἦταν μιὰ ἁπλῆ πάνινη πορφυρῆ ταινία (κορδέλλα) μὲ χρυσᾶ κεντήματα ἢ καρφιτσώματα, ἡ ὁποία περιέτρεχε τὸ κεφάλι σὰν ἰσημερινὸς ἢ ἐκλειπτική. ἀπόγονος ἐκείνης τῆς ταινίας εἶναι σήμερα ἡ κόκκινη (πορφυρῆ) κορδέλλα ποὺ περιτρέχει τὸ πηλήκιο τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν καὶ ἡ μαύρη ἢ καφετιὰ κορδέλλα ποὺ περιτρέχει τὴ ῥεπούμπλικα τῶν πολιτῶν. *στέμμα* ἢ *στέφανος* λεγόταν τὸ *διάδημα,* ὅταν διακοσμοῦνταν καὶ μὲ χρυσᾶ φύλλα ἢ δάφνης ἢ δρυός, σὰν ἐκεῖνα τῶν Μακεδόνων βασιλέων ποὺ βρέθηκαν στοὺς τάφους τῆς Βεργίνας. ἀπὸ τοὺς τέσσερες ὅμως ἑλληνικοὺς ὅρους, *ἄμπυξ διάδημα στέμμα στέφανος,* κυριώτερος καὶ συνηθέστερος μέχρι καὶ τὰ ῥωμαϊκὰ χρόνια ἦταν ὁ ὅρος *διάδημα.*

132 Ἂν ψάχναμε ἕνα βασιλικὸ *διάδημα* μέσα στὴν Π. Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο΄, εἶναι φυσικὸ τὴ μὲν λέξι νὰ τὴ βροῦμε στὸν τύπο *διάδημα,* διαδεδεμένον κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγινε ἡ μετάφρασι, τὸ δὲ πρᾶγμα νὰ τὸ φανταζόμαστε ὄχι καὶ πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ φαραωνικὰ καὶ τὰ βαβυλωνιακὰ βασιλικὰ καπέλλα, ποὺ βλέπουμε στὶς σχετικὲς παραστάσεις τῆς χιλιετίας τοῦ Δαυῖδ καὶ τοῦ Σολομῶντος (1500-500 π.Χ.). τὸ ῥῆμα ποὺ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων δηλώνει ὅτι φορεῖ ἢ πάει νὰ φορέσῃ κανεὶς τὸ *διάδημά* του εἶναι *διαδοῦμαι* καὶ στὴ μετοχὴ τοῦ ἐνεστῶτος κάνει *διαδούμενος.* ἔτσι λ.χ. ὁ Πλούταρχος παρουσιάζει τὸ Δημήτριο τὸν πολιορκητὴ συνεχῶς *διαδούμενον* μὲ διάφορα βασιλικὰ καπέλλα[52]· εἶναι δὲ πασίγνωστος καὶ ὁ περίφημος χάλκινος ἀνδριάντας *Διαδούμενος* τοῦ Πολυκλείτου, τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν πολλὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ἕνα δὲ ἀπ' αὐτά, προερχόμενο ἀπὸ τὴ Δῆλο βρίσκεται στὸ ἐθνικὸ ἀρχαιολογικὸ μου-
133 σεῖο τῶν Ἀθηνῶν[53]. καὶ ἡ μὲν μετοχὴ τοῦ ἐνεστῶτος *διαδούμενος* δηλώνει κυρίως τὸ ὅτι αὐτὴ τὴ στιγμὴ πάει νὰ φορέσῃ κανεὶς τὸ *διάδημά* του, ὅπως ἄλλωστε δείχνει καὶ ὁ *Διαδούμενος* τοῦ Πολυκλείτου, τὸ δὲ ὅτι τὸ φοράει ἤδη στὸ κεφάλι δηλώνεται φυσικὰ μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ παρακειμένου *διαδεδεμένος*· καὶ ἀνευρίσκεται πράγματι ὁ παρακείμενος αὐτὸς τόσο στὸ Διόδωρο Σικελιώτη, ποὺ λέει γιὰ τὸ Διόνυσο *διαδεδέσθαι λέγουσιν*

αὐτὸν μίτρᾳ τὴν κεφαλήν[54], ὅσο καὶ στὸ Λουκιανό, ποὺ λέει γιὰ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο ὅτι *διαδήματι τὴν κεφαλὴν διεδέδετο*[55]. μετοχὲς ἄλλων ῥημάτων σὰν αὐτὴ τὴ *διαδεδεμένος,* μὲ κάποια κάπως ὀχληρὴ ἀλλὰ καὶ ἀναγκαστικὴ καὶ ἀναπόφευκτη τριπλῆ παρήχησι ἑνὸς γράμματος, εἶναι οἱ μετοχὲς *μεμιμημένος λελαλημένος περιπεπλεγμένος βεβορβορωμένος ἐπιπεπτωκὼς* καὶ ἄλλες. *διαδεδεμένος* λοιπὸν θὰ πῇ *ἐστεμμένος*· καὶ τὸ ἐδῶ *βασιλεὺς διαδεδεμένος* θὰ πῇ *βασιλεὺς ἐστεμμένος*· μὲ στέμμα, ἐννοεῖται, περίπου σὰν τὰ φαραωνικὰ αἰγυπτιακὰ ἢ τὰ βαβυλωνιακὰ βασιλικὰ τῆς χιλιετίας τοῦ Σολομῶντος, τὰ ὁποῖα φαίνονται καὶ στὶς ἐδῶ παρατιθέμενες φωτογραφίες τῶν σχετικῶν ἀνασκαφικῶν εὑρημάτων· κωνικά, σὰν τὸ *πλόκιον κεφαλῆς* τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος, σὰν τὸν κῶνο τοῦ ὄρους *Καρμήλου,* σὰν τὸ κογχύλι τῆς *πορφύρας.* καὶ τὰ τέσσερα ἀντικείμενα εἶναι στὸ
134 σχῆμα ὁλόιδια. ἀπὸ παλαιογραφικὴ ἁπλογραφία τὸ *διαδεδεμένος* ἔγινε *δεδεμένος,* ἕνα ἀντιγραφικὸ λάθος πολὺ συνηθισμένο στ' ἀρχαῖα χειρόγραφα, ἰδίως ὅταν πρόκηται γιὰ μετοχὲς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου σὰν αὐτὴ ἐδῶ· καὶ πολὺ εὔλογο λάθος σὲ μιὰ μακρόσυρτη παρήχησι ἑνὸς γράμματος μέσα στὴν ἴδια λέξι σὰν τὶς μετοχὲς *διαδεδεμένος μεμιμημένος λελαλημένα.* εἶναι καὶ λίγο γλωσσοδέτης τὸ πρᾶγμα, σὰν ἐκεῖνα τὰ παίγνια «Μιὰ πάπια, μὰ ποιά πάπια» ἢ «Φάε, παπᾶ, παχειὰ φακῆ». γι' αὐτὸ καὶ διορθώνω *<δια>δεδεμένος.* ἡ μετοχὴ *διαδεδεμένος* εἶναι κατὰ σύμπτωσι λέξι, τῆς ὁποίας καὶ τὰ τέσσερα μέρη *δια-δε-δε-μένος* συμβαίνει νὰ μποροῦν στ' ἀρχαῖα χειρόγραφα νὰ συντομογραφηθοῦν μόνο μὲ μονογράμματα συμπλέγματα συλλαβῶν, ἐπειδὴ στενογραφικὰ (ὄχι γραμματικὰ κι ἐτυμολογικὰ) εἶναι πρόθεσι (*διὰ*) - σύνδεσμοι (*δὲ δὲ*) - κατάληξι (*μένος*), ποὺ γιὰ ὅλα ὑπάρχουν συμπλέγματα· κι ἔτσι μποροῦσε σὲ κάποια χειρόγραφα νὰ εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ δυσανάγνωστες λέξεις, συγκείμενη ὁλόκληρη ἀπὸ συμπλέγματα (τζίφρες). κι αὐτὸ συνετέλεσε στὴν πρώιμη παρανάγνωσί της. τὸ χειρόγραφο τοῦ 10ου αἰῶνος Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν 2641, φ. 57 ἔχει τὴ γραφὴ *βασιλεὺς δὲ δεδεμένος.* τὸ περιττὸ *δὲ* εἶναι, νομίζω, παρανάγνωσι τῆς συντομογραφίας ποὺ σήμαινε *δια,* ὁπότε ἡ φράσι ἦταν *βασιλεὺς διαδεδεμένος.* συνεπῶς ἡ διόρθωσί μου παραδίδεται. ὅσο γιὰ τὸ ποιά ἦταν ἡ γνήσια ἑβραϊκὴ λέξι, τὴν ὁποία οἱ μεταφρασταὶ τῶν Ἑβδομήκοντα μετέφρασαν *διαδεδεμένος,* ποιά λέξι δηλαδὴ ἔβλεπαν στὸ ἀρχικὸ κι αὐθεντικὸ κείμενο τοῦ Ἄσματος, κι ἔπειτα ἐκείνη ἀντικαταστάθηκε στὸ μασοριτικὸ σκεύασμα μὲ τὴ λέξι *αξυρ,* εἶναι δύσκολο νὰ προσδιοριστῇ μὲ βεβαιό-

τητα. πιθανολογῶ μόνον, ὅτι τὸ *αξυρ* ἀντικατέστησε μιὰ λέξι ποὺ ἦταν τύπος τῶν *οθρ - οθρε (=στεφανῶ - στέφανος)* –τὰ ἀραμαϊκὰ γράμματα *θ* καὶ *ξ* μοιάζουν καὶ συγχέονται εὔκολα–, οἱ ὁποῖες μεταφράζονται *στέφανος* καὶ *στεφανῶ* στ' ἀκόλουθα χωρία.

Ἆσ 9,8· *Ἴδετε ἐν τῷ βασιλεῖ Σαλωμὼν ἐν τῷ στεφάνῳ ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ.*

Πμ 69· *Γυνὴ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.*

148· *Στέφανος σοφῶν πλοῦτος αὐτῶν.*

233· *Στέφανος γερόντων τέκνα τέκνων.*

Ψα 21,3· *Ἔθηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λίθου τιμίου.*

Ἰβ 18,10· *Ἀφεῖλε στέφανον ἀπὸ κεφαλῆς μου.*

26,111· *Ἐπ' ὤμοις περιθέμενος στέφανον.*

Δδ 83,5· *Ἔλαβε τὸν στέφανον τοῦ 'Βασιλέως αὐτῶν' ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ σταθμὸς αὐτοῦ τάλαντον χρυσίου καὶ λίθου τιμίου· καὶ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.*

Α΄ Πα 20,3· *Ἔλαβε Δαυὶδ τὸν στέφανον τοῦ 'Βασιλέως αὐτῶν' ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ εὑρέθη ὁ σταθμὸς αὐτοῦ τάλαντον χρυσίου καὶ ἐν αὐτῷ λίθος τίμιος· καὶ ἦν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Δαυίδ.*

Ψα 5,14· *ὡς ὅπλῳ εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς.*

8,5· *δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν.*

102,4· *τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς.*

ἐπαναλαμβάνω· γιὰ τὴν ἀρχικὴ βιβλικὴ ἑβραϊκὴ λέξι, ἡ ὁποία στοὺς Ο΄ μεταφράζεται *διαδεδεμένος,* δὲν εἶμαι βέβαιος· πιθανολογῶ μόνο. θεωρῶ δὲ ἀπόλυτα δικαιολογημένους τοὺς προγενεστέρους μου ἑρμηνευτὰς καὶ μεταφραστὰς καὶ κριτικοὺς κειμένου ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ ἑρμηνεύσουν τὸ *δεδεμένος* τοῦ ἐν λόγῳ ἐλεγείου, καὶ μιλοῦν γιὰ δέσμες νημάτων βουτηγμένες καὶ δεμένες μέσα σὲ λεκάνες μὲ αἵματα ἢ γιὰ μποῦκλες καὶ καρουλάκια ποὺ γεμάτα λάγνα γοητεία αἰχμαλωτίζουν τὸν ἀκόλαστο βασιλιᾶ, ἐφ' ὅσον ἦταν γραφὴ λαθεμένη· καὶ δὲν ἔχω τὴν ἀπαίτησι νὰ τὸ εἶχαν διορθώσει, διότι αὐτὸ ἦταν κάτι πάνω ἀπὸ τὶς γνώσεις των καὶ τὶς δυνατότητές των· ἦταν ἄλλωστε ὅλοι τους καὶ πολὺ σκληρὰ ἐξαπατημένοι ἀπὸ τὸ Λούθηρο κι ἀπὸ τὸν Ἱερώνυμο κι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους μασορῖτες.

135 Τέτοιο *διάδημα,* ἐπιβλητικὸ καὶ πολυτελές, ἕνας βασιλεὺς ὁποιασδήποτε ἐποχῆς δὲν τὸ φοροῦσε κάθε ὥρα. καὶ πρῶτα

19

20

21

22

23

24

25

εὺς		εν	
ως		παρὰ	
διὰ		περὶ	
δε		αις	
διαδεδεμένος		μένος	

βασιλεὺς βασιλ

διαδεδεμένος

παραδρομαῖς δρομ

ἐν παραδρομαῖς δρομ

βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς

βασιλ δρομ

26

πρῶτα στὸν πόλεμο φοροῦσε κράνος. ἔπειτα στὸ γραφεῖο ἐργασίας του ἢ δὲν φοροῦσε τίποτε ἢ φοροῦσε ἁπλούστερα καπέλλα. ὅπως καὶ στὶς μέρες μας οἱ βασιλεῖς φοροῦσαν καὶ τὸ λαϊκὸ κοστούμι τους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, φοροῦσαν καὶ τὴ χακὶ στρατιωτικὴ στολή τους, τὴν ἁπλῆ, μὲ τὸ ἁπλὸ πηλήκιο, καὶ μόνο στὶς ἐπίσημες παραστάσεις βέβαια καὶ στὶς παρελάσεις φοροῦσαν καὶ τὴ μεγάλη στολή τους, τὴ γαλάζια, μὲ τὸ στῆθος καὶ τοὺς ὤμους γεμάτους ἀστέρια, ταινίες, φτερά, φοῦντες καὶ σειρήτια, καὶ τὸ καπέλλο τους εἰδικὸ καὶ ἰδιαιτέρως διάκοσμο. αὐτὰ γίνονταν σ' ὅλες τὶς ἐποχές, ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ ἤδη χρόνια, ὅπως δείχνουν καὶ οἱ ἄφθονες παραστάσεις τῶν ἀνασκαφικῶν εὑρημάτων ὅλης τῆς γῆς.

136 *Παραδρομαὶ* λέγονταν στὴν ἑλληνιστικὴ γλῶσσα, τὴ γλῶσσα τῶν Ο΄, αὐτὲς οἱ ἐπίσημες ἐμφανίσεις τοῦ βασιλέως. ἡ λέξι εἶναι τὸ ῥηματικὸ ὄνομα τοῦ *παρατρέχω,* σχηματιζόμενο ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ μέλλοντος καὶ ἀορίστου *παραδραμοῦμαι - παρέδραμον.* καὶ ὅλοι ὅσοι πλαισιώνουν τὸ βασιλέα σ' αὐτὰς τὰς *παραδρομάς,* ἡ κυβέρνησί του καὶ οἱ λοιποὶ ἀξιωματοῦχοι του μὲ τὶς ἐπίσημες κι ἐκεῖνοι στολές των, λέγονταν *παρατρέχοντες*· καὶ μέχρι σήμερα *παρατρεχάμενοι* λέγονται στὴ γλῶσσα μας. καὶ ἀφθονεῖ τὸ ῥῆμα αὐτὸ στοὺς Ο΄ μ' αὐτὴ τὴ σημασία, στὰ βιβλία μάλιστα ποὺ ἱστοροῦν τὶς βασιλεῖες τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ Ναδάβ. *Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς παρατρέχουσι τοῖς ἐφεστηκόσι πρὸς αὐτόν* (Δδ 43,17)· *Ἐποίησεν ἑαυτῷ Ἀβεσσαλὼμ ἅρματα καὶ ἵππους καὶ πεντήκοντα ἄνδρας παρατρέχειν ἔμπροσθεν αὐτοῦ* (Δδ 88,1)· *Ἐποίησεν Ἀδωνίας ἑαυτῷ ἅρματα καὶ ἱππεῖς καὶ πεντήκοντα ἄνδρας παρατρέχειν ἔμπροσθεν αὐτοῦ* (Δδ 108,2)· *Ἐπέθεντο ἐπὶ Ναδὰβ οἱ ἡγούμενοι τῶν παρατρεχόντων οἱ φυλάσσοντες τὸν πυλῶνα τοῦ οἴκου τοῦ βα-*
137 *σιλέως* (Βα 36,4), οἱ διοικηταὶ τῶν πραιτωριανῶν. οἱ δύο λοιπὸν σφετερισταὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τοῦ Δαυὶδ, Ἀβεσσαλὼμ καὶ Ἀδωνίας, ἔκριναν ὅτι, γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν στὸ λαὸ ὡς βασιλεῖς, *ἐν παραδρομαῖς* ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐμφανιστοῦν στὴν ἀρχή, μὲ ὅλη τὴ σχετικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ *φαντασία* (Πξ 81,1), ἔτσι μὲ τὶς στολὲς τὶς ἐπίσημες καὶ *διαδεδεμένοι* μὲ τὰ *διαδήματα* τὰ κωνικά, σὰν τὸ *πλόκιον* τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος, ἀνάμεσα στὰ λαμπροφορεμένα μέλη τῆς κυβερνήσεώς των καὶ τῆς φρουρᾶς τῶν ἀγερώχων πραιτωριανῶν τους, τοὺς *παρατρέχοντας,* τοὺς *παρατρεχάμενους,* μέσα στὰ λαϊκὰ *Ζήτω ὁ βασιλεὺς*[56] καὶ τὰ χειροκροτήματα[57]. λέγεται δὲ ἡ *παραδρομὴ* γιὰ ἐπίσημη ἐμφάνισι καὶ στὰ Μακκαβαϊκά· *(Καὶ Ἡλιόδωρον) ἄρτι μετὰ πολλῆς*

παραδρομῆς καὶ πάσης δορυφορίας εἰς τὸ προειρημένον εἰσελ-
138 *θόντα γαζοφυλάκιον...*[58]. ὁλόκληρος λοιπὸν ὁ τρίτος στίχος τοῦ ἐλεγείου *βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς* μεταφράζεται ἁπλᾶ «βασιλεὺς ἐστεμμένος σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις»· ἔτσι φαίνεται ἡ κοπέλλα μὲ τὸ κωνικὸ *πλόκιον τῆς κεφαλῆς* της, τὸν ὡραῖο κρωβύλο της. εἶναι βέβαια λυπηρὸ ποὺ γκρεμίζεται ὅλο ἐκεῖνο τὸ θρίλερ μὲ τὰ αἵματα στὶς λεκάνες τῶν νηπτικῶν καὶ τὶς δυναστικὲς καὶ παλατιανὲς ἀκολασίες, ποὺ οἰκοδομήθηκε μὲ τόσους κόπους ἀρχαίων καὶ νεωτέρων, δικῶν μας καὶ ξένων, ἑρμηνευτῶν καὶ μεταφραστῶν, ἀλλὰ δὲν γινόταν ἀλλιῶς. καὶ δὲν φταίω ἐγὼ γιὰ τὴν κατάρρευσί του.

139 Αὐτὸ τὸ τοῦ Ἄσματος *ἐν παραδρομαῖς* στὸ ἀρχικὸ ἑβραϊκὸ ἦταν, ὅπως εἶπα, *βε ρυπιμ* (στὸν ἑνικὸ *ρυπ*). μ' αὐτὸ τὸ *ρυπ* ἀνευρίσκονται στὸ σημερινὸ μασοριτικὸ ὅλα ὅσα στοὺς Ο΄ μεταφράζονται *ἔδραμε* (Γε 26,8), *δράμω* (Δδ 99,4), *τρέχει - τρέχουσι* (Σο 17,24· Ἠσ 66,10), συνολικῶς 60 φορές. μεταφράζεται δὲ καὶ *δρομέως* (Ἰβ 12,26)· καὶ *διατρέχουσαι* (Να 2,6)· κι *ἐπέδραμε* (Γε 41,4)· καὶ *κατέδραμε* (Βα 50,4)· καὶ *προτρέχοντας* (Δδ 19,13)· καὶ *προσέδραμε* (Γε 26,3· 76,4)· καὶ *προσδραμὼν - προσδραμόντες* (Νο 200,32· Πμ 265)· καὶ κυρίως τὸ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον ἐδῶ *παρατρέχουσι - παρατρέχειν - παρατρέχοντες*[59]. ἀλλὰ καὶ *διώκῃ - διώκετε - διώξονται*[60]· κι *ἐκδιώξω* (Ἰε 101,19· 81,23)· καὶ *καταδιώξονται* (Ἰλ 1,24)· καὶ *προφθάσει* (Ψα 68,38)· καὶ *ἐξῆλθε* (Δδ 99,4)· καὶ *καταφεύξονται* (Ἠσ 61,8). πολύχρηστο ῥῆμα. καὶ ὅλες αὐτὲς οἱ δεκάδες τῶν γραμματικῶν τύπων σ' ἑκατοντάδες χωρίων, στὸ πρὸ τοῦ 7ου αἰῶνος ἄστικτο μασοριτικὸ ἀνευρίσκονται γραμμένοι *ρυπ*. γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι πρόκειται γιὰ ὕστερη βραχυγράφησι τοῦ κειμένου ἀπὸ τοὺς μασορῖτες, καὶ ὄχι γιὰ ἀρχικὴ γραφὴ τοῦ βιβλικοῦ κειμένου βέβαια[61]. ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. ὅταν ὅμως τὸ ῥηματικὸ ὄνομα *ρυπιμ (= παραδρομαῖς)* οἱ μασορῖτες τὸ παρανέγνωσαν, ἔγραψαν στὸ κείμενό τους *ρεθιμ (=ληνοῖς, canalibus)* καὶ δρομολόγησαν ὅλο ἐκεῖνο τὸ αἱματηρὸ θρίλερ.

140 Ἔχουν λοιπὸν τοῦ ἐλεγείου τοῦ Ἄσματος 18,12 τὸ μὲν κατὰ τοὺς Ο΄ κείμενο·

Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα,
βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.

ἡ δὲ κατὰ λέξι μετάφρασι·

Ἡ κεφαλή σου ἐπάνω σου σὰν Κάρμηλος

κι ὁ κότσος τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα,
βασιλιᾶς ἐστεμμένος σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις.

μία δὲ πιὸ ἐλεύθερη κι ἀναλυτικὴ κι ἐπεξηγηματικὴ μετάφρασι·

Ἡ κεφαλή σου ἐπάνω σου στὴν κόμμωσι σὰν τὸν κωνικὸ Κάρμηλο
κι ὁ κότσος τῆς κεφαλῆς σου σὰν κογχύλι πορφύρας,
βασιλιᾶς μὲ τὸ κωνικὸ στέμμα του σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις.

141 Στὸ στίχο αὐτὸ ὁ ἐπαινέτης τῆς κοπέλλας τοῦ Ἄσματος θέλει νὰ πῇ ὅτι ἡ κοπέλλα αὐτὴ εἶναι πολὺ ὄμορφη, καὶ τὸ λέει μὲ τὸν πιὸ ἔξυπνο τρόπο. διότι ἕνα τέτοιο χτένισμα μόνο ἕνα πολὺ ὄμορφο πρόσωπο τὸ ἀντέχει· δὲν εἶναι γιὰ κάθε κοπέλλα. ὅλοι ξέρουμε καὶ καταλαβαίνουμε ὅτι τὰ γυναικεῖα μαλλιά, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα στοιχεῖο καλλονῆς εἶναι πολλὲς φορὲς καὶ ὑλικὸ γιὰ καμουφλάζ. μὲ τὸ κατάλληλο χτένισμα οἱ κοπέλλες καμουφλάρουν πολλὰ καὶ διάφορα μειονεκτήματα τοῦ προσώπου· μεγάλα ἢ ἐξωπεταχτὰ αὐτιά, μεγάλες ἢ κυρτὲς μύτες, μικρὰ ἢ ἐξωπεταγμένα μάτια, παραφουσκωμένα ἢ κοῖλα μάγουλα, σημάδια τραυμάτων, προτεταμένες μουσοῦδες, ἀτίθασα δόντια, κοῖλα ἢ προγναθικὰ σαγόνια, στενὰ σὰ σπάγγους χείλη, κοντόχοντρους ἢ σχοινοτενεῖς λαιμούς, καὶ λοιπὰ παρόμοια. ἡ κοπέλλα ποὺ τολμάει καὶ χτενίζεται ἔτσι, *πλόκιον* σὰν τὸν κῶνο τοῦ Καρμήλου, σὰν τὸ κογχύλι τῆς πορφύρας, σὰν τὸ ἐπίσημο βασιλικὸ στέμμα τῆς δεδομένης ἐποχῆς καὶ γεωγραφικῆς περιοχῆς, δὲν χρησιμοποιεῖ καθόλου τὰ μαλλιά της γιὰ καμουφλάζ, ἐπειδὴ εἶναι σίγουρη γιὰ τὴν ἄψογη ὀμορφιά της· τ' ἀφήνει νὰ εἶναι μόνα τους ἕνα αὐτοφυὲς καὶ αὐθύπαρκτο στοιχεῖο τῆς καλλονῆς της ὅπως καὶ ὅλα τ' ἄλλα της.

142 Αὐτὰ βλέπει στὸ στίχο αὐτὸ ἕνας ποὺ ἀφ' ἑνὸς ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸ κείμενο τῶν Ο΄, τὸ ὁποῖο εἰδικὰ ἐδῶ εἶναι καὶ δυσκολώτερη γραφὴ (lectio difficilior), καὶ ἀφ' ἑτέρου κατέχει τὴ γλῶσσα τοῦ Ἄσματος, τὴν ἔχει στὸ σακκίδιό του.

1. Σημειώσεις

1. Χειρόγραφο 728 = marcianum gr. 1,13 (=nanianum 6)· τὸ Ἆσμα στὰ φφ. 317-321, ὁ κρινόμενος στίχος στὸ φ. 320^{v}. Χειρόγραφο 336 = Ἰβήρων 555· τὸ Ἆσμα στὰ φφ. 124-132, ὁ στίχος στὸ φ. 130.

2. Χειρόγραφο 698 = vaticanum gr. 1974· τὸ Ἆσμα στὰ φφ. 119-125, ὁ στίχος στὸ φ. 124.

3. Σέξτος Ἐμπειρικός, Πρὸς δογμ., 1 (=Πρὸς λογικ.), 1,187.

4. Εὐριπίδης Ἑλ., 776. Ξενοφῶν, Κυν. 10,11.

5. F. Delitzsch, στὸν Π. Μπρατσιώτη, Εἰσαγ. 638˙ (καὶ στὸ Χαστούπη, Εἰσαγ., 648).

6. Ἀριστοφάνης, Σφ., 394.

7. Ovidius, Met. 2,682˙ 4,298˙ 6,325˙ 8,337˙ 11,171˙ Fasti 6,406˙ Ars amat. 1,554. Columella, Res rust. 7,9,7. Valerius Flaccus, Argon. 2,108. Iuvenalis, Sat. 5,89.

8. Plautus, Curc., 476. Cato, Agri cult. 18,1-2. Caesar, Civ. 2,10,6. Vitruvius 8,6,1. Celsus 1,4,3˙ 4,12,7. Suetonius, Vit. Caes., Claud. 20,2.

9. Cato, Agri cult. 18,2. Vergilius, Geo. 3,330. Columella, Res rust. 7,10,8˙ 12,52,6. Plinius 16,52. Quintilianus 11,3,167. Isidorus Hisp., Etym. 15,8,16.

10. Glossae latinograecae (CGL 2,1-212), canalis. Glossae graecolatinae (CGL 2,213-483), ὀχετός˙ ὑδροχόος. Glossa nominum (CGL 2,563-597), canalis. Hermeneumata Monacensia (CGL 3,117-220), λ. ydrochoos. Herm. Einsidlensia (CGL 3,221-280), ὑδροχόος. Herm. Stephani (CGL 3, 344-390), canalis. Herm. Vaticana (CGL 3, 421-432), ὀχέται. Glossae Stephani addendae (CGL 3, 467-474), canalis˙ canale.

11. Ὠριγένης, PG 13,212d˙ 17,281d-283a. Φίλων Καρπ., 201 PG 40,128a-d. Κύριλλος Ἀλεξ., PG 69,1292bc. Θεοδώρητος, 4 PG 81,193bc. Προκόπιος Γαζαῖος, PG 87,1764. Σειρὰ τριῶν πατέρων (νηπτική), PG 122, 672ab. Ἀνδρέας Κρήτης, Λόγος Γ΄ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, PG 97,1100a. Ματθαῖος Καντακουζηνός, PG 152,1069bcd.

12. Iustus Urg., In Cant., 157 PL 67,987d. Gregorius I Romae, In Cant. 7,6 PL 79,535b-536a. Beda Ven., In Cant. 7,6 PL 91,1193d-1196c. Alcuinus, In Cant. 7,5 PL 100,660b. Walafridus Strabus, Gl. ord. - Cant. 7,5 PL 113,1162b. Angelomus, In Cant. 7,6 PL 115, 621d-622a. Haymo, In Cant., PL 117,344d-345c. Petrus Damianus, In Cant., PL 145,1152ab. Rupertus Tuitiensis, In Cant., PL 150, 946a-947b. Anselmus, In Cant., PL 162,1220d-21b. Bruno Astensis, In Cant., PL 164, 1278d-79b. Honorius August., In Cant., PL 172, 459b-460b. Wolbero, In Cant., PL 195, 1233d-34d. Philippus de Harveng, In Cant., PL 203, 465b-466b. Thomas Cist., In Cant., PL 206, 721d-724d. Ps-Isidorus Hisp., In Cant. 7,6 PL 83,1129C. incertus (s.XII), In Cant. 7,6 PL 172,539b. Alanus de Insulis, In Cant., PL 210,100ab.

13. Hieronymus, Epist. 84,3 (ad. Pamm. et Ocean.) PL 22,745˙ Comment. in Eccles., 3 PL 23, 1102b˙ Adv. Rufin, 1,13 PL 23,426a.

14. Μισνά, Χεῖρες 3,5. Γεμαρά, Κύλινδρος, 7α˙ Θυσία, 14b˙ 15b˙ 16a˙ Λεχώνα, 2 (14b-15b)˙ Συνέδριον, 27b.

15. Hieronymus, Vir. ill., 135.

16. Hieronymus, Vir. ill., 134.

17. *Πλόκιον Γοργάδος˙ τὸν δοθέντα πλόκαμον τῆς Γοργόνος.* Φώτιος. Σούμμα.

18. *Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, ...μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις,...* Α΄ Τι 6,2. *Ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν καὶ περιθέσεως χρυσίων ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος,...* Α΄ Πε 8,3.

19. Αἰσχύλος, Χο., 197. Σοφοκλῆς, Αἴ., 1170. Εὐριπίδης, Ἴων, 1266˙ Ἠλ., 527. Ἡσύχιος. Σούμμα.

20. Πολυδεύκης 2,27-28 (σ' αὐτὸν καὶ ὁ Φερεκράτης). Εὐφορίων, Ἀνθ. παλ. 6,279,3. Ἡσύχιος. Σούμμα.

21. Θουκυδίδης 1,6,3. Θεοδωρίδας, Ἀνθ. παλ. 6,155,1-6.

22. Ἔξ 35,22˙ Ἀρ 31,50. Ἀθήναιος 13,42 (579d: Μάχων κωμικός). πρβλ. καὶ Πολυδεύκη 5,98.

23. Νο 99,13˙ 240,27.

24. Στράβων 7,8,33 (331).

25. *Ἦν δὲ Ἡρῴδης θυμομαχῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις· ὁμοθυμαδόν τε παρῆσαν πρὸς αὐτόν, καὶ... ἠτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς.* Πξ 36,1-4.

26. *...Ὑπογραφῆς χειρὸς βασιλικῆς τῆς ἐξ ἐγκαυστῆς ἐσκευασμένης κόχλου.* Βασιλικὰ 2,5,25 (ἔκδ. Ι. Δ. Ζέπου, τ. 1, σ. 136β)· ἐδῶ πρόκειται γιὰ πορφύρα ποὺ χρησιμοποιόταν ὡς κόκκινη μελάνη.

27. *...Τοῦ βασιλέως Μανουὴλ... γράμμα ἐρυθροσήμαντον σφραγῖδί τε χρυσέᾳ καὶ σηρικῷ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀναδεδευμένῳ αἵματι...* Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστ.-Βασ. Μανουὴλ Κομν. 1,1 (ἀρχὴ) CSHB, 66· ἐδῶ πρόκειται γιὰ πορφυρῆ μεταξωτὴ κλωστή.

28. Πήλινη ἀχαιικὴ πινακίδα Πύλου ΠΥ Jn 431,6. Ὅμηρος, Β 445.

29. Πήλινη ἀχαιικὴ πινακίδα Πύλου ΠΥ Ta 711,1. Ὅμηρος, Κ 103.

30. Ὅμηρος, Ν 450-1. Πάριον Χρονικόν, 21-23· 33-34. Διόδωρος Σικ. 4,60,2-4. Πλούταρχος, Θησ. 20,8. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,135-142.

31. Ἀπολλόδωρος 3,4,3. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,477· 488.

32. Τὸ *μελχὶ* φαίνεται στὰ κοινὰ ἢ κύρια ὀνόματα *μελχισεδέκ* (Γε 19,1), *Μελχιήλ* (Νο 233,20), *Μελχισά* (Δδ 57,2· Πα 1,2), *Μελχίας* (Πα 23,17· Ἰε 34,1), καὶ *Μελικέρτης* (Ἀπολλόδωρος 1,9,1· 3,4,3).

33. Βα 119,14.

34. Βα 107,12.

35. Βα 107,2.

36. Δδ 83,5· Ἰε 38,41.

37. Νο 159,23· 161,2.

38. Ἡρόδοτος 2,4,2-3· 2,29,2-4. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,135-142.

39. Γε 14,6· 119,6. βλ. καὶ Κ. Σιαμάκη, Ἀλφάβητο 1,142.

40. Δδ 25,11· 12.

41. Γε 19,1· Ψα 108,4.

42. Γε 32,3· 4· 18.

43. Μελχιὴλ Μελχισὰ Μελχίας Μελικέρτης.

44. Ὅμηρος, Χ 469 *(ἄμπυξ).* Ἡσίοδος, Θεογ., 916 *(Μοῦσαι χρυσάμπυκες).* Ὕμνος εἰς Ἀφροδίτην (VI), 5· 12· *(Ὧραι χρυσάμπυκες).* Πίνδαρος, Πυ. 3,89-90 *(χρυσαμπύκων... Μοισᾶν).* Αἰσχύλος, Ἱκ., 431 *(ἀμπύκων).* Εὐριπίδης, Ἑκ., 464-5 *(Ἀρτέμιδος χρυσέαν ἄμπυκα).* Ἡσύχιος *(ἄμπυκες· τὰ διαδήματα).*

45. Ξενοφῶν, Κύρ. π. 8,3,13. Διόδωρος Σικ. 4,4,4. Φίλων Ἰουδ., Βίος Μωϋσ. 2,116·131. Πλούταρχος, Φιλαδελφ., 18 (488d)· Ἐρωτ., 9 (753d). Ἀρριανός, Ἀλ. ἀν. 7,22,2. Λουκιανός, Νεκρ. διάλ. Ἀλεξ. καὶ Ἀννίβ. (=25), 3. Ἡσύχιος *(ἄμπυκες· τὰ διαδήματα. διάδημα· στέμμα βασιλέως).*

46. Ἡσύχιος *(διάδημα· στέμμα βασιλέως).*

47. Δδ 83,5.

48. Αἰσχύλος, Πέρσ., 661. Ξενοφῶν, Ἀν. 2,5,23· Κύρ. π. 8,3,13. Πολυδεύκης 7,58. Ἡσύχιος *(κίδαρις· πῖλος βασιλικὸς ὃν καὶ τιάραν).*

49. Ἡρόδοτος 1,195,1· 7,62,2· 7,90,1.

50. Φίλων Ἰουδ., βίος Μωϋσ. 2,116· 131. Πολυδεύκης 7,58. Ἡσύχιος *(κίδαρις· πῖλος βασιλικὸς...).*

51. Ἡρόδοτος 5,49,3. Ἀριστοφάνης, Ὄρν., 486-7. Πολυδεύκης 7,58.

52. Πλούταρχος, Δημ. 41,6.

53. Βλ. καὶ Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια 2,491β (φωτογραφία). Plinius 34,55. Λουκιανός, Φιλοψ., 18.

54. Διόδωρος Σικ. 4,4,4.
55. Λουκιανός, Νεκρ. διάλ. Ἀλεξ. καὶ Ἀννίβα (=25), 3.
56. Δδ 21,13· 92,2· 109,17· 26· Βα 86,12.
57. *Ἐκρότησαν τῇ χειρὶ καὶ εἶπαν· Ζήτω ὁ βασιλεύς.* Βα 86,12.
58. Τὰ κατὰ Ἰούδαν τὸν Μακκαβαῖον 3,7.
59. Δδ 43,17· 88,1· 108,2· Βα 33,10΄΄· 83,14· 86,4· 10· 22· Πα 53,13· 14.
60. Ἀμ 4,17· Ἀβ 2,2· Ἀγ 1,11.
61. Κ. Σιαμάκης, Ἀλφάβητο 2,580-637.

2. Πηγές

1. Βιβλικὰ κείμενα καὶ ἀρχαῖες μεταφράσεις

Biblia sacra polyglotta, ed. B. Walton, t. 1-6, London 1653-57 (Graz 1964)· γιὰ τὸ Ἆσμα (τ. 3). Ἑβδομήκοντα, ἑβραϊκὸ μασοριτικὸ κείμενο, λατινικὴ vulgata, συριακὴ πεσσίτα, αἰθιοπική, ἀραβικὴ μετάφρασι, Ταργοὺμ βαβυλωνιακή.

Ἑξαπλᾶ· F. Field, Origenis Hexaplorum Fragmenta, t. 1-2, Hildesheim 1964 (=1874), p. 409-424: Canticum (Μεταφράσεις Ἀκύλα, Θεοδοτίωνος, Συμμάχου, Ε΄, F΄, Ζ΄).

Μαρκιανὴ μετάφρασις· Graecus Venetus - Pentateuchi, Proverbiorum, Ruth, Cantici, Ecclesiastae, Threnorum, Danielis versio graeca, ed. O. Gebhardt, Lipsiae 1875 (p. 480-7: Ὠδὴ τῶν ᾠδῶν τῶν τοῦ Σελομῶντος = Ἆσμα).

Κοπτικαὶ μεταφράσεις· E. Nestle, Urtext und Übersetzungen der Bibel, 1897.

Νεώτερες μεταφράσεις

1. Γερμανικὴ τοῦ Λουθήρου· Die Bibel (nach der Übersetrung Martin Luthers), Stuttgart, 1968.
2. Γαλλική· La Bible, Paris 1977.
3. Ἱσπανική· La Santa Biblia (antigua versión de Cassiodoro De Reina (1569), revisada por Cipriano de Valera (1602), otras revisiones 1862, 1909, y 1960), (1960).
4. Ἰταλική· La Sacra Biblia, Roma 1975.
5. Ἀγγλικὴ Ἰακωβιανή· The Holy Bible, London 1977.

2. Ἀρχαῖοι ἑρμηνευταί

α΄. Ἕλληνες ὑπομνηματισταί

Ἱππόλυτος (†236), Εἰς τὸ Ἆσμα, PG 89,592cd.

Ὠριγένης (185-254)· Ἐκ τοῦ εἰς τὸ Ἆσμα μικροῦ τόμου ὃν ἐν τῇ νεότητι ἔγραψεν Ὠριγένης· PG 13,36· ΒΕΠ 16,245.

– Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ᾀσμάτων, PG 17,253-288· ΒΕΠ 16,246-265.
– Εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων ἐκ τῆς Σειρᾶς τοῦ Προκοπίου Γαζαίου, PG 13, 197-216.
– Εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων ἐκ τῆς Σειρᾶς τοῦ Cramer εἰς τὴν Α΄ Ἰωάννου, PG 17,369-370· ΒΕΠ 16,265-6.
– Εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων (λατινικὴ μετάφρασι τοῦ Ῥουφίνου In Canticum canticorum), PG 13,61-198.
– Εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων ὁμιλίαι δύο (λατινικὴ μετάφρασι τοῦ Ἱερωνύμου In Canticum canticorum homiliae duo), PG 13,37-58· PL 23,1175-96.

Γρηγόριος Νύσσης (335-395), Ἐξήγησις ἀκριβὴς εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ᾀσμάτων, PG 44,755-1120.

Φίλων Καρπασίου (Δ΄ αἰ.), Ἑρμηνεία εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ᾀσμάτων, PG 40,27-154.

Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας (400), Εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων (ἀπόσπασμα), PG 6,1604. [δὲν εἶναι τοῦ Θεοφίλου Ἀντιοχείας].

Θεόδωρος Μοψουεστίας (350-428), Εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων (μαρτυρίες Ε΄ οἰκουμενικῆς συνόδου λατινιστί), PG 66, 699-700˙ Mansi 9,925.

Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (370-444), Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ᾀσμάτων (ἀποσπάσματα), PG 69,1277-93.

Θεοδώρητος Κύρου (395-460), ἑρμηνεία εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων, PG 81,28-213.

Προκόπιος Γαζαῖος (465-528), Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ᾀσμάτων ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν ἐπιτομὴ (ἀπὸ φωνῆς Γρηγορίου Νύσσης, καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ὠριγένους τε, καὶ Φίλωνος τοῦ Καρπασίου, Ἀπολλιναρίου, Εὐσεβίου Καισαρείας, καὶ ἑτέρων διαφόρων, ἤγουν Διδύμου, τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου, Θεοδωρήτου, καὶ Θεοφίλου), PG 87,1545-1754.

– Εἰς τὰ Ἄσματα τῶν ᾀσμάτων (ἀποσπάσματα ὑπομνήματος), PG 87,1755-80.

Ἑρμηνεία κατὰ παράφρασιν τοῦ Ἄσματος τῶν ᾀσμάτων συλλέγουσα ἀπὸ τῶν εἰς τοῦτο ἑρμηνειῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ ἁγίου Νείλου, καὶ τοῦ ἁγίου Μαξίμου˙ (Η΄ αἰῶνος;)˙ PG 122,537-686. (ἐκδοτικῶς συμπεφυρμένο κατὰ λάθος μὲ τὴν ἔμμετρη ἐξήγησι τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ).

Ψευδαθανάσιος (Η΄ αἰ.), Εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων ἑρμηνεία (ἀποσπάσματα), PG 27,1348-49˙1349-61˙ ἢ ΒΕΠ 35,11-12˙12-17.

– Σύνοψις τῆς Θείας Γραφῆς - Ἆσμα ᾀσμάτων, PG 28,349-357 ἢ ΒΕΠ 33,297-301.

Μιχαὴλ Ψελλὸς (1918-90), Ἐξήγησις εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων διὰ στίχων πολιτικῶν, PG 122,539-661, (ἐκδοτικῶς συμπεφυρμένο κατὰ λάθος μὲ τὴν ἀνώνυμη Σειρὰ τῶν τριῶν).

Ματθαῖος Καντακουζηνὸς (1355), Ἐξήγησις εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων τοῦ Σολομῶντος, PG 152,997-1084.

β΄. Λατῖνοι ὑπομνηματισταί

Ambrosius (335-397), Commentarius in Cantica canticorum e scriptis sancti Ambrosii a Guillelmo quondam abbate Sancti Theodorici, postea monacho Signiacensi, collectus, PL 15,1851-1962.

Iustus Urgellensis (510-530), In Cantica canticorum Salomonis explicatio mystica, PL 67,963-994.

Gregorius I Romae (590-604), Expositio super Cantica canticorum, PL 79,471-548.

Paterius (60D), De expositione Veteris ac Novi Testamenti de diversis libris s. Gregorii magni concinnatus - Liber XIII: De testimoniis in Cantica canticorum, PL 79,905-916.

Beda Venerabilis (673-735), In Cantica canticorum allegorica expositio, PL 91,1065-1236.

Alcuinus (†804), Epistola ad Daphnin (super Cant. 6,7: *Sexaginta sunt reginae et octoginta concubinae*), PL 100,639-666.

Walafridus Strabus (850), Glossa ordinaria - Canticum canticorum, PL 113,1125-68.

Angelomus Luxoviensis monachus (c. 856), Enarrationes in Cantica canticorum, PL 115,551-628.

Haymo Halberstatensis (s. IX), Commentarium in Cantica canticorum, PL 117,295-358.

Petrus Damianus (s. XI): Collectanea in Vetus Testamentum ex opusculis Petri Damiani ab anonymo illius discipulo excerpta - Testimonia in Canticis canticorum, PL 145,1143-54.

Robertus de Tumbalena (s. Vigoris Abbatis) (s. XI), Commentarii in Cantica canticorum, PL 150,1361-70.

Anselmus scholasticus Laudunensis (s. XII), Enarrationes in Cantica canticorum, PL 162,1187-1228.
Bruno Astensis episcopi Signiacensis (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 164,1233-88.
Rupertus abbas Tuitiensis (s. XII), In Cantica canticorum de incarnatione Domini commentarium, PL 168, 837-962.
Honorius Augustodunensis (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 172, 347-496.
– Sigillum beatae Mariae (ubi exponuntur Cantica canticorum), PL 172,495-518.
Guillelmus abbas Sancti Theodorici Remensis, postea monachus Signiaci (s. XII), Excerpta ex libris s. Gregorii super Cantica canticorum, PL 180, 441-474 (vid. Ambrosius, Gregorius I Romae).
– Expositio altera super Cantica canticorum, PL 180, 473-546.
Bernardus abbas Claraevallensis (c. 1155), Sermones LXXXV, in Cantica canticorum, PL 183,785-1198.
Wolbero abbas S. Pantaleonis Coloniensis ordinis S. Benedicti (s. XII), In Canticum canticorum Salomonis, PL 195, 1009-1278.
Richardus a S. Victore (s. XII), In Cantica canticorum explicatio, PL 196,405-524.
Gilbertus Foliot episcopus Londinensis (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 202,1147-1301.
Philippus ab Harveng abbas Bone Spei (s. XII), Commentaria in Cantica canticorum 203,181-490.
– In Cantica canticorum moralitates, PL 203,489-584.
Balduinus Cantuariensis (s. XII), Tractatus diversi - Tract. X: 'Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura quasi infernus aemulatio' (Cant. 8,6), PL 204,511-518.
Thomas Cisterciensis abbatiae monachus (s. XII), In Cantica canticorum eruditissimi commentarii, PL 206,21-862.
incertus (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 172,519-542.
Ps-Cassiodorus (s. XII), Expositio in Cantica canticorum, PL 70, 1055-1106.
Ps-Isidorus Hispalensis (s. XII), Expositio in Canticum canticorum Salomonis, PL 83, 1119-32.
Alanus de Insulis (s. XIII), Compendiosa in Cantica canticorum ad laudem Deiparae Virginis Mariae elucidatio, PL 210,51-110.

γ΄. Σύροι ὑπομνηματισταί

Ἰσιοδὰδ ἐπίσκοπος τῆς Μέρβ (850, νεστοριανός), Ὑπόμνημα στὸ Ἆσμα ᾀσμάτων, CSCO (=Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium), τ. 230/97, σ. 256-266.

δ΄. Ἑβραῖοι ὑπομνηματισταί

Ταργοὺμ τῶν Πέντε κυλίνδρων στὸ Ἆσμα ᾀσμάτων, Walton 3,428-447.
Μιδρὰς Ῥαββὰχ στὸ Ἆσμα ᾀσμάτων: Midrash Rabbah - Song of Songs, translated by M. Simon, London 1939.

ε΄. Μὴ ὑπομνηματισταί

Ἀνδρέας Κρήτης (660-740), Λόγος Γ΄ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, PG 97,1089-1110.
Hieronymus (345-420), Epistolae, PL 22.
– Commentarius in Ecclesiastem, PL 23.
– Adversus Rufinum, PL 23.

– De viris illustribus, ἔκδ. Κ. Σιαμάκη, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 23 Θεσσαλονίκη 1992.
Talmud (=Mischna - Gemara): Mo'ed - Megillah (=Κύλινδρος)· Hagigah (=Θυσία)· Nezikin - Sanhedrin (=Συνέδριον)· Tohoroth - Niddah (=Λεχώνα)· Yadayim (=Χεῖρες)· ἔκδ. I. Epstein, London.

3. Θύραθεν συγγραφεῖς

α΄. Ἕλληνες

Ἀθήναιος (230 μ.Χ.), Δειπνοσοφισταί, ἔκδ. G. Kaibel, BT.
Αἰσχύλος (525-455 π.Χ.), Ἱκέτιδες· Πέρσαι· Χοηφόροι· ἔκδ. G. Murray, SCBO.
Ἀνθολογία παλατινή (70 π.Χ. - 1299 μ.Χ.), LCL.
Ἀπολλόδωρος (140 π.Χ.), Βιβλιοθήκη, ἔκδ. C.G. Heyne, Göttingen 1803 (1972).
Ἀριστοφάνης (445-380 π.Χ.), Σφῆκες· Ὄρνιθες· ἔκδ. F.W. Hall - W.M. Geldart, SCBO.
Ἀρριανός (95-175 μ.Χ.), Ἀλεξάνδρου ἀνάβασις, A.G. Roos - G. Wirth, BT.
Ἀχαιικὲς πινακίδες Πύλου: The Pylos Tablets, ed. I. Bennet - C.W. Blegen, Princeton 1955.
Βασιλικὰ (870-920), ἔκδ. Ι.Δ. Ζέπου, τ. 1-5, Ἀθῆναι 1910-12.
Διόδωρος Σικελιώτης (35 π.Χ.)., Βιβλιοθήκη ἱστορική, ἔκδ. F. Vogel, BT.
Εὐριπίδης (480-406 π.Χ.), Ἑκάβη· Ἠλέκτρα· Ἴων· Ἑλένη· ἔκδ. G. Murray, SCBO.
Ἡρόδοτος (485-420 π.Χ.), Ἱστορίη, ἔκδ. C. Hude, SCBO.
Ἡσίοδος (800-750 π.Χ.), Θεογονία, ἔκδ. F. Solmsen, SCBO.
Ἡσύχιος (Ε΄ μ.Χ. αἰ.), Λεξικόν, ἔκδ. M. Schmidt, t. 1-5, Ienae 1858-64.
Θεοδωρίδας (Γ΄ π.Χ. αἰ.), στὴν Ἀνθολογία παλατινή.
Θουκυδίδης (470-404 π.Χ.), Ξυγγραφή, ἔκδ. H.S. Jones - J.E. Powel, SCBO.
Λουκιανός (160 μ.Χ.), Νεκρικοὶ διάλογοι (=77), ἔκδ. M.D. Macleod, τ. 4, SCBO.
Μακκαβαίων Β΄ (Α΄ π.Χ. αἰ.), ἔκδ. A. Rahlfs, Septuaginta, τ. 1, Stuttgart 1926.
Νικήτας Χωνιάτης (1150-1215), Ἱστορίαι - Μανουὴλ Κομνηνός, ἔκδ. B.G. Niebuhr, CSHB.
Ξενοφῶν (430-350 π.Χ.), Κύρου ἀνάβασις· Κύρου παιδεία· Κυνηγετικός· ἔκδ. C.C. Marchant, τ. 3-5, SCBO.
Ὅμηρος (900 π.Χ.), Ἰλιάς· Ὀδύσσεια· ἔκδ. D.B. Monro - T.W. Allen, τ. 1-4, SCBO.
Πάριον Χρονικόν (264 π.Χ.), ἔκδ. C.-T. Müller, Fragmenta Historicorum Graecorum, t. 1,542-554, Parisiis 1878.
Πίνδαρος (522-445 π.Χ.), Πύθια, ἔκδ. C.M. Bowra, SCBO.
Πλούταρχος (50-120 μ.Χ.), Θησεύς· Δημήτριος· Ἐρωτικός (748-775)· Περὶ φιλαδελφείας (478-792)· ἔκδ. K. Ziegler κλπ., BT.
Πολυδεύκης (150-200 μ.Χ.), Ὀνομαστικόν, ἔκδ. E. Bethe, τ. 1-3, Lipsiae 1900-37, BT (εἰδική).
Σέξτος Ἐμπειρικός (225 μ.Χ.), Πρὸς λογικούς, ἔκδ. J. Mau, BT.
Σούμμα (1.100), ἔκδ. I. Bekker, Berolini 1854 (Suidae Lexicon).
Σοφοκλῆς (496-405 π.Χ.), Αἴας, ἔκδ. A.C. Pearson, SCBO.
Στράβων (65 π.Χ. - 20 μ.Χ.), Γεωγραφικά, ἔκδ. A. Meineke, BT.
Ὕμνος εἰς Ἀφροδίτην (VI) (Γ΄ π.Χ. αἰ.), στὸ corpus Ὁμηρικοὶ Ὕμνοι, ἔκδ. T.W. Allen, τ. 5 (Ὁμήρου), SCBO.
Φίλων Ἰουδαῖος (20 π.Χ. - 50 μ.Χ.), Βίος Μωϋσέως, ἔκδ. L. Cohn, τ. 4, Berolini 1942.
Φώτιος (820-896), Λεξικὸν ἢ Λέξεων συναγωγή, ἔκδ. R. Person, τ. 1-2, Londini 1822· καὶ ἔκδ. Χ. Θεοδωρίδου, Berlin 1 (1982).

β΄. Λατῖνοι

Caesar (100-44 a.C.), De bello civili, ed. R. Du Pontet, SCBO.
Cato (234-149 a.C.), De agri cultura, ed. A. Mazzarino, BT.
Celsus (10 a.C. - 50 p.C.), De medicina, LCL.
Columella (1-70 p.C.), Res rusticae, LCL.
Glossaria graecolatina, CGL τ. 1-6, ἔκδ. G. Löwe - G. Götz, Lipsiae 1884-99.
– Glossae latinograecae (t. 2).
– Glossae graecolatinae (t. 2).
– Glossa nominum (t. 2).
– Glossae Stephani addendae (t. 3).
– Hermeneumata Monacensia (t. 3).
– Hermeneumata Einsidlensia (t. 3).
– Hermeneumata Stephani (t. 3).
– Hermeneumata Vaticana (t. 3).
Isidorus Hispalensis (560-636), Etymologiae, ed. W.M. Lindsay, SCBO.
Iuvenalis (55-135 p.C.), Saturae, ed. S.G. Owen, SCBO.
Ovidius (48 a.C. - 17 p.C.), Metamorphoses˙ Fasti˙ Ars amatoria˙ ed. F. Polle - R. Ehwald - F.V. Levy, BT˙ H. Bornecque, Budé.
Plautus (254-184 a.C.), Curculio, ed. W.M. Lindsay, t. 1, SCBO.
Plinius (23-79 p.C.), Historia naturalis, ed. C. Moyhoff, t. 1-6, BT.
Quintilianus (70-90 p.C.), Institutio oratoriae, ed. M. Winter Botton, SCBO.
Suetonius (160 p.C.), De vita Caesarum, ed. M. Ihm, BT.
Valerius Flaccus (70-95), Argonautica, ed. W.W. Ehlers, BT.
Vergilius (70 a.C. - 19 p.C.), Georgica, ed. R.A.B. Mynors, SCBO.
Vitruvius (50 a.C. - 20 p.C.), De architectura, ed F. Krohn, BT.

3. Νεοελληνικὲς μεταφράσεις

α΄. Ἐπιστημονικές

Βάμβας Ν. - Τυπάλδος Κ. , Τὰ Ἱερὰ Γράμματα (μεταφρασθέντα ἐκ τῶν θείων ἀρχετύπων), Ἀθῆναι 1964.
Βέλλας Β. - Οἰκονόμου Ἠ. - Παπαδόπουλος Ν. - Σιμωτᾶς Π. - Τσάκωνας Β. - Κωνσταντίνου Μ. - Χιωτέλλη Κ., Ἡ Ἁγία Γραφή, Ἀθήνα 1997.
Γαρνάβος Χ.Σ., Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθήνα 2000.
Γιαννακόπουλος Ἰ., Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη: Σολομὼν - Ἆσμα ᾀσμάτων, Θεσσαλονίκη 1976[2].
Γιανναρᾶς Χ., Σχόλιο στὸ Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθῆναι ἄ.ἔ. (=1990˙ 1995˙ 1998).
Καλλίνικος Κ.Ν., Σολομῶντος Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀλεξάνδρεια 1938.
Κολιτσάρας Ἰω., Ἡ Ἁγία Γραφή, τ. 4, σ. 177-191: Ἆσμα, Ἀθήνα ἄ.ἔ. (=1970).
Μετάφρασι Νέου Κόσμου (=χιλιασταί), Ἡ Ἁγία Γραφή, Ἰταλία 1993.
Παπαγιαννοπούλου - Σμυρνιώτου Γ., Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθῆναι 1993.
Τρεμπέλας Π.Ν., Ὑπόμνημα εἰς τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθῆναι 1971.
– Ἆσμα, στὴ σειρὰ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἑρμηνείας, τ. 13, σ. 7-92, Ἀθῆναι 1996.
Χαστούπης Ἀ., Ἡ Ἁγία Γραφή, τ. 2, σ. 289-300: Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθῆναι 1960.
– Ἀμὼς - Μιχαΐας - Ἆσμα - Θρῆνοι - Ἐκκλησιαστής, μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου μετὰ κριτικὴν ἀποκατάστασιν, Ἀθῆναι 1971˙ 1975[2].

β΄. Λογοτεχνικές

Ἀρκᾶς Ν., Ἆσμα ᾀσμάτων, Σάλπιγξ Ὀρθοδοξίας 269 (Ἰανουάριος 1992)˙ 270˙ 272-278˙ 280˙ 282˙ 284˙ 286˙ 290˙ 293˙ 295˙ 297˙ 300 (Νοέμβριος 1994).
Γκανᾶς Μ., Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθήνα 2006.
Ἐλιγιά Γ., Ἆσμα ᾀσμάτων, Θεσσαλονίκη 1965 (1928-31[1]).
Θέκλα μοναχὴ (= Νικολαΐδου Π.), Ἀναφορὰ στὸ Ἆσμα ᾀσμάτων, Θεσσαλονίκη 1997.
Καρμπώνης Θ., Τὸ Ἆσμα τῶν ᾀσμάτων, Ἀθήνα ἄ.ἔ.
Κάσδαγλης Ἀ.Σ., Σολομῶντος βασιλέως Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀλεξάνδρεια 1932.
Μ.Δ., Ἆσμα ᾀσμάτων, Γράμματα 1 (1911), 182-8, Ἀλεξάνδρεια.
Μουρσελᾶς Κ., Βαμμένα κόκκινα μαλλιά, Ἀθήνα 1989.
Νικοκάβουρας Σ., Ποιητικὰ ἔργα, σ. 99-111: Ἆσμα ᾀσμάτων, Κέρκυρα 1925.
Παπαδόπουλος Λ., Ἆσμα ᾀσμάτων - μεταγραφή, Ἀθήνα 1996.
Παπαρρηγόπουλος Δ., Ἅπαντα (ἔκδ. Γ. Φέξη, Ἀθῆναι 1915), σ. 277-290: Ἆσμα ᾀσμάτων. (†1873).
Περνάρης Ἄ., Σολομῶντος Ἆσμα ᾀσμάτων, Λευκωσία 1932.
Σεφέρης Γ., Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθήνα 1965.
Σκιαδόπουλος Ν., Ἆσμα ᾀσμάτων τοῦ Σολομῶντα, Πειραιᾶς 1970.
Στρούζα - Μαργαρίτη Σ., Σολομῶντα Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθήνα 1972.
Τσουκαλᾶς Γ., Ἆσμα ᾀσμάτων, Ἀθήνα 1921.
Φράγκος Ἀλ., Ἆσμα ᾀσμάτων, στὴν ἀνθολογία: Παππᾶ Ν. - Μπούμη Ῥ., Παγκόσμιος Ἀνθολογία ποιήσεως, τ. 1, σ. 306-312˙ 378-384, Ἀθῆναι 1953.
Φριλίγγος Κ., Ἆσμα ᾀσμάτων τῆς Π. Διαθήκης μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ ἑβραίικα, Μυτιλήνη 1937[2] (1912[1]).
Χατζηκώστας Λ., Ἆσμα ᾀσμάτων, ἔμμετρη ἀπόδοση στὴ νεοελληνική, Θεσσαλονίκη 1964.
Χατζιδάκης Ἀ.Ἐ., Ἰδαῖα, Ἡράκλειο 1933 (σ. 123-156: Ἆσμα ᾀσμάτων).

4. Συντομογραφίες

ΒΕΠ Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων πατέρων, Ἀθῆναι.
BT Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana, Lipsiae.
CGL Corpus glossariorum Latinorum, ed. G. Löwe - G. Götz, t. 1-6, BT (εἰδική).
CSCO Corpus scriptorum Christianorum Orientalium, Louvain.
CSHB Corpus scriptorum historiae byzantinae, Bonnae.
LCL The Loeb Classical Library, London.
PG Migne J.-P., Patrologia graeca, Parisiis.
PL Migne J.-P., Patrologia latina, Parisiis.
SCBO Scriptorum classicorum bibliotheca oxoniensis, Oxonii.

6. Περίληψι

Τὸ Ἆσμα εἶναι τὸ βιβλίο τῆς Ἁγίας Γραφῆς μὲ τὶς περισσότερες μεταφράσεις κι ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα. στὸ ἐλεγεῖο 18,4-6, ποὺ ἑρμηνεύεται ἐδῶ, τὸ μασοριτικὸ κείμενο καὶ οἱ ἀπ' αὐτὸ ἀρχαῖες καὶ νεώτερες μεταφράσεις ἔχουν πολλὰ σφάλματα· τὸ κείμενο τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ οἱ ἀπ' αὐτὸ ἀρχαῖες μεταφράσεις ἔχουν ἕνα σφάλμα, τὸ ὁποῖο διορθώνω. τὸ σωστὸ κείμενο εἶναι·

Κεφαλή σου ἐπὶ σὲ ὡς Κάρμηλος
καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα,
βασιλεὺς διαδεδεμένος ἐν παραδρομαῖς.

ἡ σωστὴ μετάφρασι τοῦ ἐλεγείου αὐτοῦ εἶναι·

Ἡ κεφαλή σου ἐπάνω σου σὰν Κάρμηλος
κι ὁ κότσος τῆς κεφαλῆς σου σὰν πορφύρα,
βασιλιᾶς ἐστεμμένος σ' ἐπίσημες ἐμφανίσεις.

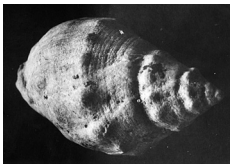

πορφύρα

22. *ΠΟΡΦΥΡΕΟΝ ΚΥΜΑ*

Ἑρμηνευτικῶς δυσπροσπέλαστο κείμενο ὁ Ὅμηρος, γιὰ τὴ σπανιότητά του –ἐννοῶ τὸ ὅτι χρονικῶς εἶναι ἀπόμακρο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἑλληνικὸ κείμενο καὶ χωρὶς ἀξιόλογο ἀρχαιότερό του–, παρ' ὅλο ποὺ γιὰ τὴν ἁπλότητά του φαίνεται εὐμετάφραστο. γενικὰ ὅλες οἱ μετατυπογραφικὲς μεταφράσεις του εἶναι κακές, γεμάτες λάθη, χωρὶς νὰ ἐξαιροῦνται σαφῶς καὶ οἱ προτυπογραφικὲς ἑρμηνεῖες του. ἀπὸ τοὺς ἰδιαίτερα πολλοὺς μεταφραστάς του οἱ μεταγενέστεροι ἀντιγράφουν πάντοτε ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, μαζὶ μὲ τὰ σωστὰ καὶ τὰ λάθη, ὅπως κάνουν οἱ κακοὶ μαθηταὶ καὶ φοιτηταὶ στὶς γραπτὲς ἐξετάσεις. ἀλλὰ γενικῶς οἱ προγενέστεροι εἶναι κάπως καλλίτεροι ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους τοὐλάχιστον ὡς πρωτοπόροι. εἶναι, ὅπως παρατήρησα, κανόνας· ὅσο μεταγενέστεροι τόσο χειρότεροι. στὰ ὀψιμώτερα χρόνια μποροῦσε κανεὶς νὰ ἔχῃ γιὰ τυφλοσύρτη τοὐλάχιστο δέκα προγενέστερες μεταφράσεις, ἂν καὶ αὐτὸ μποροῦσε νὰ εἶναι ὁ τάφος

του. ἀλλὰ καὶ οἱ πρῶτοι Νεοέλληνες εἶχαν βοήθεια τὶς λίγες προγενέστερες μεταφράσεις Εὐρωπαίων φιλολόγων, ποὺ συνηθέστερα ἦταν λατινόγλωσσες.

Πρὶν ἀπὸ δυὸ αἰῶνες ἡ ἀρχαιομάθεια ἦταν μεγαλείτερη γλωσσικῶς ἀλλὰ μικρότερη πραγματολογικῶς. οἱ πρῶτοι μεταφρασταὶ οἱ γύρω ἀπὸ τὸ 1800 στηρίζονταν στὴ γνῶσι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης περισσότερο, ἐπειδὴ καὶ οἱ πιθανοὶ τυφλοσύρτες ἦταν δυσπροσπέλαστοι ὡς λατινόγλωσσοι. οἱ τῶν τελευταίων 100 - 130 ἐτῶν ὑστεροῦν ἔναντι ἐκείνων στὴ γνῶσι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἔχουν ἀφ' ἑνὸς περισσοτέρους τυφλοσύρτες, ἀκόμη καὶ ἀγγλογλώσσους, γαλλογλώσσους, κλπ., γνώρισαν δὲ ἀφ' ἑτέρου πολλὰ ἀνασκαφικὰ εὑρήματα ἀπὸ ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν μετὰ τὸ 1875. ἀλλὰ καὶ πάλι πραγματολογικῶς δὲν εἶναι τόσο προηγμένοι γιὰ τὰ Ὁμηρικὰ Ἔπη ὅσο εἶναι γιὰ ἄλλους μεταγενεστέρους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. αὐτὸ ὀφείλεται σὲ μιὰ ἄλλη παράμετρο· ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος, οἱ Αἶνοι τοῦ Αἰσώπου ποὺ ἀργότερα λέγονται Μῦθοι τοῦ Αἰσώπου (Aesopi Fabulae), ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, καὶ τὰ Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τ' Ἀκριτικὰ μέχρι τὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ΄ αἰῶνος εἶναι ἓξ κείμενα –ἂς τὰ πῶ ἔτσι ἕξ– τὰ ὁποῖα διαφέρουν ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα κείμενα κατὰ τὸ ὅτι εἶναι τὰ πιὸ ἀγροτικά, καὶ γι' αὐτὸ πραγματολογικῶς τὰ πιὸ δυσπροσπέλαστα γιὰ τοὺς ἑρμηνευτὰς καὶ μεταφραστάς, οἱ ὁποῖοι, ὅπως κατάλαβα, εἶναι ὅλοι τους ἄνθρωποι ἀστικῆς ἀγωγῆς. αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅσο καλοὶ φιλόλογοι κι ἂν εἶναι, δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ποτὲ ἀπόλυτα αὐτὰ εἰδικῶς τὰ ἓξ κείμενα. γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς καλὸς ἑρμηνευτὴς καὶ μεταφραστὴς τῶν ἓξ αὐτῶν κειμένων, πρέπει νὰ ἔχῃ ὄχι ἁπλῶς μάθησι ἀλλὰ καὶ βίωσι καὶ γεῦσι τοῦ παλιοῦ καὶ προβιομηχανικοῦ ἀγροτικοῦ βίου, νὰ εἶναι ἕνας, γιὰ τὴν Ἑλλάδα, πρὸ τοῦ 1960 χωριάτης. αὐτὸς πέρα ἀπὸ τὴν ὅποια ἀρχαιομάθειά του ἔχει πρὸς τὰ κείμενα αὐτὰ μιὰ πρόσβασι τῆς ὁποίας οἱ μὴ χωριάτες ἀγνοοῦν ἀκόμη καὶ τὴν ὕπαρξι. καὶ στὴν ἔλλειψι αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἑρμηνευτικῆς προσβάσεως ὀφείλεται, νομίζω, τὸ ὅτι καὶ τὴν ὑπὸ ἐξέτασι φράσι *πορφύρεον κῦμα* οἱ μεταφρασταὶ τοῦ Ὁμήρου δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν καταλάβουν, καὶ οἱ μεταφράσεις γενικῶς τοῦ Ὁμήρου εἶναι κακές. δὲν μπορεῖ δὲ νὰ κατανοήσῃ ἑρμηνεύσῃ καὶ μεταφράσῃ τὸν Ὅμηρο καὶ κίναιδος, ἐπειδὴ ἡ διαστροφὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ἀπουσιάζει, ὁ δὲ κίναιδος δὲν μπορεῖ νὰ βιώσῃ τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀντρίκια ὁμηρικὰ βιώματα.

Εἶναι ἀσφαλῶς ἀστεῖο αὐτὸ ποὺ ἔπαθαν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ μεταφρασταὶ σχολιασταὶ κι ἑρμηνευταὶ τοῦ Ὁμήρου μὲ τὸ *πορφύρεον κῦμα*[1] τὴν *πορφυρέην ἅλα*[2] καὶ τὸ *πορφῦρον πέλαγος*[3], καὶ μιλοῦν στοὺς ἑφτὰ σχετικοὺς στίχους γιὰ κόκκινες θάλασσες μὲ κόκκινα κύ-

ματα καὶ πράσινα ἄλογα. παραθέτω πρῶτα τὶς ἑφτὰ ἐπίμαχες φράσεις τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας.

Α 482	*κῦμα πορφύρεον*
Ξ 16	*πορφύρῃ πέλαγος κύματι*
Π 391	*ἅλα πορφυρέην*
Φ 326	*πορφύρεον κῦμα*
β 428	*κῦμα πορφύρεον*
λ 243	*πορφύρεον κῦμα*
ν 85	*κῦμα πορφύρεον*

Ἀρχαῖα Σχόλια, Βεργίλιος, Ἡσύχιος λεξικογράφος, Σούμμα, Εὐστάθιος, Barnes, Ῥουσιάδης, Δούκας, Ἀργυριάδης, Σκαλίδης, Πολυλᾶς, Καραπαναγιώτης, Φιλαλήθης, Σπαταλᾶς, Πάλλης, Murray, Berard, ἀνώνυμος (πεζὴ μετάφρασι τοῦ 1932), Ἐφταλιώτης, Σιδέρης, Παπαγιάννης - Σηφάκις, Πρωτόπαπας, Παπανδρέου, Κωνσταντινίδης, Κορδᾶτος, Mazon, Κομνηνοῦ - Κακριδῆ, Καζαντζάκης - Κακριδῆς, Ζευγωλῆς, Οἰκονομίδης, Κοντομίχης, Μένανδρος, Μπάλτας, Kirk - Janko - Edwards - Richardson, Γιαννακόπουλος, Ψυχουντάκης, Ἀγάθος, Μαυρόπουλος, Μαρωνίτης, πέντε ἀρχαῖοι ἑρμηνευταὶ - μεταφρασταὶ καὶ σαράντα νεώτεροι, ἀντιγράφουν τὰ λάθη ὁ καθένας μερικῶν προηγουμένων του.

Παραθέτω τὶς μεταφράσεις των, γιὰ νὰ δῆτε τὴ δουλειά τους.

Σχόλια εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν

Α 482. 'Πορφύρεον' δὲ 'κῦμα' ἀντὶ τοῦ 'μέλαν'· ἐπεὶ ἐγγὺς μελανίας ἐστὶ καὶ τὸ πορφυροῦν. καὶ ἐπὶ θαλάσσης δὲ τὸ 'πορφύρεον' λέγεται. ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐν βάθει διανοεῖσθαι καὶ οἷον κυμαίνεσθαι λογισμοῖς 'πορφύρεον' λέγεται· οἷον 'κραδίη δέ οἱ πόρφυρε' (Φ 551).

Ξ 16. 'Πορφύρῃ'· πορφύρειν δὲ τὸ μελαίνεσθαι· ὅθεν καὶ τὸ 'κῦμα πορφύρεον' καὶ 'πορφύρεος θάνατος'. μελανίζῃ· εἴωθε δέ, ὅταν ἀρχὴν λαμβάνῃ κινήματος ἡ θάλασσα, μελανίζειν· διὸ μεταφέρει ἐπὶ τοὺς κατὰ ψυχὴν μεριμνῶντας καὶ ταρασσομένους.

Φ 326. 'Πορφύρεον κῦμα'· ἔστι γὰρ ἰδεῖν κῦμα μετέωρον αἵματι καὶ ἀφρῷ μεμιγμένον καὶ τούτῳ ἐπιπλέοντα τὰ σώματα.

β 428. 'Πορφύρεον'· μέλαν. ἀφ' οὗ λέγεται καὶ 'πορφύρεος θάνατος', ἤτοι μέλας. τὸ 'πορφύρεον' ᾠκείωται τῇ θαλάσσῃ· ὅθεν 'ἁλιπόρφυρα' τοῖς παλαιοῖς, 'ἁλίκλυστα', 'ἁλουργά', 'πορφυρᾶ'.

λ 243. 'Πορφύρεον'· μέλαν.

Vergilius, Aeneis 5,2. fluctus atros

Ἡσύχιος (500). 'Πορφύρεος θάνατος'· ὁ μέλας, ὁ βαθύς, ὁ ταραχώδης.
πορφύρεται· διαλογίζεται.
πορφύρῃ· μελανίζῃ, ταράττῃ, πορφυρίζῃ.

Σούμμα (ἢ Σουΐδα ἢ Σούδα) (ΙΒ΄ αἰ.). Πορφύρεος· ὁ πορφυροῦς· καὶ 'πορφύρεον κῦμα'.
πορφύρῃ· ταράσσηται.

Εὐστάθιος, Παρεκβολαὶ εἰς τὸν Ὅμηρον (ΙΒ΄ αἰ.)
Α 482. 'Πορφύρεον' δὲ 'κῦμα' ἀντὶ τοῦ μέλαν· ὥσπερ καὶ 'αἷμα πορφύρεον'.
Ξ 16. 'Πορφύρῃ'· πορφύρειν διὰ τὸ μελαίνεσθαι· ὅθεν καὶ 'κῦμα πορφύρεον' καὶ 'πορφύρεος θάνατος'. ὅτι δὲ τὸ 'πορφύρειν' καὶ καλχαίνειν λέγεται ἀλλαχόθι φαίνεται.
β 428. 'Κῦμα... πορφύρεον'· τὸ δὲ πορφύρεον ᾠκείωται τῇ θαλάσσῃ. ὅθεν 'ἁλιπόρφυρα' παρὰ τοῖς παλαιοῖς, 'ἁλίκλυστα', 'ἁλουργῆ', 'πορφυρᾶ'.

Barnes Ios. (1711)
Α 482 fluctus ater
Ξ 16 purpurascit pelagus
(πορφύρει· μελαίνει, ταράσσει)
Π 391 in mare purpureum
Φ 326 purpurea unda
(πορφύρεον· βαθύ)
β 428 fluctus purpureus
(πορφύρεον· μέλαν)
λ 243 caeruleus fluctus
(πορφύρεον· μέλαν)
ν 85 unda nigra

'Ρουσιάδης Γ. (1817-19)
Α 428 κῦμα
Ξ 16 ὕδατα θαλασσινὰ ὑπομελανοῦνται
Π 391 θάλασσαν μελανήν
Φ 326 κύματα βαθέα
β 428 κύματα
λ 243
ν 85

Δούκας Νεόφ. (1835)
Α 482 κῦμα μέγα
Ξ 16 κύματα ἐγείρεσθαι ἄρχονται
Π 391 θάλασσαν
Φ 326 κῦμα
β 428 κῦμα
λ 243 —
ν 85 κύματος

Ἀργυριάδης Ν. (1867-68)
Α 482 μαῦρον κῦμα
Ξ 16 τὸ πέλαγος γίνεται σκοτεινόν
Π 391 πορφυρᾶν θάλασσαν
Φ 326 θολὸν κῦμα
β 428 σκοτεινόχρουν κῦμα
λ 243 κῦμα σκιερὸν (σκοῦρον)
ν 85 μελανόχρουν κῦμα

Σκαλίδης Ἀ.Γ. (1873)
Α 482 μαῦρον κῦμα
Ξ 16 τὸ πέλαγος γίνεται σκοτεινόν
Π 391 πορφυρᾶν θάλασσαν
Φ 326 θολὸν κῦμα
β 428 σκοτεινὰ κύματα
λ 243 κῦμα κυανοῦν
ν 85 σκοτεινὸν κῦμα

Πολυλᾶς Ἰά. (1875-81)
Α 482 μαῦρο κῦμα
Ξ 16 πέλαγος μακρολογᾷ
Π 391 θάλασσαν
Φ 326 ὁλόμαυρο κῦμα
β 428 μαῦρο κῦμα
λ 243 κῦμα
ν 85 κῦμα μαῦρο

Καραπαναγιώτης Ἀ. Ξ. (1883)
Α 482 πορφύρεον· κυματούμενον, τεταραγμένον, ἀναβράζον, παφλάζον
Ξ 16 πορφύρει· ἀναβράζει, κυμαίνεται
Π 391 παφλάζουσαν θάλασσαν
Φ 326 τεταραγμένα κύματα

Φιλαλήθης Κ. (1886)
β 428 κῦμα
λ 243 κῦμα κυανοῦν
ν 85 σκοτεινὸν κῦμα

Σπαταλᾶς Γεράσ. (1887)
β 428 ταραγμένο κῦμα
λ 243
ν 85

Πάλλης Ἀλ. (1904)
Α 482 ἀφροντυμένο κῦμα
Ξ 16 θολώνει κῦμα
Π 391 —
Φ 326 —

Murray A.T. (Loeb, 1919˙ 1924)
Α 482 dark ware
Ξ 16 sea heaveth darkly
Π 391 dark sea
Φ 326 dark flood
β 428 dark wave
λ 243 dark wave
ν 85 gleaming wave

Berard V. (Budé, 1924)
β 428 bouillons du flot
λ 243 vague grondante
ν 85 bouillons du sillage

ἀνώνυμος (πεζὴ μετφρ. 1932)
Α 482 ἀφρισμένο κῦμα
Ξ 16 θολώνει τὸ πέλαγος
Π 391 πορφυρὴ θάλασσα
Φ 326 θολὰ νερὰ

Ἐφταλιώτης Ἀργ. (1932)
β 428 κῦμα
λ 243 κῦμα σκοτεινό
ν 85 τὸ κῦμα ἀφρομανοῦσε

Σιδέρης Ζ. (1939)
β 428 ἀφροντυμένο κῦμα
λ 243 ἄλυκο κῦμα
ν 85 ἀφροστεφάνωτο κῦμα

Παπαγιάννης Ἀ. - Σηφάκις Ν. (1940)
Α 482 τὸ κῦμα παφλάζοντας

Πρωτόπαππας Ἰω. (1940;)
Ξ 16 τὸ πέλαγος ταράζεται
Π 391 ταραγμένη θάλασσα
Φ 326 θολὸ κῦμα

Παπανδρέου Γ. (γυμνασιάρχης) (ἄ.ἔ.)
β 428 σκοτεινόχρουν κῦμα
λ 243 κῦμα σκοτεινόν
ν 85 σκοτεινὸν κῦμα

Κωνσταντινίδης Ἀ. (ἄ.ἔ.)
Α 482 μαῦρον κῦμα
Ξ 16 μαυρίζει τὸ πέλαγος
Π 391 πορφυρᾶν θάλασσαν
Φ 326 θολὸν κῦμα

Κορδᾶτος Γιάνν. (ἄ.ἔ.)
β 428
λ 243 ἄλυκο κῦμα
ν 85 ἀφροστεφάνωτο κῦμα

Mazon P. (Budé, 1949)
Α 482 flot bouillonne
Ξ 16 mer frémir
Π 391 mer bouillonnante
Φ 326 houle bouillonnante

Κομνηνοῦ - Κακριδῆ Ὄλ. (1954)
Α 482 σκοτεινὸ κῦμα
Ξ 16 σκοτεινιάζει τὸ πέλαγος
Π 391 σκοτεινὴ θάλασσα
Φ 326 σκοτεινόχρωμο κῦμα

Καζαντζάκης Ν. - Κακριδῆς Ἰω. (1955)
Α 482 μαῦρο κῦμα
Ξ 16 κῦμα ἀνατάραζε τὸ πέλαγος
Π 391 στὴ θάλασσα τὴ σκοτεινὴ
Φ 326 κῦμα κατάμαυρο

Ζευγωλῆς Γ.Δ. (1957)
β 428 σκοτεινὸ κῦμα
λ 243 κῦμα σκοτεινὸ
ν 85 σκοτεινὰ κύματα

Οἰκονομίδης Ἰω. (1960-61)
Α 482 μελανὸ κῦμα
Ξ 16 μουγγὸ κῦμα
Π 391 τρικυμισμένη θάλασσα
Φ 326 θολωμένο κῦμα
β 428 ἀφρόκυμα
λ 243 κῦμα βαθυγάλανο
ν 85 ἀφροντυμένο κῦμα

Κοντομίχης Π. (1972)
β 428 πορφυρένιο κῦμα
λ 243 κῦμα γαλάζιο
ν 85 πορφυρένιο κῦμα

Μένανδρος Γ.Σ. (1977)
β 428 ἀφρισμένο κῦμα
λ 243 κῦμα βαθύχρωμο
ν 85 κῦμα βαθυσκότεινο

Μπάλτας Ἀλ. - Ἀθ. (1990)
Α 482

Ξ 16
Π 391 τρικυμισμένη θάλασσα
Φ 326

Kirk G.S. - Janko R. - Edwards M.W. - Richardson N., The Iliad: A Commentary (1985-93˙ έλλ. μτφρ. 2003-05), 4, 323 (=Ξ 16)˙ 4, 670 (=Π 391)˙ 6, 187 (=Φ 326)˙ σκοτεινὴ ἀπόχρωσι, ἁλιπόρφυρο κῦμα (ἐπινόησι τοῦ ποιητοῦ), φουσκωμένο, ξεχειλισμένο κῦμα.

Γιαννακόπουλος Π. (1992)
Α 482 ἕνα κῦμα
Ξ 16 ἡ θάλασσα κάνει τρικυμία μὲ ἄφθονα κύματα
Π 391 κυματισμένη θάλασσα
Φ 326 ταραγμένα νερά
β 428 σκοτεινὸ κῦμα
λ 243
ν 85 σκοτεινὸ κῦμα

Ψυχουντάκης Γ. (1995)
Α 482 μαῦρο κῦμα
Ξ 16 μουντισμένο πέλαγος ποὺ τὄχει ἀναχουμίξει
Π 391 μαῦρο γιαλό
Φ 326 ὀρθὸ τὸ κῦμα
β 428 μαῦρο κῦμα
λ 243 κῦμα
ν 85 κῦμα σπιθοκόκκινο

Ἀγάθος Στ. (1995)
β 428 πορφυρένιο κῦμα
λ 243 κῦμα πορφυρό
ν 85 πορφυρένιο κῦμα

Μαυρόπουλος Θ.Γ. (2004)
Α 482 μαῦρο κῦμα
Ξ 16 τὸ πέλαγος ταράζει κῦμα
Π 391 στὴ θάλασσα τὴ σκοτεινὴ
Φ 326 μαῦρο κῦμα
β 428 κῦμα
λ 243 κῦμα
ν 85 τὸ κόκκινο τὸ κῦμα

Μαρωνίτης Δ.Ν. (1994-98˙ 2009˙ 2010)
Α 482 κῦμα πορφυρόχρωμο
Ξ 16
Π 391
Φ 326
β 428 κῦμα πορφυρό
λ 243 κῦμα πορφυρό
ν 85 κῦμα πορφυρό

Καμμιὰ δεκαριὰ ἀπὸ τοὺς παραπάνω μεταφραστὰς ἦταν καθηγηταὶ πανεπιστημίου σὲ σχολὲς φιλολογίας. καὶ στὰ ἑφτὰ ἐν λόγῳ χωρία καὶ σ' ὅλη τὴν ἔκτασι τῶν ἐπῶν χειρότερες εἶναι οἱ μεταφράσεις τῶν Φιλαλήθους, Murray, Κορδάτου, Κομνηνοῦ, Καζαντζάκη - Κακριδῆ, Ψυχουντάκη, Ἀγάθου, καὶ Μαρωνίτου. γιὰ νὰ δώσω μιὰ ἰδέα τοῦ ἐπιπέδου τους, ἀναφέρω λ.χ. ὅτι ὁ τελευταῖος στὰ σχετικὰ χωρία καὶ ἀλλοῦ ἀντιγράφει ἀπὸ τὸν Ἀγάθο, ποὺ τὸν παίρνει καταπόδι. τὰ δὲ εἰσαγωγικὰ τῆς ἀθλίας μεταφράσεως τοῦ Μαρωνίτου εἶναι ἐξ ἴσου ἄθλια˙ τὸν μεγαλείτερο ὁμηριστὴ φιλόλογο τῶν αἰώνων Ἀρίσταρχο τὸν λέει Σάμιο[4]˙ προφανῶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερό του μεγάλο ἀστρονόμο Ἀρίσταρχο τὸ Σάμιο. σοῦ λέει «Τί Σαμόθρᾳξ τί Σάμιος; τὸ ἴδιο δὲν εἶναι;» ὅπως λένε «Τί Κοζάνη τί Λωζάνη;». 340 τέτοιες ἀρλοῦμπες μέτρησα μόνο στὰ εἰσαγωγικὰ τῆς μεταφράσεώς του[5].

Ὅσο γιὰ τὴν ποιότητα τῶν μεταφράσεων αὐτῶν γενικώτερα, πρῶτ' ἀπ' ὅλα ποτὲ οἱ ἔμμετρες δὲν εἶναι σωστές, διότι γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ποιητικοῦ μέτρου βιάζουν καὶ στρεβλώνουν τὰ νοήματα καὶ κάνουν πολλὲς προσθαφαιρέσεις νοημάτων. κι αὐτὸ εἶναι κάτι ἐπι-

πρόσθετο στὴν ἑρμηνευτικὴ δυσχέρεια καὶ σφαλερότητα τῶν μεταφραστῶν, ἕνα δεύτερο σὲτ σφαλμάτων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο οἱ πεζογραφικὲς μεταφράσεις εἶναι ἀπαλλαγμένες. σὲ μιὰ ποίησι μὲ τέλειο στίχο, στὴν ὁποία δηλαδὴ τὰ νοήματα δὲν διασκελίζουν τὸ στίχο καὶ δὲν ἔχουν γλώσσημα στὸν ἑπόμενο στίχο, ὅπως εἶναι ἡ βιβλικὴ ποίησι καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, εἶναι ὡραῖο ἡ μετάφρασι νὰ εἶναι μὲν ἄμετρη καὶ μεταφραστικῶς ἀδέσμευτη, νὰ διατηροῦνται ὅμως καὶ νὰ γράφωνται διακεκριμένοι οἱ στίχοι, ὅπως εἶναι καὶ στὸ πρωτότυπο. στὴν ὁμηρικὴ ποίησι ὅμως, ποὺ ὑπάρχει ἀρκετὸς διασκελισμός, ὅπως φαίνεται μάλιστα καὶ στοὺς στίχους Α 1-2 τῆς Ἰλιάδος καὶ α 1-2 τῆς Ὀδυσσείας, μιὰ τέτοια μετάφρασι εἶναι ἀδύνατη. γι' αὐτὸ τὸ μόνο σωστὸ εἶναι οἱ μεταφράσεις τῶν Ὁμηρικῶν Ἐπῶν νὰ εἶναι σὲ λόγο πεζό. ἀλλὰ καὶ οἱ πεζογραφικὲς μεταφράσεις των δὲν εἶναι καλῆς ποιότητος. χειρότερες δὲ ἀπ' ὅλες εἶναι, ὅπως εἶπα, οἱ προειρημένες ὀχτώ.

Πρῶτος ὁ Εὐριπίδης (Ἱππόλ., 738 - 740) φαίνεται νὰ παρανοῇ τὸ ὁμηρικὸ *πορφύρεον κῦμα* ὡς «πορφυρόχρωμο κῦμα», ἢ «κεχριμπαρένιο κῦμα», ὅταν τὸ κλέβῃ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, λέγοντάς το *πορφύρεον οἶδμα.* μὲ τὸ σὰν κλεμμένο ἄλογο παραλλαγμένο κλοπιμαῖο θέλει νὰ πῇ ὅτι μετὰ τὴ θανάσιμη πτῶσι τοῦ Φαέθοντος *αἱ κόραι* του (μᾶλλον προϊστορικὲς ἱερόδουλες ὀργιάστριες θρηνῳδοὶ - ἀναστενάρισσες τοῦ ἐπιταφίου θρήνου τοῦ πεθαμένου καὶ ὀργιαστικῶς - τελεστικῶς ἐνταφιαζομένου θεοῦ *Φαέθοντος* (= Ἡλίου τῆς 21 Ἰουνίου ποὺ «ἀρχίζει νὰ πέφτῃ») σὰν τὰς *Ὑακινθίδας κόρας* τοῦ παρομοίου θεοῦ *Ὑακίνθου*) τὸν θρηνοῦσαν, καὶ τὰ δάκρυά τους ἔγιναν κόκκινες σταγόνες στὰ κύματα τοῦ *Ἠριδανοῦ* ποταμοῦ, ποὺ ἦταν πράγματι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα γεμάτα μὲ σταγονόμορφα *ἤλεκτρα* (=κεχριμπάρια), δηλαδὴ ἡμιαπολιθωμένες σταγόνες ῥητίνης ῥητινοφόρων δέντρων, ὅταν πρόκηται βέβαια ὄχι γιὰ τὸν μυθολογούμενο *Ἠριδανὸν* τῆς Ἀττικῆς ἀλλὰ γιὰ τὸν γεωγραφούμενο *Ἠριδανὸν (= Ῥοδανὸν)* ποταμὸ τῆς Γαλλίας (Ἡσίοδος, Θεογ., 338. Ἡρόδοτος 3,115,1. Ἀπολλώνιος Ῥόδιος 4, 628 *Ἠριδανὸς - Ῥοδανός.* Στράβων 5, 1, 9.). κι ὁ ποιητὴς δηλαδὴ Εὐριπίδης ὡς ἑρμηνευτὴς τοῦ Ὁμήρου ἦταν στραπατσαδόρος.

Ὅλες οἱ ἄλλες χρήσεις τοῦ ἐπιθέτου *πορφύρεος* στὸν Ὅμηρο εἶναι οἱ ἀκόλουθες 22.

Γ 126 *δίπλακα πορφυρέην*
Ε 83 *πορφύρεος θάνατος*
Θ 221 *πορφύρεον φᾶρος*
Ι 200 *κλισμοῖς τάπησί τε πορφυρέοισι*
Π 334 *πορφύρεος θάνατος*
δ 115 *χλαῖναν πορφυρέην*
δ 154 *χλαῖναν πορφυρέην*
δ 298 *ῥήγεα πορφύρεα*
η 337 *ῥήγεα πορφύρεα*
θ 84 *πορφύρεον φᾶρος*

Ρ 361 *αἵματι πορφυρέῳ*
Ρ 547 *πορφυρέην ἶριν*
Ρ 551 *πορφυρέῃ νεφέλῃ*
Υ 477 *πορφύρεος θάνατος*
Χ 441 *δίπλακα πορφυρέην*
Ω 645 *ῥήγεα πορφύρεα*
Ω 796 *πορφυρέοις πέπλοισι*
θ 373 *σφαῖραν πορφυρέην*
κ 353 *ῥήγεα πορφύρεα*
τ 225 *χλαῖναν πορφυρέην*
τ 242 *δίπλακα πορφυρέην*
υ 151 *τάπητας πορφυρέους*

τὰ *δίπλαξ* (τρίς), *φᾶρος* (δίς), *κλισμοί, τάπητες, ῥήγεα* (τετράκις), *πέπλοι,* καὶ *χλαῖνα* (τρὶς) εἶναι ῥοῦχα, ταπιά, κλινοσκεπάσματα, ὑφάσματα - πλεκτὰ - πιλήματα (τσόχες), βαμμένα κόκκινα μὲ τὴ χρωστικὴ οὐσία τῆς *πορφύρας.* τὸ *αἷμα* εἶναι φυσικὰ κόκκινο ἀπὸ τὴ φύσι του. ἡ *ἶρις* ἔχει καὶ χρῶμα κόκκινο. ὡς *νεφέλη* ἐννοεῖται τὸ κόκκινο σύννεφο σὰν ἐκεῖνα ποὺ περιβάλλουν τὸν ἥλιο ὅταν «βασιλεύῃ» (=φοράῃ πορφυρᾶ ὡς βασιλεύς). *πορφύρεος θάνατος* (τρὶς) λέγεται ὁ αἱμόφυρτος θάνατος, ὁ σκοτωμὸς στὴ μάχη κυρίως, ὁ κόκκινος ὁ βουτηγμένος στὸ αἷμα, ὁ βίαιος καὶ φονικὸς καὶ μὴ φυσιολογικός. σ' ὅλα αὐτὰ πρόκειται γιὰ τὸ πορφυρὸ χρῶμα, τὸ ἐρυθρό, τὸ κόκκινο.

Πρέπει νὰ ἔχουμε συνεχῶς ὑπ' ὄψι μας ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐλάχιστα καὶ μόνο βασικὰ χρώματα ὀνομάζουν στὰ κείμενά τους μ' ἕνα ὄνομα ποὺ σημαίνει αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τὴ χρῶσι, τὸ χρῶμα, λ.χ. *λευκὸν μέλαν ἐρυθρὸν χλωρόν· χλωρὸν* ἄλλοτε τὸ πράσινο[6] κι ἄλλοτε τὸ κίτρινο[7]. τὶς περισσότερες φορὲς ὀνομάζουν ἕνα χρῶμα ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς οὐσίας του, χωρὶς νὰ λὲν ποιό χρῶμα εἶναι, πρᾶγμα ποὺ γι' αὐτοὺς ἦταν αὐτονόητο, ἀλλὰ γιὰ μᾶς σήμερα εἶναι ζήτημα ἑρμηνείας, ἢ ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ γεωγραφικοῦ τόπου προελεύσεώς του, ἢ ἀπὸ τὴ χρωματικὴ ὁμοιότητά του μὲ κάποιο ἀντιπροσωπευτικὸ ὑλικό, ἢ ἀπὸ τὸ πρᾶγμα ποὺ συνήθως βάφεται μ' αὐτό, ἢ τέλος ἀπὸ τὸν κυριώτερο χρήστη του.

Ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς οὐσίας του ὀνομάζουν λ.χ. τὸ ἐρυθρὸ *πορφύραν* καὶ *πορφύρεον* ἢ *προφυροῦν,* ἤτοι ἐκεῖνο ποὺ γίνεται μὲ τὸ αἷμα τοῦ θαλασσίου κογχυλιοῦ ἢ κοχλίου (=σαλιγκαριοῦ) ποὺ λέγεται *πορφύρα,* τὸ ὁποῖο χρῶμα λὲν ἀλλιῶς καὶ *κόγχην* (=κογχύλι), *κόχλον* (=κοχλία, σαλιγκάρι), *ἁλουργίδα* ἢ *ἁλουργὲς* (=*ἁλὸς ἔργον,* θαλάσσιο σκεύασμα), *ἁλιπόρφυρον* (=ἀπὸ τὴ θαλάσσια πορφύρα). τὸ ἐρυθρὸ πάλι τ' ὀνομάζουν *κόκκον* ἢ *κόκκινον* ἀπὸ τὸν *κόκκον τοῦ πρίνου.* τὸ ἐρυθρὸ πάλι τ' ὀνομάζουν *κιννάβαρι* ἀπὸ κάποιο καλαμοειδὲς φυτὸ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχικὰ *(κιννὰ = κάννα =* καλάμι + *βάρι* ἢ *βέρι* =φυτό, βοτάνη, ὅπως καὶ στὰ *ζιγγίβερι* καὶ *τιγγάβαρι)* κι ἔπειτα ἀπὸ τὸ κατ' ἐπέκτασι ὠνομασμένο ὀρυκτὸ *κιννάβαρι,* δηλαδὴ τὸν σήμερα λεγόμενο κινναβαρίτη (HgS), μετάλλευμα τοῦ ὑδραργύ-

ρου ἢ θειοῦχο ὑδράργυρο· καὶ *minium* ἢ *μίνιον* πάλι τὸ ἴδιο στὴ λατινική. τὸ γαλάζιο τ' ὀνομάζουν *στίμμι* ἢ *στίμμιν* ἀπὸ τὸν ἀντιμονίτη ἢ τριθειοῦχο ἀντιμόνιο (Sb_2 S_3), μετάλλευμα τοῦ ἀντιμονίου ποὺ τότε λεγόταν ἔτσι. τὸ μαῦρο τ' ὀνομάζουν *τρυγικόν,* ἐπειδὴ γινόταν ἀπὸ ἀπανθρακωμένον *τρυγίαν* τοῦ κρασιοῦ ἢ ἀπανθρακωμένα τσίπουρα καὶ κουκούτσια τοῦ σταφυλιοῦ *(γίγαρτα).* πάλι τὸ μαῦρο τ' ὀνομάζουν *ἐλεφάντινον,* ἐπειδὴ γινόταν κι ἀπὸ ἀπανθρακωμένο ἐλεφαντόδοντο. τὸ κρόκινο χρῶμα τ' ὀνομάζουν *κρόκον* ἀπὸ τὸ ἄνθος *κρόκον.* ὅπως καὶ στὰ νεώτερα χρόνια τὸ γαλάζιο ὠνομάστηκε καὶ *λουλάκι* στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ *λουλ < ουδ > άκι* ποὺ ἔβγαινε κι ἔπειτα ἀπὸ τὴ χημικὴ ἕνωσι τοῦ σιδήρου ποὺ λέγεται «κυανοῦν τοῦ Βερολίνου».

Ἀπὸ τὸν τόπο προελεύσεως ὀνομάζουν τὰ χρώματα *Ἀττικὸν* τὸ κίτρινο, *Μήλιον* τὸ λευκό, *Σινωπικὸν* τὸ κόκκινο, καὶ *Ἰνδικὸν* τὸ μαῦρο.

Ἀπὸ τὴ χρωματικὴ ὁμοιότητά του μόνο μὲ κάποιο ἀντιπροσωπευτικὸ ὑλικὸ καὶ μὲ τὶς κατάλληλες παραγωγικὲς καταλήξεις *-ιον -ινον -ῶδες -οῦν* ὀνομάζουν οἱ Ἕλληνες τὸ ἐρυθρὸ κατ' ἀρχὰς *φοίνιον* ἢ *φοινικοῦν* ἀπὸ τὸν *φόνον,* δηλαδὴ τὸ *αἷμα,* τὸ ὁποῖο σήμαιναν ἀρχικὰ τὰ ὀνόματα *φόνος φόνιος φοίνιος* –τὸ τελευταῖο κατὰ τὰ *Φόβος - Φοῖβος, μόρα - μοῖρα, πόα - ποία, ποῶ - ποιῶ*–, ἀργότερα δὲ *Φοίνικες* ὠνομάστηκαν ὁ λαὸς ποὺ παρασκεύαζε κι ἐμπορευόταν τὴν κόκκινη χρωστικὴ οὐσία τὴν ὁποία ἔβγαζε ἀπὸ τὸ κογχύλι πορφύρα. ἔτσι τὸ ἴδιο χρῶμα τ' ὀνομάζουν καὶ *φοινικοῦν.* τὸ *πράσιον* ἀπὸ τὴν *πρασιὰν* (=χορτοτάπητα, γρασίδι, γκαζόν) ἢ ἀργότερα (Δ΄ π.Χ. αἰ.) ἀπὸ λαϊκὴ παρετυμολογία λεγόμενο πλέον *πράσινον* ἀπὸ τὸ *πράσον,* τὸ *σανδαράκινον* (=πορτοκαλὶ) ἀπὸ τὸ θειοῦχο ἀρσενικὸ (AsS) τὸ ὁποῖο λεγόταν *σανδαράκη,* τὸ *σμαράγδινον* (=ἀνοιχτὸ πράσινο) ἀπὸ τὸν πολύτιμο λίθο *σμάραγδον,* τὸ *ὑακίνθινον* (=ἔντονο κίτρινο) ἀπὸ τὸν πολύτιμο λίθο *ὑάκινθον* ἢ *λιγύριον,* τὸ *θειῶδες* (=ἁπαλὸ κίτρινο) ἀπὸ τὸ *θεῖον* ἤτοι *θειάφι,* τὸ *κίτρινον* μετὰ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο ἀπὸ τὸ *κίτρον* ἢ *κίτριον,* δηλαδὴ τὸ λεμόνι, τὸ *βατράχειον* (=ξεθωριασμένο πράσινο) ἀπὸ τὸ βάτραχο, τὸ *ἰῶδες* (=μώβ, λιλά, μελιντζανί, δαμασκηνί) ἀπὸ τὸ ἄνθος *ἴον.* κι ἀπὸ τὰ μέταλλα ὀνομάζουν τὰ χρώματα *χρυσοῦν ἀργυροῦν χαλκοῦν μολιβοῦν* καὶ *κυανοῦν.* τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὸν ὁμηρικὸ *κύανον* ἤτοι κατὰ Στράβωνα *ψευδάργυρον,* ἐπειδὴ τὰ μεταλλεύματά του εἶναι ἔντονα ἢ ἀνοιχτὰ γαλάζια σὰν τὴ θάλασσα ἢ σὰν τὸν οὐρανό.

Ἀπὸ τὸ πρᾶγμα ποὺ συνήθως βάφεται μ' ἕνα χρῶμα ὀνομάζουν τὸ χρῶμα *βύσσινον* (=βυσσινί, βαθυπόρφυρο), ἐπειδὴ ἐρυθρὰ τέτοια βάφονταν τὰ πολυτελῆ ῥοῦχα ποὺ γίνονταν ἀπὸ *βύσσον,* δηλαδὴ βαμπάκι.

Ἀπὸ τὸν κυριώτερο χρήστη ὠνόμασαν τὸ μαῦρο οἱ Λατῖνοι *sutorium* (=σκυτοδεψικόν), ἐπειδὴ μαῦρα ἔβαφαν οἱ σκυτοτόμοι (*sutores,* δερματᾶδες) τὰ κατεργασμένα δέρματα (πετσιὰ γιὰ ῥοῦχα παπούτσια καὶ λουριὰ σαγῆς).

Ὅλα τὰ παραπάνω δείχνουν ὅτι, ὅταν στ' ἀρχαῖα κείμενα συναντοῦμε τὰ ὀνόματα τῶν χρωμάτων, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψι μας ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βέβαια σημαίνουν τὰ χρώματα, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς σημαίνουν καὶ ἄλλα πράγματα. γιὰ νὰ μὴν ὑπογραμμίσω ὅτι ἰδίως τὰ γεωγραφικὰ *Ἀττικὸν Μήλιον Σινωπικὸν Ἰνδικὸν* σημαίνουν τὰ χρώματα σπανίως μόνο. κι ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ τὴν πάτησαν οἱ μεταφρασταὶ τοῦ Ὁμήρου, ὅταν νόμισαν, ὅλοι ἀνεξαιρέτως, ὅτι στὸν Ὅμηρο *πορφύρεον* εἶναι πάντοτε τὸ χρῶμα· τὸ πορφυρό, τὸ ἐρυθρό, τὸ κόκκινο. δὲν εἶναι ὅμως. μερικὲς φορὲς οἱ ἑρμηνευταὶ καὶ μεταφρασταὶ τανύζονται κι ἀντὶ «κόκκινο» λὲν τὸ *πορφύρεον* «μαῦρο» *(μέλαν, atrum),* ἐπειδὴ ἀόριστα καταλαβαίνουν ὅτι ἐννοεῖται πολὺ ἄγριο κῦμα, καὶ θέλουν σώνει καὶ καλὰ νὰ ποῦν «μαῦρο κῦμα» καὶ νὰ μᾶς πείσουν ὅτι τὸ πορφυρὸ χρῶμα ἦταν μαῦρο! δὲν εἶναι ὅμως. στὸν Ὅμηρο στὶς ἑφτὰ ἀπὸ τὶς 29 περιπτώσεις τὸ ἐπίθετο *πορφύρεος* ἔχει τὴ σημασία ποὺ εἶχε πρὶν χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὸ χρῶμα. ἄγνοια, ἐπιπολαιότης, παραπλάνησι ἀπὸ τ' ἀρχαῖα Σχόλια καὶ τὸ Βεργίλιο καὶ τοὺς λεξικογράφους· ὅλα μαζὶ ἔπαιξαν τὸν παραπλανητικό τους ῥόλο στὴν κακὴ ἑρμηνεία καὶ μετάφρασι. τὰ Σχόλια στὸν Ὅμηρο, ὅπως κι ὅλα τὰ Σχόλια, εἶναι σωρείτης σχηματισμένος ἀπὸ τὸν Γ΄ π.Χ. αἰῶνα μέχρι τὸν Ε΄ μ.Χ. ἀπὸ ἀνώνυμα πάντοτε σημειώματα τῆς ᾠ̓ας στ' ἀρχαῖα χειρόγραφα. καὶ εἶναι σαφῶς ἡ ἀρχαιότερη πηγὴ τοῦ ἐξεταζομένου λάθους. στοὺς λεξικογράφους τὸ λάθος πέρασε προερχόμενο ἀπὸ τὰ Σχόλια· νομίζω καὶ στὸ Βεργίλιο.

Ὅταν πρόκηται γιὰ τὸ κῦμα καὶ τὴ θάλασσα, σημαίνει, νομίζω ἐγώ, ὄχι τὸ χρῶμα, ἀλλὰ τὴν ἑλίκωσι τοῦ ἀγριεμένου κύματος, ἡ ὁποία μοιάζει μὲ τὴν ἑλίκωσι τοῦ κογχυλιοῦ τῆς πορφύρας. *πορφύρεον κῦμα* στὸν Ὅμηρο σημαίνει, ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ λεξοπλαστήσω, «σαλιγκαρωτὸ κῦμα», «κῦμα τόσο ἄγριο καὶ ψηλὸ ποὺ εἶναι ἑλικωτό» (ὅπως ἑλικωτὸ εἶναι καὶ τὸ κογχύλι *πορφύρα,* ποὺ γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἑλίκωσί του ὠνομάστηκε *πορφύρα*[8]), «κῦμα κλωθογυριστό», «κῦμα σὰ ῥουκανίδι» θὰ λέγαμε σήμερα, καὶ *ἅλς πορφυρέη* θὰ πῇ «θάλασσα τόσο ἀγριεμένη ποὺ εἶναι γεμάτη ἑλικωτὰ κύματα, σγουρὴ ἀπὸ κύματα κλωθογυριστὰ ἢ στριφογυριστά». τὰ ὀνόματα *πορφύρα* καὶ *πορφύρεος ἢ πορφυροῦς* παράγονται ἀπὸ τὸ ῥῆμα *πορφύρω*[9] ποὺ εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ *φύρω*[10], μὲ ἀναδιπλασιασμὸ κατὰ τὰ *διδάσκω δίδωμι τίθημι ἐγήγερμαι* (*φύρω φορφύρω - πορφύρω* κατὰ τὰ *θίθημι - τίθημι, φεφύτευκα - πεφύτευκα, φέφρικα - πέφρικα, χεχόρευ-*

κα - κεχόρευκα, θαυμάζω - θεθαύμακα - τεθαύμακα, καὶ *χαρχαρίας - καρχαρίας* ἀπὸ τὸ *χὰρ χάρ - χαράσσω* = ξεσχίζω, κατασπαράζω, καὶ *χάρχα(ρ)ς* (= σφαγέας, θύτης ἱερεὺς) - *Κάλχας* ἀπὸ τὸ *χὰρ χὰρ* τῆς μαχαίρας του)· καὶ σημαίνει ἀνακατεύω, ἀναμοχλεύω, βράζω, κοχλάζω, κυματοῦμαι. τοῦ *φύρω* παράγωγο εἶναι τὸ *φύραμα,* τὸ ζυμάρι τοῦ ψωμιοῦ στὴ σκάφη τοῦ ζυμώματος ποὺ τὸ ἀνακατεύει καὶ τὸ ἀναδιπλώνει ἡ ζυμώτρια σὰν τὸ ἑλικωτὸ ἄγριο κῦμα, τοῦ δὲ *πορφύρω* παράγωγα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀνέφερα. ἔτσι τὸ *πορφύρω* χρησιμοποιεῖται

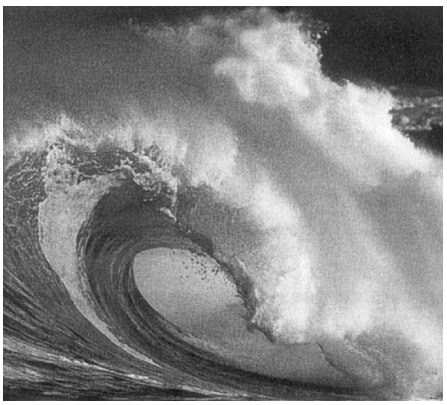

Πορφύρεον κῦμα

ἐπίσης γιὰ τὸ κῦμα, ὅταν λέῃ *ὅτε πορφύρῃ πέλαγος κύματι*[11], καὶ μεταφορικῶς γιὰ τὶς σκέψεις ποὺ κλωθογυρίζουν μὲς στὸ κρανίο σὰν ἄγρια κύματα ἑλικωτά, ὅταν λέῃ *πολλὰ δέ οἱ κραδίη πόρφυρε*[12]. ἡ δὲ ἀρχικὴ ῥίζα τοῦ *φορφύρω φορ - φὺρ* (προφορὰ *φὸρ - φοὺρ*) εἶναι, νομίζω, ἠχοποίητη παράστασι τῆς ἀναδιπλώσεως - περιστροφῆς τοῦ φυράματος ἀπὸ τὴ ζυμώτρια. ὁμοιότυπη τέτοια ῥίζα νεοελληνικῆς λέξεως φαίνεται στὴ λέξι *φουρφούρι.*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ὅμηρος, Α 482· Φ 326· β 428· λ 243· ν 85.
2. Ὅμηρος, Π 391.
3. Ὅμηρος, Ξ 16.
4. Μετάφρ. Ἰλιάδος, τ. 1, σ. 278.
5. Τὰ τῆς μεταφράσεως εἶναι πολὺ περισσότερα. καὶ δὲν τὴν ἔχει τελειώσει.
6. Ὅμηρος π 47 *χλωραὶ ῥῶπαι* (=κλαριά). Ψευδησίοδος, Ἀσπ., 231-2 *χλωρὸς ἀδάμας* (=ὠξειδωμένος πράσινος χαλκός). Βίβλος, Μρ 26,2· Ἀπ 17,5 *χλωρὸς χόρτος - χλωρὸν δένδρον.*
7. Ὅμηρος Η 479· Ρ 67· λ 43 *χλωρὸν δέος*· Κ 376· Ο 4 *χλωρὸς ὕπαὶ δείους.* Βί-

βλος, Ψα 68,15 *ἐν χλωρότητι χρυσίου*· Ἀπ 12,9 *ἵππος χλωρός... ὄνομα αὐτῷ Ὁ Θάνατος*. βλ. καὶ τὴ μελέτη μου «Χρώματα», Μελέτες 3 (2008), σ. 195-223.

8. Βλ. φωτογραφία του στὴν προηγούμενη μελέτη «Ἡ πορφύρα τοῦ Ἄσματος», σ. 335· 358.

9. Ὅμηρος, Ξ 16· Φ 551 = δ 427 = δ 572 = κ 309.

10. Ὅμηρος, Ω 162· ι 397· ρ 103· σ 21.

11. Ὅμηρος, Ξ 16.

12. Ὅμηρος, Φ 551 = δ 427 = δ 572 = κ 309.

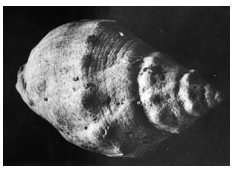

πορφύρα

Μελέτες 2010

23. ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Στὸ ἀνθολογικὸ βιβλίο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης *Παιδεῖαι* τὸ κεφάλαιο 6 εἶναι, ὅπως εἶπα, ἕνα ποίημα 22 ἐλεγείων, ποὺ εἶναι ἀλφαβητάριο, δηλαδὴ ἀλφαβητικὴ ἀκροστιχίδα. εἶναι «Τὸ ἀλφαβητάριο τῆς ἄξιας γυναίκας». περιγράφει μὲ στοιχεῖα πρακτικῆς, καὶ ὄχι μὲ ὁρισμούς, τὴν ἄξια γυναῖκα, αὐτὴ ποὺ εἶναι τὸ πρότυπο συζύγου μητέρας καὶ νοικοκυρᾶς, αὐτὴ ποὺ ἀξίζει νὰ τὴν παντρευτῇ ἕνας ἄντρας. τὸ ποίημα δηλαδή, καθὼς εἶναι καὶ ἀλφαβητάριο, ἔχει τὸ ἑξῆς νόημα· «Τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα ποὺ πρέπει νὰ ξέρῃ ἕνας νέος, ὅταν ψάχνῃ κοπέλλα, γιὰ νὰ παντρευτῇ, εἶναι ὅσα λέγονται σ' αὐτὸ τὸ ποίημα· αὐτὸ τὸ ποίημα εἶναι τὸ προσπέκτους τῆς ἄξιας συζύγου μητέρας καὶ νοικοκυρᾶς, ποὺ θὰ κάνῃ τὸν ἄντρα της εὐτυχισμένο». διότι ἀρχίζει *Γυναῖκα ἄξια ποιός μπορεῖ νὰ βρῇ;* καὶ τελειώνει *Κι ἐπαινέστε στὶς ἀγορὲς τὸν ἄντρα ποὺ τὴ διάλεξε.*

Στὴ συνέχεια παραθέτω τὸ κείμενο χωρισμένο σ' ἐλεγεῖα τὰ ὁποῖα βέβαια στὴν ἑλληνικὴ μετάφρασι τῶν Ἑβδομήκοντα δὲν μποροῦν νὰ διατηροῦν τὸ μέτρο, κι ἔπειτα τὸ μεταφράζω στὴ σημερινή μας γλῶσσα. στὸ τέλος σχολιάζω μερικὲς λέξεις καὶ φράσεις καὶ πράγματα.

* * *

Γυνὴ ἀνδρεία

Α Γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὑρήσει;
τιμιωτέρα δέ ἐστι λίθων πολυτελῶν ἡ τοιαύτη.
Β θαρσεῖ ἐπ' αὐτῇ ἡ καρδία τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς·
ἡ τοιαύτη καλῶν σκύλων οὐκ ἀπορήσει.
Γ ἐνεργεῖ γὰρ τῷ ἀνδρὶ ἀγαθὰ πάντα τὸν βίον.
Δ μηρυομένη ἔρια καὶ λίνον,
ἐποίησεν εὔχρηστον ταῖς χερσὶν αὐτῆς.
Ε ἐγένετο ὡσεὶ ναῦς ἐμπορευομένη μακρόθεν,
συνάγει δὲ αὐτῆς τὸν βίον.
Υ καὶ ἀνίσταται ἐκ νυκτῶν,
καὶ ἔδωκε βρώματα τῷ οἴκῳ καὶ ἔργα ταῖς θεραπαίναις.
Ζ θεωρήσασα γεώργιον ἐπρίατο,
ἀπὸ δὲ καρπῶν χειρῶν αὐτῆς κατεφύτευσε κτῆμα.
Η ἀναζωσαμένη ἰσχυρῶς τὴν ὀσφὺν αὐτῆς,
ἤρεισε τοὺς βραχίονας αὐτῆς εἰς ἔργον.
Θ ἐγεύσατο ὅτι καλόν ἐστι τὸ ἐργάζεσθαι,
καὶ οὐκ ἀποσβέννυται ὁ λύχνος αὐτῆς ὅλην τὴν νύκτα.
Ι τοὺς πήχεις αὐτῆς ἐκτείνει ἐπὶ τὰ συμφέροντα,
τὰς δὲ χεῖρας αὐτῆς ἐρείδει εἰς ἄτρακτον.
Κ χεῖρας αὐτῆς διήνοιξε πένητι,
καρπὸν δὲ ἐξέτεινε πτωχῷ.
Λ οὐ φροντίζει τῶν ἐν οἴκῳ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ὅταν που χρονίζῃ·
πάντες γὰρ οἱ παρ' αὐτῇ ἐνδεδυμένοι εἰσί.
Μ δισσὰς χλαίνας ἐποίησε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς,
ἐκ δὲ βύσσου καὶ πορφύρας ἑαυτῇ ἐνδύματα.
Ν περίβλεπτος γίνεται ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐν πύλαις,
ἡνίκα ἂν καθίσῃ ἐν συνεδρίῳ μετὰ τῶν γερόντων κατοίκων τῆς γῆς.
Ξ σινδόνας ἐποίησε καὶ ἀπέδοτο τοῖς Φοίνιξι,
περιζώματα δὲ τοῖς Χαναναίοις.
Ο ἰσχὺν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο,
καὶ εὐφράνθη ἐν ἡμέραις ἐσχάταις.
Π στόμα αὐτῆς διήνοιξε προσεχόντως καὶ ἐννόμως,
καὶ τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσῃ αὐτῆς.
Ϣ στεγναὶ διατριβαὶ οἴκων αὐτῆς,
σῖτα δὲ ὀκνηρὰ οὐκ ἔφαγε.
Ϥ τὸ στόμα αὐτῆς ἀνοίγει σοφῶς καὶ νομοθέσμως,
ἡ δὲ ἐλεημοσύνη αὐτῆς ἀνέστησε τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ ἐπλούτησαν,
καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ᾔνεσεν αὐτήν.

Ρ πολλαὶ θυγατέρες ἐκτήσαντο πλοῦτον, πολλαὶ ἐποίησαν δύναμιν,
σὺ δὲ ὑπέρκεισαι καὶ ὑπερῆρας πάσας.
Σ ψευδεῖς ἀρέσκειαι καὶ μάταιον κάλλος γυναικός·
γυνὴ γὰρ συνετὴ εὐλογεῖται,
φόβον δὲ Κυρίου αὕτη αἰνείτω.
Τ δότε αὐτῇ ἀπὸ καρπῶν χειλέων αὐτῆς,
καὶ αἰνείσθω ἐν πύλαις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς.

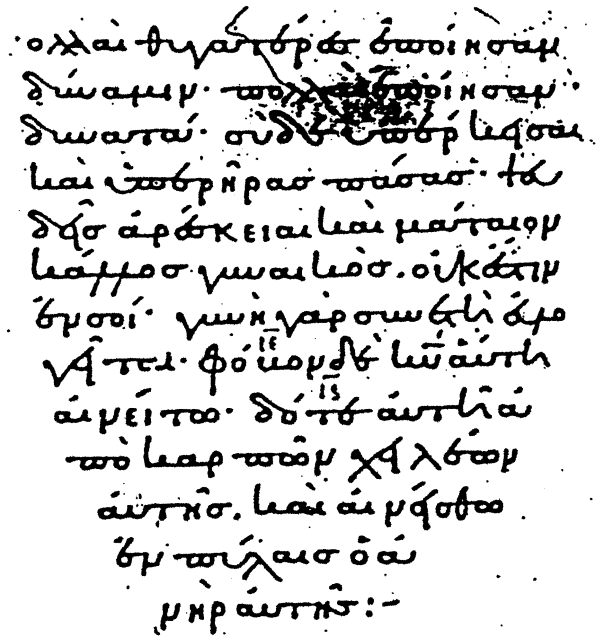

Χειρόγραφο ἀμβροσιανὸ A 148 inf (=809), φ. 58ν (Ι΄ αἰ.)
τὸ τέλος τοῦ Ἀλφαβηταρίου (ΡΣΤ) τῶν Παιδειῶν

* * *

Ἡ ἄξια γυναίκα

Α Γυναῖκα ἄξια ποιός μπορεῖ νὰ βρῇ;
μιὰ τέτοια γυναίκα εἶναι ἀκριβώτερη ἀπὸ τὰ πολύτιμα πετράδια.
Β ἡ σκέψι τοῦ ἀντρός της γι' αὐτὴν εἶναι γεμάτη σιγουριά·
μιᾶς τέτοιας γυναικὸς δὲν τῆς λείπει τίποτε χρήσιμο.
Γ σ' ὅλη τὴ ζωὴ κάνει γιὰ τὸν ἄντρα της ὅλα τὰ καλά.
Δ ὑφαίνει μαλλιὰ καὶ λινάρι
καὶ κάνει μὲ τὰ χέρια της πράγματα χρήσιμα.

Ε εἶναι σὰν τὸ καράβι ποὺ φέρνει ἀγαθὰ ἀπὸ μακριά,
καὶ μαζεύει τὸν πλοῦτο του.
Υ σηκώνεται ἀπὸ τὶς νύχτες,
ταΐζει τὸ σπιτικό της, δίνει δουλειὰ στὶς δοῦλες.
Ζ βλέπει ἀγρόκτημα καὶ τ' ἀγοράζει,
καὶ μὲ τὰ χέρια της φυτεύει κτῆμα.
Η ἀναζώνεται καλὰ στὴ μέση της
κι ἁπλώνει τὰ μπράτσα της στὴ δουλειά.
Θ γεύτηκε τὴ δουλειά, ὅτι εἶναι καλή,
κι ἀπὸ τότε τὸ λυχνάρι της δὲν σβήνει ὅλη τὴ νύχτα.
Ι ἁπλώνει τὰ μπράτσα της στὴν προκοπή,
ἀνοίγει τὰ χέρια της καὶ πιάνει ἀδράχτι.
Κ εἶναι ἁπλοχέρα στὸ φτωχό,
ἀνοιχτοχέρα στὸν κακομοίρη.
Λ δὲν νοιάζεται γιὰ τὸ σπιτικό του ὁ ἄντρας της, ὅταν κάπου χρονίζῃ·
γιατὶ ἐκείνη τοὺς σπιτικούς της τοὺς ἔχει ὅλους ντυμένους.
Μ διπλᾶ πανωφόρια ἔχει φτιάξει γιὰ τὸν ἄντρα της,
κι ἀπὸ βύσσο καὶ πορφύρα φορέματα γιὰ τὸν ἑαυτό της.
Ν στὶς ἀγορὲς ὅλοι γυρίζουν καὶ βλέπουν τὸν ἄντρα της,
ὅταν θὰ καθίσῃ σὲ συμβούλιο μὲ τὴ γερουσία τοῦ τόπου του.
Ξ φτιάχνει σεντόνια καὶ τὰ πουλάει στοὺς Φοίνικες,
καὶ ἀλλαξιὲς γιὰ τοὺς Χαναναίους.
Ο ἀξιοσύνη καὶ εὐπρέπεια φοράει,
καὶ εἶναι εὐτυχισμένη στὰ γηρατειά της.
Π ἀνοίγει τὸ στόμα της καὶ μιλάει προσεκτικὰ καὶ σωστά,
ἔχει χαλινάρι στὴ γλῶσσα της.
Ϣ οἱ χῶροι τοῦ σπιτιοῦ της εἶναι στεγνοί,
φαΐ τεμπέλικο δὲν τρώει.
Ϥ ἀνοίγει τὸ στόμα της καὶ στάζει σοφία καὶ κρίσι σωστή,
μὲ τὴν ἀγάπη της ἀνασταίνει τὰ παιδιά της καὶ τὰ κάνει νοικοκυραίους,
κι ὁ ἄντρας της ἔχει νὰ λέῃ γι' αὐτήν.
Ρ πολλὲς νύφες εἶναι πλούσιες, πολλὲς εἶναι ἰσχυρές,
ἀλλὰ σὺ τὶς ξεπερνᾷς καὶ τὶς ἀφήνεις πίσω ὅλες.
Σ μάταιο καὶ ψεύτικο πρᾶγμα ἡ καλλονὴ κι ἡ φιλαρέσκεια τῆς γυναικός·
τὸν ἔπαινο τὸν παίρνει ἡ μυαλωμένη γυναίκα,
κι ὅ,τι ἔχει νὰ δείξῃ αὐτὴ εἶναι ὁ φόβος Κυρίου.
Τ ἀνταποδώστε σὲ μιὰ τέτοια γυναῖκα ἀνάλογα μὲ τὰ λόγια της,
κι ἐπαινέστε στὶς ἀγορὲς τὸν ἄντρα ποὺ τὴ διάλεξε.

* * *

Ἀνδρεία γυνὴ ἐδῶ (ἐλεγεῖον Α) δὲν λέγεται ἡ ἀντρεία ἢ ἡ ἀντρο-

γυναίκα· κάτι τέτοιο στὴ Βίβλο θεωρεῖται βδελυρὸ σιχαμερὸ καὶ ἔκφυλο σὰν τὸ θηλυπρεπῆ ἄντρα. τὸ *ἀνδρεία* μόνο ἐδῶ καὶ σ' ἕνα χωρίο τῶν Παροιμιῶν (69), ὅπου λέγεται

Γυνὴ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς·
ὥσπερ δὲ ἐν ξύλῳ σκώληξ (=σαράκι)
οὕτως ἄνδρα ἀπόλλυσι (=φθείρει) γυνὴ κακοποιός,

σημαίνει «γυναίκα ἄξια». τὸ ἐπίθετο *ἀνδρεῖος* μὲ τὴ σημερινὴ ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ σημασία στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὅλες τὶς ἄλλες φορὲς εἶναι μετάφρασι κάποιας ἄλλης ἑβραϊκῆς λέξεως, ἐνῷ μόνο στὰ δυὸ αὐτὰ χωρία τῶν Παροιμιῶν καὶ τῶν Παιδειῶν εἶναι μετάφρασι τῆς λέξεως *'ιλ,* ἡ ὁποία σημαίνει *δυνατός, δυνατή,* γεμάτη δύναμι, γεμάτη ἀρετὲς καὶ προσόντα, ἄξια, γυναικάρα (μὲ τὴν καλὴ ἔννοια). ἡ ἴδια λέξι *'ιλ* σὲ ἄλλα χωρία μεταφράζεται *ἰσχὺς* καὶ *δύναμις.* δίνω τὰ σχετικὰ χωρία τῆς Π. Διαθήκης κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα.

Ἀρ 24,18· Ἰσραὴλ ἐποίησεν ἐν *ἰσχύι.*
Ψα 17,33· Ὁ θεὸς ὁ περιζωννύων με *δύναμιν.*
Ψα 17,40· Περιέζωσάς με *δύναμιν.*
Ψα 32,16· Οὐ σῴζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν *δύναμιν.*
Δα 3,4· Ὁ κήρυξ ἐβόα ἐν *ἰσχύι.*
Ζα 4,6· Ἐν *δυνάμει* μεγάλῃ.

ὅπου ὑπάρχουν οἱ λέξεις *ἰσχὺς* καὶ *δύναμις,* στὸ ἑβραϊκὸ ὑπάρχει ἡ ἴδια λέξι ποὺ στὰ δυὸ χωρία Πμ 69 καὶ Πδ 6,1 μεταφράζεται *ἀνδρεία* γιὰ τὴ γυναῖκα. *γυνὴ ἀνδρεία* λοιπὸν ἐδῶ λέγεται ἡ *ἄξια γυναίκα,* ἡ *γυναικάρα,* ἡ *πολὺ γυναίκα,* ἡ δυναμικὴ γυναίκα.

Σκῦλα λέγονται συνήθως τὰ λάφυρα, κυρίως τ' ἀγαθὰ (ῥοῦχα, κοσμήματα, ὅπλα) ποὺ παίρνει κανεὶς γδύνοντας τὸν ἀντίπαλο ποὺ σκότωσε στὸν πόλεμο· ἐδῶ ὅμως (ἐλεγεῖον Β) *καλὰ σκῦλα* λέγονται γενικῶς ὅλα τὰ «χρήσιμα πράγματα».

Βίος ἐδῶ (ἐλεγεῖον Ε) λέγεται τὸ βιό, ὁ πλοῦτος· (καὶ στὰ Λκ 43,5· 77,2· 23· 112,3· Μρ 55,4· Α΄ Ἰω 5,4).

Στὴ φράσι *ἀναζωσαμένη τὴν ὀσφὺν αὐτῆς* (Η) δίνεται μιὰ εἰκόνα γνωστὴ σ' αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν σὲ χρόνια καὶ τόπους ποὺ οἱ γυναῖκες εἶχαν τὶς παλιὲς σεμνὲς τοπικὲς στολὲς μὲ τὰ φουστάνια μέχρι τοὺς ἀστραγάλους. ὅπως τώρα ἕνας ἢ μία, ποὺ θέλει νὰ ἐπιδοθῇ σὲ μιὰ δουλειά, «ἀνασκουμπώνεται», δηλαδὴ μαζεύει τὰ μανίκια του πάνω ἀπὸ τοὺς ἀγκῶνες, γιὰ νὰ μὴν τὰ λερώσῃ, ἔτσι τότε ἡ γυναίκα ἀνασήκωνε τὴ φούστα της καὶ σκάλωνε τὸν ποδόγυρο στὴ ζώνη της (ἀπὸ κάτω βέβαια ἦταν τὸ ἀπὸ παρακατιανὸ ὕφασμα μεσοφόρι της μέχρι τὸν ἀστράγαλο) κι ἔκανε τὶς δουλειές της. στὴ μνήμη μου αὐτὴ εἶναι ἡ συνηθέστερη εἰκόνα τῆς μητέρας μου.

Ἡ *βύσσος* (Μ) εἶναι τὸ βαμπάκι. στὴν Π. Διαθήκη ἀναφέρεται ἤδη στὴ Γένεσι καὶ ἔπειτα πάρα πολλὲς φορὲς κυρίως ὡς *βύσσος κεκλωσμένη* ἢ *βύσσος νενησμένη* (ἀπὸ τὸ *νήθω,* γνέθω). κάπου δὲ λέγεται ὅτι οἱ Ἰσραηλῖτες τὴν προμηθεύονταν καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (Ἰζ 33,7), ἐνῷ πολλὲς φορὲς ἐννοεῖται ὅτι ἦταν ἀπὸ τὶς πανάκριβες καὶ πολυτελεῖς τέτοιες ὕλες ὅπως σήμερα τὸ μετάξι, προσιτὴ μόνο στοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ τοὺς πολὺ πλουσίους ἢ ἔστω μεγαλονοικοκυραίους. βαφόταν κυρίως μὲ *πορφύρα,* τὸ ἐπίσης πολυτελέστατο κόκκινο χρῶμα τοῦ θαλασσινοῦ κογχυλιοῦ *πορφύρα,* γι' αὐτὸ καὶ μερικὲς φορὲς οἱ δύο λέξεις ὡς ὀνόματα ὑφασμάτων χρησιμοποιοῦνται ἀδιάκριτα ἡ μιὰ ἀντὶ τῆς ἄλλης, παρ' ὅλο ποὺ ἀρχικὰ *βύσσος* εἶναι ἡ νηματουργικὴ ὕλη καὶ *πορφύρα* ἡ χρωστικὴ ὕλη. στὰ ἑλληνικὰ κείμενα τὴν *βύσσον* καὶ τὰ *βύσσινα* ὑφάσματα ἀναφέρουν οἱ Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Ἐμπεδοκλῆς, Ἡρόδοτος, Θεόκριτος, Στήλη τῆς Ῥοζέττης, Στράβων, Παυσανίας, Πολυδεύκης, Φιλόστρατος, καὶ Ἡσύχιος· καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, κυρίως ὅταν ἑρμηνεύουν τὰ σχετικὰ βιβλικὰ χωρία. ὁ Παυσανίας λέει ὅτι στὴν Ἑλλάδα τὸ φυτὸ *βύσσος* εὐδοκιμοῦσε καὶ καλλιεργοῦνταν μόνο στὴν Ἠλεία τῆς Πελοποννήσου, παρατηρεῖ δὲ ὅτι ὡς ὕφασμα ἡ ἑλληνικὴ βύσσος εἶναι στὴ λεπτότητα ἐφάμιλλη μὲ τὴν ἑβραϊκή, ἀλλὰ στὸ γλυκὸ ἀνοιχτὸ κόκκινο χρῶμα (τὸ ῥόζ) εἶναι κατώτερη. ὅτι *βύσσος* εἶναι τὸ βαμπάκι διευκρινίζει ὁ Πολυδεύκης (7,75-76).

Ἡ *πύλη* (Ν, Τ), δηλαδὴ ἡ πλατεῖα ποὺ ὑπάρχει στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς πύλης τῆς πόλεως, ἦταν στὴν ἀρχαία Ἀνατολὴ ὅ,τι ἦταν στὴν ἑλληνικὴ πόλι ἡ *ἀγορά*· τὸ κοινωνικό, πολιτικό, διοικητικό, καὶ πολιτιστικὸ κέντρο τῆς πόλεως, τὸ κύριο στέκι τῆς δημόσιας ζωῆς. αὐτὸ φαίνεται σὲ πάρα πολλὰ χωρία τῆς Π. Διαθήκης (κυρίως Γε 78,24· Ῥθ 9· Ψα 9,15· 69,17· Πδ 2,13· Θρ 5,14· Ἠσ 15,6· Ζα 6,17), καθὼς καὶ στὸ περίφημο χωρίο τῆς Κ. Διαθήκης ἐκεῖνο, ὅπου ὁ Κύριος λέει γιὰ τὴν ἐκκλησία του ὅτι *Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς* (Μθ 74,6), δηλαδὴ δὲν θὰ τὴ νικήσουν τὰ καπιτώλια τοῦ κόσμου, οἱ λευκοὶ οἶκοι, τὰ κρεμλῖνα, καὶ τὰ βατικανά.

Οἱ *σινδόνες* καὶ τὰ *περιζώματα* (Ξ) εἶναι ὅ,τι ἀκριβῶς σήμερα οἱ φορεσιὲς κι οἱ ἀλλαξιές, τὰ ἐξώρουχα καὶ τὰ ἐσώρουχα, τὰ φορέματα καὶ τ' ἀσπρόρρουχα. διότι ἔτσι *σινδόνες* λέγονταν καὶ τὰ *ἱμάτια,* ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἁπλᾶ τετράγωνα τεμάχια ὑφάσματος· ἔτσι λέγονται μία φορὰ στοὺς Κριτὰς (18,48) καὶ μία στὸ Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον (65,9-10). *περιζώματα* δὲ λέγονται κυρίως τὰ σώβρακα, ὅπως φαίνεται τόσο στὴ Γένεσι (3,9), ὅπου λέγεται ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι μετὰ τὴν παράβασί τους *ἔραψαν φύλλα συκῆς καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα,* ὅσο καὶ στὸν Ἰερεμία (7,1-6) ὅπου τὸ σώβρακο τοῦ προφήτου λέγεται *περίζωμα περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ.* ἡ δὲ ὀσφὺς ἐννοεῖται

ὅπως στὴ Γένεσι (80,3), στὴν Παραλειπομένη (8,5· 10), καὶ στὴν Πρὸς Ἑβραίους (41,16).

Ὅταν λέῃ (Ξ)

Σινδόνας ἐποίησε καὶ ἀπέδοτο τοῖς Φοίνιξι,

περιζώματα δὲ τοῖς Χαναναίοις,

καὶ μὲ τὰ δύο ἐθνικὰ ὀνόματα, ποὺ τὸ ἕνα εἶναι ἑβραϊκὸ καὶ τ' ἄλλο ἑλληνικό, ἐννοεῖ τὸ ἴδιο ἔθνος· διότι *Φοίνικες* οἱ Ἕλληνες ἔλεγαν τοὺς Χαναναίους. ἀκριβῶς ἔτσι καὶ στοὺς Ψαλμοὺς (104,23) λέει·

Καὶ εἰσῆλθεν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον

καὶ Ἰακὼβ παρῴκησεν ἐν γῇ Χάμ.

Χὰμ οἱ Ἰσραηλῖτες ἔλεγαν αὐτοὺς ποὺ οἱ Ἕλληνες ἔλεγαν καὶ λὲν *Αἰγυπτίους* καὶ *Αἴγυπτον*· ἐπίσης *Ἰσραὴλ* καὶ *Ἰακὼβ* ἐδῶ λέγεται τὸ ἴδιο ἔθνος, οἱ Ἑβραῖοι. στὸ ἑβραϊκὸ κείμενο τὰ ὀνόματα τῶν δύο πρώτων δυάδων *(Χαναναῖοι - Φοίνικες, Χὰμ - Αἰγύπτιοι)* ἔχουν μιὰ ἄλλη καὶ λεπτὴ λεκτικὴ διαφορά, ὅπως καὶ τὰ τῆς δυάδος *Ἰσραὴλ - Ἰακώβ,* τὴν ὁποία οἱ μὲν βιβλικοὶ ποιηταὶ ἐκμεταλλεύονται, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἀπόλυτη καὶ ἀνιαρὴ ταυτολογία, οἱ δὲ μεταφρασταὶ τῶν Ἑβδομήκοντα τὴν ἐκφράζουν μὲ τὴν ἐναλλαγὴ ξενικῆς λέξεως κι ἑλληνικῆς μεταφράσεως *(Φοίνικες - Χαναναῖοι, Αἴγυπτος - Χάμ).* διότι εἶναι πρόβλημα τὸ νὰ μεταφράσῃ κανεὶς ἕναν ἰδιωματισμό.

Ἡ λέξι *θυγάτηρ - θυγατέρες* (Ρ) στὴν Π. Διαθήκη, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἀρχαία καὶ νέα ἑλληνικὴ σημασία ποὺ ἔχει, σημαίνει καὶ ἁπλῶς κοπέλλα, ἢ καὶ μνηστὴ (ἡ κοπέλλα κάποιου) καὶ νύφη. ἔτσι κοπέλλα σημαίνει σὲ μερικὰ χωρία τῶν Ψαλμῶν (9,15· 46,10· 49,13) καὶ τοῦ Ζαχαρίου (2,25), ἐνῷ μνηστὴ καὶ νύφη σημαίνει σὲ ἄλλα χωρία τῶν ἴδιων βιβλίων (Ψα 46,11· 46,13· Ζα 9,1). ἐδῶ σημαίνει νύφη. ὅταν τὸ *θυγάτηρ* λέγεται γιὰ πόλι (Ἰερουσαλήμ, Βαβυλῶνα, κλπ.), χρησιμοποιεῖται ὅπως ὅταν τώρα λέμε τὴ Θεσσαλονίκη «νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ», ἢ εἰδικὰ γιὰ τὴν Ἰερουσαλήμ, τὴ νύμφη τοῦ Ἰαυέ, ὅπως ὅταν λέμε τὴν ἐκκλησία «νύμφη τοῦ νυμφίου Χριστοῦ».

Ἡ μελέτη αὐτὴ πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1996 στὸ περιοδικὸ «Σάλπιγξ Ὀρθοδοξίας», σὲ τρεῖς συνέχειες, τεύχη 314· 318· 322. στὶς Μελέτες ἀνατυπώθηκε τὸ 2013.

24. *ΟΟΛΑ ΚΑΙ ΟΟΛΙΒΑ*

(Ἡ τρομακτικὴ προφητεία τοῦ Ἰεζεκιήλ)

Ἑβδομήκοντα	*Ὀολὰ καὶ Ὀολιβά* (Ἰζ 26,3· 4· 5· 13· 25· 44· 56)
μασοριτικό	Αελε υ Αελιβε
vulgata	Oola et Ooliva

γερμανική	Ohola und Oholiba
γαλλική	Ohola et Oholiba
ἱσπανική	Ahola y Aholiba
ἰταλική	Ohola e Oholiba
ἀγγλική (1611)	Ă-hō-lăh and Ă-hŏl-ĭ-băh
ἀμερικανικὴ (1901)	Oho'lah and Ohol-ibah
νεοελληνικὲς (ὅλες)	Ὀολὰ καὶ Ὀολιβά

Τὸ βιβλικὸ ἑβραϊκὸ οὐσιαστικὸ *αελ - αελε* στοὺς Ἑβδομήκοντα μεταφράζεται *σκηνὴ - σκηναί* (Νο 70,1· 8· 107,1· Κρ 9,90· Δδ 93,3· 110,3· Θρ 2,4· Ἠσ 15,26· Ἰε 14,7· 10· 78,20), *σκηνώματα* (Βα 18,10), *σχοῖνος* (=θάμνος στεγανὸς ὡς πρόχειρη φυσικὴ στέγη Ψα 137,3), καὶ στὸν Ἰεζεκιὴλ (26,3· κλπ.) μεταγράφεται ἀμετάφραστο ὡς πεποιημένο κύριο ὄνομα *Ὀολὰ* καὶ ὑποκοριστικῶς ἢ μεγεθυντικῶς *Ὀολιβά* (=Ὀολίτσα ἢ Ὀολάρα). τὰ δυὸ πεποιημένα κύρια ὀνόματα, ἤτοι σαρκαστικὰ παρατσούκλια, τὰ ὁποῖα ὁ Ἰεζεκιὴλ ἢ ἀκριβέστερα ὁ Κύριος βάζει στὴ Σαμάρεια καὶ στὴν Ἰερουσαλήμ, στὴν ἑβραϊκὴ τῆς Βίβλου σήμαιναν, νομίζω, κατὰ λεξικὴ ἀκρίβεια *Σκηνίτισσα* καὶ *Σκηνιτοπούλα* ἢ *Σκηνιτάρα* (=Τσαντιρτζοῦδες), κατὰ νόημα δὲ Μπουρδελλοῦ καὶ Μπουρδελλίτσα ἢ Μπουρδελλιάρα, ἢ ἀλλιῶς Πουτάνα καὶ Πουτανίτσα ἢ Πουτανάρα· ἐπειδὴ οἱ πόρνες τότε, οἱ πιὸ φτηνιάρικες καὶ πρόστυχες, πόρνευαν μέσα σὲ πρόχειρη σκηνὴ χωρὶς στέγη, ὅπως εἶναι κάποια πρόχειρα ὑπαίθρια ἀποχωρητήρια μαστόρων ἢ ἀγροτικῶν ἐργατῶν, ποὺ γίνονται μὲ τέσσερες πασσάλους 2 μέτρων, ἕνα περιμετρικὸ ὁριζόντιο σχοινὶ ἀναρτήσεως αὐλαίας, καὶ μιὰ περιμετρικὴ λινάτσα - αὐλαία κρεμασμένη ἀπὸ τὸ σχοινὶ σὰν κουρτίνα. ἡ ἐδῶ στὸν Ἰεζεκιὴλ ὑπονοούμενη μπουρδελλοσκηνὴ ἦταν στημένη δίπλα σὲ μεγάλο δημόσιο δρόμο καὶ εἶχε μπροστά της ἕνα βάθρο, πάνω στὸ ὁποῖο στεκόταν ἡ πόρνη μὲ ἄσεμνη καὶ προκλητικὴ περιβολή, ὅπως στέκονται στὸ βάθρο τους οἱ ὀλυμπιονῖκες ὅταν βραβεύωνται, ἢ οἱ παλαιοὶ τροχονόμοι, καὶ ἡ πόρνη «ἔκανε πιάτσα» (ὠτο-στόπ). αὐτὸ τὸ βάθρο τῆς πορνικῆς πιάτσας ὁ Ἰεζεκιὴλ τὸ ἀναφέρει σὲ προηγούμενο κεφάλαιό του (15,42) καὶ τὸ λέει *βάσιν.* ὅσο γιὰ τὸ ἂν τὸ πεποιημένο «κύριο ὄνομα» *Ὀολιβά,* ὁπωσδήποτε παράγωγο - παραλλαγὴ τοῦ *Ὀολά,* εἶναι ὑποκοριστικό του (κατὰ τὰ *κοριτσάκι, γυναικάκι*) ἢ μεγεθυντικὸ (κατὰ τὰ *κοριτσάρα, γυναικάρα*), ἂν δηλαδὴ σημαίνει «Πουτανίτσα» ἢ «Πουτανάρα», δὲν φαίνεται γραμματικῶς ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τῆς λέξεως, φαίνεται ὅμως νοηματικῶς ἀπὸ τὴ χρῆσι της. ἂν ὁ Ἰεζεκιὴλ ὑπονοῇ ὅτι τὸ βασίλειο τῆς Σαμαρείας ἦταν μεγαλείτερο τοῦ βασιλείου τῆς Ἰερουσαλήμ, τότε ἐννοεῖ «Πουτανίτσα», ἂν ὅμως ὑπονοῇ ἐκεῖνο ποὺ λέει στὸ στίχο 13, ὅτι *ἡ Ὀολιβὰ διέφθειρε τὴν ἐπίθεσιν* (=τὴν πορνικὴ προκλητικότητα κι ἐπιθετικό-

τητά της) *ὑπὲρ τὴν Ὀολὰ καὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ὑπὲρ τὴν πορνείαν τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Ὀολά,* τότε ὁ προφήτης ἐννοεῖ τὴν *Ἱερουσαλὴμ - Ὀολιβὰ* ὡς «Πουτανάρα». ἄλλωστε τὸ ὑποκοριστικὸ εἶναι τρυφερὸ καὶ χαϊδευτικό, ἐνῷ τὸ μεγεθυντικὸ στὴν προκειμένη περίπτωσι εἶναι ἀηδιαστικὸ καὶ σαρκαστικό· γι' αὐτὸ καὶ συμπεραίνω ὅτι ἐννοεῖ «Πουτανάρα», «Καραπουτάνα».

Γιὰ τέτοια *σκηνὴ* ἀγοραίας πόρνης καὶ τελεστικῆς ὀργιάστριας μιλάει κι ὁ προφήτης Ἀμὼς (1,33-34) στὴν πρώτη προφητεία του. στηνόταν μὲ τέσσερες πασσάλους καὶ τέσσερα *ἱμάτια - σινδόνια - παραπετάσματα,* τὰ ὁποῖα, στὴ μιὰ παρυφή του τὸ καθένα, εἶχαν περασμένα τέσσερα διεμβολικὰ κορδόνια σὰν ὁριζόντιες βέργες γιὰ κουρτίνες· ἔστηναν ἔτσι μιὰ σκηνὴ χωρὶς στέγη (σὰ νὰ λέμε μιὰ τουαλέττα μὲ τέσσερες λινάτσες περασμένες σὰν κουρτίνες σὲ σχοινί), κι ἐκεῖ μέσα πόρνευαν «στὰ πεταχτὰ» οἱ ὀργιασταὶ ἢ πελάτες τὴν ὀργιάστρια ἢ πόρνη. τὴν ἔστηναν μάλιστα τὴ σκηνὴ αὐτή, τὸ τσαντίρι - μπουρδέλλο, οἱ εἰδωλολατροῦντες Ἑβραῖοι κατὰ τὰ πανηγύρια τους καὶ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου, δίπλα στὸ θυσιαστήριο. λέει ὁ Ἀμώς· *Υἱὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην, ὅπως βεβηλῶσι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ αὐτῶν. καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις παραπετάσματα ἐποίουν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου·* (=Γιός καὶ πατέρας καβαλικεύουν τὴν ἴδια σπιτικὴ δούλη παλλακίδα, βεβηλώνοντας ἔτσι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τους· περνοῦν κορδόνια κουρτίνας στὰ ἱματιά τους καὶ κάνουν μ' αὐτὰ παραπετάσματα γιὰ πορνοτελεστικὰ ὄργια δίπλα στὸ θυσιαστήριό του...) τὸ τέτοιο μπουρδέλλο - τσαντίρι ἔχει ὑπ' ὄψι του ὁ Ἰεζεκιήλ, ὅταν μιλάῃ γιὰ *Τσαντιρτζοῦ καὶ Τσαντιρτζάρα (Ὀολὰ καὶ Ὀολιβά).* αὐτῆς τῆς εἰδικότητος οἱ πόρνες, ποὺ ἦταν οἱ πιὸ βρομιάρες, εἶναι ποὺ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα λέγονταν *χαμαιτύπαι,* ἐπειδὴ οἱ πελάτες των «τοὺς τὸν βροντοῦσαν» καθὼς ἦταν ξαπλωμένες *χαμαί,* κατὰ γῆς στὸ χῶμα. γι' αὐτὸ καὶ τὰ τέτοια μπουρδέλλα λέγονταν *χαμαιτυπεῖα·* ἦταν τὰ σιχαμερώτερα· σὰν τὶς *Ὀολὰ καὶ Ὀολιβά.* ἐπίσης τὸ οὐσιαστικὸ τὸ ὁποῖο στὸ μασοριτικὸ γράφεται - διασῴζεται ὡς *αελ - αελέ (=ὀολά)* στοὺς δὲ Ο΄ μεταφράζεται *σκηνή (=μπουρδελλοσκηνή)* χρησιμοποιεῖται καὶ στὸ βιβλίο Βασιλεῖς (Βα 93,3), ὅπου ἱστορεῖται ὅτι, ὅταν ὁ Ἀβεσσαλὼμ ἀνέτρεψε γιὰ ἕνα μῆνα τὸν πατέρα του Δαυΐδ, κατὰ συμβουλὴ τοῦ διαβολεμένου προδότου Ἀχιτόφελ, «γιὰ νὰ ῥεζιλέψῃ τὸν πατέρα του καὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς ὀπαδούς του», ἀνέβηκε σεξουαλικῶς δέκα παλλακίδες τοῦ πατέρα του, κι αὐτὸ τὸ ἔκανε μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ λαοῦ, ἐπάνω στὴν ταράτσα τοῦ ἀνακτόρου, ὅπου ἔστησε μιὰ τέτοια πρόχειρη *σκηνή,* κι ἐκεῖ ἔμπαινε μαζὶ μὲ τὴν καθεμιὰ καὶ τὶς βίαζε, ἐνῷ οἱ ὀπαδοί του ἀπὸ κάτω τὸν ἔβλεπαν καὶ τὸν χειροκροτοῦσαν. λέ-

ει ἡ Γραφή· *Ἔπηξαν τὴν σκηνὴν (αελ = οολά) τῷ Ἀβεσσαλὼμ ἐπὶ τὸ δῶμα, καὶ εἰσῆλθεν Ἀβεσσαλὼμ πρὸς τὰς παλλακὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατ' ὀφθαλμοὺς παντὸς Ἰσραήλ.*

Ἡ ἑρμηνεία - μετάφρασι ποὺ δίνω δὲν ἀνευρίσκεται σὲ καμμία μετάφρασι ἢ ἑρμηνεία τοῦ Ἰεζεκιήλ· δὲν ἔγινε ἀντιληπτή. ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταὶ ἔχουν τὰ δυὸ ὀνόματα ἁπλῶς μεταγραμμένα κι ἀμετάφραστα. οἱ Ἑβδομήκοντα τὰ ἔχουν ἁπλῶς ὅπως ἔχουν καὶ τὶς λέξεις *γεδοὺρ γομὸρ ἐὶν σίκλος ἐργαῦ ἀματαρὶ θεραφὶν ἐφούδ,* ἐπειδὴ οἱ Ἑβραῖοι καὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τὶς κοινὲς λέξεις *ὀολὰ* καὶ *ὀολιβὰ* τὶς καταλάβαιναν ὡς *πουτάνα* καὶ *πουτανάρα.* ἔτσι τὶς ἐννοεῖ κι ὁ Ἰεζεκιὴλ στὰ χρόνια του, ἀλλὰ τὶς κάνει σαρκαστικῶς «κύρια ὀνόματα» τῶν δύο πόλεων καὶ βασιλείων. ἐγὼ τὰ μεταφράζω, σημαδεύοντάς τα φυσικὰ κι ὡς κύρια ὀνόματα, ἐπειδὴ εἶναι ὀνόματα ὄχι πραγματικὰ ἀλλὰ πεποιημένα, καὶ πρέπει νὰ φαίνεται σαφῶς τὸ νόημά τους, ὅπως φαινόταν τόσο στοὺς ἑβραιογλώσσους Ἑβραίους ὅσο καὶ στοὺς ἑλληνογλώσσους Ἑβραίους καὶ πρώτους ἀναγνῶστες τῶν Ἑβδομήκοντα. ὅπως κι ἕνας τουρκομαθὴς ἑλληνόγλωσσος Ἕλληνας Μικρασιάτης, ἂν μετέφραζε ἕνα τουρκικὸ κείμενο στὴν ἑλληνικὴ κι ἔβλεπε τὴ λέξι *καλτάκα* (=πουτάνα), θὰ τὴν ἄφηνε ἀμετάφραστη μεταγραμμένη *καλτάκα* ὡς γνωστὴ σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνες κι ἑλληνογλώσσους καὶ τουρκομαθεῖς Μικρασιᾶτες· συμβαίνει νὰ εἶμαι τέτοιος Ἕλληνας. κι ἂν ἀκόμη ἡ λέξι λεγόταν ὡς σαρκαστικὸ κύριο ὄνομα *Καλτάκα,* πάλι θὰ τὸ ἄφηνα *Καλτάκα.* αὐτὰ μποροῦν νὰ παραμένουν ἁπλῶς μεταγραμμένα κι ἀμετάφραστα, μόνον ὅταν οἱ ἀναγνῶστες καταλαβαίνουν τί θὰ πῇ *Ὀολὰ Ὀολιβὰ Καλτάκα.* σὲ χρόνια ὅμως πολὺ ἀπόμακρα, σὰν τὰ σημερινά, καὶ σὲ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τελείως ἀλλόγλωσσο, σὰν ἐμᾶς, ὅταν ὡς ἀμετάφραστα πεποιημένα παραμένουν ἀκατανόητα, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ μεταφράζωνται. θέλω νὰ πῶ ὅτι ἄλλο εἶναι νὰ διαβάζῃς τὰ ὀνόματα *Σαμάρεια* καὶ *Ἱερουσαλὴμ* καὶ νὰ μὴν ξέρῃς τί σημαίνουν ὡς λέξεις, ἀλλὰ νὰ ξέρῃς μόνον ὅτι ἔτσι λέγονται αὐτὲς οἱ δύο πόλεις, κι ἄλλο νὰ διαβάζῃς τὰ ὀνόματα *Ὀολὰ* καὶ *Ὀολιβά,* ποὺ εἶναι ἐκτάκτως ἀπὸ τὸν προφήτη πεποιημένα ὡς κύρια, καὶ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ξέρῃς τί σημαίνουν καὶ τί θέλει νὰ πῇ μ' αὐτὰ ὁ προφήτης, δηλαδὴ ὁ Κύριος ποὺ ἐκφράζεται διὰ τοῦ προφήτου καὶ τὰ λέει. καὶ εἶναι μάλιστα τὸ κεντρικὸ νόημα τῆς προφητείας τὰ δυὸ αὐτὰ πεποιημένα ὀνόματα. γι' αὐτὸ ἔκρινα ἀναγκαῖο νὰ τὰ μεταφράσω. ἂν τ' ἄφηνα ἀμετάφραστα στὰ χρόνια μας, δὲν θὰ φαινόταν τί θέλει νὰ πῇ μ' αὐτὰ ὁ Κύριος.

Δὲν νομίζω ὅτι οἱ μετὰ Χριστὸν καὶ μέχρι σήμερα ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι σεμνότυφοι μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταί, ἀκόμη κι ἂν ἤξεραν

τὴ σημασία τῶν δύο λέξεων, θὰ τὶς μετέφραζαν ποτὲ ὅπως ἐγώ. αὐτοὶ προτιμοῦν νὰ θυσιάσουν κι ἕνα κεντρικὸ βιβλικὸ νόημα, ἀφήνοντάς το ἀμετάφραστο κι ἀκατανόητο, «γιὰ νὰ μὴ σπιλωθῇ ἢ ἀμφισβητηθῇ ἡ σεμνότητά τους». ἐγὼ εἶμαι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δέχονται νὰ μποῦν καὶ μέχρι τὸ λαιμὸ σ' ἕνα βόθρο ἀποχωρητηρίου, γιὰ νὰ ξεβουλώσουν ἀποχέτευσί του, ὥστε νὰ καθαρίσῃ ὁ τόπος. ἐπειδὴ μπροστὰ στὴν κατανόησι τῆς Βίβλου ἡ σεμνότητά μου εἶναι ἕνα σκατὸ ἀνάξιο ὁποιασδήποτε ἐκτιμήσεως. πιστεύω δὲ ὅτι τέτοιοι ἀθυρόστομοι ἢ μᾶλλον ἐλευθερόστομοι «γιοῦφτοι» σὰν ἐμένα ἦταν καὶ οἱ προφῆτες. οἱ ἀρχαῖοι Ἰουδαῖοι ῥαββῖνοι - μασορῖτες μάλιστα, οἱ «σεμνοὶ» διῶκτες τῶν Χριστιανῶν, ἀγωνίστηκαν πολὺ νὰ πετάξουν ἔξω ἀπὸ τὸ βιβλικὸ Κανόνα τὸ βιβλίο τοῦ Ἰεζεκιὴλ γι' αὐτὴ τὴν ἀθυροστομία του τάχαμου. τέσσερα βιβλία «τέτοια» προσπάθησαν νὰ πετάξουν ἀπὸ τὸν Κανόνα· Ἰεζεκιήλ, Βαρούχ, Ἐκκλησιαστή, Ἆσμα· δὲν κατώρθωσαν ὅμως, ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία δὲν ἀμφέβαλλε ποτὲ γιὰ τὴν κανονικότητα αὐτῶν τῶν βιβλίων. καὶ ἡ ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ βέβαια ἐν τέλει κράτησε τὰ τρία ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Βαρούχ, τὸν ὁποῖο πέταξε ὁριστικά, ἐπειδὴ προφητεύει γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ὅτι εἶναι ὁ *θεὸς* ποὺ κατέβηκε στὴ γῆ καὶ *τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.* δὲν τὸ ἀντέχει αὐτὸ ὁ Ἰουδαῖος· ὅπως ἀκριβῶς οἱ «δικοί μας» λεγόμενοι «Ἑλληναρᾶδες» δὲν ἀντέχουν τὸ ὅτι ὁ Ἑβραῖος ἀπόστολος Παῦλος καθάρισε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἀδελφογαμία - αἱμομιξία - φρενοβλάβεια κι ἀπὸ τὶς κιναιδικὲς διδασκαλίες τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος. κι αὐτοὶ κι ἐκεῖνοι εἶναι «πατριῶτες». ὁ θεὸς ὅμως, ποὺ θέλει ν' ἀγαποῦμε τὴν πατρίδα μας καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς μας, δὲν εἶναι πατριδοκάπηλος, ἀλλ' ἅγιος ποὺ ἀγαπάει τοὺς εὐσεβεῖς ἀνθρώπους ὅλων τῶν ἐθνοτήτων κι ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς ὅλων τῶν ἐθνοτήτων. ὁ φιλάνθρωπος θεὸς δὲν εἶναι Ἑλληναμερικανεβραιογερμανός. καὶ εἶναι ἀσέβεια νὰ τὸν φαντάζεται κανεὶς ὡς Ἑλληναρᾶ Ἑβραιαρᾶ Ἀμερικαναρᾶ καὶ Γερμαναρᾶ ἢ Βουλγαροκτόνο Ἑβραιοκτόνο Τουρκοφάγο Κινεζοκτόνο καὶ Νεγροβασανιστή.

25. ΔΕΛΤΙΟΝ ΚΑΙΡΟΥ

Κι ὅταν γεννήθηκε ὁ Χριστὸς κι ὅταν πέθανε ἦταν καιρὸς ζεστός.

Ὅταν γεννήθηκε (Λκ 6,1-7), ἦταν σχεδὸν Αὔγουστος· διότι ἦταν 5 Σεπτεμβρίου. γι' αὐτὸ καὶ οἱ βοσκοὶ τῶν προβάτων τὴ βραδιὰ ἐκείνη διανυκτέρευαν ἔξω στὴν ὕπαιθρο φυλάγοντας τὰ πρόβατά τους (Λκ 7,1). ὅλοι οἱ ἀγρότες ξέρουν ὅτι τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τὰ πρόβατα βό-

σκουν μόνο τὴ νύχτα, ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν στὴ ζέστη τῆς ἡμέρας. μία περίπου ὥρα μετὰ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἀναζητοῦν σκιά, ὅπου *σταλίζουν* μέχρι τὴ δύσι τοῦ ἡλίου. στὴν Ἑλλάδα, μιὰ χώρα λιγώτερο ζεστὴ ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, ὑπάρχει καὶ εἰδικὸς δημοτικὸς μουσικὸς σκοπὸς γιὰ τὴ φλογέρα τοῦ βοσκοῦ τὴ νύχτα, ὁ λεγόμενος *σκάρος.* ὑπάρχει δὲ καὶ παράγωγο ῥῆμα *σκαρίζω,* ποὺ θὰ πῇ «βόσκω τὰ πρόβατα τὴ νύχτα» ἢ καὶ «παίζω στὴ φλογέρα εἰδικὸ μουσικὸ σκοπὸ γιὰ τὴ νυχτερινὴ βόσκησι τῶν προβάτων». ἀσφαλῶς ὑπῆρχε τέτοιος μουσικὸς σκοπὸς καὶ στὸν Ἰσραήλ. ἀλλιῶς δὲν ἐξηγεῖται πῶς ὁ Δαυῖδ ἦταν ἤδη ἕνας πεπειραμένος ταλαντοῦχος ὀργανοπαίχτης, ἐπιλέξιμος γιὰ μουσικὸς τῶν ἀνακτόρων, τὴν ἡμέρα ποὺ κλήθηκε κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν ὕπαιθρο, ὅπου ἔβοσκε τὰ πρόβατα. τὸ καλοκαίρι ἀκόμη καὶ τὰ οἰκόσιτα ζῷα, ἐργατικὰ ἢ φαγώσιμα, ποὺ διανυκτερεύουν στὸ σπίτι, τὴ νύχτα εἶναι ὅλα δεμένα στὸ παλούκι τους ἔξω στὴν αὐλή, στὴ σκιὰ ἑνὸς δέντρου ἢ τοίχου ὅταν εἶναι μέρα, διότι καὶ τὴ νύχτα κάνει πολλὴ ζέστη, καὶ κινδυνεύουν νὰ σκάσουν μέσα στὸ στάβλο. ὁ στάβλος, ποὺ εἶναι γιὰ τὸ χειμῶνα, τὸ καλοκαίρι (Ἀπρίλιος - Ὀκτώβριος) εἶναι ἐπὶ 6 - 7 μῆνες ἄδειος ἀκατοίκητος στεγνὸς καὶ καθαρός. γι' αὐτὸ στὶς 5 Σεπτεμβρίου μὲ τοὺς καύσωνες ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία, ἄνθρωποι φτωχοὶ καὶ καθυστερημένοι ἴσως στὴν ἄφιξί τους στὴ Βηθλεέμ, κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς πολυκοσμίας λόγῳ ἀπογραφῆς ἀναγκάστηκαν νὰ στεγαστοῦν γιὰ λίγες μέρες στὸ στάβλο, ὅπου γεννήθηκε ὁ Χριστός, καὶ γιὰ πιὸ καθαρὰ ἔβαλαν τὸ νεογνὸ στὸ πεντακάθαρο παχνὶ *(φάτνη),* στὴ θέσι - δοχεῖο δηλαδὴ ὅπου τρῶνε τὴν τροφή τους τὰ ζῷα (χόρτο, ἄχυρο, κριθάρι), καὶ ὑψωμένο κατὰ 50 - 80 ἑκατοστὰ πάνω ἀπὸ τὸ δάπεδο, καὶ κολλημένο στὸν τοῖχο, ὅπως εἶναι ὁ νεροχύτης στὴν κουζίνα· εἶναι σὰ μιὰ κούνια βρέφους· ἀκίνητη ὅμως καὶ λίγο βαθειὰ ὅπως ὁ νεροχύτης. κι ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτορας βέβαια δὲν ἦταν παλαβὸς γιὰ νὰ διατάξῃ γιὰ τὴν ἀπογραφὴ μιὰ πρωτοφανῆ στὴν ἱστορία διακίνησι πληθυσμοῦ σ' ὅλη τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορία του χειμῶνα καιρὸ ἢ ἔστω Ἀπρίλιο ἢ Νοέμβριο. οἱ ἀρχαῖοι ἀκόμη καὶ τοὺς αἰφνιδίους πολέμους μόνο καλοκαίρι τοὺς ἔκαναν. μᾶς ἔμεινε ἄλλωστε καὶ στὴν ἱστορία ἡ ἡμερομηνία τῆς ἀπογραφῆς, ποὺ ἦταν πάντα *ἡ πρώτη τῆς ἰνδίκτου,* ἤτοι 1 Σεπτεμβρίου. ἀπὸ τότε πάντοτε τὸ *ἴδικτον (edictum)* ἐξαπολυόταν 1 Σεπτεμβρίου. ὁ Χριστὸς ὅμως γεννήθηκε στὶς 5 Σεπτεμβρίου, διότι τότε ἔφτασαν ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία ἀπὸ τὴ Ναζαρὲτ στὴ Βηθλεέμ, ὅπου ἔπρεπε ν' ἀπογραφοῦν, μετὰ 3 - 4 ἡμέρες πορεία.

Γι' αὐτὸ κι ὅταν ἀργότερα οἱ Χριστιανοὶ ἑώρτασαν τὴ *Χριστοῦ γέννα* ἢ *Χριστούγεννα,* μπέρδεψαν τὴν ἀρχαία ῥωμαϊκὴ φορολογικὴ πρωτοχρονιὰ 1 Σεπτεμβρίου μὲ τὴν ἀστρονομικὴ πρωτοχρονιὰ 1 Ἰα-

νουαρίου, κι ἔβαλαν τὴ *Χριστούγεννα* στὶς 5 Ἰανουαρίου, ποὺ τὴν ὠνόμασαν *ἡ Θεοφάνεια* (ὄχι *τὰ Θεοφάνεια*). γι' αὐτὸ καὶ στὴ λαϊκὴ παράδοσι τῶν Ἑλλήνων παραδίδεται ὅτι τὰ μεσάνυχτα πρὸς 5η Ἰανουαρίου «ἀνοίγουν τὰ οὐράνια καὶ φαίνεται - ἐμφανίζεται ὁ θεός». ἔπειτα ἔκαναν τὴν ἑορτὴ τῆς *Θεοφανείας* διήμερη 5η καὶ 6η Ἰανουαρίου· τὴν 5η γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀνάμνησι καὶ λειτουργία καὶ τὴν 6η γιὰ τὸ λαϊκὸ πανηγύρι καὶ τὶς ἐπισκέψεις στοὺς *Θεοφάνηδες Φώτηδες* καὶ *Φωτεινές,* ἐπειδὴ *Εἴδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.* ἔπειτα ἀτρόφησε ἡ μὴ πανηγυρικὴ ἑορτὴ τῆς 5ης Ἰανουαρίου κι ἔγινε μιὰ παλιὰ σκιά, κατὰ τὴν ὁποία σήμερα πηγαίνουν *γιὰ τὸν ἅγιασμό τους* στὴν ἐκκλησία τὴ νύχτα μόνον οἱ πιὸ εὐλαβεῖς, τότε ποὺ «ἀνοίγουν τὰ οὐράνια κι ἐμφανίζεται (=γεννᾶται) ὁ θεός» κατὰ τὴ λαϊκὴ παράδοσι. μὲ καμμιὰ ἐξήγησι ἡ λέξι *θεοφάνεια* δὲν σημαίνει βάπτισι· ἡ βάπτισι τοῦ Χριστοῦ στὰ 30 του χρόνια (=29 χρόνια καὶ 1 μέρα) κατὰ τὴν πρώτη βυζαντινὴ ἀρχαιότητα ἑωρταζόταν πάλι στὶς 5 Σεπτεμβρίου. διότι τότε βαπτίστηκε ὁ μόλις τριαντάρης Χριστός, καὶ ὄχι τὸ καταχείμωνο.

Ὅσο γιὰ τὸ περίεργο πέταμα τοῦ σταυροῦ στὴ θάλασσα, ὅπου τὸν βρίσκουν κολυμβηταὶ καὶ κολυμβήτριες ὁλοτσίτσιδοι, δηλαδὴ «ντυμένοι» μὲ «φύλλο συκῆς», τὴν τελετὴ αὐτὴ τὴν ἵδρυσε τὸ 1901 ὁ τότε δήμαρχος Πειραιῶς, γιὰ ν' «ἀναστήσῃ» τὴν εἰδωλολατρικὴ ἑορτὴ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν *Πλυντήρια,* κατὰ τὴν ὁποία σὲ καιρὸ θερινὸ ὁλόγυμνες βακούφικες πόρνες, *ἱέρειες - ἱερόδουλοι, ἔπλυναν* τὸ καπνισμένο ἀπὸ τὰ θυμιατίσματα καὶ τὸ ψήσιμο τῶν θυσιῶν τῆς χρονιᾶς *ξόανον* τῆς θεᾶς στὴ θάλασσα τοῦ Πειραιῶς, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιῶτες ὀφθαλμοπόρνοι θρῆσκοι ἔκαναν ἱερὸ μπανιστήρι, οἱ δὲ ἀκόμη ἀκμαῖοι σημάδευαν ἔτσι ποιές *ἱέρειες - ἱερόδουλες* θ' ἀναζητήσουν, ὅταν θὰ πᾶν νὰ πορνεύσουν στὸν *παρθενῶνα* (=κοριτσῶνα, βακούφικο πορνεῖο). διότι οἱ ναοὶ τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρῶν ἦταν μπουρδέλλα καὶ τὰ καταβαλλόμενα πόρνητρα ἦταν εἰσόδημα τῶν *ναῶν* - μπουρδέλλων καὶ οἱ *ἱερεῖς* των ἦταν *μαστροποὶ* (= νταβατζῆδες) ἢ καὶ *κίναιδοι* ἐκδιδόμενοι κι αὐτοὶ ὑπὲρ τοῦ ναοῦ - μπουρδέλλου. ὁ Πίνδαρος ἔχει γράψει *Ἐγκώμιον εἰς Ξενοφῶντα Κορίνθιον* (Ἐγκώμια, 107), ὁ ὁποῖος ὡς μέγας κι εὐλαβέστατος χορηγός, ἀγόρασε 50 Ἑλληνίδες αἰχμάλωτες πολέμου καὶ τὶς χάρισε στὸν ἐν Κορίνθῳ ναὸ τῆς Ἀφροδίτης, γιὰ νὰ εἶναι πόρνες *ἱερόδουλες,* ποὺ θὰ ἐκδίδωνται στοὺς εὐλαβεῖς θρήσκους ὑπὲρ τοῦ ναοῦ. σῴζεται αὐτὸ τὸ αἰσχρὸ κείμενο (βλ. ἐκδόσεις Ὀξφόρδης, Πίνδαρος).

Περίπου σὰν τὸ δήμαρχο Πειραιῶς τοῦ 1901 ἔκανε κι ὁ ἀκάθαρτος - «ἀλάθητος» πάπας Ῥώμης κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα, ὅταν ταύτισε μὲ τὴ *Χριστούγεννα* τὰ εἰδωλολατρικὰ *Saturnalia* (=γενέθλια τοῦ εἰδω-

λολατρικοῦ ὀργιαστικοῦ θεοῦ *Saturnus* = Ἐπιβήτορος - Ἡλίου) κατὰ τὸ τότε λαθεμένα νομιζόμενο χειμερινὸ ἡλιοστάσιο 25 Δεκεμβρίου, γιὰ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς εἰδωλολάτρες τῆς Ἰταλίας χωρὶς πραγματικὸ ἐκχριστιανισμό, ὅπως ἀργότερα ὑπέταξε τοὺς εἰδωλολατρικοὺς λαοὺς τῆς Ν. Ἀμερικῆς ποὺ μόνο Χριστιανοὶ δὲν εἶναι. καὶ τὸν ἴδιο αἰῶνα ὁ ἀνόητος καὶ παγανίζων Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς ἔφερε στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅπου ἐπισκόπευε γιὰ 2 μῆνες, τὴν τέτοια *Χριστούγεννα* μαζὶ μὲ τὰ καρναβάλια - καλικαντζάρους της. καρναβάλι - *carne valens* λατινιστὶ σημαίνει τσιτωμένος = ὀργιαστὴς σάτυρος μὲ σηκωμένο τὸ πέος. θὰ πῶ γι' αὐτὸ ἄλλοτε, ἂν ὁ Κύριος μοῦ δώσῃ μέρες.

Καταλάβατε τώρα πῶς γίνεται ἡ διολίσθησι στὶς ἐξωβιβλικὲς «ἱερὲς παραδόσεις»· ὅπως γίνεται ἡ βραδεῖα ῥοὴ τῶν παγετώνων τοῦ Βορρᾶ, ποὺ ῥέουν μὲ ταχύτητα 1 μέτρο τὸ χρόνο, ξερριζώνοντας καὶ ξεπατώνοντας στὸ διάβα τους δέντρα βράχους καὶ τὰ πάντα. ὁ διάβολος μὲ «ἱερὲς παραδόσεις» παπῶν καὶ Ναζιανζηνῶν ξεπατώνει τὴ μόνη σωτήρια ἀλήθεια τῆς Βίβλου σιγὰ σιγά, γιὰ νὰ μὴν τρομάζῃ τὰ θύματά του. ὅσο μπορέσῃ νὰ παρασύρῃ τοὺς Χριστιανοὺς στὸ ψέμμα τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀπωλείας, εἶναι γι' αὐτὸν κέρδος. σατανικοῦ ἐγωϊσμοῦ κέρδος βέβαια, ποὺ δὲν τὸν σῴζει ἀπὸ τὴν κόλασί του.

Ὅταν ὁ Χριστὸς πέθανε καὶ θάφτηκε γιὰ ἕνα τριήμερο, ἦταν πάλι καιρὸς ζεστός. γι' αὐτὸ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες, ποὺ ὁ Χριστὸς ἦταν μὲ τοὺς μαθητάς του στὴν Ἰερουσαλὴμ γιὰ τὸ πάσχα, περίπου 1 Ἀπριλίου, μὲ ζέστη ὅπως εἶναι στὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰούνιο, τὶς νύχτες διανυκτέρευαν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταί του μυστικὰ στὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἕνα χαμηλὸ βουνὸ μὲ ἐλαιῶνες στὸ ἄκρο τῆς πόλεως. κι ἐκεῖ τὸν παρέδωσε τὴ νύχτα ὁ Ἰούδας στοὺς Ἰουδαίους χωρὶς κόσμο - ἀκροατήριο (*ἄτερ ὄχλου* Λκ 115, 4)· γιατὶ μέρα καὶ μπροστὰ σὲ κόσμο δὲν τολμοῦσαν νὰ τὸν συλλάβουν· καὶ μόνον ὁ Ἰούδας ἤξερε ὅτι ἐκεῖ διανυκτερεύουν ἐκείνη τὴν ἑβδομάδα. κι ὅταν ὁ Χριστὸς προσευχόταν στὴ Γεθσημανή, ἡ γῆ ἦταν στεγνὴ καὶ ξηρή, γι' αὐτὸ καὶ εἶχε γονατίσει σ' αὐτή, κι ἔπεσε καὶ πρηνὴς στὸ ἔδαφος, χωρὶς νὰ λασπώνεται καθόλου (Μθ 113,4· Λκ 121,3· Μρ 64,4). δὲν ἦταν βρεμένος - λερωμένος - λασπωμένος, ὅταν σὲ λίγη ὥρα τὸν ὡδήγησαν μπροστὰ στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὸ πρωῒ στὸν Πιλᾶτο. καὶ οἱ ἕντεκα μαθηταὶ στὴν ὕπαιθρο, τὴν ὥρα ποὺ ὁ Χριστὸς προσευχόταν, αὐτοὶ *ἐκοιμοῦντο* (Μθ 113,6· 12· 14· Λκ 121,8-9· Μρ 64,4· 6-7· 11), χωρὶς κανένα σκέπασμα, ἔτσι μὲ τὰ θερινὰ ῥοῦχα ποὺ φοροῦσαν. ἐκεῖ ἐκείνη τὴ νύχτα ἦταν μαζί τους κι ἕνας μαθητὴς «μικρὸς» *(νεανίσκος)*, ὄχι δηλαδὴ τριαντάρης *(νεανίας)* ὅπως οἱ ἄλλοι ποὺ ἦταν ἕτοιμοι ὡς τριαντάρηδες νὰ γίνουν *ἀπόστολοι* μὲ δημόσιο πνευματικὸ λόγο, ἀλλὰ εἰκο-

σάρης περίπου, ὁ ὁποῖος φοροῦσε μόνο *ἱμάτιον (σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ)* (Μρ 65,9-10), δηλαδὴ χωρὶς χιτῶνα ἢ φανέλλα ἀπὸ κάτω, ὅπως λέμε τώρα «μόνο μὲ πουκάμισο», «χωρὶς φανελλάκι ἢ πουλόβερ ἢ σακκάκι», ὅπως κυκλοφοροῦμε ἐμεῖς τὸν Ἰούνιο. κι αὐτὸς ἦταν πιθανῶς ὁ μετέπειτα εὐαγγελιστὴς Μάρκος, ὁ μόνος ποὺ μνημονεύει στὸ Εὐαγγέλιό του αὐτὴ τὴ μᾶλλον προσωπική του μόνο ἀνάμνησι. ζέστη λοιπὸν πάλι, στεγνὴ καὶ ξηρὴ γῆ, διανυκτέρευσι ἀφύλακτη στὴν ὕπαιθρο, νυχτερινὴ ἔξοδος μόνο μὲ πουκάμισο. ζεστὸς καιρὸς κι ὅταν πέθανε ὁ Χριστός· ὅπως κι ὅταν γεννήθηκε.

Δὲν μ' ἀρέσει τὸ προτεσταντικὸ τραγούδι «Χιόνια στὸ καμπαναριό»· ψεύτικο καὶ συγκρητιστικὸ στοιχεῖο σχετικὸ μὲ τὰ γενέθλια τοῦ εἰδωλολατρικοῦ θεοῦ *ἡλίου* - Σατούρνου - Σατύρνου - Σατύρου κατὰ τὸ χειμερινὸ ἡλιοστάσιο (21 ἢ 24 ἢ 25 Δεκεμβρίου) ποὺ τὸν ἔντυσαν μ' ἕνα ἀραχνοῦφαντο καὶ διαφανὲς ἄμφιο καὶ τὸν εἶπαν *ἥλιον τῆς δικαιοσύνης*· πολὺ ἐξώφθαλμος συγκρητισμός. δὲν μ' ἀρέσει οὔτε τὸ παπικὸ *σπήλαιον* πολλῶν τροπαρίων τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ ἄλλων τραλαλάδων, ποὺ τὸ ἔχαψαν σὰ χάνοι καὶ οἱ προτεστάντες, οἱ ὁποῖοι λιμάζουν γιὰ «ἱερὲς παραδόσεις» ἐξωβιβλικές, γιὰ *σπήλαιο* λ.χ. ἀνεύρετο στὴ Βίβλο, Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη· συγκρητιστικὸ καὶ βρόμικο ψέμμα κι αὐτό, ποὺ εἰσήγαγε στὴν «παράδοσι» ἕνας ψυχοπαθὴς καὶ φρενοβλαβὴς καὶ ἀντίχριστος Σαμαρείτης πλατωνικὸς φιλόσοφος τοῦ Β΄ αἰῶνος, κάτοικος τῆς Ῥώμης ὀνόματι Ἰουστῖνος, ποὺ σφάχτηκε σ' ἕναν φιλοσοφικὸ καυγᾶ ὡς φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἔβγαζε τὰ *δόγματά* του ἀπὸ τ' ἀκάθαρτα κείμενα τοῦ κολομπαρᾶ Σωκράτους καὶ τοῦ μονίμου κιναίδου του Πλάτωνος (Ἀπολ. Α΄ 20,4· 60,1· Διάλ. 5,4), καὶ ἀρνοῦνταν τὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ (Ἀπολ. Α΄ 13,3-4· Διάλ. 61,1· βλέπε καὶ τὴ σχετικὴ γνώμη τοῦ Φωτίου γι' αὐτὸν στὴ Μυριόβιβλό του, ἀνάγν. 125), ὁ πρόδρομος τοῦ Ὠριγένους καὶ τῶν ἀρειανῶν, καὶ διδάσκαλός των, τὸν ὁποῖο οἱ περὶ τὸ ἔτος 1000 Βυζαντινοὶ παγανισταὶ τὸν ἔχρισαν καὶ Χριστιανὸ καὶ μάρτυρα, ἐπειδὴ τοὺς γαργαλοῦσαν οἱ πλατωνικὲς παρλαπίπες του. αὐτὸς ὁ φρενοβλαβὴς ζήλεψε τὸ λαχταριστό του *σπήλαιόν* τους καὶ τὸ πῆρε ἀπὸ δυὸ πολὺ βρόμικους μύθους γεννήσεων θεῶν, τὸν ἑλληνικὸ μῦθο τῆς γεννήσεως τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τὸν περσικὸ μῦθο τῆς γεννήσεως τοῦ Μίθρα, ποὺ καὶ οἱ δυὸ κατὰ τὸ μῦθο τους γεννήθηκαν ὡς ἐξώγαμα καὶ μπάσταρδα πορνογεννήματα *ἱεροδούλων* τοῦ Διὸς ὁ Ἑρμῆς καὶ τοῦ περσικοῦ ἀνωτάτου θεοῦ ὁ Μίθρας, μέσα σὲ τελεστικὰ *σπήλαια - λαβυρίνθους - ἄντρα ὀργίων.*

Στὰ 18 μου χρόνια ὡς πρωτοετὴς φοιτητὴς τῆς φιλολογίας διδάχτηκα ἀπὸ τὸν ὑπέροχο καθηγητή μου Στυλιανὸ Καψωμένο τὸ σχετικὸ προκλασσικὸ ἔπος *Προοίμιον εἰς Ἑρμῆν* καὶ παραλλήλως ἐρεύνη-

σα κάθε ἄλλη γύρω ἀπ' αὐτὸν τὸ μῦθο ἀρχαία πηγή. σκατοπαραδόσεις πολὺ ἀρχαιότερες τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. τότε πρωτοέμαθα καὶ γιὰ τὸν παρόμοιο περσικὸ μῦθο τοῦ Μίθρα, καὶ κατάλαβα ὅτι ὅλοι οἱ ναοὶ καὶ οἱ θρησκεῖες καὶ τὰ ἱερατεῖα τῆς εἰδωλολατρίας δὲν ἦταν παρὰ πουταναριὰ καὶ πορνεῖες καὶ νταβατζήδικη ἱερατικὴ κερδοσκοπία. καὶ τὰ *σπήλαια* τῶν ὀργίων τους ἦταν σ' ὅλους τοὺς ναούς των ἐπίκεντρα τῶν ὀργίων τους. στὸ δεύτερο ἔτος διδάχτηκα Πίνδαρο καὶ Βακχυλίδη καὶ πάλι μαζὶ μὲ τὰ περὶ αὐτοὺς κείμενα ποὺ ἐρευνοῦσα κατάλαβα πολὺ καλὰ τί γινόταν στοὺς λαβυρίνθους καὶ στὰ παρόμοια σπήλαια. καὶ πολὺ ἀργότερα ποὺ εἶδα τὸ παραμύθι τοῦ Ἰουστίνου γιὰ τὸ *σπήλαιον,* κατάλαβα ὅτι ἦταν ἢ νικολαΐτης ἢ φρενοβλαβὴς ἢ καὶ τὰ δύο. ὅταν ἀκούω γιὰ τὸ *σπήλαιον* τῆς ἀρρωστημένης φαντασίας τοῦ δαιμονισμένου Ἰουστίνου, αἰσθάνομαι ἀηδία καὶ ἀγανάκτησι.

26. ΟΙ ΜΑΓΟΙ ΚΙ Ο ΑΣΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Οἱ *μάγοι* ποὺ ἦρθαν *ἀπὸ ἀνατολῶν* νὰ προσκυνήσουν τὸ Χριστὸ καὶ ὁ *ἀστὴρ* ποὺ τοὺς ὡδήγησε μέχρι αὐτὸν ἱστοροῦνται ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ Ματθαῖο (κεφ. 2). ὄχι μόνο σήμερα ἀλλὰ καὶ στὴν ἀρχαιότητα οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν Εὐαγγελίων καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ εἶχαν καὶ ἔχουν ἔντονο ἐνδιαφέρον νὰ διευκρινίσουν τί ἦταν αὐτοὶ οἱ *μάγοι,* ἀπὸ ποῦ ἀκριβῶς ἦρθαν, πόσοι ἦταν, πῶς λέγονταν, μὲ τί μέσα ἦρθαν ἀπὸ τὴ χώρα τους στὴ Βηθλεέμ, ἀπὸ τί κίνητρο κινήθηκαν σ' ἕνα τόσο δύσκολο ταξίδι, πότε ἀκριβῶς ἦρθαν, πότε εἶδαν τὸν *ἀστέρα* καὶ πότε ἔφτασαν στὴν *οἰκίαν* ὅπου *εἶδον τὸ παιδίον* καὶ τὸ *προσεκύνησαν,* ποιός ἦταν ὁ ἀστὴρ αὐτὸς ὁ τόσο ἐντυπωσιακὸς τοὐλάχιστο γι' αὐτούς, καὶ τί νόημα εἶχαν τὰ τρία *δῶρα* τους *χρυσὸς καὶ λίβανος καὶ σμύρνα.* τὶς νηφαλιώτερες ἀπαντήσεις σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα δίνουν μέσα στὰ κείμενά τους οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας· εἶναι ἐπαρκεῖς καὶ ἱκανοποιητικές. εἰδικὰ δὲ μόνο γιὰ τὸ τί ἦταν οἱ *μάγοι* ἔχουμε καὶ τὴν πολὺ ἀρχαιότερη ἐνημέρωσι ἀπὸ τοὺς πρὸ Χριστοῦ ἀρχαίους Ἕλληνες ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

Τὸ ὄνομα *μάγοι* δὲν εἶναι ἑλληνικὸ ἀλλὰ περσικό. *μάγους* ἀναφέρουν πρὸ Χριστοῦ τὸ βιβλίο Αἰχμαλωσία, οἱ Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Ἡρόδοτος, Διόδωρος Σικελιώτης, Στράβων καὶ ἄλλοι. (Αἰ 1,22· 2,2· 12· 30· 4,4· 5,9· 15. Σοφοκλῆς, Οἰδ. τ., 387. Εὐριπίδης, Ὀρ., 1497. Ἡρόδοτος 1,101,1· 1,107,1· 1,120,1· 1,128,2· 1,132,3· 3,61,1. Διόδωρος Σικ., 2,29-30. Στράβων 16,2,39). κατὰ τὸν Ἡρόδοτο ἦταν κατ' ἀρχὴν

μία φυλὴ τοῦ ἔθνους τῶν Μήδων, λεγόμενοι ἔτσι *Μάγοι* (ὅπως λέμε *Μακεδόνες, Θεσσαλοί, Κρῆτες*), κι ἔπειτα μιὰ ἱερατικὴ κάστα, τὸ ἱερατεῖο τῶν ἀρχαίων Περσῶν. τὴν ἴδια ἐξέλιξι εἶχαν καὶ τὰ ἐθνικὰ ἢ φυλετικὰ ὀνόματα *Λευῖται, Χαλδαῖοι, Φρῦγες,* ποὺ κάποτε ἔγιναν ἱερατικά. στὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ ἦταν τὸ ἱερατεῖο τῶν Περσῶν καὶ τῶν Βαβυλωνίων (Ἰρὰν - Ἰράκ). ἐπειδὴ ἡ θρησκεία τους ἦταν κυρίως λατρεία τῶν ἄστρων, ἀσχολοῦνταν πολὺ μὲ τὴν ἀστρολογία, τῆς ὁποίας εἶναι καὶ οἱ πρῶτοι ἐπινοηταί. αὐτὰ ὅλα τὰ γνωρίζουν καὶ τὰ προϋποθέτουν ὁμόφωνα καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας.

Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ἐρωτήματα θ' ἀναφέρω τὶς ἀπαντήσεις ποὺ ἔδωσαν κατὰ χρονικὴ σειρὰ οἱ Ἰουστῖνος, Ὠριγένης, Βασίλειος Καισαρείας, Γρηγόριος Νύσσης, Ἐπιφάνιος Κύπρου, Ἰωάννης Χρυσόστομος, Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, Θεόδωρος Μοψουεστίας, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, Θεόδοτος Ἀγκύρας, Ῥωμανὸς μελῳδός, Μάξιμος ὁμολογητής, ποιητὴς τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου, Φώτιος, Θεοφύλακτος Ἀχρίδος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Θεοφάνης Κεραμεύς, Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ψευδεπιφάνιος, Ἰωάννης Καντακουζηνός, τὰ χριστουγεννιάτικα Κάλαντα, καὶ ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἐπιλεκτικὰ οἱ Λέων Α΄ Ῥώμης, Βέδας ὁ Ἄγγλος, Ῥαβανὸς Μαῦρος, Βαλαφρῖδος Στραβός, Ῥούπερτος τῆς μονῆς Τουϊτίου, κι ἕνα ἀνώνυμο χειρόγραφο τοῦ Η΄ αἰῶνος. (Ἰουστῖνος, Διάλ., 78,1· 102,2· 103,3· 106,3. Ὠριγένης, Κέλσ. 1,58· Εἰς Ματθ., ἀποσπ. 23· 24· 28. Βασίλειος Καισ., Ὁμ. εἰς γέννν. Χριστοῦ, 5-6 PG 31,1469· 1472. Γρηγόριος Νύσσ., Λόγ. εἰς γέννν. Χριστοῦ PG 46,1144. Ἐπιφάνιος, Πανάρ. 30,29· 51,9· Πίστις PG 41,456· 904-5· 42,785-8. Ἰωάννης Χρυσόστομος, Εἰς Ματθ., ὁμ. 6-9 PG 57,61-92· Πρόκλος, Ἐγκώμ. εἰς Στέφ., 1 PG 65,809. Θεόδωρος Μοψ., Εἰς Ματθ. 2,16 PG 66,705. Κύριλλος Ἀλ., Εἰς Ἠσ. 49,8-12· Εἰς Ματθ. 2,9· Ἀπολ. δώδ. κεφ., 1· PG 70,1061· 72,368· 76,317. Ἰσίδωρος Πηλ., Ἐπιστ. 1,378 PG 78,396. Θεόδοτος Ἀγκ., Ὁμ. εἰς γέννν. Χριστοῦ, 5· 10· PG 77,135· 1564-65. Ῥωμανὸς μελ., Εἰς τὴν γέννν. τοῦ Χριστοῦ Κανὼν Α΄, στρ. 8· 9· 13· 19· Κανὼν Γ΄, στρ. 1· ἔκδ. Maas-Trypanis, σελ. 4· 5· 7· 17. Μάξιμος ὁμ., Κεφ. διάφ., 10 PG 90,1181. Ἀκάθιστος ὕμνος, στρ. 5 (Εἶδον παῖδες Χαλδαίων). Φώτιος, Εἰς Ματθ. 2,1-2 PG 101,1192. Θεοφύλακτος Ἀχρ., Εἰς Ματθ. 2 PG 123,161-9. Εὐθύμιος Ζυγ., Εἰς Ματθ. 2· Δογμ. πανοπλ., 23· 24· PG 129,136-153· 130,1177· 1217. Θεοφάνης Κερ., Ὁμ. 52 εἰς τὰ ἅγια νήπια, 2-3 PG 132,920· 925. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Χρον., 3 PG 158,396-7. Ψευδεπιφάνιος, Ἐγκώμ. εἰς Θεοτόκ., PG 43,501. Ἰωάννης Καντακουζ., Ἀπολ. εἰς μωαμεθ., 1 PG 154,429. Κάλαντα *(Ἐκ τῆς Περσίας ἔρχονται τρεῖς μάγοι μὲ τὰ δῶρα).* Leo I Romae, Sermo 31,1 PL 54,235. Beda, In Matth. 2,3-4 PL 92,13. Rabanus Maurus, In Matth., 1 PL 107,757· 759. Wal. Stra-

bus, In Matth. 2, PL 114,73· 75. Rupertus Tuitiensis, Trinit. 42,7· In Matth., 2· PL 167,1540· 168,1338. Codex Parisinus s. VIII).

Γιὰ τοὺς *μάγους* ὁ Ματθαῖος λέει μόνον ὅτι ἦρθαν *ἀπὸ ἀνατολῶν*· ἀπὸ μιὰ χώρα δηλαδὴ ποὺ βρίσκεται ἀνατολικὰ σὲ σχέσι μὲ τὸν Ἰσραήλ· πιθανῶς ὁ πληθυντικὸς καὶ ἡ ἔλλειψι ἄρθρου δηλώνουν ὅτι πρόκειται γιὰ χώρα μακρινὴ καὶ ὄχι γειτονικὴ καὶ ὅμορη. οἱ Ὠριγένης, Ἰωάννης Χρυσόστομος, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ῥωμανὸς μελῳδός, Θεοφύλακτος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Θεοφάνης Κεραμεύς, Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ἰωάννης Καντακουζηνός, καὶ τὰ δημώδη χριστουγεννιάτικα Κάλαντα λὲν ὅτι ἡ χώρα τῶν μάγων εἶναι ἡ Περσία. οἱ Θεόδοτος Ἀγκύρας, Ῥωμανὸς μελῳδὸς πάλι, ποιητὴς τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, καὶ Φώτιος λὲν ὅτι εἶναι ἡ Βαβυλωνία ἢ Χαλδαία (Ἰράκ). εἰδικὰ ὁ ποιητὴς τῆς αὐλῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Ῥωμανὸς ταυτίζει τὶς δύο χῶρες καὶ λέει· *Μαθεῖν θέλεις πόθεν ἠλύθαμεν ὧδε; ἐκ γῆς Χαλδαίων... ἐκ Βαβυλῶνος..., ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ Περσικοῦ*· ἐνῷ σὲ πολλὰ ἄλλα χωρία του ἀναφέρει μόνο *Περσίδα* καὶ *Πέρσας.* αὐτὴ ἡ ταύτισι ὀφείλεται ἴσως στὸ ὅτι κατὰ τὰ χρόνια του οἱ δύο χῶρες ἦταν ἕνα κράτος. καὶ ὁ εἰδωλολάτρης Κέλσος (στὸν Ὠριγένη), πρὶν ἀπ' ὅλους σχεδὸν τοὺς Χριστιανούς, λέει τοὺς μάγους αὐτοὺς *Χαλδαίους,* ἀλλὰ μᾶλλον ἐννοεῖ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὡς ἐπαγγελματικὸ (ἱερατικὸ) καὶ ὄχι ἐθνικό. οἱ Ἰουστῖνος, Ἐπιφάνιος Κύπρου, καὶ κάποιοι ἀνώνυμοι *(τινὲς)* στὸ Θεοφύλακτο καὶ στὸν Εὐθύμιο Ζυγαβηνὸ λὲν ὅτι ἡ χώρα τῶν μάγων εἶναι ἡ Ἀραβία· καὶ τοὺς ἀποκαλοῦν *Ἄραβες.* οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι στηρίζονται στὸ ὅτι *μάγοι* λέγονταν οἱ ἱερεῖς καὶ ἀστρολόγοι μάντεις μόνο στὴν Περσία καὶ στὴ Βαβυλωνία· οἱ τρίτοι στηρίζονται στὸ χωρίο τῶν Ψαλμῶν (71,10) *Βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαυὰ δῶρα προσάξουσι,* τὸ ὁποῖο θεωροῦν προφητεία γιὰ τὰ δῶρα τῶν μάγων στὸ Χριστό. δὲν νομίζω ὅτι ἔχουν δίκαιο. ὅταν μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς λὲν καὶ ὅτι οἱ μάγοι αὐτοὶ ἦταν ἀπόγονοι τοῦ εἰδωλολάτρου μάντεως Βαλαάμ, ποὺ προφήτευσε γιὰ τὸ Χριστὸ ὅτι *Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ* (No 231,116), ἐννοοῦν ὡς Ἀραβία τῶν μάγων τὴ σημερινὴ Ἰορδανία ποὺ βρίσκεται στ' ἀνατολικὰ σύνορα τοῦ Ἰσραήλ. τὸ ἴδιο ἐννοεῖ κι ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου, ὅταν δέχεται μιὰ παράδοσι κατὰ τὴν ὁποία οἱ μάγοι ἦταν ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ ἀπὸ τὴ Χεττούρα.

Γιὰ τὸ πόσοι ἦταν οἱ μάγοι, ἐφ' ὅσον ὁ εὐαγγελιστὴς δὲν δίνει ἀριθμό, δὲν δίνουν καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ πατέρες. τοὺς φαντάζονται ὅμως πάρα πολλούς, βασιζόμενοι κυρίως στὸ ὅτι μὲ τὴν ἐμφάνισί τους μέσα στὰ Ἱεροσόλυμα ἀναστατώθηκε κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴ ὅλη ἡ πόλι, μεγαλούπολι μάλιστα. ὁ δὲ Ῥωμανὸς ὁ μελῳδὸς μὲ τὸ στίχο του *ἡ δὲ (παρθένος) ἀνοίγει τὴν θύραν καὶ δέχεται τῶν μάγων τὸ σύστημα* δείχνει ὅτι τοὺς φαντάζεται σὰν ὁλόκληρο λόχο ἢ τάγμα. κι ἐγὼ προ-

σθέτω ὅτι τόσο ἐπίσημοι ἄνθρωποι, πλούσιοι καὶ ὑψηλόβαθμοι, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ κάνουν ἕνα τόσο μεγάλο ἐπίπονο περιπετειῶδες καὶ μάλιστα κι ἐπικίνδυνο ἀπὸ λῃστὰς ταξίδι χωρὶς ὑπηρετικὸ προσωπικὸ καὶ κάποια στοιχειώδη τοὐλάχιστο προσωπικὴ φρουρά· γιὰ νὰ μὴν πῶ ὅτι εἶχαν μαζί τους καὶ μερικὲς γυναῖκες των, ὅπως ὁ Ξέρξης ὅταν ἐξεστράτευσε στὴν Ἑλλάδα. ὁ Νεεμίας εἶχε κάνει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ταξίδι, ἀπὸ τὴν Περσία στὴν Ἰερουσαλήμ, μέσα στὴν ἴδια πάντοτε ἐπικράτεια, τὴν Περσική, καὶ χωρὶς νὰ μεταφέρῃ πολύτιμα πράγματα, καὶ συνοδευόμενος γιὰ λόγους ἀσφαλείας ἀπὸ ἀξιόλογη στρατιωτικὴ δύναμι πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ (Νε 29,13-14)· οἱ μάγοι ταξίδευαν σὲ περισσότερες ἀπὸ μία ἐπικράτειες, δύο ἢ τρεῖς, ἐχθρικὲς μεταξύ των, καὶ μετέφεραν μαζί τους καὶ πολύτιμα πράγματα. οἱ δὲ ἀποσκευές των καὶ τὰ φορτία μὲ τὰ δῶρα τους καὶ οἱ ζῳοτροφές των ἀπαιτοῦσαν νὰ ταξιδεύουν μὲ πολλὲς κι εὐρύχωρες καὶ ἄνετες ἅμαξες. δὲν ἦταν δυνατὸν τόση ἀπόστασι νὰ τὴν κάνουν ὁ καθένας πάνω σὲ μιὰ καμήλα, διότι δὲν ἦταν φτωχοὶ Βεδουῖνοι ἀλλὰ μεγιστᾶνες. σχημάτιζαν ὁπωσδήποτε καραβάνι καὶ φάλαγγα ὀχημάτων. ἔτσι ἐξηγεῖται ἄλλωστε καὶ τὸ πῶς ἀναστάτωσαν ὁλόκληρη μεγαλούπολι.

Γιὰ τὰ ὀνόματά τους φυσικὰ οὔτε ὁ εὐαγγελιστὴς λέει τίποτε οὔτε οἱ πατέρες ἢ ἐμεῖς εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζουμε τίποτε.

Ἀναφερόμενος στὸ κίνητρό τους ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, παρατηρεῖ ὅτι κατὰ κόσμον ὑπῆρχαν πολλὰ ἀντικίνητρα καὶ μόνο τέτοια, ὥστε νὰ μὴν μποροῦμε νὰ τοὺς βροῦμε ἕνα ἐγκόσμιο κίνητρο. ὁ βασιλεύς, ποὺ θὰ προσκυνοῦσαν, θὰ βασίλευε, ὅταν αὐτοὶ δὲν θὰ ζοῦσαν πλέον· δὲν βρῆκαν ἕνα βασιλέα πατέρα του, γιὰ νὰ τὸν κολακεύσουν· οἱ ἴδιοι ἀνῆκαν σὲ μιὰ ἐπικράτεια πολὺ μακρινὴ καὶ ἔτσι δὲν ὑπῆρχε περίπτωσι, προσκυνώντας τὸ μελλοντικὸ βασιλέα νὰ ἐπενδύσουν ἔστω καὶ μακροπρόθεσμα σ' ἕνα μελλοντικὸ συμφέρον τους· μιλώντας στὸν ἤδη βασιλεύοντα Ἡρῴδη γιὰ κάποιον βασιλέα ἄλλον καὶ πολὺ ἀνώτερό του (μὲ διακεκριμένο ἀστέρα στὸν οὐρανό), κινδύνευαν πολὺ ἀπὸ τὴ δυσμένειά του μέσα σὲ ξένη χώρα, στὴν ἐπικράτεια τοῦ ἐξωργισμένου· ἔκαναν ἕνα ταξίδι ἐπίπονο καὶ κυρίως ἐπικίνδυνο. ἔτσι ὁ Χρυσόστομος βγάζει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἦταν μόνο θεοκίνητοι, ὅτι, ἀφ' ὅτου εἶδαν τὸν ἀστέρα, ἐνεργοῦσαν πλέον ὡς προφῆτες κάτω ἀπὸ τὴν ἔμπνευσι, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν σὲ τίποτε, παρὰ μόνο στὸ πῶς θὰ ἐκφράσουν αὐτὸ ποὺ τοὺς ἀνατέθηκε, καὶ χωρὶς νὰ λογαριάσουν τίποτε, προκειμένου νὰ τὸ ἐκφράσουν. κίνητρό τους μοναδικὸ ἦταν *ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ γενομένη τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἔλλαμψις.* συμφωνοῦν μὲ τὸ Χρυσόστομο καὶ ὅσοι ἄλλοι θίγουν αὐτὸ τὸ ζήτημα τοῦ κινήτρου, ἤτοι Ῥωμανὸς μελῳδός, Φώτιος, Θεοφύλακτος, κι Εὐθύμιος Ζυγαβηνός.

Ὅσο γιὰ τὸ κίνητρο τοῦ θεοῦ, γιὰ τὸ σκοπὸ δηλαδὴ ποὺ ἐξυπηρετοῦσε ὁ θεὸς μ' αὐτὴ τὴν κίνησι τῶν μάγων, οἱ πατέρες ὁμόφωνα λὲν ὅτι κατὰ τὶς πονηρὲς ἐκεῖνες ἡμέρες τῆς πνευματικῆς παρακμῆς ὁ θεός, θέλοντας νὰ ἐνημερώσῃ τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ γιὰ τὸ μεγάλο γεγονός, γιὰ τὸ ὁποῖο ἐπὶ αἰῶνες εἶχε κινήσει τόσους προφῆτες, δὲν μποροῦσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί του μέσῳ τῶν τότε ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων καὶ γενικὰ τῆς φερομένης ὡς πνευματικῶς ἡγέτιδος τάξεως, καὶ γι' αὐτὸ χρησιμοποίησε τοὺς μάγους, ποὺ θ' ἀναστάτωναν μὲ τὴν κίνησί τους τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴ σφαγὴ τῶν νηπίων μάλιστα, ποὺ θὰ ἔμενε ἀλησμόνητη, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ εἴδησι· καὶ συνάμα στὰ πρόσωπα τῶν μάγων ἔπιανε τὴν πρώτη ἐπαφὴ μὲ τὰ ἐκτὸς Ἰσραὴλ ἔθνη, τὰ ὁποῖα σκόπευε νὰ κάνῃ μετόχους τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως τῆς θείας οἰκονομίας ποὺ ἔμπαινε σ' ἐνέργεια ἀκριβῶς ἐκείνη τὴν ὥρα τῆς ἱστορίας.

Γιὰ τὸν *ἀστέρα* τῶν μάγων ὑπάρχουν δύο ζητήματα· ποιός ἀστέρας καὶ τί ἀστέρας ἦταν, τὸ ἕνα, καὶ πότε φάνηκε στοὺς μάγους, τὸ ἄλλο. πρὶν ἀπὸ τὸ Χρυσόστομο οἱ Ὠριγένης καὶ Βασίλειος Καισαρείας λὲν ὅτι ὁ ἀστέρας δὲν ἦταν φυσικός, διότι ὁ τρόπος του ἄλλοτε νὰ φαίνεται κι ἄλλοτε νὰ μὴ φαίνεται, καὶ ἡ κίνησί του, ἄλλοτε νὰ προχωρῇ κι ἄλλοτε νὰ στέκεται, καὶ νὰ δείχνῃ πάνω στὴ γῆ λεπτομέρειες, δὲν δείχνουν φυσικὸ ἀστέρα· καὶ ὅτι στὴν πραγματικότητα *δύναμίς τις ἦν ἡ τοὺς μάγους ὁδηγοῦσα ἐν εἴδει ἀστέρος.* ὁ δὲ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐξιχνίασε καὶ ἀνέπτυξε ὅλα τὰ τεκμήρια ποὺ δείχνουν ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἦταν φυσικὸς ἀστέρας. 1) ἡ εἰκοσιτετράωρη τροχιά του δὲν ἦταν ὅπως ὅλων τῶν ἀστέρων ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ πρὸς τὴ δύσι, ἀλλ' ἀπὸ τὸ βορρᾶ πρὸς τὸ νότο (ἀκριβέστερα ἀπὸ τὰ βορειοανατολικὰ πρὸς τὰ νοτιοδυτικά). 2) ἐμφανιζόταν καὶ τὴν ἡμέρα, ὁδηγώντας τοὺς μάγους, καὶ μποροῦσε νὰ τοὺς ἐντυπωσιάζῃ ἀκόμη καὶ μὲ τὸ φῶς τοῦ ἥλιου· διότι ἀσφαλῶς κι ἐκεῖνοι κινοῦνταν κυρίως μέρα, καὶ μέρα μπῆκαν στὴν *οἰκίαν* ὅπου βρῆκαν τὸν Ἰησοῦ. 3) ἄλλοτε φαινόταν κι ἄλλοτε ἐξαφανιζόταν, ὅπως ὅταν μπῆκαν στὰ Ἱεροσόλυμα· μόλις δὲ βγῆκαν καὶ κατευθύνθηκαν πρὸς τὴ Βηθλεέμ, ἐμφανίστηκε πάλι. (ἐγὼ δὲ προσθέτω ὅτι καὶ φαινόταν μόνο σ' αὐτούς· διότι οἱ ἄλλοι δὲν ἐντυπωσιάστηκαν ἀπὸ κανέναν ἀστέρα, πρὶν δοῦν τοὺς μάγους κι ἀκούσουν γι' αὐτὸν ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ πάλι δὲν τὸν ἔβλεπαν, ἀφοῦ ὁ Ἡρῴδης ἀπ' αὐτοὺς ζητάει νὰ μάθῃ ποῦ θὰ τοὺς ὁδηγήσῃ ἐν τέλει ὁ ἀστέρας). αὐτό, λέει ὁ Χρυσόστομος, *οὐκ ἔστι κίνησις ἄστρου ἀλλὰ δυνάμεώς τινος λογικωτάτης.* 4) μαζὶ μὲ τοὺς μάγους προχωροῦσε καὶ μαζί τους σταματοῦσε σὰν τὴ φωτεινὴ νεφέλη ποὺ ὡδηγοῦσε τὸν Ἰσραὴλ στὴν ἔρημο τοῦ Σινά. 5) ἔδειχνε λεπτομερῆ τόπο, καὶ συγκεκριμένη κωμόπολι, τὴ Βηθλεέμ, καὶ συγκε-

κριμένη *οἰκίαν,* καὶ συγκεκριμένο *παιδίον,* πράγματα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ δείξῃ ἕνας ἀστέρας κινούμενος ψηλὰ στὸν οὐρανό. (θὰ πρόσθετα κι ἐγὼ ὅτι ὁ ἀστέρας αὐτὸς συμπεριφερόταν σὰν πυγολαμπίδα κινούμενη πάνω στὴ γῆ ἢ σὰ φλὰς ποὺ δείχνει κάτι, κι ὄχι ὡς ἀστέρας ποὺ τροχιοδρομεῖ στὸ διάστημα). γιὰ τοὺς πέντε λοιπὸν παραπάνω λόγους ὁ Χρυσόστομος συμπεραίνει ὅτι ὁ ἀστέρας τῶν μάγων ἦταν *οὐ φύσει ἀλλ' ὄψει μόνον ἀστήρ,* καὶ ἄρα ἦταν *δύναμίς τις ἀόρατος καὶ λογικωτάτη μετασχηματισθεῖσα εἰς τὴν ὄψιν ταύτην* (δηλαδὴ τοῦ ἀστέρος). τὴ γνώμη τοῦ Χρυσοστόμου δέχονται καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του ἐπαναλαμβάνουν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι πατέρες ἑρμηνευταί, χωρὶς καμμία διαφωνία, ὁ δὲ Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως καὶ μερικοὶ μεταγενέστεροί του ἀποκαλοῦν τὸν ἀστέρα *ἡμεροδρόμον.* μάταια λοιπὸν ἢ ἀπὸ ματαιοδοξία ψάχνουν οἱ σημερινοὶ ἀστρονόμοι ν' ἀνακαλύψουν καὶ ν' ἀποδείξουν ποιός λαμπρὸς καὶ ἐν ἐκρήξει σοῦπερ νόβα ἀστέρας τοῦ σύμπαντος ἦταν ὁ ἀστέρας τῶν μάγων, ἢ ποιός κομήτης ἀστραφτερός, ἢ ποιῶν πλανητῶν σύνοδος καὶ προβολὴ πάνω στὸ ἴδιο σημεῖο. ἦταν μόνο θεῖο ὅραμα ὁρατὸ μόνο στοὺς μάγους καὶ κατέβαινε νὰ δείξῃ μέχρι καὶ μιὰ *οἰκία.*

Γιὰ τὸ πότε εἶδαν οἱ μάγοι τὸν ἀστέρα καὶ πότε ἔφθασαν στὴ Βηθλεὲμ καὶ εἶδαν τὸ Χριστό, οἱ πατέρες στὶς ἀπαντήσεις των ἀφορμῶνται μὲν ὅλοι ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι πρῶτα ὁ Ἡρῴδης *λάθρα καλέσας τοὺς μάγους ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος* κι ἔπειτα ἔσφαξε τὰ νήπια *ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων,* ἀλλὰ διαφωνοῦν στὴν ἑρμηνεία. οἱ μὲν Ἰωάννης Χρυσόστομος, Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης, Θεόδοτος Ἀγκύρας, Ῥωμανὸς μελῳδός, Θεοφύλακτος, Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Μιχαὴλ Γλυκᾶς, καὶ Ψευδεπιφάνιος ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ἀστέρας φάνηκε δύο χρόνια πρὶν γεννηθῇ ὁ Χριστός, ὁπότε οἱ μάγοι ἔφτασαν στὴ Βηθλεὲμ τὴ βραδιὰ τῆς γεννήσεώς του καὶ τὸν βρῆκαν στὴ *φάτνη* καὶ στὰ νεογνικὰ *σπάργανα* ὅπως καὶ οἱ κατὰ Λουκᾶν ποιμένες τῆς Βηθλεέμ. ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς λέει ὅτι τὴν ἴδια ἄποψι εἶχαν καὶ οἱ Μ. Ἀθανάσιος καὶ Ἰωάννης Δαμασκηνός.

Ἀντιθέτως καὶ πιὸ μπροστὰ ὁ Ὠριγένης καὶ κυρίως ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου, ποὺ ἀναπτύσσει καὶ τὴν πιὸ συστηματικὴ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία, ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ μὲν ἀστέρας φάνηκε μόλις γεννήθηκε ὁ Χριστός, οἱ δὲ μάγοι ἔφτασαν στὴ Βηθλεὲμ μετὰ δύο χρόνια, ὅταν ὁ Βηθλεεμίτης Ἰωσὴφ μὲ τὴν παρθένο Μαρία καὶ τὸν Ἰησοῦ εἶχε ξανάρθει ἀπὸ τὴ Ναζαρὲτ στὴ Βηθλεὲμ γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο πλέον, κι ἐκεῖ, καθὼς αὐτοὶ φιλοξενοῦνταν σὲ κάποια *οἰκίαν,* οἱ μάγοι βρῆκαν τὸ Χριστὸ ὄχι πλέον βρέφος στὴ *φάτνη* καὶ στὰ *σπάργανα,* ἀλλὰ

παιδίον καὶ σὲ *οἰκίαν.* ἄλλωστε δὲν ἐξηγεῖται ἀλλιῶς πῶς ὁ Χριστὸς μετὰ τὴ γέννησί του ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι κοντὰ στὴν Ἰερουσαλὴμ καὶ 8 καὶ 40 μέρες γιὰ τὴν περιτομή του καὶ γιὰ τὴν ἀφιέρωσί του στὸ ναὸ *ὡς ἄρρενος πρωτοτόκου,* ὅπου τὸν εἶδαν κι ὁ πρεσβύτης Συμεὼν καὶ ἡ πρεσβῦτις Ἄννα τοῦ Φανουὴλ (Λκ 8-9). τὴν ἴδια ἄποψι φαίνεται νὰ ἔχῃ κι ὁ Θεοφάνης Κεραμεύς, διότι λέει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τεσσάρων ἐτῶν· αὐτὴ εἶναι ἡ ἄποψι τοῦ Ὠριγένους, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς ἔφυγε στὴν Αἴγυπτο τὴν ἡμέρα τῆς σφαγῆς τῶν νηπίων σὲ ἡλικία δύο ἐτῶν, ἔμεινε ἐκεῖ ἄλλα δύο ἔτη, κι ἐπέστρεψε τεσσάρων ἐτῶν. τὴν ὅλη αὐτὴ ἄποψι γνωρίζουν καὶ οἱ Εὐθύμιος Ζυγαβηνὸς καὶ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, χωρὶς νὰ τὴ δέχωνται.

Συμβιβαστικὴ φαίνεται νὰ εἶναι μία τρίτη ἄποψι γνωστὴ στὴ λατινικὴ Δύσι καὶ μνημονευόμενη ἀπὸ τὸ Βαλαφρῖδο Στραβό, ὁ ὁποῖος τὴν ἀπορρίπτει· ὅτι οἱ μάγοι βρῆκαν τὸ Χριστὸ σὲ ἡλικία ἑνὸς ἔτους.

Τέλος ὁ ἴδιος ὁ Βαλαφρῖδος Στραβὸς ἔχει τὴν περίεργη ἄποψι, ποὺ εἶναι μᾶλλον κάποια ὄψιμη λατινικὴ παράδοσι, ὅτι οἱ μάγοι βρῆκαν τὸ Χριστὸ 13 μέρες μετὰ τὴ γέννησί του. ἔτσι ὁ ἀρχικὸς εἰσηγητὴς αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἐξοικονόμησε χρόνο γιὰ τὴν ὀχταήμερη περιτομὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δὲν σκέφτηκε νὰ ἐξοικονομήσῃ καὶ γιὰ τὴν τεσσαρακονθήμερη ἀφιέρωσί του στὸ ναὸ (ὑπαπαντή).

Νομίζω ὅτι σὲ καμμία περίπτωσι ἡ προσκύνησι τῶν μάγων δὲν ἔγινε πρὶν περάσουν 42-50 μέρες ἀπὸ τὴ γέννησι, ὁπότε βέβαια καὶ δὲν τὸν βρῆκαν στὴ φάτνη καὶ στὸ στάβλο, διότι ὁ συνωστισμὸς τῶν παρεπιδημούντων γιὰ τὴν ἀπογραφὴ ἑτεροδημοτῶν τῆς μικρῆς τότε Βηθλεὲμ δὲν μπορεῖ νὰ διήρκεσε παραπάνω ἀπὸ 5 μέρες, καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ παραμένῃ ἀκόμη στὸ στάβλο. οὔτε μπορῶ ν' ἀπορρίψω τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ἐπιφανίου κατὰ τὴν ὁποία *παιδίον* στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ στὴ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων σημαίνει παιδὶ μεγαλείτερο τοῦ ἑνὸς ἔτους (πράγματι αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει), καὶ ἡ φράσι τοῦ εὐαγγελιστοῦ *ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων* συνηγορεῖ σ' αὐτό.

Ἐκεῖνο ποὺ ἔχω νὰ προσθέσω ὁ ἴδιος εἶναι μιὰ ἀπάντησι στὸ εὔλογο ἐρώτημα ἀπὸ ποῦ γνωρίζει ὁ εὐαγγελιστὴς τὰ οἰκογενειακὰ μυστικὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ Ἡρῴδου, ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτὸς *λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος,* καθὼς καὶ τὸν ὑπολογισμό του στὴν ἐπιλογὴ τῶν νηπίων ποὺ ἔσφαξε. διότι οἱ εὐαγγελισταὶ ὡς ἱστορικοὶ δὲν ἔχουν ποτὲ τὴν παραμικρὴ πληροφορία ἀπὸ προφητεῖες καὶ ὁράματα καὶ γενικῶς ἀπὸ ὑπερφυσικὴ γνῶσι· κανόνας των ἀπαράβατος εἶναι ὅτι ἱστοροῦν μόνον ὅσα μποροῦν νὰ γνωρίζουν φυσικῶς καὶ ἀνθρωπίνως σὰν οἱ πιὸ αὐστηροὶ καὶ σύγχρονοι δημοσιογράφοι. βρῆκα

λοιπὸν ὅτι ὁ Λουκᾶς στὶς Πράξεις (37,1) ἀναφέρει ὅτι ἀνάμεσα στὰ μεγάλα ἀποστολικὰ στελέχη τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας ἦταν καὶ κάποιος *Μαναὴν Ἡρῴδου τοῦ τετράρχου σύντροφος,* δηλαδὴ τοῦ Ἡρῴδου Β΄, γιοῦ τοῦ Ἡρῴδου τοῦ Α΄ τοῦ σφαγέως τῶν νηπίων. *σύντροφος* κάποιου στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ στὴ γλῶσσα τῶν Εὐαγγελίων λέγεται μόνο ἐκεῖνος ποὺ θήλασε μαζί του τὴν ἴδια γυναῖκα. πρόκειται γιὰ τὴν τότε συνήθεια νὰ θηλάζουν τὰ παιδιὰ τῶν βασιλέων καὶ τῶν πλουσίων ὄχι οἱ μητέρες των ἀλλὰ κάποιες δοῦλες ἢ φτωχὲς γυναῖκες ποὺ εἶχαν γεννήσει περίπου μαζὶ μὲ τὶς μεγάλες κυρίες, δηλαδὴ *τροφοὶ* ἢ παραμάνες. τὰ δυὸ παιδιά, τὸ φυσικὸ τῆς *τροφοῦ* καὶ τὸ ἀρχοντόπουλο, λέγονταν *σύντροφοι,* μεγάλωναν μαζὶ –ἡ τροφὸς συνδεόταν μὲ τὸ ἀρχοντόπουλο ἰσοβίως–, καὶ ἦταν πολὺ ἀγαπημένα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἦταν φυσικὰ ἀδέρφια καὶ συγκληρονόμοι καὶ διεκδικηταὶ τοῦ ἴδιου θρόνου. οἱ διάδοχοι καὶ βασιλεῖς κατὰ κανόνα ἐχθρεύονταν τοὺς ἀδερφούς των ὡς ἐπικινδύνους σφετεριστὰς τοῦ θρόνου των, ἐνῷ τοὺς φτωχοὺς καὶ μὴ γαλαζοαίματους *συντρόφους* των τοὺς εἶχαν πρώτους ἐμπίστους· καὶ συνήθως αὐτοὺς εἶχαν πρωθυπουργοὺς καὶ ἀρχιστρατήγους. αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἔπειτα Χριστιανὸς Μαναὴν μεγάλωσε μέσα στ' ἀνάκτορα τοῦ Ἡρῴδου Α΄ μαζὶ μὲ τὸ συνομήλικό του Ἡρῴδη Β΄ –καὶ οἱ δυό τους ἦταν ἀρκετὰ μεγαλείτεροι ἀπὸ τὸ Χριστό–, ὅταν ὁ Ἡρῴδης Α΄ *ἠκρίβωσε λάθρα παρὰ τῶν μάγων τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος* καὶ ἀποφάσισε τὴ σφαγὴ τῶν νηπίων. κι ὅταν ἔγινε Χριστιανός, σαφῶς πρὶν ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, μποροῦσε νὰ πληροφορήσῃ τοὺς εὐαγγελιστὰς γιὰ τὰ μυστικὰ τῆς ἄλλης πλευρᾶς. διότι οἱ εὐαγγελισταὶ γνωρίζουν κι ἄλλα πολλὰ μυστικὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Ἡρῳδῶν (Πξ 36,1-2· κλπ.).

Ἄλλες θηριωδίες τοῦ Ἡρῴδου Α΄ σὰν τὴ σφαγὴ τῶν νηπίων, γνωστὲς ἀπὸ μὴ χριστιανικὲς πηγές, μαρτυροῦνται πολλές. θ' ἀναφέρω τέσσερες χαρακτηριστικές, ποὺ παίρνω ἀπὸ τὸν θαυμαστὴ τοῦ Ἡρῴδου αὐτοῦ καὶ σύγχρονο τῶν εὐαγγελιστῶν Ἰουδαῖο ἑλληνόγλωσσο ἱστορικὸ Ἰώσηπο. 1) ὁ Ἡρῴδης σκότωσε τὴν πρώτη καὶ πιὸ ἀγαπημένη του γυναῖκα Μαριάμμη (Ἰώσηπος, Ἀρχ. 15,236-7· Πόλ. 1,443-4). 2) σκότωσε τὸν πρῶτο γιό του καὶ διάδοχό του Ἀλέξανδρο ἀπὸ *ἐρωτικὴ* ἀντιζηλία, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέπτυξε σεξουαλικὲς σχέσεις μὲ δυὸ κιναιδικὰ ἀγόρια ποὺ χρησιμοποιοῦσε σεξουαλικῶς ὁ πατέρας του (Ἀρχ. 17,44· Πόλ. 1,488-490). 3) τέσσερες μέρες πρὶν πεθάνῃ ὁ Ἡρῴδης ἔσφαξε ὡς σφετεριστὴ τοῦ θρόνου του τὸν ἑπόμενο γιό του καὶ διάδοχό του Ἀντίπατρο, ποὺ τὸν εἶχε ἀπὸ καιρὸ φυλακισμένο, ἐπειδὴ ὁ Ἀντίπατρος τὴν ἡμέρα ἐκείνη εἶχε μάθει τὴν ἀπόπειρα τοῦ ψυχορραγοῦντος πατέρα του ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ θέλη-

σε νὰ πείσῃ τοὺς δεσμοφύλακές του νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο, μιὰ ποὺ ἔτσι κι ἀλλιῶς τὴν ἑπόμενη μέρα θὰ ἦταν βασιλεὺς αὐτός. 4) λίγο πρὶν πεθάνῃ ὁ Ἡρῴδης, καθὼς σιγοπέθαινε μέσα σὲ ἀφόρητους πόνους, μισητὸς ἀπ' ὅλους, ξέροντας καὶ ὁμολογώντας ὅτι τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του δὲν θὰ κλάψῃ κανείς, ἀλλὰ θὰ χαίρωνται ὅλοι, συγκέντρωσε μέσα σ' ἕνα στάδιο ὅλη τὴν κυβέρνησί του καὶ τοὺς τοπικοὺς ἄρχοντες ὅλων τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων τῆς ἐπικρατείας του, χιλιάδες ἀξιωματούχους, καὶ διέταξε τοὺς δημίους του καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους, καὶ εἶπε· *Ἔτσι γιὰ νὰ κλαίῃ ὅλος ὁ κόσμος τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου μου καὶ νὰ μὴ γελάῃ κανείς* (Ἀρχ. 17,175-9· Πόλ. 1,659-660). τέτοιος ἦταν ὁ σφαγέας τῶν νηπίων, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἰώσηπος γράφει ὅτι «ἦταν μεγάλος ἄντρας τῆς ἱστορίας καὶ μεγάλος ἡγέτης».

Γιὰ τὸ νόημα ποὺ εἶχαν τὰ *τρία δῶρα* τῶν μάγων, *χρυσὸς καὶ λίβανος καὶ σμύρνα,* λέγονται πολλὰ καὶ καββαλιστικά. τὸ πραγματικὸ νόημά τους, αὐτὸ ποὺ ἐννοοῦσαν οἱ μάγοι, ἦταν ἡ ἔκφρασι τῆς ὑποταγῆς των καὶ τῆς ὑποτελείας των στὸ νεογέννητο βασιλέα· τὰ ἔνιωθαν τὰ δῶρα τους ὡς φόρο τιμῆς καὶ σεβασμοῦ. στὸ κείμενο ἐννοεῖται ὅτι ὁ κάθε μάγος προσέφερε καὶ ἀπὸ τὰ τρία· μερικὰ πήλινα ἢ ξύλινα ἀγγεῖα γεμάτα λίβανο καὶ σμύρνα, πανάκριβα καιόμενα ἀρώματα, καὶ μιὰ ποσότητα χρυσοῦ σὲ νομίσματα. ἦταν πολὺ χρήσιμα καὶ ἄκρως ἀπαραίτητα στὸ φτωχὸ Ἰωσὴφ γιὰ τὸν καιρὸ τῆς προσφυγιᾶς στὴν Αἴγυπτο.

Γι' αὐτὰ ποὺ θρυλοῦνται σήμερα θ' ἀρχίσω ἀπὸ τὶς τρεῖς καμῆλες. ἦταν καμῆλες, γιατὶ ἀπ' ὅλα τὰ μεταφορικὰ ζῷα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς οἱ καμῆλες εἶναι γιὰ τοὺς δυτικοὺς Εὐρωπαίους τ' ἀσυνήθιστα καὶ συνεπῶς τὰ ἐξωτικά· καὶ τρεῖς, γιατὶ τρεῖς θρυλήθηκαν οἱ μάγοι στὴ λατινικὴ Δύσι. πρῶτος εἶπε τοὺς μάγους τρεῖς ὁ Λέων Α΄ Ῥώμης (440 - 461) ὁ πρῶτος πάπας Ῥώμης μὲ ἐγκόσμια ἐξουσία καὶ μὲ ἀξίωσι ἀλαθήτου καὶ παγκοσμίου μονάρχου. *Tribus igitur magis in regione Orientis stella novae claritatis apparuit* ἀποφάνθηκε (PL 54,235b)· *σὲ τρεῖς μάγους στὴν ἀνατολὴ ἐμφανίστηκε ὁ ἀστέρας τῆς πρωτοφανοῦς λάμψεως.* τὸν Η΄ αἰῶνα ὁ Βέδας διατυπώνει τὴν παλιὰ αὐτὴ θεωρία πληρέστερα· ὅτι *οἱ τρεῖς μάγοι δηλώνουν τὶς τρεῖς ἠπείρους τοῦ κόσμου, Ἀσία Ἀφρικὴ καὶ Εὐρώπη, δηλαδὴ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, τὸ ὁποῖο κατάγεται ἀπὸ τὸ σπορεῖο τῶν τριῶν γιῶν τοῦ Νῶε* (Σὴμ - Ἀσία, Χὰμ - Ἀφρική, Ἰάφεθ - Εὐρώπη). πρόκειται γιὰ ἕνα μόνο κομμάτι τοῦ πάζλ τῆς γενικῆς παπικῆς θεωρίας ὅτι οἱ τρεῖς ἤπειροι, ποὺ ἀπαρτίζουν ὅλο τὸν κόσμο, ἐκπροσωπούμενες ἀπὸ τοὺς τρεῖς μάγους, προσκυνοῦν τὸ Χριστὸ καὶ κατὰ συνεκδοχὴν τὸν ἐπὶ γῆς ἀντικαταστάτη ἐκείνου, τὸν πάπα τῆς Ῥώμης. τὸν ἴδιο αἰῶνα σ' ἕνα ἀνώ-

νυμο λατινικὸ χειρόγραφο τῆς παρισινῆς βιβλιοθήκης ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν παπικῶν μάγων· *Βιθισαρεά, Μελχιώρ, Γαθασπά·* ἔτσι μὲ γαλλικὸ τονισμὸ στὴ λήγουσα. σιγὰ - σιγὰ στὴν παπικὴ Εὐρώπη, καθὼς κτίζεται κι ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Κολωνίας ἐπ' ὀνόματι τῶν τριῶν μάγων (12ος αἰώνας), τὰ τρία ὀνόματα ἐκγερμανίζονται καὶ γίνονται *Κάσπαρ* (ἀγγλοσαξωνικὸ - εὐρωπαϊκό), *Μελχίωρ* (χαμιτικὸ - ἀφρικανικό), καὶ *Βαλτάσαρ* (σημιτικὸ - ἀσιατικό). τὴ θεωρία τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Βέδα τὴν ἐπαναλαμβάνουν προσαυξημένη κι ὁ Βαλαφρῖδος Στραβὸς (9ος αἰώνας) κι ὁ ἡγούμενος τοῦ Τουϊτίου 'Ρούπερτος (12ος αἰώνας). ὁ 'Ραβανὸς Μαῦρος ὅμως στὶς ἀρχὲς τοῦ 9ου αἰῶνος τὴν ἀποφεύγει. τὰ δικά μας Χριστουγεννιάτικα Κάλαντα μιλοῦν γιὰ *τρεῖς μάγους μὲ τὰ δῶρα,* ἐπειδὴ εἶναι συντεθειμένα ἢ τροποποιημένα μετὰ τὴ φραγκοκρατία καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασί της. τὰ πρὶν ἀπὸ τὴ φραγκοκρατία βυζαντινὰ κάλαντα, ἡ ἀλφαβητικὴ ἀκροστιχίδα *Ἄναρχος θεὸς ἀναφαίνεται,* δὲν λὲν τίποτε τέτοιο. ὅταν θ' ἀνακαλυφθῇ ἡ Ἀμερική, γιὰ νὰ παραμείνῃ ἀχτύπητο τὸ παπικὸ ἀλάθητο, θὰ ἐπινοηθῇ ἀπὸ τοὺς παπικοὺς μυθιστοριογράφους τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τέταρτος μάγος, ὁ βέρος Πέρσης αὐτὴ τὴ φορὰ Ἀρτάπανος ἢ *Artabanus* ἢ *Artaban,* αὐθεντικὸ περσικὸ ὄνομα σὰν τὰ *Ἀρταξέρξης, Ἀρταφέρνης, Ἀρτάκης,* κλπ.. αὐτὸς θὰ περάσῃ σὲ πολὺ συγκινητικὰ γιὰ νήπια καὶ γριὲς σενάρια· θὰ χάσῃ τὸ δρόμο του πρὸς τὰ Ἰεροσόλυμα καὶ θὰ συναντήσῃ τὸ Χριστὸ πολὺ ὄψιμα, ἐπάνω στὸ σταυρό, ὅπως πολὺ ὄψιμα ἀνακαλύφθηκε καὶ ἡ Ἀμερική, ὅταν ὁ Λούθηρος σταύρωνε τὸν πάπα τῆς 'Ρώμης, *διαμοιραζόμενος τὰ ἱμάτιά του* μαζὶ μὲ τὸν Καλβῖνο, τὸ Σβίγγλιο καὶ τὸν Ἑρρῖκο Η΄ τῆς Ἀγγλίας. γιὰ τὴν Αὐστραλία ἀκόμη δὲν βρέθηκε πέμπτος μάγος. γιὰ τὴν παγωμένη Ἀνταρκτικὴ ἂν βρεθῇ ἕκτος, σίγουρα θὰ φοράῃ βαρειὰ γούνα σὰν τὸ θεὸ Χρόνο τῆς σκανδιναβικῆς μυθολογίας, ὁ ὁποῖος πολιτογραφήθηκε καὶ στὴ δική μας λαογραφικὴ μυθολογία σὰν παχουλὸς καὶ ἀσπρομάλλης Ἅι - Βασίλης - μαϊμού, καὶ θὰ ἱππεύῃ σὲ πιγκουΐνο.

Οἱ πατέρες τῆς ἑλληνόγλωσσης ἐκκλησίας, αὐθεντικοὶ ἐπιστήμονες ἐρευνηταὶ κι ἑρμηνευταί, δὲν βρῆκαν τὸ χρόνο νὰ συμμετάσχουν στὴ λατινικὴ μυθοπλασία. δὲν εἶχαν καὶ τὸ κίνητρο.

Δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ λογοτεχνῶν Ἑλλάδος «Νέα Ἑστία», τόμος 143, τεῦχ. 1692 (1-1-1998), σελ. 9-15, ἐπιλεγμένο ὡς δεῖγμα ἐπιστημονικῆς γραφῆς μὲ σύνδρομα κριτήρια τὴ γλωσσικὴ καὶ λογοτεχνικὴ ἀξία. στίς Μελέτες ἀνατυπώθηκε τὸ 2013. τὸ τεῦχος τῆς «Νέας Ἑστίας» ἐκεῖνο εἶναι τεῦχος τῆς ἑκατονταετηρίδος της.

27. *ΡΑΚΑ*

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τὶς περισσότερες φορὲς μοιάζει μὲ τὸ ἔργο τοῦ ἀστυνομικοῦ ντετέκτιβ· δύσκολη ἀλλὰ καὶ μὲ συχνὲς εὐχάριστες ἐκπλήξεις. ὅπως ἕνας ντετέκτιβ, ἐκεῖ ποὺ ψάχνει γιὰ ὅλες τὶς ὑποθέσεις τοῦ καταλόγου ποὺ ἔχει, ξαφνικὰ ἀνακαλύπτει ὅτι τρεῖς ἀπ' αὐτές, ποὺ τὶς εἶχε γιὰ ἄσχετες, εἶναι στὴν πραγματικότητα τρεῖς φάσεις μιᾶς καὶ τῆς ἴδιας ὑποθέσεως, ἔτσι μοῦ συνέβη κάποτε κι ἐμένα, ὅταν μεταξὺ ἄλλων α΄) ἐρευνοῦσα νὰ βρῶ πότε ἐμφανίστηκε ἡ τέχνη τῆς ἀποστάξεως, ποὺ ἀγνοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ποιοί τὴν ἐπινόησαν, β΄) ἤλεγχα μιὰ διδακτορικὴ διατριβὴ ἑνὸς «βιβλικοῦ» γιὰ τὴ διαφορὰ τῶν ἑβραϊκῶν λέξεων *ρούαχ* καὶ *νέφες,* ἡ ὁποία διατριβή, παρ' ὅλο ποὺ ἐγκρίθηκε καὶ φυσικὰ δημοσιεύτηκε, μοῦ φαινόταν ὡς ἐλλιπέστατο ὀρνιθοσκάλισμα ἀμαθοῦς, ποὺ δὲν κατάλαβε οὔτε ὅτι τὸ λιγώτερο ἔπρεπε κατ' ἀρχὴν νὰ βρῇ καὶ νὰ ἐλέγξῃ ὅλα τὰ χωρία τοῦ μασοριτικοῦ καὶ τῶν Ἑβδομήκοντα, ὅπου συναντῶνται ἢ μεταφράζονται αὐτές, κι ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα νὰ συμβουλευθῇ τυχοῦσα σχετικὴ βιβλιογραφία, νὰ προχωρήσῃ σ' ὁποιαδήποτε διερεύνησι, καὶ νὰ καταλήξῃ σὲ συμπεράσματα, πρᾶγμα ποὺ παρὰ τὴ συμβουλή μου δὲν ἔγινε, ἐπειδὴ ὁ συντάκτης της δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ τὸ κάνῃ, καὶ γ΄) παιδευόμουν νὰ ἐξηγήσω τί σημαίνει ἡ ἑβραϊκὴ λέξι *ρακά,* τὴν ὁποία ἀναφέρει ὡς ἀξιόποινη βρισιὰ ὁ Κύριος στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία του (Μθ 14,3). κάποια στιγμὴ κατάλαβα ὅτι τὰ τρία αὐτὰ εἶναι μία καὶ μόνη ὑπόθεσι.

Μέχρι τὴ στιγμὴ ἐκείνη εἶχα δῆ τὰ κυριώτερα λεξικὰ τῆς Κ. Διαθήκης, πάρα πολλὰ ὑπομνήματα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, καὶ πολλὲς εἰδικὲς ἐργασίες δημοσιευμένες σὲ βιβλικὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχα ἀποκομίσει μόνο τὴ διαπίστωσι ὅτι τὴ λέξι *ρακὰ* δὲν τὴν ἔχει καταλάβει κανείς, καθὼς καὶ μιὰ ἀπέραντη ἀηδία γιὰ τὸ νοητικὸ ἐπίπεδο τῶν νεωτέρων βιβλικῶν· διότι ἀρχικὰ δὲν ἤθελα νὰ τοὺς περιφρονήσω τόσο βαθιά. ἤμουν κατάπληκτος γιὰ τὶς μπαροῦφες τῶν λεξικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐμβρυϊκὴ ἐξάρτησι οἱ ἐν λόγῳ «ἐπιστήμονες». ἀπὸ τὰ ἑφτὰ κυριώτερα λεξικά, στὰ ὁποῖα θὰ κατέφευγε κανείς, τὰ δύο δὲν ὤφειλαν νὰ ἔχουν τὴ λέξι, ἐπειδὴ τὸ μὲν μέγα λεξικὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν H. Stephanus (Θησαυρός) – H. G. Liddell – R. Scott – Κ. Δ. Γεωργούλη – Π. Κ. Γεωργούντζου (1572 - 1977) εἶναι μόνο τῆς ἑλληνικῆς, τὸ δὲ λεξικὸ τῶν J. H. Moulton – G. Milligan (1930) περιέχει μόνο τὶς λέξεις τῆς Κ. Διαθήκης ποὺ συναντῶνται καὶ σὲ παπύρους - ἐπιγραφὲς - καὶ ὄστρακα. τὰ ἄλλα πέντε εἶναι τὰ ἑξῆς. α΄) S. Schirlitz (1893) - Σ. Εὐ-

στρατιάδου (1910), λεξικὸ πενιχρό. β΄) H. Cremer (1895) ποὺ ἔχει μόνο τὸ 21% τῶν λέξεων τῆς Κ. Διαθήκης καὶ δίνει ἐξηγήσεις ἐρευνητικῶς πενιχρὲς καὶ ἄστοχες σὲ πάρα πολλὲς περιπτώσεις. γ΄) W. Bauer (1958), ποὺ ἔχει ὅλες τὶς λέξεις ἀλλ' ἐρευνητικῶς εἶναι τυχοῦσα λεηλασία ἀπὸ τὸ προειρημένο μέγα λεξικὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπιστημονικῶς δὲ μιὰ ἄστοχη ἐξήγησι χωρὶς καμμιὰ ἑστίασι κι ἐξειδίκευσι στὸ λεξιλόγιο τῆς Κ. Διαθήκης. δ΄) W. Bauer - K. Aland (1988), μιὰ μόλις αἰσθητὴ ψευδοβελτίωσι τοῦ προηγουμένου, ποὺ ἀποσκοπεῖ μόνο στὸ νὰ γίνῃ τὸ λεξικὸ ἐμπορικὸ κτῆμα τοῦ ἐμπόρου Aland καὶ τῆς γυναικός του ἢ θυγατέρας του Βαρβάρας· ἕνα λεξικὸ ἄχρηστο γιὰ τὴν ἑρμηνεία τῆς Κ. Διαθήκης. ε΄) G. Kittel (1933 - 79), ἕνα λεξικὸ 30 κιλῶν καὶ 10 τόμων, γραμμένο σὲ μισὸ αἰῶνα ἀπὸ 112 «κορυφαίους βιβλικοὺς» τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνος, Εὐρωπαίους κι Ἀμερικανούς, ἐκπροσώπους ὅλους καὶ ἀφρόκρεμα τῆς ἀρνητικῆς «κριτικῆς», τὸ ὁποῖο ἀποπειρᾶται νὰ ἐξηγήσῃ μόνο τὸ 48% τῶν λέξεων τῆς Κ. Διαθήκης, εἶναι γεμάτο κλοπιμαῖα μαζέματα καὶ σκουπίδια καὶ μπαροῦφες, γιὰ δὲ τὴν ἑρμηνεία τῆς Κ. Διαθήκης τελείως ἄχρηστο. εἶναι πέντε αἰώνων βλακεῖες τῆς ἀρνητικῆς «κριτικῆς» ξεστομισμένες διὰ στόματος ὑπερεκατὸ ἀνοήτων καὶ ἀμαθῶν καὶ κείμενες μέσα σ' ἕναν πολυτελῆ κάδο ἀπορριμμάτων. ἡ προειρημένη διατριβὴ ἦταν, ὅπως διαπίστωσα, ἕνα σκουπίδι, ἐπειδὴ ἦταν τσιμπολογημένη ἀπ' αὐτὸν τὸν κάδο τοῦ Kittel, καὶ τανυσμένη καὶ γαρνιρισμένη μὲ πρόσθετες ἀνοησίες, ὅπως συμβαίνει τὰ τελευταῖα 60 χρόνια μὲ ἀρκετὲς διδακτορικὲς διατριβὲς βιβλικῶν παπαγάλων.

Εἶναι τόσο ἀκατάρτιστοι ἐπιστημονικῶς οἱ συντάκτες τῶν πέντε παραπάνω λεξικῶν τῆς Κ. Διαθήκης, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ξεχωρίσουν τὰ ῥήματα *συνιδεῖν - συνειδέναι, τύφομαι - τυφοῦμαι, γαμῶ - γαμίζω, συγχέω - συγχύνω, μοιχεύομαι - μοιχῶμαι, μεθύω - μεθύσκομαι,* καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια, παρατηρῶ δὲ ὅτι οὔτε οἱ «ἑρμηνευταὶ» μποροῦν ποτὲ νὰ τὰ ξεχωρίσουν, ἐπειδὴ εἶναι ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὰ λεξικά. ὅλοι τους, ἑρμηνευταὶ καὶ συντάκτες λεξικῶν ἀκόμη καὶ ταμείων, συγχέουν τοὺς τύπους τοῦ κάθε ζεύγους τῶν προειρημένων ῥημάτων καὶ τοὺς θεωροῦν σὰν τύπους ἑνὸς μόνο ῥήματος. *Βάλε τὸν κόλο μάγειρα, νὰ σοῦ μαγειρέψῃ σκατά.* μιὰ παροιμία ποὺ ταιριάζει ἀπόλυτα στοὺς τέτοιους καὶ στοὺς γενιτσάρους των.

Ἡ ἔρευνά μου, ὅπως τὴν ἐξέθεσα σὲ μιὰ μόνο σελίδα τοῦ «Συντόμου λεξικοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης», (στὴν ἑβδόμη ἔκδοσι τοῦ 2.012[7]), στὸ λῆμμα *ρακὰ* (Μθ 14,3), ἔδειξε ὅτι ἡ λέξι *ρακὰ* εἶναι ἑβραϊκὴ λέξι λιγώτερο ἐξυβριστικὴ ἀπὸ τὸ *μωρὲ* τοῦ ἴδιου στίχου· σημαίνει «πόρδε!» (ὅπως καὶ τώρα λέγεται παραπλησίως «Μὴ μιλᾷς ἐσύ, πόρδε!»). πρόκειται γιὰ τὴ συχνὴ βιβλικὴ ἑβραϊκὴ λέξι ποὺ στὸ ἄ-

στικτο μασοριτικὸ γράφεται *ρυ'* (προφορά: *ρού', ρούχ)*· κατὰ τὸ μεσαίωνα ἡ δασεῖα της τραχύνθηκε διαδοχικῶς σὲ *χ* καὶ *κ* καὶ ἡ λέξι μὲ τὴν ἀνάπτυξι καὶ κάποιου νεωτέρου φωνήεντος, ποὺ ἐμφαίνεται στὸ φωνηεντισμένο μασοριτικό, προφερόταν πλέον *ρούαχ* καὶ *ρούακ.* στοὺς Ο΄ μεταφράζεται πάνω ἀπὸ 260 φορὲς *πνεῦμα* (= ἄνεμος, πνοή, ἀτμοί, σύννεφα, κλπ.) (Γε 1,6· 8,11· 101,2), 4 φορὲς *πνοή* (Πμ Σο 3,5), καὶ 50 φορὲς *ἄνεμος* (Νο 23,18). σπανίως μεταφράζεται *ῥιπιστός* (= εὐάερος) (Ἰε 15,2), *ἀνεμόφθορα* (Ὠσ 8,6), *διάστημα* (= κενό, χῶρος, ἀέρας) (Γε 74,18). μεταφορικῶς στοὺς Ο΄ μεταφράζεται *ψυχή* (Γε 99,1), *νοῦς* (Ἠσ 40,3), *θυμός* (Ἠσ 66,32· κι ἄλλες 5 φορές), *φρόνησις* (Ἰη 7,3), καὶ *πνευματοφόρος* (Ὠσ 9,7). ἡ ἴδια λέξι *ρυ'* ἀνευρίσκεται σὰ δεύτερο συνθετικὸ στὶς λέξεις ποὺ στοὺς Ο΄ μεταφράζονται *ὀλιγοψυχία* (Νο 13,7), *μακρόθυμος* (Πμ 255), *πραΰθυμος* (Πμ 213), *ταπεινόφρων* (Πμ 494), *κακοφροσύνη* (Πμ 212), καὶ *ἡσύχιος* (Ἠσ 70,4· καὶ αὐτὴ ἡ λέξι στὴν ἑβραϊκὴ εἶναι σύνθετη). ἀνευρίσκεται ἐπίσης στὰ ῥήματα ποὺ στοὺς Ο΄ μεταφράζονται *ἀναπνέω* (Ἰβ 12,17), *ἀναψύχω* (Δδ 31,12), *ὀσφραίνομαι* (= δέχομαι ἀπόπνοια) (Γε 9,4 κι ἄλλες 9 φορές), καὶ σὰν πρῶτο συνθετικὸ στὸ ῥῆμα ποὺ μεταφράζεται *σκυθρωπάζω* (= ξεφυσῶ στενοχωρημένος) (Πμ 173), καὶ σὰ δεύτερο συνθετικὸ στὰ ῥήματα ποὺ μεταφράζονται *πνευματοφοροῦμαι* (Ἰε 2,35), *ἐρίζω* (= ξεφυσῶ ἀγανακτισμένος) (Γε 55,2), καὶ *θυμοῦμαι* (= ξεφυσῶ ὠργισμένος) (Ἰβ 20,3). ὅταν κατὰ τὸ μεσαίωνα οἱ Ἑβραῖοι προφανῶς ἐφεῦραν τὴν ἀπόσταξι μὲ ὑγροποίησι τῶν ἀτμῶν, μὲ τὴ λέξι αὐτή, ποὺ προφερόταν ἤδη *αρὰκ* καὶ μεταφερόταν ἀναγραμματισμένη καὶ ἀμετάφραστη στὴν ἑλληνικὴ τῶν Βυζαντινῶν ὡς *ρακή,* δηλώθηκε τὸ *πνεῦμα* (τοῦ οἴνου) ἤτοι τὸ *οἰνόπνευμα,* τὸ τσίπουρο. σήμερα *αρὰκ (arac)* γράφεται τὸ ποτὸ αὐτὸ στὶς ἐτικέττες τῶν μπουκαλιῶν του, ὅταν ἐξάγεται ἀπὸ τὸ Ἰσραήλ. ἐδῶ στὸ Μθ 14,3 βρίσκουμε τὴ λέξι στὴ μορφὴ *ρακά,* ἤτοι πνεῦμα δύσοσμο, ἀέρα δύσοσμε, πόρδε. δηλαλὴ σκουπίδι, μικρέ, ἀνήλικε, ἀνώριμε, ἀσήμαντε, τιποτένιε. καὶ στὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ αὐτὸ λέγεται *ἀέρας· (μοῦ ἔβγαλε καὶ ἀέρας* (πληθ.) *του κάτωθέν του* γράφει σὲ μιὰ ἀναφορὰ παραπόνων του ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς γιὰ τὸν ὁπλαρχηγὸ Νικολέτο· ἐπειδὴ ὁ καπετάνιος τὸν ἔκλασε κατ' ἐπανάληψιν. οἱ δὲ γιατροὶ ῥωτοῦν ἕναν ἄρρωστο ἂν *ἀερίστηκε).* ὅτι δὲ γύρω στὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ τοὐλάχιστον οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατ. Μεσογείου ἔλεγαν *πνεῦμα (ρουχ - ρουαχ - ἀέρα)* καὶ τὸν πόρδο φαίνεται καὶ στὴ φράσι τοῦ φαρμακολόγου Διοσκουρίδου (50-100 μ.Χ.) *φακὸς πνευματικὸς* (Ὕλ. ἰατρ. 2,107,1), δηλαδὴ «φακῆ ποὺ πορδίζει» (σὰν τὰ φασόλια). κι ἕναν αἰῶνα πιὸ μπροστὰ ὁ Ἀλεξανδρινὸς μηχανολόγος Ἥρων ἐπιγράφει *Πνευματικά* τὸ σύγγραμμά του γιὰ τὶς ἀεροσυμπιεστικὲς ἀτμομηχανές του

(ἔκδ. W. Schmidt, Lipsiae, BT). πρβλ. καὶ τοὺς σημερινοὺς ἀεροσυμπιεστικοὺς *Πνευματικοὺς Κυλινδρομύλους* τῶν Σαπῶν τῆς Θράκης. εἶναι δὲ γνωστός, νομίζω, κι ὁ μηχανισμὸς ἀποστολῆς ἐγγράφων ἀπὸ ὄροφο σὲ ὄροφο μέσα ἀπὸ σωληνώσεις σὲ πολυώροφα καταστήματα ἢ γραφεῖα ὑπηρεσιῶν μὲ ἀεροσυμπίεσι, ποὺ κι αὐτὸς ὁ μηχανισμὸς λέγεται *πνευματικὸς* ἀπὸ τὰ *Πνευματικὰ* τοῦ Ἥρωνος. αὐτὰ γιὰ τὸ *ρακὰ* καὶ τὴ *ῥακὴ* καὶ τὴν ἀπόσταξι ποὺ εἶναι ἑβραϊκὴ ἐφεύρεσι τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Μελέτες 2008
Λεξικὸ Κ. Διαθήκης 2012[7]

28. *ΣΠΥΡΙΣ* ΚΑΙ *ΚΟΦΙΝΟΣ*

Στὰ Εὐαγγέλια ἀναφέρονται δυὸ σημεῖα τοῦ Κυρίου, σημεῖα χορτασμοῦ χιλιάδων ἀκροατῶν μὲ *πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας* τὴ μιὰ φορά, καὶ τὴ δεύτερη μὲ *ἑπτὰ ἄρτους καὶ ὀλίγα ἰχθύδια.* καὶ τὴν πρώτη φορὰ τὰ περισσεύματα ἦταν *δώδεκα κόφινοι* (Μθ 65,11· 73,6· Λκ 46,13· Ἰω 16,14· Μρ 26,15· 33,9-10), ἐνῷ τὴ δεύτερη ἦταν *ἑπτὰ σπυρίδες* (Μθ 71,7· 73,6· Μρ 32,8· 33,9-10). στὶς δὲ Πράξεις λέγεται ὅτι, ὅταν ὁ νεοφώτιστος Παῦλος ἀπέδρασε ἀπὸ τὴ Δαμασκό, ἐπειδὴ οἱ ἐχθροί του τοῦ εἶχαν στήσει θανάσιμο καρτέρι στὶς πύλες, δὲν βγῆκε ἀπὸ κάποια πύλη τῆς πόλεως, ἀλλ' οἱ ἐκεῖ Χριστιανοὶ τὸν κατέβασαν νύχτα ἀπὸ ἕνα ἐνδιάμεσο μέρος τοῦ τείχους, ἀπὸ παράθυρο πύργου, μέσα σὲ μιὰ *σπυρίδα* (Πξ 24,18 *νυκτὸς καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους χαλάσαντες ἐν σπυρίδι*· Β΄ Κο 20,33 *διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην διὰ τοῦ τείχους*).

Κόφινοι καὶ *σπυρίδες* λοιπόν· μὲ ἀπαράβατη συνέπεια οἱ τέσσερες εὐαγγελισταὶ στὸ πρῶτο σημεῖο ἀναφέρουν πάντοτε *κοφίνους,* στὸ δεύτερο πάντοτε *σπυρίδας.* οἱ μισοὶ καὶ παραπάνω ὅμως μεταφρασταὶ δὲν τὸ πρόσεξαν αὐτό, ἐπειδὴ τὰ μυαλά τους τὰ ἔχουν κολλημένα στὶς «διαστρωματώσεις» τῶν Εὐαγγελίων ποὺ φλυαροῦν σὰ γραώδεις μύθους. δὲν ἀνακάλυψαν ἀκόμη τὸν τροχὸ καὶ δὲν ἔχουν πάρει τὸ ἁπλὸ μάθημα ὅτι, γιὰ νὰ κάνῃς ἐκτιμήσεις πάνω σ' ἕνα κείμενο, πρέπει πρῶτα νὰ τὸ καταλαβαίνῃς. ἂς ἐλπίσουμε ὅτι μεγαλώνοντας θὰ μάθουν.

Τοὺς *κοφίνους* οἱ μεταφρασταὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ τοὺς λένε πάντοτε «κοφίνους» καὶ «κοφίνια», ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς χιλιαστὰς ποὺ τοὺς λένε «καλάθια» (οἱ χιλιασταὶ μεταφρασταὶ δὲν ἔχουν καὶ πολλὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα· εἶναι πολὺ προσκολλημένοι στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα μιᾶς δικῆς των ἀμερικανικῆς με-

ταφράσεως· κι ἀπὸ κείνη μεταφέρουν στὴν ψεύτικη ἑλληνική τους τὰ «καλάθια» τους.).

Τὶς *σπυρίδες* τὶς μεταφράζουν· ὁ Μάξιμος Καλλιουπολίτης δυὸ φορὲς «πανέρια» (Μθ) καὶ τρεῖς φορὲς «ζεμπίλια» (Μρ, Πξ)· ὁ Βάμβας τὶς ἀφήνει πάντοτε ἀμετάφραστες «σπυρίδες», παρ' ὅλο ποὺ ἡ λέξι στὴ νεοελληνικὴ δὲν λέγεται πιὰ ἤδη ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια· οἱ Τρεμπέλας, Κολιτσάρας, καὶ Ψαρουδάκης τὶς μεταφράζουν πάντοτε «κοφίνια»· οἱ ὁμάδες Βέλλα καὶ Ἀγουρίδου, οἱ δυὸ προτεστάντες (Καραλῆς, καὶ Ἰωαννίδης), οἱ χιλιασταί, κι ὁ Σωτηρόπουλος τὶς μεταφράζουν «καλάθια», μὲ τὶς ἐξαιρέσεις ὅτι τὶς λὲν καὶ «κοφίνια» μία φορὰ (Μρ 32,8) ἡ ὁμάδα τοῦ Βέλλα, δύο φορὲς (Μρ 32,8· Πξ) ὁ Ἰωαννίδης, καὶ μία φορὰ (Πξ) ὁ Σωτηρόπουλος· ὁ τρίτος προτεστάντης, ὁ Φίλος, τὶς λέει «ψαροκόφινα», ἐννοώντας μᾶλλον πανέρια, μία δὲ φορὰ (Πξ) «κοφίνι». τὶς δύο λέξεις δὲν μποροῦν νὰ τὶς ξεχωρίσουν στὴ σημασία οὔτε οἱ Liddell καὶ Scott καὶ οἱ ἄλλοι λεξικογράφοι, καὶ μιλοῦν γιὰ μικρὰ καὶ μεγάλα κοφίνια. κι ἀπ' αὐτοὺς μᾶλλον ἐπηρεάστηκε ὁ Τρεμπέλας, οἱ δὲ ἄλλοι ἀπὸ τὸν Τρεμπέλα.

Ἡ *σπυρὶς* δὲν εἶναι οὔτε κοφίνι *(κόφινος)* οὔτε πανέρι *(πανάριον)* οὔτε καλάθι *(κάλαθος)*· οὔτε γαλίκι, κοφίνι δηλαδὴ πλεγμένο μὲ πλατειὲς λεπτὲς φέτες - λωρίδες ἀπὸ χοντρὸ ξύλο. ὅλ' αὐτὰ στὴ μὲν ὑφή τους εἶναι *πλόκοι* ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ μέχρι σήμερα στὰ χωριὰ γινόμενος καὶ λεγόμενος *πλοκός,* ὁ φράχτης ποὺ γίνεται μὲ χοντρὲς βέργες μελίας, ἐνῷ τὰ τρία σκεύη γίνονται μὲ λεπτὲς βέργες ἰτιᾶς ἢ λυγαριᾶς ἢ μὲ λωρίδες ἀπὸ καλάμι ἢ ξύλο ἢ καὶ μὲ βελονοειδῆ φύλλα σχοίνου (βούρλου, τσικουτιοῦ) τὰ μικρὰ πλεκτὰ τυροβόλια τῆς Λήμνου, στὸ δὲ σχῆμα εἶναι ἀλύγιστοι κύλινδροι ἢ πεφυσιωμένοι στὸ μέσο κύλινδροι ἢ καὶ κόλουροι κῶνοι. ἀντίθετα ἡ *σπυρὶς* στὴν ὑφὴ δὲν εἶναι *πλοκὸς* ἀλλὰ *σπυρίς,* δηλαδὴ ταινία πρῶτα ἔντριτη σὰν τὴν πλεξούδα τῶν μαλλιῶν, ἀλλὰ πεπλατυσμένη, κι ἔπειτα περιελιγμένη σπυροειδῶς εἰς ἁπλοῦν καὶ ῥαμμένη στὴν προηγούμενη περιέλιξι· τέτοια εἶναι λ.χ. ἡ ταινία ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀγροτικὸ καπέλλο τὸ λεγόμενο «ψαθάκι»· στὸ δὲ σχῆμα ἡ *σπυρὶς* εἶναι μαλακὸ κι ἐλαφρῶς ἐλαστικὸ ἡμισφαίριο. γι' αὐτὸ καὶ τὸ ψαθάκι αὐτὸ λεγόταν ἐπίσης *σπυρίς,* καὶ ὁ *χθόνιος* καὶ *γεώργιος* ἀγροτικὸς θεὸς τῆς εἰδωλολατρίας στὴν περιοχὴ τῆς Τριμηθοῦντος τῆς Κύπρου, ποὺ ἦταν ὁ ὀργιαστικὸς κίναιδος θεὸς *Ἄδωνις,* ὁ γιὸς τῆς *Κύπριδος* ἢ *Ἀφροδίτης,* λεγόταν μὲ τὸ προσωνύμιο *Σπυρίδων*· σὰ νὰ λέμε «ὁ ψαθάκιας» γίνεται δὲ ἡ *σπυρὶς* ἀπὸ τὸ ὑδροχαρὲς ψαθόχορτο ἀλλὰ κι ἀπὸ διάφορα πανιὰ σὰ ῥαφτὴ (καὶ ὄχι ὑφαντὴ) κουρελοῦ, ἢ κι ἀπὸ γιδόμαλλο ὅπως τὰ σακκιὰ τὰ χαράρια καὶ οἱ τορβᾶδες (ἀλλὰ πάλι ὄχι ὑφαντή).

Εἰδικὰ στὴν περίπτωσι τῶν Πράξεων ἡ *σπυρὶς* δὲν εἶναι δυνατὸν

νὰ ἦταν «κοφίνι» (Τρεμπέλας, Κολιτσάρας, Σωτηρόπουλος) ἢ «πανέρι» (Μάξιμος) ἢ «καλάθι» (ὁμάδες χιλιαστῶν, Βέλλα, Ἀγουρίδου), διότι στὰ σκληρὰ κι ἀλύγιστα καὶ κυλινδρικὰ αὐτὰ δοχεῖα ἕνας ἄνθρωπος δὲν βολεύεται μὲ κανέναν τρόπο· δὲν μπαίνει ὁ γάτος στὸ ποτήρι· βολεύεται ὁ ἄνθρωπος μόνο στὴ μαλακὴ καὶ ἡμισφαιρικὴ *σπυρίδα.* ἄλλωστε τὴ *σπυρίδα* αὐτὴ ὁ Παῦλος τὴ λέει καὶ *σαργάνη* (Β΄ Κο 20,33), ποὺ ἦταν μαλακὴ καὶ ὄχι γεωμετρικὸ στερεὸν ὅπως τὰ κοφίνια, πανέρια, καὶ καλάθια.

Τὴ *σπυρίδα* μόνον ὁ Μάξιμος τὴ μετέφρασε σωστὰ τὶς τρεῖς ἀπὸ τὶς πέντε φορὲς (Μρ 32,8· 33,9-10· Πξ 24,18) «ζεμπίλι», λέξι τῆς δημώδους ἑλληνικῆς προερχόμενη ἀπὸ τὴ γαλλική. θὰ μποροῦσε ἡ *σπυρὶς* νὰ μεταφραστῇ καὶ σάκκος, σακκί, χαράρι, τσουβάλι, μεγάλο ταγάρι, μεγάλος τορβᾶς.

Τὰ λάθη τῶν ἄλλων μεταφραστῶν ὀφείλονται 1) στὴν ἀστική τους προέλευσι ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ἡ ἄγνοια τῶν ἀγροτικῶν πραγμάτων, ἡ ὁποία ἄγνοιά τους φαίνεται σὲ πάρα πολλὲς περιπτώσεις καθ' ὅλη τὴν ἔκτασι τῆς μεταφράσεώς των, 2) στὴν περιωρισμένη ἀρχαιομάθειά τους, γλωσσικὴ καὶ πραγματολογική, καὶ 3) στὴν προσκόλλησί τους στοὺς προηγουμένους των μεταφραστὰς ποὺ τοὺς ἔχουν γιὰ τυφλοσύρτη. οἱ Κολιτσάρας, Ψαρουδάκης, Ἰωαννίδης, Φίλος, Σωτηρόπουλος, καὶ οἱ ὁμάδες Βέλλα καὶ Ἀγουρίδου φαίνονται εὐκρινῶς ὅτι ἔχουν τυφλοσύρτη τὸν Τρεμπέλα καὶ τὶς ξενόγλωσσες μεταφράσεις τῆς Κ. Διαθήκης, οἱ δὲ ἄλλοι τὶς ξενόγλωσσες μόνο. ἡ μετάφρασι τῆς *σπυρίδος* εἶναι κάτι στὸ ὁποῖο οἱ ἀρχαῖοι ἑρμηνευταὶ δὲν βοηθοῦν καθόλου, ἐπειδὴ μέχρι καὶ τὰ ὄψιμα βυζαντινὰ χρόνια ἡ λέξι λεγόταν. ἡ διακοπὴ τῆς χρήσεώς της φαίνεται νὰ ἔγινε περίπου τὸ ἔτος 1204 (ἀρχὴ φραγκοκρατίας).

Μελέτες 2008

29. *ΠΥΓΜΗ*

Μρ 29,3 *Ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται*

Ὅσα ἦταν ἀπαραίτητο νὰ πῶ ἑρμηνεύοντας τὸ χωρίο Μρ 29,3 μὲ τὸ δοτικοφανὲς ἐπίρρημα *πυγμῇ,* τὰ ἔχω πῆ κατὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ παρομοίου χωρίου Ψα 40,5 γιὰ τὰς *παλαιστὰς ἡμέρας.* ἀρχίζω κι ἐδῶ παραθέτοντας τὶς μεταφράσεις καὶ τὶς ἀρχαῖες ἑρμηνεῖες τοῦ χωρίου τοῦ Μάρκου.

Μρ 29,3·	*Ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσιν*
Vulgata·	nisi crebro laverint manus
γερμανική·	sie waschen den die Hände mit einer Handvoll

γαλλική·	pas sans s'être lave soigneusemen les mains
ἱσπανική·	si muchas veces no se lavan las manos
ἰταλική·	con le mani contaminate cioè, non lavate, ne fecer querela
ἀγγλικὴ (1611)·	except they wash their hands oft, eat not
ἀμερικανικὴ (1901)·	do not eat unless they wash their hands
Μάξιμος·	ἂν δὲν νιπτοῦσι καλὰ ἕως τὸν ἀγκῶνα
Βάμβας·	ἐὰν δὲν νίψωσι μέχρι τοῦ ἀγκῶνος τὰς χεῖρας
Τρεμπέλας·	ἐὰν δὲν νίψουν τὰ χέρια των καὶ δὲν καθαρίσουν μὲ τὴν πυγμὴν τοῦ κάθε χεριοῦ τὴν παλάμην καὶ τὰ δάκτυλα τοῦ ἄλλου
Δημητρόπουλος·	ἐὰν πρῶτον δὲν πλύνουν μὲ τὴν πυγμὴν ἑκάστης χειρὸς τὴν παλάμην καὶ τοὺς δακτύλους τῆς ἄλλης
Κολιτσάρας·	ἐὰν δὲν νίψουν τὰ χέρια των
Βέλλας·	ἐὰν δὲν πλύνουν τὰ χέρια τους μέχρι τὸν καρπό
Ψαρουδάκης·	ἂν δὲν πλύνουνε τὰ χέρια τους μέχρι τὸν καρπό
Ἀγουρίδης κλπ.·	ἂν δὲν πλύνουν πρῶτα τὰ χέρια τους
ΕΚΠΑ·	ἂν πρῶτα δὲν πλύνουν τὰ χέρια τους μὲ τὴ φούχτα ὡς τὸν ἀγκῶνα
Καραλῆς·	ἂν δὲν νίψουν τὰ χέρια μὲ πυγμή
χιλιασταί·	ἂν δὲν πλύνουν τὰ χέρια τους μέχρι τὸν ἀγκῶνα
Ἰωαννίδης·	ἂν πρῶτα δὲν πλύνουν πολὺ καλὰ τὰ χέρια τους
Σωτηρόπουλος·	(= ἀκριβῶς ὅ,τι κι ὁ Τρεμπέλας).
Φίλος (= Βάμβας)·	ἂν δὲν πλύνουν πολὺ καλὰ τὰ χέρια, τρίβοντας μὲ τὴν πυγμὴ τοῦ ἑνὸς τὴν παλάμη καὶ τὰ δάκτυλα τοῦ ἄλλου
Καζανάκης·	ἂν δὲν πλύνουν πρῶτα τὰ χέρια πολὺ καλὰ τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο

Ἐπιφάνιος, Πανάρ. 15,1,1 PG 41,244α· *Πυγμῇ* μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι, *πυγμῇ* δὲ καὶ καθαρισμούς τινας δι' ὑδάτων καὶ λουτρῶν ἀποσμηχόμενοι.

Θεοφύλακτος, Εἰς Μρ 7,3 (= 29,3) PG 123,560b· cd· *Ἰουδαῖοι... ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας...* οὐ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται *νίπτεσθαι πυγμῇ,* τουτέστιν ἄχρι τοῦ ἀγκῶνος· *πυγμὴ* γὰρ λέγεται τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἄχρι τῶν ἄκρων δακτύλων,...

Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Εἰς Μθ 28,1-2 (= 125,1-2) PG 129,441c· *Ἰουδαῖοι... ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας...* ἔστι γὰρ *πυγμῇ νίπτεσθαι* τὸ νίπτεσθαι μέχρι τοῦ ἀγκῶνος.

Λυπήθηκα, ὅταν διαπίστωσα ὅτι μόνο τέσσερες αἱρετικοὶ βρέθηκαν νὰ υἱοθετήσουν τὴ σωστὴ ἑρμηνεία καὶ μετάφρασι τοῦ χωρίου ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μας Θεοφύλακτο κι Εὐθύμιο Ζυγαβηνὸ «μέχρι τὸν

ἀγκῶνα». ὁ Ἐπιφάνιος βέβαια λέει ὅ,τι τοῦ κατέβη καὶ οὔτε πλησιάζει τὸ σωστὸ νόημα, ὅπως δείχνει τὸ ὅτι λέει πὼς οἱ Ἰουδαῖοι *πυγμῇ* πλύνουν καὶ τὰ σκεύη τους! «μέχρι τὸν ἀγκῶνα τους» κι αὐτά; ἢ τὰ γρονθοκοποῦν; πολὺ φευγάτη εἶναι καὶ ἡ ἑρμηνεία τῶν περισσοτέρων· Τρεμπέλα, Δημητροπούλου, Σωτηροπούλου, Καζανάκη, καὶ τοῦ προτεστάντου τῆς ΕΚΠΑ. ὅλοι ἀντιγράφουν ἀπὸ τὸν Τρεμπέλα, ὁ δὲ Τρεμπέλας, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀντλεῖ τὴν ἑρμηνεία του ἀπὸ τὴ μετάφρασι τοῦ Λουθήρου ἢ ἔστω τοῦ Μελάγχθονος. ὁ ἀνώνυμος τῆς ΕΚΠΑ, παρ' ὅλο ποὺ ἔχει καὶ τὴ σωστὴ ἑρμηνεία «ὡς τὸν ἀγκῶνα», ἔχει σὰν ἀπαραίτητο συμπλήρωμά της καὶ τὴν ἑρμηνεία τοῦ Τρεμπέλα, ὅπως δείχνει ἡ φράσι του «μὲ τὴ φούχτα»: εἶδος διττογραφίας· ἔτσι αἰσθανόταν, φαίνεται, πιὸ σίγουρος. πετσοκόβουν ὡς ἀκατανόητη γι' αὐτοὺς τὴ λέξι *πυγμῇ* οἱ ἓξ καθηγηταὶ πανεπιστημίου Ἀγουρίδης, Π. Βασιλειάδης, Γαλάνης, Γαλίτης, Καραβιδόπουλος, καὶ Στογιάνος, ἡ σχολὴ Ἀγουρίδου, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτοὺς καὶ οἱ δυὸ ἀγγλικὲς μεταφράσεις τὶς ὁποῖες μεταφράζουν αὐτοί, ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ Μάρκου τοὺς ἦταν ἀκατανόητο, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρέα τοῦ Ἀγουρίδου ὁ Κολιτσάρας, καὶ πρὶν ἀπ' ὅλους αὐτοὺς ἡ ἱσπανικὴ μετάφρασι. ἀπορῶ πῶς ὁ Κολιτσάρας ἐδῶ δὲν βούτηξε τὴν ἑρμηνεία τοῦ Τρεμπέλα. ἴσως μυρίστηκε ὅτι εἶναι ἡ πιὸ ἀστεῖα ἑρμηνεία, καὶ σκέφτηκε «Καλλίτερα» νὰ πετσοκόψω τὸ βιβλικὸ κείμενο, παρὰ νὰ πλασσάρω γιὰ δική μου μιὰ τέτοια ἑρμηνεία. κάτι καταλαβαίνουν καμμιὰ φορὰ ἀκόμη καὶ οἱ Κολιτσάρες. πολὺ ἀστεία εἶναι καὶ ἡ κατ' οὐσίαν ἀπομίμησι τῆς τοῦ Τρεμπέλα ζόρικη μετάφρασι τοῦ προτεστάντου Καραλῆ «μὲ πυγμή»! μποξαδόρος ὁ Καραλῆς.

Γιὰ τὴν ἑρμηνεία καὶ μετάφρασι τοῦ χωρίου αὐτοῦ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διαβάσῃ κανεὶς καὶ τὴν ἑρμηνεία μου στὸ χωρίο Ψα 40,5 *(παλαιστάς)* ποὺ ἀνέφερα στὴν ἀρχή. ἐκεῖ γράφω γιὰ τὰ μέτρα τῶν ἀρχαίων. καλὸ εἶναι νὰ διαβάσῃ καὶ τὴ μελέτη μου γιὰ τὴ μετάφρασι τῶν Ἀγουριδέων στὰ Περιβιβλικά μου (Μελέτες 2,159-160).

Τὸ ἐξεταζόμενο χωρίο μεταφράζεται *Δὲν τρῶνε, ἂν δὲν πλύνουν τὰ χέρια τους μέχρι τὸν ἀγκῶνα.* οἱ ἀρχαῖοι *πυγμὴ* ἔλεγαν τὸ χέρι ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα καὶ κάτω· ὄχι αὐτὸ ποὺ λέμε τώρα *πυγμὴ* ἢ *γροθιά.* καὶ ὡς δοτικοφανὲς ἐπίρρημα τὸ *πυγμῇ* θὰ πῇ «μέχρι τὸν ἀγκῶνα»· ἢ καὶ «μέχρι 35 πόντους ψηλά»· διότι ἦταν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μέτρο μετρήσεως μήκους ἡ *πυγμὴ* ἰσούμενο μὲ 35 πόντους.

30. *ΤΟ ΑΛΑΣ*

Τὸ Μρ 40,16 εἶναι ἕνα χωρίο τῆς Κ. Διαθήκης εὐνόητο γιὰ ὅσους

διαβάζουν τὴ Βίβλο, γριφῶδες δὲ καὶ τελείως ἀκατανόητο γιὰ ὅσους δὲν τὴ διαβάζουν. παραθέτω τὸ πρωτότυπο κείμενό του, τὴ λατινικὴ βουλγάτα, τὶς πέντε μητρικὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις του, καὶ 15 νεοελληνικὲς μεταφράσεις ὀρθοδόξων, προτεσταντῶν, καὶ χιλιαστῶν.

Μρ 40,16·	*Ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.*
Vulgata·	Habete in vobis sal et pacem habete inter vos.
γερμανική·	Habt Salz bei euch und habt Frieden untereinander.
γαλλική·	Ayez du sel en vous-mêmes et soyez en paix les uns avec les autres.
ἱσπανική·	Tened sal en vosotros mismos; y tened paz los unos con los otros.
ἰταλική·	Abbiate del sale in voi stessi e state in pae gli uni con gli altri.
ἀγγλικὴ (1611)·	Have salt in yourselves and have peace one with another.
ἀμερικανικὴ (1901)·	Have salt in yourselves and be at peace with one another.
Μάξιμος·	Ἔχετε εἰς τοῦ λόγου σας ἅλας· καὶ εἰρηνεύετε ἀνάμεσά σας.
Βάμβας·	Ἔχετε ἅλας ἐν ἑαυτοῖς, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.
Τρεμπέλας·	Διατηρήσατε ἀναμμένον μέσα σας τὸ ἐξαγνιστικὸν πῦρ τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς θείας χάριτος καὶ εἰδικῶς καύσατε δι' αὐτοῦ τὸν ἐγωϊσμόν, ποὺ καταστρέφει τὴν ἑνότητα, καὶ ἔχετε τὴν εἰρήνην μεταξύ σας, μὴ φιλονικοῦντες διὰ πρωτεῖα καὶ τιμητικὰς διακρίσεις
Δημητρόπουλος·	Ἀποκτήσατε καὶ διατηρήσατε ἐντός σας ἅλας, δηλαδὴ τὰ προσόντα τὰ ὁποῖα ὀφείλετε νὰ ἔχετε ὡς μαθηταί μου, καὶ ἔχετε μεταξύ σας ἀγάπην ἑνότητα καὶ εἰρήνην, ἀποφεύγοντες πᾶν ὅ,τι διαταράσσει αὐτάς.
Κολιτσάρας·	Διὰ τοῦτο κρατήστε μέσα σας τὸ πῦρ τοῦ θείου ζήλου, τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀρετῆς, διὰ νὰ ἔχετε πάντοτε μεταξύ σας εἰρήνην καὶ νὰ μὴ φιλονεικῆτε διὰ ἀξιώματα καὶ τιμητικὰς θέσεις.
Βέλλας·	Διατηρεῖτε μέσα σας ἁλάτι καὶ ἔχετε εἰρήνην μεταξύ σας.
Ψαρουδάκης·	Φροντίζετε νἄχετε μέσα σας τὸ ἁλάτι καὶ μὴ μαλλώνετε μεταξύ σας.

Ἀγουρίδης κλπ.·	Νὰ ἔχετε μέσα σας τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ εἰρήνη μεταξύ σας.
ΕΚΠΑ·	Κρατᾶτε ἀπείραχτη τὴ «νοστιμιά» σας καὶ ζῆτε μεταξύ σας εἰρηνικά.
Καραλῆς·	Ἔχετε μέσα σας ἁλάτι καὶ εἰρηνεύετε μεταξύ σας.
χιλιασταί·	Νὰ ἔχετε ἁλάτι μέσα σας καὶ νὰ διατηρῆτε εἰρήνη μεταξύ σας.
Ἰωαννίδης·	Νὰ ἔχετε μέσα σας ἁλάτι καὶ νὰ εἰρηνεύετε μεταξύ σας.
Φίλος·	Νὰ ἔχετε ἁλάτι μέσα σας, καὶ νὰ εἰρηνεύετε ἀναμεταξύ σας.
Σωτηρόπουλος·	Νὰ ἔχετε στοὺς ἑαυτούς σας ἁλάτι (ἀρετές), καὶ ἔτσι νὰ ἔχετε φιλικὲς σχέσεις μεταξύ σας (ἀλλιῶς, ἂν ἀπὸ τὶς μεταξύ σας σχέσεις κινδυνεύετε νὰ χάσετε τὶς ἀρετὲς καὶ νὰ ὑποστῆτε ἠθικὴ σῆψι, διακόψετε τὶς σχέσεις).
Καζανάκης·	Αὐτὸ δὲ ποὺ κάνει τὸ ἁλάτι στὸ φαγητό, τὸ ἴδιο πρέπει νὰ κάνετε καὶ σεῖς, οἱ μαθητές μου, μὲ τὶς ἀρετές σας στοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ σᾶς πλησιάσουν. γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχετε πάντοτε αὐτὸ τὸ πνευματικὸ ἁλάτι τῶν ἀρετῶν, καθὼς καὶ εἰρήνη μεταξύ σας.

Στατίζω τὶς πέντε διεκτεταμένες «μεταφράσεις».

Μάρκος	λέξεις	8	ποσοστά	100%
Τρεμπέλας		37		463%
Δημητρόπουλος		30		375%
Κολιτσάρας		31		388%
Σωτηρόπουλος		35		438%
Καζανάκης		45		563%

αὐτὲς δὲν εἶναι μεταφράσεις ἀλλὰ ταργούμ· διέξοδος ἀμηχανίας.

Παραθέτω καὶ τὶς ἀρχαῖες ἑρμηνεῖες τοῦ χωρίου.

Θεοφύλακτος, Εἰς Μρ 9,50 (=40,16) PG 123,593bc· *Ἔχετε* οὖν *ἐν ἑαυτοῖς ἅλας,* ἤγουν τὴν νόστιμον χάριν τοῦ πνεύματος καὶ συνεκτικήν, ὡς ἂν εἰρηνεύετε πρὸς ἀλλήλους.

Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Εἰς Μρ 9,50 (=40,16) PG 129,825a· *Ἔχετε... ἀλλήλοις.* Ἅλας ἀγάπην συνέχον καὶ συσφίγγον εἰς ὁμόνοιαν.

Καὶ σ' ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα καὶ σ' ἐλεύθερη χρῆσι τῶν βιβλικῶν χωρίων ἀπ' ὅλους τοὺς ἀρχαίους ἑλληνογλώσσους συγγραφεῖς μόνο αὐτοὶ οἱ δυὸ ἑρμηνεύουν τὸ παρὸν χωρίον, καὶ αὐτοὶ δὲν πιάνουν τὸ νόημά του. οὔτε δὲ οἱ μετὰ ἀπ' αὐτοὺς μέχρι σήμερα.

Στὶς μεταφράσεις γίνονται ἑφτὰ λάθη.

1. Ὅλοι ἀνεξαιρέτως θεωροῦν ὅτι τὸ κείμενο Μρ 39-40 *Καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναούμ... εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις* εἶναι μία συνάφεια *(...πῦρ, πῦρ, ἅλς, ἅλας, ἅλας),* ἐνῷ εἶναι ἐννιὰ κι ἀνεξάρτητες· 39,1-5· 40,1-4· 5· 6· 7-12· 13· 14· 15· 16. ἡ ἑρμηνευόμενη φράσι εἶναι μόνη της μία συνάφεια καὶ παράγραφος· θὰ ἔλεγα καὶ κεφάλαιο. ὑπάρχουν κι ἄλλα τόσο μικρὰ κεφάλαια στὰ Εὐαγγέλια· εἶναι ἐπιγραμματικὲς περιλήψεις διδαχῶν τοῦ Χριστοῦ.

2. Ὅλοι παρανοοῦν τὸ *ἐν ἑαυτοῖς,* μεταφράζοντάς το «μέσα σας», ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Βάμβα ποὺ τὸ ἀφήνει ἀμετάφραστο, ὅπως κι ὁλόκληρο τὸ χωρίο, ἐπειδὴ δὲν τὸ καταλαβαίνει καθόλου, ἀλλ' ἐλπίζοντας ὅτι θὰ δημιουργήσῃ στὸν ἀναγνώστη τὴν ἀπατηλὴ ἐντύπωσι ὅτι τὸ καταλαβαίνει. σημαίνει ὅμως «μεταξύ σας», ὅπως καὶ τὸ *ἐν ἀλλήλοις.*

3. Δεκαπέντε μεταφρασταί (Ἱερώνυμος, 6 Εὐρωπαῖοι, καὶ 8 Ἕλληνες, ἤτοι Μάξιμος Βάμβας Βέλλας Ψαρουδάκης Καραλῆς χιλιασταὶ Ἰωαννίδης Φίλος) ἀφήνουν τὸ *ἅλας* ἀμετάφραστο. δὲν τὸ καταλαβαίνουν, ἀλλὰ ὑποβάλλουν τὸ ψέμμα ὅτι «Ἔλα, βρέ, τὸ *ἅλας* δὲν καταλαβαίνουμε; ἂν εἶναι δυνατόν! *ἅλας* εἶναι τὸ ἅλας· χρειάζεται καὶ μετάφρασι;».

4. Τρεῖς «ἐντιμότεροι», ἀλλ' ὄχι καὶ γνῶστες, Τρεμπέλας, Κολιτσάρας, Ἀγουρίδης (οἱ δυὸ δεύτεροι ἀντιγράφουν τὸν Τρεμπέλα) ἔχουν τὴ μετάφρασι τοῦ Τρεμπέλα «αὐταπάρνησι - θυσία»· ὅτι αὐτὸ σημαίνει τὸ *ἅλας,* ποὺ ἐπικουρικῶς ὁ Τρεμπέλας τὸ χαρακτηρίζει καὶ «ἐξαγνιστικὸν πῦρ»· τὸ *πῦρ* τὸ ὑποκλέβει ἀπὸ τὴ δῆθεν μία συνάφεια, τὴν προπαρελθοῦσα (στίχο 13), *πυρὶ ἁλισθήσεται* κι ἀπὸ τὴν ὑπερπροπαρελθοῦσα (στίχο 12) *τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.* ἀπὸ τὴν πόλι ἔρχομαι καὶ στὴν κορφὴ κανέλλα. ὅμως καὶ οἱ μεγάλοι μεγαλωστὶ Ἀγουρίδης καὶ Κολιτσάρας ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρλούμπα κρέμονται ἀποκλειστικῶς· κι ὁ Ἀγουρίδης μαζὶ μὲ τὴν πενταμελῆ παρέα του τῶν καθηγητάρων πανεπιστημίου· ὁ τσαχπίνος τσίφτης Ἀγουρίδης μαζὶ μὲ τὰ σιαΐνια του, μισὴ ντουζίνα καθηγήταροι πανεπιστημίου.

5. Ὁ Δημητρόπουλος, καθηγητὴς πανεπιστημίου καὶ οὗτος ὁ πολιός, μεταφράζει τὸ *ἅλας* «προσόντα μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ»· σύρε γύρευε ποιά προσόντα.

6. Οἱ Σωτηρόπουλος καὶ Καζανάκης, ἀκολουθώντας τὸ Δημητρόπουλο μεταφράζουν «ἀρετές».

7. Ὁ προτεστάντης τῆς ΕΚΠΑ μεταφράζει «νοστιμιές». προφανῶς τοῦ ἀρέσουν τ' ἁρμυρά.

Οἱ πέντε μὲ τὶς διεκτεταμένες «μεταφράσεις» (διέκτασι ἀπὸ 375 μέχρι 563%) προσπαθοῦν μὲ τὰ πολλὰ καλόλογα νὰ πετύχουν ἀνάμεσά τους καὶ τὴ σημασία τοῦ *ἅλας,* καὶ μὲ τὸ πολὺ αὐτὸ καμουφλὰζ

τῆς «ἀκαταλαβησίας» προκαλοῦν στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ μόνο σύγχυσι καὶ ζάλη.

Τρυπῶ τὴ μύτη μου, ἂν τὸ κατάλαβε κανείς, ξένος τε καὶ ἡμέτερος. δὲν τὸ κατάλαβε κανεὶς ποτὲ καθόλου· ἐπειδὴ δὲν διάβαζαν τὴ Βίβλο· γιατί, ἂν τὴ διάβαζαν, θὰ εὕρισκαν ὅλοι εὔκολα τὴ σημασία τῆς φράσεως, καὶ ἰδίως τῆς λέξεως *ἅλας.* καὶ γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἑρμηνευτάς, ὅσους βρῆκα, Ἕλληνές τε καὶ Λατίνους, ἰσχύει τὸ ἴδιο· δὲν διάβαζαν τὴ Βίβλο, δὲν κατάλαβαν τίποτε.

Διαβάζω τὴ Βίβλο· ἀπὸ μικρὸς 5 ἐτῶν· μὲ λίγη ἢ πολλὴ γνῶσι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ 10 ἐτῶν συμπληρωμένων· οὐδέποτε ἀπὸ μετάφρασι· τὴ διαβάζω συχνὰ καὶ μ' ὅλη μου τὴν προσοχή· μεγάλα κομμάτια κάθε φορά, μέχρι κι ὁλόκληρα βιβλία της μονορρούφι· μὲ ἀδιάπτωτη προσοχὴ σ' ὅλες μου τὶς ἡλικίες, 75 χρόνια τώρα. γι' αὐτὸ δὲν δυσκολεύτηκα ποτὲ νὰ καταλάβω κι αὐτὸ τὸ χωρίο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη φορά, πρὶν διαβάσω τὴν Π. Διαθήκη· διότι πρῶτα τὴν Καινὴ διάβασα. καὶ ἡ Βίβλος ἑρμηνεύεται καὶ μεταφράζεται μὲ τὴ μέθοδο ποὺ ὑποδεικνύουν οἱ δυὸ μεγαλείτεροι ἑρμηνευταὶ τῶν αἰώνων, ὁ ἀλεξανδρινὸς ὁμηριστὴς τοῦ Β΄ π.Χ. αἰῶνος Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθρᾳξ ποὺ εἶπε τὸ περίφημο *Ὅμηρον ἐξ Ὁμήρου σαφηνίζειν,* κι ὁ Χριστιανὸς ἑρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν (Δ΄ αἰώνας) Ἰωάννης Χρυσόστομος ποὺ εἶπε τὸ ἐξ ἴσου περίφημο *Τὰς Γραφὰς διὰ τῶν Γραφῶν ἑρμηνεύειν.* ἡ πολλὴ γνῶσι τῶν Γραφῶν δίνει τὴν καλλίτερη ἑρμηνεία τους. ἡ κατανόησι ἑρμηνεία καὶ μετάφρασι τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου τοῦ Μάρκου ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ βοήθεια δυὸ χωρίων τῆς Π. Διαθήκης, στὰ ὁποῖα ὁ Χριστὸς παραπέμπει ὁπωσδήποτε· διότι ἀπὸ τὶς τέσσερες φορὲς ποὺ ἀναφέρει στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τὸ ἁλάτι ὡς *ἅλας* στὴ μία χρησιμοποιεῖ τὸν ἀρχαιότερο τύπο *ἅλς* τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖ ἡ προχριστιανικὴ ἀρχαία ἑλληνικὴ μετάφρασι τῆς Π. Διαθήκης ἡ τῶν Ἑβδομήκοντα τόσο στὰ ἄλλα χωρία της, ὅπου ἀναφέρει ἁλάτι, ὅσο καὶ στὰ δύο ποὺ ἀναφέρω, ἕνα τοῦ Νόμου κι ἕνα τῆς Παραλειπομένης.

Νο 18,12· *Δέδωκά σοι (τῷ Ἀαρὼν) καὶ τοῖς υἱοῖς σου καὶ ταῖς θυγατράσι σου μετὰ σοῦ νόμιμον αἰώνιον· διαθήκη ἁλὸς αἰωνίου ἐστὶν ἔναντι Κυρίου σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου μετὰ σέ.*

Ἐγὼ τὰ δίνω σὲ σένα καὶ στοὺς γιούς σου καὶ στὶς θυγατέρες σου· κι αὐτὸ εἶναι θεσμὸς αἰώνιος· εἶναι αἰώνιο συμβόλαιο ἁλατιοῦ ἀνάμεσα στὸν Κύριο ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ κι ἀπὸ τὴν ἄλλη σὲ σένα καὶ στὸ σπέρμα σου καθ' ὅλο τὸ μέλλον.

Πα 55,5· *Κύριος ὁ θεὸς Ἰσραὴλ ἔδωκε βασιλέα ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὸν αἰῶνα τῷ Δαυὶδ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ διαθήκῃ ἁλός.*

Ὁ Κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἔκανε γιὰ πάντα βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ τὸ Δαυὶδ καὶ τοὺς γιούς του μ' αἰώνιο συμβόλαιο ἁλατιοῦ.

Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι καὶ στὸ Νόμο ὁ Κύριος καὶ στὴν Παραλειπομένη ὁ βασιλεὺς Ἀβιά, λέγοντας *διαθήκῃ ἅλὸς αἰωνίου,* ἀναφέρονται σὲ μιὰ παροιμιώδη φράσι, ποὺ χρησιμοποιόταν ὄχι μόνο στὸν Ἰσραὴλ ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα μᾶλλον τὰ ἔθνη τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, διότι τὴν ἀναφέρουν κατ' ἐπανάληψι κι ὁ Ἕλληνας ποιητὴς τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος Ἀρχίλοχος (Ἀπόσπ. 173 West), κι ὁ Δημοσθένης δύο φορές (Παπαπρεσβ., 189· 191), κι ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθικ. νικ. 8,4,8) ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ὡς *παροιμίαν.* ἀλλὰ κι ὁ Λουκᾶς στὶς Πράξεις (1,3), ὅταν λέῃ ὅτι ὁ ἀναστημένος Χριστός, ὅταν ἔδινε στοὺς μαθητάς του τὶς τελευταῖες παραγγελίες του, τὶς ἔδινε *συναλιζόμενος,* στὴν ἴδια παροιμία τοῦ *ἁλὸς* (=ἁλατιοῦ) παραπέμπει. ἐδῶ στὰ δυὸ χωρία τῆς Π. Διαθήκης *διαθήκη ἁλὸς αἰωνίου* λέγεται τὸ ἀκατάλυτο κι αἰώνιο συμβόλαιο τοῦ Κυρίου μὲ τὸν Ἀαρὼν καὶ τὸ Δαυΐδ, ὅτι αὐτοὶ οἱ δυὸ καὶ οἱ ἀπόγονοί τους θὰ εἶναι ἀρχιερεῖς καὶ βασιλεῖς τοῦ Ἰσραήλ, ἀκαθαίρετοι καὶ ἀδιάπτωτοι. στοὺς Ἕλληνες συγγραφεῖς ἐπίσης λέγεται *ἅλς (=ἅλας)* ὁ ἀκατάλυτος ἀδιάρρηκτος ἀπαραβίαστος καὶ ἱερὸς δεσμὸς - συμβόλαιο φιλίας. ἀκόμη καὶ σήμερα, ὅταν κάποιος θέλῃ νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ἀκατάλυτη κι ἀπαραβίαστη τὴ φιλία του καὶ τὴ μπέσα του μὲ κάποιον, λέει πολὺ σοβαρὰ ὅτι «Μ' αὐτὸν ἔχουμε φάει ψωμὶ κι *ἁλάτι*». καὶ θεωρεῖται καὶ σήμερα πολὺ κακοήθης μπαμπεσιά, τὸ χειρότερο εἶδος προδοσίας, τὸ νὰ προδώσῃ κανεὶς αὐτὸ τὸ *ἁλάτι,* κι ὁ τέτοιος προδότης, θεωρούμενος πολὺ εἰδεχθέστερος ἀπὸ κάθε ἄλλον προδότη, λέγεται *ψωμοπάτης* κι *ἁλατοπάτης.*

Ἐδῶ λοιπὸν στὸ Μάρκο ὁ Χριστός, ὅταν λέῃ στοὺς μαθητάς του καὶ μέλλοντες ἀποστόλους του *Ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας,* ἐννοεῖ κι αὐτός, κι ἐκεῖνοι ἐπίσης, «Νὰ ἔχετε μεταξύ σας ἀπόλυτη ἀκατάλυτη κι ἀπαραβίαστη πιστότητα, ἄρρηκτο δεσμὸ φιλίας κι ἀδελφότητος», «Νὰ τὸ θεωρῆτε ἀδιανόητο καὶ τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο νὰ προδώσετε ποτὲ τὸν ἐν Χριστῷ δεσμό σας», «Τίποτε νὰ μὴ βάζετε πάνω ἀπὸ τὸ δεσμὸ αὐτό», καὶ φυσικὰ «νὰ ἔχετε μεταξύ σας καὶ *εἰρήνη,* δηλαδὴ ὁμόνοια κι ἀγάπη»· ἀπαραίτητη καὶ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ προϋπόθεσι αὐτή. εἶναι τὸ ἴδιο μ' ἐκεῖνο ποὺ εἶπε καὶ ξαναεῖπε ὡς αἴτημα στὴν «προσευχὴ τῆς διαθήκης» του στὸν τελευταῖο δεῖπνο του γιὰ τοὺς μαθητάς του· *Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου ᾧ δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς* (Ἰω 40,14· 24· 25· 26).

Τὸ δὲ *συναλιζόμενος* τοῦ Λουκᾶ στὶς Πράξεις σημαίνει καὶ μεταφράζεται «θεμελιώνοντας ἀκατάλυτο κι αἰώνιο ἱερὸ συμβόλαιο καὶ διαθήκη». ἕνας ἰδιωματισμὸς φυσικὰ μπορεῖ κι ἐνδείκνυται νὰ μεταφράζεται μὲ ἀναλυτικὴ μετάφρασι· πολλὲς φορὲς δὲν γίνεται ἀλλιῶς μὲ κανέναν τρόπο· προέχει ἡ μεταφορὰ τοῦ νοήματος καὶ ὄχι ἡ χρῆσι παρομοίων κι ἀντιστοίχων λέξεων. παραθέτω στὴ συνέχεια πῶς μετα-

φράζουν τὴ μετοχὴ *συναλιζόμενος* ὁ Ἱερώνυμος καὶ οἱ ἀπ' αὐτὸν κρεμασμένοι 6 Εὐρωπαῖοι μεταφρασταὶ τῶν πέντε μητρικῶν εὐρωπαϊκῶν μεταφράσεων τοῦ 16^{ου} αἰῶνος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοὺς κρεμασμένοι 26 τοὐλάχιστο Νεοέλληνες μεταφρασταί, ὀρθόδοξοι καὶ προτεστάντες, τῶν 15 νεοελληνικῶν μεταφράσεων.

Πρξ 1,3·	*Συναλιζόμενος*
Vulgata·	convescens (=συντρώγοντας)
γερμανική·	als er sie versammelt hatte
γαλλική·	au cours d'un repas avec eux
ἱσπανική·	estando jundos
ἰταλική·	ritrovandosi con loro
ἀγγλικὴ (1611)·	being assembled together with them
ἀμερικανικὴ (1901)·	while staying with them
Μάξιμος·	συναναστρεφόμενος μετ' αὐτούς
Βάμβας·	συνερχόμενος μετ' αὐτῶν
Τρεμπέλας·	ἐνῷ ἔτρωγε μαζί τους τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνους τροφήν
Δημητρόπουλος·	ἐνῷ συνέτρωγε μαζί των
Κολιτσάρας·	καθὼς συνανεστρέφετο καὶ συνέτρωγε συχνὰ μὲ αὐτούς
Βέλλας·	καθ' ὃν χρόνον τοὺς συνανεστρέφετο
Ψαρουδάκης·	στὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν συναντήσεων
Ἀγουρίδης καὶ Σια·	ἐν ὅσῳ ἦταν μαζί τους κι ἔτρωγε
ΕΚΠΑ·	σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς συναντήσεις
Καραλῆς·	ἐνῷ συναθροιζόταν μαζί τους
χιλιασταί·	τὸν καιρὸ ποὺ συναντιόταν μαζί τους
Ἰωαννίδης·	συναναστρεφόμενος μαζί τους
Φίλος·	καθὼς συναναστρεφόταν μαζί τους
Σωτηρόπουλος·	παρουσιαζόμενος σὲ σύναξί τους
Καζανάκης·	τὴν ὥρα ποὺ ἔτρωγε μαζί τους

Ἀρχαῖοι ἑρμηνευταί

Γρηγόριος Νύσσης, Εἰς τὸ πάσχα..., λόγ. 2 PG 46,652a· ...Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διαφόρως φαινόμενος καὶ *συν**αυ**λιζόμενος,* ᾗ φησιν ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων Λουκᾶς, ...

Δίδυμος, Τριάδ. 2,12 PG 39,677c· Καὶ *συν**αυ**λιζόμενος...*

Ἰωάννης Χρυσόστομος, Εἰς Πξ 1,3 PG 60,19· *Καὶ συναλιζόμενος αὐτοῖς.* Τοῦτο δὲ ἀεὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι... λέγοντες· *Οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ.*

Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Εἰς Ἰωάνν., βιβλ. 11, κεφ. 10 PG 74,540b· Καὶ ὁ σωτὴρ *συναλιζόμενός τε αὐτοῖς...*

Ἀναστάσιος Β΄ Ἀντιοχείας ὁ Σιναΐτης, Ὁδηγ., 13 PG 89,217a· Τὸ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας *συν**αυ**λίζεσθαι* καὶ ἐσθίειν καὶ πίνειν...

Ἡσύχιος πρεσβύτερος, Εἰς Λουκ., βιβλ. 2, κεφ. 8 PG 93,887c· *...convescens (=συναλιζόμενος = συνεσθίων)...*

Οἰκουμένιος, Εἰς Πξ 1,3 PG 118,48a· *Καὶ συναλιζόμενος*· συνεσθίων καὶ πίνων, τουτέστι κοινωνῶν ἁλῶν, κοινωνῶν τραπέζης.

Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, Εἰς Μρ 73,1 PG 129,852a· ...Τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἐν αἷς ἦν ὀπτανόμενος τοῖς μαθηταῖς καὶ *συν**αυ**λιζόμενος.*

Ἡ γραφὴ *συναυλιζόμενος,* τὴν ὁποία ἔχουν ἀποκλειστικῶς χειρόγραφα τῆς παπυρικῆς παραδόσεως κειμένου, καὶ ὄχι τῆς περγαμηνῆς, καὶ οἱ Γρηγόριος Νύσσης, Δίδυμος, Ἀναστάσιος Σιναΐτης, καὶ Εὐθύμιος Ζυγαβηνός, εἶναι μιὰ σπασμωδικὴ προσπάθεια λύσεως τοῦ προβλήματος ποὺ τοὺς προκαλοῦσε τὸ ἀκατανόητο γι' αὐτοὺς *συναλιζόμενος.*

Οἱ 11 Νεοέλληνες μεταφράζουν «συναναστρεφόταν» καὶ οἱ 4 (Τρεμπέλας, Δημητρόπουλος, Ἀγουρίδης, Καζανάκης) «συνέτρωγε», ἐπειδὴ κρεμάστηκαν ἀπὸ τὶς δυὸ διαφορετικὲς μεταφράσεις τῶν Εὐρωπαίων προτεσταντῶν· ἢ κι ἐπειδὴ κλέβουν ἀπ' ἀλλήλων· ἀλλ' ὁ κλοπιμαῖος θησαυρός τους εἶναι ἄνθρακες. κρῖμα στὸν κόπο τους καὶ στὸν κίνδυνο ποὺ διατρέχει ὁ κάθε κλέφτης.

Τὸ συντρώγειν στὴν Κ. Διαθήκη λέγεται *συνεσθίειν* (Λκ 15,2· Πρξ 10,41· Α΄ Κο 5,11· Γα 2,12). τὸ *συναλίζομαι* δὲν σημαίνει ποτὲ συναθροίζομαι, συναναστρέφομαι, συναντῶμαι. τὸ *συναλιζόμενος* ἐδῶ σημαίνει «τρώγοντας» μαζὶ ἁλάτι, δηλαδὴ «θεμελιώνοντας ἀκατάλυτο ἱερὸ συμβόλαιο καὶ δεσμὸ καὶ διαθήκη».

Τὰ τρία ἀνόργανα τρόφιμα ποὺ τρώει πίνει κι ἀναπνέει ὁ ἄνθρωπος –καὶ τὰ ζῷα–, ἅλας νερὸ κι ὀξυγόνο, εἶναι πολὺ πιὸ ἀναγκαῖα καὶ λαχταριστὰ ἀπ' ὁποιοδήποτε φαγητὸ καὶ ποτό· χωρὶς αὐτὰ τρελλαίνεται καὶ πεθαίνει ταχύτατα. τὸ δὲ νερὸ περιέχει καὶ ἅλας κι ἀρκετὰ ἄλλα μέταλλα, ποὺ χωρὶς αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ οὔτε μία ὥρα. καὶ πεθαίνει ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ δίψα, ἀλλὰ κι ἂν πίνῃ γιὰ καιρὸ ἀπεσταγμένο νερό, ποὺ δὲν περιέχει κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ μέταλλα καὶ κυρίως οὔτε τὸ μέταλλο τοῦ ἅλατος ποὺ εἶναι τὸ νάτριο (Na). τὸ ἅλας εἶναι μέταλλο ἑνωμένο μ' ἕνα ἀέριο (Cl - χλώριο), γιὰ νὰ γίνεται ὀργανικὸ μέταλλο, ὀργανικὸ νάτριο, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ τρώγεται καὶ νὰ χωνεύεται. τὰ ζῷα, γαϊδούρι ἄλογο βόδια γίδια πρόβατα, ἂν δὲν φᾶν ἀρκετὸ ἁλάτι, δὲν ἐμφανίζουν καμμιὰ ὄρεξι γιὰ σέξ, δὲν οἰστρηλατοῦνται, καὶ φυσικὰ δὲν γεννοῦν· καὶ ψοφοῦν εὐκολώτερα καὶ γρηγορώτερα. ἕνα φύλλο χαρτιοῦ, στὸ ὁποῖο ἦταν τυλιγμένα ἁρμυρόψαρα, ὅταν οἱ ἀγρότες τὸ πετοῦν, τὰ παραπάνω ζῷα

διαμάχονται σὰ μανιακὰ γιὰ τὸ ποιός θὰ τὸ φάῃ, κι αὐτὸ εἶναι γι' αὐτὰ ἡ πιὸ λαχταριστὴ καὶ περιμάχητη λειχουδιά. στὰ νησιὰ καὶ παραθαλάσσια μέρη οἱ βοσκοὶ πηγαίνουν καὶ ποτίζουν τὰ ζῷα στὴ θάλασσα καὶ εἶδα στὴ Λῆμνο μὲ πόση βουλιμία πίνουν θάλασσα· τρέχουν ἀπὸ μακριὰ νὰ προλάβουν νὰ πιοῦν. ἔτσι κάνουν καὶ τῶν στεριανῶν τὰ γιδοπρόβατα, ποὺ τρέχουν ἀλλόφρονα πρὸς τὶς πέτρες, τὶς λεγόμενες ἁλατσιές (=ἁλατιέρες), στὶς ὁποῖες οἱ βοσκοὶ ἔχουν συσσωρεύσει ἄφθονο ἅλας· καὶ τὸ τρῶν σὰν παγωτό· καὶ γλείφουν καὶ τὶς πέτρες· καὶ τὸ χειμῶνα ποὺ οἱ πέτρες εἶναι χωρὶς ἴχνος ἅλατος, μόλις τὶς δοῦν ἀπὸ μακριά, τρέχουν καὶ τὶς γλείφουν ἐλπίζοντας νὰ γευθοῦν ἁρμύρα· εἶναι ἐθισμένα. οἱ Βεδουῖνοι καμηλιέρηδες τῆς ἐρήμου ἔχουν πάντα μαζί τους ἕναν μεγάλο κρύσταλλο ἅλατος τυλιγμένον σὲ εἰδικὸ πανί, καὶ κάθε λίγο τὸν γλείφουν, γιὰ νὰ μὴν πεθάνουν· διότι χάνουν πολὺ ἅλας μὲ τὸ ἵδρωμα, καὶ κινδυνεύουν. στὴ γερμανικὴ κατοχή, ὅταν ἤμουν πολὺ μικρός, οἱ ἄνθρωποι ἔκαναν ἀχ ὄχι μόνο γιὰ ψωμὶ ἀλλὰ καὶ γιὰ ἅλας· χωρὶς ἅλας πέθαιναν. στὴν ἀρχαϊκὴ Ἑλλάδα τὰ παιδάκια, ὅταν ἔλεγαν τὰ κάλαντα *(εἰρεσιώνη, χελιδονίσματα, κορωνίσματα),* ἔπαιρναν εὐχαρίστως ὡς φιλοδώρημα κι ἕνα χαλίκι ἅλατος *(χόνδρον ἁλός),* γιὰ νὰ τὸ γλείφουν σὰ γλειφιτζούρι (Τὰ κάλαντα στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, στὶς Μελέτες μου, τ. 4, σ. 303-4, στίχ. 5). ὁ Ὅμηρος λέει τὸ ἅλας *θεῖον ἅλα* (Ι 214)· κι ἀλλοῦ λέει ὅτι σὲ χῶρες μακρινὲς ζοῦν πρωτόγονοι τόσο δυστυχισμένοι, ποὺ δὲν ξέρουν τὴ θάλασσα καὶ τὸ ἅλας, καὶ τρῶν τὰ φαγητά τους ἀνάλατα (ψ 269-270). ὑπῆρχε παροιμία ὅτι «Αὐτὸς ὁ σπαγγοραμμένος καὶ στὸν πιὸ στενό του συνεργάτη δὲν δίνει οὔτε ἅλας» (*οὐδ' ἅλα δοίη·* Ὅμηρος, ρ 455. Ψ-Θεόκριτος, Ὀαριστύς, 61). παροιμιώδης εἶναι καὶ ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ γιὰ τοὺς μαθητάς του *Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς* (Μθ 5,13). καὶ ἡ παροιμία, ἡ ὁποία ἐξυπακούεται στὰ δυὸ χωρία τῆς Π. Διαθήκης (Νο 218,12· Πα 55,5) γιὰ τὸν Ἀαρὼν καὶ τὸ Δαυῖδ ὡς πρὸς τὸ διορισμό τους ἀπὸ τὸν Κύριο, καὶ τὰ δυὸ τῆς Κ. Διαθήκης (Μρ 40,16· Πξ 1,3) γιὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου σχετικὰ μὲ τὸν μεταξύ τους δεσμό, προέρχεται, γιὰ ὅλες, ὅπως εἶπα, τὶς παραμεσόγειες χῶρες ἀπὸ τὸ ὅτι σὲ πολὺ ἀρχαῖα χρόνια, ὅταν καὶ τὰ πιὸ ἀναγκαῖα καὶ ἐπειγόντως ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴ ἀγαθὰ ἦταν δυσπόριστα, τὸ ἅλας τὸ ἔτρωγε κανεὶς μὲ τοὺς πιὸ στενούς του κι ἐμπίστους φίλους, μὲ τὰ πιὸ ἀγαπητά του πρόσωπα. κι ὁ δεσμὸς μὲ ἄνθρωπο μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἔφαγε κανεὶς *ἅλας* ἦταν ἱερὸς καὶ σεβάσμιος, καὶ κάθε συμφωνία - συμβόλαιο - *διαθήκη* μαζί του ἦταν ἀκατάλυτη κι ἀπαραβίαστη καὶ στοὺς αἰῶνες ἀείμνηστη.

31. *ΔΕΞΙΟΛΑΒΟΙ*

Καθὼς λέγεται στὶς Πράξεις τῶν ἀποστόλων (κεφ. 76), τὴν τρίτη μέρα μετὰ τὴ σύλληψι τοῦ ἀποστόλου Παύλου στὰ Ἰεροσόλυμα πάνω ἀπὸ 40 Ἰουδαῖοι τρομοκράτες αὐτοκτονίας διωργάνωσαν ἐναντίον του συνωμοσία καὶ ὡρκίστηκαν νὰ μὴ φᾶν καὶ νὰ μὴν πιοῦν τίποτε, μέχρι νὰ τὸν δολοφονήσουν. καὶ συνεννοήθηκαν μὲ τοὺς *ἀρχιερεῖς* νὰ ζητήσουν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὸ χιλίαρχο φρούραρχο τῶν Ἰεροσολύμων Κλαύδιο Λυσία νὰ κατεβάσῃ τὸ δέσμιο Παῦλο ἀπὸ τὸ ὀχυρὸ στὰ γραφεῖα τῶν *ἀρχιερέων* γιὰ δεύτερη ἀνάκρισι, ὥστε οἱ τρομοκράτες νὰ βροῦν τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν δολοφονήσουν. αὐτὸ τὸ ἄκουσε ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Παύλου κι ἐνημέρωσε τὸ χιλίαρχο γιὰ τὴ συνωμοσία. κι ὁ χιλίαρχος, γιὰ νὰ διασώσῃ τὸν Παῦλο, κατὰ τὴ μεσολαβοῦσα νύχτα τὸν ἔστειλε ἀσφαλισμένο στὴν Καισάρεια, στὸ Ῥωμαῖο ἡγεμόνα Φήλικα. τὸν ἀπόστολο ἔφιππο τὸν συνώδευσε μέχρι τὴν Καισάρεια μία στρατιωτικὴ δύναμι, τὴν ὁποία ἀποτελοῦσαν 200 *στρατιῶται,* 70 *ἱππεῖς,* καὶ 200 *δεξιολάβοι.* κι ἔτσι ὁ Παῦλος ἔφτασε ἀσφαλὴς στὴν Καισάρεια, ὅπου τὸν παρέδωσαν στὸν ἡγεμόνα Φήλικα.

Οἱ μέχρι σήμερα ἑρμηνευταὶ καὶ μεταφρασταί, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, ἑλληνόγλωσσοι καὶ ξένοι, ὅσοι πέρασαν τὸ χωρίο αὐτό, δὲν κατάλαβαν τί ἦταν οἱ *δεξιολάβοι.* παραθέτω τὶς προϋπάρχουσες μεταφράσεις κι ἑρμηνεῖες.

Πξ 76,13	*δεξιολάβους*
vulgata·	*lancearios (λογχοφόρους)*
γερμανική·	*ἀκροβολιστὰς (Schutzen)*
γαλλική·	*ἐπικουρικοὺς (auxiliaires)*
ἱσπανική·	*λογχοφόρους (lanceros)*
ἰταλική·	*ἀστυνομικοὺς (sergenti)*
ἀγγλική·	*λογχοφόρους (spearmen)*
Μάξιμος·	*σωματοφύλακας*
Βάμβας·	*λογχοφόρους*
Τρεμπέλας·	*λογχοφόρους*
Δημητρόπουλος·	*λογχοφόρους*
Κολιτσάρας·	*λογχοφόρους*

Βέλλας	*λογχοφόρους*
Ἀντωνιάδης Εὐ.	
Ἀλιβιζᾶτος	
Κονιδάρης	
Ψαρουδάκης·	*λογχοφόρους*
Προτεστάντες (ΒΙΒΛΟΣ)·	*λογχοφόρους*
Χιλιασταί·	*λογχοφόρους*
Ἀγουρίδης	*λογχοφόρους*
Βασιλειάδης Π.	
Γαλάνης	
Γαλίτης	
Καραβιδόπουλος	
Στογιάνος	
Ἰωαννίδης·	*λογχοφόρους*
Σωτηρόπουλος·	*λογχοφόρους*
Φίλος·	*λογχοφόρους*
Καζανάκης·	*λογχοφόρους*

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἑρμηνευτὰς τῶν Πράξεων οἱ Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ἀμμώνιος Ἀλεξανδρεύς, Οἰκουμένιος, καὶ Θεοφύλακτος (PG 60,340-1· 85,1592a· 118,277-280· 125,808a) στὰ σχετικὰ χωρία

τους περνοῦν τὸ *δεξιολάβους* ἀπαρατήρητο, ἐπειδὴ στὰ χρόνια τους ἡ λέξι ἦταν ἀκόμη σὲ λαϊκὴ χρῆσι καὶ ἄρα πασίγνωστη. στὴν ἐλεύθερη χρῆσι τῆς Βίβλου ἀπὸ τοὺς ἑλληνογλώσσους ἀρχαίους τὸ χωρίο δὲν χρησιμοποιεῖται ποτέ. λατινόγλωσσοι ἑρμηνευταὶ τῶν Πράξεων εἶναι οἱ Εὐχέριος (PL 50,809), Κασσιόδωρος (70,1315), Ἀλοῦλφος (79,1269), Ἰσίδωρος Ἱσπάλεως (83,178), Βέδας (92,937), Βαλαφρῖδος Στραβός (114,426), Φούλμπερτος (141,277), καὶ Πέτρος Κομέστωρ (198,1645), ἀλλὰ κανείς τους δὲν ἑρμηνεύει τὸ χωρίο καὶ τὴ λέξι· τὰ ὑπομνήματά τους εἶναι ἄλλοτε ἐπιλεκτικὰ κι ἄλλοτε τόσο συνοπτικὰ ποὺ δὲν ἀσχολοῦνται μ' αὐτό.

Ἔξω ἀπὸ τὴ Βίβλο χρησιμοποιοῦν τὴ λέξι *δεξιολάβοι* τὸν 6ο αἰῶνα ὁ Ἰωάννης Λυδὸς (στὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο, Περὶ θεμάτων, 1 CSHB, σ. 17) καὶ τὸν 7ο αἰῶνα ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης (Ἱστ. 4,1,8). κι αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία της χρῆσι. τὸν 8ο ἢ 9ο αἰῶνα ὁ Ψευδοδαμασκηνὸς ἔχει τὸ ῥῆμα *δεξιολαβηθέντες* (Πρὸς Θεόφιλον περὶ εἰκόνων, 11 PG 95,360a), ἀλλ' ἐννοεῖ «δεξιᾶς χειραψίαν δεχθέντες». ἀπὸ τὰ τέσσερα μεταφράσματα ποὺ δίνουν ὁ Λατῖνος καὶ οἱ ἄλλοι πέντε Εὐρωπαῖοι ξένοι τὸ *ἐπικουρικοὺς* εἶναι ἀόριστο καὶ τὸ *λογχοφόρους* λαθεμένο. ἔξυπνο ἀλλ' ἀνιστόρητο εἶναι τὸ *ἀστυνομικούς,* κι ἐξυπνότερο ὅλων καὶ ἱστορικῶς ὄχι ἀδύνατο τὸ *ἀκροβολιστάς.* ἕνα συγκρότημα σωματοφυλάκων, ὅταν θέλῃ νὰ ἔχῃ ἐπάρκεια γιὰ πολλὲς περιπτώσεις καὶ νὰ μπορῇ ν' ἀντιμετωπίζῃ τοὺς ἀντιπάλους του τόσο ἐκ τοῦ συστάδην μὲ ὅπλα ἀγχέμαχα ὅσο κι ἀπὸ μακριὰ μὲ ὅπλα ἑκηβόλα καί, σὲ περίπτωσι ποὺ οἱ ἀντίπαλοι φεύγουν μὲ ἢ χωρὶς τὸν ἐπίμαχο γι' ἀπαγωγὴ ἢ δολοφονία, νὰ μπορῇ νὰ τοὺς καταδιώκῃ, πρέπει νὰ συγκροτῆται ἀπὸ ὁπλῖτες, ἀπὸ ἀκροβολιστάς, καὶ ἀπὸ ταχυκινήτους ἱππεῖς. μ' αὐτὸ τὸ σκεπτικό, νομίζω, ὁ Γερμανὸς μεταφραστὴς μετέφρασε ἐξυπνότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ τὴ λέξι *ἀκροβολιστὰς (Schutzen),* δηλαδὴ χειριστὰς ἑκηβόλων ὅπλων, τοξότες ἢ ἀκοντιστὰς ἢ σφενδονῆτες. παρὰ ταῦτα κανένα ἀπὸ τὰ μεταφράσματα, οὔτε ἔξυπνο οὔτε λαθεμένο οὔτε ἀόριστο οὔτε συγκεκριμένο, δὲν μεταφράζει τὸ *δεξιολάβους,* οὔτε κὰν τὸ πλησιάζει. οἱ δὲ *ἀκροβολισταὶ* μποροῦν νὰ περιέχωνται στοὺς *στρατιώτας (στρατιῶται ἱππεῖς δεξιολάβοι).* ἀπὸ τοὺς Νεοέλληνες μεταφραστὰς ὁ μὲν Μάξιμος, ποὺ μεταφράζει *σωματοφύλακας,* εἶναι ὁ πιὸ ἀόριστος, ἀφοῦ σωματοφύλακες ἦταν ὅλοι, οἱ δὲ λοιποί, ποὺ ἔχουν ὅλοι τὴ λαθεμένη μετάφρασι *λογχοφόρους,* μεταφράζουν ὄχι τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο, ποὺ δὲν τὸ καταλαβαίνουν, ἀλλὰ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι τῆς λατινικῆς μεταφράσεως. εἶναι δηλαδὴ «τέταρτο χέρι» (πρωτότυπο - λατινικὴ - ἀγγλικὴ - νεοελληνική), καὶ μερικοὶ «πέμπτο χέρι», διότι παίρνουν ἀπὸ τὸν Τρεμπέλα ἢ τοὺς χιλιαστάς. οἱ ξένοι ὑπομνηματισταὶ τῶν Πράξεων δὲν ἔχουν καμμιὰ ἀ-

πολύτως ἀξία, διότι, ὅπως πάντα, ἔτσι καὶ στὸ χωρίο αὐτὸ παίρνουν ὅ,τι λένε ἀπὸ μιὰ ἀπὸ τὶς προειρημένες πέντε «μητρικὲς» νεώτερες μεταφράσεις, τὶς ὁποῖες οὐδέποτε μποροῦν νὰ ξεπεράσουν. κι ὅταν ἀκόμη φιγουράρουν παραθέτοντας στὰ ὑπομνήματά τους φράσεις τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου, καθὼς ἔχω παρατηρήσει, πολλὲς φορὲς δὲν τὶς καταλαβαίνουν, ἀλλὰ τὶς παίρνουν σὰν ἀπὸ ἀβάκιο ἀντιστοιχίας καὶ τὶς ἐννοοῦν φυσικὰ μέσῳ τῶν δικῶν τους πέντε μεταφράσεων, τὶς ὁποῖες καταλαβαίνουν, σίγουροι ὄντες ὅτι αὐτὲς ἀποδίδουν ἐπακριβῶς τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο.

Ἡ λέξι *δεξιολάβοι* σχεδὸν λέει τὴ σημασία της μόνη της. οἱ 15 (δεκαπέντε) καθηγηταὶ πανεπιστημίου Leeves, Lowndes, Βάμβας, Τρεμπέλας, Δημητρόπουλος, Βέλλας, Εὐ. Ἀντωνιάδης, Ἀλιβιζᾶτος, Κονιδάρης, Ἀγουρίδης, Π. Βασιλειάδης, Γαλάνης, Γαλίτης, Καραβιδόπουλος, καὶ Στογιάνος, δὲν τὴν κατάλαβαν, ἐπειδὴ στὸ ἐδῶ βιβλικὸ χωρίο δὲν τοὺς βοήθησε κανείς, οὔτε ἀρχαῖος ἑρμηνευτὴς οὔτε νεώτερος οὔτε κανένα λεξικό· ἦταν ὁλομόναχοι καὶ τελείως ἀβοήθητοι ἀπ' ὁπουδήποτε.

Δεξιαὶ λαβαὶ ἤτοι *ἐπιδέξιαι λαβαὶ* εἶναι τὰ συνθετικὰ τῆς λέξεως *δεξιολάβοι.* τὸ φαινόμενο νὰ συντίθενται λέξεις ἀπὸ φράσεις δὲν εἶναι σπάνιο· ἔτσι λ.χ. συντίθενται, καὶ μάλιστα χωρὶς παράβασι τοῦ «χρυσοῦ κανόνος τοῦ Ἡρῳδιανοῦ» (ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Scaliger), οἱ λέξεις *ἀκροχειρίζομαι* καὶ *ἀποσκορακίζω,* καὶ οἱ ἑλληνικὲς ὡς λέξεις ἀλλ' ἑβραΐζουσες ὡς ὑποκείμενες φράσεις *προσωποληπτῶ (πρόσωπον λαμβάνω), προσωπολήπτης, προσωποληψία, ἀπροσωπολήπτως, ἀρσενοκοίτης (ἄρσενος κοίτη), ἐθελοθρησκεία, δουλαγωγῶ,* κλπ.. ἡ λέξι *δεξιολάβοι* μέχρι τὸν καιρὸ τῆς Κ. Διαθήκης εἶναι ἅπαξ λεγόμενο σ' ὁλόκληρη τὴν ἑλληνικὴ γραμματεία, θύραθεν καὶ χριστιανική. οὔτε παραδεδομένο κείμενο οὔτε ἐνεπίγραφο ἀνασκαφικὸ εὕρημα βοηθάει στὴν ἑρμηνεία της. ἡ σημασία της προσπελάζεται μόνο ἀπὸ τὴν ἐτυμολογία της κι ἀπὸ τὴν πραγματολογική της ἔνταξι. καὶ φρονῶ ὅτι *δεξιολάβοι* εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὸν ἀντίπαλο μὲ ἐπιδέξιες λαβές. ἡ λέξι *λαβαὶ* καὶ *δεξιαὶ λαβαὶ* (=ἐπιδέξιες λαβές, ἔντεχνες λαβὲς) ἦταν ἀθλητικὸς ὅρος· ἡ ἴδια ἔννοια λεγόταν καὶ μὲ τὴ λέξι *παλαίσματα* (=τεχνάσματα πάλης)· βρῆκα δὲ μία μόνο φορά, στοὺς Ἑβδομήκοντα, νὰ λέγεται καὶ μὲ τὴ λέξι *κόλπος* (=κόλπο παλαιστικό, ἀγκάλιασμα καὶ γράπωμα παλαιστικό)· κι ἄλλη μία, στὴν Κ. Διαθήκη, νὰ λέγεται μὲ τὴ λέξι *μεθοδεῖαι.* καὶ τὸ «ἐφαρμόζω παλαιστικὴ λαβὴ» στοὺς Ο΄ πάλι τὸ βρῆκα νὰ λέγεται *ἐγχειρῶ.* σήμερα ὅλ' αὐτὰ λέγονται ἐπίσης *λαβές, κόλπα* (ἐπιβίωσι τοῦ ἀρχαίου *κόλποι* τῶν Ο΄), *τεχνάσματα, χτυπήματα* (ὅταν πρόκηται γιὰ πάλη μὲ χτυπήματα· πρβλ. «χτυπήματα κάτω ἀπὸ τὴ ζώνη», ποὺ εἶναι κι ἀπα-

γορευμένα), καὶ μὲ τὸν τουρκικὸ ὅρο *τσαλίμια.* τοὺς *δεξιολάβους* τοὺς βρῆκα στοὺς Ο΄ νὰ λέγωνται *ἄδροὶ* (=μπρατσαρᾶδες, ῥωμαλέοι). ὑπάρχουν δὲ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑλληνορρωμαϊκὴ πάλη, τὴν ἐλευθέρα πάλη (κάτς), καὶ τὴν πυγμαχία, καὶ πολλὰ συστήματα *δεξιολάβων* τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ ἓξ γνωστότερα εἶναι ζίου ζίτσου, τζοῦντο, κοὺγκ φού, καράτε, τάε κβὸν ντό, καὶ ἀικίντο. πάλη ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὸ σημερινὸ τζοῦντο σημαίνουν οἱ παλαιστικοὶ ὅροι *ἀκροχειρίζομαι, ἀκροχειρισμός,* καὶ *ἀκροχειριστής,* καὶ οἱ λατινικοὶ *manus* (=χέρι) καὶ *manubrium* (= μανούβρα, μανοῦβρες = χειρισμοί, ἑλιγμοί, τεχνάσματα, τσαλίμια παλαιστικά).

Ὡς *παλαίσματα* ἀναφέρουν τὰ τεχνάσματα τῆς τέχνης τῆς ἄοπλης πάλης οἱ Αἰσχύλος (Εὐμ., 589), Πίνδαρος (Ὀλ. 9,13), Ἡρόδοτος (9,33,2), Πλάτων (Φαῖδρ., 256b), καὶ πολλοὶ ἄλλοι. ὡς *λαβὰς* τ' ἀναφέρουν ὁ Χαιρωνεὺς Πλούταρχος (Θησ. 5,4) κι ὁ Ἀθηναῖος Πλούταρχος (Ἀποφθ. βασιλ., Ἀλέξ., 10 180b). τοὺς ὅρους *ἀκροχειρίζομαι, ἀκροχειρισμός,* καὶ *ἀκροχειριστὴς* χρησιμοποιοῦν, ὅταν μιλοῦν γιὰ τὸ ἄθλημα οἱ Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Ποσειδώνιος, Ἀθήναιος, Παυσανίας, Λουκιανός, Πολυδεύκης, Ἀρισταίνετος, καὶ ἄλλοι ἴσως (Πλάτων, Ἀλκιβ. Α΄, 107e. Ἀριστοτέλης, Ἠθ. νικ. 3,2 (1111α). Ποσειδώνιος, στὸν Ἀθήναιο 4,40 (154ab). Παυσανίας 6,4,1. Λουκιανός, Λεξιφ., 5. Πολυδεύκης 2,153-154. Ἀρισταίνετος, Ἐπιστ. 1,4). ὁ Ἀρισταίνετος, τρέποντας τὸν παλαιστικὸ ὅρο *ἀκροχειρίζω* πρὸς τὸ εὐτράπελο καὶ σόκιν, τοῦ δίνει νόημα σεξουαλικό. αὐτὸ γίνεται μέχρι καὶ σήμερα, ὅταν στὴν κατ' ἀρχὴν ἀθλητικὴ παλαιστικὴ φράσι «τοῦ ἔβαλε χέρι», δηλαδὴ «τοῦ ἐφήρμοσε ἔντεχνη παλαιστικὴ λαβὴ καὶ τὸν τούμπαρε», δίνουν τὸ εὐτράπελο νόημα ποὺ ἔχει τὴ διατύπωσι «τῆς ἔβαλε χέρι» (καὶ τὴν τούμπαρε), ἢ ἀκόμη καὶ τὸ νόημα τῆς κλοπῆς καὶ λωποδυσίας «τοῦ ἔβαλαν χέρι». μὲ εὐτράπελη τὴ μία σημασία ἑνὸς πονηροῦ δισήμαντου λέει κι ὁ Ῥωμαῖος κωμικὸς ποιητὴς Πλαῦτος τὶς λέξεις *manus* (=χέρι) καὶ *manubrium* (=χειρισμός, *ἀκροχειρισμός, μανούβρα,* ἑλιγμός, πανούργα ἔντεχνη λαβή) (Plautus, Aul., 471· Pseud., 785), σημασία ποὺ ξεκίνησε, νομίζω, ὁπωσδήποτε ἀπὸ ἀθλητικὴ καὶ παλαιστικὴ ἀφετηρία, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀκριβῶς μαρτυρεῖ καὶ τὸ σήμερα λεγόμενο στὴ νεοελληνική μας γλῶσσα *manubrium* ἤτοι *μανούβρα - μανοῦβρες,* ποὺ σημαίνει ἑλιγμό, χειρισμό, τσαλίμι, τέχνασμα παλαιστικό, ἔπειτα διπλωματικό, κι ἔπειτα κυκλοφοριακό. *μεθοδεῖαι* λέγονται ὅλ' αὐτὰ τὰ *παλαίσματα* τῆς ἔντεχνης πάλης ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο στὴν Πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή (12,2-3), ὅπου γράφει· *Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς... τοῦ σκότους.* μεταφράζω· *Φορέστε τὴν*

πανοπλία τοῦ θεοῦ, γιὰ νὰ μπορῆτε ν' ἀντιστέκεστε στὰ παλαιστικὰ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου. διότι γιὰ μᾶς ἡ πάλη δὲν εἶναι πρὸς θνητοὺς μὲ σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλὰ πρὸς τὶς ἀρχὲς... τοῦ σκότους. (καὶ Ἐφ 5,12· πρβλ. καὶ Δδ 103,6 *μεθώδευσε*). γράφει σαφῶς καὶ ῥητῶς ὁ ἀπόστολος ὅτι πρόκειται γιὰ *πάλην* καὶ *μεθοδείας πάλης,* κι ὅτι *ἡ πάλη* αὐτὴ γίνεται σὲ χῶρο καὶ ὥρα μάχης μὲ ἐνόπλους, φορεῖς *πανοπλίας,* ὅπως ἀκριβῶς φαίνεται καὶ στὰ ἑπόμενα κείμενα τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἀρχιλόχου, καὶ τοῦ Χαιρωνέως Πλουτάρχου, καὶ στὶς Πράξεις μὲ τοὺς *δεξιολάβους.*

Στὴν ἀρχαία δηλαδὴ ἑλληνικὴ πραγματικότητα ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς προειρημένους παλαιστικοὺς ὅρους μνημονεύεται καὶ εἰδικὸ κούρεμα τῶν τεχνιτῶν τῆς ἄοπλης ἔντεχνης πάλης ἢ μάχης· αὐτὸ ἦταν τὸ σύρριζο κούρεμα ἢ καὶ ξύρισμα τῆς κεφαλῆς, τὸ ὁποῖο κάνουν καὶ σήμερα οἱ παλαισταὶ κάθε τέτοιας πάλης, ἐλευθέρας ἢ καράτε ἢ τζοῦντο κλπ.· κι αὐτὸ τὸ κούρεμα ἀπὸ χρόνια προϊστορικὰ λεγόταν *θησηὶς κουρά.* στὸν Πλούταρχο (Θησ. 5,1) ὁ ὅρος ἑρμηνεύεται μὲ τὸν αἰτιολογικὸ μῦθο ὅτι τέτοιο κούρεμα, ποὺ κάνει τοὺς μαχητὰς νὰ μὴ «δίνουν λαβὴ» στὸν ἀντίπαλο τὰ μαλλιά τους, κουρεύτηκε πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος ἥρωας *Θησεὺς* κατὰ τὸν πόλεμό του ἐναντίον τῶν Δελφῶν. ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ὅμως, ποὺ κρύβεται, νομίζω, στὸ μῦθο καὶ ποὺ βγαίνει μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ προσπέλασι τῆς λέξεως καὶ μὲ τὴν πραγματολογική της ἔνταξι, εἶναι ὅτι καὶ τὸ *Θησεὺς* καὶ τὸ *θησηὶς* μαζὶ μὲ τὰ *τεθμὸς - θεσμός, τέθμιος - θέσμιος, θησεῖον, θεσμοφόρος, θεσμοφορία* εἶναι ὅλα παράγωγα τοῦ ῥήματος *τίθημι* (=θεσμοθετῶ, νομοθετῶ, βάζω κανόνες) καὶ σημαίνουν τὰ *θησεὺς* καὶ *θησεῖς* «ὁ πρῶτος ἢ οἱ πρῶτοι βασιλεῖς ποὺ *ἔθεσαν θεσμούς,* ἤτοι νόμους, καὶ δὲν κυβερνοῦσαν μόνο μὲ τὸ θέλημά τους τῆς κάθε στιγμῆς». γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὁ *Θησεὺς* φέρεται στὸ μῦθο του νὰ ἐξοντώνῃ ὅλους ἐκείνους τοὺς μεταξὺ Ἰσθμοῦ καὶ Ἀθηνῶν *προκρούστας* καὶ *πιτυοκάμπτας* καὶ λοιποὺς ἐγκληματικοὺς παλληκαρᾶδες καὶ βασανιστάς. καὶ *τεθμοὶ - θεσμοὶ* εἶναι οἱ *τιθέμενοι* νόμοι τῶν *θησέων,* καὶ *τέθμια - θέσμια* τὰ σχετικὰ μ' αὐτοὺς τοὺς νόμους των, καὶ *θησεῖον* τὸ οἴκημα ὅπου ἐξετίθεντο πρὸς δημοσίευσι ἢ φυλάγονταν σὰν σὲ ἀρχεῖο οἱ νόμοι· κι αὐτὸ μετὰ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων μετεξελίχτηκε σὲ ἱερό, ὅπως ἦταν καὶ τὸ πρὶν ἀπ' αὐτὸ *μητρῷον* τῆς *θεσμοφόρου* προϊστορικῆς θεᾶς *Μητρὸς* τῶν θεῶν· καὶ *θεσμοφόρια* ἦταν ἡ ἑορτὴ αὐτῆς τῆς θεᾶς *Μητρὸς ἢ Δήμητρος.* ὅταν δὲ τὸ *θησεύς,* ἤτοι «ἔννομος βασιλεύς», θεωρήθηκε ὡς κύριο ὄνομα *Θησεύς,* τότε καὶ ἡ *θησηὶς κουρὰ* θεωρήθηκε ὡς τὸ κούρεμα ποὺ ἔκανε πρῶτος αὐτός. σημαίνει ὅμως *θησηὶς κουρὰ* τὴν κουρὰ ποὺ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς κανόνες *(θεσμοὺς)* μιᾶς κάποιας τέχνης, τῆς παλαιστικῆς καὶ μαχητικῆς τέχνης, ἡ ὁποία βασίζεται ὄχι

τόσο στὴ ῥωμαλεότητα καὶ τὴ μυϊκὴ δύναμι τοῦ παλαιστοῦ, ποὺ κι αὐτὴ βέβαια εἶναι χρήσιμη κι ἐπιλέξιμη, ὅσο στοὺς κανόνες καὶ στὰ τεχνάσματα ποὺ τοῦ παρέχει ἡ ἐκπαίδευσί του καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιδεχτῇ ἡ ἰδιαίτερη ὀξύτητα τῶν ἀνακλαστικῶν του μὲ τὴν ὁποία εἶναι καὶ φύσει προικισμένος. (Ὅμηρος, Α 265 *(Θησεύς)*· ψ 296 *(θεσμός).* Αἰσχύλος, Ἀγ., 304 *(θεσμός)*· 845 *(τίθημι)*· 1564 *(θέσμιος)*· Εὐμ., 391 *(θεσμός)*· 484 *(τίθημι).* Πίνδαρος, Ὀλ. 3,22 *(τίθημι)*· 6,69· 7,88 (*τεθμοί,* δωριστὶ ἀντὶ *θεσμοί*)· Πυ. 1,64 (*Αἰγιμιοῦ τεθμοί*· ὁ Αἰγιμιὸς φημίζεται στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία ὡς ὁ πρῶτος *θησεύς*)· Νέ. 11,27· Ἴσ. 6,20 *(τέθμιος).* Ἡρόδοτος 2,171,2 *(θεσμοφόρια)*· 6,91,2· 6,134,2 *(θεσμοφόρος Δημήτηρ).* Ἀριστοφάνης, Ἱππ., 1312 *(θησεῖον*· σῴζεται ἀκέραιο μέχρι σήμερα στὴν Ἀθήνα)· Ὄρν., 1519 (*θεσμοφόρια*· καὶ κωμῳδία *Θεσμοφοριάζουσαι*)).

Μετὰ τὸν ἑρμηνευτικὸ αἰτιολογικὸ μῦθο τῆς *θησηίδος κουρᾶς* ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει καὶ τρεῖς ἱστορικὲς μαρτυρίες ἐφαρμογῆς της, στρατιωτικῆς μάλιστα πάντοτε, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, τὸν Ἀρχίλοχο, καὶ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο. ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ὅτι ἕνα ἀπὸ τ' ἀξιόμαχα ἑλληνικὰ φῦλα, ποὺ ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῆς Τροίας, οἱ Ἄβαντες, εἶχαν μαλλιὰ μόνο ἀπὸ πίσω (αὐχενικὴ οὐρίτσα), ἐνῷ ἀπὸ μπροστὰ εἶχαν τὸ κρανίο τους κουρεμένο, προφανῶς σύρριζα, ἢ καὶ ξυρισμένο. λέγονται στὴν Ἰλιάδα *Ἄβαντες θοοὶ ὄπιθεν κομόωντες* (Β 542)· καὶ τὸ *θοοὶ* μπορεῖ νὰ μὴ σημαίνῃ ταχεῖς στὸ τρέξιμο (τοὺς τέτοιους ὁ Ὅμηρος τοὺς λέει *ὠκεῖς* ἢ *ὠκύποδες*), ἀλλὰ γενικῶς «σβέλτοι», «ἄνθρωποι μὲ ὀξύτατα ἀνακλαστικὰ κι ἀκαριαῖες ἀντιδράσεις», σὰν τοὺς καρατιέρηδες, γιὰ τὰ ὁποῖα διακρίνονται οἱ τεχνῖτες κάθε τέτοιας ἄοπλης ἔντεχνης πάλης καὶ μάχης. ὁ Ἀρχίλοχος (7^{ος} π.Χ. αἰ.) ἐξηγεῖ ὅτι στὸν πόλεμο αὐτοὶ ἢ κάποιοι σὰν αὐτοὺς δὲν μάχονταν μὲ τὰ συνήθη ὅπλα, οὔτε εἶχαν ἄλλα ὅπλα ἀμυντικὰ ἢ ἐπιθετικά, ἀλλὰ μάχονταν μόνο μὲ *ξίφη* (στιλέτα) κι ἐπέφεραν στὸν ἐχθρὸ μεγάλη σφαγή· ἦταν δηλαδὴ σκέτοι «σφαγεῖς», ἤτοι *caesares* (ἀπὸ τὸ *caedo* = σφάζω) ὅπως τοὺς ἔλεγαν αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ στὴν οἰκογένεια τῶν *Καισάρων* κάθισε ὡς ἐπώνυμο, ὅπως καὶ σ' ἐμᾶς τὰ ἐπαγγελματικὰ Ῥάπτης, Χασάπης, Οἰκονόμος, κλπ.. καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος πρῶτος αὐτὸς καὶ ὁ στρατός του, πρὶν κι ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ἦταν, συνεχίζει ὁ Πλούταρχος, ξυρισμένοι· αὐτὸ τὸ εἶχε διατάξει ὁ Ἀλέξανδρος, διότι, καθὼς εἶπε, τὰ *γένεια* εἶναι ἡ κυριώτερη κι εὐκολώτερη *λαβὴ* στὴ μάχη (Πλούταρχος, Θησ. 5,1-4). πρέπει, νομίζω, νὰ προσθέσω ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ Μακεδόνες εἶχαν νὰ συνάψουν μάχες μὲ Ἀσιᾶτες ἀντιπάλους πολλῶν ἐθνικοτήτων καὶ εἰδικοτήτων, ποὺ ἀνέκαθεν διακρίνονταν γιὰ τὴν ἐπίδοσί τους σὲ τέτοιες τέχνες.

Ἔχοντας ἄλλωστε ὁ Πλούταρχος ὑπ' ὄψιν του τὴν πραγματικό-

τητα τῆς δικῆς του ἐποχῆς, λέει γιὰ τοὺς Ἄβαντες ὅτι τὸ σχετικὸ κούρεμά τους τὸ συνήθιζαν, ἐπειδή, μιμούμενοι τοὺς Μυσοὺς καὶ τοὺς Ἄραβες, ἦταν ἐκπαιδευμένοι νὰ μάχωνται ἀπωθώντας τοὺς ἀντιπάλους μὲ τὰ χέρια, καὶ ὄχι μὲ ὅπλα· *(μάλιστα δὴ πάντων εἰς χεῖρας ὠθεῖσθαι τοῖς ἐναντίοις μεμαθηκότες).* ἀπὸ τὴν ἔκφρασί του αὐτὴ φαίνεται ὅτι αὐτὸς ἔχει ὑπ' ὄψι τοὺς *δεξιολάβους,* ἐνῷ ὁ Ἀρχίλοχος στοὺς παρατιθέμενους στίχους του ἐννοεῖ «σφαγεῖς», χειριστὰς τοῦ στιλέτου. ὅσο γιὰ τὸν Ὅμηρο δὲν φαίνεται πῶς ἀκριβῶς ἐννοεῖ ὁ ἴδιος ὅτι μάχονταν οἱ Ἄβαντες οἱ ἀπὸ μπροστὰ κοντοκουρεμένοι. ὁ Μ. Ἀλέξανδρος φαίνεται σαφῶς ὅτι ξυρίζεται γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι «σφαγέων» καὶ ὄχι ὁπλιτῶν παρατάξεως ἢ ἀκροβολιστῶν· διότι οἱ ὁπλῖτες εἶχαν ἀπασχολημένα καὶ τὰ δύο χέρια τους στὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ, καὶ δὲν ἅρπαζαν τὸν ἀντίπαλο ἀπὸ τὰ γένεια· (ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Δαυῒδ Ἰωάβ, γνώστης τῆς τέτοιας τέχνης, ὅταν ἔσφαξε τὸν ἀρχιστράτηγο Ἀμεσαΐ, μὲ τὸ ἕνα χέρι τὸν ἅρπαξε ἀπὸ τὰ γένεια καὶ μὲ τὸ ἄλλο τοῦ ἄνοιξε τὴν κοιλιὰ μὲ τὸ στιλέτο, ποὺ εἶχε κρυμμένο κάτω ἀπὸ τὸ μανδύα του (Δδ 106,7-13))· οἱ δὲ ἀκροβολισταὶ βρίσκονταν μακριά. σὲ κάθε περίπτωσι κι ὁ ἑλληνορρωμαϊκὸς κόσμος, ἀπὸ τοὺς *θησεῖς* καὶ τὸν Ὅμηρο μέχρι τὰ χρόνια τοῦ Πλουτάρχου, φαίνεται γνώστης τῆς ἔντεχνης ἄοπλης ἢ ἁπλῶς στιλετοφόρου πάλης καὶ μάχης καὶ τῆς χρήσεώς της σὲ πολεμικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις.

Στὸ Βυζάντιο βλέπουμε τὴ στρατιωτικὴ ἢ ἀστυνομικὴ χρῆσι *δεξιολάβων* στοὺς ἱστορικοὺς Ἰωάννη Λυδό (6ος αἰ.), Θεοφύλακτο Σιμοκάττη (7ος αἰ.), καὶ Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο (9ος αἰ.). ἔχουμε ἐπίσης, ὅπως ἤδη ἀνέφερα, καὶ τὸ ὅτι οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν Πράξεων Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ἀμμώνιος Ἀλεξανδρεύς, Οἰκουμένιος, καὶ Θεοφύλακτος (11ος αἰ.) δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ ἑρμηνεύσουν τὴ λέξι *δεξιολάβοι,* ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι κοινότυπη καὶ τελείως εὐνόητη τόσο σ' αὐτοὺς ὅσο καὶ στοὺς ἀκροατὰς ἢ ἀναγνῶστες των, ὅπως σ' ἐμᾶς σήμερα οἱ λέξεις κομμάντος, λοκατζῆδες, καὶ καρατιέρηδες. καμμιὰ φορὰ δηλαδὴ καὶ κάτω ἀπὸ ὡρισμένες συνθῆκες βοηθάει στὴν ἑρμηνεία μιᾶς λέξεως καὶ ἡ ἀπόλυτη παράλειψι τῆς ἑρμηνείας της, ἀρκεῖ νὰ ξέρῃ ὁ σημερινὸς ἐπιδέξιος ἑρμηνευτὴς τί μπορεῖ νὰ σημαίνῃ κάτι τέτοιο.

Ἤδη ἀπὸ τὴ βαθειὰ ἀρχαιότητα παντοῦ καὶ πάντοτε, ἀλλοῦ λιγώτερο κι ἀλλοῦ περισσότερο ὑπῆρχαν τέτοιες τέχνες, «παλαιστικὲς» ἢ «πολεμικὲς τέχνες ἄνευ ὅπλων» λεγόμενες, ἢ τέχνες μὲ ὅπλα ἁπλᾶ καὶ τυχαῖα ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντος, λ.χ. ἕνα μολίβι, ἕνα κλειδί, ἕνα χαρτί, ἕνα καπέλλο, ἕνα κουτάλι, ἕνα βιβλίο, ἕνα μπαλόνι, κλπ., καὶ πρώτη φορὰ στὴν παγκόσμια γραμματεία οἱ σχετικοὶ τεχνῖτες ἀναφέρονται στὸ βιβλίο τῆς Π. Διαθήκης Παραλειπομένη (Πα

2,19-26) ὡς μέλη τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ βασιλέως Δαυΐδ. πρῶτος τέτοιος μεγάλος τεχνίτης καὶ προφανῶς καὶ δάσκαλος αὐτῆς τῆς τέχνης ἀναφέρεται ὁ Βαναΐας, δεύτερος τῇ τάξει στρατηγὸς τοῦ Δαυΐδ μετὰ τὸν ἀρχιστράτηγο Ἰωάβ, ἀρχηγὸς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τοῦ Δαυΐδ καὶ τῆς σωματοφυλακῆς του καὶ τῶν μυστικῶν του ὑπηρεσιῶν πληροφοριῶν. νά τί λέγεται γιὰ τὸ Βαναΐα στὸ βιβλίο Δαυΐδ· *Καὶ ὁ Βαναΐας, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωδαέ, ἄντρας μέγας καὶ πολὺς στὰ κατορθώματα, ἀπὸ τὴν Καβεσεήλ. αὐτὸς σκότωσε τοὺς δυὸ παλληκαρᾶδες τῆς Ἀριὴλ τοῦ Μωάβ. ὁ ἴδιος ἐπίσης κατέβηκε καὶ σκότωσε τὸ λεοντάρι μέσα στὴ χαράδρα τὴν ἡμέρα ποὺ εἶχε χιονίσει. ὁ ἴδιος ἐπίσης σκότωσε τὸν Αἰγύπτιο, ἕναν ἄντρα θεόρατο, ποὺ στὸ χέρι του κρατοῦσε ἕνα δόρυ μεγάλο σὰν τὸ ξύλινο κοντάρι προωθήσεως τῆς πλωτῆς διαβάθρας· εἶχε κατεβῆ μόνο μ' ἕνα ῥαβδί, τὸν πλησίασε, τοῦ ἅρπαξε ἀπὸ τὸ χέρι τὸ δόρυ, καὶ τὸν σκότωσε μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο. αὐτὰ ἔκανε ὁ Βαναΐας, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωδαέ, καὶ τ' ὄνομά του περάστηκε στοὺς τρεῖς γενναίους ἐπιστρατήγους σωματάρχες· ἀλλ' ἦταν προβεβλημένος πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς τρεῖς, δὲν ἀνῆκε στὴν τριάδα τους. ὁ Δαυΐδ τὸν διώρισε ἀρχηγὸ τῆς ὑπηρεσίας πληροφοριῶν του.* καὶ *τὸν ἔκανε ἀρχηγὸ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου του.* καὶ ἀλλοῦ φαίνεται πολλὲς φορὲς ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Δαυΐδ, τῶν πραιτωριανῶν του, ὅπως θὰ λέγαμε κατὰ τὰ ῥωμαϊκὰ δεδομένα, καὶ *σύμβουλός* του, δηλαδὴ σύνεδρός του σὲ στενότατες συσκέψεις (Δδ 77,4· 89,8· 106,5-17· 110,1-2· 1-5· 111,5). αὐτὸς ὁ Βαναΐας μάλιστα ἦταν τόσο εὐσεβὴς καὶ ταπεινόφρων καὶ ἁγνὸς κι ἀνιδιοτελής, ποὺ ὁ Δαυΐδ τὸν ἄφησε ἀρχιστράτηγο καὶ ἀντιβασιλέα ἐπίτροπο τοῦ ἀνηλίκου γιοῦ καὶ διαδόχου του Σαλωμών, τοῦ δωδεκάχρονου αὐτοῦ βασιλέως, ποὺ κινδύνευε ἀπὸ δυὸ πανίσχυρους ἄντρες τῆς ἐπικρατείας, τὸν τέως ἀρχιστράτηγο Ἰωάβ, ποὺ εἶχε δολοφονήσει τέσσερες στρατηγούς, καὶ τὸ σφετεριστὴ τοῦ θρόνου Ἀδωνία, γιὸ τοῦ Δαυΐδ καὶ σαραντάρη στὴν ἡλικία. ἀργότερα, ἐπὶ βασιλέως Ἰωσαφάτ, ἀναφέρεται στὴ Βίβλο ἕνας δισέγγονος τοῦ Βαναΐου, ὁ Ὀζιήλ, ὡς θεόπνευστος προφήτης, καὶ παρατίθεται καὶ ἡ προφητεία του (Πα 64,15-20).

Ὁ Δαυΐδ, ποὺ εἶχε ὑπ' ὄψι του πόσο εὔκολα μποροῦσε νὰ ἐκτελέση τὸ Σαούλ, ὅπως τὸν παρώτρυναν καὶ οἱ ἄντρες του, τόσο ὅταν ἐκεῖνος μπῆκε στὸ σπήλαιο τῆς Ἐγγαδδί, γιὰ ν' ἀφοδεύση, ἀφήνοντας λίγο πιὸ πέρα ἀπὸ τὴ θέσι του τὸ πανωφόρι του, ἀλλ' αὐτὸς ἀρκέστηκε νὰ κόψη μόνο ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ πανωφόρι του ὡς τεκμήριο τῆς εὐκαιρίας του ποὺ δὲν ἐκμεταλλεύτηκε (Δδ 48,4-21), ὅσο κι ὅταν ἀργότερα διεισέδυσε νύχτα μαζὶ μὲ τὸν Ἀβεσσὰ στὸ κέντρο τῆς στρατοπεδίας τοῦ Σαοὺλ μέχρι καὶ τὴ σκηνή του καὶ τοῦ πῆρε ἀπὸ τὸ προσκέφαλό του τὸ δόρυ του καὶ τὸ παγούρι του (Δδ 52,1-35), καὶ πόσο

εὔκολα δολοφονήθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Σαοὺλ Ἀβεννήρ (Δδ 67,11-12), καὶ πόσο εὔκολα δυὸ τυχαῖοι ἀξιωματικοὶ τοῦ βασιλέως Ἰεβοσθέ, γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Σαούλ, μπῆκαν μέρα μεσημέρι στὴν κρεβατοκάμαρά του καὶ τοῦ ἔκοψαν τὸ κεφάλι στὸν ὕπνο (69,2-17), ἀπέφυγε νὰ εἶναι ἕνας τόσο γραφικὸς κι εὐάλωτος βασιλίσκος. αὐτὸς ἦταν ἕνας μεγαλοπρεπὴς καὶ μεγαλεπήβολος αὐτοκράτωρ, νικητὴς καὶ κατακτητὴς 13 ἐθνῶν, ποὺ εἶχε γιὰ σωματοφυλακή του ἕναν ὁλόκληρο στρατό. συγκρότησε δηλαδὴ ὁ Δαυὶδ ἕναν προσωπικὸ στρατὸ 600 ἐπιλέκτων ἀντρῶν ὑψηλῆς καὶ εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως, καταδρομεῖς καὶ κομμάντος ὅπως λέμε τώρα, ἐντελῶς ξεχωριστὸ καὶ ἄσχετο πρὸς τὸν ἐθνικὸ στρατὸ τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖο προσωπικὸ στρατὸ εἶχε θέσει κάτω ἀπὸ τὶς ἄμεσες διαταγὲς τοῦ ἐμπίστου στρατηγοῦ του Βαναΐου. 600 ἦταν οἱ ἄντρες τοῦ Δαυὶδ καὶ ὅταν ἦταν καταζητούμενος φυγὰς στὸ βουνό, καὶ ἴσως ἀπὸ κεῖ προσδιώρισε τὴν ἐπάρκεια τῆς ἀσφαλείας του στὴ δύναμι 600 ἀντρῶν καὶ ὡς βασιλεύς. αὐτὸ τὸ τάγμα τῶν 600 κομμάντος ἦταν ἡ φρουρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀνακτόρου πάνω στὴν ἀκρόπολι Σιών· καὶ συγκροτοῦνταν ἀπὸ τέσσερες λόχους διαφορετικῆς εἰδικότητος, ποὺ λέγονταν κατὰ τὴ Βίβλο (Δδ 89,7-9) *ἄδροί, μαχηταί, κερτί, πελτί.*

Οἱ *πελτί,* ποὺ ἑβραϊστὶ γράφονται στὸ μασοριτικὸ συντομογραφικῶς *πλτι,* στὰ χειρόγραφα τῶν Ο΄ ἀνευρίσκονται ὡς *φελτὶ φελεττὶ φελεθὶ φελεθθὶ φελετθὶ* (γραφὴ καὶ προφορὰ ἐν μέρει μεταγενέστερη καὶ μαλακὴ εἰσηγμένη μὲ τὰ Ἑξαπλᾶ τοῦ Ὠριγένους κι ἐν μέρει λαθεμένη ἀπὸ χειρόγραφο σὲ χειρόγραφο), καὶ στὸν Ἀκύλα *φεληθί,* καὶ στὸ Σύμμαχο *φεληθαῖοι,* ἦταν οἱ ἐλαφρῶς ὡπλισμένοι ἀκροβολισταὶ τῶν ἑκηβόλων ὅπλων, τοξότες σφενδονῆτες ἀκοντισταί, ἐλεύθεροι σκοπευταὶ ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, καὶ φρουροῦσαν τὸ βασιλέα ἐξ ἀποστάσεως, ἀπὸ στέγες ἐξῶστες καὶ παράθυρα ἴσως, καὶ ἡ σημιτικὴ ὀνομασία τους ἐξελληνισμένη στὴν κατάληξι, κατὰ τὸ *Ἰακὼβ - Ἰάκωβος,* ἔχει περάσει πολὺ πρὸ τῶν Ο΄ καὶ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς *πέλτη* καὶ *πελτασταί* (Ἡρόδοτος 7,75,1· 7,89,1-2. Θουκυδίδης 2,29,5. Ξενοφῶν, Ἑλλ. 4,4,16· 4,5,12· Ἀνάβ. 1,10,12· 2,1,6. Εὐριπίδης, Ἄλκ., 498· Βάκχ., 783. Ἀριστοφάνης, Λυσ., 563).

Οἱ *κερτί,* ποὺ ἑβραϊστὶ γράφονται στὸ μασοριτικὸ συντομογραφικῶς *κρτι,* στὰ χειρόγραφα τῶν Ο΄ ἀνευρίσκονται ὡς *χερτὶ χεττὶ χερεθθὶ χερεθὶ χελεθθὶ χελεθί,* στὸν Ἀκύλα *χερηθί,* καὶ στὸ Σύμμαχο *χερηθαῖοι,* ἦταν κομμάντος ποὺ δροῦσαν μόνο μὲ μικρὸ ξίφος (στιλέτο), σὰν τοὺς Γκούρκας, τὸ ὁποῖο χειρίζονταν μὲ πολλὴ τέχνη –ἡ ὀνομασία σημαίνει «σφαγεῖς»– καὶ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἦταν κοντὰ στὸ βασιλέα. τὴν πολεμικὴ αὐτὴ τέχνη πρέπει πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλῖτες νὰ τὴν εἶχαν οἱ Φιλισταῖοι (*Πλστιμ* = Παλαιστινοὶ γραφόμενοι

στὸ ἑβραϊκό, καὶ *Φιλιστιὶμ* μεταγραφόμενοι στοὺς Ο΄), γι' αὐτὸ καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ὀνομασίες των, ἀπὸ τὸν παλιὸ καιρὸ ποὺ ἦταν δυνάστες τῶν Ἰσραηλιτῶν ἔχοντάς τους σὰν Εἵλωτες, εἶναι στὸ ἑβραϊκὸ τῆς Π. Διαθήκης *κρτιμ,* ἤτοι «σφαγεῖς», ἡ ὁποία μερικὲς φορὲς στοὺς Ο΄ μεταφράζεται *ἀλλόφυλοι* (Ἠσ 3,7· 67,8), ὅπως ἔλεγαν οἱ Ἰσραηλῖτες μόνο τοὺς Φιλισταίους, καὶ οὐδέποτε ἄλλον ξένο λαό. ὅταν πρόκηται γι' αὐτούς, τὸ μασοριτικὸ ἔχει μιὰ δεύτερη συντομογραφία τοῦ ὀνόματος, *κρτιμ,* μὲ ὡλοκληρωμένη δηλαδὴ τὴν κατάληξί του, μὲ τὴν ὁποία ὁ πληθυντικὸς φαίνεται σαφῶς, ἐνῷ ὅταν πρόκηται γιὰ τοὺς Ἰσραηλῖτες κομμάντος, οἱ μασορῖτες, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τῶν Ο΄, τοὺς ὁποίους ἐπαναμεταφράζουν, γράφουν μόνο *κρτι,* ἐπειδὴ δὲν κατάλαβαν ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια λέξι· ἢ ἴσως ἐκεῖνοι μὲν κατάλαβαν, ἀλλ' ἔκαναν ἔτσι συμβατικὴ διάκρισι μεταξὺ Ἰσραηλιτῶν κομμάντος καὶ Φιλισταίων, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ δὲν κατάλαβαν εἶναι οἱ σημερινοὶ «βιβλικοὶ ἐπιστήμονες», ποὺ διακρίνονται μόνο γιὰ τὶς χοντρὲς μπαροῦφες των τὶς ὁποῖες φλυαροῦν ὡς «ἀπόψεις»· ὅλο «ἀπόψεις» εἶναι, καὶ ἀπὸ γράμματα τελείως φτωχοί. σὲ τέσσερα χωρία δυὸ προφητῶν (Σφ 2,4· 2,6· Ἰζ 31,25· 39,3-4) κάποιοι ἀρχαῖοι ἀναγνῶστες, μᾶλλον Ἰουδαῖοι, ξέροντας ὅτι τὸ ἑβραϊκὸ ἔχει *κρτιμ,* διάβασαν κι ἔγραψαν στὸ περιθώριο χειρογράφων τῶν Ο΄ ὡς ἀνάγνωσί τους *Κρῆτες* ἢ *Κρήτη,* γραφὲς ποὺ σὲ δεύτερο χρόνο παρεισέφρησαν σὰ γλωσσήματα, σὰ διορθώσεις δηλαδὴ παροραμάτων ἀντιγραφῆς ποὺ «ἀποκαταστάθηκαν στὴ θέσι τους», μέσα στὸ κείμενο, καὶ ἀντικατέστησαν τὶς αὐθεντικὲς *ἀλλόφυλοι* ἢ *γῆ ἀλλοφύλων.* ἔτσι σήμερα δημιουργήθηκαν ἀπὸ μερικοὺς οἱ πεπλανημένες ἀντιλήψεις ὅτι οἱ ἀναφερόμενοι εἶναι οἱ Κρῆτες ἢ ὅτι οἱ Φιλισταῖοι ἦταν Κρῆτες. ἡ γελοία αὐτὴ ὑπόθεσι ἔχει κι ἄλλα εὐτράπελα, ποὺ δὲν εἶναι τώρα τῆς ὥρας. στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ὁ Ἀκύλας ἔχει ἄλλοτε *χερεθιὶν (= -ὶμ)* κι ἄλλοτε *ἔθνος ὀλέθριον* (= ἐξολοθρευταί, σφαγεῖς), ὁ Θεοδοτίων ἄλλοτε *καριθὶμ* κι ἄλλοτε ἔθνος *ὀλεθρίας,* ὁ Σύμμαχος ἄλλοτε *ὀλέθριοι* κι ἄλλοτε *ἔθνος ὀλοθρευόμενον,* κι ὁ Ἱερώνυμος στὸ Σοφονία *perditores* (=ἐξολοθρευταί), καὶ στὸν Ἰεζεκιὴλ *interfectores* (=δολοφόνοι, σφαγεῖς, φονιᾶδες)· καὶ λατινιστὶ *caesares.*

Οἱ *μαχηταὶ* ἦταν οἱ ἐπίλεκτοι ὁπλῖτες ποὺ μάχονταν μὲ τὰ συνηθισμένα ὅπλα σὲ μάχη παρατάξεως.

Καὶ τέλος οἱ *ἅδροὶ* (=μπρατσαρᾶδες) ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ μάχονταν χωρὶς ὅπλα, οἱ ἀριστοτέχνες τῶν ἐντέχνων παλαιστικῶν λαβῶν καὶ χτυπημάτων, οἱ «καρατιέρηδες» θὰ λέγαμε σήμερα, οἱ *δεξιολάβοι* ὅπως ἔλεγαν στὸν καιρὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. αὐτοὶ οἱ *ἅδροὶ* πρέπει νὰ ἦταν οἱ πλησιέστατοι πρὸς τὸ βασιλέα, ὅπως σήμερα οἱ λεγόμενοι «φουσκωτοὶ» ἢ «γορίλες» τῶν ὑψηλῶν προσώπων, ἀνάμεσα

στοὺς ὁποίους καὶ στὸν προστατευόμενο δὲν παρεμβαλλόταν κανείς. αὐτοῦ τοῦ προσωπικοῦ στρατοῦ τῶν κομμάντος τοῦ Δαυΐδ ἄμεσος ἀρχηγὸς καὶ προφανῶς ἐπιλογεὺς καὶ στρατολόγος καὶ πρῶτος ἐκπαιδευτὴς ἦταν, ὅπως ἀνέφερα, ὁ στρατηγὸς Βαναΐας· αὐτὸ σημαίνει ἡ φράσι ποὺ λέγεται γι' αὐτόν, ὅτι *Βαναΐας υἱὸς Ἰωδαὲ ἐπὶ τοῦ κερτὶ καὶ ἐπὶ τοῦ πελτί* (Δδ 110,1-2· 5· 89,1-9).

Στὸ χωρίο Δδ 89,8 τὸ κείμενο ἦταν ἀκατάστατο κι ἀκατανόητο· χρειάστηκε νὰ τὸ ἀποκαταστήσω καὶ νὰ τὸ ἑρμηνεύσω γιὰ πρώτη φορά. καὶ δὲν ὑπάρχει στὴ Βίβλο ἄλλη πλήρης πληροφορία γιὰ τὴ σωματοφυλακὴ τοῦ Δαυΐδ. ἐκτὸς δὲ ἀπὸ τοὺς Ο΄ πουθενὰ στὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ βιβλίου «Δαυΐδ» δὲν φαίνονται αὐτοὶ οἱ *ἄδροὶ* καὶ οἱ *μαχηταί,* οὔτε ἡ ἀπαρτία καὶ ἡ διάρθρωσι τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Δαυΐδ, τῶν 600 κομμάντος, οὔτε ὁ σχετικὸς ῥόλος τοῦ στρατηγοῦ Βαναΐου. ἔτσι οἱ λίγοι ποὺ μεταφράζουν τοὺς Ο΄, ὅπως τοὺς μεταφράζουν τέλος πάντων, ἦταν τελείως ἀβοήθητοι στὴν κατανόησι τῶν σχετικῶν λέξεων καὶ μάλιστα τῆς λέξεως *ἄδροὶ* ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ καὶ ποὺ ἐκφράζει τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια μὲ τὴ λέξι τῆς Κ. Διαθήκης *δεξιολάβοι.* οἱ δὲ πολλοί, ποὺ μεταφράζουν τὸ «ἑβραϊκὸν θεῖον ἀρχέτυπον» ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ ἀγγλικανικὴ μετάφρασι τῆς λατινικῆς του μεταφράσεως, καὶ φυσικὰ βλέπουν ἀγγλιστί, δὲν βρῆκαν τὸ *ἄδροὶ* πουθενά.

Καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ τῶν πολέμων Ἰωὰβ φαίνεται, ὅπως ἤδη μνημόνευσα, ὅτι ἤξερε ἔντεχνες λαβὲς καὶ χτυπήματα (Δδ 106,8-13). καὶ μᾶλλον κι ὁ ἴδιος ὁ Δαυΐδ, ποὺ προσωπικὰ ὁ ἴδιος μὲ ἐλάχιστο προσωπικό του ἄγημα κατέλαβε ὡς κομμάντο τὴν ἀπόρθητη ἀκρόπολι τῆς Ἰεβοὺς - Ἰερουσαλήμ, τὴ Σιών, καὶ γι' αὐτὸ τὴν πῆρε ὁλόκληρη γιὰ οἰκόπεδό του, ἐνῷ βράβευσε κατὰ τὴν ὑπόσχεσί του μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐκεῖνον ποὺ ἀνέβηκε πρῶτος στὸ τεῖχος τῆς ὑπόλοιπης Ἰερουσαλήμ, τὸν Ἰωάβ.

Τὸν παλαιστικὸ ὅρο *ἐγχειρῶ* (=«ἐφαρμόζω παλαιστικὴ λαβὴ») χρησιμοποιεῖ μεταφορικὰ ὁ Ἰερεμίας (Ἰε 81,17, στὸ μασορ. 49,16), ὅταν λέῃ πρὸς τὴν Ἰδουμαία· *Ἡ παιγνία σου ἐνεχείρησέ σοι* (=ἡ παιδιαρίστικη τακτική σου σοῦ ἔκανε ἐπικίνδυνη παλαιστικὴ λαβή· δηλαδὴ μὲ τὰ καμώματά σου ἔμπλεξες ἄσχημα). ὅτι οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ σημερινοὶ μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταὶ συλλήβδην ἁπαξάπαντες δὲν κατάλαβαν τί λέει ἐδῶ ὁ προφήτης, φαίνεται ἀνάγλυφα στὴν ἑπόμενη παράθεσι τῶν μεταφράσεών τους.

Ο΄΄	*Ἡ παιγνία σου ἐνεχείρησέ σοι*
Μασοριτικό·	Τπλπ τδ εσια ατκ
	τρόμος σου ἠπάτησέ σε
Ἀκύλας·	ἀλαζοσύνη σου ἐπῆρέ σε
Σύμμαχος·	ἀλαζονεία σου ἐπῆρέ σε

Ταργούμ·	ἡ ἀφροσύνη σου σὲ παραπλάνησε
vulgata·	ἡ ἀλαζονεία σου σὲ ἐξαπάτησε (decepit te superbia cordis tui)
συριακή·	ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ μυαλοῦ σου σ' ἐξαπάτησε
Leeves Lowndes Βάμβας Τυπάλδος Ἰωαννίδης	ἡ τρομερότης σου σὲ ἠπάτησε
Γιαννακόπουλος·	παράτολμα παιγνίδια ἔκαμες
Χαστούπης·	ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσες, σὲ ἠπάτησε
Κολιτσάρας·	ἡ ἀσύνετος καὶ παιγνιώδης ζωή σου σὲ παρέδωσε
χιλιασταί·	ὁ τρόμος ποὺ προκαλοῦσες σὲ ἀπάτησε
Ν. Βασιλειάδης·	ἡ εἰδωλολατρικὴ ζωή σου, ἡ τρυφηλὴ καὶ ἀκόλαστη, οἱ σαρκικὲς ἐπιθυμίες σου, σὲ παρεπλάνησαν (σὲ ἀπάτησαν)
Βέλλας Οἰκονόμου Παπαδόπουλος Σιμωτᾶς Τσάκωνας Κωνσταντίνου Χιωτέλλη	δὲν προκαλεῖτε τὸν τρόμο ποὺ νομίζετε· σᾶς ἔχει ἐξαπατήσει ἡ περηφάνεια σας

οἱ μεταφρασταὶ ἐξαρτήθηκαν ἀπὸ τὸ λάθος τῶν μασοριτῶν καὶ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως μέσῳ τῶν μητρικῶν εὐρωπαϊκῶν μεταφράσεων γερμανικῆς γαλλικῆς ἱσπανικῆς ἰταλικῆς ἀγγλικῆς, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεταφράζουν· μὲ κανέναν τρόπο δὲν μποροῦσαν νὰ φτάσουν στὴν ἀλήθεια.

Κόλπος, ἤτοι *κόλπο,* βρῆκα νὰ λέγεται ἕνα συγκεκριμένο παλαιστικὸ τέχνασμα μία μόνο φορὰ στοὺς Ψαλμοὺς (88,50), ὅπου λέγεται·

Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ὀνειδισμοῦ τῶν δούλων σου,
οὗ ὑπέσχον ἐν τῷ κόλπῳ πολλῶν ἐθνῶν.

Θυμήσου, Κύριε, τὸ χλευασμὸ ποὺ τραβοῦν οἱ δοῦλοι σου,
αὐτὸν ποὺ ὑπομένουν μὲς στὸ κεφαλοκλείδωμα πολλῶν ἐθνῶν.

ἀπ' αὐτὸν τὸν *κόλπον,* ἢ τὸ *κόλπο* καὶ τὰ *κόλπα,* λέγεται καὶ *κολπαδόρος* ὁ τεχνίτης τῆς πάλης αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀρχικά, κι ἔπειτα κατὰ συνεκδοχὴν καὶ μεταφορικῶς κι ὁ καθένας ποὺ μὲ τεχνάσματα ἐξαπατάει καὶ τουμπάρει τὸν ἀντίπαλο ἢ τὸ κοινό.

Ἐπειδὴ ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἑρμηνευταὶ δὲν κατάλαβαν ἐδῶ τὴ λέξι *κόλπος,* συνέβη νὰ μὴν καταλάβουν καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ῥήματος *ὑπέσχον,* ποὺ εἶναι γ΄ πληθυντικό, ἐνῷ τὸ πέρασαν γιὰ α΄ ἑνικό, καὶ τὸ εἶδος τῆς γενικῆς *πολλῶν ἐθνῶν,* ποὺ εἶναι ὑποκειμενικὴ στὸ *κόλπῳ,* γι' αὐτὸ ἡ ἑπόμενη συνέπεια ἦταν νὰ προσπαθήσουν νὰ «θεραπεύσουν» τὸ ὑγιέστατο χωρίο, καταστρέ-

φοντάς το μὲ τὴν προσθήκη ἑνὸς *μου* μετὰ τὸ *κόλπῳ* ὡς γενικῆς κτητικῆς, ὥστε νὰ γίνῃ *ἐν τῷ κόλπῳ μου.* ἔτσι τὸ *πολλῶν ἐθνῶν* ἀποσυνδέθηκε ἀπὸ τὴ σύνταξι. ἔμεινε μετέωρο κι ἀκατανόητο, καὶ κατ' οὐσίαν ἔγινε ἕνα ἄχρηστο σκουπίδι ποὺ «παρεμποδίζει τὴν κατανόησι τοῦ χωρίου». δὲν ξέρω ἂν καὶ πόσοι διαισθάνονται ποτὲ ὅτι οἱ δυὸ γενικὲς *μου* καὶ *πολλῶν ἐθνῶν* δὲν γίνεται νὰ συνυπάρχουν, καὶ ποιά ἀπὸ τὶς δυὸ περιττεύει, ἀλλὰ τὸ νόημα τοῦ χωρίου καταστράφηκε. ἔχουν *ἐν τῷ κόλπῳ μου* σχεδὸν ὅλα τὰ χειρόγραφα τῶν Ψαλμῶν καὶ σχεδὸν ὅλες οἱ ἔντυπες κριτικὲς καὶ χρηστικὲς ἐκδόσεις τῆς Π. Διαθήκης καὶ τοῦ λειτουργικοῦ Ψαλτηρίου (Walton, Ess, Tischendorf, Swete, Rahlfs, κλπ.). ἐλάχιστα ὅμως χειρόγραφα τοῦ λειτουργικοῦ Ψαλτηρίου κι ἐλάχιστες ἔντυπες ἐκδόσεις του, τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ παλιότερες, ἔχουν *ἁπλῶς ἐν τῷ κόλπῳ πολλῶν ἐθνῶν* χωρὶς τὴν προσθήκη τοῦ *μου.* αὐτὴ εἶναι ἡ αὐθεντικὴ γραφὴ *ὡς δυσκολώτερη γραφή (lectio difficilior).* καὶ μὲ τέτοια ἔντυπα Ψαλτήρια παραβάλλοντας ὁ Μπρατσιώτης τὸ βιβλίο μόνο τῶν Ψαλμῶν τῆς Π. Διαθήκης, τὴν ὁποία ἐξέδωκε τὸ 1928 γιὰ τὴν ἀδελφότητα «Ζωή», ἀνατυπώνοντάς την κατὰ τὰ ἄλλα ἀπὸ τὴν ἔκδοσι τοῦ Rahlfs, κληρονόμησε τὴν αὐθεντικὴ γραφὴ τοῦ στίχου, χωρὶς τὸ *μου.*

Παίρνοντάς το ἀπὸ χειρόγραφα τῶν Ο΄, ποὺ ἔχουν τὸ *μου,* τὸ ἔβαλαν καὶ οἱ μασορῖτες στὸ μασοριτικὸ κείμενο *(β'ιqι =ἐν τῷ κόλπῳ μου),* καὶ οἱ ταργουμισταὶ στὴ χαλδαϊκὴ Ταργούμ, καὶ ὁ Ἀκύλας *(αἴροντός μου ἐν κόλπῳ πάσας ἀδικίας λαῶν),* καὶ ὁ Σύμμαχος *(ἐβάστασα ἐν τῷ κόλπῳ μου παμπόλλων ἐθνῶν),* καὶ ὁ Ἀπολλινάριος Λαοδικείας στὴν «ὁμηρική» του μετάφρασι τῶν Ψαλμῶν (*ἡμετέρῳ φερόμην κακὰ νείκεα κόλπῳ,* PG 33,1448a), καὶ οἱ Baranina - Ἱερώνυμος στὴ vulgata *(in sinu meo),* καὶ ἡ συριακὴ πεσσίτα, καὶ ἡ αἰθιοπικὴ μετάφρασι· μόνο ἡ ἀραβικὴ δὲν ἔχει τὸ *μου,* προφανῶς ἐπειδὴ ἔγινε ἀπὸ χειρόγραφο τῶν Ο΄ σωστὸ στὸ σημεῖο αὐτό.

Καὶ οἱ νεώτερες εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις γερμανικὴ *(in meinem Herzen),* γαλλικὴ *(j' ai la charge),* ἱσπανικὴ *(en mi seno),* ἰταλικὴ *(che io porto in seno),* καὶ ἀγγλικὴ *(in my boson)* τὸ ἔχουν.

Ἀκολουθοῦν ἐπίσης τὴ σφαλερὴ γραφὴ *ἐν τῷ κόλπῳ μου* καὶ ὅλες οἱ νεοελληνικὲς μεταφράσεις τὶς ὁποῖες παραθέτω.

Κάλβος·	*πῶς βαστᾷ ἡ καρδιά μου τὸν ὀνειδισμὸν πολλῶν ἐθνῶν*
Leeves Lowndes Βάμβας Τυπάλδος Ἰωαννίδης	*τὸν ὁποῖον φέρω ἐν τῷ κόλπῳ μου ὑπὸ τοσούτων πολυαρίθμων ἐθνῶν*
Κεφαλᾶς·	*ὅνπερ φέρω ἐν τοῖς κόλποις μου ὑπ' ἐθνῶν πολυαρίθμων*

Καλλίνικος· *ὑποχρεοῦμαι ἐν τοῖς κόλποις μου νὰ βαστάζω...*
Τρεμπέλας· *τὸν ὁποῖον εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ βαστάζω εἰς τὸν κόλπον μου*
Γιαννακόπουλος· *τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν ἐντὸς τῶν ἰδίων των κόλπων ἐκ μέρους πολλῶν ἐθνῶν*
Χαστούπης· *πῶς φέρω εἰς τὸν κόλπον μου τὸ ὄνειδος τῶν λαῶν*
Κολιτσάρας· *τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν μέχρι εἰς τὰ κατάβαθα τῆς καρδίας των ἐκ μέρους πολλῶν ἐθνῶν*
Χιλιασταί· *τὸ ὅτι μεταφέρω στὸν κόλπο μου τὸν ὀνειδισμὸ ἀπὸ τόσο πολλοὺς λαούς*
Βέλλας, Οἰκονόμου, Παπαδόπουλος, Σιμωτᾶς, Τσάκωνας, Κωνσταντίνου, Χιωτέλλη } *πόσων λαῶν τοὺς χλευασμοὺς πρέπει νὰ ὑποστῶ;*

ἀσφαλῶς ἡ ἑρμηνεία τῆς λέξεως αὐτῆς *κόλπος* καὶ ὅλου αὐτοῦ τοῦ ψαλμικοῦ χωρίου καὶ ἡ σωστή τους μετάφρασι θὰ ἦταν πολὺ σκληρὸ ν' ἀπαιτηθῇ ἀπὸ τοὺς 13 καθηγητὰς πανεπιστημίου, ποὺ ἀράδιασα ὡς μεταφραστὰς τῶν Ψαλμῶν, διότι εἶναι πράγματι κάτι ποὺ ὑπερβαίνει τὶς δυνάμεις των.

Καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ τῶν Ψαλμῶν Ὠριγένης (PG 12,1549d), Εὐσέβιος Καισαρείας (PG 23,1121b· καὶ Εὐ. πρ. 4,16 ΒΕΠ 27,170), Θεοδώρητος (PG 80,1597a), Εὐθύμιος Ζυγαβηνός (PG 128,928a), καὶ Νικηφόρος Βλεμμίδης (PG 124,1539b), καὶ στὴν ἐλεύθερη χρῆσι τῆς Βίβλου ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος (PG 120,725b Ὁμιλ. εἰς Α΄ Κυρ. νηστ.), ἔχουν ὅλοι τὴ σφαλερὴ γραφὴ *ἐν τῷ κόλπῳ μου* καὶ παραπαίουν μεταξὺ διαφόρων παρερμηνειῶν, μερικὲς φορὲς καὶ καββαλιστικῶν. κατ' αὐτοὺς δηλαδὴ *κόλπος* εἶναι ἡ «ψυχὴ» ἢ ἡ «καρδία» τοῦ ὁμιλοῦντος, ὁ ὁποῖος ἐννοεῖται καὶ ὡς τὸ ὑποκείμενο τοῦ *ὑπέσχον,* μιὰ καὶ τὸ θεωροῦν ὡς α΄ ἑνικὸ πρόσωπο.

Οἱ Λατῖνοι ἑρμηνευταὶ τῶν Ψαλμῶν, ὅταν τὸ ἑρμηνεύουν, ἀκολουθοῦν μονολιθικὰ τὴ γραφὴ τῆς vulgata, οἱ δὲ νεώτεροι ξένοι τὴ μετάφρασι τῆς γλώσσης του ὁ καθένας.

Δὲν βρῆκα ἕναν ἑρμηνευτὴ ἢ μεταφραστὴ ποὺ νὰ ἔχῃ καταλάβει τὸ ψαλμικὸ αὐτὸ χωρίο, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ *δοῦλοι τοῦ Κυρίου,* δηλαδὴ οἱ Ἰσραηλῖτες, ὀνειδίζονται, καθὼς εἶναι ἐγκλωβισμένοι στὸν *κόλπον πολλῶν ἐθνῶν,* δηλαδὴ στὸ κεφαλοκλείδωμά τους. αὐτὸ τὸ πάλαισμα κι αὐτὴ ἡ λαβὴ εἶναι ἀπὸ τὰ φοβερώτερα.

Οἱ ὀνομασίες λοιπὸν τῶν εἰδικῶν κομμάντος *ἄδροὶ* στὴν Π. Διαθήκη καὶ *δεξιολάβοι* στὴν Κ. Διαθήκη, οἱ ὅροι τῆς ἄοπλης ἔντεχνης πάλης των *κόλποι* στὴν Παλαιὰ καὶ *μεθοδεῖαι* στὴν Καινή, οἱ σωματοφύλακες τοῦ Δαυῖδ καὶ τοῦ Παύλου, οἱ ἐπιδόσεις καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ στρατηγοῦ Βαναΐου, καθὼς καὶ ὅσα μαρτυροῦν γιὰ τὴν ἄο-

πλη ἔντεχνη πάλη τῶν *δεξιῶν λαβῶν* ἢ *παλαισμάτων* ἢ *ἀκροχειρισμῶν* καὶ *manubriorum (μανουβρῶν)* καὶ γιὰ τὴ στρατιωτική της χρῆσι οἱ θύραθεν Ὅμηρος, Ἀρχίλοχος, Αἰσχύλος, Πίνδαρος, Ἡρόδοτος, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Πλαῦτος, Ποσειδώνιος, Πλούταρχος Χαιρωνεύς, Παυσανίας, Λουκιανός, Πολυδεύκης, Ἀθήναιος, Πλούταρχος Ἀθηναῖος, καὶ Ἀρισταίνετος, καὶ οἱ βυζαντινοὶ Ἰωάννης Λυδὸς καὶ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, ἑρμηνεύουν ὅλα τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. οἱ μέχρι στιγμῆς μεταφρασταὶ τῆς Βίβλου ὅμως καὶ οἱ ἑρμηνευταί της, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, δὲν ἀντιλήφτηκαν τίποτε ἀπ' αὐτά, καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσαν νὰ μεταφράσουν τοὺς βιβλικοὺς ὅρους *ἁδροί, δεξιολάβοι, ἐγχειρῶ, μεθοδεῖαι,* καὶ *κόλπος.*

Γιὰ νὰ «κάνω ταμεῖο», οἱ Ἕλληνες καθηγηταὶ πανεπιστημίου, ἀνάμεσά τους καὶ οἱ δυὸ Ἄγγλοι, ποὺ ἀνέλαβαν νὰ μεταφράσουν τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη στὴ σημερινὴ ἑλληνικὴ καὶ ποὺ στὰ τέσσερα χωρία Δδ 89,7-8 καὶ Ψα 88,50 καὶ Ἰε 81,17 καὶ Πξ 76,13 δὲν κατάλαβαν τὶς λέξεις *ἁδροὶ* καὶ *κόλπος* καὶ *ἐγχειρῶ* καὶ *δεξιολάβοι,* οὔτε πῆραν εἴδησι γιὰ τὴν τέχνη τους, ποὺ ἀναφέρεται στὴ Βίβλο κατ' ἐπανάληψι, καθὼς μοιράστηκαν μὲν τὰ πρὸς μετάφρασι βιβλία, ἀλλ' εἶναι καὶ δηλώνουν αὐτοβούλως ἀλληλέγγυοι, παραταγμένοι σὲ τετράδες ἀλλ' ὡς ἄγημα ὁλομόναχοι κι ἀβοήθητοι, εἶναι συνολικὰ οἱ ἀκόλουθοι 23.

H. Leeves, I. Lowndes, N. Βάμβας, K. Τυπάλδος,
Γ. Ἰωαννίδης, Π. Τρεμπέλας, Ἀ. Χαστούπης, Π. Δημητρόπουλος,
B. Βέλλας, Εὐ. Ἀντωνιάδης, Ἁ. Ἀλιβιζᾶτος, Γ. Κονιδάρης,
Γ. Γαλίτης, Σ. Ἀγουρίδης, Ἠ. Οἰκονόμου, Π. Σιμωτᾶς,
N. Παπαδόπουλος, B. Τσάκωνας, Ἰω. Καραβιδόπουλος, B. Στογιάνος,
Ἰω. Γαλάνης, Π. Βασιλειάδης, Μ. Κωνσταντίνου.

συγκριτικὰ καλλίτερος ἀπ' ὅλους αὐτοὺς εἶναι ὁ Τρεμπέλας. φτωχότερος ἀπὸ τοὺς 23 σὲ κατάρτισι καὶ περισσότερο ἀκατάλληλος γιὰ τὸ ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο στρατολογήθηκε, εἶναι ὁ μεταφραστὴς τῶν Ψαλμῶν στὴν τελευταία μετάφρασι τῆς Βίβλου γιὰ λογαριασμὸ τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρίας (1997), ποὺ δὲν εἶναι γνωστὸ στὸ κοινὸ ποιός ἀπὸ τοὺς ἓξ εἶναι. ἔρχεται πρῶτος στὶς ἑρμηνευτικὲς καὶ μεταφραστικὲς γκάφες τσαπατσουλιὲς καὶ σαχλαμάρες τόσο ὡς πρὸς τὴν καταπληκτικότητά τους ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὸ πλῆθος των. αὐτὴ ἡ φτώχεια του ἐπιβαρύνεται ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὸ ὅτι εἶχε μὲν γιὰ βοήθημά του μιὰ ἑρμηνεία τῶν Ψαλμῶν σὰν τοῦ Τρεμπέλα, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβῃ οὔτε κι αὐτή. δὲν καταλαβαίνει δηλαδὴ ὄχι μόνο τὸ κείμενο ποὺ «μεταφράζει» ἀλλὰ μερικὲς φορὲς οὔτε τὴ μετάφρασι τοῦ Τρεμπέλα, ὅταν προσπαθῇ νὰ ξεσηκώσῃ ἀπ' αὐτὴ κάτι ἕτοιμο.

Αὐτὰ γιὰ τὴν ἱστορία τῶν ἐντέχνων λαβῶν καὶ παλαισμάτων τῆς

πάλης καὶ γιὰ τοὺς τεχνῖτες της, πού, ὅπως καὶ στὴν περίπτωσι τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Δαυΐδ, χρησιμοποιοῦνταν ὡς σωματοφύλακες προσώπων τὰ ὁποῖα ἦταν στόχοι ἀπαγωγέων καὶ δολοφόνων. αὐτοὶ εἶναι οἱ *δεξιολάβοι,* ποὺ ἕνα τμῆμα ἀπ' αὐτούς, στὴ χρῆσι τῶν 'Ρωμαίων, ἦταν κι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο μαζὶ μὲ τοὺς *στρατιώτας* καὶ τοὺς *ἱππεῖς* συνώδευσε μὲ πλήρη ἐπιτυχία τὸ δέσμιο Παῦλο ἀπὸ τὰ Ἰεροσόλυμα στὴν Καισάρεια καὶ τὸν παρέδωσε σῷο στὸ 'Ρωμαῖο ἡγεμόνα.

Περίληψι

Στὸ Πξ 76,13 τὸ *δεξιολάβοι,* ποὺ παράγεται ἀπὸ τὸ *δεξιαὶ λαβαὶ* (=ἐπιδέξιες λαβές), σημαίνει παλαιστὰς τῆς ἔντεχνης ἄοπλης πάλης καὶ μάχης, ὅπως εἶναι σήμερα τὸ τζοῦντο. τέτοιοι τεχνῖτες χρησιμοποιοῦνταν καὶ στὸν πόλεμο ὡς κομμάντος, ὅπως ἀναφέρουν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀπὸ τὸν Ὅμηρο (10^{ος} π.Χ. αἰ.) μέχρι τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο (10^{ος} μ.Χ. αἰ.). ἀπὸ τὴν ἀθλητικὴ ὁρολογία τῆς πάλης στὴ Βίβλο χρησιμοποιοῦνται οἱ ὅροι *ἄδροί* (Δδ 89,7-8), *κόλπος* (Ψα 88,50), *ἐγχειρῶ* (Ἰε 81,17), *μεθοδεῖαι* (Ἐφ 12,2), καὶ *δεξιολάβοι* (Πξ 76,13). στὴν παροῦσα πραγματεία ἀναφέρονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι ὅροι καὶ περιγραφὲς τοῦ ἀθλήματος αὐτοῦ καὶ τῆς στρατιωτικῆς του χρήσεως, παρμένα ἀπὸ τὴ Βίβλο καὶ ἀπὸ συγγραφεῖς ἀρχαίους Ἕλληνες, Λατίνους, καὶ Χριστιανούς.

Summarium

In Act 76,13 vocabulum *δεξιολάβοι,* quod ex vocabulis *δεξιαὶ λαβαὶ* (= *prehensiones dextrae*) producitur, significat luctatores luctae artificiosae et pugnae peritae sine armis, sicut est hodie lucta zudo. tales artifices in bello commandos erant, ut scriptores antiqui ab Homero (saec. X a.C.) usque ad Constantinum Porphyrogenitum (saec. X p.C.) dicunt. ex terminis athleticis luctae in usum convertuntur in Biblo termini *ἄδροί* (Dd 89,7-8), *κόλπος* (Ps 88, 50), *ἐγχειρῶ* (Ie 81,17), *μεθοδεῖαι* (Eph 12,2), et *δεξιολάβοι* (Act 76,13). in hac tractatione et multi alii termini descriptionesque huius certaminis et militaris usus ipsius referuntur, quae omnia ex Biblo scriptoribusque antiquis, Graecis et Latinis et Christianis, sumpta sunt.

Summary

In Act 76,13 the word δεξιολάβοι, which derives from the words δεξιαὶ λαβαὶ (= skilled grips), means wrestlers of the artistic unarmed

wrestling and combat, just like judo, as it is today. Such artisans were used also during wars as commandos, as ancient writers mention from the era of Homer (X century B.C.) till the era of Constantine Porphyrogennitos (X century A.C.). The terms ἁδροί (Dd 89,7-8), κόλπος (Psal 88,50), ἐγχειρῶ (Je 81,17), μεθοδεῖαι (Eph 12,2), and δεξιολάβοι (Act 76,13) are used in the Bible, taken from the athletic terminology of wrestling. In this thesis more other terms and descriptions of this sport, as well as descriptions of its military use are mentioned, which have been taken from the Bible, as well as from Ancient Greek, Latin, and Christian writers.

Μελέτες 2010

32. ΜΙΑ ΠΑΥΛΕΙΑ ΒΡΑΧΥΛΟΓΙΑ

Γράφει ὁ Παῦλος στὴν Πρὸς Γαλάτας (4,3) ἐπιστολή του· *Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοί, Ἕλλην ὤν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι, διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους· οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,...*

Ἡ μετάφρασι τοῦ χωρίου εἶναι· «Ἀλλ' οὔτε κι ὁ Τίτος ποὺ εἶναι μαζί μου, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι ἐθνικός, δὲν καταναγκάστηκε νὰ περιτμηθῇ, περιτμήθηκε ὅμως ἐξ αἰτίας τῶν παρεισάκτων ψευδαδέλφων· αὐτοὶ παρεισέφρησαν γιὰ νὰ κατασκοπεύσουν τὴν ἐλευθερία μας, τὴν ὁποία ἔχουμε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,...». δηλαδὴ δὲν τὸν πίεσαν οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι νὰ περιτμηθῇ, ἀλλ' αὐτὸς μόνος ἀποφάσισε καὶ περιτμήθηκε, γιὰ νὰ μὴ δίνῃ λαβὴ στοὺς ψευδαδέλφους. ἔτσι ἐννοεῖ τὸ χωρίο μόνον ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (Εἰς Γα 4,3 PG 61,634-5), ἐνῷ ἀπὸ τὸ Θεοδώρητο (Εἰς Γα 4,3 PG 82,469cd) καὶ πέρα γίνεται τὸ ἴδιο λάθος ποὺ γίνεται καὶ σήμερα (Ἰωάννης Δαμ., Εἰς Γαλ. 4,3 PG 95,784c. Οἰκουμένιος, Εἰς Γαλ. 4,3 PG 118,1105b. Θεοφύλακτος, Εἰς Γαλ. 2,3-4 PG 124,969d). ὁ Χρυσόστομος ὄχι μόνο τὸ καταλαβαίνει σωστά, ἀλλὰ δείχνει καὶ ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ χωρίου εἶναι ἀκόμη φυσική του γλῶσσα· διότι δὲν τὴ σχολιάζει.

Τὸ χωρίο κυριολεκτικὰ «τσακίζει κόκκαλα» ἐδῶ καὶ 1600 χρόνια, ἀλλὰ κόκκαλα ἀνθρώπων ποὺ δὲν γνωρίζουν καλὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνική· γιὰ ὅσους τὴ γνωρίζουν δὲν εἶναι κανένα ἰδιαιτέρως δύσκολο χωρίο. οἱ μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταὶ «καταλαβαίνουν» ὅλοι ὅτι «Οὔτε ὁ Τίτος ἀναγκάστηκε νὰ περιτμηθῇ ἐξ αἰτίας τῶν ψευδαδέλφων», ἢ «...γιὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ θέλημα τῶν ψευδαδέλφων», ἢ «...παρ' ὅλο ποὺ τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ ψευδάδελφοι»· δηλαδὴ ὅτι ἐν τέλει ὁ Τίτος δὲν περιτμήθηκε. ἔτσι σφαλερὰ μεταφράζουν κι ἑρμη-

νεύουν οἱ μεταγενέστεροι τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι Λατῖνοι, καὶ οἱ ἀρχαῖες μεταφράσεις τῆς Καινῆς Διαθήκης, καὶ οἱ πέντε μητρικὲς εὐρωπαϊκὲς μεταφράσεις τῆς μεταρρυθμίσεως, γερμανικὴ γαλλικὴ ἱσπανικὴ ἰταλικὴ ἀγγλική, ἔτσι καὶ στὴ νεοελληνικὴ ὁ Μάξιμος Καλλιουπολίτης, ὁ Βάμβας, ὁ Τρεμπέλας, ὁ Δημητρόπουλος, οἱ τέσσερες τοῦ 1967 (Βέλλας, Εὐ. Ἀντωνιάδης, Ἀλιβιζᾶτος, Κονιδάρης), ὁ Κολιτσάρας, οἱ χιλιασταί, οἱ ἓξ τοῦ 1985 (Ἀγουρίδης, Π. Βασιλειάδης, Γαλάνης, Γαλίτης, Καραβιδόπουλος, Στογιάνος), κι ὁ Σωτηρόπουλος· 13 καθηγηταὶ πανεπιστημίου καὶ ἄλλοι 4 θεολόγοι (ὁ Γαλίτης «καταλαβαίνει» τὸ χωρίο ἔτσι καὶ στὴν εἰσαγωγὴ (σελ. 23) τοῦ ἑρμηνευτικοῦ του ὑπομνήματος στὴν Πρὸς Τίτον ἐπιστολή). ἔτσι «καταλαβαίνουν» ἐπίσης τὸ χωρίο καὶ ὅλοι γενικῶς οἱ ἑρμηνευταί, ξένοι καὶ δικοί μας, καὶ ὅλοι οἱ λεξικογράφοι τῆς Καινῆς Διαθήκης. δὲν κατάλαβαν κανείς τους τί λέει στὸ χωρίο αὐτὸ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ δὲν ἤξεραν ἱκανοποιητικὰ τὴ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ γενικὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνική· πιὸ ἑστιασμένα, ἐδῶ δὲν ἤξεραν τί σημαίνει τὸ *δὲ* στὸ ἐμπρόθετο *διὰ δὲ τοὺς ψευδαδέλφους* καὶ πῶς λειτουργεῖ ὡς βραχυλογία αὐτὸ τὸ *δέ*· δηλαδὴ οὔτε ἀντιλήφτηκαν τὴν ὕπαρξι τῆς βραχυλογίας καὶ τὴν ἰδιάζουσα κι ὀλιγόχρηστη σημασία τοῦ *δέ.* σημαίνει «παρὰ μόνο»· ἡ σωστὴ μετάφρασι, ποὺ ἔδωσα, σημαίνει ὅτι ὁ Τίτος περιτμήθηκε, μόνο γιὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματα τῶν ψευδαδέλφων· ὅπως ἀργότερα ὁ Παῦλος, πρᾶγμα ποὺ δὲν τὸ πίστευε πιά, ξύρισε τὸ κεφάλι του καὶ προσέφερε θυσία τρία πρόβατα (Νο 185,1-3) στὸ ναὸ τῶν Ἰουδαίων, μόνο γιὰ νὰ βουλώσῃ πάλι τὰ στόματα τῶν ἴδιων ψευδαδέλφων, κι αὐτὸ τοῦ κόστισε τέσσερα χρόνια φυλακή, τρεῖς ἀπόπειρες δολοφονίας του, καὶ πολλοὺς ἄλλους θανασίμους κινδύνους καὶ ταλαιπωρίες (Πξ 71,7-10).

Παρόμοια χωρία μὲ τέτοια χρῆσι καὶ σημασία τοῦ *δὲ* βρῆκα μερικὰ γιὰ παράδειγμα καὶ στοὺς θύραθεν. λέει λόγου χάρι ὁ Ἀριστοτέλης στὰ Ἠθικὰ νικομάχεια (8,16,1163β)· *Διὸ κἂν δόξειεν οὐκ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, πατρὶ δ' υἱόν.* δηλαδὴ ὁ πατέρας μπορεῖ ν' ἀποπαιδώσῃ τὸ γιό. κι ὁ συντάκτης τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τῆς ἀριστοτελικῆς Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίας (7,6,585β) γράφει· *Συμβαίνει δὲ πολλοῖς καὶ πολλαῖς, γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι, μετ' ἀλλήλων μὲν συνεζευγμένοις μὴ δύνασθαι τεκνοποιεῖσθαι, διαζευχθεῖσι δέ.* δηλαδὴ μποροῦν νὰ τεκνοποιήσουν, ὅταν διαζευχθοῦν καὶ τεκνοποιήσουν μὲ ἄλλους συζύγους. καὶ πάλι ὁ ἴδιος λίγες σειρὲς πιὸ κάτω γράφει· *Νέοις μὲν οὖσιν οὐδὲν γίνεται, πρεσβυτέροις δέ.* δηλαδὴ γίνεται ὅταν γηράσουν. καὶ πάλι ὁ ἴδιος λίγο παρακάτω (586α) γράφει· *Ἡ μὲν γὰρ θυγάτηρ ἐγένετο οὐκ Αἰθίοψ, τὸ δ' ἐκ ταύτης.* δηλαδὴ μιᾶς λευκῆς γυναικός, ποὺ γονιμοποιήθηκε ἀπὸ μαῦρο, ἡ μὲν ἀπ' αὐτὸν θυγατέρα

της δὲν γεννήθηκε μαύρη, γεννήθηκε ὅμως μαῦρο τὸ ἀπὸ τὴ θυγατέρα της ἐγγόνι της. καὶ ὁ ἀρχαῖος λεξικογράφος Μοῖρις, στὸ λῆμμα *εὐκαιρεῖς* γράφει· *Εὐκαιρεῖς οὐδεὶς εἴρηκε τῶν παλαιῶν, Ἕλληνες δέ.* δηλαδὴ κανεὶς Ἀττικὸς συγγραφεὺς δὲν χρησιμοποίησε ποτὲ τὴ λέξι *εὐκαιρεῖς,* τὴ χρησιμοποίησαν ὅμως οἱ λοιποὶ Ἕλληνες. κι ὁ ἄλλος ἀρχαῖος λεξικογράφος Φρύνιχος (Ἐκλ., 214 *παραβόλιον*) λέει· *Τῷ μὲν ὀνόματι οὐ κέχρηνται οἱ παλαιοί, τῷ δὲ ῥήματι.* δηλαδή· «Οἱ παλιοὶ τὸ μὲν ὄνομα δὲν τὸ χρησιμοποιοῦσαν, χρησιμοποιοῦσαν ὅμως τὸ ῥῆμα». κι ὁ ἀρχαιομαθέστατος Φώτιος πολὺ ἀργότερα (Ἐπιστολὴ ἀπαντητικὴ πρὸς Νικόλαον Ῥώμης, 40) γράφει· *...Μάλιστά γε τῆς ὑμῶν πατρικῆς ὁσιότητος οὐ διὰ γραμμάτων, διὰ δὲ τῶν οἰκείων τοποτηρητῶν πληροφορηθῆναι κρινάσης,...* δηλαδή· «...Ἐπειδὴ κυρίως ἡ πατρική σας ὁσιότης ἔκρινε νὰ μὴν πληροφορηθῇ μὲ γράμματα, νὰ πληροφορηθῇ ὅμως μὲ τοὺς τοποτηρητάς της,...». γιὰ τὴν τέτοια σημασία καὶ συντακτικὴ λειτουργία αὐτοῦ τοῦ *δὲ* δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ βοηθηθῇ κανεὶς ἀπὸ κανένα λεξικὸ κι ἀπὸ καμμία γραμματικὴ ἢ συντακτικό· πρέπει νὰ ἔχῃ ἄμεση καὶ πλούσια ἐμπειρία ἀπὸ τὰ κείμενα· πρέπει νὰ ἔχῃ διαβάσει δηλαδὴ αὐτοπροσώπως πολλὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ νὰ ἔχῃ παρατηρήσει καὶ διακρίνει αὐτὸ τὸ σπάνιο *δέ.*

Φυσικὰ οἱ δικοί μας 13 προειρημένοι καθηγηταὶ πανεπιστημίου, ποὺ δὲν κατάλαβαν τὸ χωρίο, ἔχουν ἀσυζητητεὶ τὸ ἐλαφρυντικὸ ὅτι, ἐνῷ τόσοι καὶ τόσοι ξένοι τοὺς παραπλανοῦσαν καὶ τοὺς ἐξωθοῦσαν στὸ λάθος, δὲν βρέθηκε νὰ τοὺς βοηθήσῃ οὔτε ἕνας· ἦταν ὁλομόναχοι καὶ ἀβοήθητοι. καὶ καθὼς ἦταν πάνω ἀπὸ τὰ μέτρα τους νὰ καταλάβουν τί λέει ὁ Παῦλος ἐδῶ, δὲν μπόρεσαν οὔτε νὰ τὸ φανταστοῦν αὐτὸ τὸ εἰδικὸ *δὲ* σὰν κάτι τὸ διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα *δέ,* ὥστε νὰ κινηθοῦν πρὸς τὴ διερεύνησί του. κι ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε ἕνα *δὲ* εἶναι ἕνας ψύλλος στ' ἄχυρα. καὶ μὴ νομίσετε ὅτι, ὅταν οἱ καθηγηταὶ πανεπιστημίου ἔχουν νὰ νοιαστοῦν γιὰ τόσες καὶ τόσες ἀπόψεις, ποὺ ἔχουν στὸ κεφάλι τους, γιὰ τὶς μεταχρονολογήσεις τόσων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, γιὰ τὴν ἄρνησι τῆς πατρότητός των καὶ τῆς γνησιότητός των, γιὰ τὶς ὑποτιθέμενες διαστρωματώσεις των, γιὰ τὸ πῶς ἀλλιῶς θὰ μπορέσουν νὰ λιμάρουν τὸ κῦρος των, γιὰ τὸ πῶς θὰ τὰ καταφέρουν ὅλ' αὐτὰ χωρὶς τεκμήρια, γιὰ τὸ πῶς θὰ τὰ πλασσάρουν στοὺς φοιτητὰς τόσο σαφῶς, ὥστε νὰ γίνουν καταληπτὰ καὶ νὰ ῥιζώσουν στὶς τρυφερὲς ἐφηβικὲς διάνοιες ἐκείνων, καὶ τόσο ἀσαφῶς, ὥστε αὐτοὶ νὰ μὴ διακινδυνεύσουν τὴν καρέκλα τους καὶ τὸ ἀξιόλογο εἰσόδημά τους ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὸ πῶς θὰ στηρίξουν τόσες ἄλλες μπαροῦφες ποὺ ἀνέλαβαν νὰ στηρίξουν, μὴ νομίσετε ὅτι εἶναι εὔκολο ἢ ὅτι τοὺς μένει καιρὸς ν' ἀσχοληθοῦν ἔστω καὶ λίγο μὲ τὸ πῶς θὰ καταλάβουν κιόλας τὸ κείμενο τῆς Βί-

βλου, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀποφαίνονται. ὅλα ἀπ' αὐτοὺς τὰ περιμένετε; τί νὰ προλάβουν πρῶτα οἱ ἄνθρωποι; ὅσο γιὰ τὰ θεολογήματα τῶν ἑρμηνευτῶν τῶν τελευταίων 500 ἐτῶν καὶ τοῦ Γαλίτη, στὴ σελίδα του ποὺ σημείωσα, γιὰ τὸ πῶς ἀντιλαμβάνεται στὸ χωρίο του αὐτὸ τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία του ὁ Παῦλος, εἶναι φυσικὰ μόνο ἀρλοῦμπες. ὁ Παῦλος ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία του, καὶ τὴν τοῦ Τίτου, ὅπως τὴν ἐννόησε κι ἀργότερα στὸ χωρίο τῶν Πράξεων ποὺ ὑπέμνησα.

Δημοσιεύθηκε τὸ 2005 ἀνατυπώθηκε στὶς Μελέτες τὸ 2010

33. *ΠΑΣΑ ΓΡΑΦΗ ΘΕΟΠΝΕΥΣΤΟΣ ΚΑΙ ΩΦΕΛΙΜΟΣ*

Β΄ Τι 8,6· *Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ,...*

Μεταφράζω· Κάθε θεόπνευστο βιβλίο εἶναι καὶ ὠφέλιμο γιὰ διδασκαλία, γιὰ ἔλεγχο πορείας, γιὰ ἐπανόρθωσι πορείας, γιὰ ἀγωγὴ ποὺ πρέπει σὲ δικαίους,...

Αὐτὴ εἶναι ἡ σωστὴ μετάφρασι αὐτοῦ τοῦ χωρίου τοῦ Παύλου, ἡ δὲ ἑρμηνεία του ἄκρως εὐνόητη. οἱ μέχρι τοῦδε ὅμως Ἕλληνες μεταφρασταὶ (Μάξιμος, Βάμβας, Τρεμπέλας, Κολιτσάρας, Ψαρουδάκης, Ἀγουρίδης, Π. Βασιλειάδης, Γαλάνης, Γαλίτης, Καραβιδόπουλος, Στογιάνος, Φόρης, Χιωτέλλη, Σωτηρόπουλος, Καζανάκης, καὶ οἱ προτεστάντες Φίλος, Καραλῆς, Ἰωαννίδης, καὶ οἱ ἀνώνυμοι τῆς προτεσταντικῆς Ἑταιρίας Κοινωνικῆς καὶ Πνευματικῆς Ἀνάπτυξης, καὶ οἱ ἀνώνυμοι χιλιασταὶ) δὲν κατάλαβαν τὸ ἁπλούστατο αὐτὸ χωρίο. ἔχουν ὅλοι τους τὴν καλβινικὴ μετάφρασι τοῦ πρώτου, τοῦ Μαξίμου, ὁ καθένας μὲ δικά του λόγια, ὅτι «Ὅλη ἡ Γραφὴ εἶναι θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος εἰς διδασκαλίαν, εἰς ἔλεγχον, εἰς διόρθωσιν, εἰς παίδευσιν,...»· ὄχι ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅλοι τὸ Μάξιμο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχουν τὴν ἴδια μ' ἐκεῖνον προτεσταντικὴ ἐξάρτησι. λὲν ἀρλοῦμπες, ἐπειδὴ δὲν κατάλαβαν ὅτι τὸ *θεόπνευστος* εἶναι ἐπιθετικὸς προσδιορισμός, ἐνῷ τὸ *ὠφέλιμος* εἶναι κατηγορούμενο, καὶ γι' αὐτὸ δὲν κατάλαβαν οὔτε καὶ σὲ ποιά θέσι πρέπει νὰ ἐννοήσουν τὸ ἐννοούμενο *ἐστίν*· ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσουν ἀνάμεσα στὸ *θεόπνευστος* καὶ στὸ *ὠφέλιμος,* καὶ ὄχι πρὶν κι ἀπὸ τὰ δύο. ὅτι ὁ Παῦλος ἐννοεῖ *πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος (ἔστι) καὶ ὠφέλιμος...,* «κάθε θεόπνευστη γραφὴ εἶναι καὶ ὠφέλιμη...». δὲν εἶναι δηλαδὴ ζήτημα ἀρχαιομαθείας, ἀλλ' ἁπλῆς γλωσσικῆς λογικῆς, κοινῆς νοημοσύνης. διότι τὸ χωρίο θὰ μποροῦσε

νὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἀκατανόητο γι' αὐτοὺς καὶ στὴ νεοελληνική του διατύπωσι «κάθε γραφὴ θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη...», δηλαδὴ «κάθε βιβλίο θεόπνευστο εἶναι καὶ ὠφέλιμο...». δὲν καταλαβαίνουν δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ἐξ ἴσου ἁπλᾶ· ὅτι τὸ χωρὶς ἄρθρο *πᾶσα γραφὴ* σημαίνει «κάθε γραφή», «κάθε βιβλίο», καὶ ὄχι «ὅλη ἡ Γραφὴ» ὅπως θὰ σήμαινε τὸ ἔναρθρο *πᾶσα ἡ γραφή*· στὴν πρώτη περίπτωσι ὁ προσδιορισμὸς *πᾶσα* εἶναι ἐπιθετικός, στὴ δεύτερη θὰ ἦταν κατηγορηματικός· ὅτι ὁ Παῦλος καὶ γενικὰ οἱ νοήμονες θεόπνευστοι συντάκτες τῆς Βίβλου δὲν θὰ ἔλεγαν ποτὲ ὅτι «Ὅλη ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶναι θεόπνευστη», γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ αὐτονόητο καὶ τὸ ἁπλῶς προϋποτιθέμενο, κι ὅποιος τὸ πῇ εἶναι σὰ νὰ λέῃ ὅτι «Ὁ θεὸς εἶναι καλὸς καὶ δὲν εἶναι κακός», ἢ «Ὅλος ὁ θεὸς εἶναι καλὸς κλπ.»· δὲν λένε ποτὲ τέτοιες ἀρλοῦμπες οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς· ὅτι τὸ *πρὸς ἔλεγχον* δὲν σημαίνει «γιὰ νὰ κάνῃ κανεὶς ἐλεγκτικὸ κήρυγμα», ἀλλ' αὐτὸ ποὺ λέμε ἀλλιῶς «γιὰ κοντρόλ»· ὅτι τὸ *πρὸς ἐπανόρθωσιν* δὲν σημαίνει «γιὰ νὰ διορθωνόμαστε» ἢ «γιὰ νὰ διορθώνουμε τοὺς ἄλλους», ἀλλὰ «γιὰ ἐπανόρθωσι πορείας», «γιὰ συνεχὲς πιλοτάρισμα»· ὅτι τὸ *πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ* σημαίνει «γιὰ ἀγωγὴ ποὺ ταιριάζει σὲ δικαίους», «γιὰ χριστιανικὴ ἀγωγή», κι ὄχι ἐκεῖνα τὰ μικρονοϊκὰ ποὺ ἐννοοῦν καὶ λὲν οἱ μεταφρασταί. ἀλλ' αὐτὰ εἶναι τὰ δεύτερα λάθη τους· τὸ κύριο εἶναι τὸ πρῶτο.

Ἀκόμη κι ὁ Βέλλας μὲ τοὺς κομπάρσους του (Εὐ. Ἀντωνιάδης, Ἀλιβιζᾶτος, Κονιδάρης) δὲν πολυκαταλαβαίνει τὴ σωστὴ μετάφρασι, ποὺ ἔχει, γιατὶ ἔχει διαζευκτικῶς καὶ τὴ σωστὴ καὶ τὴ λαθεμένη ποὺ ἔχουν οἱ ἄλλοι, καὶ δὲν ἀποφασίζει ὁριστικὰ ποιά ἀπὸ τὶς δυὸ εἶναι ἡ μόνη σωστή. κι αὐτὸ τοῦ συμβαίνει, ἐπειδὴ τὴ σωστὴ δὲν τὴ γνωρίζει ἔχοντας προσπελάσει τὸ πρωτότυπο ἑλληνικὸ κείμενο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀρχαίας του ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδε καὶ τὶς δυὸ μεταφράσεις σὲ ξένες μεταφράσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξαρτῶνται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ὅλοι ἀνεξαιρέτως, καὶ δὲν ξέρει ποιές ἔχουν τὸ σωστό. διότι ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ ἔχουν τὸ σωστό, ἐνῷ ἡ γαλλικὴ ἡ ἱσπανικὴ καὶ ἡ ἀγγλικὴ ἔχουν τὸ λάθος. καὶ οἱ ἄλλοι πλὴν τοῦ Βέλλα ἐξαρτῶνται μόνον ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι, μόνος δὲ ὁ Βέλλας κι ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κι ἀπὸ τὴ γερμανική. ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ πρωτοτύπου δὲν τὸ προσπελάζει τὸ χωρίο κανείς τους, οὔτε τὴ Βίβλο γενικῶς. ἐννοεῖται δὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες μεταφρασταὶ καὶ ἀντιγράφονται μεταξύ τους. ὁ Βέλλας εἶναι ἐρευνητικώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ ἀνέτρεξε καὶ σὲ δεύτερο τυφλοσύρτη, ἀλλ' ὄχι καὶ νοημονέστερος οὔτε ἑλληνομαθέστερος. ἄλλωστε, ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, εἰδικὰ αὐτὸ τὸ χωρίο δὲν χρειάζεται τόσο ἔρευνα κι ἀρχαιομάθεια ὅσο ἁπλῆ νοημοσύνη. εἶναι πολὺ ἁπλό. ἐδῶ ὁ γενικὸς

πνιγμὸς ἔγινε μόνο σὲ μιὰ κουταλιὰ νερό. οἱ Ἕλληνες μεταφρασταί, ὀρθόδοξοι κι αἱρετικοί, δείχνουν ὅλοι τους περιωρισμένη ἀντίληψι. ἀκόμη κι ὅταν βλέπουν ἕτοιμο τὸ σωστὸ ἀνάμεσα στὰ λαθεμένα, δὲν τὸ πιάνουν, δὲν μποροῦν κἂν νὰ τὸ ξεχωρίσουν. ὑπάρχει ὅμως κι ἕνας δεύτερος λόγος, ποὺ δὲν καταλαβαίνουν εἰδικὰ αὐτὸ τὸ τόσο εὐνόητο χωρίο ἢ κι ἄλλα πολλὰ ἐξ ἴσου εὐνόητα· δὲν τὸ ἀγαποῦν αὐτὸ τὸ κείμενο· δὲν τὸ σέβονται. δὲν τὸ ἀγαποῦν ὅσο ἀγαποῦν λ.χ. οἱ φιλόλογοι τὰ μικροτέρας ἀξίας κείμενά τους. σ' αὐτὸ ὀφείλεται ἡ τσαπατσουλιά τους, ποὺ δὲν τὴν ἐννοῶ μόνο γιὰ τὸ μεταφραστικό τους ἔργο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλη τὴν ἀπασχόλησί τους ἢ μᾶλλον ἀνάμιξί τους στὴν ἐπιστήμη τῶν Ἱερῶν Γραμμάτων.

Μελέτες 2010

34. *Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΔΙΚΙΑΣ* ΚΙ Ο ΚΟΣΜΑΚΗΣ ΤΗΣ ΑΝΟΗΣΙΑΣ

Ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος στὴν πέμπτη ἀπὸ τὶς δώδεκα διδαχὲς τῆς Ἐπιστολῆς του, γράφοντας γιὰ τὴ γλῶσσα ἑφτὰ παραβολές, λέει στὴν τρίτη ἀπ' αὐτές (Ἰα 5,7)· *Ἰδοὺ ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει! καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας.* οἱ μεταφρασταὶ τῆς Κ. Διαθήκης καταλαβαίνουν τὴν ἐδῶ λέξι *κόσμος* μὲ τὴ σημασία της «λαός», «ἀνθρωπότης», «ὄχλος», «ντουνιᾶς», «κόσμος», καὶ «κοσμάκης». παραθέτω τὶς μεταφράσεις των.

Ἰα 5,7· *Ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας.*

Vulgata - Ἱερώνυμος	*universitas iniquitatis*
Γερμανικὴ - Λούθηρος	*eine Welt voll Ungerechtigkeit*
Γαλλική	*le monde du mal*
Ἱσπανική	*un mundo de maldad*
Ἰταλική	*il mondo dell' iniquit*
Ἀγγλική (1611)	*a world of iniquity*
ἀμερικανικὴ (1901)	*an unrighteous world*
Μάξιμος	*ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας*
Βάμβας	*ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας*
Τρεμπέλας	*εἶναι ὁ κόσμος ὁλόκληρος καὶ πλῆθος πολὺ τῆς ἀδικίας*
Δημητρόπουλος	*ὁ κόσμος, ἤτοι τὸ ὄργανο τῆς ἀδικίας*
Κολιτσάρας	*κόσμος ὁλόκληρος ἀδικίας καὶ πάσης κακίας*
Βέλλας καὶ Σια[1]	*κόσμος κακίας*
Ψαρουδάκης	*ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας*
Ἀγουρίδης καὶ Σια[2]	*εἶναι ἕνας ὁλόκληρος κόσμος ἀδικίας*

ΕΚΠΑ	*κόσμος ὁλόκληρος γιὰ τὸ κακό*
Καραλῆς	*ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας*
Χιλιασταί	*κόσμος ἀδικίας (world iniquity)*
Ἰωαννίδης	*ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας*
Φίλος	*ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας*
Σωτηρόπουλος	*α΄. ἡ μεγάλη καταστροφή*
	β΄. ἢ ἡ μεγάλη συμφορά
	γ΄. ἢ ὁλόκληρος κόσμος καταστροφῆς
Καζανάκης	*εἶναι ὁλόκληρος κόσμος γεμάτος ἀδικία.*

Ὁ Λατῖνος μοναχὸς Ἱερώνυμος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς παπικοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς τέσσερες πιὸ σοφοὺς πνευματικοὺς καὶ ἁγίους πατέρες τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας, τοὺς λεγομένους «διδασκάλους τῶν διδασκάλων» *(doctores doctorum)* καὶ μᾶλλον κι ἀπὸ τοὺς τέσσερες ὁ πρῶτος, μισοῦσε, ὅπως εἶπα, τὴ μετάφρασι τῶν Ἑβδομήκοντα καὶ τὴ λατινική της μετάφρασι «ἰταλικὴ» *(itala)* τόσο πολύ, πού, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὴν πολέμησε, ἔβαλε καὶ τὸν ἐχθρὸ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως Ἰουδαῖο ῥαββῖνο Βαρανίνα *(Baranina),* καὶ τοῦ ἔκανε μιὰ μετάφρασι τοῦ φθαρμένου ἤδη κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα ἑβραϊκοῦ - πρωτομασοριτικοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σὲ κακὰ λατινικά, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ Ἱερώνυμος γλωσσικῶς μόνο διαμόρφωσε σὲ κομψὰ λατινικά. καὶ φιλοδοξοῦσε νὰ ἐξαφανίσῃ τὴ μετάφρασι τῶν Ο΄ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ καὶ στοὺς ἑλληνογλώσσους Χριστιανοὺς μιὰ ἄλλη ἑλληνικὴ μετάφρασι τῆς Π. Διαθήκης καμωμένη ἀπὸ τὴ «δική του» λατινικὴ μετάφρασι τὴ λεγομένη σήμερα βουλγάτα (*vulgata,* δημοτική). ἔβαλε δὲ νὰ κάνῃ τὴν ἐκ βουλγάτας ἑλληνικὴ μετάφρασι κάποιος νεαρὸς φίλος του λεγόμενος Σωφρόνιος, γιὰ τὸν ὁποῖο λέει μὲ θαυμασμὸ καὶ λατρεία ὅτι εἶναι ἄνθρωπος «τῆς πιὸ ὑψηλῆς μορφώσεως, ποὺ ἀπὸ παιδὶ ἀκόμη συνέταξε Ἐγκώμιον εἰς τὴν Βηθλεέμ, καὶ τώρα τελευταία ἕνα περίφημο βιβλίο Περὶ ἀνατροπῆς τοῦ Σαράπιος· μετέφρασε δὲ σὲ κομψὴ ἑλληνικὴ μικρὰ ἔργα μου...» (Vir. ill., 134). ὁ ἴδιος ὁ Ἱερώνυμος τροποποίησε σὲ κομψότερα λατινικὰ καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὴν παλιότερη λατινικὴ μετάφρασι itala, τὴν ὁποία κι ἐκτόπισε κι ἐξαφάνισε μὲ τὴ vulgata του. ἤθελε ὁπωσδήποτε ἡ ἐκκλησία ὅλης τῆς οἰκουμένης νὰ διαβάζῃ τὴ Βίβλο μόνο ἀπὸ τὸ χέρι του κι ἀπὸ τὸ φίλτρο τῆς κομψότητός του τῆς νοημοσύνης του καὶ τῆς ἀντιλήψεώς του· ἀκόμη καὶ οἱ ὁμιλοῦντες ὡς μητρικὴ γλῶσσα τους τὴν ἑλληνικὴ τοῦ ἀποστολικοῦ πρωτοτύπου τῆς Κ. Διαθήκης. φιλοδοξία κι αὐτή! τὴν Κ. Διαθήκη ὁ Ἱερώνυμος μετέφρασε λαθεμένα σὲ πάρα πολλὰ σημεῖα της, ἐπειδὴ δὲν ἤξερε καλὰ ἑλληνικά, τόσο καλὰ ὅσο τὰ ἑλληνικὰ τῶν ἀνωνύμων μεταφραστῶν τῆς itala, ὅπως τὸ ἀπέδειξα

αὐτὸ στὴ διδακτορικὴ διατριβή μου «Ἱερωνύμου De viris illustribus», στὴν ὁποία ἐπισυνάπτω καὶ μιὰ ἀπὸ χειρογράφων κριτική μου ἔκδοσι αὐτοῦ τοῦ ἔργου του καὶ νεοελληνική μου μετάφρασι. κι ἐδῶ εἰδικὰ στὸ Ἰα 5,7 μετέφρασε λαθεμένα τὸ *κόσμος τῆς ἀδικίας* ὡς *universitas iniquitatis,* καὶ ὅπως σ' ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις τῶν μεταφραστικῶν σφαλμάτων του, πῆρε κι ἐδῶ στὸ λαιμό του ὅλο τὸν παπικὸ κόσμο καὶ μέσῳ αὐτοῦ κι ὅλο τὸν προτεσταντικὸ κι ἀγγλικανικὸ καί γε τὸν «ὀρθόδοξο». διότι φυσικὰ οἱ Ἕλληνες μεταφρασταί, καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων καὶ ἄλλοι θεολόγοι, τὸ λάθος αὐτὸ τοῦ Ἱερωνύμου παίρνουν ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους κι Ἀμερικανοὺς προτεστάντες δασκάλους των ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα.

Ἡ μετάφρασι τοῦ χωρίου εἶναι ἁπλούστατη. *κόσμος* ἀπὸ τὸν Ὅμηρο μέχρι τὴν ἅλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ 25 αἰῶνες, λέγεται στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἡ εὐταξία (Ὅμηρος, Κ 472· Μ 85· γ 138) καὶ τὸ *κόσμημα* ἢ καὶ τὸ σύνολο τῶν *κοσμημάτων* (Ὅμηρος, Δ 145· Ξ 187· Βίβλος, Γε 1,29· Ἰε 2,46)· στὴν Π. Διαθήκη 30 φορὲς καὶ μόνο αὐτὴ ἡ σημασία, *κόσμημα.* ὁ μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος Πυθαγόρας τὸν 6ο π.Χ. αἰῶνα εἶπε πρῶτος *κόσμον* τὸν πανόμορφο ἔναστρο οὐρανό, δηλαδὴ τὸ σύμπαν (Διογένης Λαέρτιος 8, 48. Βίβλος, Δε 2,125). καὶ στὴν Κ. Διαθήκη πρῶτα λέγεται *κόσμος* ἡ ὑφήλιος (Μθ 7,8· Λκ 61,9) κι ἔπειτα ὁ κοσμάκης, ἡ ἀνθρωπότης, ὁ λαός, ὁ ὄχλος (Μθ 58,3· 81,8· Ἰω 1,5· Ῥω 6,7· Ἑβ 14,43)· καὶ οἱ πέντε σημασίες, ὁμηρικὲς πυθαγόρειες βιβλικές, συνεχίζουν νὰ ὑπάρχουν μέχρι σήμερα (οἱ δυὸ ὁμηρικὲς μόνο στὴν καθαρεύουσα). ὑπάρχουν ὅμως τοῦ *κόσμος - κόσμημα* καὶ σήμερα στὴ δημοτικὴ παράγωγα ἐνεργά, ὅπως τὰ *κοσμῶ κόσμημα διακοσμῶ διάκοσμος διακόσμησι διακοσμητὴς* κλπ., ὥστε τὸ *κόσμος* ὡς *κόσμημα* νὰ μὴν εἶναι κι ἄγνωστο, καὶ μάλιστα στοὺς βιβλικούς, ὅταν στὴν Π. Διαθήκη, ὅπως εἶπα, αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη σημασία ποὺ ἔχει ἡ λέξι, ἐπαναλαμβανόμενη 30 φορές, ὑπάρχουν δὲ καὶ πλεῖστοι ἀκόμη ἄνθρωποι ποὺ καταλαβαίνουν τὴν καθαρεύουσα 100%, οἱ δὲ προεκτεθειμένοι μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταί, ὅσοι ζοῦν, τὴν καταλαβαίνουν ἁπαξάπαντες, ἀφοῦ ὅλοι τους τὶς πρῶτες ἐργασίες των τὶς ἔχουν γράψει σὲ καθαρεύουσα. ἐδῶ λοιπὸν στὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Ἰακώβου ἡ λέξι *κόσμος* λέγεται μὲ τὴ σημασία *κόσμημα.* ἡ φράσι τοῦ ἀποστόλου σημαίνει· «Ἡ γλῶσσα εἶναι φωτιά (φλόγα, φλόγινη γλῶσσα), τὸ κόσμημα τῆς ἀδικίας»· ὅπως λέμε ἀλλιῶς «τὸ κερασάκι τῆς τούρτας», ἂν ὡς τούρτα ἐννοήσουμε τὴν ἀδικία, «τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀδικίας». θέλει νὰ πῇ ὁ ἀπόστολος ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀδικοπραγεῖ μὲν καὶ μὲ τὰ χέρια του καὶ μὲ τὸ βλέμμα του καὶ μὲ ἄλλα μέλη του, ἀλλὰ κυρίως ἀδικοπραγεῖ μὲ τὴ γλῶσσα του, μὲ τὸ λόγο

του, ψευδόμενος καὶ λοιδορώντας καὶ βλασφημώντας καὶ συκοφαντώντας. ἡ γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει (ὅπως ἡ γροθιὰ καὶ τὸ πόδι ποὺ λακτίζει), καὶ κόκκαλα τσακίζει. δὲν χρειάζεται καμμιὰ ἀπολύτως ἀρχαιομάθεια καὶ λοιπὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτισι, γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς αὐτὸ τὸ χωρίο· χρειάζεται μόνο κοινὴ λογική, μέσος βαθμὸς ἀντιλήψεως.

Πολλὲς φορὲς κάθισα καὶ συλλογίστηκα γιατί οἱ μεταφρασταὶ τῆς Βίβλου, ὅλοι μαζὶ χωρὶς ἐξαίρεσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λάθη τους τὰ ὀφειλόμενα σὲ ἐλλιπῆ γνῶσι τῆς γλώσσης τοῦ κειμένου ποὺ μεταφράζουν καὶ γενικῶς σὲ ἔλλειψι ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως, γιατί δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν καὶ χωρία πολὺ ἁπλᾶ, ποὺ ἡ κατανόησί τους καὶ ἡ σωστὴ μετάφρασί τους δὲν χρειάζεται καμμιὰ ἀρχαιομάθεια καὶ καμμιὰ ἐπιστημονικὴ κατάρτισι, ἀλλὰ μόνο ἁπλῆ σκέψι ἀκόμη καὶ ἀγραμμάτου ἀνθρώπου; ἀσφαλῶς τὰ περισσότερα βιβλικὰ χωρία, ποὺ δὲν καταλαβαίνουν, εἶναι δύσκολα, μερικὰ τσακίζουν κόκκαλα, καὶ ἡ κατανόησί τους χρειάζεται ἄριστη ἐπιστημονικὴ κατάρτισι, ἀπόλυτη γνῶσι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, στὴν ὁποία εἶναι γραμμένα ἡ μετάφρασι τῶν Ο΄ καὶ ἡ Κ. Διαθήκη, σὲ χρονικὸ βάθος χίλια χρόνια πρὶν καὶ χίλια χρόνια μετὰ ἀπ' αὐτές, καὶ μιὰ ἐπίσης καλὴ γνῶσι τόσο τῆς βιβλικῆς ἑβραϊκῆς ὅσο καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης· διότι τὰ βιβλικὰ κείμενα εἶναι σὲ γλῶσσα ἀρχαία ἑλληνικὴ κατάφορτη ἀπὸ λέξεις καὶ ἐκφράσεις ἑβραϊκὲς (καὶ στὶς δυὸ Διαθῆκες) καὶ λατινικὲς (στὴ μία μόνο). οὐ παντὸς ἀνδρὸς τὸ κατανοῆσαι καὶ μεταφράσαι τὴν Βίβλον. τὸ ὅτι ὅμως οἱ ἀποτυχημένοι μεταφρασταὶ δὲν καταλαβαίνουν ἁπλὲς φράσεις ὅπως *τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ χριστοῦ* (΄Εβ 14,30), *πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος* (Β΄ Τι 8,6), καὶ *ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας* (Ἰα 5,7) εἶναι ἀκατανόητο κι ἀφήνει κατάπληκτο κάθε λογικὸ ἄνθρωπο ἔστω κι ὀλιγογράμματο. γιατί δὲν καταλαβαίνουν τόσο ἁπλὲς φράσεις, οἱ ὁποῖες δὲν χρειάζονται καμμιὰ ἀρχαιογνωσία καὶ καμμιὰ ἀπολύτως μόρφωσι; τί ἔχουν πάθει;

Δὲν μ' ἀπασχολοῦν οἱ μετὰ τὸ 1611 (ἀγγλικὴ μετάφρασι) μεταφρασταί, δηλαδὴ οἱ ἀπὸ τὸν Μάξιμο Καλλιουπολίτη (1638) κι ἔπειτα, οἱ ὁποῖοι, ἔχοντας γιὰ τυφλοσύρτη τοὺς τυφλοὺς προτεστάντες, «κουκιὰ ἔφαγαν, κουκιὰ μαρτυρᾶνε». ἀπὸ δῶ καὶ κάτω ἀναφέρομαι μόνο στοὺς μέχρι τὸ 1611. γιατί δὲν ἔπιασαν τὸ σωστὸ νόημα καὶ δὲν μετέφρασαν σωστὰ σὲ χωρία σὰν τὰ τρία ποὺ ἀράδιασα, ἐνῷ αὐτὰ ἦταν τόσο ἁπλᾶ; μετὰ ἀπὸ πολλὴ σκέψι κατέληξα στὸ συμπέρασμα· ἦταν ὅλοι τους περιωρισμένης νοημοσύνης καὶ ἀντιλήψεως· ἦταν τελείως ἀκατάλληλοι γιὰ τὸ ἔργο τῆς μεταφράσεως τὸ ὁποῖο ἀνέλαβαν. ἰσχύει γι' αὐτοὺς ἡ παροιμία «Βάλε τὸν κόλο μάγειρα νὰ σοῦ μαγειρέψῃ σκατά». δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐξήγησι τοῦ φαινομένου. δυστυχῶς

μὲ τὴ μετάφρασι καὶ γενικώτερα τὴν ἑρμηνεία τῆς Βίβλου ἀπὸ τὸ 400 κι ἔπειτα, θέλω νὰ πῶ μετὰ τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο, δὲν ἀσχολήθηκαν ἄνθρωποι μὲ μυαλὸ πρώτης διαλογῆς καὶ δευτέρας καὶ τρίτης, ἀλλ' ἀπὸ κεῖ καὶ κάτω. μετὰ δὲ τὴν ἐμφάνισι τῆς τυπογραφίας, ποὺ δρομολόγησε τὸ ἅλμα τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ βιομηχανικῆς προόδου, καὶ ἰδίως μετὰ τὸ 1800 περίπου, οἱ λεγόμενες θετικὲς ἐπιστῆμες ἀπορρόφησαν ὅλα τὰ μεγάλα καὶ τὰ μέσα μυαλὰ καὶ κυριολεκτικῶς τὰ σάρωσαν καὶ τ' ἀποστράγγισαν. ἔκαναν δὲ καὶ τὰ μεγάλα μυαλὰ τὴ βλάσφημη βλακεία νὰ γυρίσουν τὴν πλάτη στὸ θεὸ καὶ τὴ Βίβλο καὶ νὰ προσηλωθοῦν καὶ νὰ κολλήσουν στὴν ὕλη σὰ μῦγες στὸ μέλι.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Β. Βέλλας, Εὐ. Ἀντωνιάδης, Ἁ. Ἀλιβιζάτος, Γερ. Κονιδάρης.
2. Σ. Ἀγουρίδης, Γ. Γαλίτης, Ἰω. Καραβιδόπουλος, Ἰω. Γαλάνης, Β. Στογιάνος, Π. Βασιλειάδης, Β. Φόρης, Κ. Χιωτέλη.

Μελέτες 2008

35. ΤΟ ΠΕΡΓΑΜΟΝ

Ἀπ 5,1· *Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Περγάμῳ ἐκκλησίας γράψον.*

Μετάφρασι· Καὶ στὸν ἄγγελο τῆς ἐκκλησίας ποὺ εἶναι στὸ Πέργαμο γράψε.

Στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα, καὶ ἐδῶ στὴν Ἀποκάλυψι εἰδικῶς, –καὶ στὰ λατινικὰ κείμενα– εἶναι πάντοτε *τὸ Πέργαμον,* καὶ ὄχι *ἡ Πέργαμος.*

Οἱ 10 καθηγηταὶ πανεπιστημίου Βέλλας, Εὐ. Ἀντωνιάδης, Ἀλιβιζάτος, Κονιδάρης, Γαλίτης, Ἀγουρίδης, Καραβιδόπουλος, Στογιάνος, Γαλάνης, καὶ Π. Βασιλειάδης στὶς μεταφράσεις των ἔχουν πάντα, ὅπως καὶ οἱ χιλιασταὶ στὴ δική τους μετάφρασι, «τῆς Περγάμου» ἢ «στὴν Πέργαμο». σὰ νὰ λέμε «τὸ Δοξᾶτον» Δράμας νὰ γίνῃ «ἡ Δοξάτος». αὐτὸ συμβαίνει, ἐπειδὴ οἱ προειρημένοι καθηγηταὶ πανεπιστημίου δὲν γνωρίζουν ἱκανοποιητικὰ τὴ γλῶσσα στὴν ὁποία γράφτηκε ἡ Κ. Διαθήκη, καὶ γενικὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνική, ἐπειδὴ δὲν μεταφράζουν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο κείμενο τῆς Κ. Διαθήκης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν μποροῦν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασι τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τῆς Κ. Διαθήκης, κι ἐπειδὴ στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα δὲν ὑπάρχει στὴν κλίσι οὐδέτερο γένος. ἂν οἱ Ἄγγλοι εἶχαν οὐδέτερο γένος, οἱ δικοί μας δὲν θὰ ἔκαναν αὐτὸ τὸ λάθος· σίγουρα. ἐξ

ἄλλου καὶ οἱ 10 εἶναι καθηγηταὶ πανεπιστημίου, καὶ ἔργο τους δὲν εἶναι νὰ ξέρουν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἢ νὰ καταλαβαίνουν τὸ κείμενο τῆς Κ. Διαθήκης, ποὺ διδάσκουν, ἀλλὰ νὰ ἔχουν γι' αὐτὴν ἀπόψεις καὶ νὰ λὲν νὰ λὲν νὰ λὲν στοὺς φοιτητὰς ἐκεῖνες τὶς γνωστὲς προτεσταντικὲς παρλαπίπες γιὰ τὴ μεταχρονολόγησι τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης –καὶ τῆς Π. Διαθήκης· γιατί ὄχι;–, γιὰ τὴ μὴ ἀποστολικὴ προέλευσί τους, γιὰ τὶς διαστρωματώσεις των, καὶ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι βολικὰ γιὰ τὶς ἀπόψεις των. καί, νομίζω, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς κατηγορήσῃ ὅτι δὲν εἶναι παραγεμισμένοι μὲ ἀπόψεις. καὶ μὴ νομίσετε ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἔχῃ ἀπόψεις γιὰ κείμενα ποὺ δὲν καταλαβαίνει. νά ποὺ αὐτοὶ μποροῦν. εἶναι ζήτημα τόλμης καὶ ὄχι μόνο ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως. ἴσα ἴσα, ὅσο περισσότερη ἄγνοια ἔχει κανείς, τόσο τολμηρότερος γίνεται· ἐπειδὴ «δὲν καταλαβαίνει τίποτα». καὶ μὴν πῆτε ποτὲ «Μὰ καλά, οἱ Γαλίτης καὶ Ἀγουρίδης τοὐλάχιστο ἔπρεπε νὰ ξέρουν ὅτι εἶναι τὸ *Πέργαμον,* γιατὶ χρημάτισαν καὶ καθηγηταὶ τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τῆς Κ. Διαθήκης, καὶ ἦταν μέσα στὶς ἐπαγγελματικές των ὑποχρεώσεις νὰ ξέρουν· αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πῶς ἔγιναν καθηγηταί;». ἢ ὅλα θέλετε νὰ τὰ ξέρετε;

Μελέτες 2008

36. *ΙΔΟΥ ΒΑΛΛΩ ΑΥΤΗΝ ΕΙΣ ΚΛΙΝΗΝ*

Ἀπ 6,5. *Ἰδοὺ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην καὶ τοὺς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς εἰς θλῖψιν μεγάλην.* ἐδῶ *κλίνη* λέγεται τὸ φέρετρο. στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τὸ ἀντικείμενο αὐτὸ λέγεται μὲ χρονικὴ σειρὰ *φέρτρον* (Ὅμηρος, Σ 236), *φέρετρον* (Πολύβιος 8,29 (31), 4), *σορός* (Ἡρόδοτος 1,68,3· 2,78,1. Ἀριστοφάνης, Ἀχ., 691. Καινὴ Διαθήκη, Λκ 34,4), καὶ *κλίνη* (Θουκυδίδης 2,34,3. Πλάτων, Νόμ. 12,947b· d). στὶς δυὸ Διαθήκες τῆς Βίβλου χρησιμοποιοῦνται μόνον οἱ δυὸ τελευταῖες καὶ νεώτερες ὀνομασίες *σορὸς* (Γε 130,7· Ἰβ 20,30· Λκ 34,4) καὶ *κλίνη* (Δδ 68,7· Ἀπ 6,5)· οὐδέποτε ἡ ἀρχαιότερη ὀνομασία *φέρτρον* ἢ *φέρετρον,* τὴν ὁποία ἐπανέφεραν στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα οἱ καθαρευουσιάνοι τοῦ 19ου αἰῶνος ὅπως καὶ πολλὲς ἄλλες. τὸ ὅτι ἁπαξάπαντες οἱ μεταφρασταὶ κι ἑρμηνευταὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, τόσο οἱ ξένοι παρασκευασταὶ καὶ χρῆστες τῶν πέντε μητρικῶν μεταφράσεων τῆς Βίβλου, γερμανικῆς γαλλικῆς ἱσπανικῆς ἰταλικῆς ἀγγλικῆς, ὅσο καὶ οἱ κοντορεβιθούληδες Ἕλληνες, ποὺ ὅλοι ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μεταφράζουν ἀπ' αὐτές, ὁ κάθε κοντορεβιθούλης στὴ μετάφρασί του, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ἀποστολικὸ πρωτότυπο, μεταφράζουν τὴν ἐδῶ *κλίνην* «κρεβάτι ὄχι τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀπολαύσεως ἀλλὰ τιμωρίας μεγάλης», ἢ «κρεβάτι τῆς ἀρρώ-

στιας» ἢ καὶ «...τοῦ πόνου» ἢ «ἀρρώστια» ἢ καὶ μὲ τὴ γελοία ἀρλούμπα «μιὰ ἀρρώστια μὲ χαρακτηριστικὴ δριμύτητα τοῦ ἐσχατολογικοῦ της χαρακτῆρα», καὶ ἄλλα τέτοια, ὀφείλεται στὸ ὅτι κανείς τους δὲν γνωρίζουν ἐπαρκῶς τὴ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀκριβῶς. μὴν ἀρχίσω τώρα τὶς χωριάτικες παροιμίες. καμαρώστε τὸ ἔργο τους.

Ἀπ 6,5	*εἰς κλίνην*
vulgata (384)	in lectum
Γερμανική (1534)	auf ihr Bett
γαλλική (1535)	un lit
ἱσπανική (1569)	en camma
ἰταλική (1607)	in letto
ἀγγλική (1611)	on a sickbed
ἀμερικανικὴ (1901)	a bed
Μάξιμος	εἰς τὴν κλίνην
Βάμβας	εἰς τὴν κλίνην
Τρεμπέλας	κρεββάτι ἡδονῆς καὶ ἀπολαύσεως... τιμωρίας
Κολιτσάρας	κρεββάτι τιμωρίας πόνου καὶ ὀδύνης
Βέλλας	εἰς τὸ κρεββάτι ἄρρωστη
Ψαρουδάκης	στὸ κρεββάτι ἄρρωστη
Ἀγουρίδης	σὲ ἀρρώστια
Γαλίτης	σὲ ἀρρώστια
Στογιάνος	σὲ ἀρρώστια
Καραβιδόπουλος	σὲ ἀρρώστια
Βασιλειάδης Π.	σὲ ἀρρώστια
Γαλάνης	σὲ ἀρρώστια
Φόρης	σὲ ἀρρώστια
Ε.Κ.Π.Α.	κρεβάτι τῆς ἀρρώστιας
Καραλῆς	στὸ κρεβάτι
χιλιασταί	σὲ κρεβάτι ἀρρώστιας
Ἰωαννίδης	ἄρρωστη στὸ κρεβάτι
Σωτηρόπουλος	στὸ κρεββάτι ἄρρωστη
Καζανάκης	ἄρρωστη στὸ κρεβάτι

Πρωτοδημοσιεύεται ἐδῶ

37. *ΟΙ ΟΛΥΝΘΟΙ*

Ἀπ 12,15. *...Καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσαν εἰς τὴν γῆν, ὡς συκῆ βάλλουσα τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, ὑπὸ ἀνέμου μεγάλου σειομέ-*

νη... Γιὰ τοὺς *ὀλύνθους* γράφω περισσότερα στὸν τρίτο τόμο τῆς παρούσης Εἰσαγωγῆς στὴ Βίβλο, στὰ βιογραφικὰ τοῦ προφήτου Ἀμώς, ὅπου γράφω γιὰ τὰ τρία συγγενῆ δέντρα *συκῆν συκομορέαν συκάμινον,* ἀλλὰ θὰ ἐπαναλάβω λίγα κι ἐδῶ. οἱ *ὄλυνθοι* δὲν εἶναι *σῦκα,* παρ' ὅλο ποὺ εἶναι ὁλόιδιοι μὲ τὰ σῦκα. εἶναι ἀρσενικὰ ἄνθη - «σῦκα» τῆς ἀρσενικῆς συκῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γονιμοποιοῦνται τὰ θηλυκὰ σῦκα τῆς θηλυκῆς συκῆς. αὐτὰ ποὺ λέω εἶναι γνωστὰ στοὺς ἀγρότες καὶ χωριάτες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχομαι, ἤδη ἀπὸ τὸν Ὅμηρο τοὐλάχιστον. ἡ ἄγνοια καὶ ἡ σύγχυσι εἶναι μόνο τῶν ἀστῶν, ποὺ δὲν ξέρουν τί συμβαίνει μὲ τὴ συκῆ, δέντρο δίοικο, δηλαδὴ μὲ δύο φῦλα, ἀρσενικὸ δέντρο καὶ θηλυκὸ δέντρο. μετὰ τὴ γονιμοποίησι, ποὺ γίνεται μὲ τὴ μεσολάβησι τοῦ ψήνα, τ' ἀρσενικὰ «σῦκα» τὰ λεγόμενα *ὄλυνθοι,* κιτρινίζουν καὶ πέφτουν· δὲν γίνονται ποτὲ σῦκα ὥριμα καὶ βρώσιμα. λέγονται δὲ *ὄλυνθοι* μὲν καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰ «σῦκα» τους, *ἐρινεοὶ* δὲ μόνο τὰ δέντρα ἢ στὰ σημερινὰ δημοτικὰ χωριάτικα *ὀρνιοὶ* ἢ *ὀρνιές.* ἕνας μὴ χωριάτης δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωρίσῃ τὴ *συκῆ* ἀπὸ τὸν *ἐρινεὸν* ἢ *ὄλυνθον* ἢ *ὀρνιά.* (Ὅμηρος Ζ 433· Λ 167. Ἡρόδοτος, 1,193,5. Στράβων 14,1,27. Παυσανίας 4,20,2· ὁ Παυσανίας παραδίδει ὅτι οἱ Μεσσήνιοι τὸν *ὄλυνθον* τὸν ἔλεγαν *τράγον,* ἐπειδὴ καταλάβαιναν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἀρσενικός. (Ἀθήναιος 3,11· 12).

Ἡ ἴδια λέξι γιὰ τὴν ἀρσενικὴ συκιὰ ξεκινάει ἀπὸ τὸν Ὅμηρο *(ἐρινεὸς)* καὶ διατηρούμενη φτάνει μέχρι τοὺς σημερινοὺς χωριάτες *(ὀρνιός)*· δὲν ἔφτασε ὅμως ποτὲ μέχρι τοὺς συγχρόνους μας βιβλικοὺς θεολόγους ποὺ μεταφράζουν τὴν Καινὴ Διαθήκη! διότι δὲν ξέρουν οὔτε ἀρχαῖα ἑλληνικὰ οὔτε νεοελληνικά· αὐτοὶ ἔχουν μόνο «απόψεις».

Πρωτοδημοσιεύεται ἐδῶ

38. ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Γιὰ τὴ θρησκεία (Κλ 6,2) ὅταν γράφω, πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ διευκρινίσω ὅτι δὲν ἔχει καμμία σχέσι μὲ τὴν πίστι στὸ θεό. ὁ δεσμὸς τῶν Χριστιανῶν, καὶ τῶν πρὸ Χριστοῦ Ἰσραηλιτῶν, μὲ τὸν μόνο ὑπαρκτὸ θεὸ δὲν εἶναι θρησκεία· εἶναι πίστι. ἡ Χριστιανικὴ πίστι εἶναι συμφωνία καὶ συμβόλαιο μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τῶν Χριστιανῶν, ἡ μόνη αἰώνια καὶ σωτήρια ἀλήθεια. ἐκφράζεται καὶ διατυπώνεται στὴ θεόπνευστη Βίβλο, τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη. παίρνει τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ἐτυμολογικῶς εἶναι παράγωγο. καὶ ἔχει φορέα τὴν ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀσφαλῶς. ἡ Χριστιανικὴ πίστι εἶναι

καὶ διδασκαλία καὶ προαίρεσι καὶ πνευματικὴ βασιλεία. ἐπαναλαμβάνω δὲν εἶναι θρησκεία, ὅπως δὲν ἦταν τέτοια οὔτε ἡ ἀτελὴς ἀλλ' ἀληθινὴ λατρεία τῆς Π. Διαθήκης. τόσο ἡ παλιὰ κι ἀτελὴς ὅσο καὶ ἡ νέα καὶ τέλεια πίστι στὸν ἀληθινὸ θεὸ στὴ Βίβλο δὲν λέγεται *θρησκεία* ποτέ. ἔξω καὶ ξένες ἀπὸ τὴν πίστι εἶναι ἡ ἀθεΐα καὶ ἡ θρησκεία.

Θρησκεία εἶναι ὅλες οἱ βλακεῖες καὶ παλαβωμάρες ποὺ λὲν καὶ κάνουν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν χάσουν ἢ κι ἐξ ἀρχῆς δὲν ἔχουν τὴν πίστι στὸν ἀληθινὸ θεὸ κι ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' αὐτὸν ἢ δὲν τὸν ἔχουν γνωρίσει ποτέ. εἶναι τὸ ὑποκατάστατο τῆς πίστεως, καὶ ὑποκατάστατο πολὺ ἄσχημο κι ἀκάθαρτο. εἶναι ἡ κυριώτερη ὁμαδικὴ παράκρουσι φρενῶν καὶ λαϊκὴ ψυχοπάθεια. εἶναι δαιμονισμός. εἶναι δὲ ἡ θρησκεία καὶ τὸ ἐχθρικώτερο πρὸς τὴ Χριστιανικὴ πίστι πρᾶγμα, πολὺ χειρότερο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καθ' ἑαυτήν, ἀκόμη καὶ τὴ βαρύτερη ἁμαρτία. οἱ θρῆσκοι, εἴτε Ἰουδαῖοι καὶ μουσουλμάνοι (=πεπτωκότες ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ ἢ προχριστιανικὴ πίστι) εἴτε εἰδωλολάτρες (= μὴ προσελθόντες στὴ Χριστιανικὴ πίστι ἢ μὴ γνωρίσαντες αὐτήν), ὑπῆρξαν ἀνὰ τοὺς αἰῶνες οἱ μόνοι διῶκτες καὶ δήμιοι καὶ βασανισταὶ τῶν Χριστιανῶν. στὴν πραγματικότητα οὐδέποτε ἄθεοι δίωξαν τὴ Χριστιανικὴ πίστι. τὴν πιὸ ἥσυχη ζωὴ πέρασαν οἱ Χριστιανοὶ ἀνάμεσα στὰ χρόνια 363-379, ὅταν βασίλευαν οἱ ἓξ αὐτοκράτορες, ποὺ ἦταν τυπικὰ εἰδωλολάτρες καὶ οὐσιαστικὰ ἄθεοι, ποὺ προτιμοῦσαν ὡς ἀξιωματούχους των καὶ ὑπαλλήλους τῆς κρατικῆς μηχανῆς των τοὺς Χριστιανοὺς ὡς ἀδιαφθόρους καὶ ἐμπίστους, ἐνῷ ἀπεχθάνονταν τοὺς δικούς των εἰδωλολάτρες ὡς φαύλους. αὐτοὶ ἐπανέφεραν ἀπὸ τὴν ἐξορία στὴ θέσι του τὸν Μ. Ἀθανάσιο, τὸν ὁποῖο εἶχαν διώξει κι ἐξορίσει οἱ τρεῖς προηγούμενοι αὐτοκράτορες, δύο «Χριστιανοὶ» καὶ «πάτρωνες τῆς ἐκκλησίας» κι ἕνας ἀνεψιὸς κι ἐξάδερφός τους φανατικὸς εἰδωλολάτρης καὶ θεοπάλαβος. οἱ δὲ μετὰ τοὺς ἓξ ἀθέους πάλι «Χριστιανοὶ» αὐτοκράτορες καὶ «πάτρωνες τῆς ἐκκλησίας» πάλι εὐνόησαν τὴ δολοφονία τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου. στὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς ἓξ ἀθέους, ποὺ ἐπανέφερε τὸν Ἀθανάσιο, ὅταν τοῦ ἔγραψε «Ἐπίσκοπε, θέλω νὰ γίνω Χριστιανός», ὁ Ἀθανάσιος τοῦ ἀπάντησε· «Τέτοιος ποὺ εἶσαι, δὲν γίνεται νὰ γίνῃς Χριστιανός». κι ἐκεῖνος τὸν ἐκτίμησε ἄλλο τόσο. καὶ τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο ὡς ἐπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως τὸν προστάτευε ἀπὸ τοὺς «Χριστιανοὺς» ἐχθρούς του ὁ «εἰδωλολάτρης» ἄθεος πρωθυπουργὸς Εὐτρόπιος· ὅταν ὁ Εὐτρόπιος δολοφονήθηκε ἀπὸ ἄλλον εἰδωλολάτρη θρῆσκο πρωθυπουργό, μετὰ ἀπὸ λίγο δολοφονήθηκε κι ὁ Χρυσόστομος ἀπὸ τοὺς «Χριστιανοὺς» αὐτοκράτορες καὶ «ἐπισκόπους». καὶ τρεῖς αἰῶνες πιὸ μπροστὰ ὁ «εἰδωλολάτρης» καὶ στὴν πραγματικότητα ἄθεος αὐτο-

κράτορας Ἀδριανὸς (117-138) ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἐξέδωκε διάταγμα νὰ τιμωρῆται αὐστηρὰ ὅποιος καταγγείλῃ Χριστιανό, μόνο ἐπειδὴ εἶναι Χριστιανός, καὶ ἔκτισε σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία του αἴθουσες, γιὰ νὰ ἐκκλησιάζουν σ' αὐτὲς οἱ Χριστιανοὶ καὶ νὰ λατρεύουν τὸ θεό τους ἀνενόχλητοι, ἐνῷ οἱ εἰδωλολάτρες προέβαλλαν τὴν ἀντίρρησί τους «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν εἶναι ἄθεοι οἱ Χριστιανοί, ἀφοῦ λατρεύουν τάχα κάποιο θεὸ μέσα σὲ ναοὺς ἀνεικονικούς;». γι' αὐτοὺς κάθε ἀνεικονικὸς ἦταν ἄθεος. αὐτοὶ οἱ πρῶτοι χῶροι τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἔμειναν στὴν ἱστορία ὡς *ἀδριάνεια* ἢ *ἀδριάνεια συνακτήρια.* τοὺς τὰ ἔκτισε μὲ δημόσιες δαπάνες ὁ ἄθεος Ἀδριανός. (πολλὲς παραπομπὲς γι' αὐτὰ ποὺ λέω σὲ ἀρχαῖες χριστιανικὲς καὶ μὴ χριστιανικὲς πηγὲς τόσο ἑλληνόγλωσσες ὅσο καὶ λατινόγλωσσες ἔχω στὸ σύγγραμμά μου «Ἐξωχριστιανικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς Χριστιανούς», Θεσσαλονίκη 1995[1], Ἀθήνα 2000[2]). καὶ οὐδέποτε στὴν ἱστορία τους οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἡ ἐκκλησία τους πέρασαν τόσο ὄμορφα ὅσο ἐπὶ τῶν ἀθέων αὐτοκρατόρων. τὸ μάθημα αὐτὸ ἡ ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ τὸ λησμονῇ ποτέ. οἱ θρῆσκοι εἶναι πάντα διῶκτες καὶ δήμιοι, διότι εἶναι φρενοβλαβεῖς καὶ φθονεροί· φαρισαῖοι, χασιδίμ, ἰουδαῖοι, φιλόσοφοι, σταυροφόροι, ἱεροεξετασταί, ἰησουῖτες, ταλιμπάν, φενταγίν, μουτζαχεντίν, ἀγιατολάχ, μασόνοι, σίχ, καμικάζι, γεροντάδες· δολοφόνοι ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ.

Διαφέρει δὲ ἡ πίστι ἀπὸ τὴ θρησκεία ὅσο γίνεται νὰ διαφέρουν δυὸ ἄκρως ἀντίθετα πράγματα καὶ ἐχθρὰ μεταξύ τους. ἀντικειμενικῶς ἡ πίστι εἶναι τὸ ζητούμενο ποὺ ζητάει ὁ θεὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἐνῷ ἡ θρησκεία εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάνει ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἄρνησι τοῦ θεοῦ, ὅταν ἔχῃ παραφρονήσει, γιὰ νὰ γεμίσῃ τὴν κενὴ στὴν ψυχή του θέσι τοῦ ἀπορριφθέντος θεοῦ μὲ σκουπίδια τῆς ἐπινοήσεώς του. ὑποκειμενικῶς ἡ πίστι εἶναι ἰσόρροπη λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ σωφροσύνη, ἐνῷ ἡ θρησκεία εἶναι ἀνισορροπία καὶ παραφροσύνη, ἐκδήλωμα ψυχοπαθείας· τὸ κυριώτερο δεῖγμα λαϊκῆς ψυχοπαθείας.

Ὁ πλησιέστερος πρὸς τὸν πιστὸ ἄπιστος εἶναι ὁ ἄθεος καὶ ἄθρησκος, ποὺ ὁμολογεῖ ὅτι δὲν πιστεύει οὔτε σὲ θεὸ οὔτε σὲ τίποτε τὸ μεταφυσικό, ἐνῷ ὁ πιὸ ἀπόμακρος ἀπὸ τὸν πιστὸ ἄπιστος εἶναι ὁ θρῆσκος, ὁ ὁποῖος οὐσιαστικὰ ἢ καὶ τυπικὰ εἶναι πάντοτε εἰδωλολάτρης καὶ πολύθεος, καὶ λατρεύει θεοὺς πλαστοὺς καὶ ψεύτικους, προσωποποιήσεις καὶ δικαιώσεις τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπιθυμιῶν του καὶ πράξεών του, καὶ θρησκεύει φανατικὰ κι ἐπικίνδυνα σὰν τρελλός. διότι ὅλα ὅσα κάνει γιὰ τοὺς λεγομένους «θεούς του» ἢ «ἥρωές του» ἢ «ἅγίους του» εἶναι ἐκδηλώματα τῆς φιλαυτίας του καὶ τῆς φρενοβλαβείας του. ὁ ἁπλῶς ἄθεος ἔχει ἁπλῶς ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν ψυχή του καὶ τὴ

ζωή του τὸ θεῖο, χωρὶς καὶ νὰ ἔχῃ φτιάξει κανένα ὑποκατάστατο, ἐνῷ ὁ θρῆσκος μετὰ τὴν ἀφαίρεσι τοῦ πραγματικοῦ θεοῦ ἔχει προσθέσει στὸ κενό του, γιὰ νὰ τὸ στουπώσῃ, καὶ ὑποκατάστατο. ὁ ἄθεος, ποὺ διατηρεῖ τὸ κενό του κενό, ἐνδέχεται κάποτε ν' ἀναζητήσῃ τὸ θεό, διότι ὁ ἄνθρωπος φύσει ἀναζητάει τὸ θεῖο καὶ ἀπὸ κατασκευῆς ἔχει στὴν ψυχή του ὑποδοχὴ γιὰ τὸ θεό. ἐκτὸς αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ θεοῦ διατηρεῖ στὸν περίγυρο τῆς ὑποδοχῆς του τὴν ὀσμὴ τοῦ θεοῦ, ποὺ εἶναι κάποια δικαιοσύνη καὶ λογική. ἐκεῖνος ὅμως ποὺ γέμισε τὸ κενό του μὲ τὸ ὑποκατάστατο, οὐδέποτε θ' ἀναζητήσῃ τὸν πραγματικὸ θεό, ἐπειδὴ εἶναι ἤδη κορεσμένος καὶ στουπωμένος μὲ τὴ διάστροφη ἱκανοποίησί του. τὸ πάντοτε ἀκάθαρτο καὶ ἄδικο καὶ παράλογο ὑποκατάστατό του ἔχει δώσει στὸν περίγυρο τῆς ὑποδοχῆς τοῦ θείου δύσοσμο καὶ δηλητηριῶδες ἐμπότισμα. μισεῖ πλέον τὸν ἀληθινὸ θεὸ καὶ τοῦ θεοῦ τὸ θέλημα καὶ τοῦ θεοῦ τοὺς πιστούς· καὶ τοὺς φθονεῖ θανάσιμα καὶ δίπλα τους αἰσθάνεται κομπλεξικά, ὅπως ὁ Κάιν δίπλα στὸν Ἄβελ, καὶ τοὺς διώκει, καὶ γίνεται καὶ δήμιός τους.

Ἀθεΐα ἀπὸ ἀθεΐα διαφέρει, καὶ κάθε ἀθεΐα ἔχει τὸ δικό της αἴτιο. ἄλλη εἶναι ἡ ἀθεΐα ὡρισμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίστηκαν ὡς *ἠρέμα ἄθεοι,* ὅπως οἱ Ἀναξαγόρας, Πρωταγόρας, Θουκυδίδης, Ἱπποκράτης, Ἀριστοτέλης, Μ. Ἀλέξανδρος, Θεόφραστος, ἡ ὁποία προερχόταν ἀπὸ ἀηδία πρὸς τὴν περιρρέουσα βρόμικη καὶ βλακώδη θρησκεία, ἄλλη ἡ ἀθεΐα ὡρισμένων Γάλλων ἐπαναστατῶν ἢ Ῥώσων ἐπαναστατῶν, ἡ ὁποία προερχόταν ἀπὸ σκανδαλισμὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν πάπα Ῥώμης καὶ τὸ ἀκάθαρτο κι ἀπάνθρωπο περιβάλλον του ἢ ἀπὸ τὸ ἀκάθαρτο αὐλικὸ περιβάλλον τοῦ τσάρου τοῦ Ῥασποῦτιν καὶ τοῦ ῥωσικοῦ ἱερατείου, κι ἄλλη ἡ ἀθεΐα τῶν μαλθουσιανῶν ἢ δαρβινιστῶν ἢ φροϋδιστῶν ἢ μαρξιστῶν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ ψυχικὸ κόσμο τῶν εἰσηγητῶν της, ποὺ ἐνωχλοῦνταν ἀπὸ τὴν ὕπαρξι τοῦ δικαιοκρίτου θεοῦ καὶ τὸ θέλημά του, ὅπως αὐτὸ ἐκφράζεται στὴ Βίβλο. αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι «ἄθεοι» δὲν εἶναι αὐθεντικοὶ ἄθεοι, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν εἰδωλολάτρες μὲ θρήσκευμα τὴν ἰδεολογία καὶ ἰδεοληψία τους. ἂν λ.χ. δὲν ἦταν θρήσκευμα ὁ κομμουνισμός, οἱ κομμουνισταὶ δὲν θὰ διατηροῦσαν ταριχευμένα τὰ πτώματα τοῦ Λένιν καὶ τοῦ Στάλιν σὲ εἰδικὰ μουσεῖα - τεμένη μὲ τιμητικὴ - ἱερατικὴ φρουρὰ καὶ δὲν θὰ ἔστηναν εἰκόνες των γλυπτὲς καὶ χρωστικές, καὶ δὲν θὰ πραγματοποιοῦσαν πάνδημες προσκυνηματικὲς ἐκδρομὲς σ' αὐτὰ τὰ πτώματα καὶ σ' αὐτὲς τὶς εἰκόνες. οἱ αὐθεντικοὶ ἄθεοι καὶ ὑλισταὶ ἀμέσως μετὰ τὴ διαπίστωσι τοῦ θανάτου ἐκείνων θὰ πετοῦσαν τὰ πτώματά τους σὲ κάδους ἀπορριμμάτων, ὅπως πετοῦσαν καὶ τὰ μαλλιὰ ἐκείνων οἱ κουρεῖς καὶ τὰ κομμέ-

να νύχια τους σὲ τέτοιους κάδους καὶ τὰ οὖρα καὶ τὰ κόπριά τους στὶς ἀποχετεύσεις τῶν ἀποχωρητηρίων. θρησκεία ἀπὸ θρησκεία ὅμως κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει.

Ὡς ἑλληνικὴ λέξι ἡ *θρησκεία* εἶναι λέξι ὀργιαστικὴ καὶ ἠχοποίητη ἀπὸ τὴν τελεστικὴ φασαρία τοῦ ὀργίου, κι ἔχει ἐτυμολογικὴ σχέσι μὲ τὶς λέξεις *θρῆσκος θρῆνος θροῶ θριάσιος θρίαμβος θρίδαξ θριδακίνη θρᾶξ θύρσος* καὶ μερικὲς ἄλλες ὁμόρριζες, ὅλες παραγόμενες ἀπὸ τὸν ἦχο *θρ* τῆς φασαρίας τοῦ ὀργίου. στὴ λατινικὴ ἡ θρησκεία λέγεται *religio,* χωρὶς νὰ ἔχῃ παράλληλη καταγωγὴ καὶ παραγωγή. ἔχει τὴ σημασία τοῦ «συνδέσμου» μιᾶς θρησκευτικῆς φατρίας ἢ κάστας. στὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, τόσο τὶς λατινογενεῖς ἰταλικὴ γαλλικὴ ἱσπανικὴ κλπ., ὅσο καὶ τὶς λατινοβριθεῖς ἀγγλικὴ γερμανικὴ νορβηγικὴ καὶ ἄλλες, περάστηκε ὡς *religio religion religione* κλπ.. ὡς αὐτούσιος ὅρος, ὡς πρῶτο συνθετικό, καὶ ὡς συντομογραφία συναντᾶται ὡς *relig* ἢ *rel.*

Μελέτες 2008

39. ΤΟ *ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ*

Πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά (Μθ 62,2). εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς συντομώτερες παραβολὲς τοῦ Κυρίου μέσα στὰ Εὐαγγέλια. *γραμματεὺς* εἶναι ὁ *γραμματικός,* ὁ ἐπιστήμων τῶν κειμένων, ὁ διδάσκαλος τῶν γραμμάτων, ὁ φιλόλογος. ἡ *βασιλεία τῶν οὐρανῶν* εἶναι καὶ σχολεῖο, ἀφοῦ ὁ Κύριος εἶναι *διδάσκαλος* κι αὐτοὶ ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν *μαθηταί* του· κι ἔχουν βιβλίο τους τὴν *Βίβλον. θησαυρὸς* ἐδῶ, ἀπὸ τὸ *τίθημι - θήκη* εἶναι ἡ ἀποθήκη, ἡ βαλίτσα, ἡ κασσετίνα, ἡ μπιζουτιέρα· δηλαδὴ ἡ *καρδία,* ἡ διάνοια, ὁ ἐγκέφαλος, ἡ συνείδησι, τὸ φρόνημα. κάθε ἄνθρωπος ποὺ θησαυρίζει ἀντικαθιστᾷ στὴν ἀποθήκη του τὰ παλιὰ μὲ τὰ καινούργια. ὅταν προσαποκτήσῃ κάτι καινούργιο, καὶ τοῦ χρειάζεται στὴν ἀποθήκη του χῶρος γι' αὐτό, πετάει *(ἐκβάλλει)* ἀπ' αὐτὴ τὰ πιὸ φθαρμένα ἢ ξεπερασμένα καὶ παρωπλισμένα, γιὰ νὰ βάλῃ τὰ πιὸ καινούργια καὶ ἄφθαρτα. ὅταν ὅμως ἕνας *γραμματεύς,* καλὸς ἐκτιμητὴς τῶν μαθημάτων, γίνῃ *μαθητὴς* στὴ *βασιλεία τῶν οὐρανῶν* καὶ πάρῃ τὸ μάθημα ποὺ περιέχει ἡ διδασκαλία τοῦ σχολείου αὐτοῦ, τότε δὲν λογαριάζει οὔτε παλιὰ οὔτε καινούργια, ἀλλὰ τὰ πετάει ἀπὸ τὴν ἀποθήκη του *(τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ)* ὅλα, *καινὰ καὶ παλαιά,* γιὰ νὰ βάλῃ αὐτὸ τὸ ἕνα ποὺ ἀνακάλυψε κι ἔμαθε, τὸ μάθημα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τὸ ἀσύγκριτα ἀνώτερο καὶ πολυτιμότερο κάθε

παλιοῦ καὶ κάθε καινούργιου. μπροστὰ στὸ μάθημα αὐτὸ τὰ πάντα, κάθε διδαχὴ καὶ κάθε φρόνημα, κάθε παράδοσι καὶ κάθε μάθημα, ἀβελτίωτα καὶ βελτιωμένα, εἶναι σκουπίδια γιὰ πέταμα. στὸν *θησαυρὸν* τῆς *καρδίας* τοῦ Χριστιανοῦ ἀνθρώπου ἕνα μόνο μάθημα ἀξίζει νὰ ὑπάρχῃ, ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου, τῆς *βασιλείας τῶν οὐρανῶν,* τὸ περιεχόμενο τῆς Βίβλου.

Ἡ οὐσία τοῦ νοήματος τῆς παραβολῆς εἶναι ὅτι ὁ καλὸς μαθητὴς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τοῦ κηρύγματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Βίβλου, τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, πιστεύει ἀσάλευτα στὴν αὐτάρκεια τῆς Βίβλου, τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, καὶ δὲν τὴ συμπληρώνει μὲ τίποτε, οὔτε μ' ἑλληνικὴ σοφία, οὔτε μὲ ἰουδαϊκὴ παράδοσι, οὔτε μὲ ἄλλες τέτοιες πεποιημένες «ἀξίες» καινούργιες ἢ παλιές, οὔτε μ' ὁποιαδήποτε ἐθνικοφροσύνη, οὔτε μ' ὁποιονδήποτε πατριωτισμό, οὔτε μ' ὁποιονδήποτε ἀνθρωπισμὸ ἢ ἀλτρουϊσμὸ ἢ *ἀγαπισμό* (!), οὔτε μ' ὁποιαδήποτε ἄλλα «ἰδανικά», οὔτε μ' ὁποιοδήποτε ἄλλο τέτοιο σέμνωμα καὶ καύχημα· δὲν θεωρεῖ τὴ Χριστιανικὴ πίστι χρῄζουσα συμπληρώσεως ἢ συνυπάρξεως μέσα στὸ ἴδιο θησαυροφυλάκιο, στὴν *καρδία* του, στὴ συνείδησί του, μὲ κάτι ἄλλο σπουδαῖο, οὔτε μὲ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ θεωρούμενα εὐγενῆ καὶ ὑψηλά. μπροστὰ στὴ Χριστιανικὴ πίστι εἶναι ὅλα *σκύβαλα* καὶ σκουπίδια γιὰ πέταμα. ὁ σωστὸς Χριστιανὸς δὲν ἔχει κανένα πάθος καὶ κανέναν ἔρωτα *(παλαιόν),* οὔτε κανένα ἰδανικὸ *(καινόν),* ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ πίστι, ποὺ ἐκτίθεται μέσα στὴ Βίβλο, τὸ βιβλίο τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἡ Βίβλος κατέχει μόνη της τὸ νοητὸ χῶρο τῆς ψυχῆς τοῦ καλοῦ *γραμματέως,* τοῦ σωστοῦ Χριστιανοῦ, εἶναι τὸ μοναδικό του φρόνημα. ὁ Χριστιανὸς βέβαια εἶναι καλὸ καὶ ὑγιὲς μέλος τῆς κοινωνίας, μέσα στὴν ὁποία ζῇ, τὸ καλλίτερο καὶ ὑγιέστερο· εἶναι καλὸς πολίτης τοῦ ἐπιγείου κράτους του καὶ καλὸς πατριώτης τῆς πατρίδος του, ὁ καλλίτερος, ἀλλ' εἶναι, ἐπειδὴ αὐτὸ συμβαίνει νὰ τὸ θέλῃ ὁ Κύριος, ὁ *βασιλεὺς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν,* στὴν ὁποία *ἐμαθητεύθη.* εἶναι καλὸς ἁγνὸς σεμνὸς καὶ πιστὸς σύζυγος, ὄχι γιὰ τὴ σύζυγό του, ἀλλὰ γιὰ τὸν Κύριο· ἁπλῶς ἡ σύζυγος ἀπολαμβάνει αὐτὲς τὶς γιὰ τὸν παντεπόπτη Κύριο ἀνυπόκριτες ἐπιδόσεις τοῦ συζύγου της· καὶ ἀντιστρόφως βέβαια ὁ σύζυγος τὰ τῆς συζύγου. ἔτσι λειτουργεῖ καὶ ὡς πολίτης καὶ μέλος τοῦ ἔθνους του καὶ τῆς κοινωνίας του. ἐνδεχομένως εἶναι καὶ κάτοχος μιᾶς ἐπιστήμης καὶ μερικὲς φορὲς ὁ καλλίτερος, ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ προτιμάει κι ὁ Κύριος, ὅπως προτιμάει νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπός του κι ὁ καλλίτερος ξυλουργός, ἀλλ' εἶναι τέτοιος ὁ Χριστιανὸς ὡς ἐπαγγελματίας μόνο, καὶ ὄχι ὡς ἐραστὴς τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐπιστήμης του.

Ὁ καλὸς Χριστιανὸς ὁ *μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-*

νῶν, ὁ ἐκπαιδευθεὶς δηλαδὴ γιὰ ν' ἀποτελέσῃ μέλος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν –αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκριβέστερη ἑρμηνεία τοῦ χωρίου–, δὲν ἔχει καμμιὰ ἀπολύτως ἰδεολογία· ἔχει μόνο τὴ Χριστιανικὴ πίστι. κι ἂν εἶναι πολὺ σοφὸς ἐπιστήμων, δὲν ἔχει ἀπόψεις, γιατὶ ἀπόψεις του εἶναι τὰ διδασκάλια τῆς Βίβλου. κι ἂς ἔχουν δίπλα του ἀπόψεις, καὶ σκληρὲς ἀπόψεις, οἱ πιὸ ἀμαθεῖς ἄνθρωποι. ἐκεῖνοι τὄχουν ἀνάγκη νὰ ἔχουν ἀπόψεις, γιὰ νὰ «γεμίσουν» τὸ κενό τους. αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἀπόψεις, γιατὶ εἶναι γεμάτος· ἔχει αὐτὰ ποὺ ἔβαλε στὸ θησαυρό του, ὅταν πέταξε ἔξω ἀπ' αὐτὸν *καινὰ* καὶ *παλαιά.* ἡ Χριστιανική του πίστι τόσο ὡς περιεχόμενο τῆς Βίβλου ὅσο καὶ ὡς βίωμά του εἶναι καὶ ἀποκλειστικὴ καὶ αὐτάρκης· εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐκτοπίζει *(ἐκβάλλει)* ἀπὸ τὴν καρδιά του *καινὰ* καὶ *παλαιά,* καὶ γιὰ κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν λέει «Αὐτὸ καλούτσικο εἶναι, ἂς τὸ κρατήσω». ὅλα εἶναι γιὰ πέταμα μπροστὰ στὴ Βίβλο, στὴ Χριστιανικὴ πίστι. ἡ Βίβλος δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, ἀπὸ καμμιὰ ἐπικουρία καὶ κανένα συμπλήρωμα· ἡ Χριστιανικὴ πίστι εἶναι αὐτάρκης κι ἀπαραλλήλιστη. καὶ μόνη ἡ ἰδέα γιὰ κάποια συμπλήρωσι εἶναι βλασφημία ὅσο καὶ τὰ γλυκὰ μάτια μιᾶς παντρεμένης σὲ κάποιον εἶναι ἀπιστία πρὸς τὸ σύζυγό της. ὁ Κύριος ὡς ἐραστὴς δὲν δέχεται νὰ εἶναι συνεραστής· δὲν εἶναι πελάτης πόρνης, ἀλλὰ σύζυγος, νυμφίος. ἡ Χριστιανικὴ πίστι δὲν συνυπάρχει μὲ καμμιὰ ἰδεολογία καὶ καμμιὰ φιλοσοφία. γιὰ τὸ Χριστιανὸ ὅλ' αὐτὰ εἶναι σκουπίδια γιὰ πέταμα μπροστὰ σ' αὐτή.

Ἡ Χριστιανικὴ πίστι δὲν εἶναι κάτι καινούργιο οὔτε κάτι παλιό. εἶναι τὸ αἰώνιο. δὲν ἐπιδέχεται βελτίωσι, ἐπειδὴ εἶναι τὸ τέλειο. δὲν προσαρμόζεται σὲ τίποτε, ἐπειδὴ τὰ πάντα ὀφείλουν νὰ προσαρμόζωνται σ' αὐτή. εἶναι τὸ ἀξεπέραστο τὸ ἀπάλιωτο τὸ ἀπόλυτο. στὸν κόσμο ὅλοι οἱ νεωτερισμοὶ εἶναι φθοροποιοὶ κι ὅλες οἱ παραδόσεις καὶ οἱ «ἀξίες» εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀναχαιτίζουν τὴν πρόοδο καὶ προκαλοῦν καθυστέρησι κι ὀπισθοδρόμησι. ἡ Χριστιανικὴ πίστι καὶ ὡς παράδοσι καὶ συντηρητικότης καὶ ὡς νεωτερισμὸς καὶ ῥιζοσπαστικότης εἶναι μόνο προκοπὴ καὶ πρόοδος· εἶναι ἡ ἐπιτυχία ἡ ὀμορφιὰ ὁ πραγματικὸς πολιτισμός. στὶς τρεῖς ἠπείρους ποὺ κυκλοφόρησε ἡ Βίβλος, Εὐρώπη καὶ Β. Ἀμερικὴ καὶ Αὐστραλία, ζοῦν οἱ ἐπιστημονικῶς καὶ τεχνολογικῶς προηγμένοι κι ἐλεύθεροι λαοί. στὶς ἄλλες τρεῖς ποὺ δὲν διεισέδυσε, Ἀσία κι Ἀφρικὴ καὶ Ν. Ἀμερική, ζοῦν οἱ λαοὶ οἱ καθυστερημένοι καὶ ἀνελεύθεροι. μπροστὰ στὴ Βίβλο καὶ στὴ Χριστιανικὴ πίστι, ποὺ εἶναι τὸ περιεχόμενό της, τίποτε δὲν εἶναι διατηρητέο, οὔτε τὸ καινούργιο οὔτε τὸ παλιό· τὰ πάντα εἶναι ἀπόβλητα.

Καλὸς Χριστιανὸς καὶ συνετὸς *γραμματεύς,* ἐκπαιδευμένος καὶ δόκιμος γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, εἶναι μόνο ἐκεῖνος ποὺ γι' αὐτὴ τὰ πετάει ὅλα, ὄχι μόνο τὰ παλιὰ ἀλλὰ καὶ τὰ καινούργια.

Χριστιανικὰ γράμματα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θεόπνευστη Βίβλο εἶναι ἡ θεοφώτιστη Χριστιανικὴ γραμματεία. αὐτὴ ἡ γραμματεία, ὅσο πιὸ πολὺ εὐθυγραμμίζεται μὲ τὴ Βίβλο, τόσο πιὸ θεοφώτιστη εἶναι, διότι ἀπ' αὐτὴ φωτίζεται ὡς ἕνα ἑτερόφωτο σῶμα, ποὺ δὲν εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ φωτός, ὅπως ἡ θεόπνευστη Βίβλος, ἀλλὰ τὸ φωτιζόμενο, κι ὅσο λιγώτερο εὐθυγραμμίζεται μὲ τὴ Βίβλο, τόσο πιὸ ἀφώτιστη εἶναι, σὰν τὰ σκοτεινὰ καὶ παγωμένα μέρη τῶν πόλων, *τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον.*

Ἡ Βίβλος εἶναι ὁ μόνος *Κανὼν* τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς, τὸ μόνο ἁγνὸ μάθημα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς *βασιλείας τῶν οὐρανῶν.*

Μελέτες 2008

40. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1 Δὲν διάλεξα τὸ ἔθνος μου,
τὴ χώρα, τὴ φυλή μου.
2 Δὲν διάλεξα τὸν τόπο μου,
οὔτε καὶ τὸ χωριό μου.
3 Δὲν διάλεξα τ' ἀδέρφια μου,
οὔτε καὶ τοὺς γονεῖς μου.
4 Δὲν διάλεξα τὸ φῦλο μου,
τὸ μῆκος τῆς ζωῆς μου.
5 Δὲν διάλεξα τὸ χρόνο μου,
πότε νἀρθῶ στὸν κόσμο.
6 Δὲν διάλεξα τὴ φάτσα μου,
οὔτε τὴν καμωσιά μου.
7 Οὔτε τὸ χρῶμα τῶν ματιῶν,
οὔτε καὶ τῶν μαλλιῶν μου.
8 Δὲν διάλεξα τὴ μνήμη μου,
οὔτε καὶ τὴ φωνή μου.
9 Δὲν διάλεξα τὴ φάρα μου,
τὴ φτώχια μου ἢ πλοῦτο.
10 Δὲν διάλεξα τὸ ὄνομα
ποὺ ἔχω στὴ ζωή μου.
11 Διάλεξα ἐγὼ τὴν πίστι μου,
διάλεξα τὸ θεό μου.
12 Αὐτὰ ἐγὼ τὰ διάλεξα,
μὲ τίποτα δὲν τ' ἀλλάζω.

15 - 5 - 2020

Ἐπίλογος

Ἡ Βίβλος προκάλεσε τὴ μεγαλείτερη στὸν κόσμο καὶ στοὺς αἰῶνες βιβλιογραφία. ἡ περὶ αὐτὴν βιβλιογραφία αὐτή, ἡ ὁποία μέχρι τὸ 1530, εἴτε ὀρθόδοξη εἴτε αἱρετική, ἦταν πρὸς αὐτὴν σεβαστική, ἂν ἐξαιρεθῇ μόνο ἡ ἐναντίον της καὶ μάλιστα ἡ ἐναντίον τῆς Κ. Διαθήκης πολεμικὴ τῶν εἰδωλολατρῶν τῶν τεσσάρων πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων, μετὰ δὲ τὸ 1530 κι ἀπὸ δῆθεν χριστιανικὰ χέρια ἦταν κυρίως ἐχθρικὴ κι ἀρνητική, ἐνῷ ἐκ μέρους εἰδωλολατρῶν ἢ μωαμεθανῶν δὲν ὑπῆρξε τέτοια ἐχθρικὴ βιβλιογραφία. οἱ μετὰ τὸ 1530 συγγραφεῖς τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς τόσο κατὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὅσο καὶ κα-

τὰ τῆς Καινῆς μετροῦνται σ' ἑκατομμύρια, τὰ δὲ βιβλία τους σὲ πολλὰ ἑκατομμύρια. σ' αὐτὰ περιλαμβάνονται καὶ χιλιάδες Εἰσαγωγές, χιλιάδες Ἐκδόσεις κριτικὲς ἢ χρηστικές, κι ἑκατομμύρια Ἑρμηνευτικὰ ὑπομνήματα. κι ἀπ' ὅλους αὐτοὺς κανεὶς δὲν ἀντιλήφθηκε τίποτε ἀπ' αὐτὰ ποὺ παρουσιάζω ἐγὼ τόσο στὴν κριτικὴ ἔκδοσι τῆς Βίβλου ὅσο καὶ στὴν Εἰσαγωγὴ σ' αὐτήν, οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Χριστιανὸς ὀρθόδοξος, οὔτε παπικός, οὔτε μονοφυσίτης, οὔτε νεστοριανός, οὔτε προτεστάντης, οὔτε ἀγγλικανός, οὔτε ἄλλος αἱρετικός· ἐπειδὴ ἦταν πάντοτε μὲν νοητικῶς ὀλίγοι, πολλὲς δὲ φορὲς ἀμελεῖς, πάρα πολλὲς δὲ κακοήθεις.

Εὐχαριστῶ τὸ Κύριο, ποὺ διάλεξε ἐμένα ἀπὸ 13 ἐτῶν γι' αὐτὸ τὸ περὶ τὴν Βίβλον μέγα ἔργο, καὶ παρὰ τὶς ὑπεράνθρωπες ἀντιξοότητες, ποὺ συνάντησα, μὲ βοήθησε καὶ τὸ ἔφερα εἰς πέρας στὰ 80 μου χρόνια. εὐχαριστῶ καὶ ὅσους μὲ βοήθησαν οἰκονομικῶς καὶ ποικιλοτρόπως. ὁ Κύριος νὰ τοὺς ἀμείψῃ.

Εἶμαι πολὺ χαρούμενος, διότι ξέρω ὅτι ἀπ' αὐτὸν τὸν ἐν Κυρίῳ καὶ μὲ τὴ χαριστικὴ δόσι τοῦ Κυρίου κόπο μου θὰ ὠφεληθοῦν πολὺ πολλοί. ξέρω δὲ κι ὅτι πολλοὶ ἐπίσης θὰ λυσσάξουν πολὺ σὰ δαιμονισμένοι. εἴπαμε· Ἡ Βίβλος εἶναι τὸ μόνο στὸν κόσμο Βιβλίο ποὺ δὲν ἔχει οὐδέτερο παρατηρητή. καὶ οἱ πιὸ φθονεροὶ παρατηρηταί της συμβαίνει νὰ εἶναι «βιβλικοὶ θεολόγοι».

Θεέ μου! πόσο περιωρισμένης νοημοσύνης εἶναι οἱ «σοφοὶ βιβλικοὶ» καὶ «μεγάλοι κριτικοὶ» τοῦ βιβλικοῦ κειμένου! λὲς κι ὁ ἐγκέφαλός των ἀποτελοῦνταν ἀπὸ σαπουνάδα, κι ὅταν ξεράθηκε (ἀντὶ νὰ πήξῃ), ἔγινε καὶ ἀτροφικὸς ἴσα μὲ μία ψίχα ἑνὸς ζούφιου καρυδιοῦ, καὶ κόλλησε σὲ μιὰ ἄκρη τῶν ἐσωτεριῶν τοιχωμάτων τοῦ κρανίου τους, κι ἄφησε ὅλο τὸν ὑπόλοιπο χῶρο κούφιο! τέτοιοι εὐνοῦχοι ἀπὸ νοημοσύνη εἶναι οἱ «μεγάλοι κριτικοὶ» κι «ἑρμηνευταὶ» τῆς Βίβλου. οἱ δὲ παρ' ἡμῖν ἁπλῶς θαυμάζουν καὶ μιμοῦνται.

Μετὰ τὴν ἐφεύρεσι καὶ χρῆσι τῆς τυπογραφίας, ποὺ δρομολόγησε στὴν ἀνθρωπότητα τὸ μεγάλο ἐπιστημονικὸ καὶ βιομηχανικὸ ἅλμα τῶν ἓξ τελεταίων αἰώνων, καθὼς οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες ἀπορρόφησαν πολὺ γρήγορα καὶ πολὺ ἄγρια ὅλα τὰ σπουδαῖα μυαλὰ τῆς γῆς, ἀπόμειναν γιὰ τὶς ἄλλες ἐπιστῆμες, τὶς παλιές, τὰ μυαλὰ τῆς ἐλάσσονος ὁλκῆς καὶ τῆς δευτέρας διαλογῆς· γιὰ δὲ τὴ Βίβλο ἔμειναν οἱ νοητικῶς ἀνάπηροι κι ἀτροφικοὶ καὶ νάνοι καὶ κρετινικοί, ποὺ καταφεύγουν στὸ νὰ καλύπτουν τὸ προειρημένο κενό τους καὶ νὰ ὑποκαθιστοῦν τὸν ἀπόντα ἐγκέφαλο στὸ κρανίο τους μὲ φαντασιώσεις ὀλιγοφρενῶν τόσο γελοῖες, πού, ὅταν τοὺς ἀκούω νὰ τὶς ξεστομίζουν μὲ ὕφος καὶ σοβαροφάνεια ἑφτὰ ῥαββίνων, ὅπως οἱ παλαβοὶ τοῦ χωριοῦ, γελάω πολύ. συγχώρεσέ με, Κύριε, ποὺ γελάω γιὰ βλακεῖες ποὺ λέγο-

νται ἐναντίον τῆς Βίβλου σου, ἀλλ' εἶναι τόσο γελοῖες ποὺ δὲν μπορῶ νὰ συγκρατήσω τὸ γέλιο μου. θεέ μου, τί τσαρλατανιὲς καὶ τί μαγκιὲς καὶ τί σαχλαμάρες ξεστομίζουν γιὰ ἐλωχιμιστὰς καὶ γιαχβιστὰς καὶ προσαρμοστὰς καὶ ἱερατικοὺς κώδικες καὶ δευτέρους καὶ τρίτους Ἠσαΐες, καὶ ἄλλες σαπουνόφουσκες τῆς προειρημένης ἀτροφικῆς διανοίας των! εἶναι νὰ τοὺς λυπᾶσαι, ἀλλὰ δὲν μπορεῖς καὶ νὰ μὴ γελᾷς μ' αὐτούς. τί πειρασμὸς κι αὐτός!

Ἐδῶ δὲ ἔχουμε γιὰ «κορυφαίους βιβλικοὺς» κάτι τσίφτηδες καὶ γουστόζικους δοκησισόφους, ποὺ παριστάνουν τὸν ξερόλα ῥαββῖνο μ' ἐκεῖνα τὰ στερεότυπά τους κλισὲ «ἡ συναγωγὴ» καὶ «ἡ κοινότητα»· ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ποῦν «ἐκκλησία», ἀλλὰ κι ὅταν ἀναγκαστοῦν νὰ ποῦν «ἐκκλησία», εἶναι σὰ νὰ καταπίνουν τρίχα. στερεότυπό τους εἶναι δὲ καὶ τὸ σκέτο «ὁ Ἰησοῦς» κι «ὁ Ἰησοῦς», σὰ νὰ λὲν «ὁ Τάκης» κι «ὁ Λάκης» κι «ὁ Μπάμπης», ἐπειδή, ὅπως γράφει κι ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὡς στερημένοι ἀπὸ *πνεῦμα ἅγιον* δὲν μποροῦν νὰ ποῦν *Κύριον Ἰησοῦν* (Α΄ Κο 28,3). εἶναι σὰν ἀβάπτιστοι ἢ ξεβαφτισμένοι, χωρὶς *πνεῦμα ἅγιον,* διότι σὲ κάποια μαύρη ὥρα τῆς ζωῆς των βλασφήμησαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιο, μιὰ ἁμαρτία θανάσιμη, ποὺ μετάνοια δὲν ἔχει. εἶναι καὶ κάποιοι, μέχρι καὶ τριαντάρηδες, σαχλαμαράκηδες ποὺ εὐελπιστοῦν ν' ἀποτελειώσουν ὅ,τι δὲν γκρέμισαν οἱ γέροι. τί τὰ θέλεις; ἀνίκανοι, ὀλιγοφρενεῖς, ὀλιγογράμματοι, ποὺ ἐφαρμόζουν κάποιες παροιμίες τὶς ὁποῖες λέγαμε στὰ χωριά.

Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου ἀπ' αὐτούς. σῶσε τον ἀπὸ κάθε λυμεῶνα. καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου.

Δρ Κωνσταντῖνος Σιαμάκης
φιλόλογος

ΤΙ ΛΕΝΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΒΛΟ

Ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυὴ κατὰ τὸ 1600 π.Χ..
Ἰη 1,8· *Οὐκ ἀποστήσεται ἡ Βίβλος τοῦ Νόμου τούτου ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ μελετήσεις ἐν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτός, ἵνα εἰδῇς ποιεῖν πάντα τὰ γεγραμμένα· τότε εὐοδωθήσῃ, καὶ εὐοδώσεις τὰς ὁδούς σου· καὶ τότε συνήσεις.*

Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός καὶ θεὸς ἴσος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι
Ἰω 15,28· *Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς.*

Ὁ Δαυΐδ πρὸς τὸν Κύριο
Ψα 117,129· 139·
Θαυμαστὰ τὰ Μαρτύριά σου·
διὰ τοῦτο ἐξηρεύνησεν αὐτὰ ἡ ψυχή μου.
Ἐξέτηξέ με ὁ ζῆλός σου,
ὅτι ἐπελάθοντο τῶν Λόγων σου οἱ ἐχθροί μου.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τὸν Τιμόθεο
Β΄ Τι 8,5· *Ἀπὸ βρέφους τὰ Ἱερὰ Γράμματα οἶδας τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν.*

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος πρὸς τὴν ἐκκλησία ὅλης τῆς οἰκουμένης τὸ 367
ΛΘ΄ Ἑορταστικὴ Ἐπιστολή, 27-28· (Ἀφοῦ ἀπαριθμεῖ καὶ κατονομάζει ὅλα τὰ βιβλία τῆς Βίβλου, λέει γι' αὐτά·) *Ταῦτα πηγαὶ τοῦ σωτηρίου, ὥστε τὸν διψῶντα ἐμφορεῖσθαι τῶν ἐν τούτοις λογίων· ἐν τούτοις μό-*

νοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται. μηδεὶς τούτοις 'ἐπιβαλλέτω', μηδὲ τούτων 'ἀφαιρείσθω' τι. περὶ δὲ τούτων ὁ Κύριος Σαδδουκαίους μὲν ἐδυσώπει λέγων 'Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς', τοῖς δὲ Ἰουδαίοις παρῄνει ''Ερευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ'.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς περίπου τὸ 385

Ὑπόμνημα εἰς τὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολήν (3,16), ὁμιλία 9, §1 PG 62,61(d) - 62(a)· *Τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τὸ μὴ εἰδέναι τὰς Γραφάς. χωρὶς ὅπλων εἰς πόλεμον βαδίζομεν· καὶ πῶς ἔδει σωθῆναι;*

Ὁ Κύριλλος Κωνσταντινουπόλεως (Λούκαρις) τὸ 1638

Ἐρώτησις Α΄. *Εἰ δεῖ τὴν θείαν Γραφὴν κοινῶς παρὰ πάντων τῶν Χριστιανῶν ἀναγινώσκεσθαι;*

Ἀπόκρισις. Ὀφείλουσιν οἱ πιστοὶ Χριστιανοὶ τὰ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα μὴ ἀγνοεῖν..., οὐδὲ γὰρ ἄλλοθεν... μανθάνομεν...

Ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων (1672· ἀπάντησι στὴν ἴδια ἐρώτησι)·

Ἐρώτησις Α΄. *Εἰ δεῖ τὴν θείαν Γραφὴν κοινῶς παρὰ πάντων των Χριστιανῶν ἀναγινώσκεσθαι;*

Ἀπόκρισις. *Οὔ. ...(δεῖ) τοῖς βρέφεσιν ἐντέλλεσθαι μὴ ἅπτεσθαι στερεᾶς τροφῆς.*

(Εἶπα γιὰ τὸν Δοσίθεο στὴν παροῦσα Εἰσαγωγὴ τ. 1, σ. 397 - 398).

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Ὁ πρὶν ἀπὸ τὸ κόμμα ἀριθμὸς δηλώνει τὸν τόμο, οἱ μετὰ τὸ κόμμα τὴ σελίδα.

Ἀαρών 1,14˙ 2,13˙ 182˙ 215˙ 288˙ 289˙ 351˙ 3,116˙ 212˙ 226˙ 285˙ 443˙ 583˙ 4,47˙ 163˙ 308˙ 309˙ 312
Ἀαρωνίδης, -αι 1,20˙ 3,14˙ 123-125˙ 374˙ 375˙ 443
Ἄβαντες 4,318˙ 319
Ἀββαδών 3,25˙ 28
Ἀββακούμ 2,217˙ 219˙ 250˙ 3,14˙ 28˙ 29˙ 440˙ 441
Ἀβδεμέλεχ 3,364˙ 445
Ἀβδεναγώ 3,454
Ἀβδιού 3,14˙ 381˙ 386˙ 414˙ 449˙ 450
Ἀβδών 3,222
Ἀβεδαρά 2,384˙ 3,280˙ 388
Ἀβενάδερ 2,391
Ἀβύ 2,400
Ἄβελ 2,240˙ 327˙ 3,68˙ 197˙ 4,344
Ἀβέλ 3,89
Ἀβεννήρ 2,153˙ 184˙ 250˙ 3,89˙ 227˙ 282˙ 336˙ 346˙ 352˙ 394˙ 414˙ 421
Ἀβεσάν 3,222
Ἀβεσσά 4,320
Ἀβεσσαλώμ 2,211˙ 212˙ 253˙ 346˙ 3,89˙ 227˙ 240˙ 282˙ 359˙ 388˙ 4,49˙ 250˙ 280˙ 281
Ἀβιά 2,194˙ 3,80˙ 234˙ 260˙ 270˙ 281˙ 4,309
Ἀβιάθαρ 2,158˙ 260˙ 262˙ 3,282˙ 348˙ 443
Ἀβιγαῖα 2,195˙ 347˙ 253-254˙ 400˙ 3,241˙ 242˙ 4,183
Ἀβιεσδρί 2,105
Ἀβιληνή 3,176˙ 177
Ἀβίλλιος Φλάκκος 2,56
Ἀβιμέλεχ 2,211˙ 212˙ 260-262˙ 351˙ 355˙ 361˙ 3,221˙ 222˙ 390
Ἀβινεέμ 2,385˙ 386
Ἀβιούδ 2,258˙ 259
Ἀβισὰγ ἡ Σωμανῖτις 2,192˙ 3,238
Ἀβραάμ 1,38˙ 39˙ 2,50˙ 68˙ 71˙ 120˙ 130˙ 175˙ 176˙ 253-258˙ 284˙ 293˙ 294˙ 235˙ 347-351˙ 386˙ 410˙ 452-464˙ 3,17˙ 20-22˙ 31˙ 57˙ 58˙ 60˙ 65˙ 66˙ 68˙ 71˙ 73˙ 74˙ 96˙ 104˙ 113˙ 116˙ 146˙ 196-198˙ 217˙ 234˙ 243˙ 303˙ 319˙ 320˙ 358˙ 416˙ 421˙ 474˙ 484˙ 486˙ 510˙ 4,15˙ 16˙ 26˙ 27˙ 43˙ 44˙ 46˙ 289
Ἀβρασάξ 2,278
Ἀβύ 3,14˙ 395˙ 397˙ 409˙ 411˙ 434˙ 436
Ἀγαθάγγελοι 2,454
Ἀγάθα 2,466
Ἀγαθίας Σχολαστικός 4,58
Ἀγαθοκλῆς 3,54˙ 274
Ἀγάθος Στ. 4,263˙ 266
Ἀγαμέμνων 2,220˙ 4,55˙ 81
Ἀγαπητός 2,211˙ 217˙ 4,153
Ἀγάπιος μάρτυς 3,543
Ἀγάπιος (=Μαμπούμπ) ἐπίσκοπος τοῦ Μαμπίτζ 1,364
Ἄγαρ 2,153˙ 175˙ 177˙ 346˙ 4,26-28
Ἀγαραῖοι 2,195
Ἀγαρηνοί 2,195
Ἀγαύη 3,78˙ 266
Ἀγγαῖος 2,210˙ 305˙ 402˙ 449˙ 3,14˙ 31˙ 63˙ 295˙ 297˙ 299˙ 372˙ 449˙ 462-464
Ἀγχούς 2,211˙ 212˙ 299
Ἀγγέλομος 4,207˙ 224-228
Ἀγγλία 1,44˙ 393˙ 2,50˙ 85˙ 123˙ 142˙ 249˙ 354˙ 4,68˙ 96˙ 140˙ 296
Ἄγγλοι 1,45˙ 314˙ 319˙ 321˙ 2,142˙ 246˙ 249˙ 475˙ 484˙ 3,54˙ 77˙ 578˙ 592˙ 4,61˙ 62˙ 218˙ 235˙ 327˙ 338
Ἀγγλοσάξωνες 3,366
Ἀγγούρης 2,321

Ἀγελάδα 3,252
Ἀγησίλαος 3,293
Ἁγιὰ Σοφιά 2,454
Ἅγιον Μανδήλιον 3,258
Ἅγιον Ὄρος 1,72˙ 2,161˙ 238˙ 239˙ 287˙ 3,18˙ 124˙ 353˙ 536˙ 548˙ 570˙ 4,149˙ 184
Ἅγιον Ὄρος τῆς Σιών 3,464
«Ἅγιοι Τόποι» 1,397
«Ἅγιον Φῶς» 1,397˙ 398
Ἁγιορεῖτες 3,413˙ 535˙ 539˙ 548˙ 558˙ 4,145˙ 166
Ἄγκυρα 3,540
Ἀγλαΐα 2,347
Ἀγούρ 2,317˙ 320 - 323˙ 3,406-8˙ βλ. καὶ Αγύρ
Ἀγουριδεῖς 2,322˙ 3,406˙ 498˙ 499˙ 4,304
Ἀγουρίδης Σ. 2,322˙ 323˙ 3,407˙ 428˙ 499˙ 4,140˙ 301-304˙ 306˙ 307˙ 310˙ 311˙ 313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 332˙ 334˙ 338-340
Ἀγρίνι 4,97
Ἀγρίππας 3,31˙ 35˙ 113˙ 157˙ 477˙ 494
Αγυρ 2,318
Ἀγχούς 2,186
Ἀδάμ 2,130˙ 171˙ 195˙ 216˙ 255˙ 258˙ 259˙ 284˙ 3,65˙ 66˙ 68˙ 73˙ 106˙ 122˙ 196˙ 197˙ 389˙ 391˙ 461˙ 552˙ 553˙ 598˙ 615˙ 4,43˙ 44˙ 88˙ 89
Ἀδάρ 2,401
Ἀδδώ (ὁ ἐν Πα 54,4˙ 55,30 προφήτης) 3,81˙ 416
Ἀδδώ (ὁ πατέρας τοῦ προφήτου Ζαχαρίου) 2,240˙ 3,463
Ἄδερ 3,283˙ 361
Ἅδης 4,119
Ἀδμήτη 4,99
Ἄδμητος 4,111
Ἀδρά (=Βαρβάτος) 3.250
Ἀδρااζάρ 3,280˙ 283˙ 361
Ἀδραμέλεχ (θεὸς ἰθυβαλλικὸς καὶ κολομπαρᾶς) 3,250˙ 4,244
Ἀδριανός (αὐτοκράτωρ) 1,67˙ 2,76˙ 79 - 81˙ 3,245˙ 324˙ 659˙ 631˙ 4,232˙ 343
Ἀδριανὸς Β΄ Ῥώμης (χαλίφης τῶν παπικῶν) 2,54
Ἀδριανούπολις 4,73˙ 205
Ἀδριατικὸς κόλπος ἢ Ἀδριατικὸν πέλαγος 4,71˙ 72
Ἄδων ἢ Ἀδών 2,242˙ 243˙ 350˙ 354˙ 3,246˙ 250˙ 251
Ἀδωνί 2,67˙ 194˙ 242˙ 243˙ 250˙ 253 - 255˙ 440˙ 442˙ 450˙ 3,246˙ 251
Ἄδωνις 2,66˙ 242-245 (245: Ἄδωνις - Αδωνάϊ)˙ 246˙ 350˙ 353-355˙ 388˙ 411˙ 440˙ 442˙ 3,185˙ 237˙ 246˙ 251 - 253˙ 263˙ 266˙ 267˙ 270˙ 271˙ 325˙ 456˙ 565˙ 567˙ 572 (Ἄδωνις - Ἄττις)˙ 4,81˙ 134˙ 301˙ ἄβρος Ἄδωνις 2,354
Ἀδώνιοι κῆποι 3,185
ἀδωνιβεζέκ 2,355
Ἀδωνιίμ 2,66˙ 67˙ 343˙ 353˙ 440˙ 442˙ 3,251˙ 253˙ 270
Αδυν Ιευε = Ἀδωνὶ Κύριος 2,243˙ [Ἀδωναῖ] Κύριος 240-246˙ καὶ 158
Ἀδωνίας 2,191˙ 192˙ 253˙ 389˙ 3,227˙ 238˙ 241˙ 282˙ 438˙ 4,250˙ 320
Ἀειπάρθενος (Ἄρτεμις) 3,564
Ἀζαζήλ (ὁ δαίμων τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Ἀγουρίδου) 3,407
Ἀζαρίας 2,16˙ 200˙ 337˙ 339˙ 389˙ 3,114˙ 289˙ 291˙ 449˙ 451˙ 454˙ Προσευχὴ Ἀζαρίου 2,94
Ἀζίας 2,207˙ 208
Ἀζτέκοι (Παλαιαμερικανοί) 3,18˙ 231
Ἀθανάσιος ὁ μέγας 1,30˙ 53˙ 59 - 63˙ 128˙ 130˙ 138˙ 142˙ 149˙ 163˙ 179˙ 186˙ 205˙ 209˙ 398˙ 418˙ 2,54˙ 70˙ 73˙ 74˙ 147˙ 202˙ 232˙ 259˙ 288˙ 289˙ 335˙ 405˙ 3,112˙ 224˙ 267˙ 272˙ 446˙ 575˙ 633˙ 4,11˙ 292˙ 342
Ἀθανάσιος Β΄ Ἀλεξανδρείας 1,417˙ 418
Ἀθανάσιος Πάριος (Τούλιος) 1,53˙ 62˙ 163˙ 399˙ 401˙ 402
Ἀθηναγόρας 1,51
Ἀθῆναι 1,183˙ 2,137˙ 351˙ 352˙ 379˙ 3,47˙ 91˙ 108˙ 130˙ 164˙ 247˙ 251˙ 266˙ 511˙ 518˙ 532˙ 577˙ 581˙ 612˙ 4,34˙ 75˙ 83˙ 111˙ 239˙ 241˙ 245˙ 246˙ 284˙ 317˙ 318
Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία 3,47
Ἀθηναῖοι 2,44˙ 373˙ 3,100˙ 176˙ 326˙ 547˙ 577˙ 4,284
Ἀθήναιος Ναυκρατίτης 2,149˙ 159˙ 184˙ 185˙ 3,328˙ 627˙ 631˙ 4,316˙ 317˙ 118˙ 253˙ 258˙ 327˙ 341
Ἀθήνη (θεά) 3,246˙ 254˙ 4,99
Ἀθωνιάς 1,399˙ 402
Ἀθωνικὴ μονὴ Λαύρας 4,244
Ἀθωνικὴ μονὴ Παντοκράτορος 2,137
Ἄθως 1,181˙ 403˙ 405˙ 2,22˙ 287˙ 364˙ 430˙ 432˙ 3,246˙ 258˙ 4,238˙ 239˙ 241

Αἰακός 4,119
Αἴας 3,236
Αἰγαῖο 1,72˙ 2,227˙ 3,19˙ 46˙ 49˙ 68˙ 72˙ 83˙ 128˙ 154˙ 288˙ 478˙ 564˙ 617˙ 4,68˙ 71˙ 73˙ 96˙ 110
Αἰγαιῶται 3,69
Αἰγαιώτισσα Παναγία τῆς Τήνου 3,247
Ἀι Γιάννης ὁ Πρόδρομος 3,412
Αἰγίδιος 1,430
Αἰγιμιός 4,318
Αἴγινα 1,42˙ 3,104
Αἰγινῖται 3,100
Αἰγύπτιοι 1,46˙ 48˙ 69˙ 125˙ 2,23˙ 42˙ 69˙ 80˙ 129˙ 176˙ 183˙ 202˙ 247˙ 273˙ 294˙ 346˙ 365˙ 438˙ 444˙ 3,61˙ 68˙ 69˙ 74˙ 125˙ 184˙ 198˙ 263˙ 267˙ 277˙ 456˙ 4,11˙ 34˙ 47˙ 219˙ 278˙ 320
Αἴγυπτος 1,38˙ 42˙ 45˙ 61˙ 2,20˙ 21˙ 30˙ 31˙ 41˙ 45˙ 56˙ 69˙ 80˙ 129˙ 130˙ 134˙ 147˙ 159˙ 172˙ 176˙ 178˙ 182˙ 183˙ 203˙ 204˙ 210˙ 231˙ 247˙ 263˙ 285˙ 288˙ 293˙ 295˙ 330˙ 343˙ 349˙ 350˙ 352˙ 360˙ 365˙ 410˙ 432˙ 444˙ 448˙ 464˙ 475˙ 483˙ 3,20˙ 21˙ 35˙ 44˙ 53˙ 54˙ 59˙ 68˙ 74˙ 75˙ 78˙ 86˙ 92˙ 104˙ 112˙ 138˙ 141˙ 143˙ 159˙ 160˙ 162˙ 172˙ 174˙ 181˙ 182˙ 187˙ 196˙ 198˙ 201˙ 292˙ 220˙ 226˙ 239˙ 243˙ 252˙ 253˙ 265˙ 283˙ 292˙ 322˙ 351˙ 363˙ 365˙ 375˙ 396˙ 444˙ 445˙ 452˙ 457˙ 473˙ 477˙ 492˙ 494˙ 495˙ 600˙ 602˙ 604˙ 605˙ 608˙ 613˙ 4,19˙ 21˙ 23˙ 34˙ 46˙ 47˙ 147˙ 235˙ 241˙ 244˙ 277˙ 278˙ 293˙ 295˙ Ἄνω Αἴγυπτος 1,23˙ Πτολεμαϊκὴ Αἴγυπτος 2,177˙ Θυγάτηρ Αἰγύπτου 3,31˙ Αἰγυπτιακοὶ ἐθισμοί 3,75
Ἀίδης 3,246˙ 247˙ 4,93-95˙ 99˙ 100˙ 102˙ 119˙ Ἀίδεω κύων 4,114
Ἀιζενχάουερ 4,195
Αἰήτης 3,209
Αἰθίοπες 2,349˙ 408˙ 411˙ 3,177˙ 364˙ 445˙ 4,330
Αἰθιοπία 2,159˙ 160˙ 183˙ 406˙ 410-413˙ 3,512˙ Ἀσιατικὴ κι Ἀφρικανικὴ Αἰθιοπία 2,411
Αἰθιόπισσα 2,157˙ 182˙ 237
Αἰλιανός 1,143˙ 2,224˙ 4,118
Αἴλιος Λαμπρίδιος 4,81
Ἀιλώθ 2,410
Ἀιλώμ 3,222
Ἀιμάν 2,215˙ 216˙ 3,280˙ 285
Αἰμιλιανὸς Γρεβενῶν 2,276
Αἰμίλιος Παῦλος 3,493˙ 494˙ 517
Αἴμου Χερσόνησος 4,74
Ἄιν 2,388
Ἀινάν 3,86
Αἰνείας 3,254
Αἰνησίας 3,176
Αἰολεῖς 3,19˙ 198
Αἴολος 3,19
Αἰσχίνης 3,627
Αἰσχύλος 2,16˙ 37˙ 147˙ 148˙ 363˙ 3,166˙ 213˙ 255˙ 302˙ 387˙ 391˙ 440˙ 628˙ 630˙ 631˙ 4,30˙ 55˙ 79˙ 83˙ 116-118˙ 144˙ 152˙ 238˙ 253˙ 254˙ 258˙ 277˙ 316˙ 318˙ 327
Αἴσωπος 2,266˙ 3,377˙ 378˙ 4,31˙ 135˙ Αἶνοι τοῦ Αἰσώπου 4,262
Αἰτωλία 4,59˙ 108
Αἰτωλοί 3,183
Αἰχμαλωσία 3,235˙ 299
Ἀκάδημος 3,246
Ἀκακήσιος 3,246˙ 4,113˙ 119˙ Ἀκακήσιον 4,119
Ἀκάκητα 3,246
Ἄκακος 3,246˙ 4,113
Ἄκαμπα 2,410
Ἀκαρνᾶνες 3,183
Ἀκαρνανία 4,59
Ἀκελδαμά 3,25˙ 28
Ἀκιβά (Συμεὼν βὲν Ἀκιβά) 1,22˙ 24˙ 35˙ 43˙ 47-49˙ 57˙ 59˙ 60˙ 71˙ 205˙ 227˙ 2,11˙ 17˙ 18˙ 40˙ 41˙ 44˙ 47˙ 55˙ 61-71˙ 74-76˙ 78-81˙ 83˙ 85˙ 88˙ 92˙ 111-113˙ 116-118˙ 123˙ 124˙ 127˙ 130˙ 131˙ 135˙ 156˙ 157˙ 166˙ 2,161˙ 177˙ 183-186˙ 191˙ 199˙ 205˙ 207-209˙ 212˙ 221˙ 223˙ 227˙ 229-230˙ 232˙ 243˙ 249˙ 251˙ 273˙ 275˙ 295˙ 297˙ 301˙ 302˙ 308˙ 317˙ 318˙ 320-322˙ 324˙ 325˙ 330˙ 331˙ 335˙ 337˙ 338˙ 353-355˙ 361˙ 364˙ 373-375˙ 378-380˙ 386˙ 388˙ 394˙ 401˙ 402˙ 404˙ 405˙ 413˙ 437˙ 443˙ 445˙ 451˙ 453˙ 454˙ 3,22˙ 230˙ 233˙ 324˙ 330˙ 334˙ 354˙ 368˙ 378˙ 379˙ 396-399˙ 405˙ 416˙ 428˙ 426˙ 440˙ 441˙ 451˙ 453˙ 461˙ 4,34˙ 126˙ 146˙ 148˙ 183˙ 202˙ 230˙ 232
Ἀκκαρίμ 3,431˙ 433
Ἀκκαρών 3,464
Ἀκμή (Acme) 2,328

Ἀκρίδα (Πάρνοψ) 3,249
Ἀκροκόρινθος 3,544
Ἀκταίων 3,48
Ἀκτή 3,258
Ἄκτιον 2,115˙ 3,585
Ἀκύλας 1,70˙ 163˙ 164˙ 2,37˙ 50˙ 51˙ 55˙ 69˙ 71-73˙ 76˙ 77˙ 79˙ 80-94˙ 96˙ 97˙ 99˙ 102˙ 112-114˙ 117˙ 119˙ 122˙ 123˙ 127˙ 157˙ 184˙ 191˙ 194˙ 207˙ 223˙ 227˙ 248˙ 273˙ 301˙ 303˙ 318˙ 320˙ 336˙ 361˙ 366˙ 373˙ 375˙ 388˙ 392˙ 403˙ 404˙ 409˙ 421˙ 425˙ 435˙ 438˙ 439˙ 450˙ 451˙ 3,31˙ 61˙ 163˙ 179˙ 233˙ 294˙ 399˙ 426˙ 427˙ 526˙ 528˙ 554˙ 455˙ 4,78˙ 87˙ 141˙ 145˙ 150˙ 151˙ 153˙ 154˙ 175˙ 176˙ 179˙ 181˙ 186˙ 190˙ 201-204˙ 206˙ 208˙ 209˙ 223˙ 232˙ 255˙ 321-323˙ 325
Ἀλανὸς ὁ ἀπὸ τῶν Νήσων 4,207˙ 226˙ 227
Ἀλάσκα 3,17˙ 18
Ἀλάχ 3,85˙ 140˙ 206
Ἀλβανοί 2,117˙ 4,95
Ἀλβέρτος ὁ μέγας 1,432
Ἀλβῖνος 3,149
Ἀλεξάνδρεια 1,25˙ 30˙ 61˙ 120˙ 138˙ 205˙ 393˙ 394˙ 2,5˙ 21˙ 23˙ 32-36˙ 39˙ 45-47˙ 53˙ 54˙ 56˙ 59˙ 60˙ 70˙ 73˙ 149˙ 153˙ 161˙ 164˙ 166˙ 176˙ 177˙ 179-182˙ 185˙ 187˙ 201˙ 203˙ 209˙ 213˙ 232˙ 244˙ 245˙ 247˙ 248˙ 252˙ 271˙ 284˙ 317˙ 329˙ 330˙ 335˙ 369˙ 412˙ 452˙ 3,36˙ 116˙ 160˙ 268˙ 272˙ 396˙ 429˙ 512˙ 532˙ 564˙ 556˙ 4,28˙ 34˙ 244˙ 281
Ἀλεξανδρεῖς 2,34˙ 36˙ 45˙ 56˙ 57˙ 60˙ 70˙ 141˙ 161˙ 178˙ 243˙ 361˙ 369˙ 3,61˙ 270˙ 410˙ 555˙ 4,26˙ 583
ἀλεξανδρινισμοί 2,343
Ἀλεξανδρινοί 1,46˙ 80˙ 2,35˙ 47˙ 49˙ 97˙ 104˙ 123˙ 128˙ 160˙ 165˙ 170˙ 172˙ 175˙ 178˙ 187˙ 190˙ 199˙ 201-203˙ 207˙ 214˙ 226˙ 244˙ 273˙ 345˙ 467˙ 3,272˙ 274˙ 4,34
ἀλεξανδρινὴ παράδοσι 2,20
Ἀλεξανδρινά 3,271
Ἀλέξανδρος ὁ μέγας 1,25˙ 467˙ 2,14˙ 16˙ 17˙ 22˙ 25˙ 32˙ 58˙ 77˙ 251˙ 256˙ 279˙ 273˙ 274˙ 449˙ 465˙ 172˙ 3,20˙ 34˙ 37˙ 49˙ 52˙ 54˙ 60˙ 63˙ 67˙ 76˙ 77˙ 81˙ 82˙ 92˙ 100˙ 131˙ 152˙ 156˙ 164˙ 183˙ 188˙ 200˙ 207˙ 229˙ 236˙ 322˙ 360˙ 385˙ 397˙ 429˙ 460˙ 493˙ 504˙ 524˙ 537˙ 579˙ 4,18˙ 25˙ 35˙ 72˙ 73˙ 102˙ 169˙ 170˙ 235˙ 246˙ 269˙ 318˙ 319˙ 344
Ἀλέξανδρος ὁ Μολοσός 4,113
Ἀλέξανδρος Πολυΐστωρ 2,176˙ 223˙ 228
Ἀλέξανδρος ὁ ἀλαβάρχης 2,56
Ἀλέξανδρος γιὸς Ἡρῴδου Α΄ 4,294
Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς 3,121˙ 149˙ 151˙ 155˙ 159˙ 161˙ 600
Ἀλέξανδρος Σεβῆρος 2,77˙ 115
Ἀλέξιος Ἀριστηνός 1,173˙ 3,623
Ἄλεξις 3,628˙ 4,79
Ἀλεπότρυπα (Σπήλαιον Δυροῦ Λακωνίας) 4,103-105˙ 113˙ 114˙ 116
Ἀλιάκμων 1,401˙ 3,19˙ 3,540
Ἀλιβιζάτος Ἁμ. 1,139˙ 148˙ 159˙ 163˙ 288˙ 4,313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 333˙ 338
Ἀλκαῖος 3,277˙ 4,80
Ἀλκάλα 2,144
Ἄλκηστις 4,111
Ἀλκίφρων 2,224
Ἀλκμᾶν 4,80
Ἀλκουῖνος 1,279˙ 287˙ 327˙ 3,617˙ 4,207˙ 225-227
Ἀλλόφυλοι 3,89
Ἀλογοουράκιας 3,267
Ἀλοῦλφος 3,618˙ 4,314
Ἄλπεις 4,13
Ἁλυκὴ Θάλασσα 3,198
Ἅλυς ποταμός 3,540
Ἀλύσια 3,543
Ἄλυσσος πηγή 4,102
Ἀλφαῖος 3,164˙ 471
Ἀλφόνσος Τοστάτος 1,343
Ἀλφρέδος (ὑποθετικός) 2,100
Ἅλως Ἀτάδ 2,363˙ 364˙ 3,31
Ἀμαζονία 3,259
Ἀμαζόνιες χῶρες 3,261
Ἀμαζόνιος ποταμός 2,159˙ 3,148
Ἀμαλήκ 3,59˙ 80˙ Ἀμαληκῖτες 2,287˙ 3,338
Ἀμαλθείας Κέρας 2,158˙ 227˙ 284
Ἀμάν 2,176˙ 198˙ Ἀμών 2,200
Ἀμασίας 2,256˙ 389˙ 3,80˙ 235˙ 282˙ 287
Ἀμβακούμ (σφαλερό) 2,24
Ἀμβρακία 4,136
Ἀμβρί 3,80˙ 235
Ἀμβροσιαστής 1,69˙ 3,617
Ἀμβρόσιος 1,233˙ 2,57˙ 267˙ 4,181
Ἀμελσάδ 2,105
Ἀμεσαῖ 3,394˙ 4,319

Ἀμίς 2,343˙ 389
Ἀμμάν 2,176˙ 191 (Ἀμ < μ > άν)˙ 381˙ Ἀμμανίτης 2,176˙ Ἀμμανῖτις 2,381
Ἀμερικανικὴ Ἕνωσι Ζῳολογικῶν Κήπων 2,164
Ἀμερικανοί 1,22˙ 2,245˙ 419˙ 3,65˙ 86˙ 195˙ 520˙ 4,35˙ 123˙ 124˙ 125˙ 282 (Ἀμερικαναρᾶς)˙ 298˙ 336
Ἀμερική 1,74˙ 2,17˙ 45˙ 172˙ 3,17˙ 54˙ 73˙ 78˙ 83˙ 105˙ 130˙ 214˙ 288˙ 561 (Ἀμερικαί)˙ 578˙ 4,11˙ 13˙ 36˙ 4,68˙ 122 - 124˙ 296˙ Βόρειος Ἀμερική 3,18˙ 4,347˙ Νότιος Ἀμερική 3,17˙ 4,285˙ 347
Ἀμεσαῖ 2,347
Ἁμίλκας 3,221
Ἀμιναδάβ 2,256˙ 284
Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος 4,81
Ἀμμών 2,176˙ 191˙ 381˙ 3,262˙ 280˙ 281˙ 431˙ 432˙ 452
Ἀμμώνιος Ἀλεξανδρεύς 4,313˙ 319
Ἀμμωνῖται 2,175˙ 176˙ 178˙ 212˙ 247˙ 253˙ 343˙ 353 - 355˙ 444˙ 3,209˙ 222˙ 237˙ 252˙ 258˙ 263˙ 280˙ 296 - 298˙ 311˙ 356˙ 372˙ 373˙ 376˙ 440˙ Ἀμμωνίτιδες 2,247˙ 3,237˙ 239˙ 381˙ 3,298
Ἀμνών 2,116˙ 253˙ 254˙ 3,227˙ 240
Ἀμοργῖνος 2,467
Ἀμορραῖοι 4,153˙ 464˙ Ἀμορραῖαι 2,247˙ 3,237
Ἀμπλίας 3,554
Ἀμπντὲλ Μαλέκ 1,158
Ἀμπντοὺλ Χαμίτ Β΄ 2,276
Ἀμύκλας 3,246˙ 253˙ 4,19
Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου 1,61˙ 125˙ 140˙ 142˙ 2,73˙ 413˙ 623
Ἀμφίν 2,195
Ἀμφιρώ 4,99
Ἄμφις 3,631˙ 4,32
Ἄμφισσα 4,32
Ἀμών 2,15˙ 3,80˙ 235˙ 282˙ 443
Ἀμωρία ὄρος 3,285
Ἀμώς 1,6˙ 2,84˙ 440˙ 465˙ 3,12˙ 14˙ 41˙ 76˙ 287˙ 377˙ 381˙ 386˙ 426 - 433˙ 4,52˙ 280˙ 341
Ἀνά 2,354˙ 3,250˙ 260˙ 270
Ἀνὰ Βααλὰτ ὁ Ἀδωνί 2,353 - 355˙ 440˙ 3,251˙ 263˙ 296˙ 297˙ 373
Ἀναθώθ 3,140˙ 363˙ 443˙ 444
Ἀναιδής (μεταφραστικό) 3,390˙ 393˙ 394
Ἀνακρέων 2,148
Ἀνανί 3,281
Ἀνανίας (ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ προφήτου Δανιήλ) 2,16˙ 200˙ 239˙ 289˙ 291˙ 449˙ 450˙ 454
Ἀνανίας (ὁ Δαμασκηνὸς ὁ προφήτης ὁ θεραπεύσας ἀπὸ τὴν τύφλωσι τὸν ἀπόστολο Παῦλο) 3,177˙ 553
Ἀνανίας (ὁ μετὰ Σαπφίρας ὑποκριτής) 3,547
Ἀνανίας (ἢ κατὰ Ἰώσηπον *Ἄνανος*) ὁ διατάξας νὰ δαρῇ ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὸ στόμα (Πξ 75,4) 3,147
Ἄναξ 2,194
Ἀναξαγόρας 4,344
Ἀναστάσιος Β΄ Ἀντιοχείας 4,10˙ 311
Ἀναστάσιος Νικαίας 1,69
Ἀναστάσιος ὁ καββαλιστὴς τῆς Ἑξαημέρου 2,57
Ἀναστάσιος (ὁ χαλίφης τῶν παπικῶν στὴ Ῥώμη) 1,149
Ἀνατολή 2,132˙ 406˙ 3,12˙ 110˙ 227˙ 272˙ 310˙ 315˙ 373˙ 579˙ 4,268˙ Ἐγγὺς Ἀνατολή 2,444˙ 3,238˙ 253˙ 256˙ 269˙ 290˙ 328˙ 452˙ 455˙ 456˙ Κοντινὴ Ἀνατολή 1,38˙ 135˙ 3,5˙ 207˙ 310˙ 316˙ 4,53˙ 188˙ Μέση Ἀνατολή 4,295˙ Ἄπω Ἀνατολή 4,316˙ Ἀφρασιατικὴ Ἀνατολή 3,397
Ἀνατολικὸ ἡμισφαίριο 3,17
Ἀνατόλιος Λαοδικείας τῆς Συρίας 2,29˙ 147
Ἀνατολῖτες 2,130˙ 136˙ 320˙ 346˙ 413˙ 3,591˙ 4,244
Ἀνδοκίδης 4,83˙ 144
Ἀνδρέας (ἀδερφὸς τοῦ Πέτρου) 2,282˙ 3,165˙ 188˙ 472˙ 482
Ἀνδρέας Καισαρείας 2,142˙ 149˙ 3,617
Ἀνδρέας Κρήτης 1,69˙ 2,437˙ 4,222˙ 253˙ 257
Ἀνδρομάχη (Ὁμηρική) 4,57
Ἀνδρόνικος (μαθητὴς Παύλου) 3,526˙ 528˙ 554˙ 5,56
Ἀνδροῦτσος Χ. 1,66˙ 68˙ 76˙ 3,460
Ἄνδρων 3,627
Ἀνημέλεχ (= Ἀνὰ Μολόχ) 2,354˙ 3,250˙ 274˙ 373˙ 4,244˙ Ἀνημέλεχ Ἀδωνί 2,355
Ἀνθολογία παλατινή 4,258
Ἄννα (μητέρα τοῦ Σαμουήλ) 3,89˙ 395˙ 409˙ 507
Ἄννα τοῦ Φανουήλ 3,170˙ 4,293
Ἄννα Παλαιολογίνα 2,329

Ἄννα Πετροχείλου 4,103
Ἄννας (ἀρχιερεὺς σταυρωτὴς τοῦ Χριστοῦ) 2,458˙ 3,176˙ 177
Ἀννίβας 2,355˙ 3,221˙ 373
Ἄνσελμος Laudunensis 3,618˙ 4,207˙ 225˙ 226˙ 229
Ἀνταγόρας Ῥόδιος 4,83
Ἀνταῖος 2,176
Ἀνταρκτική 4,296
Ἀντιγόνη 2,190˙ 220
Ἀντιλίβανος 4,153
Ἀντίμαχος 3,54
Ἀντιόχεια 1,98˙ 2,45˙ 458˙ 3,35˙ 113˙ 115-117˙ 124˙ 126˙ 148˙ 150˙ 165˙ 166˙ 181˙ 260˙ 475˙ 513˙ 515˙ 522˙ 532˙ 542˙ 587˙ 595˙ 4,74˙ 75˙ 294
Ἀντιοχειανὴ (Σελευκὶς ἡ μητέρα τοῦ Πτολεμαίου 6ου) 2,45
Ἀντιοχεὺς (ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς) 3,476
Ἀντίοχος Δ΄ ὁ Ἐπιφανής 2,45˙ 246
Ἀντίπας ὁ μάρτυς (Ἀπ 5,2-3) 3,567
Ἀντίπατρος (γιὸς τοῦ Ἡρῴδου Α΄) 2,58˙ 465˙ 4,294
Ἀντίπατρος Σιδώνιος 4,58
Ἄντιφος 4,168
Ἀντώνης (παπυρικὸ λατινικὸ ἑλληνορρωμαϊκὸ ὄνομα νεοελληνικῆς κοπῆς, γραμματικὸ δεῖγμα) 3,34
Ἀντωνιάδης Β. (ὁ κριτικὸς ἐκδότης τῆς Καινῆς Διαθήκης) 1,7˙ 40˙ 2,142˙ 144˙ 265˙ 276˙ 462˙ 463˙ 467˙ 472˙ 484˙ 3,408
Ἀντωνιάδης Εὐ. 4,313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 333˙ 338
Ἀντωνῖνος Πῖος 3,574˙ 4,72
Ἀντωνῖνος Φλωρεντιανός 1,343
Ἀντώνιος (ὁ Μάρκος Ἀντώνιος) 1,61
Ἀξιός 1,401˙ 3,19 *(Ἄξιος)*˙ 20˙ 183˙ 540˙ 4,71˙ 72˙ 128
Ἀπάτσι 4,128
Ἀπελλῆς 3,554
Ἀπεσταλμένος 3,27˙ 29
Ἀπίων 2,59˙ 3,36
Ἄπις - Μόσχος 3,250˙ 252
Ἀποθέται 3,275
Ἀπολλινάριος Ἱεραπόλεως 1,51
Ἀπολλινάριος Λαοδικείας 4,149˙ 150˙ 180˙ 256˙ 325
Ἀπολλόδωρος 2,227˙ 242˙ 3,184˙ 213˙ 630˙ 634˙ 4,98˙ 115 - 117˙ 254˙ 258
Ἀπολλόδοτος 3,54
Ἀπολλύων 3,25˙ 28
Ἀπόλλων 3,28˙ 46˙ 246˙ 248˙ 429˙ 4,80˙ 143˙ 195˙ 249 (Ἀπ. Παρνόπιος)
Ἀπολλωνία 3,560˙ 4,70˙ 73˙ 75˙ 76
Ἀπολλώνιος (Χριστιανὸς τοῦ 180) 1,52
Ἀπολλώνιος Ῥόδιος 2,37˙ 147˙ 4,267
Ἀπολλώς 3,555
Ἀποσπερίτης 4,196
Ἀπόστολος Σταυρουπόλεως 2,276
Ἀππία ὁδός 4,74
Ἀππιανός 4,70˙ 72˙ 76˙ 77
Ἀπφία 3,518˙ 526 - 528
Ἀπφίν 2,195
Ἄραβα Θάλασσα 2,177˙ 410˙ 411˙ 3,198˙ 389 *(λίμνη Ἄραβα)*
Ἀραβάρχης 3,537˙ 538
Ἄραβες 1,234˙ 371˙ 2,66˙ 129˙ 130˙ 175-177˙ 182˙ 349˙ 410˙ 411˙ 420˙ 444˙ 459˙ 3,36˙ 38˙ 55˙ 76˙ 78˙ 79˙ 209˙ 258˙ 371 - 373˙ 376˙ 384˙ 388˙ 389˙ 394˙ 578˙ 4,47˙ 170˙ 289˙ 319
Ἀραβία 2,69˙ 406˙ 410˙ 411˙ 4,289˙ Νότιος Ἀραβία 1,371
Ἀραβικὸς κόσμος 2,177˙ Ἀραβικὴ χερσόνησος 2,159˙ 394˙ Ἀραβικὴ χώρα 2,412
Ἀράβισσα 2,411˙ 3,75˙ 209
Ἀράβισσα Μωαβίτισσα Ῥούθ 3,388
Ἀραβὼθ Μωάβ 2,382
Ἀράλη λίμνη 2,171
Ἀράμ 2,222˙ 256˙ 259˙ 457˙ 3,54˙ 72
Ἀράν 2,256
Ἀράπηδες 3,261˙ 445
Ἀραπιά 3,394
Ἀραράτ 3,17˙ οἱ Ἀραράτ 2,171˙ τὰ (ὄρη τῶν) Ἀραράτ 2,171
Ἄρατος 3,377˙ 518
Ἀραχί 2,212
Ἀρβόκ 2,344˙ 463˙ 464˙ 473˙ 3,198
Ἀργαθώνιος 2,408
Ἀργαῖος 3,20
Ἀργεάδης 2,251
Ἀργείη 3,246˙ 248
Ἀργεῖοι 3,19
Ἀργολίς 4,113
Ἄργος (ὁ εἰδωλολατρικὸς θεός) 3,19˙ 246 - 248˙ 251
Ἄργος (ἡ πόλι τοῦ θεοῦ Ἄργου) 2,3,176˙ 253

Ἀργυριάδης Ν. 4,263˙ 264
Ἀργυροῦν (ὄρος) 2,408˙ 409
Ἀρέθας Καισαρείας 3,427˙ 617
Ἀρέθουσα 2,432˙ 4,239˙ 241
Ἄρειος ἢ Ἄρης (ὁ εἰδωλολατρικὸς θεός) 3,246 - 248˙ 4,195
Ἄρειος (ὁ αἱρετικός) 1,76˙ 128˙ 2,70˙ 273
Ἀρελάτη 1,149
Ἀρέτας 3,177˙ 178
Ἀρθασασθά 1,20˙ 2,44˙ 3,295˙ (βλ. καὶ ἀρθασασθά 3,391)
Ἀριήλ 4,320
Ἀριμαθαία 2,34˙ 3,113˙ 503
Ἄριοι 3,541
Ἀρισταίνετος 2,224˙ 4,316˙ 327
Ἀρίσταρχος (ὁ Σάμιος) 2,465
Ἀρίσταρχος (ὁ Σαμόθρᾳξ) 3,474˙ 475˙ 4,20˙ 174˙ 308
Ἀρίσταρχος ὁ Μακεδών 2,20˙ 3,141˙ 149˙ 160˙ 475˙ 508˙ 585
Ἀριστέας (ἢ κατὰ Ἰώσηπον Ἀρισταῖος) 1,83˙ 2,26˙ 28˙ 29˙ 33˙ 35˙ 59˙ 147˙ 207˙ 223˙ 228˙ 317˙ 3,31
Ἀριστείδης (Χριστιανὸς ἀπολογητής) 1,49˙ 50
Ἀριστόβουλος 2,35˙ 45˙ 46˙ 60˙ 177˙ 243
Ἀριστόβουλος (ὁ ἐν Ῥω 29,11) 3,554
Ἀριστογείτων 2,351˙ 3,47
Ἀριστόνικος (ὁ Ὁμηριστής) 2,128
Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης 1,228˙ 348
Ἀριστοτέλης 1,93˙ 2,136˙ 154˙ 214˙ 362˙ 363˙ 378˙ 383˙ 3,86˙ 92˙ 186˙ 255˙ 326˙ 415˙ 547˙ 572˙ 610˙ 627˙ 628˙ 630˙ 631˙ 4,5˙ 60˙ 70˙ 76˙ 77˙ 83˙ 91˙ 115˙ 117˙ 118˙ 136˙ 188˙ 189˙ 297˙ 309˙ 316˙ 327˙ 330˙ 344
Ἀριστοφάνης ὁ Ἀθηναῖος 1,75˙ 2,37˙ 147˙ 362˙ 363˙ 381˙ 383˙ 408˙ 409˙ 423˙ 444˙ 3,155˙ 166˙ 184˙ 257˙ 261˙ 302˙ 323˙ 387˙ 521˙ 610˙ 629˙ 630˙ 4,58˙ 82˙ 83˙ 101˙ 111˙ 116 - 119˙ 133˙ 169˙ 172 - 174˙ 253˙ 254˙ 258˙ 318˙ 321˙ 339
Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος 3,474
Ἀριωργίμ 2,191
Ἀριώχ (Ἀριώχης) 2,104
Ἀρκάδες 4,102
Ἀρκαδία 4,102˙ 108
Ἀρκάδιος 1,61˙ 3,178
Ἀρκᾶς Ν. 2,435˙ 4,217˙ 218˙ 220˙ 260
Ἀρκτοῦρος 3,31
Ἀρμαγεδών 3,25˙ 29
Ἀρμενία 2,159˙ 171 (Ἀνατολική)˙ 172
Ἀρμένιοι 2,171˙ 3,17˙ 4,73
Ἀρμενόπουλος Κωνσταντῖνος 1,171
Ἁρμόδιος 2,351˙ 3,47
Ἀρνόβιος 1,69
Ἁρπαλίων 4,112
Ἁρποκρατίων 3,37
Ἁρποχράτιον (παπυρικὸ ὄνομα) 3,36
Ἀρριανός (Φλάβιος Ἀρριανός) 3,492˙ 4,70˙ 258
Ἀρσενοῖτης νομὸς (τῆς Αἰγύπτου) 3,537
Ἀρυώτης (παπυρικὸ ὄνομα) 3,537
Ἀρτάκης (γραμματικὸ δεῖγμα) 4,296
Ἀρταξέρξης Α΄ (ὁ Μακρόχειρ, ὁ διορίσας τόν Νεεμία σατράπην τῶν Ἰουδαίων) 1,21˙ 38˙ 39˙ 95˙ 96˙ 3,60˙ 76˙ 293˙ 296˙ 298˙ 375˙ 391˙ 4,51˙ 296 (γραμματικὸ δεῖγμα)
Ἀρτάπανος 3,52˙ 628˙ 4,296
Ἀρταφέρνης (ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν στὸ Μαραθῶνα) 1,40˙ 4,296
Ἀρτεμᾶς 3,585
Ἀρτεμίδωρος 3,630
Ἄρτεμις 3,246˙ 248˙ 564˙ 565˙ 4,143˙ 194˙ Ἄρτεμις Ἐφεσία 3,131˙ 478˙ 523˙ 564˙ 565˙ 567˙ 572˙ 4,134
Ἀρτεμίσιον (ἀκρωτήριο) 3,465
Αὐσραλία 1,74
Ἀρυώτης (παπυρικὸ ὄνομα) 3,538
Ἀρχέλαος 2,465˙ 3,177˙ 178˙ 293˙ 4,23
Ἀρχίλοχος 4,80˙ 309˙ 317 - 319˙ 327
Ἀρχιμήδης 2,63˙ 3,22˙ 239˙ 241
Ἄρχιππος 3,527˙ 563˙ 568
Ἄρχων 2,194˙ 440˙ 3,250
Ἀρωνί (ἀντὶ Ἀδωνί) 2,353˙ 354
Ἀρωνιείμ (λάθος ἀντὶ Ἀδωνιίμ) 2,67˙ 353˙ 354
Ἀσά 2,87˙ 3,80˙ 234˙ 260˙ 270˙ 281
Ἀσαμωναῖοι 2,58˙ βλ. καὶ Ἀσμωναῖοι
Ἀσάφ 2,210˙ 215 - 216˙ 280˙ 3,285˙ 356
Ἀσία 2,20˙ 71˙ 159˙ 160˙ 204˙ 277˙ 346˙ 412˙ 3,17˙ 34˙ 68˙ 97˙ 108˙ 128˙ 131˙ 154˙ 159˙ 161˙ 170˙ 478˙ 523˙ 555˙ 560˙ 565˙ 565˙ 587˙ 601˙ 611˙ 617˙ 4,11˙ 244˙ 295˙ 347˙ Ἀσία Μικρά 2,20˙ 21˙ 45˙ 77˙ 118˙ 208˙ 3,41˙ 46˙ 124˙ 126˙ 129˙ 154˙ 159 - 162˙ 171˙ 187˙ 316˙ 473˙ 476 - 478˙ 480˙

489˙ 490˙ 494˙ 513˙ 514˙ 517˙ 519˙ 540˙ 541˙ 551˙ 566˙ 567˙ 569˙ 576˙ 586˙ 597˙ 600˙ 602˙ 604˙ 605˙ 610˙ 616˙ 619˙ 4,60˙ 74˙ 89˙ 90˙ 96˙ 108˙ Παραμεσόγειος Ἀσία 1,74˙ Κοντινὴ Ἀσία 4,58˙ Δυτικὴ Ἀσία 3,237˙ Ἐγγὺς Ἀσία 3,17˙ Ἄπω Ἀσία 3,17˙ ἀσιατικὴ γραφή 3,69
Ἀσιᾶτες 2,444˙ 3,62˙ 72˙ 154˙ 277˙ 4,170˙ 318
Ἀσκάλων 3,464
Ἀσμωναῖοι 2,45˙ 46˙ 58˙ βλ. καὶ Ἀσαμωναῖοι, Μακκαβαῖοι.
Ἀσπασία 3,577
Ἀσσουῆρος 3,295
Ἀσύγκριτος 2,466˙ 3,554
Ἀσσίζη 1,431
Ἄσσος 3,130˙ 560
Ἀσσυρία 3,76˙ 363˙ 436˙ 437˙ Ἀσσυριακὴ αὐτοκρατορία 3,207
Ἀσσύριοι 1,21˙ 56˙ 153˙ 2,205˙ 211˙ 228˙ 230˙ 346˙ 393˙ 444˙ 3,52˙ 76˙ 90˙ 234˙ 282˙ 363˙ 426˙ 432˙ 433˙ 436˙ 439˙ 440
Ἀστάρτη 2,66˙ 247˙ 253˙ 3,237˙ 252-254˙ 275˙ 283˙ 361˙ 4,119˙ 194˙ Ἀστάρται 2,66˙ 3,253˙ Ἀσταρώθ 2,66˙ 3,253
Ἀσταρτεῖον 3,258
Ἀστερία 3,252˙ 4,98
Ἀστέριος σοφιστής 2,55˙ 147˙ 148
Ἄστρο τῆς Αὐγῆς 4,196
Ἀστυάναξ 2,383
Ἀστυόχεια 2,383
Ἀστυόχη 2,383
Ἀταλάντη 3,99
Ἀτλαντίς 3,394
Ἀτλαντικός 2,159˙ 160˙ 406˙ 407˙ 424˙ 3,6˙ 288
Ἀτρεύς 3,326
Ἀττάλεια 3,532
Ἀττική 3,46
Ἀττικός 2,200˙ 4,331
Ἄττις (=Ἄδωνις) 3,565˙ 567˙ 572˙ 4,134
Αὔασις 2,408
«Αὐγερινός» (θεὸς εἰδωλολατρῶν) 3,247˙ 4,192˙ 196
Αὐγουστῖνος Ἱππῶνος 1,69˙ 206˙ 233˙ 234˙ 302˙ 2,54˙ 57˙ 82˙ 267˙ 278˙ 3,71˙ 324˙ 4,143˙ 181˙ 183
Αὐγουστῖνος Φλωρίνης (Καντιώτης) 3,290˙ 609
Αὔγουστος˙ βλ. Καῖσαρ Αὔγουστος
Αὐσῖτις 2,222˙ 3,389˙ 394
Αὐστραλία 2,17˙ 172˙ 3,17˙ 4,11˙ 296˙ 347
Αὐστρία 3,342
Αὐσώνιος 3,63
Ἀφγανιστάν 3,92
Ἄφερ (Afer = Ἀφρικανός) 2,157˙ 176˙ 177˙ 284
Ἄφειρ ἢ Ἀφείρ˙ βλ. Ἄφερ
Ἀφρασία 3,77
Ἀφρασιᾶτες 1,41˙ 57
Ἀφρικανικὴ Αἰθιοπία 2,411˙ Ἀφρικανικὴ Μεσόγειος 3,69˙ Ἀφρικανικὲς χῶρες 3,261
Ἀφρικανοί 1,39˙ 233˙ 237˙ 2,23˙ 81˙ 176˙ 284˙ 3,62˙ 277˙ 4,170
Ἀφρική 1,74˙ 233˙ 2,23˙ 71˙ 160˙ 172˙ 176 *(Ἄφρικα)* 409˙ 244˙ 3,17˙ 18˙ 34˙ 68˙ 96˙ 97˙ 184˙ 259˙ 4,11˙ 52˙ 58˙ 295˙ 347
Ἀφροδίτη 2,188˙ 3,206˙ 246˙ 248˙ 252˙ 271˙ 429˙ 543˙ 544 *(Δέσποινα Ἀφροδίτη)*˙ 564˙ 565˙ 4,192˙ 194 - 196˙ 4,284˙ 301
Ἀχαάβ 2,87˙ 391˙ 3,80˙ 234˙ 235˙ 276˙ 281˙ 416
Ἄχαζ 3,80˙ 81˙ 235˙ 257˙ 282˙ 409˙ 426˙ 436˙ 618
Ἀχαΐα 3,177˙ 179˙ 180˙ 181˙ 437˙ 476˙ 544˙ 555
Ἀχαϊκός 3,526˙ 527˙ 544
Ἀχαιοί 3,19˙ 62˙ 96˙ 97˙ 275˙ 315˙ 437˙ 552˙ 4,58˙ 170
Ἀχαιικὲς ἐνεπίγραφες πινακίδες 2,383
Ἀχαλία 1,20
Ἄχαρ 2,383
Ἀχαρνεῖς 2,373
Ἀχελῷος 4,72˙ 108˙ 109˙ 113
Ἀχεροντία 4,102˙ 108˙ 111˙ 113
Ἀχερόντιον 4,101
Ἀχερουσία 4,93˙ 101˙ 102˙ 104˙ 108˙ 111˙ 113˙ 114
Ἀχερουσία λίμνη 4,119
Ἀχερωῖδες 4,102˙ 108
Ἀχερωῖδες ὄχθαι 4,113
Ἀχέρων 4,93˙ 99˙ 102˙ 104˙ 108˙ 109˙ 111˙ 113˙ 4,113
Ἀχιὰ ὁ Σηλωνίτης 3,81˙ 218˙ 223˙ 232˙ 239
Ἀχιάβ 3,447
Ἀχιάχαρος 2,198˙ 199
Ἀχιήλ 2,183

Ἀχιλλεύς 2,160˙ 224˙ 251˙ 3,19˙ 198˙ 325˙ 415˙ 4,55˙ 81˙ 167˙ 168˙ 202
Ἀχινόομ 4,183
Ἀχιούδ 3,80˙ 82
Ἀχιτόφελ 4,280
Ἀχμέτ (μᾶλλον ὁ Μωάμεθ)2,71˙ 130
Ἀώδ 3,222
Ἀῶος 3,540
Bάαλ *(Βολ = ὁ Βάαλ)* 2,66˙ 354˙ 3,249˙ 250˙ 241 - 253˙ 266˙ 273 - 276˙ 224˙ 621˙ 4,119˙ 194˙ *(Βολτ = ἡ Βάαλ, ἡ Βααλάθ = Βααλάτ = Βααλέττα, τρυφερὰ Βάαλ)* 2,66˙ 354˙ 3,249˙ 250˙ 251
Βάαλ Βαμώθ 3,249˙ Βάαλ Βερίθ 3,249˙ Βάαλ Ζεβούλ = Βάαλ Μυῖα ἢ Βεελζεβούλ 3,249˙ Βάαλ Μολόχ = Βάαλ Βασιλεύς˙ Βααλίμ = μικροὶ Βάαλ ἤτοι ξύλινα ἀγάλματα - ξόανα τοῦ Βάαλ ποὺ κηδεύονταν κάθε χρόνο μὲ ἐπιτάφιο θρῆνο 2,66˙ 3,251 - 253˙ ὅ,τι ἦταν καὶ τὰ Ἀδωνιίμ 3,263˙ 273˙ 374
Βασά 3,80˙ 81˙ 234
Βαβυλών (*Βαβυλὼν ἡ Μεγάλη* Ἀπ 26,3 κλπ., ὅπως τὴν ἀντιδιαστέλλει ὁ Ἰωάννης 5 φορές)˙ 1,20˙ 21˙ 2,15˙ 20˙ 105˙ 194˙ 198˙ 203˙ 230˙ 235˙ 336˙ 465˙ 3,12˙ 14˙ 90˙ 112˙ 141˙ 143˙ 159 - 163˙ 172˙ 174˙ 179˙ 276˙ 286˙ 290˙ 291˙ 331˙ 368˙ 447˙ 449˙ 450˙ 452 - 455˙ 458˙ 473˙ 477˙ 489˙ 492˙ 495˙ 512˙ 600˙ 604˙ 613˙ 4,19˙ 25˙ 84˙ 221˙ 278˙ 289
Βαβυλὼν τῆς Αἰγύπτου (= Μέμφις - Κάιρο) ἡ Μικρὰ *Βαβυλὼν* (Α΄ Πε 15,4), 2,83˙ 3,14˙ 605, καὶ ὄχι ἡ ἀρχαία κι ἀσιατικὴ *Βαβυλὼν ἡ Μεγάλη* (Ἀπ 26,3˙ 29,18˙ 30,6˙ 31,2˙ 31,27)
Βαβυλωνία (ἡ χώρα τῆς *Βαβυλῶνος τῆς Μεγάλης*)˙ 2,10˙ 15˙ 37˙ 105˙ 213˙ 236˙ 258˙ 3,14˙ 17˙ 21˙ 76˙ 104˙ 207˙ 239˙ 271˙ 277˙ 290˙ 292˙ 367˙ 371˙ 375˙ 413˙ 415˙ 450˙ 4,23˙ 4,88˙ 289˙ 335˙ Βαβυλωνιακὴ αὐτοκρατορία 3,278˙ 459˙ Βαβυλωνιακὸ κράτος 3,290˙ 4,51
Βαβυλώνιοι 1,22˙ 37˙ 56˙ 150˙ 2,204˙ 360˙ 444˙ 4,11˙ 88˙ 288˙ 3,20˙ 76˙ 91˙ 100˙ 234˙ 235˙ 269˙ 277˙ 279˙ 312˙ 313˙ 364˙ 421˙ 439˙ 441˙ 445˙ 447˙ 449˙ 450˙ 455˙ 456
Βαθουήλ 3,447
Βαῖτις 2,408
Βακτριανή 3,92
Βάκχαι 2,350˙ 3,259˙ 266
Βάκχος 2,353˙ 411˙ 3,246˙ 4,81˙ 134
Βαλχυλίδης 4,287
Βαλαάμ 2,61˙ 344˙ 469˙ 3,89˙ 134˙ 161˙ 243˙ 256 - 258˙ 264˙ 284˙ 381˙ 421˙ 529˙ 602˙ 605
Βαλαφρῖδος Στραβός 1,69˙ 428˙ 3,618˙ 4,207˙ 226˙ 228˙ 288˙ 293˙ 296˙ 314
Βαλδάδ 2,223˙ 3,58˙ 388˙ 390 - 393
Βαλεντῖνος (Valentinus) 3,246
Βελεριανός 3,78˙ 263
Βαλκάνια 2,21˙ 171˙ 3,473˙ 514˙ 551
Βαλτάσαρ (ὄνομα τοῦ προφήτου Δανιὴλ κατὰ τὴ Βαβυλωνιακή του δοτὴ ἰθαγένεια) 3,290˙ 454˙ 455
Βαλτάσαρ (γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ναβουχοδονόσορ) 1,22˙ 3,277˙ 292˙ 421˙ 455˙ 458 - 460
Βαλτάσαρ (ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς κατὰ τὴν παπικὴ μυθολογία «τρεῖς» μάγους ποὺ προσκύνησαν τὸν «νεογέννητο» Χριστό) 4,296
Βάμβας Ν. 1,8˙ 70˙ 2,133˙ 320˙ 379˙ 386˙ 388˙ 392˙ 403˙ 421˙ 425˙ 435˙ 439˙ 440˙ 451˙ 3,407˙ 408˙ 427˙ 4,33˙ 61˙ 131˙ 142˙ 146˙ 156˙ 159˙ 174 - 176˙ 179˙ 187˙ 213˙ 218˙ 220˙ 259˙ 301˙ 303˙ 305˙ 307˙ 310˙ 313˙ 315˙ 324˙ 325˙ 327˙ 330˙ 332˙ 334˙ 340
Βαναΐας 2,347˙ 3,31˙ 438˙ 4,320˙ 323˙ 326
Βαράκ 2,351˙ 385˙ 386˙ 3,89˙ 3,219˙ 221˙ 222˙ 4,51
Βαρανίνα (ὁ μεταφραστὴς τῆς λατινικῆς vulgata «τοῦ Ἱερωνύμου») 1,35˙ 196˙ 205˙ 229˙ 2,40˙ 41˙ 51˙ 55˙ 71˙ 82˙ 103˙ 105˙ 111 - 113˙ 117˙ 118˙ 124˙ 127 - 129˙ 132˙ 156˙ 183 - 186˙ 223˙ 227˙ 230˙ 276˙ 318˙ 320˙ 338˙ 378˙ 379˙ 386˙ 388˙ 393˙ 395˙ 409˙ 412˙ 413˙ 435˙ 441˙ 449˙ 3,195˙ 233˙ 364˙ 406˙ 407˙ 4,61˙ 62˙ 146˙ 154˙ 155˙ 175˙ 181˙ 183˙ 194˙ 196˙ 204˙ 206˙ 207˙ 232˙ 335
Βαραχίας (ὁ ἐν Μθ 103,42 ἀναφερόμενος ἀπὸ τὸ Χριστὸ ὡς φονευθεὶς λίγο πρὸ τοῦ καιροῦ ποὺ μιλάει) 2,240˙ 3,463
Βαραχιήλ 2,222
Βαρβάρα (κάποια Γερμανίδα) 4,298

Βαρθολομαῖος (γραμματικὸ δεῖγμα) 2,347
Βαρθολομαῖος Ἐδεσσηνός 4,117
Βαριησοῦς (ὁ ἐν Κύπρῳ *ἐλύμας,* ἤτοι μάγος καὶ ψευδοπροφήτης) 2,195˙ 3,157
Βαριωνᾶς (πατρώνυμο τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέου καὶ Πέτρου) 3,25˙ 29˙ 482
Βαρνάβας 1,100˙ 2,234˙ 237˙ 3,25˙ 29˙ 31˙ 117-119˙ 123-128˙ 141˙ 485˙ 513˙ 514˙ 519˙ 522˙ 542˙ 584˙ 586
Βαρνοῦς (γεν. Βαρνοῦντος˙ ὄρος τῆς Βορείου Ἑλλάδος) 4,71
Βαρούχ 1,48˙ 2,10˙ 15˙ 25˙ 100˙ 131˙ 158˙ 231˙ 301˙ 325˙ 3,11˙ 13˙ 14˙ 41˙ 76˙ 111˙ 114˙ 217˙ 277˙ 278˙ 286˙ 341˙ 414˙ 417˙ 434˙ 443-445˙ 449˙ 450˙ 452-454˙ 458˙ 491˙ 4,52˙ 126˙ 282
Βαρσανούφιος 1,71˙ 2,217
Βαρτίμαιος 2,347˙ 3,25˙ 29˙ 30˙ 502
Βαρχωχεβά 1,43˙ 2,62˙ 79˙ 2,275˙ 4,232
Βασανισμένος 3,389˙ 390˙ 392-394
Βασιλειάδης Ν. 1,70˙ 2,251˙ 320˙ 392˙ 430˙ 451˙ 3,427˙ 428˙ 4,61˙ 142˙ 324
Βασιλειάδης Π. 4,304˙ 313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 332˙ 338˙ 340
Βασίλειος Καισαρείας 1,129˙ 142˙ 143˙ 2,57˙ 73˙ 302˙ 413˙ 3,205˙ 265˙ 542˙ 560˙ 630˙ 4,34˙ 117˙ 158˙ 161˙ 165˙ 166˙ 174˙ 288˙ 291˙ «Ἅγιος Βασίλειος» ἢ «Ἅι Βασίλης» (=ὁ εἰδωλολατρικὸς θεὸς χρόνος τῆς Σκανδιναβικῆς καὶ Γερμανικῆς μυθολογίας) 3,548˙ 4,296
Βασίλειος Α΄ (αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου) 4,73
Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος 2,77˙ 4,154
Βασιλεῖς (τὸ βιβλίο «Βασιλεῖς» τῆς Π.Δ.) 2,191˙ 332
'Βασιλεύς' (= Μλκ = Μολόχ, ἀμμωνιστὶ Μολχόμ˙ ειδωλολατρικὸς ὀργιαστικὸς κίναιδος θεὸς τύπου Ἀδώνιδος) 2,194˙ 247˙ 253˙ 350˙ 354˙ 355˙ 3,237˙ 250˙ 251˙ 263˙ 266˙ 273˙ 274˙ 280˙ 283˙ 373˙ 4,247
Βασίλισσα τοῦ Οὐρανοῦ (εἰδωλολατρικὴ αἰγυπτιακὴ θεὰ Πόρνη τύπου Παντανάσσης) 2,350˙ 3,252˙ 445
Βασιλόπουλος Χ. 3,428
Βατερλώ 3,29
Βατικανό (τὸ προσωρινὸ πειρατικὸ λημέρι τοῦ χαλίφη τῶν παπικῶν˙ ἐπειδὴ τὰ Σόδομα καταστράφηκαν) 1,212˙ 311˙ 2,94˙ 130˙ 132˙ 137˙ 270˙ 310˙ 352˙ 383˙ 3,125˙ 251˙ 268˙ 540˙ 582˙ 599˙ 600˙ 624˙ 4,19˙ 20
Βέδας (Beda) 1,279˙ 3,617˙ 4,207˙ 224-226˙ 288˙ 295˙ 296˙ 314
Βέδδες 3,572
Βεδουΐνοι 2,272˙ 4,290˙ 312
Βεελαμών 3,249
Βεελζεβούλ 3,249
Βεελφεγώρ 3,249˙ 260˙ 592
Βέζα (Beza) χειρόγραφο τῆς Βίβλου κακέκτυπο - αἱρετικό (τό D) 2,265
Βεθήλ 2,251˙ 3,222
Βεθσαμύς 2,384
Βεθσάν 2,189
Βέλγιον 3,34˙ 187˙ 540
Βελιγράδι 4,72
Βελλῆνος Σαβεῖνος (sic) (παπυρικὸ ὄνομα) 3,37
Βελισσιώτης 4,103
Βέλλας Β. 1,8˙ 70˙ 2,251˙ 320˙ 377˙ 386˙ 388˙ 392˙ 393˙ 395˙ 403˙ 405˙ 422˙ 426˙ 439˙ 440˙ 451˙ 3,295˙ 407˙ 408˙ 427˙ 428˙ 4,61˙ 131˙ 132˙ 142˙ 146˙ 152˙ 155˙ 157˙ 160˙ 174-176˙ 179˙ 182˙ 187˙ 191˙ 215˙ 218˙ 220˙ 259˙ 301-303˙ 305˙ 307˙ 310˙ 313˙ 315˙ 324˙ 326˙ 327˙ 330˙ 333˙ 334˙ 338˙ 340
Βέλχανος 3,266
Βενετία 1,393˙ 394˙ 398˙ 403˙ 2,92˙ 118˙ 4,101˙ 205
Βενετσιάνοι 2,207˙ 208
Βενιαμίν 1,38˙ 153˙ 387˙ 3,35˙ 75˙ 223-227˙ 284˙ 292˙ 319˙ 443˙ 517˙ 4,45˙ 139
Βενιαμῖτες 3,319
Βεργίλιος 2,444˙ 4,152˙ 207˙ 263˙ 270
Βεργίνα 4,245
Βερενίκη 2,344˙ 465˙ 473˙ Βερονίκη 2,465˙ Βερνίκη 2,465
Βερζελλί Μουλαθίτης 2,189
Βερίγγειος Πορθμός 3,17
Βερμούδων Τρίγωνο
Βέροια 3,108˙ 129˙ 130˙ 152˙ 146˙ 532˙ 550˙ 560˙ 590
Βερολῖνο 1,42˙ 398˙ 4,269
Βερόνα 4,173
Βεσπασιανός 1,96˙ 2,57˙ 58˙ 3,155˙ 156˙ 177˙ 178˙ 460

Βεώρ 2,344˙ 469
Βεώχ 2,357
Βηθανία 3,114
Βηθεσδά 3,25˙ 29
Βηθλεέμ 1,229˙ 2,58˙ 70˙ 117˙ 118˙ 127˙ 153˙ 184˙ 253˙ 254˙ 261˙ 390˙ 457˙ 3,114˙ 118˙ 224˙ 226˙ 228˙ 288˙ 406˙ 421˙ 439˙ 4,231˙ 283˙ 287˙ 291 - 293˙ 235
Βηθλεεμῖται 2,191˙ 3,224˙ 4,292
Βηθσαϊδά 3,482˙ 483˙ 499˙ 500˙ 594
Βήλ 1,22˙ 2,94˙ 200˙ 285˙ 337˙ 3,251
Βῆλος ἡ ἀπτόητος καὶ τρυφερά (εἰδωλολατρικὸς ὀργιαστικὸς κίναιδος θεὸς τύπου Ἀδώνιδος) 2,354˙ 3,250˙ 251˙ 373
Βηρσαβεέ (πόλις) 2,211˙ 3,226˙ 232
Βήρυλλος Βόστρης 1,128
Βηρωσός 2,346
Βησσαρίων 2,118˙ 4,205
Βιβέντιος 1,204
Βιβλίον Βασιλέων Ἰούδα καὶ Ἰσραήλ (= Βασιλεῖς) 3,80
Βιέννη 1,51˙ 2,137
Βιθισαρεά 4,296
Βιθυνία 2,20˙ 3,128˙ 541˙ 570˙ 601
Βικέντιος (Βιτσέντζο) Κορνάρος 4,174
Βίκτωρος Ἁγίου Μονὴ 1,302˙ 310
Βικτωρία λίμνη 2,160˙ 3,34
Βιολέττα (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,250˙ 4,169
Βιόλος 3,250
Βιτέλλιος 3,155˙ 156˙ 161˙ 177˙ 460
Βιτρούβιος 4,206˙ 207
Βλάστος 2,466˙ 3,166
Βλαχογιάννης Γιάννης 3,194˙ 291
Βλάχοι 4,74
Βοανεργές 3,25˙ 29˙ 484˙ 498
Βόιον 4,73
Βοιωτία 3,46˙ 47˙ 77˙ 176˙ 4,114˙ 119˙ 138
Βοιωτοί 3,46˙ 4,119
Βολβέρων 4,207˙ 225˙ 227˙ 229
Βόλγας 2,171˙ 3,17
Βονιφάτιος 1,149
Βοόζ 2,217˙ 253˙ 256˙ 3,227˙ 388
Βόρας Ἀνατολικός (Τζένα) 4,71
Βόρας Δυτικός 4,71
Βοργίας 4,19
Βόρειος Πόλος 3,530
Βορρᾶς 2,298˙ 4,285
Βοσόρ 2,469˙ 2,469
Βόσπορος 1,394˙ 4,74
Βουά 2,254
Βούδδας 4,145
Βούλγαρις Εὐγένιος 1,53˙ 62˙ 63˙ 163˙ 398˙ 399˙ 401˙ 402
Βούλγαροι 2,77˙ 129˙ 350˙ 4,70˙ 71˙ 74
Βουλγαροκτόνος 4,154˙ 282
Βουλγάτα (Vulgata) 2,71˙ 124
Βουζίτης 2,222
Βουνὸς Μάρτυς 2,294
Βουνὸς τῆς Μαρτυρίας 2,294
Βουσμάνος 2,247
Βραχμαπούτρα 2,166
Βραχοχώρι - Βραχώρι 4,97
Βρεντέσιον (= Μπρίντεζι) 3,150˙ 560˙ 4,72 - 74
Βρεσκία 1,205
Βρετανία 3,34˙ 187˙ 4,58
Βρετανός 1,279
Βρούνων 4,207˙ 224 - 227
Βροῦτος 3,562
Βύβλος Μακεδονίας 1,73˙ 3,46˙ 49˙ 51˙ 72
Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία 1,62˙ 2,71
Βυζαντινοί 1,158˙ 183˙ 334˙ 371˙ 2,74˙ 77˙ 118˙ 142˙ 280˙ 324˙ 386˙ 459˙ 3,52˙ 65˙ 400˙ 601˙ 4,28˙ 73˙ 205˙ 244˙ 286˙ 299˙ Βυζαντινοὶ παροιμιογράφοι 3,379
Βυζάντιο 2,130˙ 226˙ 3,78˙ 256˙ 4,74˙ 75
Βύρτσμπουργκ 1,432
Γᾶ 4,98
Γαβαά 2,343˙ 387˙ 388˙ 3,224˙ 311
Γαβαών 2,787˙ 3,280
Γαβαωνῖται 2,190
Γαβαθά 3,25˙ 29
Γαβριήλ 2,254˙ 322˙ 3,406˙ 459˙ 460˙ 484˙ 4,85
Γάγγης 2,166
Γάδ 2,351˙ 3,81˙ 218˙ 232˙ 285˙ 335˙ 359˙ 360
Γάδαρα 2,311˙ 3,437˙ 549˙ 460
Γαδαρηνοί 2,238˙ 344˙ 457 - 461˙ 473
Γάδειρα 2,408
Γάζα 3,431˙ 432˙ 464˙ 4,48
Γαζέρ 1,37˙ 51
Γαθασπά 4,296
Γαῖα 4,96˙ 98˙ 116
Γαιάοχος 3,246
Γαϊδάδ 2,161

Γαϊδουρονήσι 3,226
Γάιος (ὁ ἐν Γ΄ Ἰω) 3,31˙ 3,593˙ 612˙ 613˙ Γαΐους 3,161
Γάιος (Καλιγούλας) 3,460˙ 494
Γάιος πρεσβύτερος ἐν Ῥώμῃ 1,52˙ 64˙ 76˙ 3,622
Γαλαάδ 3,31˙ 198
Γαλααδίτης 2,189
Γαλάνης 2,189˙ 4,304˙ 313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 332˙ 338˙ 340
Γαλάται 3,34˙ 117 - 120˙ 128˙ 129˙ 188˙ 522˙ 540 - 542˙ 563˙ 4,78˙ 329
Γαλατία 3,128˙ 129˙ 601˙ 4,75
Γάλβας 3,148˙ 149˙ 154 - 156˙ 161˙ 177˙ 178˙ 181˙ 460˙ 590
Γάλγαλα 2,287˙ 3,26˙ 29˙ 30˙ 219
Γαληνός 2,155˙ 370˙ 395˙ 397˙ 3,184˙ 630˙ 4,118
Γάλης 2,23
Γαλήσιον Ὄρος Ἐφέσου 1,180˙ 181
Γαλιλαία 2,254˙ 267˙ 457˙ 3,114˙ 176˙ 474˙ 494
Γαλίτης Γ. 4,304˙ 313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 332˙ 338 - 340
Γαλλία 3,34˙ 187˙ 540˙ 4,13˙ 58˙ 267
Γαλικὸς ποταμός 2,159
Γαλλίων 2,180˙ 3,119˙ 158˙ 177 - 181˙ 244˙ 479
Γάλλοι 1,292˙ 302˙ 304˙ 305˙ 307˙ 321˙ 425˙ 430˙ 2,185˙ 320˙ 475˙ 484˙ 3,54˙ 592˙ 4,102˙ 344
Γάλλου Ἁγίου Μονή 1,290
Γαμαλιήλ 3,506 - 508˙ 518
Γανυμήδης 3,183˙ Τρυφερούλα Γανυμήδης 3,373
Γαργαννήτορας 4,183 (ὄνομα πεποιημένο)
Γαρνάβος 2,435˙ 3,428˙ 4,215˙ 219˙ 220˙ 259
Γαρυφαλιά (γραμματικὸ δεῖγμα) 4,169
Γαυγάμηλα 3,29
Γεβάλ 3,214
Γεδεών 2,105˙ 287˙ 351˙ 3,221˙ 222˙ 348˙ 4,51
Γεδσωνῖται 3,133
Γὲ Ἐννόμ 3,29˙ 30˙ 259˙ 273˙ 275˙ βλ. καὶ Φάραγξ Ἐννόμ, καὶ Γέεννα
Γέεννα 3,29 - 31˙ 259˙ 275
Γέθ 2,212˙ 3,388
Γεθαῖοι 3,388˙ 4,35
Γεθὰν ὁ Ζαρίτης 3,86
Γεθγοφέρ 3,287
Γεθσημανή 3,140˙ 148˙ 493˙ 589˙ 596˙ 4,285
Γελάσιος («ἀλάθητος» χαλίφης τῶν παπικῶν ψευδοχριστιανῶν) 1,69˙ 205˙ 238
Γελβουέ 1,20
Γέλων 3,240
Γεμέλλη (παπυρικὸ γυναικεῖο ὄνομα τοῦ 100 μ.Χ.) 3,36
Γενεύη 1,394
Γενησαρέτ 2,298˙ 459˙ 3,26˙ 29˙ 30˙ 482
Γενοῦσος 4,71
Γέραρα 2,350˙ 3,58˙ 198˙ 416˙ 421
Γέρασα (τά) 2,459˙ 460
Γεράσιμος 3,247˙ 448
Γέργεσα (τὰ) 2,459˙ 460
Γεργεσαῖοι 3,31
Γεργεσηνοί 2,344˙ 457 - 461
Γερμανία 1,287˙ 393˙ 399˙ 2,144˙ 145˙ 160˙ 349˙ 375˙ 382˙ 2,187˙ 231˙ 4,58˙ 209
Γερμανικὸς Γάιος Ἰούλιος 4,55
Γερμανοί 1,7˙ 34˙ 73˙ 199˙ 233˙ 287˙ 380˙ 429˙ 432˙ 2,166˙ 212˙ 345˙ 349˙ 350˙ 484˙ 3,55˙ 230˙ 4,10˙ 36˙ 62˙ 231˙ 234˙ 235˙ 314˙ Γερμαναρᾶς 2,282
Γερμανὸς Παλαιῶν Πατρῶν 4,299
Γερμανὸς Καραβαγγέλης Καστορίας 2,276
Γεσιὼν Γαβέρ 2,410˙ 3,281˙ 283˙ 297˙ 107˙ 411
Γεφυραῖοι 3,46. πρβλ. Ποντίφηκες
Γεών 2,159˙ 160˙ βλ. καὶ Γιών
Γεωργιανοί 3,18
Γεώργιος (ὁ δῆθεν «ἅγιος Γεώργιος») 3,246˙ Ἁι - Γιώργης 4,96˙ πρβλ. Ἁι - Δημήτρης, Ἁι - Γιάννης, Ἁι - Βασίλης, Ἁι - Νικόλας.
Γεώργιος Ἀλεξανδρείας ὁ Καππαδόκης, τὸ ὑποκατάστατο τοῦ Μ. Ἀθανασίου˙ 1,142˙ 2,73˙ 413
Γεώργιος Κεδρηνός 1,69˙ 2,29˙ 147
Γεώργιος Σύγκελλος 2,29˙ 147
Γεώργιος (βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος) 3,86
Γεωργούλης Κ.Δ. 4,297
Γεωργοῦντζος Π.Κ. 4,297
Γῆ (ὁ πλανήτης μας) 4,192˙ 196
Γιανναδάκης Ἰωάννης - Ἱερώνυμος 1,7˙ 2,144

Γιαννακόπουλος Ἰωήλ 1,8˙ 40˙ 70˙ 2,251˙ 320˙ 377˙ 392˙ 403˙ 405˙ 422˙ 426˙ 435˙ 439˙ 440˙ 451˙ 3,295˙ 427˙ 4,61˙ 131˙ 132˙ 142˙ 146˙ 157˙ 159˙ 166˙ 174˙ 176˙ 179˙ 181˙ 187˙ 190˙ 194˙ 196˙ 197˙ 214˙ 218˙ 220˙ 259˙ 263˙ 266˙ 324˙ 326
Γιανναρᾶς Χρηστάκης 4,215˙ 220˙ 259˙ 435
Γιανιτσά 3,518
Γιβραλτάρ 2,159˙ 409˙ 410˙ 412
Γιγάντων Γῆ 3,31
Γιεζί 3,417
Γιουκατάν 3,18
Γίσκαλα 3,517
Γιών 2,159˙ 3,284˙ βλ. καὶ Γεών.
Γκαῖμπελς 1,40
Γκανᾶς Μ. 2,435˙ 4,217˙ 218˙ 260
Γκὸλφ Στρήμ 2,160
Γκορμπατσώφ 4,195
Γκούραινα 2,198
Γκούρκας 2,350˙ 444˙ 4,321
Γλαῦκος 2,466
Γλυκὺς Νικόλαος 1,403
Γλυφάδα 4,103
Γνῶσις (αἵρεσι) 3,586
Γοδολίας (πατὴρ τοῦ προφήτου Σοφονίου) 3,442
Γοδολίας (διοικητής) 3,277
Γοθολία 3,235˙ 281˙ 282
Γοθονιήλ 3,222˙ 226
Γολγοθά 3,26˙ 29˙ 30˙ 4,27
Γολιάθ 2,153˙ 184˙ 186˙ 191˙ 212˙ 246˙ 261˙ 287˙ 3,89˙ 282˙ 311˙ 318˙ 340˙ 345˙ 354˙ 388˙ 4,35˙ 49˙ 50
Γόμορρα (ἡ) 3,442˙ 606˙ 4,139˙ 140
Γόρδιον 3,540
Γόρτυς 3,66˙ 215
Γοτίγγη 2,379
Γουαδελούπη 3,78
Γουΐδων Ἀρετῖνος 3,315˙ 316
Γουτεμβέργιος Ἰωάννης˙ βλ. Ἰωάννης Γ.
Γραικοί 2,444˙ 3,18-20˙ Γραικῦλοι (Graeculi) 3,239
Γράμμος (ὄρος) 4,73
Γρανικός 3,29
Γρατιανός (Λομβαρδὸς κανονολόγος τοῦ 12ου αἰῶνος) 1,311
Γραφαὶ Ἅγιαι 3,597
Γρηγόριος Νεοκαισαρείας (ὁ «θαυματουργὸς» λάτρης τοῦ «αὐτευνουχισμένου» Ὠριγένους) 1,125˙ 142˙ 2,73˙ 413
Γρηγόριος Ναζιανζηνός 1,61˙ 76˙ 125˙ 139˙ 142˙ 2,57˙ 73˙ 142˙ 302˙ 413˙ 3,158˙ 164˙ 447˙ 623˙ 634˙ 4,159˙ 165˙ 285
Γρηγόριος Νύσσης 1,125˙ 142˙ 234˙ 2,55˙ 57˙ 73˙ 74˙ 147˙ 185˙ 209˙ 413˙ 435˙ 448˙ 3,542˙ 4,158˙ 162˙ 165˙ 166˙ 174˙ 255˙ 256˙ 265˙ 288˙ 310˙ 311
Γρηγόριος πρεσβύτερος (βιογράφος τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ) 1,69
Γρηγόριος Παλαμᾶς 2,57
Γρηγόριος Ἀβουλφαράγιος ὁ Βαρεβραῖος 1,367˙ 368
Γρηγόριος Ε΄ Κωνσταντινουπόλεως 3,134
Γρηγόριος Α΄ (χαλίφης τῶν παπικῶν) 4,207˙ 224˙ 226˙ 227
Γρηγόριος ΙΓ΄ (χαλίφης τῶν παπικῶν) 1,392
Δάκις (ἐκ τῶν κατ' Ἀριστέαν μεταφραστῶν τῶν Ο΄) 2,35
Δαλάι Λάμα 2,354
Δαλιδά 3,21
Δαλμάται 3,34˙ 4,71˙ 76
Δαλματία 2,20˙ 3,153˙ 508˙ 586˙ 4,70˙ 72˙ 74-77
Δαλουΐα 2,253-255˙ 3,227˙ 241
Δαμαγόρας 2,278
Δάμαλις (θεὰ μαμὰ τοῦ κιναίδου Μόσχου στοὺς ὀργιαστικοὺς Ἐπιταφίους θρήνους τῶν εἰδωλολατρῶν) 3,252˙ 270
Δάμαρις (ἡ πρώτη Ἀθηναία Χριστιανή) 3,532
Δάμασος (ὁ «ἀλάθητος» χαλίφης τῶν παπικῶν ποὺ ἔχωσε τὰ μυθιστορήματα τῶν Ἰουδαίων στὴν Π. Διαθήκη) 1,23˙ 35˙ 57-59˙ 71˙ 138˙ 142˙ 149˙ 196˙ 204˙ 205˙ 209˙ 228˙ 231˙ 235˙ 2,117˙ 127
Δαμασκηνός 3,553
Δαμασκός 1,158˙ 2,75˙ 410˙ 465˙ 473˙ 3,31˙ 118˙ 134˙ 140˙ 177˙ 355˙ 431˙ 432˙ 464˙ 529˙ 530˙ 552˙ 4,300˙ Δαμεσέκος (!) 2,120
Δαμιανός 3,246˙ 4,134
Δάν (ὁ πατριάρχης καὶ ἡ φυλή του) 1,19˙ Δάν (ἡ πόλι) 3,226˙ Δανός (τῆς) [γενικὴ τοῦ ὀνόματος Δάν (!)] 2,120˙ Δάν (τὸ βιβλίο τῆς Π.Δ. Δάν) 2,387˙ 3,223˙ 224˙ 227˙ 284

Δαναοί 3,236
Δανιήλ 1,20˙ 22˙ 40˙ 68˙ 70˙ 71˙ 189˙ 2,10˙ 15˙ 49˙ 94˙ 96 - 103˙ 105˙ 106˙ 109 - 112˙ 200˙ 215˙ 239˙ 322˙ 337˙ 338˙ 449 - 455˙ 3,13˙ 14˙ 31˙ 63˙ 76˙ 83˙ 235˙ 262˙ 287˙ 289 - 292˙ 299˙ 331˙ 335˙ 348˙ 355˙ 358˙ 365 - 367˙ 370˙ 386˙ 390˙ 406˙ 421˙ 442˙ 449 - 452˙ 454 - 463˙ 615˙ 622˙ 4,51˙ 84˙ 178˙ 221˙ Δανιὴλ Δαυϊδίδης 454˙ 456
Δανοί (λαὸς τῆς Δανίας) 2,216 - 217
Δαρδά 3,86
Δαρεῖος (ὁ Μῆδος) 1,70˙ 71˙ 3,290˙ 292˙ 455˙ 458˙ 460
Δαρεῖος Α΄ (ὁ Πέρσης) 1,20˙ 40˙ 2,44˙ 305˙ 456˙ 3,81˙ 82˙ 295˙ 462 - 464
Δαρεῖος Β΄ 3,342
Δαρεῖος Γ΄ ὁ Κοδομανός 2,77
Δᾶτις 1,40
Δαυῖδ 1,6˙ 13˙ 20˙ 36˙ 38˙ 67˙ 73˙ 93˙ 181˙ 2,15 -17˙ 39˙ 52˙ 54˙ 64˙ 84˙ 87˙ 130˙ 153˙ 157˙ 175˙ 183˙ 184˙ 186˙ 187˙ 189 - 193˙ 195˙ 210 - 213˙ 215 - 218˙ 238˙ 242˙ 248˙ 250 -256˙ 258˙ 260 - 262˙ 264˙ 284˙ 287˙ 299˙ 315˙ 341˙ 349˙ 359˙ 375˙ 387 - 390˙ 403 -407˙ 410˙ 424˙ 444˙ 448˙ 3,13˙ 14˙ 20˙ 21˙ 28˙ 31˙ 41˙ 51˙ 53˙ 54˙ 59˙ 67˙ 72˙ 74˙ 75˙ 80 - 82˙ 84˙ 86˙ 89˙ 90˙ 92˙ 114˙ 116˙ 132˙ 142˙ 163˙ 168˙ 174˙ 209˙ 210˙ 216 - 218˙ 220˙ 223 - 229˙ 231˙ 237 - 241˙ 243˙ 249˙ 252˙ 254˙ 278 - 280˙ 282 - 285˙ 287˙ 292˙ 293˙ 301˙ 311 - 313˙ 315˙ 316˙ 318 - 320˙ 326 - 328˙ 334 - 361˙ 363˙ 365˙ 367˙ 369˙ 374˙ 380 - 382˙ 384 - 386˙ 388 - 390˙ 392-395˙ 398˙ 406˙ 414˙ 416˙ 432-434˙ 443˙ 460˙ 464˙ 474˙ 483˙ 484˙ 486˙ 487˙ 489˙ 504˙ 510˙ 586˙ 604˙ 4,19˙ 23˙ 25˙ 35˙ 48 -50˙ 127˙ 145˙ 147˙ 153˙ 160˙ 176˙ 178˙ 180˙ 183 - 185˙ 245˙ 247˙ 250˙ 280˙ 283˙ 308˙ 309˙ 312˙ 319 - 321˙ 323˙ 326˙ 328
Δαυϊδίδης 3,114˙ πατριὰ Δαυῖδ 3,227˙ πόλις Δαυῖδ 2,248˙ 254˙ 384˙ 454˙ 3,280˙ 4,183˙ σκηνὴ Δαυῖδ 3,280
Δεβλαθά 3,276
Δεβώρα 2,385˙ 386˙ 400˙ 3,89˙ 219˙ 222
Δεϊρά 2,104˙ 105
Δέλτα τοῦ Νείλου 2,129˙ 204˙ 444˙ 3,17˙ 183˙ 512˙ 600
Δελφοί 3,60˙ 67˙ 179˙ 180˙ 540˙ 4,113˙ 317
Δενδροπόταμος 2,159
Δέρβη 3,587
Δέσποινα 3,544
Δεσπότης 2,242
Δέσπω (τοῦ Τζεβέλλα) 2,198˙ 3,87
Δευτέρα (ἡ ἐκτὸς τῶν τειχῶν μεγάλης πόλεως οἰκιστικὴ προσθήκη) 3,230
Δευτερονόμιον 2,291
Δῆλος 4,245
Δημᾶς 3,121˙ 475
Δημήτηρ 1,16˙ 3,246˙ 250˙ 4,80˙ 97˙ 98˙ 212˙ 317˙ 318
Δημητράκης ὁ μέγας 2,326 - 327˙ 4,189
Δημήτριος˙ βλ. Διόνυσος Δημήτριος
Δημήτριος ὁ πολιορκητής 4,245
Δημήτριος (Ἕλληνας βασιλεὺς τοῦ Ἰνδοβακτριανοῦ κράτους) 3,51
Δημήτριος (ὁ Ἐφέσιος εἰκονοτεχνίτης τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ποὺ ἦταν ἡ Παντάνασσα τοῦ Αἰγαίου) 3,523˙ 565
Δημήτριος (ὁ καλὸς κι ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος τῆς Γ΄ Ἰω) 3,161˙ 611˙ 612
Δημητρόπουλος Π. 3,428˙ 4,303 - 307˙ 310˙ 4,311˙ 313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 334˙ 428
Δημόκριτος 2,228
Δημομήτηρ 3,246˙ 4,97˙ βλ. Δημήτηρ
Δημοσθένης 1,75˙ 3,387˙ 610˙ 628˙ 4,309
Δηώ 3,25˙ 4,97˙ 98
Δία (ἡ Δία) 3,246
Διαλογῆς Θεσσαλονίκης ναὸς Σταυροῦ 3,266
Διαπίπτων (ὁ) 3,259˙ Διαπίπτουσα (ἡ) 3,259˙ 273
Διάπτωσις 3,259˙ 273˙ 275
Δίδυμος ὁ χαλκέντερος (ὁμηριστὴς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων (63 π.Χ.)) 2,128
Δίδυμος˙ *Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος* (Ἰω 30,16˙ 48,1˙ 50,2) 3,26˙ 29˙ 188˙ 470
Δίδυμος Ἀλεξανδρεὺς Χριστιανός 2,55˙ 147˙ 148˙ 4,120˙ 181˙ 183˙ 256˙ 310˙ 311
Δίνα (θυγατέρα τοῦ Ἰακώβ) 3,21˙ 4,49
Δινδυμηνή 2,205˙ 467
Διογένης κυνικός 3,78
Διογένης Λαέρτιος 2,228˙ 467˙ 3,79˙ 630˙ 4,196˙ 336
Διόδοτος (Ἕλληνας βασιλεὺς τοῦ ἰνδοβακτιανοῦ κράτους) 3,52
Διόδωρος Σικελιώτης 1,39˙ 42˙ 75˙ 76˙ 2,409˙ 412˙ 3,52˙ 60˙ 274˙ 627˙ 628˙ 630˙

631˙ 4,70˙ 76˙ 77˙ 188˙ 189˙ 245˙ 254˙ 255˙ 258˙ 287
Διόδωρος (ἄγνωστο παπυρικὸ πρόσωπο) 3,36
Διοκλητιανός 1,17˙ 2,70˙ 115˙ 116˙ 3,33˙ 34˙ 187˙ 522˙ 629
Διομήδης (Ἰλιάδος) 4,81
Διονύσια 3,247
Διονυσιάς 3,36
Διονύσιος (πρόσωπο νομισμάτων προκλασικῆς Ἑλλάδος, 6ου π.Χ. αἰῶνος) 3,100
Διονύσιος Θρᾷξ (100 π.Χ.) 3,52˙ 627
Διονύσιος Ἁλικαρνασσεύς (30 π.Χ.) 4,70˙ 76
Διονύσιος περιηγητὴς (ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου) 3,627
Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης (πρῶτος Ἀθηναῖος Χριστιανός Πξ 55,21) 3,532
Διονύσιος Λογγῖνος (λίγο μ.Χ.) 4,117
Διονύσιος Ἀλεξανδρείας 3,263˙ 575˙ 622˙ 633˙ 4,77
Διονύσιος (ἄγνωστο παπυρικὸ πρόσωπο τοῦ 300 μ.Χ.) 3,63˙ 39
Διονύσιος ἐλάχιστος (exiguus) (ὁ θεσπίσας τὸ σημερινὸ παγκόσμιο χρονολόγιο) 1,149˙ 211˙ 163˙ 3,176˙ 373
Διονύσιος 3,373 (γραμματικὸ δεῖγμα)
Διονύσιος Πετάβιος (Denys Petau τοῦ 16ου - 17ου αἰ.) 1,68
Διονύσιος Κοζάνης (Ψαριανός) 3,566
Διονύσιος 3,373 (πεποιημένο πρόσωπο)
Διόνυσος (εἰδωλικὴ θεότης) 2,353˙ 381˙ 3,78˙ 183˙ 246 *(Διόνυσος Δημήτριος, τῆς Δήμητρος˙ Διόνυσος Σεμελήιος, τῆς Σεμέλης)˙* 3,263˙ 266˙ 267˙ 325˙ 373 (ἡ Τρυφερούλα Διόνυσος)˙ 4,81˙ 133˙ 134˙ 245˙ (τὸ ὄνομα *Διόνυσος* εἶναι κιναιδικὸς - ὀργιαστικὸς ὑποκορισμὸς τοῦ *Διός*).
διορατικοί 2,170
Δῖος 3,246 (ἐν τέλει τὰ *Διός Διὶ Δία* ἔμειναν ὡς πλάγιες πτώσεις καὶ τὰ *Ζεῦς Ζεῦ* ὡς ὀρθὲς πτώσεις τοῦ σκευάσματος ποὺ ἦταν ὁ ἀνώτατος θεὸς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰδωλολατρῶν) 2,34˙ 228˙ 244˙ κλπ.. *Διός* 2,242˙ 384˙ 3,251 *(Διὸς Τάφος)˙* 415˙ 429˙ 4,119 *(Διὸς Λαφυστίου)˙* 286˙ *Δία* 2,34˙ 228˙ 244˙ 3,94˙ 519
Διοσκουρίδης 1,72˙ 2,136˙ 154˙ 370˙ 395˙ 397˙ 3,184˙ 492˙ 526˙ 4,173˙ 299
Διόσκουροι 2,242
Διόσκορος Ἀλεξανδρείας 1,61˙ 150
Διόσπολις 3,31
Διοτρέφης 2,344˙ 466˙ 161 *(Διοτρέφεις)˙* 611˙ 613
Διπύλου οἰνοχόη 1,41˙ 44˙ 2,66˙ 3,48˙ 51
Δίων Κάσσιος 3,629˙ 4,117
Δόικος Δ. 3,408
Δομιτιανός 2,58˙ 60˙ 3,156
Δοξᾶτον 4,338
Δορκάς 3,27˙ 29
Δοσίθεος (ὁ κατ' Ἀριστέαν μεταφραστὴς τῶν Ο΄) 2,35
Δοσίθεος Ἰεροσολύμων 1,163˙ 397˙ 398˙ 3,558
Δοσπότα - Δεσπότα (ὁ) 2,242
Δούκας Ν. 4,263˙ 264
Δούναβις 2,160˙ 3,17˙ 19˙ 183˙ 4,11˙ 71˙ 338
Δράμα 4,338
Δράκων 1,22˙ 2,94˙ 100˙ 200˙ 285˙ 337
Δρυμὸς τοῦ Λιβάνου 3,285
Δρῦς 2,57˙ 3,591
Δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ 3,254
Δυρὸς 4,103˙ 113˙ 117
Δυρράχιον 3,150˙ 4,70˙ 72 - 76
Δύσις 1,331˙ 2,99˙ 101˙ 118˙ 124˙ 129˙ 132˙ 170˙ 267˙ 275˙ 406˙ 419˙ 3,516˙ 519˙ 4,293˙ 295
Δυτικὸ ἡμισφαίριο 3,17
Δωδεκάνησα 3,288˙ 4,68
Δωδωναῖος 3,415
Δωδώνη 2,264
Δωὴκ ὁ Σύρος 2,261˙ 262˙ 3,337
Δωριεῖς 2,373˙ 3,47˙ 78˙ 185˙ 340
Ἑβραῖοι 1,14˙ 56˙ 76˙ 368˙ 2,16-19˙ 24˙ 25˙ 32˙ 36˙ 41 - 43˙ 45˙ 47˙ 58 - 60˙ 63˙ 66˙ 67˙ 69˙ 70˙ 73˙ 75˙ 78˙ 81˙ 102˙ 127˙ 136˙ 166˙ 180˙ 187˙ 188˙ 190˙ 191˙ 204˙ 205˙ 215˙ 228˙ 237˙ 244˙ 245˙ 247˙ 254˙ 288˙ 293˙ 303˙ 308˙ 324˙ 325˙ 344˙ 351˙ 353˙ 365˙ 395˙ 409˙ 410˙ 419˙ 420˙ 444˙ 451 - 454˙ 3,17 - 20˙ 19 - 21˙ 24˙ 31˙ 33˙ 34˙ 35˙ 52˙ 59˙ 70˙ 73˙ 76˙ 77˙ 79˙ 92 - 94˙ 111˙ 122˙ 137˙ 144˙ 151˙ 152˙ 157˙ 188˙ 193˙ 195˙ 196˙ 198˙ 204˙ 206˙ 209˙ 210˙ 220˙

223˙ 234˙ 240˙ 252˙ 287˙ 302˙ 322˙ 323˙ 325˙ 328˙ 329˙ 366˙ 367˙ 369˙ 370˙ 373˙ 379˙ 380˙ 384˙ 388˙ 389˙ 398˙ 399˙ 406˙ 421˙ 433˙ 437˙ 455˙ 456˙ 483˙ 487˙ 489˙ 515-517˙ 522˙ 552˙ 554-556˙ 581˙ 582˙ 603˙ 610˙ 617˙ 4,11˙ 42˙ 47˙ 52˙ 54˙ 78˙ 146˙ 147˙ 153˙ 163˙ 205˙ 209˙ 278˙ 280-282˙ 299˙ Ἑβραῖαι 2,178˙ 190˙ 3,388˙ 445˙ 587˙ 4,58˙ Ἑβραϊκὸς λαός 2,198˙ 3,434˙ Ἑβραϊκὸ ἔθνος 3,77˙ 187˙ 491˙ Ἑβραϊκὸ κράτος 3,77˙ Ἑβραϊκά (ἡ γλῶσσα) 2,60˙ Ἑβραῖοι ἑλληνόγλωσσοι 2,76˙ Ἑβραῖοι Χρισιτανοί 2,50˙ 338˙ 464˙ 3,137˙ Ἑβραῖοι Παλαιστίνης 3,579˙ Ἑβραῖοι Ἱσπανοί (Σεφαραδίμ) 2,420˙ Ἑβραιαρᾶς 4,282˙ Ἑβραιοκτόνος 4,282

Ἕβρος ποταμός 4,71˙ 74

Ἑβδομήκοντα 1,55˙ 56˙ 70˙ 93˙ 126˙ 142˙ 151˙ 152˙ 229˙ 403

Ἔβεδ Ἰησοῦς ἐπίσκοπος Νισίβεως 1,368˙ 370

ἐβιωνίτης 2,232

Ἐγγαδί 4,320

ἐγγαστρίμυθος 3,421

Ἐγλά 3,200

Ἐγνατία 3,150˙ 550˙ 4,70˙ 73-76

Ἐδδεκέλ 3,460

Ἐδέμ 2,159

Ἔδεσσα τῆς Συρίας 1,349

Ἐδώμ 2,177˙ 195˙ 297

Ἐδωμῖται 2,177

Ἐζεκίας 2,158˙ 194˙ 198˙ 200˙ 230˙ 284˙ 333˙ 343˙ 359˙ 389˙ 390˙ 400˙ 3,13˙ 31˙ 80˙ 168˙ 235˙ 242˙ 257˙ 282˙ 284˙ 335˙ 341˙ 363˙ 395˙ 404˙ 405˙ 409˙ 411˙ 426˙ 434˙ 436˙ 438˙ 439˙ 442˙ 4,51˙ 145

Ἐθί 3,388

Ἐθνικὴ Μετεωρολογικὴ Ὑπηρεσία (Ε.Μ.Υ.) 2,323

Εἴλωτες 3,577˙ 4,322

Εἰρηναῖος 1,25˙ 51˙ 52˙ 75˙ 2,28˙ 29˙ 60˙ 73˙ 76˙ 81˙ 93˙ 94˙ 147˙ 148˙ 245˙ 277˙ 278˙ 444˙ 3,45˙ 71˙ 161˙ 360˙ 453˙ 627˙ 629˙ 331˙ 4,143

Εἰρήνη (ἡ «Ἁγία Εἰρήνη» ἡ προκύψασα ἀπὸ ὄνειρο βλαμμένης γυναικός) 3,511

Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος 3,66

Ἑκάτη 3,246

Ἕκατος 3,246

Ἐκκλησιαστής 3,360

Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ 3,143

Ἕκτωρ 2,224

Ἔλαφος (θεά) 4,134

Ἑλβετία 1,290˙ 393˙ 3,34˙ 187˙ 540˙ 4,12˙ 13

Ἑλβετός 4,36

Ἐλβίρα 1,149

Ἐλεάζαρ (ὁ ἐπὶ Μωϋσῆ ἀρχιερεύς) 3,125˙ 443

Ἐλεάζαρος (ὁ ἀναστὰς Λάζαρος) 3,26˙ 29˙ 30

Ἐλεάζαρος (ὁ ἐπὶ Πτολεμαίου Β΄ ὑποτιθέμενος ἀρχιερεὺς κατὰ τὸν Ἀριστέα) 2,33

Ἐλεανάν 2,191˙ 4,35

Ἑλένη (ὁμηρική) 2,198˙ 444˙ 3,183˙ 209˙ 4,57

Ἑλένη (ἡ μητέρα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου) 2,70

Ἑλένη (βασίλισσα τῶν Αἰθιόπων) 1,435

Ἐλεύθερος (ἐπίσκοπος Ῥώμης) 2,76

Ἐλζεβίρ Λ. (ὁ σχεδιαστὴς τῶν καλλιτέρων τυπογραφικῶν στοιχείων) 2,144

Ἐλιάβ 2,184

Ἐλιασούβ 3,297

Ἐλιγιὰ Γιωσέφ (Ἑλληνοεβραῖος ποιητής) 2,435˙ 4,216˙ 218˙ 220˙ 4,260

Ἐλιέζερ (ἔμπιστος δοῦλος τοῦ Ἀβραὰμ ὁ εὑρὼν τὴ Ῥιβέκκα) 4,46

Ἐλιούς (πρόσωπο ἀνύπαρκτο καὶ φαναστικὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων) 2,158˙ 22-226˙ 284˙ 3,383

Ἐλισάβ (γραμματικὸ παράδειγμα) 3,250

Ἐλισάβετ 3,27˙ 31˙ 250

Ἐλισαιέ-Ἐλισαῖος 2,27˙ 347˙ 3,31˙ 76˙ 232-235˙ 362˙ 383˙ 387˙ 416˙ 417˙ 424˙ 433˙ 435˙ 445˙ 499˙ 4,50˙ 205˙ 224˙ 225

Ἐλισαῖος (ῥαββῖνος τοῦ 14ου μ.Χ. αἰῶνος) 2,119˙ 149

Ἐλισάφ (φύλαρχος τῆς φυλῆς Γάδ) 2,351

Ἐλιφάζ («φίλος» τοῦ Ἰώβ) 2,223˙ 225˙ 428˙ 3,58˙ 388˙ 390˙ 391˙ 393

Ἑλλάς 1,14˙ 16˙ 67˙ 73˙ 74˙ 394˙ 2,13˙ 17˙ 18˙ 20˙ 21˙ 25-27˙ 67˙ 142˙ 44˙ 166˙ 176˙ 177˙ 214˙ 215˙ 322˙ 350˙ 370˙ 396˙ 459˙ 462˙ 464˙ 3,18˙ 19˙ 31˙ 33˙ 46˙ 48˙ 49˙ 51˙

59˙ 66˙ 71˙ 76˙ 78˙ 83˙ 86˙ 92˙ 96˙ 97˙ 100˙ 105˙ 108˙ 111˙ 112˙ 134˙ 137˙ 162˙ 168˙ 179˙ 182˙ 183˙ 185-187˙ 205-209˙ 213˙ 214˙ 220˙ 240˙ 252-254˙ 259˙ 260˙ 266˙ 276˙ 289˙ 292˙ 302˙ 308˙ 313˙ 315˙ 316˙ 321˙ 340˙ 347˙ 384˙ 396˙ 413˙ 429˙ 437˙ 442˙ 465˙ 473˙ 480˙ 493˙ 494˙ 499˙ 511˙ 514˙ 517˙ 532˙ 540˙ 541˙ 543˙ 551˙ 564˙ 577˙ 578˙ 610˙ 4,12˙ 13˙ 18˙ 27˙ 35˙ 36˙ 58˙ 60˙ 69˙ 73˙ 90˙ 95˙ 96˙ 108˙ 109˙ 123˙ 125˙ 140˙ 196-198˙ 235˙ 244˙ 262˙ 277˙ 280˙ 282˙ 283˙ 285˙ 290˙ 296˙ 312˙ μητροπολιτικὴ Ἑλλάς 3,541˙ Βόρειος Ἑλλάς 3,45˙ 3,532˙ Νότιος Ἑλλάς 3,544

Ἕλλην 2,444

Ἕλληνες 1,39˙ 73˙ 206˙ 363˙ 399˙ 2,14-16˙ 22-24˙ 26˙ 32-34˙ 36˙ 42˙ 46˙ 54˙ 59˙ 67˙ 77˙ 79˙ 92˙ 118˙ 122˙ 125˙ 127˙ 129˙ 136˙ 137˙ 159˙ 174˙ 176˙ 188˙ 190˙ 191˙ 204˙ 208˙ 224˙ 243˙ 244˙ 246˙ 247˙ 249˙ 276˙ 278˙ 302˙ 304˙ 305˙ 345˙ 368˙ 370˙ 395-397˙ 408˙ 409˙ 437˙ 444˙ 446˙ 447˙ 452˙ 470˙ 471˙ 484˙ 3,13˙ 19-23˙ 30˙ 31˙ 34˙ 35˙ 42˙ 43˙ 45-48˙ 49˙ 51˙ 52˙ 54˙ 55˙ 60˙ 62˙ 63˙ 72˙ 77-79˙ 86-88˙ 91˙ 93˙ 94˙ 96˙ 97˙ 100˙ 106˙ 108˙ 122˙ 144˙ 150˙ 164˙ 166˙ 176-178˙ 185˙ 186-188˙ 198˙ 199˙ 209˙ 213˙ 226˙ 230˙ 239˙ 255˙ 256˙ 274˙ 277˙ 279˙ 307˙ 315˙ 316˙ 322-326˙ 328˙ 340˙ 342˙ 352˙ 360˙ 365˙ 378˙ 379˙ 387˙ 437˙ 443˙ 449˙ 460˙ 480˙ 487˙ 489˙ 493˙ 494˙ 508˙ 522˙ 532˙ 533˙ 544˙ 554˙ 555˙ 567˙ 577-579˙ 584˙ 587˙ 591˙ 595˙ 600˙ 606˙ 610˙ 617˙ 4,11˙ 31˙ 54˙ 62˙ 65˙ 70˙ 71˙ 72˙ 74˙ 75˙ 77˙ 93˙ 95-97˙ 98˙ 103˙ 104˙ 109˙ 113˙ 123˙ 124˙ 136˙ 143˙ 146˙ 147˙ 152˙ 169˙ 170˙ 181˙ 182˙ 197˙ 201˙ 213˙ 218˙ 220˙ 221˙ 231˙ 233˙ 239˙ 244˙ 245˙ 255˙ 258˙ 269˙ 278˙ 281˙ 284˙ 287˙ 307-309˙ 327-329˙ 331-334˙ 336˙ 339˙ 344˙ Ἑλληνίδες 2,190˙ 3,43˙ 4,57˙ 58˙ 284˙ 544˙ 577˙ ἀρχαῖοι Ἕλληνες 1,72˙ 2,362˙ Ἑλληναμερικανοί 2,26˙ 32˙ 88˙ Ἑλληναμερικανεβραιογερμανός 3,282˙ Ἕλληνες Χριστιανοί 3,299˙ 230˙ Ἑλληνορθόδοξοι 3,265˙ Ἕλληνες Ἰουδαῖοι 2,76˙ 4,220˙ Ἑλλαδικοὶ Ἰουδαῖοι 2,42˙ Ἑλληναρᾶδες 3,541˙ 4,282˙ Ἑλληνούληδες (γραικῦλοι - graeculi) 3,239˙ Ἑλληνικὸς κόσμος 3,183˙ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία (τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) 3,207˙ 460˙ Ἑλληνικὴ χερσόνησος 3,19˙ Ἑλληνικὸ τριτημόριο τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου 4,71˙ Ἑλλαδικὸς χῶρος 4,100˙ Ἑλληνικὸ κράτος 3,279˙ Ἑλληνικὴ πατρολογία (τοῦ Migne - PG) 2,96

Ἑλλήσποντος 3,128

Ἐλούλ 2,401

Ἐλύτης 3,428

Ἐλωΐμ 3,28

Ἐμμανουήλ 3,25˙ 28˙ 618

Ἐμμαούς 3,172˙ 497

Ἐμμόρ 2,464

Ἐμπεδοκλῆς 4,277

Ἔμυ (E.M.Y.) 2,323

Ἐνακίμ 3,443

Ἐνετία 1,400˙ 401˙ Ἐνετίησι 1,403˙ βλ. καὶ Βενετία

Ἐνετοί 4,72˙ 76˙ 77

Ἐννόμ 3,31

Ἐνοσίχθων 3,246

Ἐνώς 2,195˙ 3,68˙ 197

Ἐνώχ 2,153˙ 161˙ 195˙ 274˙ 275˙ 3,68˙ 197

Ἐπαίνετος 2,466˙ 3,554

Ἐπαφρᾶς 3,141˙ 150˙ 526

Ἐπαφρόδιτος 3,141˙ 150˙ 323˙ 326˙ 559˙ 560˙ 563

Ἐπιδάμνιοι 4,76

Ἐπίδαμνος 3,150˙ 560˙ 4,70˙ 72˙ 73˙ 75˙ 76

Ἐπικάστη 3,183

Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου 2,332

Ἐπιστολὴ Ἰούδα 2,275

Ἐπιτάφιος θρῆνος 3,567

Ἐπιφάνιος Κύπρου 1,30˙ 43˙ 44˙ 56˙ 69˙ 75˙ 76˙ 143˙ 147˙ 158˙ 172˙ 409˙ 2,29˙ 55˙ 73˙ 75˙ 81˙ 93˙ 94˙ 113-115˙ 142˙ 147˙ 148˙ 197˙ 203˙ 245˙ 278˙ 335˙ 365˙ 412˙ 448˙ 3,164˙ 193˙ 446˙ 561˙ 574˙ 629˙ 632˙ 4,11˙ 143˙ 188˙ 189˙ 288˙ 289˙ 292˙ 293˙ 303

Ἐπίχαρμος 3,51

Ἑπτάνησα 2,208

Ἑπτανήσιοι 2,207

Ἔρασμος 3,323˙ 4,209

Ἔραστος 3,466˙ 3,554

Ἐρατοσθένης 2,408

Ἐργίνης ποταμός 4,71

Ἐρέτρια 2,432˙ 4,239˙ 241
Ἐριστικός 3,390˙ 393˙ 394
Ἑρμαῖ 4,143
Ἕρμανος Κοντράκτος 3,316
Ἑρμᾶς (Ῥω 29,17) 2,282˙ 3,554
Ἑρμᾶς (συντάκτης τοῦ Ποιμένος) 1,100˙ 2,310˙ 464
Ἑρμείας - Ἑρμῆς 3,247˙ 248
Ἑρμείας 3,246
Ἑρμείας Ἀκάκητα 4,113˙ 119
Ἑρμῆς 3,184˙ 246˙ 248˙ 429˙ 519˙ 4,113˙ 194˙ 195˙ 286
Ἑρμῆς Ἀκάκητα 3,246˙ 248
Ἑρμῆς Ἀκακήσιος 4,119
Ἑρμῆς Χαρμόφρων 4,111
Ἑρμιονεῖς 4,119
Ἑρμιόνη 4,114
Ἑρμογένης 3,121˙ 154
Ἑρμόναξ 3,36˙ 39
Ἑρμών 3,338˙ 4,153˙ 156˙ 159
Ἑρμωνί 2,189
Ἑρῖκος 8ος Ἀγγλίας 2,310˙ 3,583˙ 4,296
Ἐρύθεια (πόλις τῆς Ταρτησσίας - Πορτογαλίας) 2,408
Ἐρυθρὰ Θάλασσα 2,159˙ 178˙ 293˙ 370˙ 387˙ 406˙ 410˙ 411˙ 412˙ 425˙ 3,89˙ 198˙ 199˙ 201˙ 311˙ 318˙ 389˙ 394˙ 4,11
Ἔσδρας 1,6˙ 17˙ 20˙ 57˙ 150˙ 2,10˙ 11˙ 17˙ 52˙ 63˙ 196˙ 206˙ 207˙ 452˙ 3,13˙ 14˙ 24˙ 67˙ 76˙ 90˙ 114˙ 116˙ 217˙ 287˙ 292˙ 293˙ 295˙ 296-299˙ 301˙ 328˙ 329˙ 331˙ 335˙ 336˙ 352˙ 355˙ 359˙ 362˙ 365˙ 374-376˙ 444˙ 449˙ 450˙ 456˙ 491˙ 4,52
Ἐσεβών 3,89
Ἐσθήρ 2,81˙ 117˙ 131˙ 176˙ 191˙ 285˙ 325˙ 4,126
Ἐσθονία 3,394
Ἐσκιμῶοι 2,247˙ 3,17
Ἑσπερία 2,31˙ 99˙ 103˙ 105˙ 322˙ 3,230
Ἑσπέριοι 2,345
Ἕσπερος 4,195-196
Ἐσρώμ 2,256
Ἐσσαῖοι 2,56˙ 4,235
Ἑστία (θεά) 3,212˙ 213˙ 246
Ἑστιάδες 3,212˙ 213
Ἐσφιγμενῖται 3,124
Ἔσχατα τῆς Θαλάσσης (= Ἀτλαντικὸς - Ἰνδικός) 2,424
Ἐτροῦσκοι 2,352˙ 444˙ 3,19
Εὔα 2,216˙ 34˙ 106˙ 552˙ 553˙ 4,44
Εὐαγγέλια Ἰωάννου 4,24
Εὐάγριος Ποντικός 1,75
Εὐαίων 4,45
Εὔβοια 3,176
Εὐβοϊκὸς Κόλπος 3,184˙ 289˙ 4,69
Εὔβουλος 2,20
Εὐγένιος Δ΄ Ῥώμης 1,205˙ 334
Εὐγένιος Τολέδου 1,268˙ 270
Εὐδία 2,384
Εὐδοξία (φανταστικὸ πρόσωπο· ἡ κυρὰ Εὐδοξία ἡ χιλιάστρια ψιλικατζοῦ) 3,513
Εὐδώρη 4,99
Εὐεργετινός 1,76
Εὐθάλιος Σούλκης 1,414˙ 417˙ 2,141 - 143˙ 149˙ 3,576˙ 4,11
Εὐθύδημος 3,54
Εὐθύμιος Ζυγαβηνός 1,69˙ 419˙ 420˙ 3,629˙ 4,9˙ 70˙ 77˙ 163˙ 165˙ 166˙ 174˙ 180˙ 181˙ 183˙ 288 - 290˙ 292˙ 293˙ 303˙ 306˙ 311˙ 326
Εὐιὰλ Μαρωδάχ 2,157˙ 194
Εὐϊλάτ 2,159
Εὐῖτα Περόν 3,543 - 545
Εὐκρατίδας 3,54
Εὐλάλιος 1,149
Εὐμένης 2,466
Εὐνάπιος 4,174
Εὐνίκη 3,587
Εὔξεινος Πόντος 2,160˙ 3,182˙ 4,71
Εὐδοξία 3,562
Εὐπόλεμος 3,52
Εὐριπίδης 2,16˙ 242˙ 328˙ 350˙ 363˙ 381˙ 407˙ 423˙ 467˙ 3,59˙ 60˙ 78˙ 166˙ 259˙ 266˙ 302˙ 387˙ 415˙ 628˙ 629˙ 630˙ 631˙ 634˙ 4,30˙ 55˙ 57˙ 65˙ 79˙ 111˙ 116 - 119˙ 133˙ 170˙ 205˙ 238˙ 253˙ 254˙ 258˙ 267˙ 287˙ 321
Εὐρυσθεύς 4,99˙ 107
Εὐρωπαϊκὴ Μεσόγειος 3,69
Εὐρωπαῖοι 1,22˙ 2,185˙ 205˙ 245˙ 276˙ 395˙ 413˙ 444˙ 3,18˙ 54˙ 55˙ 65˙ 72˙ 78˙ 194˙ 195˙ 316˙ 317˙ 322˙ 365˙ 369˙ 407˙ 408˙ 520˙ 4,146˙ 244˙ 262˙ 295˙ 298˙ 307˙ 310˙ 311˙ 336
Εὐρώπη 1,74˙ 2,41˙ 160˙ 204˙ 214˙ 396˙ 454˙ 3,17˙ 34˙ 68˙ 73˙ 77˙ 78˙ 79˙ 86˙ 101˙ 108˙ 128˙ 211˙ 342˙ 425˙ 562˙ 4,11˙ 56˙ 58˙

212˙ 295˙ 296˙ 347˙ Βόρεια Εὐρώπη 4,42˙ 58˙ Νότια Εὐρώπη 3,55˙ 4,42˙ Δυτικὴ Εὐρώπη 1,63˙ 2,129˙ 322˙ 4,296
Εὐσέβιος Καισαρείας 1,39˙ 52˙ 75˙ 76˙ 105˙ 120˙ 126˙ 128˙ 2,29˙ 54˙ 55˙ 60˙ 69˙ 70˙ 71˙ 73˙ 74˙ 81˙ 94˙ 113 - 115˙ 139˙ 142˙ 147 - 149˙ 185˙ 223˙ 267˙ 268˙ 273˙ 324˙ 413˙ 3,453˙ 475˙ 623˙ 627˙ 628˙ 630˙ 631˙ 632˙ 633˙ 4,81˙ 152˙ 161˙ 165˙ 166˙ 256˙ 326
Εὐσέβιος Νικομηδείας 1,76˙ 2,70˙ 74˙ 273
Εὐστάθιος Ἀντιοχείας 2,209
Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης 1,138˙ 3,256˙ 627˙ 4,170˙ 263˙ 264
Εὐστρατιάδης Σ. 2,149˙ 4,297
Εὐτρόπιος 3,178˙ 4,342
Εὐτύχιος Ἀλεξανδρείας 1,362 - 364
Εὐφορίων 4,238˙ 253
Εὐφράτης 2,159˙ 160˙ 444˙ 3,17
Εὐχέριος Λουγδούνου 1,425˙ 3,617˙ 4,314
Ἐφέσιοι 3,33˙ 131˙ 150˙ 244˙ 248˙ 478˙ 487˙ 565
Ἔφεσος 1,80˙ 2,26˙ 76˙ 77˙ 195˙ 350˙ 385˙ 3,14˙ 63˙ 112˙ 116˙ 117˙ 120˙ 122˙ 131˙ 139˙ 149˙ 150˙ 152 - 155˙ 157˙ 161˙ 163˙ 170˙ 171˙ 244˙ 477˙ 478˙ 485˙ 490˙ 506˙ 523˙ 541˙ 555˙ 560˙ 564 - 567˙ 574˙ 587˙ 588˙ 590˙ 600˙ 605˙ 606˙ 611˙ 612˙ 613˙ 616˙ 4,75˙ 78
Ἔφορος (ὁ ἱστορικός) 2,408
Ἐφραθά 2,217˙ 3,224˙ 227 *(Οἶκος τοῦ Ἐφραθά)*
Ἐφραθίτης 328
Ἐφραΐμ (ὄρος) 1,19
Ἐφραΐμ (φυλή) 2,261˙ 361˙ 3,219
Ἐφραΐμ (νομός) 3,361
Ἐφραίμ ὁ Σύρος 2,196˙ 197˙ 203
Ἐφραίμ ὁ τοῦ Βατοπεδίου 4,183
Ἐφραίμιος 1,69
Ἐφραϊμῖτες 3,220
Ἐφρών 2,306˙ 344˙ 464˙ 473
Ἐφταλιώτης Ἀ. 4,263˙ 265
Ἐχέμβροτος 3,19˙ 627
Ἐψιβά 2,197
Ἑῷος 4,195˙ 196
Ἑωσφόρος 4,195˙ 196
Ἐώφρην 2,176
fa - τυ (= ἄστυ) 2,383
Ζαβουλών 2,298
Ζάκ 3,592
Ζάκυνθος 2,208
Ζακχαῖος 3,113˙ 429˙ 472˙ 4,32
Ζάλευκος 3,340
Ζαμβρί (ὁ ἐν Β΄ Τι 7,6 Ἰαμβρῆς) 1,69˙ 3,80˙ 157˙ 234˙ 592
Ζάν 3,592
Ζὰν Ζὰκ Ῥουσώ 3,592
Ζαρὰ Ἰακώβ 1,372
Ζαρατούστρα 4,148
Ζαχαρίας (πατέρας τῆς Ἀβὶ καὶ πάππος τοῦ Ἐζεκίου) 2,400
Ζαχαρίας (βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ) 3,80˙ 235
Ζαχαρίας ὁ προφήτης 2,158˙ 210˙ 240˙ 242˙ 389˙ 401˙ 402˙ 449˙ 450˙ 3,14˙ 31˙ 63˙ 271˙ 295˙ 297˙ 299˙ 322˙ 372˙ 390˙ 438˙ 462˙ 449˙ 463˙ 464˙ 615˙ 4,278
Ζαχαρίας (κάποιος παλιννοστήσας ἀπὸ τὴ βαβυλώνιο αἰχμαλωσία) 2,207˙ 208
Ζαχαρίας (γραμματικὸ δεῖγμα) 2,390
Ζαχαρίας (ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ) 2,391˙ 3,113˙ 114˙ 444˙ 450˙ 456
Ζαχαρόπουλος Π. 2,265
Ζβίγγλιος 2,310˙ 3,583
Ζεβεδαῖος 3,165˙ 472˙ 482˙ 483˙ 498˙ 531
Ζέπος Ι.Δ. 4,254˙ 258
Ζέρσεϋ (Ἱερσέη γραμματικὸ καὶ πραγματολογικὸ παράδειγμα) 2,410
Ζευγωλῆς Γ.Δ. (μεταφραστὴς Ὁμήρου· 1957) 4,263˙ 265
Ζεύς (= ζέων Ἥλιος) 3,246-248˙ 4,93 - 96˙ 98˙ 100˙ 194˙ 195˙ Ζεὺς Ἑρμείας 3,248˙ (Ζεὺς Ζηνὸς Ζηνὶ Ζῆνα Ζεῦ 2,34˙ 244) 4,95˙ 96˙ 98˙ 194˙ 195˙ 244˙ Ζεὺς Ἥρως 3,564 (πρβλ. Ἥρως καὶ Ἥρα = Κύριος καὶ Κυρία· στὶς προευκλείδειες ἐπιγραφὲς ΗΕΡΟΣ - ΗΕΡΑ˙ στὴ λατινικὴ herus καὶ hera = Δεσπότης καὶ Δέσποινα)˙ πρβλ. Herr, Sir
Ζηνόδοτος Ἐφέσιος (μέγας ἀλεξανδρινὸς ὁμηριστής) 3,474
Ζήνων (παπυρικὸ ἀρχεῖο τοῦ Ζήνωνος) 2,41 - 44˙ 4,117
Ζησόπουλος Θ. 4,183
Ζιφαῖοι 2,212
Ζοόβ 3,89
Ζοροβάβελ 1,14˙ 20˙ 39˙ 40˙ 2,10˙ 31˙ 53˙

206· 207· 254· 257-259· 449· 452· 3,13· 217· 234· 292· 293· 295· 297· 298· 335· 350· 367· 372· 374· 375· 449· 463· 4,51· 52
Ζυγαβηνὸς Εὐθύμιος 3,164· 4,181
Ζυρίχη 1,381· 2,137
Ζωβίτης 2,222
Ζωζώ 4,120· Ζωζούλα 4,120
Ζωή (ἡ Εὔα) 3,31
«Ζωή» (ἡ τῶν «Ζωϊκῶν») 2,185· 246· 251· 267· 4,149· 325· Ζωϊκοί 3,124
Ζώσιμος 1,149
Ἠγαπημένος 2,217· Ἠγαπημένη 3,236
Ἡγήσιππος 1,51· 3,136· 148· 629
Ἠλά 3,80· 81· 234
Ἠλεία 3,184· 185· 4,108· 277
Ἠλεῖοι 2,408
Ἠλέκτρη 4,99
Ἠλί 2,259· 299· 3,24· 28· 229· 241· 282· 422· 443· 507
Ἠλίας 1,93· 2,27· 274· 344· 390· 443· 456· 3,12· 24· 31· 76· 232-235· 242· 266· 275· 276· 287· 335· 362· 393· 477· 423· 424· 432-435· 439· 445· 461· 465· 484· 486· 488· 551· 621· 4,19· 30· 50· 51· 65· 68· 119· 140· 221· 224· Ἠλιού 1,30· 2,344· 456· 3.84· 281· 283· 284
Ἡλιοκλῆς 3,54
Ἥλιος 3,19· 246· 247· 143 (θεός)· 4,192· 195· 196
Ἦλις 3,577
Ἡμέρα 2,227
Ἡμερολόγιο· (παλιό) 3,548· (νέο) 3,548
Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς (Η.Π.Α.) 2,41· 164· 245· 247· 407· 3,71· 271
Ἤπειρος 4,12· 72· 75· ἡ ἑλληνικὴ Ἤπειρος 4,13· Βόρειος Ἤπειρος 3,199· 560· 4,72
Ἠπειρῶτες 3,183
Ἥρα 3,94· 246· 248· 564· 565· 4,57· 93· 95-99· 195
Ἡρακλᾶς 3,538 (παπυρικὸ ὄνομα)
Ἡράκλεια Αἰγύπτου 2,129
Ἡρακλείδης 3,36
Ἡράκλειοι Στῆλαι (=Γιβραλτάρ) 2,159· 408· 409
Ἡράκλειον (Κρήτης) 3,253
Ἡρακλῆς 2,160· 176· 177· 4,99· 102· 103· 107· 110· 114· 119· 195· Ἡρακλῆς Χάροψ 4,119· Ἡρακλεῖς 3,19
Ἡρακλοῦ (ἡ)· παπυρικὸ ὄνομα γυναικὸς τοῦ 47 μ.Χ. 3,538
Ἠριδανὸς ποταμὸς Ἀττικῆς καὶ Ἠριδανὸς = Ῥοδανὸς ποταμὸς Γαλλίας 4,267
Ἤριννα 4,117
Ἡρόδοτος 2,36· 189· 204· 205· 228· 328· 351· 362· 363· 381· 407-409· 457· 3,45-48· 58· 59· 66· 79· 97· 106· 184· 185· 193· 238· 255· 269· 430· 566· 627-632· 4,22· 70· 72· 73· 76· 77· 79· 81-83· 116· 133· 144· 170· 254· 258· 267· 277· 316· 318· 321· 327· 339· 341
Ἡρῴδας (σφαλερῶς Ἡρῴνδας) 2,23
Ἡρῷδαι 2,23· 45· 58· 383· 465· 3,166· 178· 527· 4,294· Ἡρῴδης Α΄ (ὁ σφαγέας τῶν νηπίων) 1,15· 42· 43· 66· 205· 457· 458· 3,64· 165· 176-178· 421· 439· 471· 541· 4,23· 290-295· Ἡρῴδης Β΄ (ὁ σφαγέας τοῦ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ) 2,268· 3,165· 177· 227· 471· 508· 599· 4,254· 294· Ἡρῴδης Γ΄ Ἀγρίππας 3,177· 492· 515· 522· 524
Ἡρῳδιανός (ὁμηριστής) 2,128· 424· 3,32· 33· 4,315
Ἡρῳδίων (παπυρικὸ ὄνομα τοῦ 47 μ.Χ.) 3,537· 538· 554
Ἥρων ὁ Ἀλεξανδρεύς (ὁ ἐφευρέτης τῶν *πνευματικῶν,* δηλαδὴ τῶν ἀεροσυμπιεστικῶν μηχανῶν καὶ τῶν ἀτμομηχανῶν) 4,299· 300
Ἥρως - ἥρωες 3,246· 248· 564
Ἡρώων Πόλις 3,31
Ἡσαΐας 1,6· 21· 22· 49· 56· 189· 2,16· 51· 67· 77· 85· 86· 94· 100· 122· 170· 172· 198· 217· 219· 215· 229· 230· 241· 242· 250· 308· 311· 329· 331-335· 337· 347· 353· 354· 389· 390· 406· 426· 407· 410· 412· 3,13· 14· 31· 41· 58-61· 90· 188· 195· 205· 252· 270· 271· 287· 313· 328· 335· 336· 339· 341· 362· 363· 375· 395· 405· 409· 411· 412· 423· 426· 431-439· 446· 463· 465· 505· 535· 615· 618· 4,52· 145· 161· 162· 350
Ἠσαῦ 2,157· 177· 195· 228· 357· 410· 3,89· 250· 4,15
Ἡσίοδος 2,26· 27· 363· 3,255· 277· 291·

302˙ 325˙ 326˙ 377˙ 629˙ 631˙ 634˙ 4,79˙ 80˙ 94˙ 99 - 102˙ 107˙ 110˙ 114 - 119˙ 160˙ 254˙ 258˙ 262˙ 262˙ 267
Ἡσύχιος Ἰεροσολυμίτης 2,209˙ 4,311
Ἡσύχιος λεξικογράφος 3,46˙ 184˙ 627˙ 630˙ 4,110 - 112˙ 117˙ 118˙ 173˙ 238˙ 253˙ 254˙ 258˙ 263˙ 277
Θαΐς 2,432˙ 4,241
Θάλασσα Κενερέθ (=Γενησαρέτ) 2,298˙ Θάλασσα Γαλιλαίας 2,298˙ Θάλασσα τῆς Τιβεριάδος 2,459˙ 3,482-484˙ Θάλασσα ἡ Μεγάλη ἢ Ἡ Θάλασσά μας (Mare nostrum) 3,556˙ Θάλασσα τῶν Σαργασῶν 4,68˙ Θάλασσα Χαλκίνη 2,300
Θαλῆς 1,39˙ 2,375
Θάμαρ 2,253
Θαμμούζ 3,270˙ 271˙ 4,134
Θαμνασαράχ 2,342˙ 3,219
Θαμνί 3,235
Θάρα 3,194
Θάρβις 2,182˙ 183˙ 284
Θαρσίς 2,160˙ 343˙ 405 - 420˙ 424˙ 3,281˙ 283˙ 424˙ 4,11
Θαυματουργοί 2,170
Θέκλα μάρτυς τοῦ Δ΄ αἰῶνος 3,543
Θέκλα μοναχή (Πολυξένη Νικολαΐδου, φιλόλογος· τὴν εἶχα καθηγήτρια τῆς ἱστορίας τὸ 1953 στὴν Α΄ γυμνασίου· τώρα γηροκομεῖται στὸ Ἵδρυμα «Ἅγιος Μάρκος» στὴ Θέρμη) 2,435
Θεκωέ 3,31˙ 431˙ 433
Θεμάν 3,389˙ 394
Θεμανίτης 3,394
Θεμανοί 3,31˙ 58˙ 394
Θέογνις 3,628˙ 4,144
Θεοδοσία (ἀδερφὴ τοῦ Ἀμφιλοχίου (ἐξαδέρφου τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ) καὶ μητρυιὰ τῆς Ὀλυμπιάδος 1,142
Θεοδόσιος (μεταφραστὴς τῶν Ο΄ κατὰ τὸν Ἀριστέα) 2,35
Θεοδόσιος Α΄ 1,233˙ 440˙ 3,562
Θεοδοτίων 1,70˙ 2,50˙ 55˙ 69˙ 72˙ 73˙ 76˙ 77˙ 81˙ 83˙ 85˙ 87˙ 93 - 113˙ 117˙ 123˙ 184˙ 191˙ 223˙ 227˙ 248˙ 318˙ 320˙ 336˙ 361˙ 365˙ 366˙ 392˙ 403˙ 404˙ 425˙ 435˙ 450˙ 451˙ 3,294˙ 426˙ 427˙ 4,145˙ 178˙ 203˙ 255˙ 322
Θεόδοτος (μεταφραστὴς τῶν Ο΄ κατὰ τὸν Ἀριστέα)
Θεόδοτος Ἀγκύρας 4,288˙ 289˙ 292
Θεοδώρα (εἰκονολάτρις γυναίκα τοῦ εἰκονοκλάστου αὐτοκράτορος Θεοφίλου καὶ μητέρα τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Γ΄ τοῦ οἰνόφλυγος καὶ κιναίδου) 2,75˙ 3,255
Θεοδώρητος 1,43˙ 44˙ 69˙ 75˙ 76˙ 150˙ 413˙ 2,29˙ 54˙ 147˙ 148˙ 245˙ 413˙ 435˙ 3,574˙ 633˙ 4,9˙ 70˙ 77˙ 162˙ 164˙ 166˙ 174˙ 179-181˙ 183˙ 222˙ 253˙ 256˙ 326˙ 329
Θεοδωρίδας 4,253˙ 258
Θεοδώριχος (ἅγιος τῶν παπικῶν) 1,329
Θεόδωρος (Τίρων καὶ Στρατηλάτης) 3,246
Θεόδωρος Μοψουεστίας 1,434˙ 2,435˙ 3,633˙ 4,256˙ 288
Θεόδωρος Στουδίτης 1,69˙ 167˙ 3,268
Θεόδωρος Βαλσαμῶν 3,628
Θεόδωρος Πρόδρομος 1,421
Θεοὶ μεγάλοι (Μπαμπᾶς, Μαμά, κι ὁ κιναιδαράκος γιόκας τύπου Ἀδώνιδας ἢ Ναρκίσσου) 3,58
Θεόκριτος 2,242˙ 3,184˙ 246˙ 634˙ 4,118˙ 170˙ 174˙ 277
Θεόπνευστοι ἀσκηταί 2,170
Θεόπομπος 4,117
Θεόσκληρος 3,390˙ 393˙ 394
Θεοτόκος 2,404˙ 405
Θεοφάνεια (ἡ) 4,284
Θεοφάνης Κεραμεύς 4,288˙ 289˙ 293
Θεοφάνηδες 4,284
Θεόφιλος (μεταφραστὴς τῶν Ο΄) 2,35
Θεόφιλος (παραλήπτης τῶν δυὸ Ἐπιστολῶν τοῦ Λουκᾶ· Εὐ., Πξ) 3,487˙ Θεόφιλε κράτιστε 3,145˙ 149˙ 152˙ 170˙ 171˙ 478˙ 479˙ 504˙ 515
Θεόφιλος Ἀντιοχείας 1,51˙ 2,60˙ 148˙ 223˙ 4,256
Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας 1,147˙ 150˙ 2,435˙ 4,256
Θεόφιλος Καμπανίας 1,53˙ 62˙ 63˙ 163˙ 399 - 402
Θεοφόρος Ἰγνάτιος 1,80˙ 97˙ 98
Θεόφραστος 2,154˙ 395˙ 397˙ 3,86˙ 184˙ 628˙ 631˙ 4,118˙ 170˙ 173˙ 188˙ 189˙ 344
Θεοφύλακτος Σιμοκάττης 4,314˙ 319˙ 327
Θεοφύλακτος Ἀχρίδος 1,69˙ 2,185˙ 3,633˙

4,9˙ 70˙ 77˙ 288 - 290˙ 292˙ 303˙ 306˙ 313˙ 319˙ 329
Θερμαϊκὸς κόλπος 3,19˙ 4,239˙ 278
Θερμοπύλαι 3,29˙ 465˙ 4,55
Θερμουθάριον (παπυρικὸ ὄνομα δούλης τοῦ 47 μ.Χ.) 3,538
Θερσά 3,200˙ 234
Θεσβίτης 2,443
Θεσπρωτία 4,113
Θεσσαλία 3,19˙ 4,73˙ 99˙ 104˙ 107˙ βλέπε καὶ Θετταλία
Θεσσαλοί 3,183˙ 198˙ 4,288
Θεσσαλονίκεια 3,532
Θεσσαλονικεῖς 2,129˙ 131˙ 159˙ 3,33˙ 107˙ 129˙ 151˙ 158˙ 179˙ 181˙ 508˙ 525˙ 535˙ 584˙ 585
Θεσσαλονίκη 1,402˙ 2,18˙ 19˙ 137˙ 166˙ 278˙ 316˙ 419˙ 420˙ 431˙ 472˙ 3,12˙ 30˙ 44˙ 71˙ 79˙ 82˙ 108˙ 111˙ 112˙ 116˙ 117˙ 122˙ 128˙ 130˙ 152˙ 163˙ 179˙ 230˙ 256˙ 269˙ 366˙ 476˙ 506˙ 532˙ 543˙ 550˙ 560˙ 567˙ 590˙ 4,68˙ 73˙ 75˙ 119˙ 153˙ 182˙ 187˙ 195˙ 239˙ 278
Θέτις 1,17
Θετταλία 4,73˙ βλέπε καὶ Θεσσαλία
Θῆβαι 1,73˙ 2,351˙ 3,46˙ 47˙ 49˙ 72˙ 247˙ 4,119˙ 136˙ 138˙ 198˙ 244
Θηβαῖοι 3,176˙ 547˙ 4,136
Θηβαΐς 2,203˙ 263˙ 267˙ 552˙ 615
Θημάρ 2,253
Θήρα 2,242
Θησεύς 1,17˙ 4,317˙ 318
Θιβέτ 3,261˙ 4,59
Θόας 4,108
Θουκυδίδης 1,24˙ 39˙ 75˙ 2,22˙ 26˙ 44˙ 63˙ 96˙ 351˙ 381˙ 387˙ 423˙ 3,22˙ 66˙ 76˙ 79˙ 106˙ 170˙ 176˙ 184˙ 185˙ 251˙ 292˙ 326˙ 479˙ 572˙ 627˙ 628˙ 629˙ 630˙ 631˙ 4,2˙ 70˙ 76˙ 77˙ 117˙ 118˙ 127˙ 133˙ 136˙ 144˙ 253˙ 258˙ 321˙ 339˙ 344
Θρᾷκες 4,70˙ 71˙ 74
Θρᾴκη 2,118˙ 4,300
Θρᾳκικὸ τρίτο τῶν Βαλκανίων 4,71
Θύαμις 4,113
Θυάτειρα 3,560˙ 609˙ 616
Θυέστης 3,78˙ 259˙ 263
Θύμιος (μπαρμπα - Θύμιος) 4,90
Θωλά 3,222
Θωμᾶς 3,26˙ 29-31˙ 34˙ 113˙ 123˙ 130˙ 188˙ 470 - 472˙ 491
Θωμᾶς τῆς Μαβούγ (ἐπίσκοπος μονοφυσίτης) 2, 129
Θωμᾶς Κιστερκιανός (παπικός) 4,207˙ 224˙ 226
Θωμᾶς Ἀκινᾶς 1,342˙ 2,276˙ 328˙ 3,475˙ 557
Ἰαήλ 2,351
Ἰαΐρ (= Ἰάιρος) 2,191˙ 347˙ 3,222˙ 4,35˙ Ἰαΐρος - Ἰάιρος 2,347˙ 3,511
Ἰάκινθος 3,246˙ 252
Ἴακχος 2,411˙ 3,246˙ 252˙ 266˙ 4,81˙ 134
Ἰακώβ (ὁ πατριάρχης) 2,130˙ 253˙ 293˙ 294˙ 335˙ 357˙ 464˙ 3,20˙ 21˙ 68˙ 71˙ 73˙ 74˙ 89˙ 138˙ 194˙ 196 - 198˙ 303˙ 310˙ 450˙ 510˙ 4,23˙ 45 - 47˙ 204˙ 207˙ 221˙ Ἰάκωβος (ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ κατὰ τὴ μαρκιανὴ μετάφρασι) 2,120˙ Ἰακώβ (τὸ ἔθνος ὅλο) 4,278˙ 289˙ ὅλος ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ Δαυΐδ 3,359˙ 375˙ Ἰακώβ (τὸ βόρειο βασίλειο ἐνίοτε) 3,75
Ἰακώβ (ὁ δῆθεν πατέρας τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ θετοῦ πατέρα τοῦ Χριστοῦ στὴ γενεαλογία τὴν καρφιτσωμένη στὴν ἀρχὴ τοῦ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου) 2,258˙ 259
Ἰακώβ - Ἰάκωβος· γραμματικὰ δείγματα 3,31˙ 37˙ 470˙ 592˙ 4,321
Ἰάκωβος τοῦ Ζεβεδαίου 3,165˙ 178˙ 435˙ 472˙ 482˙ 484˙ 488˙ 498˙ 531˙ 551
Ἰάκωβος τοῦ Ἀλφαίου (ἀδερφὸς τοῦ Ματθαίου;) 3,164˙ 471˙ 472
Ἰάκωβος ὁ μείζων 1,96˙ 2,60˙ 258˙ 469˙ 3,14˙ 33˙ 35 (Ἐπιστολή του)˙ 112˙ 115˙ 117˙ 118˙ 121˙ 123˙ 125˙ 126 - 128˙ 133˙ 136-141˙ 144 - 148˙ 153˙ 160˙ 174˙ 179˙ 181˙ 187˙ 201˙ 384˙ 498˙ 513˙ 515˙ 584˙ 593˙ 594˙ 596˙ 597˙ 503˙ 603˙ 604˙ 613˙ 4.14˙ 16˙ 126˙ 334˙ 336
Ἰάκωβος ὁ μικρός (ἐξάδερφος τοῦ Ἰακώβου τοῦ μεγαλειτέρου ὅπως καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀμφότεροι) 2,659˙ 3,603˙ 604
Ἰάκωβος ἐπίσκοπος Βαβυλῶνος τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὸν 9ο αἰῶνα 3,600
Ἰάκωβος Βαραδαῖος μονοφυσίτης ἐπίσκοπος Ἐδέσσης τῆς Συρίας 1,349
Ἰάκωβος Σύρος φοιτητὴς τοῦ ΑΠΘ 1,348

Ἰάκωβος παπικὸς «ἅγιος», μοναστήρι δομινικανῶν στὴ Γαλλία 1,329
Ἰάκωβος Α΄ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔγινε ἡ ἀγγλικανικὴ μετάφρασι τῆς Βίβλου τὸ 1611˙ 1,44˙ 4,209
Ἰακωβᾶτος 4,174
Ἰάλ 2,189
Ἰάμβη 3,313
Ἰαμβρῆς 1,68˙ 69˙ 3,157˙ 591˙ βλέπε καὶ Ζαμβρί
Ἰάμνεια 2,17˙ 31˙ 60˙ 62˙ 68˙ 77-79˙ 81˙ 92˙ 166˙ 199˙ 232˙ 252˙ 413˙ 3,451˙ 461˙ 4.232˙ Ἰαμνείας Συνέδριο 1,47
Ἰάνθη 4,99
Ἰαννῆς 1,68˙ 69˙ 3,591˙ 592
Ἰαπετῖτες 2,204˙ 444˙ 3,17˙ 18˙ 209
Ἰάποδες 4,76
Ἰάπυγες 4,72
Ἰαπωνία 3,86˙ 4,52
Ἰάρεδ 2,195˙ 3,57
Ἰαρίμ 2,382
Ἰάσιον 1,398
Ἰάσων 2,35
Ιαυε 1,44˙ 3,500˙ 583˙ 4,278
Ἰάφεθ 2,174˙ 3,17˙ 4,295
Ἴβυκος 4,116
Ἰβηρία 2,408˙ 409
Ἴβηρες 2,408˙ 409
Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας 1,16˙ 34˙ 46˙ 47˙ 49˙ 50˙ 67˙ 75˙ 98-100˙ 2,12˙ 35˙ 170˙ 348˙ 3,574˙ 575˙ 629˙ 632
Ἰγνάτιος Κωνσταντινουπόλεως 1,167
Ἰεδεδί 3,237
Ἴδη 4,168
Ἰδιθούν 2,210˙ 215˙ 216˙ 3,280˙ 285
Ἰδομενεύς 3,183
Ἰδουμαία (ἡ χώρα) 2,212˙ 3,389˙ 431˙ 432˙ 452˙ 4,323
Ἰδουμαῖοι 2,177˙ 195˙ 212˙ 228˙ 338˙ 351˙ 444˙ 3,58˙ 209˙ 283˙ 372˙ 389˙ 394˙450˙ 465
Ἰδουμαῖαι 2,247˙ 410˙ 3,237
Ἰεβοσθέ 2,189˙ 3,352˙ 406˙ 4,321
Ἰεβούς 3,198˙ 279˙ 354˙ 4,323
Ἰεβουσαῖκὸ φρούριο 3,225
Ἰεβουσαῖοι 3,218˙ 285˙ 4,244
Ἰεδεδί 3,236˙ 243˙ 4,153
Ἰεζάβελ 2,255˙ 3,281˙ 416˙ 609
Ἰεζεκιήλ 1,6˙ 48˙ 2,10˙ 15˙ 25˙ 100˙ 153˙ 170˙ 172˙ 196˙ 210˙ 212˙ 213˙ 215˙ 217˙ 232-239˙ 322˙ 325˙ 336˙ 338˙ 391˙ 413˙ 449˙ 450˙ 3,11˙ 14˙ 41˙ 61˙ 63˙ 76˙ 111˙ 114˙ 219˙ 235˙ 236˙ 270˙ 271˙ 284˙ 406˙ 414˙ 434˙ 444˙ 450-452˙ 456˙ 458˙ 463˙ 491˙ 615˙ 624˙ 4,52˙ 278-282˙ 322
Ἰεζεκιῆλος (ῥαββῖνος τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων) 2,232
Ἰεμβλαά 3,76˙ 281˙ 433˙ 439
Ἰεμινί 1,69˙ 2,211 (Ἰεμενί)˙ 212˙ 592˙ σφαλερὲς γραφὲς ἀντὶ τοῦ γνησίου *Ἰαμινί*· πρόκειται γιὰ τὸ ἐν Β΄ Τι 7,6 *Ἰαννῆς* τὸ ὁποῖο στὸ Νο 233,8˙ 2˙ ἀνευρίσκεται ὡς *Ἰαμινί*
Ἱεράκων Πόλις (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,31
Ἰερεμίας 1,6˙ 21˙ 22˙ 31˙ 38˙ 46˙ 71˙ 93˙ 189˙ 2,10˙ 16˙ 25˙ 100˙ 114˙ 189˙ 196˙ 198˙ 204˙ 210˙ 212˙ 213˙ 215˙ 217˙ 219˙ 231˙ 236˙ 284˙ 292˙ 293˙ 304˙ 308˙ 311˙ 314˙ 328-337˙ 347˙ 350˙ 354˙ 366˙ 389˙ 390˙ 391˙ 400˙ 419˙ 3,11˙ 13˙ 14˙ 31˙ 41˙ 59˙ 60˙ 61˙ 76˙ 81˙ 86˙ 111˙ 114˙ 122˙ 140˙ 217˙ 234-235˙ 249˙ 251˙ 252˙ 270˙ 271˙ 273˙ 277˙ 313˙ 335˙ 339˙ 363-366˙ 378˙ 413˙ 414˙ 417˙ 425˙ 432-435˙ 438˙ 439˙ 442-447˙ 449˙ 450˙ 452˙ 453˙ 456˙ 463˙ 491˙ 545˙ 609˙ 4,52˙ 221˙ 277˙ 323
Ἰεριχώ 2,77˙ 80˙ 114˙ 134˙ 183˙ 242˙ 256˙ 247˙ 382˙ 384˙ 3,89˙ 502˙ 4,23
Ἰεροβάαλ 2,221˙ 347˙ 382
Ἰεροβοάμ Α΄ 2,347˙ 382˙ 3,80˙ 81˙ 234˙ 239˙ 281˙ 283˙ 361˙ 432˙ 4,147˙ 235
Ἰεροβοάμ Β΄ 3,8˙ 235˙ 287
ἱεροεξετασταί 2,170
Ἰεροσόλυμα 1,395˙ 398˙ 2,29˙ 30-33˙ 317˙ 341˙ 369˙ 3,31˙ 52˙ 113˙ 116˙ 122˙ 123˙ 126˙ 127˙ 131˙ 132˙ 135˙ 136˙ 141˙ 149˙ 163˙ 169˙ 170˙ 179˙ 181˙ 470˙ 471˙ 476˙ 505˙ 507˙ 509˙ 517˙ 521˙ 558˙ 584˙ 592-594˙ 4,23˙ 289-291˙ 296˙ 313˙ 328
Ἰεροσολύμων πατριάρχης 3,558
Ἰεροσολυμῖτες Χριστιανοί 2,18
ἱεροσολυμιτικὴ Βίβλος 2,46
Ἰεροσολυμῖτες 2,32˙ 33˙ 35˙ 58˙ 207˙ 341˙ 3,116˙ 123˙ 149
Ἰερουσαλάμη 2,120 (μαρκιανῆς μεταφράσεως)
Ἰερουσαλήμ 1,38˙ 56˙ 100˙ 397˙ 398˙ 2,9˙ 15˙ 18˙ 31-33˙ 39˙ 42˙ 45˙ 48˙ 50˙ 57˙ 62˙

64˙ 78˙ 134˙ 159˙ 198˙ 200˙ 208˙ 213˙ 215˙ 217˙ 230˙ 232˙ 234˙ 236˙ 237-239˙ 301˙ 317˙ 325˙ 335˙ 341˙ 347˙ 351˙ 382˙ 384˙ 393˙ 411˙ 451˙ 3,12˙ 14˙ 21˙ 31˙ 75˙ 76˙ 82˙ 91˙ 104˙ 111˙ 112˙ 114˙ 115˙ 123˙ 126˙ 128˙ 130˙ 131˙ 133˙ 136˙ 137˙ 156˙ 160˙ 166˙ 171˙ 177˙ 187˙ 198˙ 199˙ 215˙ 218˙ 225˙ 227-229˙ 232˙ 234˙ 235˙ 237˙ 239˙ 243˙ 257˙ 259˙ 263˙ 271˙ 273˙ 276˙ 278˙ 281˙ 284˙ 285˙ 289˙ 293˙ 297-299˙ 319˙ 320˙ 337˙ 346˙ 348˙ 353˙ 354˙ 357˙ 359˙ 361˙ 363-365˙ 368˙ 374˙ 376˙ 380˙ 384˙ 388˙ 395˙ 397˙ 398˙ 401˙ 411˙ 413˙ 414˙ 433˙ 437˙ 442˙ 447-452˙ 454˙ 459-461˙ 463˙ 464˙ 470˙ 473˙ 477˙ 478˙ 491˙ 501˙ 518˙ 522˙ 529˙ 530˙ 557˙ 566˙ 585˙ 618˙ 4,23˙ 26˙ 35˙ 70˙ 74-76˙ 161˙ 166˙ 183˙ 278-281˙ 285˙ 290˙ 293˙ 323

Ἱερώνυμος 1,35˙ 43˙ 44˙ 57-59˙ 196˙ 205˙ 209˙ 210˙ 213˙ 228˙ 229˙ 234˙ 337˙ 342˙ 423˙ 2,29˙ 40˙ 41˙ 51˙ 55˙ 62˙ 70˙ 71˙ 73˙ 75˙ 79˙ 81˙ 82˙ 84˙ 93˙ 94˙ 96˙ 97˙ 99˙ 101˙ 103˙ 105˙ 111-115˙ 117˙ 118˙ 124˙ 127˙ 128˙ 132˙ 135˙ 144˙ 156˙ 184˙ 186˙ 223˙ 227˙ 230˙ 245˙ 267˙ 276˙ 278˙ 279˙ 318˙ 320˙ 331˙ 338˙ 378˙ 379˙ 386˙ 393˙ 395˙ 409˙ 412˙ 413˙ 435˙ 437˙ 440˙ 449˙ 454˙ 3,195˙ 224˙ 233˙ 324˙ 349˙ 364˙ 399˙ 405˙ 406˙ 407˙ 438˙ 516˙ 517˙ 535˙ 4,61˙ 143˙ 146˙ 154˙ 155˙ 159˙ 165˙ 175˙ 181˙ 183˙ 194˙ 196˙ 204˙ 206˙ 207˙ 212˙ 218˙ 219˙ 231˙ 232˙ 234˙ 235˙ 247˙ 255˙ 307˙ 310˙ 322˙ 325˙ 334-336˙ ἱερωνυμικὰ σκουπίδια βλακείας 2,323

Ἰεσίας προφήτης 3,81˙ 286

Ἰεσσαί 2,218˙ 253˙ 3,218˙ 223

Ιευε *(τὸ τετραγράμματον ὄνομα* τὸ μεταφραζόμενο *Ὢν* ἢ *Κύριος* παράγωγα τῶν συνωνύμων καὶ ταυτοσήμων ῥημάτων *εἰμὶ* καὶ *κυρῶ)* 2,121

Ἰεφθάε 2,351˙ 3,221˙ 222˙ 311˙ 318˙ 4,51

Ἰεχονίας 1,20˙ 2,10˙ 15˙ 194˙ 200˙ 239˙ 256-259˙ 330˙ 337˙ 343˙ 400˙ 3,235˙ 282˙ 290˙ 450˙ 454

Ἰεχωβά (Ἱσπανικὴ καὶ χιλιαστικὴ παραποίησι τοῦ ὀνόματος Ἰαυέ) 1,43˙ 2,120˙ 454˙ 3,158˙ 189˙ 563˙ 601˙ 603˙ 619˙ 4,32˙ 157

Ἰήπυγες 4,76

Ἰηπυγίη 4,76

Ἰησουῖτες 1,163

Ἰησοῦς (τοῦ Ναυή) 1,13˙ 153˙ 2,52˙ 79˙ 230˙ 234˙ 236˙ 242˙ 247˙ 258˙ 351˙ 366˙ 387˙ 453˙ 464˙ 3,53˙ 59˙ 75˙ 80˙ 82˙ 89˙ 199˙ 200˙ 214-220˙ 222˙ 226˙ 254˙ 293˙ 298˙ 320˙ 443˙ 625˙ 4,61˙ 200˙ 4,51

Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ ὁ ἀρχιερεὺς τῆς παλιννοστήσεως 1,39˙ 3,297˙ 374˙ 463˙ 464

Ἰησοῦς Σιραχίδης 2,226

Ἰησοῦς Χριστὸς 2,51˙ 71˙ 77˙ 85˙ 130˙ 277˙ 281˙ 351˙ 3,24˙ 27˙ 145˙ 157˙ 176˙ 481˙ 482˙ 484˙ 613˙ 621˙ 4,20˙ 180˙ 291˙ 292

Ἰησοῦς Ἰοῦστος 3,475

Ἰθάκη 3,184

Ἰθάμαρ 3,443

Ἰκόνιον 3,117˙ 587

Ἰκτῖνος 2,379˙ 467˙ 4,147˙ 148

Ἱλάριος Πικταβίου ἐπίσκοπος (PL 9-10) 1,201˙ 3,224

Ἰλδεφόνσος Τολέδου 1,268˙ 270

Ἰλεγκὶν Ὀσκεζίν 4,68

Ἰλιάς (Π 233-235) 1,25˙ 3,413˙ 4,57

Ἰλισσός 2,159

Ἴλιον 2,383

Ἰλλυριοί 1,17˙ 196˙ 2,117˙ 3,34˙ 4,70-74˙ 76˙ 77

Ἰλλυρία 2,20˙ 3,150˙ 4,72˙ 76˙ Ἰλλυρίς 4,72˙ 76˙ Ἰλλυρικόν 3,153˙ 4,70-72˙ 74-77

Ἰμαλάια 2,166˙ 167

Ἴμπν Ἀτ-Ταγίμπ 1,369

Ἴμπν Χαλντούμ 1,370˙ 371

Ἰνδία 2,412˙ 3,44˙ 54˙ 92˙ 261˙ 512˙ 235

Ἰνδιάνοι 3,17˙ 214˙ 231

Ἰνδικὴ χώρα 2,417

Ἰνδικὸς Ὠκεανός 2,406˙ 407˙ 410-412˙ 424˙ 425

Ἰνδικὰ παράλια 2,412

Ἰνδοβακτριανὸ Μακεδονικὸ κράτος 3,54˙ 97

Ἰνδοί 3,55˙ 72

Ἰνδοκίνα 3,44˙ 54˙ 261

Ἰνδοκινέζοι 3,72

Ἰνδονησία 3,259

Ἰννοκέντιος Α΄ Ῥώμης 1,205˙ 211˙ 212˙ 235˙ 3,224

Ἰοθόρ 2,182˙ 351˙ 3,73˙ 198˙ 389

Ἰόνιον πέλαγος 1,72˙ 3,72˙ 83˙ 247˙ 288˙ 289˙ 4,68˙ 69˙ 71 - 73˙ 75

Ἰόππη 2,406˙ 409˙ 3,424

Ἰορδάνης 1,13˙ 2,30˙ 234˙ 236˙ 297˙ 382˙ 458˙ 3,75˙ 82˙ 196˙ 198˙ 199˙ 201˙ 204˙ 214˙ 215˙ 338˙ 558

Ἰορδανία 2,24˙ 42˙ 3,558˙ 4,289

Ἰορδανικὴ ἡγεσία (μωαμεθανική) 1,398

Ἰορδανός 3,558

Ἰού 2,27˙ 3,80˙ 81˙ 104˙ 234˙ 235˙ 242˙ 275˙ 276˙ 281˙ 287˙ 416

Ἰουδαία (ἡ χώρα) 2,44˙ 45˙ 207˙ 238˙ 254˙ 267˙ 337˙ 357˙ 359˙ 400˙ 411˙ 3,75˙ 114˙ 126˙ 176˙ 257˙ 270˙ 287˙ 376˙ 404˙ 431 - 433˙ 436˙ 437˙ 439˙ 442˙ 448 - 450˙ 452˙ 454˙ 458˙ 516˙ 517˙ 566˙ 4,23

Ἰουδαϊκὸν κράτος 3,76

Ἰουδαϊκὸς κόσμος 2,154˙ Ἰουδαϊκὸς λαός 2,25˙ 3.297˙ 449˙ Ἰουδαϊκοὶ πάπυροι 2,44

Ἰουδαῖοι 1,20˙ 125˙ 307˙ 2,10˙ 15˙ 17˙ 25˙ 28 - 30˙ 32 - 36˙ 39 - 42˙ 45 - 51˙ 53˙ 54˙ 56 - 60˙ 62˙ 64˙ 65˙ 67˙ 70˙ 71˙ 73˙ 76 - 83˙ 85 - 87˙ 93˙ 94˙ 103˙ 104˙ 111 - 113˙ 115 - 118˙ 123˙ 127 - 129˙ 132˙ 154˙ 161˙ 166˙ 169˙ 170˙ 173˙ 175˙ 176˙ 178˙ 182˙ 183˙ 187˙ 190˙ 191˙ 195˙ 196˙ 198 - 203˙ 207 - 209˙ 223˙ 227˙ 232˙ 233˙ 238˙ 243˙ 244˙ 252˙ 255˙ 262˙ 267˙ 268˙ 271 - 273˙ 278˙ 284˙ 302˙ 308˙ 310˙ 317˙ 325˙ 329˙ 335˙ 338˙ 344˙ 346˙ 355˙ 357˙ 361˙ 369˙ 378˙ 393˙ 404˙ 410˙ 413˙ 417˙ 419˙ 435˙ 451 - 454˙ 456˙ 463˙ 3,12˙ 36˙ 37˙ 39˙ 52˙ 57˙ 64˙ 65˙ 75 - 77˙ 90˙ 104˙ 108˙ 111˙ 113 - 115˙ 117˙ 119˙ 122˙ 126˙ 128˙ 130 - 137˙ 140˙ 144˙ 147˙ 148˙ 152˙ 153˙ 155 - 159˙ 177˙ 179˙ 180˙ 181˙ 193˙ 199˙ 233˙ 241˙ 245˙ 252˙ 261˙ 270˙ 271˙ 272˙ 276 - 279˙ 282˙ 286˙ 289˙ 290˙ 292˙ 293˙ 296 - 298˙ 321˙ 324˙ 364˙ 368˙ 371˙ 405˙ 406˙ 410˙ 413˙ 414˙ 439˙ 441˙ 442˙ 444˙ 445˙ 447 - 449˙ 451˙ 452 - 455˙ 458˙ 460 - 462˙ 464˙ 477˙ 483˙ 485˙ 487˙ 490˙ 493˙ 494˙ 498˙ 500 - 502˙ 505 - 507˙ 509˙ 511˙ 512˙ 514˙ 519˙ 523˙ 530 - 533˙ 550˙ 553 *(οἱ ἐξ Ἰουδαίων)*˙ 554 - 557˙ 559˙ 566˙ 581˙ 582˙ 585˙ 586˙ 594˙ 597˙ 600˙ 602˙ 606˙ 4,26˙ 33 - 35˙ 61˙ 75˙ 78˙ 146˙ 151˙ 154˙ 156˙ 158˙ 163˙ 166˙ 175˙ 183˙ 215˙ 216˙ 218˙ 220˙ 221˙ 229 - 232˙ 247˙ 282˙ 285˙ 294˙ 303˙ 304˙ 313˙ 322˙ 324˙ 330˙ 335˙ 342˙ 349

Ἰουδαῖοι (στὸ θρήσκευμα) Ἕλληνες (στὸ αἷμα) 2,76˙ 4,220

Ἰουδαϊσμός 2,181˙ 3,116˙ 130˙ 461˙ 498˙ 505˙ 541˙ 4,54

Ἰούδας ὁ πατριάρχης 2,197˙ 253˙ 357˙ 4,46

Ἰούδας (πατριὰ καὶ φυλή) 1,38˙ 2,261˙ 258˙ 268˙ 269˙ 3,75˙ 241˙ 293˙ 296˙ 337˙ 456˙ τὸ Νότιο Ἰουδαϊκὸ βασίλειο 2,87˙ 194˙ 197 - 199˙ 231˙ 3,59˙ 67˙ 80˙ 234˙ 262˙ 281˙ 282˙ 363˙ 375˙ 437˙ 4,88˙ Ἰούδα ἔθνος 3,367˙ 398

Ἰούδας Μακκαβαῖος 1,189˙ 2,35˙ 45˙ 46˙ 60˙ 3,368˙ 627˙ 4,255

Ἰούδας ἀπόστολος συντάκτης τῆς φερωνύμου Ἐπιστολῆς 1,212˙ 2,20˙ 22˙ 25˙ 131˙ 144˙ 375˙ 3,14˙ 33˙ 110˙ 112˙ 153˙ 159 - 161˙ 168˙ 181˙ 187˙ 460˙ 477˙ 515˙ 558˙ 567˙ 568˙ 593˙ 600˙ 604 - 608˙ 612˙ 616˙ 4,20˙ 139˙ 140

Ἰούδας ὁ προδότης 2,458˙ 3,113˙ 115˙ 121˙ 140˙ 268˙ 338˙ 435˙ 482˙ 4,32˙ 285

Ἰουδίθ 2,196˙ 198˙ 199˙ 203˙ 285˙ 357

Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης 2,74˙ 3,245˙ 539

Ἰουλία (ἡ ἐν Ῥω 29,18) 3,518˙ 526 - 528˙ 554

Ἰουλία (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,34

Ἰουλιανή (κληρονόμος τοῦ Ἰουδαίου μεταφραστοῦ τῆς Βίβλου Συμμάχου) 2,113˙ 114

Ἰούλιος Καῖσαρ 3,34˙ 77˙ 79˙ 156˙ 164˙ 187˙ 460˙ 562˙ 4,70˙ βλ. καὶ Καῖσαρ

Ἰούλιος (ἑκατοντάρχης τῆς μεταγωγῆς τοῦ Παύλου ἀπὸ τὴν Καισάρεια στὴ Ῥώμη) 2,466˙ 3,524˙ 596

Ἰούλιος Καπιτωλῖνος 2,137

Ἰούλιος Ἀφρικανός 1,39˙ 2,81˙ βλ. καὶ Ἀφρικανός

Ἰούλιος (χαλίφης τῶν παπικῶν τῆς Ῥώμης) 1,392

Ἰούλιος Βέρν 3,580˙ 581

Ἰούλιος (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,494

Ἰουνία (ἡ ἐν Ῥω 29,18) 3,518˙ 526˙ 527˙ 554˙ 556

Ἰουνίλιος 1,164˙ 257

Ἰουστινιανὸς Α΄ 2,12˙ 75˙ 130˙ 245˙ 3,440˙ 4,289

Ἰουστινιανὸς Β΄ ὁ ῥινότμητος 1,156
Ἰουστῖνος ὁ Σαμαρείτης φιλόσοφος 1,50˙ 51˙ 76˙ 125˙ 2,28˙ 29˙ 54˙ 55˙ 69 - 71˙ 73˙ 76˙ 147˙ 148˙ 4,286 - 289
Ἰοῦστος (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,31
Ἰοῦστος Οὐργέλλης 4,207˙ 224˙ 226˙ 227
Ἵππαρχος 3,47
Ἱππίας 2,351˙ 3,47
Ἱπποκράτης 2,36˙ 3,66˙ 184˙ 628˙ 4,344
Ἱππόλυτος 2,148˙ 278˙ 435˙ 3,617˙ 4,255
Ἱππών 1,205˙ 206˙ 235
Ἱππῶναξ 3,45˙ 627
Ἰράκ 4,288˙ 289
Ἰράν 4,288
Ἶρις 4,100
Ἰρλανδία 3,34
Ἰρλανδοί 3,83˙ 4,66˙ 67
Ἰσαάκ 2,41˙ 86˙ 130˙ 175˙ 253˙ 293˙ 335˙ 347˙ 348 - 350˙ 386˙ 464˙ 3,20˙ 21˙ 68˙ 71˙ 73˙ 74˙ 146˙ 194˙ 196 - 198˙ 269˙ 303˙ 421˙ 4,16˙ 26 - 28˙ 45˙ 46˙ 126˙ 221˙ βλέπε καὶ Ἰσχάκος
Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος 3,447
Ἰσαβέλλα 2,420
Ἰσαγόρας 3,100
Ἰσᾶτος (γεν.) (παπυρικὸ ὄνομα τοῦ 100 μ.Χ.) 3,37˙ 39
Ἰσθμός 4,317
Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης 4,10˙ 256˙ 288˙ 292
Ἰσίδωρος ἁμαρτωλός (peccator PL 130) 1,149˙ 211
Ἰσίδωρος Ἱσπάλεως (Hispalensis PL 84) 1,211˙ 266˙ 267˙ 270˙ 3,52˙ 4,314
Ἰσιοδὰδ τῆς Μέρβ 1,434˙ 2,437˙ 4,257
Ἰσκαριώτης 3,482
Ἰσμαήλ 2,153˙ 157˙ 175˙ 177˙ 343˙ 347˙ 348˙ 410˙ 3,68˙ 277˙ 406˙ 4,26˙ 28
Ἰσμαηλῖται 2,344
Ἰσμηνίας 3,46
Ἴσος (Ὅμηρος Λ 101 - 106) 4,168
Ἱσπανία 1,371˙ 2,17˙ 409˙ 419˙ 420˙ 3,71˙ 83˙ 187˙ 208˙ 276˙ 289˙ 4,58˙ 69˙ Ἱσπανικὴ αὐτοκρατορία 2,144˙ Ἱσπανικὴ πόλι 2,144
Ἱσπανοί 2,144˙ 245˙ 275˙ 419˙ 475˙ 3,54˙ 55
Ἱσπανοεβραῖοι 2,370˙ Ἱσπανοὶ Ἑβραῖοι 2,419
Ἰσραέλος 2,120
Ἰσραήλ 1,13˙ 14˙ 16˙ 17˙ 19˙ 2,9˙ 14 - 16˙ 22˙ 27˙ 31˙ 33˙ 37˙ 40˙ 46˙ 64˙ 76˙ 78˙ 122˙ 131˙ 153˙ 157˙ 172˙ 177 - 180˙ 190˙ 194˙ 204˙ 205˙ 212˙ 213˙ 217˙ 228˙ 234˙ 236˙ 237˙ 244˙ 247˙ 250˙ 254˙ 258˙ 292˙ 293˙ 296˙ 299˙ 308˙ 342˙ 350˙ 351˙ 372˙ 374˙ 384˙ 405 - 407˙ 413˙ 443˙ 453˙ 464˙ 3,12˙ 14˙ 20˙ 28˙ 49˙ 53˙ 54˙ 59˙ 62˙ 63˙ 67˙ 81˙ 86˙ 89˙ 90˙ 92˙ 102˙ 104˙ 113˙ 116˙ 119˙ 125˙ 143˙ 146˙ 156˙ 163˙ 168˙ 185˙ 196˙ 198˙ 199˙ 201˙ 202˙ 207˙ 209˙ 210˙ 212˙ 215˙ 217 - 219˙ 222˙ 225˙ 226˙ 229˙ 234˙ 237˙ 239˙ 243˙ 249˙ 252˙ 254˙ 257˙ 258˙ 262˙ 269˙ 276˙ 280˙ 281˙ 283 - 285˙ 287˙ 292˙ 299˙ 303˙ 304˙ 310 - 314˙ 317˙ 319˙ 322˙ 329˙ 337 - 340˙ 342˙ 348˙ 350 - 352˙ 354 - 359˙ 361 - 363˙ 365˙ 367˙ 369˙ 371 - 376˙ 381˙ 384 - 386˙ 389˙ 398˙ 406˙ 416˙ 421˙ 423˙ 424˙ 431˙ 432˙ 437˙ 442˙ 449˙ 452˙ 459˙ 460˙ 463 - 466˙ 474˙ 490˙ 494˙ 504˙ 510˙ 514˙ 522˙ 529˙ 553˙ 592˙ 593˙ 4,27˙ 31˙ 47˙ 48˙ 56˙ 61˙ 81˙ 87 - 89˙ 139˙ 153˙ 156˙ 157˙ 165˙ 221˙ 232˙ 234˙ 235˙ 276˙ 278˙ 281˙ 283˙ 289˙ 291˙ 299˙ 308˙ 309˙ Ἰσραηλῖται 1,14˙ 2,14˙ 15˙ 77˙ 160˙ 183˙ 189˙ 190˙ 198˙ 210˙ 213˙ 298˙ 341˙ 344˙ 378˙ 384˙ 391˙ 406˙ 444˙ 452˙ 464˙ 3,22˙ 50 - 53˙ 56˙ 62˙ 75˙ 94˙ 102˙ 132˙ 198˙ 219˙ 221˙ 239˙ 270˙ 273 - 275˙ 279˙ 282˙ 285˙ 316˙ 318 - 320˙ 340˙ 348˙ 351˙ 352˙ 356˙ 359˙ 363˙ 367˙ 373˙ 385˙ 394˙ 416˙ 436˙ 439˙ 440˙ 518˙ 602˙ 4,48˙ 145˙ 157˙ 158˙ 165˙ 185˙ 188˙ 277˙ 321˙ 322˙ 326˙ 341˙ Ἰσραηλίτισσες 3,621˙ Ἰσραηλιτικὸς λαός 2,452˙ ἰσραηλιτικὸν συνέδριον 2,31˙ Ἰσραηληνοί 1,100
Ἴσσα 4,75˙ 76
Ἰστρία 4,76
Ἴστρος (= Δούναβις) 2,160˙ 3,17˙ 19˙ 183˙ 322˙ 4,71
Ἰσχάκος (= Ἰσαάκ) 2,120˙ βλέπε καὶ Ἰσαάκ
Ἰταλία 1,271˙ 2,20˙ 21˙ 127˙ 137˙ 208˙ 275˙ 362˙ 3,14˙ 42˙ 49˙ 55˙ 68˙ 73 - 75˙ 77˙ 92˙ 118˙ 150˙ 152˙ 162˙ 176˙ 179˙ 187˙ 308˙ 340˙ 473˙ 480˙ 514˙ 555˙ 560˙ 4,58˙ 71˙ 72˙ 74˙ 101˙ 107˙ 113˙ 285
Ἰταλική 3,19˙ 4,71
Ἰταλιωτικοί 2,42

Ἰταλοί 1,311˙ 343˙ 431˙ 2,94˙ 207 - 209˙ 475˙ 3,42˙ 315˙ 316
Ἰτουραία 3,176˙ 177
Ἰφθίμη 3,254
Ἰωάβ 2,195˙ 212˙ 389˙ 390˙ 3,279˙ 280˙ 282˙ 460˙ 4,319˙ 320˙ 323
Ἰωαδά 3,297
Ἰωάθαμ 3,80˙ 235˙ 282˙ 409˙ 426
Ἰωακίμ 2,194˙ 200˙ 256˙ 257˙ 330˙ 3,60˙ 80˙ 235˙ 282˙ 454˙ βλέπε καὶ Ἰωαχίμ
Ἰωακὶμ Γ΄ Κωνσταντινουπόλεως 2,276
Ἰωάν (γραμματικὸ παράδειγμα) 3,592
Ἰωανάν 3,277
Ἰωάννα (γυνὴ Χουζᾶ) 3,471
Ἰωάννης Ἀσμωναῖος (τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου) 2,46
Ἰωάννης ὁ βαπτιστής 1,96˙ 2,60˙ 196˙ 240˙ 391˙ 3,90˙ 114˙ 124˙ 165˙ 176˙ 234˙ 434˙ 435˙ 444˙ 445˙ 450˙ 456˙ 465˙ 469˙ 481˙ 482˙ 491˙ 495˙ 508˙ 510˙ 4,51˙ 54˙ 183˙ βλ. καὶ Ἁι Γιάννης ὁ Πρόδρομος
Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστής 1,52˙ 57˙ 58˙ 68˙ 2,20˙ 21˙ 27˙ 140˙ 143˙ 188˙ 200˙ 203˙ 234˙ 236˙ 255˙ 264˙ 266˙ 272˙ 275˙ 277 - 279˙ 366˙ 471˙ 472˙ 3,14˙ 25˙ 27˙ 31˙ 33˙ 34˙ 40˙ 110 - 113˙ 115˙ 117˙ 125˙ 127˙ 136˙ 139˙ 140˙ 143 - 145˙ 147˙ 153˙ 159 - 162˙ 165˙ 167˙ 169˙ 171 - 173˙ 175˙ 179˙ 181˙ 187˙ 199˙ 291˙ 390˙ 393˙ 396˙ 406˙ 429˙ 434˙ 439˙ 451 (Εὐαγγέλιον)˙ 453 (Ἐπιστολαί)˙ 463˙ 471˙ 472˙ 477˙ 481 - 492˙ 495˙ 497˙ 498˙ 503˙ 512˙ 513˙ 515˙ 520 - 551˙ 559˙ 567˙ 568˙ 579˙ 584˙ 586˙ 593˙ 595 - 597˙ 600˙ 604 - 606˙ 608 - 613˙ 615 - 620˙ 622˙ 624˙ 625˙ 4,23 - 25˙ 30˙ 32˙ 56˙ 84˙ 89˙ 138 - 140
Ἰωάννης Μάρκος 1,98˙ 2,478 - 494˙ 3,41˙ 123 - 126˙ 526˙ βλ. καὶ Μάρκος
Ἰωάννης Χρυσόστομος 1,59˙ 61˙ 64˙ 68˙ 138˙ 147˙ 150˙ 155˙ 179˙ 209˙ 212˙ 2,29˙ 48˙ 57˙ 63˙ 74˙ 125˙ 147˙ 188˙ 197˙ 199˙ 203˙ 232˙ 257˙ 267˙ 405˙ 454˙ 3,22˙ 26˙ 112˙ 164˙ 178˙ 260˙ 267˙ 3,318˙ 412˙ 474˙ 475˙ 510˙ 542˙ 557˙ 566˙ 591˙ 623˙ 630˙ 633˙ 634˙ 4,9˙ 10˙ 20 - 22˙ 28˙ 34˙ 54˙ 70˙ 75 - 77˙ 91˙ 288 - 292˙ 308˙ 310˙ 313˙ 319˙ 329˙ 330˙ 338˙ 342
Ἰωάννης Λυδός 3,314˙ 319˙ 327
Ἰωάννης Μαλάλας 1,69˙ 3,52˙ 628
Ἰωάννης Καρπάθιος 2,55˙ 147˙ 416
Ἰωάννης Μανσούρ ὁ Δαμασκηνός 1,30˙ 66˙ 69˙ 76˙ 157˙ 158˙ 431˙ 2,75˙ 185˙ 224˙ 292˙ 329˙ 633
Ἰωάννης Ἀκυληΐας 1,66
Ἰωάννης Καλυβίτης 2,329
Ἰωάννης Ζωναρᾶς 1,69˙ 3,628
Ἰωάννης Σαλισβουρίας 1,314
Ἰωάννης Belethus 1,319
Ἰωάννης Καντακουζηνός 2,185˙ 4,288˙ 289
Ἰωάν[ν]ης (παπυρικὸ ὄνομα) 3,538
Ἰωάννης Γουτεμβέργιος 1,73˙ 2,144˙ 3,55
Ἰωαννίδης Γ. (μεταφραστὴς τῆς μεταφράσεως Βάμβα) 2,377˙ 379˙ 4,131˙ 174˙ 4,324˙ 325˙ 327
Ἰωαννίδης Συμ. (προτεστάντης μεταφραστὴς τῆς Κ.Δ.) 3,428˙ 4,304 - 303˙ 306˙ 307˙ 310˙ 313˙ 332˙ 335˙ 340
Ἰωαννίδης Δ. (ὁ τύραννος τῶν 7 μηνῶν) 2,74˙ 3,124˙ 552
Ἰωάννινα 1,399˙ 401˙ 403˙ 420
Ἰωάς 2,252˙ 256˙ 3,80˙ 104˙ 234˙ 235˙ 282
Ἰωάχαζ 2,330˙ 343˙ 400˙ 3,80˙ 234˙ 235˙ 282
Ἰωαχίμ 2,157˙ 194˙ 257˙ βλ. καὶ Ἰωακίμ
Ἰώβ 2,38˙ 130˙ 158˙ 205˙ 222 - 228˙ 249˙ 284˙ 338˙ 351˙ 413˙ 428˙ 3,58˙ 227˙ 254˙ 328˙ 341˙ 347˙ 383 - 395˙ 458˙ 487˙ 4,171˙ 173
Ἰωβάβ 2,228˙ 291˙ 292˙ 296˙ 351
Ἰωδαέ (ὁ ἀρχιερεύς) 2,346˙ 3,114˙ 282˙ 4,320˙ 323
Ἰωήλ (ὁ ἐπὶ Ἱεροβὰμ Α΄ καὶ μαθητὴς τοῦ προφήτου Ἀχιὰ γράψας βιβλίο Ὁράσεων) 3,81˙ 218˙ 232˙ 416
Ἰωήλ (ὁ προφήτης ποὺ ἔγραψε τὸ φερώνυμο βιβλίο «Ἰωήλ» περὶ τὴν ἅλωσι ὑπὸ τὸν Ναβουχοδονόσορ) 3,14˙ 414˙ 447 - 449
Ἰωήλ (τὸ ὄνομα ὡς γραμματικὸ παράδειγμα) 2,322˙ 3,406
Ἰωναδάβ 2,210˙ 212
Ἰωνάθαν (γιὸς τοῦ Σαούλ) 2,189˙ 195˙ 261˙ 287˙ 3,89˙ 227˙ 284˙ 336˙ 414˙ 4,23˙ 48
Ἰωνάθαν Ἀσμωναῖος τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου 2,46

Ἰωνάθαν (ταργουμιστὴς ῥαββῖνος) 2,435
Ἰωνάν (=Ἴωνες· Ἕλληνες· Γιουνάν· ὄνομα τῶν ἀποβλήτων σχολίων στὴ Γένεσι) 2,174˙ Ἴωνες 2,174˙ 3,46
Ἰωνᾶς (ὁ προφήτης) 2,162˙ 393˙ 409˙ 3,83˙ 85˙ 90˙ 217˙ 287-289˙ 362˙ 386˙ 424˙ 425˙ 433˙ 4,51˙ 65˙ 68
Ἰωνᾶς (ὁ πατέρας τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Ἀνδρέου) 3,26˙ 29
Ἰωρὰμ τῆς Ἰουδαίας (γιὸς τοῦ Ἰωσαφάτ) 3,12˙ 80˙ 87˙ 235˙ 255˙ 259˙ 281˙ 284˙ 362˙ 432
Ἰωρὰμ τῆς Σαμαρείας (γιὸς τοῦ Ἀχαάβ) 3,234˙ 235˙ 252
Ἰωσαφάτ 2,87˙ 255˙ 410˙ 3,59˙ 80-82˙ 234˙ 242˙ 281˙ 283˙ 350˙ 4,320
Ἰωσεδέκ 1,39˙ 374
Ἰώσηπος (Φλάβιος Ἰώσηπος) 1,34˙ 69˙ 76˙ 80˙ 94˙ 96˙ 153˙ 190˙ 2,18˙ 28˙ 29˙ 32˙ 35˙ 48˙ 49˙ 50˙ 54˙ 56˙ 57-60˙ 79˙ 105˙ 147˙ 148˙ 161˙ 176˙ 183˙ 184˙ 232˙ 239˙ 336˙ 361˙ 362˙ 373˙ 374˙ 391˙ 412˙ 417˙ 455˙ 3,34˙ 136˙ 147˙ 179˙ 324˙ 414˙ 526˙ 527˙ 566˙ 592˙ 627-631˙ 4,21˙ 78˙ 117˙ 158˙ 294
Ἰώσηπος (Χριστιανὸς τοῦ 11ου αἰῶνος) 1,172˙ 3,447
Ἰωσῆς (ἐξάδελφος τοῦ Κυρίου) 3,25˙ 118˙ 123˙ 124˙ 603˙ 604
Ἰωσήφ (ὁ γιὸς τοῦ Ἰακώβ) 1,152˙ 2,130 (στὸ Κοράνιο)˙ 134˙ 338˙ 344˙ 361˙ 464˙ 3,20˙ 21˙ 31˙ 68˙ 73˙ 74˙ 104˙ 116˙ 133˙ 138˙ 196-198˙ 225˙ 234˙ 265˙ 290˙ 292˙ 303˙ 421˙ 455-457˙ 622˙ 4,45˙ 46˙ Ἰωσὴφ = οἱ δυὸ φυλὲς Ἐφραΐμ καὶ Μανασσὴ ποὺ ἔχουν πατριάρχη τὸν Ἰωσήφ· 3,361˙ 362
Ἰωσὴφ (ὁ ἄντρας τῆς μητέρας τοῦ Κυρίου καὶ θετὸς πατέρας του) 2,51˙ 81˙ 94˙ 254˙ 256-259˙ 3,165˙ 483˙ 603˙ 613˙ 283˙ 4,295
Ἰωσὴφ ὁ *ἀπὸ Ἀριμαθαίας* 2,39˙ 3,113˙ 503
Ἰωσὴφ Βαρσαβᾶς Ἰοῦστος (Πξ 3,9) 3,526
Ἰωσήφ (γραμματικὸ παράδειγμα: Ἰωσήφ - Ἰώσηπος) 3,592
Ἰωσίας ὁ βασιλεύς 2,15˙ 197˙ 200˙ 248˙ 330˙ 354˙ 389˙ 400˙ 3,80˙ 81˙ 235˙ 242˙ 246˙ 257˙ 259˙ 261-263˙ 273˙ 276˙ 282˙ 365˙ 414˙ 442˙ 443˙ 452˙ 4,52˙ 142˙ 145
Ἰωσίας (υἱὸς Σοφονίου τὸν ὁποῖο ἐπαινεῖ ὁ προφήτης Ζαχαρίας) 3,464
Καάθ 2,309˙ 3,348
Κααθῖται 3,114˙ 124
Καβάλα (πόλι τῆς Μακεδονίας) 3,289˙ 562˙ 4,69
Καββάδας Δ.Σ. 2,395
Καβεσεήλ 4,320
Καβίρεια 3,247
Κάδης 2,297
Κάδμος 3,46˙ 246 (Κάδμος = Καδισίμ = ἱερόδουλος κίναιδος)˙ 4,138
Καζαμίας (casa mia) 2,323˙ 3,407
Καζανάκης 3,428˙ 4,33˙ 34˙ 263˙ 303˙ 304˙ 306˙ 307˙ 310˙ 311˙ 313˙ 332˙ 335˙ 340
Καζανόβας 2,266
Καζαντζάκης Ν. 4,265˙ 266
Καθολικαὶ Ἐπιστολαί 3,109
Καιάτας 3,259˙ 275
Καϊάφας 2,70˙ 458˙ 3,176˙ 177˙ 421˙ 443˙ 511
Καιλεστῖνος 1,149
Καϊμακτσαλάν 4,71
Κάιν 2,157˙ 161˙ 3,127˙ 421˙ 605˙ 4,344
Καϊνάν 2,161˙ 195˙ 3,57
Κάιρο 1,371˙ 2,20˙ 41˙ 83˙ 3,12˙ 112˙ 3,141˙ 143˙ 159˙ 160˙ 172˙ 473˙ 489˙ 512˙ 600
Καῖσαρ - Καίσαρες 2,349˙ 350˙ 355˙ 3,31˙ 147˙ 154˙ 156˙ 179˙ 244˙ 391˙ 509˙ 531˙ 206˙ 207˙ 4,318
Καίσαρος οἰκία 3,150
Καῖσαρ Αὔγουστος 1,61˙ 2,383˙ 3,177˙ 178˙ 181˙ 460˙ 479˙ 532˙ 585˙ 4,23
Καῖσαρ Γάιος (Καλιγούλας) 3,156
Καῖσαρ Κλαύδιος 3,122˙ 177˙ 3,179˙ 4,87
Καῖσαρ Νέρων 3,148˙ 525
Καῖσαρ Τραϊανός 3,36
Καισάρειος (μήν) 3,36
Καισάρεια Παλαιστίνης 2,69˙ 70˙ 74˙ 141˙ 3,14˙ 112˙ 136˙ 137˙ 139˙ 141˙ 149˙ 152˙ 163˙ 169˙ 170˙ 178˙ 181˙ 473˙ 478˙ 480˙ 557˙ 4,75˙ 313˙ 328
Καισάρεια Καππαδοκίας 3,205˙ 560
Καισάριος Ναζιανζηνός 1,142˙ 2,142˙ 149˙ 448
Κακριδῆς Ἰω. 4,263˙ 265
Καλαβρία 1,249
Καλαβροί 4,72˙ 76
Καλαμᾶς ποταμὸς 4,113

Καλβῖνος 1,57˙ 2,310˙ 3,578˙ 583˙ 4,296
Κάλβος 3,325˙ 421˙ 425˙ 294˙ 4,61˙ 155˙ 174-176˙ 179˙ 181˙ 187˙ 4,190
Καλιάγρα 3,270
Καλιγούλας 2,56˙ 4,55˙ βλ. καὶ Καῖσαρ
Καλιφόρνια 1,37
Καλλιγόνη 2,200
Καλλίνικος Κων. 2,320˙ 422˙ 425˙ 435˙ 3,294˙ 4,156˙ 159˙ 174-176˙ 179˙ 181˙ 182˙ 4,187˙ 190˙ 213˙ 218˙ 220˙ 259˙ 326
Καλλῖνος Ἐφέσιος 2,63˙ 467˙ 3,22˙ 277˙ 325˙ 326˙ 631˙ 4,80
Καλογερᾶς Ν. 1,420˙ 4,77
Κάλπη 2,408
Καλτάκα 4,281
Κάλχας 4,271
Καμβούνια 4,73
Καμπανία 1,399˙ 401
Καναδᾶς 3,18˙ 79
Κανδάκη 2,349˙ 355˙ 3,177˙ 178
Κανέλλα 4,169˙ Κανελλίτσα 4,169
Καντιωτικοί 3,124
Κανὼν τοῦ Πολυκλείτου 1,63
Καπερναούμ 2,298˙ 459˙ 460˙ 3,14˙ 31˙ 114˙ 123˙ 149˙ 163˙ 188˙ 470˙ 473˙ 483˙ 594˙ 4,307
Καππαδόκες 1,142˙ 143˙ 163˙ 2,73-75˙ 166˙ 205˙ 221˙ 248˙ 302˙ 331˙ 336-338˙ 366˙ 404˙ 413˙ 453˙ 463˙ 3,205˙ 368˙ 579˙ 4,34
Καππαδοκία 3,397˙ 541˙ 601
Καραβιδόπουλος 4,304˙ 313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 332˙ 338˙ 340
Καραγκιόζης 1,23˙ 3,448
Καραγκούνης 4,140
Καρακάλλας 2,77˙ 114˙ 430˙ 4,55
Καραλῆς 3,428˙ 4,33˙ 301˙ 303˙ 304˙ 306˙ 307˙ 310˙ 332˙ 335˙ 340
Καραμανλῆδες 2,457
Καραπαναγιώτης Α.Ξ. 4,263˙ 264
Καρατζιάμπεη 3,570
Καρθαγένη 1,149˙ 205˙ 231˙ 235
Κάρμηλος 2,406˙ 431˙ 432˙ 435˙ 437˙ 3,31˙ 4,199˙ 204-206˙ 208˙ 210˙ 211˙ 213˙ 214-217˙ 221-225˙ 229˙ 230˙ 236-239˙ 241˙ 246˙ 251˙ 252˙ 261
Καρμίρης Ι.Ν. 1,392˙ 393˙ 395-397
Καρμπώνης Θ. 2,435˙ 4,516˙ 518˙ 260
Κάρολος ὁ μέγας (Καρλομάγνος) 1,279˙ 387˙ 428˙ 2,137
«Κάρος ἅγιος» (Μοναστήρι παπικῶν) 1,329
Καρπενήσι 3,541
Καρπία (= Θαρσίς = Ταρτίς = Ταρτησσός = Λισσαβών) 2,409
Κάρπος (Β΄ Τι 10,5) 2,344˙ 466
Καρχηδόνιοι 2,355˙ 3,32˙ 221˙ 251˙ 3,275˙ 543
Καρχηδών 1,149˙ 199˙ 231˙ 233˙ 3,60˙ 67˙ 274˙ 275
Κάσδαγλης Ἀ. 2,435˙ 4,216˙ 218˙ 260
Κασδαῖοι 2,121
Κασία 2,227
Κασμίρ 2,410
Κάσπακα κόλπος 4,17
Κάσπαρ 4,296
Κασπία 2,171
Κασσιανή 2,270
Κασσιόδωρος 1,196˙ 228˙ 249˙ 3,575˙ 617˙ 4,11˙ 314
Κάσσιος 3,562
Καστιάνειρα 3,183
Κάστωρ 1,39˙ 3,183
Καταλανικὸ πεδίο 3,29
Κατερίνης παραλία 4,239
Κάτουλλος 2,328
Κατούρα (ἡ) 2,176˙ 177
Κάτων 4,206˙ 207
Καύκασος 3,213
Κάυστρος ποταμός 3,564
Καψάλα 3,271
Καψωμένος Στυλιανός (καθηγητής μου στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης· ἀπ' αὐτὸν διδάχτηκα τὴν κριτικὴ κειμένων) 4,286
Κεγχρεαί 3,521˙ 526˙ 544
Κέδρων χείμαρρος 3,270
Κεϊλά 3,338
Κέλσιος 4,104
Κέλσος 4,206˙ 207˙ 289
Κέλται 2,444
Κενερέθ (= Γενησαρέτ) 3,26˙ 29˙ 30˙ 482
Κέννεντυ 4,195
Κέρβερος 4,93˙ 102-104˙ 107˙ 112˙ 114˙ 115˙ 118˙ 119

Κέρδων (ἀρχηγὸς τῶν νικολαϊτῶν) 1,409˙ 3,561˙ 574˙ 622˙ 632
Κερκεσοῦχα (παπυρικὸ τοπωνύμιο τοῦ 100 μ.Χ.) 3,36˙ 39
Κέρκυρα 1,399˙ 4,72˙ 73
Κερκυραῖοι 4,73
Κεφάζ (ὄνομα ποὺ προέκυψε ἀπὸ χειρογραφικὸ σφάλμα) 2,414
Κεφαλᾶς Νεκτάριος 2,421˙ 425˙ 3,294˙ 4,61˙ 156˙ 159˙ 174-176˙ 179˙ 181˙ 187˙ 190˙ 325
Κεφαλληνία 3,289˙ 4,69˙ 110
Κηδάρ 3,370
Κηφᾶς 3,26˙ 29 - 31˙ 117˙ 119˙ 188˙ 470˙ 595
Κηφισός 2,159
Κικέρων 1,234˙ 3,51˙ 164˙ 213˙ 518˙ 4,70
Κίλικες 2,444
Κιλικία 3,517
Κιλιμάντζαρο 2,160
Κίμων 3,186
Κίνα 2,160˙ 3,44˙ 54˙ 205˙ 206
Κινέζοι 3,72˙ 78˙ 165
Κινεζοκτόνος 4,282
Κινύρας 2,37
Κίρκη 2,160˙ 3,184˙ 209˙ 4,99˙ 101
Κλαυδία (Β΄ Τι 11,4) 3,18
Κλαύδιος (ὁ πρὸ τοῦ Νέρωνος αὐτοκράτωρ) 3,156˙ 178˙ 180˙ 460˙ 493˙ 494˙ 517˙ 555˙ 4,75˙ 78
Κλαύδιοι (γραμματικὸ καὶ ἱστορικὸ δεῖγμα) 3,494
Κλαύδιος Λυσίας 3,134˙ 136˙ 177˙ 178˙ 245˙ 422˙ 493˙ 507˙ 517˙ 526˙ 595˙ 596˙ 4,313
Κλαύδιος Πτολεμαῖος 3,526
Κλαυθμῶνες 3,31
Κλέαρχος 3,627
Κλεισθένης 3,100
Κλεῖτος 2,466
Κλεοπάτρα (ἡ διαβόητη) 1,61˙ 3,494
Κλεωνίδης (ὁ μουσικός) 3,627
Κλήμης Ἀλεξανδρεύς 1,43˙ 44˙ 52˙ 164˙ 76˙ 2,28˙ 29˙ 60˙ 142˙ 147˙ 223˙ 232˙ 239˙ 3,52˙ 88˙ 617˙ 627˙ 628˙ 630˙ 4,9
Κλήμης Ῥώμης 1,50˙ 100
Κληταιμήστρα 2,220
Κλουνύ (μοναστήρι τοῦ Κλ.) 1,305
Κλυμένου χωρίον 4,119
Κνωσός 1,14˙ 62 - 65˙ 3,253˙ 260
Κοδρᾶτος 1,50
Κοζάνη 1,399˙ 401˙ 4,266
Κοιλὰς Σαυή 3,31
Κοίλη Συρία 2,205
Κοϊντιλιανός 4,207
Κοίρανος 3,391
Κοιτίς 2,411
Κόκκινη Μηλιά 2,454
Κολιτσάρας Ἰω. 1,8˙ 70˙ 2,251˙ 377˙ 392˙ 403˙ 405˙ 422˙ 426˙ 435˙ 439˙ 440˙ 451˙ 3,295˙ 427˙ 428˙ 4,33˙ 61˙ 142˙ 146˙ 157˙ 159˙ 166˙ 174˙ 176˙ 179˙ 181˙ 187˙ 191˙ 214˙ 218˙ 220˙ 259˙ 301-307˙ 310˙ 313˙ 324˙ 326˙ 330˙ 332˙ 334˙ 340˙ 196 (μπαρμπα - Γιάννη Κολιτσάρα)˙ 197 (Κολιτσάρες) 197
Κολλητήρι 3,548
Κολοκοτρώνης Θ. 3,87
Κολόμβος 2,313˙ 3,509˙ 4,174˙ 176
Κολοσσαεῖς 2,459˙ 3,141˙ 150˙ 475˙ 476˙ 492˙ 506˙ 526˙ 567˙ 569˙ 576
Κολοσσαί 3,152˙ 159˙ 506˙ 560˙ 566 - 570˙ 572˙ 617
Κόλπος τοῦ Μεξικοῦ 2,160
Κολουμέλλα 4,207
Κολχίς 3,209
Κολωνία 1,432˙ 2,382˙ 4,296
Κόμμοδος 2,76
Κομνηνοῦ - Κακριδῆ Ὀ. 4,263˙ 265˙ 266
Κονιδάρης Γ. 4,313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 333˙ 338
Κόντογλου 3,511
Κοντομίχης Π. 4,263˙ 265
Κόνων 2, 465
Κοράνιο 3,572˙ 578
Κορδᾶτος Ἰω. 4,263˙ 265˙ 266
Κορέ 2,25˙ 210˙ 374˙ 375˙ 605
Κορέα 3,45
Κορεᾶτες 3,72
Κορεΐμ 2,25
Κόρετς (ὁ ῥαββῖνος τῆς Θεσσαλονίκης ποὺ πρόδωσε τοὺς Ἑβραίους στοὺς χιτλερικούς, καὶ θανατώθηκαν) 2,18˙ 166
Κόρη 3,246˙ 4,97
Κορῆς (= Κορέ) 2,374
Κορινθιακὸς κόλπος 3,544
Κορίνθιοι 3,33˙ 100˙ 120˙ 121˙ 131˙ 134˙ 174˙ 543 - 550˙ 584˙ 4,73˙ 90

Κόρινθος 2,23˙ 3,14˙ 107˙ 18˙ 111˙ 112˙ 116˙ 117˙ 119˙ 120˙ 122˙ 128˙ 129˙ 141˙ 3,152˙ 158˙ 163˙ 179 - 182˙ 206˙ 244˙ 248˙ 428˙ 479˙ 506˙ 521˙ 526˙ 532˙ 543 - 550˙ 554˙ 555˙ 567˙ 584˙ 4,75˙ 78˙ 284
Κορῖται 2,25
Κορνάρος Βικέντιος (Βιτσέντσο) 2,63˙ 3,22
Κορνήλιος Νέπως 3,77
Κορνήλιος ἑκατοντάρχης 2,461˙ 3,178˙ 31 (γραμματικὸ δεῖγμα)
Κορποεζάνος (γραμματικὸ παράδειγμα) 2,323˙ 3,407
Κορυτσά (πόλι καὶ γυναίκα) 3,199
Κοσμᾶς Αἰτωλός 1,62˙ 399˙ 2,63˙ 3,22
Κοσμᾶς Ἰνδοκοπλεύστης 1,76˙ 418˙ 419
Κοτσιδάκιας (=Σισόης) 3,267
Κουμπλάι Χάν 3,101
Κουμράν 2,64˙ 80˙ 115
Κοῦρδοι 3,83˙ 4,68˙ 95
Κρᾶθις ποταμός 4,102
Κρανίου Τόπος 3,26˙ 29
Κρατῖνος 2,467˙ 4,118
Κρεμλῖνο 3,536
Κρέων 2,220
Κρηνῖδες 3,562
Κρήσκης (Crescens) 3,585˙ 4,75
Κρῆτες 2,445˙ 3,152˙ 584˙ 4,288˙ 322
Κρήτη 2,214˙ 359˙ 445˙ 459˙ 3,62˙ 152˙ 153˙ 215˙ 253˙ 288˙ 508˙ 557˙ 584˙ 585˙ 4,60˙ 68˙ 90˙ 322
Κρητικός (ὁ Κύριλλος Λούκαρις) 1,394˙ 2,246
Κριαρᾶς Ἐμμ. 3,290
Κριταί 3,82
Κρίτων 3,577
Κρόνιος (παπυρικὸ ὄνομα ἀνδρὸς τοῦ 41 μ.Χ.) 3,36˙ 38
Κρονίων (παπυρικὸ ὄνομα ἀνδρὸς τοῦ 47 μ.Χ.) 3,537˙ 538
Κρόνος (εἰδωλολατρικὴ θεότης) 2,278˙ 3,246˙ 274˙ 4,94˙ 97˙ 98˙ 195
Κροῦστεφ Ν. 4,137˙ 195
Κτησίας 3,60˙ 628
Κυβέλη (=Σπηλαία) 3,248˙ 564˙ 567˙ 615˙ 4,134
Κυβέλη - Ἐφεσία Ἄρτεμις 3,572
Κυθέρεια 3,252˙ 253˙ Κυθέρη 3,271
Κύθηρα 3,252˙ 288
Κυκλάδες 3,288˙ 313˙ 4,68
Κύκλωψ - Κύκλωπες 2,214˙ 328
Κύμη 3,49˙ 4,101˙ 107
Κύνθος 3,289˙ 4,69˙ 110
Κυπαρίσσης 4,169˙ Κυπαρίσσω 4,169
Κυπριανός 2,149
Κύπρις (=Κυπρία) 3,252˙ 253˙ 4,301
Κύπριοι 2,145˙ 196˙ 200˙ 329˙ 3,128˙ 170˙ 269˙ 4,124˙ 125
Κύπρος 2,195˙ 245˙ 350˙ 3,124˙ 128˙ 157˙ 177˙ 252˙ 485˙ 4,18˙ 59˙ 75˙ 288˙ 289˙ 292˙ 301
Κυρηναϊκοὶ Ἰουδαῖοι 2,42
Κυρήνη 2,457˙ 461
Κυρηναῖοι 2,457˙ 461
Κυριακίδης Στίλπων (καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1926) καὶ καθηγητής μου (1959-1961)) 3,400
Κύριλλος Ἱεροσολύμων 1,30˙ 128˙ 409˙ 2,29˙ 55˙ 147˙ 335˙ 3,224˙ 446˙ 575˙ 623˙ 633˙ 634
Κύριλλος Ἀλεξανδρείας 1,61˙ 147˙ 149˙ 150˙ 2,29˙ 55˙ 57˙ 147˙ 148˙ 178˙ 185˙ 412˙ 416˙ 435˙ 3,447˙ 542˙ 560˙ 591˙ 623˙ 4,9˙ 222˙ 28˙ 35˙ 253˙ 256˙ 288˙ 289˙ 310
Κύριλλος· (αὐτὸς κι ὁ ἀδερφός του Μεθόδιος ἐκχριστιάνισαν τοὺς Σλάβους) 2,129
Κύριλλος Λούκαρις (πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κι ἔπειτα Κωνσταντινουπόλεως) 1,62˙ 163˙ 398˙ 405˙ 2,85˙ 245˙ 246˙ βλ. καὶ Κρητικός· Μάξιμος
Κυρίνιος (Quirinius) 2,344˙ 457˙ 461˙ 473˙ 3,177˙ 479
Κύριος (= Ἰαυέ = Ὢν = Κύριος) 1,44˙ 3,500˙ 583
Κύψελα 4,74
Κῦρος ὁ Πέρσης 1,20˙ 38 - 40˙ 70˙ 71˙ 150˙ 153˙ 2,44˙ 157˙ 204˙ 248˙ 252˙ 337˙ 452˙ 453˙ 455˙ 3,60˙ 268˙ 290 - 292˙ 369-371˙ 421˙ 455˙ 458˙ 460˙ 504
Κωκυτός 4,93˙ 99˙ 102˙ 113˙ 119
Κωνσταντινίδης Ἀ. (μεταφραστὴς τοῦ Ὁμήρου) 4,263˙ 265
Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας 2,70˙ 116˙ 251˙ 256˙ 320˙ 3,158˙ 229˙ 565˙ 4,61˙ 72˙ 131˙ 159˙ 160˙ 174˙ 215˙ 259˙ 327

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος 4,117˙ 314˙ 319˙ 328
Κωνσταντῖνος Ε΄ Βαλειάδης (ὁ χορηγὸς τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τῆς Κ.Δ. τοῦ Β. Ἀντωνιάδου) 1,7˙ 2,144˙ 276
Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ (νοn) Οἰκονόμων 2,28
Κωνσταντῖνε (Σιαμάκη), τί ζῷδιο ἔχετε; 3,254
Κωνσταντῖνος (γραμματικὸ παράδειγμα) 3,34
Κωνσταντίνου Μιλτ. (ἰνστρούχτορας μιᾶς φράξιας τῆς ΚΝΕ) 2,392˙ 4,152˙ 324˙ 326˙ 407
Κωνσταντινούπολις 1,7˙ 61˙ 62˙ 67˙ 138˙ 147˙ 149˙ 257˙ 334˙ 394 - 396˙ 398˙ 399˙ 405˙ 2,70˙ 144˙ 185˙ 246˙ 382˙ 420˙ 3,82˙ 134˙ 268˙ 316˙ 412˙ 600˙ 4,73˙ 74˙ 205˙ 285˙ 288˙ 292˙ 336˙ 342
Κωνσταντινουπολῖται 3,87
Κωρὴ - Κωρηῖμ - Κορῆται 2,25˙ 215˙ 343˙ 373˙ 374˙ 448
Κῶς 1,37
Λάβαν 2,294
Λάζαρος (ὁ φίλος τοῦ Χριστοῦ) 2,270˙ 3,114˙ 115˙ 494˙ 528˙ 4,23
Λάζαρος (ὁ φτωχὸς Λάζαρος τῆς παραβολῆς) 3,26˙ 4,10
Λάζαρος (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,29 - 31
Λακεδαιμόνιοι 3,275
Λακωνία 3,275˙ 4,103
Λάμεχ 2,161˙ 3,68˙ 197
Λαμία 4,108
Λαμού - Λαμουήλ (ὄνομα ποὺ προέκυψε ἀπὸ λάθος) 2,317˙ 320 - 323˙ 3,406˙ 407
Λαμπαδάριος Γρηγόριος 3,316
Λαμπρινάκος Ἀ. 4,103
Λαμπρός (ὁ πλανήτης Ἑῷος ἢ Ἕσπερος ἢ Αὐγερινός) 4,196
Λάμπων (παπυρικὸ ὄνομα τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰῶνος) 3,36˙ 38
Λάνγκτον Στέφ. 2,143
Λαοδίκεια τῆς Μ. Ἀσίας κι Ἐπιστολὴ τοῦ Παύλου πρὸς Λαοδικεῖς 3,150˙ 560˙ 566˙ 567˙ 568˙ 616
Λαοδίκεια (Λατάκεια σήμερα) τῆς Συρίας 3,580
Λαοδικείας (τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ) σύνοδος «γιὰ τὸν βιβλικὸ Κανόνα» 1,159 - 164
Λαοδίκεια (γραμματικὸ παράδειγμα) 3,532
Λάουντς (μεταφραστὴς τῆς μεταφράσεως Βάμβα) 4,174
Λάπωνες 2,247˙ 3,17
Λάσκαρις 3,55
Λατάκεια Συρίας (ἀρχαία Λαοδίκεια) 3,580
Λατῖνοι 1,35˙ 2,127˙ 136˙ 275˙ 328˙ 386˙ 413˙ 435˙ 437˙ 3,49˙ 52˙ 55˙ 63˙ 179˙ 323˙ 324˙ 365˙ 406˙ 578˙ 591˙ 617˙ 4,164 - 166˙ 4,181˙ 201˙ 207˙ 212˙ 223˙ 229˙ 230˙ 256˙ 259˙ 270˙ 288˙ 308˙ 314˙ 326˙ 328˙ 330˙ 335
Λαύρας μονὴ τοῦ Ἄθω 2,430
Λαφιδώθ 3,222
Λαφύστιον ὄρος 4,114˙ 119
Λαχίς 2,230˙ 351˙ 439
Λαχμί 2,191˙ 4,39
Λεγεών 2,457˙ 459
Λειψία 1,401˙ 2,362
Λεμουήλ (ὄνομα κατὰ λάθος) 3,408
Λένιν 3,167˙ 4,344
Λεόντιος Βυζάντιος 1,53˙ 61 - 63˙ 163
Λέρμα Ἰταλίας 2,137
Λέσβιος Τέρπανδρος 3,51
Λέσβος 3,438˙ 554
Λευΐ (φυλή) 2,18˙ 19˙ 268˙ 451˙ 463˙ 3,102˙ 280˙ 469
Λευΐς 3,470 (= Ματθαῖος)
Λευΐ - Λευΐς (γραμματικὸ παράδειγμα) 3,26˙ 29 - 31˙ 164˙ 472˙ 592
Λευϊάθαν 2,425 - 426
Λευϊτικὸς δῆμος Μεραρί 3,362
Λευῖται 1,15˙ 38˙ 2,14˙ 25˙ 45˙ 78˙ 215˙ 216˙ 234˙ 236˙ 237˙ 269˙ 308˙ 330˙ 309˙ 351˙ 369˙ 31˙ 3,114˙ 123˙ 124˙ 224˙ 280˙ 284˙ 314˙ 319˙ 348˙ 356˙ 362˙ 4,288
Λευκάς 4,110
Λευκοθέα (θεά) 4,57
Λέχαιον 3,544
Λέων 6ος Σοφός 1,171˙ 3,546
Λέων Γραμματικός 2,29˙ 147
Λέων Α΄ Ῥώμης 1,149˙ 205˙ 211˙ 231˙ 235˙ 4,288˙ 295˙ 296
Λέων (γραμματικὸ δεῖγμα) 4,110
Λεωνίδας (γραμματικὸ δεῖγμα) 2,375
Λήβς 4,174
Λῆμνος 2,39˙ 3,289˙ 4,17˙ 18˙ 69˙ 110˙ 301˙ 312

Λητή 4,58˙ Λητώ 4,98
Λία 2,464˙ 4,45
Λίβανος 2,406˙ 3,31˙ 285˙ 514˙ 4,99˙ 149-157˙ 160-166˙ 168-169˙ 171˙ 174˙ 220˙ 235
Λιβάνου Δρυμός· βλ. Οἶκος τοῦ Δρυμοῦ τοῦ Λιβάνου· Λιβανήιον (ὄρος = Λίβανος 4,149
Λίβιος 2,408
Λιβύη 2,160˙ 176˙ 408
Λίβυς 2,176
Λιγνός (ὁ Χοντρὸς καὶ ὁ Λιγνός) 2,198
Λιθόστρωτον 3,25˙ 29
Λικίνιος 3,620
Λίνκολν Ἀβραάμ 3,578
Λίνος 2,20˙ 127
Λιουμπλιάνα 4,72
Λισσαβών 2,160˙ 409˙ 424˙ 3,281˙ 424˙ 4,11
Λισσόν 4,72
Λόγος τοῦ θεοῦ 2,200˙ Λόγος 2,275˙ 3,487-489
Λοκροί 3,183˙ 184˙ 340
Λονδῖνο 1,45˙ 2,137˙ 164˙ 4,220
Λοντόπουλος Ἀ. (ἐκδότης τῶν ἔργων τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως) 1,398
Λὸς Ἄντζελες 2,49˙ 271˙ 3,543
Λούγδουνον (Λυών) 1,51
Λούδ 2,407
Λουδοβῖκοι 3,101˙ 4,148
Λούθηρος (M. Luther) 1,57˙ 331˙ 334˙ 379˙ 380˙ 2,40˙ 124˙ 131˙ 132˙ 134˙ 184˙ 297˙ 310˙ 320˙ 322˙ 323˙ 325˙ 435˙ 3,146˙ 162˙ 399˙ 407˙ 408˙ 453˙ 578˙ 583˙ 593˙ 4,15˙ 35˙ 61˙ 126˙ 154˙ 175˙ 209˙ 212˙ 218˙ 219˙ 231˙ 232˙ 234˙ 235˙ 247˙ 255˙ 296˙ 304˙ 334
Λουΐζα 3,250
Λουΐθ 2,353
Λουΐς 3,250
Λουκιανός (ὁ μάρτυς) 2,115˙ 3,629
Λουκιανός (ὁ διορθωτὴς - ἐξελληνιστής) 2,55˙ 116˙ 127˙ 344˙ 373˙ 374˙ 466
Λουκιανός (ὁ θύραθεν) 2,224˙ 371˙ 467˙ 3,245˙ 256˙ 628˙ 4,70˙ 76˙ 117-119˙ 254˙ 255˙ 258˙ 316˙ 327
Λούκαρις Κύριλλος· βλ. Κύριλλος
Λουκᾶς (ὁ εὐαγγελιστής) 1,6˙ 98˙ 2,20˙ 47˙ 63˙ 113˙ 140˙ 170˙ 172˙ 254˙ 258˙ 259˙ 260˙ 262˙ 264˙ 339˙ 366˙ 457-459˙ 462˙ 463˙ 465˙ 3,14˙ 22˙ 31˙ 33˙ 41˙ 112˙ 125˙ 127˙ 139˙ 141˙ 143˙ 144-147˙ 149˙ 152˙ 159˙ 160˙ 166˙ 168-173˙ 175˙ 187˙ 199˙ 241˙ 288˙ 322˙ 433˙ 434˙ 443˙ 459˙ 469˙ 471-473˙ 475-481˙ 484˙ 487˙ 495˙ 501˙ 503-508˙ 511˙ 515˙ 516˙ 518-520˙ 525˙ 531˙ 555˙ 580˙ 584˙ 585˙ 593˙ 594˙ 597˙ 599˙ 613˙ 4,22˙ 23˙ 30˙ 294˙ 309˙ 310
Λούκιος Βελλῆνος Γέμελλος (ἀποστολεὺς παπυρικῆς ἐπιστολῆς τοῦ 100 μ.Χ.) 3,36
Λοῦξορ 1,45
Λυαῖος 3,246
Λυδοί 2,368˙ 3,51˙ 100˙ 104
Λυκαονία 3,541
Λυκία 2,427˙ 3,586˙ 611
Λύκος ποταμός 3,37˙ 566˙ 567
Λυκοῦργος 3,275
Λυκόφρων 4,110˙ 117-119
Λυσανίας 4,176-178
Λυσίας 2,26˙ 381˙ 3,54˙ 135˙ 523˙ 524˙ 595˙ 4,133˙ 136˙ 144
Λυσίμαχος Ἀλεξανδρινός 4,117
Λυσιστράτη 3,261
Λύστρα 3,126˙ 130˙ 519˙ 586˙ 587
Λυών 3,45
Λωζάνη 4,266
Λωΐς 3,587
Λώτ 2,157˙ 173˙ 175˙ 178˙ 195˙ 284˙ 410˙ Λῶτος (=Λώτ) 2,120
Λωτοφάγοι 2,184˙ 187
Μᾶ (=Μαμά) 3,246˙ 4,97 (Μᾶ Γᾶ = Μητέρα Γῆ)˙ 98˙ 4,106
Μααλά 3,200
Μαασαΐας 3,438˙ 443
Μαβούγ 2,129
Μαγδαληνή Μαρία 2,238˙ 3,172˙ 484˙ 497˙ 528˙ Μαγδαληνὲς τοῦ Παύλου 3,543
Μαγεδών 3,29
Μαγεντία 2,144
Μάγια (οἱ) 3,18
Μαγιόρκα 3,83˙ 289˙ 4,69
Μάγνητες 3,183
Μάγοι 4,288
Μάγχη 2,159˙ 3,6
Μαδιάμ 2,178˙ 183˙ 3,68˙ 71
Μαδιανῖται 2,182˙ 296˙ 344˙ 444˙ 3,68˙ 73˙ 198˙ 209˙ 221˙ 222˙ Μαδιηναῖοι 2,344˙ Μαδιανῖτις 2,344

Μαθουσάλα (ὁ) 2,153˙ 161˙ 346
Μαῖα (λατινιστὶ Maia) 3,46˙ 4,106
Μαίστριος Πλούταρχος 3,492˙ βλ. καὶ Πλούταρχος Χαιρωνεύς
Μακάριος Αἰγύπτιος 1,69
Μακάριος Νοταρᾶς 1,401
Μακεδὼν - Μακεδόνες 2,176˙ 191˙ 3,20˙ 54˙ 55˙ 97˙ 100˙ 108˙ 183˙ 185˙ 437˙ 460˙ 525˙ 579˙ 584˙ 585˙ 4,73˙ 245˙ 288˙ 318˙ 382
Μακεδονία 3,108˙ 128˙ 153˙ 179˙ 437˙ 475˙ 476˙ 532˙ 550˙ 562˙ 584˙ 585˙ 590˙ 4,70˙ 72 - 76˙ Μακεδονία φυλετική 4,72˙ Μακεδονικὴ Ἑλλάδα 3,249˙ Μακεδονικὲς κατακτήσεις 3,616
Μακηδά 2,299
Μακκαβαῖοι (;) 2,175
Μακρόνησος 3,206˙ 268
Μακρυγιάννης 3,193˙ 291
Μάλ (ὁ) 3,86
Μαλαχίας 2,219˙ 378˙ 379˙ 389˙ 450˙ 456˙ 3,12˙ 14˙ 31˙ 63˙ 207˙ 299˙ 322˙ 335˙ 372˙ 374˙ 375˙ 377˙ 438˙ 465˙ 466
Μαλελεήλ, 2,161˙ 195˙ 3,57˙ 58
Μάλτα 3,178˙ 508˙ 557
Μάλχος 3,596
Μαμά 2,242˙ Μαμά τοῦ κιναίδου 2,350
Μαμὰ Γαῖα 4,97
Μαμβρή 2,248˙ 3,198
Μαμφίν 2,195
Μαναήμ 3,80˙ 235
Μαναήν 2,458˙ 3,165˙ 166˙ 227˙ 471˙ 508˙ 4,294
Μανασσὴ (φυλή) 2,359˙ 364˙ 3,198
Μανασσῆς (φαῦλος βασιλεὺς τοῦ νοτίου βασιλείου τοῦ Ἰούδα, γιὸς τοῦ Ἐζεκίου) 1,150˙ 2,15˙ 157˙ 196˙ 197˙ 199 - 203˙ 284˙ 354˙ 355˙ 364˙ 3,80˙ 235˙ 443˙ 261˙ 282˙ 361˙ 273˙ 373
Μανασσῆς (φανταστικὸς ἥρωας τοῦ βορείου βασιλείου, «σύζυγος τῆς Ἰουδίθ») 2,198˙ 199˙ 203˙ γραμματικὸ δεῖγμα· 2,343˙ 359
Μανέθων 2,346˙ 3,627
Μάνη 4,103˙ 117
Μανουὴλ Καλέκας 2,275
Μανουὴλ Κομνηνός 4,254
Μανσοὺρ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός 1,68
Μανσοὺρ Σέργιος (ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννου) 1,158
Μάντσεστερ 1,44
Μαξιμιανὸς αὐτοκράτωρ 2,137˙ 4,81
Μάξιμος Καλλιουπολίτης 2,133˙ 3,427˙ 4,301 - 303˙ 305˙ 307˙ 310˙ 313˙ 314˙ 330˙ 332˙ 334˙ 337˙ 340
Μάξιμος ὁμολογητής 1,67˙ 68˙ 2,55˙ 57˙ 147˙ 3,268˙ 4,256˙ 288
Μάο Τσὲ Τούγκ 2,165˙ 3,208
Μαραθών 1,40˙ 3,29˙ 326˙ 465˙ 4,59
Μαργίτης 3,595
Μάργος 3,19˙ 183˙ 4,71˙ 72
Μαρδοχαῖος 2,176˙ 198˙ 4,221
Μαρδούκ 2,355˙ ἡ Τρυφερὰ Μαρδούκ 3,373
Μάρδων (παπυρικὸ ὄνομα τοῦ 100 μ.Χ.) 3,37
Μάρθα (ἀδερφὴ τοῦ Λαζάρου) 3,114˙ 528
Μάρθα (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,34
Μαρία (ἡ μητέρα τοῦ Χριστοῦ) 2,130˙ 255˙ 273˙ 3,29˙ 30˙ 107˙ 165˙ 227˙ 241˙ 242˙ 322˙ 510˙ 540˙ 604˙ 4,222˙ 227˙ 229˙ 283˙ 292.˙ βλ. καὶ Μαριάμ
Μαρία (ἡ μητέρα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ) 3,603
Μαρία (ἀδερφὴ τοῦ Λαζάρου) 2,270˙ 3,114˙ 528
Μαρία (ἡ μητέρα τοῦ Μάρκου) 3,123˙ 124˙ 492
Μαρία (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,34˙ 37
Μαριάμ (ἀδερφὴ τοῦ Μωϋσῆ) 2,87˙ 182˙ 3,311
Μαριὰμ (ἡ καὶ Μαρία, ἡ μητέρα τοῦ Χριστοῦ 2,254˙ 3,27˙ 29˙ 31˙ 395˙ 409
Μαριάμ (Ῥω 29,6, διακόνισσα τοῦ Παύλου) 3,554˙ 555˙ 4,87
Μαριάμ· γραμματικὸ δεῖγμα 3,37
Μαριάμμη (γυναίκα τῦ Ἡρῴδου Α΄ τὴν ὁποία ἔπνιξε) 2,58˙ 4,294
Μαρινέλλα 3,589
Μαρκέλλα 1,229 (ἡ ἀπαυτούλα τοῦ Ἱερωνύμου τὴν ὁποία ἀντικατέστησε μὲ τὴν πλουσιώτερη καὶ νεώτερη Παῦλα, κι αὐτὴ πῆγε μὲ τὸν Ῥουφῖνο) 1,229˙ 2,117
Μαρκελλῖνος (Λατῖνος θύραθεν ἱστορικός) 1,204˙ 205

Μαρκιανή (μετάφρασι) 2,116˙ 118 - 120˙ 122 - 124
Μαρκιανὴ (βιβλιοθήκη τῆς Βενετίας) 2,118
Μαρκίων 1,409˙ 3,561˙ 574˙ 622˙ 632
Μάρκος Ἀντώνιος 3,494˙ 532˙ 585
Μάρκος 1,6˙ 57˙ 58˙ 2,20˙ 113˙ 140˙ 196˙ 234˙ 260˙ 262˙ 263˙ 273˙ 313˙ 344˙ 366˙ 458˙ 459˙ 461˙ 478˙ 479˙ 484˙ 485˙ 3,14˙ 24˙ 31˙ 41˙ 108˙ 110˙ 112˙ 124 - 130˙ 133˙ 136 - 144˙ 146 - 149˙ 153˙ 159˙ 162˙ 169˙ 172 - 174˙ 178˙ 179˙ 181˙ 187˙ 188˙ 469˙ 471˙ 475˙ 491 - 503˙ 515˙ 518 - 520˙ 525˙ 584˙ 583˙ 584˙ 587˙ 603˙ 604˙ 613˙ 4,22˙ 24˙ 63˙ 286˙ 302˙ 304˙ 306˙ 308˙ 309
Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος 4,55
Μάρκος Ἀργεντάριος 2,242
Μάρκος ἐρημίτης 4,180˙ 181˙ 183
Μάρκο Πόλο 3,78˙ 100
Μαρόκο 1,371
Μαρτιάλις 3,164
Μαρτῖνος Legionensis 3,618
«Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ» 2,170˙ 245˙ 366
Μαρτυρίας Βουνός 3,31
Μάρτυς 2,294
Μάρτυς ἡ Στήλη 2,294
Μαρωδάχ (= Μαρδούκ, Μαρδοχαῖος) 2,230˙ ἡ τρυφερὰ Μαρωδάχ 2,355˙ 3,250˙ 373
Μαρωνίτης Δ.Ν. 4,263˙ 266
Μασενά 3,229
Μασσηφά 2,26˙ 343˙ 384˙ 385˙ 3,311
Μάτα Χάρι 1,25
Ματθαῖος 1,6˙ 45˙ 2,20˙ 113˙ 140˙ 170˙ 172˙ 200˙ 254˙ 257˙ 258˙ 260˙ 262˙ 263˙ 269˙ 266˙ 257 - 259˙ 3,14˙ 24˙ 26˙ 31˙ 33˙ 34˙ 41˙ 112˙ 113˙ 115˙ 130˙ 136˙ 138˙ 139˙ 143˙ 149˙ 162˙ 164˙ 165˙ 167 - 175˙ 187˙ 194˙ 288˙ 322˙ 433˙ 434˙ 439˙ 469 - 476˙ 478˙ 480 - 481˙ 484˙ 487˙ 492˙ 493˙ 495˙ 496˙ 502˙ 503˙ 511˙ 515˙ 520˙ 586˙ 597˙ 613˙ 4,21˙ 22˙ 54˙ 93˙ 287˙ 289
Ματθαῖος Καντακουζηνός 2,416˙ 435˙ 4,222˙ 223˙ 253˙ 256
Ματθάν 2,259˙ 3,470
Ματθίας 3,123˙ 491˙ 512
Μαυρομάτης 3,428
Μαυρόπουλος Θ.Γ. 4,263˙ 266
Μαχὶρ Ἐπαύλεις 3,31˙ 198
Μεγαλήσια 3,277
«Μεγάλος Θάλαμος» 4,106
«Μεγάλη Αἴθουσα» 4,104
«Μεγάλη Σάλα» 4,104˙ 106
Μεγασθένης 3,627
Μεδιόλανον 1,233
Μεθόδιος Πατάρων 4,90
Μεθόδιος (ὁ ἐχριστιανιστὴς τῶν Σλάβων) 2,129
Μελάγχθων 4,209˙ 304
Μελέτιος Γαλησιώτης 1,180˙ 181
Μελικέρτης (Μελκάρθ) 3,78˙ 246˙ 266˙ 4,254
Μελίτη (νῆσος) 3,127˙ 177˙ 521˙ 585˙ 4,10
Μελίτων Σάρδεων 1,30˙ 49˙ 50˙ 53˙ 59 - 63˙ 105˙ 138˙ 163˙ 186˙ 3,224˙ 617
Μελχά 3,22˙ 200
Μελχίας 2,208
μελχισεδέκ 2,351˙ 355˙ 3,68˙ 353˙ 390
Μελχιώρ 4,296
Μελχόλ 2,184˙ 189˙ 260˙ 288˙ 389˙ 3,252˙ 282˙ 320˙ 4,50
Μέμνων Ῥόδιος 2,77
Μεμφιβοσθέ 2,189˙ 195˙ 3,282˙ 394
Μέμφις 1,393˙ 2,20˙ 3,160˙ 172˙ 512˙ 600
Μένανδρος (ἀρχαῖος θεατρικὸς ποιητής) 2,63˙ 136˙ 3,22˙ 3,166˙ 4,83˙ βλ. καὶ 2,63 (δώδεκα ἐξελικτικὰ στάδια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης)
Μένανδρος (βασιλεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνδοβακτριανοῦ κράτους) 3,54
Μένανδρος Σ. (μεταφραστὴς Ὁμήρου 1977) 4,263˙ 265
Μενεκράτης 3,627
Μενέλαος 3,183˙ 184˙ 209
Μέντωρ 2,243
Μεξικό 2,160
Μεραρὶ δῆμος φυλῆς Λευΐ 1,15˙ 2,14˙ 269˙ 308˙ 348
Μεριβάαλ 2,195
Μερόβ 2,157˙ 184˙ 189˙ 284
Μεσόγειος (Θάλασσα) 1,38˙ 2,227˙ 234˙ 302˙ 406˙ 409˙ 410˙ 424˙ 432˙ 3,32˙ 52-54˙ 69˙ 189˙ 198˙ 288˙ 328˙ 556˙ 4,11˙ 65˙ 110˙ 160˙ 177˙ 239˙ Ἀνατολικὴ Μεσόγειος 3,68˙ 83˙ 4,241˙ 299˙ 309
Μεσολόγγι 1,402
Μεσοποταμία 2,68˙ 212˙ 432˙ 3,74˙ 4,241
Μεσσαπία 4,76

Μεσσάπιοι 4,72˙ 76
Μεσσήνιοι 3,577˙ 4,341
Μεσσίας 2,78˙ 79˙ 3,27˙ 29 - 31
Μεχείρ 3,37
Μήδεια 4,37
Μηδεσικάστη 3,183
Μηδική 3,207˙ Μηδικό 3,290
Μῆδοι 1,70˙ 2,204˙ 3,290˙ 326˙ 455˙ 460˙ 4,288
Μηδοπέρσες 3,455
Μηκώνη 3,184˙ 185
Μηκωνίς 3,185
Μήτηρ (θεά) 1,16˙ 3,246˙ 565˙ 567˙ 4,97˙ 98˙ 106 - 108˙ 114˙ 116˙ 134˙ 212˙ 317˙ Μήτηρ θεὰ Σελήνη 3,186
Μητροφάνης Κριτόπουλος 1,392 - 394
Μητσάκος 2,236
Μητσοτάκηδες 2,457
Μίθρας 4,286˙ 287
Μικρασιᾶται 3,87˙ 1580˙ 143˙ 507˙ 541˙ 572˙ 587˙ 281
Μικρασιατικὴ Ἑλλάδα 3,112˙ 321
Μικρασιατικὴ χερσόνησος - Ἑλλάς 4,71
Μικρασιατικὴ Ἰωνία 3,564
Μικρασιατικὲς πόλεις 3,150
Μικρασιατικὰ παράλια 3,564
Μικρασιατικὲς ἐκκλησίες 3,159˙ 611˙ βλ. καὶ Μ. Ἀσία
Μικρασιατικοὶ Ἰουδαῖοι 2,42
Μιλήσιοι 3,100
Μιλησία Ἀσπασία μαστροπός 3,577
Μίλητος 1,73˙ 3,31˙ 46˙ 49˙ 72˙ 77˙ 131˙ 160˙ 477˙ 564˙ 616˙ 4,24
Μιλητούπολις 3,570
Μιλτιάδης 2,212
Μίμνερμος 3,277˙ 4,80
Μιναῖοι 3,58˙ 281˙ 389˙ 394
Μινωϊκὴ θαλασσοκράτειρα ἐπικράτεια 3,68
Μινωῖται 3,209
Μισαήλ 2,16˙ 200˙ 239˙ 3,289˙ 291˙ 449˙ 450˙ 454
Μιχαήλ ὁ ἀρχάγγελος 1,66˙ 67˙ 2,322˙ 3,406˙ 460˙ 484˙ 570˙ 572˙ 621
Μιχαὴλ Γλυκᾶς 1,69˙ 2,142˙ 143˙ 149˙ 4,10˙ 288˙ 289˙ 292˙ 293
Μιχαὴλ Κηρουλάριος 4,326
Μιχαὴλ Σάρδεων 2,276
Μιχαὴλ Ψελλός 2,416˙ 435˙ 3,164˙ 629˙ 4,256
Μιχαΐας 1,19˙ 347˙ 389˙ 3,14˙ 433˙ 426˙ 438
Μιχαΐας τοῦ Ἰεμβλαά 3,76˙ 281˙ 287˙ 439
Μιχαλίτσιν 3,570
Μιχόλ 2,189
Μνάσων 3,149˙ 170˙ 471˙ 477
Μογγολία 2,172˙ 4,56
Μογγόλοι 3,18˙ 101
Μόδεστος (Modestus) 3,246
Μοῖρις 4,331
Μολοσσοί 3,183
Μολόχ 2,194˙ 247˙ 253˙ 255˙ 350˙ 354 (τρυφερὰ Μολόχ)˙ 355 (Μολὸχ - Ἄδωνις)˙ 440˙ 3,83˙ 250 (τρυφερὰ Μολόχ)˙ 262˙ 263˙ 266˙ 273 - 275˙ 4,134˙ 140˙ 244˙ 354 (Μολὸχ - Βασιλεύς)˙ 273 (ἡ Μολόχ)˙ 274 (ἁβρὸς Μολόχ)˙ 3,
Μολχὸμ 2,350˙ 3,250˙ 258˙ 262˙ 361
Μόναχο 2,164
Μόνικα 3,543
Μοράβας 3,19˙ 183˙ 4,71˙ 72
Μὸρς σήματα 3,441
Μός (σκληρομετρικὴ κλίμακα) 4,188
Μοσόχ 2,407
Μόσχα 1,405˙ 2,164
Μοσχιανός 4,174
Μόσχιλος 4,174
Μοσχίων 4,174
Μοσχῖνα 4,170˙ 174
Μόσχιον 4,170
Μόσχιος 4,174
Μόσχις 4,170˙ 174
Μοσχόπολις 4,174
Μοσχόπουλος 4,174
Μόσχος (ἀνθρωπωνύμιον) 168˙ 170˙ 174
Μόσχος (θεωνύμιον) 3,252˙ 270
Μόσχος Συρακούσιος 2,37˙ 147˙ 4,174
Μοσχούλα 4,168˙ 170˙ 174
Μόσχων 4,174
Μοσχώνιος 4,174
Μουράτ Α΄ 2,119˙ 4,205
Μουρσελᾶς Κ. 2,435˙ 4,218˙ 260
Μουσαῖος 3,53
Μπαλάνος Δ. 2,435˙ 4,215˙ 219
Μπάλτας Ἀλ. - Ἀθ. 4,263˙ 265
Μπάμπης 2,323˙ 4,171
Μπέμπα - Μπέμπης 4,170
Μπερτόνε Ταρσίζιος 2,130˙ 3,600
Μπόμπος 3,24
Μπουμπουλίνα 2,198

Μπρατσιώτης Π. 2,90˙ 92˙ 185˙ 246˙ 251˙ 320˙ 345˙ 377˙ 3,408˙ 4,131˙ 149˙ 253˙ 325
Μπρέζνιεφ 3,610
Μπρίντεζι 3,150˙ 560˙ 4,72˙ 73
Μυκήνη 1,14˙ 3,246˙ 253 (Μυκήνη = Ἀγελάδα)˙ 254˙ Μυκῆναι 3,65˙ 254˙ 4,106˙ 107˙ 109
Μύκονος (=Ἀγελάδα) 3,88˙ 253
Μυκάλη (=Ἀγελάδα μυκωμένη) 3,253
Μυκαλησσός (=ἀγελαδαριό) 3,253
Μύρα 2,427˙ 3,586˙ Μύρα τῆς Λυκίας 3,611
Μύρων (ὁ) 3,127
Μύρινα 4,17
Μυρμιδόνες 3,19
Μυρτώ 3,248˙ 564
Μυσία 3,128
Μυσοί 4, 319
Μυτιλήνη 4,83
Μωάβ 2,26˙ 382˙ 3,281˙ 431˙ 432˙ 592˙ 4,320
Μωαβῖται 2,175˙ 178˙ 195˙ 247˙ 253˙ 444˙ 3,209˙ 222˙ 237˙ 258˙ 602˙ Μωαβίτιδες 2,247˙ Μωαβίτισσα 2,175˙ 3,209˙ 224˙ 226˙ Μωαβίτισσες 3,237
Μωάμεθ 2,71˙ 130˙ 132˙ 3,85
Μωρασθί (=Μωρασθίτης ὡς δημότης) 3,439
Μωσά 1,37˙ 3,51
Μωϋσῆς 1,6˙ 13˙ 16˙ 36˙ 49˙ 68˙ 69˙ 73˙ 93˙ 150˙ 152˙ 153˙ 2,11˙ 13-17˙ 2,25˙ 27˙ 31˙ 46˙ 64˙ 71˙ 84˙ 87˙ 120˙ 130˙ 131˙ 153˙ 157˙ 170-172˙ 178˙ 179˙ 181˙ 182˙ 188˙ 190˙ 206˙ 210˙ 215˙ 236˙ 234˙ 242˙ 247˙ 248˙ 253˙ 258˙ 271˙ 284˙ 289˙ 296˙ 298˙ 308˙ 309˙ 315˙ 343˙ 349˙ 351˙ 352˙ 355˙ 357˙ 364˙ 365˙ 382˙ 410˙ 464˙ 475˙ 3,13˙ 14˙ 20˙ 21˙ 41˙ 52-54˙ 56-64˙ 66-74˙ 77-80˙ 82-84˙ 86˙ 89˙ 92-95˙ 102˙ 103˙ 116˙ 125˙ 126˙ 132˙ 148˙ 193˙ 195-201˙ 204˙ 205˙ 209˙ 212˙ 214-219˙ 225˙ 226˙ 228˙ 257˙ 258˙ 269˙ 270˙ 285˙ 292˙ 303˙ 311˙ 320˙ 324˙ 336˙ 339˙ 340˙ 348˙ 381˙ 384-386˙ 389˙ 393˙ 416˙ 422˙ 423˙ 432-435˙ 451˙ 465˙ 484˙ 486˙ 488˙ 510˙ 515˙ 516˙ 530˙ 551˙ 583˙ 4,19˙ 47˙ 65˙ 68˙ 138-140˙ 145˙ 147-159˙ 160˙ 162-166˙ 174˙ Μωσῆς 2,365˙ «δεύτερος Μωϋσῆς» 2,275˙ 394˙ 3,74˙ δεύτερος Μωϋσῆς ὁ Δαυΐδ 3,386˙ «Νέος Μωϋσῆς» 1,35˙ 47˙ 2,70˙ 79˙ 321˙ 3,461˙ 461
Μωϋσῆς Ἀρμένιος ὁ ἀπὸ Χωρηνῆς 1,433
Μωφάζ 2,414
Ναάς 3,280
Ναασσών 2,256
Ναβουχοδονόσορ 1,20˙ 37˙ 96˙ 153˙ 2,15˙ 17˙ 49˙ 200˙ 206˙ 236˙ 252˙ 254˙ 330˙ 338˙ 383˙ 449˙ 3,21˙ 76˙ 104˙ 234˙ 235˙ 239-241˙ 276˙ 277˙ 290˙ 366˙ 421˙ 442˙ 449˙ 450˙ 452˙ 454˙ 456˙ 457˙ 4,84˙ βλ. καὶ Νεβουχαδνεσάρ
Ναδάβ 3,80˙ 234˙ 4,250
Ναζαρέτ 2,254˙ 3,31˙ 114˙ 604˙ 4,283˙ 292
Ναζιανζηνοί 4,285
ναζιραῖος 4,54
Ναζωραῖοι 2,452-455˙ 3,507˙ 4,22
Νάθαν 2,211˙ 258˙ 354˙ 355˙ 403˙ 3,13˙ 14˙ 81˙ 84˙ 174˙ 212˙ 218˙ 223˙ 231˙ 232˙ 263˙ 280˙ 285˙ 335˙ 359˙ 360˙ 367˙ 373˙ 416˙ 434˙ 4,51
Ναθαναήλ 3,31
Ναΐν 2,347˙ 3,31
Νάξος 3,289˙ 4,69
Ναούμ 2,250˙ 3,14˙ 439˙ 440
Νάπη 3,31
Νάπη Ἐννόμ 3,275
Ναπολέων 2,145˙ 4,129˙ Ναπολέοντες 4,177
Νάρκισσος (εἰδωλολατρικὸς θεός) 3,185˙ 246˙ Τρυφερούλα Νάρκισσος 3,373˙ 4,81
Νάρκισσος (πρωθυπουργὸς τοῦ Νέρωνος) 3,150˙ 156˙ 177˙ 370˙ 516˙ 525˙ 354 (οἱ τοῦ Ναρκίσσου)
Ναστραντίν 1,23
Ναταλία (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,34
Ναυή 2,79˙ 230˙ 351˙ 3,59
Ναύπλιον 3,230
Ναυσικάα 4,57
Ναχώρ 2,294
Νεάπολις 4,75
Νέα Σκήτη 2,430
Νέα Ὑόρκη 2,137˙ 158
Νεάντερταλ 3,219
Νεβουχαδνεσάρ 2,121˙ Νεβουχαδνεσάρος 2,120˙ βλ. καὶ Ναβουχοδονόσορ
Νέγροι 3,18˙ 578˙ Νέγρα 2,172

Νεεμάν 2,343˙ 392˙ 3,499
Νεεμίας 1,21˙ 38˙ 39˙ 57˙ 2,52˙ 208˙ 213˙ 234˙ 236˙ 258˙ 353˙ 389˙ 449˙ 452˙ 3,13˙ 24˙ 31˙ 76˙ 217˙ 234˙ 237˙ 243˙ 252˙ 263˙ 274 - 276˙ 292˙ 293˙ 296 - 299˙ 449˙ 4,51˙ 290
Νεῖλος ποταμός 2,30˙ 87˙ 129˙ 159˙ 160˙ 204˙ 411˙ 444˙ 3,17˙ 71˙ 389˙ 512˙ 600˙ Νείλου Δέλτα 3,183
Νεῖλος μοναχός 2,448˙ Νεῖλος ὁ νηστευτής (PG 120,44) 4,180 - 183˙ ἅγιος Νεῖλος (Ἀποσπάσματα εἰς τὸ Ἆσμα Ἀσμάτων) 4,256
Νεκρὸς θεὸς (θρηνούμενος κηδευόμενος· Νεκρός, Τεθνηκώς, Πενθεύς, τύπος κιναίδου Ἀδώνιδος) 2,242˙ 250˙ 353˙ 411˙ 440˙ 3,260˙ 266˙ 267
Νεκρὰ Θάλασσα 2,30˙ 80˙ 171˙ 411˙ 3,198˙ 236˙ 389˙ 276
Νεκτάριος (ἅγιος) Κεφαλᾶς 3,408 βλ. καὶ Κεφαλᾶς Ν.
Νεκωδά 2,254
Νεμέας λέων 4,110
Νεμεροί *(Διονυσίῳ προστάτῃ Νεμερῶν κέκρηκα (δραχμὰς) η΄)* 3,36˙ 39
Νεμέσιος 3,447
Νεμεσίων (ἔγραψε ὑπόμνημα στὸν Ὅμηρο *Διατεσσάρων*) 2,128
Νεοέλληνες 2,134˙ 409˙ 451˙ 3,535˙ 4,176˙ 194˙ 262˙ 310˙ 311˙ 314
Νεόφυτος Ἔγκλειστος (Κύπριος τοῦ 12ου αἰῶνος) 2,145˙ 196˙ 200˙ 329˙ 412˙ 416˙ 417
Νέρων 2,349 (Ν. Καῖσαρ)˙ 3,122˙ 150 (Ν. Καῖσαρ)˙ 154˙ 155 (Ν. Καῖσαρ)˙ 156˙ 161˙ 177 (Ν. Καῖσαρ Σεβαστός (Augustus))˙ 178˙ 181˙ 245˙ 370˙ 460˙ 516 (Ν. Καῖσαρ)˙ 555˙ 557˙ 559˙ 562˙ 4,76˙ 87
Νέστος ποταμός 3,562˙ 4,73
Νέστωρ (ὁ τῆς Ἰλιάδος) 4,81
Νεύτων 2,129˙ 228
Νεφθαλίμ 2,298
Νεφθαλιμίτης 3,222
Νήδυμος (παπυρικὸ ἀνθρωπωνύμιο τοῦ 41 μ.Χ.) 3,36˙ 38
νηπτικοί 2,170
Νήρ 2,250˙ 251
Νηρεύς 3,554˙ Νηρέως ἀδελφή 3,554
Νηρηίδες 4,99
Νηρί 2,259
Νηρίας 3,443
Νῆσοι (= Ἑλλάς) 2,405˙ 407˙ 3,31˙ 442
Νῆσος τῶν Νεκρῶν (Necron) 2,411
Νίγερ 3,31
Νιγρίτα 4,78˙ Νιγριτινή 3,199
Νίκανδρος 3,184˙ 4,117˙ 118˙ 119
Νικάνωρ 2,128
Νικήτας Ἡρακλείας 2,29˙ 147
Νικήτας Στηθᾶτος 2,57
Νικήτας Χωνιάτης 4,254˙ 258
Νικήτας Σεῖδης 181˙ 183
Νικηφόρος Α΄ Κωνσταντινουπόλεως 1,165˙ 167˙ 3,224˙ 623
Νικηφόρος Βλεμμίδης 4,164 - 165˙ 181˙ 183˙ 326
Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος 1,53˙ 61˙ 62˙ 63˙ 105˙ 120˙ 163˙ 185˙ 186˙ 188˙ 190
Νικηφόρος Φωκᾶς 4,244
Νικηφόρος Θεοτόκης 2,141
Νικόδημος ὁ ταπεινόφρων σεμνὸς καὶ σεβάσμιος φαρισαῖος (Ἰω 10) 3,113˙ 4,27˙ 52
Νικόδημος Καλλιβούρτσης (Ἁγιορείτης) 1,148˙ 163˙ 166
Νικοκάβουρας Σ. 2,435˙ 4,216˙ 218˙ 4,260
Νικολαΐδου Πολυξένη˙ βλ. Θέκλα
Νικόλαος (ὁ Ποσειδὼν λεγόταν ἔτσι στὰ Μύρα τῆς Λυκίας) 2,427˙ 3,246˙ 586˙ 605˙ 611˙ 613˙ (οἱ ἅγιοι Γεώργιος, Δημήτριος, Νικόλαος, Θεόδωροι καὶ οἱ δύο, Παντελεήμων, Δαμιανός, Μόδεστος, Βαλεντῖνος, Πελαγία, Αἰκατερίνα, Βαρβάρα, Μαρίνα καὶ κάμποσοι ἄλλοι εἶναι θεοὶ τῆς προχριστιανικῆς εἰδωλολατρίας, τοὺς ὁποίους μετὰ τὸ 700 οἱ μοναχοὶ πέρασαν μὲ τὰ Συναξάρια στὸ «χριστιανικὸ» ἁγιολόγιο, κι ἔγραψαν καὶ τὰ τροπάριά τους)
Νικόλαος (ὁ ἅγιος ποὺ στὰ χρόνια μας μαζὶ μὲ τοὺς «ἁγίους» Ῥαφαὴλ καὶ Εἰρήνη προέκυψαν ἀπὸ ὄνειρο ψυχοπαθοῦς γυναικός, ἀπέκτησαν τροπάρια ἀπὸ Ἁγιορεῖτες μοναχούς, καὶ προβλήθηκαν στὴ λατρεία τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὸν εἰκονομάστορα καὶ εἰκονέμπορο Φώτη Κόντογλου, ποὺ

ζωγράφησε καὶ τὶς ὁλόγυμνες θεὲς τοῦ Δημαρχείου Ἀθηνῶν καὶ τὴν ὁλόγυμνη Κλεοπάτρα) 3,511
Νικόλαος Α΄ χαλίφης - πάπας Ῥώμης (ὁ μεγάλος ἐχθρὸς τοῦ ἁγίου Φωτίου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ πρῶτος ἀποκάλυψε τὸ Filioque τῶν παπικῶν καὶ τὴ σεξουαλικὴ ἀσυδοσία τους) 1,149˙ 161˙ 212˙ 234˙ 4,331
Νικόλαος ὁ ἀπὸ τὴ Λύρα (παπικὸς φραγκισκανὸς μοναχὸς τὸν ὁποῖο ἐκτιμοῦσε πολὺ ὁ Λούθηρος, ποὺ εἶχε τὴν ἴδια παραλλαγὴ ψυχασθενείας μ᾽ αὐτόν) 1,331
Νικολέτος (ὁπλαρχηγὸς τοῦ 1821 ὁ καπετὰν Νικολέτος, ποὺ βασάνισε τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, καὶ τὸν ἔκλανε συνεχῶς, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος σὲ ἀναφορὰ παραπόνων του· ὁ καπετάνιος φαίνεται ὅτι τὴν ἡμέρα ἐκείνη εἶχε φάῃ φασόλια ἢ φακές, καὶ εἶχε ἄφθονα ἀπωθημένα ἀποθέματα) 4,299
Νικομήδεια 2,70˙ 74˙ 77˙ 80˙ 115˙ 3,532
Νικόπολις 2,77˙ 80˙ 115˙ 3,153˙ 585˙ 4,75
Νινευή 2,198˙ 205˙ 228˙ 230˙ 250˙ 3,76˙ 285˙ 424˙ 425˙ 436˙ 438˙ 440˙ 4,51
Νινευῖται 2,288
Νισάν (μήνας) 2,401
Νίσιβις 1,370
Νιτρία 2,203˙ 263˙ 3,267˙ 552
Νομβά 2,384
Νοσσίς 2,242
Νοστράδαμος (nostra domus) 2,323˙ 3,407
Νουά 3,200
Νουμήνιος 3,627
Νουμήνιος Ἡρακλεώτης 4,118
«Ντὲ Γκώλ» (=σταλακτίτης στὰ σπήλαια τοῦ Δυροῦ) 4,108
Ντιμισκί 2,410
Ντιφόου 3,574
Ντόνα Μαριάνθη 3,581
Νυμφᾶς 3,568˙ 588
Νῶε 2,130˙ 153˙ 157˙ 162-173˙ 175˙ 284˙ 338˙ 346˙ 3,17˙ 66˙ 68˙ 73˙ 194-197˙ 4,43˙ 44˙ 88˙ 295
Νωεμίν 388
Νώνακρις 4,102
Νώντας ὁ σαλεπιτζῆς 4,171
Ξανθικός 3,537
Ξενοφῶν Κορίνθιος 3,544˙ 4,284
Ξενοφῶν 2,26˙ 65˙ 67˙ 96˙ 363˙ 394˙ 423˙ 472˙ 3,58˙ 387˙ 566˙ 628˙ 630˙ 632˙ 4,70˙ 76˙ 112˙ 118˙ 177˙ 205˙ 253˙ 254˙ 258˙ 321
Ξέρξης 1,95˙ 96˙ 3,577
Ὀβίδιος 4,70
Ὀδησσός 4,71
Ὀδύσσεια 1,25˙ 3,264˙ 4,57˙ 99
Ὀδυσσεύς 2,160˙ 170˙ 3,20˙ 84˙ 187˙ 209˙ 4,23˙ 55˙ 81˙ 99˙ 101˙ 103
Ὀζά 1,12˙ 3,31 *(Διακοπὴ Ὀζά)*
Ὀζάν 2,183
Ὀζίας 2,256˙ 3,80˙ 81˙ 235˙ 282˙ 409˙ 426
Ὀζιήλ 4,320
Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία 2,246˙ 420
Ὀθωμανοί 2,119˙ 123˙ 110˙ 3,558 (Ὀθωμανὸς σουλτάνος)˙ 4,70˙ 124˙ 125
Ὄθων 3,155˙ 156˙ 161˙ 177˙ 460
Οἰδίπους 2,220
Οἰκονομίδης Ἰω. 4,263˙ 265
Οἰκονόμου Ἠλ. 2,251˙ 320˙ 392˙ 3,407˙ 4,61˙ 131˙ 152˙ 159˙ 160˙ 174˙ 215˙ 259˙ 318˙ 324˙ 326˙ 327
Οἶκος Δρυμοῦ τοῦ Λιβάνου 3,285
Οἰκουμένιος 1,69˙ 419˙ 420˙ 3,560-561˙ 617˙ 633˙ 4,9˙ 70˙ 77˙ 311˙ 313˙ 319˙ 329
Οἰκουτοῦτος *(τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου)* 4,183
Ὀκταβιανὸς Καῖσαρ Αὔγουστος) (Augustus - Σεβαστός)˙ 3,562˙ βλ. καὶ Καῖσαρ
Ὄλδα 2,400
Ὁλλανδία 4,52
Ὁλλανδοί 2,144˙ 3,54
Ὀλυμπᾶς 3,554
Ὀλυμπία (τόπος) 3,184
Ὀλυμπιάς (γυναίκα) 1,142˙ 2,74
Ὀλυμπιόδωρος 2,412˙ 416
Ὀλύμπιος (θεός) 4,100
Ὄλυμπος (ὄρος τῆς Μακεδονίας· τὸ ὑψηλότερο τῆς Ἑλλάδος· ἀνέβηκα στὴν κορυφή του δύο φορές) 4,94˙ 101˙ 239
Ὄλυμπος Προύσης (ὄρος· τὸ ἀντίκρυσα) 1,181
Ὁμηρικὰ Ἔπη (τὰ διδάχτηκα στὸ ἑξατάξιο γυμνάσιο Νιγρίτης καὶ στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) 1,25˙ 72˙ 73˙ 2,154˙ 159˙ 368˙ 3,23˙

30˙ 32˙ 43˙ 48˙ 64˙ 66˙ 77˙ 79˙ 87˙ 235˙ 254˙ 291˙ 228˙ 328˙ 395˙ 4,101
Ὅμηρος (ὁ ἀρχαιότερος ποιητὴς τῶν Ἑλλήνων ποὺ δὲν γνωρίζει τὸν κιναιδισμό, τὴν πορνεία, τὴ δημοκρατία, τοὺς πολυτίμους λίθους, τὸ ἀτσάλι, τὸ μετάξι, τὸ βαμπάκι, τὰ περισσότερα φροῦτα, τὰ παγώνια καὶ τὶς γάτες, κι ἀναφέρει 71 ζῷα ἀπὸ τὸ σκῶρο μέχρι τὸν λέοντα, κι 159 θεοὺς ἀρσενικοὺς καὶ θηλυκές, συνολικὰ 230 ζῷα καὶ θεούς· ἀναφέρει δὲ καὶ καλογέρους καὶ μοναστήρια (Π 233 - 235) χίλια περίπου χρόνια ἀρχαιοτέρους τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ)˙ 1,138˙ 2,20˙ 22˙ 26˙ 37˙ 63˙ 128˙ 136˙ 137˙ 141˙ 147˙ 148˙ 155˙ 160˙ 170˙ 176˙ 188˙ 214˙ 227˙ 241˙ 242˙ 264˙ 328˙ 363˙ 365˙ 383˙ 386˙ 444˙ 466˙ 472˙ 3,19˙ 22˙ 57˙ 94˙ 96˙ 97˙ 98˙ 182 - 186˙ 193˙ 236˙ 255˙ 277˙ 302˙ 321˙ 322˙ 325˙ 326˙ 377˙ 391˙ 415˙ 441˙ 474˙ 572˙ 609˙ 627 - 632˙ 4,5˙ 21˙ 57˙ 60˙ 78 - 80˙ 94 - 96˙ 99˙ 102 - 104˙ 108 - 110˙ 113 - 119˙ 127˙ 144˙ 152˙ 160˙ 167˙ 169˙ 173˙ 174˙ 195˙ 235˙ 240˙ 244˙ 254˙ 258˙ 261 - 264˙ 267˙ 270 - 272˙ 308˙ 312˙ 317 - 319˙ 327˙ 328˙ 336˙ 339˙ 341
Ὀνδούρα 3,394
Ὀνήσιμος 3,141˙ 150˙ 559˙ 560˙ 574
Ὀνησιφόρος 3,154
Ὄνκελος 2,148
Ὀντουργός (ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖο τῆς μαρκιανῆς φαντασιωτικὴ (μετάφρασι τοῦ *Ιαυε*) λέξι του) 2,121
Ὀντωτής (ἄλλη φαντασιωτικὴ μετάφρασι τοῦ *Ιαυε* ἀπὸ τὸν ἴδιο· εἰδοποιήστε τοὺς χιλιαστάς) 2,120˙ 121
Ὀνώριος Α΄ Ῥώμης («ἀλάθητος» αἱρετικὸς μονοθελήτης πάπας Ῥώμης τοῦ 7ου αἰῶνος· γιὰ νὰ κρύψουν τὴν κακοδοξία του οἱ παπικοὶ ἔβαλαν τοὺς παπόφρονες νὰ καταστρέψουν τὰ Πρακτικὰ τῆς Ε΄ καὶ F΄ οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ κουκούλωσαν τὸ χάσμα μὲ τὴν πέμπτο - ἕκτη *(πενθέκτη)* σύνοδο) 3,268
Ὀνώριος Αὐγουστοδούνου (Augustodunensis) (Γάλλος παπικὸς μοναχός) 1,304˙ 4,207˙ 225 - 227˙ 229
Ὀξφόρδη 1,44˙ 101˙ 362
Ὀξύρρυγχος 2,446˙ 3,36
Ὀολὰ καὶ Ὀολιβά 2,250˙ 278 - 282
Ὀπούντιος 3,184˙ 185
Ὀποῦς 3,184˙ 185
Ὀππιανός 4,110˙ 115˙ 117˙ 118
Ὀπτᾶτος 1,69
Ὄρβηλος 4,71
Ὀρειβάσιος 2,370
Ὀρεστιάς 3,226
Ὄρθρος (= Αὐγερινός) 4,196
Ὅρκος 3,31
Ὁρμίσδας Ῥώμης 1,205˙ 246
Ὀρνά 2,363˙ 3,280˙ 283˙ 285
Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν 2,282˙ 3,114˙ 4,285
Ὅρος Ἑρμών 2,189
Ὄρος Σαμαρείας 2,439˙ 440
Ὀρτυγία 2,160˙ 176 *(Ὀρτυγίη)*
Ὀρχομενός 3,62
Ὁρῶντες 3,81
Ὀρώσιος (Orosius) 4,78
Ὀστρογότθοι 1,249
ὅσιοι 2,170
Ὀσέραπις 3,250˙ Ὀσίραπις 3,250
Ὄσιρις 3,250˙ 4,134
Οὐαλίντ (σουλτάνος μωαμεθανὸς τοῦ ὁποίου πρωθυπουργὸς ἦταν ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός) 1,158
Οὐαφρῆ 2,330
Οὔγων (Hugo) 1,302
Οὐκρανία 1,399
Οὔρ 2,68
Οὐράλης 2,171
Οὐρανός 4,96˙ 98
Οὐρβανός 3,554
Οὐρίας 4,145 - 148
Οὐρσῖνος 1,204
Οὐσιωτής («μετάφρασι» τοῦ *Ιαυε*) 2,121
Ὀχοζίας 2,256˙ 389˙ 3,31˙ 80˙ 281˙ 283˙ 235
Ὀψιβά 2,197
Παγασητικὸς κόλπος 3,289˙ 4,69
Παγγαῖον 3,46˙ 49
Παθῦρις 2,343˙ 448
Παθυρίτης 2,448
Παιάν 2,246
Παιήων 3,246
Παῖσιος Ἐζνεπίδης 2,170˙ 3,595˙ 598˙ 599˙ 4,145˙ 195˙ Παῖσιοι 2,134˙ 3,554˙ 584
Πακιανός 1,69

Πακιστάν 3,92
Πακιστανοί 3,266˙ 4,95
Παλαιαμερικανοί 3,17˙ 18˙ 62˙ 78˙ 231
Παλαιολόγοι 1,62
Παλαιστίνη 1,14˙ 76˙ 158˙ 2,9˙ 20˙ 21˙ 24˙ 25˙ 30˙ 42˙ 43˙ 45˙ 58˙ 67˙ 69˙ 70˙ 77˙ 142˙ 181˙ 193˙ 203-205˙ 228˙ 236˙ 267˙ 268˙ 293˙ 294˙ 349˙ 394˙ 432˙ 457-459˙ 3,19-21˙ 58˙ 74˙ 75˙ 76˙ 82˙ 96˙ 111˙ 112˙ 117˙ 128˙ 132˙ 136˙ 137˙ 141˙ 149 (Παλαιστινὴ Συρία)˙ 150˙ 152˙ 162˙ 164˙ 177˙ 186˙ 187˙ 196˙ 197˙ 199˙ 214˙ 215˙ 217-219˙ 233˙ 239˙ 253˙ 256˙ 271˙ 277˙ 285˙ 288˙ 290˙ 292˙ 298˙ 361525˙ 371˙ 380˙ 378˙ 394˙ 396˙ 473˙ 478˙ 480˙ 494˙ 512˙ 543˙ 579˙ 581˙ 585˙ 610˙ 4,23˙ 35˙ 46˙ 49˙ 56˙ 59˙ 68˙ 75˙ 88˙ 235˙ 238˙ 239˙ 241˙ 244˙ 281˙ 283˙ 457 (Παλαιστινὴ Συρίη)˙ 467
Παλαιστινοί 2,349˙ 567˙ 4,321
Παλαμήδης 2,365˙ 3,323
Παλλαδᾶς 3,628˙ 4,117
Παλλάδιος 1,69˙ 2,448
Πάλλας 3,246
Παλλάς 3,246
Παλλήνη 3,246
Πάλλης Ἀλ. 4,263˙ 264
Παμμήτειρα 4,97
Πάμφιλος 1,128
Παμφυλία 3,141
Πάν 3,246
Παναγία 2,404˙ 405˙ 3,148
Παναγιά 2,159˙ 412
Παναγία τῆς Τήνου 3,247
Παναγία τῆς Μηχανιώνας 3,247
Παναγία Κουκουζέλισσα 3,247
Παναγία Πορταΐτισσα (=θυρωρὸς τῆς Μονῆς Ἰβήρων) 3,247
Παναγία Δοχειάρισσα (=Ἀποθηκάρισσα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου) 3,247
Παναγίτσα 3,247˙ 4,97
Παναγούδα 3,247
Παναγία Τριχεροῦσα 3,247
Παναγία Γλυκοφιλοῦσα 3,247
Παναγία Κουνίστρα 3,247
Παναγία Παντάνασσα 2,350˙ 3,252
Παναγούλης 3,137
Παννονίαι 4,76
Παννονοί 4,71
Πανταλέων 3,54
Παντελεήμων 3,246
Παντοκράτορος Μονή 2,138
Παπαγιάννης Ἀ. 4,263˙ 265
Παπαγιαννοπούλου - Σμυρνιώτου Γ. 4,259
Παπαδιαμάντης Ἀλέξ. 2,267˙ 3,580
Παπαδόπουλος Γ. (ὁ ἡγέτης) 3,137
Παπαδόπουλος Λ. 2,435˙ 4,217˙ 218˙ 220˙ 260
Παπαδόπουλος Ν. (μεταφραστὴς τῆς Κ.Δ.) 2,251˙ 320˙ 392˙ 3,407˙ 4,61˙ 131˙ 152˙ 159˙ 160˙ 174˙ 215˙ 259˙ 324˙ 326˙ 327
Παπαθανασόπουλος 4,103
Παπανδρέου (γυμνασιάρχης) 4,263˙ 265
Παπαρρηγόπουλος Δ. 213˙ 215˙ 218˙ 260
Παπαρρηγόπουλος Κ. 2,435˙ 3,87
Παπασυναδινός 2,63˙ 3,22
Παπαφλέσσας 2,277
Παππίας 1,50˙ 100˙ 2,267˙ 268
Παραλειπομένη 2,176
Παραμεσόγειες χῶρες 3,207˙ 4,11˙ 30
Παρθένος 3,564
Παρίσι 1,302˙ 310˙ 311˙ 319˙ 329˙ 331˙ 398˙ 430˙ 432˙ 2,143˙ 3,557˙ 558˙ 4,13
Παρύσατις 3,342
Πασιονάρια 3,543˙ 544
Παστέρ 3,501
Πατακός Στυλιανὸς 3,290
πατέρες ἅγιοι 2,170
Πατέριος 3,617
Πατὴρ θεός 2,69˙ 70˙ 123˙ 73˙ 273
Πάτμος 2,137˙ 3μ14˙ 112˙ 161˙ 163˙ 179˙ 477˙ 489˙ 605˙ 615˙ 616
Πάτραι Παλαιαί 4,299
Πατρανάστιος 3,29
Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως 3,62
Πατρόβας 2,282˙ 3,554
Παῦλα (ἡ ἑταίρα τοῦ Ἱερωνύμου) 1,229˙ 2,71˙ 75˙ 105˙ 117˙ 118˙ 124˙ 127˙ 3,407
Παυλόπουλοι 2,457
Παῦλος 1,6˙ 14˙ 18˙ 20˙ 32˙ 48˙ 49˙ 63˙ 69˙ 71˙ 97˙ 98˙ 209˙ 210˙ 2,13˙ 19˙ 20˙ 21˙ 23˙ 27˙ 32˙ 47˙ 49˙ 54˙ 71˙ 74˙ 75˙ 80˙ 113˙ 124˙ 127˙ 131˙ 170˙ 172˙ 175˙ 200˙ 203˙ 208˙ 209˙ 217˙ 221˙ 237˙ 254˙ 255˙ 258˙ 259˙ 270˙ 310˙ 328˙ 350˙ 458˙ 475˙ 3,11˙

14˙ 31˙ 33 - 35˙ 40˙ 41˙ 86˙ 107 - 109˙ 111˙ 113 - 161˙ 165˙ 166˙ 170 - 175˙ 177 - 181˙ 186 - 188˙ 199˙ 201˙ 205˙ 221˙ 227˙ 233˙ 244˙ 245˙ 255˙ 265˙ 287˙ 312˙ 349˙ 355˙ 357˙ 364˙ 366˙ 370˙ 384˙ 386˙ 387˙ 393˙ 409˙ 423˙ 425˙ 434˙ 435˙ 440˙ 443˙ 444˙ 451˙ 456˙ 460 - 462˙ 471˙ 473 - 480˙ 485 - 488˙ 490 - 494˙ 498˙ 503˙ 505 - 508˙ 510 - 595˙ 604˙ 605˙ 607˙ 608˙ 612 - 614˙ 616˙ 624˙ 630˙ 4,14 - 16˙ 18 - 20˙ 23˙ 26˙ 27 - 29˙ 31˙ 56˙ 70˙ 74 - 76˙ 83˙ 85 - 90˙ 125˙ 126˙ 138 - 140˙ 172˙ 184˙ 282˙ 294˙ 300˙ 302˙ 313˙ 316˙ 322˙ 326˙ 328 - 332˙ 350

Παῦλος Σιλεντιάριος 4,58

Παῦλος Αἰγινίτης 4,174

Παῦλος Γιαζιγί 3,140˙ 580

Παῦλος Γ΄ Ῥώμης 1,71˙ 205˙ 390˙ 392˙ 558

Παῦλος Δ΄ Ῥώμης 1,392

Παῦνι 3,36˙ 37

Παυσανίας (ὁ Σπαρτιάτης προδότης) 3,577

Παυσανίας (ὁ περιηγητὴς τοῦ Β΄ μ.Χ. αἰ.) 2,328˙ 381˙ 408˙ 409˙ 3,58˙ 627˙ 4,70˙ 76˙ 99˙ 102˙ 116˙ 118˙ 119˙ 133˙ 277˙ 316˙ 327˙ 341

Παφλαγονία 3,541

Πάφος 2,195˙ 3,124˙ 157

Πάων 3,246

Πειθώ 4,99

Πειραιεύς 3,260˙ 4,64˙ 284

Πειραιώτης 4,36˙ 284

Πεισιστρατίδης 3,47

Πεισίστρατος 3,328

Πελασγικός 3,183

Πελασγοί 2,204˙ 352˙ 444˙ 3,19˙ 62˙ 183˙ 209˙ 220˙ 275˙ 315˙ 322˙ 4,71

Πέλλα 2,472˙ 3,518

Πελοπόννησος 2,176˙ 3,87˙ 577˙ 4,36˙ 108˙ 114˙ 277

Πενεβχούνιος (παπυρικὸ ἀνθρωπωνύμιο) 3,37

Πενθεύς 2,242˙ 350˙ 353˙ 381˙ 411˙ 440˙ 3,78˙ 259˙ 266

Πένθιμος 2,440

Περάτης (= Ἑβραῖος) 3,20

Πέραν (ἀνατολικὸν - δυτικόν) 2,382

Πέργαμον 2,16˙ 3,560˙ 567˙ 616˙ 4,338

Πέργη 3,124˙ 127

Περδίκας 3,20

Περίανδρος 3,100˙ 4,136

Περίβολος (ἡ) 2,105

Περικλῆς 3,186˙ 576

Περνάρης Ἄ. 2,435˙ 4,216˙ 218˙ 260

Περσεφόνεια - Περσεφόνη (πέρσις + φόνος· θεὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν πολεμικῶν φόνων, θεὰ τῶν νεκρῶν, τοῦ κάτω κόσμου, τοῦ ᾅδου) 3,246˙ 4,95˙ 97

Πέρσαι 1,20 - 22˙ 38 - 40˙ 70˙ 71˙ 95˙ 96˙ 246˙ 2,44˙ 200˙ 204˙ 368˙ 447˙ 452˙ 3,60˙ 76˙ 78˙ 263˙ 277˙ 290˙ 291˙ 292˙ 297˙ 298˙ 360˙ 391˙ 321˙ 355˙ 463˙ 504˙ 577˙ 4,25˙ 288˙ 289˙ 296

Πέρσαι βασιλεῖς 3,67

Περσία 2,10˙ 11˙ 37˙ 67˙ 213˙ 258˙ 3,12˙ 14˙ 76˙ 82˙ 100˙ 290˙ 292˙ 367˙ 371˙ 458˙ 4,11˙ 289˙ 290

Περσίς 3,554˙ 4,289

Περσικὸς Κόλπος 2,160

Περσικὴ χώρα 3,207

Περσικὴ αὐτοκρατορία 3,373˙ 459˙ Περσικὴ ἐπικράτεια 4,290˙ Περσικὸ κράτος 3,290˙ 4,51˙ Περσικὸν πῦρ 4,289

Πέρσιος (Persius) 3,63

Πεσσίτα 3,623

Πετεφρής 2,134

Πετρόπουλος Ἠ. 3,428

Πέτρος ἀπόστολος 1,23˙ 35˙ 97˙ 205˙ 311˙ 2,20˙ 113˙ 23˙ 170˙ 172˙ 175˙ 200˙ 3,14˙ 26 - 29˙ 33˙ 110˙ 112˙ 113˙ 115˙ 118˙ 123˙ 125˙ 127˙ 136˙ 139˙ 141˙ 143 - 148˙ 153˙ 159 - 161˙ 165˙ 169˙ 172˙ 174˙ 175˙ 179˙ 187˙ 188˙ 265˙ 386˙ 433˙ 435˙ 451˙ 470 - 472˙ 477˙ 485˙ 488˙ 491 - 493˙ 498˙ 503˙ 505˙ 506˙ 512˙ 513˙ 515˙ 516˙ 542˙ 544˙ 567˙ 593˙ 595 - 602˙ 604˙ 605˙ 607˙ 608˙ 616˙ 629˙ 4,14˙ 15˙ 20˙ 54˙ 56˙ 184

Πέτρος Σεβαστείας 1,142˙ 2,73

Πέτρος (παπικὸς αὐγουστινιανὸς μοναχός) 1,307

Πέτρος (παπικὸς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Κλουνύ) 1,305

Πέτρος Blesensis 1,321

Πέτρος Δαμιανός 4,225˙ 226˙ 228

Πέτρος Κομέστωρ 4,314

Πέτρος Λομβαρδός 1,69˙ 311˙ 4,165

Πετρούπολις 2,137

Πετρόχειλος Ἰω. (σπηλαιολόγος) 4,103˙ 105

Πετροχείλου Ἄννα (σπηλαιολόγος) 4,106˙ 117
Πηλεύς 2,251
Πηληϊάδης (Ὅμηρος Α1) 2,251˙ 3,325˙ 4,202
Πηλούσιον 2,204˙ 3,183
Πηλούσιοι 2,204
Πηνειός 4,95˙ 104
Πηνελόπεια 3,255˙ 4,57˙ Πηνελόπη 2,198
Πιλᾶτος (Πόντιος Πιλᾶτος) 2,180˙ 268˙ 457˙ 548˙ 3,31˙ 126˙ 149˙ 155˙ 176˙ 177˙ 188˙ 203˙ 244˙ 478˙ 479˙ 503˙ 511˙ 531˙ 579˙ 4,53˙ 54˙ 4,285
Πηλίλης Ἰάκ. 2,320˙ 3,408
Πιλιστιίμ 2,349
Πίνδαρος 2,137˙ 199˙ 2,203˙ 355˙ 263˙ 3,36˙ 45˙ 185˙ 415˙ 460˙ 544˙ 627˙ 630 - 632˙ 4,116˙ 118˙ 172˙ 254˙ 258˙ 284˙ 287˙ 316˙ 318˙ 327
Πίνδος 3,19˙ 4,72˙ 95
Πῖος Ι΄ 2,277
Πλάταια 3,176˙ Πλαταιαί 3,465˙ 544˙ 577˙ 4,55
Πλάτων 1,93˙ 234˙ 2,26˙ 46˙ 236˙ 237˙ 363˙ 3,47˙ 185˙ 387˙ 396˙ 547˙ 576˙ 577˙ 606˙ 627 - 629˙ 4,27˙ 117˙ 118˙ 140˙ 144˙ 172˙ 177˙ 4,282˙ 286˙ 316˙ 327˙ 339
Πλαῦτος 3,166˙ 4,70˙ 72˙ 206˙ 207˙ 316˙ 327
Πλειάς 3,31
Πλεισθένης 4,97˙ Πλειστοσθένης 4,97
Πλίνιος 2,395˙ 408˙ 411˙ 412˙ 3,52˙ 63˙ 70˙ 4,188˙ 189˙ 4,207
Πλίνιος νεώτερος 4,70
Πλούταρχος Χαιρωνεύς 3,60˙ 4,70˙ 76˙ 77˙ 136˙ 245˙ 254˙ 258˙ 316 - 319˙ 327˙ 164˙ 275˙ 627 - 630
Πλούταρχος Ἀθηναῖος (πλατωνικός) 3,627˙ 4,316˙ 327
Πλούτων 2,312˙ 4,114˙ 119˙ 4,111
Πλυντήρια (ἑορτή) 4,284
Πολέμης Ἰωάννης 3,377
Πολέμων 3,537
Πολικὴ ζώνη βόρεια 3,18
Πολιτεία 3,577
Πολίτης Λίνος (καθηγητής μου στὸ Πανεπιστήμιο) 3,580
Πολύβιος 1,39˙ 2,199˙ 203˙ 408˙ 409˙ 467˙ 3,166˙ 4,70˙ 72˙ 73˙ 76 - 78˙ 83˙ 109˙ 117˙ 339
Πολυδεύκης 3,183˙ 628˙ 4,83˙ 117˙ 173˙ 238˙ 253˙ 254˙ 258˙ 277˙ 316˙ 327
Πολύκαρπος 1,34˙ 47˙ 49˙ 50˙ 52˙ 80˙ 99˙ 100˙ 3,35
Πολυκάστη 3,183
Πολύκλειτος 4,245
Πολυκράτης Ἐφέσου 1,52˙ 64˙ 76
Πολυλᾶς 4,263˙ 264
Πολυσπέρχων 2,472
Πολύφημος 2,214
Πομπήιος 2,453
Πομπώνιος Μέλας 4,70
Ποντικός (=Πόντιος) 2,80˙ 3,555˙ 3,179 (ὁ Ἀκύλας καὶ ἡ Πρίσκιλλα)˙ 249 (Ποντικὸς μῦς = ποντίκι)
Πόντιος 2,208˙ 375˙ 4,78
Πόντος 3,146˙ 4,113
Πόπλιος *πρῶτος* 3,177˙ 178
Πόρκιος Φῆστος 3,177
Πόρνη (θεά) 3,246
Πορτογαλία 2,160˙ 406˙ 409˙ 419˙ 3,34˙ 4,11
Πορτογάλοι 3,54
Πορφύριος 1,75˙ 234
Ποσειδάων 4,94˙ 96˙ 117˙ Ποσειδῶν 2,427˙ 3,429˙ 586˙ 605˙ 611
Ποσειδώνιος 4,316˙ 327
Ποτείδαια 3,176
Ποτιδάν 3,246
Ποτίολοι 3,31
Πότις 3,246
Πότνια 3,246
Πούδης (Pudens) 2,20˙ 127
Πουλχερία (ἡ Κυρὰ Πουλχερία) 4,90˙ 171
Πραίνεστον 3,51
Πραιτώριον (τὸ ἀνάκτορο τοῦ Νέρωνος· ἐξ οὗ καὶ Πραιτωριανοὶ οἱ ἀνακτορικοί) 3,562
Πράξεις 2,464˙ 4,294
Πραξιτέλης 3,248
Πρέβεζα 2,77˙ 80˙ 115˙ 166˙ 3,153˙ 585˙ 4,79
Πρεσβίστη 4,97
Πρίαμος 2,383˙ 4,168
Πριμάσιος 1,69˙ 3,617
Πρίσκιλλα 2,127˙ 3,179˙ 518˙ 526˙ 528˙ 555˙ 4,78˙ 87
Πρισκιλλιανός 2,275
Πρόδρομος 2,159

Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως 4,288˙ 292
Προκόπιος Γαζαῖος 1,76˙ 2,148˙ 416˙ 435˙ 4,162˙ 165˙ 166˙ 221 - 223˙ 253˙ 255˙ 256
Προμηθεύς 3,213
Προναπίδης 3,328
Προποντίς 4,71
Προτεστάντες 4,216˙ 313
Προῦσα 3,570
Προφῆτες 2,188˙ 3,417 - 421
Πρωϊνός (ἀστήρ) 4,196
Πρῶσσος 2,350
Πρωταγόρας 4,344
Πρωτόπαππας Ἰω. 4,265
Πτολεμαϊκὴ Αἴγυπτος 2,45
Πτολεμαῖοι (γενικῶς) 2,25˙ 42˙ 46˙ 176˙ 180˙ 182˙ 191˙ 213˙ 243˙ 247˙ 4,235˙ Πτολεμαῖος Α΄ 2,25˙ 374˙ Πτολεμαῖος Β΄ ὁ Φιλάδελφος 2,24˙ 25˙ 26˙ 30˙ 31˙ 33 - 35˙ 41˙ 43˙ 59˙ 244˙ 373˙ 374˙ 448˙ Πτολεμαῖος Γ΄ 2,25˙ 465˙ Πτολεμαῖος 6ος 2,35˙ 45
Πτολεμαῖος (Κλαύδιος Πτολεμαῖος - ἀστρολόγος) 4,70˙ 76˙ 77
Πτολλαρίων 3,36
Πτωχοπρόδρομος 2,63˙ 3,22
Πυγμαῖος 2,247
Πυθαγόρας 4,196˙ 336
Πυθόδωρος 3,176
Πύλη τοῦ Ὕδατος 2,206
Πύλος 1,14˙ 67˙ 2,37˙ 59˙ 62˙ 65˙ 67
Πυριφλεγέθων 4,93˙ 99˙ 101˙ 102
Πυρόεις (ὁ πλανήτης Ἄρης) 4,195
Ραάβ (ἢ Ῥαχάβ) 2,256˙ 384
Ῥαβανὸς Μαῦρος 1,279˙ 287˙ 4,288˙ 296
Ῥαββουλᾶς (ἐπίσκοπος Ἐδέσσης τῆς Συρίας) 2,128
Ῥαγιᾶδες 3,19
Ῥαγουήλ - ῥαγουήλ 2,351 - 353˙ 355
Ῥάμ (= Ἀράμ;) 2,222
Ῥαμά 3,222
Ῥάπτης (γραμματικὸ παράδειγμα) 4,318
Ῥασέννα (= Τυρρηνοὶ - Ἐτροῦσκοι) 2,444˙ 3,19
Ῥασποῦτιν 4,344
Ῥαφαήλ 1,23˙ 24˙ 3,511
Ῥαχάβ (= Ῥαάβ) 2,256
Ῥαχήλ 4,45
Ῥαψάκης 2,230˙ 252˙ 393˙ Ῥαμψάκης (κοπτισμός) 2,24
Ῥέα 3,252˙ 4,94˙ 98
Ῥεβέκκα 2,86˙ 464˙ 3,31˙ 89˙ 4,45˙ 46
Ῥέγκενσμπουργκ 1,432
Ῥεμφάν (= Αὐγερινός) 3,250˙ 4,194
Ῥενάν Ἐ. 4,213
Ῥεσφά 2,189˙ 190
Ῥεῦμα τοῦ Κόλπου (Golf Streem) 2,160
Ῥήγιον (Regium) 3,31
Ῥῆγκαν 4,195
Ῥησά 2,259
Ῥίζων 4,75˙ 76
Ῥίο Ντὲ Τζιανέιρο 2,49˙ 271˙ 4,28
Ῥιχάρδος (Σκῶτος μυστικιστὴς μοναχὸς τοῦ 12ου αἰ. μονάζων στὸ Παρίσι) 1,310˙ 3,618
Ῥιχάρδος Λεοντόκαρδος (Ἄγγλος βασιλεὺς - σταυροφόρος) 2,142
Ῥοβοάμ 2,187˙ 3,80˙ 81˙ 232˙ 234˙ 239˙ 281
Ῥόδη 3,123
Ῥόδιοι 2,174˙ 3,31
Ῥοδόπη 4,71
Ῥόδος 3,289˙ 4,69
Ῥουβήν 2,298˙ 372
Ῥούθ 2,175˙ 217˙ 222˙ 253˙ 256˙ 3,209˙ 223˙ 224˙ 226 - 228˙ 284˙ 388
Ῥουμανία 1,398˙ 3,194
Ῥουμάνοι 3,493˙ 4,74
Ῥουμελιῶτες 3,493
Ῥούπερτος τῆς Μονῆς Τουϊτίου 3,618˙ 4,207˙ 224˙ 226˙ 228˙ 288˙ 296
Ῥουσιάδης Γ. 4,263˙ 264
Ῥουφιάνος (Rufianus) 3,494˙ ῥουφιάνοι (θετοὶ Ῥωμαῖοι πολῖτες καταδότες τῶν ἄλλων) 3,494
Ῥουφινιανός 2,288
Ῥουφῖνος 1,205˙ 213˙ 229˙ 2,101˙ 3,224˙ 270˙ 4,255
Ῥοῦφος 3,31˙ 524˙ 527˙ 554 (Ῥούφου μήτηρ)˙ 555˙ 556
Ῥωμαῖοι 1,17˙ 49˙ 96˙ 98˙ 2,14˙ 18˙ 31˙ 45˙ 57˙ 58˙ 62˙ 79˙ 80˙ 123˙ 137˙ 175˙ 176˙ 191˙ 204˙ 237˙ 239˙ 254˙ 274˙ 349˙ 352˙ 382˙ 383˙ 395˙ 408˙ 409˙ 444˙ 455˙ 457˙ 458˙ 3,19˙ 20˙ 32˙ 34˙ 49˙ 51˙ 52˙ 54˙ 62˙ 77 - 79˙ 91˙ 94˙ 108˙ 110˙ 111˙ 122˙ 134 - 136˙ 147˙ 153 - 156˙ 164˙ 178˙ 179˙ 188˙ 207˙ 221˙ 236˙ 239 - 242˙ 263˙ 316˙ 377˙ 437˙ 493˙ 494˙ 517˙ 518˙ 520˙ 522˙ 556˙ 559˙ 562˙ 565˙ 566˙ 576˙ 579˙ 4,15˙ 54˙

55˙ 57˙ 58˙ 70 - 73˙ 75˙ 78˙ 139˙ 212˙ 316˙ 318˙ 328˙ Ῥωμαῖαι 4,57˙ 58
Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες 1,75˙ 3,177˙ 188˙ 245˙ 504˙ 4,283˙ Ῥωμαῖοι ἡγεμόνες (=ἀνθύπατοι - ἐπίτροποι) 2,268˙ 3,137 (Φῆλιξ)˙ 4,313˙ 328˙ Ῥωμαῖοι στρατηγοί 3,119˙ Ῥωμαῖοι πολῖτες 3,114˙ 116˙ 119˙ 123˙ 126˙ 135˙ 139˙ 141˙ 142˙ 144˙ 153˙ 154˙ 370˙ 475˙ 476˙ 479˙ 492 - 494˙ 505˙ 508˙ 517˙ 518˙ 526˙ 527˙ 531˙ 554˙ 555˙ 559˙ 562˙ 576˙ 584˙ 585˙ 590˙ 595˙ 612˙ 615
Ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία 2,70˙ 78˙ 3,34˙ 111˙ 116˙ 117˙ 187˙ 207˙ 478˙ 522˙ 525˙ 559˙ 579˙ 615˙ 4,72
Ῥωμαϊκὸς κόσμος 3,477
Ῥωμαϊκὸν κράτος 3,157˙ 556
Ῥωμαϊκὴ βασιλεία 3,595
Ῥωμαϊκὴ Μακεδονία (ἐπαρχία - ἀνθυπατία) 4,73
Ῥωμαϊκὸ δίκαιο 3,562
Ῥωμαϊκὸ - βυζαντινὸ κράτος 1,158˙ 3,73˙ 577
Ῥωμανία - Ῥωμάνοι 3,493
Ῥωμιοί - Ῥωμνοί 3,493
Ῥωμυλιῶτες 3,493
Ῥωμά (γύφτοι - τσιγγάνοι) 3,493
Ῥωμανὸς ὁ μελῳδός 1,75˙ 2,75˙ 303˙ 365˙ 4,286˙ 288 - 290˙ 292
Ῥώμη 1,23˙ 35˙ 52˙ 58˙ 59˙ 62˙ 63˙ 69˙ 71˙ 76˙ 96˙ 98˙ 138˙ 142˙ 149˙ 156˙ 158˙ 167˙ 196˙ 204˙ 205˙ 211˙ 212˙ 228˙ 231˙ 234˙ 235˙ 246˙ 307˙ 334˙ 390˙ 394˙ 2,20˙ 35˙ 58˙ 62˙ 70˙ 117˙ 123˙ 124˙ 127 - 131˙ 170˙ 263˙ 271˙ 277˙ 383˙ 435˙ 3,12˙ 14˙ 20˙ 42˙ 65˙ 110˙ 112˙ 122˙ 137˙ 141 - 143˙ 146 - 148˙ 150 - 154˙ 159˙ 163˙ 177˙ 179 - 181˙ 213˙ 230˙ 268˙ 272˙ 476˙ 477˙ 480˙ 492˙ 505˙ 506˙ 508˙ 516˙ 517˙ 525˙ 531˙ 554 - 559˙ 564˙ 565˙ 568˙ 576˙ 577˙ 579˙ 582˙ 585 - 587˙ 590˙ 595˙ 599˙ 600˙ 608˙ 622˙ 4,16˙ 19˙ 20˙ 23˙ 70˙ 73 - 76˙ 78˙ 87˙ 94˙ 198˙ 207˙ 224˙ 226˙ 227˙ 244˙ 245˙ 284˙ 286˙ 295˙ 296˙ 344
Ῥώμης χαλίφες τῶν παπικῶν 1,59˙ 62˙ 63˙ 69˙ 71˙ 149˙ 158˙ 205˙ 212˙ 307˙ 2,170
Ῥῶσελ (ἱδρυτὴς τοῦ θρησκεύματος τῶν χιλιαστῶν) 2,245˙ 310˙ 3,158
Ῥωσία 1,399˙ 405˙ 2,171˙ 3,86
Ῥῶσοι 2,350˙ 4,344˙ Ῥωσίδες 3,86
Σάββα ἁγίου μονή 1,158
Σάββας (Τοπάλης) 2,430
Σαβεέ 3,282
Σαβεῖνος (παπυρικὸ ἀνορθόγραφο ὄνομα τοῦ 100 μ.Χ.) 3,37˙ 39
Σαβῖνοι 2,444˙ 3,18˙ 20˙ 36
Σαγγάριος 3,540
Σαδούκ (ἢ Σαδδούκ) (=Σαδδουκαῖοι) 2,390˙ 3,114˙ 116˙ Υἱοὶ Σαδδούκ 2,336
Σαδδουκαῖοι 1,20˙ 71˙ 2,10˙ 15˙ 196˙ 232 - 239˙ 262˙ 343˙ 344˙ 390˙ 391˙ 456˙ 3,27 - 31˙ 113 - 116˙ 118 - 121˙ 123˙ 124˙ 126˙ 127˙ 130˙ 131˙ 133˙ 135˙ 136˙ 140 - 143˙ 148˙ 162˙ 244˙ 328˙ 353˙ 443 - 445˙ 450˙ 456˙ 491˙ 505˙ 568
Σαδὼκ ἢ Σαδδούκ 2,196˙ 343˙ 457˙ 3,29˙ 114˙ 3,443˙ 444
Σαθαρβουζαναῖ 3,295
Σαίξπηρ 2,92
Σακκικοί 3,124
Σαλαθιήλ 2,257 - 259
Σαλαμανσσάρ 2,252˙ 3,234˙ 235
Σαλαμίς 3,465
Σαλήμ 3,58
Σαλμάν 2,256
Σαλμών 2,256
Σαλπαάδ 3,200
Σαλώμη 3,472˙ 482
Σαλωμών 1,20˙ 93˙ 39˙ 2,187˙ 191˙ 192˙ 210˙ 220˙ 229˙ 247˙ 253 - 255˙ 258˙ 351˙ 371˙ 405˙ 407˙ 410 - 412˙ 3,13˙ 14˙ 21˙ 29˙ 75˙ 80˙ 81˙ 86˙ 90˙ 91˙ 210˙ 229˙ 232˙ 233˙ 234˙ 236 - 244˙ 254˙ 258˙ 268˙ 270˙ 280 - 286˙ 331˙ 335˙ 350˙ 359 - 361˙ 380˙ 394˙ 395˙ 397˙ 398˙ 400˙ 401˙ 404˙ 406˙ 410˙ 443˙ 454˙ 4,147˙ 247˙ βλ. καὶ Σολομών
Σαμαΐας Νεελαμίτης 2,347˙ 3,81˙ 416˙ 438˙ 447
Σαμάρεια 1,48˙ 2,77˙ 195˙ 350˙ 361˙ 391˙ 3,75˙ 219˙ 234˙ 287˙ 361 - 363˙ 398˙ 439˙ 516˙ 4,279˙ 281
Σαμαρεῖται 2,69˙ 76˙ 113˙ 3,40˙ 157˙ 506˙ 553˙ 4,286
Σαμαρίας 2,207˙ 208
Σαμβοῦ (παπυρικὸ γυναικεῖο ὄνομα τοῦ Α΄ π.Χ. αἰ.) 3,538
Σαμεγάρ 3,222
Σάμιοι 2,373˙ 465˙ 4,266

Σαμοθρᾴκη 3,83
Σαμόθρᾳξ 4,266
Σάμος 2,370˙ 373˙ 3,154˙ 288˙ 321˙ 564˙ 4,68˙ 75
Σαμουήλ 1,6˙ 153˙ 2,15˙ 77˙ 203˙ 216˙ 261˙ 287˙ 299˙ 322˙ 3,13˙ 14˙ 41˙ 75˙ 81˙ 217˙ 218˙ 220˙ 222˙ 223˙ 225˙ 227˙ 229˙ 232˙ 241˙ 264˙ 265˙ 282˙ 284˙ 287˙ 293˙ 348˙ 359˙ 395˙ 406˙ 407˙ 416˙ 422˙ 432˙ 434˙ 507˙ 4,51
Σαμψών 3,21˙ 89˙ 219˙ 221˙ 222˙ 223˙ 234˙ 4,47˙ 51
Σαναβαλλὰτ ὁ Ἀρωνί (σφαλερὴ γραφὴ ἀντὶ τῆς γραφῆς *Ἀνὰ Βααλὰτ ὁ Ἀδωνί*) 2,353˙ 3,373
Σανίρ 4,151˙ 153
Σανιώρ 4,153
Σαντορίνη 2,227˙ 370˙ 3,289˙ 4,69˙ 100˙ 110
Σαούλ 1,20˙ 38˙ 61˙ 2,86˙ 153˙ 184˙ 186˙ 189˙ 190˙ 194˙ 195˙ 211˙ 212˙ 250˙ 251˙ 260-262˙ 287˙ 299˙ 315˙ 387˙ 388˙ 389˙ 3,75˙ 89˙ 126˙ 132˙ 218˙ 227˙ 229˙ 239˙ 252˙ 264˙ 279˙ 282˙ 284˙ 311˙ 312˙ 320˙ 336˙ 337˙ 340˙ 345˙ 346˙ 348˙ 352˙ 354˙ 359˙ 360˙ 394˙ 406˙ 527˙ 592˙ 595˙ 4,48-50˙ 180˙ 183˙ 320˙ 321
Σαοὺλ Παῦλος ὁ ἀπόστολος 3,126˙ 492˙ 526˙ βλ. καὶ Παῦλος
Σάπαι 4,300
Σαπφίν 2,195
Σαπφίρα 2,466˙ 3,547
Σαπφώ 2,241˙ 242˙ 350˙ 354˙ 3,271˙ 628˙ 630˙ 4,80
Σαραΐας 1,20˙ 2,15˙ 347˙ 3,276˙ 438˙ 452
Σάραπις 3,36
Σαργασῶν Θάλασσα 3,288
Σάρδεις 3,560˙ 616
Σαρεπτά 2,343˙ 391˙ 621
Σαριών 4,150˙ 154˙ 161
Σαρουΐας 2,195˙ 343˙ 347˙ 389˙ 390˙ 3,364˙ 438
Σάρρα 2,175˙ 347˙ 464˙ 3,89˙ 4,26-28˙ 44˙ 45
Σαρωνικός 3,544
Σατοῦρνος (Saturnus) 4,286˙ Σατῦρνος 3,246˙ 4,286˙ Σάτυρος 3,246˙ 4,286
Σαυά 2,411˙ 412˙ 3,237˙ 394˙ 4,289
Σαυαῖοι 2,411˙ 412˙ 444˙ 389˙ 3,394
Σαῦλος 3,592
Σαυχαῖοι 3,58
Σαχάρα 2,159˙ 160˙ 411˙ 3,389
Σβίγγλιος 4,296
Σεβαστὴ (Augustus) σπεῖρα (manipulus) μὲ ἑκατοντάρχην (centurionem) τὸν Ἰούλιον (Iulium) 2,466˙ Σεβαστὴν Ἀγοράν (παπυρικὸ τοπωνύμιον) τοῦ 41 μ.Χ.
Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ) 2,77
Σεβῆρος Ἀντιοχείας (μονοφυσίτης) 1,349
Σεβῆρος Ἄλ Μακαφφᾶ 1,120˙ Σεβῆρος Μακαφφᾶ (Maqaffa) 1,363˙ 364
Σεβίλλη 1,266˙ 267
Σεδεκίας 2,258˙ 301˙ 330˙ 333˙ 389˙ 3,234˙ 235˙ 276˙ 282˙ 293˙ 364˙ 447˙ 452˙ 454
Σεδράχ 3,454
Σεκελάκ 2,186˙ 299˙ 3,279˙ 337-340˙ 347˙ 348˙ 392
Σελεμίας 2,390
Σελεύκεια 3,532
Σελευκίδαι 2,45
Σελευκίς 2,45
Σέλευκος 1,142
Σελήνη (τὸ φεγγάρι) 2,406˙ 4,192˙ 195˙ 196
Σελήνη (θεά) 3,246˙ 252˙ 4,143
Σελλήμ 2,400
Σελλής 2,389
Σελλοί 3,80
Σελλούμ 3,80˙ 235
Σεμεΐ 3,282˙ 394˙ 296
Σενέκας 3,180
Σενίρ 4,158
Σενναάρ 2,104˙ 105
Σενναχηρίμ 2,230˙ 252˙ 3,363
Σέξτος ἐμπειρικός 3,627˙ 630˙ 4,205˙ 253˙ 258
Σεπφώρα 2,178˙ 182
Σεραπεῖον 3,258
Σέραπις 3,250
Σεραπίων 3,37˙ 250
Σέρβοι 2,129
Σέργιος Παῦλος (Πξ 38,4) 3,177˙ 178
Σέργιος Α΄ Κωνσταντινουπόλεως (μονοθελήτης) 3,268
Σέργιος Α΄ Ῥώμης (ἀλάθητος αἱρετικὸς μονοθελήτης) 1,149
Σεριών 4,150˙ 153
Σέρρες 2,147˙ 172˙ 3,185˙ 429˙ 4,35˙ 152˙ (ἀπὸ τὴν Τερπνὴ Σερρῶν κατάγομαι·

τὸ πατρικό μου σπίτι εἶναι στὴ διασταύρωσι τῶν ὁδῶν «Πατριάρχου Βαρθολομαίου καὶ Δημητρίου Ἀναστασιάδου»)
Σεφάρ 2,419˙ βλ. καὶ Σωφάρ
Σεφαραδίμ 2,18˙ 370˙ 419
Σεφέρης Γ. 2,435˙ 4,217˙ 218˙ 220˙ 260
Σήθ 2,161˙ 195˙ 259˙ 3,68˙ 197
Σηλώμ 1,19˙ 2,269˙ 384˙ 3,14˙ 319˙ 348˙ 507
Σηλωνίτης 3,232
Σήμ 2,174˙ 3,17˙ 68˙ 194˙ 196˙ 4,295
Σημῖτες 2,204˙ 444˙ 3,17˙ 19˙ 21˙ 209˙ 322˙ 388˙ Σημίτισσες 3,237˙ Σημιτικὴ φυλή 2,357
Σημωνίδης 4,80
Σηφάκις Ν. 4,265
Σιαμάκης Ἀθανάσιος (ἀδερφός μου) 2,100
Σιαμάκης Κωνσταντῖνος 2,147-149˙ 316˙ 431˙ 446˙ 3,29˙ 627˙ 628˙ 629˙ 630˙ 631˙ 632˙ 634˙ 4,77˙ 115˙ 117˙ 118˙ 121˙ 152˙ 254˙ 255˙ 258
Σιβηρία 2,171˙ Δυτικὴ Σιβηρία 2,171
Σιδέρης Ζ. 4,263˙ 265
Σιδών 3,452˙ 464˙ 524
Σιδωνία 2,391˙ 621
Σιδώνιοι 2,247˙ 253˙ 3,166˙ 252˙ 253˙ 258˙ 262˙ 4,239˙ 254
Σικελία 3,42˙ 396˙ 480
Σικελικοί 2,42
Σίκιμον 2,361˙ 362˙ Σίκιμα 2,361˙ 362
Σικινῖνος μάρτυς (πολὺ ἀξιομάθητα πράγματα ἔγιναν στὸ ναό του, καὶ τὰ περιγράφω) 1,205
Σιληνός (ὁ ἀρχηγὸς τῶν σατύρων) 2,220˙ 3,185˙ 547
Σιλουανός 1,98˙ 2,20˙ 3,31˙ 33˙ 112˙ 119˙ 144˙ 147˙ 160˙ 161˙ 187˙ 485˙ 508˙ 518˙ 525˙ 561˙ 568˙ 584˙ 585˙ 597˙ 599˙ 602˙ 604˙ 629
Σίλας 3,108˙ 475˙ 476˙ 494˙ 589
Σιλωάμ 3,27˙ 29˙ 31
Σίμων (τρεῖς μεταφρασταὶ τῶν Ο΄ κατὰ τὸν Ἀριστέα) 2,35
Σίμων Ἀσμωναῖος (ἀδερφὸς τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου) 2,46
Σίμων ὁ λεπρὸς (πατέρας τῶν ἀδερφῶν Λαζάρου, Μαρίας, καὶ Μάρθας) 3,114
Σίμων· ὁ ἀπόστολος Συμεὼν Πέτρος 2,282˙ 3,26˙ 470˙ 482˙ 594˙ 595
Σίμων ὁ ζηλωτής· (ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ) 3,113
Σίμων· *ἀδελφὸς* (=ἐξάδερφος) τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀδερφὸς τοῦ *Ἰακώβου τοῦ μικροῦ*) 3,603˙ 604
Σίμων ὁ Κυρηναῖος (ὁ βαστάσας τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου) 2,50˙ 3,524˙ 556
Σίμων (ὁ πατέρας τοῦ προδότου Ἰούδα) 3,482
Σίμων ὁ μάγος 2,80˙ 195˙ 196˙ 3,157
Σίμων (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,37˙ 188˙ 592
Σιμωνίδης 3,326˙ 631˙ 632
Σιμωτᾶς Π. 2,251˙ 320˙ 392˙ 3,407˙ 4,61˙ 131˙ 152˙ 159˙ 160˙ 174˙ 215˙ 259˙ 324˙ 326˙ 327
Σινά 1,16˙ 152˙ 2,12˙ 178˙ 253˙ 288˙ 327˙ 372˙ 384˙ 3,12˙ 14˙ 20˙ 51˙ 68˙ 71˙ 73˙ 74˙ 81˙ 84˙ 195˙ 196˙ 199˙ 201˙ 252˙ 269˙ 363˙ 424˙ 488˙ 4,26˙ 27˙ 291
Σινώπη 2,76˙ 80
Σίπυλον 4,108
Σιραχίδης 2,35˙ 161˙ 175˙ 207˙ 244˙ 285˙ 361˙ 3,412˙ 461˙ 631
Σιργιών 4,154˙ Σιριόν 4,156˙ Σιριών 4,150˙ 153˙ 154˙ 157˙ 158
Σισάρα 2,351
Σισόης 3,267˙ Σισόηδες 1,71˙ 3,268
Σιών (ὁ λόφος πάνω στὸν ὁποῖο ἦταν ὁ ναὸς τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ἀνάκτορο τοῦ Δαυῖδ καὶ τὰ σπίτια τῶν γυναικῶν του, ἡ ἀκρόπολι τῆς Ἱερουσαλήμ) 1,181˙ 2,213˙ 215˙ 248˙ 3,91˙ 225˙ 239˙ 285˙ 348˙ 349˙ 353˙ 354˙ 359˙ 360˙ 368˙ 370˙ 376˙ 397˙ 433˙ 437˙ 449˙ 4,183˙ 321˙ 323
Σιών (ὁ) (καθολικὸς ἤτοι πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων· τὸ τοπωνύμιον ἔγινε ἀνθρωπωνύμιον, ὅπως στὴν Ἀμερικὴ τὸ ἀνθρωπωνύμιον Οὐάσιγκτων ἔγινε τοπωνύμιον)˙ 1,349
Σκαλίδης Α.Γ. 4,263˙ 264
Σκάμων 3,627
Σκανδιναβία 2,172
Σκευᾶς 2,145˙ 3,157˙ 485
Σκηναί 3,31˙ 198
Σκιαδόπουλος Ν. 2,435˙ 4,217˙ 218˙ 260

Σκίαθος 3,247
Σκόπια 4,72˙ 73
Σκόποι (=τὰ Σκόπια) 4,72˙ 73
Σκούμπι (ὁ ποταμὸς τῶν Σκοπίων Γενοῦσος) 4,71
Σκύθαι 3,449˙ 565
Σκωρύ (αἰγυπτιακὸ παπυρικὸ ἀνθρωπωνύμιο)
Σκῶτος (=Σκωτσέζος) 1,310
Σλάβοι 2,129˙ 349˙ 3,77˙ 4,70˙ 74
Σμόλικας ἢ ὄρος Βόιον (τὸ δεύτερο σὲ ὕψος ὄρος τῆς Ἑλλάδος, 100 μέτρα χαμηλότερο τοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ ὁποίου ἄγονται ἀδιάκοπες εὐθεῖες πρὸς τὴν ἐπιφάνεια τῶν δύο πελαγῶν Αἰγαίου καὶ Ἰονίου) 4,73
Σμύρνα (τῆς Σμύρνης) 1,100˙ 2,420˙ 3,88˙ 560˙ 564˙ 565˙ 616˙ 4,75
Σμυρνιώτου Γ. 2,435˙ 4,218˙ 220
Σόδομα 2,27˙ 59˙ 175˙ 3,224˙ 442˙ 606˙ 4,139˙ 140
Σοδομῖται 3,602
Σόλοι 3,518
Σολωμὸς Διον. 2,208
Σολομών 1,14˙ 2,17˙ 87˙ 130˙ 189˙ 258˙ 300˙ 317˙ 319˙ 325˙ 3,51˙ 114˙ 404˙ 410˙ 4,153˙ 234˙ 235˙ 245˙ 246˙ 205˙ 320˙ βλ. καὶ Σαλωμών
Σόλων 2,26˙ 3,183˙ 277˙ 287˙ 610˙ 612
Σουδάν 4,11
Σουηδία 4,140
Σουητώνιος 3,156˙ 179˙ 4,70˙ 206˙ 207
Σουλπίκιος 4,58
Σουλαμῖτις 2,220˙ 3,14˙ 238˙ 240˙ 395˙ 409˙ 434
Σούμμα (Σουΐδας) 2,328˙ 3,627˙ 4,263
Σουρισαδαΐ 2,347
Σοῦσα 3,12˙ 291˙ 548˙ 460˙ 4,221
Σουσακίμ 3,239˙ 281
Σουσάννα 2,99˙ 100
Σουφίρ 2,415˙ βλ. καὶ Σωφίρ, Σωφιρά
Σοφία 3,348˙ 434
Σοφοκλῆς 2,16˙ 148˙ 190˙ 381˙ 3,45˙ 46˙ 48˙ 166˙ 302˙ 387˙ 630˙ 632˙ 4,79˙ 82˙ 110˙ 117˙ 133˙ 238˙ 253˙ 258˙ 277˙ 287
Σοφονίας 2,389˙ 390˙ 3,14˙ 31˙ 230˙ 276˙ 438˙ 442˙ 443˙ 447˙ 464˙ 4,322
Σοφονίας (πατέρας τοῦ Ἰωσίου τὸν ὁποῖο ἐπαινεῖ μετὰ τὴν παλιννόστησι ὁ προφήτης Ζαχαρίας) 3,464
Σπάρτακος 3,576
Σπάρτη 3,183˙ 176˙ 247˙ 259˙ 546˙ 576˙ 4,102˙ 106˙ 143
Σπαρτιᾶται 2,44˙ 175˙ 176˙ 3,259˙ 547˙ 577
Σπαταλᾶς Γ. 4,263˙ 264
Σπερχειός 3,179˙ 532˙ 544˙ 4,73
Σπηλαία (=Κυβέλη) 3,615
Σπινόζα 2,310˙ 314˙ 4,35
Σποράδες Βόρειαι 3,288˙ 4,68
Σπυρίδων 3,246˙ 4,301
Στάλιν Ἰωσήφ 3,86˙ 536˙ 543˙ 4,137˙ 195˙ 344
Σταύρου Γ. (ἱδρυτὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραοπέζης) 3,211
Στάχυς 3,554
Στεφανᾶς (ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς γιοὺς τῆς Κορινθίας Χλόης) 3,526˙ 527˙ 544
Στεφανόπουλοι 2,457
Στέφανος ὁ πρωτομάρτης 2,32˙ 49˙ 463˙ 464˙ 3,113˙ 178˙ 181˙ 459˙ 505˙ 507˙ 515˙ 519˙ 530˙ 531˙ 547˙ 552˙ 597˙ 599˙ 4,224
Στέφανος Βυζάντιος (τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος) 3,627˙ 4,76
Στέφανοι Ἑρρῖκος καὶ Ῥοβέρτος, πατέρας καὶ γιός, ἐκδότες τῆς Βίβλου· 2,143-144
Στήλη· (ὅριο μεταξὺ Ἰακὼβ καὶ Λάβαν) 2,294
Στησίχορος 2,408
Στίλβων (ἀρχαία ὀνομασία τοῦ πλανήτου Ἑρμοῦ) 4,195
Στογιάνος Β. 4,304˙ 313˙ 315˙ 327˙ 330˙ 332˙ 338˙ 340
Στράβων 2,328˙ 408˙ 409˙ 412˙ 3,185˙ 627˙ 4,70˙ 72˙ 76˙ 77˙ 101˙ 116-118˙ 177˙ 189˙ 239˙ 254˙ 258˙ 267˙ 269˙ 277˙ 287˙ 341
Στρασβοῦργον 1,432
Στρατηλάτης (Θεόδωρος Τίρων (=νεοσύλλεκτος φαντάρος) καὶ Στρατηλάτης· τώρα τὸν ἀντικατέστησε ὁ Παῖσιος ὁ Ἀσυρματιστὴς Μουλαρᾶς) 3,246
Στρατιὰ τοῦ Οὐρανοῦ (τὸ σύνολο τῶν ἄστρων ὡς θεοί) 3,254
Στράτος 3,54
Στρούζα - Μαργαρίτη Σ. 2,435˙ 4,217˙ 218˙ 260

Στρυμονικὸς Κόλπος 3,289˙ 4,69
Στρυμών 3,46˙ 72˙ 562
Στύξ 2,328˙ 4,93˙ 95 - 104˙ 106 - 108˙ 114
συγχωροχάρτια 1,398
Σύζυγος 3,562
Συμεὼν φυλή 2,153˙ 292˙ 298˙ 372
Συμεὼν ὁ πρεσβύτης (Λκ 9,4) 2,33˙ 4,293
Συμεὼν (= ὁ Πέτρος) 3,470˙ 594˙ 595
Συμεὼν Νίγερ (Niger) 1,98˙ 3,526
Συμεὼν βὲν Ἀκιβά· βλ. Ἀκιβά
Συμεὼν ὁ στυλίτης 3,256
Συμεὼν ὁ μεταφραστὴς 2,185˙ 3,164˙ 629
Συμεών (τρία γραμματικὰ δείγματα) 3,37˙ 188˙ 592
Σύμμαχος 1,70˙ 2,50˙ 55˙ 69˙ 72˙ 73˙ 76˙ 77˙ 81˙ 83˙ 85˙ 94˙ 96˙ 97˙ 99˙ 102˙ 112˙ 113˙ 114˙ 117˙ 123˙ 124˙ 184˙ 191˙ 222˙ 223˙ 227˙ 248˙ 318˙ 320˙ 336˙ 361˙ 366˙ 375˙ 392˙ 403˙ 404˙ 409˙ 421˙ 425˙ 435˙ 450˙ 451˙ 3,163˙ 233˙ 294˙ 426˙ 427˙ 4,33˙ 141˙ 145˙ 149˙ 150˙ 152˙ 154˙ 175˙ 176˙ 179˙ 181˙ 186˙ 190˙ 201 - 203˙ 205˙ 207˙ 209˙ 213˙ 255˙ 321 - 323˙ 325
Συνέσιος Κυρηναϊκῆς 2,224
Σχόλιον Συνόδου Λαοδικείας 3,224
Συντύχη 3,562
Συρακοῦσαι 2,432˙ 3,241˙ 4,241
Συρακούσιοι 3,100˙ 4,34
Συρία 1,150˙ 158˙ 2,20˙ 21˙ 128˙ 204 (Συρίη)˙ 205˙ 212˙ 222˙ 228˙ 293˙ 457˙ 3,19˙ 21˙ 74˙ 150˙ 198˙ 514˙ 529˙ 580˙ 4,59˙ 60˙ 74
Συρία Παλαιστινή 3,177
Συρία τοῦ Σουβά 2,212˙ 3,280
Συρία Κοίλη 3,150
Συρία Μεγάλη 3,150
Σύροι 1,158˙ 348˙ 349˙ 370˙ 419˙ 434˙ 2,42˙ 73˙ 75˙ 187˙ 196˙ 212˙ 391˙ 392˙ 437˙ 444˙ 3,52˙ 72˙ 209˙ 222˙ 256˙ 280˙ 499 (ὁ Νεεμάν)˙ 4,257
Σύραι (γυναῖκες) 2,247˙ 3,237
Σύροι Παλαιστινοί 2,228
Συροέλληνες 3,77
Συροφοινίκισσα 3,188˙ 4,53
Σῦρος (ἡ)˙ νῆσος τῶν Κυκλάδων˙ 2,122˙ 277
Συροσιναϊτικὸς Κατάλογος τοῦ Κανόνος 3,623
Συχέμ 2,343˙ 361˙ 464˙ 3,198˙ 234˙ 362˙ 398˙ 4,45
Συχεμί 2,361
Συχεμίτης 3,283
Σφίγξ 4,198
Σχολή (στὴν ὁποία ἐκκλησίαζε ὁ Παῦλος) 3,565˙ 588
Σῳζομενός 2,466˙ 3,20
Σωκράτης (ὁ ἱστορικός) 3,164˙ 185˙ 186˙ 387˙ 547˙ 576˙ 577˙ 629˙ 4,27˙ 140˙ 282˙ 286
Σωμανῖτις 2,192
Σωρανός 2,328
Σωσάννα 2,94˙ 285˙ 337
Σωσθένης 3,532
Σωσίπατρος 3,36
Σῶσος 3,480
Σωσώ 3,480
Σωτήρ 3,480
«Σωτήρ» 2,251˙ 267
Σωτηρικοί 3,124
Σωτηρόπουλος Ν. 3,428˙ 4,301˙ 302˙ 304˙ 306˙ 307˙ 310˙ 313˙ 330˙ 332˙ 335˙ 340
Σωφάρ 2,223˙ 3,58˙ 388˙ 390˙ 391˙ 393
Σωφίρ 2,415˙ 419
Σωφιρά 2,415
Σωφειρά 2,417˙ 419
Σωφρόνιος 2,118˙ 4,232˙ 335
Σώφρων 4,118
Ταβιθά 3,27 - 29
Ταγκανίκα 2,172
Τάγος ποταμός 2,409
Ταίναρον 4,99˙ 102˙ 103˙ 107˙ 111˙ 114˙ 115˙ 119
Τάκιτος 3,156˙ 213˙ 4,70
Τάλως 2,214
Τάνταλος 3,78˙ 259˙ 263
Ταρκύνιος 2,444
Ταρσήιος 2,408˙ 409
Ταρσός 3,133˙ 494˙ 507˙ 515˙ 517˙ 518˙ 522
Ταρτήσσιοι 2,408
Ταρτήσσιαι 2,408
Ταρτησσία μύραινα 2,408
Ταρτησσίς 2,408
Ταρτησσός 2,160˙ 408˙ 409
Τάρταρος 4,93˙ 94˙ 95˙ 96˙ 98˙ 102˙ 108
Ταρφαλαῖοι 3,31
Τατιανός 1,51˙ 2,70˙ 71˙ 128˙ 130˙ 310
Ταφέθ 3,259˙ 273

Τεβτῦνις 3,537
Τεθνηκώς 2,242˙ 350˙ 353˙ 440˙ 3,250˙ 266
Τένεδος 3,441
Τεργέστη 4,71˙ 72˙ 76
Τερέζες 3,543
Τερέντιος 3,166
Τερζῆς Ν. 3,82
Τέρπανδρος 3,51˙ 277˙ 627˙ 4,80
Τερπνή 4,152
Τέρτιος 3,31
Τερτυλλιανός 2,54˙ 142˙ 3,557˙ 574˙ 575˙ 632
Τέρτυλλος 3,136
Τεσσαρακοστή 3,272
Τετῆς (παπυρικὸ ὄνομα)
Τεύτων 1,429
Τεύφιλος (βαρβαρικὴ παπυρικὴ γραφὴ τοῦ ὀνόματος *Θεόφιλος*) 3,37˙ 39
Τέως 3,45˙ 46
Τζαβέλλας 2,198˙ 3,87
Τζάκ (γραμματικὸ δεῖγμα) 3,592
Τζάρτζανος Ἀχ. 3,581
Τζένα 4,71
Τηλέμαχος 2,241˙ 3,183˙ 184˙ 209
Τῆνος 3,248
Τιβεριάς 2,282˙ 298˙ 459˙ 3,31
Τιβέριος Καῖσαρ 1,212˙ 2,349˙ 3,36˙ 156˙ 176˙ 177˙ 178˙ 460˙ 479˙ 537
Τίγρης 2,159˙ 160˙ 444˙ 3,17˙ 460
Τίμαιος 3,25˙ 29˙ 502
Τίμιο Ξύλο (=Hollywood) 2,271˙ 3,543
Τιμόθεος 1,14˙ 48˙ 163˙ 164˙ 2,20˙ 49˙ 254˙ 255˙ 3,108˙ 141˙ 142˙ 143˙ 152-156˙ 159˙ 160˙ 209˙ 475˙ 492˙ 508˙ 516˙ 521˙ 525˙ 531-533˙ 582˙ 584˙ 585˙ 4,16˙ 18
Τίρων 3,164˙ 246˙ 249
Τισαμενός 2,466˙ 3,20
Τιτᾶνες 4,95˙ 98 *(Τιτῆνες)*
Τιτανικός 2,167
Τιταρησσὸς ποταμός 4,99˙ 109
Τίτος Λίβιος 4,70
Τίτος ἀπόστολος 1,22˙ 56˙ 98˙ 2,20˙ 57˙ 58˙ 232˙ 255˙ 3,31˙ 152˙ 153˙ 156˙ 160˙ 443˙ 475˙ 508˙ 516˙ 518˙ 525˙ 584-587˙ 4,75˙ 329˙ 330˙ 332
Τόκα (παπυρικὸ τοπωνύμιο τῆς Αἰγύπτου τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰῶνος) 3,36
Τολέδον 2,144
Τολτέκοι 3,231
Τοπάζ 2,343˙ 405-420˙ 424˙ 3,281˙ 283˙ 4,11
Τοπάζιον 2,413
Τόπαζος 2,411
Τουαρέγκ 3,18
Τουρκία 1,371˙ 4,68
Τοῦρκοι 1,394˙ 397˙ 398˙ 2,276˙ 420˙ 3,19˙ 79˙ 87˙ 88˙ 256˙ 279˙ 4,28˙ 96˙ 122˙ 244
Τούρκογλου 3,19
Τουρκάκι 3,87
Τουρκοφάγος 4,282
Τουῶτε (αἰγυπτιακὸ παπυρικὸ ἑλληνόγραφο ὄνομα) 3,37
Τραϊανός 1,98
Τραχωνῖτις 3,176˙ 177
Τρεῖς σωματοφύλακες 2,285
Τρελλὸ Ξυράφι τοῦ θεοῦ 3,277
Τρεμπέλας Π. 1,8˙ 40˙ 66˙ 68˙ 76˙ 2,320˙ 403˙ 405˙ 422˙ 425˙ 435˙ 3,294˙ 427˙ 460˙ 4,33˙ 34˙ 61˙ 78˙ 142˙ 156˙ 159˙ 166˙ 174˙ 176˙ 179˙ 181˙ 187˙ 190˙ 197˙ 214˙ 218-220˙ 259˙ 301-307˙ 310˙ 311˙ 313-315˙ 326˙ 327˙ 330˙ 332˙ 334˙ 340
Τριαντάφυλλος - Τριανταφυλλιά (γραμματικὸ δεῖγμα) 4,169
Τρίδεντον (Tridentum, Trendo) 1,71˙ 205˙ 392
Τριμηθοῦς 4,301
Τριπτόλεμος 3,246˙ 249
Τριφυλία 4,108˙ 113
Τροιζήν 4,114
Τροία 2,212˙ 224˙ 383˙ 3,96˙ 108˙ 128-130˙ 152˙ 153˙ 163˙ 325˙ 441˙ 475˙ 506˙ 532˙ 584˙ 588˙ 4,55˙ 168˙ 318˙ Τρῳάς 3,475˙ 476˙ 4,75
Τρόφιμος Ἐφέσιος 2,237˙ 3,149
Τρύφαινα 3,554
Τρύφων 3,246
Τρυφῶσα 2,466˙ 3,554
Τρῳάς· βλ. Τροία
Τρωγλοδύται 2,411˙ 3,31
Τσάκωνας Β. 2,251˙ 320˙ 392˙ 3,407˙ 4,61˙ 131˙ 152˙ 159˙ 160˙ 174˙ 215˙ 259˙ 324˙ 326˙ 327
Τσικίτα 3,548
Τσιτσιμέκοι 3,231
Τσουκαλᾶς Γ. 2,435˙ 4,216˙ 218˙ 260
Τύμφη 4,73
Τύνις 1,371

Τυπάλδος Κ. 2,320˙ 425˙ 435˙ 3,294˙ 407˙ 408˙ 427˙ 4,142˙ 156˙ 174˙ 176˙ 179˙ 187˙ 190˙ 213˙ 4,213˙ 218˙ 220˙ 259˙ 324˙ 325˙ 327
Τύραννος 3,391˙ 565˙ 588
Τύριοι 2,351˙ 4,254˙ Τύριαι 4,152
Τύρος 2,351˙ 403˙ 409˙ 439˙ 3,274˙ 280˙ 431˙ 432˙ 452˙ 464
Τυρρηνοί 2,444˙ 3,19
Τυρταῖος 3,277˙ 326˙ 631˙ 4,80
Τυφάων 2,227˙ Τυφωεύς 2,227˙ 284
Τύχη 4,99
Τύχικος 2,344˙ 466˙ 3,141˙ 150˙ 151˙ 559˙ 585
Τωβίας 2,254˙ 296˙ 297˙ 553˙ 3,373
Τωβίτ 2,196˙ 198˙ 199˙ 203˙ 285
Ὑάδες 3,183˙ 4,196
Ὑακίνθια 3,247
Ὑακινθίδες κόραι (ἱερόδουλες μαινάδες ὀργιάστριες) 3,246˙ 4,267
Ὑακίνθιος πάγος (=λόφος ταφῆς κι ἐπιταφίου θρήνου τοῦ κιναίδου θεοῦ Ὑακίνθου· πρβλ. Ἠσ 15,12-15) 2,353˙ 3,251˙ 4,119
Ὑάκινθος 2,353˙ 3,246˙ 252˙ 259˙ 266˙ 275˙ 325˙ 4,81˙ 134˙ 267˙ ὁ Τρυφερούλα Ὑάκινθος 3,373
Ὕδωρ ἀντιλογίας 3,31
Ὑεμένη 2,411˙ 3,237
Υἱοὶ Βροντῆς 3,25˙ 29˙ 147˙ 161˙ 477˙ 484˙ 485˙ 490˙ 498˙ 605-613˙ 616
Υἱοὶ Σαδδούκ (=Σαδδουκαῖοι) 2,232-239
Ὑμέναιος 3,121˙ 152˙ 601
Ὕμνος τῶν τριῶν παίδων 2,94
Ὑπατία 4,35
Ὑπάτιος Ἐφέσου 1,67
Ὑπερπέραν 2,160
Ὕπνος (θεὸς) 4,97-98
Φαγιούμ 3,36˙ 37
Φαέθων 3,246-248˙ 4,94˙ 95˙ 195˙ 267
Φαῖδρος 4,31
Φαίδων 3,577
Φαίνων (ἀρχαία ὀνομασία τοῦ πλανήτου Κρόνου) 4,195
Φαιστός 3,260
Φακεέ 3,80˙ 235
Φακεσίας 3,80˙ 235
Φαλαλίας 2,208
Φάλαρις 2,199
Φάληρον Παλαιόν 3,289˙ 4,69
Φαλίσκοι 2,204
Φανουήλ 3,70
Φανούριος 4,183
Φάραγξ Ἐννόμ 3,29˙ 259˙ 273-275
Φαράν 2,297
Φαρές 2,253˙ 256˙ 3,28
Φαρεσί 2,253
Φάρος 2,33˙ 36˙ 4,75˙ 76
Φαρουρίμ 3,259
Φασούρ 2,208
Φαῦνος 3,246
Φάων 3,246
Φειδίας 2,379˙ 4,147
Φείδων 3,100
Φελάχοι 2,204
Φέλσινα 2,204
Φερεζαῖοι 2,204˙ 3,31
Φέρεια 3,246
Φερεκράτης 4,238˙ 253
Φερενίκη 2,465
Φερράρα 4,209˙ 232
Φερσέφασα 3,246
Φῆλιξ 3,136˙ 137˙ 149˙ 177˙ 478˙ 523˙ 4,313
Φῆλιξ Ε΄ (χαλίφης τῶν παπικῶν στὴ Ῥώμη) 1,334
Φῆστος 3,31˙ 113˙ 147˙ 149˙ 157˙ 477˙ 578˙ 523
Φθιῶτις 1,42
Φιλαδέλφεια 2,41˙ 147˙ 3,560˙ 616
Φιλαλήθης Κ. (μεταφραστὴς τοῦ Ὁμήρου) 4,263˙ 264˙ 266
Φιλάστριος 1,209
Φιλήμων 3,141˙ 150˙ 151˙ 476˙ 506˙ 516˙ 521˙ 526-528˙ 560˙ 568˙ 576˙ 588
Φίλητος 2,466˙ 3,121˙ 601
Φίλιππος (πατέρας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) 2,465˙ 3,100˙ 562˙ 4,136
Φίλιππος (ἀδερφὸς τοῦ Ἡρώδου Α΄) 3,176-178
Φίλιππος (μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν δώδεκα) 3,188˙ 199
Φίλιππος (ὁ ἐκ τῶν ἑπτά) 2,463˙ 3,113˙ 137˙ 149˙ 157˙ 170˙ 477˙ 505˙ 515˙ 528
Φίλιππος ὁ ἀπὸ Harveng 4,207˙ 226˙ 227˙ 229
Φίλιπποι (πόλις τῆς Μακεδονίας) 2,382˙ 3,14˙ 118-120˙ 128˙ 150˙ 152˙ 153˙ 163˙

476˙ 494˙ 506˙ 532˙ 543˙ 550˙ 560˙ 562˙ 563˙ 567˙ 590˙ 4,75˙ 76
Φιλιππήσιοι 3,119˙ 120˙ 150˙ 151˙ 494˙ 526˙ 559˙ 560
Φιλιππινέζες 4,95˙ 97
Φιλισταῖοι 2,15˙ 157˙ 184˙ 186˙ 189˙ 252˙ 284˙ 287˙ 299˙ 349˙ 350˙ 443˙ 444˙ 445˙ 3,209˙ 222˙ 229˙ 337 - 339˙ 352 - 354˙ 388˙ 439˙ 464˙ 4,321˙ 322˙ Φιλιστιίμ 2,204˙ 243˙ 245˙ 249˙ 253˙ 261˙ 4,322
Φιλοκράτης 2,33˙ 35˙ 3,31
Φιλόλογος (Ῥω 29,18) 2,127˙ 3,526 - 528˙ 554
Φιλόξενος (μονοφυσίτης μεταφραστὴς τῆς Βίβλου) 2,129
Φίλος Σπ. 3,428˙ 4,33˙ 301 - 303˙ 306˙ 307˙ 310˙ 313˙ 332˙ 335
Φιλοστόργιος 1,69
Φιλόστρατος 2,466
Φιλουμένη 2,466
Φίλων Ἰουδαῖος 1,34˙ 46˙ 76˙ 80˙ 89˙ 93˙ 125˙ 307˙ 2,28˙ 32˙ 35˙ 36˙ 48 - 50˙ 54˙ 56˙ 57˙ 60˙ 79˙ 124˙ 147˙ 148˙ 161˙ 361˙ 3,34˙ 164˙ 270˙ 324˙ 485˙ 542˙ 627˙ 629˙ 630˙ 4,26˙ 27˙ 34˙ 158˙ 172˙ 183˙ 254˙ 258
Φίλων Καρπασίου 2,416˙ 435˙ 4,221˙ 222˙ 253˙ 255˙ 256
Φινεές 3,125˙ 226˙ 443˙ 4,47
Φισὼν ποταμός 2,159
Φλάβιος Ἀρριανός 3,492˙ βλ. καὶ Ἀρριανός
Φλάβιος Ἰώσηπος 2,58˙ 3,526˙ βλ. καὶ Ἰώσηπος
Φλέγων 1,39˙ 2,466˙ 3,554
Φλωρεντία 1,337˙ 343
Φλώρινα 3,252˙ 290˙ 609
Φόβος (=Φοῖβος) 4,269
Φοίβη (διάκονος ἐν Κεγχρεαῖς· Ῥω 29,1) 3,526˙ 544
Φοιβάμμων 3,538
Φοῖβος 4,269
Φοινίκη 2,21˙ 350˙ 406˙ 3,31˙ 44˙ 46˙ 48˙ 252˙ 280˙ 4,60˙ 152˙ 239
Φοίνικες 1,73˙ 206˙ 2,15˙ 159˙ 351˙ 355˙ 359˙ 405˙ 406˙ 407˙ 409˙ 444˙ 3,45 - 47˙ 49˙ 50˙ 52˙ 54˙ 72˙ 77˙ 237˙ 274˙ 283˙ 4,153˙ 239˙ 244˙ 269˙ 273˙ 275˙ 278˙ Φοίνισσα 2,403
Φόρης Β. 4,332˙ 338˙ 340
Φὸρτ Γουόρθ 2,164
Φορτουνᾶτος (Fortunatus) 1,98˙ 3,31˙ 526˙ 527˙ 544
Φούδ 2,407
Φούλμπερτος 4,314
Φραγκίσκος τῆς Ἀσσίζης 1,431
Φράγκος Ἀλ. 2,435˙ 4,216˙ 218˙ 260
Φρέαρ τοῦ Ὅρκου 3,198
Φρέαρ 2,388˙ 3,89
Φρειδερίκη (βασίλισσα) 4,90
Φριλίγγος Κ. 2,435˙ 4,215˙ 218˙ 220˙ 260
Φρῦγες 4,288
Φρυγία 2,128˙ 541˙ 566˙ 569˙ 587˙ 617
Φρύνιχος 3,498˙ 603˙ 628˙ 4,331
Φύγελλος 3,121˙ 154
Φωκαιέες 2,408
φωστῆρες μέγιστοι 2,170
Φωσφόρος (ὁ πλανήτης Αὐγερινός) 4,195˙ 196
Φωτᾶκος (ὑπασπιστὴς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη) 3,87
Φωτεινὲς 4,284˙ Φώτηδες 4,284
Φώτιος 1,66˙ 67˙ 69˙ 76˙ 138˙ 148˙ 162˙ 190˙ 212˙ 2,55˙ 129˙ 147˙ 203˙ 3,184˙ 446˙ 600˙ 627˙ 4,10˙ 174˙ 238˙ 253˙ 258˙ 286˙ 288 - 290˙ 331
Χαβά (ἡ) 2,120
Χαβάι 4,13
Χαιρήμων 3,627
Χαλάστρα 1,401
Χαλδαία 4,289
Χαλδαῖοι 1,22˙ 48˙ 2,204˙ 205˙ 365˙ 3,31˙ 52˙ 441˙ 442˙ 4,288˙ 289
Χάλεβ 3,226˙ 234
Χαλκάλ 3,86
Χάμ 2,173 - 175˙ 3,17˙ 18˙ 4,278˙ 295
Χαμῖτες 2,387˙ 444˙ 3,17˙ 19˙ 209˙ 322˙ 388˙ Χαμίτισσες 3,21˙ 50˙ 237
Χαμώς 2,247˙ 253˙ 3,237˙ 258˙ 283˙ 361
Χαναάν 2,173˙ 175˙ 464˙ 3,249˙ 4,239
Χαναναῖοι 2,174˙ 175˙ 355˙ 3,19˙ 31˙ 186˙ 209˙ 222˙ 255˙ 274˙ 322˙ 416˙ 442˙ 443˙ 4,273˙ 275˙ 278˙ Χαναναῖαι 2,255˙ 3,188˙ 4,53
Χαντίθ 2,131
Χαρὰ (κυνηγόσκυλο) 4,112
Χάριτες 4,98
Χαρίτων 4,97

Χάροπος 4,110
Χάρος 4,111
Χάροψ 4,110˙ 114˙ 117
Χαρράν 2,293˙ 3,198
Χάρυβδις 4,110
Χάρων 4,93˙ 102˙ 111˙ 113
Χασάπης (γραμματικὸ δεῖγμα) 4,318
Χασελεύ 2,401
Χάσια 4,73
Χαστούπης Ἀ. 1,70˙ 2,251˙ 377˙ 392˙ 403˙ 405˙ 422˙ 426˙ 435˙ 439˙ 440˙ 451˙ 461˙ 3,294˙ 407˙ 408˙ 427˙ 4,131˙ 142˙ 146˙ 157˙ 174˙ 176˙ 179˙ 182˙ 187˙ 191˙ 213˙ 214˙ 218 - 220˙ 253˙ 259˙ 324˙ 326˙ 327
Χατζηκώστας Λ. 2,435˙ 3,295˙ 4,217˙ 218˙ 220˙ 260
Χατζιδάκης Ἀ. 2,435˙ 4,216˙ 218˙ 260
Χάυμων 3,617˙ 4,207˙ 224 - 228
Χεβρών 1,20˙ 2,248˙ 253˙ 464˙ 3,31˙ 198˙ 227˙ 279˙ 283˙ 337˙ 339˙ 340˙ 338˙ 352˙ 388
Χελκίας 2,15˙ 3,443˙ 444˙ 452
Χερσόνησος τοῦ Αἵμου 4,70˙ 71˙ 73
Χερσών 1,399
Χέτ 2,306˙ 344˙ 463˙ 464˙ 473
Χετταῖοι 2,357˙ 464˙ Χετταῖαι 2,247˙ 357˙ 3,237˙ Χεττιίμ 3,260˙ 261
Χεττούρα 2,157˙ 175 - 177˙ 195˙ 284˙ 289
Χηνοβόσκιον 2,80˙ 115
Χθονίας ναός 4,114˙ 119
χιλιασταί 1,43˙ 70˙ 2,422˙ 427˙ 428˙ 4,131˙ 132˙ 142˙ 146˙ 157˙ 176˙ 179˙ 187˙ 191˙ 214˙ 301 - 303˙ 306˙ 307˙ 310˙ 313˙ 324˙ 326˙ 330˙ 335˙ 340
Χιμένεθ ντε Σισνέρος 2,144˙ 3,55
Χιμπατζῆς 3,548
Χιράμ 2,351˙ 355˙ 403
Χιροσίμα 3,29
Χιροχίτο 3,86
Χίος 1,402˙ 3,564
Χίτλερ 2,18˙ 19˙ 3,493˙ 4,36
Χιτλερίσκος 2,45
Χιωτέλλη Κ. 2,251˙ 320˙ 388˙ 392˙ 3,407˙ 4,61˙ 131˙ 159˙ 160˙ 215˙ 259˙ 324˙ 326˙ 332˙ 338
Χλόη 3,526˙ 527˙ 543
Χοβάρ 3,235
Χοιρίλος 3,627
Χομεϊνί 2,383
Χοντρός 2,198
Χοραζίν 3,31
Χότζιας (Ναστραντίν) 1,23
Χουσεΐν (μωαμεθανικὸς καὶ κυρίως πακιστανικὸς θεὸς τύπου Ἀδώνιδος, τιμώμενος μὲ αἱματηρὰ μαζοχιστικὰ ὄργια σὰν τὰ ἐν Βα 46,17 ὄργια τῶν εἰδωλολατρῶν) 3,266
Χουσί 2,211˙ 212˙ 3,442
Χρηστομάθεια 3,454
Χρῆστος Παπαδόπουλος 3,137
Χρῆστος (γραμματικὸ δεῖγμα) 2,466˙ 3,137
Χριστιανοὶ Ἑβραῖοι 2,464˙ 3,122˙ 137
Χριστιανοί 1,49˙ 50˙ 69˙ 72˙ 74˙ 399˙ 2,16˙ 18˙ 19˙ 25˙ 27˙ 29˙ 31˙ 33 - 35˙ 40˙ 46˙ 47˙ 48˙ 51˙ 54˙ 56˙ 58˙ 60 - 65˙ 68 - 73˙ 75˙ 76˙ 78 - 80˙ 85˙ 86˙ 93˙ 103˙ 113˙ 114˙ 118˙ 125˙ 126˙ 128˙ 133˙ 135˙ 136˙ 169˙ 170˙ 201˙ 202˙ 215˙ 221˙ 223˙ 229˙ 237˙ 238˙ 245˙ 246˙ 255˙ 263˙ 264˙ 269˙ 271 - 273˙ 279˙ 285˙ 288˙ 297˙ 301˙ 303˙ 325˙ 351˙ 352˙ 365˙ 391˙ 417˙ 443˙ 452˙ 453˙ 455˙ 457˙ 463˙ 464˙ 468˙ 476˙ 481˙ 482˙ 3,35˙ 54˙ 71˙ 72˙ 77˙ 80˙ 85˙ 94˙ 111˙ 113˙ 115 - 118˙ 122˙ 123˙ 126˙ 130 - 136˙ 138˙ 140˙ 141˙ 143˙ 147˙ 149˙ 150˙ 152 - 157˙ 165˙ 167˙ 168˙ 170˙ 172˙ 178˙ 179˙ 181˙ 189˙ 193˙ 202 - 204˙ 244˙ 245˙ 265˙ 267˙ 268˙ 272˙ 279˙ 317˙ 318˙ 320˙ 324˙ 357˙ 370˙ 397˙ 425˙ 473˙ 477˙ 480˙ 483˙ 489˙ 492˙ 504˙ 507 - 510˙ 513 - 515˙ 519˙ 521 - 525˙ 529˙ 530˙ 532 - 534˙ 536˙ 541˙ 544˙ 550˙ 552 - 555˙ 557˙ 558˙ 563˙ 565˙ 566˙ 568˙ 569˙ 577˙ 582˙ 586˙ 587˙ 590˙ 596˙ 597˙ 599˙ 605 - 607˙ 611 - 613˙ 620˙ 621˙ 625˙ 4,16˙ 20˙ 34˙ 36˙ 41˙ 70˙ 78˙ 81˙ 82˙ 89˙ 92˙ 93˙ 122˙ 140˙ 141˙ 144˙ 145˙ 149˙ 158˙ 175˙ 181˙ 182˙ 194˙ 221˙ 223˙ 229˙ 231˙ 232˙ 282˙ 283˙ 285 - 287˙ 289˙ 294˙ 300˙ 308˙ 324˙ 328˙ 335˙ 341˙ 341 - 343˙ 346˙ 347˙ Χριστιαναί 3,266˙ 4,56˙ 181 (ὁ Ἀμβρόσιος καὶ ἡ Μόνικα ἀρνήθηκαν νὰ βαπτίσουν καὶ τὴ γυναῖκα τοῦ Αὐγουστίνου, γιὰ νὰ μὴ διατηρηθῇ ὁ γάμος του, καὶ τὸν χάσῃ ἡ μαμά του, ποὺ τὸν ἤθελε δικό της, κι ἂς ἦταν κι αἱρετικὸς καὶ πόρνος. βρομόσκυλο)˙ Χριστιανοὶ Ἑβραῖοι 2,50˙ 58˙ 78˙ Χρι-

στιανὸς Σαδδουκαῖος 3,126· «Χριστιανοὶ» ἰουδαΐζοντες 3,586· «Χριστιανὸς» ἐξ Ἰουδαίων 2,273· Χριστιανοὶ Ἑβραῖοι καὶ Ἕλληνες 2,67· Χριστιανοὶ ἐξ ἐθνῶν 2,50· Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι 4,349· «Χριστιανοί» οἱ σημερινοί, πού, ἀντὶ νὰ περιμένουν μὲ νοσταλγία τὴ δεύτερη καὶ ἔνδοξη παρουσία τοῦ Κυρίου τους, τὴν τρέμουν σὰν ἀνεπιθύμητο φόβητρο! 3,619· ἡ *εἰς Χριστὸν πίστις* 3,464

Χριστιανικὴ πίστις 2,27· 40· 48· 50· 56· 60· 62· 76· 78-81· 99· 114· 116· 122· 196· 254· 463· 3,35· 72· 74· 113· 136· 138· 144· 153· 157· 161· 186-188· 273· 425· 448· 449· 461· 462· 464· 501· 505· 510-512· 514-516· 523· 532· 541· 542· 555· 556· 563· 568· 577· 578· 594· 606· 613· 619· 4,27· 70· 75· 81· 86-88· 138· 287· 335· 341· 342· 346-348

Χριστιανικὴ ἐκκλησία 2,27· 131· 263· 3,77· 115· 116· 118· 126· 138· 149· 153· 157· 158· 161· 224· 262· 267· 444· 475· 477· 491· 494· 498· 544· 547· 557· 559· 600· 602· 613· 4,158· 282· ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ ἐκκλησία 2,92

Χριστιανισμός 2,62· 76· 79· 117· 130· 234· 352· 451· 3,35· 54· 93· 125· 183· 202· 268· 272· 483· 510· 514· 515· 547· 576· 597· 4,125· 126

Χρστιανωσύνη 2,75· 113· 127· 132· 140· 160· 485· 514· 549· 595· 612· *Ψυχὴ φύσει χριστιανική (anima naturaliter christiana)* (Ῥω 4,13-16) 3,557

Χριστιανικὴ ἀνθρωπότης 2,154· Χριστιανικὸς κόσμος 2,154· 3,78· 535· Χριστιανικὴ Ἑλλάδα 3,578

Χριστιανικὸ μέλλον 3,462

Χριστός 1,6· 18· 32· 36· 37· 45· 48· 59· 67· 71· 74· 96· 125· 150· 152· 2,17· 18· 32· 33· 35· 39· 44· 47· 50· 51· 55· 56· 60-62· 66· 69-71· 73· 75· 77-81· 85-87· 93· 96· 102· 116· 122· 123· 125· 131· 146· 161· 170· 175· 185· 188· 195· 199· 200· 215· 220· 232· 234· 237· 238· 240· 244· 245· 253· 253-255· 257-259· 262-265· 267-273· 275· 278· 281· 298· 301· 305· 306· 308· 325· 341· 351-353· 355· 357· 361· 381· 384· 391· 405· 412· 443· 451-455· 457-459· 462· 463· 470· 473· 475· 482-484· 3,24· 26· 27· 29· 34· 35· 52· 54· 74· 77· 78· 83· 84· 90· 101· 106-108· 111· 113-120· 122-128· 130· 133-135· 138-140· 143· 144· 146-149· 152· 156-158· 160· 162· 164-167· 171-176· 178· 182· 186-189· 193· 194· 199· 201-204· 211· 221· 227· 228· 234· 241· 242· 244· 259· 264· 267· 288· 324· 329· 338· 350· 353· 354· 357· 360· 366· 381· 386· 393· 412· 421· 425· 434· 435· 438· 439· 441-444· 449· 451· 459-461· 464-466· 469-474· 477· 479-486· 488· 490· 491· 493-495· 497· 498· 500-505· 510-516· 520· 528-531· 536· 541· 546· 552· 558· 560· 565· 566· 568· 569· 577· 579· 582· 583· 587· 589· 590· 591· 595· 596· 598· 599· 602-605· 608· 610· 613· 615-618· 624· 625· 4,14-16· 19· 22-25· 27· 28· 29· 32· 34· 52-56· 58· 62-63· 65· 70-74· 84-89· 110· 134· 136· 140· 143· 144· 154· 158· 161· 171· 175· 183· 195· 221-229· 231· 278· 281-289· 292-296· 299· 307-309· 312· 329· 331· 341· 343· 346· 348· Ἰησοῦς Χριστός 2,94· 3,129· 243· 364· 409· 448· 542· 586· 597· 606· Χριστοῦ γέννα ἢ Χριστούγεννα 284· 285

Χρόνος (=Κρόνος) 2,278· θεὸς Χρόνος τῆς σκανδιναβικῆς καὶ γερμανικῆς μυθολογίας, ντυμένος στὰ λευκά χιόνια), ἀπὸ δὲ τὴν κόκα - κόλα τῆς Ἀτλάντας ντυμένος καὶ στὰ κόκκινα ποὺ εἶναι τὸ ἐμβληματικὸ χρῶμα της· 4,296

Χρυσῆ Γῆ τῆς Ἰνδικῆς χώρας 2,417

Χρυσόγονος (γραμματικὸ καὶ πραγματολογικὸ παράδειγμα) 3,166

Χρυσόστομος Καβάλας 2,276

Χρυσόστομος Σμύρνης 2,276

Χύακ ιη΄ (αἰγυπτιακὸς μήνας) 3,36· 37

Χῶναι (ἀρχαῖαι Κολοσσαί) 3,567· 570· 572· Χώνα (τουρκιστὶ σήμερα) 3,572

Χωνενίας (ὁ πρῶτος στὴν παγκόσμια ἱστορία μαέστρος ποὺ ἀναφέρεται (Πα 14,7) νὰ ἐκτελῇ τὴ μουσικὴ παρασημαντικὴ (=μουσικὲς νότες) *(ἐν σημασίᾳ καὶ φωνῇ σωφέρ)* τὴν ἐφευρημένη ἀπὸ τὸν Δαυΐδ) 2,215· 3,280

Χωρὴβ τὸ ὄρος τοῦ Σινά 1,181· 4,156· 157· 162-164· 174

Χωρηνὴ Ἀρμενίας 1,433
Χωρίον Αἵματος 3,28
Χωρίον Κλυμένου
Ψᾶ (αἰγυπτιακὸ παπυρικὸ ὄνομα ὡς γραμματικὸ δεῖγμα) 3,37
Ψαλτάκης Γ. 2,377˙ 4,61˙ 131˙ 142˙ 146
Ψαρουδάκης Ν. 3,428˙ 4,301 - 303˙ 305˙ 307˙ 310˙ 313˙ 332˙ 334˙ 340
Ψελλὸς Μιχαήλ· βλ. Μιχαὴλ Ψελλός
Ψονθοφανήχ (τὸ ὄνομα τῆς Αἰγυπτιακῆς ἰθαγενείας τοῦ Ἰωσήφ, ὅπως ὀνόματα τῆς Βαβυλωνιακῆς θετῆς ἰθαγενείας τοῦ Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν φίλων του Ἀνανίου Ἀζαρίου καὶ Μισαὴλ ἦταν Βαλτάσαρ, Σεδράχ, Μισάχ, κι Ἀβδεναγώ) 2,24˙ 3,290
Ψυχουντάκης Γ. 4,263˙ 266
Ωβήδ 2,223˙ 253
Ὠδαί 3,81
Ὠκεανία 4,11
Ὠκεανίδες 4,99˙ Ὠκεανίναι 4,99
Ὠκεανός 2,424˙ 4,99 - 101˙ 108˙ Ὠκεανὸς ποταμός 2,160
Ὠκυρόη 4,99
Ὤν 2,121˙ 3,31˙ 416˙ 500˙ 561˙ 583˙ *ὁ Ὤν καὶ ὁ Ἦν καὶ ὁ Ἐρχόμενος* 3,38
Ὤρ 2,297
Ὠριγένης Ἀλεξανδρεύς 1,22˙ 24˙ 30˙ 32˙ 35˙ 43˙ 50˙ 57˙ 59˙ 60˙ 69˙ 75˙ 76˙ 120˙ 125˙ 126˙ 128˙ 142˙ 172˙ 2,18˙ 28˙ 47˙ 54 - 57˙ 60˙ 67˙ 68˙ 76˙ 77˙ 80˙ 81˙ 84˙ 85˙ 92˙ 94˙ 96 - 98˙ 100˙ 112 - 116˙ 118˙ 124˙ 128˙ 142˙ 147 - 149˙ 156˙ 166˙ 177˙ 185˙ 199˙ 205˙ 207˙ 221˙ 223˙ 228˙ 230˙ 232˙ 239˙ 249˙ 252˙ 273˙ 295˙ 297˙ 301˙ 302˙ 308˙ 318˙ 325˙ 331˙ 335 - 338˙ 353˙ 354˙ 361˙ 373 - 375˙ 378˙ 380˙ 386˙ 393˙ 401˙ 404˙ 405˙ 413˙ 416˙ 435˙ 445˙ 453˙ 454˙ 3,125˙ 193˙ 224˙ 233˙ 324˙ 333˙ 354˙ 365˙ 368˙ 374˙ 378˙ 379˙ 397˙ 398˙ 410˙ 440˙ 442˙ 446˙ 560˙ 563˙ 574˙ 575˙ 579˙ 617˙ 630 - 633˙ 4,9˙ 26˙ 27˙ 34˙ 148˙ 154˙ 158˙ 161˙ 164 - 166˙ 173˙ 179˙ 181 - 183˙ 221˙ 223˙ 224˙ 230˙ 253˙ 255˙ 256˙ 288˙ 289˙ 291 - 293˙ 321˙ 326
Ὠριγενοπάθεια 3,368
Ὦρος 3,36
Ὠσαΐας 3,31
Ὠσηέ 2,347˙ 3,14˙ 234˙ 235˙ 273˙ 275˙ 362˙ 423˙ 426˙ 433˙ 437˙ 439
Ὠφάζ 2,414
Ὠφίρ 2,415˙ 419

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΩΝ 25 ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΩΝ

Ψεδαθανάσιος 1,69˙ 174˙ 179˙ 418˙ 2,55˙ 82˙ 114˙ 115˙ 148˙ 185˙ 204˙ 209˙ 435˙ 4,11˙ 163˙ 165˙ 166˙ 174˙ 180˙ 181˙ 183˙ 256
Ψευδαναστάσιος 2,55˙ 4,15
Ψευδαριστέας 2,31˙ 32˙ 34˙ 35˙ 50˙ 222˙ 244˙ 3,63˙ 627˙ 628
Ψευδαριστοτέλης 2,408˙ 409˙ 4,76
Ψευδαρχίλοχος 3,630
Ψευδαυγουστῖνος 1,69˙ 426˙ 3,618
Ψευδοβαρνάβας 2,232˙ 239˙ 464
Ψευδοβασίλειος 2,416˙ 4,163˙ 165˙ 166
Ψευδοδημοσθένης 3,628
Ψευδοδιονύσιος ψευδαρεοπαγίτης 1,67˙ 68˙ 76˙ 431˙ 432˙ 2,57˙ 3,460˙ 570˙ 4,172
Ψευδεπιφάνιος 4,288˙ 292
Ψευδοέσδρας 2,31˙ 239
Ψευδοθεοδώρητος 2,114˙ 115
Ψευδοθεόκριτος 4,312
Ψευδιεζεκιήλ 2,158˙ 232 - 239˙ 284˙ 336
Ψευδιουστῖνος 2,29˙ 147
Ψευδιππόλυτος 2,54˙ 147˙ 416
Ψευδισίδωρος 4,207˙ 225˙ 226˙ 228
Ψευδισιδώρειος Συλλογὴ Κανόνων (PL 130) 1,161
Ψευδιωάννης Δαμασκηνός 4,314
Ψευδοχρυσόστομος 1,154˙ 155˙ 2,196˙ 203˙ 416˙ 3,623
Ψευδοκασσιόδωρος 2,437˙ 4,207˙ 224˙ 226˙ 228˙ 457
Ψευδοκλήμης Ῥώμης 1,151˙ 2,232˙ 239
Ψευδοπαππίας 1,52˙ 2,310˙ 464˙ 3,473
Ψευδοτερτυλλιανός 1,423˙ 2,278

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Aegidius Parisiensis 1,429
Aelius Lampridius 3,629˙ 632˙ 4,144
Afer 2,157˙ 176˙ 177˙ 284
Africa 2,176
Agur 2,319
Aland K. 2,142˙ 356˙ 413˙ 462˙ 467˙ 475˙ 484˙ 4,298
Alanus de Insulis 2,437˙ 4,253˙ 257
Albertus magnus 1,431
Albinus 3,149
Alcuinus 1,278˙ 2,435˙ 3,633˙ 4,253˙ 256
Allen 2,362˙ 363
Alfonsus Tostatus 1,334˙ 337
Althaus P. 4,78
Ambrosius 2,435˙ 4,256
Angelomus Halberstatensis 4,253˙ 256˙ 435
Anselmus Laudunensis 2,435˙ 4,253˙ 257
Antoninus 2,467˙ (γραμματικὸ παράδειγμα)
Antoninus Florentinus 1,337˙ 338
Apollonia 4,76˙ 77
Arnobius iunior 1,164
Artaban 4,296
Artabanus 4,296
Asconius 3,627
Assemanus I.S. 1,349˙ 368˙ 370˙ 2,203
Atto 1,69˙ 3,633
Augustinus 1,231˙ 423˙ 2,147˙ 148˙ 3,631˙ 4,164˙ 181
Avila (oppidum) 1,337
Ausonius 3,628
Baranina 2,74˙ 4,150˙ 232˙ 325˙ 335
Balduinus Cantuariensis 2,437˙ 4,257
Barkay G. 1,37˙ 100
Barnes Ios. 4,263˙ 264
Basel 4,241
Bauer W. 4,298
Baumstark A 1,370˙ 374
Beda 2,435˙ 4,253˙ 256
Bekker 2,362˙ 363
Berard V. 4,263˙ 265
Bergk - Crusius 2,148˙ 242˙ 3,628
Bernardus Claraevallensis 2,437˙ 4,257
Beza 2,464
Black A. 4,78
Bonaventura 1,310˙ 430˙ 431
Borgnet 1,431
Bowra 2,362˙ 363
Bruder 2,475
Brundesium 3,560
Bruno Astensis 3,618˙ 4,253˙ 257
Bruno Carthusianus 3,633˙ 4,164
Bruno Signiacensis 1,69˙ 2,435˙ 4,164
Burkitt F.C. 2,148
Burnet 2,362˙ 363
Byzantion 3,623
C.I. Caesar 3,627˙ 629˙ 4,76˙ 77˙ 253˙ 259
Cassiodorus 1,246˙ 3,633˙ 4,164
Cassiodoro de Reina 1,43˙ 2,41˙ 132˙ 320˙ 435˙ 4,155˙ 209˙ 210˙ 255
Cato 4,253˙ 259
Catullus 2,465
Celsus 4,259˙ 253
Ceriani A. 2,100˙ 149
Chigi 2,94
Christiani 4,328
Cicero 3,629˙ 632˙ 4,77
Claudius Taurinensis 3,633
Cohn L. 2,57
Columella 4,253˙ 259
Complutum (Ἀλκάλα) 2,144
Constantinus Porphyrogenitus 4,328
Cotelerius J.B. 1,257
Cramer J.A. 2,141˙ 4,255
Cremer H. 4,298
Crescens 3,585
Dalmatae 4,70˙ 76
Dalmatia 4,72˙ 77
Dama (=Ἐλαφίνα) 3,246˙ 4,134
Damasus Romae 1,201
Damianus 3,246˙ 4,134
Danubius 4,71˙ 77
Delitzsch F. 2,149˙ 4,253
Diehl 4,116
Dindorf G. 1,76˙ 409˙ 2,147˙ 223
Diodati G. 1,44˙ 2,41˙ 132˙ 320˙ 435˙ 4,159˙ 209˙ 211
Dionysius exiguus 1,160˙ 299
Drach B. 2,73˙ 148
Dyrrachium 4,76˙ 77
Edgar C.C. 2,42˙ 147
Edmonds 4,79

Edwards M.W. 4,263˙ 266
Egnatia VIa 4,77
Elzevir L. 2,144
Epidamnus 4,77
Epstein J. 1,356˙ 2,148
Ess L. 2,90˙ 91˙ 356˙ 377˙ 380˙ 437˙ 439˙ 475˙ 4,131˙ 139˙ 325
Eucherius Lugdunensis 1,424
Eugenius Toletanus 1,266
Evetts B. 1,363
Eynde G. 1,434
Ewald H. 4,234
Fabricius 1,420
Falisci 2,204
Farar 2,267
Farstadt 2,467˙ 475
Felix 3,149
Fell W. 1,350
Felsina 2,204
Festus 3,149
Field F. 2,73˙ 115˙ 148˙ 4,255
Filioque 3,600
Fillion 1,8˙ 2,185˙ 186˙ 320˙ 4,220
Fischer C. 2,472
Florus diaconus 3,633
Gaisford 2,362˙ 363
Gebhardt O. 2,119˙ 149˙ 4,255
Gelasius Romae 1,235˙ 292
Geldart W.M. 2,362˙ 363˙ 423
Gellius 3,629
Gerhohus Reichersbergensis 4,164
Gesenius G. 4,142˙ 144˙ 209
Gilbertus Foliot Londinensis 2,437˙ 4,257
Godet F. 4,214˙ 220
Goldshmidt 1,356
Graeci 4,328
Graeculi 3,239
Greenfield 2,475
Gregorius I Romae 2,435˙ 4,253˙ 256
Grotius 2,310˙ 4,35
Guidi L. 1,351 - 354
Guillelmus abbas Sancti Theodorici 4,257
Guillelmus Remensis 2,437
Guittius 1,338
Gutenberg 2,144
Hadrianus II Romae 2,147
Hadriatici 4,77
Hall F.W. 2,362˙ 363˙ 423
Hanni - Baal 3,373
Hannibal (=Ἀννίβας) 3,373˙ καὶ Hanibal (=Ἀνίβας) 2,355
Hatch 2,371˙ 380˙ 475˙ 4,131˙ 132
Haymo Halberstatensis 1,69˙ 3,633˙ 4,164˙ 253˙ 256
hebraica veritas 3,406˙ 407
Henry 4,220
Herveus 1,69˙ 3,633
Hieronymus 1,75˙ 76˙ 2,147 - 149˙ 3,632˙ 4,150˙ 253˙ 257
Hilarius Pictaviensis 1,199
Hirtius 4,76
Hodges - Farstad 2,462˙ 467˙ 475
Holl K. 1,409
Hollywood 2,271
Homerus 4,328
Honorius Augustodunensis 1,302˙ 2,435˙ 4,253˙ 257
Hormisdas Romae 1,244
Hort 2,467
Huby P.J. 4,77
Hude 2,205˙ 362˙ 363
Hugo de S. Caro 1,327˙ 329
Hugo de S. Victore 1,295˙ 3,633
Huleatt 1,45
Illyricum 4,76˙ 77
Illyrii 4,77
Ioannes Belethus Parisiensis 1,315
Ioannes Sarisberiensis 1,311
Innocentius I Romae 1,210
Isidorus Hispalensis 1,75˙ 210˙ 260˙ 280˙ 3,628˙ 629˙ 4,253˙ 259
Isidorus mercator 1,210˙ 229˙ ἢ Isidorus peccator 1,161
Iunilius 1,249
Iupiter 4,195
Iustus Urgellensis 2,435˙ 4,253˙ 256
Iuvenalis 4,253˙ 259
Ivo Carnotensis 1,292
Janco R. 4,263˙ 266
Jones H.S. 2,423
Karo 2,141
Kassel 4,83
Kautsh F. 2,435˙ 4,216
Kirk 4,263˙ 266
Kittel 4,298
Kopenhagen 4,241
Kühn 4,118
Lagarde P. 1,75˙ 351

Lagrange P.M. 4,77
Lampe 2,362˙ 363
Lamuel 2,319
Lanfrancus 3,633
Langton St. 2,143
Latini 4,328
Laucher 1,229
Lauer M. 1,433
Leeves H.D. 4,174˙ 315˙ 324˙ 325˙ 327
Leo I Romae 1,161˙ 206˙ 210˙ 229˙ 234
Lewis 1,348
Libanus 4,150˙ 151
Liddell 2,362˙ 363˙ 4,111˙ 297˙ 301
Lietzmann 2,141
Lindsav 1,260
Lipsia 4,144˙ 300
Livius 2,409˙ 4,77
Lowndes I. 4,174˙ 315˙ 324˙ 325˙ 327
Luther M. 2,132˙ 4,210
Madona (=Ma Dona) 3,251
Mai A. 1,349˙ 350˙ 367˙ 368
Mansi 1,76˙ 99˙ 206˙ 229˙ 256˙ 333˙ 390
Marchant E.C. 2,362˙ 363˙ 423
Mare nostrum 3,556
Mars 4,195
Martialis 3,629
Maspero G. 1,351
Matthaei Evangelium 2,203
Mazon 4,263
Mercator 1,161
Mercurius 4,195
Michaeas 3,438
Migne 2,96˙ 3,230
Milligan G. 4,297
Mommsen Th. 1,199
Montfaucon B. 2,73˙ 115˙ 148˙ 203
Montpellier 1,385
Mottas F. 4,77
Moulton J.H. 4,297
Müller E.F.K. 1,383˙ 385˙ 388˙ 389
Murrar 2,362
Murray A.T. 4,263˙ 265˙ 266
Nestle E. 2,23˙ 356˙ 377˙ 413˙ 437˙ 462˙ 467˙ 475˙ 484˙ 4,149˙ 255
Nicolaus de Lyra 1,329
Niese B. 2,60˙ 148
Notkerus Balbulus 1,288˙ 290
Odo Astensis 4,164
Olivétan P.R. 1,44˙ 2,41˙ 132˙ 230˙ 435˙ 4,154˙ 209˙ 210˙ 218˙ 231˙ 232
Orosius 3,179˙ 629
Ovidius 3,629˙ 634˙ 4,77˙ 253˙ 259
Page D.L. 2,350˙ 4,117
Palaestina 2,204
Pamelius 3,633
Pannoni 4,77
Pannonia 4,77
Parisii 1,431
Paterius 4,256
Périer J.-A. 1,351
Persius 3,628
Petrus Blesensis 1,319
Petrus Comestor 1,310˙ 311˙ 429
Petrus Cluniacensis 1,304
Petrus Damianus 2,435˙ 4,253˙ 256
Petrus Lombardus 3,633˙ 4,164
Petrus de Riga 1,305
Petrus Tuitiensis 1,429
Philastrius Bresciae 1,207
Phillips G. 1,433
Philippus ab Harveng 2,437˙ 4,253˙ 257
Phaedrus 4,31
Pilatus 3,149
Plautus 4,76˙ 77˙ 138˙ 253˙ 259˙ 316
Plinius 2,397˙ 409˙ 411˙ 417˙ 3,627˙ 628˙ 629˙ 4,77˙ 189˙ 253˙ 254˙ 259
Pomponius Mela 4,77
pontifex maximus 3,540
Powell J.E. 2,423
Primasius 3,633
Ps-Alcuinus 1,321
Ps-Augustinus 1,426
Ps-Hieronymus 3,633˙ 4,164
Ps-Cassiodorus 2,437˙ 4,257
Ps-Isidorus 2,437˙ 4,253˙ 257
Ps-Rufinus 4,164
Ps-Tertullianus 1,422
Quast 2,377˙ 380
Quintilianus 3,629˙ 4,253˙ 259
Rabanus Maurus 1,280˙ 3,633
Radt 4,79˙ 82˙ 83
Radulphus Flaviacensis 1,291˙ 292
Rahlfs 2,24˙ 90˙ 92˙ 94˙ 99˙ 100˙ 142˙ 185˙ 246˙ 356˙ 377˙ 380˙ 413˙ 425˙ 437˙ 439˙ 475˙ 4,131˙ 149˙ 178˙ 258˙ 325
Redpath 2,371˙ 380˙ 475˙ 4,131˙ 132
Remigius Antissiodorensis 4,164

Renan E. 4,215
Richardson N. 4,263˙ 266
Richardus a S. Victore 1,308˙ 2,437˙ 4,257
Robertus de Tumbalena 2,435˙ 4,256
Rossini C.C. 1,372˙ 374
Rost L. 1,359
Rothstein G. 1,361
Rufianus 3,494
Rufinus 1,204˙ 120˙ 212˙ 4,257
Rupertus Tuitiensis 2,435˙ 4,253˙ 257
Sarion 4,151
Saturnus 2,278˙ 3,246
Saturnalia 4,195˙ 284˙ 285
Scaliger 2,424˙ 3,32˙ 4,315
Scott 2,362˙ 363˙ 4,111˙ 297˙ 301
Schirlitz S. 4,297
Schmidt W. 4,300˙ 475
Schmoller 2,475
Sedulius Scotus 1,69˙ 3,633
Seneca 3,629
Soden 2,24˙ 356˙ 462˙ 467˙ 475˙ 484
Solmsen 2,362˙ 363
Stephani 4,253˙ H. Stefanus 4,297
Suetonius 3,629˙ 4,77˙ 78˙ 117˙ 253˙ 259
Sylburg 2,424
Swete 2,90˙ 91˙ 356˙ 377˙ 380˙ 425˙ 437˙ 439˙ 4,131˙ 149˙ 178˙ 325
Tacitus 3,629˙ 4,77
Tasker 2,356˙ 462˙ 467˙ 475˙ 484
Tchericover V. 2,43˙ 147
Tergeste 4,77
Tertullianus 2,147˙ 3,632˙ 633
Thais 4,241
Thiede 1,44˙ 45
Thomas Cistercianus 2,437˙ 4,253˙ 257
Thrace 4,77
Tibullus 3,629
Tischentorf C. 1,271˙ 257˙ 2,23˙ 90˙ 185˙ 246˙ 356˙ 377˙ 380˙ 413˙ 425˙ 437˙ 439˙ 462˙ 475˙ 4,131˙ 149˙ 325
Topazus 2,411
Troglodytae 2,411
Turner C.H. 1,238˙ 273˙ 278
urbs 2,383
Valerius Flaccus 4,253˙ 259
Valerius Maximus 4,58
Venus 4,195
Vergilius 4,253˙ 259˙ 263
Vesta 3,212˙ 246
Virgines Vestales 3,212˙ 213
Vitruvius 4,253˙ 259
Vulgata 2,116 - 118
Walbank F.W. 4,77
Walafridus Strabus 1,427˙ 2,435˙ 3,633˙ 4,10˙ 164˙ 253˙ 256
Walton B. 2,90˙ 91˙ 148˙ 185˙ 246˙ 356˙ 377˙ 380˙ 425˙ 437˙ 439˙ 475˙ 4,131˙ 149˙ 231˙ 255˙ 257˙ 305˙ 325
Washington 2,482
Watt W.M. 1,362
Wescott 2,467
West 4,309
Wevers 2,377˙ 380˙ 475
Wilckens J. 4,71
Wicht G. 2,472
White 2,356
Wolvero Coloniensis 2,437˙ 4,253˙ 257
Wortsworth 2,356
Würthweit 4,231
Ximenes de Cisneros 1,59˙ 2,144˙ 276
Ziegler K. 2,356˙ 434˙ 472

ΛΕΥΚΗ

ΛΕΥΚΗ

ΛΕΥΚΗ

Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἐκτυπώθηκε στὶς 21 - 12 - 2020

«ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ» ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ - ΤΣΟΛΕΡΙΔΗ Ο.Ε
ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΟΦΦΣΕΤ
ΑΧΕΛΩΟΥ 6 - ΤΗΛ.: (2310) 542940, 522503 - FAX: 542940 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΛΕΥΚΗ